

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/ Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ

(495-546. Sayılar)

-İnceleme ve Seçilmiş Metinler-

Yeşim YAHŞİ TAMAY

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yunus AYATA

Sivas
Ekim-2013

SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ

(495-546. Sayılar)

-İnceleme ve Seçilmiş Metinler-

Yeşim YAHŞİ TAMAY

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim
Dalı/ Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

Sivas
Ekim-2013

KABUL VE ONAY

Yeşim YAHŐI TAMAY'ın hazırlamış olduğu “Servet-i Fünûn Dergisi (495-546. Sayılar) –İnceleme ve Seçilmiş Metinler-” başlıklı çalışma, 28/08/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı”nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yunus AYATA (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Süheyla YÜKSEL

Yrd. Doç. Dr. Burhan PAÇACIOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../

İmza
Prof. Dr. Âlim YILDIZ
Enstitü Müdürü

ÖZET

YAHŞİ TAMAY, Yeşim, *Servet-i Fünûn Dergisi* (495-546. Sayılar) –İnceleme ve Seçilmiş Metinler-, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2013.

Servet-i Fünûn dergisi, II. Abdülhamit devri yayını olması nedeniyle istibdat dönemini aydınlatan bilgiler içermekte; bu yönüyle genel tarihimizi ilgilendirmektedir. Uzun ömrü, yayın politikası ve Osmanlı dergiciliğinin gelişmiş bir örneği olması sebebiyle, basın tarihimizi alakadar etmektedir. Sayfalarını Batı’nın ilmî, fennî ve edebî gelişmelerine dair yazılarla donatması nedeniyle; Türk aydınının ve halkının modernleşmesini göstermekte ve sosyoloji biliminin kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Devrinde ve sonraki nesiller üzerinde etkili olan Edebiyat-ı Cedide topluluğunu ve daha sonra Fecr-i Âti oluşumunu bünyesinde barındırmış olması ise dergiyi, edebiyat tarihi çalışmalarında önemli bir yere sahip kılmıştır.

Bu çalışma, *Servet-i Fünûn* dergisinin 6 Eylül 1900-1 Eylül 1901 tarihleri arasında çıkan 495-546. sayılarını kapsayan bir fihrist niteliğinde hazırlanmıştır. İlk bölümde derginin incelemesi yapılmış; ikinci bölümde metinler, sistematik, yazar adına ve konu ve türlerine göre dizilmiş, ayrıca ilan ve reklamların, resim ve fotoğrafların indeksi de yapılmış, çeşitli çalışmalara malzeme sağlamak ve kaynaklık etmek amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde ediplerin önemli makaleleri Latin alfabesine aktarılmıştır.

Derginin incelenen kısmında Edebiyat-ı Cedide topluluğunun dağılması, sebepleri ve sonuçlarıyla açığa çıkmaktadır. ‘Dil’ meselesine dayanan “Şiirimiz” makalesi ve neden olduğu ilk kopmalar, ardından gelen ‘tenkit’ tartışmaları, Tevfik Fikret’in ayrılmasıyla ikinci ve önemli kopuş, istibdadın artan şiddetiyle ters orantılı olarak derginin azalan yazar kadrosu, bu çalışmadan takip edilebilmektedir. Ayrıca, bu çalışma yeni şair ve yazarların kimlerden ne derece etkilendiklerini de gözler önüne sermekte, devrin basın hayatına dair önemli ipuçları içermektedir.

Anahtar Sözcükler: *Servet-i Fünûn*, resimli dergi, “Şiirimiz” Makalesi, tenkit, matbuat, Çeviri Metinler.

ABSTRACT

YAHŞİ TAMAY, Yeşim, Journal of Servet-i Fünûn, (Numbers of 495-546) -Survey and Selected Texts-, Master's Thesis, Sivas, 2013.

Journal of *Servet-i Fünûn* includes illuminating information about autocracy period on the grounds that publication of II. Abdülhamit era; from this aspect, it bears upon our general history. It interests press history because of advanced sample of an Ottoman publishing, long life and broadcasting policy. It shows that modernisation of Turkish intelligentsia and Turkish public and it constitutes one of the source of sociology science by the reason of including articles which are about Western science and literary development. This journal has an important place in the history of literacy because Community of Edebiyat-ı Cedide has influence on its own period and the next generations and then by it contains in itself the formation of Fecr-i Ati.

This study, includes the journals –whose numbers are 495-546.– published between 6th September 1900 and 1st September 1901, has the characteristics of an index. In the first part; examination of journal is made, in the second part; texts are arranged in an order according to, writer name, topic and genre. Also, advertisements' and announcements', pictures' and photos' is indexed. The aim is to be a source and to enable materials for various studies. In the third part, litterateurs' significant articles adapted to Latin alphabet.

In a journal's surveyed part, the diffusion of the Community of Edebiyat-ı Cedide come to light along with the reasons and the results. Article of “Şiirimiz” based on the “language” matter and first didassociation related to articles and the following “discussion” of criticism, the second and significant disassociation with the leaving of Tevfik Fikret can be keep up with this study. Also, this study reveals that young poets and writers impressed by from who and to what extent and also, this study includes significant clues about press life of that period.

Key Words: *Servet-i Fünûn*, pictorial, article of “Şiirimiz”, critique, press, translated texts.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ÖN SÖZ	ix
SERVET-İ FÜNÛN'UN KİMLİK BİLGİLERİ	xiii
GİRİŞ.....	1
0.1. DEVRİN SİYASİ VE SOSYAL HAYATINA GENEL BİR BAKIŞ	3
0.2. DEVRİN BASIN HAYATI	12
0.2.1. Osmanlı Devleti Sınırları İçinde Türkçe Basın	12
0.2.2. Osmanlı Devleti Sınırları İçinde Yabancı Basın	27
0.3. DEVRİN EDEBÎ HAYATI.....	31

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİNİN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ	41
1.1. Derginin Şekil Özellikleri	45
1.2. Yazar Kadrosu.....	52
1.3. Derginin Fikrî Faaliyeti	92
1.4. Derginin Edebî Faaliyeti.....	98
1.4.1. Biyografiler ve Tanıtım Yazıları	98
1.4.2. Dil ve Üslup.....	99
1.4.3. Hikâye ve Roman.....	101
1.4.4. Şiir.....	102
1.4.5. Tartışmalar.....	105
1.4.6. Tenkit ve Tahlil Yazıları	117
1.4.7. Tercümeleler.....	122
1.4.8. Tiyatro	123
1.4.9. Diğerleri	125

İKİNCİ BÖLÜM

TAHLİLİ DİZİN

2.1. YAZILAR	129

2.1.1. Sistematik Dizin	129
2.1.2. Yazar Adına Göre Dizin	191
2.1.3. Konu ve Türlerine Göre Dizin	234
2.1.3.1. Askerlikle İlgili Yazılar	234
2.1.3.2. Avrupa Haberleri	234
2.1.3.3. Avrupa Postaları	235
2.1.3.4. Dahili ve Harici Haberler	235
2.1.3.5. Demiryolu Haberleri	237
2.1.3.6. Din İle İlgili Yazılar	237
2.1.3.7. Edebiyat ve Dil İle İlgili Yazılar	238
2.1.3.7.1. Araştırma İnceleme ve Tenkit Yazıları	238
2.1.3.7.2. Avrupa Basını	240
2.1.3.7.3. Basın ve Gazetecilik	240
2.1.3.7.4. Biyografi ve Tanıtım Yazıları	240
2.1.3.7.5. Dil İle İlgili Yazılar	241
2.1.3.7.6. Fantastik Deneme	241
2.1.3.7.7. Hikâye	241
2.1.3.7.8. Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme Yazıları	242
2.1.3.7.9. Matbuat İle İlgili Yazılar	242
2.1.3.7.10. Mensur Şiir	243
2.1.3.7.11. Musahabeler	243
2.1.3.7.12. Roman	245
2.1.3.7.13. Şiir	245
2.1.3.7.14. Tartışmalar	249
2.1.3.7.15. Tefrikalar	250
2.1.3.7.16. Tercümeleler	250
2.1.3.7.17. Tetkikat-ı Edebiyyeler	252
2.1.3.7.18. Tiyatro, Opera ve Müzikle İlgili Yazılar	252
2.1.3.8. Eğitim	252
2.1.3.9. Ekonomi, Maliye ve Ticaretle İlgili Yazılar	252
2.1.3.10. Hayvanlar ve Avcılıkla İlgili Yazılar	254
2.1.3.11. Hukuk	254
2.1.3.12. İcatlar, Keşifler ve Bilim	254
2.1.3.13. İnşaat, Tamirat ve Yeni Binalar	254
2.1.3.14. İstanbul Postaları	255
2.1.3.15. Madenler	255
2.1.3.16. Meslekler	255
2.1.3.17. Musahabe-i Fenniyeler	255

2.1.3.18. Musahabe-i Maliyeler	255
2.1.3.19. Posta ve Haberleşme İle İlgili Yazılar	256
2.1.3.20. Resimlerle İlgili Yazılar	256
2.1.3.21. Sağlık ve Tıp İle İlgili Yazılar	257
2.1.3.22. Sergiler	258
2.1.3.23. Servet-i Fünûn İle İlgili Yazılar	258
2.1.3.24. Siyaset	258
2.1.3.25. Şehir Haberleri	259
2.1.3.26. Tarih	259
2.1.3.27. Tebrikler	259
2.1.3.28. Törenler	260
2.1.3.29. Vefat Haberleri	260
2.1.3.30. Ziraat	261
2.2. İLAN VE REKLAMLAR	261
2.2.1. Doktor ve Muayenehane İlan ve Reklamları	261
2.2.2. İlaç Reklamları	262
2.2.3. İşyeri, Ticarethane, Mağaza, Fabrika İlan ve Reklamları	274
2.2.4. Kitap ve Mecmua İlan ve Reklamları	278
2.2.5. Servet-i Fünûn'un Kendisiyle İlgili İlan ve Reklamları	288
2.2.6. Çeşitli İlan ve Reklamlar	290
2.3. FOTOĞRAFLAR, KARİKATÜRLER VE RESİMLER	293
2.3.1. Fotoğraflar	293
2.3.2. Karikatürler	311
2.3.3. Resimler	311

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ METİNLER

3.1. AVRUPA BASINIYLA İLGİLİ YAZILAR	323
Ahmet Şuayp, Esmar-ı Matbuat 11	323
Ahmet Şuayp, Esmar-ı Matbuat 11	329
Ahmet Şuayp, Esmar-ı Matbuat 12	338
Ahmet Şuayp, Esmar-ı Matbuat 13	356
Ahmet Şuayp, Esmar-ı Matbuat 14	369
3.2. DİL VE EĞİTİM İLE İLGİLİ YAZILAR	378
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i İlmiye: Esperanto	378
İbrahim, Lisanımızın Suret-i Tedrisi	384
3.3. KİTAP TANITIMI VE DEĞERLENDİRME YAZILARI	394
H(ح). H(ح)., Tarih ve Müntehabat-ı Eş'ar-ı Osmaniye	394

3.4. TENKİT VE TAHLİL YAZILARI	398
Ahmet Şuayp, Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe	398
Ahmet Şuayp, Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarihînuvislerinden Heinrich von Sybel	412
Ahmet Şuayp, Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşâhir-i Müverrihîninden Lord Machiavelli	434
Ahmet Şuayp, Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşâhir-i Müverrihîninden Lord Machiavelli	442
Ali Ekrem [BOLAYIR], Makale-i Mahsusa: Şiirimiz	455
Ali Ekrem [BOLAYIR], Makale-i Mahsusa: Şiirimiz	471
Ali Ekrem [BOLAYIR], Makale-i Mahsusa: Şiirimiz	485
Ali Ekrem [BOLAYIR], Makale-i Mahsusa: Şiirimiz	494
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Hayat-ı Matbuat 1	502
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Hayat-ı Matbuat 2: Eylül	508
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Hayat-ı Matbuat 3	526
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Hayat-ı Matbuat 4	540
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 68: Zevk-i Edebînin Esbâb ve Süver-i Tahavvülâtı	545
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 69: Edebiyat ve Ahvâl-i İktisadiye	554
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 70: Edebiyat ve Ahvâl-i İklimiye	566
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba	576
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri	582
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri	589
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri	596
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye [78]: Edebiyat ve Musiki	602
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye [79]: Fransız Şuarâ-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebîsi ve Sembolizm	609
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye [80]: Sembolizmin Mübeşşirleri ve Üstatları	618

Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye [81]: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt	626
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye [82]: Sembolist Şairler	633
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Musahabe-i Edebiyye [83]: Parnas Şairleri 1	641
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Numune-i Tenkit: Balzac [1]	651
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Numune-i Tenkit: Balzac 2-Tarz-ı Tefekkürü	661
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Numune-i Tenkit: Balzac 3-Üslubu	671
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Numune-i Tenkit: Balzac 4-İcat Ettiği Âlem.....	682
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Numune-i Tenkit: Balzac 5.....	693
Hüseyin Cahit [YALÇIN], Numune-i Tenkit: Balzac 6-Felsefesi.....	704
3.5. TİYATRO VE OPERA İLE İLGİLİ YAZILAR	714
Ahmet Samim, İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib	714
Ali Ekrem [BOLAYIR], İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde	722
Salih Münir, İstanbul Postası: Matmazel Julie.....	732
3.6. TÜRK BASINI İLE İLGİLİ YAZILAR.....	735
Ahmet İhsan [TOKGÖZ], İkdâm Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılabacak Ne Var?.....	735
Mehmet Rauf, Gazeteler	738
SONUÇ	745
KAYNAKÇA	753
DERGİ HAKKINDA GÖRSEL MUHTEVA.....	763

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Hzl.	: Hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
Nr.	: Numara
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
SF	: Servet-i Fünûn
SFSP	: Servet-i Fünûn Supplement Politique
SP	: Supplement Politique
Terc.	: Tercüme
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd.	: Ve diğerleri
YBO	: Yazarı belli olmayan
Yrd.	: Yardımcı

ÖN SÖZ

Kültür, manevi ve maddi değerler ile bunları yaratmada ve sonraki nesillere aktarmada kullanılan araçların bütünüdür. Bunların bir tekine indirilemeyen kültürün tam olarak tanınması, korunması ve devam ettirilmesi, bütün parçaların incelenmesi ve sentezlenmesine bağlıdır. Gazete ve dergiler, kültür tarihinin önemli bir noktasında durmaktadır; kitle iletişim araçlarının günümüzdeki kadar gelişmediği, kamu haberleşmesinin süreli yayınların sırtında olduğu devirlerde ve bizim tarihimizde olduğu gibi bir milletin, bir devletin kabuk değiştirdiği yıllarda elbette bu önem daha da artmaktadır.

Hüseyin Cahit Yalçın, “*Matbuatın tarihi aynı zamanda siyasi rejimin, sosyal ahlak ve âdatın, geçirdiğimiz ilerleme ve yenileşme merhalelerinin bir mak’esi değil midir?*” (Çapanoğlu 1962: 145) derken önemli bir noktayı işaret etmektedir. Bu merhaleleri aydınlatabilmek ve kendi medeniyetimizi daha iyi tanıyabilmek için alfabe değişikliği sebebiyle bugünün okuyucusuna ve pek çok araştırmacısına yabancı olan gazete ve dergileri incelemek ve günümüze taşımak zorundayız.

Üstelik bu yayınlarda önümüze nelerin çıkacağını tam olarak tahmin edemeyiz. Bir yazı, tarihî bir olayı aydınlatırken, bulduğumuz küçük bir duyuru, ismi pek çok yerde geçen ama hakkında bilgimiz olmayan önemli bir şahsı açıklığa kavuşturabilir. Büyük bir şairin bilinmeyen bir eseri ortaya çıkabilir ya da yıllardır bilinen bir bilginin öyle olmadığı ispatlanabilir. Bu yönüyle bu tür çalışmalar, sürprizlerle dolu, heyecanlı birer yolculuğa benzerler.

Servet-i Fünûn ise istibdat döneminin Batılı düzeyde bir süreli yayını olmak, sayfalarında yer verdiği bilimsel ve edebî gelişmeleri aktaran çeşitli makalelerle Avrupa takipçiliğinin boyutlarını ve niteliğini göstermek, edebiyat tarihimizde önemli bir yere sahip Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âti topluluklarına kapılarını açmak yönlerinden önemli, üzerinde çalışılması elzem bir dergidir.

Bu çalışma, *Servet-i Fünûn*’un 6 Eylül 1900-1 Eylül 1901 tarihleri arasında çıkmış 495-546. sayılarını kapsayan bir fihrist niteliğinde hazırlanmıştır.

Servet-i Fünun'a devrinin şartları nedeniyle 'gazete' denmiş olsa da bu çalışmada literatürdeki geleneğe uyularak *Servet-i Fünun* için 'dergi' tabiri kullanılmıştır. Üç ana başlık altında incelenen derginin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın başına devrin siyasi ve sosyal hayatı, basın ve edebî hayatı hakkında bilgi veren bir "Giriş" bölümü eklenmiştir. Ayrıca derginin kimlik bilgileri ile sayıların tarihini, sayfa aralıklarını takip etmeyi kolaylaştıran "Derginin Kimlik Bilgileri Tablosu" çalışmanın başına konulmuştur.

Birinci bölümde, *Servet-i Fünun* dergisinin kültür hayatımızdaki yerini gösterebilmek amaçlanmıştır. Bu bölümde derginin genel bir tarihçesi verildikten sonra incelenen kısmın şekil özellikleri, yazar kadrosu ve derginin edebî ve fikrî faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlar, ortaya koyduğu fikirler üzerinde durulmuştur. Yazar kadrosu tanıtılırken, yazar ismi madde başı olarak verildikten hemen sonra belirtilen kaynak, tüm bilgilerin alındığı kaynaktır; metin içerisinde yapılan atıflar ise yalnızca o cümle ya da bilginin yer aldığı çalışmalardır.

İkinci bölüm "Tahlili Dizin"dir; burada incelenen sayılardaki metinler yazar adına, konu ve türlerine göre dizilmiştir. Metinlerin derginin sayılarına göre sıralandığı sistematik indeks de bu bölümün başına eklenmiştir. Sistematik indekste yazar isimleri, yazarların metinde kullandıkları imzalarla gösterilmiş, takma isimlerin sahipleri ve yazarların önad veya soyadları köşeli parantez '[..]' içerisine eklenmiştir. Aynı şekilde yazar adına göre dizin yapılırken yazarların kullandıkları imzaya eklenen kısımlar, köşeli parantezle gösterilmiş, göndermeler de buna göre yapılmıştır. Örneğin; Celal Sahir'in 'Sahir' imzalı metinleri '[EROZAN, Celal] Sahir' şeklindeki, 'Celal Sahir' imzalı metinleri '[EROZAN], Celal Sahir' şeklindeki, 'Hakkı' imzalı metinleri ise 'EROZAN, Celal Sahir' şeklindeki dizine gönderilmiştir. Tezin hacmini arttırması sebebiyle yazılar hakkındaki bilgiler, sadece metinler yazar adına göre sıralanırken verilmiştir. Latin alfabesine aktarılan metinler "Tahlili Dizin" bölümünde, koyu karakterlerle gösterilmiştir. Dergideki resim ve fotoğraflar ile ilan ve reklamlar da bu bölümde ayrıca dizilmiştir.

Üçüncü bölüm, dil ve edebiyatla ilgili ve önemli görülen sanat ve matbuat konulu metinlerin Latin alfabesine aktarıldığı "Seçilmiş Metinler" bölümüdür.

İncelenen kısımda bu konularda pek çok yazı bulunmaktadır; ancak bunlardan bazıları daha önce yapılan çalışmalarda yer almaktadır. Ahmet Şuayp'ın “Hayat ve Kitaplar” köşesinde yazdığı makalelerin pek çoğu Dr. Erdoğan Erbay'ın hazırladığı aynı isimli çalışmada (Erbay 1995), Tevfik Fikret'in “Musahabe-i Edebiyye”si Prof. Dr. İsmail Parlatır tarafından hazırlanan *Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları* adlı çalışmada (Parlatır 2000) bulunmaktadır; Mehmet Rauf'un “Tetkikat-ı Edebiyye”leri ise yazarın diğer makaleleriyle beraber Kırıkkale Üniversitesi'nde Nusret Kılıç'ın hazırladığı basılmamış yüksek lisans tezinde (Kılıç 2000) yer almaktadır.

Bu çalışmada bunların dışında kalan dil, edebiyat, sanat ve matbuat yazıları Latin alfabesine aktarılmıştır. Aktarma esnasında metinlerde geçen yabancı isimlerin okunduğu gibi yazılması nedeniyle bazı zorluklar yaşanmıştır. Çalışmamızda bu isimlerin pek çoğu orijinal şekliyle verilmiş; ancak orijinali tespit edilemeyen isimlerin okunduğu gibi yazılması kaçınılmaz olmuştur. Çevrilen metinlerin bazılarında kimi yabancı isimlerin yan yana iki defa yazıldığı görülecektir; bunun nedeni metinlerin asıllarında bazı isimlerin Arap harfleriyle okunduğu gibi yazıldıktan sonra yanına Latin harfleriyle orijinal şeklinin de yazılmış olmasıdır. Okunamayan ya da doğru okunduğundan şüpheye düşülen sözcüklerin Arap harfleri ile yazılışı, parantez ‘()’ içinde verilmiştir. Metinler aktarılırken Türk Dil Kurumunun 2005 yılında çıkardığı *Yazım Kılavuzu* esas alınıp, bugünün imlası kullanılmıştır. Aktarılan metinlerde tarafımızdan eklenen yerler ise köşeli parantezle ‘[]’ gösterilmiştir. Metinlerin sayfa numaraları da köşeli parantezle belirtilmiş, metnin sonunda asıl metne gitmek isteyen araştırmacılar için metinlerin tam künyesi verilmiştir.

Çalışmada kullanılan isim ve terim kısaltmaları, “Kısaltmalar Dizini”nde, faydalanılan kaynaklar ise “Kaynakça” bölümünde gösterilmiştir. Derginin şekil özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın sonuna dergi hakkında görsel malzeme de eklenmiştir.

Derginin 497. ve 535. sayılarının ilave kısımları; Ankara, İstanbul ve İzmir Milli Kütüphaneleri, TBMM ve İSAM Kütüphaneleri ile *Servet-i Fünûn*'un bazı sayılarının bulunduğu çeşitli kütüphanelerde aranılmasına rağmen

bulunamadı. Ankara ve İstanbul Milli Kütüphanelerinde, derginin ilave kısımları mevcut ise de bu sayıların ilaveleri bulunmuyordu; İSAM, TBMM ve İzmir Milli Kütüphanelerinde ise derginin yalnızca edebî kısımları arşivlenmişti. Fakat bu iki ilave kısım elbette bir gün araştırmacıların eline geçecek, gözüne çarpacaktır. Temennimiz tezimizdeki bu eksikliklerin tamamlanması için bulunan kısımlardan haberdar olabilmektir.

Bu tez, büyük bir dikkat ve titizlikle hazırlanmıştır; ancak muhakkak eksiklikleri ve hataları vardır. Bunlar dikkatli gözlerin incelemesi ve bildirmesi ile düzeltilebilir. Hata ve noksanlarımızın gösterilmesi, çalışmamızın daha iyi olmasına hizmet edeceği için kusurlarımızı bildirecek olanlara şimdiden teşekkür ederiz.

Bu çalışmayı yöneten ve her aşamasını titizlikle kontrol eden, çalışma boyunca sabır ve hoşgörü ile sorularımı cevaplayan, bana yol gösteren, çıkmazlarımı çözüme kavuşturan ve beni yapabileceğime dair yüreklendiren değerli hocam Doç. Dr. Yunus AYATA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kaynak sıkıntısı çektiğimde yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Doç. Dr. Ahmet BOZDOĞAN'a ve Yrd. Doç. Dr. Süheyla YÜKSEL'e ayrıca teşekkür ederim. Çalışmam süresince kendilerini pek ziyaret edemediğim aileme de anlayışlarından dolayı minnet borçluyum. Bu tezi ben yazmış olabilirim; ancak itiraf etmek gerekirse bu tez sevgili eşim Metin TAMAY'ın eseridir. Onun desteği, yardımı ve anlayışı olmasaydı, bu çalışma asla hazırlanamazdı. Kendisine müteşekkirim.

Yeşim YAHŞİ TAMAY

Ağustos 2013

SERVET-İ FÜNÛN'UN KİMLİK BİLGİLERİ

SERVET-İ FÜNÛN

Perşembe Günleri Çıkar. Menâfi-i Mülk ve Devlete Hadim Musavver
Osmanlı Gazetesi.

SERVETİFUNOUN JOURNAL ILLUSTRE TURC PARAİSSANT LE
JEUDI CONSTANTİNOPLÉ

Sahib-i İmtiyaz ve Müdürü: Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

Fiyatı: Dersaadet nüshası 100 paradır.

Yayınlanış Süresi: Haftalık (Perşembe Günleri)

Abone Şartları:

Dersaadet Nüshası: “Şerâit-i iştirâ, dersaadette seneliği 130, altı aylığı 75, üç aylığı 40 kuruştur. Posta ile gönderilirse vilayat bedeli ahz olunur.”

Vilayet Nüshası: “Şerâit-i iştirâ, vilayette seneliği 150, altı aylığı 80 kuruş olup üç aylığı yoktur. Kırılmadan mukavva boru ile gönderilmek için senevi yirmi kuruş fazla alınır.”

Basıldığı Şehir: İstanbul

Basıldığı Matbaa: Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı

KİMLİK BİLGİLERİ TABLOSU (495-546. SAYILAR)

Nr	Tarih	Sayfa Numarası		Düşünceler
		SF	SP	
495	24 Ağustos 1316 [6 Eylül 1900]	1-16	1-12	
496	31 Ağustos 1316 [13 Eylül 1900]	17-32	13-24	
497	7 Eylül 1316 [20 Eylül 1900]	33-48	25-36	İlave kısmı bulunamamıştır.
498	14 Eylül 1316 [27 Eylül 1900]	49-64	37-48	
499	21 Eylül 1316 [4 Ekim 1900]	65-80	49-60	SP kısmında yıl sehven '1317' olarak yazılmış.
500	28 Eylül 1316 [11 Ekim 1900]	81-96	61-72	
501	5 Teşrinievvel 1316 [18 Ekim 1900]	97-112	73-84	
502	12 Teşrinievvel 1316 [25 Ekim 1900]	113-128	85-96	SP kısmında yıl sehven '1317' olarak yazılmış.
503	19 Teşrinievvel 1316 [1 Kasım 1900]	129-144	97-118	
504	26 Teşrinievvel 1316 [8 Kasım 1900]	145-160	eksiz	SFSP yayımlanmamış.
505	2 Teşrinisani 1316 [15 Kasım 1900]	161-176	119-124	
506	9 Teşrinisani 1316 [22 Kasım 1900]	177-192	125-134	
507	16 Teşrinisani 1316 [29 Kasım 1900]	193-208	135-142	
508	26 Teşrinisani 1316 [9 Aralık 1900]	209-224	143-152	Padişahın doğum gününü kutlamak üzere Pazar günü yayımlanmış ve numarası sehven '507' şeklinde yazılmıştır.
509	30 Teşrinisani 1316 [13 Aralık 1900]	225-240	153-160	Dergi ödüllendirildiği için Padişaha teşekkür etmek üzere Pazar günü yayımlanmış.
510	7 Kânunuevvel 1316 [20 Aralık 1900]	241-256	161-170	
511	14 Kânunuevvel 1316 [27 Aralık 1900]	257-272	171-178	
512	21 Kânunuevvel 1316 [3 Ocak 1901]	273-288	179-186	
513	27 Kânunuevvel 1316 [9 Ocak 1901]	289-304	187-196	Çarşamba günü yayımlanmış; ancak dergide sehven 'Perşembe' yazılmış.

514	4 Kânunusani 1316 [17 Ocak 1901]	305-320	197-206	
515	11 Kânunusani 1316 [24 Ocak 1901]	321-336	207-214	
516	18 Kânunusani 1316 [31 Ocak 1901]	337-352	215-226	
517	25 Kânunusani 1316 [7 Şubat 1901]	353-368	227-238	
518	1 Şubat 1316 [14 Şubat 1901]	369-384	239-248	
519	8 Şubat 1316 [21 Şubat 1901]	385-400	249-256	
520	15 Şubat 1316 [28 Şubat 1901]	401-415	257-264	20. cildin son sayısı ve cildin fihristi verilmiş.
521	22 Şubat 1316 [7 Mart 1901]	1-16	1-8	
522	1 Mart 1317 [14 Mart 1901]	17-32	9-16	
523	8 Mart 1317 [21 Mart 1901]	33-48	17-24	
524	15 Mart 1317 [28 Mart 1901]	49-64	25-34	
525	22 Mart 1317 [4 Nisan 1901]	65-80	35-44	
526	29 Mart 1317 [11 Nisan 1901]	81-96	45-54	
527	5 Nisan 1317 [18 Nisan 1901]	97-112	55-62	
528	12 Nisan 1317 [25 Nisan 1901]	113-128	63-72	
529	19 Nisan 1317 [2 Mayıs 1901]	129-144	73-80	
530	26 Nisan 1317 [9 Mayıs 1901]	145-160	81-88	
531	3 Mayıs 1317 [16 Mayıs 1901]	161-176	89-96	
532	10 Mayıs 1317 [23 Mayıs 1901]	177-192	97-104	
533	17 Mayıs 1317 [30 Mayıs 1901]	193-208	105-112	
534	24 Mayıs 1317 [6 Haziran 1901]	209-224	113-122	
535	31 Mayıs 1317 [13 Haziran 1901]	225-240	123-130	İlave kısmı bulunamamıştır.

536	7 Haziran 1317 [20 Haziran 1901]	241-256	131-140	
537	14 Haziran 1317 [27 Haziran 1901]	257-272	141-148	
538	21 Haziran 1317 [4 Temmuz 1901]	273-288	149-160	
539	28 Haziran 1317 [11 Temmuz 1901]	289-304	161-168	
540	5 Temmuz 1317 [18 Temmuz 1901]	305-320	169-176	
541	12 Temmuz 1317 [25 Temmuz 1901]	321-336	177-184	
542	19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901]	337-352	185-192	
543	26 Temmuz 1317 [8 Ağustos 1901]	353-368	193-200	
544	2 Ağustos 1317 [15 Ağustos 1901]	369-384	201-208	
545	9 Ağustos 1317 [22 Ağustos 1901]	385-400	209-216	
546	19 Ağustos 1317 [1 Eylül 1901]	401-414	225-230	Padişahın cülusunu kutlamak için Pazar günü yayımlanmış. 21. cildin son sayısı ve cildin fihristi verilmiş.

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir uyanış devridir. Bu yüzyıla kadar küçük bir beylikten başlayarak gittikçe güçlenen, topraklarını genişleten, adil ve uygar bir imparatorluk kuran, ekonomide, askerî alanda, siyasette, bilim ve sanatta parlak devirler yaşayan devlet, artık çökmeye başladığını kabul etmenin yanında Batı medeniyetine muhtaç olduğunu da düşünmeye başlamıştır. Duraklama ve Gerileme Dönemlerinde, çöküşü hazırlayan koşulların, şeriatın kurallarına tam uyulmadığından, dini yaşamada bir takım eksiklikler olduğundan ileri geldiği kanaatine varılmış, kendi kültür ve medeniyetimizi örnek alarak gerilemenin telafi edilebileceğine inanılmıştı. Batı dünyası ‘kefere’ olduğu için küçümsenmiş, bu nedenle coğrafi keşiflerden başlanarak, Rönesans ve reform hareketlerine, bilimsel buluşlara üstten bakılmış, tüm bunlar önemsenmemiştir. XIX. yüzyıl artık Batı aydınlanmasının ve Osmanlı medeniyetinin çökmek üzere oluşunun kabul edildiği, bir anlamda acı gerçeklere uyanma dönemidir.

Osmanlı yöneticileri ve aydınları, çöküşün önüne geçmek için Batı dünyasının bilim ve yeniliklerine ihtiyaçları olduğunu düşünmeye başlamış, Avrupa’yı örnek alarak çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bundan önce Lale Devrinde Humbaracı Ahmet Paşa, Batılılaşma fikrine karşı sarayın bakış açısını değiştirmişse de bu yenileşme bir isyanla sonuçlanmış, sarayın garpçılık programı temkinli olmak zorunda kalmıştır. XVIII. yüzyıla kadar iktisadî münasebetleri geçmeyen Avrupa ile olan ilişkimiz, bu yüzyılda Batılı düşünceler taşıyan III. Mustafa ve I. Abdülhamit tarafından Avrupa’ya sefirler gönderilerek daha köklü araştırmalara yönelmiştir. Yine de çalışmalar çoğunlukla askerî alanda yapılmış, ordu güçlendirilmeye çalışılmış, Avrupa’dan hocalar getirtilerek yeni düzen askerî eğitim için mektepler açılmıştır. Bu padişahların yenilikçi fikirleri ile yetişen III. Selim Avrupa’da daimî sefirlikler oluşturmuş, pek çok anketler, layihalar hazırlatmış, askerî yenilikler yapmıştır. Gerçi Avrupa hâlâ askerî, idarî sahada örnek alınmasına rağmen bu devir de yine bir isyanla, Kabakçı Mustafa isyanıyla kapanmıştır.

II. Mahmut yeniçeri ocağını kaldırarak, ‘Sekban-ı Cedit’ ve ‘Asakir-i Mansure-i Muhammediye’ ordularını kurmuş, devlet müesseselerine Avrupalı bir usul vermiş, kıyafette, musikide ve içinde yaşadığı sarayda bir Avrupa tarzı oluşturmuştur. Avrupa’ya öğrenci göndermenin yanı sıra yine o Bahriye, Tıbbiye, Harbiye mekteplerini ve Mühendishaneler açtırarak memlekete lazım olan kişileri yetiştirmeye çalışmıştır.

Sultan Abdülmecit, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile yabancı devletlerin artan müdahalesinin ve iç karışıklıkların önüne geçmek amacıyla Batılılaşmayı resmî bir program haline getirmiş ve bunu ilan etmiştir. Esaslı bir değişiklik meydana getirmemesine ve karşılaştığı mukavemete rağmen, yenileşmenin bir sonraki yüzyılda zihniyet haline gelmesini sağlayan XVIII. yüzyıl girişimleri, 1839 Tanzimat Fermanı ile Avrupalılaşmayı resmî bir program haline koymuş ve askerî ıslahat olarak başlayan hareketi bir ‘amme hukuku’ (Tanpınar 2006: 70) yapmıştır.

Bütün bu yenileşme girişimleri azınlık isyanları, onların haklarını koruma bahanesiyle iç işlerine karışan yabancı devletlerin müdahaleleri, devletin soluğunu kesen kapitülasyonlar, gittikçe artan iç ve dış borçlar, girilen savaşlardaki yenilgiler altında yapılmakta ve Osmanlı topraklarını rakibine kaptırmak istemeyen güçlü devletler tarafından desteklenmektedir. Bu devletler, rakipleri tarafından yutulmasından korktuğu için Osmanlı’nın güçlenmesini zaman zaman desteklemekte; ancak yeniden karşısında güçlü bir Osmanlı görmemek için gerçekten maliyesini ve ordusunu düzeltmesine fırsat vermemektedir. Bu karmaşa içinde devlet ricali, halkın yenileşmeye olan tepkisini kırmak ve onları bazı menfaat çevrelerinin âleti olmaktan kurtarmak için devlet işlerinde Batılılaşmanın, ‘gavurlaşmak’ olmayacağını; aslında bir anlamda din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı yürüyebileceğini göstermeye çalışmaktadır.

Buraya kadar Avrupalı olmanın yönetici kadro tarafından gerçekleştirildiği, üstelik girişimlerin halkı yumuşatarak, onları hazırlayarak, yani halktan çekinilerek ve halka rağmen yapıldığı görülmektedir. Hâlbuki oldukça müsrif ve istikrarsız bulunan I. Abdülaziz, bakanları ve kendi kurduğu donanma

tarafından tahttan indirildikten ve yerine geçen V. Murat da akli dengesinin bozulması üzerine tahtından olduktan sonra padişah olan II. Abdülhamit'in döneminde sarayın Batı konusunda daha tutucu olmasına ve 'din-devlet' birleşimini güçlendirmesine karşın başta aydınlar olmak üzere yenileşmenin saraydan çıkarak biraz daha halka indiği görülecektir.

0.1. DEVRİN SİYASİ VE SOSYAL HAYATINA GENEL BİR BAKIŞ

Sultan Abdülaziz'i Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Rüştü Paşa ve Süleyman Paşa ile komutasındaki Harbiye öğrencileri, Şeyhülislamın etkisiyle medreseliler ve aradığı siyasal gücü bu gruplarla tamamlayan Namık Kemal'in de içinde olduğu Yeni Osmanlılar Cemiyeti tahtından indirmiş; bir anlamda bu hal'de sivil bürokrasi, ordu ve din kurumu birlik ve beraberlik göstermiştir (Berkes 2002: 311). Sultan Abdülaziz, boş bir hazineye ve alınan borçlara rağmen müsrif davrandığı için sevilmemekte; aynı zamanda meşruti bir yönetimi kabul etmediği için baskıcı bulunmaktadır. Yeni Osmanlılar, V. Murat'ı tahta geçirerek meşruti bir yönetime ve özgürlükçü bir anayasaya kavuşmayı ummaktadırlar. Sultan Murat'ın tahta çıkışıyla hemen çalışmalara başlanmış; ancak değişen Avrupa siyasetinin azınlıkların haklarını görüşmek için İstanbul'da bir konferans düzenlemeye karar vermeleri üzerine bu çalışmalar aceleye gelmiştir. Bu acelecilik, onların aralarındaki fikir ayrılıklarını tartışıp ortak bir karara varmalarına ve bu ortak karar sayesinde güçlü bir birlik oluşturmalarına engel olmuştur.

Yapılacak anayasa ve kurulacak parlamento için görüşmeler başladığında, Sultan Abdülaziz'i birlik beraberlik içinde tahttan indiren bu grupların görüş olarak birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Mithat Paşa ve Namık Kemal'in yönetime dair fikirleri zıtlık içerisinde olduğu gibi, diğerleri arasında anayasa ve meclise tamamen karşı olanlar bulunmaktadır.

Mithat Paşa, Alman Birliği modeline uygun, merkeziyetçi olmayan bir devlet ve birbirine tutturulmuş mahalli özerklikler istemekte, (onun bu fikri daha sonra Prens Sabahattin tarafından 'adem-i merkeziyet' olarak savunulacaktır), bu

mahalli birimlerin meclisi ile padişahın seçtiği kişilerden oluşan meclisin ortak bir anayasa yapabileceğini, böylece herkesin hakkının korunacağını ve Avrupa devletlerinin iç işlerimize karışmasına, bazı meseleleri bahane etmesine engel olunacağını düşünmektedir; oysa Namık Kemal bunun devleti parçalayıp dağıtarak Avrupa'nın istediğini yapmak anlamına geldiğine inanmaktadır; Namık Kemal'e göre 'vatanseverlik'le kenetlenmiş bir toplum ve güçlü bir merkezîyetçilik gerekmede, halkı temsil edecek bir ayan meclisi ile milletvekillerinden oluşan bir parlamento kurulmalıdır; Başkomutan Hüseyin Avni Paşa ise ordunun gücü altında askerî bir diktatörlük istemektedir; Sadrazam Rüştü Paşa ve Cevdet Paşa, akıllı bir padişah bulununca Tanzimat ilkelerinin yeterli olduğunu ve anayasaya gerek olmadığını düşünmektedirler; dini esas alanlarsa Müslüman olmayan halklarla eşitlik içinde olmanın, şartlı bir sultanlık ve halifeliğin şeriatla bağdaşmadığını ileri sürmektedirler (Berkes 2002: 312-313). Fakat bunları anayasayı konferansa yetiştirme çabasının yanı sıra daha büyük sorunlar çıkar korkusuyla uzun uzun tartışmamışlar, bir kez meclis kurulduktan sonra bunların zamanla aşılabileceğine inanmışlardır.

Bu tartışmalar esnasında Sultan Murat, aklî sağlığını yitirir ve tahtından indirilir, yerine 31 Ağustos 1876'da hem meclisi hem de Kanun-i Esasî'yi kabul eden Sultan Abdülhamit getirilir. Ancak elbette bu grupların birbirinden ayrı düşüncelerde olduğunu fark eden Sultan Abdülhamit, bu durumu kendi lehine kullanacak, hazırlık çalışmaları esnasında kendi istediği gibi bir anayasa için elinden geleni yapacaktır.

Sultan Abdülhamit tahta geçtikten sonra ilk resmî bildirisinin müsveddesi Mithat Paşa tarafından hazırlanmıştır. 12 Eylül'de çıkan bu hatta II. Abdülhamit pek çok yeri çizerek sadece belirsiz deyimlerle bir 'meclis-i umumi' kurulacağı vaadini bırakmış, açıkça 'kanun-i esasi' yapılacağı vaadini de değiştirerek "*Devlet-i Âliyye'nin idare-i umumiyesini yürütecek kavanin ve nizamatin usul-i esasiyesinin müzakere edileceği*" (Berkes 2002: 320) şekline sokmuş, 'meclis-i umumi'nin kuruluşunu kendisinin tayin ettiği bakanların karara bağlayacağı şartını da eklemeyi unutmamıştır. Bu esnada Damat Mahmut Paşa, padişahın,

polisin şüphelendiğini birini yargılamaksızın sürebilme yetkisine sahip olduğunu belirten ünlü 113. maddenin eklenmesini sağlamıştır.

Belçika anayasasından yararlanılarak hazırlanan bu ilk Osmanlı anayasası 23 Aralık 1876’da yüz bir parça top atılarak ilan edilmiştir. Bu anayasa; fertlerin eşitliğini, herkesten gücüne göre vergi alınmasını, kişi özgürlüğünü ve dokunulmazlığını, dilekçe ve tasarruf hakkını, fertlerin ehliyet ve liyakatlerine göre memur olma haklarını (İnuğur 2005: 255) içermekte; ancak her işte son sözün padişaha ait olduğunu tasdik etmektedir.

Yabancı devletlerin iç işlerimize karışmasını önlemek amacıyla aceleyle hazırlanan anayasa, onların temsilcilerinin İstanbul’da konferans için toplanmalarına engel olamamıştır. Türk temsilcileri anayasa yapıldığı için bu konferansa gerek kalmadığını söyleyerek salonu terk etmişlerse de yabancı temsilciler görüşmelere devam ederek kararlarını bildirmişlerdir. Bu kararları Osmanlı Devleti reddettiği için 24 Nisan 1877’de Rusya savaş ilan etmiş, büyük devletler tarafsızlığını açıklamış, sonunda Osmanlı yenilgiye uğrayarak 13 Temmuz 1878’de ağır şartlar içeren bir barış anlaşması imzalamıştır.

Bu esnada 19 Mart 1877’de altmış dokuz Müslüman, kırk altı Hristiyan ve Yahudi mebustan oluşan meclis açılmış, taraflar arasındaki tartışmalar nedeniyle 13 Şubat 1878’de dağıtılmış, daha doğrusu kanunun sultana verdiği yetkiye dayanarak ‘tatil’ edilmiştir. Mithat Paşa, Süleyman Paşa ve 113. maddeye itiraz eden Namık Kemal sürgüne gönderilmiştir.

Ali Ekrem Bolayır, mebusların II. Abdülhamit’i tanıyamadıklarını, onun meclisi istemeye istemeye açıp, kapatmak için bahane aradığını anlamadıklarını ifade etmektedir; “*Bu burnunun ucunu bile göremeyen*” (Özgül 1991: 399) adamların devletin içinde bulunduğu berbat hal için çalışacaklarına, ilk toplantıda Mithat Paşa’nın sürülmesi gibi eski defterleri karıştırdıklarını, ikinci toplantıda Ahmet Vefik Paşa’nın ‘sadaret’ yerine ‘başvekâlet’ sıfatını almasına itiraz ederek kendisini tanımadıklarını ifade edip salonu terk ettiklerini, Ahmet Vefik Paşa yalvararak olacakları anlattığı halde kendilerini ‘marifet yapıyor’ gibi algıladıklarını anlatmaktadır; bu tür cahilce davranışları fırsat bilen II.

Abdülhamit, savaş bahanesiyle meclisi kapatmıştır; Ali Ekrem, başka zaman olsa meclisin kapanmasına belki halktan bir tepki gelebileceğini; ancak İstanbul'un savaş ve muhacir sefaleti ile uğraştığını, bu nedenle padişahın hiçbir muhalefetle karşılaşmadan meclisi feshedebildiğini belirtmektedir (Özgül 1991: 399-402).

Kanun-i Esasi deneyiminin ortaya koyduğu en önemli şey, iki gerçeği su yüzüne çıkarmasıdır; yönetici tabakanın, hatta aydınların derin bir moral çöküşü içinde oluşu ve halk yığınlarının en büyük haksızlıklara karşı bile sesini çıkaramayacak kadar güçsüz oluşu; bu iki koşul meşrutiyeti değil, bir mutlakiyet yönetimini 'bağıra bağıra' çağırılmaktadır (Berkes 2002: 333).

Sultan Abdülhamit, meclisi kapattıktan sonra kendisine danışabileceği baskıcı, zaaflarını günden güne tanıyarak körükleyen bir bürokrasi kurmuştur. Bu resmî bürokrasinin yanı sıra bir de 'hafiye' ve 'jurnalci' olarak nitelenen, takip ve kontrol görevi verilmiş gizli bir örgüt bulunmaktadır ve II. Abdülhamit'in asıl baskıcı tarafını bunlar oluşturmaktadır. Her ne kadar İstanbul'da bir 'baş hafiye' makamı ve bir ödeneği bulunsa da çoğunlukla gönüllülerden oluşan bu kadro, sayı olarak gittikçe artmasının yanı sıra sınırsız bir özgürlükle gördüklerinden ve duyduklarından başka kendi şüphelendiklerini bile jurnalleyince hem saray okumaya bile vakit bulamayacak kadar çok rapora boğulmuş hem de güvenilirliğini kaybetmiştir. Birçok kişi kişisel çıkar veya kişisel nefret uğruna asılsız haberler uydurup göndermeye başlamıştır.

Hafiye ve jurnalciler Osmanlı aydınını sindirmiştir. Tanzimat Dönemi aydınları gazetelerde fikir yazıları yazabilir, memleketin fikrî gelişimine hizmet edebilirdi. İstibdat Dönemi aydınları ise sayıca daha fazla olmalarına ve Namık Kemal'in hürriyetçi fikirleri ile yetişmelerine rağmen sessizlik içinde kalmaya mahkûm olmuş, halkın sosyal ve siyasi gelişimine katkıda bulunamamıştır. Bundan ötesi herhangi birinin hafiye olabileceği ihtimali ile şüpheli, kötümser, çevresinden soğumuş, umutsuzluk içinde kişiler olmuşlardır.

II. Abdülhamit, Sultan Abdülaziz'in elbirliği ile tahtından olmasından kendisine büyük dersler çıkarmış gibidir. Öncelikle kendi kurduğu donanmanın toplarını saraya çevrili gören Sultan Abdülaziz'in hal'i, Sultan Abdülhamit'i

orduyu hem kendine bağlamaya hem de sıkı bir denetim altına almaya yöneltmiştir. O subay ve komutanlarla yakın ilişkiler kurup onları nişanlarla donatarak sadık hale getirmenin yanında resmî olarak da orduyu kendisinden habersiz kuş uçmaz hale getirmiştir. Buna dair güzel bir örnek mabeyin kâtiplerinden olan Ali Ekrem Bolayır'ın anılarında yer almaktadır:

“Harekât-ı askeriye onun menfurı idi, zira amcasını, biraderini hal’ eden askerin kendisini de hal’ etmesinden korkar dururdu. Bu tevehhüm zaman geçtikçe bir dereceye geldi ki, ordularda, devair-i askeriyede padişahın iradesi sadır olmadan insanlar değil, kuşlar kımıldamaz oldu.” diyen Ali Ekrem, bir askerin kılıcını kaybettiğini, askere yenisinin verilmesi için mabeyne dilekçe yazıldığını belirtmekte ve *“Koca bir serasker Beşinci Ordu’ya bir kılıç göndermek için padişahın müsaade istida ediyor; fazla olarak, sadır olacak irade-i seniyyenin Tophane Müşiriyyetine tebliği istirhamında bulunuyor. Çünkü Tophane Müşiri kendisine hitaben başkitabetten irade-i seniyye tebliğ olunmadıkça hiçbir şey veremez.”* (Özgül 1991: 354) diye eklemektedir.

Ulema ve saray çalışanlarını rütbelere, maaşlara, atıyyelerle tatmin etmeye uğraşan II. Abdülhamit, öğrencileri de unutmamıştır. Bu dönemde eğitimde pek çok gelişme olmuş, Mülkiye Mektebinin dışında hukuk, mühendislik, baytarlık, ticaret gibi alanlarda da okullar kurulmuş, rüştiyelerin, idadi ve sultanilerin sayısı artmıştır. Fakat idadi ve sultanilerde bilimsel ve çağdaş eğitim verilirken rüştiyelerde eski düzen eğitime devam edilmesi, rüştiyeden idadiye geçen beyinlerde çatışmaya dönüşmüş, yüksek öğretimde bu çatışma daha da artarak öğrencileri çeşitli gizli faaliyetlere yöneltmiştir. Harbiyedeki öğrenciler modern Alman eğitiminin etkisinde az çok dünyanın gidişini takip edebilmekte ve Tıbbiyeliler ya eğitime gönderilerek ya da baskıdan kaçarak Avrupa’yı görebilmektedirler. Rejime karşı ilk tepkilerin Tıbbiye ve Harbiyede patlak vermesinin, ilk gizli teşkilatların buralarda kurulmasının ve meşrutiyetin yeniden ilanını hazırlayan aydınların buralardan çıkmasının sebebi biraz da bu kıyaslamanın doğurduğu çatışmadır.

Sultan Abdülhamit, her ne kadar Batı kültürünü memlekete sokmamaya, askerî, idarî ve eğitim sahalarındaki yenilikleri kendi ülkesine tatbik etmekle

sınırlı kalmaya çalışmışsa da bu dönemde eğitimde olan gelişmeler padişahın bu arzusuyla çelişmektedir. Çünkü bu öğrenciler padişaha bağlılık içinde yetiştirilmeye çalışılırsalar bile aldıkları bilimsel eğitim zihinlerini açtığı için onları ufuksuzluktan kurtarmaktadır. Sultan Abdülhamit'in kendisi de çelişkinin farkında olarak zaman zaman öğrencilerin üzerindeki baskısını arttırmış; ama bu daha da olumsuz neticeler doğurmuştur.

Devletin çöküşünün tüm hızıyla devam edip son demlerine geldiği yıllarda tahtta olan Sultan Abdülhamit, '93 Harbi' olarak bilinen Rusya ile savaşı kaybettikten başka, Balkanlarda Rus nüfuzu artmaya, Osmanlı nüfuzu azalmaya başlamıştır, Fransızlar Cezayir'den sonra Tunus'a da göz dikmiş, İngiltere Mısır'ı işgal etmiş, Avrupalı devletlerin desteklemesiyle Yunanistan bağımsız olmuş, bundan sonra Rumlar ve birer birer diğer azınlıklar da isyan etmeye başlamıştır.

Bütün bunlar karşısında bir yandan denge siyaseti gözetmek zorunda kalan Sultan Abdülhamit, bir yandan da şeriata bağlılığı politika edinerek 'Milliyetçilik' ve 'Batıcılık' ideolojilerini bastırmış, 'İslamcılık' ideolojisini güçlendirmek için uğraşmıştır. Onun 'Batılılaşma' hareketinin önüne set çekmesinin en önemli nedenlerinden biri, şimdiye kadar Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumak isteyen Avrupa devletlerinin bu siyasetten vazgeçmiş olmalarıdır.

Avrupa artık Osmanlı'nın yenileşmesine olan desteğini çekmiştir; çünkü İngiltere ve Fransa kendi savaşları ve güvenlikleriyle uğraşmaktadır, Çarlık Rusya Akdeniz'e uzanma çabaları içindedir, Avrupa'da malî sorunlar baş göstermeye başlamıştır (Berkes 2002: 309). Ayrıca yeni sömürge topraklar aramaktadırlar. Osmanlı maliyesi ise iflasın eşiğine gelmiştir, ağır borçlar altındadır ve Rusya Balkanlarda Panslavizm politikasına başlamış, herkes devletin tuttuğu bir parçasını koparmaya çalışmaktadır. Bu şartlar altında Sultan Abdülhamit'in tutunacağı tek dal, halifeliği temsil eden bir devlet olarak İslamcılık politikası ile güçlü bir birlik oluşturmak gibidir, o da bunu denemiştir.

Enver Behnan Şapolyo'ya göre II. Abdülhamit, Panislamizm ideolojisine, biraz da Prens Sabahattin'in Paris'te Jön Türklerle birleştikten sonra bir kongre

düzenleyerek azınlıklara haklar tanıyan ‘adem-i merkeziyet’ görüşünü ortaya atmasına karşılık birliği sağlamak (Şapolyo 1976: 164) düşüncesiyle yönelmiştir. Jön Türkler Prens Sabahattin’in bu görüşünü benimsememiş, iki fırkaya ayrılmışlardır; ancak o, bu görüşte devam edip *Terakki* adlı bir de gazete çıkarınca Ermeniler bu fikir cereyanından faydalanarak istiklallerini kazanmak için isyan çıkarmışlar, böylece memlekette az sorun varmış gibi bir de ‘Ermeni Meselesi’ doğmuştur; bu da yetmezmiş gibi buna karşılık II. Abdülhamit’in Panislâmcılık politikasını Almanya’nın sözde destekler görünmesinden ürken İngiltere, bir bütünleşmeyi engellemek için İslam topraklarında aleyhte propagandaya başlamıştır (Şapolyo 1976: 165).

‘Panislâmcılık’ ideolojisi kısaca şu fikirlere dayanmaktadır; hilafet sadece dinî bir simge değildir, o aynı zamanda siyasal bir egemenliktir; çünkü bütün Müslümanlar ülke ve dilleri farklı olsa bile kardeştir, birbirlerini kollamak ve gözetlemekle yükümlüdür, yönetim şekilleri şeriata uygun olmalıdır, dolayısıyla aynı yönetimle yönetilirler, üstelik nasıl bir Avrupa uygarlığı varsa Müslümanlar da beraberce bir İslam uygarlığı meydana getirirler, Müslümanlar eğer parçalanırlarsa Avrupa karşısında güçsüzleşirler ve dinlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar; ancak halifenin etrafında toplanır da birliktelik gösterirlerse Avrupa’nın karşısına ondan daha büyük bir güç olarak çıkabilirler (Berkes 2002: 361).

Niyazi Berkes, II. Abdülhamit’in Panislâmcılığını şu şekilde değerlendirmektedir: “*Abdülhamit’in Pan-İslamcılığı ne Pan-Slavizme karşı bir politika, ne de bütün dünya Müslümanlarını birleştirmek gibi hayaldi. Realist bir politikacı olan Abdülhamit’in Panislâmcılığı, Arap şeyhlerine, mehdilere, Mısır hidivlerine, Mısır, Suriye ve Yemen’deki Arap ayrılıkçılık akımlarına karşı bir Pan-İslamcılıktır.*”; ancak Avrupa, İngiliz emperyalizmine karşı Asya ve Afrikalı halkların gösterdiği direncin altında Sultan Abdülhamit’in politikasının yattığını düşünmüş ve olayı büyütmüşlerdir (Berkes 2002: 364).

Sultan Abdülhamit, Panislâmcılık politikasını destekler bir görüntü çizmek için Cemalettin Afgani’yi İstanbul’da getirtmiş, ona çeşitli konferanslar verdirmiştir. Bu dönemde basında da İslam ve Arap üstünlüğünü anlatan, Arap

uygarlığının ileriliğinden bahseden yazılar görülmekte, bu fikirler saray tarafından teşvik edilmektedir. Tarikatların sayısı ve nüfuzu artmıştır, halk dini bir itaatkârlık içindedir. Fakat devletin gidişatındaki kötüleşme, bunun tersi istikamettedir.

II. Mahmut zamanında başlayan gelişmiş ülkelerin ekonomik etkileri azalmak yerine artmış, malî sorunlar büyümüştür. Devletin ekonomisi iflas etmiş, Avrupalı sermaye sahiplerinin eline geçmiştir. Dış borçların altında ezilen maliye, borçları ödeyemez hale gelmiş ve borçların ödenmesine karşılık memleketin kaynaklarını sömürüp işletecek bir kurum olan ‘Duyun-ı Umumiye’ kurulmuştur. Demiryolu, liman, maden işletmeleri Avrupa sermayesine verilmiştir. Osmanlı topraklarına yapılan onca kilometrelik demiryolu, memleket üzerinde yabancı yatırımların kavgalarına sebep olmuştur.

Bu gelişmeler, Sultan Abdülhamit’in baskıcı politikası ile bir çeşit çelişkiye dönüşmüştür. Çünkü o toplumu dış dünyaya kapamaya çalışırken, dış dünya toplumun içine bu yollardan girerek toplumu etkilemekte, küçük kasabalarda ayak işlerine bakan bir sınıf meydana getirmekle sınırlı kalan bu etki, başta İstanbul olmak üzere Samsun, Adana ve Halep gibi şehirlerde bazı tutum ve alışkanlıkların çözülmesine (Berkes 2002: 366), bir nevi kozmopolitleşmeye sebep olmaktadır.

Üstelik devlet tarafından her ne kadar şarklılık idealleştirilse de, aydınlar üzerindeki baskı ve korku, zıt bir eğilime yol açmaktadır. Devrin aydınları özgürce düşünüp yazmalarına, okumalarına engel olan padişahın sevdiği her şeyden nefret etmekte, onun sevmediklerine de hayranlık göstermektedirler. Sultan Abdülhamit, Şark’ı idealleştirirken onlar Batı’yı düşlemektedir. Batı onlar için özgürlüğün, kişi onurunun, konforun, güzelliğin, sanatın, aklın ve dürüstlüğün dünyasıdır, içinde yaşadıkları âlem ise geri, aşağı ve kokuşmuştur (Berkes 2002: 378-379).

Görüldüğü gibi Sultan Abdülhamit, bir yandan memleketin dağılmanın eşiğine geldiğini görmektedir, diğer yandan da halkı dinî bir itaatkârlık içerisinde pasifleştirmiş, yönetici ve aydınlardan satın alabildiklerini rütbe, mevki ve para

ile kendine bağlamış, alamadıklarını da sürgünlere göndermiştir. Öğrenciler ve okuryazar kesim, düşüncelerini dillendiremeyecek kadar baskı altına alınmıştır. Ancak baskı, her zaman baskı altındakileri güçlendirmekten başka bir işe yaramadığı için sonunda II. Abdülhamit de baskısının kendisini tahtından edecek kadar güçlü oluşumlara sebep olduğunu görmüştür.

Fuat Süreyya Oral, II. Abdülhamit idaresinin son yıllarını kısaca şu şekilde ifade etmektedir:

“19. yüzyılın son yılları Sultan Abdülhamit için gerçekten zor yıllar olmaya başlamıştı. Savaşlar bir yana içeride de isyanlar, külah kapmak için ardi arası kesilmez jurnaller, bazı devlet adamlarının ıslahat istekleri, buna içerideki azınlıkların kışkırtmasıyla yabancı devletlerin istekleri, ordu içindeki aydın subayların kımıldanışları ve özellikle gizli cemiyetlerin başında gelen ‘Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti’.” (Oral 1968: 141)

1889’da kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni haber alan Sultan Abdülhamit, bu cemiyeti dağıtmış, birçoğunu Trablusgarp ve Fizan’a sürmüştür, bir kısmı da Avrupa’ya kaçarak istibdat aleyhinde birçok gazeteler çıkarak mücadeleye girişmişlerdir, nihayet 1906’da on uyanık genç Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’ni kurmuşlar, bu cemiyet kısa bir süre sonra Abdullah Cevdet ve Tıbbiyeli arkadaşlarının kurduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşerek Manastır ve İstanbul’da da gizli şubeler açmış, gizlice yürüttüğü çalışmalarla güçlenerek (Şapolyo 1976: 161-170) 24 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanını ile meclisin yeniden açılmasını sağlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, yönetime el koyarak meşrutiyeti yeniden ilan ettirmiş ve meclisi açtırmışlardır. İstanbul’da sokaklarda, basında müthiş bir özgürlük çılgınlığı yaşanmıştır. Ancak yukarıda da dile getirdiğimiz gibi halkın büyük bir çoğunluğu meşrutiyetin dine aykırı olduğunu düşünmektedir, bu durumu kullanan birtakım çevreler bir araya gelip halkı da kışkırtarak 31 Mart Olayı’nın patlak vermesine sebep olmuştur. Selanik’ten gelen Hareket Ordusu sayesinde bastırılan bu isyandan sonra, saray askerlerinin gücü ile kendi güvenliğini sağlaması ve isyanı bastırmakta pasif davranması sebebiyle 27 Mart 1909’da otuz üç yıllık bir iktidardan sonra II. Abdülhamit tahttan indirilmiş, yerine V. Mehmet Reşat, İttihat ve Terakki hükümeti tarafından alınan kararları onaylayan pasif bir padişah olarak tahta çıkarılmıştır.

II. Abdülhamit döneminin sansürünü, jurnalini, baskısını, ekonomisinin çöküşünü, siyasette izlemek zorunda olduğu denge politikasını, tüm bunların toplum ve aydınlar ve yazın üzerinde yaptığı etkiyi gören ve yaşayan; kısaca devrin tüm yönleriyle şahidi olan Halit Ziya Uşaklıgil'in oldukça çarpıcı ve acı verici bir keskinlikle o yılları özetlediği şu satırlar, yukarıdan beri anlatılmaya çalışılan devrin şartlarını, kâfi derecede anlaşılır kılmaktadır:

“Donanma Haliç'te çürürken, ordu kendi kendisini fitne ve fesat zehriyle kemirirken, bütün irade cihazı hile ve desise, sirkat ve irtişa, iftira ve telvis ağırları içinde ataletle mahkûm kalmış, milletin her sahada faaliyet ve kabiliyet kuvvetleri iflas etmişti.

Vatanın katıksız kalan ekmeğinden son lokmalar doymak bilmeyen ağızların içine atılırken devletin maliye nazırları her türlü nefis-i izzeti ve hükümetin haysiyeti kaygılarını unutmaya mecbur olarak askeri doyurmak, memurlara üç ayda bir maaş verebilmek için ecnebi şirketlerinin, bankaların kapılarını çalarlar, gene bu memlekette para kazanan bu müessesattan dilenmek zilletini ihtiyar ederler ve bu garip sergüzeşt sefarethanelelerde, ecnebi mehafilde, düşman matbuatında tezyifkâr kakkahalarla, zehirnak makalelerle uzun bir müddet çalkalanır dururdu.

İçi dışı böyle saatten saate yıkılmaya müheyya duran vatanın üstünde de daima Rusya'nın mühip heyulası bir fırsata muntazır dururdu; ondan kaçınmak için ziyafet dakikasını bekleyen rakiplerinin himayesine iltica ederek, berikilerde bir tehdit emaresi görüldükçe bunu bertaraf etmek için ötekinin kucağına atılmak ihtimalini siper yaparak heleccandan heleccana, kâbustan kâbusa yuvarlanıyorduk. Bütün bu ezalar kâfi değilmişçesine gün geçmezdi ki Türklüğün içinden birer başka kavmiyet iddiası çıkmasın. Bir Arap, bir Arnavut, bir Laz, bir Kürt meselesi ve hepsinden daha müzic, hepsinden daha müşevveş bir Ermeni meselesi vardı ki vakit vakit birbirini tutuşturarak memleketi umumi bir yangın içinde sarardı. O zaman hükümetin boş hazinesi yorgun ve bezgin askerini oradan oraya koşturmak, Yemen illerinde, Arnavutluk kayalıklarında, Zeytin dağlarında kemiklerini dağıtmak için çare icat ederken, her şeye rağmen vatana meftun olan, onun mahrum aşkıyla yanan kalpler de sızlaya sızlaya, Türk'ün her tarafta inkâr edilen davasının matemini tutardı ve gene onun içindir ki o zamanın edebiyatı her şeyden ziyade bedbin oldu.” (Uşaklıgil 2008: 638-639)

0.2. DEVRİN BASIN HAYATI

0.2.1. Osmanlı Devleti Sınırları İçinde Türkçe Basın

Matbaanın Osmanlı Devletine geç gelmesi gibi matbaanın ilerlemesi ile ortaya çıkan basın da ülkeye oldukça geç girmiştir. Fransa'da ilk gazete 1631'de çıkmasına rağmen (Çapanoğlu 1962: 140), bizdeki ilk gazete olan *Takvim-i Vekayi*, bundan iki asır sonra 1831'de çıkmıştır. II. Mahmut'un teşvikiyle resmî bir gazete olarak neşredilen *Takvim-i Vekayi*'nin 1828'de Mısır'da yayına

başladığı, Arapça, Farsça, Ermenice ve Rumca nüshalarının olduğu da (Ertuğ 1970: 151-153) bilinmektedir.

Siyasi bir mesele haline getirilen gözaltına alınma hadisesinden sonra William Çörçil'e gönlünü almak için gazete imtiyazı verilmiş, böylece *Takvim-i Vekayi*'den sonra 1840'da *Ceride-i Havadis* yayın hayatına yarı resmî gazete olarak başlamıştır. Her iki gazete de resmî tebliğleri bildirmenin yanında bilimsel gelişmelerden (Ercan 2011: 42) bahseden yazılar neşretmektedir. Osmanlı Devleti, Batı'nın bilim ve tekniği ile ilgilenmekte olduğu için ilk Osmanlı dergi ve gazetelerinden başlayarak uzun bir müddet yayınlarda, Batı'nın bilim ve tekniğindeki gelişmeleri aktaran 'ansiklopedist' özellik görülmektedir.

1860'da Agâh Efendi ile Şinasi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Ahvâl* ve 1862'de Şinasi'nin neşrettiği *Tasvir-i Efkâr* ile fikir gazeteciliği başlamış olur. Bundan sonra Filip Efendi ve Ali Suavi, 1866'da *Muhbir*'i çıkarmaya başlarlar. *Muhbir*'de Ali Suavi, siyasi ve fikir yazılarına yer vermektedir, iki defa kapatma cezası almıştır. Ali Suavi, Avrupa'ya kaçtıktan sonra gazeteyi Londra'da neşretmeye devam etmiştir.

Tanzimat Döneminde çıkan diğer yayınlardan kısaca bahsetmek, hem yayın sayısını hem de içeriklerini karşılaştırma imkânı vereceği için II. Abdülhamit devri basınının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Ruzname-i Ceride-i Havadis: Çörçil tarafından haftanın beş günü, *Tercüman-ı Ahvâl*'e rakip olarak çıkarılmaktadır.

Mecmua-i Fünûn: 1862-1883 yılları arasında Münif Paşa'nın çıkardığı aylık dergidir. Felsefe, tarih, coğrafya, iktisat, tıp, jeoloji ve eğitim sorunlarına yer veren dergi kırk yedi sayı çıktıktan sonra II. Abdülhamit tarafından kapatılmıştır.

Mir'at: 1862'de Mustafa Refik tarafından sadece üç nüsha çıkabilen dergi, Türkiye'nin ilk resimli (Ertuğ 1970: 188) dergisidir.

Mecmua-i İber-i İntibah: 1862'de iki nüsha çıkmış bir dergidir.

Ceride-i Askeriye: 1864'te Fuat Paşa'nın gayretiyle çıkarılmış ve sorumluluğu Ahmet Mithat Efendi'ye verilmiştir. On beş günde bir çıkan yayın, sorumlu sahibi değişse de 1919'a kadar çıkmaya devam etmiştir.

Vakayi-i Tıbbiye: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane tarafından 1849-1851 yılları arasında yirmi sekiz sayı çıkan ve sağlık sorunları ile popüler fen konularına yer veren meslek dergisi niteliğindeki bu yayın, Osmanlı'daki ilk Türkçe (Ercan 2011: 46) dergidir.

Takvim-i Ticaret: 1865'te iktisat ve mali sorunları ele alan bu yayın, Hasan Fehmi Paşa tarafından çıkarılmaktadır.

Mecmua-i İbretnüma: Cemiyet-i Kitabet'in yayın organı olarak 1865-1866 yılları arasında aylık olarak neşredilmiş, ancak on altı sayı çıkabilmiştir.

Âyine-i Vatan: 1866'da Eğribozlu Mehmet Arif Bey tarafından çıkarılan bu gazete, ilk resimli gazetedir; ancak ilkel klişeler başarılı olmadığı için gazete rağbet görmemiş, kendiliğinden (Ertuğ 1970: 211) kapanmıştır.

Ruzname-i Âyine-i Vatan: Eğribozlu Mehmet Arif Bey, bu defa resimsiz siyasi bir gazete olarak bu yayını 1867'de neşretmeye başlamıştır. Genç Osmanlılar'ı öven yazılar neşrettiği için 79. sayıda kapatılmış, *İstanbul* adıyla bir müddet daha yayınına devam etmiş, 1869'da kapanmıştır.

Mecmua-i Maarif: 1866 yılında Münif Paşa tarafından çıkarılmış, kendiliğinden kapanmıştır. Daha sonra Filip Efendi devralarak birkaç sayı daha yayımlamışsa da yine uzun ömürlü olamamıştır.

Muhip: 1867-1869 yılları arasında çıkan gazetenin sahibi Şakir Efendi'dir, gazete ciddi yazılarıyla tanınmaktadır.

Muhibb-i Vatan: 1867'de neşre başlayan bu gazeteyi Andon Efendi, çok sık isim değiştirerek yedi yıl çıkarmıştır. Gazetenin diğer isimleri şunlardır: *Memalik-i Mahrusa, Türkistan, Hülasatü'l-Efkâr, Efkar*.

Terakki: 1868'de Ali Raşit ve Filip Efendi tarafından kurulan gazete, canlı ve hareketli yazılarıyla ilgi görmüş, 1870-1874 yılları arasında hükümetin işlerini eleştiren yazılar yazdığı için (Ertuğ 1970: 213) kapatılmıştır.

İstanbul'da 1869 yılında *Mümeyyiz*, *Diyojen*, *Hadika*, *Vekayi-i Zaptiye*, *Basiret*, *Hakayıku'l-Vakayi*; 1870'de *Asır* ve *Devir* (Bedir); 1871'de *İbret*, *Ravzatü'l-Maarif*, *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye*, *Dağarcık*; 1872'de *Hayal*, *Çingiraklı Tatar*; 1873'te *Sıraç*, *Latife*, *Kamer*, *Dolap*, *Mecmua-i Nevadirü'l-Asar*, *Müteferrika*, *Revnak*, *Asar-ı Perakende*, *Kırkanbar*, *Mirat-ı Vatan*, *Çekmece*, *Armağan*, *Sandık*, *Kasa*, *Çanta*, *Hayat*, *Öteberi*, *Mecmua*; 1874'te *Tiyatro*, *Şafak*, *Kahkaha*, *Şark*, *Medeniyet*; 1875'te *Geveze*, *Meddah*, *İttihat*, *Sadakat*, *İstikbal*, *Vakit*; 1876'da *Sabah*, *Çaylak*, *Müsavat*, *Ümran*, *Selamet*, *Muharrir* ve *Mirat-ı İber* dergi ve gazeteler neşredilmeye başlamıştır. Bu yayınlarda bilimsel gelişmelerden bahseden yazılar bulunmakla birlikte, siyasi ve mizahî özellikler taşıyanları ağırlıktadır.

İstanbul dışında çeşitli vilayetlerde valiler tarafından çıkarılan resmî gazete niteliğinde yayınlar bulunmaktadır. İlki 1865'te Tuna'da çıkarılan *Tuna* gazetesidir. Bunu 1866'da Bosna'da çıkmaya başlayan *Bosna Gazetesi* takip etmiştir, iki sayfa Türkçe iki sayfa Sırpça olan bu gazete 1878'e kadar otuz altı sayı çıkmıştır. 1876'da Hersek'te çıkmaya başlayan *Naretva* gazetesi de aynı şekilde Türkçe ve Sırpçadır. *Envâr-ı Şarkıye* adıyla Erzurum'da 1866'da çıkmaya başlayan gazete ise bir yüzü Türkçe bir yüzü Ermenice olmak üzere dört sayfa halindedir, bu gazete Cumhuriyet'in ilanından sonra *Erzurum* adıyla neşredilmiştir. Diyarbakır'da da aynı yıl *Diyarbakir* adıyla vilayetin resmî gazetesi yayımlanmaktadır.

Tanzimat gazetecileri, Fransız Devriminin etkisiyle özgür düşünceye ve demokrasi fikrine büyük değer veren, Batı ile ilişkiler kuran kişilerdi, bunlar Batılı yazar ve düşünürleri taklitle işe başlamışlar, yazılarında parlamenter rejimi savunmuşlardır; ancak iktidarla olan bu mücadelelerinde her zaman edebiyatı ve edebî sanatları kalkan olarak kullanmışlardır; bu gazete ve dergiler, genel nitelik olarak halka haber ve çeşitli konularda bilgi veren, dil ve edebiyat sorunlarını tartışan, yabancı gazetelerden haber çevirisi yapan, tevcihât ve okuyucu mektuplarına yer veren yayınlardır (İnuğur 2005: 251). Bu yayınların çoğu hem gazete hem dergi niteliği taşımaktadır. Gazete ve derginin tür olarak ayrımı II. Abdülhamit döneminde yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır.

Halkın gereksiniminden çok devlet eliyle ve devletin ihtiyacıyla başlayan basın, ilk siyasi kımıldanışların merkezi olmuş, Şinasi'nin açtığı fikir gazeteciliği yolundan devam eden aydınlar, yönetime karşı eleştiri ve mücadelelerini buradan yürütünce ve gazetelerin halk üzerinde etkisi duyulmaya başlayınca bu durum basın mevzuatıyla ilgili düzenleme ve kısıtlamaları beraberinde getirmiştir.

1862'de önce Maarif Nezaretine, daha sonra Hariciye Nezaretine bağlı olarak çalışan Matbuat Müdürlüğü kurulmuştur. 1865 yılında da bir *Matbuat Nizamnamesi* hazırlanmıştır. Bu nizamnamede gazete imtiyazı almak için yapılması gerekenler ve aranan şartlar belirtilmekte, gazete ve derginin neşirden sonra bir nüshasının Maarif Nezaretine bırakılması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca padişah ve diğer ülkelerin yöneticileri hakkında hakaret içeren yazılar yazmak yasaktır.

7 Şubat 1857'de yürürlüğe giren ve 1908'e kadar yürürlükte kalan dokuz maddelik nizamnamenin şartları daha ağırdır. Bu nizamnameye göre; “1) *Zaptiye tahkikatı ve Meclis-i Maarif'in müzakere ve kararı gereklidir.* 2) *Vilayetlerde valilikler bu tahkikat ve kararı verdikten sonra merkeze, sadrazamlığa arz edecek.* 3) *Kitap Dersaadet'te doğrudan Meclis-i Maarif'e gönderilir, vilayetlerde ise valiler tarafından gözden geçirilip mülk ve millete mazarratı olmadığı anlaşıldıktan sonra sadarete arz edilir.* 4) *Ecnebi tebaalılar için Hariciye ruhsatı şarttır.* 5) *Ecnebi matbaacı kitabı önce Hariciye Nezaretine yollayacaktır.* 6) *Ecnebi devletlerden gazete çıkarmak isteyenler için de aynı işlemler uygulanır.* 7) *Mülk ve devlete muzır neşriyata zaten devlet el koyar ve toplatır.* 8) *Müellife kayd-ı hayat şartıyla imtiyaz verilmesi durumunu açıklar.* 9. *madde vali ve zaptiyenin görevini düzenler.”* (Ortaylı 2007: 44) 1975'te nizamnameye eklenen maddeyle, gazete ilavelerinde tayinlerden ve önemli telgraflardan başka haberlerin yayınlanması yasaklanmıştır.

Bu nizamname bazı kısıtlamalar getirmişse de hükümetin keyfî müdahalelerine bir müddet son vermiş olur. Ancak bundan on yıl sonra gazetelerde hükümeti tenkit eden yazılar arttıkça bunun önünü almak isteyen Sadrazam Âli Paşa, 1867'de yayımladığı bir kararname ile “*Matbuat nizamat-ı mevzuasının ahkâmı haricinde olarak hükümetçe icra-yı muamele-i tebliğe ve*

ittihaz-ı tedabir-i mâniaya” (Ertuğ 1970: 204) karar verildiğini duyurmuş, sert ve ağır bir tedbir olan kararnamenin geçici olduğunu da ilan etmişse de bu kararname uzun yıllar yürürlükte kalmıştır.

30 Mayıs 1876’da Sultan Abdülaziz tahttan indirilip yerine V. Murat getirilince basına kısa bir süreliğine özgürlük gelmiştir. Sürgüne gönderilenler ve Avrupa’ya gidenler, bu özgürlüğün kalıcı olacağını sanarak İstanbul’a dönmüş, gazetelerde her çeşit yazılar yazmaya, yeni gazeteler neşretmeye başlamışlardır. Ancak üç aylık bir iktidardan sonra V. Murat’ın aklî dengesinin bozulması nedeniyle, meşrutî bir yönetimi ve anayasanın yürürlüğe girmesini kabul eden II. Abdülhamit tahta çıkınca işler tam tersine dönmüştür.

31 Ağustos 1876’da tahta çıkan II. Abdülhamit, her ne kadar özgürlükçü bir iktidar vaat ederek tahta oturmuşsa da otuz üç yıllık saltanatı boyunca gazeteci düşmanı olarak görülmüştür. Kanun-i Esasi’nin 12. maddesi “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir*” hükmünü içerse de ‘kanun dairesi’ ibaresi keyfî müdahalelere açık kapı bırakmıştır. 1857 tarihli *Basın Tüzüğü* ve 1867 tarihli *Âli Kararname* yürürlükten kaldırılmadığı gibi Mahmut Nedim Paşa’nın bu kararnameye gazete ve dergilerin yayından önce de teftiş edilmesi kuralını eklemesiyle (Ertuğ 1970: 204) şartlar daha da ağırlaşmıştır.

11 Mayıs 1876’da yayımlanan kararnamenin yeni şeklinden sonra yayınlar sansüre uğramış, hatta *Sabah* ve *Basiret* gazeteleri sansür edilen yerleri beyaz bırakarak kararı protesto etmiş, genç talebeler de ayaklanıp Babiâli’ye yürüyerek Mahmut Nedim Paşa’nın istifa etmesini sağlamışlardır.

Sultan Abdülhamit, anayasanın ilanından bir süre sonra bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tehditkâr ve kısıtlayıcı tebliğ şu şekilde aktarılabilir: “*Eskiden gazeteler yokken dedikodular yalnız ağızlarda dolaşırdı. Şimdi herkes aklına geleni birer gerçekmiş gibi yayınlıyor. Gazetelerde çıkan yazıları da herkes tümüyle gerçek sanıyor. Bu yüzden ortaya çıkan yanlışlar eskisinden çok önemlidir. Hükümetin icraatı aleyhine dil kullananların fesatçı sayılacağı ve bu çeşit yazıları yazanlara karşı gereken şiddetli kanunî tedbirlerin alınacağı*

cümlece malum olmak üzere devlet adına bu durum şimdiden ilan olunur.”
(İnuğur 2005: 256)

M. Nuri İnuğur, II. Abdülhamit'in bir komisyon kurarak yeni bir basın kanunu hazırlattığını, Nisan 1877'de meclise getirilen bu kanunun çeşitli tartışmalara neden olduğunu anlatmaktadır; milletvekilleri hükümetin getirdiği bu kanunun bir basın kanunu olmayıp tüm özgürlükleri kısıtlayan baskıcı bir ceza kanunu olduğunu ileri sürerek eleştirmişler ve kanunu gazete çıkarmak isteyenlerin kefalet akçası ödemesi, mizah dergilerinin yasak edilmesi hükümlerini kaldırarak onaylamışlar; fakat bu değişiklik de padişahın hoşuna gitmediği için kanunu onaylayıp yürürlüğe koymamıştır ve buna rağmen 1908'e kadar bütün mizah dergileri kapatılmıştır (İnuğur 2005: 288).

Rusya ile harp başlayınca ülkede sıkıyönetim ilan eden II. Abdülhamit, çıkardığı bir kararname ile 'zihinleri kurcalayacak yayın yapan gazeteler derhal kapatılabilir' uyarısını duyurmuştur. Bu arada meclisi kapatmış, mutlakiyeti kuvvetlendirmek için basın üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur.

1878'de Dâhiliye Nezaretine bağlı bir sansür heyeti kuran padişah, gazetelere girecek tüm yazıların provalarını her akşam sansür kuruluna okutmuş, gerekli düzeltmelerden sonra basılmasına izin vermiştir.

1881 yılında Maarif Nezaretine bağlı olarak Encümen-i Teftiş ve Muayene Komisyonu kurulmuş ve sansür daha da ağırlaşmıştır. Bir başkan ve altı üyeden oluşan; ancak 1907'de elli dokuz kişiye ulaşan bu kurul, siyasi olmayan yayınların sansürü ile görevlendirilmiştir. Bu dönemde sansürün niteliğini gözler önüne seren çeşitli belgeler bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi Yıldız Sarayı Başkâtipliğinden Matbuat Müdürlüğüne 'Tahsin' imzasıyla gönderilen dokuz maddelik talimattır. Bu talimatta özellikle belirtilen hususlar şunlardır:

1) Padişahın sağlığına, ürünlerin durumuna, ticaret ve sanayinin gelişmesine ait haberlere öncelik verilmesi, 2) Maarif'in ahlâk açısından onaylamadığı hiçbir roman ve yazının yayımlanmaması, 3) Bir sayıya sığmayacak kadar uzun edebî ve bilimsel yazılara yer verilmemesi, 'mabadi var', 'devamı yarına' gibi ibarelerin kullanılmaması, 4) Yazılarda kafaları karıştırmaya

yol açacak boşluklar bırakılmaması, 5) Kişilere sataşılmması, herhangi bir yöneticinin ayıplanacak hareketlerinin yazılmaması, 6) Kişilerin bazı yolsuzlukları bildirmek için hükümdara verdiği dilekçelerin hiçbir suretle yayımlanmaması, 7) Tarihte ve coğrafyada özelliğı olan ‘Ermenistan’ gibi bazı adların kullanılmaması, 8) Yabancı hükümdarlara karşı tertiplenen suikastların veya gösterilerin hiçbir suretle yazılmaması, 9) Kötü niyetli kişilerin yersiz yorumlarına neden olacağından bu talimatın da gazetelerde yayımlanmaması (İnuğur 2005: 262-263).

Bu tarihten önce sadece siyasi yayın yapan gazeteler sansüre tabi olurken, artık tüm gazete ve dergiler sansür edilmeye başlamıştır. 1888’de çıkarılan bir nizamname ile basılacak her şey denetim altına alınmış, 1895’te matbaaları da ağır hükümlerle bağlayan yeni bir tüzük hazırlanmıştır. Bundan sonra 1898, 1900 ve 1901 tarihlerinde çıkan iradelerle gazeteler kapatılmaya, verilen imtiyazlar geri alınmaya, yazarlar cezalandırılmaya başlamış ve basın özgürlüğü tamamen yok olma boyutuna gelmiştir.

Sultan Abdülhamit’in matbuat üzerindeki baskısının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Örneğın; Ali Suavi, Sultan Murat’ı Çırağan’dan çıkarıp Sultan Abdülhamit’i devirerek yerine geçirmek için bir plan yapmış ve *Basiret*’te bu eylemini işaret eden; ancak açıklamayı ertesi gün, yani olay gerçekleşikten sonra yapacağını belirten kısa bir yazı yazmıştır. Ali Ekrem Bolayır, matbuat üzerindeki baskıyı da gözler önüne seren yorumlarında bu yazı için şöyle demektedir:

“Böyle bir varakanın gazetelerde intişar edebilmiş olması Sultan Hamit’in o zamanlar ahvâle ne derecelerde baid ve gafıl olduğuna delil-i kâfidir. Suavi gibi mazisi ve hali müşevveş, her kalıba girmeye, her şeyi gözüne aldirmaya muktedir bir adamın değil, kimin olursa olsun böyle imalı, manalı bir varakası Abdülhamit’in cülusundan beş sene sonra acaba hiçbir gazetede neşrolunabilir miydi? Değil ahaliyi herhalde bir şeye avdet eden böyle bir ilan-name, erbab-ı fesaddan olduğu anlaşılanların yazacakları bir satır, atacakları bir imza hiçbir gazetede, hiçbir vesile ile intişar edemezdi. Daha sonraları ise kasda makrun neşriyat nerede kalır, tertib sehivleri bile gazetelerin tatili, hatta sahiplerinin tecziyesi gibi ağır muamelelere bais olurdu.” (Özgöl 1991: 412-413)

Sansür memurları, ilanlar da dâhil olmak üzere bütün yazıları büyük bir dikkatle inceleyerek bazen bir kelime veya bir cümleyi bazen bir paragrafi

çıkarmakta, sözcükleri değiştirmekte, son hali ile gazeteye göndermektedirler. Üstelik memlekette gittikçe sayısı artan hafiye ve jurnalciler, onların gözünden kaçan bir mevzuu, hatta bir sözcüğü yakalayıp saraya bildirmektedir. Böyle bir durum olduğunda yazının ve yayının sahibiyle beraber sansürcü de sorgulandığı için işlerine titizlik göstermek (!) zorunda kalan sansür memurları, bazen yazıları tanınmayacak kadar aslından farklı hale getirmişlerdir. Bu durum muharrirleri hem üzmüş hem hırpalamıştır.

Sansür memurlarının tutumu ile basın üzerindeki istibdat günden güne artmış, onların sakıncalı bularak çıkarması sonucu yasaklı kelimeler listesi ortaya çıkmıştır. Örneğin; grev, suikast, ihtilal, anarşi, sosyalizm, dinamit, infilak, kargaşalık, kıtal, Kanun-i Esasi, hürriyet, müsavat, Bosna, Hersek, Makedonya, Girit, Kıbrıs, Yıldız, Murat, İstibdat, veliaht, mebus, bomba, Mithat Paşa, Kemal Bey, inkılâp gibi sözcüklerin lafın gelişi olarak bile kullanılması sakıncalıdır. ‘Halletmek’ sözü ‘hal’ etmek’ sözüne, ‘tahtakurusu’ sözü ‘tahtı kurusun’ sözüne çağrışım yapabilir düşüncesiyle yasaklanmıştır.

‘Burun’ kelimesi de yasaklı sözcüklerden biridir. Çevirdiği bir eserde bu kelimeyi kullanmak zorunda kalan Hüseyin Cahit Yalçın, bu durumu şu şekilde hikâye etmektedir:

“Burundan söz edilemezdi. Çünkü Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesinin çok büyük, kuraldışı ve gösterişli bir burnu vardı. Burun sözünün onunla alay edilmesi sonucunu yaratacağı kanısına varılmıştı. (...) Acaba burun sözünün basında yasaklandığı Abdülhamit’e söylense çevredekiler bu dalkavukluğu, bu yasağı hangi yolla açıklayacaklardı? (...) ‘Şevketli efendimiz, sizin pek biçimsiz bir burnunuz var da onun için bu sözü yasak ettik’ mi diyeceklerdi. Herhalde onların ne diyeceklerini bilmem. Ama ben İzlanda Balıkçısı’nı çevirirken coğrafyayla ilgili burun sözü geldikçe ‘karaların denizlere doğru ilerlemiş bölümleri’ diye yazıyordum. Artık böyle bir çevirinin zavallı Loti’nin eserini kirletmekten başka bir anlamı olamayacağı doğaldı.” (Yalçın 2010: 119)

Kullanılması yasak kelimelerden sonra, ubudiyet, sadakat, dua, tebaa-yı sadıka, saye-i şahane, atıfet-i hümayun, vücud-ı akdes-i hümayun, hilafet-meab, bende-i has, şehriyar, halife-i rû-yı zemin gibi kullanılması iyi olan (Berkas 2002: 350) sözcükler de bulunmaktadır. Ayrıca gazeteler cülus-ı hümayun, veladet-i padişahî ve kandil günlerini yazmak zorundadırlar (Şapolyo 1976: 166).

Görüldüğü gibi bu dönemde özgürce fikirlerin yazılmasını düşünmek bir yana, kullanılacak ve kullanılmayacak kelimelerin seçimi bile istibdat ve onun hizmetindeki sansürcülere kalmıştır. Bundan başka ufak bir dizgi hatası yüzünden, çeşitli imalarda bulunulduğu düşünüerek kapatılan pek çok yayın bulunmaktadır. Devletin resmî yayın organı olan *Takvim-i Vekayi* bile böyle bir yanlışlık sebebiyle kapatılmıştır. Bu olay sebebiyle Samipaşazade Sezai Bey'in *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilen *Jacques* romanını feda etmek zorunda kaldığını dile getiren Ahmet İhsan Tokgöz, olayı şöyle anlatmaktadır:

“Aynı caddede, matbaanın biraz ilerisinde Mahmut Bey Matbaası vardı. Babiâli'nin bu aralık yeniden canlandığı Takvim-i Vakayi burada basılmaya başlamıştı. (...) Sadrazam Kamil Paşa'nın bir görevinden ayrılışında, değişikliğe ilişkin padişah yazısında 'hasbelicab' (gereğince) sözünde eliflam'ın elifi lamelif'ten sonra gelerek 'hasblaicab' (gerekmediğince) biçiminde yayımlandığından, Abdülhamit küplere binmiş ve bir gecede Takvim-i Vakayi tümüyle kapatılmış; Reşit Mümtaz Bey bir daha devlet memurluğunda kullanılmamak şartıyla görevinden alınmış ve bu görevden alınmanın nedeni ilan olunmuştu. Bu, bir çarşamba akşamı oluyordu ve tabii ki bizim bundan haberimiz yoktu; ertesi sabah duyduk. Perşembe günü acele Babiâli'ye çağrıldım. Matbuat müdürlüğündeki komisyonun karşısına çıktığım zaman heriflerin halinden fena halde ürktüm. Servet-i Fünûn'un o gün çıkan nüshasında Jacques romanının son paragrafı ve 'mabadi var' kelimeleri kırmızı kalemle çizilmiş olarak ortadaydı. Son paragraf şöyleydi: 'Elde bir gazete lazımdı; iş görüldükten sonra gazetenin kapatılması kolay idi.' Ve bana soruyorlardı: '-Siz Takvim-i Vakayi'nin kapanacağını nereden duydunuz?' Gülmek mümkün değildi. Alphonse Daudet bu romanı kim bilir kaç yıl önce yazmış, Sezai Bey kim bilir ne zaman çevirmiş, Takvim-i Vakayi kapanmadan ve eliflam hikâyesinden kırk sekiz saat evvel sayfalarımız bağlanırken sayfanın sonu bu paragrafla bağlanmış ve 'mabadi var' sözü buraya takılmıştı. Komisyon da işi anladı; fakat sorgu sual sürüyordu. Sonunda romanının durdurulmasına karar verildi. Padişaha arz eylediler, gereğinin yapılması için buyruk geldi ve biz de Jacques romanını feda ettik, vakayı sıyırdık.” (Tokgöz 2012: 111-112)

Yine ‘Şevketli Abdülhamit’ sözü bir harfin yer değiştirmesiyle ‘şu kötü Abdülhamit’ olduğu için *Sabah* gazetesi, ‘leyle-i mes’ude’ (mesut gece) ‘leyle-i mesude’ (karanlık gece) haline geldiği için *İkdam* gazetesi kapatılmış, her yıl hazırlanan salnamede Sultan Abdülhamit'in kendisine ait yaldızlı levhalar baş aşağı asılınca jurnalcilerin de ‘sizi tahtınızdan baş aşağı etmek istiyorlar’ dolduruşlarına gelen padişah (Tokgöz 2012: 166) tarafından Matbaa-i Amire (devlet basımevi) mühürletilmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın, harflerin yanlış dizilmesiyle uğranılan bu felaketlerden kurtulmak için imtiyaz sahiplerinin cuma selamlıkları için beş altı

tane kalıp yaptırıp, her hafta sırasıyla bunları bastırarak cuma selamlıkları yazısından ötürü korkulu bir dizgi yanlışının önüne geçtiklerini (Yalçın 2010: 116) ifade etmektedir.

Rejimin bunca kısıtlaması gazete ve dergileri siyaset dışı konulara yöneltmiş, okuyucuların ilgisini çekecek fen yazıları moda olmuştur. Din ve siyasetin dışında olan bu eğlendirici yazılar, okurlarda okuma alışkanlığı meydana getirmiştir. Ayrıca siyaset dışı konuların işlenmesi kültürel aydınlamayı, kafaların çağdaşlaşmasını getirdiği için dinin egemen olduğu yönetim de dâhil olmak üzere pek çok mesele sorgulanmaya başlamıştır, dönemin yayınlarında Haeckel, Schopenhauer, Büchner, Darwin, Draper, Renan, Taine, Le Bon, Spencer, Bincare, Ribot, Richet, Flammarion, J. S. Mill, Flaubert, Balzac, Zola gibi pek çok yazar ve düşünürün fikirleri vardır, düzenli bir bilim ve felsefe eğitimi olmayan bir ortamda belki bu kişilerin fikirleri doğru anlaşılmamış olabilir; ancak yine de bu durum bütün baskıya rağmen II. Abdülhamit'in engel olmaya çalıştığı fikirlerin kafalara ulaşabildiğini (Berkes 2002: 378) göstermektedir.

Sultan Abdülhamit, yabancı ülkelerden gelen yayınları da ülkeye girmeden gümrükte denetletirmekte ve uygun görülen yayınlara izin vermektedir. Bu bir anlamda yabancı ülkelerle haberleşmenin engellenmesidir; ancak aydınların pek çoğu Fransızca öğrenmiştir ve yabancı postanelerden gazete ve kitaplar temin ederek gelişmeleri takip edebilmektedirler.

II. Abdülhamit döneminin basın üzerindeki kısıtlamaları sansür, yasaklar, gazetelerin kapatılması ve yabancı ülkelerle haberleşmenin engellemesi ile sınırlı kalmamıştır. Yabancı basının satın alınması ve ülke içindeki gazetecilere çıkar sağlayarak baskı altında tutmak da uygulanan yöntemlerinden biridir. II. Abdülhamit, pek çok gazeteye ödenek ayırmış, çalışanlarına nişan dağıtmıştır. Gazete ve dergileri maddi bakımdan saraya bağlayarak aleyhte yazılar yazmaları engellenmek istenmiştir. Bu durumu çıkar için kullanan gazeteciler de yok değildir. Baba Tahir adıyla bilinen *Malumat* sahibi Mehmet Tahir, bunların en ünlülerinden biridir; hem jurnalcisi olarak padişahın hizmetindedir, dergisi maddi

olarak saray tarafından desteklenmektedir hem de saraydan sık sık nişan talep ederek bunları satmaktadır.

Türk basınındaki ilk grev de yine II. Abdülhamit devrinde olmuştur. Padişahının cülusunun yirmi beşinci yıldönümü vesilesi ile o güne kadar gazetelere yapıştırılan iki paralık pul vergisi kaldırılmış, bu sayede gazetelerin gelirinde seksen doksan liralık bir artış olunca gazete yazarları da bundan payını almak istemiştir. Bunların ilki *Sabah* gazetesi başyazarı Abdullah Zühtü'dür, onun ilk adımı atmasıyla *Sabah* ve *İkdam*'ın yazarları toplanıp karar almış, paylarını istemiş, olumsuz cevap alınca da görevi bırakarak kendi aralarında *Saadet* gazetesini çıkarmışlardır. Ancak iki gazetenin sahibi Mihran Efendi ve Ahmet Cevdet, eski gazetecileri işe alarak gazetelerini çıkarmaya devam etmişlerdir. Sonunda çıkardıkları *Saadet* gazetesine de borçlanarak kapı dışarı edilen grevdeki yazarlar bir de işsiz kalmışlardır. Onlardan biri olan Hüseyin Cahit Yalçın bu işten “*altı yüz kuruş aylıktan yoksun kalmak, birkaç ay karşılıksız çalışmak, üstelik yirmi beş lira da borca girmek*” (Yalçın 2010: 128) suretiyle büyük bir felaketle ayrıldıklarını kaydetmektedir.

Bütün bu şartlar altında II. Abdülhamit döneminde yayın hayatını sürdüren yayınlar şunlardır:

Takvim-i Vakayi: 1831'de çıkmaya başlayan gazete, 1879'da bir dizgi yanlışlığı nedeniyle kapatılmış ve on iki yıl yayımlanmamıştır. 1891 yılında yeniden çıkmaya başlamış; ancak 1892'de tekrar kapatılmıştır. 27 Temmuz 1908'de yeniden yayımlanmaya başlayan gazete, 4 Kasım 1922'de İstanbul hükümeti ortadan kalkınca tamamen kaldırılmıştır. Haftada bir perşembe günleri çıkan ve toplam 4609 sayı çıkmış olan gazete düzenli yayımlanma niteliğinden yoksundur.

Tasvir-i Efkar: Şinasi tarafından 1862'de çıkarılmaya başlanan gazete, 1865'te Şinasi'nin Avrupa'ya gitmesinden sonra Namık Kemal idaresinde, 1867'de Namık Kemal'in de Avrupa'ya gitmesi sonucu Recaizade Mahmut Ekrem yönetiminde neşrine devam etmiştir. İstibdat Döneminde bir müddet

yayımlanmışsa da bazı kesintilere uğramıştır. Bununla beraber gazete, II. Meşrutiyet yıllarında çıkmaya devam etmiştir.

Sabah: Papadopulos adında bir Rum tarafından yayımlanan gazetenin başyazarı Şemsettin Sami'dir. Yedi yıl sonra Mihran Efendi tarafından satın alınan gazete, basın tarihimizde miladi tarihi kullanan ilk gazetedir. Önceleri yazar kadrosunda Diran Kelekyan, Ahmet Rasim, Mahmut Sadık, Selanikli Tevfik, Halit ve gazetenin ayrılmaz parçası Abdullah Zühtü bulunmaktadır. Sonraki dönemlerde Hüseyin Cahit, Cavit Bey, Adnan Adıvar, Ata Bey, Hamit Vehbi, Ahmet Emin Yalman, Arif Cemil, Enis Tahsin Til gibi isimler gazetede çalışmışlardır. Yukarıda anlatıldığı gibi İstibdat Döneminde çeşitli sebeplerle kapatılan gazete, meşrutiyet yıllarında da yayın hayatına devam etmiş, 1922'de kapatılmıştır.

Basiret: Ali Suavi tarafından çıkarılan gazete, dört sayfadan ibarettir ve cuma ve pazar günleri hariç her gün çıkmaktadır. 1869-1878 yılları arasında 2376 sayı çıkmış ve Çırağan Vakası ve bu vakayı işaret eden bir yazı yayımlanması sebebiyle kapatılmıştır. Ali Suavi, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gazeteyi yeniden çıkarmaya başlamışsa da gazete bir müddet sonra maddi yetersizlikler yüzünden kapanmak zorunda kalmıştır.

Tercüman-ı Hakikat: Ahmet Mithat Efendi'nin 1878'de çıkarmaya başladığı bu gazete, tam bir halk gazetesidir, geniş halk kitleleri tarafından okunmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, gazetesini yetenekli gazetecilere okul yapmış, kendisi de onların hocası olmuştur. Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Nigar Hanım, Halide Edip, Veled İzbudak, Ahmet İhsan Tokgöz, Hüseyin Cahit Yalçın (İnuğur 2005: 280-281) uzun süre bu gazetede yazmışlardır. 1908'den sonra gazete önce bağımsız görünmüş, sonra İttihat ve Terakki Partisine muhalefet olmuştur. Balkan Harbinden sonra Ahmet Mithat Efendi ölmüşse de gazete yayını Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürdürmüştür. *Tercüman-ı Hakikat*, güncel olaylardan ve gelişmelerden haber veren, bunu yaparken halkın seviyesini göz önünde bulunduran bir gazetedir; haber, haber-yorum, güncel siyaset yazılarından ziyade içeriğindeki zenginlik sayesinde diğer gazetelerin arasından sıyrılmış, varlığına anlam katmıştır (Demirci 2012: 135).

İkdam: 1894'te yayın hayatına başlayan gazete, sarayla yakın ilişkisi olan Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmasına rağmen birkaç defa dizgi yanlışları yüzünden kapatılmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde yayın hayatına devam eden gazetenin yönetimi zaman zaman Ali Kemal, Mecdi Sadrettin gibi isimlere bırakılmış, 1922'de imtiyazı Ali Naci Karacan'a devredildikten sonra gazete tamamen kapanmıştır.

Malumat: 1893'te Mehmet Tahir tarafından çıkarılmaya başlayan dergi, Sultan Abdülhamit'in desteğiyle Servet-i Fünûn dergisinin niteliklerinde ve ona rakip olarak neşredilmektedir. On beş günde bir yayımlanan derginin sütunları padişaha övgü, padişahın muhaliflerine hakaretler içeren yazılarla dolmaktadır. Arapça ve Farsça nüshaları da olan dergi, 1903'e kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Mecmua-i Ulûm: 1878-1879 yılları arasında Hoca Tahsin Efendi tarafından çıkarılan ve on beş günde bir yayımlanan dergi, hürriyet ve milliyet gibi kavramları kamuoyuna (Ercan 2011: 49) sunmuştur.

Osmanlı: 29 Temmuz 1877-2 Ocak 1878 tarihleri arasında *Çaylak* adlı mizah dergisinin sahibi Tevfik tarafından çıkarılan gazetenin başyazarı Ahmet Mithat Efendi'dir. Gazete tutunamayıp kendiliğinden kapanmıştır.

Mecmua-i Ebuzziya: 1881-1914 yılları arasında Ebuzziya Tevfik tarafından çıkarılan bu edebiyat dergisi, neşrettiği *Bir Yıldız Böceği ile Bir Yolcu* hikâyesinde 'yıldız böceği' ile Abdülhamit'i kastettiği gerekçesiyle kapatılmıştır.

Tercüman-ı Şark: 1878'de Mihran Efendi tarafından çıkarılan ve başyazarlığını Şemsettin Sami'nin yaptığı gazete kendiliğinden kapanmıştır.

Bahçe: 1878'de çıkan gazete bir yıl yayımlanmıştır.

Vasıta-i Servet: Mehmet Ali isimli bir kişi tarafından 1879'da yayımlanmaya başlayan gazete, malî tarım konularından bahsetmektedir. Üç yıl yaşayabilmiştir.

Zirrat: 1881'de Salim isimli bir şahsın çıkardığı meslek gazetesidir (Oral 1968: 155).

Hanımlara Mahsus Gazete: 1895-1910 yılları arasında İbnülhakki Mehmet Tahir tarafından, hanımlar için biçki, dikiş ve nakış konularını işlemek üzere çıkarılmıştır.

Resimli Gazete: 1899'da yayımlanmaya başlayan bu fennî ve edebî resimli dergi, Mehmet Rıza tarafından İstanbul'da perşembe günleri çıkarılmaktadır, 1916 yılına kadar yaşamıştır.

Musavver Terakki: 1900-1909 yılları arasında çıkmış, çeviri yazılara ağırlık vermiş bir yayındır.

Şûra-yı Ümmet: 1902'de yayımlanmaya başlayan bu dergi, İttihat ve Terakki Cemiyeti adına çıkan siyasi bir yayındır. Başyazarlığını Samipaşazade Sezai, Cenap Şahabettin ve Bahattin Şakir'in yaptıkları dergi, Kahire, Paris ve İstanbul'da (Enginün 2006: 85) çıkmıştır.

Çocuk Bahçesi: 1904'te Selanik'te bir çocuk dergisi olarak çıkmaya başlayan yayın, büyüklere ve öğretmenlere de hitap eden eğitici, yol gösterici yazılara yer veren bir dergidir. Türkçecilik hareketi de bu derginin etrafında başlamıştır. Bir müddet sonra dergide çocuk düzeyinin çok üstünde olan büyüklerin tartışmaları yer alınca dergi kapatılmıştır. Bu yönüyle çocuk dergileri arasında cezalandırılan ilk ve son dergidir, meşrutiyet yeniden ilan edilince *Bağçe* adıyla (Kür 1991: 193-200) çıkmaya devam etmiştir.

İslam Mecmuası: 1904'te neşredilmeye başlayan, Türkçü cephenin çıkardığı bu dergi reformcu, yeni tezler üreten yayınlardan biridir (Tunaya 2009: 379), 1914 yılına kadar yayımlanmıştır.

İstibdat yıllarında bunlardan başka *Nilüfer*, *Gayret*, *Mektep* ve bu çalışmanın konusu olan *Servet-i Fünûn* dergileri bulunmaktadır.

Bu yayınlarda göze çarpan ortak özellikler şunlardır: Saray tarafından maddi olarak desteklenmeyen gazete ve dergiler çabucak kapanmakta, saraydan destek gören yayınlar çoğunlukla Sultan Abdülhamit'i övmekte, övmeyenler de eleştiride bulunamamaktadır. Ayrıca Sultan'ın tarafını tutan neşriyatlar daha uzun ömür sürmüş, diğerleri bir bahane ile kapatılmıştır.

Sultan Abdülhamit, meclisi dağıtınca bir kısım aydın yurt dışına çıkarak Jön Türkleri oluşturmuşlar, İstanbul'da doğrudan doğruya yazamadıkları meşrutiyetin yeniden ilanını isteyen ve istibdadı eleştiren yazılar yazıp gazeteler neşretmişlerdir. *Meşveret, Mizan, Osmanlı Gazetesi, Şûra-yı Ümmet, Ezan, İctihat, İstikbal, Hayal* gibi yayınlar bunlardan bazılarıdır.

Bunca baskıdan sonra İttihat ve Terakki'nin yönetime el koyması ve meşrutiyeti yeniden ilan etmesi üzerine yine kısa bir dönem basına özgürlük gelmiş, hatta basın çılgınlığı yaşanmıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra bir buçuk ay içinde iki yüz gazete imtiyazı alınmış, üç yüz elli üç gazete (Şapolyo 1976: 171-173) neşredilmiştir.

Ahmet İhsan Tokgöz, o günleri şu sözlerle anlatmaktadır:

“Babîâli Caddesi, gazetecilik ve yazarlık noktalarından çok tuhaf manzaralar gösteriyordu. O neydi? Sanki, memleketin eli kalem tutanlarının hepsi yazar oluyordu! Kimin beş on parası varsa, hemen bir gazete kurmaya kalkıyordu! Hazır parası olmayanlar, evlerini, mallarını satıp matbaa ve gazete açıyorlardı. Yayına başlayan günlük gazetelerin sayısı elliye geçmişti; mecmuaların, risalelerin hesabı yoktu.” (Tokgöz 2012: 218)

Bu çılgınlık, önce maddi sıkıntılar yüzünden biraz dinmiş; fakat daha sonra İttihat ve Terakki hükümeti Sultan Abdülhamit'i aratan bir istibdat kurunca hepten yatışmıştır. İttihat ve Terakki, sansürün ve kapatma cezalarının yanı sıra Türkiye'de ilk gazeteci cinayetlerinin sorumlusu olarak II. Abdülhamit'in sürgün cezalarını gölgede bırakmıştır.

0.2.2. Osmanlı Devleti Sınırları İçinde Yabancı Basın

Osmanlı içinde yaşayan farklı etnik kesimler, Türklerden daha erken yayıncılık faaliyetine başlamışlardır. Bunlar ya fiili müsamahalardan faydalanarak ya da ayrı ayrı müsaadelerle çeşitli gazeteler neşretmişler, böylece hem fikri alandaki boşluğu doldurmuşlar hem de Türklerde bir bilinç yaratarak onların da yayın faaliyetleriyle uğraşmaya başlamalarını hızlandırmışlardır; Tanzimat Devrine kadar herhangi bir yasaya bağlı olmayan yabancı gazeteler, özgürce yayın yapmış, yabancı dil bilen Türk aydınlarının dünyada olup bitenleri öğrenmelerini (Ertuğ 1970: 194) sağlamışlardır.

Tanzimat'ın ilanından sonra modern yasa koyma geleneği başladığı için basın da bundan nasibini almış, 1865'te de *Matbuat Nizamnamesi* hazırlanmıştır; ancak yabancı devletlerin himayesi bu gazetelerin çoğunu Tanzimat'ın sansürcü tedbirlerinden korumuş, kapitülasyonlar da bu dokunulmazlığı (Ortaylı 2007: 41) güçlendirmiştir.

Tercüman-ı Ahvâl'in 789. sayısında (1866) yer alan “*Âsitâne'de tab' ve neşrolunan sair Fransız ve İngiliz ve belki Rum ve Ermeni lisanlarında olan gazeteler kadar makalat-ı muzırna neşrine mezun olmadığımız...*” (Ertuğ 1970: 203) ibaresi, Tanzimat Döneminde yabancı basının Türk basınına göre daha serbest olduğu ispat etmektedir.

Türkçe matbuat üzerinde o kadar baskı ve sansür uygulamış II. Abdülhamit de yabancı gazeteleri denetleyememiştir. Türk basını üzerindeki baskıya rağmen yabancı basının hem maddi hem manevi yönden daha özgür olması, Türk basınının gelişimini yavaşlatmıştır. Ahmet İhsan Tokgöz, II. Abdülhamit döneminde yabancı basının durumunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“*Karşı yakadaki Türk olmayan matbaalar İtalya, Avusturya, Fransız tabiyetlerini temin ederek hiç vergi vermeden, maarif müfettişleriyle sansörleri matbaalarından içeri sokmadan, mükemmel işliyorlar ve kazanıyorlardı; sansörler, maarif müfettişleri ve casuslar yalnızca bizim başımıza yüklenmiş belalardı. Karşı matbaalarında her şey basılıyordu. Dahası var: İstanbul gazeteleri bir şey yazamadığı için Filibe'de, Sofya'da çıkan Türkçe gazeteler kucak kucak satılırdı; halk herhangi bir kaynaktan haber almak istiyordu.*” (Tokgöz 2012: 162-163)

Yabancıların sahip olduğu ayrıcalıklar ve kapitülasyonlar sebebiyle çıkardıkları gazeteleri sansür edemeyen Sultan Abdülhamit, ülkedeki olayların yurtdışına yansımından da çekindiği için yurtiçindeki ve özellikle Fransa'da yayımlananlar olmak üzere yurtdışındaki pek çok gazetenin muhabirini satın alma, maddi yardımda bulunma yoluna gitmiş, bunun için çok büyük bir ödenek ayırmıştır. Bu sayede pek çok yayını, Osmanlı lehinde konuşturmayı başarmış, kimilerini de hiç olmazsa aleyhte konuşmaktan uzak tutabilmiştir.

Onun bu tutumu çeşitli istismarları da beraberinde getirmiştir. Pek çok gazete muhabiri çıkar sağlamak için Sultan Abdülhamit'in vehimlerini tutuşturarak şantaj yapmıştır. Örneğin; *Levand Herald* gazetesi sahibi Edgar Vitager, saraya bir dilekçe yazarak para yardımı istemiş, isteği

gerçekleştirilmediği takdirde Osmanlı topraklarında öğrendiği ama yazması yasak olan bilgileri yurtdışında yazıp yayımlayacağını (İnuğur 2005: 267) söyleyerek tehditler savurmuştur. Sultan Abdülhamit, bu şantajcılardan bazılarının isteklerini yerine getirmiş, böylece şantaj yolunu daha tercih edilir kılmış, bazılarının da taleplerini karşılamayarak dediklerini yapmalarını seyretmek zorunda kalmıştır.

Annuaire des deux Mondes'un 1850 tarihli nüshasına göre İstanbul'da o sırada çıkan *Le Moniteur Ottoman* ile *Takvim-i Vekayi*'nin Ermenice nüshası olan *Dip Odar*'dan başka Fransızca beş, İtalyanca dört, Rumca bir, Ermenice bir, Bulgarca bir; İzmir'de iki Fransızca, bir Rumca, bir Ermenice, bir Yahudice; Eflâk'ta bir Fransızca; Yaş'ta Fransızca iki; Sırbistan Prensliğinde İlirya dilinde altı gazete neşredilmektedir, hiçbiri günlük değildir ve saray bu gazetelere para yardımıyla bulunmaktadır (Ertuğ 1970: 194).

Türkiye'de yabancıların çıkardığı ilk gazete 1795 yılında Fransız elçiliğinin yayınladığı *Bulletin des Nouvelles*'dir, on beş günde bir yayımlanmakta ve Fransız Devriminin gayelerini (Ayata 1996: 18) anlatmaya çalışmaktadır.

Gazette Française de Constantinople, Fransız elçiliğinin çıkardığı bir diğer aylık gazetedir. 1796'da yayımlanmaya başlamış ve iki yıl devam etmiştir. İstanbul'daki Fransızlara, Fransa Cumhuriyeti hakkında bilgi vermek ve Türkleri Avrupa'daki meselelerden haberdar etmek amacıyla neşredilmektedir.

Smyrneen; Ocak 1924'de İzmir'de Fransız Charles Tricon tarafından çıkarılmaya başlamış aylık bir gazetedir. Charles daha sonra gazeteyi Roux adlı bir Fransız'a devretmiş, o da Osmanlı Devleti aleyhine yayınlar yapınca Dâhiliye Nezaretinin Fransız elçiliğiyle görüşmesi üzerine ihtar edilmiştir; ancak gazete o sırada zaten neşriyatını durdurmuş, Ekim 1824'te de devredilmiştir.

Roux'dan *Smyrneen*'i devralan Fransız Doktor Komp Dandre, gazeteye *Le Spectateur Oriental* ismini vererek Ekim 1824'ten sonra haftalık olarak cumartesi günleri çıkarmaya başlamıştır. 1827'ye kadar üç yüz küsur sayı çıkan gazete, Alexandre Blacque tarafından devralındıktan sonra çeşitli siyasi meselelerde Fransa, İngiltere ve Yunanistan'ın haksızlıklarını eleştirip

Osmanlı'nın haklı davasını koruduğu için Fransız konsolosluğu tarafından matbaasının eşyaları bile zorla alıkonularak (Ertuğ 1970: 139-141) kapatılmıştır.

A. Blacque uğradığı bu haksızlığın ardından 1828 yılında yine İzmir'de *Courrier de Smyrne* adında haftalık Fransızca bir gazete yayımlamaya başlamıştır. Bu gazetede Osmanlı lehinde yazılar yazmaktadır; ancak yabancı devletler hakkında daha ılımlı bir dil kullanmaya gayret etmiştir. Gazete 1829 Haziran'a kadar çıkmış, bu tarihte kendiliğinden kapanmıştır.

Alexandre Blacque bundan sonra masrafları Babiâli tarafından karşılanmak üzere 1831'de İstanbul'da *Le Moniteur Ottoman* gazetesini çıkarmaya başlamış, Fransızca yayımlanan bu gazetede Osmanlı hükümetinin siyasetini savunmaya devam etmiştir. Çeşitli haberlerin, resmî ve yarı resmî tebliğlerin yer aldığı gazete, uzun ömürlü olmamıştır.

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çıkan diğer gazeteler şunlardır:

Le Journal de Constantinople ve Echo l'Orient: Fransızca, İstanbul'da dört günde bir çıkmaktadır, yıllık ödeneği 30.000 kuruştur.

Le Courrier de Constantinople: İstanbul'da çıkan Fransızca haftalık gazete, yıllık ödeneği 30.000 kuruş.

Le Gazette Medicale: İstanbul'da Fransızca aylık tıp dergisi olarak neşredilmektedir.

L'Omnibus: İstanbul'da salı ve cumartesi günleri çıkan İtalyanca gazete.

La Giuris Prudenza Bizantino: İstanbul'da çıkan İtalyanca aylık hukuk dergisi.

Telegraphe du Bosphore: İstanbul'da haftalık Rumca gazete, yıllık ödeneği 30.000 kuruş.

Haiasdan (Ermenistan): İstanbul'da çıkan Ermenice haftalık gazete.

Novina Bulgarska: Rus harfleriyle Bulgarca olarak İstanbul'da haftada iki defa yayımlanmaktadır.

Le Phare du Bosphore: 1870-1890 yılları arasında İstanbul’da yayın yapan ve patrikhanenin çıkarlarını savunan bir gazetedir.

Levand Herald: 1867’de İstanbul’da Edgar Vitager tarafından Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanmıştır.

Impartial: 1841-1912 yılları arasında yayımlanan başlayan gazete, önce haftalık olarak çıkmış, ardından haftada dört gün neşredilmiştir.

Vekayi-i Mısıriye: 1828’de kurulmuş, yarısı Arapça yarısı Türkçe olarak Bulak Matbaasında basılmıştır. İlk Türk yazarı Sami Paşa’dır, gazete daha sonra Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın bağımsızlığını ilan etmesini savunmuştur.

Vekayi-i Giridiye: 1828 tarihlerinde Girit’te resmî nitelikte yayımlanmış bir gazetedir.

Courrier d’Egypte: Ağustos 1798’de Mısır’da 116 nüsha yayımlanmıştır.

Decade Egyptienne: 1 Ekim 1798’de Mısır’da politikadan başka her şeyden bahseden bir dergi olarak çıkarılmıştır.

Journal Officiel: Ekim 1798’de Kahire’de çıkarılan resmî nitelikte bir yayındır.

El-Havadisi ’l-Yevmiye: 1798-1801 yılları arasında Mısır’da Fransızlar tarafından çıkarılmış, Fransızların Mısır’dan çekilmelerinden sonra kapanmıştır.

0.3. DEVRİN EDEBÎ HAYATI

Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile siyasi ve sosyal hayatta başlayan Batılılaşma zihniyeti giderek hayatın her alanına ve edebiyata uzanmıştır. Edebî hayatta 1860’larda ilk Batılı eserler verilmiş, 1876’ya kadar Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi yazar ve şairlerin, halka yönelme ve onu aydınlatıp eğitme amacıyla edebiyatı bir vasıta olarak gördükleri, “*Sosyal ve Politik Fikirler Devri*” (Kaplan 2006: 18) olarak adlandırılan bir dönem ortaya çıkmıştır. Bu isimlerden Namık Kemal ve Ziya Paşa, Avrupa’da Jön Türk hareketi içinde bulunmuşlar, orada Batı ideolojileriyle tanışarak yurda döndüklerinde ‘meşrutiyet’i savunmuşlardır.

1876'dan sonra Tanzimat'ın ikinci kuşağı olan edebiyatçılar, II. Abdülhamit'in tahta geçmesiyle kendini hissettirmeye başlayan baskı ve biraz da mizaçları, özel hayatlarında yaşadıkları acı olaylar neticesinde içe kapalı, duygusal bir üslupla ferdî konulara yönelmişler; sanatı, edebî estetiği ön planda tutan, “*Ferdiyetçilik, Büyük İhtiraslar ve İztıraplar Devri*” (Kaplan 2006: 20) olarak adlandırılan bir edebî devrin ortaya çıkmasını sağlayarak Servet-i Fünun edebiyatının hazırlayıcısı olmuşlardır.

Batılı tarzı örnek alarak eser veren bu ediplerin karşısında, Divan edebiyatı geleneğini sürdüren edipler bulunmaktadır ve bu iki farklı geleneğin etkisindeki şair ve yazarlar arasında çeşitli tartışmalar yaşanmış; böylece Türk edebiyatında tenkit türü yeni bir kulvara girmiştir. Yeni edebiyatın geniş yankı uyandırmasında, taraftar toplamasında ve o anlayışta eserler ortaya koymasında bu edebî tartışmaların payı büyük olmuştur (Parlatır 2011: 12).

1880 yılından sonraki tartışmalarda, yeni edebiyatın savunucusu Recaizade Mahmut Ekrem ile eski geleneği devam ettirmeye çalışan Muallim Naci ön plandadır. Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencilerine verdiği derslerin notları olan *Talim-i Edebiyat* adlı kitabı yayımlandığında, bu eserde edebiyatın Batılı bir anlayışla ele alınıp, örneklerin de Batılı yazarlar ile Şinasi, Namık Kemal ve Abdülhak Hamit gibi yenilikçi yazarlardan seçilmiş olması, eski edebiyatı devam ettirmeye çalışanlar tarafından eleştirilmiştir. 1885'te *Zemzeme III*'ün mukaddimesi ile 1886'da *Takdir-i Elhan*'ın yayımlanmasından sonra iki şair arasında yeni bir tartışma başlamış, Muallim Naci *Demdeme* (1886) ile Recaizade Mahmut Ekrem'e ağır eleştirilerde bulunmuştur.

Muallim Naci, Ahmet Mithat'ın daveti üzerine *Tercüman-ı Hakikat*'te yazmaya başlamış ve bu gazete eski edebiyatı savunanların eserlerinin yer aldığı bir yayına dönüşmüştür. Yeni edebiyatın taraftarı olan Ahmet Mithat Efendi, bu durumdan memnun olmayarak bir müddet sonra Muallim Naci'yi gazeteden uzaklaştırınca bu yazarlar, *Saadet*, *İmdadü'l-Mîdâd* gibi gazete ve dergilerde yazmaya devam etmişlerdir. Başlangıçta M. Naci'nin yanında olan ve bu yayınlarda yazan İsmail Safa, Menemenlizade Tahir, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret gibi isimler, bu tartışmalardan sonra Recaizade M. Ekrem'in tarafına

geçmişler, bundan sonra eserlerini *Malûmat*, *Mektep*, *Maarif*, *Hazine-i Fünûn* gibi dergilerde yayımlamışlardır.

Servet-i Fünûn topluluğunun kurulmasına zemin hazırlayan bir diğer tartışma da Hasan Asaf adlı gencin “Bürhân-ı Kudret” isimli şiirinde “muktebes-abes” kelimeleriyle kafiye yapması sonucu çıkmıştır. Bu kelimelerin sonlarındaki ‘s’ sesinin birinde sin (س), diğerinde peltek se (ث) ile yazılıyor olması, Divan edebiyatı geleneğince kafiye yapılmasına engeldir; ancak Recaizade M. Ekrem, kafiyenin kulak için olduğunu genç şairlere öğretmektedir. Şiirin yayımlandığı *Malûmat* dergisinin sahibi Mehmet Tahir; bu şiiri, şairini ve kafiyenin göz ya da kulak için olmasını eleştirmekle kalmamış, Recaizade M. Ekrem’i tartışmanın içine çekebilmek için onun şahsına da çeşitli tenkitlerde bulunmuştur.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi Recaizade Mahmut Ekrem’in Selanik’te çıkan *Asır* gazetesinde tefrika edilen *Şemsa* adlı eserini, yazarının iznini bile almadan *Malûmat*’ta tefrika etmiştir. Bu duruma sinirlenen Recaizade M. Ekrem, *Servet-i Fünûn*’da bir protesto yazısı yayımlamıştır (Tokgöz 2012: 116).

Bu tartışmalarda Recaizade M. Ekrem’i destekleyebilecek iki büyük isimden biri olan Namık Kemal 1888’de ölmüş, birkaç yıl sonra Abdülhak Hamit de edebiyatla uğraşmayacağına dair saraya söz vermiştir. Bu iki destekten yoksun kalan Recaizade Mahmut Ekrem, yeni edebiyatı güçlendirmek için gençlere yönelmiş (Parlatır 2011: 13), eski öğrencilerini bir araya getirerek edebî bir topluluğun kurulmasında başrolü oynamıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem, *Servet-i Fünûn*’u çıkarmakta olan eski öğrencilerinden Ahmet İhsan’a, Tevfik Fikret’i takdim ederek, onu derginin yazı işleri müdürlüğüne getirtmiş ve bu çalışmanın “Servet-i Fünûn’un Kültür Hayatımızdaki Yeri” bölümünde değinilen isimlerin bir araya toplanarak, fennî bir dergi olan *Servet-i Fünûn*’u edebî bir dergi haline getirmelerini sağlamış olur. Servet-i Fünûn, Batılı anlamda o güne kadar edebiyatımızda görülmemiş bir tarzda, bir dergi ve üstat etrafında toplanan gençlerin oluşturduğu ilk topluluktur (Kolcu 2011: 13).

Servet-i Fünûn'da toplanan, Batı edebiyatını örnek alarak eser veren bu gençlere yöneltilen eleştiriler, Servet-i Fünûn edebiyatı içinde edebî tenkit türünün ağırlık kazanmasında etkili olmuştur. Örneğin; Tevfik Fikret, şiirindeki yeniliklerden dolayı eleştirilmiş, bunları “Musahabe-i Edebiyye” köşesinden cevaplamıştır. Cenap Şahabettin, kullandığı terkipler ve yeni usulü nedeniyle tenkide uğramış ve uzun süre devam eden ‘Dekadanlar’ tartışmasının merkezinde olmuştur. Bütün eleştirilere rağmen Servet-i Fünûncular Türk şiirinde büyük yenilikler yapmışlardır. Serbest müstezat adı verilen nazım şeklini ve Fransız nazım şekillerinden soneyi Türk şiirine kazandırmışlar, uzunlu kısalı bentler, karışık nazım şekilleri ve bir şiir içinde farklı vezinler kullanma gibi yeni usullere imza atmışlardır. Ayrıca ‘kulak için kafiye’ düsturu onlarla tamamen zafer kazanmış, şiirin hayal dünyası, dil ve üslubu değişmiştir. Onlar sadece şiirde değil, hikâye, roman ve tenkitte başarılı eserler vermiş bir topluluk olarak edebiyat tarihinde yer almışlardır.

Bu yıllardaki edebî hayata Servet-i Fünûn topluluğu damgasını vurmuştur; ancak devrin edebî simaları yalnız onlar değildir. Onlar gibi bir topluluk oluşturmadıkları için belki onlar kadar sesi çıkmayan; fakat onlardan farklı tarzlarda ilerleyerek eser veren sanatkârlar bulunmaktadır. Bu çalışma, zaten *Servet-i Fünûn* dergisi ve Servet-i Fünûn topluluğu üzerine hazırlanmıştır. Bu nedenle burada onların dışında kalan diğer sanatkârlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Bu isimlerden ilki şüphesiz, Namık Kemal-Hamit çizgisini devam ettiren Recaizade Mahmut Ekrem ve Servet-i Fünûnculardan farklı bir yol izleyerek Ahmet Mithat Efendi'nin çizgisini takip eden Hüseyin Rahmi Gürpınar'dır.

Hüseyin Rahmi (Akyüz 1995: 141-143); Servet-i Fünûn romanının gözde olduğu devirde Ahmet Mithat Efendi'nin popüler roman çığını tek başına ve başarılı bir şekilde devam ettiren tek yazardır. Bu roman tarzını tercihte, Ahmet Mithat'ın romanlarındaki bazı teknik kusurları da benimsemekle beraber, onun gibi çok değişik roman anlayışlarına ve çeşitlerine yönelmeyerek, genellikle tek bir roman anlayışı ve çeşidinde ısrar etmiştir. Bu ısrarının tarz olarak Fransız

natüralizminin buluşu olan “gözlem ve deneye dayalı roman”, çeşit olarak “töre romanı” merkezinde olduğu görülür.

Hüseyin Rahmi, Türk romanındaki ilk izlerine 1885’ten sonra rastlanan Fransız natüralizminin ilk büyük temsilcisidir. Romanlarındaki kahramanları daima mizaçlarının ve sosyal çevrelerinin birer ortak ürünü olarak ele alan romancı, realiteyi hem iyi hem kötü yönleri ile ve olduğu gibi vermek hususundaki büyük titizliği ile tam bir natüralisttir. Onlardan ayrılan yönü, romanlarındaki sosyal tenkittir. Natüralist romancıların, sosyal tenkitle ilgisi bulunmamaktadır. Hüseyin Rahmi, bu tenkidi mizahi yolla, daima anormal ve gülünç karakterleri kahraman seçmekle yapar. Bunun yanında romancı, vakanın kuruluşu ile pek ilgilenmez. Vakalar, roman tekniğinin gerektirdiği şekilde değil, tamamen romandaki sosyal tenkitlere bağlı olarak kurulur ve geliştirilir. Romancının, karakterleri ve olayları değerlendirmede metot bakımından eriştiği modernlik seviyesi, Ahmet Mithat’ın seviyesini aşabilmiş değildir.

Ahmet Rasim (Enginün 2006: 306-308); başlangıçta şiir, mensur şiir, hikâye ve romanlar yazmış, çeviriler yapmışsa da eserlerinde yapı bütünlüğünü sağlayamamıştır. O daha ziyade devrinin özelliklerini, İstanbul’un örf ve âdetlerini, eğlenceli bir sohbet üslubuyla kaydeden sohbet ve hatıra yazarı olarak kalmıştır. Hüseyin Rahmi gibi Ahmet Rasim de Ahmet Mithat Efendi’nin devamıdır.

Hiçbir akıma mensup olmayan Ahmet Rasim, duygulu küçük öyküler de yazmıştır. Bunlar genellikle herhangi bir felakete uğrayan ailenin, erkek evi terk ettikten sonra o zamana kadar her türlü fedakârlığa katlanan kadının, çoğu zaman çocuğuyla birlikte çektiklerinin anlatılmasına dayanır. Hikâyelerinin bazılarında verdiği mesaj, aile içindeki mutluluktan daha büyük bir mutluluğun olmadığı, bazılarında ise mutluluk bekleyen yuvanın kişilerin birbirlerine hayatı zehir ettikleri cehennem olduğu fikridir. Ahmet Rasim’in mizahı ön planda tuttuğu hikâyeleri de vardır; bunlar genellikle modernleşen yaşamın etkileri ile ortaya çıkmaktadır.

Ahmet Rasim'in kurgusu gevşek romanlarının ise hacimleri ve yapıları nedeniyle uzun hikâye sayılması daha doğrudur. Bunların önemleri, devrin İstanbul yaşayışından çeşitli sahneleri yansıtmasından kaynaklanmaktadır. Kısmen biyografik noktaları da olan eserler, genellikle kadın-erkek ilişkileri etrafında dönmektedir. Yer yer ilginç noktalarına rağmen, Ahmet Rasim'in Türk hikâye ve romancılığına katkısı pek olmamıştır.

Mehmet Celal (Aktaş 2005: 78-80); edebiyat hayatına Muallim Naci'nin *Tercüman-ı Hakikat*'in edebî kısmını yönettiği yıllarda başlamış, ilk şiirlerini Naci Efendi'nin tesiri altında yazmıştır. Önceleri Divan şiirini taklit ederek yazan şair, 1887'den itibaren söyleyiş tarzı ve tema bakımından yeniye açılmıştır. Kolay ve çok yazan isimlerden olan Mehmet Celal'in, sadece 1886-1900 yılları arasında on dokuz şiir kitabı, on yedi romanı, on sekiz hikâyesi, fikrî ve didaktik eserler ile gazete ve dergilerde kalan birçok kalem tecrübesi olduğu bilinmektedir.

Mehmet Celal, devrinde tartışılan edebî problemler konusunda kaleme aldığı yazılarda, çok defa ara nesil olarak adlandırılan grubun zevk ve anlayışına bağlı kalmış; kendi intibalarını, okuduklarını ve duyduklarını tekrardan öteye geçememiştir.

Şiirlerinde, en çok gözyaşına sebep olan hüznü aşk temasını işlemektedir. Gençlik yıllarında âşık olduğu Büyük Ada'da oturan Rum kızı Anna ile olan hatıraları, bu kıza benzediği için evlendiği hanımının genç yaşta ölümünün sebep olduğu ruh hali ve romantik tavır, bu temayı zenginleştirmektedir. Bu şiirlerde Ada'nın dekor olarak kullanılması, Ada ile ilgili dikkatler, şaire 'Ada Şairi' unvanını kazandırmıştır. Mehmet Celal'in şiirlerinde bu hüznü aşk temasına devrin modası olmakla beraber, şairin kızını ve eşini kaybetmesinden dolayı ölüm teması da eşlik etmektedir. Mehmet Celal, devrin bir başka modasına uyarak tablo altı şiir yazmayı da denemiştir. Bütün bunlarla beraber şairin şiirleri, edebî bir değer taşımamaktadır.

Yazarın roman ve hikâyelerinin de, gevşek bir yapı ve mantık bozuklukları gibi kusurlar taşımasından dolayı sanat değeri bulunmamaktadır (Enginün 2006: 324). Devrin ünlenmiş popüler roman yazarlarından olan

Mehmet Celal'in çabuk, kolay; ancak özensiz yazan bir kalem olması, eserlerini değersiz kılmıştır.

Ali Kemal (Akyüz 1995: 146); ilk romanlarına hazin aşk vakalarını konu edinmekle beraber onları realist bir gözle işleyen, dilde sadeleşmeye çalışırken üslupta titiz olmayı ihmal etmeyen yazarlarımızdandır. Popüler romancılardan olan Ali Kemal, romanda fikrî muhtevaya değer vermiş; siyasî, tarihî, sosyal olaylara büyük yer ayırmıştır. Romanları, aslında kurguları nedeniyle birer büyük hikâye sayılabilir.

Romanlarında tenkitlerini daha çok aydın zümresinin sosyal yaşantılarına, kültür seviyelerindeki aksaklıklara yönelten yazar, Doğu ve Fransız kültürünü iyi tanımaktadır. Bu konuda Hüseyin Cahit'le çeşitli polemiklere girmiş, Ahmet Şuayp'ın makaleleriyle kıyaslanabilecek önemli makaleler kaleme almıştır.

Nigar Hanım (Enginün 2006: 531-532); kendi hayatında Doğu ve Batı yaşam tarzını ve değerler sisteminin çatışmalarını yaşamış bir şairdir. Bedbaht evliliği ve başta Musset'nin eserleri olmak üzere romantikler Nigar Hanım'ın şiirlerini, aşırı hassasiyet ve gözyaşı ile beslemiştir. Nigar Hanım'ın Fransız romantikleri ve Ekrem, Hamit tesirlerini yoğun olarak gösteren şiirlerinde tabiat, aşk, hüzn ve talihten şikâyetin yanında sevilme, beğenilmek ihtiyacıyla kıvranan mizacını da sezmek mümkündür. Nigar Hanım; Mithat Efendi, Recaizade Ekrem ve devrindeki pek çok yazarın hayranlığını kazanmıştır.

Tevfik Nevzat (Şahin 1999: 95-118); Bıçakçızade Hakkı Bey, Halit Ziya ile birlikte 1884 yılında İzmir'in ilk edebî-fennî dergisi *Nevruz*'u yayımlamıştır. Bıçakçızade'nin ayrılığıyla kapanan bu dergiden sonra, Halit Ziya ile beraber *Hizmet* gazetesini yayımlamaya başlamışlardır. Bir süre sonra Halit Ziya İstanbul'a taşınınca Tevfik Nevzat, gazeteyi tek başına devam ettirmiş, bu esnada Hukuk Mektebini bitirerek dava vekili olmuştur.

Tevfik Nevzat'ın 1891 yılında basılmış *Aheng-i Şebab* adlı bir şiir kitabı bulunmaktadır. Onun şiirleri ara nesil duyarlılığında metinlerdir; özellikle dil bakımından devrin edebî havasını yansıtan bu şiirlerin Abdülhak Hamit etkisinde olduğu görülmektedir. Şiirleri dışındaki edebî-fennî yazıları ve tercümeleri

kitaplaştırılmamış, gazete ve dergi sayfalarında kalmıştır. Ayrıca yazarın bir de roman tercümesi bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. Servet-i Fünûn Dergisinin Kültür Hayatımızdaki Yeri

Servet-i Fünûn, elli yılı aşkın bir süre (1891-1944 -2461 sayı-) ömür sürmüş, edebiyatımızda iz bırakan iki edebî topluluğa ev sahipliği yapmış önemli bir mecmuadır. Onun uzun ömrü ve edebî değeri, devrinin şartları, Ahmet İhsan'ın yayın politikası ve kendi zamanına göre yüksek bir kalitede basılmış olması ile yakından ilgilidir.

Ahmet İhsan, *Servet-i Fünûn*'dan iki sene evvel *Umran* adında bir mecmua çıkarmaktadır, bu mecmua 1888'de sansürün şiddetinin artması ile birçok dergiyle beraber kapatılmış ve verilen imtiyazlar da geri alınmıştır. “*Padişah yeni imtiyaz vermiyordu; (...) o halde mevcut gazetelerden biriyle uyuşup, o gazeteye ilave gibi resimli mecmua kurmak mecburiyetindeydim.*” (Tokgöz 2012: 68) diyen Ahmet İhsan, Nikolaidi'yi çıkarmakta olduğu *Servet* gazetesine ‘fennî’ bir ek neşretmek üzere ruhsat alıp, bu ruhsatı kendisine vermeye razı etmiştir. Saraya izin ve isim istenilen bir dilekçe yazılmış, gelen müsaade tezkeresinde “*Zihayat Müslim resmi basmamak şartıyla*” izin verildiği ve ‘*Servet-i Fünûn*’ isminin münasip görüldüğü (Ercilasun 1996: 57) yazmaktadır.

Aynı yıl maddi yetersizlikler sebebiyle *Servet* gazetesi kapanmış; ancak onun ‘fennî’ ilavesi olarak izni alınan ve bir sene sonra imtiyazı Ahmet İhsan'a devredilen *Servet-i Fünûn* neşrine devam etmiştir. Ahmet İhsan, arkadaşı Asım Bey'le beraber Mustafa Nuri Bey'in Âlem Matbaasına ortak olmuştur. Zaman zaman tek başına yürüttüğü, zaman zaman yeni ortaklar bulduğu bu matbaada *Servet-i Fünûn* uzun bir ömür sürecektir.

Servet-i Fünûn'un ilk sayısını 27 Mart 1891'de çıkaran Ahmet İhsan, eline ‘güç bela’ geçirdiği izinden hakkıyla yararlanmak için iyi tekniğe sahip vasıtalar toplamak istemektedir, bu yolda Avrupa'dan ünlü resimlerinin olduğu galvano kalıplar getirtmiş, Mercan'daki Bible House'dan doğal manzara kalıpları kiralamıştır (Tokgöz 2012: 72). Ahmet İhsan, 1891 yılının Mayıs ayında hâk usullerini ve resim klişesi tab'larını görmek için Avrupa'ya gider, Paris ve Viyana'daki matbaaları gezerek yeni icat klişelerin nasıl basıldığını, ne gibi

mürekkepler kullanıldığını öğrenir. Viyana'daki Angerer ve Goeschel çinko ve hâk fabrikasıyla anlaşarak İstanbul manzaralarının klişelerini yaptırır, Paris'ten de resim basmaya uygun kâğıtlar ısmarlar (Tokgöz 2012: 77). İstanbul'a dönüşünde *Servet-i Fünûn*'un resimlerini Avrupaî bir teknikle basmaya başlayan Ahmet İhsan, bu usulle ilk çinko resim olarak Tophane Caddesini derginin 27. sayısına basar. Kendisi de resme ve resimli mecmualara düşkün olan Sultan Abdülhamit, *Servet-i Fünûn*'un Kızkulesi resimli sayısı (33. sayı) çıkınca dergiye çok beğenir. Ahmet İhsan, saraya çağırılır, dergiye 3240 kuruş aylık bağlanır ve hakkâk olarak Avrupa'dan Mösyö Napiere İstanbul'a getirtilir.

Servet-i Fünûn Avrupa'da da beğenilmiştir. Chicago Sergisi dergiye 'diploma' ve 'madalya' vermiş, Paris'te çıkan *Basın Yıllığı* da *Servet-i Fünûn*'un bir sayfasının tıpkıbasımını yayımlayarak dergi hakkında övücü sözler (Tokgöz 2012: 109) yazmıştır.

İlk yayımlandığı zaman on sayfa iç kısım ve iki sayfa kapaktan ibaret olan dergi, ilk altı ayın sonunda on iki sayfa iç kısım ve dört sayfa kapak olarak çıkarılmaya başlar ve bu şekilde bir yıl devam eder. *Servet-i Fünûn*'un ilk yılında Nabizade Nazım'ın *Seyyie-i Tesamüh* romanı tefrika edilir, Ahmet Rasim, Ali Ferruh, Mahmut Sadık yazarları arasındadır, ilk yılın sonunda Doktor Besim Ömer Akalın da sağlık konulu yazılarıyla dergiye katılır, Ahmet İhsan Fransızcadan tercüme ettiği romanları tefrika etmektedir. 1895 yılında *Servet-i Fünûn*'a sekiz sayfalık siyasi bir kısım (Yıldırım 2013: 106) ilave edilir.

Halit Ziya Uşaklıgil 1893'te dergide yazmaya başlar. 1896'da Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret'i Ahmet İhsan'a takdim ederek Edebiyat-ı Cedide topluluğunun kurulması yönünde ilk adımı atmış olur. Derginin yazı işleri müdürü artık Tevfik Fikret'tir ve kısa zaman içinde Cenap Şahabettin, Ali Ekrem Bolayır, İsmail Safa, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Siret Özsever, Süleymanpaşazade Sami, Ahmet Reşit Rey, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat Yalçın, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Cavit, Ahmet Şuayp, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Kazım Kadri gibi isimlerin de bu topluluğa katılmasıyla dergi, Türk edebiyatı tarihinde iz bırakacak bir nitelik kazanır.

1900 yılına kadar *Servet-i Fünûn*'un sayfalarında birlik ve bütünlük içinde yer alan bu topluluk, 508. sayıda “Şiirimiz” makalesinin bir kısmını Tevfik Fikret'in yayımlamamasından sonra Ali Ekrem, Ahmet Reşit, Rıza Tevfik, Menemenlizade Mehmet Tahir, Samipaşazade Sezai, Ali Kami gibi isimlerin dergiden ayrılıp *Malumat*'a geçmeleriyle ilk kopuşunu yaşar. Ahmet İhsan'ın derginin çalışanlarına saraydan rütbe ve madalya istemesi, ardından dergide “Tahdîs-i Nimet” başlıklı bir teşekkür yazısı yayımlaması üzerine Tevfik Fikret, Ahmet İhsan'la tartışır ve 509. sayıdan sonra *Servet-i Fünûn*'dan ayrılarak yazı işleri müdürlüğünü Hüseyin Cahit'e bırakır.

Bir müddet Hüseyin Cahit'in yönetiminde çıkmaya devam eden *Servet-i Fünûn*, onun Fransızcadan tercüme ettiği “Edebiyat ve Hukuk” makalesi bahane edilerek 553. sayıda kapatılır, Hüseyin Cahit ve Ahmet İhsan da yargılanır. Abdurrahman Paşa ve Ahmet İhsan'ın mabeyinde çalışan arkadaşı Mehmet Arif Bey sayesinde bu kovuşturmadan kurtulurlar, kırk günü aşkın bir süre sonra 22 Teşrinisani 1317 [5 Aralık 1901] tarihinde dergi yeniden neşrine başlar.

Bu, *Servet-i Fünûn*'un ilk kapanışıdır. Bu olaydan sonra Edebiyat-ı Cedide yazarlarının hepsi dağılır. 1908'e kadar dergi; ziraat, sağlık, çocuk bakımı gibi konuları içeren fen dergisi haline gelir, Batıdaki ilerlemelere dair bol bol resimler basar. Ahmet İhsan bu yıllar için; “*Edebi gıdanın eksikliğini nefis resimlerle telafi ediyorduk.*” demektedir, Viyana'da yaptırdığı üç renkli klişelerle basılan renkli resimler sayesinde (Tokgöz 2012: 154) derginin beğenilmeye devam ettiğini belirtmektedir. Dergide bu yıllarda edebî ürün olarak Ahmet İhsan'ın Jules Verne'den tercüme ettiği romanlar yer alır.

Matbuat üzerinde artan bu baskıdan Ahmet İhsan da rahatsız olur ve o yıllarda Selanik Hürriyet teşekkülüne katılarak, ilk inkılâp hareketi ortaya çıkınca *Servet-i Fünûn*'u günlük gazeteye dönüştürerek inkılâbın başarılı olması için çalışacağına yemin eder (Tokgöz 2012: 176). Meşrutiyet ilan edildikten sonra 13 Temmuz-10 Mart tarihleri arasında *Servet-i Fünûn*'u günlük olarak çıkarmaya başlar ve İttihat ve Terakki'yi destekler. “*Günlük gazeteciliğin iktisat ve ticaret itibariyle zararlı, siyaset itibariyle çok tehlikeli bir iş olacağını (...) anlamış ve kesin kararımı vermiştim. (...) Korkmakta haklı olduğumu birtakım yazarların*

sokaklarda öldürülmesi ve sonunda 31 Mart Olayı'nın patlak vermesi kanıtladı." (Tokgöz 2012: 247) diyen Ahmet İhsan, Mart 1909'da günlük nüshayı kaldırarak 1891'den beri çıkan haftalık *Servet-i Fünûn*'u devam ettirir.

31 Mart Olayı'ndan sonra 19 Nisan'da yeniden günlük *Servet-i Fünûn*'u çıkarmaya başlayan Ahmet İhsan, bir müddet devam eden bu nüshalarda "*Ortaçağa yaraşır düşüncelerin tehlikelerinden*" (Tokgöz 2012: 258) bahsettiklerini belirtmektedir.

1909'da edebiyatsever gençler yeniden *Servet-i Fünûn*'da toplanmaya başlamıştır. Dergiye bir kez daha 'edebî' nitelik kazandıran Fecr-i Âti topluluğu 24 Şubat 1910 tarihli sayıda beyannamelerini yayımlayarak teşekkül eder.

Servet-i Fünûn 1912'de yeniden siyasi dergi niteliğini kazanır ve tercüme roman tefrikalarından başka edebî eser neşretmez. 1914'te I. Dünya Savaşı nedeniyle tekrar günlük olarak çıkmaya başlar, bu yıllarda kâğıt sıkıntısı nedeniyle pembe kâğıda basılmaktadır. 1918'e kadar bu şekilde devam eden dergi, işgal kuvvetleri tarafından kapatılır ve Ahmet İhsan Avrupa'ya kaçar.

1924'te yeniden yayımlanmaya başlayan *Servet-i Fünûn*'da Latin alfabesi ile çıkan ilk metin 1928 yılında 1673. sayıdaki "İstanbul Postası"dır, Latin alfabesiyle basılmış ilk reklam ise 1675. sayıda (Ayata 1996: 29) yer almaktadır. Dergi, 64. ciltte önce rakamlarla, sonraki iki sayıda metinleri bir sayfa Latin bir sayfa Arap alfabesi ile vererek Latin alfabesiyle çıkmaya başlamış, 65 ve 66. ciltlerde tamamen (Ercilasun 1996: 66) Latin alfabesine geçmiştir. Bu yıllarda *Servet-i Fünûn* hem edebiyat hem fen dergisi niteliğindedir.

Derginin klişesinde 87. ciltte bir değişiklik yapılır. Dergi "*siyasi, ilmî, edebî haftalık gazete*", 88. ciltte de "*siyasi, edebî, ilmî, sosyal haftalık gazete*" (Ercilasun 1996: 68) olarak nitelendirilmeye başlar. Bu yıllarda derginin ismine de Hakkı Tarık Us'un Atatürk tarafından verildiğini söylediği (Ercilasun 1996: 69) *Uyanış* adı eklenmiştir.

1942'de *Servet-i Fünûn*'un 52. yıldönümünden sonra Ahmet İhsan vefat eder, 31 Aralık 1942 tarihli 2419. sayı Ahmet İhsan'ın resmiyle siyah kapaklı (Ercilasun 1996: 69) olarak çıkar. 21 Kânunusani 1943 tarihli 2422. sayıdan

sonra bir müddet çıkarılamayan derginin, 18 Mart 1943 tarihli 2423. sayısında yayınına devam edeceği bildirilirse de bir yıl daha çıkabilen dergi, 25 Mayıs 1944 tarihli 2461. sayıdan sonra tamamen (Ercilasun 1996: 70) kapanmıştır.

Servet-i Fünûn'un 1000. nüshası çıktığı zaman bile “*Bin hafta bizim memlekette değil, Garp'te bile bir mecmua için uzun bir ömürdür*” diyen (Tokgöz 2012: 278) Ahmet İhsan'ın *Servet-i Fünûn* dergisi, yarım asırdan fazla süren serüveninde pek çok nesil üzerinde etkili olduktan ve matbaacılığımıza ciddi ve ileri bir teknik getirdikten sonra devrini kapatmıştır.

1.1. Derginin Şekil Özellikleri

Servet-i Fünûn dergisinin üzerinde çalışılan 495-546. sayıları 24 Ağustos 1316 [6 Eylül 1900]-19 Ağustos 1317 [1 Eylül 1901] tarihlerini kapsamaktadır. Bu sayılardan 495-520 arası 20. cildi, 520-546 arası 21. cildi teşkil etmektedir. İncelenen bu kısımda dergi birkaç sayı hariç düzenli olarak her hafta perşembe günleri yayımlanmıştır. Sadece 508. sayı padişahın doğum gününü, 546. sayı padişahın cülusunun yıldönümünü kutlamak için geç neşredilmiş, perşembe yerine pazar günü çıkmıştır. 509. sayı da dergi çalışanlarını ödüllendirdiği için padişaha teşekkür etmek üzere erken çıkarak yine pazar günü yayımlanmıştır. Derginin 513. sayısında ise ‘perşembe’ yazmakta; ancak ‘27 Kânunuevvel 1316’ tarihi çarşambaya denk gelmektedir.

İncelenen bu kısımda *Servet-i Fünûn* on altı sayfalık asıl kısım ve on iki sayfalık ilave kısımla beraber yirmi sekiz sayfadan oluşmaktadır. Derginin asıl kısmının ilk sayfasının üst tarafında derginin kimlik bilgileri ve klişesi yer almaktadır. Klişenin altında “*Perşembe günleri çıkar menafi-i mülk ve devlete hâdim musavver Osmanlı gazetesi*” yazmakta, bu cümlemin altında Fransızca olarak “*Servetifunoun-Journal Illustré Turc Paraissant le Jeudi-Costantinople*” ibaresi bulunmaktadır.

Bu ibarede dikkati çeken husus, *Servet-i Fünûn*'un gazeteden çok dergi niteliğinde olmasına rağmen, ‘dergi/mecmua’ yerine ‘gazete’ sözcüğünün kullanılmasıdır. Bu tercihin, derginin imtiyazı alınırken devrin şartlarından kaynaklandığı düşünülebilir. Yukarıda da anlatıldığı gibi 1888’de II. Abdülhamit

bütün mecmuaları kapatmış, verilen imtiyazları geri almış, yeni imtiyaz almayı da zorlaştırmıştı. Bunun üzerine Ahmet İhsan, var olan gazetelerden *Servet*'e ek gazete olarak ruhsat alabilmişti. Bizce dergiye o yılların zorunluluğu olarak 'gazete' denmiş, bu tabir sonraki yıllarda alışıldığı için devam ettirilmiştir. Ancak bu çalışmada literatürdeki geleneğe uyularak *Servet-i Fünûn* için 'dergi' sözcüğü kullanılmıştır.

Derginin ön kapağında bulunan diğer bilgiler şunlardır:

Klişenin sağ tarafında;

“Sermuharrir ve müdürü: Ahmet İhsan

Şerait-i İştira

Dersaadet'te seneliği 130, altı aylığı 75, üç aylığı 45 kuruştur. Posta ile gönderilirse vilayât bedeli ahz olunur.”, bunun da altında;

“10 me Annee

BUREAUX:

78, Grand, rue de la sublime porte” ibareleri yer almaktadır.

Klişenin sol tarafında;

“Dersaadet'te nüshası 100 paradır.

Şerait-i İştira

*Vilayâtta seneliği 150, altı aylığı 80 kuruş olup üç aylığı yoktur. Kırılmadan mukavva boru ile gönderilmek için senevî yirmi kuruş fazla alınır.”*ibareleri bulunmakta, hemen altında Fransızca olarak derginin kaçınıcı sayı olduğu bildirilmekte ve *“Director-proprietaire: Ahmet IHSAN”* yazmaktadır.

Bütün bunların altında iki kalın çizgi arasındaki bir satır içinde önce derginin kaçınıcı sayı olduğu, ay yıl ve gün olarak çıkış tarihi, cilt sayısı ve kaçınıcı sene olduğu yazmaktadır. Burada 508. sayının kapağına sehven 507 yazılmış olduğunu, sonraki sayının 509 olarak devam ettiğini de belirtelim.

İlave kısımda “*Servet-i Fünûn*” klişesinin altında “*Tevcihât ve Havadis Kısmı*” yazmakta, bunun altında Fransızca “*Servetifunoun-Supplement Politique*” ibaresi yer almaktadır. Klişenin sağ tarafında;

“*Sahibi imtiyaz ve müdürü: Ahmet İhsan*

Mesleğimize muvafık asar kabul olunur-Muharrerât iade olunmaz-Her türlü evrak sermuharrir namına gönderilmelidir

Şerait-i iştirâ:

Dersaadet’te seneliği 130, altı aylığı 75, vilayatta seneliği 150 ve altı aylığı 80 kuruştur. Nüshası 100 paradır.” yazmaktadır.

Klişenin sol tarafında ise “*Directeur proprietaire: AHMED IHSAN*” ibaresi bulunmaktadır.

Bu ibarenin altında yine Fransızca olarak tarih, abonelik şartları bildirilmektedir. En altta sıra ile nüshanın kaçınıcı sayı olduğu, çıkış tarihi, kaçınıcı sene ve cilt olduğunu bildiren bir satır bulunmaktadır.

Derginin tarihi asıl kısımda Rumi, ilave kısımda ise Türkçe hicri, Fransızca miladi olarak verilmektedir. Asıl kısmın son sayfasında sol alt köşede ‘*Ahmet İhsan*’, ilave kısmın son sayfasının sol alt köşesinde ‘*Servet-i Fünûn Ahmet İhsan*’ yazmaktadır.

Derginin kapağında veya herhangi bir yerinde basıldığı matbaanın ve yazı işleri müdürünün ismi yer almamaktadır. Ancak derginin ‘Matbaa-i Ahmet İhsan’da basıldığı Ahmet İhsan’ın anıları (Tokgöz 2012), yazı işleri müdürünün de 509. sayıya kadar Tefik Fikret, bundan sonra Hüseyin Cahit Yalçın olduğu yazarların anılarında anlatılanlar ile (Tokgöz 2012, Yalçın 2010, Uşaklıgil 2008) dergide yer alan metinlerin örtüşmesi (“Tahdis-i Nimet”, nr.509, s. 225) sayesinde kesin olarak bilinmektedir.

İç sayfalarda sayfanın en üstünde nüsha ve sayfa numarası ile asıl kısımda “*Servet-i Fünûn*”; ilave kısımda “*Servet-i Fünûn-İlave Kısmı*” ibareleri bulunmaktadır. Asıl kısım ile ilave kısmın sayfa numaraları kendi içlerinde ayrı olmak üzere cilt sonuna kadar müteselsil olarak devam etmektedir. 520. sayının

sonunda 20. cildin, 546. sayının sonunda 21. cildin indeksi –kendileri ‘fihrist’ ibaresini kullanırlar- verilmiştir. Bu indekslerde sadece edebî kısımda bulunan metinler ve resimler yer almaktadır.

Servet-i Fünûn, resim ve fotoğraf yayımlama hususunda özen gösterilen bir dergidir ve bu özelliği ile halkın ilgisini çektiği gibi sarayın da desteğini kazandığı yukarıda belirtilmişti. Devrin sultanı II. Abdülhamit de resme ilgi duymaktadır. Onun Tahsin Paşa’ya “*Her resim fıkirdir. Bir resim yüz sahifelik yazı ile ifade olunamayacak siyasi ve hissi manaları telkin eder. Onun için ben tahriri münderecatlardan ziyade resimlerinden istifade ederim.*” (Ayata 1996: 32) dediği bilinmektedir. Üstelik zaman zaman *Servet-i Fünûn*’a basılması için bazı resimler de vermektedir. Bunlar ilmî ve fennî bir dergi olması gereken *Servet-i Fünûn*’la alakasız resimlerdir. Sultan Abdülhamit, hiçbir açıklama yapmalarına bile izin vermeden yayımlattığı bu resimleri, İstanbul’da ya da Avrupa’da çıkan dedikodulara ‘misilleme yapmak’ amacıyla (Tokgöz 2012: 95) bastırmaktadır.

Servet-i Fünûn’u resimleriyle destekleyen pek çok sanatkâr olmuştur. Dergide Recaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* romanının tefrikalarını Halil Paşa resimlemiştir. Bazı manzumeleri Tevfik Fikret kendisi süslemektedir. Diran isimli bir genç Tevfik Fikret’in *Âveng-i Şühûr* ve birçok manzumelerini, Halit Ziya’nın *Mai ve Siyah* eserinin tefrikasını resimler. Türk ressamlarından Galip Bey, Edebiyat-ı Cedide Devrinden önce de dergiye hayli resim yapmıştır. Dergide Zonaro adlı ressamın II. Abdülhamit’e yaptığı (Tokgöz 2012: 130-132) tablolara da yer verilmiştir. İncelenen sayılarda da Zonaro’nun “Cebelli Kız” (nr. 510, s. 248) ve “Yine O Sima” (nr.510, s.249) adlı iki adet tablosu bulunmaktadır.

Derginin incelenen sayıları, özellikle asıl kısmı fotoğraf ve resim açısından oldukça zengindir. Asıl kısmın kapağında çoğunlukla bir fotoğraf ya da resim bulunmaktadır. 508. sayının kapağında padişahın doğum gününü kutlayan bir manzume, 509. sayının kapağında bahsi geçen “Tahdis-i Nimet” adlı padişaha teşekkür yazısı, 546. sayının kapağında ise padişahın cülusunun sene-i

devriyesini kutlayan bir metin yer aldığı için bu sayıların kapaklarında resim bulunmamaktadır.

İncelenen kısımda yüz doksan sekiz fotoğraf, yüz on iki resim ve iki karikatür bulunmaktadır. Bu fotoğraf ve resimlerin çoğunda manzara görüntüleri ve yabancı şahsiyetlerin portreleri yer almakta, fotoğrafı bulunan Türkler azınlıkta kalmaktadır. Bunda belki dergiye “Zîhayat Müslim resmi basmamak” şartıyla müsaade verilmesinin etkili olduğu düşünülebilir. Hayattayken dergide resmi basılan Türk isimler şunlardır: Edirne Belediye Başkanı Dilaver Bey; Edirne Belediyesi memurlarından Nazif Efendi, Kudüs Mutasarrıfı Cevat Bey; Maliye Bakanlığı çalışanlarından Ragıp Bey, Halit Bey, Nuri Bey; Maliye Nazırı Reşit Paşa, Musul Valisi Nazım Bey, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, *İlm-i İktisat* eserinin yazarı Mehmet Cavit Bey. Yazarların resimleri eserlerini tanıtan veya değerlendiren yazıların dergide yer alması vesilesiyle basılmaktadır. Defter-i Hakanî Nazırı Ziya Paşa, Şûra-yı Devlet Mahkeme Reisi Yusuf Ziya Paşa, Ahmet İhsan’ın babası Mehmet Halit Bey, Ahmet Refik Paşa, hukuk müşaviri Şerif Bey, musikişinas Nuri Şeyda Bey, Tevfik Paşa gibi kişilerin de vefatından sonra resmi basılmıştır.

İncelenen sayılarda renkli resimler ve çizimler de bulunmaktadır. Örneğin; 523. sayının 33. sayfasındaki tablo pembe renktedir, 546. sayının “Tebrik-i Cûlus-ı Hümayun-ı Hazreti Zıllullahi” yazısının yer aldığı kapağı kırmızı ve yeşil çiçeklerle süslüdür. 530. sayının 149., 531. sayının 165., 532. sayının 180., 536. sayının 252. sayfalarında yer alan şiirler de mavi, yeşil ve gri renklerdeki çiçeklerle süslü çerçevelerin içinde yer almaktadır.

Dergide yer alan yazıların başlangıç ve bitişleri ile bölüm aralarında çiçek ve kedi figürleri bulunmaktadır. Şiirlerin bulunduğu sayfalar genellikle ufka bakan kadın resimleri ve çiçeklerle süslenmektedir. Örneğin; 538. sayının 280. sayfasında yer alan Faik Ali ve Hüseyin Cahit’in şiirleri çiçek ve kadın resmi ile süslenmiş, 496. sayının 18. sayfasında yer alan ‘Ömer Senih’ imzalı “Bir Gece” adlı şiirin üst kısmına kadın, alt kısmına dalgalı bir deniz üzerinde yüzen yelkenliler çizilmiştir. 21. ciltte düz yazıların olduğu sayfaların kenarlarında küçük süslü çerçeveler içinde şiirler yer almaya başlamaktadır. Örneğin; 521.

sayıda bu şekilde sekiz adet şiir bulunmakta, bunlardan sonuncusunda Faik Ali'nin imzası yer almaktadır. Padişaha övgü, tebrik ve teşekkür bildirilen manzumelerin olduğu sayfalar ise (nr. 508, s. 209; nr. 509, s. 225; nr. 515, s. 322; nr. 546, s. 322) tuğralar ve çiçeklerle süslenmiştir. Dergideki kitap reklamları da çoğunlukla resimlerle süslenmiştir. Kitap reklamlarında genellikle okuyan veya oturan kadın resimleri kullanılmaktadır.

Derginin ilave kısmında fotoğraf ya da resim bulunmamaktadır; ancak reklamı yapılan ürünlerin yanında bazı figürler ve çizimler yer almaktadır. Örneğin; tuhafiyeye reklamlarına tuhafiyede satılan ürünlerden bazıları çizilmiş; ilaç, maden suyu, şarap reklamlarının yanına şişe resimleri yapılmıştır. Kansızlık ve halsizlik ilaçlarının yanına da genellikle yorgun, halsiz bir kadın resmi bulunmaktadır.

Derginin asıl kısmında, şiirlerin olduğu sayfalar üç, düz yazıların olduğu sayfalar iki, ilave kısımda tüm sayfalar üç sütun olarak dizayn edilmiştir. Asıl kısım hem daha estetik hem de daha okunaklıdır. İlave kısımda yazıların puntosu küçülmekte ve metinler birbirinden aralarına çizgi çekilerek ayrılmaktadır.

Derginin incelenen kısmında 20. ciltte genellikle önce şiirler, ardından nesirler gelmekteydi; 21. ciltte ise bu sıralama değişmiş, önce makaleler, ardından şiirler yer almaya başlamıştır. Zaten dergide yayımlanan şiir sayısı gittikçe azalmakta, 21. cildin son iki sayısı olan 545 ve 546. sayılarda hiç şiir bulunmamaktadır. Bu durum topluluğun artık dağılmaya başlaması ve derginin yükünün Hüseyin Cahit ve Mehmet Rauf'un omuzlarında olmasıyla ilişkilidir, 21. cildin son sayıları hemen hemen bu iki yazarın yazıları ile doludur. Roman ve hikâyeler ise her zaman son sayfalarda bulunmaktadır.

Dergide düzenli olarak edebî makalelerin yer aldığı “Musahabe-i Edebiyye”, bilim-teknikten bahseden “Musahabe-i Fenniye”, Mehmet Rauf'un eser tahliline yer verdiği “Tetkikat-ı Edebiyye”, Ahmet Şuayp'ın Avrupa gazetelerinden derlediği haberleri aktardığı “Esmar-ı Matbuat” ve önemli şahsiyetleri eserleriyle tanıttığı “Hayat ve Kitaplar” sütunu bulunmaktadır. 21.

ciltte Mahmut Sadık'ın Avrupa'daki gelişmelerden bahsettiği “Avrupa Postası” da yer almaya başlamıştır.

İlave kısımda ise “Selamlık Resm-i Âlisi”, “Tevcihât”, “Tebligat-ı Resmiye”, “Dâhiliye” ve “Hariciye” sütunları devamlı bulunmaktadır. Bazen “Muhaberât-ı Âleniye” köşesinde okuyucu mektuplarına cevaplar verilir. Bunlardan sonra *Servet-i Fünûn*'un ilave kısmının son dört sayfası reklamlara ayrılmıştır.

Derginin asıl kısmında sadece *Servet-i Fünûn*'la ilgili ilanlar ve kitap reklamları bulunmaktadır. Dergide kitap, mecmua ve dergi reklamları büyük yekûn tutmaktadır. İlave kısımda özellikle ilaç reklamları ağırlıktadır ve ‘Sıhhat Hapları’, ‘Fosfatin Faliyer’, ‘Dejarde Birası’, ‘Norry’ ve ‘Viyal Şarabı’ reklamları sürekli bulunmaktadır.

Reklamlar derginin sütunlarında aralarına çizgi çekilerek peş peşe sıralanmıştır. Estetik görünmesine dikkat edilmemekle birlikte yukarıda da belirtildiği gibi bazıları ufak çizimlerle desteklenmiştir. Reklam yazıları genellikle aynı metindir; ilaç reklamlarında bu metinler, genellikle hastalığın ve ilaçla sıhhat bulmanın öyküsünü anlatmaktadır.

Dergide bulunan yazılarda Fransızca sözcüklere çokça yer verilmiş, devrin genel tavrı olan sözcüklerin okundukları gibi yazılması, kelimelerin yazılışını doğru tespit etmeyi zorlaştırmıştır. Bu zorluğu kendileri de tahmin etmiş olsalar gerek ki kimi zaman Arap harfleriyle okunduğu gibi yazdıktan sonra, Latin harfleriyle yazılışını yanına eklemişlerdir. Ayrıca resimlerin altında yer alan açıklamaların Fransızcası da yazılmıştır.

İncelenen kısımda derginin yazı işleri müdürlüğünü 495-509. sayılar arasında Tefik Fikret, 509-546. sayılar arasında ise Hüseyin Cahit Yalçın yapmaktadır. Bu görev değişikliği dergide estetik ve görüntü bakımından fazla bir farklılık meydana getirmemiştir; ancak dergideki dizgi ve yazım yanlışları artmıştır. Tefik Fikret'in yönetimindeki sayılar üzerine yapılan tezlerde, dergide bu tür hataların fazla olmadığı (Ayata 1996: 34, Kışan 2009: 36-39), Tefik Fikret'in titizliği sebebiyle tashih işini musibet olarak gördüğü (Konukçu 1996:

18) kaydedilmektedir. Bu durum, Hüseyin Cahit'in Tevfik Fikret kadar titiz olmadığını düşündürmektedir. Çok sayıda bulunan bu hatalardan birkaç tanesini saymak gerekirse; 'fakir' kelimesinin 'fafir' (nr. 515, s. 326), 'canlanmak' kelimesinin 'çanlanmak' (nr. 515, s. 330), 'taht' kelimesinin 'naht' (nr. 514, s. 310), 'art' kelimesinin 'atr' (nr. 532, s. 180), 'istinsah' kelimesinin 'istisah' (nr. 536, s. 247), 'şefkat' kelimesinin 'şehkat' (nr. 537, s. 266), 'yeltenmek' kelimesinin 'yelenmek' (nr. 532, s. 178), 'haklı' kelimesinin 'halkı' (nr. 540, s. 312) şeklinde yazıldığı söylenebilir. Alıntı yapılan paragraflarda da tırnak işaretinin bazı yerlerde unutulduğu görülmektedir. Örneğin; 531. sayının 162. sayfasında yer alan "Hayat-ı Matbuat 2"de Mehmet Rauf'tan alıntı yapan Hüseyin Cahit, paragrafin sonuna tırnak işareti koymuştur; ancak başlangıçta koymayı unutmuştur.

Bütün bunlarla birlikte *Servet-i Fünûn* dergisinin devrinin hem görüntü hem de içerik bakımından en iyilerinden biri olduğunu söylemek gerekir. Bu tür kusurlar, devrin matbaa teknolojisi sebebiyle bütün gazete ve dergilerde bulunabilir.

1.2. Yazar Kadrosu

Servet-i Fünûn dergisi, uzun ömrünü sarayın desteğine ve siyasetten uzak durmasına borçlu olmasının yanında yazar kadrosuna da borçludur. Edebî ve fennî bir içeriğe sahip olan dergide, fennî yazıların çok fazla yer kaplamadığı; ancak düzenli bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Edebî niteliği daha ağır basan dergi, bilindiği gibi Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âti olmak üzere iki topluluğu sayfalarında ağırlamıştır. Recaizade Mahmut Ekrem'in çabaları ve teşvikiyle oluşan Edebiyat-ı Cedide topluluğu, kısa zamanda çoğalmış, güçlenmiş, birlik olmuş ve eski edebiyata karşı girişmiş olduğu savaşı kazanmıştır. Fakat daha sonra kendi aralarında dargınlıklar, tartışmalar başlamış, devrin baskısının da etkisiyle topluluk, birleşmemek üzere dağılmıştır.

Bu çalışmada incelenen sayılarda topluluğun dağılışı izlenebilmektedir. Zira başlangıçta Edebiyat-ı Cedide topluluğunda şu isimler yer almaktadır: Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Ali Ekrem BOLAYIR, İsmail Safa, Halit Ziya UŞAKLIGİL, Hüseyin Siret ÖZSEVER, Süleymanpaşazade Sami, Ahmet Reşit

REY, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat YALÇIN, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit YALÇIN, Mehmet Cavit, Ahmet Şuayp, Ahmet Hikmet Müftüoğlu (Tokgöz 2012: 120).

İncelenen sayılarda bu kadronun tamamı bulunmamaktadır. Bu isimlerden İsmail Safa'nın 29 Nisan 1900 tarihinde Transval Savaşında İngilizlere nümayiş gösteren kişiler arasında bulunması sebebiyle, Sivas'ta sürgün bulunmasından dolayı (Seçkin 1991: 60-61) imzasına rastlanmamaktadır. 508. sayıya kadar toplulukta yer alan Ali Ekrem (A. Nadir) “Şiirimiz” adlı makalesi, onayı olmadığı halde bir bölümü çıkarılarak yayımlandığı için *Malumat*'a gitmiş, onunla beraber Ahmet Reşit de dergiyi terk etmiştir. Hem Ali Ekrem ile hem de bir zaman sonra Ahmet İhsan'la ve daha sonra da Hüseyin Cahit'le kavga eden Tevfik Fikret, dergiden ayrılmıştır. İncelenen son sayılarda ise derginin tüm yükünü Hüseyin Cahit ve Mehmet Rauf üstlenmektedir.

Bu çalışmada Edebiyat-ı Cedide neslinden şu şair ve yazarların imzaları bulunmaktadır: Ahmet Şuayp, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet İhsan TOKGÖZ, Ali Ekrem BOLAYIR (A. Nadir imzasıyla), Cenap Şahabettin (asıl ismi ve Raik Vecdi imzasıyla), Celal Sahir EROZAN ('Sahir', 'Celal Sahir' ve 'Hakkı' imzalarıyla), Faik Ali OZANSOY, Halit Ziya UŞAKLIGİL, Hüseyin Cahit YALÇIN, Hüseyin Kazım Kadri, Hüseyin Siret ÖZSEVER (Ömer Seniğ imzasıyla), Hüseyin Suat YALÇIN, Mehmet Cavit, Mehmet Rauf, Ömer Naci (A. Naci imzasıyla), Saffeti Ziya, Süleyman Nazif (İbrahim Cehdi imzasıyla), Süleymanpaşazade Mehmet Sami (Süleyman Nesip imzasıyla), Tevfik Fikret.

Bu isimlerin dışında dergide yer alan imzalar şunlardır: Ahmet Kadri, Ahmet Samim, Besim Ömer AKALIN (B. A(yın) imzasıyla), Doktor Sadettin Vedat KOÇER, Doktor Süleyman Numan, F. A(yın), H (ç). H(ç)., Hasan Tahsin (Aynizade), İbrahim, M. Necdet, Mahmut Sadık (Kadrî imzasıyla), Mehmet Emin YURDAKUL, Mehmet Sadi, Nazım Şerafettin, Salih Münir, Yahya Halit, Yusuf Ziya Paşa.

Tercüme olarak sadece Paul Bourget imzası bulunmaktadır.

Dergide imzası bulunan bu isimlerden bazıları hakkında bilgi bulunamamış, özellikle bir defa yer alan müstearların kime ait olduğunu tespit etmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle bu imzalar hakkında bilgi verilemedi. Haklarında birçok çalışma yapılmış olan ve pek çok kaynakta kapsamlı bilgi bulunan isimler hakkında ayrıntılı bilgi vermek ise bu çalışma için gereksiz görülmüştür.

A(yın) Naci: Bkz. Ömer Naci.

A(yın) Nadir: Bkz. BOLAYIR, Ali Ekrem.

A. Ş.: Bkz. Ahmet Şuayp.

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu] (Banarlı 1971: 1080-1082): 3 Haziran 1870’de İstanbul’da doğmuş, Dökmeciler Mahalle Mektebinde ilk tahsiline başlamış, ardından Aksaray ve Soğukçeşme Rüştîyelerine devam etmiş, Galatasaray Sultanisinde tahsilini tamamlamıştır. Hariciye Mektubî Kalemünde memuriyete başlayan Ahmet Hikmet, yurtiçi ve yurtdışında çeşitli mevkilerde görev yapmıştır. Ayrıca Galatasaray Sultanisi ve Darülfünunda muallimlik de etmiştir. 1925’te Halifelik Başmabeyinciliğine, 1926’da Umur-ı Şehbenderiye ve Ticariye Müdürlüğüne getirilmiş, bir süre sonra Hariciye Vekaleti müsteşarı olmuş; ancak hastalığı sebebiyle emekliye ayrılarak İstanbul’a gelmiştir. Ahmet Hikmet, yakalandığı kanserden kurtulamayarak 1927’de İstanbul’da vefat etmiştir.

Edebiyat-ı Cedide henüz teşekkül etmeden 1891’de “Roman Fabrikası” yazısı ile *Servet-i Fünûn*’da yazmaya başlamış, bir ara onların lisanından etkilense de Edebiyat-ı Cedidecilerden ayrı bir sanat anlayışı olmuştur. Bu oluşumun içinde yer aldığı ilk zamanlar Ahmet Hikmet de süslü ve külfetli bir lisanla yazmaya, seçtiği kelimeleri kullanmak için fikir icat etmeye başlamış; fakat bu dönemi kısa sürmüştür. Az zaman sonra Servet-i Fünûn sanatçıları içinde sade dile, yerli ve millî konulara ilk şuurulu eğilimi gösteren muharrir olmuştur.

Eserleri: *Haristan ve Gülistan* (hikâye), *Çağlayanlar* (hikâye), *Üzümcü* (hikâye), *Gönül Hanım* (roman), *Yakarış* (measure).

Derginin incelenen sayılarında Ahmet Hikmet'in "İki Mektup", "Ninni" ve "Lâne-i Münkesir" (531-537. sayılar arasında tefrika) isimli üç adet kısa hikâyesi, bir de "Leylaklar Açarken" isimli mensur şiiri bulunmaktadır.

Ahmet İhsan: Bkz. [TOKGÖZ], Ahmet İhsan.

Ahmet Kadri: Hakkında bilgi bulunamayan yazarın dergide, Almancadan çevirdiği Çin askerlerinin eğitimi ve Çin'in askerî stratejisinden bahseden bir yazısı bulunmaktadır.

Ahmet Samim: 1884'te Prizen'de doğmuş, öğrenimini Galatasaray Lisesi ve Robert Kolejde tamamlamış, Reji İdaresinde memur olmuştur. II. Meşrutiyet'ten sonra gazeteciliğe başlayan, önce İttihatçılara karşı muhalefeti temsil eden Ahrar Partisinin yayın organı *Osmanlı* gazetesinde yazan, 31 Mart Olayı'ndan sonra *Hilal* adında bir gazete çıkaran Ahmet Samim, daha sonra *Sada-yı Millet* gazetesinin başyazarı (İnuğur 2005: 322) olmuştur. İttihat ve Terakki Partisini yazılarında büyük bir cesaretle eleştiren Ahmet Samim, İttihatçılar tarafından yüksek bir memuriyet verilerek İstanbul'dan uzaklaştırılıp susturulmak istenmiş; ancak kabul etmemiş, ardından ölümle tehdit edilmiş, yine haksızlıklar karşısında susmayınca 9 Haziran 1910 Perşembe akşamı henüz 26 yaşında iken Bahçekapı'da (İnuğur 2005: 323) sıkılan tek kurşunla öldürülmüştür.

Ahmet Samim, Ahmet İhsan'ın ilk matbaa şirketinde ortağı olan Mustafa Asım Bey'in kardeşinin çocuğudur; annesini erken yaşta kaybeden, babası ve amcası tarafından büyütülen bu çocuk Ahmet İhsan'ın matbaasında büyümüştür (Tokgöz 2012: 290). Ahmet Samim'i bu nedenle yakından tanıyan Ahmet İhsan, İttihatçıların onu Paris'e öğrenime gidecek gençler listesinden çıkararak vurduklarını (Tokgöz 2012: 286-291) dile getirmektedir.

Derginin incelenen kısmında Ahmet Samim'in tek yazısı olan "İstanbul Postası" bulunmaktadır. Osmanlı Tiyatrosu'nda oynanan Ostrovski'nin *Aşk-ı Muharrib* adlı tiyatrosunu izleyen Ahmet Samim, bu yazısında eserin dramatik örgüsünü özetlemektedir.

Ahmet Şuayp (Erbay 2005: 7): 1876 yılında İstanbul’da doğan yazar, doğumundan kısa bir süre sonra babasının kaybetmiştir. İlköğrenimini Fatih Rüştîyesinde, orta öğrenimini Vefa İdadisinde tamamlamış, Mekteb-i Hukuktan mezun olmuştur. Hakkı Paşa’nın muavini olarak Mekteb-i Hukukta öğretmenliğe başlayan Ahmet Şuayp, Maarif Meclisi üyeliği, Tedrisat-ı İptidaiye Müdürlüğü, Divan-ı Muhasebat Müddeiumumîliği de yapmıştır. Son görevi esnasında 1910’da genç yaşta apandisit yüzünden vefat etmiştir.

1896 yılından itibaren *Servet-i Fünûn* dergisinde yazmaya başlayan Ahmet Şuayp, Edebiyat-ı Cedide topluluğunda yer almış ve topluluğun fikir yönüne katkıda bulunmuş, biyografi, araştırma inceleme ve tenkit yazıları yazmış, Avrupa basınından haberler vermiştir.

Eserleri: *Hayat ve Kitaplar* (İstanbul, 1317-1329), *Hukuk-ı İdare* (I-II, İstanbul, 1326-1329), *Hukuk-ı İdare II. Sınıf* (İstanbul, 1327), *Hukuk-ı Umumiyye-i Düvel* (İstanbul, 1328) (Erbay, 2005: 8) Bir de Rıza Tevfik ve Mehmet Cavit’le beraber *Ulûm-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası*’nı yayımlamıştır. (Uşaklıgil 2008: 721)

Yukarıda da belirtildiği gibi derginin fikir yönünü temsil eden isimlerden biri olan Ahmet Şuayp, incelenen sayılar içerisinde “Esmar-ı Matbuat” ve “Hayat ve Kitaplar” olmak üzere iki sütuna sahiptir. Bunların ilki olan “Esmar-ı Matbuat”ta yazar yabancı gazetelerden havadisler çevirmekte ya da bunlardan özetle haberler vermektedir. Bu yazılarda bir başlık altında çeşitli konulara değinen yazar, Avrupa’daki siyasi, edebî, sosyal gelişmelerden bahsetmekte, iklimden mesleklere, eğitimden Anglosakson kültürüne, Fransız düşünürlerin öğütlerinden tıbbı, kitaplardan kanunlara büyük bir yelpazede gezinmektedir. Ahmet Şuayp, bu haberleri herhalde Fransız gazetelerinden aktarmakta idi. Servet-i Fünûn neslinin iyi derecede Fransızca bilmelerinin yanında, Mehmet Rauf’un anılarındaki “*Şuayp, hususi bir vasıta ile bütün Fransız gazetelerini elde eder ve bunları hepimiz ayrı ayrı kemal-i iptila ile gözden geçirirdik.*” (Tarım 2001: 91) sözleri bunu işaret etmektedir. İncelenen sayılardaki “Esmar-ı Matbuat 11”, “Esmar-ı Matbuat 12”, “Esmar-ı Matbuat 13”, “Esmar-ı Matbuat 14”, İtalya’dan, İngiltere’den, Fransa’dan ve Almanya’dan haberler vermektedir. Bu

yazılarda modernleşmekle beraber gelen yeni problemler vardır ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin hangi problemlerle boğuştuklarını, ne tür çözüm yolları ürettiklerini, modernleşen Türkiye’de de benzer sorunların var olduğunu görmek bakımından dikkate değer yazılardır.

“Hayat ve Kitaplar” sütununda “Hayat ve Kitaplar 14”de yer alan tiyatro eleştirmeni Francisque Sarcey ve Henry Backe hariç genellikle Avrupa tarihçileri tanıtılmaktadır. Ahmet Şuayp, yine “Hayat ve Kitaplar 14”te Alman tarihçi Mommsen’i, “Hayat ve Kitaplar 19”da Alman tarihçi Henri de Sybel’i, “Hayat ve Kitaplar 30”da İngiliz tarihçi Machiavelli’yi, “Hayat ve Kitaplar 16-17-18”de münekkitliğiyle beraber tarihçi yönü de olan Hippolyte Taine’i tanıtılmaktadır. Bu kişilerin hayatlarından, eğitimlerinden, çalışma usullerinden, eserlerinden, aldıkları tepkilerden uzun uzun bahseden yazar, Avrupa’da tarihçiliğin hüviyetini Osmanlı Türklerine tanıtmıştır. Mehmet Rauf, onun bu yönü için şöyle demektedir:

“Sonra o zamana kadar tarih bizde kronolojik bir takvimden ibaret olmak üzere malum iken, Ahmet Şuayp’ın makalatıyla Avrupa’da Nibour, Ranke, Mommsen gibi müverrihlerle başlayıp Ernest Renan ile teceddüt ederek Lavissee, Sorel gibi esatize elinde teessüs etmiş olan fennî tarihin nasıl olması lazım geldiğini emsali ile arz ve irae olundu.” (Ercilasun 1998: 34)

500-513. sayılar arasında “Hayat ve Kitaplar 16-17-18: Taine ve Asarı” yazı serisi bulunmaktadır. Bu serinin başında yaptığı çalışmaların çok eleştiriler aldığını, kendisini yüreklendirenin Tevfik Fikret olduğunu belirten Ahmet Şuayp, Mommsen’i konu edindiği yazısında (nr. 496, s. 26-29; nr. 497, s. 39-42) ve “Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye 10”da (nr. 495, s. 10-14) yer alan ‘A. Ş.’ imzasının kendisine ait olduğunu belirtmektedir. Ardından Taine’nin hayatını, şahsiyetini, münekkitliğini, tarihçiliğini, filozofluğunu ve eserlerini ele alarak uzun uzun değerlendirmelerde bulunmaktadır.

“Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe” makalesinde ise Sarcey’in çalışma azmi ve Backe’in realizmi konu alınmaktadır.

Bu makalelerden sadece Mommsen ve Taine’i konu edinen “Hayat ve Kitaplar 16-17-18” ve “Hayat ve Kitaplar 14”, Erdoğan Erbay’ın hazırladığı çalışmada yer almaktadır. Erbay, çalışmasına dergide yayımlanan makaleleri

değil, Ahmet Şuayp'ın 1317 ve 1329 tarihlerinde iki defa basılan *Hayat ve Kitaplar* adlı eserin 1329 basımını (Erbay 2005: 5) esas almıştır. Bu çalışmada, dergi yer alan makaleler ile Erbay'ın çalışmasında yer alan makaleler karşılaştırılmıştır. İki kaynak arasındaki fark; Taine yazı serisinde 'fikir' kelimesi (nr. 506, s. 186) yerine 'mütalaa' kelimesinin (Erbay 2005: 73) tercih edilmesi, kitapta bulunan 'hakikat-i halde' terkinin (Erbay 2005: 128) dergide olmaması (nr. 511, s. 266) gibi ufak farklardır. Bunun dışında Taine'in *Menâbi* eserinin bölüm ve özelliklerinden bahseden kitaptaki ikinci paragraf (Erbay 2005: 103) dergide (nr. 509, s. 227) yer almamaktadır. Mommsen'i konu edinen makalede ise Ahmet Şuayp, dergide Alman müverrihlerine ayırdığı bu sütünde bu defa Mommsen'i konu edineceği şeklinde kullandığı giriş cümlesini (nr. 496, s. 26) doğal olarak kitabına (Erbay 2005: 288) almamıştır. Bu ufak ve lüzumlu değişiklikler dışında iki kaynaktaki makale birbiriyle aynıdır.

Bu makaleleri Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit* isimli çalışmasında (Ercilasun 1979) yorumlamıştır.

Bu iki sütun dışındaki "Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye 10: Fransa Mehakiminde Ehl-i Hibre-Sadakat-i Zevciye ve Münasebat-ı Gayr-ı Meşrua" makalesinde Ahmet Şuayp, Fransa hukukundan ve demokratik ülkelerdeki vatandaşların haklarından bahsederek, Osmanlı hukuku ile Avrupa hukukunu vatandaşlara gösterilen muamele bakımından kıyaslamaktadır. İstibdat Dönemi için oldukça tehlikeli bir yazı olan bu makaleye yazar, 'A. Ş.' imzasını koymuştur, yine de dizgi yanlışları sebebiyle bile gazete ve dergiler kapatılırken *Servet-i Fünûn*'un bu yazı gerekçesiyle ceza almaması dikkati çekmektedir.

[AKALIN], Besim Ömer: 1861-1940 yılları arasında yaşayan Besim Ömer, kadın ve çocuk hastalıkları uzmanıdır, 1895-1899 yılları arasında Paris'te ihtisas yapmış, dönüşünde Askerî Tıbbiyede öğretim üyesi olmuştur, elli yıla yakın tıp profesörlüğünün yanı sıra halk sağlığı ve koruyucu hekimlik konularında elliye yakın kitap yayımlamıştır (Tokgöz 2012: 54). 19 Mart 1940'ta vefat eden (Yıldırım 2013: 113) Besim Ömer, öldüğü sırada İstanbul milletvekilidir.

İncelenen kısımda “Resimlerimiz” sütununda ‘B. A(yın)’ imzasıyla üç adet yazısı olan ve derginin tıp ve teknik yönüne katkıda bulunan yazar, “Hamidiye Etfal Hastanesi” başlıklı yazısında bu hastanenin verdiği hizmetleri tanıtmakta, “Ziya Müessir Bir Devadır” isimli makalesinde Avrupa’da hastalıkların tedavisinde kullanılan ışığın başarılı sonuçlar verdiğini dile getirmekte, “Fukara Çocukları ve İrzahaneler” yazısında Avrupa’da çalışan kadınların çocuklarını bırakabilecekleri hayır kurumundan bahsetmektedir.

Aynizade Hasan Tahsin: Bkz. Hasan Tahsin (Aynizade).

B. A(yın): Bkz. [AKALIN], Besim Ömer.

BOLAYIR, Ali Ekrem: “*Namık Kemal Bey-zâde, Katib-i Hazreti Şehriyârî ve A. Nadir*” gibi hayatı üç nam ve unvan ile özetlenebilen (Özgül 1991: V) Ali Ekrem Bolayır, 2 Ağustos 1867’de İstanbul’da doğmuş, ilk tahsilinden sonra Fatih Askerî Rüstiyesine devam etmiştir. İdadi öğrenimini babasının mutasarrıf olduğu Rodos ve Sakız adalarında özel hocalardan aldığı derslerle tamamlamış, Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir (Gür 2004: 354). Yirmi yaşında iken babasının defnedildiği gün Mabeyn-i Hümayun Kâtipliğine atanmış, kendisinin ‘*Babam vefat eder etmez Abdülhamit beni Daire-i Kitabet’e aldı, hapsetti.*’ (Uçman 2009: 11) dediği bu görevde on sekiz yıl çalışmıştır.

3 Aralık 1906’da Kudüs Mutasarrıflığına atanmış, 11 Ağustos 1908’de atandığı Beyrut Valiliğinden birkaç gün sonra istifa etmiş, bunun üzerine 30 Ağustos 1908’de Cezayir Bahr-i Sefid Valiliğine getirilmiş, bir yıl sonra kadro dışı kalarak İstanbul’a gelmiştir, Mart 1910’da Darülfünunda ‘Tarih-i Edebiyat’ muallimliğine atanmış, çeşitli Avrupa gezilerine gitmiş, daha sonra pek çok okulda öğretmenlik ve müdürlük görevlerinde bulunmuş, 27 Ağustos 1937’de gırtlak kanserinden (Gür 2004: 355-358) vefat etmiştir.

Edebiyatla küçük yaşlarından itibaren ilgilenmeye başlayan Ali Ekrem, Daire-i Kitabet’te çalıştığı için yazdıklarını neşretmekten çekinmektedir. Bir gün Ubeydullah Efendi ve İsmail Safa onu müstear bir isimle yazmaya teşvik ederler, o da ‘İlham’ müstearı ile *Mirsad*’da yazmaya başlar; İsmail Safa yüzünden ‘İlham’ müstearının kendisine ait olduğu duyulunca Kitabet Dairesinde başkâtip

Süreyya Paşa, Ali Ekrem'i uyarmış, o da yazı yazmayı bir müddet (Uçman 2009: 13-15) bırakmıştır. Biraz zaman sonra Ahmet Reşit Rey, İzmirli Ali Şefik Bey onu tekrar yazmaya teşvik etmişler, 'İlham' kadar tehlikeli olmayan A(yın) Nadir müstearını (Özgül 1991: 427) bulmuşlardır. Tevfik Fikret, İsmail Safa, Ahmet Reşit Rey ve Hüseyin Kazım Kadri ile beraber kırk sekiz sayı yayımladıkları (Uçman 2009: 16-18) *Malumat* dergisinde Ali Ekrem, bu imzayı kullanmıştır.

Malumat dergisi kapatıldıktan bir müddet sonra *Servet-i Fünûn*'da Recaizade Mahmut Ekrem'in 'riyaset-i edebiyyesinde' kurulmak istenen 'heyet-i tahririyeye' Tevfik Fikret tarafından davet edilince A(yın) Nadir müstearı ile H. Nazım'ı (Ahmet Reşit Rey) da yanına alarak (Uçman 2009: 18) *Servet-i Fünûn*'da yazmaya başlamıştır.

Asıl sanatını temsil eden eserlerini 1896-1900 yılları arasında *Servet-i Fünûn*'da yayımlayan Ali Ekrem, II. Meşrutiyet'e kadar ferdî olup, meşrutiyetin ilanından sonra millî, içtimaî, ahlâkî nitelik kazanan sanat ve edebiyat faaliyetlerini hayatının sonuna kadar (Gür 2004: 358-359) sürdürmüştür.

Sanatında şiiri ön planda tutan; ancak nesirde daha başarılı bir çizgi yakalayan Ali Ekrem, şiirinin yanı sıra tenkit, sohbet, deneme, hikâye, tiyatro, mensur şiir, edebiyat tarihi, monografi, anı gibi çeşitli edebî türlerde (Gür 2004: 359) eserler bırakmıştır.

Eserlerinden bazıları: *Ruh-ı Kemal* (Şiir, 1909), *Zılal-i İlham* (Şiir, 1909), *Çocuk Şiirleri* (Şiir, 1917), *Ordunun Defteri* (1918), *Şiir Demeti* (Şiir, 1925), *Vicdan Alevleri* (Şiir, 1925), *Baria* (Tiyatro, 1908), *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* (1912), *Lisan-ı Edebiyat* (1914), *Nazariyat-ı Edebiye Dersleri* (1915), *Recaizade Mahmut Ekrem Bey, Hayat ve Asarı* (1923), *Lisanımız* (1930), *Namık Kemal* (1930) (Necatigil 2007: 108).

Edebiyat-ı Cedide topluluğunun kopuşunun başlangıcı olan Ali Ekrem'in 'A(yın) Nadir' imzasıyla yazdığı "Şiirimiz" makalesi derginin incelenen kısmında bulunmaktadır. Ali Ekrem'in yazısının eksik yayımlanması üzerine *Malumat*'a gidişi ve iki dergi arasında çıkan tartışma, çalışmanın "Derginin Edebî Faaliyeti" başlığının "Tartışmalar" kısmında anlatılmıştır. Bunun dışında dergide

Ali Ekrem'in 'A(yın) Nadir' imzası ile beş adet şiiri ve tiyatro hakkındaki görüşlerini bildirdiği bir "İstanbul Postası" vardır, bu yazıdan da "Tiyatro" başlığı altında bahsedilmiştir.

Cavit: Bkz. Mehmet Cavit.

Celal Sahir: Bkz. [EROZAN], Celal Sahir

Cenap Şahabettin: 1870'de Manastır'da doğan Cenap Şahabettin, babasının Plevne'de şehit düşmesi üzerine altı yaşındayken annesiyle beraber İstanbul'a gelmiş, ilk ve orta mektebini tamamlayıp Kuleli Tıbbiye İdadisine girmiş, burada iki yıl okuduktan sonra zeki bir öğrenci olması sebebiyle Askerî Tıbbiyenin beşinci sınıfına alınmıştır; doktor yüzbaşı olarak buradan mezun olduğunda cilt hastalıkları üzerine ihtisas yapması için 1890'da Paris'e gönderilmiş, burada kaldığı dört yıl içerisinde edebiyatla yakından ilgilenmiştir; edebî kişiliğinin oluşmasında Paris'te geçirdiği yılların etkisi olan Cenap Şahabettin, 1914'e kadar mesleğiyle meşgul olmuş, bundan sonra emekliye ayrılarak 1922 yılına kadar Edebiyat Fakültesinde müderrislik yapmıştır, 1908 yılından sonra politikayla da uğraşan Cenap Şahabettin, *Peyam-ı Sabah* gazetesinde, sonradan pişmanlık duyacağı, Millî Mücadele aleyhinde yazılar yazmış, bu pişmanlık üzerine siyasi yazılar yazmayı bırakmış, kendini edebiyata vermiş, 13 Şubat 1934'te beyin kanamasından vefat etmiştir (Enginün 1989: 1-5).

Servet-i Fünun şiirinin önde gelen isimlerinden olan Cenap Şahabettin, başlangıçta Muallim Naci'nin etkisinde kalmışsa da, Fransa'daki eğitimi esnasında Verlaine'in tesiriyle şiirini ve üslubunu değiştirmiştir; İstanbul'a döndüğünde yeni bulunan şiirleri, bir yandan övülürken bir yandan da şairin 'dekadan'lıkla suçlanmasına yol açmıştır; onun şiirlerinde kelimeler üzerinde titizlikle çalıştığı, neşeli ve alaycı bir havada olduğu için melankoli ve kötümserliğe tamamen kapılmadığı, sesler ve sembollere dikkat ettiği göze çarpmaktadır (Enginün 2001: 9-14).

Eserleri: *Tâmât* (1887), *Hac Yolunda* (1909), *Yalan* (1911), *Evrak-ı Eyyam* (1915), *Körebe* (1917), *Suriye Mektupları* (1917), *Tiryaki Sözler* (1918),

Nesr-i Harb Nesr-i Sulh (1918), *Avrupa Mektupları* (1919), *Cenap Şahabettin ve Vecizeleri* (1959), *Cenap Şahabettin'in Bütün Şiirleri* (1984).

Servet-i Fünûn'un en önemli şair ve yazarlarından olan Cenap Şahabettin'in incelenen bölümde dergiye fazla bir katkısı bulunmamaktadır. Dergide "Gisû-yı Yar", "Kendim İçin", "Şiirim İçin" isimli üç adet şiiri ile iki adet musahabesi bulunmaktadır. Dilde sadeleşmeye ve hece veznine karşı olan şair, bu musahabelerden biri olan "Felsefe-i Evzan" başlıklı yazısında kafiye ve vezin meselesi üzerinde durmakta ve hece veznine karşı çıkararak dilimize uygun aruz kalıpları yapmayı teklif etmektedir. Çalışmanın "Şiir" başlığında bu makaleye değinilmiştir. Diğer musahabesi, *Malumat* dergisinde yayımlanan "Şiirimiz" makalesinde kendisine yöneltilen eleştirilere cevap verdiği ve iki dergi arasında çıkan 'tenkit' hususundaki tartışmayı başlatan "Müntekid-i Hakiki" adlı yazısıdır.¹ Çalışmanın "Tartışmalar" kısmında bu makale hakkında bilgi verilmiştir.

Doktor Sadettin Vedat: Bkz. [KOÇER], Doktor Sadettin Vedat.

Doktor Süleyman Numan: 1868'de İstanbul'da doğmuş, Askerî Tıbbiyyeyi bitirmiştir. Tıbbiyeden çıktığında kendisine 'Binbaşı' rütbesi tevcih edilmiştir (Tahsin 1991: 82). Berlin'de iç hastalıkları dalında ihtisas yapmış, Askerî Tıbbiyede müderrislik, Ordu Sağlık Dairesi Başkanlığı yapmış, İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüş, 1919-1921 yılları arasında burada bulunmuş, daha sonra Vakıf Gureba Hastanesi Başhekimliğine atanmış, 1925'te (Benk 1986: 8737) vefat etmiştir.

Doktor Süleyman Numan Paşa'nın dergide veremle ilgili bir yazısı bulunmaktadır. Bu yazıda veremin sadece akciğer hastalığı olmayıp vücudun başka bölgelerine yerleşebildiği, ayrıca sadece insanlardan değil, hayvanlardan da bulaşabildiği anlatılmaktadır.

[EROZAN], Celal Sahir (Necatigil 2007: 176): *Servet-i Fünûn* şairlerinden Celal Sahir EROZAN, 1 Ekim 1863 İstanbul'da doğmuş, Vefa

¹ Cenap Şahabettin'in *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan tüm makaleleri için bkz: Hayrunnisa Banu BAYIK, *Cenap Şahabeddin'in Servet-i Fünûn Dergisinde Yayımlanmış Makaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2000.

Lisesini bitirmiş, hukuk öğrenimini yarıda bırakarak Hariciye Nezaretinde çalışmaya başlamıştır. Mercan ve Kabataş Liselerinde edebiyat öğretmenliği yapmış, I. Dünya Savaşı yıllarında ticaretle uğraşmış, 1928’de Zonguldak Milletvekili olmuş, 16 Kasım 1935’de vefat etmiştir.

1899’da *Servet-i Fünûn*’a katılan şair, 1909’da Fecr-i Âti hareketinde yer almış, bu devrelerinde aşk ve kadın temalarını işlemiştir. İttihat ve Terakki taraftarı olan Celal Sahir, daha sonra Millî Edebiyat akımına katılarak sade dil ve hece ölçüsü görüşünü savunmuştur. Mütareke yıllarında *Kitap* adıyla bir dergi çıkarmış ve burada genç yazar ve şairlerin eserlerine (Enginün 2006: 573) yer vermiştir.

Eserleri: *Beyaz Gölgeler* (1909), *Buhran* (1909), *Siyah Kitap* (1941).

İncelenen kısımda Celal Sahir, ‘Sahir’ ve ‘Celal Sahir’ imzasıyla yazdığı otuz iki adet şiiri ile dergide Faik Ali Ozansoy’dan sonra en çok şiiri bulunan şairdir. Bu şiirlerden sekiz tanesi mensur şiir, iki tanesi tablo altı şiir, on bir tanesi sonedir. Bunların dışında “Mütalaalarım Karşı” isimli bir fantastik bir denemesi bulunan Celal Sahir’in, burada şiirlerindeki hastalıklı hassasiyet ve bedbinlik ile okuyucularına ne verebileceğini sorguladığı görülmektedir. Şairin ayrıca dergide “Hikâye-i Kalp” isimli küçük bir hikâyesinden başka ‘Hakkı’ müstearıyla da dört adet hikâyesi bulunmaktadır. Tahlili dizinde ‘Sahir’ imzalı olan metinler, ‘[EROZAN, Celal] Sahir’; ‘Celal Sahir’ imzalı metinler, ‘[EROZAN], Celal Sahir’; ‘Hakkı’ imzalı metinler ise ‘EROZAN, Celal Sahir’ şeklinde gösterilmiştir.

F. A(yın): Kime ait olduğu tespit edilemeyen bu imzanın dergide bir adet “İstanbul Postası” bulunmaktadır. Bu yazıda İstanbul’da ramazanın tiyatrolarla ve oyunlarla çok keyifli geçtiği anlatılmaktadır.

Faik Ali: Bkz. [OZANSOY], Faik Ali.

H(Ç). H(Ç): Kime ait olduğu tespit edilemeyen bu imzanın dergide bir adet çeviri yazısı bulunmaktadır. Bu çeviri, Gibb’in “Tarih ve Muntehabat-ı Eş’ar-ı Osmaniye” adlı eserinin İngilizce tanıtım yazısıdır.

Hakkı: Bkz. [EROZAN], Celal Sahir. (Çetin 2006: 170)

Hasan Tahsin (Aynizade) (Çankaya 1968: 645-647): 1876'da Serfiçe'de doğmuş, Şems'ül-Maarif Mektebinde orta, Vefa İdadisinde lise öğrenimini tamamlamış, 1896'da Mülkiye Mektebinin yüksek kısmından birincilikle mezun olmuştur. Aynı yılın Ekim ayında Maarif Nezareti Muhasebe Kalemi Kâtip Refikliğine, ek görev olarak da Üsküdar İdadisi ve Mülkiye Mektebinde muallimliğe başlamıştır. Buna 1897'de Numune-i Terakki Mektebi, Dersaadet İdadisi muallimlikleri, 1898'de Eğrikapı Merkez Rüştîyesi ve 1906'da Mercan İdadisi muallimliği ilave edilmiştir. Ayrıca 1900 yılında Maarif Nezareti Mektubî Kalemi İkinci Mümeyyizliğine terfi etmiştir. 1908'de Kabataş İdadisi Müdürlüğüne getirilmiş, Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Hukukta Umumi İktisat müderrisi olmuştur. Mülkiyede öğretim üyeliği Mayıs 1936'ya kadar devam etmiştir.

Eylül 1910'da İstanbul Belediyesi İstikraz Tahvillerini Osmanlı Hükümeti namına kontrol için Londra'ya, Temmuz 1911'de Divan-ı Muhasebat ihtisası için Viyana, Berlin, Brüksel, Roma ve Paris'e gitmiş, 1913'de İstanbul'a dönmüştür. Döndüğünde Maliye Nezareti Islahat-ı Maliye Komisyonu azalığına nakledilmiştir. 1915'te Maliye Nezareti Müsteşarlığına, ek görev olarak da Yüksek İktisat Meclisi azalığına getirilmiştir. 1918'de Sulh Hazırlığı Komisyonu azalığına, 1919'da tekrar Islahat-ı Maliye Komisyonu azalığına getirilmiş, bu komisyonun kaldırılması üzerine 1920'de emekliye ayrılmıştır.

1924'te Hukuk Fakültesi Dekanlığı görevine seçilen Aynizade Hasan Tahsin Bey, 1938'ten itibaren öğretim görevlerinden ayrılarak mali müşavirlik ve avukatlıkla uğraşmaya başlamıştır. İngilizce ve iyi derecede Almanca ve Fransızca bilen Hasan Tahsin Bey. 11 Mayıs 1962'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Eserleri: *Muhtasar İlm-i Mali* (1913), *İlm-i Mali* (1914), *İlm-i İktisat* (4 cilt-1914-1915-1918-1919), *On Dokuzuncu Asır Bidayetinden Zamanımıza Kadar Türk Bütçesi ve Maliye Sistemi* (1928), *Borsa Rehberi* (1928), *İlm-i Mali ve Maliye Kanunları* (1934).

Derginin incelenen sayılarında Aynizade Hasan Tahsin Bey'in "Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye" sütununda altı adet makalesi bulunmaktadır. Bu

makalelerine “İktisad-ı İçtimaî” başlığını atan ve birden altıya kadar numaralandıran yazar siyasete hemen hiç değinmemekte, tamamen Fransa ekonomisinin durumundan, iktisadi planlarından, para politikalarından bahsetmektedir. Bazıları Rene Worms’tan çeviri olan bu yazılarda dikkati çeken diğer bir husus da iktisadi gelişmelerin, toplumun sosyal yaşamının her alanına bağlı olduğunun ve onunla beraber geliştiğinin vurgulanmasıdır.

Hüseyin Cahit: Bkz. [YALÇIN], Hüseyin Cahit.

Hüseyin Kazım: Bkz. Hüseyin Kazım [Kadri].

Hüseyin Kazım [Kadri]: 1870’de İstanbul’da doğmuş, Beylerbeyi Sıbyan Mektebine, ardından Soğukçeşme Askerî Rüştîyesine gitmiş, Mülkiye Mektebinin idadi kısmını bitirmiş, daha sonra İzmir’de İngiliz Ticaret Mektebinden mezun olarak çeşitli devlet memurluklarında bulunmuştur (Ayata 1996: 44). 1908’de Hüseyin Cahit ve Tevfik Fikret’le beraber *Tanin* gazetesini kurmuş, ancak bir müddet sonra gazeteden ayrılarak çeşitli vilayetlerde mutasarrıflık, valilik ve defterdarlık yapmıştır. 1912’de Saruhan vekili seçilen Hüseyin Kazım, 1913’te Beyrut’a yerleşerek *Büyük Türk Lügati* üzerinde çalışmaya başlamıştır, Ali Ekrem Bolayır hatıralarında bunun İttihat ve Terakki yönetiminin memleketi batırmasını görmeye dayanamadığı için bir kaçış olduğunu (Özgül 1991: 486-487) anlatmaktadır. Mütareke Döneminde İstanbul’a dönmüş ve Aydın mebusluğu, Ziraat ve Ticaret, Evkaf Nazırlığı (Tokgöz 2012: 216) yapmıştır. 1921’den sonra bütün resmî görevlerinden ayrılarak ortağı bulunduğu banka, ticaret ve sigorta şirketlerinde idare meclisi üyeliği ve başkanlıklarını yürütmüş, 17 Ocak 1934’te kışı geçirmek için gittiği Tarsus’ta (Ayata 1996: 45) vefat etmiştir.

Halit Ziya’nın anılarında Avrupa’da ziraat uzmanı olduğunu söylediği Hüseyin Kazım Kadri, yakın arkadaşları *Servet-i Fünûn* edebiyatçılarının ‘Yeşil Yurt’ hayaliyle kaçmayı planladıkları Manisa’daki çiftliğin sahibidir (Uşaklıgil 2008: 794-795). Daha sonraları ziraatla ilgili eserler de kaleme alan yazar, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti faaliyetleri içinde yer almış, çiftçilikle ilgili hem

kendi zamanına hem de zamanımıza ışık tutan eserler (Ayata 1996: 46) meydana getirmiştir.

Eserleri: *Büyük Türk Lügati* (Dört cilt; 1927, 1928, 1943, 1945), *10 Temmuz İnkılâbı ve Netayici* (Şeyh Muhsin-i Fani imzasıyla-1920), *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım* (1991), *Hak ve Hakikat* (1909), *Felaha Doğru*, *İslamiyet'in Avrupa'ya Son Sözü* (1912), *İstikbale Doğru* (1913), *Çiftçi Çocuğu* (1913), *Anadolu Köylüsüne Çiftçi Öğüdü* (1913), *Türkiye İnkırazının Saikleri* (1920), *Yirminci Asırda İslamiyet* (1923), *Nuru'l-Beyan Kuran-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi* (1924), *Mahdumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume* (1924), *Tebareke Hocası* (1937), *İnsan Hakları Beyannamesinin İslam Hukukuna Göre İzahı* (1949), *Kabahat Müslümanlıkta Değil Müslümanlardadır* (1952), *Ziya Gökalp'in Tenkidi* (1989), *Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasfiyesi* (1992), *Türkiye'nin Çöküşü* (1992). (Ayata 1996: 47)

Ali Ekrem'in “garbın içtimaî, felsefî, edebî muhalledâtını tetkik etmişti. Fransızca'yı pekiyi bilirdi.” dediği (Özgül 1991: 490) Hüseyin Kazım Kadri'nin dergide “Makalat-ı Ziraiye 1-Kilokra ve Serakiz Asmaları”, “Makalat-ı Ziraiyle 2-Tarlalar ve Çapa” başlıklı çiftçilikle ilgili iki adet makalesi bulunmaktadır. Dergide onun *Bağlar Arasında* adlı eseri Mehmet Cavit tarafından tanıtılmakta (M. Cavit 1900), ayrıca eserin reklamı da yapılmaktadır.

Hüseyin Suat: Bkz. [YALÇIN], Hüseyin Suat.

İbrahim: Kimliği tespit edilemeyen bu imzanın dergide “Lisanımızın Suret-i Tedrisi” başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. Bu yazısında dil öğretimindeki zorluğunun, dildeki Arapça ve Farsça kelime ile kaidelerden kaynaklanmayıp öğretim tekniklerindeki hatalardan ileri geldiğini ifade eden yazar, kendisinin de mekteplerde ‘lisan muallimliği’ yaptığını (İbrahim 1901) dile getirmektedir.

İbrahim Cehdi: Bkz. Süleyman Nazif.

Kadrî: Bkz. Mahmut Sadık.

[KOÇER], Doktor Sadettin Vedat: 1853 doğumlu olan ve 1909'dan sonra Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde öğretim üyeliği yapmış bulunan Profesör Doktor Sadettin Vedat KOÇER² hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yazarın dergide iki adet “Musahabe-i Tıbbiye”si bulunmaktadır. Bunlardan birincisinde veremin tedavi edilebilir bir hastalık olduğu, ikincisinde akraba evliliğinin sakıncaları ve dilsizlerin tedavi şekli anlatılmaktadır.

Lisan-ı Türkî Muallimi Naim: Dergide İstanbul'daki siyasi ve sosyal gelişmelerden bahseden ve imzasız olan “Dâhiliye” sütununda bir defaya mahsus olmak üzere (SFSP, nr. 500, s. 64-67) hakkında bilgi bulunamayan bu imza yer almaktadır.

M. Necdet: Hakkında bilgi bulunamayan bu imzanın dergide “Zühre'nin Tesellisi” adlı sone tarzında bir adet şiiri yer almaktadır.

Mahmut Sadık (Ayata 1996: 48): 1864-1930 yılları arasında yaşamış olan yazar, Mülkiye Mektebinin idadi kısmını bitirmiş, ardından Almanya'ya ziraat öğrenimine gönderilmiş, bir yıl sonra hastalanarak İstanbul'a dönmüş, Mülkiye Mektebinin yüksek kısmını 1885'te bitirmiştir. Aynı yıl Babiali Terceme Odası Hulefahğı görevine getirilmiş; ancak bu görevden ayrılarak gazetelerde yazılar yayımlamaya başlamıştır. *Mirat-ı Âlem, Saadet, Tarik, Tercüman-ı Hakikat, Sabah, İkdam, Servet-i Fünûn, Şuara-yı Saltanat* ve *Yeni Gazete*'de çalışan Mahmut Sadık, yazılarında gerçek ismi dışında M. Sadık, A(yın) Galip, Osman Galip, Galip Kadri, Kadri, Çatlak Zurna ve Mırnav müstearlarını kullanmıştır. Yazarın bulunabilen eserleri arasında *Takvimden Yapraklar* (1912), *Tekamül* (1913) sayılabilir.

Ahmet İhsan, yakın arkadaşı olan Mahmut Sadık için hatıralarında şu sözleri dile getirmektedir: “*Kırk dört sene evvel kendisine özenerek baktığım Mahmut Sadık, Servet-i Fünûn'un kurulmasından sonra benim en vefalı ve sadık arkadaşım oldu; hala onun 'Fennî Musahabe'lerini gazetemde severek okuyorlar.*” (Tokgöz 2012: 38) Gerçekten de Mahmut Sadık, Ahmet İhsan'ın, daha doğrusu *Servet-i Fünûn*'un sıkıntılı zamanlarında yanında olmuş, özellikle

² www.ctf.edu.tr/ctfgenelcer/tarih, 21.07.2013, 19.25. (Yazar adına rastlanamamıştır.)

istibdadın en sıkı günleri olan ve derginin edebî özelliğini yitirdiği günlerde fennî yazılarıyla dergiyi ayakta tutmaya çalışmıştır.

Derginin incelenen kısmında da Mahmut Sadık'ın hepsi 'Kadrî' imzasıyla olmak üzere dokuz adet fennî yazısı bulunmaktadır. Bunlardan dört tanesi Avrupa'daki kanunlardan, icatlardan ve tıptan bahsettiği "Avrupa Postası", bir tanesi sağlık hakkında olan "Musahabe-i Fenniye", dört tanesi de yine tıp, Avrupa'daki teknik gelişmeler ve hayvanların konu edildiği "Mütenevvîa" sütunlarıdır.

Mehmet Cavit (Çankaya 1968: 678-1-717): 1875 yılında Selanik'te doğmuş, Selanik Şemsi Efendi İbtidai Mektebinde ilk, Feyz-i Sıbyan Rüştîyesinde orta, Dersaadet İdadisinde lise öğrenimini tamamlamıştır. 1896'da Mülkiye Mektebinin yüksek kısmından üçüncülükle mezun olmuş, aynı yıl Ziraat Bankası Merkez Muhasebe Kalemi Mukayyid Refikliğine tayin edilmiş, 1897'de Maarif Nezareti Mektubî Kalemi İstatistik Şubesi Kâtipliğine nakledilmiştir. Ek görev olarak 1898'de Ayasofya Rüştîyesi Riyaziye ve Darü'l-Muallimîn-i Âliye 'ilm-i servet' muallimliğine getirilmiştir. 1899'da Nezaret Rüştîyesi Mektepleri İdaresi Başkâtipliğine terfi etmiş, Temmuz 1902'de tüm memuriyetlerinden istifa ederek Selanik'e gitmiş ve burada Mekteb-i Feyziye adlı özel bir okulun müdürlüğünü yapmıştır. Aynı yıllarda merkezi Selanik'e nakledilmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyetine katılarak meşrutiyet için çalışmaya başlamıştır.

Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a gelerek seçim hazırlıklarına başlayan Mehmet Cavit, 22 Kasım 1908'de Mekteb-i Mülkiye İlm-i İktisat Müderrisliğine tayin edilmiş, 1908-1909 ilk seçimlerinde Selanik Mebusluğu yapmıştır. 1909'da Tevfik Paşa kabinesi tarafından Maliye Nazırı seçilmiş; ancak İttihatçılar bu tayinin kendilerinden habersiz yapıldığını belirterek onu istifa ettirmişlerdir. 1901'da Hakkı Paşa kabinesi tarafından yeniden Maliye Nazırı olmuştur. Trablusgarp Harbinin başlaması üzerine bu kabine düşünce onun da nazırlığı bitmiştir. 1917'de bir kez daha Talat Paşa kabinesi tarafından Maliye Nazırlığı görevine getirilirse de 1918'de bu kabine görevden çekilince Mehmet Cavit'in nazırlığı da son bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra İngilizlerin İstanbul'da kalan İttihat ve Terakkicileri tevkife başlaması nedeniyle Mehmet Cavit Avrupa'ya kaçmış, orada iken İkinci İnönü Zaferinden sonra Bekir Sami Bey heyetine delege olarak katılıp Londra Konferansı'nda bulunmuştur. İstanbul'a Sakarya Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra 1922'de dönmüştür. 1926'da İzmir'de meydana gelen Atatürk'e suikast girişimi ile ilgili görülerek 21 Haziran 1926'da tevkif edilip Ankara'ya götürülmüş ve yargılanmıştır. 25 Ağustos 1926'da idamına karar verilmiş ve Ankara'da infaz edilmiştir.

Eserleri: *İlm-i İktisat* (4 cilt-1899-1899-1900-1901), *İhsâiyat* (1909), *İlm-i İktisat* (1910), *Maliye Nazırı* (1911), *Malumat-ı İktisadiye* (1913).

Derginin incelenen sayılarında Mehmet Cavit'in on adet yazısı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi "Musahabe-i Maliye" köşesinde yer almakta ve Fransa'daki miras ve içki kanunlarından bahsetmektedir. "Musahabe-i İktisadiye" köşesinde bulunan yedi makalesinde ise Almanya, Rusya ve Fransa ekonomileri, gümrükleri ve bu gelişmiş ülkelerin pazar arayışları konu edilmekte; demiryollarının, nakliye araçlarının ülke ekonomisine katkıları ve masrafları anlatılmaktadır. Mehmet Cavit'in "Asar-ı Münteşire" köşesinde Hüseyin Kazım Kadri'nin *Bağlar Arasında* adlı eserini değerlendiren bir yazısı ile "Zekâya Dair" başlıklı Taine'in eserinden çevirdiği zekânın işleyişini anlatan bir makalesi bulunmaktadır. Bu makalede yazar, 'Cavit' imzasını kullanmıştır, "Tahlili Dizin"de bu yazı '[Mehmet] Cavit' şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca dergide yazarın *İlm-i İktisat* eserinin üçüncü ve dördüncü ciltlerinin çıktığı duyurularak reklamı yapılmaktadır.

Mehmet Emin: Bkz. [YURDAKUL], Mehmet Emin.

Mehmet Rauf (Banarlı 1971: 1055): 1874'te İstanbul'da doğmuş, ilk tahsilini Soğukçeşme Askerî Rüştiyesinde yapmış, Bahriye Mektebinden mezun olmuştur. İyi Fransızca ve İngilizce öğrenmiş, memuriyet hayatına Girit'te başlamıştır. Bir aralık Almanya'da Kiel kanalının açılmasında vazife almış, daha sonra İstanbul'da Tarabya sefaret gemilerinin irtibat zabıtlığını yapmıştır. Daha on altı yaşında iken yazdığı bir hikâyesini Halit Ziya'nın İzmir'de çıkardığı

Hizmet gazetesinde neşreden Mehmet Rauf, sonraki yıllarda yine Halit Ziya'nın delaletiyle *Servet-i Fünûn* ailesine katılmıştır. Meşrutiyetten sonra Bahriye subaylığını bırakarak kendini tamamen edebiyata vermiştir. Hikâyeci ve romancı olan Mehmet Rauf, *Mehasin*, *Süs* gibi kadın mecmuaları neşretmiştir. Hayatının son yıllarını yoksulluk içinde geçiren yazar, 1931'de Cerrahpaşa Hastanesinde vefat etmiştir.

Eserleri: *Eylül* (1901), *Ferdâ-yı Garam* (1913), *Karanfil ve Yasemin* (1924), *Genç Kız Kalbi* (1925), *Böğürtlen* (1926), *Define* (1927), *Son Yıldız* (1927), *Ceriha* (1927), *Kan Damlası* (1928), *İhtizar* (1909), *Âşıkâne* (1909), *Son Emel* (1913), *Hanımlar Arasında* (1914), *Eski Aşk Geceleri* (1924), *Siyah İnciler* (1901), *Pençe* (1909), *Cidal* (1911), *Sansar* (1920).

Ali Ekrem ve arkadaşlarının, ardından da Tevfik Fikret'in dergiden ayrılmasından sonra Mehmet Rauf, derginin yönetimini üstlenen Hüseyin Cahit'e destek olmuş, onunla beraber derginin sorumluluğunu üstlenmiştir. Sade bir dille yazan Mehmet Rauf'un derginin incelenen kısmında "Tetkikat-ı Edebiyye"³ adıyla Avrupa ve Türk edebiyatından eserleri tetkik ve tahlil ettiği sütunu bulunmaktadır. Bu sütundaki "Edebiyatımız ve Avrupa" başlıklı yazısında edebî eserleri anlayış bakımından iki medeniyeti kıyaslamakta (M. Rauf 1317 b), Alfred de Musset'yi tanıtmakta ve eserlerini tahlil etmektedir. (M. Rauf 1317 a) Mehmet Rauf'un büyük bir yazar olarak gördüğü Halit Ziya'ya "Tetkikat-ı Edebiyye" sütununda büyük bir yer ayırdığı görülür. Halit Ziya ve hikâyelerinin edebiyatımızdaki yerinden bahsettikten sonra (M Rauf 1316 a) *Aşk-ı Memnu* (M. Rauf 1317 c) ve *Solgun Demet* (M. Rauf 1317 d) eserlerinin tahlili için ayrıca makaleler kaleme almıştır. Bu sütundaki yazılarından birine "Tevdiat-ı Edebiyye" adını veren Mehmet Rauf, yazdıklarının mutlak hükümler değil, kişisel kanaati olduğunu vurgulamak istemiştir. (M. Rauf 1900)

"İngiliz Tabi'leri" makalesinde İngiltere'deki kitapların basım kalitesinden ve politikasından bahsedilmektedir. İngiltere'de kitaplar kütüphaneler için dayanıklı ve pahalı baskı, halk için ucuz baskı yapılmaktadır.

³ Mehmet Rauf'un makaleleri Latin alfabesine aktarılmıştır. Bkz. Nusret KILIÇ, *Mehmet Rauf'un Makaleleri (Metinler)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale 2000.

Mehmet Rauf bu ayrımın kitap satışlarını arttırmak için yapıldığını belirtmektedir. (M. Rauf 1317 f) Mehmet Rauf “Asıl Romanlar” başlıklı yazısında hayatın içindeki olayların ve bu olayları yaşayan kişilerin asıl roman olduğunu vurgulamakta (M. Rauf 1316 b), “Gazetecilik” adlı yazısında ise cahil muharrirler ve gazeteciliğe ticaret gözüyle bakan gazete müdürleri (M. Rauf 1317 e) ile alay etmektedir.

Mehmet Rauf dergide bir de musahabe kaleme almıştır; bu musahabede tenkidin şahsi olduğunu savunarak, Ali Ekrem ve H. Nazım ile ‘tenkit’ konusunda tartışmaya tutuşan Hüseyin Cahit’i desteklemektedir (M. Rauf 1901).

Mehmet Rauf’un bunlardan başka dergide üç hikâyesi, dört adet mensur şiiri bulunmakta ve *Eylül* romanı tefrika edilmektedir.

Görüldüğü gibi Mehmet Rauf, topluluğun dağılma sürecinde Hüseyin Cahit’e hem derginin yürütülmesinde ve savunulmasında hem de sütunlarının ‘edebî’ ve ‘ilmî’ yazılar ile dolmasında yardım etmiştir.

Mehmet Sadi (Çankaya 1968: 895): 1879’da İstanbul’da doğmuş, Çiçekpazarı Rüştîyesinde orta, Mülkiye Mektebinin idadi kısmında lise öğrenimini tamamlamış, 1901’de yüksek kısımdan mezun olmuştur. 1902’de tayin edildiği Ankara Vilayeti Maiyyet Memurluğunda stajını bitirip kaymakamlığa terfi etmiştir. 1907’de Seydişehir, 1909’da Aydın Sancağı Kazaları kaymakamlıklarına atanmış, 1910’da Meclis-i Ayan Zabıt Kâtipliğine nakledilmiş, Mütareke yıllarına kadar bu görevde kalmıştır. Mütareke yıllarında İstanbul Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde çalışmıştır. Türk Hava Kurumu kurulduktan sonra İstanbul şubesinde Mali Muakkipliğinde bulunmuştur. 1930’da İstanbul’da vefat eden Mehmet Sadi, şiirin dışında müzik ve resimle de uğraşmıştır.

Derginin incelenen sayılarında Mehmet Sadi’nin Edebiyat-ı Cedidecilerin tesirinde “Neşide-i Hicran”, “Ona” ve “Serab-ı Ümit” adlı üç adet şiiri bulunmaktadır.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade) (Akyüz 1995: 104): Tanzimat Devrinin hürriyet kahramanlarından Müşir Süleyman Paşa’nın oğlu Mehmet

Sami 1866 yılında doğmuş, Mekteb-i Mülkiyeyi bitirmiştir. Memurluk hayatı maarif alanında geçmiş, Mekâtib-i Âliye Müdürlüğü ve Darülfünun Müdür-i Umumiliği görevlerinde bulunmuştur. Servet-i Fünûn şairleri arasında yer alan Mehmet Sami, şiirlerinde sadece ‘Süleyman Nesip’ takma adını kullanmıştır. 1917 yılında hayata gözlerini kapayan şairin şiirleri ve makaleleri ölümünden sonra toplanıp kitaplaştırılmıştır.

Eserleri: *İlm-i Terbiye-i Etfal: Usul-i Terbiye* (1907), *Süleyman Paşa Muhakemesi* (1912), *Süleyman Paşazade Sami Bey-Külliyat-ı Asar ve İhtisasat* (1918).

Servet-i Fünûn’un incelenen kısmında şairin ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla yazmış olduğu yedi tanesi sone olmak üzere on adet şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerinde lirizm göze çarpmakta, hüzn ve aşk temalarının ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Nazım Şerafettin: Hakkında bilgi bulunamayan yazarın dergide, savaşta yaralanan ve esir düşen askerlere karşı diğer memleketlerle Osmanlı’nın muamelesini karşılaştıran bir adet makalesi bulunmaktadır.

[OZANSOY], Faik Ali (Akyüz 1995: 106): 1876-1950 yılları arasında yaşayan şair, Mekteb-i Mülkiyeyi bitirmiş ve çeşitli vilayetlerde mutasarrıflık, valilik görevlerinde bulunmuştur. Son görevi Dâhiliye Nezareti Müsteşarlığıdır. *Servet-i Fünûn*’daki ilk şiirleri 1897’de çıkmaya başlamıştır. Bazı şiirlerinde ‘Zahir’ imzasını kullanan şairin asıl adı Mehmet Faik’tir. Daha sonra Fecr-i Âti’nin başına geçen Faik Ali, savaş günlerinde yurt duygularına da yer vermiştir.

Eserleri: *Fani Teselliler* (1908), *Mithat Paşa* (1908), *Temasil* (1913), *Elhan-ı Vatan* (1915), *Şair-i Azam’a Mektup* (1923).

Faik Ali, incelenen bölümde otuz bir adet şiiri ile dergide en çok şiiri bulunan şairdir. Bunlardan on dört tanesi sone, iki tanesi tablo altı şiir, bir tanesi mensur şiirdir. Bu şiirlerde Arapça ve Farsça kelimelerin çokça kullanıldığı, süslü bir dilin hâkim olduğu, karamsarlığa varan duygusallığın ağır bastığı görülmektedir. Bu yönüyle Faik Ali’nin Servet-i Fünûn şiirinin tüm özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Bunlardan başka manzum olarak kaleme aldığı “Musahabe-i

Edebiyye”de (Ozansoy 1900) şiirde anlamın neden kapalı olduğu üzerinde durmakta, aksi olursa şiirin hiçbir zevk vermeyeceğini dile getirmektedir. Ayrıca şairin dergide “Küçük Hasan” adlı bir de hikâyesi bulunmaktadır.

Ömer Naci (Yüce 2010): 1878 yılında İstanbul’da Beylerbeyi’nde doğmuştur. Anne ve babasını bir kazada kaybeden Ömer Naci, Kafkasyalı göçmen bir ailenin çocuğudur. Küçük yaşta yetim kalan şairi Beylerbeyili Defterdar Cemil Bey ve eşi Hayriye Hanım daha bebekken evlat edinmişlerdir. Cemal Bey’in Bağdat Defterdarlığı sırasında Bağdat’ta özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiş, daha sonra Bursa’ya yerleştiklerinde Bursa Işıklar İdadisine devam etmiştir. Ardından Harbiye Mektebine yazılan Ömer Naci, 1902 yılında teğmen rütbesiyle Harbiyeyi bitirmiştir. Manastır Askerî İdadisinde Mustafa Kemal’in okul arkadaşı olan şair, onun kurduğu ‘Vatan ve Hürriyet’ cemiyetinin Selanik’teki şubesini açmasında yardım etmiş ve bu oluşumun içinde yer almıştır. Daha sonra bu tür cemiyetler İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında birleşmiş ve Ömer Naci hürriyet ve adalet içinde herkesin mutlu olacağına inandığı için İttihat ve Terakki Cemiyetine katılmış, 1912 seçimlerinde Kırklareli Milletvekili seçilmiştir. Babîâli baskınının başarılı olmasında hatipliğiyle etkili olan Ömer Naci, İttihat ve Terakki tarafından oradaki devrimcilerle işbirliği sağlaması için İran’a gönderilmiş, burada yakalandığı tifüsten kurtulamayarak 1916’da Kerkük’te vefat etmiştir.

Okul yıllarında edebiyata ve tarihe ilgi duyan Ömer Naci, şiir yazmaya Bursa’da başlamıştır. Özellikle Namık Kemal ve Tevfik Fikret’in şiirlerinden etkilenmiştir. Harbiye öğrencisiyken *Servet-i Fünûn*’da Celal Sahir’e ithaf ettiği “Peri-i Seher” adlı şiiri yayımlanmıştır. *Servet-i Fünûn*’dan sonra, *Musavver Fen ve Edeb*’e şiirler yazmıştır. Bu şiirlerinde Tevfik Fikret’in tesiri açık olarak görülmektedir. Ayrıca Ömer Naci, *Çocuk Bahçesi* dergisinde Osmanlı Devleti’nin parçalanmak üzere olduğunu dile getirmiş ve bu sözlerinden dolayı Paris’e kaçmak zorunda kalmıştır. ‘Hatip’ mahlasıyla musahabeler yazdığı

bilinen Ömer Naci, *Çocuk Bahçesi* dergisinde dilde sadeleşme ve vezin tartışmalarına da katılmıştır.⁴

Tartışma, Mehmet Emin'in Rıza Tevfik'e ithafen yayımladığı "Ölü Kafası" adlı şiiri sebebiyle Rıza Tevfik ile Ömer Naci arasında başlamış, Raif Necdet ve Hüseyin Cahit'in katılmasıyla genişleyerek derginin hükümet tarafından kapatılmasına kadar on bir sayı devam etmiştir; Rıza Tevfik, şiir için işi lügatlerden kelime aramaya kadar vardırımları sonucu, Türk şiirinde bir çıkmaza neden olmaları sebebiyle Servet-i Fünuncuları eleştirmiş ve Mehmet Emin'i Türk şiirinin kurtarıcısı olarak göstermiş; buna karşılık Ömer Naci, dilin tarihî, coğrafi ve siyasi şartların ürünü olduğunu kabul etmekle beraber Servet-i Fünun şiirini savunmuştur (Kahraman 2003: 91). Uzayan tartışmada Ömer Naci, hece veznine karşı aruz vezninin, dilde sadeleşmeye karşı 'Osmanlıca'nın (Kolcu 2007: 119-125) tarafında olmuştur.

İncelenen kısımda Ömer Naci'nin 'A(yın) Naci' imzası ile on bir adet şiiri bulunmaktadır. Bunlardan beşi sonedir. Bu şiirlerde karamsar duygular, anılara/geçmişe duyulan özlem ve aşk teması ağır basmaktadır.

Ömer Senih: Bkz. ÖZSEVER, Hüseyin Siret.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret: 1872'de İstanbul'da doğan şair, II. Abdülhamit devrinin bazı siyasi olaylarına karıştığı için 1901'de yurtdışına kaçmış; ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönmüştür. Fakat 1910'da tekrar siyasete karışmış, yine yurtdışına kaçmış ve 1919'a kadar ülkeye dönmemiştir. Servet-İ Fünûn şairlerinin en uzun ömürlüsü olan Siret 1959'da vefat etmiştir (Akyüz 1995: 102). Batılı tarzda şiirler yazan şair, 'Gavsî' (Enginün 2006: 573) ve 'Ömer Senih' takma adlarını kullanmıştır.

Turan Karataş, Hüseyin Siret hakkında ayrıntılı bir çalışma yapmış, bu çalışmada şairin hayatını, siyasi çevresini, edebî hayatı ve eserlerini inceleyip araştırmış, eserlerinden seçmelere de yer vermiştir (Karataş 2011).

⁴ Sefa YÜCE, "Bir Devrin Parlayan Yıldızı Ömer Naci", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 Summer 2010. (Sefa Yüce, www.turkishstudies.net, 01.07.2013, 22.00.)

Eserleri: *Leyâl-i Girizân* (1919), *Bağ Bozumu* (1928), *Kıvılcımlı Kül* (1930), *Kargalar* (1939), *İki Kaside* (1942), *Bir Mektubun Cevabı ve Hüseyin Avni Ulaş'a* (1948). (Akyüz 1995: 102)

Şairin incelenen sayılar arasında ‘Ömer Senih’ imzasıyla, “Bir Gece”, “Bir Ruh Necibe”, “Gece Yarılarında”, “İtizar-ı Aşk”, “İtizar-ı Mükerrer” ve “Ufkun İlhamı” adlı altı adet şiiri bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi –“Gece Yarılarında” isimli şiir dışında- sonedir.

Paul Bourget (Çalışlar 1987: 217): 1852-1935 yılları arasında yaşayan Charles Joseph Paul Bourget, tıp okumuş, Akademie Française üyeliği yapmış, psikoloji üzerine çalışmalar hazırlamış ve psikolojik romanlar kaleme almıştır. Bourget, *Vie inquiète (Tedirgin Yaşam-1875)* şiiriyle tanınmıştır. *Essai de psychologie contemporaine (Çağdaş Psikoloji Denemeleri-1881/1882)* ve *Nouveaux essais de psychologie contemporaine (Yeni Çağdaş Psikoloji Denemeleri-1884/1885)* eserinde Renan’dan Baudelaire’e kadar önemli yazarların edebî yapıtlarının eleştirel bir değerlendirmesini yapmıştır. *L’irreparable (Onarılmaz-1884)*, *Crvelle enigme (Zorlu Bilmece-1885)*, *Un erime d’amour (Bir Aşk Suçu-1886)* ve *Mensonges (Yalanlar-1887)* gibi ilk romanlarında natüralizmden bilinçli bir dönüş yaparak psikolojik roman yazmaya yönelmiştir. Hippolyte Taine’in belirlenimcilik öğretisine karşı yazılmış tezli bir roman olan *Le disciple (Tilmiz-1889)* Bourget’nin görüşlerini net olarak ortaya koymaktadır. Bourget, Dreyfus olayı ile bu olayın açtığı siyasi-ideolojik hesaplaşmaların etkisi altında, gitgide katı Katolik-Kralcı bir tutuma yönelerek edebî eserlerinde ahlâkî ve dinî sorunları işlemeye başlamıştır. Genellikle burjuvaların (burjuva kadınlarının) içinde bulundukları ruhsal bunalımları, psikolojik yönden ustaca çözümleyen Bourget, XIX. yüzyıl sonları ile I. Dünya Savaşı arası dönemin en ünlü roman, deneme ve oyun yazarlarından biri olmuştur.

Diğer eserleri: *Un idylle tragique (Trajik Bir İdil-1896)*, *Complications sentimentales (Duygusal Karmaşıklıklar-1898)*, *Les detours du coeur (Kalp Dolambaçları-1908)*, *La barricade (Barikat-1910)*, *Pastels (Pastel-1889)*, *Un coeur de femme (Bir Kadın Kalbi-1904)*, *Cosmopolis (Evrenkent-1893)*, *L’emigre (Göçmen-1907)*, *Pages et nouvelles pages de oritique et de doctrine (Öğretici ve*

Eleştiri Sayfaları-1912/1922), *Le justicier* (Yargıç-1919), *Anomalies* (Sapıklıklar-1920), *Un drame dans le monde* (Dünyada Geçen Bir Dram-1921), *Coeur pensif ne sait ou il va* (Kaygılı Yürek Nereye Böyle-1924), *Tragiques remous* (Trajik Akıntı-1925), *Quel ques temoignages* (Bazı Tanıklıklar-1928), *Au service de l'ordre* (Düzenin Hizmetinde, 2 cilt-1929), *La rechute* (Ters Düşüş-1931).

Derginin incelenen sayılarında Paul Bourget'nin *Mai Düşes* adlı eseri Ahmet İhsan Tokgöz tarafından çevrilerek tefrika edilmektedir.

Raik Vecdi: Bkz. Cenap Şahabettin.

Saffetî Ziya (Necatigil 2007: 370): 1875-1929 yılları arasında yaşayan Saffetî Ziya, Galatasaray Sultanisini bitirmiş, Hariciye Nezaretinde çeşitli görevlerde çalışmış, ölümünden iki ay önce Prag elçiliğine atanmıştır. 1896'da yayımlanmaya başlayan hikâyeleriyle *Servet-i Fünûn*'a katılan yazar, topluluğun roman ve hikâye yazarlarındandır.

Eserleri: *Salon Köşelerinde* (1910), *Haralambos Cankiyadis* (1911), *Bir Safha-i Kalp* (1912), *Hanım Mektupları* (1913), *Kadın Ruhu* (1914), *Silinmiş Çehreler Beliren Simalar* (1924).

Derginin incelenen kısmında yazarın “Bir Safha-i Kalp” isimli hikâyesi tefrika edilmekte; ayrıca “Kadın Mektupları” eserinden “Pervin'den Şekip'e” isimli hikâyesi bulunmaktadır.

Sahir: Bkz. [EROZAN], Celal Sahir.

Salih Münir: II. Abdülhamit dönemi polisiye roman yazarlarından olan Salih Münir'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunamamıştır. Romancının *Arslan Avcısı* isimli polisiye bir roman çevirisinin İstanbul'da 1317 (1900) tarihinde Kasbar Matbaasında basılmış olduğu tespit edilmiştir.⁵ Yazarın dergide bir adet “İstanbul Postası” yer almaktadır. Bu yazıda Beyoğlu Tiyatrosunda oynanan oyunlardan ve oyuncularından, özellikle Matmazel Julie'dan bahsedilmektedir.

⁵ www. oncu.com, 23.09.2013, 20.38. (Yazar adına rastlanamamıştır.)

Süleyman Nazif⁶ (Akyüz 2002: 387-393): 1869'da Diyarbakır'da doğan Süleyman Nazif, devrin tanınmış edebiyatçı ve tarihçilerinden Diyarbakırlı Said Paşa'nın oğludur. Mutasarrıf olan babasının çalıştığı Harput, Maraş, Mardin gibi şehirlerde çocukluğu ve gençliği geçen şair, düzenli bir eğitimden ziyade aldığı özel derslerle Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. 1892-1897 yılları arasında bazı geçici devlet görevlerinde bulunmuş, 1897'de Avrupa'ya kaçarak Paris'te Ahmet Rıza Bey'in çıkardığı *Meşveret* gazetesinde istibdatı eleştiren yazılar kaleme almıştır. Paris dönüşü II. Abdülhamit tarafından Bursa Mektupçuluğu görevine getirilmiş, buradan şair olan dedesi İbrahim Cehdi'nin imzası ile *Servet-i Fünûn*'a şiirler yollamıştır.

Eylül 1908'de Bursa'dan Konya Mektupçuluğuna nakledilmişse de kabul etmeyerek İstanbul'a dönmüş, gazetecilik yapmaya başlamıştır. Bir aralık Ebuzziya Tevfik'le beraber *Yeni Tasvir-i Efkâr*'ı çıkarmış, gazete fazla tutunamayıp kısa zamanda kapanmışsa da Süleyman Nazif, üslubu ve medeni cesareti ile tanınmış ve tutulmuştur. 1909'da Basra, 1910'da Kastamonu, 1911'de Trabzon, 1913'te Musul, 1914'te Bağdat valiliklerinde bulunmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşma ile Bağdat'ın elden çıkması üzerine, 1915'te son görevi olan Bağdat Valiliğinden istifa ederek İstanbul'a gelmiş, bir daha devlet hizmetine girmemiş, hayatını kalemiyle kazanmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra İstanbul'un işgal edildiği günlerde, Fransız askerî kuvvetlerinin şatafatlı törenlerle hükümet merkezine girdikleri ve harp gemilerinin toplarını tehdit amaçlı şehre yönelttikleri gün Süleyman Nazif, büyük bir cesaret göstermiş ve Cenap Şahabettin'le beraber çıkarmakta oldukları *Hâdisât* gazetesinde siyah bir çerçeve içinde, azınlıkların işgal karşısında gösterdikleri sevinci eleştiren "Kara Bir Gün" (9 Şubat 1919) isimli bir makale yayımlamıştır. Bu makale üzerine Fransız generali, Süleyman Nazif'in kurşuna dizilmesini emretmiş, sonra bu karardan vazgeçilmiştir. Fakat millî heyecanı yatışmayan şair, 23 Ocak 1920'de Darülfünunda Pierre Loti'yi anmak için düzenlenen konferansta, İstanbul'daki işgal kuvvetlerini hırpalayan

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmet BİNARK, Nejat SEFERCİOĞLU, *Doğumunun 100. Yıldönümü Münasebetiyle Süleyman Nazif Bibliyografyası*, Milli Kütüphane Yayınları, Ankara, 1997; Süleyman BULUT, *Şaka, Yergi ve Hazırcevaplarıyla Nüktedan Süleyman Nazif*, Pupa Yayınları, İstanbul 2011.

sözleriyle dinleyenleri heyecanlandırmış, galeyana getirmiş; bunun üzerine İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştür. Süleyman Nazif, Malta'da millî duygularla makaleler yazmaya devam etmiş, Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra 1922'de ancak İstanbul'a dönebilmiştir.

Bundan sonra pek çok gazetede önemli makaleler yazıp, çeşitli eserler kaleme alan Süleyman Nazif, 4 Ocak 1927'de İstanbul'da zatürreden vefat etmiştir. Öldüğünde hiçbir maddi serveti olmayan şairin cenazesi, Türk Tayyare Cemiyeti tarafından kaldırılmış, mezarı İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılmıştır.

Süleyman Nazif, *Servet-i Fünûn*'dan önce Namık Kemal ve Abdülhak Hamit'in etkisinde şiirler yazmaktadır. Onun konuca tamamıyla ferdîleşmesi 1898'den sonra *Servet-i Fünun* topluluğunda yer almasıyla başlamıştır. O, bu topluluk dağıldıktan sonra da edebî ve fikrî eserler vermeye devam etmiştir. Şiiri kadar nesri de güçlü olan yazar, nesirdeki çalışmalarını ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra geliştirmeye fırsat bulabilmiştir. 1908'den itibaren toplumsal meselelerle ve memleketin ıztıraplarıyla gittikçe daha çok ilgilenmeye başlamıştır. 1908'den önce hüznünlü duyguların, hayal ve ihtirasların konu alındığı şiirleri, şekil, dil ve üslup bakımından *Servet-i Fünun* nazmına uygundur; 1908'den sonra ise istibdatın, I. Dünya Savaşı yenilgisinin acılarını konu edinmekte, dil ve üslupta daha sade olduğu göze çarpmaktadır. Buna rağmen Süleyman Nazif, dilde sadeleşme düşüncelerine sonuna kadar muhalif kalmıştır.

Eserleri: *Ma'lûmu İ'lâm* (1897), *Namık Kemal* (1897), *Gizli Figanlar* (1906), *Sefiller'in İtalyancaya Tercümesini Tab' Eden Mösyö Raelli'ye Victor Hugo'nun Bir Mektubu* (1908), *BoşHerif* (1910), *İki İttifakın Tarihçesi* (1912), *Süleyman Paşa* (1915), *Âsitan-ı Tarihte* (1917), *Batarya ile Ateş* (1917), *Firak-ı Irak* (1918), *Çal Çoban Çal* (1921), *Tarihin Yılan Hikâyesi* (1922), *Malta Geceleri* (1924), *Hazreti İsa'ya Açık Mektup* (1924), *Çalınmış Ülke* (1924), *Mehmet Akif* (1924), *Külliyat-ı Ziya Paşa* (1924), *İki Dost* (1925), *İmana Tasallut-Şapka Meselesi* (1925), *Fuzuli* (1926), *Kafir Hakikat* (1926), *Lübnan Kasrının Sahibesi* (terc. 1926), *Yıkılan Müessese* (1927).

Bu çalışmada Süleyman Nazif'in 'İbrahim Cehdi' imzasıyla sekiz adet şiiri bulunmaktadır. Altısı sone olan bu şiirleri, şair vilayet mektupçuluğu görevinde olduğu Bursa'dan göndermektedir. "Eugene Delacroix" isimli şiir hariç, diğerlerinde Servet-i Fünun üslubu, kadın ve aşk temaları ağır basmaktadır.

Süleyman Nesip: Bkz. Mehmet Sami (Süleymanpaşazade).

Tevfik Fikret: Asıl adı Mehmet Tevfik olan Tevfik Fikret, 24 Aralık 1867'de İstanbul Aksaray'da (Uçman 2005: XIX) doğmuştur. İlköğrenimine Aksaray'da Mahmudiye Valide Rüştîyesinde başlayan Tevfik Fikret, ardından Galatasaray Sultanisi'ne gitmiş, burada hem Batı kültürü hem de Servet-i Fünûn'da Edebiyat-ı Cedide topluluğunun kurulmasına öncülük eden hocası Recaizade Mahmut Ekrem ile tanışmıştır (Uçman 2005 XX). 1888'de buradan birincilikle mezun olmuş, Babıâli Hariciye Odasında memuriyete başlamış, ardından Sadaret Mektubî Kaleminde bulunmuş, Gedikpaşa Ticaret Mektebinde Fransızca ve hüsn-i hat öğretmenliği yapmıştır. Daha sonra Mekteb-i Sultanide, ondan sonra da ömrünün sonuna kadar sürdüreceği Robert Kolejde Türkçe muallimliğinde bulunmuştur (Uçman 2005: XX-XXI). Çeşitli mecmualarda eserlerini neşreden Tevfik Fikret, 1905 yılında babasını ve kız kardeşini kaybedince, meşrutiyetin ilanına kadar inzivaya çekilmiş, meşrutiyet ilan edilince Hüseyin Cahit ve Hüseyin Kazım'la beraber *Tanin*'i çıkarmış, ancak bir müddet sonra fikirleri uyuşmadığı için yollarını ayırmıştır. Tevfik Fikret şeker hastalığı nedeniyle 1915'de vefat etmiştir (Uçman 2005: XXVIII).

Eserleri: *Rübâb-ı Şikeste* (1900), *Haluk'un Defteri* (1911), *Şermin* (1914), *Rübâbın Cevabı* (1911), *Dil ve Edebiyat Yazıları* (hızl. İsmail Parlatır, 1987).

Galatasaray Sultanisinde öğrenciyken şiire başlayan Tevfik Fikret'in ilk şiirleri divan edebiyatı tarzındadır, bu şiirlerinde Mehmet Tevfik, Nazmi, Esad Necib, Mehmet Fikret gibi isimler (Uçman 2005: XX) kullanmıştır. 1891 yılında *Mirsad* dergisinin "Tevhid" ve "Sitayiş-i Hazret-i Padişahî" konulu şiir yarışmalarında birinci (Uçman 2005: XX) olmuştur. 1894'te Hüseyin Kazım Kadri ve Ali Ekrem'le *Malumat* dergisini çıkarmaya başlamış, burada Abdülhak

Hamit ve Recaizade Mahmut Ekrem tesiri altında (Uçman 2005: XXI) şiirler yazmaya başlamıştır.

1896'da Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret'i Ahmet İhsan'a takdim ederek *Servet-i Fünûn* dergisinde Fikret'in müdürlüğünde bir edebî topluluk oluşturmuştur.

1900 yılına kadar Tevfik Fikret'in yönetiminde devam eden bu topluluk, Ali Ekrem'in "Şiirimiz" makalesi nedeniyle ilk kopuşunu yaşamıştır. Ali Ekrem'in ağır eleştirilerle dolu bu makalesini Tevfik Fikret bir kısmını eksik yayımlayınca –bu 508. sayıda yer alan makaledir- Ali Ekrem, beraberinde H. Nazım, Menemenlizade Mehmet Tahir, Samipaşazade Sezai, Ali Kami gibi arkadaşlarıyla beraber *Servet-i Fünûn*'un rakibi olan Baba Tahir'in *Malumat* dergisine geçerler. Kısa bir zaman sonra da dergi çalışanlarına nişan istediği için Ahmet İhsan'la tartışan Tevfik Fikret dergiden ayrılmıştır.

O yıllarda bol bol dağıtılan bu nişanlar, Tevfik Fikret ve II. Abdülhamit idaresinin diğer düşmanları gözünde onur değil utanç vesilesidir (Yalçın 2010: 117). Padişaha jurnalcilik eden Baba Tahir en çok nişan isteyen kişidir ve aldığı nişanları ecnebilere satmaktadır (Tokgöz 2012: 152). *Servet-i Fünûn* çalışanlarının da bu şekilde ödüllendirilmesi, bir de buna teşekkür yazısı yayımlanması Tevfik Fikret'i kızdırmıştır. Baba Tahir *Malumat*, Mihran da *Sabah* ve *İkdam* çalışanlarına madalya ve rütbe isteyip alınca kendilerinin de mecbur kaldığını ifade eden Ahmet İhsan, olayı hatıralarında şu şekilde aktarmaktadır:

"Sıra bize gelmişti. Çünkü benim müretteplerim, kâtiplerim, hatta hamallarım, 'Öteki matbaalardan bizim ne farkımız var, niçin nişan takmayalım' diyorlardı ve bunların önüne geçilemiyordu; adeta nişan takmak için bizi bırakıp gideceklerdi. Bir liste yaptım ve bu listeye kendimi, Fikret'i, duyarlı yazarlarımızın isimlerini koymadım. Bunun dışında matbaada kim varsa hepsine rütbe ve nişan yazdım. Matbaaların ödüllendirilmesi 'emsali misillü' şeklini aldığından, listemi saraydaki Mabeyinci arkadaşım Mehmet Arif Bey'e gönderdim. Gereğinin yapılması için buyruk geldi. Başmürettibimiz 'mütemayiz', abone memuru 'saniye' oldu, makine hamalları 'Sanayi-i Nefise Madalyası'nı göğüslerine astılar. Kısaca, bizim matbaa çalışanları da donandı! Usulden olduğu üzere, eriştiğimiz 'iltifat-ı cihan-derecât'tan dolayı *Servet-i Fünûn*'da bir teşekkür yazısı yazdık; bu da zorunluydu. Matbuatın ödediği bir vergi daha vardır. Kendimize zarar getirtmemek için saraya teşekkürde bulunmak da bir vergiydi." (Tokgöz 2012: 127-129)

Derginin 30 Teşrinisani 1316 [13 Aralık 1900] tarihli 509. sayısında “Tahdis-i Nimet” başlıklı bu yazı ile padişaha dergiye gösterdiği teveccühten dolayı teşekkür edilmekte ve padişahın inayeti ile derginin on birinci yılına eriştiği dile getirilmektedir. II. Abdülhamit’in cülus günlerinde karanlıkta oturacak kadar (Yalçın 2010: 158) yönetiminden nefret eden Tevfik Fikret, bu olayı sindirememiş ve kendilerini listeye yazmamasına rağmen Ahmet İhsan’la yollarını ayırmıştır:

“Tevfik Fikret matbaa halkının nişan istemiş olmasını, bizim o arzuyu kolaylaştırmamızı ve teşekkür yazmamızı beğenmemişt; acı acı kritik ediyordu. Bu meselenin matbaa işçileri arasında bir hastalık durumuna gelmiş olduğunu, önüne geçilemediğini ve kendimize istememekle bizlerin bundan korunduğumuzu söyledim. Sözlerim ona tesir etmiyordu. Yüksek şair bir hayli zaman küskün durdu.” (Tokgöz 2012: 129)

Bu tartışmaya şahit olan Ahmet İhsan’ın ortaklarından Mehmet Asım Bey, çalıştığı Vefa Lisesine Hüseyin Cahit’i görmeye gelmiş, olayı ona nakletmiştir. *“Fikret, Ahmet İhsan’a darılmış, Servet-i Fünûn’u bırakmış. ‘Kesinlikle bir kez daha oraya ayak atmam’ diyormuş.”* sözleriyle durumu Mehmet Asım’ın ağzından aktaran Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret’in bu davranışı için *“Fikret, her şeye pek çabuk kırıldığı, yaşamın bazı zorunluluk ve gereklerine hiç pay ayırmadığı için Ahmet İhsan Bey’i boyuna kınar, güler yüzü şakalarıyla iğnelemekten vazgeçmezdi.”* (Yalçın 2010: 167) ifadesini kullanmaktadır.

Tevfik Fikret’i bu kararından vazgeçirmeye çalışacağını söyleyen Hüseyin Cahit’e Asım Bey, bunun mümkün olmadığını söyler ve ekler:

“Beni buraya Fikret gönderdi. Servetifünûn’un dağılması olasılığı onu da üzüyor. ‘Git, Cahit’i bul, benim tarafımdan rica et; Servetifünûn’un yazı işlerini o üzerine alsın, ben de ileride vakit buldukça gene yazarım. Servetifünûn eskisi gibi devam eder’ dedi.” (Yalçın 2010: 168)

Tevfik Fikret’in ne kadar alıngan olduğunu söyleyen Hüseyin Cahit, onun bu talebi üzerine yanına giderek; *“Benim Servetifünûn’un başına geçmemi gerçekten istediğine, böyle bir harekete kırılmayacağına Haluk’un başı üzerine yemin et bakayım”* (Yalçın 2010: 168) diye ona söz verdirmiştir. Bu şekilde söz vermesine rağmen Tevfik Fikret yine de bir müddet sonra Hüseyin Cahit’e kırılmıştır.

Hüseyin Cahit, Vefa Lisesinde öğretmenliğe atanmıştır, göreve başlarken padişaha bağlılık göstereceğine dair kendisine ant içirilmiştir. Tevfik Fikret bunun üzerine ona alaylı bir tebrik notu gönderir. Bu not için “*Fikret beni en çok üzecek bir noktadan yaralıyor, hep birlikte yerin dibine geçirdiğimiz adamlar sırasına koymak istiyordu.*” (Yalçın 2010: 169) diyen Hüseyin Cahit, kırılganlığını belirten bir notla cevap verir. Bundan sonra meşrutiyetin ilanına kadar küs kalan iki muharrir, meşrutiyet günlerinde yeniden barışarak beraber *Tanin*’i çıkarmışlardır. Hüseyin Cahit, “*O zaman anladım ki Fikret, kendisinin önerisi, üstelemesi, güvencesi üzerine Servetifünûn’da kendisinin yerini almama incinmişti. Bu kadar aşırı bir duyarlılığı vardı.*” (Yalçın 2010: 169) hükmüne varmaktadır.

Halit Ziya’ya göre Tevfik Fikret’in bu davranışları II. Abdülhamit’in matbuat üzerinde artan baskısından kaynaklanmaktadır:

“*Sinirler öyle gerginleşmişti ki her mizaca göre ya bu gerginlik bir coşmaya yahut bir uyuşmaya sebep olacaktı.*” (Uşaklıgil 2008: 815) Fikret’te coşkunluğa sebep olmuştur ve “*bu hırçın adam olmayacak bir sebeple ilk önce matbaaya, matbaanın sahibine, onun mecmuasına, mecmuada beraber çalışan arkadaşlara kızdı; her şeyi tekmeleyip attı, hatta herkesten ziyade sevdiği Hüseyin Cahit’le, gene kendisinin tensibi üzerine mecmuanın idaresini eline aldı diye dargınlık çıkardı.*” (Uşaklıgil 2008: 816)

İncelenen sayılarda Tevfik Fikret’in son şiiri 495. sayıda yer alan “Son Nağme” adlı şiirdir. Yukarıda bahsedilen “Tahdis-i Nimet” başlıklı çalışanlara nişan verildiği için padişaha teşekkür eden yazı 509. sayıdadır. Bunun üzerine Ahmet İhsan’la tartışan ve dergiden ayrılan Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit’i derginin yönetimini alması için ikna etmiş, kendisi de eser göndereceğine dair söz vermişti. 512. sayıda yer alan “Musahabe-i Edebiyye” bu söze binaen dergiden ayrıldıktan sonra gönderilmiştir. Fakat Hüseyin Cahit’e de kırılan Tevfik Fikret *Servet-i Fünûn*’la olan irtibatını tamamen kopardığı için dergide onun başka yazısı ya da şiiri bulunmamaktadır.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Defterdar ve muhasebeci olarak imparatorluğun çeşitli vilayetlerinde gezen Ahmet Halit Bey’in oğlu olan Ahmet İhsan, 1868 yılında Erzurum’da doğmuştur. İşkodra’da mektebe başlamış,

Şam'da Askerî Rüştıyeyi bitirmiştir. Burada babasının arkadaşı Süleyman Sudi Efendi ile tanışmış ve ondan pek çok kitap sözü almıştır. Süleyman Sudi Efendi ile tanışması Ahmet İhsan'ın meslek hayatını çok evvel tayin etmiş olmasını göstermek itibarıyla önemlidir. Süleyman Sudi Efendi ona hayalini sormuş, o da onun masasında gördüğü resimli kitap ve mecmuaları kastederek “*Böyle kitaplar yapan biri olacağım.*” (Tokgöz 2012: 15) demiş, daha orada matbaacılık yapmayı kafasına koymuş gibidir. Süleyman Sudi Efendi ona Fransızca'yı iyice öğrenmesini de tembih etmiş, Ahmet İhsan babasının işi dolayısıyla Ankara'ya taşındıklarında orada bulunan Âgâh Efendi'den Fransızca dersleri alarak kendisini onca eserin tercümanı yapacak bu dili öğrenmeye başlamıştır.

1881'de Mülkiye Mektebine yazılan Ahmet İhsan, 1887'de buradan mezun olmuşsa da daha Mülkiye Mektebinde öğrenci iken ilk çeviri eseri olan *Bir Serseri* adlı romanını bastırarak, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine *La Nature* mecmuasından makaleler çevirip göndererek (Tokgöz 2012: 43-44) kendini Ahmet Mithat Efendi'ye tanıtmıştır. Mülkiyeyi bitirince kendisini bekleyen memurluk hayatını iple çeken anneannesine “*Hanımnine, senin dediğin galiba olmayacak. Ben mektepten çıkınca yazar ve matbaacı olmak istiyorum.*” diyen (Tokgöz 2012: 28) Ahmet İhsan, Mülkiye Mektebini bitirince altı ay Hariciye Nezaretinde Tercüme Kalemünde, on dört ayda Tophane Müşirliğinde mütercimlik yaptıktan sonra memurluktan istifa etmiş, kendini matbaacılık işlerine vermiştir.

1887'de Ermeni harflerle çıkan *Cihan* mecmuası kapatılınca, Ahmet İhsan ruhsat alarak *Umran* isminde bir mecmua çıkarmaya başlamıştır; ancak 1888'de sansürün şiddeti arttırılmış, birçok dergi kapatılmış ve verilen imtiyazlar geri alınmıştır. Dergi imtiyazı almak artık çok zordur, gazete imtiyazı almayı düşünürse de gazete imtiyazı için en az otuz yaşında olmak şartı vardır; oysa Ahmet İhsan henüz çok gençtir. Çıkan gazetelere bir ek olarak katılmaktan başka çare bulamamış ve Nikolaidis'in çıkarmakta olduğu *Servet* adlı günlük gazeteye ek olarak *Servet-i Fünûn*'u çıkarmaya başlamıştır. Nikolaidis ayda beş altına kira ile *Servet-i Fünûn*'un imtiyazını Ahmet İhsan'a devretmiş, bir yıl sonra da dergi artık onun ismiyle çıkmaya başlamıştır. Daha sonra maddi yetersizlikler

yüzünden *Servet* kapansa da *Servet-i Fünûn* çıkmaya devam etmiş; çünkü 1890'da Ahmet İhsan, Âlem Matbaasını bir arkadaşı ile hisseli olarak satın almış, matbaayı zaman zaman tek başına zaman zaman yeni ortaklarla devam ettirmiş ve *Servet-i Fünûn*'u yaşatmıştır.

Resme düşkün olan ve çocukluğunda gördüğü gibi resimli mecmualar çıkarmak isteyen Ahmet İhsan, Avrupa'ya giderek oradaki yeni resim teknikleri öğrenmiş, *Servet-i Fünûn*'a bunları uygulayarak dergisinin padişah ve okuyucular tarafından beğenilmesini sağlamıştır (Tokgöz 2012: 74-80).

Ahmet İhsan, yayımcılık ve matbaacılık hayatını sürdürürken baskıdan ve sansürden sıkılmış, herkes gibi o da özgürlüğü özlemiştir. Bu nedenle II. Meşrutiyet'in ilanından önce Selanik Hürriyet Hareketine katılmış, meşrutiyetin ilk günlerinde *Servet-i Fünûn* sayfalarında onları desteklemiştir (Tokgöz 2012: 176). Ancak bir müddet sonra siyasetin bozulması ve işin komitecilğe dönmesi, onu *Servet-i Fünûn*'u siyasetten arındırmaya yöneltmiştir.

Basın hayatında da görülen bozulma nedeniyle Ahmet İhsan, 1912'de Beyoğlu Belediye Başkanı olmuş; ancak İttihat ve Terakki'nin bozulan yönetimi yüzünden hizmet etmeninin mümkün olmaması onu on üç ay sonra istifaya sürüklemiştir (Tokgöz 2012: 315). 1909-1915 yılları arasında Yüksek Ticaret Mektebinde İktisadi Coğrafya dersleri veren Ahmet İhsan, buradan da öğrencilerinin Çanakkale Harbine gitmesi sebebiyle ayrılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1931-1942 yılları arasında Ordu Milletvekilliği yapmış; fakat tüm bu vazifelerle beraber matbaasını ve *Servet-i Fünûn*'u yaşatmaya devam etmiştir. Ahmet İhsan, yakalandığı kanser hastalığından kurtulamayarak 27 Aralık 1942'de Değirmendere'deki evinde hayata gözlerini yummuştur.

Ahmet İhsan, çeviri ve telif olmak üzere edebiyatımıza pek çok eser kazandırmıştır.

Telif eserleri: *Avrupa'da Ne Gördüm?* (İstanbul, 1891), *Ülfet* (*Servet-i Fünûn*'da 1891'de tefrika edilmiş, 1893'de kitaplaşmıştır.), *Haver* (*Servet-i Fünûn*'da 1892'de tefrika edilmiş, kitaplaşmamıştır.), *Tuna'da Bir Hafta*

(İstanbul, 1911), *Tirol Cephesinde Seyahat* (İstanbul, 1917), *Matbuat Hatıralarım* (İstanbul, 1.cilt 1930, 2.cilt 1931) (Ercilasun 1996: 32).

Tercüme Eserleri: *Bir Serseri* (1884), *Seksen Günde Devr-i Âlem* (Jules Verne'den 1890), *Gizli Ada* (Jules Verne'den 1890), *Kaptan Grant'ın Çocukları* (Jules Verne'den 1891), *Deniz Altında Seyahat* (Jules Verne'den 1889), *Kaptan Hatteras'nın Sergüzeşti* (Jules Verne'den 1892), *Kutb-ı Şimaliye Seyahat* (Jules Verne'den), *Cevv-i Havada Seyahat* (Jules Verne'den 1892), *İki Sene Mektep Tatili* (Jules Verne'den 1892), *Araba İle Devr-i Âlem* (Jules Verne'den 1893), *Mihver-i Arz* (Jules Verne'den 1892), *Çin'de Seyahat* (Jules Verne'den 1892), *Yer Altında Seyahat* (Jules Verne'den 1892), *Hırsız Kadın* (Jules Verne'den 1892), *Beş Hafta Balonla Seyahat* (Jules Verne'den 1895), *Balonda Bir Facia* (Jules Verne'den 1895), *Chancellor* (Jules Verne'den 1903), *İki Çocuğun Devr-i Âlemi* (Jules Verne'den), *Antil Adalarına Seyahat* (Jules Verne'den), *Bir Haftada Devr-i Âlem* (Jules Verne'den), *Spencer Adası* (Jules Verne'den), *Sütçü Kızı* (Paul de Cock'tan 1892), *Bambus* (Eugene Sue'den 1886), *Croix-Mor Kadınları* (George Ohnet'den 1887), *Demirhane Müdürü* (George Ohnet'den 1889), *Kontes Sarah* (George Ohnet'den 1891), *İki Valide* (Emile Richbourg'tan 1890), *Ekmekçi Kadın* (Xavier de Montepin'den 1890), *Gençlik ve Mücrim* (François Coppee'den), *Genç Fromont ve Büyük Rislair* (Alphonse Daudet'den 1897), *Bir Kadının Ruznamesi* (Octave Feuillet'den 1892), *Sevda-yı Hakiki* (Paul Bourget'den 1893), *Mavi Düşes* (Paul Bourget'den 1899), *Hermin* (Andre Theuriet'den 1892), *Hüsn ü An* (Andre Theuriet'den 1896), *Yolda* (Rolland Dorgeles'den), *Rus Ateşi* (Paul Harrigaut'dan), *İstanbul İşgal Altında İken Bir Haraşo* (Paul Harrigaut'dan) (Ercilasun 1996: 41-44).

Ahmet İhsan Tokgöz'ün bunlardan başka basılmış eserleri şunlardır: *Takvim-i Umran* (1889), *Nev Usul Fotoğraf* (1890), *Mumyanın İzdivacı* (Terc.1890), *Karnaval Cinayeti* (Terc.1890), *Tuhaf Bir Hane* (Terc.1891), *Küçük Fıkralar* (1891), *Gülle* (Terc.1891), *İlm-i Servet-i Milet* (Terc. 1891), *Bahse Ne Dersiniz?* (1892), *Postacı* (Terc. 1892), *Fennî Eğlenceler* (Terc. 1892), *Tek Mi Çift Mi?* (Terc. 1893), *Roz-Liz* (Terc. 1893), *Musavver Nevsal-i Servet-i Fünûn* (1.sene, 1895), *Musavver Nevsal-i Servet-i Fünûn* (2.sene, 1896), *Musavver*

Nevsal-i Servet-i Fünûn (3.sene, 1896), *Musavver Nevsal-i Servet-i Fünûn* (4.sene, 1897), *Musavver Nevsal-i Servet-i Fünûn* (5.sene, 1898), *Servet-i Fünûn* (1912), *Rapa-Novı Adası* (Terc. 1928), *Sınai, Ticari, İktisadi Avrupa* (Terc. 1934) (Ayata 1996: 61).

Bu çalışmanın kapsamına giren sayılarda Ahmet İhsan'ın dergi üzerinde fazla etkisi olmadığı görülmektedir. Zira Ahırkapı'da bir kereste fabrikasına ortak olan ve oradaki işlerle meşgul olan (Tokgöz 2012: 138) Ahmet İhsan, Ali Ekrem Bolayır'ın niçin *Malumat*'a gittiğini bile bilmemekte ya da anılarında doğru hatırlayamamaktadır (Tokgöz 2012: 125). Dergiyi Edebiyat-ı Cedidecilerin; yani önce Tevfik Fikret'in ve devamında Hüseyin Cahit'in düzenine ve idaresine bırakmış gibidir, zira bu kişiler işlerine titizlik göstermekte ve dergi düzenli bir şekilde çıkmakta, satılmaktadır.

Derginin incelenen sayılarında Ahmet İhsan'ın beş adet yazısı ve Paul Bourget'den çevirerek tefrika ettiği *Mai Düşes* adlı eseri bulunmaktadır. “Merhum Halit Bey” başlıklı yazısını babasının ölümü üzerine yazmış, babasının hayatından ve vasıflarından bahsetmiştir. “Merhum Yusuf Ziya Paşa” başlıklı yazısını da adı geçen Paşa'nın ölümü üzerine yazarak onunla olan anılarını, Paşa'nın kişiliğini anlatmıştır. Bu çalışmada Latin alfabesine aktarılmış olan “İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılacak Ne Var?” başlıklı yazıda ise *İkdam*'ın yazısının peşine kısa bir metin ekleyerek, gazetelerin eserleri yazarından izinsiz basmalarını ve bu şekilde hırsızlık etmelerini ayıplamaktadır. Diğer bir yazısı olan “İstanbul Postası”nda 1316 ramazanının sıcak ve güzel günlere gelmesi sebebiyle eğlenceli ve rahat geçtiğini anlatmaktadır.

Tüm bu yazılarında oldukça sade bir dil kullanan Ahmet İhsan'ın, Tevfik Fikret'le tartışmasına neden olduğu yukarıda anlatılan, “Tahdîs-i Nimet” başlıklı yazısını ağır ve süslü bir dil ile kaleme aldığı görülmektedir. Zira bu yazıda II. Abdülhamit'e dergi çalışanlarına madalya ve nişan verdiği için teşekkür etmekte, padişahı övmektedir. “*elime kalem aldığım ilk günden beri sade Türkçe yazmayı severim. Buna Arapça ve Farsça tahsilimin belki derin olmayışı da sebep oluyordu. (...) Acaba burada kelimeyi dışı kılmak gerekir mi gerekmez mi diye düşünecek yerde kelimeleri kendi lisanımın usulüyle sıralayıverirdim. Servet-i*

Fünûn'un koleksiyonuna bakanlar ve ilk senesinden şimdiye kadar yazdıklarını gözden geçirenler, genel bir hastalık olan ıstılah parçalamaktan mümkün olduğu kadar kaçındığını görürler.” (Tokgöz 2012: 148-149) diyen yazar, devrinin mecburiyeti olan padişahı süslü bir dille övme kuralına bu yazısında uymuştur.

Ahmet İhsan'ın Paul Bourget'den tercüme ettiği *Mai Düşes* eseri 309. sayıdan beri tefrika edilmekte, incelenen sayılarda da devam ederek 543. sayıda sona ermektedir.

Uşşakizade Halit Ziya: Bkz. [UŞAKLIGİL], Halit Ziya.

[UŞAKLIGİL], **Halit Ziya** (Banarlı 1971: 1050-1055): İzmir'de Uşşakizade unvanıyla tanınmış köklü bir ailenin çocuğu olan Halit Ziya'nın doğum tarihini İnci Enginün 1868 (Enginün 2006: 328), Kenan Akyüz 1867 (Akyüz 1995: 113), Nihat Sami Banarlı 1865 (Banarlı 1971: 1050) olarak kaydetmektedirler. İstanbul'da dünyaya gelen yazar, ilk tahsiline de burada başlamış, babasının işleri kötü gidince aile İzmir'e dönmüş, Halit Ziya İzmir Rüştîyesine devam etmiştir. Dedesine ahabları ile olan toplantılarında kitap okuyan çocuk Halit Ziya, bu okumalardan roman ve hikâye zevkini tatmıştır. Mechitaris Fransız Mektebine başlayınca Fransızca'yı çok iyi öğrenerek Fransız klasiklerini, çağdaş Fransız edebiyatını okumuş, edebî kültürü genişletmiş, onu batılı tarzda başarılı bir roman yazarı yapacak olan temeli oluşturmuştur. Fransızcadan çeviriler de yapan Halit Ziya, bir ara İstanbul'a gelmiş, Nevzat Bey'le *Nevruz* isimli bir mecmua çıkarmıştır. Fakat annesinin hastalığı sebebiyle İzmir'e dönmüş, orada İzmir Rüştîye ve İdadisinde Fransızca öğretmenliğine başlamış, aynı zamanda arkadaşlarıyla beraber *Hizmet* gazetesini yayımlamıştır. Yazar 1892'de Reji İdaresi Başkâtipliği görevi ile yeniden İstanbul'a gelince sanat hayatındaki en parlak döneme de girmiş olur.

1896'da *Servet-i Fünûn* teşekkülüne katılan Halit Ziya Uşaklıgil'in o yıllarda *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilen *Mai* ve *Siyah* romanı yazarın şöhretini arttırmıştır. Bu yıllarda o *İkdam* ve *Sabah*'ta da hikâyeler yayımlamaktadır. 1896-1901 arası onun en üstün eserlerini verdiği, en üretken yıllarıdır. *Aşk-ı Memnu* romanı da yine bu yıllarda *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilmiş, 1901'de

kitaplaştırılmıştır. Yazarın *Servet-i Fünûn*'da tefrika ettiği son romanı *Kırık Hayatlar*'dır; fakat bu eserin intişarı tamamlanamadan *Servet-i Fünûn* kapatılmış, Edebiyat-ı Cedide topluluğu da artık tamamen dağılmıştır.

Meşrutiyetin ilanına kadar süren sessizlik devresinden sonra Halit Ziya, *Sabah* ve *Tanin* gazetelerinde siyasi, edebî makale ve hikâyeler yazmış, *Sabah* gazetesinde son romanı olan *Nesl-i Âhir*'i yayımlamıştır. Bu sıralarda Darülfünunda estetik ve Avrupa Edebiyatı dersleri de vermektedir. İkinci sükût devresi, Sultan Reşat'ın mabeyin başkâtipliğini yaptığı yıllardır, bu devreden sonra Darülfünundaki derslerine ve eserlerini neşretmeye yeniden başlamıştır. Son yıllarını Yeşilköy'de geçiren yazar 1945 yılında vefat etmiştir.

Eserleri: *Sefile* (roman), *Nesl-i Âhir* (roman), *Nemide* (roman), *Bir Ölüünün Defteri* (roman), *Ferdi ve Şürekâsı* (roman), *Mai ve Siyah* (roman), *Aşk-ı Memnu* (roman), *Kırık Hayatlar* (roman), *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* (hikâye), *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* (hikâye), *Bu Muydu?* (hikâye), *Heyhat* (hikâye), *Bir Yazın Tarihi* (hikâye), *Solgun Demet* (hikâye), *Bir Şiir-i Hayal* (hikâye), *Sepette Bulunmuş* (hikâye), *Bir Hikâye-i Sevda* (hikâye), *Aşka Dair* (hikâye), *Hepsinden Acı* (hikâye), *Onu Beklerken* (hikâye), *İhtiyar Dost* (hikâye), *Kadın Pençesi* (hikâye), *Mensur Şiirler*, *Mezardan Sesler* (mensur şiir), *Fürûzan* (tiyatro), *Kâbus* (tiyatro), *Fare* (tiyatro), *Kırk Yıl* (anı), *Saray ve Ötesi* (anı), *Bir Acı Hikâye* (anı). Ayrıca kitaplaşmış ders notları, çeşitli bilim ve kültür makaleleri, sanata dair musahabe ve tenkitleri, Fransızcadan yaptığı tercümeleri bulunmaktadır.

İncelenen sayılarda Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırık Hayatlar* romanı (532-546. sayılarda) tefrika edilmektedir. *Servet-i Fünûn* 553. sayıda Hüseyin Cahit'in "Edebiyat ve Hukuk" makalesi nedeniyle kapatılmış, kırk gün sonra yeniden neşre başlamıştır, bu kapatılma hadisesinden sonra birkaç sayıda daha neşrine devam edilen *Kırık Hayatlar*'ın, derginin edebî niteliğinin son bulmasıyla beraber tefrikası da yarım kalmıştır.

Yahya Halit: Hakkında bilgi bulunamayan yazarın dergide hücre ve organlarla ilgili "On Dokuzuncu Asırda İlm-i Hayatın Terakkisi" başlıklı bir adet makalesi yer almaktadır.

[YALÇIN], **Hüseyin Cahit**: 1874'te babasının memur bulunduğu Balıkesir'de doğmuş, ilköğrenimini Serez'de, orta ve yüksek öğrenimini İstanbul'da tamamlamış, 1896'da Mekteb-i Mülkiyeyi bitirerek Maarif Nezaretinde memurluğa başlamış ve çeşitli idadilerde öğretmenlik yapmıştır (Akyüz 1995: 120). Hüseyin Cahit, yazı hayatına henüz idadide okurken başlamış, *Nadide* adlı bir roman yayımlamış, 'Hakî' imzasıyla yazılar yazdığı (Tarım 2001: 174) *Mektep* dergisini çıkaranlar arasında yer almıştır.

1896'da Servet-i Fünûn topluluğunu katılan Hüseyin Cahit, dergide makale, tenkit, hikâye ve roman gibi türlerde eser neşretmiştir. Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret'in dergiden ayrılması ve yine onun ricası üzerine derginin yazı işleri müdürlüğünü üstlenmiştir. Ancak 1901 yılında yayımladığı "Edebiyat ve Hukuk" makalesi üzerine dergi bir süre kapatılıp kendisi de yargılanınca 'S. S.' ve 'Safvet Suad' gibi takma adlar kullanarak (Şahin 2009: 52) dergide ilim, fen, iktisat, ziraat, sağlık ve beslenme ile ilgili makaleler ve çeşitli çeviriler yayımlamıştır. *Servet-i Fünûn*'da 'Safvet Suad' imzasıyla son telif yazısı 24 Mart 1904'te çıkmıştır (Şahin 2009: 52).

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar diğer Servet-i Fünûncular gibi sessizlik dönemine giren Hüseyin Câhid'in çeşitli dergi ve gazetelerde kullandığı diğer takma isimler ise 'Hem-râh', 'Münif Fehim', 'Ahmet Şerif' ve 'Akşamcı'dır (Şahin 2009: 52).

Hüseyin Cahit, meşrutiyet ilan edilince, önce Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım Kadri ile beraber, sonra da tek başına *Tanin*'i çıkarmaya (Huyugüzel 1984: 22) başlamıştır. Bundan sonra o, politikacı ve siyasetçi bir gazeteci olur. Birinci ve ikinci Meclis-i Mebusan'da İstanbul milletvekilliği, bir süre de Düyun-ı Umumiye Dâyinler Vekilliği görevlerinde bulunmuş (Bengi 2000: 113), Mütareke'den sonra İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştür (Bengi 2000: 166). Üç yıl kaldığı bu sürgün dönüşünde *Tanin*'i yeniden çıkaran Hüseyin Cahit, burada hükümeti eleştiren yazılar yazdığı için 1925'te Çorum'a sürgün edilmiştir (Bengi 2000: 240). Uzun bir süre politikadan uzak durmuş, Atatürk'ün vefatından sonra yeniden siyasetle uğraşmaya başlamış, 1940-1950 yılları arasında İstanbul milletvekilliği yapmıştır (Bengi 2000: 275). Hüseyin Cahit, 1950'den sonra *Ulus*

gazetesini çıkarmış, 1956'da buradaki hükümet aleyhindeki yazılarından dolayı hapse atılmıştır. Yaşının ilerlemiş olması nedeniyle serbest bırakılan Hüseyin Cahit, 1957'de vefat etmiştir (Akyüz 1995: 120).

Eserleri: *Nadide* (1890), *Hayal İçinde* (1901), *Hayat-ı Muhayyel* (1899), *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri* (1909), *Niçin Aldatırlarmış* (1922).

İncelenen sayılarda *Servet-i Fünûn*'un yazı işleri müdürü olan Hüseyin Cahit Yalçın, topluluğun dağılmaya başlamasına rağmen derginin eskisi gibi 'edebiyat okulu' (Yalçın 2010: 167) olarak çıkmasına özen göstermektedir. Tevfik Fikret'in başlattığı "Musahabe-i Edebiyye" sütununu devam ettirmiş ve burada Avrupa edebiyatını tanıtan, çeşitli kritiklerin yapıldığı, tercüme ve telif olmak üzere on üç adet makale yayımlamıştır. Ayrıca "Hayat-ı Matbuat" sütunu açarak, burada *Malumat*'a geçen Ali Ekrem cephesine cevap veren tenkitler kaleme almış, onlara tenkidin niteliğini göstermek için bir de "Numune-i Tenkit: Balzac" başlıklı yazı dizisi ile Taine'den bir tenkit çevirmiştir. Bu yönüyle Hüseyin Cahit, tek başına derginin savunuculuğunu yapmakta, Mehmet Rauf'un desteğiyle beraber dergiyi yürütmektedir, denilebilir. Bunlardan başka Hüseyin Cahit, dergide Mehmet Cavit'in *İlm-i İktisat* eseri ve "Esperanto" hakkında bilgi veren iki makale daha kaleme almıştır.

Hüseyin Cahit'in dergide üç adet mensur şiiri ve dört tane de küçük hikâyesi bulunmaktadır. Onun bu makaleleri ve edebî eserlerinde göze çarpan özellik, Servet-i Fünûn neslinin süslü ve ağır bir dil tercih etmesine rağmen, onun dilinin oldukça sade olmasıdır. Hüseyin Cahit, anılarında bu durumun bilinçli olmayıp bilgisizlikten kaynaklandığını, "*Cenab'ın Arapçasını, Fikret'in kelime hazinesini bize veriniz, bak neler yazardık! (...) En bilgisizi Rauf ile bendim. Bundan ötürü Türkçe yazıyorduk.*" (Yalçın 2010: 143) sözleriyle ifade etmektedir.

[YALÇIN], Hüseyin Suat: 1867'de İstanbul'da doğan Hüseyin Suat, tıp eğitimi görmüş, 1893-1895 yılları arasında ihtisas için Paris'e gitmiş ve meslek hayatını doktorlukla geçirmiştir (Akyüz 1995: 102).

Cenap Şahabettin'in Tıbbiyeden arkadaşı olan Hüseyin Suat, *Servet-i Fünûn*'a ilk katılanlar arasında yer almış, 'Gave-i Zalim' imzası ile yazdığı şiirlerini *Gavenin Destanı* adıyla toplamış, 1896-1910 yılları arasında yazdığı şiirlerini *Lâne-i Melal* ismiyle kitaplaştırmıştır. Ayrıca telif ve adapte olmak üzere yirmiden fazla piyesi vardır (Ayata 1996: 63).

İncelenen sayılarda şairin "Takrir-i Melal" ismi ile aynı ada sahip dört adet şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerde Servet-i Fünûn neslinin özelliği olan karamsarlık göze çarpmakta, aşk ve kadın temaları işlenmektedir.

[YURDAKUL], Mehmet Emin (Banarlı 1971: 1083-1085): 1869'da İstanbul'da doğan şair, ilk tahsilini 'Saray Mektebi'nde, orta tahsilini Beşiktaş Askerî Rüştiyesinde yapmış, bir müddet Mülkiye Mektebinde okuduktan sonra iki yıl Sadaret Kaleminde maaşsız kâtip olarak çalışmış, ardından Hukuk Mektebine başlamış; fakat Amerika'ya gitmek için bu okulu bırakmış, üstelik Amerika'ya da gidememiştir. Rüşumat Dairesinde evrak müdürlüğüne getirilen Mehmet Emin, Şeyh Cemaleddin Afgani ile bu sırada tanışmış ve içinde milliyetçilik duyguları uyanmaya başlamıştır. Türklük heyecanı ile şiirler yazan şair, *Servet-i Fünûn*, *Çocuk Bahçesi*, *Muktebes* gibi mecmualarda şiirler neşretmiştir. Mehmet Emin, II. Abdülhamit tarafından Erzurum'a sürülmüş, oradan da Trabzon'a Gümrük Nazırı olarak gönderilmiş, meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a çağırılarak Bahriye Müsteşarı olmuştur. Kısa bir süre sonra Hicaz Vali vekilliği ve Sivas Valiliği yapan Mehmet Emin, 1910 yılında Sivas Valiliğinden çekilerek İstanbul'a gelmiş, *Türk Yurdu* mecmuasının imtiyazını almış, Türk Ocaklarını kuran gençler arasına katılmıştır. 1921'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Millî Mücadeleye iştirak etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra Karahisar, Urfa ve İstanbul milletvekilliği yapan şair, 1944'te vefat etmiştir.

Sade ve tabi bir lisanla ve milliyet bilinciyle yazan şair 'Türk Şairi' olarak anılmaktadır. Millî bilincin uyanmasından sonra övgüyle kullanılan bu unvan, henüz Edebiyat-ı Cedidecilerin etkili olduğu dönemde kendisine verilmiş; fakat alaylı bir şekilde kullanılmıştır. Bu durumu Ahmet İhsan Tokgöz şu sözlerle ifade etmektedir:

“Türklük akımının ilk işaretleri Servet-i Fünûn’a (...), şair Mehmet Emin ve Ahmet Hikmet Beylerle gelmiştir. Mehmet Emin Bey, şiirlerini Türkçe ve aruz kuralına bakmayarak yazıyordu. Ona ‘Türk Şairi’ diyorlar ve biraz da eğleniyorlardı.” (Tokgöz 2012: 149)

Eserleri: *Türkçe Şiirler* (1899), *Türk Sazı* (1914), *Ey Türk Uyan* (1914), *Tan Sesleri* (1915), *Ordunun Destanı* (1915), *Zafer Yolunda* (1918), *Aydın Kızları* (1919), *Dante’ye* (1920), *Mustafa Kemal* (1928), *Ankara* (1939), *Dicle Önünde* (1916), *Turan’a Doğru* (1918), *İsyân ve Dua* (1918), *Türk’ün Hukuku* (1919).

Derginin incelenen kısmında Mehmet Emin Yurdakul’un “Kesildi mi Ellerin” isimli anne şefkatini anlatan bir manzumesi bulunmaktadır.

Yusuf Ziya [Paşa]: Ahmet İhsan’ın dayısı olan (Tokgöz 2012: 18) Yusuf Ziya Paşa, Doktor Operatör Cemil Topuzlu’nun babasıdır. *Servet-i Fünûn*’un 25 Kânunusani 1316 [7 Şubat 1901] tarihli 517. sayısında çıkan “Merhum Yusuf Ziya Paşa” başlıklı yazıda Ahmet İhsan, Paşa’nın ölümünü haber vermekte ve oğlu Cemil Paşa’ya başsağlığı dilemektedir. Bu yazıdan Yusuf Ziya Paşa hakkında şu bilgiler edinilebilir: Yusuf Ziya Paşa 1293 [1877/1878] senesinde Şam’a İskân-ı Muhacirîn memuru olarak atanmıştır, Şam’a gitmeden kısa bir süre önce eşini kaybetmiştir ve Cemil Paşa’dan başka bir oğlu daha bulunmaktadır. Yusuf Ziya Paşa, nezaketli, yumuşak huylu, ahlâklı bir insandır. Oğlu Cemil Paşa’ya büyük bir şefkat beslemekte ve onunla iftihar etmektedir, Cemil Paşa da babasına karşı hiçbir zaman hürmetsizlikte bulunmamıştır (Tokgöz 1900).

Yusuf Ziya Paşa’nın dergide Çin arazisinde önemli bir harekât gerçekleştiren Japonların askerî başarısının anlatıldığı “Makale-i Askeriye: Japonya Devletinin Kuvve-i Berriye ve Bahriyyesi” başlıklı bir yazısı bulunmaktadır.

1.3. Derginin Fikrî Faaliyeti

Türk edebiyatının uzun ömürlü dergilerinden biri olan *Servet-i Fünûn*, Edebiyat-ı Cedide (1896-1901) ve Fecr-i Âti (1910-1912) edebî topluluklarını bünyesinde barındırmış olması ve hatta bu topluluklardan ilkiyle onlara ‘Servet-i Fünûn Edebiyatı’ denecek kadar özdeşleşmesi bakımından kültür tarihimizde

önemli bir yere sahiptir. *Servet-i Fünûn* bu yönleriyle daha çok edebî hayatımızda etkili olmuş, fikrî hayatımızda uzun ömrüne rağmen aktif bir rol üstlenmemiştir.

Devrinin siyasi, sosyal ve ekonomik şartları nedeniyle, dergi için tehlikeli olabilecek meseleler, kendisine derginin sütunlarında yer bulamamıştır. Bunda elbette Sultan Abdülhamit'in baskıcı yönetimi kadar, dergi için hayatî öneme sahip olan sarayın maddi desteği de etkili olmuştur. Zira padişahın desteğiyle bir dergi abat da edilebilir, onun öfkesiyle berbat da olabilir.

II. Abdülhamit de Ahmet İhsan da resme ve resimli mecmualara düşkün kişilerdi. *Servet-i Fünûn*'un Kızkulesi'nin resminin olduğu sayısı (33. sayı) çıkınca padişah dergiyi çok beğenmiş, Ahmet İhsan'ı saraya çağırtmıştır. Mabeyinci Emin Beyefendi, Ahmet İhsan'a "*Padişahımız, resimli gazetenizin şan-ı Osmanî'ye cespân olarak çıkmasını arzu buyuruyorlar. Bu babda ne düşünüyorsanız muhtıra yazıp getir, arz olunacaktır.*" (Tokgöz 2012: 83) der. Bunun üzerine Ahmet İhsan'ın istediği hakkâk temin edilir (Tokgöz 2012: 86), Dâhiliye bütçesinden de ayda 3240 kuruş (Tokgöz 2012: 87) irat verilir. Yaptığı yardımlar karşılığında zaman zaman istediği resimleri dergide bastıran Sultan Abdülhamit (Tokgöz 2012: 95) bir müddet sonra hayal kırıklığı yaşar. Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret'i Ahmet İhsan'a getirerek, dergide bir tahrir heyeti kurmak istediğini belirtip yeni bir devre açınca padişahın gözünde 'sadakatsizler' olurlar (Tokgöz 2012: 98). Padişah, *Servet-i Fünûn*'a rakip olarak kendisine 'jurnalci' olarak da hizmet eden Baba Tahir'in resimli dergisi *Malumat*'ı destekler; ama *Servet-i Fünûn*'a yapılan yardım da ortada henüz hiçbir neden yokken kesilemez.

Servet-i Fünûn dergisinin meşrutiyete kadar yalnız Edebiyat-ı Cedide döneminde giderlerini karşılayabildiğini, o dönem haricinde açıklarını Dâhiliyeden bağlanan tahsisat sayesinde kapadığını belirten Ahmet İhsan (Tokgöz 2012: 156), matbaasının geleceği ve kendi selameti için temkinli olmak zorundadır.

Sultan Abdülhamit idaresinin baskısı son yıllarda iyice arttığında Ahmet İhsan da bu istibdattan sıkılmış, İttihat ve Terakki'ye ümit bağlamıştır. Bu

nedenle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Ahmet İhsan, dergisinde bir müddet İttihat ve Terakki'yi desteklemişse de siyasetin ne kadar tehlikeli olabileceğini gördüğü için (Tokgöz 2012: 247) dergisinden siyaseti bir daha sokmamak üzere kapı dışarı etmiştir.

Servet-i Fünûn siyasetten o derece kaçınır ki klişesinde bile 'siyasi' sözcüğüne yer vermez, iyi ya da kötü hiçbir yorum eklemekten idareyle ilgili çeşitli haberleri, terfileri aktardığı ilave kısma "*Supplement Politique*" ibaresini tercih eder. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; bu kadar sakınmaya rağmen derginin yazarlarını bu dergi etrafında toplayan nedenlerden biri de Sultan Abdülhamit ve idaresine karşı olan ortak nefretleridir.

Bu nefret onları, 1900 yılında İngilizlerle Bauerler arasındaki savaşta İngilizleri desteklemeye itmiştir. *Servet-i Fünûn* yazarları İngilizleri özgürlükçü olarak tanımaktadır; oysa İngilizler bağımsızlık savaşı veren Bauerleri tüm dünyaya asi olarak göstermişlerdir. Alman İmparatoru II. Wilhelm, sömürge Bauerlerin reisine başarı telgrafı çeker; ancak Wilhelm'in İstanbul'a Sultan Abdülhamit'i ziyarete gelmesi, padişahla arasının iyi olması, *Servet-i Fünûncuların* ona güvenmeyip inanmamasına, hatta ondan nefret etmelerine yeterlidir. Bu savaş vesilesiyle *Servet-i Fünûn* yazarları İngiliz elçiliğine nümayişte bulunurlar (Tokgöz 2012: 133-135), zaten padişahın gözünde 'sadakatsizler' olarak bilinen *Servet-i Fünûncular* bu davranışları ile kendi sonlarını da hazırlamış olurlar. Tevfik Fikret'in evi basılıp aranır, Hüseyin Siret Adıyaman'a, İsmail Safa Sivas'a sürülür, bu olaylar diğer arkadaşlarını da ürküttüğü için herkes bir köşeye çekilir (Tokgöz 2012: 136).

Bir müddet sonra da Hüseyin Cahit'in "Edebiyat ve Hukuk" makalesi bahane edilerek dergi kapatılır, Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet İhsan Tokgöz cinayet mahkemesince yargılanır. Bu badirelerden Ahmet İhsan'ın mabeyinde çalışan arkadaşı Arif Efendi ve iyi niyetli yargıçlar sayesinde kurtulmuşlardır. Ancak bu olaydan sonra meşrutiyetin ilanına kadar dergi, edebî dergi olmaktan çıkarak yeniden fennî dergi olmuştur.

Şunu da belirtmek gerekir ki; II. Abdülhamit istibdadının şiddeti, saltanatının ilk yılları ile son yıllarında aynı değildir. Journalciler, elçiler, hatta yabancı devletlerin yöneticileri padişahın şüpheciliğinden faydalanmak için onun kuruntularını inanılmaz boyutlara getirmişlerdir. Bu durum Hüseyin Cahit'in (Yalçın 2010), Ahmet İhsan'ın (Tokgöz 2012), Halit Ziya'nın (Uşaklıgil 2008), Mehmet Rauf'un (Tarım 2001), Ali Ekrem'in (Özgül 1991) ve devrin diğer yazarlarının anılarında açıkça görülebilir.

İstibdat son demlerindeki şiddetini bulmadan önce derginin sayfalarında bazı sosyal ve siyasi meselelere az da olsa temas eden makaleler bulmak mümkündür. Örneğin; Ahmet Şuayp, "Ulûm-ı Siyasiyye ve İçtimaiye" sütununda Avrupa'daki gelişmelerden bahsederek bizdeki durumla kıyaslayan (Yıldırım 2013: 137) yazılar kaleme almaktadır. Ancak derginin bu çalışmanın konusu olan sayılarının neşredildiği yıllara gelince durumun farklılaştığı görülür.

İncelenen kısımda Ahmet Şuayp'ın bu şekilde bir tek yazısı bulunmaktadır, o da incelenen ilk sayı olan 495. sayıdadır. Bu makalede Ahmet Şuayp, demokratik bir ülke olan Fransa'da insanların hukuki hakları üzerinde durmakta, Fransa vatandaşlarının yargılanmadan cezalandırılmadığını belirtmekte ve bu durumu kendi ülkesindeki hukuki haklarla kıyaslayarak (A. Şuayp 1900) aradaki farkı gözler önüne sermektedir. Fakat dergide Ahmet Şuayp'ın bu şekilde başka bir yazısı bulunmamaktadır. Bundan sonra "Ulûm-ı Siyasiyye ve İçtimaiye" sütununda Aynizade Hasan Tahsin yazmaya başlar ve herhangi bir kıyaslama yapmadan Avrupa'daki iktisadi gelişmeleri anlatan yazılar kaleme alır.

Servet-i Fünûn yazarlarının konu edinebilecekleri alan baskı ve sansür nedeniyle bu kadar daralınca onların fikrî faaliyetleri de hemen hemen edebî sahada sınırlı kalmıştır. Bu dar alan sebebiyle içine kapanık bir kişiliğe, marazi bir santimantallığe bürünürler, hassasiyetleri hastalık derecesine varır. Romanlarında ev içi yaşam, kadın ve kadına ait eşyalar tasvir edilir (Ayata 1996: 67), tüm edebî eserlerinde aşk, hayal kırıklığı, hayal-hakikat çatışması işlenir. İçinde yaşadıkları toplumun gerçeklerini eserlerinde konu edinmemeleri, sosyal meselelerden kaçınmak zorunda kalmaları, onları kaçış psikolojisine, II.

Abdülhamit'ten, İstanbul'dan, muhitlerinden ve hatta kendilerinden bile kaçma hayaline yöneltmiştir. Bu yönelim, onları önce Yeni Zelanda'ya, ardından Manisa'ya kaçış hülyasına sürüklemiş; ancak her ikisi de hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır (Tarım 1995).

Derginin incelenen kısmında onların ancak edebî fikirlerine rastlamak mümkündür. Örneğin; Ali Ekrem Bolayır'ın “Şiirimiz” makalesinde Servet-i Fünûn şiiri hakkındaki düşüncelerini görmekteyiz. Şiirde kafiye, vezin ve anlam üzerinde duran Ali Ekrem, bu makalesinde genel olarak sembolizm ve parnasizme karşı olduğunu göstermektedir. Ali Ekrem'e göre Cenap Şahabettin ile Paris'ten gelen bu şiir anlayışı, genç şairlerin de onu taklit etmesiyle edebiyatımızı ve şiirimizi geri götürerek öldürecek boyutlara gelmiştir.

Yazarının Tevfik Fikret'le tartışmasına ve ardından dergiden ayrılarak *Malumat*'a gitmesine yol açan bu makale, iki dergi arasında tenkit anlayışı üzerine yeni bir tartışma başlatır. Çalışmanın “Derginin Edebi Faaliyeti” başlığının “Tartışmalar” kısmında ayrıntılı olarak ele alınan bu meselede *Servet-i Fünûn* yazarları, tenkidin şahsi zevk ve anlayıştan kaynaklandığını, tenkidin bir sanat olduğunu, münekkitlik için özel bir eğitim gerektiğini savunmaktadırlar.

Bilindiği gibi *Servet-i Fünûn* yazarlarının bir diğer ortak özelliği de Batı kültür ve medeniyetini örnek almaları, Batı edebiyatındaki gelişmeleri yakından takip etmeleridir. İncelenen sayılarda Alfred de Musset, Balzac, Gustave Flaubert, Leconte de Lisle, Sully Prodhomme, Hippolyte Taine, Jules Lemaitre, Francisque Sarcey, Henry Backe, Henri de Sybel, Machiavelli, Mommsen gibi isimler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Yine Hüseyin Cahit YALÇIN, “Musahabe-i Edebiyye” sütununda edebiyatın diğer sosyal ve iktisadi bilimlerle ilişkisini ele almış, parnasizm ve sembolizm akımlarını tanıtmıştır. Bu yönüyle *Servet-i Fünûn* yazarları Batı tarzı edebiyat anlayışının oluşmasında ve büyük bir gelişim göstermesinde etkili olmuşlardır. Derginin edebî sahadaki bu çalışmaları, Batı dünyasına karşı takip ve tenkit yaklaşımı, edebî fikirleri, çalışmanın “Derginin Edebî Faaliyetleri” başlığı altında tek tek incelenmiştir.

Servet-i Fünûn, Edebiyat-ı Cedidecileri bünyesine almadan önce bol resimli, yeni keşifleri, popüler fen ve sağlık bilgilerini halka duyuran ve yabancı dilden çeviri romanları tefrika eden bir dergi hüviyetindedir (Ayata 1996: 64). Siyasi ve sosyal meselelerden uzak duran *Servet-i Fünûn*, bu özelliğini Edebiyat-ı Cedide topluluğu dağıldıktan sonra Fecr-i Âti kurulana kadar ve Fecr-i Âti'nin ardından da devam ettirir. Ağırlıklı olarak 'edebî' dergi niteliği kazandığı zamanlarda bile *Servet-i Fünûn*'un bilim-teknik dergi olma özelliğinden tamamen soyutlanmadığı görülür.

İsminde 'fünûn'; yani 'fenler' sözcüğünü taşıyan dergi, ilmî gelişmeleri okuyucularına iletmekten geri kalmaz, bu sahalarda da Avrupa'yı takip etmekte, askerlik, tıp ve sağlık, tarım, iktisat ve maliye, hukuk gibi alanlarda yapılan yenilikleri, meydana gelen gelişmeleri aktarmaya devam eder. İncelenen sayılarda ilmî yazıların en çok iktisat ve maliye ile tıp ve sağlık alanlarında olduğu göze çarpmaktadır. Bu sayılarda ekonomi, iktisat ve ticaretle ilgili yirmi bir, tıp ve sağlıkla ilgili on dokuz, Avrupa'da teknik gelişmelerle ilgili dokuz, bilimsel keşif ve icatlarla ilgili sekiz, tarihle ilgili altı, demiryolları ve askerlikle ilgili dört, madenlerle ilgili üç, ziraatla ilgili yine üç adet makale bulunmaktadır.

Servet-i Fünûn'un fikrî hayatımızdaki önemi hakkında bir sonuca varmak gerekirse; içinde bulunduğu şartlara göre derginin büyük bir hizmette bulunduğu söylenebilir. Bu dergi, belki açıkça devrini ve yönetimini tenkit edememiş, Avrupa ile kendi ülkesi arasında sosyal ve siyasi kıyas yapamamış, isteklerini talep edememiştir. Ancak onun edebî alanda ve bilim-kültür alanında Avrupa'daki gelişmeleri sayfalarına taşıması, memlekete, gelişmiş ülkelerde olanları göstermesi bakımından büyük önem taşır; çünkü kıyaslamayı okuyucuların yapabilmesi için gerekli bilgileri vermek de az bir iş değildir. Okuyucu bu bilgilere hâkim olduktan sonra, kıyaslamada bulunacak ve kendi tenkidini kendisi yapacaktır. Zaten bu dönemde Batı aydınlanmasının tohumlarının kök saldığı ve ilerleyen yıllarda toplumun gelişmesine hizmet ettiği görülmektedir.

1.4. Derginin Edebî Faaliyeti

Fennî bir dergi olarak yayın hayatına başlayan *Servet-i Fünûn*, Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âti topluluklarına kapısını açmış, bu topluluklar zamanında ‘edebî’ niteliğiyle dikkat çekmiş bir yayındır. Derginin bu çalışmanın kapsamına giren bölümünde Edebiyat-ı Cedideciler dağılma sürecine girmekle beraber hâlâ aktif rol oynamaktadırlar. İncelenen sayılarda edebî ürünler neşredilmekte, edebî eserlerin değerlendirmesi yapılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde *Servet-i Fünûn* dergisinin 495-546. sayılarındaki edebî faaliyeti birkaç başlık altında incelenmiştir:

1.4.1. Biyografiler ve Tanıtım Yazıları:

Servet-i Fünûn’un incelenen sayılarında gerçek anlamda ‘biyografi’ olarak nitelendirilebilecek yazının olmadığını söylemek yanlış olmaz. “Tahlili Fihrist” bölümünde biyografi olarak gösterilen metinler, çoğunlukla başka türlerle iç içe bir haldedir.

Ahmet Şuayp, “Hayat ve Kitaplar” sütununda Avrupalı ediplerin eserlerini incelemeyi önce yaşamlarından ve karakterlerinden bahsetmekte, ardından tahlil ve tenkidine geçmektedir. Bu şekilde kaleme aldığı araştırma yazılarının içinde Sarcey, Taine ve Mommsen’in biyografisinin yer aldığı görülmektedir.

“Resimlerimiz” sütununda, tanıtım mahiyetinde kısaca biyografisi verilen isimler mevcuttur. Bunlar; Almanya Başvekili Prens Duhenuhe, Dava Vekili Pederelli, şair ve yazar Armand Silvestre, Sırbistan Kralı Milan, İtalyan müzisyen Verdi, Merhum Şerif Bey ve Maliye Bakanlığının yeni görevlileridir. Görüldüğü gibi bu sütunda yabancılar hakkında yazılan biyografi ve tanıtım yazıları ağırlıktadır.

Bu yazılarda göze çarpan bir diğer husus, bunların vefat üzerine yazılmış olmasıdır. “Resimlerimiz”de yer alan Prens Duhenuhe, Pederelli, Kral Milan, Verdi, Şerif Bey hakkındaki yazılar bu şekilde olduğu gibi, Ahmet İhsan’ın yazdığı “Merhum Yusuf Ziya Paşa” ve babasının ölümü üzerine kaleme aldığı “Merhum Halit Bey” metinleri de aynı şekildedir. Ayrıca *Servet-i Fünûn*’un

‘*Supplement Politique*’ kısmındaki “Vefeyat” bölümünden sonra ölümü haber verilen kişinin “Terceme-i Hali”ne yer verilmektedir.

Vefat üzerine biyografik bilgi verilen bir diğer yazı, Mahmut Sadık’ın 521. sayıdaki “Avrupa Postası”dır. Bu yazıda buhar makinelerini icat eden Mösyö Gram’ın vefatı haber verilmekte ve kısaca hayatı, eğitimi, icatları (nr.521, s.12-14) anlatılmaktadır.

Bunlardan başka bir eser ya da edebî akım hakkında kaleme alınan yazılar içinde biyografik özelliğe sahip kısımlara rastlanmaktadır. Hüseyin Cahit YALÇIN, “Parnas Şairleri 1” isimli yazısında parnasizmden bahsettikten sonra Albert Glatigny’in biyografisine (Yalçın 1901 e), Mehmet Cavit de “Asar-ı Münteşire” köşesinde (nr. 520, s.403) Hüseyin Kazım Kadri’nin *Bağlar Arasında* eserini tanıtmadan önce yazarının hayatına kısaca yer vermektedir.

Görüldüğü gibi çoğunlukla yabancı isimlerin biyografisinin yer aldığı ve genellikle vefat üzerine kaleme alınan bu metinlerde edebî şahsiyetlerin biyografisi sınırlıdır. Zikredilen bu metinlerde Sarcey, Taine, Armand Silvestre, Albert Glatigny ve Hüseyin Kazım Kadri gibi edebî şahsiyetlerin biyografik bilgilerine rastlamak mümkünse de bu metinlere tam olarak ‘biyografi’ denilemeyeceğini tekrar belirtelim.

1.4.2. Dil ve Üslup:

Recaizade Mahmut Ekrem’i üstat kabul eden Servet-i Fünûn nesli için eserlerindeki dil ve üslup büyük önem taşır. Recaizade Mahmut Ekrem, “*Âsâr-ı edebiyede bir garîb hâssa var ki o da güzel lafza makrûn olmayan yani kaba elfâz ile tebliğ olunan güzel manaların adeta çirkin görünmesidir*” (Arseven 2008: 87-88) diyordu. Onun öğrencileri olan Servet-i Fünûncular bu nedenle, süslü bir dile, ses değeri olan ve yazdıkları duyguya yakışan kelimelere yönelmişler; fakat bu özeni eleştiri alacak boyutlara getirmişlerdir.

Onlar nadir kullanılan veya hiç kullanılmayan kelimeleri sözlüklerden çıkarmaya, yeri geldiğinde kendileri sözcük türetmeye başlamışlar ve yabancı dillerden kelime almakta çekinmemişlerdir. Bu eğilimleri eserlerini zaman zaman anlaşılmasız kılmış ve onlara büyük eleştiriler getirmiş, ‘dekadan’lıkla itham

edilmelerine yol açmıştır. Zira onların eserleriyle Tanzimat neslinin, yazı dilini konuşma diline yaklaştırma çabaları da boşa gitmiş, edebî dil yeniden ağırlaşmıştır.

Dil ve üslup hususunda tutumu bu şekilde olan *Servet-i Fünûn* yazarları, devirlerindeki ‘dilde sadeleşme’ tartışmalarına kayıtsız kalmamış, kullandıkları dile bakılacak olursa hiç de şaşılmayacak bir tepki sergilemişlerdir. Tevfik Fikret, kaleme aldığı bir musahabede dilde sadeleşmenin, üç dilden mürekkep olan Osmanlı lisanından Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri atmakla sağlanamayacağını söylemiş, sadeleşmenin dilde değil fikirde olması gerektiğini savunmuştur (Ayata 1996: 71).

Bu çalışmanın kapsamına giren sayılarda dil ve üslup üzerine fazla yazı olmamakla birlikte ‘İbrahim’ imzalı “Lisanımızın Suret-i Tedrisi” isimli yazıda bu konuya değinilmektedir. Yazar, bu yazıda dilimizde Arapça ve Farsça kelimeler ve kurallar fazla olduğu için dil öğreniminin zor olduğunu, yıllarca okula devam eden öğrencilerin konuştukları halde yazamadığını ileri sürerek dilin sadeleştirilmesi gerektiğini savunanlara, bunun sebebinin dildeki yabancı kelime ve kaidelerden değil, öğretim usulünde yapılan yanlışlardan kaynaklandığını söyleyerek karşı çıkmaktadır. Yazara göre dilimize yabancı dillerden kelime ve kaide girmesi aleyhimize değil, lehimize; çünkü dilimizin eksiklikleri tamamlanmakta ve dilimiz zenginleşmektedir (İbrahim 1901).

Ali Ekrem Bolayır, dile yabancı dillerden sözcük alma hususunda nispeten duyarlıdır. “Şiirimiz” makalesinin üçüncü kısmında bu konudan bahseden Ali Ekrem, yabancı dilden alınan sözcüklerin dili zenginleştireceğini düşünmekle beraber, dile kelime alınırken dilde karşılığının olmamasına ve özel olarak şiirden bahsettiği için şiirin duygusuna uygun düşmesine dikkat edilmesi gerektiğini (Bolayır 1900 b: 182) belirtmektedir. Ancak ona göre genç şairler, bu durumu suiistimal etmiş, sırf yeni kelimeler kullanmak için (Bolayır 1900 b: 183) şiir yazmaya başlamışlardır.

Derginin incelenen bölümünde bu yazıların dışında Hüseyin Cahit’in “Esperanto” başlıklı (nr. 532 s. 185-187) bir yazısı ve Mahmut Sadık’ın “Avrupa

Postası”nda (nr. 526 s. 91-93) “lisan meselesi” kısmı bulunmaktadır. Mahmut Sadık’ın kaleme aldığı bu kısımda, Avrupa’da lisanın durumundan bahsedilmekte, Hüseyin Cahit’in yazısında ise “Esperanto”nun milletler arasındaki ilişkileri kolaylaştıracağından ve ticareti geliştireceğinden söz edilmektedir.

1.4.3. Hikâye ve Roman:

Servet-i Fünûn, edebiyatımıza gelişmiş, Batılı düzeyde hikâye ve romanlar kazandırmış bir nesildir. Başlangıçta Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi’nin romanları vesilesiyle romantizmin etkisinde kalmalarına rağmen, daha sonra aslından okudukları eserlerle Stendhal, Flaubert, Goncourt Kardeşler ve Balzac gibi realist yazarlardan etkilenmişlerdir. Üstelik bu etki sadece edebî akım düzeyinde kalmamıştır, onlar bu eserlerden roman tekniği de öğrenmiş olurlar. Bu sayede hikâye ve romanı geleneksel tahkiye metodundan ve muhtevasından kurtararak Batılı bir anlatım tarzı sergilemişlerdir (Ayata 1996: 78). Realizmle beraber natüralizmin de tesirinde olan bu nesil, etkilendiği kaynakların farklı olmasının yanında bir önceki neslin kurgu hatalarını, üslup eksiklikleri ve acemiliklerini göstermeyerek roman ve hikâyemizde bir merhale teşkil ederler.

Devrin hayatının bütününe yansıtan bir roman olmaktan ziyade, belli bir zümrenin ve sosyal sınıfın öyküsü (Kolcu 2011: 263) olarak değerlendirilebilecek Servet-i Fünûn romanı ve hikâyesinde yine hayal-hakikat çatışması, aşk ve ıstırap, kaçış temaları işlenmiş; karamsarlık ve aşırı santimentalizmle ev içi yaşam konu edinilmiştir.

İncelenen sayılarda roman olarak Mehmet Rauf’un 482. sayıda başlayan (Yıldırım 2013: 157) *Eylül* romanının tefrikası (522. sayıda) bitirilmiş, Halit Ziya Uşaklıgil’in *Kırık Hayatlar* romanı (532. sayıdan itibaren) tefrika edilmeye başlamıştır. Ayrıca Ahmet İhsan’ın Paul Bourget’den tercüme ettiği *Mai Düşes* romanı tefrika edilmektedir.

Dergide on dokuz adet hikâye bulunmaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Bir Tiyatro Hatırası”, “Duman”, “Hayat-ı Hakikiye Sahneleri-Kuvvet”, “Hayat-ı Hakikiye Sahneleri-Doktorun Odasında” isimli hikâyeler olmak üzere dört;

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "İki Mektup", "Ninni", "Lâne-i Münkesir" isimli üç; Mehmet Rauf'un "Hanımlar Arasında 1-Teaül", "Ada Vapurunda", "Samer Palayes'de" isimli üç; Saffeti Ziya'nın "Bir Safha-i Kalp", "Kadın Mektubu-Pervin'den Şekip'e" isimli iki; Celal Sahir'in "Hikâye-i Kalp", "Her Gün" ('Hakkı' imzasıyla), "Emel-i Magsub" ('Hakkı' imzasıyla), "Vapurda" ('Hakkı' imzasıyla), "İki Hatıra" ('Hakkı' imzasıyla) isimli beş ve Faik Ali'nin "Küçük Hasan" isimli bir adet hikâyesi bulunmaktadır.

Dergide roman ve hikâye üzerine nazarî görüş bildirmekten ziyade eserlerin tahlilinin yapıldığı makaleler bulunmaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın, *Eylül* romanını, Mehmet Rauf da Halit Ziya'nın roman ve hikâyelerini tahlil etmiş, eserleri değerlendirmişlerdir. Bu metinlere çalışmanın "Tenkit ve Tahlil Yazıları" başlığı altında değinilmiştir.

1.4.4. Şiir:

Tanzimat edebiyatçılarının kısmen Batılılaşmış şiirinden sonra gerçek anlamda Batılı şiir, edebiyatımıza Servet-i Fünûn nesli ile gelmiştir. Şiirde şekil ve konunun mükemmel bir bütün olması gerektiğine inanan Servet-i Fünun sanatçıları, Recaizade Mahmut Ekrem'in 'her güzel şey şiirdir', 'her vezin ve kafiyeli söz şiir sayılmıyorsa, gerçek şiir için kafiye ve vezin şart değildir' gibi görüşlerinden (Ercilasun 1979: 217) öğrendikleri şiir anlayışı ile parnasizm ve sembolizmden aldıkları unsurları birleştirerek yeni bir şiir estetiği meydana getirmişlerdir.

Servet-i Fünûn nesli, şiirde konu ve tema bütünlüğü fikrini geliştirmiş, Tanzimat'la başlayan bu anlayışı nihaî hale koymuş, parça yerine bütün güzelliğini esas alarak manzumenin kompozisyonuna önem vermiş, sırasında bir tek anlamı birkaç mısraa yayarak nazmı nesre yaklaştırmıştır (Ayata 1996: 72-73).

Servet-i Fünûn şairleri, şiire öneme veren, onun üzerinde düşünen bir nesildir. Onlar sadece şiirin vezin, kafiye, mısra gibi dış unsurlarını, ahenk ve anlam gibi iç unsurlarını düşünmek ve değiştirmekle kalmamış, Batıdaki şiir akımlarını takip etmiş, şiirin diğer bilimlerle olan ilişkisini de incelemişlerdir.

İncelenen sayılarda yer alan Cenap Şahabettin'in "Felsefe-i Evzan" makalesi buna bir örnek teşkil eder. Şiirdeki mısraların uzunluk ve mısra bitişleri bakımından simetrik olmasını 'harici intizam-kafiye', bir mısradaki lafızların sükûn ve harekesiyle diğer mısralardaki kelimelerin harekeleri arasındaki benzerliği 'dâhili intizam-vezin' olarak tanımlayan şair, şiirde ahenk tekerrürünün orta kıvamda olması gerektiğini belirtmektedir; çünkü ahenk tekerrürü çok olursa sinirleri yorar, az olursa zihne uyşukluk verir (C. Şahabettin 1317: 98).

Bu makalede 'aruz-hece' tartışmalarına da değinen şair, aruzla nesirde kullanılan pek çok kelimenin kullanılmadığını kabul eder, Fransızların da bizdeki hece veznine benzer bir parmak hesapları olduğunu belirtir; ancak onların dilinin parmak hesabıyla ahenkli olabildiğini, Türkçenin ise hece vezninde ahenksizleştiğini öne sürerek hece veznine karşı çıkar. Cenap Şahabettin'e göre yapılması gereken hece veznine yönelmek yerine dile uygun aruz kalıpları yapmaktır (C. Şahabettin 1317: 99).

Hüseyin Cahit Yalçın, "Musahabe-i Edebiyye" sütununda yer alan bir makalesinde şiir ile bilim arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. "Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri" başlıklı bu yazıda, ilerleyen bilimin şiiri öldürüp öldürmeyeceği sorusu irdelenmekte ve eşyanın vasfından ziyade yaratacağı hayalin şiirde yer alacağı söylenerek, bilimin şiirin sonu olmayacağı kanaatine varılmaktadır. Hatta bilim, şiire belki de yeni kapılar açacaktır; çünkü akıl ve duygu arasında sıkışan insan bu çarpışmadan ıstırap duyacak ve yeni şiirler meydana getirecektir. Fakat bunun için şairlerin, ilmî gerçekleri bir çeşit heyecana dönüştürmeyi bilmeleri gerekecektir (Yalçın 1901 k: 35-38).

Şiir üzerinde durulan bir diğer yazı da Tevfik Fikret'in "Musahabe-i Edebiyye"sidir. Şiir hakkında teorik fikir vermekten öte sohbet tarzında olan bu metinde yazar, asıl şiirin yazılamayanlar olduğunu söyleyerek, şairlerin insanları aldattığını, şiirdeki duyguların çoğunlukla sahte olduğunu (T. Fikret 1901) belirtmektedir.

Faik Ali'nin kaleme aldığı “Musahabe-i Edebiyye 67” manzum olduğu için, “Tahlili Fihrist” bölümünde şiir olarak gösterilmiştir. Faik Ali “İbhama Dair” isimli, dörtlüklerle yazdığı bu musahabede şiirde anlam kapalılığı üzerinde durmakta ve bunun gerekli olduğunu anlatmaktadır. Şaire göre şiirde anlam kapalı olmazsa okuyucu o şiirden zevk alamaz, kapalı anlam sayesinde herkes şiire kendine göre bir yorum getirebilmektedir (Ozansoy 1900: 332).

Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmasının başlangıcı olan Ali Ekrem'in “Şiirimiz” makalesi de incelenen sayılar arasında yer almaktadır. Bu makalede özel olarak Servet-i Fünûn şiiri üzerinde duran Ali Ekrem, şiirin Abdülhak Hamit ve Namık Kemal çizgisinden devam etmesi gerektiğini düşünmekte ve Cenap Şahabettin'le gelen yeni şiire karşı çıkmaktadır. Bu makale, çeşitli tartışmalara yol açtığı için irdelediği fikirler ve getirdiği tenkitlerle beraber çalışmanın “Tartışmalar” başlığı altında etraflıca incelenmiştir.

Dergide Avrupa'daki şiirin gelişimini ve şiir akımlarını takip eden makaleler de bulunmaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın, “Musahabe-i Edebiyye” sütununda parnasizm ve sembolizm hakkında beş adet yazı kaleme almıştır. Bu metinler de çalışmanın “Tenkit ve Tahlil Yazıları” başlığı altında ele alınmıştır.

Derginin incelenen sayıları şiir bakımından zengindir, dergide yüz on dokuz adet şiir bulunmaktadır. Faik Ali Ozansoy otuz yedi adet şiir ile dergide en çok şiiri bulunan isimdir, onu yirmi dört şiirle Celal Sahir takip etmektedir. Ömer Naci'nin on bir, Süleymanpaşazade Mehmet Sami'nin on, Süleyman Nazif'in sekiz, Hüseyin Siret'in altı, Hüseyin Suat'ın dört, Mehmet Sadi'nin ve Cenap Şahabettin'in üç, Mehmet Emin'in ve ‘M. Necdet’ imzasının bir şiiri bulunmaktadır. Tevfik Fikret'in dergiden ayrılması sebebiyle sadece 495. sayıda bir adet şiiri yer almaktadır. Aynı şekilde Ali Ekrem Bolayır da *Malumat*'a geçmeden önce dergide beş adet şiir neşretmiştir. Dergide dört tane de imzasız şiir bulunmaktadır; bunlardan ikisi bayram, biri de padişahın doğum günü vesilesiyle padişahın övüldüğü şiirlerdir. Dergideki şiirlerin elli yedi tanesi sonedir. Bilindiği gibi tablo altı şiir yazma geleneğini de Servet-i Fünûncular başlatmıştır, incelenen sayılarda bunun dört adet örneği bulunmaktadır.

Servet-i Fünûn neslinin bir de Halit Ziya Uşaklıgil tarafından başlatılan mensur şiir geleneği vardır. İncelenen sayılarda Halit Ziya'nın mensur şiiri bulunmamakla birlikte bu geleneğin diğer şairler tarafından devam ettirildiği görülmektedir. Dergide bulunan on yedi adet mensur şiirin sekizi Celal Sahir'e, dördü Mehmet Rauf'a, üçü Hüseyin Cahit'e, bir tanesi Ahmet Hikmet'e ve bir tanesi de Faik Ali'ye aittir.

1.4.5. Tartışmalar:

Servet-i Fünûn sütunlarında pek çok tartışmanın yer aldığı bilinmektedir. Bunlardan biri de Ali Ekrem Bolayır'ın “Şiirimiz” makalesi üzerine çıkan ve topluluğun dağılmasına neden olan tartışmadır. Ancak bu tartışmanın temelini daha eskilere dayandığı, ‘Dekadanlık’ meselesine kadar uzandığı dikkati çekmektedir.

Bilindiği üzere Cenap Şahabettin'in *Mektep* dergisinde yayımladığı “Terane-i Mehtap” şiirindeki ‘*sâat-i semen-fâm*’ tamlaması tepki ile karşılanmış, Ahmet Mithat Efendi, *Sabah* gazetesi sütunlarında onları ‘dekadan’ diye nitelendirerek edebiyatı geriletmekle suçlamıştır. Bu tartışmaya pek çok isim katılmış, Servet-i Fünûncular bu mesele üzerine birbirine yaklaşıp birlik olmuşlar, özellikle Cenap Şahabettin ve Ahmet Hikmet çeşitli makaleler yazarak topluluğu savunmuştur.

Fransızca ‘decadence’ kelimesi; çöküş, gerileme demektir. Bu tabiri Verlaine bir mısrasında kullanmış ve bu ad Parnas ekolüne karşı çıkanların adı olmuştur (Enginün 2006: 814).

1896 yılında yaşanan bu tartışmaya “Şiirimiz” makalesi vesilesi ile geri dönüldüğü görülmektedir. Ali Ekrem Bolayır, Rıza Tevfik'e yazdığı bir mektupta bu makaleyi niçin yazdığını açıkça söylemektedir. Tevfik Fikret'e, özellikle Cenap Şahabettin'e olan kişisel nefreti ve kendisini o zamanki şiirin merkezi olarak görmesi sebebiyle pek de objektif olmayan bu mektup (Uçman 2009), “Şiirimiz” makalesinin yazılma nedenini ortaya koyması bakımından oldukça aydınlatıcı niteliktedir.

Rıza Tevfik'e 1910 yılında yazılan bu mektupta Ali Ekrem'in, Cenap Şahabettin'i kişilik olarak da ahlâksız bulmakla beraber Paris'ten getirdiği 'mahud dekadan eş'arı' ile edebiyatımızı öldürecek bir şair olarak algıladığı görülmektedir. Cenap Şahabettin'in gelmesiyle beraber 'derhal' işin fena olacağı, şiirin ve edebiyatın geri gideceği kanaatine varan Ali Ekrem, H. Nazım'a (Ahmet Reşit Rey) "*Ya ayrılalım yahut bu adamları yola getirelim; Recaizade'nin; Tevfik Fikret'in nazar-ı dikkatini celp edelim.*" (Uçman 2009: 20) derse de H. Nazım bir müddet beklemeyi uygun görür. Bir süre sessiz kalan Ali Ekrem, gençlerin Cenap Şahabettin'in yolundan gittiğini görünce daha fazla dayanamaz:

"Biraz zaman sonra Servet-i Fünûn sayfelerinde Zahir, Sahir imzaları göründü; İbrahim Cehdi, Süleyman Nesib filan gibi birkaç kişinin şiirlerinde Cenab Şahabeddin'in tesirâtı ayân oldu; benim de sabır ve takatim tükendi. (...) Tevfik Fikret nezdinde biraderane ve dostane bir teşebbüste bulunmaya karar verdim." (Uçman 2009: 20)

Tevfik Fikret'e giderek Cenap Şahabettin ve Halit Ziya'nın şiirimizi ve nesrimizi mahvettiklerini, Cenap Şahabettin'in tesirinin daha 'mahuf ve hatarnak' olduğunu; çünkü üsluptan ziyade fikre ait olup, tıpkı dekadanların şiirde 'efkâr ve hissiyatı imate etmek' yolundaki amaçları doğrultusunda hareket ettiğini dile getiren Ali Ekrem, bütün bunların Fransa gibi canlı ve büyük bir millete zarar vermeyeceğini; ancak 'bizim gibi ölü bir millette ne azim, ne müthiş' yaralar açacağını, bu sebeple bizim dekadanlıktan ve sembolistlikten sakınmamız gerektiğini (Uçman 2009: 20) ısrarla vurgular.

Namık Kemal ve Abdülhak Hamit etkisinde olan Ali Ekrem, bu isimlerin meydana getirdiği edebiyatın izinden gitmek gerektiğini, ancak bu şekilde edebiyatımızda ilerleme kaydedilebileceğini düşünmekte ve aksi yöndeki yeniliklere karşı çıkmaktadır. Bunun üzerine Fikret'le görüşmüş; fakat ondan istediği cevabı alamamıştır:

"Mamañih her iki tesir-i mühimmin hakkında Tevfik Fikret'e irad etmediğim edille kalmadı. Kendisini cevaptan külliye ve katiye aciz bıraktım. Her ne söyledimse teslim ve kabul etmek mecburiyetinde bulundu; daha doğrusu vicdanen kendinde bu mecburiyeti hissetti; fakat zahiren hiçbir itirafa bulunmak istemedi ve ca'li bir hürriyet-i efkâr kisvesine bürünerek; 'Biz kalemlere serbesti verelim, varsınlar ne isterlerse yazsınlar, biz kimsenin cereyan-ı efkârına mani olmayalım; birçok eserler vücuda gelsin. Bunların arasında iyisi de olur kötüsü de olur; zaman hepsini eler, süzer, ehemmiyette âri olan melâib-i fikriyyeyi imha eder, ciddi âsâr-ı sanatı ise payidar bırakır'

yolunda pek nazar-firib bir safsata-i üstadâne tertip ederek beni her türlü emel-i tenkit ve muahezeden meyas bıraktı.” (Uçman 2009: 21)

Gençlik her zaman yeniliğe meyillidir, Cenap ve Halit Ziya’nın tarzları da yeni olduğu için gençler bu tarzları kabul edecek ve edebiyat mahvolacak diye korkan Ali Ekrem, Tevfik Fikret onu ne kadar vazgeçirmeye çalışsa da, kendince milletin maneviyatının esir edilmesine sessiz kalamayacağını düşünmüş ve bir şeyler yapmış olmak için “Şiirimiz” makalesini yazmaya karar vermiştir (Uçman 2009: 21-22).

Yıllar sonra yazdığı bu mektupta öfkesinin hala sönmediği belli olan ve söylediklerinin doğruluğunda okuyucuyu pek çok şüpheyeye düşüren Ali Ekrem, okuyucuyu kesin bir kanaate ulaştırır ki o da “Şiirimiz” makalesini, asıl olarak Cenap Şahabettin’i eleştirmek, onun şiirini ve bu şiire öykünerek şiir yazmaya çalışan genç şairleri tenkit etmek, böylece edebiyatımızı bu eğilimden kurtarmak için yazmış olduğudur.

Servet-i Fünûn şiirinin anlam ve üslup açısından bir otokritiği olan “Şiirimiz” makalesinde Ali Ekrem, başta Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin olmak üzere Süleyman Nesip (Süleymanpaşazade Mehmet Sami), İbrahim Cehdi (Süleyman Nazif), Celal Sahir, Fahir (Zihni Paşa’nın torunu Neyyir), Zahir (Faik Ali), H. Nazım (Ahmet Reşit Rey) gibi isimlerin üzerinde durmakta, şiirlerinden örnekler vererek değerlendirme yapmaktadır.

“Şiirimiz” makalesinin Servet-i Fünûn topluluğunun kopuşuna ve çeşitli tartışmalara yol açmasının ana sebebi Tevfik Fikret’in yazıyı eksik yayımlamasıdır. Öyleyse meseleyi tam olarak aydınlatabilmek için Tevfik Fikret’in hangi kısımları çıkardığını bilmek gerekmektedir. Bu çalışmada tamamı çevrilmiş olan “Şiirimiz” makalesi ile (505-508. sayılarda) Abdullah Uçman’ın *Edebiyat-ı Cedide’ye Dair Ali Ekrem’den Rıza Tevfik’e Bir Mektup* adıyla hazırladığı çalışmaya eklediği “Şiirimiz” makalesinin *Malumat*’ta yayımlanan şekli, içerik ve neşredilme tarihleri açısından karşılaştırılmıştır.

2 Teşrinisani 1316 [15 Kasım 1900] tarihinde *Servet-i Fünûn*’da hiçbir müdahale olmadan yayımlanan makalenin ilk kısmında (Bolayır 1900 a) Ali

Ekrem; yeni nesle, edebiyat heveslisi gençlere yol göstermek ve onların sorularını cevaplamak için bu makaleyi kaleme aldığını söylemektedir.

Nazmın ‘elfaz’ ve ‘mana’ unsurlarını inceleyecek olan yazar, vezin ve kafiye den bahsetmekle işe başlamaktadır. Ali Ekrem’e göre şiirin duygusuna bakılarak vezin seçilebilir, bir şiir içinde farklı vezinler de kullanılabilir; ancak vezin her zaman şiirdeki duyguya göre seçilmeli, şiirde duygu değişiyorsa vezin de değişmelidir. Bu serbestlik suiistimal edilir de çokça vezin değiştirilirse bu okuyucuyu yoracağı gibi şairin de acizliğini ortaya koyacaktır (Bolayır 1900 a: 164).

Kafiye, kulak için gereklidir; göz için kafiye nasıl yanılsa şiirden kafiye nin atılması da yanlıştır; aksi takdirde okuyucu şiirden hiçbir zevk alamayacaktır. Kısa okunan Türkçe ya da Türkçeleşmiş kelimeler ile uzun okunan Arapça kelimelerin kafiye yapılması ve kafiye lerin arasının fazla açılması; yani bir kelimenin kafiyesinin üç-beş satır sonra gelmesi de şiirde ahenksizliğe yol açtığı için hatadır (Bolayır 1900 a: 166-167). Divan şairlerinin zamanında ‘Kulak için kafiye’ kaidesi olmadığı için onların hataya düştüklerini belirten Ali Ekrem, bu kaide kendi zamanlarında kabul edilip yerleştiğine göre aynı hatalara artık düşmemek gerektiğinin (Bolayır 1900 a: 168) altını çizer. Yazar bu hususlar üzerinde dururken Tevfik Fikret’in şiirlerinden güzel ve kusurlu bulduğu örneklere yer vererek açıklamalarını yapar (Bolayır 1900 a: 170).

9 Teşrinisani 1316 [22 Kasım 1900] tarihinde makalenin yine hiçbir müdahale olmadan *Servet-i Fünûn*’da yayımlanan ikinci kısmında Ali Ekrem, şiiri ‘ifade’ ve ‘tertîp’ açısından ele almaktadır. Şiirde ahengin önemi üzerinde duran yazar, ahenk için anlamın feda edilmesine de karşı çıkar. (Bolayır 1900 b: 178-179) *Servet-i Fünûn* sayesinde yerleşen ‘ulama’ tarzı ile –enjambement usulünü kastetmektedir- anlamı feda etmek zaruretinden şairler kurtulabilmektedir. Anlamı üç dört mısraa yayma hakkı olan şair, manayı feda etmekten kolayca kurtulabilir (Bolayır 1900 b: 179). Ancak tasvire ve manzum hikâyelere uygun olan bu usul, hislerin tercümesinde yetersiz kalmaktadır (Bolayır 1900 b: 179-181).

Şiirlerde kullanılan yeni kelimeler sayesinde dilin zenginleştiğini düşünen Ali Ekrem, bundaki kaideyi şu şekilde belirlemektedir: Yeni kelimeler, yeni bir manayı ifade etmek için, dildeki kelimeler yeterli olmayınca dile alınmalıdır; ayrıca alınan bu yeni kelime ses değeri olarak ‘latif’ olmalı, şiirdeki duyguya da uymalıdır (Bolayır 1900 b: 182). Ancak bu durum da suiistimal edilmiş, karşılığı olduğu halde yeni kelimeler ortaya atılmıştır. Sırf yeni kelimeler kullanmak için şiir düşünmemelidir (Bolayır 1900 b: 183).

Makalenin bu kısmında Süleyman Nesip’e olumsuz eleştiride bulunan Ali Ekrem, kendisinin “bir kucak dolusu ‘evet’ olan” şiirlerinin olduğunu (Bolayır 1900 b: 186) dile getirir.

Makalenin 16 Teşrinisani 1316 [29 Kasım 1900] tarihinde yayımlanan üçüncü kısmında da herhangi bir müdahale bulunmamasına rağmen, eksik yayımlanan son kısım bütünlük arz ettiği için bu kısım *Malumat*’ta 7 Kânunuevvel 1316 [20 Aralık 1900] tarihinde (Uçman 2009: 63) yeniden yayımlanmıştır.

Makalenin bu üçüncü kısmında ‘şiirde mana’ üzerinde değerlendirmelerine başlayan Ali Ekrem, önce çeşitli şair ve düşünürlerin şiir tanımlarını verir, bu tanımlardan hareketle şiirin hayal gücünden doğduğunu, şairin bu yeteneği ile şiiri tasarlayıp idrak ettiğini belirtir. (Bolayır 1900 c: 195) Hayal gücü için şaire gereken üç yeti vardır: Hafıza, mukayese, tecrit (Bolayır 1900 c: 195).

Hayalden sonra ikinci önem sırası hisse aittir. Şiirin, gerçek bir şiir olabilmesi için his ve hayal ile dolu olması gerekmektedir (Bolayır 1900 c: 196). Bu yazısında Taine’in *Akl-ı Beşer* eserinden faydalanan (Bolayır 1900 c: 197) Ali Ekrem, Taine’in eserinden münekkidin hüküm verebileceği, mutlak bir tenkit kaidesi bulunabileceği, hüsnün nispî olmayıp ‘mehasin-i tabiattan dimağda mütevellit ihtisasatın eser-i tekerrürü’ olduğu sonucunu (Bolayır 1900 c: 197) çıkarmıştır. Bundan sonra fennin ilerlemesinin şiirin terakkisine engel olup olmayacağı sorusuna geçen yazar, Herbert Spencer ve Jean-Marie Guyau’nun

fikirlerinden yararlanarak bilimin şiiri öldürmek yerine belki de ilerlemesine yardım edeceğini söyler (Bolayır 1900 c: 198).

İleride bahsedileceği üzere Ali Ekrem'in *Malumat*'ta yazmaya başlaması ve tartışmanın 'tenkit' üzerine yoğunlaşması üzerine Hüseyin Cahit, "Hayat-ı Matbuat 3" (Yalçın 1901 a) yazısında Ali Ekrem'in makalesinin *Malûmat*'ta tekrar yayımlanan bu kısmını ele alarak onun görüşlerini eleştirir ve Ali Ekrem'in Taine'i yanlış anladığını vurgular.

Konuyla bütünlük arz etmesi bakımından Hüseyin Cahit'in bu yazısında Ali Ekrem'e verdiği cevapları burada kaydetmek yerinde olacaktır. Hüseyin Cahit, tenkidin mantıkî muhakeme olduğunu söyleyen Ali Ekrem'e, tenkidin onun görüşüne göre cebirden, hendeseden ne farkı kaldığını sorar ve tenkidin bugün bir sanat olduğunu (Yalçın 1901 a: 179) dile getirir. Ali Ekrem'in şaire verdiği doğru eleştirileri kabul, yanlışları ret görevini de bütün tefrik ve temyiz hakkı şairde olursa münekkidin hükmünün öneminin kalmayacağını (Yalçın 1901 a: 181) belirterek saçma bulur. Ayrıca Ali Ekrem, Taine'i yanlış anlamıştır; zira Taine münekkidin hüküm vereceğini söylemez, bizzat buna karşı çıkar, Taine'e göre tenkit, bir sanattır (Yalçın 1901 a: 181-182).

Makalenin dördüncü ve son kısmında başta da belirtildiği üzere edebiyatı geri götördükleri için Cenap Şahabettin ve onun şiirine benzeyen şiirler yazmaya çalışan şairlere ağır eleştirilerde bulunan Ali Ekrem, buraya kadar 'tetkikat-ı lafziyye'ye ait bahislerden söz ettiğini, Tevfik Fikret'in de bunları memnuniyet ve takdirle neşrettiğini belirtir; ancak Tevfik Fikret'i 'küplere bindirecek' kısma yeni geldiği için onun yazıyı olduğu gibi neşretmekten çekineceğini tahmin ederek kendisine bir tezkire yazar (Uçman 2009: 23) ve bu tezkirede şunları dile getirir:

"Tevfikçğim,

Bizim makale bitti, gönderiyorum. (...) Ben bu makaleyi çok emek sarf ederek yazdım. Maksudım fikirlerimi beyan etmektir. Herkes de kendi fikrini beyanda hür olmalıdır. Bunu sen herkesten ziyade kabul ve tasdik edersin. Artık yine filanın yahut falanın hatırına riayeten, benim kendimce bir kıymeti olan eserimi hırpalarsan insafsızlık etmiş olursun. Makalemden hiçbir bahsin tayy hatta tadil edilmesine razı değilim. Tahtie ettiğim zevat darılacaksa, bana darılacaklar. Ben her muahezeyi, her itirazı gözüme aldıktan sonra sana düşen eserimi neşretmekten ibaret kalır. Şiirlerin

hakkındaki fikrimi de en samimi surette söyledim. Bundan dolayı yahut hala kimsenin hatırına toz kondurmamak mesleğini her nedense muhafaza emeliyle eserimin aynen Servet-i Fünûn'a dercini arzu etmeyebilirsin. Bu halde hiç dercettirme. Gazetenin münderecatı sana muhavveldir. Âsârı red ve kabulde ihtiyarını teslim eylerim.” (Özaydın 2012: 47)

Ali Ekrem, bu ricasına rağmen Tevfik Fikret'in yazısının en canlı yerlerini kaldırdığını, eserini maskaraya çevirerek neşrettiğini, Fikret'in kendisine yazdığı itizarnameyi evine bile göndermeye lüzum görmeyerek *Servet-i Fünûn* matbaasına bıraktığını, bu itizarnamenin, makalesinin 'tahrifat-ı külliye' ile neşrinden on bir gün sonra *Servet-i Fünûn* matbaasına uğradığında sermürettip tarafından eline 'alelade' tutuşturulduğunu (Uçman 2009: 23) belirtmektedir.

Tevfik Fikret'in mektubunda şu sözler yer almaktadır:

“Ekremcik,

Müsveddelerin bir kısmını bakir olarak iade ediyorum, çünkü öyle istemişsin. Fakat şurasını söyleyim ki, bunları iade edişim, gazetenin münderecatı bana muhaveel olduğu ve bu salahiyyeten istifade ile olur olmaz her şeyi terviç ve müdafaa mesleğim bulunduğum için değil. Bunda hata ediyorsun. Bu cüretim, makalenin sonları, gazetenin şimdiye kadar alışmadığı bir yolda, yani kendi dilimizle kendimize tariz –tenkit değil tariz-yolunda yazılmış olmasından ileri geldi. Sen de bilirsin ki Faik Ali, Süleyman Nesip, İbrahim Cehdi, Sahir, Fahir hatta Cenab hakkında kullandığın lisan bir lisan-ı tenkit değil, adeta tariz ve tezyiftir. Servet-i Fünûn'da şimdiye kadar kaçındığımız bu nevi mücadelata kapı açacak olursak sonra ne olur? (...) İşte bunu düşünerek, bu hafta makalenin yalnız nazariyat kısmını derç ile diğer parçasını –afvına iğtiraren- terk ettim. (...) Şimdi biliyorum, sen makalenin bu hafta konulan kısmının da diğer kısmı gibi niçin terk edilmediğinden şikâyet edeceksin, darılacaksın. Fakat insaf et! Bir hafta önce 'Mabadı var' diye kestiğimiz bir makaleyi nasıl yarım bırakabilirdik?” (Özaydın 2012: 47)

Şiirin manası üzerine değerlendirmelerin devam ettiği makalenin bu son kısmı 26 Teşrinisani 1316 [9 Aralık 1900] tarihinde *Servet-i Fünûn*'da Tevfik Fikret'in müdahalesi ile yarım olarak yayımlanır (Bolayır 1900 d). Kesin ve açık bir şekilde rica ettiği halde, Tevfik Fikret'in bu hareketine çok kızan ve bu hakarete tahammül edemediğini söyleyen Ali Ekrem, kalkıp *Malumat*'a gittiğini, H. Nazım, Menemenlizade Mehmet Tahir, Samipaşazade Sezai, Ali Kami ve Rıza Tevfik'in de beraber geldiğini (Uçman 2009: 23-24) belirtir. Ancak Ali Ekrem bir noktayı yanlış hatırlamaktadır:

Yukarıda belirtildiği gibi Ali Ekrem, Rıza Tevfik'e yazdığı mektupta, Tevfik Fikret'in mektubu ile yazısının tahrif edilerek basılmış halinin on bir gün

sonra (Uçman 2009: 23) eline geçtiğini söylemektedir. Ali Ekrem, doğru hatırlıyor olsa idi, *Malumat*'a 20 Aralık'ta gitmesi gerekirdi; çünkü eksik yayımlanan kısım *Servet-i Fünûn*'da 26 Teşrinisani 1316 [9 Aralık 1900] tarihinde neşredilmişti. Fakat Ali Ekrem'in *Malumat*'a yazdığı ve ihtar etmiş olduğu halde eserinin en mühim yerleri çıkarılarak yayımlandığı için artık böyle bir dergiye yazmaya devam edemeyeceğini, makalenin manaya ait kısmını neşrettirmek üzere *Malumat*'a gönderdiğini, 'âcizane' eserlerini *Malumat*'ın sayfalarında görmekle memnun olacağını dile getirdiği mektubu 27 Teşrinisani 1316 [10 Aralık 1900] tarihlidir (Uçman 2009: 45); yani yazının *Servet-i Fünûn*'da çıktığının hemen ertesi günüdür. *Servet-i Fünûn*'da üçüncü kısım olarak yayımlanan bölüm *Malumat*'ta 30 Teşrinisani 1316 [13 Aralık 1900] (Uçman 2009: 55), *Servet-i Fünûn*'da dördüncü kısım olarak yarım yayımlanan bölüm *Malumat*'ta 7 Kânunuevvel 1316 [20 Aralık 1900] (Uçman 2009: 63), *Servet-i Fünûn*'da yayımlanmayan dördüncü bölümün kalan yarısı ise daha da genişletilmiş olarak 14 Kânunuevvel 1316 [27 Aralık 1900] (Uçman 2009: 88) tarihinde *Malumat*'ta yayımlanır.

Yazının *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan bölümünde Ali Ekrem, önce 'iptila-yı nazm'dan bahsetmekte, eskiden bir şeyi öğrenmek için ezberlemek gerektiğine inanıldığına ve şiirle alakası olmayan eserlerin bile manzum yazıldığına dikkat çekerek artık bu devrin geçtiğini (Bolayır 1900 d: 211) belirtmektedir. Ancak bu, şairane olmayan bir fikri ille de nesir yazmak gerektiği anlamına gelmez, manzum da yazılabilir; Ali Ekrem, Tevfik Fikret'in şiirlerinden örnekler vererek kendisinin bunu pek güzel başardığını belirtir (Bolayır 1900 d: 212).

Şairi 'mehasin-i tabiatı herkesten ziyade gören, herkesten iyi tasvir eden' kişi olarak tanımlayan Ali Ekrem, Fuzuli'nin eğrilik bakımından kaş ile gemiyi benzetmesini örnek vererek eski şiirin tuhaflığından bahseder (Bolayır 1900 d: 213-214). Fakat Ali Ekrem'e göre genç şairler arasında da deha sahibi kimse yoktur (Bolayır 1900 d: 214). *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan şiirler, Recaizade Mahmut Ekrem ve Hamit'in manzumeleri kadar şiir değildir (Bolayır 1900 d: 214). *Servet-i Fünûn*, şiir dili, şiirin konusu bakımından ilerleme kaydetmiştir;

ancak ne Tevfik Fikret ne Cenap Şahabettin ne H. Nazım'ın şiirleri arasında 'fevkalade' olarak nitelendirilebilecek dört beş şiirden fazlası yoktur (Bolayır 1900 d: 214).

Burcu Özaydın'ın hazırladığı *Ali Ekrem Bolayır'ın Dergi ve Gazetelerde Yayımlanmış Yazıları* isimli basılmamış yüksek lisans tezinde, makalenin *Servet-i Fünûn*'da yayımlanmayan, genişletilerek *Malumat*'ta yayımlanan bölümünde üzerinde durulan eleştiriler şu şekildedir:

Tevfik Fikret'in bazı şiirleri güzel, bazıları ise açıkça kötüdür; "Kılıç" şiiri onun en kötü şiirlerinden biridir (Özaydın 2012: 49). Cenap Şahabettin, süse ve sanata fazla düşkündür, "Riyah-ı Leyal" şiiri başarısız, "Mev'id-i Telakide" şiiri fazla süslüdür (Özaydın 2012: 49-50). H. Nazım'ın şiirlerinde sanat açısından küçük bir eksik bulmak mümkün değildir, onun şiirleri mantıkî şiirlerdir, teessürü hissedilmez ama kof şiir değildir (Özaydın 2012: 50). Terkipler konusunda Tevfik Fikret başarılıdır, Cenap Şahabettin yine aşırıya kaçmıştır, H. Nazım bazen gereksiz yere terkip kullansa da genel itibarıyla yerinde ve başarılı terkipler kullanmıştır (Özaydın 2012: 51-52). Fakat genç şairler terkip konusunda aşırıya kaçmaktadırlar, bunların başında Süleyman Nesip gelir (Özaydın 2012: 52). Bu ifratların sebebi taklittir, genç şairler Cenap Şahabettin'i ve onun şiirini taklit etmektedirler (Özaydın 2012: 52). Faik Ali terkipler içinde boğulan, samimi hislerini yazamayan bir şairdir; İbrahim Cehdi'nin "Peyam-ı Dûrâdûr" şiiri o derece manasızdır ki şair bunu kendine saklasa daha iyi olacaktı; A(yın) Naci'nin "Leyl-i İntizar" şiiri tahlile değmeyecek bir 'söz yığıntısı'dır (Özaydın 2012: 52-53). Sahir, Fahir, Zahir gibi genç şairlerde yetenek vardır; ancak yenilik düşkünlükleri yüzünden şiir yerine 'oyuncak' yazarlar (Özaydın 2012: 53). Bu gençlerin her yazdığını yeni diye beğenmek onların gelişimini engellemektir (Özaydın 2012: 54). Daha sonra Sahir, Fahir ve İbrahim Cehdi'nin birer şiirini inceleyen Ali Ekrem, bu şiirleri yenilik düşkünlüğü, anlamsız terkiplerle dolu bulur (Özaydın 2012: 54-55). Yazısının sonunda tepki alacağını bildiği için herkesin fikrini söylemekte özgür olduğunu (Özaydın 2012: 55) belirten Ali Ekrem, bu sözle hem kendini hem de gelecek cevapları kastederek gibidir.

Ali Ekrem'in "Şiirimiz"de Tevfik Fikret'i fazla hırpalamadığı, ona çok fazla olumsuz eleştiri yöneltmediği görülür. Oysa Rıza Tevfik'e yazdığı bahsi geçen mektupta 'hukuk-ı kadime-i muhabbetimizin taht-ı tesirinde' o sözleri yazdığını söyleyen Ali Ekrem, Fikret'in mühim bir şair değil, mutavassıt, sathî şair olduğunu, kişiliğini, mizacını, fikrini ve nesrini velhasıl hiçbir şeyini beğenmediğini dile getirir, bütün bu sözleri düşmanlıkla yazdığı belli olan yazar, ardından Cenap Şahabettin'e ağza alınmayacak sözler sarf eder (Uçman 2009: 30-40).

Ali Ekrem Bolayır ve beraberindeki arkadaşları *Malumat*'a geçince iki taraf arasında kavga başlar. Ali Ekrem, Rıza Tevfik'e yazdığı mektupta o günleri şu şekilde özetlemektedir:

"*Servet-i Fünûncular kudurdular, (...) Baba Tahir gibi bir edepsizin gazetesine gitmek aynı cinayet imiş; 'masum ve muattar' bir istikbal-i edebiyi tehdit imiş, bize hususi mektuplar yazdılar, okunmaz imzalarla kâğıtlar gönderdiler. (...) Kendi mahiyetlerini teşhir ettiler.*" (Uçman 2009: 24)

Ali Ekrem, *Servet-i Fünûncular*ın kendisine hususi mektuplarla saldırdıklarını dile getirmektedir; ancak Raik Vecdi'nin (Cenap Şahabettin) 12 Nisan 1317 [25 Nisan 1901] tarihinde neşredilen "Müntekid-i Hakiki" makalesine kadar birkaç ay *Servet-i Fünûn* sütunları sessizdir, Ali Ekrem'in 27 Aralık 1900 tarihinde *Malumat*'ta yayımlanan "Şiirimiz" makalesinin devamındaki eleştirilere hiçbir cevap verilmemiştir.

Cenap Şahabettin, "Müntekid-i Hakiki" (C. Şahabettin 1901) makalesinde bizdeki tenkidin kişisel zevk ve şahsî düşünceye göre yapıldığını, Avrupa'daki tenkidin ise bundan çok farklı olduğunu belirtince kavga yeniden alevlenir. Bundan sonra *Servet-i Fünûn* sütunları ile *Malumat* arasında 'tenkit' üzerine tartışma başlar.

Cenap Şahabettin, bu yazısında, münekkidin görevinin, bir eserin kusurlarını değil, meziyetlerini saymak olduğunu söylemektedir; çünkü kusurlarla dolu bir eser tenkide değmez (C. Şahabettin 1901: 114). Ayrıca münekkidin münasebeti yazarlarla değil, kendi okuyucusu ile, her okuyucu okuduğu eserin seviyesinde değildir, münekkit onun rehberidir (C. Şahabettin 1901: 114). Ancak

eserin meziyetlerini inceleyip göstererek yol gösterici münekkkit bulmak zordur; hatta böyle bir münekkkit yoktur; çünkü zamanın tesiri, terbiye, mizaç, yetiştiği maddi ve manevi muhit, hepsi buna engeldir (C. Şahabettin 1901: 115). Hiçbir münekkkit, zihnini bu etkilerden arındıramayacağı için, zevk şahsi ve güzellik nispidir, ‘zevk-i selim’, ‘hüsn-i mutlak’ gibi kavramlar maddi vücuttan mahrum, tasavvura ait birtakım terkiplerdir (C. Şahabettin 1901: 115). Cenap için asıl ve gerçek münekkkit ‘zaman’dır; zaman garaz ve ihtiraslardan, beşeri zaatlardan azadedir ve eserin kıymetini doğru bir şekilde ortaya koyar (C. Şahabettin 1901: 115). Öyleyse kişilerin yaptığı tenkit, şahsî olduğuna göre bilim değil, sanat olacaktır.

Görüldüğü gibi Cenap Şahabettin’in fikirleri, “Şiirimiz” makalesindeki fikirlerin tam tersidir, burada hem fikir çatışması bulunmakta, hem de Ali Ekrem’in kendisi hakkındaki eleştirisinin onun şahsî fikri olduğu dolaylı olarak ifade edilmektedir.

Ertesi hafta *Malumat*’ta bu yazıya cevap verildiğini, Hüseyin Cahit’in 26 Nisan 1317 [9 Mayıs 1901] tarihli “Hayat-ı Matbuat 1” (Yalçın 1901 b) başlıklı yazısından öğrenmekteyiz. Hüseyin Cahit Yalçın, bu yazısında A. Nadir’in (Ali Ekrem) Cenap Şahabettin’in “Müntekid-i Hakiki” makalesi ile H. Nazım’ın (Ahmet Reşit Rey) *Malumat*’ta yayımladığı tenkit konulu makalesini karşılaştırdığını ve H. Nazım’ın görüşlerini desteklediğini (Yalçın 1901 b: 156-157) belirtmektedir.

Hüseyin Cahit’in “Hayat-ı Matbuat 1” (Yalçın 1901 b), “Hayat-ı Matbuat 3” (Yalçın 1901 a), “Hayat-ı Matbuat 4” (Yalçın 1901 c) yazıları *Servet-i Fünûn* ile Ali Ekrem Bolayır ve Ahmet Reşit Rey arasındaki laf kavgasının mahiyetini göstermektedir. Bu yazılardan *Malumat*’ta yazan iki ismin Hüseyin Cahit ve Mehmet Rauf’u devamlı küçümseyip kendilerini övdüklerini öğreniyoruz. Fikir olarak ise tenkidin mahiyeti üzerine konumlanmakla birlikte yazılar birbirini tekrar etmektedir. *Malumat*’ta yazan Ali Ekrem ve Ahmet Reşit, tenkidin kesin bir ‘miyarı’ olup ve bu sebeple tenkidin bir bilim; *Servet-i Fünûn*’da yazan Hüseyin Cahit ve Mehmet Rauf ise tenkidin ‘şahsi’ olduğu için bir ‘sanat’ olduğunu ileri sürer. Hüseyin Cahit de karşı taraf da düşüncelerine Hippolyte

Taine'in fikirlerini kanıt olarak gösterir. Yukarıda Hüseyin Cahit'in Ali Ekrem'i Taine'i yanlış anlamakla suçladığı dile getirilmişti. Bu yazılarda Hüseyin Cahit, Taine'in fikirlerini açıklamakta, onun tenkide sanat gözüyle baktığını ve tenkidin şahsi düşünceler çevresinde oluştuğunu belirttiğini anlatmaktadır. Ayrıca Hüseyin Cahit, Taine'in kendilerini gibi düşündüğünü karşı tarafa ispat etmek ve onlara hem gerçek bir tenkit örneği göstermek hem de bir ders vermek amacıyla Taine'in Balzac hakkında yazdığı tenkit metnini çevirerek *Servet-i Fünûn*'un sütunlarında 533-538. sayılar (Yalçın 1901 d) arasında neşreder.

Hüseyin Cahit'in "Musahabe-i Edebiyye" sütunlarında parnasyen ve sembolist şairler hakkında yazdığı makaleler⁷ de doğrudan bu tartışmalar çerçevesinde değerlendirilememekle beraber bu yazılarda Ali Ekrem'e inceden bir gönderme olduğu düşünülebilir. Çünkü bu makalelerde Hüseyin Cahit, parnasyen ve sembolist şairlerin çektiği sıkıntıları, uzun süre alayla karşılandıklarını anlatmakta, özellikle sembolistlerin 'dekadan'lıkla suçlandıklarını, kaderlerinin *Servet-i Fünûn* topluluğuna benzediğini söylemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Ali Ekrem, Ahmet Mithat Efendi'nin görüşlerine katıldığını sonradan ortaya koyarak Cenap Şahabettin ve izinden gidenlere 'dekadan' demekle ve Tevfik Fikret'le olan konuşmasında 'dekadanlık ve sembolizm'den uzak durulması gerektiğini söylemektedir. Hâlbuki Hüseyin Cahit bu makalelerde, onların şairleri ve şiiri özgürleştirmek gibi edebiyata büyük hizmetlerde bulunduklarını anlatmaktadır.

Mehmet Rauf da "Şu Tenkit Meselesine Dair" isimli makalesinde bu tartışmalara katılır (M. Rauf 1901). Mehmet Rauf bu makalede mantığın bazen insanı yanılttığını ileri sürerek, H. Nazım'ın tenkidi mantıkî bir takım kaidelerle sınırlamasına karşı çıkmaktadır (M. Rauf 1901: 171). Mehmet Rauf'a göre güzelliğin kaidesi yoktur, hiçbir kaideyle açıklanamayan güzellikler mevcuttur ya

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hüseyin Cahit [YALÇIN], "Musahabe-i Edebiyye: Parnas Şairleri 1", *Servet-i Fünûn*, 21. Cilt, nr. 545, s.395-398; "Musahabe-i Edebiyye: Sembolist Şairler", *Servet-i Fünûn*, 21. Cilt, nr. 542, s.346-349; "Musahabe-i Edebiyye: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt", *Servet-i Fünûn*, 21. Cilt, nr. 541, s.326-330; "Musahabe-i Edebiyye: Sembolizmin Mübeşşirleri ve Üstatları", *Servet-i Fünûn*, 21. Cilt, nr. 540, s.309-312; "Musahabe-i Edebiyye: Fransız Şuara-yı Hâzırası 1- Parnas Meslek-i Edebisi ve Sembolizm", *Servet-i Fünûn*, 21. Cilt, nr. 539, s. 292-298.

da kaideye uyduğu halde insana güzel gelmeyen şeyler bulunur (M. Rauf 1901: 171).

Mehmet Rauf daha önce yazdığı “Tevdiat-ı Edebiyye” adlı yazısında da tenkit hükümlerinin şahsi his ve zevklere dayandığını, bu nedenle *Servet-i Fünûn*’a yazdığı “Tetkikat-ı Edebiyye”lerin ‘tetkikat’ değil aslında birer ‘tevdîât’ olduğunu dile getirmiş ve yazısının başlığını o şekilde atmıştır (M. Rauf 1900: 222).

Servet-i Fünûn’da *Malumat* cephesine cevap veren isim ağırlıklı olarak Hüseyin Cahit Yalçın’dır. Bunda topluluğun dağılmaya başlaması, Tevfik Fikret’in dergiden çekilmesi, derginin sorumluluğunun Hüseyin Cahit’te olması etkili olmuştur. *Malumat* ve *Servet-i Fünûn* arasındaki tartışma büyüyünce saray müdahale etmiş ve *Malumat*’ın 301. sayısından [9Ağustos 1317/22 Ağustos 1901] sonra Ali Ekrem’in dergide çalışmasını yasaklamıştır (Özgül 1991: 430). Tartışmanın *Servet-i Fünûn* sütunlarındaki seyrini göstermeye çalıştık, *Malumat*’ta yazılanların şiddeti ise verilen cevaplardan ve sarayın müdahalesinden anlaşılmaktadır.

Sarayın müdahalesi ile noktalanın bu tartışma bahsini kapatmadan önce son olarak şunu da ilave etmek gerekir: Celal Sahir, Faik Ali gibi isimleri “Şiirimiz” makalesinde eleştiren Ali Ekrem’in onlarla olan düşmanlığı burada kapanmamıştır. Celal Sahir ve arkadaşları meşrutiyetin ilanından sonra Fecr-i Âti topluluğunu kurunca Ali Ekrem de onlara karşı bir topluluk oluşturur (Uçman 2009: 26) ve bu iki grup arasında çeşitli tartışmalar devam eder.

1.4.6. Tenkit ve Tahlil Yazıları:

Servet-i Fünûn nesli, üstatları olan Recaizade Mahmut Ekrem’in tenkit anlayışına genel olarak bağlı kalmakla birlikte kendilerine has bir tenkit anlayışı da geliştirmişlerdir (Ayata 1996: 80). Onların tenkit ve tahlil yazılarında göze çarpan özellik, Batı düşünür ve sanatçıların fikirlerini tercüme ve tahlil yoluyla eserlerinde kullanmaları, onları kendilerine referans göstermeleridir. Batı dünyasını medeniyetin merkezi olarak gören ve onları takip etmekle övünen *Servet-i Fünûncular* kendi çağdaşları olan tenkitçilerden en çok Hippolyte Taine

ile ilgilenmişlerdir. Ahmet Şuayp, Taine'in hayatını ve felsefesini ele almış, Mehmet Rauf, Taine'in tenkidi düşüncelerini tanıtmış, Hüseyin Cahit Taine'in *Sanat Felsefesi* eserinden tercümeler yapmıştır (Ercilasun 1979: 122).

Kendine has fikirleri olan; ancak eski edebiyatımızdan, hatta Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi çizgisinden farklı oldukları için çeşitli eleştirilere maruz kalan bu topluluk, birlik olup kendilerini savunmuşlardı. Bu çalışmanın kapsamına giren yıllarda ise artık dışarıdan gelen eleştirileri savuşturmuş, kendini ispat etmiş bir grup bulunmaktadır. Fakat bundan sonra kendi içlerinde bölünmeye başlarlar.

Tevfik Fikret, Ahmet İhsan'la tartışır ve dergiden ayrılır, Hüseyin Siret mektupçuluk göreviyle Bursa'ya gönderilir. Ali Ekrem “Şiirimiz” sebebiyle *Malumat*'a geçer, H. Nazım (Ahmet Reşit Rey), Menemenlizade Mehmet Tahir, Samipaşazade Sezai, Ali Kami de onun peşinden giderler. Bundan sonra iki cepheye ayrılan *Servet-i Fünûn* yazarları kendi aralarında tartışmaya başlamış, bu tartışmaları çeşitli tenkit ve tahlil yazılarının kaleme alınmasına vesile olmuştur. “Şiirimiz” makalesi ve beraberinde getirdiği tenkit metinlerine çalışmanın “Tartışmalar” başlığı altında yer verilmiştir.

Bu başlık altında ele alınan makaleler dışında dergide, birçok ülkenin edebiyatından bahseden, geniş yelpazeli tenkit ve tahlil yazıları bulunmaktadır. Bu yazılar Ahmet Şuayp'ın “Hayat ve Kitaplar”, Mehmet Rauf'un “Tetkikat-ı Edebiyye” ve Tevfik Fikret'in başlattığı “Musahabe-i Edebiyye” sütununda yer almaktadır.

“Tevfik Fikret, *Servet-i Fünûn*'a geçtikten sonra yeni bir kalem denemesi başlatıyor. O da ‘Musahabe-i Edebiyye’ başlığını alıyor. (...) *Servet-i Fünûn Dergisinin* 256. sayısında bir ‘mukaddeme’ ile ilk ‘Musahabe-i Edebiyye’yi kaleme alan Fikret, bu hareket içinde bu tür bir edebî sohbet geleneği başlatmış oldu. Edebi sohbet geleneği diyorum; çünkü bu köşede, harekete katılan birçok sanatçı ‘Musahabe-i Edebiyye’ başlığı altında değişik konularda edebî sohbetler kaleme almıştır ve bir anlamda da sanat ve edebiyat görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu niteliği ile ‘Musahabe-i Edebiyye’ Fikret’in başlatması ile bu topluluğun karakteristik bir ifade vasıtası olmuştur.” (Parlatır 1986: 208)

Tevfik Fikret'in derginin incelenen sayılarında sadece bir tane “Musahabe-i Edebiyye”si bulunmaktadır. Onu da dergiden ayrıldıktan sonra

göndermiş; ancak bir müddet sonra Hüseyin Cahit’le arası bozulunca dergiye yazı göndermeyi tamamen kesmiştir.

Tevfik Fikret, bu musahabesinde şiir ile hakikati kıyaslayarak şiirin insanı kandırdığını, şairin ‘asıl şiiri’ yazamadığını ve bu sebeple yazdıklarında samimi olmayıp okuyucusunu aldattığını ifade etmektedir. Fikret’e göre Victor Hugo şiirde en yalancılardandır; çünkü okuyucusunu ağlatmaya çalışır ve ağlattığı zaman da onunla alay eder. Şiirine kendi duygularını katmaktan sakındığı için belki de Leconte de Lisle şairlerin en dürüstlerindendir (T. Fikret 1901: 275).

Cenap Şahabettin’in de dergide iki adet “Musahabe-i Edebiyye” bulunmaktadır. Bu musahabelerden “Müntekid-i Hakiki” makalesi çalışmanın “Tartışmalar”, “Felsefe-i Evzan” makalesi de “Şiir” başlığı altında ele alınmıştır.

Dergide Fikret’in başlattığı “Musahabe-i Edebiyye” geleneğini Hüseyin Cahit sürdürmüş ve kaleme aldığı on üç “Musahabe-i Edebiyye” ile bu sütunu edebî sohbetten ziyade Batı edebiyatının tanıtıldığı bir köşeye dönüştürmüştür.

“Zevk-i Edebînin Esbâb-ı Suver-i Tahavvülatı” başlıklı musahabesinde edebiyatın niçin değiştiği üzerinde duran Hüseyin Cahit, kainatın, sosyal yaşamın, insanların değiştiğini, dolayısıyla onların edebî zevkinin de değişime uğradığını belirtmekte; edebiyatın değişmezse insana hitap edemeyeceğini vurgulamaktadır (Yalçın 1900 a).

Hüseyin Cahit, “Parnas Şairleri”ni ele aldığı musahabesinde ise onlarla kendileri arasında benzerlikler bulmaktadır. Bu benzerlik iki yöndendir; birincisi, güzelliğe ve sanata ciddi bir meftuniyet beslemeleri, diğeri de ortaya çıkışları esnasında aldıkları tepkidir. Servet-i Fünûnculara bir zamanlar ‘dekadan’ denilmişti, parnasyen şairler de bu ‘parnasyen’ ismini kendileri seçmemişler, onlara ‘adi ve gülünç şiirler yazan şair’ anlamındaki bu isim, var olan edebiyat çevresi tarafından verilmiştir. Parnasizmin kurucularından Catulle Mendes’in kendilerine olan düşmanlık için gösterdiği iki sebep vardır: Birincisi; parnasyen şairlerin genç oldukları için kusursuz olmamaları ve uzun saçlı olmaları. İkincisi; sanatı ciddiye almaları. Mendes, ehemmiyetsiz, çalakalem eserlerin olduğu bir

devirde sanata itina gösteren bu şairlerin elbette hoş karşılanamayacağını ifade etmektedir (Yalçın 1901 e).

Sembolizm ve sembolist şairleri de musahabelerinde inceleyen Hüseyin Cahit, Paul Verlaine'ı sembolizmin kurucusu ve üstadı kabul eder, onun hiçbir kaideye bağlı kalmadan 'sevk-i tabii' ile yazdığını (Yalçın 1901 f) vurgular. Sembolist şairler, şiiri ve şairleri pek çok kuraldan kurtarmıştır, şairler serbest mısralarla istedikleri zaman parnasyen istedikleri zaman sembolist yazabilmektedirler, bu da şiir için büyük bir terakkidir (Yalçın 1901 g). S. Beuve, Vigny, Baudelaire, Mallarme gibi şairlerin sembolizmi algılama ve uygulama biçimlerinden de bahseden Hüseyin Cahit, sanata bu büyük ilerlemeyi kazandıranların Avrupa'da başlangıçta kendileri gibi 'dekadan' olarak nitelendirildiğini hatırlatmaktadır (Yalçın 1901 h).

“Fransız Şuarâ-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebisi ve Sembolizm” başlıklı musahabesinde de aynı mevzular üzerinde duran Hüseyin Cahit, Lamartin ve Musset'yi sürekli kendi şahsiyetlerinden bahsettikleri için beğenmemektedir. Hugo sanatıyla dehasını birleştirmeyi bilen bir üstattır. Kendileri de onun açtığı çığır üzerinde; ancak kendi şahsiyetleri dairesinde yürüyeceklerdir (Yalçın 1901 ı).

Hüseyin Cahit diğer musahabelerinde edebiyatın iktisat (nr. 518 s. 372-378), iklim (nr. 519 s. 387-393), sanatçının mizacı (nr. 521 s. 2-5), ilim ve fen (nr. 522 s. 18-22; nr. 523 s. 35-36; nr. 526 s. 85-87), musiki (nr. 535 s. 226-229) ile ilişkisini ayrıntılı olarak tahlil etmekte, kimini doğrudan Fransızcadan çevirmekte, tercüme olmayanlarda da Batılı yazarların fikirleriyle kendi fikirlerini desteklemektedir.

“Hayat-ı Matbuat 2” de *Eylül* romanını tahlil eden Hüseyin Cahit, zamanın ve olayların akışında bulduğu bazı mantık hatalarını göstermekte, karakterlerin psikolojilerinde de bazı kusurlar tespit etmektedir. Eserin bitişini de beğenmeyen, hatta eserin bitmemiş gibi bırakıldığını düşünen Hüseyin Cahit, bütün bunlarla beraber Mehmet Rauf'u başarılı bulmaktadır (Yalçın 1901 m).

Dergide tenkit ve tahlil yazılarının bulunduğu diğer bir sütun “Tetkikat-ı Edebiyye” adıyla Mehmet Rauf’a aittir. Mehmet Rauf bu sütunda Alfred de Musset hakkında bir yazı serisi kaleme almış, Halit Ziya’yı ve eserlerini incelemiş, Ahmet Şuayp’ın *Hayat ve Kitaplar* kitabını değerlendirmiş ve edebiyatımız ile Avrupa’yı kıyaslamıştır.

“Alfred de Musset” yazı dizisinde onun bir aşk şairi olduğunu söyleyen Mehmet Rauf, şiir kitaplarından birini değerlendirerek, bu eserde romantizmin tüm özelliklerinin görüldüğünü belirtmekte, ardından konu ve vaka kişileri üzerinde durarak onun hikâyelerinden bahsetmektedir (M. Rauf 1317 a).

Mehmet Rauf, “Edebiyatımız ve Avrupa” başlıklı tetkikatında Avrupa’da bir eserin sadece fikri için beğenilmediğini dile getirmektedir. Eserde fikrin ne kadar hissedildiği ve nasıl tatbik edildiği önemlidir. Mehmet Rauf’a göre bir eserin beğenilmemesinin iki sebebi olabilir: Eser ya uygun zamana rast gelememiştir ya da kuvvetli ve etkileyici bir sanatla söylenememiştir (M. Rauf 1317 b).

Mehmet Rauf, “Halit Ziya ve Hikâyeleri” adlı yazısında Halit Ziya’nın Türk edebiyatına kazandırdığı yeniliklerden ve başarılı sanatıyla edebiyatımızdaki öneminden bahsetmekte, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Mai* ve *Siyah* romanlarını ‘hikâye’ olarak tahlil etmektedir (M. Rauf 1316 a).

Aşk-ı Memnu tahlilinde, yazarının Nihal karakterini babasından daha çok sevdiğini, babası onu bıraksa bile Halit Ziya’nın bırakmayacağını dile getiren Mehmet Rauf; Bihter, Behlül, Adnan, Beşir ve Firdevs Hanım karakterlerinin psikolojilerinin ve yaşantılarının ayrıntılı bir şekilde verilmesini eser için gereksiz teferruat olarak görmektedir (M. Rauf 1317 c).

Mehmet Rauf *Solgun Demet*’i tahlil ettiği yazısında ise yazarın sıra dışı olaylarla değil de her gün sokakta gördüğümüz insanların hayatlarını ve aşklarını ele alarak, bu sıradan malzemelerden sanat eseri meydana getirdiğini vurgulamaktadır (M. Rauf 1317 d).

Ahmet Şuayp ise “Hayat ve Kitaplar” sütununda Avrupalı sanatçıları; fakat genellikle tarih yazarlarını değerlendirmektedir. Bunlardan “Hayat ve

Kitaplar 14”de tiyatro eleştirmeni Francisque Sarcey ve Henry Backe; “Hayat ve Kitaplar 14”te Alman tarihçi Mommsen, “Hayat ve Kitaplar 19”da Alman tarihçi Henri de Sybel, “Hayat ve Kitaplar 30”da İngiliz tarihçi Machiavelli, “Hayat ve Kitaplar 16-17-18”de münekkittliğiyle beraber tarihçi yönü de olan Hippolyte Taine tanıtılmaktadır. Ahmet Şuayp, incelediği kişilerin hayatlarından, eğitimlerinden, çalışma usullerinden, eserlerinden ve aldıkları tepkilerden bahsetmektedir.

1.4.7. Tercümeler:

Avrupa’yı medeniyetin merkezi olarak gören Servet-i Fünûncular, onları takip ve taklidi bir şeref (M. Rauf 1900) olarak görmektedirler. Batının siyasi, sosyal ve edebî gelişimini takip eden bu nesil, II. Abdülhamit’in baskıcı idaresi nedeniyle siyasi ve sosyal fikirlerini dergiye yansıtamamışlar, Avrupa takipçiliğini ancak edebî alanda gösterebilmişlerdir.

Bir medeniyeti takip ve taklit edebilmek için onu tanımak gerekir, tanımak için de örneklerini görmek lazımdır. Bu örnekler, tercüme yoluyla edebiyatımıza kazandırılmaya, Avrupa edebiyatı edebiyatımıza nakledilmeye çalışılmıştır. Bu neslin diğer bir özelliği de yayımlanmış olsun ya da olmasın hemen hepsinin tercüme ile uğraşmış olmasıdır. Çünkü onlar Fransızca’yı tercüme yaparak öğreniyorlardı.

Derginin imtiyaz sahibi Ahmet İhsan, Jules Verne’in hemen hemen tüm eserlerini Türkçeye kazandırmıştır. İncelenen sayılarda da, Paul Bourget’nin *Mai Düşes* adlı eserini tercüme ederek tefrika halinde yayımlamaktadır.

Hüseyin Cahit Yalçın, “Musahabe-i Edebiyye” sütunundaki bir yazısında parnasizm ve sembolizmden bahsetmeden önce, Batı edebiyatı hakkında çeviri makalelere yer vereceği yazı serisini niçin kaleme aldığına değinmekte, tıpkı ‘Klasikler’ tartışmasında ortaya atılan fikirler gibi ‘garip’ eleştirilere maruz kalacağını bildiğini belirtmektedir. Bu vesile ile ‘Klasikler’ tartışmasını hatırlatan yazar, o zaman “Fransızca bilen bu eserleri zaten aslından okur, bilmeyene ise eserleri çevirmek gereksizdir” şeklindeki görüşleri saçma bulduğunu ifade etmektedir. Hüseyin Cahit’e göre; Batı edebiyatı ve kültürünü öğrenmek isteyen

gençleri bir okyanusun içine atmaktansa çeşitli çevirilerle ön bilgiler verip, hiç olmazsa genel kültür düzeyinde rehberlik ederek, onların ilgilendikleri ve yönelmek isteyecekleri mevzuları belirlemelerinde yardımcı olmak için tercümelerin yapılması gereklidir (Yalçın 1900 ı: 292).

Tercüme hususundaki düşüncelerini bu şekilde ifade eden Hüseyin Cahit, “Musahabe-i Edebiyye” sütununda hepsi de Fransızcadan tercüme olmak üzere “Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba” (nr. 521 s. 2-5), “Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri” (nr. 522 s. 18-22), “Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri” (nr. 523 s. 35-38), “Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri” (nr. 526 s. 85-87), “Edebiyat ve Musiki” (nr. 535 s. 226-229), “Parnas Şairleri 1” (nr. 545 s. 395-398) başlıklı, edebiyatın mahiyetini ve diğer ilim dallarıyla ilişkisini gözler önüne seren önemli makaleler çevirmiştir. Bunlardan biri de Ali Ekrem ve Ahmet Reşit Rey’e tenkidin nasıl olması gerektiğini göstermek için (Yalçın 1901 d) Hippolyte Taine’den çevirdiği Balzac tenkididir.

Dergideki bir diğer çeviri yazı, ‘H(خ). H(خ).’ imzalı Gibb’in “Tarih ve Müntejabat-ı Eş’âr-ı Osmaniye” eserinin İngilizceden çevrilen tanıtım yazısıdır.

Dergideki tercümeler edebî alandakilerle sınırlı değildir. Aynizade Hasan Tahsin Bey, “Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye” sütununda Rene Worm’dan “İktisad-ı İctimaî” makaleleri (nr. 508 s. 215-218; nr. 511 s. 264-266) çevirmektedir. Mehmet Cavit de “Zekâya Dair” yazısını (nr. 545 s. 390-394) Taine’den çevirdiğini belirtmektedir. Ayrıca Ahmet Kadri’nin Almancadan Çin askerleri hakkında (nr. 501 s. 99-102) çevirdiği bir yazısı bulunmaktadır.

1.4.8. Tiyatro:

Derginin incelenen sayıları tiyatro bakımından oldukça fakirdir; çünkü bu yıllar II. Abdülhamit idaresinin gittikçe artan baskısının şiddetli dönemlerinden biridir. Sultan Abdülhamit, Namık Kemal’in *Vatan Yahut Silistre* oyunundan sonra çıkan taşkınlıklardan ürkmüş ve Ahmet Mithat Efendi’nin *Çerkes Özdenler* oyununda Çerkezlerin istiklallerini kazanmasının gösterilmesiyle propaganda yapıldığı düşüncesine kapılarak tiyatro binasını yıktırmış (Yalçın 2002: 16),

tiyatroya temkinli yaklaşmaya başlamıştır. Onun bu temkini tiyatro türü üzerinde sıkı bir baskıya dönüşmüştür.

Namık Kemal’in sürgün edilmesi yazarlar için büyük bir tehdit olmakla birlikte, en küçük yazım hatalarından dergilerin kapatıldığı, ufak bir ima sezilen sözcükler yüzünden sürgünlerin yařandđı, jurnalcilerin çıkarları uğruna birtakım eserleri çarpıtarak gösterdiği bir devirde kolay kolay tiyatro yazılacak cesaret bulunamaz, üstelik sahnelenmedikten sonra boş yere tehlikeye girilmiş olacaktır. Servet-i Fünûncular ancak 1908’den sonra tiyatro ile ilgilenmeye başlamışlar, onda da tecr besizlikleri yüzünden başarısız olmuşlardır.

Bununla beraber tıpkı basında olduğu gibi tiyatro hususunda da yabancılar, Türklerden daha özgürdür, İstanbul’da sadece yabancıların ve azınlıkların tiyatrosunda yabancı eserler tercüme edilerek oynanmaktadır.

 ncelenen sayılarda dergide bir tiyatro eseri bulunmadđı gibi tiyatro türünün mahiyeti ve tenkidi konusunda Servet-i Fünûncuların görüşlerini belirten ciddi bir yazı da yer almamaktadır.

Derginin bu sayılarında tiyatro, bir edebî tür olarak değil, Batılı bir eğlence tarzı olarak yer bulur. Yabancı oyuncuların ve oynadıkları oyunların tanıtıldığı yazılardan, dolaylı olarak onların tiyatro görüşleri bulunabilir. Dergide bu şekilde kaleme alınan üç adet “İstanbul Postası” bulunmaktadır.

Bunlardan ilki Salih Münir’e aittir. Salih Münir, Matmazel Julie hakkında kaleme aldığı bu yazıda, onun İstanbul’da oynadığı oyunlar içinde en çok ‘Rosa Michon’ ve ‘Graziella’ rollerinde beğenildiğini kaydetmekte ve operetleri hikâye etmenin ya da okumanın manasız olacağı, onların sadece sahne için yazılan ve ancak sahnede anlaşılabilecek eserler olduğu (S. Münir 1900: 34) kanaatine varmaktadır.

Bir diğer “İstanbul Postası”nda Pera Palace idaresinin düzenlediği yang nzedelere yardım konseri için Matmazel Julie’nın tekrar İstanbul’a geldiğinden bahseden Ali Ekrem, iyi bir tiyatro oyuncusunun gerekli vücut, yüz ve ses güzelliğine, musiki yeteneğine sahip olmasının yanında, rolünü hissederek oynamasının, eserdeki hissi izleyiciye aktarabilmesinin; yani rolünden etkilenip

ağlamasının ve izleyiciyi de ağlatabilmesinin elzem olduğunu (Bolayır 1900 e: 115) belirtmektedir.

O gece bir de orta oyunu izleyen ve burada eğitimsiz, tecrübesiz olduğu halde yine başarılı sayılabilecek düzeyde bir oyuncu gören Ali Ekrem, “*Böyle oyuncularımızın biraz ikmal-i zat etmesini, oyunların mümkün merteye ıslah olunabilmesini temenni etmeliyiz*” demektedir ve biraz eğitimle çok büyük sanatkarlar yetiştirebileceğimizi (Bolayır 1900 e: 118) vurgulamaktadır.

Tiyatrolardan bahseden son “İstanbul Postası”nı Ahmet Samim kaleme almıştır. Yazar Osmanlı Tiyatrosu’nda izlediği *Aşk-ı Muharrib* adlı eserin dramatik örgüsünü özetlediği bu yazıda, oyunun sefahat âlemlerinin çirkinliklerini, iğrençliklerini ve korkunç sonuçlarını göstererek ibret alınmasını sağlamak amacıyla yazılıp oynandığını (A. Samim 1901) belirtmektedir. Bu yaklaşımda Tanzimat nesli ile gelen, tiyatro ile hem eğlendirip hem eğitime anlayışının devam ettiği görülmektedir.

Dergide bunların dışında tiyatro ile ilgili yazılar arasında Ahmet Şuayp’ın “Hayat ve Kitaplar” sütununda tiyatro eleştirmeni Francisque Sarcey’nin mesleğine düşkünlüğünü ve Henry Backe’in başlangıçta oyunları ile alay edilirken nasıl başarılı bir realist tiyatro yazarı olduğunu anlatan yazısı (nr. 499 s. 67-71) sayılabilir.

“Resimlerimiz” sütununda da oyun yazarı Armand Silvestre’in hayatı hakkında bilgi veren (nr. 524 s. 59) ve Sadayako’nun 1900 sergisinde oynadığı piyesle herkesi büyülediğini anlatan (nr. 519 s. 396) iki yazı bulunmaktadır.

1.4.9. Diğerleri:

Servet-i Fünûn dergisinin incelenen kısmında yukarıda ele alınan başlıklar dışında matbuat ve gazetecilikle ilgili önemli yazılar bulunmaktadır. Gazeteciliği ve yayıncılığı ciddiye alan kişiler tarafından çıkarılan *Servet-i Fünûn*, ‘telif hakları’ hususunda devrine göre oldukça ileri fikirlidir.

Servet-i Fünûn’da Edebiyat-ı Cedide topluluğunun teşekkülüne de Baba Tahir’in *Malûmat*’ta Recaizade Mahmut Ekrem’in *Şemsa* adlı eserini yazarından

hiçbir izin almadan yayımlaması (Tokgöz 2012: 116) vesile olmuştu. İncelenen sayılarda da 534. sayıdan itibaren dergide neşredilen eserlerin başka gazete ve dergilerde yayımlanmasına yazarının ya da Ahmet İhsan'ın izin vermediği duyurulmaktadır. Ancak bu duyurular etkili olmamışa benzer ki Ahmet İhsan, 542. sayıda *İkdam* gazetesinin yayımladığı “Bunda Şaşılacak Ne Var?” başlıklı yazıyı derginin sütunlarına aynen almakta, hiçbir para ödemedi, ‘ekmek elden su gölden’ geçinip para kazanan bu gazetelerle aynı vasfı taşımaktan utandığını (Tokgöz 1901: 339) dile getirmektedir.

Mehmet Rauf da “Gazetecilik” başlıklı yazısında; cahil, elinden hiçbir iş gelmeyen adamların bir gözlük takıp, koltuklarının altına bir cüzdan sıkıştırıp, eski bir koltuğa kurulmakla kendilerini muharrir sandıklarını, gazete sahiplerinin de gazeteciliğe iyi para kazandıran bir ticaret gözüyle baktıklarını söyleyerek (M. Rauf 1317 e: 290-292) bu insanlarla alay etmektedir.

Bunların dışında dergide sadece bir adet olmak üzere Celal Sahir’e ait “Mütalaalarım Karşı” isimli fantastik bir deneme bulunduğunu da belirtelim.

İKİNCİ BÖLÜM
TAHLİLİ DİZİN

2.1. Yazılar

2.1.1. Sistematik Dizin

SAYI: 495 CİLT: 20 YIL: 10

24 Ağustos 1316 [6 Eylül 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	KISMI	SAYFASI
Cenap Şahabettin	<i>Şiirim İçin</i>	SF	2
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Ruhumun İhtiyacı</i>	SF	2
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Leyal-i Sahirat</i>	SF	2
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Anneme</i>	SF	2
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Mersiye-i Aşk</i>	SF	2-3
Mehmet Sadi	<i>Ona</i>	SF	3
Tevfik Fikret	<i>Son Nağme</i>	SF	3
Saffeti Ziya	<i>Bir Safha-i Kalp</i>	SF	3-8
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	8-10
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Mütenevvia</i>	SF	10
A. Ş. [Ahmet Şuayp]	<i>Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye 10</i>	SF	10-14
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	15-16
İmzasız	<i>Sevgili Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin Âtîfeti Âliyesi ve Matbuat-ı Türkiye'nin Tarihi İhyası</i>	SP	1

İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SP	2
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SP	2-4
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SP	4-6
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SP	6-7

SAYI: 496 CİLT: 20 YIL: 10

31 Ağustos 1316 [13 Eylül 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	KISMI	SAYFASI
Ömer Senih [Hüseyin Siret ÖZSEVER]	<i>Bir Gece</i>	SF	18
İmzasız	<i>Musahabe-i Fenniye</i>	SF	19-22
Saffeti Ziya	<i>Bir Safha-i Kalp</i>	SF	22-26
A. Ş. [Ahmet Şuayp]	<i>Hayat ve Kitaplar 14: Alman Tarihnuvislerinden Mommsen</i>	SF	26-29
Hüseyin Kazım [Kadrî]	<i>Makalat-ı Ziraiye I: Kilokra ve Serakiz Asmaları</i>	SF	29-30
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	31-32
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	13
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	13-19
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	19
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	19
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	19-20
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	20

SAYI: 497 CİLT: 20 YIL: 10

7 Eylül 1316 [20 Eylül 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Salih Münir	<i>İstanbul Postası: Matmazel Julie</i>	SF	34
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Ninni</i>	SF	35-39
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 14: Alman Tarihüvislerinden Mommsen</i>	SF	39-42
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Ayrıldıktan Sonra</i>	SF	41
Ahmet Şuayp	<i>Esmar-ı Matbuat 11</i>	SF	42-44
Hüseyin Kazım [Kadrî]	<i>Makalat-ı Ziraiye 2-Tarlalar ve Çapa</i>	SF	44-46
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	47-48

SAYI: 498 CİLT: 20 YIL: 10

14 Eylül 1316 [27 Eylül 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
H(ç). H(ç).	<i>Tarih ve Müntehabat-ı Eş'âr-ı Osmaniye</i>	SF	50-51
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Deniz</i>	SF	51
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Sarı Eflatun Siyah</i>	SF	51
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Hediye-i Bîdâr I</i>	SF	51
Mehmet Rauf	<i>Elhan-ı Aşk ve Elem</i>	SF	52-55
Saffeti Ziya	<i>Bir Safha-i Kalp</i>	SF	55-58
Ahmet Şuayp	<i>Esmar-ı Matbuat 11</i>	SF	58-62
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	62-64
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	37
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	37-40
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	40-41
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	41-42
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	42-43

SAYI: 499 CİLT: 20 YIL: 10

21 Eylül 1316 [4 Ekim 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Rauf	<i>Bir Müsamereden Sonra</i>	SF	66
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Takaza-yı Sanihat</i>	SF	66
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Hediye-i Bîdâr 2</i>	SF	66
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 14:</i> <i>Francisque Sarcey ve Henry</i> <i>Backe</i>	SF	67-75
Saffeti Ziya	<i>Bir Safha-i Kalp</i>	SF	75-77
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	77-80
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	49
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	49-56
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	53

SAYI: 500 CİLT: 20 YIL: 10

28 Eylül 1316 [11 Ekim 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Eugène Delacroix</i>	SF	82
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı</i>	SF	82-87
Mehmet Rauf	<i>Asıl Romanlar</i>	SF	87-92
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	93-96
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	61
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	61-64
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	64
Lisan-ı Türkî Muallimi Naim	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	64-67

SAYI: 501 CİLT: 20 YIL: 10

5 Teşrinievvel 1316 [18 Ekim 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Cenap Şahabettin	<i>Gisû-yı Yar</i>	SF	98
Hüseyin Suat [YALÇIN]	<i>Takrir-i Melâl</i>	SF	98
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Sarı Eflatun Siyah</i>	SF	98
Ahmet Kadri	<i>Makale-i Askeriye: Çin Muharebeye Nasıl Hazırlandı?</i>	SF	99-102
Saffeti Ziya	<i>Bir Safha-i Kalp</i>	SF	102-105
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı</i>	SF	105-108
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	109
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	110-112
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	73
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	73-78
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	78
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	78-79
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	79-80

SAYI: 502 CİLT: 20 YIL: 10

12 Teşrinievvel 1316 [25 Ekim 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Cenap Şahabettin	<i>Kendim İçin</i>	SF	114
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Hediye-i Bîdar 3</i>	SF	114
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde</i>	SF	115-120
Saffeti Ziya	<i>Bir Safha-i Kalp</i>	SF	120-123
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı</i>	SF	123-125
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	126-128
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	85
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	85-87
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	87-88
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	88-90
İmzasız	<i>Vefeyât</i>	SFSP	90
İmzasız	<i>Diyarbakır Hamidiye Sanayi Mektebi</i>	SFSP	90
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	90

SAYI: 503 CİLT: 20 YIL: 10

19 Teşrinievvel 1316 [1 Kasım 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Uzaktakine</i>	SF	130
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Mevalid-i Hicran 1</i>	SF	130
B. A(yın) [Besim Ömer AKALIN]	<i>Resimlerimiz: Hamidiye Etfal Hastanesi</i>	SF	131
Yusuf Ziya [Paşa]	<i>Makale-i Askeriye: -Japonya Devletinin Kuvve-i Berriye ve Bahriyyesi</i>	SF	131-135
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı</i>	SF	135-140
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	141-144
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	97
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	97-100
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	100
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	100
İmzasız	<i>Vefeyât</i>	SFSP	100
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	100-101

SAYI: 504 CİLT: 20 YIL: 10

26 Teşrinievvel 1316 [8 Kasım 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Elvâh-ı Tabiattan 19-Bir Derede</i>	SF	146
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Çünkü Aşkım</i>	SF	146
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Mevalîd-i Hicran 2</i>	SF	146-147
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Halit Ziya ve Hikâyeleri</i>	SF	147-152
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı</i>	SF	152-157
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	158-160

SAYI: 505 CİLT: 20 YIL: 10

2 Teşrinisani 1316 [15 Kasım 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Yâd-ı Canan</i>	SF	162
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Şiirlerimin Ruhu</i>	SF	162
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Makale-i Mahsusa: Şiirimiz</i>	SF	163-170
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Halit Ziya ve Hikâyeleri</i>	SF	170-174
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	174-176
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	117
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	117-118
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	118
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	118-119
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	119-120

SAYI: 506 CİLT: 20 YIL: 10

9 Teşrinisani 1316 [22 Kasım 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İmzasız	<i>Resimlerimiz</i>	SF	178
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Makale-i Mahsusa: Şiirimiz</i>	SF	178-186
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı</i>	SF	186-189
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	190-192
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	125
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	125-128
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	128
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	128-130

SAYI: 507 CİLT: 20 YIL: 10

16 Teşrinisani 1316 [29 Kasım 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Küçük Şeyler 1-Gelincik</i>	SF	194
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Yeni Beyler 2</i>	SF	194
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Yine Ona</i>	SF	194
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Münakaşa</i>	SF	194
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Makale-i Mahsusa: Şürimiz</i>	SF	195-199
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 16: Taine ve Asarı 3: Taine Müverrih</i>	SF	199-204
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	204-205
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	206-208
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	135
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	135-137
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	137-138
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	138
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	138

SAYI: 508 CİLT: 20 YIL: 10

26 Teşrinisani 1316 [9 Aralık 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İmzasız	<i>Padişahım Çok Yaşa-Tebrik-i Veladet-i Hümayun-ı Mes'adet-i Makrun Hazreti Hilafetpenâhî</i>	SF	209
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	<i>Bâd-ı Seher</i>	SF	210
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Seninle</i>	SF	210
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Sarı Eflatun Siyah</i>	SF	210
A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR]	Makale-i Mahsusa: Şiirimiz	SF	211-215
Aynizade Hasan Tahsin	<i>Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye: İktisat ve İctimai I</i>	SF	215-218
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 17: Taine ve Asarı</i>	SF	218-220
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	221-222
Mehmet Rauf	<i>Tevdiât-ı Edebiyye</i>	SF	222-224
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	143
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	143-146
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	146

İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	146-147
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	147

SAYI: 509 CİLT: 20 YIL: 10

30 Teşrinisani 1316 [13 Aralık 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	<i>Tahdīs-i Nimet</i>	SF	225-226
Faik Ali [OZANSOY]	<i>İstasyonda</i>	SF	227
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 17: Taine ve Asarı</i>	SF	227-235
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	235-236
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	237-240
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	153-154
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	154
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	154-155
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	155
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	155

SAYI: 510 CİLT: 20 YIL: 10

7 Kânunuevvel 1316 [20 Aralık 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Onun Avaz-ı Tesliyet-sâzı</i>	SF	242
Saffeti Ziya	<i>Kadın Mektubu-Pervin'den Şekip'e</i>	SF	242-246
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 17: Taine ve Asarı</i>	SF	246-252
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	252-253
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	254-256
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	161
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	161-164
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	164
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	164-165
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	165-166

SAYI: 511 CİLT: 20 YIL: 10

14 Kânunuevvel 1316 [27 Aralık 1900]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Bir Hayat</i>	SF	258
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Verdiğin Gül</i>	SF	258
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Gözlerin</i>	SF	258
Mehmet Sadi	<i>Neşide-i Hicran</i>	SF	258-259
Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	<i>İstanbul Postası</i>	SF	259-260
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Musahabe-i Fenniye</i>	SF	260-263
Aynizade Hasan Tahsin	<i>Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 2</i>	SF	264-266
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 17: Taine ve Asarı</i>	SF	266-270
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	271-272
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	171
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	171-172
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	172
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	172-173
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	173-174

SAYI: 512 CİLT: 20 YIL: 10

21 Kânunuevvel 1316 [3 Ocak 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Faniliğim</i>	SF	273
F. A(yın)	<i>İstanbul Postası</i>	SF	274
Tevfik Fikret	<i>Musahabe-i Edebiyye 2</i>	SF	275-277
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Küçük Hasan</i>	SF	277-279
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 17: Taine ve Asarı</i>	SF	279-284
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	284-285
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	286-288
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	179
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	179-181
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	181-182
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	182
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	182

SAYI: 513 CİLT: 20 YIL: 10

27 Kânunuevvel 1316 [9 Ocak 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Gece Yarıları</i>	SF	290
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Metfenim</i>	SF	290
Ahmet Samim	<i>İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib</i>	SF	291-295
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 18: Taine ve Asarı</i>	SF	295-301
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	302
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	303-304
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	187
İmzasız	<i>Ziyaret-i Hırka-i Saadet-i Piraye-i Hazreti Risaletpenâhî</i>	SFSP	187-188
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	188-190
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	190
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	190-191
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	191-192

SAYI: 514 CİLT: 20 YIL: 10

4 Kânunusani 1316 [17 Ocak 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Nağme-i Hayat</i>	SF	306
Ömer Senih [Hüseyin Siret ÖZSEVER]	<i>Gece Yarılarında</i>	SF	306-307
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Hüsn-i Girizân</i>	SF	307
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Mütalaalarım Karşı</i>	SF	307
Ahmet Şuayp	<i>Esmar-ı Matbuat 12</i>	SF	308-318
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	319-320
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	197
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	197-199
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	199-200
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	201

SAYI: 515 CİLT: 20 YIL: 10

11 Kânunusani 1316 [24 Ocak 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İmzasız	<i>Tebrik-i İyd-ı Saâd-i Fıtır</i>	SF	322
Ahmet Şuayp	<i>Esmar-ı Matbuat 13</i>	SF	322-330
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Uyanmasın</i>	SF	324
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Mütenevvia-Bir Meşcere-i Mütehaccire</i>	SF	331-333
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Musahabe-i Edebiyye 67: İbhama Dair</i>	SF	332
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	333-334
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	335-336
İmzasız	<i>İyd-ı Saâd-i Fıtır-ı Resm-i Celil-i Maali-i Delili</i>	SFSP	207
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	207-209
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	209
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	209-210
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	210-211

SAYI: 516 CİLT: 20 YIL: 10

18 Kânunusani 1316 [31 Ocak 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İmzasız	<i>İstanbul Postası</i>	SF	338
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Meçhuleye</i>	SF	339
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Gözler-Maviler</i>	SF	339
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>İki Mektup</i>	SF	339-347
Ahmet Şuayp	<i>Esmar-ı Matbuat 14</i>	SF	347-351
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	351-352
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	215
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	215-218
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	218
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	218-221
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	221-222

SAYI: 517 CİLT: 20 YIL: 10

25 Kânunusani 1316 [7 Şubat 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	<i>Merhum Yusuf Ziya Paşa</i>	SF	354
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Menekşeye Dair</i>	SF	354
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Enîn-i Tahassür</i>	SF	354
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiyye 68: Zevk-i Edebînin Esbâb ve Süver-i Tahavvülâtı	SF	355-359
Aynizade Hasan Tahsin	<i>Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye:</i> <i>İktisad-ı İçtimai 3</i>	SF	359-362
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Musikişinas-ı</i> <i>Şehir Müteveffa Verdi</i>	SF	362-363
İmzasız	<i>Müteveffa Viconte Henri</i> <i>Dobornye</i>	SF	363
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	364-365
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	366-368
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	227
İmzasız	<i>Teessüf</i>	SFSP	227
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	227-231

İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	231
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	231-232
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	232

SAYI: 518 CİLT: 20 YIL: 10

1 Şubat 1316 [14 Şubat 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	<i>Merhum Halit Bey</i>	SF	370-371
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Bir Balodan Sonra</i>	SF	371
Ömer Senih [Hüseyin Siret ÖZSEVER]	<i>İtizar-ı Aşk</i>	SF	371
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i Edebiyye 69: Edebiyat ve Ahvâl-i İktisadiye</i>	SF	372-378
Nazım Şerafettin	<i>Esnâ-yı Harpte İmdâd-ı Mecrûhin</i>	SF	378-381
İmzasız	<i>1900 Sergisinde Alman Şubesi</i>	SF	381-382
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	383-384
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	239
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	239-242
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	242-243
İmzasız	<i>Merhum Halit Bey</i>	SFSP	243
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	243-245
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	245

SAYI: 519 CİLT: 20 YIL: 10

8 Şubat 1316 [21 Şubat 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Bakarken</i>	SF	386
Ömer Seniğ [Hüseyin Siret ÖZSEVER]	<i>İtizar-ı Mükerrer</i>	SF	386
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Eylül</i>	SF	386
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Onun Hayali</i>	SF	386-387
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiye 70: Edebiyat ve Ahvâl-i İklimiye	SF	387-393
Hakkı [Celal Sahir EROZAN]	<i>Emel-i Magsûb</i>	SF	393-396
İmzasız	<i>Resimlerimiz-Sadayako</i>	SF	396-397
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	397
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	398-400
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	249
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	249-251
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	251
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	251-252
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	253

SAYI: 520 CİLT: 20 YIL: 10

15 Şubat 1316 [28 Şubat 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Kadınlığa Dair</i>	SF	402
Faik Ali [OZANSOY]	<i>İhtiyac-ı Mağfiret</i>	SF	402
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Gözler 3-Yeşiller</i>	SF	402
Mehmet Cavit	<i>Asar-ı Münteşire: Bağlar Arasında</i>	SF	403-406
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Mütenevvi Malûmat: Murina Balığı Ticareti</i>	SF	407-411
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	412-414
İmzasız	<i>Onuncu Sene Yirminci Cildin Fihristi</i>	SF	415-416
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	257
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	257-258
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	258
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	259-260
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	260
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	260

SAYI: 521 CİLT: 21 YIL: 11

22 Şubat 1316 [7 Mart 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba	SF	2-5
İmzasız	<i>Tahsisat-ı Siyasetten: Müstesna Geceler Müvekkilesine</i>	SF	2
İmzasız	<i>Küçük Sahifeler 2</i>	SF	3
İmzasız	<i>Küçük Sahifeler 3</i>	SF	6
İmzasız	<i>Küçük Sahifeler 4</i>	SF	7
Aynızade Hasan Tahsin	<i>İlm-i Siyasiye ve İçtimaiye:</i> <i>İktisad-ı İçtimai 4</i>	SF	6-7
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Bir Musahabeden Sonra</i>	SF	8
Ömer Senih [Hüseyin Siret ÖZSEVER]	<i>Bir Ruhu Necibe</i>	SF	8
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Leyal-i Sahirat 2</i>	SF	8
Hakkı [Celal Sahir EROZAN]	<i>Küçük Hikâye-Vapurda</i>	SF	9-11
İmzasız	<i>Küçük Sahifeler 5</i>	SF	10
İmzasız	<i>Küçük Sahifeler 6</i>	SF	11
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye,</i> <i>Edebiyye ve İçtimaiye</i>	SF	12-14

İmzasız	<i>Küçük Sahifeler 7</i>	SF	14
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Küçük Sahifeler 8</i>	SF	15
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	15-16
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	1
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	1-3
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	3-4
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	4-5

SAYI: 522 CİLT: 21 YIL: 11

1 Mart 1317 [14 Mart 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri	SF	18-22
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Avrupa Postası: -Hayat-ı</i> <i>İlmiye, Edebiyye ve İctimaiye-</i>	SF	22-25
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Silviya'ya</i>	SF	23
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Midopen</i> <i>Müessese-i Hayriyesi</i>	SF	25-26
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Müteveffa Kral</i> <i>Milan</i>	SF	26
İmzasız	<i>Mütenevvi Malûmat: Saati</i> <i>Bilmenin Muhtelif Tarzları</i>	SF	26-27
Mehmet Rauf	<i>Eylül</i>	SF	28-32
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	9
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	9-10
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	10-11
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	11-12

SAYI: 523 CİLT: 21 YIL: 11

8 Mart 1317 [21 Mart 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Gaşı-y-i Telakki</i>	SF	34
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Hikâye-i Kalp</i>	SF	34
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiyye 73: <i>Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri</i>	SF	35-38
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye:</i> <i>Edebiyatımız ve Avrupa</i>	SF	38-44
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i Maliye: Fransa'da</i> <i>Müskirat Kanunu ve Oktruva</i> <i>Resmi</i>	SF	45-48
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	17
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	17-19
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	19
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	19-20
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	20
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	20

SAYI: 524 CİLT: 21 YIL: 11

15 Mart 1317 [28 Mart 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İmzasız	<i>Iyd-ı Said-i Azha</i>	SF	50
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu</i>	SF	50-53
İmzasız	<i>Mütenevvi Malûmat: Köprüler</i>	SF	53-55
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İctimaiye</i>	SF	55-57
İmzasız	<i>Musahabe-i Ticariye: Büyük Küçük Tacirler</i>	SF	57-58
Hüseyin Suat [YALÇIN]	<i>Takrir-i Melal</i>	SF	59
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Kitabe-i Seng-i Mezar</i>	SF	59
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Bu Da Böyle</i>	SF	59
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Leyal-i Sahirat 3</i>	SF	59
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Armand Silvestre</i>	SF	59
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Bir Tiyatro Hatırası</i>	SF	60-62
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	63-64

İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	25
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	25-27
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	27
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	28
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	28

SAYI: 525 CİLT: 21 YIL: 11

22 Mart 1317 [4 Nisan 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Emin [YURDAKUL]	<i>Kesildi mi Ellerin</i>	SF	66
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu</i>	SF	67-71
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Nağme-i Teselli</i>	SF	68
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i Maliye: Fransa'da İntikalât-ı Kanun-ı Cedidi ve Teklif-i Müterakki</i>	SF	71-77
Aynizade Hasan Tahsin	<i>Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai</i>	SF	77-79
İmzasız	<i>Mütenevvi Malûmat: Ayı Balığı Kürkü</i>	SF	79-80
İmzasız	<i>Iyd-ı Said-i Azha Âlây-ı Vâlâsı</i>	SFSP	35
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	35-38
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	38-39
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	39-40
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	40

SAYI: 526 CİLT: 21 YIL: 11

29 Mart 1317 [11 Nisan 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Esir-i Hayat</i>	SF	82
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Hala O Rüya</i>	SF	82
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset Şiirleri</i>	SF	82-85
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri	SF	85-87
İmzasız	<i>Musahabe-i İçtimai: Çocuk Yetiştirmek</i>	SF	89-91
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Avrupa Postası –Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye-</i>	SF	91-93
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Müteveffa Mösyö Pederelli</i>	SF	93
İmzasız	<i>Mütenevvi Malûmat: Emanet Sandıkları</i>	SF	93-95
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	95-96
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	45
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	45-47

İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	47-48
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	48-49
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	49-50
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	50

SAYI: 527 CİLT: 21 YIL: 11

5 Nisan 1317 [18 Nisan 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Raik Vecdi [Cenap Şahabettin]	<i>Musahabe-i Edebiyye 75: Felsefe-i Evzan</i>	SF	98-99
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset 2-Ravella</i>	SF	100-102
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Almanya-Rusya Tarife Muharebesi</i>	SF	102-107
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Hamakta</i>	SF	104
Süleyman Nesip [Mehmet Sami (Süleymanpaşazade)]	<i>Ruhumun Tesellisi</i>	SF	106
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Onun Hatırası</i>	SF	107
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Kalondik Altın Madenleri</i>	SF	107-108
Hakkı [Celal Sahir EROZAN]	<i>Her gün</i>	SF	108-111
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Müstesna Geceler</i>	SF	109
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	112

İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	55
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	55-57
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	57-58
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	58

SAYI: 528 CİLT: 21 YIL: 11

12 Nisan 1317 [25 Nisan 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Raik Vecdi [Cenap Şahabettin]	<i>Musahabe-i Edebiyye 76: Müntekid-i Hakiki</i>	SF	114-116
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset</i>	SF	116-118
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Firişte-i Ezhare</i>	SF	118
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Duman</i>	SF	119-122
İmzasız	<i>Musahabe-i Fenniye: Mütehcir-i Orman-Tuz</i>	SF	122-123
Aynizade Hasan Tahsin	<i>Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 6</i>	SF	124-125
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Avrupa'nın Meşhur Şehirleri-Stockholm</i>	SF	125-126
İmzasız	<i>Avrupa Postası</i>	SF	126-128
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	63
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	63-66
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	66
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	66
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	66-67
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	67

SAYI: 529 CİLT: 21 YIL: 11

19 Nisan 1317 [2 Mayıs 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarihüvislerinden Henri de Sybel</i>	SF	130-141
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Hayat-ı Hakikiye Sahneleri-Doktorun Odasında</i>	SF	140
B. A(yın) [Besim Ömer AKALIN]	<i>Resimlerimiz: Ziya Müessir Bir Devadır</i>	SF	142-143
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	143-144
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	74
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	74-76
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	76
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	76-77
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	77
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	77

SAYI: 530 CİLT: 21 YIL: 11

26 Nisan 1317 [9 Mayıs 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset</i>	SF	146-151
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Elhan-ı Rüya</i>	SF	149
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Siz Yokken</i>	SF	149
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Vasait-i Nakliye</i>	SF	152-155
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Hayat-ı Matbuat 1</i>	SF	156-158
Hakkı [Celal Sahir EROZAN]	<i>İki Hatıra</i>	SF	158
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Sibiryâ Şimendiferi</i>	SF	159
Konya Halı ve Kilim Sergisi Komisyonu	<i>Saye-i Terakkiyat-vaye-i Hazreti Padişahide Ahiren Küşade Olunan Konya Halı Sergisi</i>	SF	160
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	81
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	81-83
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	83
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	83-84
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	84-85

SAYI: 531 CİLT: 21 YIL: 11

3 Mayıs 1317 [16 Mayıs 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Kıraat-ı Muhitat</i>	SF	161
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Hayat-ı Matbuat 2: ‘Eylül’</i>	SF	162-171
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Alüfte</i>	SF	165
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Hayat-ı Hakikat Sahneleri-Kuvvet</i>	SF	165
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Tulû</i>	SF	165
Mehmet Rauf	<i>Musahabe-i Edebiyye: Şu Tenkit Meselesine Dair</i>	SF	171-175
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir</i>	SF	175-176
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	89
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	89-91
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	91
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	91-92
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	93

SAYI: 532 CİLT: 21 YIL: 11

10 Mayıs 1317 [23 Mayıs 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Hayat-ı Matbuat 3</i>	SF	178-185
Ömer Senih [Hüseyin Siret ÖZSEVER]	<i>Ufkun İlhamı</i>	SF	180
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Ufukların</i>	SF	180
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i İlmiye: Esperanto</i>	SF	185-187
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir</i>	SF	187-188
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	189-191
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	192
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	97
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	97-99
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	99-100
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	100-101
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	101
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	101

SAYI: 533 CİLT: 21 YIL: 11

17 Mayıs 1317 [30 Mayıs 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Numune-i Tenkit: Balzac</i>	SF	194-199
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Hayat ve Kitaplar</i>	SF	199-203
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Heyet-i Cedide-i Maliye</i>	SF	203
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Ufûl Etmiş Mahâsin Karşısında</i>	SF	204
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Hayat-ı Matbuat 4</i>	SF	205-206
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırık Hayatlar</i>	SF	207-208
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	105
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	105-107
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	107
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	107
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	107-108

SAYI: 534 CİLT: 21 YIL: 11

24 Mayıs 1317 [6 Haziran 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Umur-i Nafia</i>	SF	210-211
B. A(yın) [Besim Ömer AKALIN]	<i>Resimlerimiz: Fukara Çocukları ve İrza'haneler</i>	SF	212-214
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Onun Siması</i>	SF	213
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Yelda-i Yâd</i>	SF	213
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Leyâl-i Sahirât</i>	SF	213
Mehmet Rauf	<i>Samer Palayes'de</i>	SF	214-215
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Numune-i Tenkit: Balzac 2-Tarz-ı Tefekkürü</i>	SF	215-220
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir</i>	SF	221-222
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	223-224
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	113
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	113-116
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	116
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	116-117
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	117
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	118

SAYI: 535 CİLT: 21 YIL: 11

31 Mayıs 1317 [13 Haziran 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i Edebiyye:</i> <i>Edebiyat ve Musiki</i>	SF	226-229
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Numune-i Tenkit: Balzac 3</i> <i>Üslubu</i>	SF	229-236
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir</i>	SF	236-238
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Leyâl-i Sahirât</i>	SF	237
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırık Hayatlar</i>	SF	239-240
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	

SAYI: 536 CİLT: 21 YIL: 11

7 Haziran 1317 [20 Haziran 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Şimendiferler</i>	SF	242-246
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Numune-i Tenkit: Balzac 4-İcat Ettigi Âlem</i>	SF	247-253
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>Leyâl-i Sahirât 2</i>	SF	252
Hüseyin Suat [YALÇIN]	<i>Takrir-i Melâl</i>	SF	252
[Celal] Sahir [EROZAN]	<i>İtiraftan Sonra</i>	SF	252
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Posta Güvercinleri</i>	SF	253-254
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	255-256
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	131
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	131-134
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	134
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	134-135
İmzasız	<i>Vefeyât</i>	SFSP	135
İmzasız	<i>Terceme-i Hali</i>	SFSP	135-136
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	136
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	136

SAYI: 537 CİLT: 21 YIL: 11

14 Haziran 1317 [27 Haziran 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Rauf	<i>Ada Vapurunda</i>	SF	258-259
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Numune-i Tenkit: Balzac 5</i>	SF	259-266
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir</i>	SF	267-270
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Hafâyâ-yı Leyâl 5-Ra'd ü Berk</i>	SF	268
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Gözlerinin Karşısında</i>	SF	268
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırık Hayatlar</i>	SF	271-272
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	141
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	141-143
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	143
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	143-144
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	144

SAYI: 538 CİLT: 21 YIL: 11

21 Haziran 1317 [4 Temmuz 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Doktor Sadettin Vedat [KOÇER]	<i>Musahabe-i Tıbbiye: Verem Kabil-i Şifa Mıdır?</i>	SF	274-277
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Numune-i Tenkit: Balzac 6-Felsefesi	SF	277-283
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Hayat-ı Aşkım</i>	SF	280
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Samimi Teessürler-Zengin Olsam</i>	SF	280
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Kör Düğüm</i>	SF	284
Mehmet Rauf	<i>Seplin</i>	SF	284
Mehmet Rauf	<i>Ah Ay-ı Mevt</i>	SF	284
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	285-286
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	287-288
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	149
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	149-153
İmzasız	<i>Mevlid-i Meymenet-i Mevrid-i Hazreti Resul-i Ekrem-i Âlây-ı Nuraniyet-i İhtivası</i>	SFSP	153-154

İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	154
İmzasız	<i>Vefeyât</i>	SFSP	154-155
İmzasız	<i>Terceme-i Hali</i>	SFSP	155
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	155-156

SAYI: 539 CİLT: 21 YIL: 11

28 Haziran 1317 [11 Temmuz 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Rauf	<i>Gazetecilik</i>	SF	290-292
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i Edebiyye: Fransız Şuara-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebisi ve Sembolizm</i>	SF	292-298
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Samimi Teessürler-Hayata Karşı</i>	SF	296
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Samimi Teessürler-İnsanlar Arasında</i>	SF	297
Kadrî [Mahmut Sadık]	<i>Mütenevvi Malûmat: Serair-i Hüsn ü Ân Gözler</i>	SF	298-300
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Merhum Şerif Bey</i>	SF	300-301
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Almanya Başvekil-i Sabıkı Müteveffa Prens Duhuenluhe</i>	SF	301
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	302
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	303-304
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	161
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	161-165
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	165

İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	165
İmzasız	<i>Vefeyât</i>	SFSP	166
İmzasız	<i>Terceme-i Hali</i>	SFSP	166
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	167

SAYI: 540 CİLT: 21 YIL: 11

5 Temmuz 1317 [18 Temmuz 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>İlm-i İktisat ve Muharriri</i>	SF	306-308
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i Edebiyye: Sembolizmin Mübeşşirleri ve Üstatları</i>	SF	309-312
Mehmet Rauf	<i>Tetkikat-ı Edebiyye: Solgun Demet</i>	SF	313-317
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Takrir-i Melal</i>	SF	316
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Leyal-i Sahirat 7</i>	SF	317
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Şairin Saçları</i>	SF	317
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Balonlar</i>	SF	317-318
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	319-320
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	169
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	169-172
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	172
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	172
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	173
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	173

SAYI: 541 CİLT: 21 YIL: 11

12 Temmuz 1317 [25 Temmuz 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Osmanlı Demiryolları</i>	SF	322-326
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Leyâl-i Sahirât 8</i>	SF	324
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Tabiatın Karşısında</i>	SF	324
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Perişan Gölgele</i>	SF	324
A(yn). Naci [Ömer Naci]	<i>Elhan-ı Rüya -2-</i>	SF	325
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Mahcube</i>	SF	325
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Validemin Felsefesi</i>	SF	325
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i Edebiyye: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt</i>	SF	326-330
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]	<i>Leylaklar Açarken</i>	SF	330
İmzasız	<i>Asar-ı Münteşire: Doktorlar ve Süt Nineler</i>	SF	331-333
Mehmet Rauf	<i>İngiliz Tabi'leri</i>	SF	333-335
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Cehalet Seyyileri</i>	SF	335

Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	336
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	177
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	177-179
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	179
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	180
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	180-181
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	181

SAYI: 542 CİLT: 21 YIL: 11

19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Âveng-i Tesavir: Abdülhak Mührünnisa</i>	SF	338
Celal Sahir [EROZAN]	<i>Perişan Gölgele</i>	SF	338
Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılacak Ne Var?	SF	339
Ahmet Şuayp	Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli	SF	339-345
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	Musahabe-i Edebiyye: Sembolist Şairler	SF	346-349
Mehmet Rauf	<i>İngiliz Tabi'leri</i>	SF	349-352
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	185
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	185-188
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	188
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	188-189
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	189-190

SAYI: 543 CİLT: 21 YIL: 11

26 Temmuz 1317 [8 Ağustos 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Hayal-i Seyyal</i>	SF	354
Mehmet Sadi	<i>Serab-ı Ümit</i>	SF	354
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Elhan-ı Rüya 3</i>	SF	354
Ahmet Şuayp	<i>Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli</i>	SF	354-362
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Almanya Gümrük Tarifesi</i>	SF	362-365
Doktor Sadettin Vedat [KOÇER]	<i>Musahabe-i Tıbbiye</i>	SF	366-367
Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ)	<i>Mai Düşes</i>	SF	367-368
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	192
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	192-195
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	195-196
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	197
İmzasız	<i>Büyükada Yat Kulübü</i>	SFSP	197
İmzasız	<i>Muhaberat-ı Aleniye</i>	SFSP	197

SAYI: 544 CİLT: 21 YIL: 11

2 Ağustos 1317 [15 Ağustos 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]	<i>Maşuka-i Hayaliyeme</i>	SF	370
Faik Ali [OZANSOY]	<i>Hiras-ı Hicran</i>	SF	370
A(yın). Naci [Ömer Naci]	<i>Elhan-ı Rüya 4</i>	SF	370
M. Necdet	<i>Zühre'nin Tesellisi</i>	SF	370
İbrahim	<i>Lisanımızın Suret-i Tedrisi</i>	SF	371-375
Mehmet Rauf	<i>Hanımlar Arasında 1-Teadül</i>	SF	375-381
İmzasız	<i>Musahabe-i Ziraiye: Doluların Tahribatına Çare</i>	SF	381-383
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırık Hayatlar</i>	SF	383-384
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	201
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	201-204
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	204
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	204-205
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	205-206

SAYI: 545 CİLT: 21 YIL: 11

9 Ağustos 1317 [22 Ağustos 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
Doktor Süleyman Numan	<i>Verem</i>	SF	386-390
Cavit	<i>Zekâya Dair-De I'intelligence 1-Umimiyette İşarât ve Tavizât</i>	SF	390-394
Hüseyin Cahit [YALÇIN]	<i>Musahabe-i Edebiyye: Parnas Şairleri 1</i>	SF	395-398
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırk Hayatlar</i>	SF	399-400
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	209
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	209-211
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmîye</i>	SFSP	211
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	211-213
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	213-214

SAYI: 546 CİLT: 21 YIL: 11

19 Ağustos 1317 [1 Eylül 1901]

YAZARIN ADI	METNİN ADI	BULUNDUĞU KISIM	SAYFASI
İmzasız	<i>Tebrik-i Cülus-ı Hümayun-ı Hazreti Zıllullahi</i>	SF	401-402
Mehmet Cavit	<i>Musahabe-i İktisadiye: Medeniyet ve Nüfus</i>	SF	402-407
Yahya Halit	<i>On Dokuzuncu Asırda İlm-i Hayatın Terakkisi</i>	SF	409-411
İmzasız	<i>Resimlerimiz: Celâil-i Asar-ı Hazreti Hilafetpenâhiden Hamidiye-Hicaz Demiryolu</i>	SF	411-412
Uşşakizade Halit Ziya	<i>Kırık Hayatlar</i>	SF	413-414
İmzasız	<i>On Birinci Sene Yirmi Birinci Cildin Fihristi</i>	SF	415-416
İmzasız	<i>Selamlık Resm-i Âlisi</i>	SFSP	225
İmzasız	<i>Tevcihât</i>	SFSP	225-229
İmzasız	<i>Tebliğat-ı Resmiye</i>	SFSP	229
İmzasız	<i>Dâhiliye</i>	SFSP	229-230
İmzasız	<i>Hariciye</i>	SFSP	230-231

2.1.2. Yazar Adına Göre Dizin

A(yın) Naci, bkz. Ömer Naci.

A(yın) Nadir, bkz. BOLAYIR, Ali Ekrem.

A. Ş., bkz. Ahmet Şuayp.

Ahmet Hikmet, bkz. Ahmet Hikmet [Müftüoğlu].

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *İki Mektup*, (Halit Ziya'ya ithaf edilen, 'Azra'dan Selma'ya' ve 'Selma'dan Azra'ya' yazılan bu iki metin, mektup formunda bir hikâyedir.); SF, nr. 516, s. 339-347.

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir*, (Hikâye.), SF, nr. 531, s. 175-176; SF, nr. 532, s. 187-188; SF, nr. 534, s.221-222; SF, nr. 535, s. 236-238; SF, nr. 537, s. 267-270.

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Leylaklar Açarken*, ('Şişli, 8 Temmuz 1317' notuyla mensur şiir.); SF, nr. 541, s. 330.

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Ninni*, (Küçük hikâye, 27 Ağustos 1316 tarihli.); SF, nr. 497, s. 35-39.

Ahmet İhsan, bkz. [TOKGÖZ], Ahmet İhsan.

Ahmet Kadri, *Makale-i Askeriye-Çin Muharebeye Nasıl Hazırlandı?*, (Almancadan aktarılan bu makalede Çin'in askerî stratejileri, silahları, eğitim yöntemleri anlatılmakta, silâh altında kaç askerleri olduğu üzerinde durulmaktadır.); SF, nr. 501, s. 99-102.

Ahmet Samim, *İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib*, (Osmanlı Tiyatrosu'nun oynadığı, Rus tiyatro yazarlarından Ostrovski'nin *Aşk-ı Muharrib* adlı eseri özetlenmektedir. Oyundan önce biraz dolaşan yazar bazı dükkân ve mağazalardan da bahsetmektedir.); SF, nr. 513, s. 291-295.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 11*, ("Gabriele d'Annunzio'nun Yeni Romanı-Mevzu-ı Hikâye-Bais Olduğu Münakaşat-Bir Mesele-i Sanat-İtalyalı Enrico Penzance'nin Mektubu-Fransa Üdebasından Marcel Prevost'ın Mütalaatı-Netice-i Karar-İmtihanlar-Matbuat-Sütunlarda Cereyan Eden

Mübahasat-İmtihanların Menafî ve Mehaziri-Mualliminin Notları-Bakalorya-Hakk-ı Cehalet-Şehadetnamelerin Aks-i Delaleti-Larome Vezula-Fesad-ı Ahlâk-Heyet-i Mümeyyize-Almanların Terakkiyatı-İklim-İstidadat-ı Tabi'yye-Terbiye-Yeni Almanya.”); SF, nr. 497, s.42-44; SF, nr. 498, s. 58-62.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 12*, (“Müteveffa Sarcey’nin Bir Nasihati-Mösyö de Molen Kimdir?-Lopelle-“Siyans Sosyal” Mecmuası-Fransa Coğrafya-yı İçtimaisi-de Molen’in Efkârı-Tevsi-i Mezuniyet-Sen Sana Muin Ol!-Max Leclerc ve Pierre Loruwa Boliva’nın İngiltere’ye Müteallik Eserleri-Anglosakson Irkının İnbisat ve Terakkiyatı-Fransa Usul-i Hazırâ-yı Terbiyesi-Mösyö Gustav Larome-Fransa’da Etfal-Henri Lavedan’ın Bir Kitabı-Eski Fransız, Şimdiki Fransız-Hakikat-i Hal-Alman Muharrirleri-Doktor Rommel’in Fransızlar Hakkındaki Efkârı-Mösyö Anatolia Flavu-Tesir-i İklim-Fransızların Meziyyat ve Nekaisi-Taklit-Ne Bedbin Ne De Nikbin Olmalı.” ‘İstanbul, 19 Kânunuevvel 1316’ notuyla.); SF, nr. 514, s. 308-318.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 13*, (“İntihab-ı Meslek-Mezunîn-i Mekatibin Çokluğu-Serbest Sanatlar-Fransızların Hukuk Tahsiline Muhabbetleri-Dava Vekâleti, Hâkimlik-Dufour Müsabakası-İki Bin Altı Yüz Frank Maaşla Müddeî-i Umumi Muavinliği-Yağlı Bir İzdivaç, Yoksa Zaruret ve Sefalet!-Vükela-ı Deâvî- Deâvî-i Cezaiye Para Etmez.-Avouelerin İhtikârı-İş Adamı-Rekabet-i Nisvan-Tababetin Derece-i Ehemmiyeti-Bir Doktor Olmak Kaça Mal Olur?-Kırk Bin Frank-Nalbantların Etıbbâya Rekabeti-Hastaneler-Münekkıdat-ı Batıla-Lord-İlanlar-Muhabere ile Tedavi-Poliklinik-Kesret-i Etıbbâ-Mühendislik-Buhran-ı İktisadi-U’ful-i Santral-Nazariyat ve Ameliyyat-İşsiz Mühendisler-Fransa Zabitanı-San Siro Mektebi-Meslek-i Tahrir-Hikâye-nüvislik ve Gazetecilik.” ‘İstanbul, 28 Kânunuevvel 1316’ notuyla); SF, nr. 515, s. 322-330.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 14*, (“İtalya’da Tekâlîfin Tezayüdü-Ziraat ve Sınâatın Tedennisi-Şehirlere Doğru Muhacerat-Terakkiyât-ı Maarif-Kesret-i Tedrisat-Noksan-ı Terbiye-Anglosakson Usulü-Sanayi

Mektepleri-Meccaniyyet-i Tedris-Mekâtibin Nekaisi-İfrat-ı Memurîn-Namzetlerin Adedi-Serbest Sanayi-23 000 Avukat!-Bir İngiliz Darb-ı Meseli-Ücret-i Vekâlet: Buğday ve Yumurta!-Ameleler Arasında Vükelâyı Deâvî-Etıbbâ-Mühendislik ve Mimarlık-Bunların İstikbali-Üdeba-Muhtacîn-Gazete ve Gazeteciler-Fıkdan-ı Mükâfat-28.333 Mahpus-Lüzumundan Fazla Mekâtib Mezunîni-İtalyanların Tabiatları-Terbiye-i Etfal Kitapları-Meyelân-ı Umumi-Asilzâdegân-Garibaldi'nin Fikri"); SF, nr. 516, s. 347-351.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Alman Tarihîvislerinden Mommsen*, (Almanya'nın bilim, sanat, sosyal düzen gibi alanlardaki gelişmeleri, askerî ve felsefî güç elde edildikten sonra Almanların Fransızları ezme fikrinin aydınlar da yer ettiği üzerinde durulmakta ve bu fikrin en çok Mommsen'de yer ettiği söylenmektedir. Ardından Mommsen'in kısa bir biyografisi verilerek onun üniversitedeki rolünden, Bismarc'la olan ilişkisinden ve en önemli eseri olan *Roma Tarihi*'nin felsefesinden, bakış açısından, eserin özelliklerinden bahsedilmektedir. 'A. Ş.' imzasıyla.); SF, nr. 496, s.26-29; nr. 497, s. 39-42.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe*, ("17 Eylül 1316, İstanbul" notuyla yer alan yazının büyük kısmında Sarcey'nin yetişmesinden, eğitiminden, mesleğine olan düşkünlüğünden, başarısından ve onun tiyatro eleştirmeni olarak yaptıklarından bahsedilmektedir. Son kısımlarında ise Henry Backe'in sanatta niçin realizmi seçtiğinden, hayatındaki sefaletten, oyunlarının başlangıçta alayla karşılandığından söz edilmektedir.); SF, nr. 499, s. 67-75.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 16-17-18: Taine ve Asarı*, ('Kabl-eş-şürû' başlığının altında Ahmet Şuayp yazısına başlamadan önce Tefvik Fikret'e teşekkür etmektedir; o olmasa derginin çıkamayacağını, kendisinin de onun sayesinde matbuat hayatının ikinci yılını doldurduğunu dile getirmektedir. Zira aldığı haksız eleştiriler karşısında her şeyi bırakmak istemektedir ve Fikret'in tesellisi ve yüreklendirmesi sonucu yoluna devam edebilmektedir. Burada önemli bilgilerden biri de Ahmet Şuayp'ın

A. Ş. imzasının kendisine ait olduğu söylemesidir. Ardından Taine konusuna geçen yazar, Taine'nin hayatı, şahsiyetinden, münekkittliğinden, tarihçiliğinden, filozofluğundan ve eserlerinden bahsetmektedir.); SF, nr. 500, s. 82-87; SF, nr. 501, s. 105-108; SF, nr. 502, s. 123-125; SF, nr. 503, s. 135-140; SF, nr. 504, s. 152-157; SF, nr. 506, s. 186-189; SF, nr. 507, s. 199-204; SF, nr. 508, s. 218-220; SF, nr. 509, s. 227-235; SF, nr. 510, s. 246-252; SF, nr. 511, s. 266-270; SF, nr. 512, s. 279-284; SF, nr. 513, s. 295-301.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarihnüvislerinden Henri de Sybel*, (Sybel'in tarihçiliğinin değerlendirildiği yazıda, onun vatanseverliğinden, Protestan nasyonel liberal görüşlerinden, bunlar için verdiği mücadelelerden; hatta bu uğurda tarihçiliğinde bazen objektif olmadığından bahsedilmekte, eserleri kusur ve meziyetleriyle ele alınmaktadır. Ayrıca çıkardığı *Deutsche Zeitung* gazetesi hakkında da bilgi verilmektedir.); SF, nr. 529, s. 130-141.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli*; (Machiavelli'nin tarih kitaplarının makalelerden oluştuğu, böylece okuyucunun yirmi sayfa okuyup bırakabildiği, kitaba istediği yerden başlayabildiği dile getirilmektedir. Eserlerin akıcı ve anlaşılır bir dili olduğu, geniş bir coğrafyadan bahsettiği, anlattıklarının hangisinin rivayete, hangilerinin vesikaya dayandığını belirttiği ifade edilmektedir.); SF, nr. 542, s. 339-345.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli*; (Machiavelli'nin büyük tetkikler, araştırmalar yaparak eserlerini kaleme aldığı, onun bir âlim, hatip, mütefekkir ve şair olduğu belirtilmekte, üslubundan İngiltere tarihi ve tarihçiliğindeki yeri ve öneminden bahsedilmektedir.); SF, nr. 543, s. 354-362.

Ahmet Şuayp, *Ulûm-ı Siyasiyye ve İçtimaiye 10: Fransa Mahâkiminde Ehl-i Hibre-Sadakat-i Zevciye ve Münasebât-ı Gayr-ı Meşrua*, ("İstanbul: 17 Ağustos 1317" notuyla yer alan ve Fransa'nın hukuk sisteminden

bahseden bu makalede Fransa’da suç isnat edilen bir kişiye ceza verilmeden önce nelerin yapıldığı söylenmekte, siyaseten demokratik bir ülke olduğu için Fransa vatandaşlarına bu hakları tanırken bu işlerin Osmanlı’da nasıl olduğundan ve özellikle boşanma davalarından söz edilmektedir. ‘A. Ş.’ imzasıyla.); SF, nr. 495, s.10-14.

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Fukara Çocukları ve İrza’haneler*, (Avrupa’da sanayi devriminden sonra modern hayat başlayınca, çalışmak zorunda olan kadınların çocuklarını bakıcıya bırakmaları sonucu yaşanan çocuk ölümlerinden sonra açılan bu hayır kurumunda süt veren kadınlar işe alınarak çocukların emzirilmesi, bakılması ve beslenmesinden sorumlu tutulmuştur. ‘B. A(yın)’ imzasıyla.); SF, nr. 534, s. 212-214.

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Hamidiye Etfal Hastanesi*, (Sağlık hizmetlerinin önemi ve Hamidiye Etfal Hastanesinin verdiği hizmetleri hakkında kaleme alınmış bir yazı. ‘B. A(yın)’ imzasıyla.); SF, nr. 503, s. 131.

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Ziya Müessir Bir Devadır*, (Işığın canlıların hayatı için çok önemli olduğu, kanı kırmızı, bitkileri yeşil yapan ve canlıya sıhhat veren ışığın artık pek çok hastalığın tedavisinde kullanıldığı, Kopenhag Mekteb-i Tıbbiyesinde Muallim Finsen’in hastalarını bu yöntemle tedavi ettiği anlatılmaktadır. ‘B. A(yın)’ imzasıyla.); SF, nr. 529, s. 142-143.

Aynizade Hasan Tahsin, bkz. Hasan Tahsin (Aynizade)

B. A(yın), bkz. [AKALIN], Besim Ömer.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Bâd-ı Seher*, (Aruz vezniyle yazılmış olan 11 Teşrinievvel 1316 tarihli bu şiir üç bölümden oluşmaktadır. ‘A(yın) Nadir’ imzasıyla.); SF, nr. 508, s. 210.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Elvâh-ı Tabiattan 19-Bir Derede*, (Şiir, 25 Eylül 1316 tarihli. ‘A(yın) Nadir’ imzasıyla.); SF, nr. 504, s. 146.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde*, (Pera Palace idaresinin düzenlediği yangınzedelere yardım konserinin programından, oynanan oyunlardan, oyuncularından ve müzisyenlerden, özellikle de Matmazel Julie'nin yeteneğinden, sesinin güzelliğinden bahsedilmekte, diğer sanatçılar da kısaca değerlendirilmektedir. 'A(yın) Nadir' imzasıyla.); SF, nr. 502, s. 115-120.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Küçük Şeyler I-Gelincik*, (Şiir, "Kardeşim Kazım'a" ithafıyla 12 Teşrinievvel 1316 tarihli aruzla yazılmış sone. *Küçük Şeyler* başlığına dipnot düşülmüş. Şair bu dipnotta bu tür manzumelere Fransızcadaki 'minyatür' sözcüğünün karşılığını kullanmak istediğini; fakat aradığı karşılığı bulamayınca Sezai Beyefendi'nin hikâyelerine verdiği *Küçük Şeyler* ismini uygun bularak kullandığını açıklamaktadır. 'A(yın) Nadir' imzasıyla.); SF, nr. 507, s. 194.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Makale-i Mahsusa: Şiirimiz*, (Servet-i Fünûn topluluğunun parçalanmasına yol açacak olan bu makale, Servet-i Fünûn şairlerinin eserleriyle, şiirlerden alıntılar yapılarak, Osmanlı Edebiyatına ne getirdikleri, nasıl hizmet ettikleri ve daha neler yapabilecekleri üzerine başlamaktadır. Ardından çeşitli kaynaklardan da şiir tanımları ve görüşleri alınarak 'Şiir nedir?' sorusu üzerinde durulmakta, şiirde fikrin, duygunun ve tabiatın yerinden bahsedilmektedir. 'A(yın) Nadir' imzasıyla.); SF, nr. 505, s. 163-170; SF, nr. 506, s. 178-186; SF, nr. 507, s. 195-199; SF, nr. 508, s.211-215.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Yâd-ı Canan*, ('6 Teşrinievvel 1316' tarihli aruzla yazılmış bir şiir. 'A(yın) Nadir' imzasıyla.); SF, nr. 505, s. 162.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Yeni Beyler 2*, (Şiir, 29 Eylül 1316 tarihli bir sone. 'A(yın) Nadir' imzasıyla.); SF, nr. 507, s. 194.

Cavit, bkz. [Mehmet] Cavit.

Celal Sahir, bkz. [EROZAN], Celal Sahir.

Cenap Şahabettin, *Gîsû-yı Yar*, (Her biri sone olmak üzere üç bölümden oluşan aruzla yazılmış şiir.); SF, nr. 501, s. 98.

Cenap Şahabettin, *Kendim İçin*, (Şiir, aruzla yazılmış on yedi adet beyit.); SF, nr. 502, s. 114.

Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 75: Felsefe-i Evzan*, (Kafiye'nin tekrar oranı ve vezin üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu yazıda aruz vezninin Türkçeye uymadığı kabul edilmekte; ancak bunu aşmanın yolunun Türkçeye uygun kalıplar yapmak olduğu söylenmekte, hece vezni ile yazılan şiirlerin ilkel ve ahenksiz olduğu belirtilmektedir. 'Raik Vecdi' imzasıyla.); SF, nr. 527, s. 98-99.

Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 76: Müntekid-i Hakiki*, (Avrupa'daki tenkit ile bizdeki tenkit arasındaki farktan bahsedilen bu yazıda, tenkidin kişisel zevk ve şahsi düşünceye göre yapılamayacağı, tenkidin bir sanat olduğu, tenkit yazarı olmak için belli bir eğitim, araştırma ve çaba gerektiği anlatılmaktadır. 'Raik Vecdi' imzasıyla.); SF, nr. 528, s. 114-116.

Cenap Şahabettin, *Şiirim İçin*, (Dört kıtadan oluşmuş aruzla yazılmış bir şiir.); SF, nr. 495, s.2.

Doktor Sadettin Vedat, bkz. [KOÇER], Doktor Sadettin Vedat.

Doktor Süleyman Numan, *Verem*, (Londra Verem Kongresi'nin çalışmalarından bahsedilerek veremin sadece insandan insana değil, hayvandan insana da geçtiğini, sadece akciğer hastalığı olmayıp deri, karınzarı, bağırsak gibi vücudun başka yerlerinde olduğunu belirtilmekte ve tedavisinde kat edilen yol anlatılmaktadır.); SF, nr. 545, s. 386-390.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Gözler 3-Yeşiller*, ('Sahibesine' ithafıyla, dört kıtalık bir şiir.); SF, nr. 520, s. 402.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Gözler-Maviler*, ('24 Kânunuevvel 1316' tarihli, 'Faik Ali'ye' ithaf edilmiş dört kıtalık şiir.); SF, nr. 516, s. 339.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Hamakta*, (Resim altı şiir. '3 Mart 1317' tarihli sone.); SF, nr. 527, s. 104.

- [EROZAN, Celal] Sahir, *Hikâye-i Kalp*, ('3 Haziran 1316' tarihli küçük hikaye.); SF, nr. 523, s. 34.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *İtiraftan Sonra*, ('20 Şubat 1316' tarihli mensur şiir.); SF, nr. 536, s. 252.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Kıraat-ı Muhitat*, (Fotoğraf altı şiir. '8 Nisan 1317' tarihli ve 'Karielerime' ithafı bu şiir derginin ön kapağında yer almaktadır.); SF, nr. 531, s. 161.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyal-i Sahirat 2*, ('Şadan'a' ithaf edilmiş şiir. 'Büyükada, 16 Şubat 1316, Gece' notuyla yer alan sone.); SF, nr. 521, s. 8.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyâl-i Sahirât 2*, ('31 Mayıs 1317' tarihli 'Bir Hatıra'ya' ithafıyla yer alan şiir.); SF, nr. 536, s. 252.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyal-i Sahirat 3*, ('Gecelere' ithaf edilmiş şiir. '11 Mart 1317' tarihli sone.); SF, nr. 524, s. 59.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyâl-i Sahirât*, ('A(yın) Naci'ye' ithaf edilmiş şiir. 'Gece, 7 Mayıs 1317' tarihli sone.); SF, nr. 534, s. 213.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyâl-i Sahirât*, ('Hüseyin Cahit'e' ithaf edilmiş şiir. 'Gece: 28 Mayıs 1317' tarihli sone.); SF, nr. 535, s. 237.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Mevalîd-i Hicran 1*, ('Ey Genç Kadın, Sana!' ithafıyla, 20 Eylül 1316 tarihli mensur şiir.); SF, nr. 503, s. 130.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Mevalîd-i Hicran 2*, ('Ey Genç Kadın Sana' ithafıyla 17 Teşrinievvel 1316 tarihli mensur şiir.); SF, nr. 504, s. 146-147.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Münakaşa*, (2 Teşrinievvel 1316 tarihli 'Muterizlerime' ithafıyla yazılmış şiir.); SF, nr. 507, s. 194.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Mütalaalarım Karşı*, (Mahmut Celal Bey'e ithaf edilmiş bu fantastik denemede yazar, kendindeki ve şiirlerindeki hastalıklı hassasiyet, bedbinlik ile okuyucularına ne verebileceğini sorgulamaktadır. '29 Kânunuevvel 1316' tarihli.); SF, nr. 514, s. 307.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Onun Hatırası*, ('29 Mart 1317' tarihli şiir.); SF, nr. 527, s. 107.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Sarı Eflatun Siyah*, (Her bölümü kendi içinde sone olan iki bölümden oluşan bu şiir, '1 Teşrinisani 1316' tarihi düşülerek verilmiştir.); SF, nr. 508, s. 210.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Siz Yokken*, (Yeşil renkli süslü bir çerçeve içinde '10 Nisan 1317' tarihli dörtlüklerle yazılmış şiir.); SF, nr. 530, s. 149.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Şiirlerimin Ruhı*, ('Karilerime' ithafileyla yer alan '21 Teşrinievvel 1316' tarihli bir şiir.); SF, nr. 505, s. 162.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Verdiğin Gül*, (Şiir, 'Gece, 3 Kânunuevvel 1316' notu düşölmüş.); SF, nr. 511, s. 258.

[EROZAN], Celal Sahir, *Anneme*, (Şiir, 10 Ağustos 1316 tarihinde yazılmıştır.); SF, nr. 495, s.2.

[EROZAN], Celal Sahir, *Hediye-i Bîdâr 2*, (Şiir. 5 Eylül 1316 tarihli sone.); SF, nr. 499, s. 66.

[EROZAN], Celal Sahir, *Hediye-i Bîdar 3*, (1 Teşrinievvel 1316 tarihli on yedi bölümünden oluşan aruz vezni ile yazılmış bir şiir.); SF, nr. 502, s. 114.

[EROZAN], Celal Sahir, *Hediye-i Bîdâr I*, (Şiir, 10 Eylül 1316 tarihli bu şiir aruzla yazılmış on üç adet dörtlükten oluşmaktadır.); SF, nr. 498, s. 51.

[EROZAN], Celal Sahir, *Leyal-i Sahirat 7*, (Şiir. '2 Haziran 1317' tarihli sone.); SF, nr. 540, s. 317.

[EROZAN], Celal Sahir, *Leyâl-i Sahirât 8*, (Şiir. 'Gece, 22 Haziran 1317' tarihli sone.); SF, nr. 541, s. 324.

[EROZAN], Celal Sahir, *Leyâl-i Sahirat*, Şiir, aruzla yazılmış sone, 6 Ağustos 1316 tarihinde kaleme alınmıştır.); SF, nr. 495, s.2.

[EROZAN], Celal Sahir, *Perişan Gölgelele*, ('Onun İçin Sevdığime' ithafileyla 'Makriköy, 25 Haziran 1317' notuyla mensur şiir.); SF, nr. 541, s. 324.

- [EROZAN], Celal Sahir, *Perişan Gölgeleler*, ('Onun İçin Sevdığime' ithafıyla 'Makriköy, 24 Haziran 1317' notuyla mensur şiir.); SF, nr. 542, s. 338.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Sarı Eflatun Siyah*, (10 Eylül 1316 tarihli mensur şiir. 498. sayıda verilen mensur şiirin ikinci bölümü.); SF, nr. 501, s. 98.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Sarı Eflatun Siyah*, (28 Ağustos 1316 tarihli mensur şiir.); SF, nr. 498, s. 51.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Şairin Saçları*, ('Şadan'a' ithafli şiir. '30 Haziran 1317' tarihli sone.); SF, nr. 540, s. 317.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Tabiatın Karşısında*, (Şiir. 'Büyükada: Şubat 1316' notuyla üç kıta.); SF, nr. 541, s. 324.
- EROZAN, Celal Sahir, *Her gün*, ('29 Mart 1317' tarihli küçük hikâye. 'Hakkı' imzasıyla.); SF, nr. 527, s. 108-111.
- EROZAN, Celal Sahir, *İki Hatıra*, ('21 Nisan 1317' tarihli hatıra. İki aşk hatırası ve anıların acılığı üzerine. 'Hakkı' imzasıyla.); SF, nr. 530, s. 158.
- EROZAN, Celal Sahir, *Kör Düğüm*, ('Hüseyin Suat'a' ithaf edilmiş, '11 Haziran 1317' tarihli mensur şiir.); SF, nr. 538, s. 284.
- EROZAN, Celal Sahir, Küçük Hikâye: *Emel-i Magsûb*, ('Faik Ali'ye' ithaf edilmiş, '17 Kânunusani 1316' tarihli küçük hikâye. 'Hakkı' imzasıyla.); SF, nr. 519, s. 393-396.
- EROZAN, Celal Sahir, *Küçük Hikâye-Vapurda*, (Ahmet Samim Bey'e ithaf edilmiş, '11 Şubat 1316' tarihli küçük hikâye. 'Hakkı' imzasıyla.); SF, nr. 521, s. 9-11.
- F. A(yın), *İstanbul Postası*, (İstanbul'da ramazanın tiyatro ve oyunlarla çok keyifli geçtiği anlatılmaktadır.); SF, nr. 512, s. 274.
- Faik Ali, bkz. [OZANSOY], Faik Ali.
- H(ع). H(ع)., *Tarih ve Müntehabat-ı Eş'âr-ı Osmaniye*, (İngilizceden çevrilen bu yazıda Türkleri ve Türkçeyi çok seven, Türk dilini ve edebiyatını iyi bilen Gibb'in Osmanlı şiiri üzerine yaptığı çalışmanın ilk kısmının yayınlandığı

duyurulmakta ve bu eserin bölüm başlıkları verilmektedir. Başlıklar şu şekildedir: “Dibace- Eşar-ı Osmaniyenin menşei, şekli, gayeti-Ehadis, felsefe, sufiyye-Eşkâl-i Nazm-kafiye-belagat-icmal-i tarihiye-Celaleddin, Sultan Velet, Yunus Emre, Âşık Paşa-Eş’âr-ı gayr-ı müzehhibiyyenin mebadisi-Defteranı Kadı Burhaneddin-İlk Osmanlı Şuarası-Hikâye-nüvisan: Ahmedî, Şeyhî, Yazıcıoğlu-Kasaid-nüvisan, Mevleviler-Kuyud-ı ihtitamiyye-Devr-i evvelin evahirindeki mevki-i eş’âr-Kurun-ı Vustada şark ve garbın maarifi”.); SF, nr. 498, s. 50-51.

Hakkı, bkz. EROZAN, Celal Sahir.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 4*, (Önceki sayıda konu edinilen iktisat politikalarına devam edilmektedir.); SF, nr. 521, s. 6-7.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 2*, (Rene Worms’tan çeviri olan yazının bu ikinci kısmında Fransa ekonomisi, iktisadi planları öne çıkmaktadır.); SF, nr. 511, s. 264-266.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 3*, (Fransa ekonomisinin hususi meseleleri ve Fransa iktisat planlarının silsilesinden bahsedilmektedir.); SF, nr. 517, s. 359-362.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai*, (Fransa’daki iktisad-ı içtimaînin toplumun sınıflarına, bu sınıflar arasındaki ilişkiye, hukuka, kanunlara, sanata; kısaca bütün sosyal yaşama bağlı olarak sosyal yaşamla beraber geliştiği anlatılmaktadır.); SF, nr. 525, s. 77-79.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 6*, (İktisad-ı içtimaînin sosyoloji ile olan münasebetinden bahsedilmektedir.); SF, nr. 528, s. 124-125.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisat ve İçtimai 1*, (Rene Worms’tan tercüme edildiği dipnotla bildirilen bu makalede devlet ekonomi politikası, devletin görevleri üzerinde durulmakta, Platon ve Aristo’nun eserlerine kadar inilerek bugünün Avrupa ekonomisinin güçlü

olma nedenleri ortaya konulmaktadır. Yazının son iki sayfasının üst kısmı eksiktir ve imza da bu eksik kısımda yer almaktadır.); SF, nr. 508, s.215-218.

Hüseyin Cahit, bkz. [YALÇIN], Hüseyin Cahit.

Hüseyin Kazım, bkz. Hüseyin Kazım [Kadrî].

Hüseyin Kazım [Kadrî], *Makalat-ı Ziraiye 2-Tarlalar ve Çapa*, (Tarımda Mösyö Hern'in nadas, çapa ve sulama hakkında verdiği bilgiler yer almaktadır.); SF, nr. 497, s. 44-46.

Hüseyin Kazım [Kadrî], *Makalat-ı Ziraiye I-Kilokra ve Serakiz Asmaları*, (İlaçlamanın öneminden, daha iyi ürünler alınabilmesi için neler yapılabileceğinden ve Avrupa ile Amerika'da uygulanan yöntemlerden bahsedilmektedir.); SF, nr. 496, s. 29-30.

Hüseyin Suat, bkz. [YALÇIN], Hüseyin Suat.

İbrahim Cehdi, bkz. Süleyman Nazif.

İbrahim, *Lisanımızın Suret-i Tedrisi*, (Öğrencilerin onca yıl lisan dersleri aldıkları halde, konuştukları dili yazarken hataya düşmelerinin nedeninin, dile Arapça ve Farsçadan kelime girmesi değil, dil öğretimindeki usul hataları olduğu belirtilmektedir. Dayanak olarak isim verilmeden bir İngiliz hocanın kitabı gösterilmekte ve dil öğretiminin nasıl olması gerektiği anlatılmaktadır.); SF, nr. 544, s. 371-375.

İmzasız, *1900 Sergisinde Alman Şubesi*, (Yirminci yüzyıla atlamak üzere iken her kavmin tarihi gelişiminin gösterildiği sergide Alman şubesinde sergilenenlerin Almanya'nın doğuşu, gelişimi ve muvaffakiyetini açıkça ortaya koyduğu anlatılmaktadır.); SF, nr. 518, s. 381-382.

İmzasız, *Asar-ı Münteşire: Doktorlar ve Süt Nineler*, (Doktor Celalettin Muhtar Bey'in *Doktorlar ve Süt Nineler* eserinin tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Eserde, ailelerin tuttuğu sütninelerden aileye bulaşabilecek hastalıklardan ve sağlığı tehdit edebilecek olan bu marazlardan korunmak için tutulacak sütninelerin hastalıklı olmadığına dair doktor raporu

istemenin elzem olduğundan bahsedilmektedir. Yazının sonunda ise eserin yazarı tebrik edilmekte ve eser okuyuculara tavsiye edilmektedir.); SF, nr. 541, s. 331-333.

İmzasız, *Avrupa Postası*, (Üç bölümden oluşan bu yazının ilk bölümünde, Avrupa gazeteciliğinde ‘mülakat’ modasının geçip, bunun yerini ‘tahkikat’ modasının aldığı anlatılmaktadır. İkinci bölümünde; Paris’teki Müessese-i Hayriyenin faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise; Avrupa’da hayır sahibi kişilerin ilim ve fennin gelişmesi için yapılan yarışmalarda ödül olarak verilen paraları karşıladıkları konu edinilmektedir.); SF, nr. 528, s. 126-128.

İmzasız, *Büyükada Yat Kulübü*, (Büyükada Yat Kulübünün açılış töreni anlatılmaktadır. Buradan yat kiralanıp gezilebileceği; fakat bazı sınır kuralları olduğu belirtilerek, bu kurallar duyurulmaktadır.); SFSP, nr. 543, s. 197.

İmzasız, *Dâhiliye*, (İstanbul’daki sosyal ve siyasi haber ve gelişmeler hakkında bilgi verilmektedir.); SFSP, nr. 495, s.6-7; SFSP, nr. 496, s. 19; SFSP, nr. 498, s. 41-42; SFSP, nr. 501, s. 78-79; SFSP, nr. 502, s. 88-90; SFSP, nr. 503, s. 100; SFSP, nr. 505, s. 118-119; SFSP, nr. 506, s. 128-130; SFSP, nr. 507, s. 137-138; SFSP, nr. 508, s. 146-147; SFSP, nr. 509, s. 154-155; SFSP, nr. 510, s. 164-165; SFSP, nr. 511, s. 172-173; SFSP, nr. 512, s. 181-182; SFSP, nr. 513, s. 190-191; SFSP, nr. 514, s. 199-200; SFSP, nr. 515, s. 209-210; SFSP, nr. 516, s. 218-221; SFSP, nr. 517, s. 231-232; SFSP, nr. 518, s. 243-245; SFSP, nr. 519, s. 251-252; SFSP, nr. 520, s. 259-260; SFSP, nr. 521, s. 3-4; SFSP, nr. 523, s. 19-20; SFSP, nr. 524, s. 28; SFSP, nr. 525, s. 39-40; SFSP, nr. 526, s. 48-49; SFSP, nr. 527, s. 57-58; SFSP, nr. 528, s. 66; SFSP, nr. 529, s. 76-77; SFSP, nr. 530, s. 83-84; SFSP, nr. 531, s. 91-92; SFSP, nr. 532, s. 100-101; SFSP, nr. 533, s. 107; SFSP, nr. 534, s. 116-117; SFSP, nr. 536, s. 134-135; SFSP, nr. 537, s. 143-144; SFSP, nr. 538, s. 154; SFSP, nr. 539, s. 165; SFSP, nr. 540, s. 172; SFSP, nr. 541, s. 180; SFSP, nr. 542, s. 188-189; SFSP, nr. 543, s.

195-196; SFSP, nr. 544, s. 204-205; SFSP, nr. 545, s. 211-213; SFSP, nr. 546, s. 229-230.

İmzasız, *Diyarbakır Hamidiye Sanayi Mektebi*, (Diyarbakır Valisi Hamit Bey ve şehrin ahalisinin yardımlarıyla vücuda getirilmiş olan cami, hastane, hamam ve okulun açılış törenine, cülusunun yirmi beşinci sene-i devriyesine gelmesi sebebiyle Sultan Abdülhamit de davet edilmektedir.); SFSP, nr. 502, s. 90.

İmzasız, *Hariciye*, (Dış ülkelerle olan siyasi ve sosyal gelişmeler konu edinilmektedir.); SFSP, nr. 496, s. 19-20; SFSP, nr. 498, s.42-43; SFSP, nr. 501, s. 79-80; SFSP, nr. 502, s. 90; SFSP, nr. 503, s. 100-101; SFSP, nr. 505, s. 119-120; SFSP, nr. 507, s. 138; SFSP, nr. 508, s. 147; SFSP, nr. 509, s. 155; SFSP, nr. 510, s. 165-166; SFSP, nr. 511, s. 173-174; SFSP, nr. 512, s. 182; SFSP, nr. 513, s. 191-192; SFSP, nr. 514, s. 201; SFSP, nr. 515, s. 210-211; SFSP, nr. 516, s. 221-222; SFSP, nr. 517, s. 232; SFSP, nr. 518, s. 245; SFSP, nr. 519, s. 253; SFSP, nr. 520, s. 260; SFSP, nr. 521, s. 4-5; SFSP, nr. 522, s. 11-12; SFSP, nr. 523, s. 20; SFSP, nr. 524, s. 28; SFSP, nr. 525, s. 40; SFSP, nr. 526, s. 49-50; SFSP, nr. 527, s. 58; SFSP, nr. 528, s. 66-67; SFSP, nr. 529, s. 77; SFSP, nr. 530, s. 84-85; SFSP, nr. 531, s. 93; SFSP, nr. 532, s. 101; SFSP, nr. 533, s. 107-108; SFSP, nr. 534, s. 117; SFSP, nr. 536, s. 136; SFSP, nr. 537, s. 144; SFSP, nr. 538, s. 155-156; SFSP, nr. 539, s. 167; SFSP, nr. 540, s. 173; SFSP, nr. 541, s. 180-181; SFSP, nr. 542, s. 189-190; SFSP, nr. 543, s. 197; SFSP, nr. 544, s. 205-206; SFSP, nr. 545, s. 213-214; SFSP, nr. 546, s. 230-231.

İmzasız, *Iyd-ı Said-i Azha Âlây-ı Vâlâsı*, (Bayramın birinci günü padişahın halkla bayramlaşması, kutlama töreni anlatılmakta ve padişaha övgülerle bayram tebriki yer almaktadır.); SFSP, nr. 525, s. 35.

İmzasız, *Iyd-ı Said-i Azha*, (Şiir. Bayramı kutlayan, padişahı öven beş beyitlik manzume.); SF, nr. 524, s. 50.

İmzasız, *Iyd-ı Saîd-i Fitr-ı Resm-i Celil-i Maali-i Delili*, (Ramazan bayramı kutlamalarını, bayramın birinci gününde saray tarafından düzenlenen

töreni ve padişahın bayram selamlamasını anlatmaktadır.); SFSP, nr. 515, s. 207.

İmzasız, *İstanbul Postası*, (Almanya İmparatoru ile padişahın dostluğunun bir anısı olarak Sultanahmet Meydanına yaptırılan çeşmenin açılış töreni anlatılmaktadır.); SF, nr. 516, s. 338.

İmzasız, *Küçük Sahifeler 2*, (Şiir, aruzla yazılmış sone.); SF, nr. 521, s. 3.

İmzasız, *Küçük Sahifeler 3*, (Şiir, aruzla yazılmış sone.); SF, nr. 521, s. 6.

İmzasız, *Küçük Sahifeler 4*, (Şiir, aruzla yazılmış sone.); SF, nr. 521, s. 7.

İmzasız, *Küçük Sahifeler 5*, (Şiir, aruzla yazılmış sone.); SF, nr. 521, s. 10.

İmzasız, *Küçük Sahifeler 6*, (Şiir, aruzla yazılmış sone.); SF, nr. 521, s. 11.

İmzasız, *Küçük Sahifeler 7*, (Şiir, aruzla yazılmış sone. ‘Amasya, 2 Ağustos 1316’ notuyla.); SF, nr. 521, s. 14.

İmzasız, *Merhum Halit Bey*, (Halit Bey’in cenazesinde bulunan kişiler sayılmaktadır.); SFSP, nr. 518, s. 243.

İmzasız, *Mevlid-i Meymenet-i Mevrid-i Hazreti Resul-i Ekrem-i Âlây-ı Nuraniyet-i İhtivası*, (Hamidiye Camiinde okunan mevlidin güzelliğinden bahsedilmekte ve mevlide padişah da teşrif ettiği için kendisine teşekkür edilmektedir.); SFSP, nr. 538, s. 153-154.

İmzasız, *Muhaberat-ı Aleniye*, (Okuyucuların soru ve isteklerine kısa bir şekilde yanıtlar verilmektedir.); SFSP, nr. 496, s. 20; SFSP, nr. 507, s. 138; SFSP, nr. 509, s. 155; SFSP, nr. 512, s. 182; SFSP, nr. 520, s. 260; SFSP, nr. 523, s. 20; SFSP, nr. 526, s. 50; SFSP, nr. 528, s. 67; SFSP, nr. 529, s. 77; SFSP, nr. 532, s. 101; SFSP, nr. 534, s. 118; SFSP, nr. 536, s. 136; SFSP, nr. 540, s. 173; SFSP, nr. 541, s. 181; SFSP, nr. 543, s. 197.

İmzasız, *Musahabe-i Fenniye*, (“Hayat-ı Muhtefiye-Doktor Labor’dan Dil Çekme Usulü-Mevt-i Zahirî, Mevt-i Hakiki-Aks-i Teneffüs–Bir Küpün Üzerinde İki Tecrübe-Ölümünden Üç Saat Sonra Hayat Durur Mu?-Dil Çekme Makası” hakkında. ‘Dil çekme makası’ için ‘Scientific American

Supplement, Nr 1276, June 16, 1900' bilgisi dipnot olarak verilmiştir.); SF, nr. 496, s. 19-22.

İmzasız, *Musahabe-i Fenniye: Mütahacir-i Orman-Tuz*, (İki bölümden oluşan bu yazının ilk bölümünde; 1900 sergisinde Amerikan Şubesinin ziyaretinde görülen, evvelce ağaç olup çeşitli tesirler sonucu çeşitli renkler ve şekiller alan taşlaşmış ağaçlardan yapılan eşyaların hayret uyandırdığı; ayrıca bu eşyaların araştırmalara yol açtığı, bu ağaçların bulunduğu ormanın da koruma altına alındığı anlatılmaktadır. İkinci bölümünde ise; tuzun neden kullanıldığından ve insanlar için neden önemli olduğundan bahsedilmektedir.); SF, nr. 528, s. 122-123.

İmzasız, *Musahabe-i İctimai: Çocuk Yetiştirmek*, (Fransa'da çocukların eğitimine doğum öncesinden başlandığı; ebeveynin yetiştirilmesi, gebenin korunması ve çocuğun bedenlen, zihnen, ahlâken eğitilmesi üzerinde durulduğu anlatılmaktadır.); SF, nr. 526, s. 89-91.

İmzasız, *Musahabe-i Ticariye: Büyük Küçük Tacirler*, (Sanayinin geliştiği Avrupa ülkelerinde ticaretin ve ekonomik gücün belli merkezlerde toplandığı; ayrıca işçi ve tacirlerin ezilmemek için birbirleriyle irtibat halinde olup sendikalar ve karteller kurdukları anlatılmaktadır.); SF, nr. 524, s. 57-58.

İmzasız, *Musahabe-i Ziraiye: Doluların Tahribatına Çare*, (Avrupa'da doluların mahsulleri tahrip ederek yol açtığı ekonomik kayba barut ile çare bulunduğu aktarılmaktadır. Barut, bulutları kaçırmakta veya doluyu yağmura çevirmektedir; bu nedenle ürün ziyanı yaşamamak için havan topu kullanılmaktadırlar, bunun bir maliyeti varsa da hasat kaybından daha az olduğu belirtilmektedir.); SF, nr. 544, s. 381-383.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Ayı Balığı Kürkü*, (Samur diye satılan kürkün, deniz ayısından yapıldığı, bu ayların Mayıs ayında avlandıkları ve nasıl avlanıp kürkün nasıl yapıldığı anlatılmaktadır.); SF, nr. 525, s. 79-80.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Emanet Sandıkları*, (Paris'teki yoksul ve ihtiyaç sahibi kişilerin tefecilerin eline düşmesini engellemek amacıyla, para

karşılığında mallarının saklandığı, parayı ödeyince de eşyalarını geri alabildikleri emanet sandıklarından bahsedilmektedir.); SF, nr. 526, s. 93-95.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Köprüler*, (İnsanın köprüye duyduğu ihtiyaçtan bahsedilen yazıda, köprülerin sağlam, aynı zamanda estetik olması gerektiğinin altına çizilerek Brooklyn, Hamburg, Forth, III. Aleksandr, Bizert, Runen köprüleri hakkında bilgi verilmektedir.); SF, nr. 524, s. 53-55.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Saati Bilmenin Muhtelif Tarzları*, (İnsanlık tarihinde, bugünkü modern saat bulununcaya kadar geçirilen safhalar anlatılmaktadır. Güneş saati, kandil, kum saati gibi yöntemlerden, saat hususundaki terakkiden bahsedilmektedir.); SF, nr. 522, s. 26-27.

İmzasız, *Müteveffa Viconte Henri Dobornye*, (Büyük bir edebî kişiliği olan Fransa akademisyeni Henri Dobornye'nin vefatı haber verilmektedir.); SF, nr. 517, s. 363.

İmzasız, *Padişahım Çok Yaşa-Tebrik-i Veladet-i Hümayun-ı Mes'adet-i Makrun Hazreti Hilafetpenâhî*, (Şiir. Aruz vezniyle yazılmış sekiz beyitlik bu kasidede padişah övülmekte ve en kutlu devrin onun devri olduğu söylenmektedir. Genellikle resim veya fotoğraf olan derginin kapağında bu defa süslü bir çerçeve içerisinde bu şiir bulunmaktadır.); SF, nr. 508, s. 209.

İmzasız, *Resimlerimiz*, ("Kâğıthane'de keşfolunup üçünün resimlerini derç ettiğimiz membalardan celp edilecek sultan hakkında malûmat" açıklamasıyla, suların temizliğinden, saf ve hoşluğundan, güvenle içilebileceğinden söz edilmektedir.); SF, nr. 506, s. 178.

İmzasız, *Resimlerimiz: Almanya Başvekil-i Sabıkı Müteveffa Prens Duhuenluhe*, (Prens Duhuenluhe'nin biyografisi yer almaktadır.); SF, nr. 539, s. 301.

İmzasız, *Resimlerimiz: Avrupa'nın Meşhur Şehirleri-Stockholm*, (Stokholm'un yönetimi, orada yapılan antlaşmalar, şehrin gelişmesi gibi hususlar

üzerinde durularak şehrin tarihçesi verilmektedir.); SF, nr. 528, s. 125-126.

İmzasız, *Resimlerimiz: Balonlar*, (Balonların önceleri askerî hizmetlerde, özellikle savaşlarda kullanıldığı belirtilen yazıda, ilk defa 1870'te Paris'te kullanıldığı, Fransa'nın balon mektebi açtığı, sonradan balonların sadece askerî hizmetlerde kullanımdan çıkarak taşımacılık gibi başka alanlarda da kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir.); SF, nr. 540, s. 317-318.

İmzasız, *Resimlerimiz: Cehalet Seyyeleri*, ('Kırlangıç' olarak tabir edilen sahte tabiplerin, cahil insanları hastalıklarını tedavi etmek bahanesiyle kandırıp paralarını aldıkları, saçma ve cahilce usullerle onları başka hastalıkların pençesine attıkları anlatılmakta; örnek bir olay, resimleriyle gösterilerek hastalar, bu tür kişilere kanmamaları konusunda uyarılmaktadır.); SF, nr. 541, s. 335.

İmzasız, *Resimlerimiz: Celâil-i Asar-ı Hazreti Hilafetpenâhiden Hamidiye-Hicaz Demiryolu*, (Hamidiye-Hicaz demiryolu için padişaha övgü ve teşekkürden sonra, bu yolun memlekete getireceği rahatlık ve hizmetten, bu yolun masrafından, yapımına harcanan meblağdan, kutsal yerlere ulaşımı rahatlattığından bahsedilmektedir.); SF, nr. 546, s. 411-412.

İmzasız, *Resimlerimiz: Heyet-i Cedide-i Maliye*, (Bu sayıda resimleri ve haklarında kısa bilgiler verilerek yeni oluşturulan Maliye Bakanlığı görevlileri tebrik edilmekte, kendilerine teşekkür edilmekte ve başarılar dilenmektedir.); SF, nr. 533, s. 203.

İmzasız, *Resimlerimiz: Kalondik Altın Madenleri*, (Birkaç yıl öncesine kadar en mükemmel coğrafya kitabında bile adı olmayan Dawson'da, ilk altın arayıcılarının kulübelerinin olduğu yerde, bugün yüksek binalarıyla büyük bir şehir olduğu, bunun da altın madeninin insanlar üzerindeki sihrine bağlı olduğu anlatılmaktadır.); SF, nr. 527, s. 107-108.

İmzasız, *Resimlerimiz: Merhum Şerif Bey*, (Şerif Bey'in tabiatından, meziyetlerinden ve hayatından kısaca bahsedilen yazıda ölümü anlatılmakta ve başsağlığı dilenmektedir.); SF, nr. 539, s. 300-301.

- İmzasız, *Resimlerimiz: Musikişinas-ı Şehir Müteveffa Verdi*, (İtalya'nın ünlü opera sanatçılarından Verdi'nin kısaca hayatı ve sanatından bahsedildikten sonra ölümü haber verilmektedir.); SF, nr. 517, s. 362-363.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Mösyö Pederelli*, (Dava vekili Pederelli'yi kısaca tanıtmakta; onun avcılığı, hoş sohbet oluşu gibi kişilik özellikleri üzerinde durmakta ve vefatını haber vermektedir.); SF, nr. 526, s. 93.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Posta Güvercinleri*, (İlim ve fen, haberleşmek için yeni icatlar getirse de tabiatın verdiği imkânları da unutmamak gerektiğine dikkat çeken bu yazı, siyah güvercinlerin hızından, yön bulma kabiliyetinden, yetiştirme zamanı ve şeklinden bahsetmektedir.); SF, nr. 536, s. 253-254.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Sibirya Şimendiferi*, (İnsanoğlunun XIX. yüzyılda sürekli gelişme kat ettiği vurgulanan yazıda, Sibiryalıların üç yüz kilometre hıza sahip şimendiferle zaman kazandıkları; fakat bu şimendifere ve demiryoluna harcanan meblağın insanı şaşırttığı anlatılmaktadır.); SF, nr. 530, s. 159.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Armand Silvestre*, (Şair, hikâye ve tiyatro yazarı olan Armand Silvestre'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilmektedir.); SF, nr. 524, s. 59.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Midopen Müessese-i Hayriyesi*, (Bu sayıda resimlerde verilen Fransa'da sefalet içinde yaşayan sınıfın karnını doyurmak için hayırsever zenginler tarafından açılan aşevinin hizmetlerinden ve çalışanlarından bahsedilmektedir.); SF, nr. 522, s. 25-26.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Kral Milan*, (Sırbistan Kralı Milan'ın hayatı, hükümdarlığı ve vefatı hakkında kısaca bilgi verilmektedir.); SF, nr. 522, s. 26.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Sadayako*, (Sadayako'nun büyük sanatkârlığından, 1900 sergisinde Paris'te canlandırdığı oyunla izleyenleri çok etkilediğinden, oyundaki başarısından bahsedilmektedir.); SF, nr. 519, s. 396.

İmzasız, *Selamlık Resm-i Âlisi*, (Sultanın cuma selamlığına çıkışının halkı ne kadar mesut ettiğinden bahisle padişah için övgüler ve dualar yer almaktadır.); SFSP, nr. 495, s. 2; SFSP, nr. 496, s. 13; SFSP, nr. 498, s. 37; SFSP, nr. 499, s. 49; SFSP, nr. 500, s. 61; SFSP, nr. 501, s. 73; SFSP, nr. 502, s. 85; SFSP, nr. 503, s. 97; SFSP, nr. 505, s. 117; SFSP, nr. 506, s. 125; SFSP, nr. 507, s. 135; SFSP, nr. 508, s. 143; SFSP, nr. 510, s. 161; SFSP, nr. 511, s. 171; SFSP, nr. 512, s. 179; SFSP, nr. 513, s. 187; SFSP, nr. 514, s. 197; SFSP, nr. 516, s. 215; SFSP, nr. 517, s. 227; SFSP, nr. 518, s. 239; SFSP, nr. 519, s. 249; SFSP, nr. 520, s. 257; SFSP, nr. 521, s. 1; SFSP, nr. 522, s. 9; SFSP, nr. 523, s. 17; SFSP, nr. 524, s. 25; SFSP, nr. 526, s. 45; SFSP, nr. 527, s. 55; SFSP, nr. 528, s. 63; SFSP, nr. 529, s. 74; SFSP, nr. 530, s. 81; SFSP, nr. 531, s. 89; SFSP, nr. 532, s. 97; SFSP, nr. 533, s. 105; SFSP, nr. 534, s. 113; SFSP, nr. 536, s. 131; SFSP, nr. 537, s. 141; SFSP, nr. 538, s. 149; SFSP, nr. 539, s. 161; SFSP, nr. 540, s. 169; SFSP, nr. 541, s. 177; SFSP, nr. 542, s. 185; SFSP, nr. 543, s. 192; SFSP, nr. 544, s. 201; SFSP, nr. 545, s. 209; SFSP, nr. 546, s. 225.

İmzasız, *Sevgili Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin Atıfet-i Âliyesi ve Matbuat-ı Türkiye'nin Tarihi İhyası*, (II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. sene-i devriyesi tebrik edilmekte, padişaha övgülerde bulunmaktadır. Osmanlı matbuatının en parlak döneminin onun zamanına denk gelen yıllar olduğu söylenerek derginin pul vergisi lağvettiği için teşekkür edilmektedir.); SFSP, nr. 495, s. 1.

İmzasız, *Tahsisat-ı Siyasetten: Müstesna Geceler Müvekkilesine*, (Şiir. Sayfanın sağ alt köşesinde, küçük bir çerçeve içinde sone.); SF, nr. 521, s. 2.

İmzasız, *Tebliğat-ı Resmiye*, (Resmî tebligatlar okuyucuya duyurulmaktadır.); SFSP, nr. 495, s.4-6; SFSP, nr. 496, s. 19; SFSP, nr. 498, s. 40-41; SFSP, nr. 499, s. 53; SFSP, nr. 500, s. 64; SFSP, nr. 501, s. 78; SFSP, nr. 502, s. 87-88; SFSP, nr. 503, s. 100; SFSP, nr. 505, s. 118; SFSP, nr. 506, s. 128; SFSP, nr. 508, s. 146; SFSP, nr. 509, s. 154; SFSP, nr. 510, s. 164; SFSP, nr. 511, s. 172; SFSP, nr. 513, s. 190; SFSP, nr. 515, s. 209; SFSP, nr. 516, s. 218; SFSP, nr. 517, s. 231; SFSP, nr. 518, s. 242-243; SFSP, nr.

519, s. 251; SFSP, nr. 520, s. 258; SFSP, nr. 522, s. 10-11; SFSP, nr. 523, s. 19; SFSP, nr. 524, s. 27; SFSP, nr. 525, s. 38-39; SFSP, nr. 526, s. 47-48; SFSP, nr. 528, s. 66; SFSP, nr. 529, s. 76; SFSP, nr. 530, s. 83; SFSP, nr. 531, s. 91; SFSP, nr. 532, s. 99-100; SFSP, nr. 533, s. 107; SFSP, nr. 534, s. 116; SFSP, nr. 536, s. 134; SFSP, nr. 537, s. 143; SFSP, nr. 539, s. 165 SFSP, nr. 540, s. 172; SFSP, nr. 541, s. 179; SFSP, nr. 542, s. 188; SFSP, nr. 544, s. 204; SFSP, nr. 545, s. 211; SFSP, nr. 546, s. 229.

İmzasız, *Tebrik-i Cülus-ı Hümayun-ı Hazreti Zıllullahi*, (Padişahı öven, onun saltanat yıllarının bayram olduğunu belirten, saltanatın daim olmasını dileyen nazım-nesir karışık kısa bir yazı.); SF, nr. 546, s. 401-402.

İmzasız, *Tebrik-i İyd-ı Saîd-i Fıtır*, (Süslü bir çerçeve içinde yer alan bu şiirde, ramazanın sonuna ve bayrama erişildiği için Allah'a şükredilmektedir.); SF, nr. 515, s. 322.

İmzasız, *Teessüf*, (Gazetenin imtiyaz sahibi olan Ahmet İhsan'ın babası, Divan-ı Muhasebat azasından Halit Bey'in vefatı duyurulmakta, rahmet ve sabır dileklerinde bulunmaktadır.); SFSP, nr. 517, s. 227.

İmzasız, *Terceme-i Hali*, ('Vefeyât' bölümünde vefatı haberi verilen kişilerin hayatı kısaca anlatılmaktadır.); SFSP, nr. 536, s. 135-136; SFSP, nr. 538, s. 155; SFSP, nr. 539, s. 166.

İmzasız, *Tevcihât*, (Adliye, ilmiye, müddei-i ileyh gibi sınıflarda yapılan değişiklikler, hükümetçe verilen rütbe ve terfi raporları, nişan ve madalya alan zatlar belirtilmektedir.); SFSP, nr. 495, s.2-4; SFSP, nr. 496, s. 13-19; SFSP, nr. 498, s. 37-40; SFSP, nr. 499, s. 49-56; SFSP, nr. 500, s. 61-64; SFSP, nr. 501, s. 73-78; SFSP, nr. 502, s. 85-87; SFSP, nr. 503, s. 97-100; SFSP, nr. 505, s. 117-118; SFSP, nr. 506, s. 125-128; SFSP, nr. 507, s. 135-137; SFSP, nr. 508, s. 143-146; SFSP, nr. 509, s. 153-154; SFSP, nr. 510, s. 161-164; SFSP, nr. 511, s. 171-172; SFSP, nr. 512, s. 179-181; SFSP, nr. 513, s. 188-190; SFSP, nr. 514, s. 197-199; SFSP, nr. 515, s. 207-209; SFSP, nr. 516, s. 215-218; SFSP, nr. 517, s. 227-231; SFSP, nr. 518, s. 239-242; SFSP, nr. 519, s. 249-251; SFSP, nr. 520, s. 257-258;

SFSP, nr. 521, s. 1-3; SFSP, nr. 522, s. 9-10; SFSP, nr. 523, s. 17-19; SFSP, nr. 524, s. 25-27; SFSP, nr. 525, s. 35-38; SFSP, nr. 526, s. 45-47; SFSP, nr. 527, s. 55-57; SFSP, nr. 528, s. 63-66; SFSP, nr. 529, s. 74-76; SFSP, nr. 530, s. 81-83; SFSP, nr. 531, s. 89-91; SFSP, nr. 532, s. 97-99; SFSP, nr. 533, s. 105-107; SFSP, nr. 534, s. 113-116; SFSP, nr. 536, s. 131-134; SFSP, nr. 537, s. 141-143; SFSP, nr. 538, s. 149-153; SFSP, nr. 539, s. 161-165; SFSP, nr. 540, s. 169-172; SFSP, nr. 541, s. 177-179; SFSP, nr. 542, s. 185-188; SFSP, nr. 543, s. 192-195; SFSP, nr. 544, s. 201-204; SFSP, nr. 545, s. 209-211; SFSP, nr. 546, s. 225-229.

İmzasız, *Vefeyât*, (İkinci ve üçüncü dereceden devlet memurlarının, sosyal ve siyasi hayatta ismi duyulmuş kişilerin vefat haberleri verilmektedir.); SFSP, nr. 502, s. 90; SFSP, nr. 503, s. 100; SFSP, nr. 536, s. 135; SFSP, nr. 538, s. 154-155; SFSP, nr. 539, s. 166.

İmzasız, *Ziyaret-i Hırka-i Saadet-i Piraye-i Hazreti Risaletpenâhî*, (Ramazan dolayısıyla Hırka-i Şerife yapılan ziyaret ve padişahın da ziyarete katılmasıyla halkın daha da mesut olduğu, kalplerin aydınlandığı anlatılmaktadır.); SFSP, nr. 513, s. 187-188.

Kadrî, bkz. Mahmut Sadık.

[KOÇER], Doktor Sadettin Vedat, *Musahabe-i Tıbbiye*, (Akraba evliliklerinin yanlışlığından, artık bu âdetin terk edilmesi gerektiğinden söz edildikten sonra, dilsizlik, tedavi edilebilecek olan türü ve tedavi şekli, tedavi edilemeyen türünün bulaşıcı olmayıp o kişide ilerleme gösterdiği anlatılmaktadır.); SF, nr. 543, s. 366-367.

[KOÇER], Doktor Sadettin Vedat, *Musahabe-i Tıbbiye: Verem Kabil-i Şifa Mıdır?*, (‘Şair ve romancıların hazin olayların ölümcül acısı’ olarak işlediği verem hastalığının tedavisinde büyük gelişmeler olduğu haber verilmektedir. Alman hekim Koch, geliştirdiği tedavi yöntemiyle hastaların iyileştiğini görmüştür. Bu tedavinin süreci hakkında bilgi verilmektedir. Üzerinde durulan önemli bir husus da hasta ve ailesinin doktor doktor gezmektense Avrupa’daki gibi bir tek tabibe bel

bağlamalarının daha faydalı olacağını işaret edilmesidir.); SF, nr. 538, s. 274-277.

Konya Halı ve Kilim Sergisi Komisyonu, *Saye-i Terakkiyat-vaye-i Hazreti Padişahîde Ahiren Küşade Olunan Konya Halı Sergisi*, ('21 Nisan'da açılıp '10 Haziran'a kadar devam edecek olan Konya halı sergisinden bahsedilmekte ve izin verdiği için padişaha teşekkür edilmektedir.); SF, nr. 530, s. 160.

Lisan-ı Türkî Muallimi Naim, *Dâhiliye*, (İstanbul'daki sosyal ve siyasi haber ve gelişmeler hakkında bilgi verilmektedir.); SFSP, nr. 500, s. 64-67.

M. Necdet, *Zühre'nin Tesellisi*, (Şiir. Aruzla yazılmış sone.); SF, nr. 544, s. 370.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: -Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye-*, (Sarhoşluğun mahiyeti, 'ayyaşlıktan' kurtulma çareleri, içkilerin özellikleri ve zararları hakkında bilgi verilmektedir. 'Kadrî' imzasıyla.); SF, nr. 522, s. 22-25.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: -Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*, (Fransa Maliye Nazırının halka tasarruf ve iktisat etmelerini söyleyip bir layiha yayınladığını belirten yazar, tasarruflu olmanın ve iktisatlı davranmanın bireye, aileye ve memleketlerine sağlayacağı faydadan bahsetmektedir. 'Kadrî' imzasıyla.); SF, nr. 524, s. 55-57.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: -Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye-*, ("Verem hastalığına bulunan yeni tedavi şekli-falcılık-lisan meselesi" 'Kadrî' imzasıyla.); SF, nr. 526, s. 91-93.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*, (Buhar makinelerini icat eden ve şimendiferi elektrikle çalıştırmayı başaran Mösyö Gram'ın vefatı haber verilmekte ve hayatından, eğitiminden, icatlarından, ölümüne sebep olan hastalığından bahsedilmektedir. Ardından kanunlarla uğraşanlar ve Sorbonne'da çocuk tedavisi konularında kısaca bilgi verilmektedir. 'Kadrî' imzasıyla.); SF, nr. 521, s. 12-14.

Mahmut Sadık, *Musahabe-i Fenniye*, (“Hava ve Duman-Şehir Havası mı Yoksa Köy Havası mı Daha Saf-Uçanların Dumanı-İsler ve Sisler-Bir Mesele-i Hayatiye: Alkolizm, Amerika Ayyaşlık Ruhsatnamesi-Bir Mesele-i Hayatiye Daha: Madencilerle Madenler-Garibe: Kara Kar Yağmış!-Bir Garibe Daha!” ‘Kadrî’ imzasıyla.); SF, nr. 511, s. 260-263.

Mahmut Sadık, *Mütenevvi Malûmat: Serair-i Hüsn ü Ân Gözler*, (Victor Hugo’nun ‘İnsanın gözleri bir penceredir, zihninden gelen geçen fikirler oradan görülür’ sözünden hareketle, insanın dış görünüşüne müdahale edebildiği; ancak gözlerine edemediği için onun nasıl biri olduğunun, samimiyetinin gözlerinden anlaşılacağı vurgulanmaktadır. Yazının son kısımlarında ise şaşılıktan ve şaşılık nedenlerinden bahsedilmektedir. ‘Kadrî’ imzasıyla.); SF, nr. 539, s. 298-300.

Mahmut Sadık, *Mütenevvi Malûmat: Murina Balığı Ticareti*, (Murina balığının özellikleri, nerelerde ne kadar bulunduğu, avlanması, kurutulması; yemek, balık yağı ve takı yapımında kullanılması anlatılmaktadır. ‘Kadrî’ imzasıyla.); SF, nr. 520, s. 407-411.

Mahmut Sadık, *Mütenevvia*, (1899 yılının altın hâsılatları ülke ülke sayılmakta, karanlık sokakları geceleri aydınlatacak lambaların keşfedildiği, artık elektrikli sokak lambalarının Avrupa’da bulunduğu haber verilmektedir. ‘Kadrî’ imzasıyla.); SF, nr. 495, s. 10.

Mahmut Sadık, *Mütenevvia: Bir Meşcere-i Mütehaccire*, (Ağaçların nasıl kömürleştiği, hangi mevkilerde kömürün nasıl oluştuğu anlatılmaktadır. ‘Kadrî’ imzasıyla.); SF, nr. 515, s. 331-333.

[Mehmet] Cavit, *Zekâya Dair-De l’intelligence I-Umimiyette İşarât ve Tavizât*, (Taine’in eserinden çevrilerek alınmış bu yazıda, insan zihninin, uzaktan insanları sadece bir karaltı halinde görmesine rağmen, onları kişi olarak algıladığı, bir duvarı kaç işçinin ne kadar sürede örebileceğini hesapladığı; kısaca zekânın işleyişi anlatılmaktadır.); SF, nr. 545, s. 390-394.

Mehmet Cavit, *Asar-ı Münteşire: Bağlar Arasında*, (Hüseyin Kazım Kadri Bey’in önce kendisinden bahsedilmekte, ardından Âlem Matbaasından

çıkan *Bağlar Arasında* adlı eserinin birinci cildi değerlendirilmektedir.); SF, nr. 520, s. 403-406.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Almanya Gümrük Tarifesi*, (Almanya'nın gümrük tarifesinde yaptığı değişikliklerle, buğday gibi tahılların ticaretinde yaptığı zamlı tarifelerle komşularına ve ticaret yaptığı diğer devletlere bir nevi iktisat harbi açtığı dile getirilmektedir. Avrupa devletleri arasında serbest ticaret politikası olduğu, böylece devletlerin birbiriyle yarışa girip hızla büyüyüp geliştikleri anlatılmaktadır.); SF, nr. 543, s. 362-365.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Almanya-Rusya Tarife Muharebesi*, (Avrupa ülkelerinin pazar arayışından, ekonomilerini büyütmek için yaptıkları planlardan ve tartışmalardan bahsedilmektedir.); SF, nr. 527, s. 102-107.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Medeniyet ve Nüfus*, (Nüfus ile kalkınma arasındaki bağlantıdan bahsedilen bu yazıda, gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkelerin nüfus ve ölüm oranları verilerek yorumlanmaktadır. Ayrıca mübadelelerin ne gibi sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmaktadır.); SF, nr. 546, s. 402-407.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Osmanlı Demiryolları*, (Osmanlı topraklarında yapılan demiryolu hatları, bunların uzunlukları, maliyeti, yapılan seferlerden devletin kazancı ve demiryollarının ülke iktisadına katkısı hakkında bilgi verilmektedir.); SF, nr. 541, s. 322-326.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Şimendiferler*, (Şimendiferlerin bir devletin kalkınmasında oynadığı rol, iktisadi ve mali açıdan önemi üzerinde durulan bu yazıda, şimendifer işletmek basit bir iş olmadığı için devletin bu işi ihale ile şahsi teşebbüslere vermesinin daha kârlı olduğu anlatılmaktadır.); SF, nr. 536, s. 242-246.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Umur-i Nafia*, (Bir memleketin bayındır hale gelebilmesi için gereken postalar, yollar, köprüler, kanallar, şimendiferler, rıhtımlar gibi hizmetlerin devlet eliyle mi yoksa şahsi

teşebbüslerle mi daha kaliteli ve hızlı olacağı tartışılmaktadır. Yazıda, sanayileşmiş ve gelişmiş toplumlarda şahsi teşebbüslerle; ancak geri kalmış, sanayileşmemiş toplumlarda devlet eliyle daha hızlı ve kaliteli olacağı sonucuna varılmaktadır.); SF, nr. 534, s. 210-211.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Vasait-i Nakliye*, (Üç bölümden oluşan yazının ilk bölümünde; insanların hayatında hareketin yeri ve önemi, insanın bu özelliği ile diğer varlıklardan farkı, ikinci bölümünde; muzafferiyetin, toprak kazanmanın, medeniyeti ve sanatı yaymanın bu hareket ve nakliye sayesinde olduğu, üçüncü bölümünde ise ülkelerin ekonomisinde bir yerde yetiştirilen ürünün devletin diğer şehirlerine ve başka ülkelere pazarlanmasında nakliyenin önemi, gerektirdiği para ve gelişmiş araçlar anlatılmaktadır.); SF, nr. 530, s. 152-155.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da İntikalât-ı Kanun-ı Cedidi ve Teklif-i Müterakki*, (Fransa'daki miras, mirastan alınan vergiler, miras üzerinde varisin ve devletin haklarını düzenleyen kanunlar hakkında bilgi verilmektedir.); SF, nr. 525, s.71-77.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da Müskirat Kanunu ve Oktruva Resmî*, (Fransa'da meclisi oldukça meşgul eden müskirat kanunundan bahsedilen yazıda, sarhoşluk veren maddelerin kanunda özellikle iki yönü üzerinde durulduğu anlatılmaktadır: Biri, halkın sıhhati, diğeri devlet için önemli bir gelir kaynağı olan vergisi.); SF, nr. 523, s. 45-48.

Mehmet Emin, bkz. [YURDAKUL], Mehmet Emin.

Mehmet Rauf, *Ada Vapurunda*, (Hikâye.); SF, nr. 537,s. 258-259.

Mehmet Rauf, *Ah Ay-ı Mevt*, (mensur şiir); SF, nr. 538, s. 284.

Mehmet Rauf, *Asıl Romanlar*, (Yazısının altına 'Rumelihisarı' notunu düşen yazar, Taine gazetesinin 28 Ağustos tarihinde haber verdiği bir cinayeti okuduktan sonra bu husus üzerine düşünmektedir. Eski sevgilisinin yeniden beraber olma teklifini kabul etmeyen bir kadın sevgilisi tarafından kalbinden bıçaklanarak öldürülmüş ve ardından sevgilisi kendini de öldürmüştür. Mehmet Rauf, aşkın ne acı ve ne kanlı bir şey

olduğunu düşünüyor ve kim bilir bu iki insanın nasıl tanışıp âşık olduklarını, eski güzel günlerini hayal ediyor ve nasıl olup da bu hale geldiklerine şaşırıyor.); SF, nr. 500, s. 87-92.

Mehmet Rauf, *Bir Müsamereden Sonra*, (İki paragraf uzunluğunda mensur şiir.); SF, nr. 499, s. 66.

Mehmet Rauf, *Elhan-ı Aşk ve Elem*, (“Hep Sana” ithaflı mensur şiir. Sekiz bölümden oluşmaktadır: 1-Gözlerin Bir Sema Ki 2-Bir Nücum-ı Emel 3-Lane-i Telakki 4-Sen, Müebbeden Sen 5-Benim Aşkım 6-Eğer Şuh İsen 7-Terane-i Saadet 8-Sokrates.); SF, nr. 498, s. 52-55.

Mehmet Rauf, *Eylül*, SF, nr. 495, s. 15-16; SF, nr. 496, s. 31-32; SF, nr. 497, s. 47-48; SF, nr. 498, s.62-64; SF, nr. 499, s. 78-80; SF, nr. 500, s. 93-96; SF, nr. 501, s. 110-112; SF, nr. 502, s. 126-128; SF, nr. 503, s. 141-144; SF, nr. 504, s. 152-157; SF, nr. 505, s. 174-176; SF, nr. 506, s. 190-192; SF, nr. 507, s. 206-208; SF, nr. 509, s. 237-240; SF, nr. 510, s. 254-256; SF, nr. 511, s. 271-272; SF, nr. 512, s. 286-288; SF, nr. 513, s. 303-304; SF, nr. 514, s. 319-320; SF, nr. 515, s. 335-336; SF, nr. 516, s. 351-352; SF, nr. 517, s. 366-368; SF, nr. 518, s. 383-384; SF, nr. 519, s. 398-400; SF, nr. 520, s. 412-414; SF, nr. 521, s. 15-16; SF, nr. 522, s. 28-32.

Mehmet Rauf, **Gazetecilik**, (Gazete muharrirlerinin cahil, elinden hiçbir şey gelmez adamlar olduğunu belirten Mehmet Rauf, onların biraz para kazanabilmek için bu işi yaptıklarını; ama koltuk, gözlük ve cüzdanla kendilerine önemli bir adam süsü verdiklerini dile getirmektedir. Ancak Mehmet Rauf’a göre suç onların değildir, suç gazeteye sadece ticaret gözüyle bakan ve bedavadan para kazanmaya çalışan gazete müdürlerindir.); SF, nr. 539, s. 290-292.

Mehmet Rauf, *Hanımlar Arasında 1-Teaül*, (Hikâye. Metnin altına Mehmet Rauf imzasını ‘Müstensihi’ olarak atmıştır.); SF, nr. 544, s. 375-381.

Mehmet Rauf, *İngiliz Tabi’leri*, (İngilizlerin kitaplarının basım kalitesinden ve özelliklerinden, her birinin fiyatından bahsedilerek, bunlar Fransız basımı kitaplarla karşılaştırılmaktadır. Ayrıca yazarın tanınmışlığına,

beğenilmesine ve gördüğü ilgiye göre kitaplarının fiyatının da değiştiği anlatılmaktadır.); SF, nr. 541, s. 333-335.

Mehmet Rauf, *İngiliz Tabi'leri*, (İngilizlerin kitaplarının basımında ilk fırkayı edebiyat kitaplarının oluşturduğu, ikinci sırada diğer kitapların geldiği ifade edilmektedir. Edebiyat kitaplarının çeşitli kalitelere basıldığı, kütüphanelerde bulunacak kitapların daha kaliteli ve pahalı basıma sahip olduğu; ancak okuyucu bütçesi de düşünülerek daha sonra ucuz basımlarının yapılarak kitap satışlarının artmasını sağladıkları anlatılmaktadır. Birkaç yazar ismi ve kitap türü verilerek örneklenen bu durumun İngilizlere has olduğu dile getirilmektedir.); SF, nr. 542, s. 349-352.

Mehmet Rauf, *Musahabe-i Edebiyye [77]: Şu Tenkit Meselesine Dair*, (Geçen sayıdaki Raik Vecdi, H. Nazım, A(yın) Nadir ve Hüseyin Cahit'le olan tenkit tartışmalarına Mehmet Rauf da katılmaktadır. Mehmet Rauf bu yazıda her iki tarafında teorik bilgilerde doğru tespitlerde bulunduklarını söylemekte; ancak H. Nazım'ın bazı değerlendirmelerinin şahsi nefretlerinden ileri geldiğini belirtmektedir.); SF, nr. 531, s. 171-175.

Mehmet Rauf, *Samer Palayes'de*, (Hikâye. 'Tarabya 1315' notuyla.); SF, nr. 534, s. 214-215.

Mehmet Rauf, *Seplin*, (mensur şiir); SF, nr. 538, s. 284.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset 2-Ravella*, (*Ravella* adlı eserin, kusurları ve meziyetleriyle şairinin tüm hallerini gösterdiği, hepsinin numunelerini içinde barındırdığı, eser tahlil edilip örnekler verilerek belirtilmektedir.); SF, nr. 527, s. 100-102; SF, nr. 528, s. 116-118.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset Şiirleri*, (Yazıda şairin şiirlerinden, özellikle gençliğinde iyi şiirler yazıp sonra şiiri bıraktığından, İtalya ve İspanya hikâyelerinden bahsedilmektedir. Ayrıca dipnotta edibin eserleri, son basımları ve fiyatları hakkında bilgi verilmektedir.); SF, nr. 526, s. 82-85.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset*, (Musset'nin son yıllarında yazdığı önemli eseri olan hatıraları tetkik edilmekte, hayatı şiir ve hikaye yazmakla geçen şairin, son şiirlerinde tezahür eden psikolojisi ve son sözleri incelenmektedir.); SF, nr. 530, s. 146-151.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu*, (*Aşk-ı Memnu*'nun Nihal karakterini babasından ziyade Halit Ziya'nın sevdiğini, babası onu yalnız bıraksa bile Halit Ziya'nın bırakmadığını söyleyen yazar, Nihal karakterinin özelliklerini, portresini ve psikolojisini ortaya koymaktadır.); SF, nr. 524, s. 50-53.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu*, (Mehmet Rauf, Halit Ziya'nın Bihter, Behlül, Adnan, Beşir ve Firdevs Hanım karakterlerinin yaşantıları ve psikolojileri üzerinde ayrıntılı durduğunu söylemekte ve bu durumun eserde fazlalık, hatta gereksizliklere yol açtığını ifade etmektedir.); SF, nr. 525, s. 67-71.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Edebiyatımız ve Avrupa*, (Kendi hayatlarından bir parça buldukları için bir eseri beğenmenin gülünç olduğu; ancak birtakım kıstaslar ve fikirler ile bir eserin eksiklik ve meziyetlerini değerlendirmenin doğru okuyuculuk olacağı, Avrupa'da da bu işlerin bu şekilde olduğu anlatılmaktadır.); SF, nr. 523, s. 38-44.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Solgun Demet*, (Halit Ziya'nın *Solgun Demet* eserinin incelendiği yazıda, eserin kurgusu ve müellifinin başarısından bahsedilmektedir. Yazarın, yine acı, yine hezimet, yine kederi ele aldığı; ancak gazete sayfalarına düşen olayları değil de, her gün görülen her insanda olan hezimet ve acıyı ele aldığı dile getirilmektedir. Sıradan insanların aşkı ve hayatıyla ortaya bir sanat eseri koyarak 'sanat-hayat-aşk' beraberliğini oluşturduğu söylenmektedir.); SF, nr. 540, s. 313-317.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Halit Ziya ve Hikâyeleri*, (Halit Ziya'nın öneminden, sanata getirdiklerinden ve onun sanatında görülen özelliklerden bahisle başlayan yazının devamında eserlerinin tahlili yapılmaktadır. *Nemide*, *Ferdi* ve *Şürekâsı* ve *Mai* ve *Siyah* eserlerinin

tahlilinin yapıldığı yazıya ‘Rumelihisarı’ notu düşülmüştür.); SF, nr. 504, s. 147-152; SF, nr. 505, s. 170-174.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Hayat ve Kitaplar*, (Ahmet Şuayp’ın *Hayat ve Kitaplar* adlı eserinin inceleyen Mehmet Rauf, eserin mühim olduğunu; çünkü Taine, Flaubert gibi sanatkârlar üzerinden Avrupa edebiyatının, felsefesinin, tenkidinin, tarihinin terakkisini anlaşılır kılan bu eserin konularına vakıf bir edip tarafından yazıldığını belirtmekte, mutlaka okunmasını tavsiye etmektedir.); SF, nr. 533, s. 199-203.

Mehmet Rauf, *Tevdiât-ı Edebiyye*, (‘Edebi eser nedir?’, ‘Edebi esere nasıl yaklaşmak?’ gerekir gibi hususların üzerinde durulduğu bu yazıda, Mehmet Rauf, Avrupa edebiyatını taklit ettikleri için kendilerini eleştirenlere cevap vermektedir. Zira Avrupa demek, ilerleme ve terakki fikirlerinin doğduğu yer demek ise oradan fikir almanın ayıp değil, şeref olacağını belirtmektedir.); SF, nr. 508, s. 222-224.

Mehmet Sadi, *Neşide-i Hicran*, (Şiir, 5 Kânunuevvel 1316 tarihli.); SF, nr. 511, s. 258-259.

Mehmet Sadi, *Ona*, (Şiir, 26 Temmuz 1316 tarihinde aruzla yazılmıştır.); SF, nr. 495, s.3.

Mehmet Sadi, *Serab-ı Ümit*, (‘4 Haziran 1317’ tarihli şiir.); SF, nr. 543, s. 354.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Ayrıldıktan Sonra*, (Şiir, 23 Kânunuevvel 1315 tarihli aruzla yazılmış sone. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 497, s. 41.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Bir Balodan Sonra*, (‘Matmazel B. de K.’a’ ithaf edilmiş şiir. ‘Midilli, 25 Ağustos 1316’ notuyla ve ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 518, s. 371.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Bir Musahabeden Sonra*, (Şiir. ‘Hemşiresine’ ithafı ve ‘Midilli, 17 Eylül 1316’ notu yer alan sone. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 521, s. 8.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Deniz*, (Şiir. “Midilli: 26 Temmuz 1316” notuyla yer alan bu şiir “Ahmet Hikmet Bey’e” ithaf edilmiştir. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 498, s. 51.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Esir-i Hayat*, (‘İbrahim Cehdi’ye’ ithaf edilmiş şiir. ‘28 Kânunusani 1316’ tarihli sone. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 526, s. 82.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Kadınlığa Dair*, (Şiir, ‘İstanbul, 26 Haziran 1316’ notuyla ve ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 520, s. 402.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Menekşeye Dair*, (Şiir, aruzla yazılmış sone. ‘Yine Ona’ ithafı ve ‘Midilli, 11 Eylül 1316’ notu ile. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 517, s. 354.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Ruhumun İhtiyacı*, (Aruzla yazılmış sone, “Midilli: 25 Temmuz 1316” notu yer almaktadır. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 495, s.2.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Ruhumun Tesellisi*, (‘Faik Ali’ye’ ithaf edilmiş şiir. ‘23 Şubat 1316’ tarihli sone. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 527, s. 106.

Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Seninle*, (‘Midilli-14 Teşrinievvel 1316’ notu bulunan bu şiir, aruzla yazılmış bir sonedir. ‘Süleyman Nesip’ imzasıyla.); SF, nr. 508, s. 210.

Nazım Şerafettin, *Esnâ-yı Harpte İmdâd-ı Mecnûhin*, (Osmanlıların savaşta yaralanan asker ve esirleri tedavi ettiği, Fransızların ise İtalyanları yenince esirleri kılıçtan geçirdikleri veya onlara işkence ettikleri, yaralıları da kendi hallerine bıraktıkları anlatılmaktadır. Ayrıca Osmanlı Teşkilat-ı Sıhhiye’sinin askerler için her türlü tedavi hizmetlerini sağladığı; ancak bu hizmete halkın da destek olması gerektiği söylenmektedir.); SF, nr. 518, s. 378-381.

[OZANSOY], Faik Ali, *Aveng-i Tesavir: Abdülhak Mührünnisa*, (Şiir. ‘Mührünnisa’nın bir şiirinden iktibas da yapılmıştır.); SF, nr. 542, s. 338.

- [OZANSOY], Faik Ali, *Bir Hayat*, (Şiir. A(yın) Naci'ye ithaf edilmiş 5 Kânunuevvel 1316 tarihli sone.); SF, nr. 511, s. 258.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Bu Da Böyle*, (Şiir, aruzla yazılmış üç dörtlükten oluşmaktadır.); SF, nr. 524, s. 59.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Enîn-i Tehessür*, (Altı bölümlük şiir. 'Hemşire' ithafı ve 'Karadeniz, 29 Temmuz 1316' notu ile.); SF, nr. 517, s. 354.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Eylül*, (Mehmet Rauf'a ithaf edilmiş, 'Dicle Vadisi, 14 Eylül 1316' notuyla uzunca bir şiir.); SF, nr. 519, s. 386.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Faniliğim*, (Şiir. Süleyman Nesip'e ithaf edilmiş 'Kânunuevvel 1316' tarihli sone.); SF, nr. 512, s. 273.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Firişte-i Ezhare*, ('1317' tarihli şiir); SF, nr. 528, s. 118.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Gaşy-i Telakki*, (Şiir. '23 Şubat 1316' tarihli sone.); SF, nr. 523, s. 34.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Gece Yarıları*, (Aruzla yazılmış serbest müstezat şeklinde bir şiir.); SF, nr. 513, s. 290.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hafâyâ-yı Leyâl 5-Ra'd ü Berk*, (Şiir. '10 Haziran 1317' tarihli sone.); SF, nr. 537, s. 268.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hala O Rüya*, (Şiir. 'Bursa: Otel de Anadolu, 19 Mart 1317' notuyla.); SF, nr. 526, s. 82.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hayal-i Seyyal*, (Şiir. 'Boğaz: 1 Temmuz 1317' notuyla yer alan dört kıta.); SF, nr. 543, s. 354.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hayat-ı Aşkım*, (Şiir. 'Boğaz: Mayıs 1317' notuyla.); SF, nr. 538, s. 280.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hiras-ı Hicran*, (Şiir. 'Burgaz: 9 Temmuz 1317' notuyla sone.); SF, nr. 544, s. 370.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hüsn-i Girizân*, (Şiir, 'Celal Sahir'e' ithaf edilmiş.); SF, nr. 514, s. 307.

- [OZANSOY], Faik Ali, *İhtiyac-ı Mağfiret*, (‘Üstat Ekrem’e’ ithaf edilmiş, ‘1 Şubat 1316’ tarihli dörtlüklerle yazılmış şiir.); SF, nr. 520, s. 402.
- [OZANSOY], Faik Ali, *İstasyonda*, (Şiir, ‘Bursa, Temmuz 1316’ notuyla yer alan bir sone.); SF, nr. 509, s.227.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Kitabe-i Seng-i Mezar*, (Şiir, aruzla yazılmış iki dörtlükten oluşmaktadır.); SF, nr. 524, s. 59.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Küçük Hasan*, (Hikaye); SF, nr. 512, s. 277-279.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Küçük Sahifeler 8*, (Şiir, aruzla yazılmış sone. ‘Diyarbakır, Eylül 1316’ notuyla. Tüm ‘*Küçük Sahifeler*’ Faik Ali’ye ait olabilir.); SF, nr. 521, s. 15.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Musahabe-i Edebiyye 67: İbhama Dair*, (Aruz vezni ve dörtlüklerle yazılmış olan bu manzumede şiirde anlamın neden kapalı olduğu ve olması gerektiği anlatılmaktadır.); SF, nr. 515, s. 332.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Müstesna Geceler*, (Şiir. ‘Tepebaşı, Mart 1317’ notuyla.); SF, nr. 527, s. 109.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Nağme-i Teselli*, (Tablo altı şiir. ‘8 Kânunusani 1316’ tarihli sone. Nr. 526, s. 82’de ilk mısrası tashih edilmektedir.); SF, nr. 525, s. 68.
- [OZANSOY], Faik Ali, *O Meçhuleye*, (‘13 Kânunusani 1316’ tarihli şiir.); SF, nr. 516, s. 339.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Onun Avaz-ı Tesliyet-sâzı*, (Şiir, ‘İstanbul, Teşrinisani 1316’ notuyla beraber.); SF, nr. 510, s. 242.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Onun Hayali*, (Şiir, ‘Semavilere’ ithaflı, ‘İstanbul, 25 Kânunusani 1316’ notuyla sone.); SF, nr. 519, s. 386-387.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Onun Siması*, (‘Necip’e’ ithaflı şiir. ‘Boğaz: 16 Mayıs 1317’ notuyla beraber sone.); SF, nr. 534, s. 213.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Silviya’ya*, (Şiir. ‘9 Şubat 1316’ tarihli sone.); SF, nr. 522, s. 23.

- [OZANSOY], Faik Ali, *Tulû*, ('Ömer Senih'e' ithaf edilmiş şiir. Süslü bir çerçeve içinde yer alan sone.); SF, nr. 531, s. 165.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Ufukların*, (Şiir. 'Burgaz, 4 Mayıs 1317' notuyla beraber sone.); SF, nr. 532, s. 180.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Ufûl Etmiş Mahâsin Karşısında*, ('22 Nisan 1316' tarihli bu şiir dört bölümden oluşmaktadır, her bir bölüm kendi içinde sonedir.); SF, nr. 533, s. 204.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Uyanmasın*, (Tablo altı şiir. Yanında bir çocukla uyuyan bir kadın resminin altında yer almaktadır.); SF, nr. 515, s. 324.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Validemin Felsefesi*, ('Boğaz, 19 Mayıs 1317' notuyla mensur şiir.); SF, nr. 541, s. 325.
- Ömer Naci, *Çünkü Aşkı*, (11 Teşrinievvel 1316 tarihli üç bölümlük bir şiir. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 504, s. 146.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya -2-*, (Şiir. '5 Temmuz 1317' tarihli sone. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 541, s. 325.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya 3*, ('Süleyman Nesip'e' ithaf edilmiş şiir. '19 Temmuz 1317' tarihli sone. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 543, s. 354.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya 4*, (Şiir. '27 Temmuz 1317' tarihli sone. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 544, s. 370.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya*, (Süslü yeşil bir çerçeve içinde '19 Nisan 1317' tarihli dörtlüklerle yazılmış uzun bir şiir. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 530, s. 149.
- Ömer Naci, *Gözlerin*, ('Beylerbeyi, 5 Kânunuevvel 1316' notu düşülmüş, otuz beş mısradan oluşan tek bent halinde bir şiir. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 511, s. 258.
- Ömer Naci, *Gözlerinin Karşısında*, (Şiir. '10 Haziran 1317' tarihli sone. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 537, s. 268.

Ömer Naci, *Metfenim*, (Şiir. Faik Ali'ye ithaf edilmiş serbest müstezat. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 513, s. 290.

Ömer Naci, *Mersiye-i Aşk*, (Şiir, aruzla yazılmış sone, Mehmet Cavit Bey'e ithaf edilmiştir. 'A(yın). Naci' imzasıyla.); SF, nr. 495, s.2-3.

Ömer Naci, *Takazâ-yı Sanihat*, (1 Eylül 1316 tarihli aruzla yazılmış şiir. 'A(yın) Naci' imzasıyla.); SF, nr. 499, s. 66.

Ömer Naci, *Yelda-i Yâd*, ('3 Mayıs 1317' tarihli şiir. 'A(yın). Naci' imzasıyla.); SF, nr. 534, s. 213.

Ömer Senih, bkz. ÖZSEVER, Hüseyin Siret.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Bir Gece*, (Her biri sone olmak üzere dört bölümden oluşmuş, bölümlerin her birine ayrı isimler verilmiş şiir. 1 Ağustos 1316 tarihinde yazılmış ve "Aşk-ı Memnu Müellifine" ithaf edilmiştir. 'Ömer Senih' imzasıyla.); SF, nr. 496, s.18.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Bir Ruhu Necibe*, ('27 Kânunuevvel 1316' tarihli şiir. 'Taktıme-i Naçiz' notu düşülmüş bir sone. 'Ömer Senih' imzasıyla.); SF, nr. 521, s. 8.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Gece Yarılarında*, (Faik Ali'ye ithaf edilmiş, 1 Kânunuevvel 1316 tarihli uzun bir şiir. 'Ömer Senih' imzasıyla.); SF, nr. 514, s. 306-307.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *İtizar-ı Aşk*, (Şiir. '11 Kânunuevvel 1316' tarihli sone. 'Ömer Senih' imzasıyla.); SF, nr. 518, s. 371.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *İtizar-ı Mükerrer*, (Şiir, '22 Kânunuevvel 1316' tarihli sone. 'Ömer Senih' imzasıyla.); SF, nr. 519, s. 386.

ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Ufkun İlhamı*, ('İbrahim Cehdi'ye ithaf edilmiş şiir. '21 Kânunuevvel 1316' tarihli sone. 'Ömer Senih' imzasıyla.); SF, nr. 532, s. 180.

Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ), *Mai Düşes*, (309. sayıdan beri devam etmektedir.); SF, nr. 495, s. 8-10; SF, nr. 501, s. 109; SF, nr. 507,

s. 204-205; SF, nr. 508, s. 221-222; SF, nr. 509, s. 235-236; SF, nr. 510, s. 252-253; SF, nr. 512, s. 284-285; SF, nr. 513, s. 302; SF, nr. 515, s. 333-334; SF, nr. 517, s. 364-365; SF, nr. 519, s. 397; SF, nr. 524, s. 63-64; SF, nr. 526, s. 95-96; SF, nr. 527, s. 112; SF, nr. 529, s. 143-144; SF, nr. 532, s. 192; SF, nr. 538, s. 285-286; SF, nr. 539, s. 302; SF, nr. 541, s. 336; SF, nr. 543, s. 367-368.

Raik Vecdi, bkz. Cenap Şahabettin.

Saffeti Ziya, *Bir Safha-i Kalp*, (Küçük Hikâye); SF, nr. 495, s.3-8; SF, nr. 496, s. 22-26; SF, nr. 498, s. 55-58; SF, nr. 499, s. 75-77; SF, nr. 501, s. 102-105; SF, nr. 502, s. 120-123.

Saffeti Ziya, *Kadın Mektubu-Pervin'den Şekip'e*, (Hikâye.); SF, nr. 510, s. 242-246.

Sahir, bkz. [EROZAN, Celal] Sahir.

Salih Münir, *İstanbul Postası: Matmazel Julie*, (16 Eylül 1900 tarihli bu yazıda o yaz Beyoğlu Tiyatrosunda oynanan piyeslerden, oyuncularından ve özellikle Matmazel Julie'nın yeteneğinden bahsedilmektedir.); SF, nr. 497, s. 34.

Süleyman Nazif, *Alüfte*, ('Hüseyin Cahit'e' ithaf edilmiş şiir. 'Bursa: 4 Nisan 1317' notu düşülmüş sone. 'İbrahim Cehdi' imzasıyla.); SF, nr. 531, s. 165.

Süleyman Nazif, *Bakarken*, (Şiir. 'Bursa, 24 Kânunusani 1316' notuyla sone. 'İbrahim Cehdi' imzasıyla.); SF, nr. 519, s. 386.

Süleyman Nazif, *Eugène Delacroix*, (Şiir. 'Bursa, 8 Eylül 1316' notuyla yer alan sone şeklindeki bu şiire başlık olan isim için şu dipnot düşülmüştür: "Fransa'nın ve belki bütün dünyanın en büyük ressamlarından. (1863-1798)" 'İbrahim Cehdi' imzasıyla.); SF, nr. 500, s. 82.

Süleyman Nazif, *Mahcube*, (Süleyman Nesip'e ithaf edilmiş şiir. 'Bursa: 5 Temmuz 1317' notuyla sone. 'İbrahim Cehdi' imzasıyla.); SF, nr. 541, s. 325.

Süleyman Nazif, *Maşuka-i Hayaliyeme*, (Başında ‘Selim-i Evvel’den bir beyit alınmış, ‘26 Ağustos 1317’ tarihli on beş kıtadan oluşan bir şiir. ‘İbrahim Cehdi’ imzasıyla.); SF, nr. 544, s. 370.

Süleyman Nazif, *Nağme-i Hayat*, (Şiir, ‘Fahir’e’ ithaf edilmiş bu şiire ‘Bursa, 25 Kânunuevvel 1316’ notu düşülmüş. ‘İbrahim Cehdi’ imzasıyla.); SF, nr. 514, s. 306.

Süleyman Nazif, *Uzaktakine*, (Şiir, ‘Bursa, 9 Teşrinievvel 1316’ ibaresiyle yer alan bir sone. ‘İbrahim Cehdi’ imzasıyla.); SF, nr. 503, s. 130.

Süleyman Nazif, *Yine Ona*, (Şiir, ‘Bursa, 25 Teşrinievvel 1316’ notu düşülmüş aruzla yazılmış bir sone. ‘İbrahim Cehdi’ imzasıyla.); SF, nr. 507, s. 194.

Süleyman Nesip, bkz. Mehmet Sami (Süleymanpaşazade).

Tevfik Fikret, *Musahabe-i Edebiyye 2*, (Şiirin hakikatle ilişkisi üzerinde duran yazar, şairin gerçek şiiri yazamadığını belirterek, okuyucusunu kandırdığını, onu ağlatmaya çalıştığını; ancak ağlattığında da alay ettiğini ifade etmektedir.); SF, nr. 512, s. 275-277.

Tevfik Fikret, *Son Nağme*, (Şiir, “Hisar: 22 Ağustos 1316” notuyla yer alan bu şiir Tevfik Fikret’in dergideki son şiiridir.); SF, nr. 495, s.3.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, ***İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılacak Ne Var?***, (*Malûmat* gazetesi, tirajını yükseltmek için izin almadan başka gazetelerde, özellikle de *İkdam* ve *Servet-i Fünûn*’da tefrika edilen romanları çalarak, kendi malıymış gibi yayımlamış ve *İkdam* gazetesi, bu durumu eleştiren ironik bir yazı kaleme almış. Ahmet İhsan da bu yazıyı aynen naklettikten sonra, onlarla aynı ismi taşımaktan, ‘gazete’ ismini paylaşmaktan utandığını dile getirmektedir.); SF, nr. 542, s. 339.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *İstanbul Postası*, (İstanbul’da birkaç senedir soğuk bir kış görülmediğinden bahisle, bu durumun belki odun ve kömürcülerin canını sıkacağını; lakin 1316 senesinin ramazanının güzel günlere gelmesinin hem ramazan eğlenceleri hem de pide kuyrukları açısından çok iyi olduğunu anlatmaktadır.); SF, nr. 511, s. 259-260.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Halit Bey*, (Ahmet İhsan, babasının dokuz aydır çektiği hastalıktan, bu hastalığın onu çocuk gibi yaptığından ve son günlerinden bahsettikten sonra, hayat hikâyesini kısaca anlatmaktadır. Yazısına imzadan sonra da devam ederek, burada *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* gazetelerine başsağlığı yayımladıkları için teşekkür etmekte ve ardından babasının Devlet-i Âliye’de çalıştığı yılları, yükselişini, aldığı nişanları ve son azalığını anlatmaktadır.); SF, nr. 518, s. 370-371.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Yusuf Ziya Paşa*, (Yazar, Yusuf Ziya Paşa’nın Şam’a muhacirîn memuru olarak geldiğinde onu hep mütebessim gördüğünü, çocuklarıyla arkadaşlık edeceği için sevindiğini, şimdi ise çocuklarının perişan olduğunu anlatmaktadır.); SF, nr. 517, s. 354.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Tahdis-i Nimet*, (Derginin kapağı ve arkasındaki sayfada yer alan bu yazıda padişahın inayetiyle derginin on birinci yılına eriştiği söylenerek Sultan Hamit’e dergiye olan teveccühünden ve ayrıca derginin bazı çalışanlarına hediye ettiği nişanlardan dolayı teşekkür edilmektedir.); SF, nr. 509, s. 225-226.

Uşşakizade Halit Ziya, bkz. [UŞAKLIGİL], Halit Ziya.

[UŞAKLIGİL], Halit Ziya, *Kırık Hayatlar*, SF, nr. 532, s. 189-191; SF, nr. 533, s. 207-208; SF, nr. 534, s. 223-224; SF, nr. 535, s. 239-240; SF, nr. 536, s. 255-256; SF, nr. 537, s. 271-272; SF, nr. 538, s. 287-288; SF, nr. 539, s. 303-304; SF, nr. 540, s. 319-320; SF, nr. 544, s. 383-384; SF, nr. 545, s. 399-400; SF, nr. 546, s. 413-414.

Yahya Halit, *On Dokuzuncu Asırda İlm-i Hayatın Terakkisi*, (‘Eser ecnebiyeden tercüme ve adapte’ bilgisi verilen bu yazıda ‘hücre’ ve ‘organ’lar konusundaki bilimsel gelişmelerden bahsedilmekte ve ‘hücre’ buluşunun asrın buluşu olduğu söylenmektedir.); SF, nr. 546, s. 409-411.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Bir Tiyatro Hatırası*, (‘13 Mart 1317’ tarihli küçük hikâye.); SF, nr. 524, s. 60-62.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Duman*, ('9 Nisan 1317' tarihli küçük hikâye.); SF, nr. 528, s. 119-122.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Hakikat Sahneleri-Kuvvet*, (Süslü bir çerçeve içinde yer alan '29 Mayıs 1315' tarihli hikâye.); SF, nr. 531, s. 165.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri-Doktorun Odasında*, ('10 Nisan 1317' tarihli kısa hikâye. İki küçük çerçeve içinde yer almaktadır.); SF, nr. 529, s. 140.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Hayat-ı Matbuat 1***, (A(yın) Nadir, Raik Vecdi'nin önceki sayıdaki '*Müntekid-i Hakiki*' yazısı ile *Malûmat*'ta yayımlanan H. Nazım'ın tenkitle ilgili makalesini karşılaştırarak Raik Vecdi'nin görüşlerine karşı çıkıp H. Nazım'ı desteklemiş. Hüseyin Cahit bu yazısında H. Nazım ve A(yın) Nadir'in görüşlerini eleştirmekte, tenkidin onların dediği gibi 'muhakeme' değil, Raik Vecdi'nin dediği gibi 'art/sanat' olduğunu savunmaktadır.); SF, nr. 530, s. 156-158.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Hayat-ı Matbuat 2: 'Eylül'***, (*Eylül* romanının olay örgüsü, karakterlerinin psikolojileri, diyalogları ve eserin sonu tahlil edilmektedir. Hüseyin Cahit, eserin sonunu beğenmemiştir; daha doğrusu eserin bitmediğini düşünmektedir. Fakat yine de Mehmet Rauf'u eseri için tebrik etmekte ve eseri okuyuculara şiddetle tavsiye etmektedir.); SF, nr. 531, s. 162-171.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Hayat-ı Matbuat 3***, (Ali Ekrem Bolayır ile Hüseyin Cahit arasındaki geçen haftalarda başlayan 'tenkit' tartışması devam etmektedir. Ali Ekrem, *Malûmat*'ta yazdığı yazıda Hüseyin Cahit'in '*Hayat-ı Matbuat*'ta yazdıklarını ve Hüseyin Cahit'i küçümsemiş. Hüseyin Cahit de bu yazısında Ali Ekrem'in "Şiirimiz" makalesinde söylediklerine yüklenmekte, Avrupalı münekkitleri de görüşlerine tanık göstermektedir.); SF, nr. 532, s. 178-185.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Hayat-ı Matbuat 4***, (*Malûmat*'ta Mehmet Rauf'un yazısına cevap veren H. Nazım, eski fikirlerini müdafaa etmekle birlikte, yazısında en çok yeri Mehmet Rauf'a dair itiraflara, itirazlara ve şahsi

hasbıhallere ayırmıştır. Hüseyin Cahit, onun fikir tartışması yapmayı bilmediğini; ayrıca bu yazısında söylediklerinin evvelkilerle çeliştiğini dile getirmektedir.); SF, nr. 533, s. 205-206.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *İlm-i İktisat ve Muharriri*, (Mehmet Cavit'in *İlm-i İktisat* kitabının değerlendirilmesi yer almaktadır. Bu önemli çalışmanın alıcı bulmadığı, Avrupa'yı geliştiren ilimlere bizde hala kayıtsız kalındığı belirtilmektedir.); SF, nr. 540, s. 306-308.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 68: Zevk-i Edebînin Esbâb ve Süver-i Tahavvülâtı***, (Edebî zevkin niçin ve nasıl değiştiğinin üzerinde duran yazıda, asırlar, yıllar ve şartları değiştikçe edebî zevkin de değişmek zorunda olduğu; aksi takdirde eserlerin hayatın dışında kalacağı anlatılmaktadır.); SF, nr. 517, s. 355-359.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 69: Edebiyat ve Ahvâl-i İktisadiye***, (Edebiyatın hayatın hakikatlerinden kaçacak tek yer olduğunu, bu yüzden iktisatla ilgisi olmayacağını savunanlara karşı çıkılmakta ve ekonominin, devlet kalkınmışlığının, bireysel servetin sanatçıyı ve dolayısıyla sanatı nasıl etkilediği anlatılmaktadır.); SF, nr. 518, s. 372-378.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 70: Edebiyat ve Ahvâl-i İklimiye***, (İklimin insanlar üzerindeki etkisinden bahsedilmekte ve özellikle sanatçıları; dolayısıyla edebî eserleri de etkilediği vurgulanmaktadır. Bir yerin edebiyatı incelenmek istenirse; önce oranın iklimini bilmek gerektiği fikrini savunan yazar, Taine'in bu konuda yazmış olduğu makalelerden de alıntılar yaparak fikrini desteklemektedir.); SF, nr. 519, s. 387-393.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba***, (Fransızcadan tercüme olan bu yazıda, eserlerin üzerinde bir muhitin ve zamanın, bir de sanatçının mizacının etkisi görüldüğü söylenerek, sanatçının mizacî özellikleri ile eserin bağlantısından,

özellikle de o yıllarda üzerinde durulan ‘ırk’lara özel kabiliyetlerin eserlerdeki tesirinden bahsedilmektedir.); SF, nr. 521, s. 2-5.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri**, (Fransızcadan tercüme olan bu yazıda, ilim, teknoloji ve fen alanındaki gelişmelerin edebiyata olan tesirleri üzerinde durulmaktadır. Bütün bu gelişmelerden önce dil etkilenmekte, dil bu gelişmelerden doğan sözcükleri bünyesinde taşımaktadır; fakat bu en önemsiz etkidir. Asıl etki, ilim ve fende gelişmelerin zihinler üzerinde yaptığı tesirdir.); SF, nr. 522, s. 18-22.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri**, (Fransızcadan tercüme bu yazıda fen ve bilimdeki gelişmelerin şiiri yok edeceğini düşünenlere cevap verilmektedir. Tolstoy’un ‘Sanat, aklın ışıklarıyla ilerleyebilir’ düsturunca hareket edildiği müddetçe sanatın ve şiirin daha da kuvvetleneceği, çağa hitap eden şiirler yazılacağı, şiirin hiçbir zaman yok olmayacağı anlatılmaktadır.); SF, nr. 523, s. 35-38.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri**, (Fransızcadan çevrilen bu yazıda, ilim ve edebiyatın birbirinden etkilendiği, ilim ve fennin ilerlemesi için gereken irfanın, beşeriyette edebiyat sayesinde ortaya çıktığı anlatılmaktadır.); SF, nr. 526, s. 85-87.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i Edebiyye [78]: Edebiyat ve Musiki**, (Fransızcadan çevrilen bu yazıda, edebiyat ve müziğin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu anlatılmaktadır. Müzik, ne kadar latif, nazik ve gelişmiş ise edebiyat da aynı seviyede bulunacak, edebiyat ne kadar zirvede ise müzik de orada olacaktır. Birbirini besleyen bu iki alan, bazen sınırlarını aşıp diğerinin hukukunu çiğnemektedir, bu da her iki esere de güzellik değil abartı katmaktadır. İkisinin de kıvamında olmasının ancak şair ve musikişinasın aynı kişinin vücudunda birleşmesiyle mümkün olacağı belirtilmektedir.); SF, nr. 535, s. 226-229.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [79]: Fransız Şuara-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebisi ve Sembolizm*, (Bütün dünyada muharrirlerin, diğer memleketlerin edebiyatını takip ettiklerini belirten yazar, biz de hiç olmazsa bir ülkenin edebiyatını takip edebilelim diye böyle bir yazı serisine başladığını dile getirmektedir. Klasiklerin çevirisi konusunda yapılan eleştirilerinin aynısına maruz kalacağını da düşünerek, o fikirleri saçma bulduğunu ifade etmekte ve çevirinin niçin gerekli olduğunu açıklamaktadır. Ardından parnasizmi, başlıca temsilcilerini ve eserlerini tanıtmakta, sonra da onlara tepki ile doğan sembolizmden aynı şekilde bahsetmektedir.); SF, nr. 539, s. 292-298.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [80]: Sembolizmin Mübeşşirleri ve Üstatları*, (Sainte Beuve, Alfred de Vigny, Baudelaire, Stephane Mallarme ve Paul Verlaine gibi sembolizmin önemli şairlerinden, şiir anlayışlarından, sembolizmi algılama ve uygulama biçimlerinden bahsedilmektedir. Yazının başında ise kendilerine ‘dekadan’ diyenlere atıfta bulunarak Avrupa’daki ‘dekadizm’ meselesinin tarihçesi verilmektedir.); SF, nr. 540, s. 309-312.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [81]: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt*, (Sembolist şairlerin şiirleri, klasik ve parnas şiirlerle karşılaştırılarak, onların şiire getirdiği yenilikler anlatılmaktadır. Sembolistlerin şiire ettiği en büyük hizmet, şairleri özgürleştirmeleri, onları bazı bağlardan koparmalarıdır.); SF, nr. 541, s. 326-330.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [82]: Sembolist Şairler*; (Sembolist pek çok şair olduğu halde, herkesin Henri de Regnier’in hakkını teslim ettiği, sembolizmin oluşumunda ve kabulünde onun emeğinin geçtiği belirtilmektedir. Albert Samain, Vierges, Georges Rodenbach gibi isimlerin, sembolizmin ana ilkelerinin belirlenmesinde ve oturmasında çabaları anlatılmaktadır. Sembolizmin, ne zaman gelişimini tamamlayacağını bilinmediği; ancak bir şaire ister parnas ister sembolist, ister vezinli ister vezinsiz yazma özgürlüğü vererek büyük bir ilerleme olduğu dile getirilmektedir.); SF, nr. 542, s. 346-349.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i Edebiyye [83]: Parnas Şairleri 1**, (Bu yazı, parnas şair Catulle Mendes'in parnasizmin oluşması ve kabulü aşamalarında ne sıkıntılar çektiklerini, nasıl çalıştıklarını anlatan dört konferansının kitaplaştırıldığı halinden alınmıştır. Parnasyen şairlerin özellikleri ve şiire getirdikleri yenilikler, ardından Albert Glatigny'in hayatı ve sanatı kısaca anlatılmaktadır.); SF, nr. 545, s. 395-398.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i İlmiye: Esperanto**, (Şimendifer, vapur gibi asrın icatlarıyla milletler arası ilişkiler arttıkça milletlerin anlaşmasını sağlayacak ortak bir dile ihtiyaç duyulmuş ve Esperanto doğmuştur. Hüseyin Cahit, Esperanto üzerinde çok durulduğu için bu yazıyı kaleme aldığını söylemekte ve bu konu üzerine çalışan Henri de Parville'in yazılarından alıntılarla açıklamalar yapmaktadır.); SF, nr. 532, s. 185-187.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Numune-i Tenkit: Balzac**, (H. Nazım ve A(yın) Nadir Beylerin tenkit konusundaki fikirlerinin yanlışlığı ortaya konduktan sonra, onlara tenkidin nasıl olduğunu veya olması gerektiğini göstermek üzere Taine'in Balzac hakkındaki 'tenkit'i aynen tercüme edilmiştir. Balzac'ın tenkidinin ilk bölümünde hayatı ve tabiatı, ikinci bölümünde tefekkür tarzı, üçüncü bölümünde üslubu, dördüncü bölümünde icat ettiği hayal âlemi, beşinci bölümünde önemli eşhas-ı vakayii ve altıncı bölümünde de felsefesi ele alınmaktadır.); SF, nr. 533, s. 194-199; SF, nr. 534, s. 215-220; SF, nr. 535, s. 229-236; SF, nr. 536, s. 247-253; SF, nr. 537, s. 259-266; SF, nr. 538, s. 277-283.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Samimi Teessürler-Hayata Karşı**, ('Kazım'a' ithafile, '13 Haziran 1317' tarihli mensur şiir.); SF, nr. 539, s. 296.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Samimi Teessürler-İnsanlar Arasında**, ('Kazım'a' ithafile, '13 Haziran 1317' tarihli mensur şiir.); SF, nr. 539, s. 297.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Samimi Teessürler-Zengin Olsam**, ('13 Haziran 1317' tarihli mensur şiir.); SF, nr. 538, s. 280.

[YALÇIN], Hüseyin Suat, **Takrir-i Melal**, ('Celal Sahir'e' ithaf edilmiş şiir. 'Şam, 12 Mayıs 1317' notuyla beraber sone.); SF, nr. 540, s. 316.

[YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*, (Şiir, ‘Şam: 13 Eylül 1316’ notuyla.); SF, nr. 501, s. 98.

[YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*, (Şiir, aruz vezni ile yazılmıştır.); SF, nr. 524, s. 59.

[YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*, (Şiir. ‘24 Nisan 1317, Şam’ notuyla.), SF, nr. 536, s. 252.

[YURDAKUL], Mehmet Emin, *Kesildi mi Ellerin*, (Manzume. ‘Kara Hisar-ı Şarkî, 18 Ağustos 1316’ ibaresiyle.); SF, nr. 525, s. 66.

Yusuf Ziya [Paşa], *Makale-i Askeriye: -Japonya Devletinin Kuvve-i Berriye ve Bahriyyesi*, (Çin arazisinde önemli bir askerî harekât gerçekleştiren Japonya askerinin başarısını borçlu olduğu tertibat ve teşkilata dair bir yazı.); SF, nr. 503, s. 131-135.

2.1.3. Konu ve Türlerine Göre Dizin

2.1.3.1. Askerlikle İlgili Yazılar

Ahmet Kadri, *Makale-i Askeriye: Çin Muharebeye Nasıl Hazırlandı*; SF, nr. 501, s. 99-102.

İmzasız, *Resimlerimiz: Balonlar*; SF, nr. 540, s. 317-318.

Nazım Şerafettin, *Esnâ-yı Harpte İmdâd-ı Mecnûhin*; SF, nr. 518, s. 378-381.

Yusuf Ziya [Paşa], *Makale-i Askeriye: -Japonya Devletinin Kuvve-i Berriye ve Bahriyyesi*; SF, nr. 503, s. 131-135.

2.1.3.2. Avrupa Haberleri

İmzasız, *1900 Sergisinde Alman Şubesi*; SF, nr. 518, s. 381-382.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Emanet Sandıkları*; SF, nr. 526, s. 93-95.

İmzasız, *Resimlerimiz: Avrupa’nın Meşhur Şehirleri-Stokholm*; SF, nr. 528, s. 125-126.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa’da Müskirat Kanunu ve Oktruva Resmî*; SF, nr. 523, s. 45-48.

2.1.3.3. Avrupa Postaları

İmzasız, *Avrupa Postası*; SF, nr. 528, s. 126-128.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 522, s. 22-25.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 524, s. 55-57.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 526, s. 91-93.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.

2.1.3.4. Dâhili ve Harici Haberler

İmzasız, *Büyükada Yat Kulübü*; SFSP, nr. 543, s. 197.

İmzasız, *Dâhiliye*; SFSP, nr. 495, s.6-7; SFSP, nr. 496, s. 19; SFSP, nr. 498, s. 41-42; SFSP, nr. 501, s. 78-79; SFSP, nr. 502, s. 88-90; SFSP, nr. 503, s. 100; SFSP, nr. 505, s. 118-119; SFSP, nr. 506, s. 128-130; SFSP, nr. 507, s. 137-138; SFSP, nr. 508, s. 146-147; SFSP, nr. 509, s. 154-155; SFSP, nr. 510, s. 164-165; SFSP, nr. 511, s. 172-173; SFSP, nr. 512, s. 181-182; SFSP, nr. 513, s. 190-191; SFSP, nr. 514, s. 199-200; SFSP, nr. 515, s. 209-210; SFSP, nr. 516, s. 218-221; SFSP, nr. 517, s. 231-232; SFSP, nr. 518, s. 243-245; SFSP, nr. 519, s. 251-252; SFSP, nr. 520, s. 259-260; SFSP, nr. 521, s. 3-4; SFSP, nr. 523, s. 19-20; SFSP, nr. 524, s. 28; SFSP, nr. 525, s. 39-40; SFSP, nr. 526, s. 48-49; SFSP, nr. 527, s. 57-58; SFSP, nr. 528, s. 66; SFSP, nr. 529, s. 76-77; SFSP, nr. 530, s. 83-84; SFSP, nr. 531, s. 91-92; SFSP, nr. 532, s. 100-101; SFSP, nr. 533, s. 107; SFSP, nr. 534, s. 116-117; SFSP, nr. 536, s. 134-135; SFSP, nr. 537, s. 143-144; SFSP, nr. 538, s. 154; SFSP, nr. 539, s. 165; SFSP, nr. 540, s. 172; SFSP, nr. 541, s. 180; SFSP, nr. 542, s. 188-189; SFSP, nr. 543, s. 195-196; SFSP, nr. 544, s. 204-205; SFSP, nr. 545, s. 211-213; SFSP, nr. 546, s. 229-230.

İmzasız, *Diyarbakır Hamidiye Sanayi Mektebi*; SFSP, nr. 502, s. 90.

İmzasız, *Hariciye*; SFSP, nr. 496, s. 19-20; SFSP, nr. 498, s.42-43; SFSP, nr. 501, s. 79-80; SFSP, nr. 502, s. 90; SFSP, nr. 503, s. 100-101; SFSP, nr. 505, s. 119-120; SFSP, nr. 507, s. 138; SFSP, nr. 508, s. 147; SFSP, nr. 509, s. 155; SFSP, nr. 510, s. 165-166; SFSP, nr. 511, s. 173-174; SFSP, nr. 512, s. 182; SFSP, nr. 513, s. 191-192; SFSP, nr. 514, s. 201; SFSP, nr. 515, s. 210-211; SFSP, nr. 516, s. 221-222; SFSP, nr. 517, s. 232; SFSP, nr. 518, s. 245; SFSP, nr. 519, s. 253; SFSP, nr. 520, s. 260; SFSP, nr. 521, s. 4-5; SFSP, nr. 522, s. 11-12; SFSP, nr. 523, s. 20; SFSP, nr. 524, s. 28; SFSP, nr. 525, s. 40; SFSP, nr. 526, s. 49-50; SFSP, nr. 527, s. 58; SFSP, nr. 528, s. 66-67; SFSP, nr. 529, s. 77; SFSP, nr. 530, s. 84-85; SFSP, nr. 531, s. 93; SFSP, nr. 532, s. 101; SFSP, nr. 533, s. 107-108; SFSP, nr. 534, s. 117; SFSP, nr. 536, s. 136; SFSP, nr. 537, s. 144; SFSP, nr. 538, s. 155-156; SFSP, nr. 539, s. 167; SFSP, nr. 540, s. 173; SFSP, nr. 541, s. 180-181; SFSP, nr. 542, s. 189-190; SFSP, nr. 543, s. 197; SFSP, nr. 544, s. 205-206; SFSP, nr. 545, s. 213-214; SFSP, nr. 546, s. 230-231.

İmzasız, *Mevlid-i Meymenet-i Mevrid-i Hazreti Resul-i Ekrem-i Âlây-ı Nuraniyet-i İhtivası*; SFSP, nr. 538, s. 153-154.

İmzasız, *Tebliğat-ı Resmiye*; SFSP, nr. 495, s.4-6; SFSP, nr. 496, s. 19; SFSP, nr. 498, s. 40-41; SFSP, nr. 499, s. 53; SFSP, nr. 500, s. 64; SFSP, nr. 501, s. 78; SFSP, nr. 502, s. 87-88; SFSP, nr. 503, s. 100; SFSP, nr. 505, s. 118; SFSP, nr. 506, s. 128; SFSP, nr. 508, s. 146; SFSP, nr. 509, s. 154; SFSP, nr. 510, s. 164; SFSP, nr. 511, s. 172; SFSP, nr. 513, s. 190; SFSP, nr. 515, s. 209; SFSP, nr. 516, s. 218; SFSP, nr. 517, s. 231; SFSP, nr. 518, s. 242-243; SFSP, nr. 519, s. 251; SFSP, nr. 520, s. 258; SFSP, nr. 522, s. 10-11; SFSP, nr. 523, s. 19; SFSP, nr. 524, s. 27; SFSP, nr. 525, s. 38-39; SFSP, nr. 526, s. 47-48; SFSP, nr. 528, s. 66; SFSP, nr. 529, s. 76; SFSP, nr. 530, s. 83; SFSP, nr. 531, s. 91; SFSP, nr. 532, s. 99-100; SFSP, nr. 533, s. 107; SFSP, nr. 534, s. 116; SFSP, nr. 536, s. 134; SFSP, nr. 537, s. 143; SFSP, nr. 539, s. 165; SFSP, nr. 540, s. 172; SFSP, nr. 541, s. 179; SFSP, nr. 542, s. 188; SFSP, nr. 544, s. 204; SFSP, nr. 545, s. 211; SFSP, nr. 546, s. 229.

İmzasız, *Tevcihât*; SFSP, nr. 495, s.2-4; SFSP, nr. 496, s. 13-19; SFSP, nr. 498, s. 37-40; SFSP, nr. 499, s. 49-56; SFSP, nr. 500, s. 61-64; SFSP, nr. 501, s. 73-78; SFSP, nr. 502, s. 85-87; SFSP, nr. 503, s. 97-100; SFSP, nr. 505, s. 117-118; SFSP, nr. 506, s. 125-128; SFSP, nr. 507, s. 135-137; SFSP, nr. 508, s. 143-146; SFSP, nr. 509, s. 153-154; SFSP, nr. 510, s. 161-164; SFSP, nr. 511, s. 171-172; SFSP, nr. 512, s. 179-181; SFSP, nr. 513, s. 188-190; SFSP, nr. 514, s. 197-199; SFSP, nr. 515, s. 207-209; SFSP, nr. 516, s. 215-218; SFSP, nr. 517, s. 227-231; SFSP, nr. 518, s. 239-242; SFSP, nr. 519, s. 249-251; SFSP, nr. 520, s. 257-258; SFSP, nr. 521, s. 1-3; SFSP, nr. 522, s. 9-10; SFSP, nr. 523, s. 17-19; SFSP, nr. 524, s. 25-27; SFSP, nr. 525, s. 35-38; SFSP, nr. 526, s. 45-47; SFSP, nr. 527, s. 55-57; SFSP, nr. 528, s. 63-66; SFSP, nr. 529, s. 74-76; SFSP, nr. 530, s. 81-83; SFSP, nr. 531, s. 89-91; SFSP, nr. 532, s. 97-99; SFSP, nr. 533, s. 105-107; SFSP, nr. 534, s. 113-116; SFSP, nr. 536, s. 131-134; SFSP, nr. 537, s. 141-143; SFSP, nr. 538, s. 149-153; SFSP, nr. 539, s. 161-165; SFSP, nr. 540, s. 169-172; SFSP, nr. 541, s. 177-179; SFSP, nr. 542, s. 185-188; SFSP, nr. 543, s. 192-195; SFSP, nr. 544, s. 201-204; SFSP, nr. 545, s. 209-211; SFSP, nr. 546, s. 225-229.

İmzasız, *Ziyaret-i Hırka-i Saadet-i Piraye-i Hazreti Risaletpenâhî*; SFSP, nr. 513, s. 187-188.

Lisan-ı Türki Muallimi Naim, *Dahiliye*; SFSP, nr. 500, s. 64-67.

2.1.3.5. Demiryolu Haberleri

İmzasız, *Resimlerimiz: Celâil-i Asar-ı Hazreti Hilafetpenâhiden Hamidiye-Hicaz Demiryolu*; SF, nr. 546, s. 411-412.

İmzasız, *Resimlerimiz: Sibirya Şimendiferi*; SF, nr. 530, s. 159.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Osmanlı Demiryolları*; SF, nr. 541, s. 322-326.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Şimendiferler*; SF, nr. 536, s. 242-246.

2.1.3.6. Din İle İlgili Yazılar

F. A(yın), *İstanbul Postası*; SF, nr. 512, s. 274.

İmzasız, *Mevlid-i Meymenet-i Mevrid-i Hazreti Resul-i Ekrem-i Âlây-ı Nuraniyet-i İhtivası*; SFSP, nr. 538, s. 153-154.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *İstanbul Postası*; SF, nr. 511, s. 259-260.

2.1.3.7. Edebiyat ve Dil ile İlgili Yazılar

2.1.3.7.1. Araştırma İnceleme ve Tenkit Yazıları

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe*; SF, nr. 499, s. 67-75.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 16-17-18: Taine ve Asarı*; SF, nr. 500, s. 82-87; SF, nr. 501, s. 105-108; SF, nr. 502, s. 123-125; SF, nr. 503, s. 135-140; SF, nr. 504, s. 152-157; SF, nr. 506, s. 186-189; SF, nr. 507, s. 199-204; SF, nr. 508, s. 218-220; SF, nr. 509, s. 227-235; SF, nr. 510, s. 246-252; SF, nr. 511, s. 266-270; SF, nr. 512, s. 279-284; SF, nr. 513, s. 295-301.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarihüvislerinden Henri de Sybel*; SF, nr. 529, s. 130-141.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli*; SF, nr. 542, s. 339-345; SF, nr. 543, s. 354-362.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Alman Tarihüvislerinden Mommsen*; SF, nr. 496, s.26-29; SF, nr. 497, s. 39-42.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Makale-i Mahsusa: Şiirimiz*; SF, nr. 505, s. 163-170; SF, nr. 506, s. 178-186; SF, nr. 507, s. 195-199; SF, nr. 508, s.211-215.

Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 75: Felsefe-i Evzan*; SF, nr. 527, s. 98-99.

Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 76: Müntekid-i Hakiki*; SF, nr. 528, s. 114-116.

Mehmet Rauf, *İngiliz Tabi'leri*; SF, nr. 541, s. 333-335; SF, nr. 542, s. 349-352.

Mehmet Rauf, *Musahabe-i Edebiyye [77]: Şu Tenkit Meselesine Dair*; SF, nr. 531, s. 171-175.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset 2-Ravella*; SF, nr. 527, s. 100-102; SF, nr. 528, s. 116-118.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset Şiirleri*; SF, nr. 526, s. 82-85.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset*; SF, nr. 530, s. 146-151.

- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu*; SF, nr. 524, s. 50-53; SF, nr. 525, s. 67-71.
- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Edebiyatımız ve Avrupa*; SF, nr. 523, s. 38-44.
- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Solgun Demet*; SF, nr. 540, s. 313-317.
- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Halit Ziya ve Hikâyeleri*; SF, nr. 504, s. 147-152; SF, nr. 505, s. 170-174.
- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Hayat ve Kitaplar*; SF, nr. 533, s. 199-203.
- Mehmet Rauf, *Tevdîât-ı Edebiyye*; SF, nr. 508, s. 222-224.
- Tevfik Fikret, *Musahabe-i Edebiyye 2*; SF, nr. 512, s. 275-277.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 1*; SF, nr. 530, s. 156-158.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 2: 'Eylül'*; SF, nr. 531, s. 162-171.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 3*; SF, nr. 532, s. 178-185.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 4*; SF, nr. 533, s. 205-206.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 68: Zevk-i Edebînin Esbâb ve Süver-i Tahavvülâtı*; SF, nr. 517, s. 355-359.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 69: Edebiyat ve Ahvâl-i İktisadiye*; SF, nr. 518, s. 372-378.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 70: Edebiyat ve Ahvâl-i İklimiye*; SF, nr. 519, s. 387-393.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba*; SF, nr. 521, s. 2-5.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri*; SF, nr. 522, s. 18-22.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri*; SF, nr. 523, s. 35-38.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri*; SF, nr. 526, s. 85-87.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [78]: Edebiyat ve Musiki*; SF, nr. 535, s. 226-229.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [79]: Fransız Şuara-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebisi ve Sembolizm*; SF, nr. 539, s. 292-298.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [80]: Sembolizmin Mübeşşirleri ve Üstatları*; SF, nr. 540, s. 309-312.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [81]: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt*; SF, nr. 541, s. 326-330.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [82]: Sembolist Şairler*; SF, nr. 542, s. 346-349.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [83]: Parnas Şairleri 1*; SF, nr. 545, s. 395-398.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Numune-i Tenkit: Balzac*; SF, nr. 533, s. 194-199; SF, nr. 534, s. 215-220; SF, nr. 535, s. 229-236; SF, nr. 536, s. 247-253; SF, nr. 537, s. 259-266; SF, nr. 538, s. 277-283.

2.1.3.7.2. Avrupa Basını

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 11*; SF, nr. 497, s.42-44; SF, nr. 498, s. 58-62.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 12*; SF, nr. 514, s. 308-318.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 13*; SF, nr. 515, s. 322-330.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 14*; SF, nr. 516, s. 347-351.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.

Mehmet Rauf, *Asıl Romanlar*; SF, nr. 500, s. 87-92.

2.1.3.7.3. Basın ve Gazetecilik

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarihüvislerinden Henri de Sybel*; SF, nr. 529, s. 130-141.

İmzasız, *Avrupa Postası*; SF, nr. 528, s. 126-128.

Mehmet Rauf, *Gazetecilik*; SF, nr. 539, s. 290-292.

2.1.3.7.4. Biyografi ve Tanıtım Yazıları

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe*; SF, nr. 499, s. 67-75.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 16-17-18: Taine ve Asarı*; SF, nr. 500, s. 82-87; SF, nr. 501, s. 105-108; SF, nr. 502, s. 123-125; SF, nr. 503, s. 135-140; SF, nr. 504, s. 152-157; SF, nr. 506, s. 186-189; SF, nr. 507, s. 199-204; SF, nr. 508, s. 218-220; SF, nr. 509, s. 227-235; SF, nr. 510, s. 246-252; SF, nr. 511, s. 266-270; SF, nr. 512, s. 279-284; SF, nr. 513, s. 295-301.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Alman Tarihüvislerinden Mommsen*; SF, nr. 496, s.26-29; nr. 497, s. 39-42.

İmzasız, *Resimlerimiz: Almanya Başvekil-i Sabıkı Müteveffa Prens Duhuenluhe*; SF, nr. 539, s. 301.

İmzasız, *Resimlerimiz: Armand Silvestre*; SF, nr. 524, s. 59.

İmzasız, *Resimlerimiz: Heyet-i Cedide-i Maliye*; SF, nr. 533, s. 203.

İmzasız, *Resimlerimiz: Merhum Şerif Bey*; SF, nr. 539, s. 300-301.

İmzasız, *Resimlerimiz: Musikişinas-ı Şehir Müteveffa Verdi*; SF, nr. 517, s. 362-363.

İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Kral Milan*; SF, nr. 522, s. 26.

İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Mösyö Pederelli*; SF, nr. 526, s. 93.

İmzasız, *Terceme-i Hali*; SFSP, nr. 536, s. 135-136; SFSP, nr. 538, s. 155; SFSP, nr. 539, s. 166.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.

Mehmet Cavit, *Asar-ı Münteşire: Bağlar Arasında*; SF, nr. 520, s. 403-406.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Halit Bey*; SF, nr. 518, s. 370-371.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Yusuf Ziya Paşa*; SF, nr. 517, s. 354.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i Edebiyye [83]: Parnas Şairleri 1**; SF, nr. 545, s. 395-398.

2.1.3.7.5. Dil İle İlgili Yazılar

İbrahim, **Lisanımızın Suret-i Tedrisi**; SF, nr. 544, s. 371-375.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: –Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye–*; SF, nr. 526, s. 91-93.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, **Musahabe-i İlmiye: Esperanto**; SF, nr. 532, s. 185-187.

2.1.3.7.6. Fantastik Deneme

[EROZAN, Celal] Sahir, *Mütalaalarım Karşı*; SF, nr. 514, s. 307.

2.1.3.7.7. Hikâye

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *İki Mektup*; SF, nr. 516, s. 339-347.

- Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir*; SF, nr. 531, s. 175-176; SF, nr. 532, s. 187-188; SF, nr. 534, s.221-222; SF, nr. 535, s. 236-238; SF, nr. 537, s. 267-270.
- Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Ninni*; SF, nr. 497, s. 35-39.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Hikâye-i Kalp*; SF, nr. 523, s. 34.
- EROZAN, Celal Sahir, *Her gün*; SF, nr. 527, s. 108-111.
- EROZAN, Celal Sahir, *İki Hatura*; SF, nr. 530, s. 158.
- EROZAN, Celal Sahir, *Küçük Hikâye: Emel-i Magsûb*; SF, nr. 519, s. 393-396.
- EROZAN, Celal Sahir, *Küçük Hikâye-Vapurda*; SF, nr. 521, s. 9-11.
- Mehmet Rauf, *Ada Vapurunda*; SF, nr. 537, s. 258-259.
- Mehmet Rauf, *Hanımlar Arasında I-Teaül*; SF, nr. 544, s. 375-381.
- Mehmet Rauf, *Samer Palayes 'de*; SF, nr. 534, s. 214-215.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Küçük Hasan*; SF, nr. 512, s. 277-279.
- Saffeti Ziya, *Bir Safha-i Kalp*; SF, nr. 495, s.3-8; SF, nr. 496, s. 22-26; SF, nr. 498, s. 55-58; SF, nr. 499, s. 75-77; SF, nr. 501, s. 102-105; SF, nr. 502, s. 120-123.
- Saffeti Ziya, *Kadın Mektubu-Pervin 'den Şekip 'e*; SF, nr. 510, s. 242-246.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Bir Tiyatro Hatırası*; SF, nr. 524, s. 60-62.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Duman*; SF, nr. 528, s. 119-122.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Hakikat Sahneleri-Kuvvet*; SF, nr. 531, s. 165.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri-Doktorun Odasında*; SF, nr. 529, s. 140.

2.1.3.7.8. Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme Yazıları

- H(ç). H(ç)., *Tarih ve Müntehabat-ı Eş'âr-ı Osmaniye*; SF, nr. 498, s. 50-51.
- İmzasız, *Asar-ı Münteşire: Doktorlar ve Süt Nineler*; SF, nr. 541, s. 331-333.
- Mehmet Cavit, *Asar-ı Münteşire: Bağlar Arasında*; SF, nr. 520, s. 403-406.
- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Solgun Demet*; SF, nr. 540, s. 313-317.
- Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Hayat ve Kitaplar*; SF, nr. 533, s. 199-203.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *İlm-i İktisat ve Muharriri*; SF, nr. 540, s. 306-308.

2.1.3.7.9. Matbuat İle İlgili Yazılar

- Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 12*; SF, nr. 514, s. 308-318.

İmzasız, *Sevgili Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin Atıfet-i Âliyesi ve Matbuat-ı Türkiye'nin Tarihi İhyası*; SFSP, nr. 495, s. 1.

Mehmet Rauf, *İngiliz Tabi'leri*; SF, nr. 541, s. 333-335; SF, nr. 542, s. 349-352.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılabacak Ne Var*; SF, nr. 542, s. 339.

2.1.3.7.10. Mensur Şiir

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Leylaklar Açarken*; SF, nr. 541, s. 330.

[EROZAN, Celal] Sahir, *İtiraftan Sonra*; SF, nr. 536, s. 252.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Mevalîd-i Hicran 1*; SF, nr. 503, s. 130.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Mevalîd-i Hicran 2*; SF, nr. 504, s. 146-147.

[EROZAN], Celal Sahir, *Kör Düşüm*; SF, nr. 538, s. 284.

[EROZAN], Celal Sahir, *Perişan Gölgele*; SF, nr. 541, s. 324.

[EROZAN], Celal Sahir, *Perişan Gölgele*; SF, nr. 542, s. 338.

[EROZAN], Celal Sahir, *Sarı Eflatun Siyah*; SF, nr. 501, s. 98.

[EROZAN], Celal Sahir, *Sarı Eflatun Siyah*; SF, nr. 498, s. 51.

Mehmet Rauf, *Ah Ay-ı Mevt*; SF, nr. 538, s. 284.

Mehmet Rauf, *Bir Müsamereden Sonra*; SF, nr. 499, s. 66.

Mehmet Rauf, *Elhan-ı Aşk ve Elem*; SF, nr. 498, s. 52-55.

Mehmet Rauf, *Seplin*; SF, nr. 538, s. 284.

[OZANSOY], Faik Ali, *Validemin*; SF, nr. 541, s. 325.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Samimi Teessürler-Hayata*; SF, nr. 539, s. 296.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Samimi Teessürler-İnsanlar Arasında*; SF, nr. 539, s. 297.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Samimi Teessürler-Zengin Olsam*; SF, nr. 538, s. 280.

2.1.3.7.11. Musahabeler

Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 75: Felsefe-i Evzan*; SF, nr. 527, s. 98-99.

Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 76: Müntekid-i Hakiki*; SF, nr. 528, s. 114-116.

Mehmet Rauf, *Musahabe-i Edebiyye [77]: Şu Tenkit Meselesine Dair*; SF, nr. 531, s. 171-175.

[OZANSOY], Faik Ali, *Musahabe-i Edebiyye 67: İbhama Dair*; SF, nr. 515, s. 332.

- Tevfik Fikret, *Musahabe-i Edebiyye* 2; SF, nr. 512, s. 275-277.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 68: Zevk-i Edebînin Esbâb ve Süver-i Tahavvülatı*; SF, nr. 517, s. 355-359.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 69: Edebiyat ve Ahvâl-i İktisadiye*; SF, nr. 518, s. 372-378.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 70: Edebiyat ve Ahvâl-i İklimiye*; SF, nr. 519, s. 387-393.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba*; SF, nr. 521, s. 2-5.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri*; SF, nr. 522, s. 18-22.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri*; SF, nr. 523, s. 35-38.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri*; SF, nr. 526, s. 85-87.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [78]: Edebiyat ve Musiki*; SF, nr. 535, s. 226-229.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [79]: Fransız Şuara-yı Hâzırası I-Parnas Meslek-i Edebisi ve Sembolizm*; SF, nr. 539, s. 292-298.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [80]: Sembolizmin Mübeşşirleri ve Üstatları*; SF, nr. 540, s. 309-312.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [81]: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt*; SF, nr. 541, s. 326-330.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [82]: Sembolist Şairler*; SF, nr. 542, s. 346-349.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [83]: Parnas Şairleri I*; SF, nr. 545, s. 395-398.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i İlmiye: Esperanto*; SF, nr. 532, s. 185-187.

2.1.3.7.12. Roman

Mehmet Rauf, *Eylül*, SF, nr. 495, s. 15-16; SF, nr. 496, s. 31-32; SF, nr. 497, s. 47-48; SF, nr. 498, s.62-64; SF, nr. 499, s. 78-80; SF, nr. 500, s. 93-96; SF, nr. 501, s. 110-112; SF, nr. 502, s. 126-128; SF, nr. 503, s. 141-144; SF, nr. 504, s. 152-157; SF, nr. 505, s. 174-176; SF, nr. 506, s. 190-192; SF, nr. 507, s. 206-208; SF, nr. 509, s. 237-240; SF, nr. 510, s. 254-256; SF, nr. 511, s. 271-272; SF, nr. 512, s. 286-288; SF, nr. 513, s. 303-304; SF, nr. 514, s. 319-320; SF, nr. 515, s. 335-336; SF, nr. 516, s. 351-352; SF, nr. 517, s. 366-368; SF, nr. 518, s. 383-384; SF, nr. 519, s. 398-400; SF, nr. 520, s. 412-414; SF, nr. 521, s. 15-16; SF, nr. 522, s. 28-32.

Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ), *Mai Düşes*; SF, nr. 495, s. 8-10; SF, nr. 501, s. 109; SF, nr. 507, s. 204-205; SF, nr. 508, s. 221-222; SF, nr. 509, s. 235-236; SF, nr. 510, s. 252-253; SF, nr. 512, s. 284-285; SF, nr. 513, s. 302; SF, nr. 515, s. 333-334; SF, nr. 517, s. 364-365; SF, nr. 519, s. 397; SF, nr. 524, s. 63-64; SF, nr. 526, s. 95-96; SF, nr. 527, s. 112; SF, nr. 529, s. 143-144; SF, nr. 532, s. 192; SF, nr. 538, s. 285-286; SF, nr. 539, s. 302; SF, nr. 541, s. 336; SF, nr. 543, s. 367-368.

[UŞAKLIGİL], Halit Ziya, *Kırk Hayatlar*, SF, nr. 532, s. 189-191; SF, nr. 533, s. 207-208; SF, nr. 534, s. 223-224; SF, nr. 535, s. 239-240; SF, nr. 536, s. 255-256; SF, nr. 537, s. 271-272; SF, nr. 538, s. 287-288; SF, nr. 539, s. 303-304; SF, nr. 540, s. 319-320; SF, nr. 544, s. 383-384; SF, nr. 545, s. 399-400; SF, nr. 546, s. 413-414.

2.1.3.7.13. Şiir

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Bâd-ı Seher*; SF, nr. 508, s. 210.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Elvâh-ı Tabiattan 19-Bir Derede*; SF, nr. 504, s. 146.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Küçük Şeyler 1-Gelincik*; SF, nr. 507, s. 194.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Yâd-ı Canan*; SF, nr. 505, s. 162.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Yeni Beyler 2*; SF, nr. 507, s. 194.

Cenap Şahabettin, *Gîsû-yı Yar*; SF, nr. 501, s. 98.

Cenap Şahabettin, *Kendim İçin*; SF, nr. 502, s. 114.

Cenap Şahabettin, *Şiirim İçin*; SF, nr. 495, s.2.

[EROZAN, Celal] Sahir, *Gözler 3-Yeşiller*; SF, nr. 520, s. 402.

- [EROZAN, Celal] Sahir, *Gözler-Maviler*; SF, nr. 516, s. 339.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Hamakta*; SF, nr. 527, s. 104.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Kıraat-ı Muhitat*; SF, nr. 531, s. 161.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Leyâl-i Sahirat*; SF, nr. 495, s.2.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyal-i Sahirat 2*; SF, nr. 521, s. 8.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyâl-i Sahirât 2*; SF, nr. 536, s. 252.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyal-i Sahirat 3*; SF, nr. 524, s. 59.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyâl-i Sahirât*; SF, nr. 534, s. 213.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Leyâl-i Sahirât*; SF, nr. 535, s. 237.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Leyal-i Sahirat 7*; SF, nr. 540, s. 317.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Leyâl-i Sahirât 8*; SF, nr. 541, s. 324.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Münakaşa*; SF, nr. 507, s. 194.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Onun Hatırası*; SF, nr. 527, s. 107.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Sarı Eflatun Siyah*; SF, nr. 508, s. 210.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Siz Yokken*; SF, nr. 530, s. 149.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Şiirlerimin Ruhu*; SF, nr. 505, s. 162.
- [EROZAN, Celal] Sahir, *Verdiğin Gül*; SF, nr. 511, s. 258.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Anneme*; SF, nr. 495, s.2.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Hediye-i Bîdâr 1*; SF, nr. 498, s. 51.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Hediye-i Bîdâr 2*; SF, nr. 499, s. 66.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Hediye-i Bîdar 3*; SF, nr. 502, s. 114.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Şairin Saçları*; SF, nr. 540, s. 317.
- [EROZAN], Celal Sahir, *Tabiatın Karşısında*; SF, nr. 541, s. 324.
- İmzasız, *Iyd-ı Said-i Azha*; SF, nr. 524, s. 50.
- İmzasız, *Küçük Sahifeler 2*; SF, nr. 521, s. 3.
- İmzasız, *Küçük Sahifeler 3*; SF, nr. 521, s. 6.
- İmzasız, *Küçük Sahifeler 4*; SF, nr. 521, s. 7.
- İmzasız, *Küçük Sahifeler 5*; SF, nr. 521, s. 10.
- İmzasız, *Küçük Sahifeler 6*; SF, nr. 521, s. 11.
- İmzasız, *Küçük Sahifeler 7*; SF, nr. 521, s. 14.
- İmzasız, *Padişahım Çok Yaşa-Tebrik-i Veladet-i Hümayun-ı Mes'adet-i Makrun Hazreti Hilafetpenâhî*; SF, nr. 508, s. 209.

- İmzasız, *Tahsisat-ı Siyasetten: Müstesna Geceler Müvekkilesine*; SF, nr. 521, s. 2.
- İmzasız, *Tebrik-i İyd-ı Saâd-i Fıtır*; SF, nr. 515, s. 322.
- M. Necdet, *Zühre'nin Tesellisi*; SF, nr. 544, s. 370.
- Mehmet Sadi, *Neşide-i Hicran*; SF, nr. 511, s. 258-259.
- Mehmet Sadi, *Ona*; SF, nr. 495, s.3.
- Mehmet Sadi, *Serab-ı Ümit*; SF, nr. 543, s. 354.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Ayrıldıktan Sonra*; SF, nr. 497, s. 41.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Bir Balodan Sonra*; SF, nr. 518, s. 371.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Bir Musahabeden Sonra*; SF, nr. 521, s. 8.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Deniz*; SF, nr. 498, s. 51.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Esir-i Hayat*; SF, nr. 526, s. 82.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Kadınlığa Dair*; SF, nr. 520, s. 402.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Menekşeye Dair*; SF, nr. 517, s. 354.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Ruhumun İhtiyacı*; SF, nr. 495, s.2.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Ruhumun Tesellisi*; SF, nr. 527, s. 106.
- Mehmet Sami (Süleymanpaşazade), *Seninle*; SF, nr. 508, s. 210.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Aveng-i Tesavir: Abdülhak Mührünnisa*; SF, nr. 542, s. 338.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Bir Hayat*; SF, nr. 511, s. 258.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Bu Da Böyle*; SF, nr. 524, s. 59.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Enîn-i Tehessür*; SF, nr. 517, s. 354.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Eylül*; SF, nr. 519, s. 386.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Faniliğim*; SF, nr. 512, s. 273.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Firişte-i Ezhare*; SF, nr. 528, s. 118.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Gaşy-i Telakki*; SF, nr. 523, s. 34.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Gece*; SF, nr. 513, s. 290.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hafâyâ-yı Leyâl 5-Ra'd ü Berk*; SF, nr. 537, s. 268.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hala O Rüya*; SF, nr. 526, s. 82.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hayal-i Seyyal*; SF, nr. 543, s. 354.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hayat-ı Aşkım*; SF, nr. 538, s. 280.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hiras-ı Hicran*; SF, nr. 544, s. 370.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Hüsn-i Girizân*; SF, nr. 514, s. 307.

- [OZANSOY], Faik Ali, *İhtiyac-ı Mağfiret*; SF, nr. 520, s. 402.
- [OZANSOY], Faik Ali, *İstasyonda*; SF, nr. 509, s.227.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Kitabe-i Seng-i Mezar*; SF, nr. 524, s. 59.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Küçük Sahifeler 8*; SF, nr. 521, s. 15.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Musahabe-i Edebiyye 67: İbhama Dair*; (manzum) SF, nr. 515, s. 332.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Müstesna Geceler*; SF, nr. 527, s. 109.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Nağme-i Teselli*; SF, nr. 525, s. 68.
- [OZANSOY], Faik Ali, *O Meçhuleye*; SF, nr. 516, s. 339.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Onun Avaz-ı Tesliyet-sâzı*; SF, nr. 510, s. 242.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Onun Hayali*; SF, nr. 519, s. 386-387.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Onun Siması*; SF, nr. 534, s. 213.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Silviya'ya*; SF, nr. 522, s. 23.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Tulû*; SF, nr. 531, s. 165.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Ufukların*; SF, nr. 532, s. 180.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Ufûl Etmiş Mahâsin Karşısında*; SF, nr. 533, s. 204.
- [OZANSOY], Faik Ali, *Uyanmasın*; SF, nr. 515, s. 324.
- Ömer Naci, *Çünkü Aşkım*; SF, nr. 504, s. 146.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya -2-*; SF, nr. 541, s. 325.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya 3*; SF, nr. 543, s. 354.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya 4*; SF, nr. 544, s. 370.
- Ömer Naci, *Elhan-ı Rüya*; SF, nr. 530, s. 149.
- Ömer Naci, *Gözlerin*; SF, nr. 511, s. 258.
- Ömer Naci, *Gözlerinin Karşısında*; SF, nr. 537, s. 268.
- Ömer Naci, *Metfenim*; SF, nr. 513, s. 290.
- Ömer Naci, *Mersiye-i Aşk*; SF, nr. 495, s.2-3.
- Ömer Naci, *Takazâ-yı Sanihat*; SF, nr. 499, s. 66.
- Ömer Naci, *Yelda-i Yâd*; SF, nr. 534, s. 213.
- ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Bir Gece*; SF, nr. 496, s.18.
- ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Bir Ruhu Necibe*; SF, nr. 521, s. 8.
- ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Gece Yarılarında*; SF, nr. 514, s. 306-307.

- ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *İtizar-ı Aşk*; SF, nr. 518, s. 371.
- ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *İtizar-ı Mükerrer*; SF, nr. 519, s. 386.
- ÖZSEVER, Hüseyin Siret, *Ufkun İlhamı*; SF, nr. 532, s. 180.
- Süleyman Nazif, *Alüfte*; SF, nr. 531, s. 165.
- Süleyman Nazif, *Bakarken*; SF, nr. 519, s. 386.
- Süleyman Nazif, *Eugène Delacroix*; SF, nr. 500, s. 82.
- Süleyman Nazif, *Mahcube*; SF, nr. 541, s. 325.
- Süleyman Nazif, *Maşuka-i Hayaliyeme*; SF, nr. 544, s. 370.
- Süleyman Nazif, *Nağme-i Hayat*; SF, nr. 514, s. 306.
- Süleyman Nazif, *Uzaktakine*; SF, nr. 503, s. 130.
- Süleyman Nazif, *Yine Ona*; SF, nr. 507, s. 194.
- Tevfik Fikret, *Son Nağme*; SF, nr. 495, s.3.
- [YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*; SF, nr. 501, s. 98.
- [YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*; SF, nr. 524, s. 59.
- [YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*, SF, nr. 536, s. 252.
- [YALÇIN], Hüseyin Suat, *Takrir-i Melâl*; SF, nr. 540, s. 316.
- [YURDAKUL], Mehmet Emin, *Kesildi mi Ellerin*; SF, nr. 525, s. 66.

2.1.3.7.14. Tartışmalar

- BOLAYIR, Ali Ekrem, *Makale-i Mahsusa: Şiirimiz*; SF, nr. 505, s. 163-170; SF, nr. 506, s. 178-186; SF, nr. 507, s. 195-199; SF, nr. 508, s.211-215.
- Cenap Şahabettin, *Musahabe-i Edebiyye 76: Müntekid-i Hakiki*; SF, nr. 528, s. 114-116.
- Mehmet Rauf, *Musahabe-i Edebiyye [77]: Şu Tenkit Meselesine Dair*; SF, nr. 531, s. 171-175.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 1*; SF, nr. 530, s. 156-158.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 3*; SF, nr. 532, s. 178-185.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Hayat-ı Matbuat 4*; SF, nr. 533, s. 205-206.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Numune-i Tenkit: Balzac*; SF, nr. 533, s. 194-199; SF, nr. 534, s. 215-220; SF, nr. 535, s. 229-236; SF, nr. 536, s. 247-253; SF, nr. 537, s. 259-266; SF, nr. 538, s. 277-283.

2.1.3.7.15. Tefrikalar

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Küçük Hikâye-Lane-i Münkesir*; SF, nr. 531, s. 175-176; SF, nr. 532, s. 187-188; SF, nr. 534, s.221-222; SF, nr. 535, s. 236-238; SF, nr. 537, s. 267-270.

Mehmet Rauf, *Eylül*, SF, nr. 495, s. 15-16; SF, nr. 496, s. 31-32; SF, nr. 497, s. 47-48; SF, nr. 498, s.62-64; SF, nr. 499, s. 78-80; SF, nr. 500, s. 93-96; SF, nr. 501, s. 110-112; SF, nr. 502, s. 126-128; SF, nr. 503, s. 141-144; SF, nr. 504, s. 152-157; SF, nr. 505, s. 174-176; SF, nr. 506, s. 190-192; SF, nr. 507, s. 206-208; SF, nr. 509, s. 237-240; SF, nr. 510, s. 254-256; SF, nr. 511, s. 271-272; SF, nr. 512, s. 286-288; SF, nr. 513, s. 303-304; SF, nr. 514, s. 319-320; SF, nr. 515, s. 335-336; SF, nr. 516, s. 351-352; SF, nr. 517, s. 366-368; SF, nr. 518, s. 383-384; SF, nr. 519, s. 398-400; SF, nr. 520, s. 412-414; SF, nr. 521, s. 15-16; SF, nr. 522, s. 28-32.

Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ), *Mai Düşes*; SF, nr. 495, s. 8-10; SF, nr. 501, s. 109; SF, nr. 507, s. 204-205; SF, nr. 508, s. 221-222; SF, nr. 509, s. 235-236; SF, nr. 510, s. 252-253; SF, nr. 512, s. 284-285; SF, nr. 513, s. 302; SF, nr. 515, s. 333-334; SF, nr. 517, s. 364-365; SF, nr. 519, s. 397; SF, nr. 524, s. 63-64; SF, nr. 526, s. 95-96; SF, nr. 527, s. 112; SF, nr. 529, s. 143-144; SF, nr. 532, s. 192; SF, nr. 538, s. 285-286; SF, nr. 539, s. 302; SF, nr. 541, s. 336; SF, nr. 543, s. 367-368.

Saffeti Ziya, *Bir Safha-i Kalp*; SF, nr. 495, s.3-8; SF, nr. 496, s. 22-26; SF, nr. 498, s. 55-58; SF, nr. 499, s. 75-77; SF, nr. 501, s. 102-105; SF, nr. 502, s. 120-123.

[UŞAKLIGİL], Halit Ziya, *Kırık Hayatlar*, SF, nr. 532, s. 189-191; SF, nr. 533, s. 207-208; SF, nr. 534, s. 223-224; SF, nr. 535, s. 239-240; SF, nr. 536, s. 255-256; SF, nr. 537, s. 271-272; SF, nr. 538, s. 287-288; SF, nr. 539, s. 303-304; SF, nr. 540, s. 319-320; SF, nr. 544, s. 383-384; SF, nr. 545, s. 399-400; SF, nr. 546, s. 413-414.

2.1.3.7.16. Tercümeler

Ahmet Kadri, *Makale-i Askeriye: Çin Muharebeye Nasıl Hazırlandı?*; SF, nr. 501, s. 99-102.

H(ç). H(ç)., *Tarih ve Müntehabat-ı Eş'âr-ı Osmaniye*; SF, nr. 498, s. 50-51.

- Hasan Tahsin (Aynizade), *İlm-i Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 4*; SF, nr. 521, s. 6-7.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 3*; SF, nr. 517, s. 359-362.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 2*; SF, nr. 511, s. 264-266.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisat ve İçtimai 1*; SF, nr. 508, s.215-218.
- [Mehmet] Cavit, *Zekâya Dair-De l'intelligence 1-Umimiyette İşarât ve Tavizât*; SF, nr. 545, s. 390-394.
- Paul Bourget (çev. Ahmet İhsan TOKGÖZ), *Mai Düşes*; SF, nr. 495, s. 8-10; SF, nr. 501, s. 109; SF, nr. 507, s. 204-205; SF, nr. 508, s. 221-222; SF, nr. 509, s. 235-236; SF, nr. 510, s. 252-253; SF, nr. 512, s. 284-285; SF, nr. 513, s. 302; SF, nr. 515, s. 333-334; SF, nr. 517, s. 364-365; SF, nr. 519, s. 397; SF, nr. 524, s. 63-64; SF, nr. 526, s. 95-96; SF, nr. 527, s. 112; SF, nr. 529, s. 143-144; SF, nr. 532, s. 192; SF, nr. 538, s. 285-286; SF, nr. 539, s. 302; SF, nr. 541, s. 336; SF, nr. 543, s. 367-368.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba***; SF, nr. 521, s. 2-5.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fünûnunun Edebiyata Tesiri***; SF, nr. 522, s. 18-22.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fünûnunun Şiire Tesiri***; SF, nr. 523, s. 35-38.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri***; SF, nr. 526, s. 85-87.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye [78]: Edebiyat ve Musiki***; SF, nr. 535, s. 226-229.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Musahabe-i Edebiyye [83]: Parnas Şairleri 1***; SF, nr. 545, s. 395-398.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit, ***Numune-i Tenkit: Balzac***; SF, nr. 533, s. 194-199; SF, nr. 534, s. 215-220; SF, nr. 535, s. 229-236; SF, nr. 536, s. 247-253; SF, nr. 537, s. 259-266; SF, nr. 538, s. 277-283.

2.1.3.7.17. Tetkikat-ı Edebiyyeler

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset 2-Ravella*; SF, nr. 527, s. 100-102; SF, nr. 528, s. 116-118.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset Şiirleri*; SF, nr. 526, s. 82-85.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset*; SF, nr. 530, s. 146-151.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu*; SF, nr. 524, s. 50-53; SF, nr. 525, s. 67-71.

Mehmet Rauf, *Tetkikat-ı Edebiyye: Edebiyatımız ve Avrupa*; SF, nr. 523, s. 38-44.

2.1.3.7.18. Tiyatro, Opera ve Müzikle İlgili Yazılar

Ahmet Samim, *İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib*; SF, nr. 513, s. 291-295.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe*; SF, nr. 499, s. 67-75.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde*; SF, nr. 502, s. 115-120.

İmzasız, *Resimlerimiz: Armand Silvestre*; SF, nr. 524, s. 59.

İmzasız, *Resimlerimiz: Sadayako*; SF, nr. 519, s. 396.

Salih Münir, *İstanbul Postası: Matmazel Julie*; SF, nr. 497, s. 34.

[YALÇIN], Hüseyin Cahit, *Musahabe-i Edebiyye [78]: Edebiyat ve Musiki*; SF, nr. 535, s. 226-229.

2.1.3.8. Eğitim

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 11*; SF, nr. 497, s.42-44; SF, nr. 498, s. 58-62.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 14*; SF, nr. 516, s. 347-351.

İbrahim, *Lisanımızın Suret-i Tedrisi*; SF, nr. 544, s. 371-375.

İmzasız, *Musahabe-i İctimai: Çocuk Yetiştirmek*; SF, nr. 526, s. 89-91.

2.1.3.9. Ekonomi, Maliye ve Ticaretle İlgili Yazılar

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 13*; SF, nr. 515, s. 322-330.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 14*; SF, nr. 516, s. 347-351.

Hasan Tahsin (Aynizade), *İlm-i Siyasiye ve İctimaiye: İktisad-ı İctimai 4*; SF, nr. 521, s. 6-7.

- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye: İktisad-ı İctimai*; SF, nr. 525, s. 77-79.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye: İktisad-ı İctimai 2*; SF, nr. 511, s. 264-266.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye: İktisad-ı İctimai 6*; SF, nr. 528, s. 124-125.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye: İktisad-ı İctimai 3*; SF, nr. 517, s. 359-362.
- Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İctimaiye: İktisat ve İctimai 1*; SF, nr. 508, s. 215-218.
- İmzasız, *Musahabe-i Ticariye: Büyük Küçük Tacirler*; SF, nr. 524, s. 57-58.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Heyet-i Cedide-i Maliye*; SF, nr. 533, s. 203.
- Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İctimaiye*; SF, nr. 524, s. 55-57.
- Mahmut Sadık, *Mütenevvia*; SF, nr. 495, s. 10.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Almanya Gümrük Tarifesi*; SF, nr. 543, s. 362-365.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Almanya-Rusya Tarife Muharebesi*; SF, nr. 527, s. 102-107.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Medeniyet ve Nüfus*; SF, nr. 546, s. 402-407.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Osmanlı Demiryolları*; SF, nr. 541, s. 322-326.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Şimendiferler*; SF, nr. 536, s. 242-246.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Umur-i Nafia*; SF, nr. 534, s. 210-211.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Vasait-i Nakliye*; SF, nr. 530, s. 152-155.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da İntikalât-ı Kanun-ı Cedidi ve Teklif-i Müterakki*; SF, nr. 525, s. 71-77.
- Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da Müskirat Kanunu ve Okruva Resmî*; SF, nr. 523, s. 45-48.

2.1.3.10. Hayvanlar ve Avcılıkla İlgili Yazılar

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Ayı Balığı Kürkü*; SF, nr. 525, s. 79-80.

İmzasız, *Resimlerimiz: Posta Güvercinleri*; SF, nr. 536, s. 253-254.

Mahmut Sadık, *Mütenevvi Malûmat: Murina Balığı Ticareti*; SF, nr. 520, s. 407-411.

2.1.3.11. Hukuk

Ahmet Şuayp, *Ulûm-ı Siyasiyye ve İçtimaiye 10: Fransa Mahâkiminde Ehl-i Hibre-Sadakat-i Zevciye ve Münasebât-ı Gayr-ı Meşrua*; SF, nr. 495, s.10-14.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da İntikalât-ı Kanun-ı Cedidi ve Teklif-i Müterakki*; SF, nr. 525, s.71-77.

2.1.3.12. İcatlar, Keşifler ve Bilim

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Ziya Müessir Bir Devadır*; SF, nr. 529, s. 142-143.

İmzasız, *Musahabe-i Ziraiye: Doluların Tahribatına Çare*; SF, nr. 544, s. 381-383.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Saati Bilmenin Muhtelif Tarzları*; SF, nr. 522, s. 26-27.

İmzasız, *Resimlerimiz: Balonlar*; SF, nr. 540, s. 317-318.

İmzasız, *Resimlerimiz: Sibiryâ Şimendiferi*; SF, nr. 530, s. 159.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.

Mahmut Sadık, *Mütenevvia*; SF, nr. 495, s. 10.

Yahya Halit, *On Dokuzuncu Asırda İlm-i Hayatın Terakkisi*; SF, nr. 546, s. 409-411.

2.1.3.13. İnşaat, Tamirat ve Yeni Binalar

İmzasız, *Diyarbakır Hamidiye Sanayi Mektebi*; SFSP, nr. 502, s. 90.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Köprüler*; SF, nr. 524, s. 53-55.

İmzasız, *Resimlerimiz*; SF, nr. 506, s. 178.

2.1.3.14. İstanbul Postaları

Ahmet Samim, *İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib*; SF, nr. 513, s. 291-295.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde*; SF, nr. 502, s. 115-120.

F. A(yın), *İstanbul Postası*; SF, nr. 512, s. 274.

İmzasız, *İstanbul Postası*; SF, nr. 516, s. 338.

Salih Münir, *İstanbul Postası: Matmazel Julie*; SF, nr. 497, s. 34.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *İstanbul Postası*; SF, nr. 511, s. 259-260.

2.1.3.15. Madenler

İmzasız, *Musahabe-i Fenniye: Mütehcir-i Orman-Tuz*; SF, nr. 528, s. 122-123.

İmzasız, *Resimlerimiz: Kalondik Altın Madenleri*; SF, nr. 527, s. 107-108.

Mahmut Sadık, *Mütenevvi: -Bir Meşcere-i Mütehcire*; SF, nr. 515, s. 331-333.

2.1.3.16. Meslekler

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 13*; SF, nr. 515, s. 322-330.

Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 14*; SF, nr. 516, s. 347-351.

2.1.3.17. Musahabe-i Fenniyeler

İmzasız, *Musahabe-i Fenniye*; SF, nr. 496, s. 19-22.

İmzasız, *Musahabe-i Fenniye: Mütehcir-i Orman-Tuz*; SF, nr. 528, s. 122-123.

Mahmut Sadık, *Musahabe-i Fenniye*; SF, nr. 511, s. 260-263.

2.1.3.18. Musahabe-i Maliyeler

Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da İntikalât-ı Kanun-ı Cedidi ve Teklif-i Müterakki*; SF, nr. 525, s.71-77.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i Maliye: Fransa'da Müskirat Kanunu ve Oktruva Resmî*; SF, nr. 523, s. 45-48.

2.1.3.19. Posta ve Haberleşme İle İlgili Yazılar

İmzasız, *Resimlerimiz: Posta Güvercinleri*; SF, nr. 536, s. 253-254.

2.1.3.20. Resimlerle İlgili Yazılar

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Fukara Çocukları ve İrza'haneler*; SF, nr. 534, s. 212-214.

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Hamidiye Etfal Hastanesi*; SF, nr. 503, s. 131.

[AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Ziya Müessir Bir Devadır*; SF, nr. 529, s. 142-143.

BOLAYIR, Ali Ekrem, *İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde*; SF, nr. 502, s. 115-120.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Ayı Balığı Kürkü*; SF, nr. 525, s. 79-80.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Emanet Sandıkları*; SF, nr. 526, s. 93-95.

İmzasız, *Mütenevvi Malûmat: Köprüler*; SF, nr. 524, s. 53-55.

İmzasız, *Resimlerimiz*; SF, nr. 506, s. 178.

İmzasız, *Resimlerimiz: Almanya Başvekil-i Sabıkı Müteveffa Prens Duhuenluhe*; SF, nr. 539, s. 301.

İmzasız, *Resimlerimiz: Avrupa'nın Meşhur Şehirleri-Stokholm*; SF, nr. 528, s. 125-126.

İmzasız, *Resimlerimiz: Balonlar*; SF, nr. 540, s. 317-318.

İmzasız, *Resimlerimiz: Cehalet Seyyeleri*; SF, nr. 541, s. 335.

İmzasız, *Resimlerimiz: Celâil-i Asar-ı Hazreti Hilafetpenâhiden Hamidiye-Hicaz Demiryolu*; SF, nr. 546, s. 411-412.

İmzasız, *Resimlerimiz: Heyet-i Cedide-i Maliye*; SF, nr. 533, s. 203.

İmzasız, *Resimlerimiz: Kalondik Altın Madenleri*; SF, nr. 527, s. 107-108.

İmzasız, *Resimlerimiz: Merhum Şerif Bey*; SF, nr. 539, s. 300-301.

İmzasız, *Resimlerimiz: Musikişinas-ı Şehir Müteveffa Verdi*; SF, nr. 517, s. 362-363.

İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Mösyö Pederelli*; SF, nr. 526, s. 93.

İmzasız, *Resimlerimiz: Posta Güvercinleri*; SF, nr. 536, s. 253-254.

- İmzasız, *Resimlerimiz: Sibiryâ Şimendiferi*; SF, nr. 530, s. 159.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Armand Silvestre*; SF, nr. 524, s. 59.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Midopen Müessese-i Hayriyesi*; SF, nr. 522, s. 25-26.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Kral Milan*; SF, nr. 522, s. 26.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Sadayako*; SF, nr. 519, s. 396.
- Mahmut Sadık, *Mütenevvi Malûmat: Murina Balığı Ticareti*; SF, nr. 520, s. 407-411.
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Halit Bey*; SF, nr. 518, s. 370-371.

2.1.3.21. Sağlık ve Tıp İle İlgili Yazılar

- Ahmet Şuayp, *Esmar-ı Matbuat 13*; SF, nr. 515, s. 322-330.
- [AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Hamidiye Etfal Hastanesi*; SF, nr. 503, s. 131.
- [AKALIN], Besim Ömer, *Resimlerimiz: Ziya Müessir Bir Devadır*; SF, nr. 529, s. 142-143.
- Doktor Süleyman Numan, *Verem*; SF, nr. 545, s. 386-390.
- İmzasız, *Asar-ı Münteşire: Doktorlar ve Süt Nineler*; SF, nr. 541, s. 331-333.
- İmzasız, *Musahabe-i Fenniye*; SF, nr. 496, s. 19-22.
- İmzasız, *Musahabe-i İçtimai: Çocuk Yetiştirmek*; SF, nr. 526, s. 89-91.
- İmzasız, *Resimlerimiz: Cehalet Seyyeleri*; SF, nr. 541, s. 335.
- [KOÇER], Doktor Sadettin Vedat, *Musahabe-i Tıbbiye*; SF, nr. 543, s. 366-367.
- [KOÇER], Doktor Sadettin Vedat, *Musahabe-i Tıbbiye: Verem Kabil-i Şifa Mıdır?*; SF, nr. 538, s. 274-277.
- Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: -Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye-*; SF, nr. 522, s. 22-25.
- Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: -Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye-*; SF, nr. 526, s. 91-93.
- Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.
- Mahmut Sadık, *Musahabe-i Fenniye*; SF, nr. 511, s. 260-263.
- Mahmut Sadık, *Mütenevvi Malûmat: Serair-i Hüsn ü Ân Gözler*; SF, nr. 539, s. 298-300.

[Mehmet] Cavit, *Zekâya Dair-De l'intelligence I-Umimiyette İşarât ve Tavizât*; SF, nr. 545, s. 390-394.

Mehmet Cavit, *Musahabe-i İktisadiye: Medeniyet ve Nüfus*; SF, nr. 546, s. 402-407.

Nazım Şerafettin, *Esnâ-yı Harpte İmdâd-ı Mecnûhin*; SF, nr. 518, s. 378-381.

Yahya Halit, *On Dokuzuncu Asırda İlm-i Hayatın Terakkisi*; SF, nr. 546, s. 409-411.

2.1.3.22. Sergiler

İmzasız, *1900 Sergisinde Alman Şubesi*; SF, nr. 518, s. 381-382.

İmzasız, *Musahabe-i Fenniye: Mütahacir-i Orman-Tuz*; SF, nr. 528, s. 122-123.

Konya Halı ve Kilim Sergisi Komisyonu, *Saye-i Terakkiyat-vaye-i Hazreti Padişahîde Ahiren Küşade Olunan Konya Halı Sergisi*; SF, nr. 530, s. 160.

2.1.3.23. Servet-i Fünûn İle İlgili Yazılar

İmzasız, *Muhaberat-ı Aleniye*; SFSP, nr. 496, s. 20; SFSP, nr. 507, s. 138; SFSP, nr. 509, s. 155; SFSP, nr. 512, s. 182; SFSP, nr. 520, s. 260; SFSP, nr. 523, s. 20; SFSP, nr. 526, s. 50; SFSP, nr. 528, s. 67; SFSP, nr. 529, s. 77; SFSP, nr. 532, s. 101; SFSP, nr. 534, s. 118; SFSP, nr. 536, s. 136; SFSP, nr. 540, s. 173; SFSP, nr. 541, s. 181; SFSP, nr. 543, s. 197.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılacak Ne Var?*; SF, nr. 542, s. 339.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Tahdîs-i Nimet*; SF, nr. 509, s. 225-226.

2.1.3.24. Siyaset

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 4*; SF, nr. 521, s. 6-7.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 2*; SF, nr. 511, s. 264-266.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisad-ı İçtimai 3*; SF, nr. 517, s. 359-362.

Hasan Tahsin (Aynizade), *Ulûm-ı Siyasiye ve İçtimaiye: İktisat ve İçtimai I*; SF, nr. 508, s.215-218.

2.1.3.25. Şehir Haberleri

F. A(yın), *İstanbul Postası*; SF, nr. 512, s. 274.

İmzasız, *İstanbul Postası*; SF, nr. 516, s. 338.

İmzasız, *Resimlerimiz*; SF, nr. 506, s. 178.

2.1.3.26. Tarih

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarihnüvislerinden Henri de Sybel*; SF, nr. 529, s. 130-141.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli*; SF, nr. 542, s. 339-345; SF, nr. 543, s. 354-362.

Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar 14: Alman Tarihnüvislerinden Mommsen*; SF, nr. 496, s.26-29; nr. 497, s. 39-42.

İmzasız, *1900 Sergisinde Alman Şubesi*; SF, nr. 518, s. 381-382.

İmzasız, *Resimlerimiz: Avrupa'nın Meşhur Şehirleri-Stokholm*; SF, nr. 528, s. 125-126.

2.1.3.27. Tebrikler

İmzasız, *Iyd-ı Said-i Azha Âlây-ı Vâlâsı*; SFSP, nr. 525, s. 35.

İmzasız, *Iyd-ı Said-i Azha*; SF, nr. 524, s. 50.

İmzasız, *Padişahım Çok Yaşa-Tebrik-i Veladet-i Hümayun-ı Mes'adet-i Makrun Hazreti Hilafetpenâhî*; SF, nr. 508, s. 209.

İmzasız, *Resimlerimiz: Celâil-i Asar-ı Hazreti Hilafetpenâhiden Hamidiye-Hicaz Demiryolu*; SF, nr. 546, s. 411-412.

İmzasız, *Resimlerimiz: Heyet-i Cedide-i Maliye*; SF, nr. 533, s. 203.

İmzasız, *Sevgili Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin Atıfet-i Âliyesi ve Matbuat-ı Türkiye'nin Tarihi İhyası*; SFSP, nr. 495, s. 1.

İmzasız, *Tebrik-i Cûlus-ı Hümayun-ı Hazreti Zıllullahi*; SF, nr. 546, s. 401-402.

İmzasız, *Tebrik-i Iyd-ı Saîd-i Fıtır*; SF, nr. 515, s. 322.

Konya Halı ve Kilim Sergisi Komisyonu, *Saye-i Terakkiyat-vaye-i Hazreti Padişahîde Ahiren Küşade Olunan Konya Halı Sergisi*; SF, nr. 530, s. 160.

2.1.3.28. Törenler

İmzasız, *Iyd-ı Said-i Azha Âlây-ı Vâlâsı*; SFSP, nr. 525, s. 35.

İmzasız, *Iyd-ı Saîd-i Fitr-ı Resm-i Celil-i Maali-i Delili*; SFSP, nr. 515, s. 207.

İmzasız, *İstanbul Postası*; SF, nr. 516, s. 338.

İmzasız, *Selamlık Resm-i Âlisi*; SFSP, nr. 495, s. 2; SFSP, nr. 496, s. 13; SFSP, nr. 498, s. 37; SFSP, nr. 499, s. 49; SFSP, nr. 500, s. 61; SFSP, nr. 501, s. 73; SFSP, nr. 502, s. 85; SFSP, nr. 503, s. 97; SFSP, nr. 505, s. 117; SFSP, nr. 506, s. 125; SFSP, nr. 507, s. 135; SFSP, nr. 508, s. 143; SFSP, nr. 510, s. 161; SFSP, nr. 511, s. 171; SFSP, nr. 512, s. 179; SFSP, nr. 513, s. 187; SFSP, nr. 514, s. 197; SFSP, nr. 516, s. 215; SFSP, nr. 517, s. 227; SFSP, nr. 518, s. 239; SFSP, nr. 519, s. 249; SFSP, nr. 520, s. 257; SFSP, nr. 521, s. 1; SFSP, nr. 522, s. 9; SFSP, nr. 523, s. 17; SFSP, nr. 524, s. 25; SFSP, nr. 526, s. 45; SFSP, nr. 527, s. 55; SFSP, nr. 528, s. 63; SFSP, nr. 529, s. 74; SFSP, nr. 530, s. 81; SFSP, nr. 531, s. 89; SFSP, nr. 532, s. 97; SFSP, nr. 533, s. 105; SFSP, nr. 534, s. 113; SFSP, nr. 536, s. 131; SFSP, nr. 537, s. 141; SFSP, nr. 538, s. 149; SFSP, nr. 539, s. 161; SFSP, nr. 540, s. 169; SFSP, nr. 541, s. 177; SFSP, nr. 542, s. 185; SFSP, nr. 543, s. 192; SFSP, nr. 544, s. 201; SFSP, nr. 545, s. 209; SFSP, nr. 546, s. 225.

İmzasız, *Tebrik-i Cûlus-ı Hümayun-ı Hazreti Zillullahi*; SF, nr. 546, s. 401-402.

2.1.3.29. Vefat Haberleri

İmzasız, *Merhum Halit Bey*; SFSP, nr. 518, s. 243.

İmzasız, *Müteveffa Viconte Henri Dobornye*; SF, nr. 517, s. 363.

İmzasız, *Resimlerimiz: Merhum Şerif Bey*; SF, nr. 539, s. 300-301.

İmzasız, *Resimlerimiz: Musikişinas-ı Şehir Müteveffa Verdi*; SF, nr. 517, s. 362-363.

İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Mösyö Pederelli*; SF, nr. 526, s. 93.

İmzasız, *Resimlerimiz: Müteveffa Kral Milan*; SF, nr. 522, s. 26.

İmzasız, *Teessüf*; SFSP, nr. 517, s. 227.

İmzasız, *Vefeyât*; SFSP, nr. 502, s. 90; SFSP, nr. 503, s. 100; SFSP, nr. 536, s. 135; SFSP, nr. 538, s. 154-155; SFSP, nr. 539, s. 166.

Mahmut Sadık, *Avrupa Postası: Hayat-ı İlmiye, Edebiyye ve İçtimaiye*; SF, nr. 521, s. 12-14.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Halit Bey*; SF, nr. 518, s. 370-371.

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan, *Merhum Yusuf Ziya Paşa*; SF, nr. 517, s. 354.

2.1.3.30. Ziraat

Hüseyin Kazım [Kadrî], *Makalat-ı Ziraiye 2: Tarlalar ve Çapa*; SF, nr. 497, s. 44-46.

Hüseyin Kazım [Kadrî], *Makalat-ı Ziraiye I: Kilokra ve Serakiz Asmaları*; SF, nr. 496, s. 29-30.

İmzasız, *Musahabe-i Ziraiye: Doluların Tahribatına Çare*; SF, nr. 544, s. 381-383.

2.2. İlan ve Reklamlar

2.2.1. Doktor ve Muayenehane İlan ve Reklamları

Dişlerin Ehemmiyeti: (Sağlıklı dişlerin öneminden bahsettikten sonra, dişleri ve diş etlerini tedavi ederek dişleri çekilmekten kurtardığını ve hizmetten memnun olmayandan da para almadığını söyleyerek Diş Hekimi Mösyö Parri'yi tavsiye etmektedir.), SFSP, nr.502, s.90; SFSP, nr.503, s.101; SFSP, nr.505, s.120; SFSP, nr.506, s.131; SFSP, nr.507, s.141; SFSP, nr.508, s.151; SFSP, nr.509, s.157; SFSP, nr.510, s.169.

Doktor Mazhar Hüsnü: (Horasancı Efendinin muavini olan; mide, kalp, ciğer ve şeker hastalıklarını tedavide ihtisas kesp etmiş doktorun özellikle mide ve mesane rahatsızlıklarını çok çabuk iyileştirdiği söylenerek yeni muayenehanesinin adresi, çalışma saatleri verilmektedir.), SFSP, nr.537, s.145; SFSP, nr.538, s.156.

Muayenehane-i Tıbbi: (Doktor Nazım Şerafettin Bey'in Doktor Kadir Beyefendiyle beraber 'Muayenehane-i Tıbbi' adında yeni bir

muayenehane açtıkları ve perşembe günleri muhtaçlara bedava baktıkları, pazar günü hariç diğer günler muayene kabul ettikleri duyurulmaktadır.), SFSP, nr.495, s.11; SFSP, nr.496, s.21; SFSP, nr.498, s.45; SFSP, nr.502, s.90-91; SFSP, nr.505, s.123; SFSP, nr.512, s.182; SFSP, nr.521, s.7; SFSP, nr.522, s.15; SFSP, nr.523, s.23; SFSP, nr.528, s.67; SFSP, nr.536, s.136.

Taahhüd ile Diş İmali ve Tedavisi: (Doktor Macasdar'ın diş etlerini tedavi ettiği ve ağrıyan dişi çekmeden temizleyerek dolgu yapıp ağrımaz hale getirdiği söylenmektedir.), SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44; SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.503, s.105; SFSP, nr.505, s.123.

2.2.2. İlaç Reklamları

Alfredi: (Kabızlık, basur gibi hastalıkları tedavi eden 'Sıhhat Hapları'nın reklamı yapılmaktadır.), SFSP, nr.523, s.23; SFSP, nr.525, s.43.

Aynen Varaka: (Basur tedavisi için Doktor Frank'ın 'Sıhhat Hapları' tavsiye edilmekte, derhal tesirini gösterdiği söylenmektedir.), SFSP, nr.495, s.10; SFSP, nr.499, s.57; SFSP, nr.501, s.83; SFSP, nr.503, s.104; SFSP, nr.506, s.133; SFSP, nr.508, s.151; SFSP, nr.510, s.169; SFSP, nr.512, s.185; SFSP, nr.514, s.205; SFSP, nr.515, s.213; SFSP, nr.519, s.255; SFSP, nr.521, s.7; SFSP, nr.523, s.23; SFSP, nr.525, s.43; SFSP, nr.528, s.71; SFSP, nr.530, s.87; SFSP, nr.532, s.101; SFSP, nr.534, s.120; SFSP, nr.536, s.138; SFSP, nr.538, s.158.

Bahtiyar Valide: (Fosfatin Faliyer ile çocuğunu sağlıklı beslediği için memnun bir anne bu ilacı tavsiye etmektedir.), SFSP, nr.502, s.94; SFSP, nr.507, s.139; SFSP, nr.518, s.245; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.538, s.160; SFSP, nr.544, s.208.

Balık Yağı İçemeyenlere Mektup: (Paris'in ünlü kimyagerlerinden Doktor Dejarde'nin leziz 'Balık Yağlı Dejarde Birası'nın tanıtımı yer almaktadır.), SFSP, nr.498, s.43; SFSP, nr.500, s.70; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.506, s.130; SFSP, nr.508, s.148; SFSP, nr.510, s.166; SFSP,

nr.512, s.183; SFSP, nr.514, s.201; SFSP, nr.516, s.224; SFSP, nr.517, s.236; SFSP, nr.519, s.253; SFSP, nr.522, s.13; SFSP, nr.524, s.31.

Balık Yağı Yerine Bira: (Dejarde birasının artık balık yağlı olduğu ve balık yağının tüm faydalarını sağladığı, balık yağı kokmadan ve lezzet alarak tedavi olmanın mümkün olduğu söylenmektedir.), SFSP, nr.499, s.59; SFSP, nr.501, s.80; SFSP, nr.503, s.101; SFSP, nr.505, s.121; SFSP, nr.507, s.139; SFSP, nr.509, s.156; SFSP, nr.511, s.174; SFSP, nr.513, s.194; SFSP, nr.516, s.223; SFSP, nr.517, s.235; SFSP, nr.518, s.245; SFSP, nr.521, s.5; SFSP, nr.523, s.22; SFSP, nr.525, s.42.

Bir Romatizmalının Mektubu: (Bir romatizma hastası Doktor Lamo'nun 'Romatizmaya Karşı Kan Yapıcı İlaç'ı ile bu hastalıktan nasıl kurtulduğunu anlatmaktadır.), SFSP, nr.496, s.20; SFSP, nr.498, s.43; SFSP, nr.500, s.70; SFSP, nr.502, s.93; SFSP, nr.506, s.130; SFSP, nr.508, s.148; SFSP, nr.510, s.166; SFSP, nr.512, s.183; SFSP, nr.514, s.204; SFSP, nr.515, s.212; SFSP, nr.518, s.246; SFSP, nr.520, s.262; SFSP, nr.521, s.6; SFSP, nr.523, s.22; SFSP, nr.525, s.42; SFSP, nr.528, s.70; SFSP, nr.530, s.86; SFSP, nr.532, s.102; SFSP, nr.534, s.120; SFSP, nr.536, s.138; SFSP, nr.538, s.158; SFSP, nr.539, s.167.

Brave Çeliği Damlaları: (Süslemeli çerçeve içerisinde bir de kadın resmi bulunan bu reklamda şu bilgi yer almaktadır: “Kansızlığı, sarılığı, benizsizliği- Tedavi etmek için en müessir ilaçtır. Ne fena tadı var ne de kokusu. Brave Çeliği cihanın tek mil hekimleri tarafından tavsiye edilmektedir. Kabızlık vermez, dişleri karartmaz, az müddet zarfında afiyet, beniz, kuvvet ve güzellik verir. Taklitlerinden sakınmalı. Yalnız damla ve hap şeklinde olarak umum eczanelerde ve depolarda satılır.”), SFSP, nr.495, s.11; SFSP, nr.498, s.45; SFSP, nr.499, s.80; SFSP, nr.500, s.72; SFSP, nr.501, s.84; SFSP, nr.502, s.96; SFSP, nr.503, s.106; SFSP, nr.505, s.124; SFSP, nr.506, s.134; SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.521, s.8.

Çocuğum Ne Yesin?: (5-6. aydan itibaren çocuklarını sağlıklı beslemek ve büyüdüklerinde de sağlıklı olmalarını sağlamak isteyen annelere Paris hekimlerinden Faliyer'in 'Fosfatin Faliyer' adlı ilacı tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.496, s.22; SFSP, nr.498, s.46; SFSP, nr.500, s.71; SFSP, nr.509, s.155; SFSP, nr.511, s.174; SFSP, nr.513, s.194; SFSP, nr.516, s.223; SFSP, nr.517, s.235; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.531, s.93; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.537, s.148.

Çocuk Velileri Okusun: (Paris'in meşhur hekimlerinden Grac'ın bulduğu iksirin – El-İksir-i Grac- çocukların ishal gibi rahatsızlıklarını hemen iyileştirdiği anlatılmaktadır.), SFSP, nr.496, s.21; SFSP, nr.498, s.45; SFSP, nr.511, s.175; SFSP, nr.513, s.194; SFSP, nr.516, s.223; SFSP, nr.517, s.235; SFSP, nr.519, s.254; SFSP, nr.522, s.14; SFSP, nr.524, s.32; SFSP, nr.526, s.52; SFSP, nr.527, s.61; SFSP, nr.529, s.78; SFSP, nr.531, s.94; SFSP, nr.536, s.137.

Damla Romatizma: (Doktor Lavelli'nin iksiri ile romatizmadan kurtulmanın mümkün olduğu dile getirilmektedir.), SFSP, nr.544, s.206; SFSP, nr.545, s.214.

Doktor Mahe'nin Mektubu: ('Norry Şarabı'nın kansızlığa, halsizliğe iyi geldiği söylenmekte ve bu şarap tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.503, s.106; SFSP, nr.511, s.175; SFSP, nr.537, s.145.

Ehemmiyetsiz Hastalıklar: (İstanbul ve taşradaki tüm eczanelerde satılan 'Konya Kapsülleri'nin nezle ve öksürüğün tedavisini gecikmeden yaptığı söyleniyor.), SFSP, nr.495, s.9; SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44; SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.500, s.68; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92.

En Müessir Diş İlacı: (Doktor Macasdar'ın bulduğu ağrılarına, diş etlerine iyi gelen ve dişleri parlatan iksir tavsiye edilmektedir. Bahçekapısı'nda Kasabyan Eczanesinde satılan, ağrıyı çabuk kesen bir diş iksirinin resimli reklamı.), SFSP, nr.495, s.9; SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44;

SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.500, s.68; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.503, s.105; SFSP, nr.505, s.123.

Fakardem: (Dermansızlık, kansızlık ve beniz sarılığına iyi geldiği söylenen ‘Fakardem’ adlı ilacın tanıtımı yapılmaktadır.), SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48; SFSP, nr.500, s.72; SFSP, nr.503, s.106; SFSP, nr.505, s.124; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.511, s.175; SFSP, nr.516, s.222; SFSP, nr.517, s.234; SFSP, nr.519, s.254; SFSP, nr.522, s.14; SFSP, nr.524, s.32; SFSP, nr.526, s.52; SFSP, nr.527, s.61; SFSP, nr.529, s.78; SFSP, nr.531, s.94; SFSP, nr.533, s.110; SFSP, nr.537, s.146; SFSP, nr.540, s.174.

Fedakâr Bir Zevce: (Soğuk aldıktan sonra rahatsızlanan, iştahı kapanan, uyuyamayan, sıhhati bozulan zevcesinin ‘Roby lişu’ adlı ilaçla düzeldiğini anlatan bir eşin yazısı. Ayrıca bu ilacın çocukların gelişimine faydası olduğu, balık yağı yerine bu ilacın kullanılabileceği belirtilmektedir.), SFSP, nr.499, s.56; SFSP, nr.500, s.70.

Fosfatın Faliyer: (İlaç çocukları beslemek ve büyüdüklerinde de sıhhatli olmalarını sağlamak için tavsiye edilmektedir.) SFSP, nr.495, s.10; SFSP, nr.499, s.57; SFSP, nr.501, s.83; SFSP, nr.503, s.104; SFSP, nr.505, s.122; SFSP, nr.506, s.132; SFSP, nr.508, s.149; SFSP, nr.510, s.168; SFSP, nr.512, s.184; SFSP, nr.514, s.204; SFSP, nr.515, s.212; SFSP, nr.519, s.253; SFSP, nr.522, s.13; SFSP, nr.524, s.31; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.532, s.101; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.140; SFSP, nr.539, s.168; SFSP, nr.540, s.176; SFSP, nr.541, s.184; SFSP, nr.542, s.192; SFSP, nr.543, s.200; SFSP, nr.545, s.216.

Gelineau’nun Şekerli Hapları: (Sinir hastalıkları ve saraya iyi gelen, ‘Drageer Gelineau’ adlı Fransız ilacı tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.502, s.91; SFSP, nr.506, s.131; SFSP, nr.508, s.149; SFSP, nr.510, s.168; SFSP, nr.512, s.184; SFSP, nr.514, s.204; SFSP, nr.515, s.212.

Gemiciler Niçin Kuvvetlidirler: (Öksürük, nezle ve bronşit gibi hastalıklara iyi gelen, Paris’ten getirtilen ‘Goudron Guyot’ adlı katranın reklamı

yapılmaktadır.), SFSP, nr.496, s.20; SFSP, nr.500, s.67; SFSP, nr.503, s.103; SFSP, nr.506, s.131; SFSP, nr.508, s.149; SFSP, nr.510, s.168; SFSP, nr.512, s.184; SFSP, nr.513, s.192; SFSP, nr.514, s.204; SFSP, nr.515, s.212; SFSP, nr.518, s.246; SFSP, nr.520, s.262; SFSP, nr.521, s.6; SFSP, nr.523, s.22; SFSP, nr.525, s.42; SFSP, nr.528, s.70; SFSP, nr.530, s.86; SFSP, nr.532, s.102; SFSP, nr.534, s.120; SFSP, nr.536, s.138; SFSP, nr.538, s.158; SFSP, nr.539, s.167; SFSP, nr.542, s.190; SFSP, nr.544, s.207; SFSP, nr.545, s.215.

Hastalıktan Kalkanlara Zayıflara: (Halsizlik ve kansızlığa iyi geldiği söylenerek ‘Norry Şarabı’ tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.496, s.21; SFSP, nr.502, s.96; SFSP, nr.510, s.167; SFSP, nr.519, s.253; SFSP, nr.524, s.34.

Her Gün Diş Ağrısı Çekerdim: (Diş ağrılarına iyi gelen Dantol adlı ilaçtan bahsediliyor, tanıtımı ve siparişi hakkında bilgi veriliyor.), SFSP, nr.495, s.11; SFSP, nr.499, s.56; SFSP, nr.501, s.80; SFSP, nr.503, s.103; SFSP, nr.505, s.120; SFSP, nr.507, s.139; SFSP, nr.509, s.158; SFSP, nr.511, s.176; SFSP, nr.513, s.193; SFSP, nr.514, s.203.

İnsan Nasıl Kuvvet Kesb Eder: (Kansızlık, halsizlik ve kuvvetsizlik için Norry Şarabının birebir olduğu söylenmektedir.), SFSP, nr.500, s.72; SFSP, nr.507, s.140; SFSP, nr.516, s.223; SFSP, nr.517, s.235; SFSP, nr.522, s.16.

İspirtosuz Osmanlı Kana Kana Hulasası-Extrait Fluide de Quin Quina: (Baş ve bel ağrıları, hazımsızlık, romatizma gibi hastalıklara iyi gelen bir içecek ilaç olarak tavsiye edilmekte ve temin edilebileceği yerler söylenmektedir. Resimli reklam, Osmanlıca başlığın yanında Latin harfleriyle ‘Extrait Fluide De Quin Quina-Ottamanne Sans Alcool’ ibaresi yer almaktadır.), SFSP, nr.495, s.12; SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48; SFSP, nr.499, s.60; SFSP, nr.500, s.72; SFSP, nr.501, s.84; SFSP, nr.502, s.96; SFSP, nr.503, s.106; SFSP, nr.505, s.124; SFSP, nr.506, s.134.

Kansızlığın Mağlubiyeti: (Kansızlık hastalığı ve tedavisinde kullanılan ilaçlar hakkında bilgiler verilmektedir.), SFSP, nr.495, s.11; SFSP, nr.501, s.84; SFSP, nr.509, s.159; SFSP, nr.512, s.183; SFSP, nr.518, s.245; SFSP, nr.520, s.260; SFSP, nr.523, s.24; SFSP, nr.536, s.137.

Kansızlık: (Doktor Rabyoto'nun kansızlık için bulduğu şurubun –Rabyoto Şurubu- kansızlığı, halsizliği hemen tedavi ettiği belirtilmekte ve temin edilebileceği yerler sıralanmaktadır.), SFSP, nr.499, s.60; SFSP, nr.506, s.134; SFSP, nr.514, s.205; SFSP, nr.515, s.213.

Kapsül Doktor Ziya: (Belsoğukluğuna iyi gelen Doktor Ziya'nın kapsülü tavsiye ediliyor. İlacın adı '*Capsules DE Dr=ZIA*' ibaresiyle de verilmiş.), SFSP, nr.495, s.12; SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48.

Kinalaroş Quina Laroche: (Sarı benizli, iştahsız kadın ve çocuklara tavsiye edilen bir ilaç.), SFSP, nr.495, s.9; SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44; SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.500, s.68; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.503, s.105; SFSP, nr.505, s.123; SFSP, nr.506, s.133; SFSP, nr.507, s.141; SFSP, nr.508, s.151; SFSP, nr.509, s.157; SFSP, nr.510, s.169.

Kulak Gözlüğü: ("Doktor Nicholson Tedavihanesi tarafından ihtira ve amâl olunan sağırlara mahsus kulak gözlüğü ile gayet zengin bir madam, düçar olduğunu, kulak uğultusundan ve sağırlıktan kurtulmuş olmakla mezkur idarehaneye 25000 frank feda eylemiş ve bu akçeyi kulak gözlüğünden tedarîğe muktedir olmayanlara meccanen tevzii sarfını şart etmiştir. İş bu gözlükler hakkında malûmat almak isteyenlerle, meccanen edinmek arzu eden erbab-ı zaruretin alttaki adrese müracaatları lazımdır." Adres Latin harfleriyle de verilmiş: "*Institut Nicholson-Loncgott Gunnersbuy, Londres. W*"), SFSP, nr.495, s.11; SFSP, nr.496, s.21; SFSP, nr.498, s.43; SFSP, nr.499, s.56; SFSP, nr.500, s.70; SFSP, nr.501, s.81; SFSP, nr.502, s.93; SFSP, nr.503, s.104; SFSP, nr.505, s.122; SFSP, nr.506, s.132; SFSP, nr.507, s.140; SFSP, nr.508, s.150;

SFSP, nr.509, s.159; SFSP, nr.510, s.167; SFSP, nr.511, s.175; SFSP, nr.512, s.182.

Memedeki Çocuklara Gıda Yahut Dakik Doktor Ziya: (Memedeki çocukların dişlerinin gelişimi, sıhhatleri, çabuk yürümeleri için ‘İspirtosuz Osmanlı Kana Kana Hulasası’ tavsiye edilmekte ve temin edilebileceği yerler söylenmektedir.), SFSP, nr.495, s.12; SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48.

Mesut Aile: (Mide rahatsızlığı olan Terzi Selim Usta tüm şikâyetlerinden Dejarde Birası ile kurtulduğunu anlatmaktadır. Ayrıca yazının sonunda biranın temin edilebileceği yerler yer almaktadır.), SFSP, nr.496, s.21; SFSP, nr.498, s.45; SFSP, nr.505, s.120.

Meşhur Sidnick İksiri: (Parisli meşhur Doktor Loren de Bouvve’nin Sidnick İksirinin zayıflamış azaları güçlendirdiği, kanı temizlediği, bel kemiği ve diz ağrılarına iyi geldiği söylenmekte ve temin edilebileceği yerler belirtilmektedir.), SFSP, nr.508, s.147; SFSP, nr.509, s.156; SFSP, nr.510, s.166; SFSP, nr.511, s.177; SFSP, nr.512, s.185; SFSP, nr.513, s.195; SFSP, nr.514, s.205; SFSP, nr.515, s.213; SFSP, nr.516, s.225; SFSP, nr.517, s.237; SFSP, nr.518, s.247; SFSP, nr.519, s.255; SFSP, nr.520, s.263.

Mide Hastalıklarının En Müessir İlacı: (Paris’in en meşhur hekimlerinden olan Doktor Tizi’nin bulduğu ‘Tizi Şurubu’nun, hazımsızlık ve diğer mide rahatsızlıklarına iyi geldiği söylenerek temin edilebileceği yerler sayılmaktadır.), SFSP, nr.499, s.59; SFSP, nr.500, s.67; SFSP, nr.502, s.91; SFSP, nr.503, s.101.

Minnettar Bir Avukat: (Mide rahatsızlıkları yüzünden işine bile gidemeyen bir avukatın ‘El-iksir-i Grac’ ile iyileştiği anlatılmaktadır.), SFSP, nr.501, s.81; SFSP, nr.502, s.93; SFSP, nr.503, s.104; SFSP, nr.506, s.130; SFSP, nr.508, s.149; SFSP, nr.510, s.168; SFSP, nr.512, s.184; SFSP, nr.514, s.204; SFSP, nr.515, s.212; SFSP, nr.518, s.246; SFSP, nr.520, s.262; SFSP, nr.521, s.6; SFSP, nr.528, s.70; SFSP, nr.530, s.86; SFSP,

nr.532, s.102; SFSP, nr.538, s.156; SFSP, nr.541, s.183; SFSP, nr.543, s.198; SFSP, nr.545, s.214.

Musset Hapları: (Sinir ağrıları, yarı baş ağrıları, siyatik, romatizma gibi hastalıkları tedavi eden ilaç.), SFSP, nr.505, s.121; SFSP, nr.506, s.131; SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.519, s.256; SFSP, nr.520, s.264; SFSP, nr.521, s.8; SFSP, nr.522, s.16; SFSP, nr.523, s.24; SFSP, nr.524, s.34; SFSP, nr.525, s.44; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.139; SFSP, nr.537, s.147; SFSP, nr.538, s.159; SFSP, nr.540, s.175; SFSP, nr.543, s.197; SFSP, nr.544, s.206; SFSP, nr.545, s.214.

Nasur: (Doktor Paleu Lugves tarafından bulunan ilacın ayak nasırlarını ve tırnak batmalarını tedavi ettiği ve Beyoğlu'nda İngiliz Eczanesinde satıldığı söylenmektedir.), SFSP, nr.510, s.166; SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196.

Norry Şarabı: (Kansızlığa, kuvvetsizliğe iyi geldiğine inanılan 'Norry Şarabı'nın resimli reklamı.), SFSP, nr.495, s.12; SFSP, nr.499, s.60; SFSP, nr.501, s.84; SFSP, nr.502, s.96; SFSP, nr.506, s.134; SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.512, s.183; SFSP, nr.518, s.246; SFSP, nr.520, s.262; SFSP, nr.521, s.6; SFSP, nr.523, s.22; SFSP, nr.525, s.42; SFSP, nr.528, s.70; SFSP, nr.530, s.86; SFSP, nr.532, s.102; SFSP, nr.534, s.120; SFSP, nr.536, s.138; SFSP, nr.538, s.158; SFSP, nr.539, s.167.

Obur Jiye Şurubu: (Öksürük, nezle gibi hastalıklara iyi geldiği söylenerek tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.505, s.121; SFSP, nr.506, s.131; SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.510, s.170;

SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.519, s.256; SFSP, nr.520, s.264; SFSP, nr.521, s.8; SFSP, nr.522, s.16; SFSP, nr.523, s.24; SFSP, nr.524, s.34; SFSP, nr.525, s.44; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.139; SFSP, nr.537, s.147; SFSP, nr.538, s.159; SFSP, nr.540, s.175; SFSP, nr.543, s.197; SFSP, nr.544, s.206; SFSP, nr.545, s.214.

Okumadan Geçmeyiniz: (Dejarde birasının iştahsızlık çekenlere ve hazımsızlık sorunu yaşayanlara yemeklerden önce iki kadeh içilmesi tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.495, s.11; SFSP, nr.506, s.131.

Öksürük, Bronşit ve Nezleden Muzdarip Olanlar Okusunlar: (Öksürük, bronşit ve nezleye iyi geldiği söylenen ‘Goudron Guyot’ adlı ilacın reklamı. Almanya ilacı olduğu, Almanya’nın soğuk olması ve bu gibi hastalıklara zemin hazırlayan bir yer olması sebebiyle en iyi ilacı yaptıkları söyleniyor.), SFSP, nr.495, s.7; SFSP, nr.499, s.59; SFSP, nr.501, s.80; SFSP, nr.507, s.138; SFSP, nr.516, s.222; SFSP, nr.517, s.234; SFSP, nr.519, s.254; SFSP, nr.522, s.14; SFSP, nr.524, s.32; SFSP, nr.526, s.52; SFSP, nr.527, s.61; SFSP, nr.529, s.78; SFSP, nr.531, s.94; SFSP, nr.533, s.110; SFSP, nr.537, s.146; SFSP, nr.540, s.174; SFSP, nr.543, s.198.

Rabyoto’nun İksirleri ve Şekerleri: (Çelikli eczanelerinde bulunabileceği söyleniyor.), SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48; SFSP, nr.500, s.72; SFSP, nr.503, s.106; SFSP, nr.505, s.124; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.511, s.175; SFSP, nr.516, s.222; SFSP, nr.517, s.234; SFSP, nr.519, s.254; SFSP, nr.522, s.14; SFSP, nr.524, s.32; SFSP, nr.526, s.52; SFSP, nr.527, s.61; SFSP, nr.529, s.78; SFSP, nr.531, s.94; SFSP, nr.533, s.110; SFSP, nr.537, s.146; SFSP, nr.540, s.174.

Romatizmanın ve Sızının İlacı Bulundu: (Romatizmayı ve sızıyı ‘Lamo’nun Kan Yapıcı Banyo İlacı’nın tedavi ettiği söylenmektedir.), SFSP, nr.499, s.59;

SFSP, nr.501, s.81; SFSP, nr.503, s.101; SFSP, nr.505, s.121; SFSP, nr.507, s.139; SFSP, nr.509, s.156; SFSP, nr.511, s.175; SFSP, nr.513, s.194; SFSP, nr.516, s.223; SFSP, nr.517, s.235; SFSP, nr.519, s.254; SFSP, nr.522, s.14; SFSP, nr.524, s.32; SFSP, nr.526, s.52; SFSP, nr.527, s.61; SFSP, nr.529, s.78; SFSP, nr.531, s.94; SFSP, nr.533, s.110; SFSP, nr.537, s.146; SFSP, nr.540, s.174; SFSP, nr.543, s.197; SFSP, nr.544, s.207; SFSP, nr.545, s.215.

Santal Klan: (Eski ve yeni belsoğukluğunun ve benzer hastalıkların günde 8-12 hap ile birkaç günde tedavi edildiği söylenmektedir.), SFSP, nr.505, s.121; SFSP, nr.506, s.131; SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.519, s.256; SFSP, nr.520, s.264; SFSP, nr.521, s.8; SFSP, nr.522, s.16; SFSP, nr.523, s.24; SFSP, nr.524, s.34; SFSP, nr.525, s.44; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.139; SFSP, nr.537, s.147; SFSP, nr.538, s.159; SFSP, nr.540, s.175; SFSP, nr.543, s.197; SFSP, nr.544, s.206; SFSP, nr.545, s.214.

Sekiz Günde Güzellenmek: (Diş ağrılarına iyi gelen Dantol adlı ilacın kullanımından sonra yüzdeki şişliklerin ineceği ve böylece insanın daha güzel görüneceği dile getirilmektedir.), SFSP, nr.496, s.21; SFSP, nr.498, s.45; SFSP, nr.500, s.70; SFSP, nr.502, s.91; SFSP, nr.506, s.130; SFSP, nr.508, s.149; SFSP, nr.510, s.168; SFSP, nr.512, s.184.

Sihhat Hapları: (Kabızlık çekenlerin, kendilerini zehirleyen bu hastalıktan Doktor Frank'ın 'Sihhat Hapları' ile kurtulabilecekleri söylenmektedir.), SFSP, nr.496, s.22; SFSP, nr.498, s.46; SFSP, nr.500, s.71; SFSP, nr.502, s.94; SFSP, nr.507, s.141; SFSP, nr.509, s.157; SFSP, nr.511, s.177; SFSP, nr.513, s.195; SFSP, nr.516, s.225; SFSP, nr.517, s.237; SFSP, nr.518, s.247; SFSP, nr.520, s.263; SFSP, nr.522, s.15; SFSP, nr.524, s.33;

SFSP, nr.526, s.53; SFSP, nr.527, s.60; SFSP, nr.529, s.79; SFSP, nr.531, s.93; SFSP, nr.533, s.110; SFSP, nr.537, s.146.

Sinirden Muzdarip Olanlar Okusun: (Sara, el titremesi gibi rahatsızlıkları ve her türlü sinir hastalıklarını tedavi eden ‘Vale Riyanat de Amonyak’ adlı ilacın reklamı.), SFSP, nr.495, s.12; SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48; SFSP, nr.499, s.60; SFSP, nr.500, s.72; SFSP, nr.501, s.84; SFSP, nr.502, s.96; SFSP, nr.503, s.106; SFSP, nr.505, s.124; SFSP, nr.506, s.134; SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.520, s.264; SFSP, nr.521, s.8; SFSP, nr.522, s.16; SFSP, nr.523, s.24; SFSP, nr.524, s.34; SFSP, nr.525, s.44; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.93.

Şayan-ı Hayret Bir İlaç: (Norry Şarabının faydaları anlatılmakta ve temin edilebileceği yerler sayılmaktadır.), SFSP, nr.498, s.45; SFSP, nr.505, s.124; SFSP, nr.513, s.194; SFSP, nr.521, s.8.

Şayan-ı Hayret Bir Tedavi: (Doktor Lavill’in halsizlik, ağrı, sancı, mecalsizlik gibi hastalıklara çare olarak bulduğu Likivar Lavil Şurubunun derhal etki ettiği söylenmektedir.), SFSP, nr.508, s.150; SFSP, nr.525, s.44.

Tizi Şurubu: (Tizi Şurubunun mide rahatsızlıklarını kısa sürede tedavi ettiği söylenmektedir.), SFSP, nr.501, s.81; SFSP, nr.505, s.122; SFSP, nr.506, s.132; SFSP, nr.507, s.139.

Uykusuzluktan Muzdarip Olanlara: (Uyuyamayanlara rahat uyumak ve zinde olmak için Gelineau Şurubu tavsiye edilmektedir.), SFSP, nr.499, s.59; SFSP, nr.501, s.80; SFSP, nr.503, s.103; SFSP, nr.505, s.120; SFSP, nr.507, s.139; SFSP, nr.509, s.158; SFSP, nr.511, s.176; SFSP, nr.513, s.193; SFSP, nr.514, s.203; SFSP, nr.516, s.224; SFSP, nr.517, s.236.

Viyal Şarabı: (Diz ağrısı, hazımsızlık, iştahsızlık, sarılık, kansızlık, ishal gibi rahatsızlıklara derman bu ilaç, İstanbul ve taşradaki tüm eczane ve

eczane depolarında bulunmaktadır.), SFSP, nr.495, s.9; SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44; SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.500, s.68; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.503, s.105; SFSP, nr.505, s.123; SFSP, nr.506, s.133; SFSP, nr.507, s.141; SFSP, nr.508, s.151; SFSP, nr.509, s.157; SFSP, nr.510, s.169; SFSP, nr.511, s.177; SFSP, nr.512, s.185; SFSP, nr.513, s.195; SFSP, nr.514, s.205; SFSP, nr.515, s.213; SFSP, nr.516, s.225; SFSP, nr.518, s.247; SFSP, nr.519, s.255; SFSP, nr.520, s.263; SFSP, nr.521, s.7; SFSP, nr.522, s.15; SFSP, nr.523, s.23; SFSP, nr.524, s.33; SFSP, nr.525, s.43; SFSP, nr.526, s.53; SFSP, nr.527, s.60; SFSP, nr.528, s.71; SFSP, nr.529, s.79; SFSP, nr.530, s.87; SFSP, nr.531, s.95; SFSP, nr.532, s.103; SFSP, nr.533, s.109; SFSP, nr.534, s.121; SFSP, nr.536, s.139; SFSP, nr.537, s.147; SFSP, nr.538, s.159; SFSP, nr.540, s.175; SFSP, nr.541, s.183; SFSP, nr.542, s.190; SFSP, nr.543, s.198; SFSP, nr.544, s.207; SFSP, nr.545, s.215.

Yolculukların Avdetinde: (Yolculuktan gelince halsizlik, nezle, öksürük gibi hastalıklara ‘Guyot Katranı-Goudron Guyot’ ilacının iyi geldiği anlatılmaktadır.), SFSP, nr.498, s.43; SFSP, nr.502, s.91; SFSP, nr.505, s.121; SFSP, nr.509, s.156; SFSP, nr.511, s.174.

Zengin Olmak Kolaylık: (Zengin olmak için altın madenlerinde çalışan biri, bu madenlerde çalışırken sağlığını kaybettiğini anlatıyor. Kuvvetsizliğine, uyku problemlerine, baş ağrılarına son veren ‘Roby lişu’ ilacını tavsiye ediyor.), SFSP, nr.495, s.11.

Zik-ı Nefes ve Göğüs Nezleleri: (Nefes darlığından bahsedilmekte ve tedavisi için bulunan ilacın nerelerden temin edilebileceği yer almaktadır.), SFSP, nr.495, s.12; SFSP, nr.496, s.24; SFSP, nr.498, s.48; SFSP, nr.509, s.156; SFSP, nr.510, s.166; SFSP, nr.511, s.177; SFSP, nr.512, s.185; SFSP, nr.513, s.195; SFSP, nr.514, s.205; SFSP, nr.515, s.213; SFSP, nr.516, s.225; SFSP, nr.517, s.237; SFSP, nr.518, s.247; SFSP, nr.519, s.255; SFSP, nr.520, s.263; SFSP, nr.521, s.7; SFSP, nr.522, s.15; SFSP, nr.523, s.23; SFSP, nr.524, s.33; SFSP, nr.525, s.43; SFSP, nr.526, s.53; SFSP, nr.527, s.60; SFSP, nr.528, s.71; SFSP, nr.529, s.79; SFSP, nr.530, s.87;

SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.140; SFSP, nr.537, s.148; SFSP, nr.538, s.160; SFSP, nr.539, s.168; SFSP, nr.540, s.176; SFSP, nr.541, s.184; SFSP, nr.542, s.192; SFSP, nr.543, s.200; SFSP, nr.544, s.208; SFSP, nr.545, s.216.

2.2.3. İşyeri, Ticarethane, Mağaza, Fabrika İlan ve Reklamları

Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi: (Katarların hareket yeri ve saatlerinin tablo halinde gösterildiği ilan.), SFSP, nr.528, s.68-69.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (1 Hazirandan itibaren gidiş dönüş aile biletlerinde otuz gün uzatma yapıldığının duyurulduğu ilan.), SFSP, 533, s.109.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (1900 senesi 1 Teşrinievvel, Demiryolunun bazı noktalarında çalışmalar olduğundan Teşrinievvelin beşinden itibaren seferlerin yapılacağının ve ücrette indirim olacağının duyurulduğu ilan.), SFSP, nr.500, s.67.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Adapazarı-Kütahya-Hamidiye güzergâh ve saatlerinin belirtildiği yeni cetvelin 1 Mart'ta yayımlanacağının duyurulduğu ilan.), SFSP, nr.520, s.260.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Beş kuruşa eşya ve zahire taşındığı ilan edilmektedir.), SFSP, nr.501, s.80.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Derince limanında, emanet teslimi yapan katarlarda 10 Şubat 1901 tarihinden itibaren indirim yapılacağının duyurulduğu ilan.), SFSP, nr.517, s.234.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Hamidiye-Adapazarı Şubesi, Eskişehir hattı üzerindeki bu nüshada verilen gidiş ve dönüş seferlerinin Teşrinievvelin on dokuzundan itibaren başlayacağı ilan edilmektedir.), SFSP, nr.503, s.101.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Haydarpaşa-Eskişehir, Eskişehir-Konya, Eskişehir-Ankara, Alayün-Kütahya, Hamidiye-Adapazarı güzergâhlarındaki

seferlerin gidiş-dönüş saatlerini gösteren cetvelin ilanı.), SFSP, nr.503, s.102; SFSP, nr.514, s.202.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Karaköy köprüsünden eşya nakletmek isteyenlerin ücretlerinin idare-i mahsusa memurları tarafından tahsil edileceği ilan edilmektedir.), SFSP, nr.541, s.181.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Müdüriyet tarafından, eşya, ağaç ve fidan naklinin yapılacağı tarihler belirtilmektedir. Bu konuda daha fazla bilgi ve ücretler hakkında bilgi almak isteyenlerin başvuracağı yerler sıralanmaktadır.), SFSP, nr.529, s.77.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Müdüriyet tarafından, katarların 9 Nisan tarihinden itibaren cuma ve pazar günleri Haydarpaşa ile Fenerbahçe arasında sayfiye mevsimine mahsus seferlerin olacağı ilan edilmektedir.), SFSP, nr.528, s.67.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Sandıklarla petrol taşınan katarların tarifesi 1 Temmuz'dan itibaren feshedileceği, bunun yerine daimi olacak yeni tarifenin konacağı ilan edilmektedir.), SFSP, nr.537, s.145.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Tren seferlerinin hareket saati ve güzergâhlarında değişiklik olduğu, bunları bildiren cetvelin Eylül ayında duyurulacağı müdüriyet tarafından haber verilmektedir.), SFSP, nr.496, s.20; SFSP, nr.520, s.261.

Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Zahire ambarları taşımacılığının ihale ile icara verileceği, imzalanan mukavelename bir yıl geçerli olacağı, ayrıntılı bilgi ve başvuru için Haydarpaşa Demiryolu İdaresine müracaat etmek gerektiği ilan edilmektedir.), SFSP, nr.534, s.117.

Anadolu Şimendifer Kumpanyasından Varit Olmuştur: (Eşya göndermek, bir yere nakil yapmak ve şimendiferle yolculuk etmek için mevcut tarifieden daha yüksek fiyat ödeyenlerin ellerinde evraklarıyla Haydarpaşa Garına gelirlerse haklarının geri ödeneceği ilan edilmektedir.), SFSP, nr.540, s.174.

Beyoğlu'nda Baker'in Yeni Mağazası: (Ürünlerin resimleri verilerek tanıtımı yapılmakta, yeni gelen ürünlerden ve fiyatların ucuzluğundan bahsedilmektedir.), SFSP, nr.524, s.29.

Fes-i Ticari-Hemedane'l-Katipzade Ali: (Osmanlı tuğu amblemleri bu reklamda Fort ve Vulpeni fes markalarından ve feslerin kalitesinden bahsedilmekte, fesler hakkında bilgi verilmektedir.), SFSP, nr.507, s.142; SFSP, nr.508, s.152; SFSP, nr.509, s.160; SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.519, s.256; SFSP, nr.520, s.264.

Fotoğraf Meraklılarına-Parnas Fotoğrafhanesi: (Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de bulunan Parnas Fotoğrafhanesi gelişmiş, en son çıkan makinelerle fotoğraflar çekmektedir.), SFSP, nr.495, s.9; SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44; SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.500, s.68; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.503, s.105; SFSP, nr.505, s.123; SFSP, nr.506, s.132; SFSP, nr.506, s.133; SFSP, nr.507, s.141; SFSP, nr.508, s.151; SFSP, nr.509, s.157; SFSP, nr.510, s.169; SFSP, nr.511, s.177; SFSP, nr.512, s.185; SFSP, nr.513, s.195.

Fotoğrafhane-i Gülistan-Kemani Ağa: (Sipariş üzerine her türlü gramofon ve fotoğraf makinesi getirildiği, taşraya da adreslere gönderildiği, ürünlerin sağlam olduğu ve kırılmayacağı söylenmektedir.), SFSP, nr.531, s.95; SFSP, nr.532, s.103; SFSP, nr.533, s.109; SFSP, nr.534, s.121; SFSP, nr.536, s.139; SFSP, nr.537, s.147; SFSP, nr.538, s.159; SFSP, nr.540, s.175; SFSP, nr.541, s.183; SFSP, nr.542, s.192; SFSP, nr.543, s.200; SFSP, nr.544, s.208; SFSP, nr.545, s.216.

[İsmail ve Hayati Fotoğrafhanesi]: (Veznecilerde 9 numarada İsmail ve Hayati Fotoğrafhanesinde her nevi fotoğraf makinesi ve teferruatının toptan ve perakende olarak rekabet kabul etmeyecek kadar ucuza satıldığı söylenen resimli reklam.), SFSP, nr.501, s.81; SFSP, nr.502, s.93; SFSP, nr.503, s.104; SFSP, nr.505, s.122; SFSP, nr.507, s.140; SFSP, nr.508, s.150;

SFSP, nr.509, s.159; SFSP, nr.510, s.167; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.140; SFSP, nr.537, s.148; SFSP, nr.538, s.160; SFSP, nr.539, s.168; SFSP, nr.540, s.176; SFSP, nr.541, s.184.

İstinye Su Kireci Fabrikası: (Merkezi Galata’da bulunan fabrikanın, inşaatlar için kaliteli su kireci sattığı, fiyatının adi kireç kadar ucuz olduğu reklam edilmektedir.), SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.536, s.137; SFSP, nr.537, s.145; SFSP, nr.538, s.156.

Kundura Meraklılarına: (Zarif ve dayanıklı kunduralar için tavsiye edilen Sirkeçizade Mehmet Tevfik Efendinin kundura mağazasının resimli reklamı.), SFSP, nr.499, s.56; SFSP, nr.500, s.70; SFSP, nr.501, s.81; SFSP, nr.502, s.93; SFSP, nr.503, s.104; SFSP, nr.505, s.122; SFSP, nr.506, s.132; SFSP, nr.507, s.140; SFSP, nr.508, s.150; SFSP, nr.509, s.159; SFSP, nr.510, s.167; SFSP, nr.511, s.178; SFSP, nr.512, s.186; SFSP, nr.513, s.196; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.519, s.256; SFSP, nr.520, s.264; SFSP, nr.521, s.8; SFSP, nr.522, s.16; SFSP, nr.523, s.24; SFSP, nr.524, s.34; SFSP, nr.525, s.44; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104; SFSP, nr.533, s.112; SFSP, nr.534, s.122; SFSP, nr.536, s.140; SFSP, nr.537, s.148; SFSP, nr.538, s.160; SFSP, nr.539, s.168; SFSP, nr.540, s.176; SFSP, nr.541, s.184; SFSP, nr.542, s.192; SFSP, nr.543, s.200; SFSP, nr.544, s.208; SFSP, nr.545, s.216.

Mekteb-i Sanayi-i Şahaneden Mezun Mehmet Salim Efendinin Dükkânı: (Soba, dikiş makinesi, fotoğraf makinesi gibi levazımatın ucuz fiyatlara satıldığı söylenmektedir.), SFSP, nr.513, s.192; SFSP, nr.514, s.206; SFSP, nr.515, s.214; SFSP, nr.516, s.226; SFSP, nr.517, s.238; SFSP, nr.518, s.248; SFSP, nr.519, s.256; SFSP, nr.520, s.264.

Müdüriyet, Anadolu Osmanlı Demiryolu: (Mevki tarifelerinin değişeceği, yeni tarifelerin geçerli olacağı tarih duyurulmaktadır.), SFSP, nr.510, s.166.

Pasaltı Nam Mobilya Mağazası: (Beyoğlu'nda Belediye binasının karşısında olan bu mağazada Avrupa'dan getirilmiş nefis mobilya, sandalye, yatak ve perdelerin bulunduğu; ayrıca ülkemizde de bir fabrikası olduğu için her türlü evi döşemek için sipariş alındığı, fiyatların da oldukça düşük olduğu belirtilmektedir. Kimi eşyaların adının Fransızca olarak da verildiği resimli reklam.), SFSP, nr.503, s.103.

Veznecilerde Kemal Ömer Bey'in Tuhaşiye Mağazası: (Ticaret Mektebinden mezun Kemal Ömer Bey'in İstanbul'da Şehzadebaşı'nda bulunan mağazasının reklamı. Gömlek, şemsiye, tarak, mendil, sandık gibi pek çok ürünün var olduğu söyleniyor, pek çok ürünün resmi de bulunuyor.), SFSP, nr.495, s.8; SFSP, nr.498, s.47; SFSP, nr.500, s.69; SFSP, nr.502, s.95; SFSP, nr.523, s.21; SFSP, nr.524, s.30; SFSP, nr.526, s.51; SFSP, nr.527, s.59; SFSP, nr.533, s.111; SFSP, nr.538, s.157; SFSP, nr.541, s.182; SFSP, nr.542, s.191.

VS Markalı Nouman Dikiş Makinesi: (Avrupa'nın ve Amerika'nın meşhur Nouman dikiş makinesine herkes üç buçuk liraya sahip olacaktır. 15 seneye kadar bozulmayacağına da taahhüt verilen makinenin resimli reklamı.), SFSP, nr.505, s.122; SFSP, nr.506, s.132; SFSP, nr.507, s.140; SFSP, nr.508, s.150; SFSP, nr.509, s.159; SFSP, nr.510, s.167.

2.2.4. Kitap, Mecmua İlan ve Reklamları

Aşk-ı Memnu: ("Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi-Dördüncü Kitap-Aşk-ı Memnu-Muharriri: Uşşakizade Halit Ziya. 527 sahife teşkil eden bu eser-i nefisenin fiyatı yalnız 10 kuruştur. Taşradan arzu edenler –taahhütle beraber- dört buçuk kuruş posta ücreti ilave buyurmalıdırlar."), SF, nr.514, s.318; SF, nr.515, s.333; SF, nr.517, s.363; SF, nr.518, s.382; SF, nr.519, s.400; SF, nr.527, s.111; SF, nr.528, s.128; SFSP, nr.530, s.87; SFSP, nr.531, s.93; SFSP, nr.536, s.137; SFSP, nr.537, s.145; SFSP, nr.544, s.207; SFSP, nr.545, s.214; SFSP, nr.545, s.215.

Bağlar Arasında: (Çiçeklerle süslü bir çerçevenin altında şu satırlar yer almaktadır: “Tetkikat-ı ciddiye ve metanet-i ilmiyesiyle temeyyüz eden Hüseyin Kazım Bey biraderimizin en muteber eserlerinden iktibas ve tecarib-i zatiye ile mezcetmek suretiyle vücuda getirdikleri bu eser-i kıymettar gazetemize tefrika edildikten sonra ahiren kitap suretinde mevki-i intişare vaz edildi. Mütalaasını bilcümle bağcılarımızla bağ meraklılarına son derecede ehemmiyetle tavsiye eyleriz.-373 büyük sahifeden müteşekkil olan bu eser-i nefisenin fiyatı: Dersaadet için beş taşralar için yedi kuruştur.”), SF, nr.520, s.411; SF, nr.525, s.80; SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80.

Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi Üçüncü Kitap, Bir Yazın Tarihi: (Çerçeve içerisinde, çiçekli ve kadın resmiyle süslenmiş bu ilanda şu bilgiler yer almaktadır: “Halid Ziya’nın müntehab hikâyelerinden bir büyük kısmı havi olan bu eser Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesinin üçüncü kitabı olmak üzere bugün idarehanemizde mevki-i intişare konuldu. Üç yüz on altı sahife. Bedeli: 6 kuruş-Taşradan isteyenler taahhüt ücretiyle üç buçuk, taahhütsüz yüz para posta ücreti zammetmelidirler.”), SF, nr.503, s.140; SF, nr.504, s.157; SF, nr.505, s.162; SF, nr.508, s.210; SF, nr.510, s.256; SFSP, nr.517, s.234; SFSP, nr.536, s.137; SFSP, nr.537, s.145.

Esatiz-i Elhan: (“Bâlâdaki unvan ile musikişinas-ı şehir izzetli Rauf Yekta Beyefendi tarafından neşredilmeye başlanan eser-i mühimin birinci ve ikinci kısımları saha-yi intişarı tezyin eylemiştir. (Esatiz-i Elhan), bilcümle Osmanlı musikişinasının teracim-i ahvâliyle resimlerini ve en nefis eserlerinin notasını havi olacağı gibi bin üç yüz seneden beri Araplar, Acemler beyinde asar ve teellifat-ı fenniyeleriyle ibkâ-yi nam eden esatize-i musikiyenin asar ve ahvâlinde de bahis bulunacaktır; bundan başka Avrupa Elhan-şinasından en ziyade iştihar eden ve şark musikisine bir cihetten münasebetleri bulunan bestekarların resimleriyle tercüme-i halleri dahi (Esatiz-i Elhân)ın aksam-ı atıyesi meyanında münderic bulunacaktır. Birçok senelik tettebbuat-ı ciddiye mahsulü olarak yazılmakta bulunan bu eser-i nefisin intişarını kariîn-kiramımıza tebşir

ile bir nüsha edinmelerini bilhassa tavsiye eyleriz. (Esatiz-i Elhân)ın birinci cüzü hoca-yi şehir-i musiki (Zekai Dede)nin, ikinci cüzü ise üstad-ı beydanı (Hoca Abdülkadir Meragi)nin teracim-i ahvâlini ihtiva etmektedir. Beher kısmının fiyatı (100) paradan ibaret olup merkez tevzii Babîâli Caddesinde (Şems) kütüphanesidir.”), SFSP, nr.519, s.252-253.

Eylül: (“Eylül-Edib-i muktedir Mehmet Rauf Bey’in bu romanı Edebiyat-ı Cedide kütüphanesinin altıncı adedini teşkil etmek üzere gelecek hafta neşredilecektir. -392 sahife- Fiyatı: Dersaadet için altı, taşra için taahhüt ücretiyle beraber sekiz kuruştur.”), SF, nr.528, s.118; SF, nr.529, s.144; SF, nr.530, s.160; SFSP, nr.536, s.137.

Fransızcadan Tercüme Istılahat Lügati: (“Lisanımızda bilhassa ilim ve fen ıstılahatına mahsus bu ana kadar Fransızca bir lügat kitabı neşrolunmamış idi. Hâlbuki böyle bir lügate ne derecelerde eşedd-i ihtiyacımız olduğu bilcümle ashab-ı telif ve tercümenin malumudur. Bu kere vükelâ-yı deaviden izzetli Kirkor Sinabyan ve muallim-i şehir izzetli Antoine Tanfer Efendinin telif ve neşreyledikleri şu eser arz edildiği vechle Fransızca hemen bilumum ıstılahat-ı ilmiye ve fenniye ve askeriye havi bir eser-i mühim ve mükemmel olmakla bilumum zabitan-ı askeriye lisan muallimlerine muharrirlere müelliflere avukat ve doktorlara ve mühendislerle velhasıl bilcümle erbab-ı fen ve iştigale birer takım birer takım edinmelerini suret-i mahsusada tavsiye ederiz.

İki büyük cilt ve bin küsur sahifeden mürekkep ve gayet nefis tab’ olunmuş olan bu takımın fiyatı bir lira iken tedarikinde suhulet olmak üzere bu kere 60 kuruşa tenzil edilmiştir. Taşra için on kuruş taahhütlü posta ücreti zammolunur. Zaten nüsha-i mevcudesi kesb-i nedret etmiş olmakla bu fırsattan istifade etmek isteyenler kitabın merkez fûruhtı olan Babialı karşısında Mihran Efendinin 73 numaralı (Cihan Kütüphanesi)ne müracaat eylemeleri lazımdır.”), SFSP, nr.495, s.10; SFSP, nr.499, s.57; SFSP, nr.501, s.83; SFSP, nr.508, s.148.

Hayal İçinde: (“Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi-Beşinci Kitap, -roman-, Muharriri: Hüseyin Cahit-Bugün intişar eylemiştir, fiyatı Dersaadet için 6, taşra için taahhüt ücretiyle beraber 8 kuruştur.”), SF, nr.524, s.58; SF, nr.525, s.77; SF, nr.526, s.87; SF, nr.530, s.160; SFSP, nr.536, s.137; SFSP, nr.537, s.145.

Hayat ve Kitaplar: (“Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi-Yedinci Kitap-Hayat ve Kitaplar-Tettebbuat-ı Edebiyye ve Tarihiye-Muharriri: Ahmet Şuayp-Bugün neşredilecektir-Fiyatı: Dersaadet için altı, taşra için taahhüt ücretiyle beraber dokuz kuruştur”), SF, nr.531, s.173; SF, nr.532, s.188.

Hayat-ı Düvel: (“Ulûm-ı siyasiyeden ‘İlm-i Servet-i Mîl’ın bir kısım mühimini teşkil eden ilm-i usul-i maliye vesaire hukuk ve menafi-i düveliyeden bahs 500 küsur sahifeyi havi olan şu eser-i bî-nazirin meahizleri Merhum Portakal Mikael Paşa Hazretlerinin Mekteb-i Mülkiye-i Şahanede tedris edildikleri umur-ı maliye dersleriyle Avrupa meşahir-i siyasiyyun ve maliyyunundan (Lorva Boileau) ve (Jozef Caroline) nam-ı zevat-ı mukaddirenin asarındır. Binaenaleyh eser-i mezkûrun ciddiyet ve mükemmeliyet-i mündericâtı hakkında tafsilat-ı itası zaittir. ‘Hayat-ı Düvelin’ üç ciltten mürekkep olan bir takımı ecza 20 ve müzeyyen cildi 25 kuruş olup taşraya 5 kuruş posta ücreti zammolunur.

Merkez fûruhtı Babîâli karşısında 73 numaralı Cihan Kütüphanesidir.”), SFSP, nr.514, s.203; SFSP, nr.515, s.211; SFSP, nr.521, s.5; SFSP, nr.530, s.85; SFSP, nr.534, s.118.

İlm-i İktisat: (“Ulûm-ı Hazire Kütüphanesi-İlm-i İktisat-Muharriri: Mehmet Cavit-Bugün neşredilmiştir-Fiyatı: 10 kuruştur. Taşradan Servet-i Fünûn’da muharrir-i eser namına müracaat edildiği posta ücreti alınmaz.-Bu son cilt ile tamam olan ‘İlm-i İktisat’ Ulûm-ı Hazire Kütüphanesi unvanı altında tesis edilen silsile-i neşriyatın birinci adedini teşkil etmektedir.”), SF, nr.534, s.220; SF, nr.535, s.236; SF, nr.536, s.254; SF, nr.543, s.365.

İlm-i İktisat-3. Kitap: (“Darülmualimin ilm-i servet ve usul-i maliye muallimi Mehmet Cavit Bey tarafından telif ve neşrine himmet edilen bu eser-i

mühimenin üçüncü kitabı bugün mevki-i intişare vaz olunuyor. Bugün bilaistisna her ferdin, her heyetin muhtaç olduğu bir ilim varsa o da ilm-i iktisattır. Bundan dolayıdır ki iktisat bilhassa otuz kırk seneden beri ilm-i medeniyette pek büyük bir mevki ihraz eylemiştir. Bu ilmin kavanin ve kavaid-i umumiyesini okumaktan, öğrenmekten, hatta ezberlemekten müstağni olacak bir fert yoktur. Mehmet Cavit Bey'in bu eseri kavanin ve kavaid-i mezkureyi kemal-i vuzuh ile bast ve tafsil etmektedir. Evvelce neşredilmiş olan birinci, ikinci kitaplarda servetin istihsal ve inkısamına müteallik hadisat-ı iktisadiyeden bahsolunmuştu. Bu kitapta servetin tedaviline dair olan mübahis teşrih ediliyor. Muhteviyat-ı mühimesinin bir kısmı şunlardır: Mübadele-i meskûkât, kıymet, itibar, evrak-ı itibarin, bankalar, İngiltere ve Fransa bankaları, Osmanlı Bankası, fiyat, sendikalar, turistler, usul-i himaye ve serbestî-yi mübadele, fiyatı diğer ciltleri gibi yalnız 10 kuruştan ibaret olan bu kıymettar kitap her kitapçıda bulunur. Taşradan matbaamıza muharrir-i eser namına mektup yazıldığı halde posta ücreti alınmaksızın gönderilir.”), SF, nr.512, s.284; SFSP, nr.513, s.192; SF, nr.514, s.318; SF, nr.517, s.363; SF, nr.520, s.411; SF, nr.520, s.411.

Mahzenü'l-Ulûm: (İlmin bu asır için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan bu eser, merhum Cevat Paşanın, Muallim Naci'nin, Kalenbevizade'nin değerli gördüğü, tercüme bir eserdir.), SFSP, nr.514, s.203; SFSP, nr.515, s.211; SFSP, nr.521, s.5; SFSP, nr.530, s.85; SFSP, nr.534, s.118.

Neşriyat-ı Cedide: (Hüseyin Tahsin Efendi ile Kirkor Çulhayan tarafından her on beş günde bir çıkacak seçme şarkılar ve notalarının olacağı neşrin birinci formasının Ziya Beyefendinin şarkılarına ayrıldığı söyleniyor.), SFSP, nr.528, s.67.

Nevsal-i Afîyet Salname-i Tıbbi: (Doktor Besim Ömer Paşa Hazretlerinin hazırladığı bu salname 551 kıta ve 514 sahifeden oluşuyor, fiyatı 10 kuruş. Bir hafta sonra neşredileceği duyurulmaktadır.), SF, nr.521, s.16; SF, nr.522, s.32; SFSP, nr.522, s.16; SF, nr.523, s.34; SFSP, nr.523, s.24; SF, nr.524, s.64; SFSP, nr.524, s.34; SF, nr.525, s.80; SFSP, nr.525, s.44;

SFSP, nr.526, s.54; SFSP, nr.527, s.62; SFSP, nr.528, s.72; SFSP, nr.529, s.80; SFSP, nr.530, s.88; SFSP, nr.531, s.96; SFSP, nr.532, s.104.

Nevsal-i Afiyet: (Çiçekli, küçük bir çerçevede şu bilgiler bulunmaktadır: “*Nevsal-i Afiyet-Muharriri Doktor Besim Ömer Paşa-Mükemmel bir takvim-i sıhhi ince hurufla 47 sahife 12 resim. Merkez tevzii Servet-i Fünûn İdaresi, fiyatı on kuruş*”), SF, nr.505, s.162; SF, nr.508, s.210.

Nota Mecmuası: (Şarkıları unutulmaktan ve bozulmaktan kurtarmak için Galip Bey’in on beş günde bir çıkardığı *Nota Mecmuası*’nın yeni sayısının çıktığı duyurulmaktadır.), SFSP, nr.502, s.91; SFSP, nr.506, s.133; SFSP, nr.512, s.183; SFSP, nr.516, s.222; SFSP, nr.517, s.234; SFSP, nr.524, s.33; SFSP, nr.525, s.43; SFSP, nr.526, s.53; SFSP, nr.527, s.60; SFSP, nr.528, s.71; SFSP, nr.529, s.79; SFSP, nr.534, s.118.

Osmanlı Kütüphanesi Hanımları ve Alem-i İslamiyette Hayat-ı Aile: (Nazım Beyefendinin Avrupa hükemasından birinin İslam’ı yeren, garazkar sözleri üzerine yazdığı, İslam dininin faziletlerini ve aile hayatının önemini anlatan eser.), SFSP, nr.516, s.224; SFSP, nr.517, s.236; SFSP, nr.522, s.13; SFSP, nr.524, s.31; SFSP, nr.526, s.50.

Panorama: (Almanya İmparatoru ve İmparatoriçesinin İstanbul’u ziyaretleri esnasında çekilen fotoğraflar ile bazı İstanbul manzaralarının bulunduğu mecmuanın fiyatı Dersaadet için altı para, taşra için iki kuruştur.), SF, nr.533, s.203.

Sad Bin Ebi Vakkas: (“*Ashab-ı güzinden ve bahadır-ı İslam’dan (Sad Bin Ebi Vakkas) Radyallahuanh Hazretlerinin emaret-i tahtında bulunan mücahidin-i kiram ile İranilerin (Irak)da Nehr-i Atik kurbunda vuku bulan “Kadisiye” Muharebe-i meşhurundan bahistir.*

Ne büyük himmettir ki cüzi asker ile (Rüstem)in yüz yirmi bin kişilik ordusunu inhizama uğratmıştır. Tarafeyn kumandanlarının muhaberat ve muhaveratıyla müşarünileyh hazretlerinin askere karşı irat buyurdıkları müteaddit nutuklarını vesair nasayih-i hikemiyanelerini

dahi ihtiva eden böyle bir eser-i kıymettarı mütalaa edip de eşkriz-i teessür olmamak gayr-ı kabildir.

Hediyesi: 50 para, zarif ciltlisi 2 kuruştur. Taşra için 20 para posta ücreti zammolunur.

Merkez fûruhtı Babıali karşısında Mihran Efendinin 73 numaralı “Kütüphane-i Cihan”dır.

Kütüphane-i mezkur hesabına ahiren tab-ı vekiliyetle fûruht olunan asar-ı tarihiyeden bazıları:

Yadigar-ı Zafer-Yunan Muharebesinden bahis resimli-5 kuruş

Teselya’da Bir Cevelan-Ciltli-4 kuruş

Rodos Tarihi-Musavver-15 kuruş

Tarih-i Sanayi-Mahmut Esat Efendi Hazretlerinin-15 kuruş

Gutenberg-Fen-i tıbbın mevcudu-musavver- 2 kuruş

Tarih-i Musiki-2-kuruş

-Asar-ı Hikemiye ve Felsefe-

Amerika’da İslamiyet-1 1/3 kuruş

Ehadis-i Mie-Nazmen tercüme olunmuştur-2 kuruştur

Esasü’l-ahlâk-Cümel-i Hikemiye-i İslamiye-1 kuruş

Saadet-i Dünya-Ahlâk-ı Hamide ve mebahis-i hikemiyeye camidir-Abidin Paşa Hazretlerinin-7 kuruş

Menakıb-ı Hazreti İmam Şafi-1 kuruş

İmam-ı Azam ve Eimme-i Selase-1 kuruş

Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri-Ayşe Sıdika Hanım-5 kuruş

Çocuklara Talim-i Fazail-i Ahlâk-3 kuruş

Hıfz-ı Sıhhat-i Ahlâk Yahut Fezleke-i Tab’-ı Ruhani-2-kuruş

Hıfz-ı Sıhhat-i Dimağ ve Melekât-ı Akliyye-10 kuruş

Fizyolojiya-yı Tefekkür-Tefekkürün Ahvâl-i Fenniyesi-3 kuruş

Ulûmda Taharri-i Hakikate Dair Descartes'in Nutku-7-kuruş

Koku ve Koklamak-1 1/3 kuruş

Taşradan vuku bulacak siparişata yüzde on posta ücreti zam ve posta yolu nakd-i makamında kabul olunur.”), SFSP, nr.495, s.10; SFSP, nr.499, s.57; SFSP, nr.508, s.148.

Solgun Demet: (“Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi-Sekizinci Kitap-Solgun Demet-Bugün neşrolunmuştur-Edib-i muhterem Halit Ziya Bey'in müntehab hikâyelerinden bir büyük kısmı havi olan bu eser Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesinin sekizinci kitabı olmak üzere idarehanemizde satılmaktadır.-Üç yüz yirmi sahife- Bedeli: 6 kuruş-Taşraya taahhüt ücretiyle üç buçuk taahhütsüz yüz para posta ücreti zam edilir.”), SF, nr.537, s.272; SF, nr.540, s.318; SF, nr.545, s.399.

Şerh-i Kanun-ı Arazi: (Yanya Vilayetinin Mahkeme-i Bedayet-i Ceza Reisi Halis Eşref Beyefendinin 758 sayfalık iki cilt halinde olan, arazi kanunu şerh eden bu eserin bizde bir benzeri olmadığı dile getirilmektedir. Cildi 32 kuruş, her bölümü 5 kuruş, taşra için posta ücreti 5 kuruştur. Babıâli karşısında Mihran Efendinin 73 numaralı Cihan Kütüphanesine müracaat edilecektir.), SFSP, nr.496, s.22; SFSP, nr.498, s.46; SFSP, nr.500, s.71; SFSP, nr.502, s.94; SFSP, nr.509, s.158; SFSP, nr.511, s.176; SFSP, nr.513, s.193.

Şerh-i Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye: (“Atıf Bey Merhum- Memleketimizde Atıf Bey Merhumun sât-i ilim ve irfanını işitmeyen hemen yok gibidir. Henüz genç denilecek bir yaşta iken vefat eden bu üstad-ı muhteremin asar-ı metrukesinden biri olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Şerhi peyderpey neşrolunmaya başlamıştır. Atıf Bey merhumun bu eserleri hem medid bir tettebbuun hem de sekiz on sene devam eden bir mekteb-i ali muallimliğinin mahsulü olduğundan gerek erbab-ı tetkik için, gerek memurin-i adliye için, gerek mekatib-i aliye talebesi için zaruri'l-müracaa bir eserdir. Merhum müşarünileyhin kürsi-yi hitabet ve talakati

önünde bulunmak şerefine nail olup bu baptaki istidad-ı fevkalade-i fitrilerini bir fart-ı takdir ile teslim edenler eserlerinin de serapa selis ve muciz bir lisan ile yazılmış olduğunu, haşivden, bî-lüzum ifadelerden külliyyen arî bulunduğunu, maksadın şayan-ı hayret bir suhulet-i ifade ile ifham edildiğini, her bahse müteallik mesail-i fıkhiyeden hiçbirinin hariç bırakılmadığını görecekle ve kütüphane-i milliyemizin böyle nefis bir eserle tezyin edilmiş olmasından dolayı kalben pek amik bir memnuniyet hissedeceklerdir.

Şerh-i Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin şimdiye kadar dört kitabı neşredilmiştir: Kavaid-i Külliye, Kitabü'l-Beyu, Kitabü'l-Care, Kitabü'l-Kifâle ve Ahvâle, bu kitaplar ekser kitapçılarda bulunmaktadır. Az bir müddet içinde tabii hitam bulacağını da karilerimize ayrıca tebşir ederiz.”), SF, nr.527, s.111; SF, nr.528, s.128.

Tabsıra: (“Bilumum zabitan-ı askeriye için mütalaası elzem-i mühim bir askeriyedir” Almancadan çeviri, Mekteb-i Harbiye öğrencileri için çıkarılan, ders kitabı olarak kullanılabilecek bir eser. Cihan kütüphanesinde 73 kuruş. Eserin yazarı bu okulda hocalık yapan, aynı zamanda kolağası olan Naci Beyefendi.), SFSP, nr.516, s.224; SFSP, nr.517, s.236; SFSP, nr.522, s.13; SFSP, nr.524, s.31; SFSP, nr.526, s.50; SFSP, nr.529, s.77.

Tagaddi ve Devam-ı Hayat: (Doktor İbrahim Ethem Bey'in bu kitabında sağlık, sağlıklı beslenme, hangi besinden ne kadar yenmesi gerektiği gibi hususlar üzerinde durulmakta ve fizyolojiden de bahsedilmektedir. Cihan Kütüphanesinden 5 kuruşa tedarik edilebilir.), SFSP, nr.514, s.203; SFSP, nr.515, s.211; SFSP, nr.521, s.5; SFSP, nr.530, s.85; SFSP, nr.534, s.118.

Tarih-i İslam'dan Parlak Bir Sahife- Halid Bin Velid Yahut Seyf-i Sarim-i İlahi: (Halid Bin Velid'in kahramanlıkları ve bilinmeyen yönlerini anlatan bu eserin zihinleri aydınlatacağı söylenmektedir. Cildi 5 kuruştur, ‘Sad Bin Ebi Vakkas’ ile beraber 7 kuruş, taşra için 8 kuruştur.), SFSP, nr.496,

s.22; SFSP, nr.498, s.46; SFSP, nr.500, s.71; SFSP, nr.501, s.83; SFSP, nr.502, s.94; SFSP, nr.509, s.158; SFSP, nr.511, s.176; SFSP, nr.513, s.193.

Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri: (Darülmuallimat'ta hoca Ayşe Sıdika Hanımefendinin çocuk terbiyesi ve çocukların eğitimi hakkında yazdığı eserin Cihan Kütüphanesinden temin edilebileceği söylenmektedir.), SFSP, nr.516, s.224; SFSP, nr.517, s.236; SFSP, nr.522, s.13; SFSP, nr.524, s.31; SFSP, nr.526, s.50.

Yeni Kitaplar: ('Safa-yı Dil' beş yüze karib 34 makamda eski ve yeni en müntahab-ı şarkılarla yeni yeni kantoları havidir. Maarif Nezaret-i Celilesi Evrak Kalemi hulefasından izzetli Hüseyin Tahsin Efendi tarafından intihap ve cem olunan 'Safa-yı Dil' musikişinasan ve esatiz-i Osmaniyemizin resimleriyle en müntahap şarkılarını ve yeni bestelenmiş şarkıların pek çoğunu ve yeni kantoların kâffesini camidir. Yirmi formada hitam bulan 'Safa-yı Dil' nefis ve bilcümle alat-ı musikiyenin resimleriyle müzeyyen bir kap derununda bulunduğu halde 5 kuruş fiyatıyla Babıâli Caddesinde 22 numaralı İstanbul Kütüphanesinde satılmaktadır. Taşraya 60 para posta ücreti zam olunur.), SFSP, nr.503, s.101.

Yeni Kitaplar: 1317 Senesi Cep Takvimi: (Bahriye Erkan-ı Harbiye Dairesinde Kolağası Mehmet İhsan Bey tarafından çıkarılan cep takvimi Köprü üstünde Kitapçı Nasırah Efendinin dükkânında 4 kuruşa satılmaktadır.), SFSP, nr.526, s.50.

Yeni Kitaplar: Elhan-ı Ruh: ("Nevresidegan-ı edebten Hüseyin Macit Bey'in bu nam ile meydan-ı intişare çıkan latif ve zarif bir eserini kadirşinasan-ı edebe tavsiye etmeyi vazife-i nefais-perestiden addederiz."), SFSP, nr.532, s.101.

Yeni Kitaplar: Gülünçlü Efsaneler: ("Yirmi sene mukaddem 'eğlence' ve muahharen 'sahne-i meddah' nam kitapları, neşr ile rağbet-i umumiye mazhariyetinden dolayı nüsha-i matbuaları kalmamış bulunan mezkur kitapların muharriri letaif-nüvis-i şehir Mehmet Hilmi Efendi'nin

müntahabatından gayet gülünçlü ve eğlenceli fıkra-ı güzideyi havi bir kitap olup ahiren mevki-i intişare vaz' olunmuştur. Fiyatı 100 para müzeyyen ciltlisi dört kuruştur. Başlıca mahal-i tevzii Babıâli karşısında 73 numaralı 'Kütüphanesi-i Cihan'dır taşra için 20 para zam olunur.'”), SFSP, nr.533, s.109.

Yeni Kitaplar: Hanende: (“Bu eser doksan altı makamdan notaları mazbut olan üç bine karib beste, semai-nakş ve şarkiyatı havi olduğu cihetle mevcut olan emsaline vücut-ı kesire ile faik bir eser olup böyle cüz cüz neşrolunacaktır. Üçüncü cüzü neşredilmiştir. Fiyatı yüz para olup Cihan Kütüphanesinde satılmaktadır.”), SFSP, nr.537, s.145.

Yeni Kitaplar: Mahfuzat-ı Edebiyye: (Salim Saim Beyefendi, inşada ve kıtadaki hünerinden bahisle eseri için tebrik edilmektedir. Kitabın içeriğinden bahis pek fazla yok; ancak Maarifte çalışan Salim Bey'in eserinin ders kitabı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.), SFSP, nr.514, s.201.

Yeni Kitaplar: Musavver Muharebat-ı Bahriye-i Osmanî: (Nevi beşerin denizle ilk ilişkisinden başlayarak 1270 senesi Kırım Harbine kadar olan bahriye olaylarını ele alan bu eserin hitam bulduğu, ciltlerinin tamamlandığı duyurulmaktadır.), SF, nr.516, s.351.

2.2.5. Servet-i Fünûn'un Kendisiyle İlgili İlan ve Reklamları

[Derginin Yazılarının Başka Gazetelerce İzinsiz Yayımlanmasına Dair]:
 (“*Priere de ne pas confondre servitifunoun aves Servet de S. Ex. Tahir Bey*”, “*Gazetemizde münderic asarın bazı evrak-ı matbua tarafından nakil ve derci ne ashab-ı asar ne de gazetemiz idaresi tarafından verilmiş bir salahiyyete müstenit değildir*”), SF, nr.534, s.210; SF, nr.536, s.242; SF, nr.538, s.274; SF, nr.539, s.290; SF, nr.541, s.322.

Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi Üçüncü Kitap, Bir Yazın Tarihi: (Çerçeve içerisinde, çiçekli ve kadın resmiyle süslenmiş bu ilanda şu bilgiler yer almaktadır: “Halid Ziya'nın müntehab hikâyelerinden bir büyük kısmı havi olan bu eser Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesinin üçüncü kitabı olmak üzere bugün idarehanemizde mevki-i intişare konuldu. Üç yüz on altı

sahife. Bedeli: 6 kuruş-Taşradan isteyenler taahhüt ücretiyle üç buçuk, taahhütsüz yüz para posta ücreti zammetmelidirler.”), SF, nr.503, s.140; SF, nr.504, s.157; SF, nr.505, s.162; SF, nr.508, s.210; SF, nr.510, s.256; SFSP, nr.517, s.234; SFSP, nr.536, s.137; SFSP, nr.537, s.145.

Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi: (Küçük, süslü bir çerçeve içinde; “Şimdiye kadar neşrolunanlar:

1. *Hüseyin Cahit: Hayat-ı Muhayyel (mevcudu kalmamıştır)*
2. *Tevfik Fikret: Rübab-ı Şikeste (ikinci tab') 7,5 kuruş*
3. *Halit Ziya: Bir Yazın Tarihi-6 kuruş*
4. *Halit Ziya: Aşk-ı Memnu-10 kuruş*
5. *Hüseyin Cahit: Hayal İçinde-6 kuruş*
6. *Mehmet Rauf: Eylül-6 kuruş*
7. *Ahmet Şuayp: Hayat ve Kitaplar-6 kuruş*

Tab' edilecek olanlar:

Halit Ziya: Solgun Demet

Ahmet Hikmet: Haristan ve Gülistan

Halit Ziya: Kırk Hayatlar”), SF, nr.536, s.243.

Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi: (Küçük, süslü bir çerçeve içinde; “Şimdiye kadar neşrolunanlar:

1. *Hüseyin Cahit: Hayat-ı Muhayyel (mevcudu kalmamıştır)*
2. *Tevfik Fikret: Rübab-ı Şikeste (ikinci tab') 7,5 kuruş*
3. *Halit Ziya: Bir Yazın Tarihi-6 kuruş*
4. *Halit Ziya: Aşk-ı Memnu-10 kuruş*
5. *Hüseyin Cahit: Hayal İçinde-6 kuruş*
6. *Mehmet Rauf: Eylül-6 kuruş*
7. *Ahmet Şuayp: Hayat ve Kitaplar-6 kuruş*

8. *Halit Ziya: Solgun Demet*

Tab' edilecek olanlar:

Ahmet Hikmet: Haristan ve Gülistan

Halit Ziya: Kırık Hayatlar”), SF, nr.538, s.283.

İhtar-ı Mahsus: (Bir hafta sonra *Eylül* romanının tefrikasının biteceği ve ardından *Mai Düşes* tercümesinin de düzenli bir şekilde verilerek sona erdirilmesinden sonra *Kırık Hayatlar* romanının tefrikasına başlanacağı duyurulmaktadır.), SF, nr.521, s.7.

Servet-i Fünûn’un ‘*Nüsha-i Mümtaze*’si: (Derginin her nüshasının İstanbul için 10, taşra için 12, taahhütlü ise 13 kuruş olduğu söylendikten sonra dergide yer alan 33 eser ve yazarları karşılıklı olarak sıralanmaktadır.), SF, nr.502, s.125; SF, nr.505, s.176; SF, nr.507, s.208; SF, nr.511, s.270.

Servet-i Fünûn’un ‘*Nüsha-i Mümtaze*’si: (Güzide eserlerle oluşturulan bir *Servet-i Fünûn* seçkisi. Fiyatı ve içindekiler yer almaktadır.), SF, nr.545, s.399.

Servet-i Fünûn’un *Sanayi-i Nefise Panoraması*: (Dergide yer alan tabloların Tevfik Fikret’e ait olduğu veya onun tarafından seçildiği belirtilmektedir. Dergiyle, şiiirlerle çok uyumlu olan bu tablolarla dergiyi süslediği için Tevfik Fikret’e teşekkür edildikten sonra isteyenlerin iki kuruş gibi cüzi bir bedel –taşra için yüz para- karşısında idarehaneden bu panoramalara sahip olabilecekleri duyurulmaktadır.), SF, nr.500, s.92; SFSP, nr.502, s.90; SF, nr.507, s.208; SF, nr.510, s.256; SF, nr.511, s.270; SF, nr.512, s.284.

2.2.6. Çeşitli İlan ve Reklamlar

Çitli Maden Suyu-Eau Minerale de Tchitli: (Bursa’da Ayna Gölü civarında çıkarılan merkezi umumisi Bahçekapısı’nda Celal Bey’in hanesinde olan sodanın resimli reklamı.), SFSP, nr.495, s.9; SFSP, nr.496, s.23; SFSP, nr.498, s.44; SFSP, nr.499, s.58; SFSP, nr.500, s.68; SFSP, nr.501, s.82; SFSP, nr.502, s.92; SFSP, nr.503, s.105; SFSP, nr.505, s.123; SFSP, nr.506, s.133; SFSP, nr.507, s.141; SFSP, nr.508, s.151; SFSP, nr.509, s.157; SFSP, nr.510, s.169; SFSP, nr.511, s.177; SFSP, nr.512, s.185; SFSP, nr.513, s.195; SFSP, nr.514, s.205; SFSP, nr.515, s.213; SFSP, nr.516, s.225; SFSP, nr.517, s.237; SFSP, nr.518, s.247; SFSP, nr.519, s.255; SFSP, nr.520, s.263; SFSP, nr.521, s.7; SFSP, nr.522, s.15; SFSP,

nr.523, s.23; SFSP, nr.524, s.33; SFSP, nr.525, s.43; SFSP, nr.526, s.53; SFSP, nr.527, s.60; SFSP, nr.528, s.71; SFSP, nr.529, s.79; SFSP, nr.530, s.87; SFSP, nr.531, s.95; SFSP, nr.532, s.103; SFSP, nr.534, s.121; SFSP, nr.536, s.139; SFSP, nr.537, s.147; SFSP, nr.538, s.159; SFSP, nr.540, s.175; SFSP, nr.541, s.183; SFSP, nr.542, s.190; SFSP, nr.543, s.198; SFSP, nr.544, s.207; SFSP, nr.545, s.215.

Gramofon: (Amerika’da icat edilen bu aletin çok sanatkârane olduğu, çalan şarkıların sesinin çok güzel çıktığı, madenden yapıldığı için aletin kırılıp bozulmadığı söylenmekte ve parçalarının özellikleri anlatılmaktadır. Fiyatı verilmemiş olan gramofonun resimli reklamında Beyoğlu, Galata, Sultan Hamamı-Beyoğlu mağazalarında bulunduğu bildirilmektedir.), SFSP, nr.516, s.225; SFSP, nr.517, s.237; SFSP, nr.518, s.247; SFSP, nr.519, s.255; SFSP, nr.520, s.263; SFSP, nr.521, s.7; SFSP, nr.522, s.15; SFSP, nr.523, s.23; SFSP, nr.524, s.33; SFSP, nr.525, s.43; SFSP, nr.526, s.53; SFSP, nr.527, s.60; SFSP, nr.528, s.71; SFSP, nr.529, s.79; SFSP, nr.530, s.87; SFSP, nr.531, s.95; SFSP, nr.532, s.103; SFSP, nr.533, s.109; SFSP, nr.534, s.121; SFSP, nr.536, s.140; SFSP, nr.537, s.148; SFSP, nr.538, s.160; SFSP, nr.539, s.168; SFSP, nr.540, s.176; SFSP, nr.541, s.184.

Singer Dikiş Makineleri: (Singer’in resimli reklamı. Dünyanın en iyi fabrikasında üretilen bu makinenin fabrikacısının Mabeyn-i Hümayunun makineci başı olduğu belirtilmektedir. İstanbul’daki şubelerinin adresleri verilmekle beraber Anadolu’da da her vilayette şubesi olduğu söylenmektedir.), SFSP, nr.510, s.170; SFSP, nr.514, s.200; SFSP, nr.515, s.210; SFSP, nr.516, s.221; SFSP, nr.517, s.232; SFSP, nr.518, s.244; SFSP, nr.519, s.252; SFSP, nr.520, s.259; SFSP, nr.521, s.4; SFSP, nr.522, s.12; SFSP, nr.523, s.20; SFSP, nr.524, s.28; SFSP, nr.525, s.40; SFSP, nr.526, s.49; SFSP, nr.527, s.58; SFSP, nr.528, s.67; SFSP, nr.529, s.76; SFSP, nr.530, s.84; SFSP, nr.531, s.92; SFSP, nr.532, s.100; SFSP, nr.533, s.108; SFSP, nr.534, s.117; SFSP, nr.536, s.136; SFSP, nr.537, s.144; SFSP, nr.538, s.155; SFSP, nr.539, s.166; SFSP, nr.540, s.173; SFSP, nr.541,

s.181; SFSP, nr.542, s.189; SFSP, nr.543, s.196; SFSP, nr.544, s.205; SFSP, nr.545, s.212; SFSP, nr.546, s.230.

[Şark Demiryolları Tahvilatı]: (“*Şark Demiryolları tahvilatının 10 Mart, Rumi 1317 ve 28 Mart efrenci sene 1901 tarihine müsadif geçen Perşembe günü Duyun-ı Umumiye Dairesinde alenen keşide olunan yüz seksen yedinci kurasında ikramiye ve resü’l-mal kazanan tahvilatın numaralarını mübeyyen cetveldir*” ibaresi altında büyük ikramiye ve dörder yüz frank kazanan numaralar sıralanmaktadır.); SFSP, nr.525, s.41.

[Şark Demiryolları Tahvilatı]: (“*Şark Demiryolları tahvilatının 20 Mayıs, Rumi 1317 ve 1 Haziran efrenci sene 1901 tarihine müsadif geçen Cumartesi günü Duyun-ı Umumiye Dairesinde alenen keşide olunan yüz seksen sekizinci kurasında ikramiye ve resü’l-mal kazanan tahvilatın numaralarını mübeyyen cetveldir*” ibaresi altında büyük ikramiye ve resü’l-mal olarak dörder yüz frank kazanan numaralar sıralanmaktadır.), SFSP, nr.534, s.119.

[Şark Demiryolları Tahvilatı]: (“*Şark Demiryolları tahvilatının 20 Temmuz, Rumi 1317 ve 1 Ağustos efrenci sene 1901 tarihine müsadif geçen Perşembe günü Duyun-ı Umumiye Dairesinde alenen keşide olunan yüz seksen dokuzuncu kurasında ikramiye ve resü’l-mal kazanan tahvilatın numaralarını mübeyyen cetveldir*” ibaresi altında büyük ikramiye ve resü’l-mal olarak 400 frank kazanan numaralar sıralanmaktadır.), SFSP, nr.543, s.199.

[Şark Demiryolları Tahvilatı]: (“*Şark Demiryolları tahvilatının 31 Kanunusani, Rumi 1316 ve 1 Şubat efrenci sene 1901 tarihine müsadif geçen Perşembe günü Duyun-ı Umumiye Dairesinde alenen keşide olunan yüz seksen altıncı kurasında ikramiye ve resü’l-mal kazanan tahvilatın numaralarını mübeyyen cetveldir*” ibaresi altında büyük ikramiye ve yüz frank kazanan numaralar sıralanmaktadır.), SFSP, nr.517, s.233.

2.3. Fotoğraflar, Karikatürler ve Resimler

2.3.1. Fotoğraflar

- [1900 Sergisi Almanya Makine Dairesi]: (“Almanya’nın 1900 sergisine müşareketi: Alman şubesinde bütün Avrupa’nın takdir-i han olduğu makine dairesi” ibaresiyle.); SF, nr.518, s.376.
- [3. Aleksandr Köprüsü]: (“Köprüler: Paris’te 3. Aleksandr Köprüsü” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.56.
- [Adana Sanayi Mektebi Öğrencileri]: (“Adana Sanayi Mektebi şakirdanının duhûlden mukaddemki halleri” ibaresiyle.); SF, nr.504, s.149.
- [Adana Sanayi Mektebi]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde ahiren inşa ve resm-i küşadı icra olunan Adana Hamidiye Sanayi Mektebi” ibaresiyle.); SF, nr.504, s.148.
- [Adana’da Yapılan Çeşme]: (“Yirmi beşinci sene-i devriye-i cülus-ı hümayun münasebetiyle Adana’da inşa olunan dokuz metre irtifandaki çeşme” ibaresiyle.); SF, nr.504, s.145.
- [Aksaray Kasabası]: (“Konya dâhilinde Aksaray Kasabasının manzarası-Ak-serai au vilayet de Konia” ibareleriyle.); SF, nr.512, s.277.
- [Aksaray Köylüleri]: (“Aksaray Kasabasında Köylüler-Les villiagöis d’Ak-serai” ibareleriyle.); SF, nr.512, s.277.
- [Alman İmparatorunun Yarış Yatı]: (“Haşmetli Almanya İmparator Hazretlerinin Yarış Yatı” ibaresiyle.); SF, nr.543, s.357.
- [Ameliyat Sahnesi]: (“Fehmi Bey-Fuat Bey-Salih Bekir Bey-Hakkı Şinasi Bey-Kanburoğlu Efendi Hazretleri- Hamidiye Etfal Hastahanesinde Ameliyat-ı Cerrahiye” ibaresiyle.); SF, nr.504, s.153.
- [Ameliyat Sahnesi]: (“Halit Ziya Bey-Cemil Paşa Hazretleri-Salih Bey-Hamidiye Etfal Hastahanesinde Ameliyat-ı Cerrahiye” ibaresiyle.); SF, nr.504, s.152.

[Ameliyat Sahnesi]: (“Hamidiye Etfal Hastahanesinde Bir Ameliyat” ibaresiyle.); SF, nr.508, s.212.

[Armand Silvestre]: (“Armand Silvestre” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.60.

[Avukat Pedralli]: (“Reji dava vekili müteveffa Pedralli” ibaresiyle.); SF, nr.526, s.84.

[Ayı Balığı Avcısı]: (“Ayı Balığı Kürkleri: Bir Avcı” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.72.

[Ayı Balığı Derileri]: (“Ayı Balığı Kürkleri: Derilerin kurutulması” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.69.

[Ayı Balığı Şelalesi]: (“Ayı Balığı Kürkleri: Behrenin Adasında Bir Şelale” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.73.

[Ayı Balıkları]: (“Ayı Balığı Kürkleri: Ayı Balıkları” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.72.

[Bakır Çayı Köprüsü]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde Soma ile şimendifer istasyonu arasında Bakır Çayı üzerinde altmış beş metre tulûnda dört göz üzerine inşa olunan demir köprü” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.113.

[Bakü Petrol Kuyuları]: (“Bakü petrol gaz kuyuları” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.404.

[Bakü Petrol Kuyuları]: (“Bakü petrol, gaz kuyuları harik-i hailinden bir manzara” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.401.

[Balıkesir İdadi Mülkiyesi]: (“Hareket-i arzdan harap olmuşken saye-i ömr-i envaye-i Hazreti Hilafetpenahide tecdiden imar ve ikmal edilen Balıkesir Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi” ibaresiyle.); SF, nr. 497, s. 37.

[Balıkesir’de Tören]: (“Yirmi beşinci sene-i devriye-i cülus-ı hümayun şeref-i alel’aline olarak Balıkesir’de inşa ve ikmal edilen Depo-yı Hümayunun resmi küşadı” ibaresiyle.); SF, nr. 497, s.36.

[Balıkların Öldürülmesi]: (“Ayı Balığı Kürkleri: Balıkların İtlafı” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.76.

[Balonculuk]: (“Balonculuk: Askerî Balon Arabaları” ibaresiyle.); SF, nr.540, s.313.

- [Balonculuk]: (“Balonculuk: Askerî Balonları” ibaresiyle.); SF, nr.540, s.312.
- [Balonculuk]: (“Balonculuk: Balonların Muhafazası” ibaresiyle.); SF, nr.540, s.309.
- [Balonculuk]: (“Balonculuk: Balonun Uçurulması” ibaresiyle.); SF, nr.540, s.312.
- [Balonculuk]: (“Balonculuk: Sönmüş Balon” ibaresiyle.); SF, nr.540, s.309.
- [Balonculuk]: (Aynı “Balonculuk: Askerî Balon Arabaları” ibaresiyle farklı bir fotoğraf.); SF, nr.540, s.313.
- [Baykal Gölü]: (“Sibiryâ Şimendiferi: Baykal Gölü” ibaresiyle.); SF, nr.530, s.148.
- [Beyrut Kışlası]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde Beyrut’ta inşa olunan kışla-La nouvelle caberne de Beyrout” ibareleriyle.); SF, nr.512, s.276.
- [Beyrut’ta Sebil]: (“Saye-i ömr-i envaye-i Hazreti Padişahîde Beyrut’ta inşa olunan sebil” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.1.
- [Bizert Köprüsü]: (“Tunus’ta Bizert Köprüsü: Bir zırhlının müruru” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.57.
- [Bizert Köprüsü]: (“Tunus’ta Bizert Köprüsü: Hücrenin deniz üzerinden geçişi” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.57.
- [Boğaz Kahve Su Deposu]: (“Müessesat-ı Merahim Gayat-ı Cenap Hilafet-penahiden olarak Kâğıthane’den İstanbul’a isale olunacak menbaa suları: Boğaz Kahve menbaalarının birleştiği depo” ibaresiyle.); SF, nr.506, s.181.
- [Boğaziçi]: (“Boğaziçi Manzaralarından: Bebek üzerinden bir manzara” ve “Une vue de Bosphore” ibareleriyle.); SF, nr.539, s.292.
- [Boğaziçi]: (“Boğaziçi Manzaralarından: Yeniköy Üzerinden Bir Bakış” ve “Une vue de Bosphore” ibareleriyle.); SF, nr.532, s.185.
- [Bor İptidaisi]: (“Bor Kazasında inşa ve küşad edilen mekteb-i iptidai” ibaresiyle.); SF, nr.495, s. 9.

- [Brooklyn Köprüsü]: (“Köprüler: Newyork’ta Brooklyn Köprüsü” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.52.
- [Burhaniye Gümrük Binası]: (“Burhaniye Kazasında Hamidiye İskelesinde müceddeden inşa edilen Rüsumat Dairesi” ibaresiyle.); SF, nr.500, s.85.
- [Bursa Abdal Köprüsü]: (“Bursa’da Çekirge Ovasında Abdal Köprüsü” ve “Le pont Abdal a Brousse” ibareleriyle.); SF, nr.541, s.321.
- [Bursa Eski Kaplıca]: (“Bursa’da Hamamlar: Eski Kaplıcanın büyük havuzu” ve “Les bains thermaux a Brousse: Eski-Kablidza” ibareleriyle.); SF, nr.537, s.257.
- [Bursa Ovası]: (“Bursa Ovası: Çekirge Tarafından Bir Nazar” ve “La Valee de Brousse” ibareleriyle.); SF, nr.544, s.369.
- [Bursa Yeşil Türbe]: (“Bursa’da Yeşil Türbe” ve “Le tombeau vert a Brousse.” ibareleriyle.); SF, nr.540, s.305.
- [Bursa’da Bir Sokak]: (“Bursa’da Bir Sokak” ibaresiyle.); SF, nr.542, s.337.
- [Cehalet Seyyileri]: (“Cehalet Seyyileri: Kırlangıçların Göz Tedavisi!!” ibaresiyle.); SF, nr.541, s.328.
- [Cehalet Seyyileri]: (Aynı “Cehalet Seyyileri: Kırlangıçların Göz Tedavisi!!” ibaresiyle farklı bir fotoğraf.); SF, nr.541, s.328.
- [Çin Sefirleri]: (“Çin’de süferâ-yı ecnebiye ve Çin murahhasları” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.65.
- [Dawson Şehri]: (“Kalondik Altın Madenleri: Dawson Şehri ibaresiyle.); SF, nr.527, s.105.
- [Dede Havlu Mektebi]: (“Saye-i maarif-vaye-i Hazreti Padişahîde Samsun’da müceddeden inşa ve küşad olunan ‘Dede Havlu’ Mekteb-i İptidaisi-La nouvelle ecole primaire de Samsoun” ibareleriyle.); SF, nr.518, s.372.
- [Defter-i Hakanî Nazırı Ziya Paşa]: (“Defter-i Hakanî Nazırı Devletli Ziya Paşa Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.527, s.108.

[Dersaadet'te Çeşme Açılışı]: (“«Hususi Fotoğrafımızden» Çeşme-i dilaranın resm-i küşadı manzaraları: Resm-i küşaddan evvel” ibaresiyle.); SF, nr.516, s.341.

[Dersaadet'te Çeşme Açılışı]: (“Çeşme-i dilaranın resm-i küşat manzaraları: Vükelâ-yı feham-ı hazeratının çeşme başına duhulleri «Fabus Fotoğrafisinden»” ve “L’entree des ministres a la fontaine” ibareleriyle.); SF, nr.516, s.344.

[Dersaadet'te Çeşme Açılışı]: (“Çeşme-i dilaranın resm-i küşat manzaraları: Heyet-i murahhasanın çeşmeyi ziyaretleri” ve “La visite de la Mission Allemande a la fontaine” ibareleriyle.); SF, nr.516, s.345.

[Dersaadet'te Çeşme Açılışı]: (“Çeşme-i dilaranın resm-i küşat manzaraları: Moltke sefinesindeki mühendis talebe «Hususi Fotoğrafımızden»” ve “Les etudiante de la marine de Moltke...” ibareleriyle.); SF, nr.516, s.348.

[Dersaadet'te Çeşme Açılışı]: (“Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin zat-ı şevket-semat Hazreti Şehriyari'ye mülaki olmak üzere Dersaadet'i ikinci defa ziyaretlerinin hatırası olarak inşa ettirdikleri çeşmenin küşadı manzaralarından: Heyet-i muhteremenin muvasalatı «Hususi Fotoğrafımızden»” ve “Inauguration de la fontaine commemorative de la Visite de l'Empreur d'Allemagne a Constantinople: avant l'inauguration” ibareleriyle.); SF, nr.516, s.341.

[Dilaver Bey]: (“Edirne Meclis-i Belediyesi Reis-i İzzetli Dilaver Bey-Dilaver Bey, president de la muniripalite d'Andrinople” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.264.

[Diyarbakır Sanayi Mektebi Halıcılık Sınıfı]: (“Diyarbakır Sanayi Mektebi Halıcılık Sınıfı” ibaresiyle.); SF, nr.502, s.120.

[Diyarbakır Sanayi Mektebi Kunduracılık Sınıfı]: (“Diyarbakır Sanayi Mektebinde Kunduracılık Sınıfı” ibaresiyle.); SF, nr.502, s.124.

[Diyarbakır Sanayi Mektebi Öğrencileri]: (“Diyarbakır Sanayi Mektebi Şakirdanı” ibaresiyle.); SF, nr.502, s.116.

[Diyarbakır Sanayi Mektebi Terzilik Sınıfı]: (“Diyarbakır Sanayi Mektebinde Terzilik Sınıfı” ibaresiyle.); SF, nr.502, s.121.

[Diyarbakır Sanayi Mektebi]: (“Saye-i kemalat sermaye-i Hazreti Padişahîde Diyarbakır’da müceddeden inşa ve küşad olunan Hamidiye Sanayi Mektebi -Tarifi kısm-ı siyasimizde mündericdir-“ ibaresiyle.); SF, nr.502, s.113.

[Diyarbakır Sanayi Mektebi]: (“Saye-i kemalat, sermaye-i Hazreti Padişahîde Diyarbakır’da müceddiden inşa olunan Hamidiye Sanayi Mektebi” ibaresiyle.); SF, nr.546, s.409.

[Doktor Mösyö Saduveanu]: (“Köstence Gureba Hastanesi Müdürü Mösyö Saduveanu” ve “Muma-ileyh Romanya’nın en meşhur operatörlerinden olup ameliyat-ı cerrahiyede haiz-i maharet olduğu kadar şiar-ı insaniyete tevfik-i hareket itibariyle de o derece haiz-i iştihar, mürüvvetli, fukara-perver bir zattır.” ibareleriyle.); SF, nr.528, s.125.

[Edirne Belediye Binası]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde tesis ve inşa ve veladet-i Hümayun Cenab-ı Hilafet-penahiye musadif ruz-ı firuzda resm-i küşadı icra edilen Edirne Daire-i Belediyesi” ve “L’Hotel de Ville d’Andrinople” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.261.

[Edirne Belediyesinde bir Salon]: (“Veladet-i Hümayun Hazreti Hilafet-penahiye musadif ruz-ı firuzda resm-i küşadı icra edilen Edirne Daire-i Belediyesinde bir salon-Une salle d’audiance de la municipalite d’Andrinople” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.265.

[Edirne Kapısı]: (“İstanbul Manzaralarından: Edirne Kapısı” ve “Mösyö G. Berggren’in bir klişesinden” ibareleriyle.); SF, nr.527, s.101.

[Emniyet Sandıkları]: (“Emniyet Sandıkları: Paris Emniyet sandığında âlât-ı musikiye” ibaresiyle.); SF, nr.526, s.89.

- [Emniyet Sandıkları]: (“Emniyet Sandıkları: Paris Emniyet sandığında mücevherat mahfazaları” ibaresiyle.); SF, nr.526, s.89.
- [Emniyet Sandıkları]: (“Emniyet Sandıkları: Paris Emniyet sandığında bisikletler” ibaresiyle.); SF, nr.526, s.92.
- [Esb-i Revani Köşkü]: (“Tahran kurbunda Esb-i Revani Köşkü” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.72.
- [Forth Köprüsü]: (“Köprüler: İskoçya’da Forth Köprüsü” ibaresiyle, biri köprünün inşaatı, diğeri manzarası olmak üzere iki adet fotoğraf bulunuyor.); SF, nr.524, s.53.
- [Fransa Ziraat Sergisi]: (“Ahiren Fransa’da küşat olunan Ziraat Sergisinde Peynir Şubesi” ibaresiyle.); SF, nr.542, s.341.
- [Gabriel d’Annunzio]: (“İtalyan hikâye-nüvis eşheri Gabriel d’Annunzio” ibaresiyle.); SF, nr.531, s.172.
- [Göksu Deresi]: (“Mevsim Resimlerinden: Göksu Deresi” ve “Les eaux douces d’Asie” ibareleriyle.); SF, nr.537, s.261.
- [Göksun Kasabası]: (“Göksun Kasabasının manzarası-La Ville de Keuksoun” ibareleriyle.); SF, nr.519, s.389.
- [Göksun Mekteb-i İbtidaisi]: (“Saye-i maarif-vaye-i Hazreti Padişahide Maraş dahilinde Göksun kasabasında müceddeden inşa ve tesis olunan Mekteb-i İbtidainin resm-i küşadı-Les élèves d’une école primaire a Keuksoun pres de Marach” ibareleriyle.); SF, nr.519, s.385.
- [Göksun Nehri]: (“Maraş dâhilinde Göksun’da bir manzara-Une vue pres de Keuksoun” ibareleriyle.); SF, nr.519, s.388.
- [Gül Yığını]: (“Gül Yığını-Şehrimiz fotoğraflarından bir zatın Amerika’da icra edilen fotoğrafı müsabakasında altın madalya ihraz etmiş bir klişesinden” ibaresiyle.); SF, nr.513, s.289.
- [Halı Dokuma]: (“İran’da Kaliça Nesci” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.76.

- [Halit Ziya Uşaklıgil]: (Aşk-ı Memnu hakkında değerlendirme yapan Mehmet Rauf'un yazısının ilk sayfasında sağ tarafta, Halit Ziya'nın yazısız küçük bir porte fotoğrafı bulunuyor.); SF, nr.524, s.50.
- [Hamburg Köprü İnşaatı]: ("Hamburg Köprüsünün İnşaatı" ibaresiyle.); SF, nr.524, s.53.
- [Hamburg Köprüsü]: ("Köprüler: Hamburg Köprüsü" ibaresiyle.); SF, nr.524, s.53.
- [Hamidiye Etfal Hastanesi Koğuşu]: ("Hamidiye Etfal Hastanesinde bir koğuş-Doktor Fehmi İsmail Bey" ibaresiyle.); SF, nr.503, s.133.
- [Hamidiye Etfal Hastanesi Laboratuvarı]: ("Hamidiye Etfal Hastanesinde Sertabip İzzetli İbrahim Beyefendi ile Doktor Ömer Fuat Bey'in taht-ı hazakatinde bulunan 'Bakteriyoloji' Laboratuvarı" ibaresiyle.); SF, nr.503, s.132.
- [Hamidiye Etfal Hastanesi]: ("Hamidiye Etfal Hastanesinde muayenehane «poliklinik» -Saadetli Horasancı Efendi Hazretleri ile Doktor Hacı Ziya Bey" ibaresiyle.); SF, nr.503, s.129.
- [Hamidiye Karakolu]: ("Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde Babu's-siya-i nam-ı mahalde müceddiden inşa olunan Hamidiye Karakolhanesi" ibaresiyle.); SF, nr.508, s.213.
- [Hicaz Şimendifer Hattı Çalışmaları]: ("Hicaz demiryollarının ilk ameliyat-ı türabiyesi" ibaresiyle.); SF, nr.507, s.196.
- [Hicaz Şimendifer Hattı Çalışmaları]: ("Saye-i Diyanet Sermaye-i Hazreti Hilafet-penahide Cenab-ı Hicaz mağfiret-taraze-füruş ve temdid olunan şimendifer hatlarının Müzeyrib mevkiinde ameliyat-ı türabiyesine resm-i mübaşeret" ibaresiyle.); SF, nr.507, s.194.
- [Hippolyte Taine]: ("Hâkim-i Şehir Hippolyte Taine" ibaresiyle.); SF, nr.501, s.101.
- [İran Şahı ve İstikbaliye Heyeti]: ("Şehametli Muzafferüddin-i Şah Hazretleri ve maiyet-i şehametpenahileri erkânından ve Heyet-i İstikbaliyeyi teşkil

eden zevat-ı kiramdan bazıları” ve “İzzettin Vapur-ı Hümayun-ı derununda ahz olunan fotoğrafı” ibareleriyle.); SF, nr.499, s.80.

[İrkoçuk Şehri]: (“Sibiryâ Şimendiferi: İrkoçuk Şehri” ibaresiyle.); SF, nr.530, s.157.

[İrkut Köprüsü]: (“Sibiryâ Şimendiferi: İrkut Nehri üzerinde ahşap köprü” ibaresiyle yeşil renkli fotoğraf.); SF, nr.530, s.156.

[İrza’hane]: (“İrza’ Hane: Bağçede seyir ve tenezzüh” ibaresiyle.); SF, nr.534, s.216.

[İrza’hane]: (“İrza’ Hane: Emziklerin, süt şişelerinin tathiri” ibaresiyle.); SF, nr.534, s.216.

[İrza’hane]: (“İrza’ Hane: Kahvaltı” ibaresiyle.); SF, nr.534, s.217.

[İrza’hane]: (“İrza’ Hane: Muayene-i Tıbbiye” ibaresiyle.); SF, nr.534, s.217.

[İrza’hane]: (“İrza’ Hane” ibaresiyle.); SF, nr.534, s.212.

[İstanbul Tıbbiye Mektebi]: (“Saye-i muvaffakiyet-vaye-i Hazreti Hilafet-penahide müceddiden inşa olunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Bina-ı Muazzamî” ve Fransızca “La nouvelle ecole de medicine en construction a constantinople” ibareleriyle etrafı çiçeklerle süslü fotoğraf.); SF, nr.508, s.212.

[Kâğıthane Deresi]: (“Mevsim Resimlerinden: Kâğıthane Deresi“ ve “Les eaux douces d’Europe” ibareleriyle.); SF, nr.530, s.145.

[Kâğıthane]: (“Mevsim Resimlerinden: Kâğıthane –Eyüp üzerinden görünüşü-“ ve “Les eaux douces d’Europe” ibareleriyle.); SF, nr.529, s.129.

[Kâğıthane]: (“Mevsim Resimlerinden: Kâğıthane” ve “Mösyö G. Berggren’in bir klişesinden” ibareleriyle.); SF, nr.527, s.100.

[Karpuz Sergileri]: (“Mevsim Resimlerinden: Karpuz Sergileri” ve “Bazar de Melon” ibareleriyle.); SF, nr.539, s.293.

[Kırk Çeşme Kemerî]: (“İstanbul Manzaralarından: Kırk Çeşme Kemerî” ibaresiyle.); SF, nr.532, s.184.

[Kızılırmak]: (“Konya vilayeti dâhilinde Kızıl Irmağın manzarası” ve “Kızıl-Irmak” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.269.

[Konya Halı Kilim Sergi Binası]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde ahiren Konya’da inşa ve resm-i küşadı icra buyrulmuş olan halı ve kilim ve mensucat-ı saire sergisine mahsus binanın heyet-i umumiyesi” ve “Le Batiment de l’exposition des tapis a Coniah” ibareleriyle.); SF, nr.535, s.225.

[Konya Halı Sergisi Binası]: (“Saye-i terakki-vaye-i Hazreti Padişahîde Konya’da küşat olunan halı sergisi binası” ve “L’exposition des tapis tures a Konia” ibareleriyle.); SF, nr.532, s.181.

[Konya İbrahim Paşa Camii]: (“Konya dâhilinde Arabson’da mebanî-i kadimeden İbrahim Paşa Camii Şerifi-Konya muhabirimizin Fotoğrafisinden-” ve “L’antique mosquee İbrahim Pacha a Arabsoun, Konia” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.257.

[Konya Sultan Han]: (“Konya dâhilinde asar-ı kadime-i nefiseden Sultan Han’ın dış kapısı-L’entree du Sultan-Han a Konia” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.260.

[Kral Milan]: (“Müteveffa Kral Milan” ibaresiyle.); SF, nr.522, s.21.

[Kraliçe Wilhelmina]: (“Ahiren izdivac eden Felemenk Kraliçesi Haşmetli Wilhelmina Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.522, s.20.

[Kudüs Mutasarrıfı Cevat Bey]: (“Ahiren Kudüs Şerif-i Mutasarrıflığına tayin buyrulan Atufetli Cevat Beyefendi Hazretleri” ve “S. Exc. Djevad Bey, le nouveau mutessarrif de Jerusalem” ibareleriyle.); SF, nr.534, s.209.

[Kudüs’te Çeşme ve Şadırvan Açılışı]: (“Yine Kudüs’te Cülus-ı Hümayun Hazreti Padişahînin yirmi beşinci sene-i devriyesi münasebetiyle inşa olunan iki çeşme ve üç fiskiyeli bir şadırvanın resm-i küşadı” ibaresiyle.); SF, nr.498, s.53.

- [Kudüs'te Şadırvan]: ("Yine Kudüs'te cülus-ı hümayun Hazreti Padişahînin yirmi beşinci sene-i devriyesi münasebetiyle inşa edilen çeşme ve şadırvanın diğer manzarası" ibaresiyle.); SF, nr.498, s.57.
- [Kudüs'teki Sebil]: ("Kudüs-i Şerifte cülus-ı hümayun Hazreti Padişahînin yirmi beşinci sene-i devriyesi münasebetiyle Bab-ı Halil haricinde yapılan sebilin resm-i küşadı" ibaresiyle.); SF, nr.498, s.52.
- [Kurukemer Su Deposu]: ("Müessesat-ı Merahim Gayat-ı Cenap Hilafet-penahiden olarak Kâğıthane'den İstanbul'a isale olunacak menbaa suları: Kurukemer menbaalarının birleştiği depo" ibaresiyle.); SF, nr.506, s.180.
- [Kurudere Su Deposu]: ("Müessesat-ı Merahim Gayat-ı Cenap Hilafet-penahiden olarak Kâğıthane'den İstanbul'a isale olunacak menbaa suları: Kurudere menbaalarının birleştiği depo" ibaresiyle.); SF, nr.506, s.177.
- [Liman Dairesi]: ("Saye-i ömr-i envaye-i Hazreti Padişahide müceddiden inşa olunan Dersaadet Liman Daire-i Âliyesi" ve "La pr fecture du Port de Constantinople" ibareleriyle.); SF, nr.546, s.404.
- [Lofo Köprüsü]: ("Sibirya Şimendiferi: Lofo Nehri üzerinde demir köprü" ibaresiyle yeşil renkli fotoğraf.); SF, nr.530, s.156.
- [Madame Kroker]: ("Transuval Reis-i Hükümeti Mösyö Kroker'in zevcesi olup ahiren vefat eden Madame Kroker" ibaresiyle.); SF, nr.543, s.364.
- [Maliye Nezaretî Aşar Müdürü Ragıp Bey]: ("Maliye Nezaretî Aşar Müdürü Atufetli Ragıp Beyefendi Hazretleri" ve "S. Exc. Raghib bey, directeur des dimes et taxes au ministere des Finances" ibareleriyle.); SF, nr.533, s.197.
- [Maliye Nezaretî Müşavir Muavini Hakkı Halit Bey]: ("Maliye Nezaretî Müşavir Muavini İzzetli Hakkı Halit Bey" ve "Hakky Haled bey, adjoint du Conseiller des Finances" ibareleriyle.); SF, nr.533, s.196.
- [Maliye Nezaretî Müşaviri Rafawof Bey]: ("Maliye Nezaretî Müşaviri Almanyalı Atufetli Rafawof Beyefendi Hazretleri" ve "S. Exc. Monsieur Rafawof, conseillers du Ministre des Finances" ibareleriyle.); SF, nr.533, s.196.

[Meclis-i Maliye Reisi Nuri Beyefendi]: (“Meclis-i Maliye Reisi Atufetli Nuri Beyefendi Hazretleri” ve “S. Exc. Noury bey, President du Conseil des Finances” ibareleriyle.); SF, nr.533, s.193.

[Mehmet Cavit Bey]: (“Mehmet Cavit Bey ‘İlm-i İktisat’ Muharriri” ibaresiyle.); SF, nr.540, s.308.

[Mehmet Halit Bey]: (“Gazetemiz sahib-i imtiyazı Ahmet İhsan Bey’in pederi, Divan-ı Muhasebat azasından merhum Halit Bey” ve “Mehmed Halid Bey, membre de la Cour des Comptes et pere de Notre directeur-propretaire Ahmed İhsan Bey, mort le 5 fevrier 1901 a Constantinopl” ibareleriyle.); SF, nr.518, s.369.

[Mehmet Rauf]: (“Mehmet Rauf Bey ‘Eylül’ Muharriri” ibaresiyle.); SF, nr.533, s.200.

[Merhum Ahmet Refik Paşa]: (“Dâhiliye Müsteşarı Merhum Ahmet Refik Paşa” ve “Ahmed Refik Pacha, conseillers du Ministere de l’Interieur, mort le 1. Juillet a Constantinople” ibareleriyle.); SF, nr.538, s.277.

[Merhum Şerif Bey]: (“Babıali hukuk müşavirlerinden ve Paris Hukuk Darülfünun mezunlarından merhum Şerif Bey” ve “Cherif Bey, Conseillers-legiste a la S.Porte, diplome de la Faculte de Droit de Paris, mort le 17 juin 1901. il etait ne en 1871.” ibareleriyle.); SF, nr.539, s.289.

[Merzifon’da Rüştîye Açılışı]: (“Saye-i maarif-vaye-i Hazreti Padişahîde Merzifon’da müceddeden inşa ve resm-i küşadı icra olunan Mekteb-i Rüştîye-L’inauguration de la nouvelle ecole: Ruchdie a Merzifon” ibareleriyle.); SF, nr.512, s.272.

[Mev’ud Mülakat Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Mev’ud Mülakat” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.4.

[Midopen Aşçıları]: (“Midopen idaresinde aşçıların çorba ihzarı” ibaresiyle.); SF, nr.522, s.25.

[Midopen İdaresi]: (“Fransa müessesat-ı cedide-i fukara perveranesinden Midopen idaresinde fukaranın itamı” ibaresiyle.); SF, nr.522, s.24.

- [Mirza Mahmut Han]: (“İran’ın Dersaadet Sefir-i Kebiri Alâi’l-mülk Devletli Mirza Mahmut Han Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.68.
- [Mister Gibb ve Zevcesi]: (“İlk cildi geçende saha-ârâ-yı intişar olan ‘Tarih-i Eşar-ı Osmaniye’ ünvanlı eser-i kıymettarın müellif-i muhteremi Mister Gibb Cenaplarıyla zevcesi” ibaresiyle iki ayrı portre.); SF, nr.507, s.200.
- [Mösyö Petro Karavelof]: (“Bulgaristan Reis-i Nazar-ı Cedidi Mösyö Petro Karavelof” ibaresiyle.); SF, nr.529, s.133.
- [Mösyö Stefan Payrikof]: (“Bulgaristan Reis-i Nazırı Mösyö Stefan Payrikof” ibaresiyle.); SF, nr.529, s.133.
- [Murina Balığı Avı]: (“Murina Balığı Saydı: Küçük sandalların paraketeleri toplamaları” ibaresiyle iki küçük fotoğraf yer alıyor.); SF, nr.520, s.409.
- [Murina Balığı Dağı]: (“Murina Balığı Saydı: Balık Başlarından Müteşekkil Bir Dağ” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.412.
- [Murina Balığı İstifi]: (“Murina Balığı Saydı: Balıkların İstifi” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.409.
- [Murina Balığı Tuzakları]: (“Murina Balığı Saydı: Le Photinia Çevresi” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.408.
- [Murina Balıklarının Kurutuluşu]: (“Murina Balıklarının Kurutulması” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.408.
- [Musul Emlak Dairesi]: (“Musul’da Emlak-i Hümayun Dairesi” ibaresiyle.); SF, nr.501, s.100.
- [Musul Valisi Nazım Bey]: (“Musul Vali-i Cedidi Atufetli Nazım Beyefendi Hazretleri” ve “S. Exc. Nazim bey, Je nouveau gouverneur-general de Moussoul” ibareleriyle.); SF, nr.538, s.276.
- [Nablus Mülkiye Mektebi]: (“Saye-i maarif-vaye-i Hazreti Padişahîde Nablus’un şimal cehdinde inşa olunan Mekteb-i İdadi-i Mülkiyenin resm-i küşadı” ibaresiyle.); SF, nr.507, s.197.

- [Nazif Efendi]: (“Edirne Daire-i Belediyesi hendesehanesine memur-ı erkân-ı harbiye kolağalarından fütüvvetli Nazif Efendi- Nazif Efendi, architecte du vilayet d’Andrinople” ibareleriyle.); SF, nr.511, s.264.
- [Niğde Askeriye Binası]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde Niğde Kasabasında inşa olunan depo ve daire-i askeriye”); SF, nr.535, s.229.
- [Niğde Hükümet Konağı]: (“Saye-i mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde Niğde Kasabasında müceddiden inşa kılınan Hükümet Konağı” ve “Le nouveau Conak du gouvernement, a Nighde.” İbareleriyle.); SF, nr.535, s.228.
- [Niğde’de Kışla Vâzı]: (“Niğde’de depo ve kışla-i hümayunun bu defa icra kılınan vaz-ı esasi-i resmi” ibaresiyle.); SF, nr.495, s.9.
- [Nuri Şeyda Bey]: (“Musiki-şinas ve ediba merhum Nuri Şeyda Bey” ve “Nouri Cheida Bey, poete, Dernierement decide a Constantinople” ibareleriyle.); SF, nr.534, s.212.
- [Orhan Gazi Camii]: (“Bursa’da Orhan Gazi Hazretlerinin Camii Şerifleri Meydanı” ve “ Le place de la Mosquee du Sultan Orkhan a Brousse” ibareleriyle.); SF, nr.545, s.385.
- [Orman Meadin ve Ziraat Dairesi]: (“Saye-i mehasin sermaye-i Hazreti Tacdaride ahiren Sultan Ahmet Camii Şerifi civarında inşa olunan Orman ve Meadin ve Ziraat Nezaret-i Celilesi Dairesi” ve “Fabus Fotoğrafisinden” ibareleriyle.); SF, nr. 497, s. 32.
- [Paris Ziraat Sergisi]: (“Paris Ziraat Sergisi: Birinci Mükâfat” ibaresiyle.); SF, nr.531, s.169.
- [Paris Ziraat Sergisi]: (“Paris Ziraat Sergisi: Heyet-i mümeyyiz tarafından öküzlerin muayenesi” ve “Paris’te 1900 sergisinin hitamından sonra dairelerin birinde bir ziraat sergisi küşat edilmişti. Sergilerin müstağni-i izah olan ehemmiyeti bu babda tafsilat-ı zaide itasına lüzum göstermez. Paris’in şu Ziraat Sergisi pek mükemmel olmuş ve memleketin menafi-i ziraiyesi nokta-i nazarından bir hayli malûmat istihsaline hizmet eylemiştir.” bilgileriyle.); SF, nr.531, s.168.

[Posta Güvercinleri]: (“Askerî Güvercinlerin Arabalara Avdeti” ibaresiyle.); SF, nr.536, s.245.

[Posta Güvercinleri]: (“Güvercin beslemek için tertip olunan bir müsabakada güvercinlerin saliverilmesi” ibaresiyle.); SF, nr.536, s.248.

[Posta Güvercinleri]: (“Mahfazasına Sokulmuş Posta Güvercini” ibaresiyle.); SF, nr.536, s.244.

[Posta Güvercinleri]: (“Posta Güvercinleri” ibaresiyle.); SF, nr.536, s.244.

[Posta Güvercinleri]: (“Posta Güvercinlerinin Nakline Mahsus Mahfaza” ibaresiyle.); SF, nr.536, s.244.

[Posta Güvercinleri]: (“Posta Güvercinlerinin Vapurdan Uçuruluşu” ibaresiyle.); SF, nr.536, s.249.

[Prens Henry de Mecklenburg]: (“Felemenk Kraliçesinin zevci Prens Henry de Mecklenburg” ibaresiyle.); SF, nr.518, s.377.

[Ray İhracı]: (“Hamidiye-Hicaz Demiryoluna ait demir çubukların -rayların- Asakir-i Bahriye-i Şahane marifetiyle Beyrut rıhtımına ihracı” ve “Le bateau dechargent les materiaux du chemin de fer de He'djaz” ibareleriyle.); SF, nr.546, s.405.

[Reşit Paşa]: (“ Bu defa uhdelerine rütbe-i vüzerat-ı tevcih buyrulan Maliye Nazırı Devletli Reşat Paşa Hazretleri”, bu ifadenin Fransızcası olan “Son Excellence Rechad Pacha, Ministre des Finances.” ibaresi ve “Fabus Fotoğrafisinden” bilgisiyle.); SF, nr. 498, s.49.

[Romanya Konsolosluğu]: (“Romanya’da Yer-Gök Şeh-bender-hanesi” ibaresiyle.); SF, nr.510, s.241.

[Ronin Köprüsü]: (“Köprüler: Ronin Köprüsü” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.57.

[Rum Patriği Yuvakim Efendi]: (“Rum Patrik-i Cedidi Rütbetli Üçüncü Yuvakim Efendi Hazretleri” ibareleriyle.); SF, nr.537, s.260.

[Rum Patrikhanesinde Tören]: (“Yine Kudüs’te Cülus-ı Hümayun Hazreti Padişahînin yirmi beşinci sene-i devriyesi münasebetiyle Rum

Patrikhanesi civarında icra edilen şehir-ayın” ibaresiyle.); SF, nr.498, s.56.

[Sadayakko]: (“Japonya aktristi olup ahiren Avrupa’yı geşt ü güzar eden Sadayakko” ibaresiyle.); SF, nr.519, s.393.

[Sakız’da Bir Çeşme]: (“Saye-i umran-vaye-i Hazreti Padişahîde ahiren Sakız’da inşa ve küşad olunan çeşme «Kırmızı ve beyaz mermerden mamul olup dört buçuk metre irtifaında ve dört muslukludur»” ve “La nouvelle fontaine a Chio” ibareleriyle.); SF, nr.514, s.305.

[Salıncaklar]: (“Enstantane Fotoğraflarımızdan: Salıncaklar” ibaresiyle.); SF, nr.515, s.321.

[Sebil]: (“Yirmi beşinci sene-i devriye-i cülus-ı hümayun münasebetiyle Musul’da inşa olunan sebilin Hükümet Konağı tarafından görünüşü” ibaresiyle.); SF, nr.501, s.97.

[Seyhan Nehri]: (“Adana’da Seyhan Nehri kenarında Mekteb-i Mülkiye-i İdadi’nin manzarası” ve “Seyhan a Adana” ibareleriyle.); SF, nr.543, s.353.

[Seyhan Sahili]: (“Adana’da Seyhan Sahili” ve “Une vue d’Adana” ibareleriyle.); SF, nr.543, s.356.

[Sibirya Şimendiferi]: (“Sibirya Şimendiferi: Baykal gölünde buzlar üzerinde giden şimendifer vapuru” ibaresiyle.); SF, nr.530, s.148.

[Sibirya Şimendiferi]: (“Sibirya Şimendiferi: Bir Köprü” ibaresiyle.); SF, nr.530, s.157.

[Sultanahmet Meydanındaki Çeşme]: (“Almanya İmparatoru İkinci Kilyom Hazretlerinin Zat-ı Hazreti Padişahi ile mülaki olmak üzere Dersaadet’i ikinci ziyaretlerinin hatırası olarak Sultanahmet Meydanında inşa ve geçen hafta muhtelif resimleri derc olduğu üzere merasim-i mahsusa ile hükümet-i seniyeeye teslim eyledikleri çeşmenin resm-i küşadından sonra alınan manzarası” ibaresiyle.); SF, nr.517, s.360.

[Tahran Sefarethanesi Medhali]: (“Tahran’da Saltanat-ı Seniyye Sefarethanesinin Medhali” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.69.

[Tahran Sefarethanesi]: (“Tahran’da Saltanat-ı Seniyye Sefarethanesi” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.69.

[Tevfik Paşa]: (“Müşiran-ı azamdan riyazi-i şehir merhum Tevfik Paşa [Terceme-i hal, kısım-ı siyaside mündericdir]” ve “Tevfik Pacha-Decede dernierement a Constantinople” ibareleriyle.); SF, nr.536, s.241.

[Travers İhracı]: (“Hamidiye-Hicaz Demiryoluna ait traverslerin Asakir-i Bahriye-i Şahane marifetiyle Beyrut rıhtımına ihracı” ve “Le materiaux du Chemin de fer de Hedjaz a Beyrouth” ibareleriyle.); SF, nr.546, s.408.

[Uçan ve Yüzen Makine]: (“Avustralyalı Kardes nam zatın eser-i icadı olan şu makine hem havada uçmak hem denizde yüzmek için tertip olunmuştur. İcra edilen tecrübelerde denizde pek güzel yüzdüğü tahakkuk etmiştir. Mamafih makinenin kuvvetinde biraz noksan görüldüğünden, bu ikmal edilince tayeran tecrübelerine de başlanacaktır. Bunda da muvaffakiyet hâsıl olursa havada seyahat meselesi halledilmiş demektir. Yirminci asır için âlâ bir hüsn-i ibtida” bilgisiyle.); SF, nr.523, s.37.

[Ürgüp]: (“Ürgüp’ün Manzara-yı Umumisi” ibaresiyle.); SF, nr.495, s.8.

[Üzümler]: (“Üzümler-Şehrimiz fotoğraflarından bir zatın Amerika’da icra edilen fotoğrafı müsabakasında altın madalya ihraz etmiş bir klişesinden” ibaresiyle.); SF, nr.513, s.292.

[Venedik Gemileri]: (“Venedik Gemileri” ibaresiyle.); SF, nr.523, s.41.

[Vidin’de Yoksul Öğrenciler]: (“Vidin’de müesses Mekteb-i İslamiyenin ahali-i hamiyetmendan tarafından elbas edilmiş fukara-yı etfali” ibaresiyle.); SF, nr.522, s.17.

[Wagner]: (“Musiki Dâhilerinden Wagner” ibaresiyle.); SF, nr.542, s.345.

[Windsurf Kasrı]: (“İngiltere Kraliçesinin vefat ettiği Windsurf Kasrı” ibaresiyle.); SF, nr.519, s.396.

[Yalova Kaplıca Hamamları]: (“Yalova Kaplıcalarında Ahiren İnşa Olunan Hamamlar” ibaresiyle.); SF, nr. 508, s. 217.

[Yalova Kaplıcaları]: (“Ahiren Islah ve Tevsi’ Kılınan Yalova Kaplıcalarının Heyet-i Umumiyesi” ibaresiyle.); SF, nr. 508, s. 216.

[Yalova’da Bir Kaplıca]: (“Yalova Kaplıcalarında Bir Menbaa” ibaresiyle.); SF, nr.508, s.220.

[Yozgat Mektep Çocukları]: (“Yozgat Mekteb-i İdadi-i Mülki ve Mekteb-i İptidai-i Şakirdanının yevm-i mesud-ı mezkurde müceddeden iksa edilen elbiseleriyle alınmış fotoğrafları-Mahalinden gönderilen fotoğraftan-” ibareleriyle.); SF, nr.505, s.164.

[Yozgat Saat Kulesi]: (“Yozgat’ta Daire-i Hükümet piş-gahında caddenin müntehasında inşa olunan saat kulesi” ibareleriyle.); SF, nr.505, s.165.

[Yozgat’ta Cülus Kutlaması]: (“Yirmi beşinci sene-i devriye-i cülus-ı hümayun münasebetiyle Yozgat’ta Daire-i Hükümet piş-gahında icra kılınan şehr-ayin-Mahalinden gönderilen fotoğraftan-” ibareleriyle.); SF, nr.505, s.161.

[Yozgat’ta Mektep Açılışı]: (“Yozgat’ta arpalık nam-ı mahalde derdest-i inşa bulunan İnas Mekteb-i Rüştisiyle Zukur-ı İbtidai-i Mektebinin resm-i tesisleri-Mahalinden gönderilen fotoğraftan-” ibareleriyle.); SF, nr.505, s.165.

[Yunan Heykeli]: (“Yunanistan’da Serigo Adası kurbunda Kar-ı Deryada keşfedilen bu heykel vaktiyle Yunanistan’dan Roma’ya naklolunurken sefinenin gark olması üzerine na-bedid olan asar-ı bediadan biridir ki Sanayi-i Nefise nokta-i nazarından haiz olduğu kıymet pek bâlâdır. Cezire-i mezkure civarında dalgıçlar vasıtasıyla tahariyata devam edilmekte olduğu cihetle daha birçok asar-ı nadire-i sanata dest-res olunacağı ümit ediliyor.); SF, nr.526, s.85.

[Yusuf Ziya Paşa]: (“Şûra-yı Devlet Bidayet Mahkemesi Reisi Merhum Yusuf Ziya Paşa” ve “Youssof Zia Pacha, president du tribunal de premiere

instance du conseil d'Etat, mort le 4 Ferrirer 1901 a constantinople” ibareleriyle.); SF, nr.517, s.353.

[Zile’de At Yarışı]: (“Zile Panayırında İcra Edilen At Yarışı: Yarış Başlarken” ibaresiyle.); SF, nr.510, s.245.

[Zile’de Güreş]: (“Zile’de her sene kışadı mutat olan panayırın bu sene hitamını mütakip icra olunan güreş” ibaresiyle.); SF, nr.510, s.244.

2.3.2. Karikatürler

[Misafir Karşılama]: (“Mündericatsız Hikâye: Mösyö Misafirlerini Karşılıyor” ibaresiyle altı kareden oluşan karikatür.); SF, nr.520, s.413.

[Palto Giydiren Çocuk]: (“Mündericatsız Hikâye: Mösyö Palto Giyiyor” ibaresiyle altı kareden oluşan karikatür.); SF, nr.522, s.29.

2.3.3. Resimler

[Ahenk-i Nistan Tablosu]: (“Müntehab Levha: Ahenk-i Nistan” ibaresiyle hafif pembe renkte tablo.); SF, nr.523, s.33.

[Akşam Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Akşam” ibaresiyle.); SF, nr.512, s.280.

[Almanya İnşaat-ı Bahriye]: (“Almanya’da İnşaat-ı Bahriye: Almanya’nın son senelerde fevkalade terakki ettirdiği inşaat-ı bahriyeden kil destgahlarının bir nümunesi ki Amerika’ya işlemek üzere saatte yirmi iki mil süratli bir vapurun kızaktaki halini gösteriyor” ibaresi ve “Gemra” imzalı tablo.); SF, nr.514, s.308.

[Almanya Sefiri Biberstein]: (“Almanya Sefiri Asaletli Biberstein Cenapları” ibaresiyle); SF, nr.516, s.345.

[Amiral Kistler]: (“Almanya Hükümetinin Çin Kuvâ-yi Bahriye Amirali Kistler” ibaresiyle.); SF, nr.495, s.5.

[Bağlar Arasında]: (Topladığı çiçekleri buket yapan bir adam resminin olduğu tablo. Çerçevenin içinde ‘Bağlar Arasında’ yazıyor, süslü bir kitap reklamı.); SF, nr.520, s.411.

- [Bahar Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Baharda” ibaresiyle.); SF, nr.526, s.81.
- [Bahar ve Aşk Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Bahar ve Aşk” ibaresi ve “Eduard Bisson 1898” imzasıyla.); SF, nr.526, s.88.
- [Balıkçı Kızlar Tablosu]: (“Tablo: Balıkçı Kızlar” ibaresiyle, iki sayfayı kaplayan orta sayfa tablosu.); SF, nr.500, s.88-89.
- [Bir Kadın Siması Tablosu]: (“Levha: Bir Kadın Siması” ibaresi ve “Yenbach 1899” imzalı tablo.); SF, nr.539, s.300.
- [Bismark Heykeli Açılış Töreni]: (“Müteveffa Prens Bismark namına rekz olunan heykelin Almanya İmparatoru Hazretleri tarafından bir suret-i mutantanada icra-yı resm-i küşadı” ibaresiyle “E. Gimmer Borlin, 16 Juni 1901” imzalı tablo.); SF, nr.538, s.281.
- [Bismark Heykeli]: (“Bismark’ın Son Heykeli” ibaresiyle.); SF, nr.541, s.329.
- [Büyük Kilise]: (“Avrupa’nın Meşhur Şehirleri: Stockholm’de Büyük Kilise ve Sokağı” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.121.
- [Cebelli Kız Tablosu]: (“Ressam Hazreti Şehr-yarı Mösyö Zonaro’nun tablolarından: Cebelli Kız” ibaresiyle.); SF, nr.510, s.248.
- [Çiçek Demeti Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Çiçek Demeti” ibaresiyle.); SF, nr.542, s.344.
- [Çin Askeri]: (“Çin asakirinin heyet-i hazırası” ibaresiyle.); SF, nr. 496, s. 25.
- [Çin Bayrakları]: (“Çinlilerden alınan bayraklar” ibaresiyle.); SF, nr.509, s.236.
- [Çin Köşü]: (“Çin’de asker cemi için kullanılan kös” ibaresiyle.); SF, nr. 496, s. 24.
- [Çingene Kızı Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Çingene Kızı” ibaresiyle.); SF, nr.545, s.388.
- [Çocuklar Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Çocuklar” ibaresiyle orta sayfa resmi.); SF, nr.535, s.232-233.
- [Dur Biraz Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Dur Biraz!” ibaresiyle Arthur Elsley’nin orijinal ismi *Wait A Minute* olan tablosu.); SF, nr.514, s.312.

- [Dük Henry]: (“Kraliçe Wilhelmina Hazretlerinin nişanlıları Dük Henry de Mecklenburg Schwerin Cenapları” ibaresiyle.); SF, nr.505, s.169.
- [Edirne’de Şehr-ayın Heyeti]: (“Edirne’de İkinci Fırka-i Hümayun tarafından yirmi beşinci sene-i devriye-i cülus-ı hümayun münasebetiyle icra edilen şehr-ayın istihzaratının heyet-i umumiyesi” ibaresiyle.); SF, nr.500, s.84.
- [Edirne’de Şehr-ayın]: (“Edirne’de İkinci Fırka-i Hümayun tarafından yirmi beşinci sene-i devriye-i cülus-ı hümayun münasebetiyle icra edilen şehr-ayın” ibaresiyle.); SF, nr.500, s.81.
- [Elektrik Işığıyla Tedavi]: (“Ziya müessir bir devadır: Kopenhag’ta elektrik ziyasıyla tedavi. Muallim Finest darü’l-ameliyatta” ibaresiyle.); SF, nr.529, s.137.
- [Envaye-i Hayat Tablosu]: (“Müntehab Levha: Envaye-i Hayat” ibaresiyle.); SF, nr.524, s.49.
- [Enzar-ı Şefkat Tablosu]: (“Tablo: Enzar-ı Şefkat” ibaresiyle, orta sayfa tablosu.); SF, nr.503, s.136-137.
- [Felemenk Kraliçesi]: (“Felemenk Kraliçesi Haşmetli Wilhelmina Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.518, s.380.
- [Fransa’da Avukat Kadınlar]: (“Fransa’da Avukat Kadınlar” ibaresinin iki yanında iki resim bulunuyor. Bunlar: “Dava Vekili Madame Petite” ve “Dava Vekili Matmazel Schauen”); SF, nr.518, s.380.
- [Fransız Torpidosu]: (“Frame-nam Fransız torpidosunun Bireus zırhlısıyla müsademe ve suret-i garkı” ibaresi ve “Bosio” imzasıyla.); SF, nr. 496, s. 21.
- [Gustav Adolf Meydanı]: (“Avrupa’nın Meşhur Şehirleri: Stockholm’de Gustav Adolf Meydanı” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.121.
- [Güneş Işığıyla Tedavi]: (“Ziya müessir bir devadır: Ziya-yı şems ile tedavi” ibaresiyle.); SF, nr.529, s.136.

[Hamakta Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Hamakta” ibaresiyle, altında şiir bulunan bir tablo.); SF, nr.527, s.104.

[Hasat Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Hasat” ibaresiyle orta sayfa tablosu.); SF, nr.545, s.392-393.

[Henry Duborie]: (“Müteveffa Henry Duborie” ibaresiyle.); SF, nr.517, s.364.

[Hırçın Tablosu]: (“Tablo: Hırçın” ibaresiyle, orta sayfa tablosu.); SF, nr.509, s.232-233.

[Hohenzollern Kasrı]: (“Prusya kraliyeti hanedanının namına mensup Hohenzollern Kasrı” ibaresiyle.); SF, nr.517, s.356.

[İmparatoriçe Frederich]: (“Müteveffa İmparatoriçe Frederich” ibaresiyle.); SF, nr.544, s.373.

[İngiltere Kralı Yedinci Edward]: (“İngiltere Kralı Haşmetli Yedinci Edward Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.516, s.337.

[İngiltere Kraliçesi Aleksandra]: (“İngiltere Kraliçesi Haşmetli Aleksandra Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.516, s.337.

[İntizar Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: İntizar” ibaresiyle.), SF, nr.529, s.130.

[İran Sadrazamı]: (“Sadrazam-ı İran Ali Asgar Han Hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.68.

[İran Şahı]: (“Misafir-i Hassü'l-hass Hazreti Şehr-yarı İran Şahı Şehametli Muzafferüddin Şah Kaçar Hazretleri” ibaresi ve “L. Satrattin” imzasıyla.); SF, nr.499, s.65.

[İran'da Asker Talimleri]: (“İran'da asker talimleri” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.77.

[Kadın Simaları Tablosu]: (“Levha: Kadın Simaları” ibaresi ve “Beth unz 91” imzalı hafif kırmızı renkte bir tablo.); SF, nr.531, s.164.

[Kadın Tefekkürleri Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Kadın Tefekkürleri” ibaresiyle.); SF, nr.544, s.372.

[Kadın Tefekkürleri Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Kadın Tefekkürleri” ibaresiyle farklı bir tablo.); SF, nr.544, s.380.

- [Kar Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Kar” ibaresiyle.); SF, nr.520, s.405.
- [Kar Üzerinde Tablosu]: (“Tablo: Kar Üzerinde” ibaresiyle, orta sayfa resmi.); SF, nr.513, s.296-297.
- [Kastamonu Çeşmesi]: (“Yirmi beşinci sene-i müteyemmene-i devriye-i münasebetiyle Kastamonu’da inşa edilen çeşme” ibaresiyle.); SF, nr.501, s.104.
- [Kıraat Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Kıraat” ibaresiyle kenarları yeşil, çiçeklerle süslenmiş tablo.); SF, nr.532, s.177.
- [Kıraat-ı Muhit Tablosu]: (Deniz kenarında oturmuş, denizi seyreden hafif pembe renkli resim. Resim altı şiirlerden birinin resmi.); SF, nr.531, s.161.
- [Kış Manzarası Tablosu]: (“Tablo: Kış Manzarası” ibaresiyle.); SF, nr.519, s.392.
- [Kış Tablolarından]: (“Tablo: Elvah-ı Şitadan” ibaresiyle, orta sayfa resmi.); SF, nr.515, s.328-329.
- [Kızak Tablosu]: (“Levha: Kızak” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.124.
- [Kont Bili ve Eşi]: (“Almanya Başvekili ve Hariciye Nazır-ı Cedidi Kont Bili ve Refikası” ibaresiyle yan yana iki ayrı portre.); SF, nr.514, s.309.
- [Kont Valderse]: (“Çin’de Asker-i Muhtelita Baş Kumandanı Kont Valderse” ibaresiyle.); SF, nr. 496, s. 20.
- [Kontanka’da Asma Köprü]: (“Kontanka’da Asma Köprü” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.12.
- [Köy Âlemi Tablosu]: (“Levha: Köy Âlemi” ibaresiyle yeşil renkli orta sayfa tablosu.); SF, nr.530, s.152-153.
- [Kraliçe Viktorya]: (“Müteveffa Kraliçe Viktorya’nın altmış yaşındaki tasvirleri” ibaresiyle.); SF, nr.516, s.340.
- [Kraliçe Viktorya]: (“Müteveffa Kraliçe Viktorya” ibaresiyle.); SF, nr.516, s.340.

- [Kraliçe Wilhelmina]: (“Ahiren Dük Henry de Mecklenburg’a nişanlanan Flaminin Kraliçesi Wilhelmina Hazretlerinin son resimleri” ibaresiyle.); SF, nr.505, s.168.
- [Kürklü Kadın Resmi]: (“Kürkler İçinde” ibaresiyle.); SF, nr.507, s.201.
- [Levha-i Tasvir Tablosu]: (“Levha-i Tasvir” ibaresiyle, orta sayfada yer alan kadın profili.); SF, nr.506, s.184-185.
- [Lord Armstrong]: (“Meşhur Armstrong topları mucidi olup bu defa vefat eden Lord William Armstrong” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.5.
- [Lord Lansdvon]: (“İngiltere Hariciye Nazır-ı Cedidi Lord Lansdvon” ibaresiyle.); SF, nr.515, s.325.
- [Matmazel Jean Julie], (“Tepebaşı Konserinde teganni eden Matmazel Jean Julie” ibaresiyle, kenarı çiçek süslemeli bir tablo.); SF, nr.502, s.117.
- [Mini Miniler Tablosu]: (“Levha: Mini Miniler” ibaresiyle.); SF, nr.513, s.293.
- [Mösyö Crispi]: (“İtalya Başvekil Sabıkı Müteveffa Mösyö Crispi” ibaresiyle.); SF, nr.544, s.373.
- [Mösyö Kroker]: (“El-yevm Avrupa’da bulunan Transuval Reis-i Hükümeti Mösyö Kroker” ibaresiyle.); SF, nr.509, s.228.
- [Mösyö Kroker’in Kızları]: (“Transval Reis-i Hükümeti Mösyö Kroker’in kerimleri” ibaresiyle.); SF, nr.509, s.229.
- [Mösyö Mack McKinley]: (“Amerika’da tekrar reis-i hükümet-i intihab edilen Mösyö McKinley” ibaresiyle.); SF, nr.505, s.172.
- [Mösyö Pis Von]: (“Fransa Hükümetinin Pekin Sefiri Mösyö Pis Von” ibaresiyle.); SF, nr.495, s.5.
- [Mösyö Pol de Şanıl]: (“Bu kere şehrimizi ziyarete gelip bir kıta-i murassa-i Osmanî nişan-ı zişanî itâ buyrulan Fransa Meclis-i Mebusani Reisi Mösyö Pol de Şanıl” ibaresiyle.); SF, nr. 497, s. 40.
- [Mösyö Von Schwarzen Steins]: (“Almanya Hükümetinin Pekin Sefir-i Cedidi Mösyö Von Schwarzen Steins” ibaresiyle.); SF, nr. 495, s.5.

- [Mösyö Zanardelli]: (“İtalya Reis-i Vükelâ-yı Cedidi Mösyö Zanardelli” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.5.
- [Musikişinas Verdi]: (“Musikişinas-ı şehir müteveffa Verdi” ibaresiyle.); SF, nr.517, s.356.
- [Nağme-i Bahar Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Nağme-i Bahar” ibaresiyle.); SF, nr.527, s.97.
- [Nağme-i Teselli Tablosu]: (“Nağme-i Teselli” ibaresiyle.); SF, nr.525, s.68.
- [Newski Prospekt Caddesi]: (“Avrupa’nın meşhur şehirleri: Petersburg’da Newski Prospekt Caddesi” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.8.
- [Nicolai Köprüsü]: (“Petersburg’da Nicolai Köprüsü” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.9.
- [Osmanlı Sergi Şubesi Binası]: (“Bin Dokuz Yüz Meşhir-i Umumisinde Osmanlı Şubesi” ibaresiyle.); SF, nr.495, s.1.
- [Osmanlı Sergisi]: (“Bin Dokuz Yüz Sergisi Osmanlı Şubesinden bir manzara” ibaresiyle.); SF, nr. 495, s.4.
- [Paris Sergisinde Almanya Şubesi]: (“Almanya’nın 1900 sergisine müşareketi: 1900 Paris Sergisinde Almanya Şubesi” ibaresiyle.); SF, nr.518, s.373.
- [Prens Duhuenluhe]: (“Almanya Baş Vekil Sabıkı Müteveffa Prens Duhuenluhe” ibaresiyle.); SF, nr.539, s.301.
- [Prens Radolin]: (“Almanya’nın Paris Sefir-i Cedidi Prens Radolin «evvelce Dersaadet sefaretinde bulunmuştu.»” ibaresiyle.); SF, nr.515, s.325.
- [Prens Tuan]: (“Çin Resimlerinden: Prens Tuan” ibaresiyle.); SF, nr. 497, s.44.
- [Prusya Hükümdarları]: (“Bu kere iki yüzüncü sene-i tesisi şenlikleri icra kılınan Prusya Hükümdaranı” başlığında ayrı ayrı beş portre. Bunlar; “Goran Elektro Frederic Wilhelm”, “Kral Üçüncü Frederic Wilhelm”, “Dördüncü Frederic Wilhelm”, “İmparator Üçüncü Frederic”, “Prusya Kralı ve Almanya İmparatoru Birinci Wilhelm”); SF, nr.517, s.357.
- [Ressam Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Ressam” ibaresiyle orta sayfa resmi.); SF, nr.543, s.360-361.

[Rüzgârla Hareketin Sandallara Tatbiki]: (“Rüzgârla Hareketin Sandallara Tatbiki: Almanya’da nehir ve göllerde işlemek üzere bir nevi rüzgârla müteharrik sandal inşa olunmuştur ki pervaneleri açıkta dönerek hava-ı nesimiye-i tesir sayesinde hareket eyliyor. Bu sandalların en büyük faydası o cesamette bir sandala pervanesi suda dönmek üzere lazım gelen kuvvetin hamsine müsavi bir kuvvetle hareket etmektedir ki bunun makine fenninde ne büyük faydası olacağını söylemek kabil değildir.” bilgisiyle.); SF, nr.545, s.389.

[Sabah Kahvesi Tablosu]: (“Tablo: Sabah Kahvesi” ibaresiyle.); SF, nr.501, s.105.

[Sayfiye Binası]: (“Bahr-ı Hazar sahilinde bir sayfiye-i şahî” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.72.

[Sazende Tablosu]: (“Mösyö George Hard’ın tablolarından: Sazende” ibaresiyle.); SF, nr.512, s.281.

[Sevda Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Sevda” ibaresiyle.); SF, nr.517, s.361.

[Stockholm Kraliyet Sarayı]: (“Avrupa’nın Meşhur Şehirleri: Stockholm’de Sarayı Kralî” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.117.

[Stockholm Limanı]: (“Avrupa’nın Meşhur Şehirleri: Stockholm limanının uzaktan görünüşü” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.120.

[Stockholm Meydanı]: (“Avrupa’nın Meşhur Şehirleri: Stockholm’de Homegarden Sarayı ve Scooter Place Meydanı” ibaresiyle.); SF, nr.528, s.116.

[Şimdi Geliriz Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Şimdi Geliriz Tablosu!” ibaresiyle Arthur Elsley’nin orijinal ismi *Goodbye-Little Girl with Puppies* olan tablosu.); SF, nr.514, s.313.

[Şiraz Vekil Medresesi]: (“Şiraz’da Vekil Medresesi” ibaresiyle.); SF, nr.499, s.73.

[Tabii Ayna Tablosu]: (“Müntehab Levha: Tabii Ayna” ibaresiyle.); SF, nr.523, s.40.

[Tablo]: (“Tablo” ibaresiyle “R. Zong X. A.” imzalı orta sayfada yer alan bir kadın tablosu.); SF, nr.537, s.264-265.

- [Tenezzüh Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Tenezzüh” ibaresiyle.); SF, nr.533, s.201.
- [Tenezzüh-i Etfal Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Tenezzüh-i Etfal” ibaresiyle.); SF, nr.546, s.412.
- [Terane-i Rebia Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Terane-i Rebia” ibaresiyle.), SF, nr.541, s.332.
- [Ufuklara Karşı Tablosu]: (“Müntehab Levhalar: Ufuklara Karşı” ibaresiyle.); SF, nr.538, s.273.
- [Uyanmasın Tablosu]: (“Uyanmasın” başlıklı şiirin tablosu.); SF, nr.515, s.324.
- [Viyana]: (“Viyana Şehrinde Yeni Köprü” ibaresiyle orta sayfa resmi.); SF, nr.544, s.376-377.
- [Winter Kasrı]: (“Petersburg’da Winter Kasrı” ibaresiyle.); SF, nr.521, s.9.
- [Yelkenle Kızak Eğlenceleri]: (“Levha: Almanya’da yelken ile kızak eğlenceleri” ibaresiyle.); SF, nr.522, s.28.
- [Yemen Resmî Dairesi]: (“Saye-i Mamuriyet-vaye-i Hazreti Padişahîde Yemen’de ahiren inşa olunan Daire-i Resmî” ibaresiyle.); SF, nr. 496, s.17.
- [Yeni Balon Tecrübeleri]: (“Yeni Balon Tecrübeleri: Geçende Paris’te 12 Temmuz’da balonların istenilen cihete sevkine dair bir tecrübe icra edilmiştir. Baron Santos de Mon Lonşan’dan hareketle Eiffel Kulesinin etrafını dolaşmış ve tekrar nokta-i azimetine avdete muafık olmuş olduğundan balonlara duman takmak meselesinin zaman-ı hali takrip ediyor demektir.” ibareleriyle.); SF, nr.542, s.340.
- [Yine O Sima Tablosu]: (“Ressam-ı mumaileyhin diğer bir tablosu: Yine O Sima” ibaresiyle Zonaro’nun başka bir tablosu.); SF, nr.510, s.249.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEÇİLMİŞ METİNLER

3.1. AVRUPA BASINIYLA İLGİLİ YAZILAR

ESMAR-I MATBUAT

11

Gabriele d'Annunzio'nun Yeni Romanı-Mevzu-ı Hikâye-Bais Olduğu Münakaşat-Bir Mesele-i Sanat-İtalyalı Enrico Penzance'nin Mektubu-Fransa Üdebasından Marcel Prevost'ın Mütalaatı-Netice-i Karar-İmtihanlar-Matbuat-Sütunlarda Cereyan Eden Mübahasat-İmtihanların Menafi ve Mehaziri-Mualliminin Notları-Bakalorya-Hakk-ı Cehalet-Şehadetnamelerin Aks-i Delaleti-Larome Vezula-Fesad-ı Ahlâk-Heyet-i Mümeyyize-Almanların Terakkiyatı-İklim-İstidadat-ı Tabi'yye-Terbiye-Yeni Almanya.

Gabriele d'Annunzio'nun, bu İtalyalı edib-i sanatorun “Ateş-i Aşk”, yahut sadece “Ateş”^{*} ismindeki yeni romanı üzerine hükümet-i bedayia ait bir mesele İtalya ve Fransa matbuatında pek ziyade mucib-i münakaşa olmaktadır. Bu mübahasatın esas-ı tevellüdünü anlamak için evvela hikayenin mevzuunu tetkik etmeliyiz:

“Ateş-i Aşk” zinde bir eserdir. Bunda mehasin-i elfaz ancak ihtirasat-ı amîkayı, teheyücat-ı hissiyeyi tercüme için kullanılmıştır. d'Annunzio bu romanı kadar hakikat ve elvan ile, anat-ı hafife-i mütenevvia ile meşbu' bir kitap yazmamıştır. Zannedilir ki hararetli enfâsıyla sahifeler iştiâl ediyor; feveran-ı hissiyatı o kadar şiddetlidir. Ruh-nüvaz ve samimi üslubu, tabında ifadatı, raşenak tahayyülatı, musikar-ı şiiri fikri meftun, kalbi meshur etmemek kabil değildir. “Ateş-i Aşk” d'Annunzio'nun diğer hikâyelerine nispeten afif bir eser addolunabilir; mamafih bunda da bir hiffet-i mültezime-i lisan ile muharrer serbâzâne baplar mevcuttur.

“Ateş-i Aşk”ın beş yüz altmış sahifesi kâmilten iki şahsın, Stelyo Efrona ile metresi Foskarini'nin münasebat-ı âşıkanelerini hikâyeden ibarettir. Genç şair Stelyo Efrona gençliğine rağmen İtalya muharrirlerinin en sahib-i deha, en

^{*} Il Fuoco, par Gabriele d'Annunzio, I vol. Milan, 1900

müştehiridir. Şöhret ve dehası o derecededir ki bütün genç muharrirler onu üstatları olmak üzere [42] alkışlıyorlar, bütün kadınlar ondan başkasını düşünmüyorlar; fakat o muvakkaten kalbini Shakespeare ve Ibsen'in piyeslerini oynamakta mahir olan meşhur trajediyenlerden Foskarini'ya vermiştir; yazmak tasavvurunda bulunduğu bir trajedinin başlıca rolünü de ona saklamaktadır.

Hikâyenin bidayetinde Stelyo Efrona bir konferans vermek için Venedik'e geliyor –nitekim d'Annunzio kendisi de gelmiştir-; konferansının mevzuu “Timsal-i Hazân=I'allegarie de l'automne”dir - d'Annunzio da aynı mevzuu intihâb etmişti-; bunda sonbahar ve Venedik'ten kemal-i belagatle bahsediyor. Konferans bittikten sonra sami'nin Foskarini'nın muhibbesi olan gayet güzel bir kızın, Donatella Arvale'ın, teganni ettiği bir kantoyu dinliyorlar. Akşam, Stelyo metresiyle birleştiği vakit yanında güzel kantatrisi buluyor. Foskarini'nın evinde taam ediliyor, hükümet-i bedayia, tarihe müteallik birçok mesail mevki-i münazaraya çekiliyor. Sonra Donatella Venedik'i terk ettiğinden Stelyo metresiyle yeniden yalnız kalıyor...

Hikâyenin bu kısmı kitabın yüz elli sahifesini işgal ediyor; kalan dört yüz sahife ihtiyar trajedibenin, genç aşığını ağuş-ı inhisarında tutamayacağını anlamasından mütehassıl ıztıraplar, elemeler, bîç-tablardan bahistir. Stelyo ise yalnız kendi şöhret-i edebiyyesini, roman ve tiyatrolarını düşünüyor, Venedik'in ezvâk-ı müskiresini, neşve-i hayatını kemal-i saadette emiyor. Ötede zavallı kadının her tarafını ihtiyac-ı buse yakıp tutuşturuyor, istiyor ki âşığı bir iştihak-ı sevda ile kendine sarılarak öylece saatlerle kalsınlar... Stelyo metresinin afv ve istirahat ile mahmul nazarlarına, ayaklarına serptiği gözyaşlarına acıyarak bir müddet bütün hevesatını ifaya çalışıyor; lakin bu garâm kendince o kadar tezayüt ediyor ki artık çalışmasına da mani oluyor... Bîçare Foskarini anlıyor ki incizâbât-ı mütekabile mefkuddur. Perişan ve muztar, bir gün, eser-i nefis vücuda getirmesine mani olduğu âşığının sayt-ı dehasını kurtarmak için kaçıyor...

İşte yalnız bu iki şahıs bütün romanı zapt etmiştir: Venedik kanalının emvâc-ı minaisi üzerinde sandalla tenezzühler, ismerâr-ı şâmın ahzân-ı mübhemesi içinde seyrânlar, samim-i derunlarını, hüviyet-i maziye ve maneviyelerini biri birine keşif ve takrir edişler... D'Annunzio bu eserde hayatını

tahlil, bütün gördüğü şeyleri tersim ve teganni etmek istemiştir. İçinde vakayi ve harekât mefkuddur. Genç üstat asar-ı sairesinin hiçbirinde bu kadar beşerî ve şahsî bir sanat göstermemiş, hiçbir kitabında ırkının mevâhib-i tabiiyesini bu kadar güzel isti'mal etmemiştir. “Ateş-i Aşk” d’Annunzio’nun enfes-i asarı olmak üzere kabul edilebilir.

Tesssürât ve ihtisat-ı hariciyeyi kuvve-i muhayyilesinin ilhamatıyla zî-hayat-ı tesavir şeklinde bu eserde ittihat ettirebilmiştir. Bütün bundan evvelki romanlarında sarf-ı nakil ve hikâye etmek, kâh Burcke, Dostoyevski, Tolstoy ve kâh Nietzsche ve Raskin’den iktibas-ı feyzederek Avrupa modasını zarifane takip etmekle uğraşırdı. “Ateş-i Aşk” da hiç kimsenin mukallit ve muakkibi değildir, yalnız kendi şahs-ı şahsisidir. Zaten eserinin kahraman-ı hakikisi ne Stelyo, ne de ihtiyar aktristir; hüzn-i dil-ârâsının, nezih ve saf simasının, revnak ve azametinin binlerle ânâtıyla Venedik şehir-i latifidir. Bütün roman Venedik’in renkleri, raihaları, velveleriyle meşbu’ gibidir. Uzun, bıktırıcı tafsilat ve tasvirat yoktur; yalnız hikâye satır-be-satır Venedik’in güzellikleriyle, ruhuyla mezc ve teflik edilmiştir. Kanalların, kayaların, çanların bu mütemadi tahatturu karie hakiki bir mesti-i lezaiz-perestane bahşediyor.

Münekkitler hikâyenin bu şiir ve sanat cihetini takdir ile beraber mevzuun suret-i intihap ve tertibini pek ziyade mugayir-i adap ve nezaket bularak eseri şiddetli bir hareket-i itiraziye ile istikbal ettiler; o kadar ki İtalya’da büyük bir heyecan husule geldi; çünkü romanda sergüzeşt-i âşıkaneleri tasvir edilen Stelyo bizzat d’Annunzio, Foskarini de Avrupa ve Amerika’da muvaffakiyat-ı sanatkaranesiyle ikinci bir Sarah Bernard olmak üzere tanılan aktris Eleonora Duse idi. Kitapta ikisi de o kadar sarih tasvir edilmiştir ki bunların d’Annunzio ile Duse olduklarını anlamamak kabil değildir. Beynlerinde cereyan eden vakayi mekan ve zaman itibariyle aynen yazılmıştır. İtalya meşahir-i üdebasından Enrico Penzance Noiwa Antalocya (نوعووا انتالوجيا) gazetesine yazdığı bir mektupta diyor ki: d’Annunzio’yı eserin kahramanından tefrik etmek muhaldir; o her sahifeye kendisini koymakta o kadar inat etmiştir ki sima-yı ahlâkî ve cismânîsi tamamen görülüyor. Bundan başka Duse’un şiddet-i ihtirasatını, çehresindeki buruşukluklarını, saçının ağarmış tellerini bile kaydetmiştir. Romanın kahramanı

Stelyo Efrona başından nihayete kadar karin nazar-ı hayretine hodbinliklerini, azamet-i nefsinin, dehasını arz ederek kendisini bir kahraman yerine bir canavar yapıyor. Daima evsaf-ı zatiyesinin esniye-hânıdır. Bu suretle eser bir heykel-i hodbini olup kalıyor...

D'Annunzio'nun kitabı şu mesele-i kadimeyi tecdit etti: Sanatkarlar fecayi-i mahrem-âne ve kalbiyelerini, muvaffakiyyat-ı âşıkanelerini halka ifşada haklı mıdır, haksız mıdır?.. Bu bir mesele-i âdiye değildir. Şimdiki romanlar ahlâk ve âdâtın bir tarihidir. Bu nokta üzerinde herkes müttefiktir. Şu halde romancı eserinde mevzuubahs etmek için hakikaten tecrübe ve tarassut edilmiş vakayii tercih edeceği tabii bir keyfiyettir. Diğer taraftan en ziyade roman mevzuları vakayi-i hissiye, buhran-ı âşıkane gibi şeyler olduğundan muharririn sergüzeşt-i hayatı içinde bi'n-nefs tatmış olduğu ihtisasat ve ihtirasatı intihap etmek isteyeceği zaruridir. [43] Bunları bir başka nam ve şahıs altında bi'l-mecburiye ifşa edecektir. Mamafih edebiyatın bütün şüûn-ı mektûmesi bize ispat ediyor ki girdab-ı müzehheb ve müzehherin kenarına kadar gelen kadınlardan hiçbiri tarihin müstakbele aksettireceği velvele-i sukûtta ihtirazen orada tevakkuf etmemiştir. Bilakis, denilebilir ki onlar bu tehlikenin meczubudurlar. Birçok romancılar bu bapta vicdanlarını teşcî için: "Mamafih, ben ona bir şöhrat-ı edebiye temin ettim... Onun bana aşk namına verdiği şeye mukabil ben de ona şan ve şeref bahşeyliyorum." diyorlar; hatta temin edildiğine göre bazı hikayenüvisler henüz âlem-i levse girmekte, muhteriz ve mütereddit bulunanları bu iştihar-ı ebedi hediyesiyle iğfal ediyorlarmış!.. Buna karşı Marcel Proust, kadınların kalplerini tanımakta pek ziyade mahir olan bu edib-i şehir diyor ki: "Sanat ve edebiyat-ı hâziranın temin-i şeref ve namusu için bu safsataları, bu fiili denaetleri kemal-i sebat ve metanetle teşhir etmelidir. İfşaat-ı hissiye hususunda sanatkara verilen mezuniyetin hududunu bir suret-i kat'iyyede tayin ve tahdit lazımdır. Size hayatını, namusunu veren bir kadını ızrâr etmek muğayir-i namus ve hayâ bir harekettir. Sanatkârın hukuk-ı imtiyazı etrafına yığılan ikliller, şükufeler ef'âl-i rezilanenin neşrettiği bûy-ı müteaffini izale edemez. Mademki cemiyet-i hâzıra nikâhın haricinde münasebat-ı şeni'yede bulunanların kader ve haysiyetlerini tahkir esası üzerine müessestir, o gibi münasebattan müstefit

olanlar macera-yı âşıkanelerini hikâye ettikleri halde perestîdelerini ızrâr ediyorlar demektir. “Mademki o müsaide ediyor, arzu ediyor...” gibi sözler vâhidir, safsatadır. Bir kadının münasebat-ı âşıkaneşi alenen ifşa edilmesine müsaade etmesi, hatta bunu arzu etmesi pek muhtemeldir; fakat erkeğin vazifesi onu bu emelden vazgeçirmeye çalışmaktır. Nisvânın bu hevesat-ı mecnunanesinden müstefit olmak fikrini taşıyan erkekler utanmalı, kızarmalıdır. Kadınların fesat ahlâkına dair kitaplarda ne mütalaa edilirse edilsin âşığın gird-bâd-ı heyecanı arasında izâe-i şuur hususunda nisvanın erkeklerden başka, müstesna birtakım halleri mevcuttur. Bunda tehlikeye düşen, zarar gören erkek değildir. İtidal-i demi muhafaza hususunda erkeklerin mevkileri daha emindir; kadın birçok mukavemetten sonra terk-i vücut eder: Artık perişandır; kendisini tesadüfün yed-i ihtiyarına bırakmıştır... Gülüyor musunuz? İnkâr mı ediyorsunuz? Bana cevap veriniz: Erkeklerin en iyileri içinde kaç tanesi vardır ki bir münasebet-i kalbiyeye hayatında son defa olmak üzere, son defa olduğuna inanarak başlamış olsun? Hâlbuki kadınların en fenaları arasında ne kadarı an-ı meşumda şu ümit ve arzuyu tekrar etmemiştir: “O, bu defa... Bu son ve ebedidir...” Şu halde mesuliyet hangi taraftadır?

“Bir kadının esrar-ı zaaf ve ıztırabını, bir tarih-i muhabbetin henüz kırılan ve titreyen revâbıtını hikâye ederek, kadının söylediği cümleleri, akıttığı yaşları, çektiği ahları yazarak sonra kemal-i muvaffakiyetle ibraz-ı hüner eden bir canbaz gibi halkı bir hande-i memnuniyetle selamlamaktan daha adi bir şey olur mu?

“Bazı kimseler de şu yolda itirazda bulunuyorlar: ‘Eğer bütün şairler esrar-ı hissiyelerini şiddetle ve hakkıyla muhafaza ve ketm etselerdi birçok enfâs asar vücut-pezir olmazdı. Musset’nin Geceleri, Benjamin Constant’ın Adolf’u, Chateaubriand’ın Mavera-yı Bahir Hatıratı Vesaik-i Azime-i Psikolojiye Külliyyatını tezyit etmezdi. Bir kadının hissettiği âlâm kendisiyle kaybolur, fakat fenalığa bais olan eser hissi zeval-nâ-pezîrdir. Bu kabhile o hissin arasında sanatkâr asla tereddüt etmelidir.’ Bu da başka türlü bir safsatadır. Bir kalb-i mükedderi incitmeksizin her şey hikâye edilebilir ve en kıymettar tarassudât ve tetkikat-ı ruhiye’l-nikat ve neşrolunabilir. Sanatkârın vazifesi bu kalbi esirgemek, ona terahhum etmektir. Şüphesiz karin saygısız faraziyatı hiçbir vakit men’

edilemez; fakat rehberlik edilecek yerde onu şaşırtmak da mümkündür. Mesela bazen sahne-i vukuatın tebdili, tarihin tağyiri kifayet eder. Balzac “Mudhike-i Beşer” külliyyatını hiçbir kadının namusunu ihlal etmeksizin yazmıştır. Chateaubriand sâlifü’z-zikr hatıratında hayatının en feci sergüzeşt-i âşıkaneşini tasvir ederken en şiddetli kavanin-i edebe riayette kusur etmemiştir. Bu nazik zeminde kalem oynatmak için büyük bir maharet ve meziyet lazımdır; her şeyde olduğu gibi bunun da kendisine has kavaidi vardır, onlara riayet etmelidir. Şurasını da daima hatırlamalıdır ki bazı kadınlar bir çiçek darbesiyle de bir suret-i mülhikede ceriha-dâr olabilirler. [44]

-Mabadı var-

A(hmet) Ş(uayp)

A. Ş. [Ahmet Şuayp], “Esmar-ı Matbuat 11”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 497, 7 Eylül 1316 [20 Eylül 1900], s. 42-44.

ESMAR-I MATBUAT

11

-Geçen nüshadan mabat-

“En ziyade mazeret kabul etmeyen cinayet bazı muharrirler tarafından perestîde-i metrûkenin muzdarip olacağı şeyleri, bilhassa onları hikaye hususunda gösterilen inhimâktır; ve bunların adedi maatteessüf çoktur. Yazılacak satır pereştîş ve terk edilmiş kadının etine keskin ve ince bir bıçak gibi gireceğini düşünmekte vahşi bir zevk hissedilir!.. [58] Zavallı vücud-ı nahif, zavallı ruh-ı alîl, emin ol ki senin bu sefalet ve nevmidine karşı sanat ancak bir sükût-ı dindarane muhafazasıyla vakar ve haysiyetini, lezzet ve nezahetini muhafaza edebilecektir! Ben, Rousseau’nun “İtirafat”ından ziyade “Nuvel Eloiz” mektuplarından birini kıraatle esrar-ı kalbe kesb-i vukuf ederim. Bir sandıkçanın içinde istirahat eden imzasız aşk-nameler, bir iki saç bükümü, birkaç kurdele bilen ve hissedenler için kadınlara dair neler hikâye etmez...”

Matbuat sütunlarında cereyan eden mübahasat yalnız bundan ibaret değil, birçok... Bunlar meyanında en ziyade şayan-ı istifade ve dikkat olanlardan biri de talebelerin kâbus-ı ebedisine, imtihanlara dairdir. Her şeyde olduğu gibi bu mesele-i mühimede de itlaf-ı efkâr mevcut değildir. Mübâhislerden imtihanların lehinde bulunanlar aleyhinde idare-i lisan eyleyenlere karşı şu yolda cevap veriyorlar: “Deniyor ki imtihanlar kuvâ-yı maddiye ve maneviye bir vasıta-i tahribidir; bütûn-ı hazırayı silk-i memurine doğru tahrik ve teşvik ediyor; tahsil ve tedrisata sıklet-bahş oluyor, şakirdanı hayat-ı ilmiyeye hiçbir suretle tehyie etmiyor... Hayır, imtihanlar bir muharrib-i kuva değildir. Bu hususta beyan-ı re’ye haiz salahiyet bulunan tedrisat-ı tâliye muallimini imtihanların elzem ve zaruri bir muvakkat olduğunu beyanda müttefiktirler. İmtihanların ilgası tembelliğe karşı bir mükâfat, efkâr-ı umumiye seviye-i ilmiyesinin tenzilini, tedrisatın mahvını taleptir. İmtihanların ancak hidemât-ı resmiyeye namzet kimseler yetiştirdiği fikri de gayr-ı sahihtir; bunun en büyük sebebi içtimaîdir: şehir ve köylerdeki birçok gençlerin resmî memuriyetler arkasında dolaşmaları bu

memuriyetlerin kendilerine daha ziyade istirahat, daha ziyade emniyet ve bilhassa ahir vakitlerinde bir hakk-ı tekaüt temin etmesinden tevellüt ediyor.

“Fabrikalarda, ticarethanelerde bulunmaları elzem olan bir kısım şebâbın tedrisat-ı tâliyyeye inhimakları nazar-ı itham ile görülüyor. Filhakika faal ve gayur şebâbın bir kısmında bu bapta büyük bir tehâlûk mevcuttur; fakat bunun sebebi başkadır: Birçoklarının mektebe girmeleri askerlikten, iki senelik hizmet-i askeriyeden kurtulmak içindir.

“İmtihanların lüzum-ı vücudunu tasdikle beraber bu bapta yapılmaya şayan pek çok ıslahat ve tadilat mevcut olduğunu da itiraf etmelidir. Ezcümle heyet-i mümeyyizenin vahdeti, imtihanların aleniyeti tedrisatın seviyesini tanzim etmek, takdir-i ehliyet hususunda temin-i inzibat ve hakkaniyet eylemek için iki şart esasidir. Bundan başka muallimin sene-i tedrise esnasında şakirdanı defaat ile yegân yegân muayene ederek derece-i liyakatlerini defter-i mahsusuna kayıt ve işaret etmelidirler. Bu notlar talebeyi imtihanın tesadüfât-ı meş’ûmesine karşı temin edeceği gibi muallimini de şayan-ı teessüf-i hatâyâtan men ederek şu suretle her iki tarafa da müfit olur.

“Terfi-i sınıf imtihanları da muhafaza edilmelidir. Bunlar ciddi tutulursa tedrisata vahdet, ıttirat bahşeder. Tedrisat-ı tâliyeden âliyyeye geçerken verilen ve bakalorya tesmiye olunan imtihan ise tedrisat-ı tâliyenin adeta ruhu mesabesindedir. Binaenaleyh bunu kaldırmak kadar muzır bir şey tasavvur edilemez. Yalnız bunda, müteveffa Victor Duruy’nın söylediği gibi, mümeyyizler talebenin kuvve-i hafızasından ziyade zekâsını nazar-ı dikkate almalıdırlar. Şakirdanın ehliyetlerini takdir edecek heyet-i udûl azasının ise nazar-ı âtîfet, mülâyemet, nezaket, sabır, hakkaniyet gibi evsafı haiz bulunmaları zaruri bir keyfiyettir...”

Bu yoldaki mütalaata karşı imtihanların aleyhinde bulunan taraf şu yolda serd-i itirazat ediyor: “Yazın en güzel bir deminde, hazıranda, handan ve şamadan mesirelerde gezerken, bu an-ı şems ve müzehherden neşe-mend ve müstefit olurken, sayfiyelerinizde Seylan çayını içerek mütebessimane gazetenizi okurken öyle bir zamanda seyir ve harekete haris olan genç vücutların defterler

önünde iltisak-ı mafsal illetine uğradığı, on altı yaşındaki dimağların muadeleler üzerinde teraküm-i deme duçar olduğu, adem-i muvaffakiyet korkusuyla kalplerinin bozulduğunu acaba hiç düşünüyor musunuz? Tabiatın dilşat ve lakayt geçmek üzere yarattığı bu gençlik imtihan belasıyla bütün ıztırabat-ı maddiye ve maneviyeye tahammül etmek lazım geliyor; en ziyade neşvünema, istirahat muhtaç olduğu zamanlarda daha ziyade çalıştırılıyor. Bakalorya atalibini ekseriya Cartilata’ında, Nöyyi yahut Chatodo’da ikamet ederler. Sabahleyin saat yedide Sorbon’da görünmeye mecburdurlar. Onları mesafesine göre saat dördte, beşte yahut altıda kaldırmak lazımdır. Şaşkın ve hummalı, perişan ve muztarip giyinmeye çalışarak, bu saatte mideleri de kalpleri gibi sıkışmış olduğundan hiçbir şey yiyemeyerek şimdiden hasta bir halde hiç tanımadıkları, görmedikleri mümeyyizlerin huzurunda imtihan vermek için Sorbon’a müteveccihen hareket ediyorlar...

“En ziyade memnû’l-neticemiz, bais-i hiddet olan nokta bütün bu mesainin hiçliğe, ademe doğru sukut edip gitmesi, faide-bahş ve payidar bir şey vücuda getirmemesidir. Bu haziran ayının jimnastikle, top oyunları, tenisle imrâr etmeleri şüphesiz onlar için daha çok müsmirdir. Ekseriyetle hepimiz o yaşlarda iken [59] Haziran ve temmuzu, imtihanlara hazırlanmakla ifna ettik; fakat sonra hayat bize şahadet-name için hissettiğimiz gurur ve tefahürün ne boş şeyler olduğunu acı tecrübelerle göstererek onun yerine şedit bir hiddetle büyük bir istihkar kaim oldu... Tedrisatın düstur-ı esasisi talebeye hafızasında ilânihaye zabta mecbur olduğu şeyi öğretmektir; yani imtihanı takip eden hafta yahut ay için değil, müddet-i hayatınca hıfzedeceği malûmatı vermektir. Ulûm-ı beşeriyenin kafası uzviyat-ı zî-hayat gibi birer uzviyettir; hepsinin kendisine has bir kaide-i ibtidaiyesi, mebadisi vardır; talebenin ancak bunu hıfzetmesi icap eder. Sonra ihtisas peyda etmek isteyenler, bu uzviyet hakkında tamik-i tettebbu arzusunda bulunanlar hareketlerinde muhtardırlar. Çünkü bugün hafıza-yı beşer ulûmu teşkil eden kavanin ve hadisat-ı mütenevvvia karşısında aciz ve hâirdir.

“Hâlbuki imtihan hayatta değil, sade bir zaman-ı muayyende birçok şeyleri bilmek için bir mübarezedir. Bir kere imtihan programları fena bir surette mürettep değildir. Politik Mektebine duhul için verilen imtihan programında

münderiç mevâddın beşte üçü mektebin kapısından girdikten sonra kemal-i istirahatla unutulabilir. Birçok imtihanlar geçiren kari ve karielere sual ediyoruz: Öğrendikleri o müteaddit ve mütenevvi şeylerden hatırlarında ne kalmıştır? Bütün bildiklerimiz bir kitabın yüz sahifesini bile imla etmez. En müessif cihet onları da fena bilmemiz, hiçbir şey hakkında bir nazariye-i tammeye malikiyetten mahrum olmamızdır.

“En garibi şudur ki hayatta mevâki’-i tâliyi ihraz edenler mektepte en çok muvaffakiyyata, en parlak diplomalara nail olanlar değildir. Bu, şüphesiz halihazır ders programlarının hayatta esbab-ı muvaffakiyetini öğretecek şeylerle adem-i münasebetinden neşet ediyor...

“Şu sözlerimizle diplomalı olanların mutlaka cahil olacaklarını, hakiki bir âlimin şahadetname istihsal edemeyeceğini söylemek istemiyoruz. Bunun butlanı bedîhîdir; işte Taine ve Jures. Demek istiyoruz ki diploma istihsali için elzem olan kabiliyyat, evsaf-ı imtihaniye hakiki bir âlim olmak için icap eden evsafın tamamen aksidir. İmtihana iyi hazırlanmak demek evvelce mümeyyizin evzâk ve âdâtını tetkik etmek, es’ile-i mu’tâdesini, meraklarını tanımak ve ona tabi olmaktır. Eğer bir mümeyyizin filan meseleyi mevki-i bahse koymadığını muhakkak ise talebe ona, velev ki okuduğu fennin en mühim kısmı olsun, asla çalışmaz. Mekatibten iyi notla çıkanların ekserisi bir müddet sonra tetkik edecek olursanız derin bir cehalet-i malûmat-fürûşâne içinde galetan görerek hayrette kalırsınız. Münekkit-i meşhur Larome belâhetinden dolayı! mektepten tart edilmiş, Zola’ya edebiyattan sıfıra yakın bir not verilmiştir! Bugün cihanın en büyük âlimi olan kimyager Berthelot otuz yaşına kadar ne imtihandan geçmiş, ne de bir şahadetname alabilmiştir. Bu yolda misaller pek çoktur. Netice şu oluyor ki imtihanlar ve şahadetname talebenin liyakat ve meziyetine miyar değildir ve olamaz.

“Şifahi imtihanlarda mümeyyizlerin lakaytlığı, vaktin adem-i müsaadesi, bazı talebenin mahcubiyet-i fitriyesi kabilinden birçok şeyler müteallimînin bî-hakkın tetkik-i liyakatine mani olduğu gibi tahriri imtihanlarda da şakirdanın yekdiğerinden yahut suret-i mahsusada tertip ettikleri notlardan kopya etmeleri, evrak-ı imtihaniyenin layıkıyla okunamaması nevinden mahâzîr daima mevcuttur.

Refikine her gün dersini öğreten, ona hocalık eden bir şakirdin imtihanında ondan dîn-ı dereceye düşmesi külle yevm vuku bulmaktadır. Bu ve emsali hâlât-ı müessife ekser çalışkan efendileri fütura duçar ediyor. Bir şakirdin irat edilen suali tesadüfen bilememesi sınıfında ibka' edilmesini bâdî oluyor; bu, onun için bütün zavallı hülyalarının, ümitlerinin yıkılması demektir. Bir genç kalbin sızlamasından daha müellem ne vardır? Bu nev' imtihanlar talebenin ahlâkını da ifsat ediyor: Birçokları iyi, kâfi numara alabilmek için tavsiyelerle heyet-i idare ve muallimini taciz ediyorlar. Sonra, beri tarafta bunların hiçbirini yapmayarak yalnız dersine çalışan bir şakirt netice-i imtihanında onlardan aşağı kalıyor! Hiç şüphe yoktur ki bugün mekatibe bu derece inhimakin sebebi tahsilin füyûzât-ı manevîyesinden ziyade tazammun ve taahhüt ettiği muafiyet ve füyûzât-ı maddîye içindir. Şakirdanın ahs-ı âmâli, gaye-i hayali mektepten çıktıktan sonra nail olacakları şeylerdir. Hâlbuki bu, ilm-i terbiye kavaidine tamamen mugayirdir. Bir şakirdin tahsil-i kemalat edebilmesi sırf öğrenmek ve insan olmak emelinden başka bir bedâ-i hayaliye beslemeyerek çalışmasına vabestedir. Okumak için okumak: İşte esas tahsil.”

Fransız gazeteleri imtihanlar vesilesiyle mümeyyizlerin tabiatlarından da bahsediyorlar. Bunlar her memlekette aynıdır. Şakirdan mümeyyizlerin bu baptaki evsaf-ı mümeyyizesini pek güzel bilirler. Mesela bazıları daima hadîdü'l-mizâc, sert, tir-şeru (تر شرو) olmakla müştahirdir. Talebenin yüzüne ancak ta'zîr için bakarlar, her cevabı kaba bir istihza ile kabul ederler; mamafih bunlar âtufet-perver kerem-kâr titizlerdir, çünkü nihayet terfi-i sınıf edebilecek bir not verirler. Bir kısmı, bilakis, müfrat bir nezakete maliktirler; mesela: “Efendi, Labiche'in mesleği hakkındaki fikrinizi söylemek lütfünde bulunur musunuz?.. Peki; malûmatınız bu kadar mı efendim?.. Sizi birkaç dakika daha tutacağımdan dolayı affınızı talep ederim; fakat size memnuniyet-bahş bir fırsat-ı cevap tedarik etmekle bahtiyar olacağım... Descartes'ın nutk-ı meşhuru hangi [60] sene neşrolunduğunu biliyor musunuz?.. Israr etmiyorum... Teşekkür ederim efendim...” der ve bir tavr-ı zarifane ile cetvelle koca bir sıfır koyarlar. Şakirdanın en ziyade sevdikleri şunlardır:

- Buyurun dostum, neye dair konuşmamızı istiyorsunuz?.. Bu sizin için müsavi mi? Benim için de... Şu halde Yedi Sene Muharebesinden bahsedelim; çünkü bu çok eğlencelidir... Bakalım, Louis'nin yerinde olaydınız ne yapacaktınız... Tabii müşkülata duçar olacaktınız, değil mi? Pekâlâ... Colomber kimdir biliyor musunuz?.. Evet, faal, zeki, ehl-i hükümet bir adamdır... Islahatı şayan-ı takdirdir... Mesela... Kâfi...

Bu nev' mümeyyizler irat ettikleri suallerin cevaplarını bizzat i'tâ' ederler ve talebenin sıkıldığını gördükleri vakit "Bunu demek istiyorsunuz, değil mi?" diye muavenetten de çekinmezler...

Almanya'nın terakkiyat-ı hazırasını bazı Fransızlar tamamen Yetmiş Bir Muharebesindeki muzafferiyetlerine isnat etmek istiyorlar; onlara göre Almanlar kuvvetlidirler, çünkü galiptirler. Filhakika Almanya'nın terakki-i ticaret ve sanayi, tevsi' ve inkişaf-ı refahiyeti hususlarında Fransa mağlubiyetinin tesiri kabil-i inkâr değildir; fakat bu terakkiyatın diğer esbabı da vardır: Alman kuvvetini teşkil eden ille-i mucibeden beri maddi, diğeri manevidir. Maddi olan kısmı nüfusun her sene tezayüdüdür; manevi olan ciheti de inzibat ve intizam, kuvvet ve metanetinden ibarettir. Birçok taburlar tertip ettiren, sanayiye her an mütezayit bir inkişaf ve refahiyet veren miktar-ı nüfusun kesretidir. Ancak bu sayededir ki gayûr ve şecî' adamlar bahr-i muhitleri aşarak memleketlerinin daire-i nüfuz ve tesirini memaliki baîdeye kadar tevsi ile mahsûlâtına mahrecler tedarik ediyorlar ve ancak intizam ve metanet sayesinde ki birçok teşebbüsât-ı cesime sâha-i zîb-i muvaffakiyet olabiliyor.

Şimdi bir memlekette tezayüd-i nüfusun esbabıyla kuvvet ve inzibatın suret-i tevellüt ve tevsi'ni tetkik edelim: Evvela şurasını kabul etmelidir ki izdivaçların, ailelerin tesir-i kavanin ile tekessür edeceği iddiası batıldır. Bu bapta şimdiye kadar sebkenen tecarib-i umumiye tedabir-i kanuniyenin adem-i muvaffakiyetini mükemmelen göstermiştir. Kavanin-i mugayir ar ve hayâ ef'âl-i şeni'yeye, mufarrit sarhoşluğa şediden tertib-i mücazat etmek suretiyle nikâh ve

aile üzerinde, tezayüd-i nüfus meselesinde bilvasıta icra-yı tesir edebilirse de bunun da ehemmiyeti cüzidir.

Bir ırkı diğer ırktan tefrik eden şey bilhassa istidad-ı tabiidir. Bu istidadın ne gibi anasırdan mürekkep olduğunu taharri ile esas meseleye takarrüp edebiliriz: Bir kavmin istidad-ı tabiisi başlıca iklime merbuttur. İklim-i toprağın mahsulâtını ve bir milletin usul-i tagaddisini tayin eder. İklim-i mizaç havanın yüksek veya alçak olmasına göre sa'y ve ameli ihtiyacat-ı zaruriye şekline yahut ta'b-aver bir şey haline getirir; iklim, muvâkaa göre akvamı metin ve mukaddem yahut sebatsız ve tembel eder.

Bu mahsusat-ı tabiiye-i mahalliyyeyi, istidad-ı fitriyi Almanlar kadar hiçbir kavim anlayamamıştır. Almanlar çocuklarını küçükten sebat-ı meramlarına takviyet-bahş olacak, hayat-ı ameliyeyi sevdirecek, fikirlerini tezyin edecek sıkı bir terbiye altında bulundururlar. Onların hayat-ı hususiyelerine bile nüfuz ederek arzu-yı tehhülü öldüren revâbıt-ı mühlikeyi kesre, şebabın kuvvetlerini zayıflatarak bar-ı aileyi tahammüle gayr-ı muktedir kılan huzûzât-ı reddiyyeyi mene çalışırlar.

Almanya'da mekteplilerin bir kısm-ı kalîli daima gürültülü patırtılıdır, her zaman müheyya-i muarıza ve cidaldır; fakat ekseriyet bî-sûd münakaşalardan mücadelelerden tevakki eder, mütemadiyen çalışır, her şeyi bilmek ve öğrenmek ister. Bunlar muallimlerine son derecede hürmet ve riayet, derslerine devam, verdikleri nasayihi istimâ' ve tatbik ederler. Fransız talebeleri gibi heva-perest, muhteris, müptela-yı nisvan değillerdir. Bu hususta pek itidal-perver, pek kanaatkârdırlar; çünkü sert ve sıkı kavaid-i ahlâka malik ve merbutturlar. İçlerinde nişanlılarına bir kalb-i bakir takdim edenler çoktur. Muhaverelerinde menafî-i edep kelimat telaffuz etmezler. Tehhül ve aile fikirlerinin tevsî ve inkişafına pek müsait olan bu takdim, bu ihtiraz, bu mahcubiyet gençlerin aileleri arasında aldıkları terbiyenin semeratıdır.

Alman askerleri talim ederken dikkat edilse görülür ki: neferât kuvvetli ve müteharrik, zabitanın çehreleri lakayt, evâmir mücmel ve seridir. Her taraftan yekdiğerini velî eden kumandalar birbirine karışır; çarpışır... Ve heyet-i mecmua

temaşacılar bir tesir-i kuvvet verir, insan bilâ-ihiyar tamamen yekdiğerine yabancı kalmak şartıyla sa'y-i müşterek için ittihat etmiş ve çerhleri mükemmelen tertip ve tanzim edilmiş bir makineyi düşünür.

Alman asakiri gayet muallem ve mutidir; çünkü vazifeden ziyade hiss-i hiras ile meşbudur. Fransa asakirinin terbiyesi ise bütün bütün başka bir tarzıdır. İnzibat-ı askeri her kavmin mizaç ve tabiatına göre mütehavvildir. Fransa askerlerinde ef'al-i cesurane, hareket-ı fedakarane ziyadedir; fakat sebat, tahammül yoktur. Bu cihetle muharebatta Fransızlar tevacüzî, Almanlar tedafii harekâta daha müsaittirler.

Almanlar her işi bir sa'y-i batî ve mütemadi ile görürler, Fransız ameleleri gibi her dakika başında fabrikadan sıvışarak kahvehaneye şıtab etmezler. Sokaklarında, birahanelerinde lâ-yenkati' bir sükûnet hüküm-fermadır. Pek nadir olan muhaverat asla münakaşat-ı şedideye münceer olmaz. Gençlerin teâtî ettikleri kelimatı dinleyiniz; içinde kaba, amiyane bir şey işitemezsiniz. Onlar Fransız gençleri gibi [61] yan yana gelir gelmez hemen muvaffakiyat-ı âşıkane, fütuhât-ı nisviyye ile feth-i kelam etmezler. Bu, Almanlar nezdinde şayan-ı takdir değil, dâî-yi ar ve hicap bir şey olmak üzere telakki olunur.

Almanlarda fikr-i takip, an'anâta hürmet ve perestiş ziyadedir. Onlar her teceddüdün terakki demek olmadığını takdir ederek fakat bu fikrin lüzum ve nef'ine kesb-i kanaat ettikleri zaman onun mevki-i icraya vaz'ına hiç kimse mani olamaz. Yeni Almanya hakkında bir fikir peyda etmek için trenle geçerken vagonun penceresinden bir memlekete atf-ı nazar kifayet eder. Toprağın inat ve asiyane, adem-i inbatıyesine rağmen hemen her yer mevrû'dur. İnsanların tabiata karşı bu mübarezesi ihtimal ki Amerika'dan başka hiçbir yerde görülmez. İçlerinde binlerle amele kaynaşan fabrikalarda, nehir ve kanallarda, limanlarda... her yerde daimi bir faaliyet bir hareket mevcuttur. Almanya'nın Berlin gibi merâkiz-i azimesine dâhil olurken insanın hissettiği tesir bir hayat-ı şedit ve metnin feveranıdır; şehrin her tarafından, sokakların üzerinden şimendiferler geçerek lokomotifler dumanlarını savurur. Büyük istasyonlar civar-ı mevâki'e mütemadiyen insan döker; her tarafta yeni mahalleler, yeni caddeler, hıyabanlar, yeni evler görülür. Öyle imalathaneler vardır ki yedi yüz bin amele istihdam eder.

Her yerde faaliyet, hareket, humma-yı sa'y ve amel, yeni bir hayat-ı mesainin
mesti-i gururu hiss olunur... [62]

-İstanbul 1 Eylül, 1316-

A(hmet) Ş(uayp)

A. Ş. [Ahmet Şuayp], "Esmar-ı Matbuat 11", *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 498, 14
Eylül 1316 [27 Eylül 1900], s. 58-62.

ESMAR-I MATBUAT

12

Müteveffa Sarcey'nin Bir Nasihati-Mösyö de Molen Kimdir?-Lopelle-
“Siyans Sosyal” Mecmuası-Fransa Coğrafya-yı İçtimaisi-de Molen'in Efkârı-
Tevsi-i Mezuniyet-Sen Sana Muin Ol!-Max Leclerc ve Pierre Loruwa Boliva'nın
İngiltere'ye Müteallik Eserleri-Anglosakson Irkının İnbisat ve Terakkiyatı-Fransa
Usul-i Hazırâ-yı Terbiyesi-Mösyö Gustav Larome-Fransa'da Etfal-Henri
Lavedan'ın Bir Kitabı-Eski Fransız, Şimdiki Fransız-Hakikat-i Hal-Alman
Muharrirleri-Doktor Rommel'ın Fransızlar Hakkındaki Efkârı-Mösyö Anatolia
Flavu-Tesir-i İklim-Fransızların Meziyyat ve Nekaisi-Taklit-Ne Bedbin Ne De
Nikbin Olmalı.

Feylesof-ı şehir Hippolyte Taine'e dair üç aydan beri yazmakta olduğum
makalat-ı mütevaliye Avrupa ve bilhassa Fransa şuûn-ı ilmiye ve edebiyesi
hakkındaki silsile-i tetebbuata muvakkat bir inkıta getirmişti. Bu haftadan itibaren
yine takib-i vakayi edeceğiz; fakat terbiye-i fikriye ve cismaniye, mütalaat-ı
kanuniye, feminizm, ahvâl-i siyasiye, tiyatrolar... nevinden yüzlerce mebahis
içinde boğulmamak ve cebr-i mâ-fât edebilmek için bunları tertip altına alarak,
ehemmi mühime takdim ile çalışmak lazım geliyor.

İki numaralı “Esmar-ı Matbuat”da İngiliz ve Fransız terbiyesi arasındaki
farkın bazı safahatını mücmelen iraeve çalışmıştım. Fransa ezhân-ı umumiyesini
eşgâlde elan ber-devam olan bu mevzu-i mühime yine avdet edelim:
Malumunuzdur ki Anglosaksonların esbab-ı rüchân ve tefevvukundan bahis*
eser-i nefiseyle Fransa'da bir heyecan-ı azim tevlit eden zat Mösyö Edmond de
Molen'dir... Kimdir bu de Molen?

Müteveffa Francisque Sarcey arada sırada nasâyihini istima'dan lezzet-
yab ve müstefit olan Taine gazetesi münekkid-i edebisi Mösyö Gaston de Chan'e
bir gün şu sözleri söylemişti:

-İştihar arkasında dolaşmayınız; tanınmazlıktan, birtakım hasutların
zararınıza olarak etrafınızda bir sükût-ı amik vücuda getirmek teşebbüsâtından

* A quoi tient la superiorite des Anglo-Saxans.

asla muzdarip ve endişe-nâk olmayınız. Şöhret [308] er geç ona layık olan kimselere gelir ve o tabii bir surette geldiği vakit metin ve payidardır; suni şöhretlerin parıltısı bir saman ateşinden başka bir şey değildir... Muarrızlara gelince, bunların arkanıza takılması için bir parça samimiyete malikiyetiniz kâfidir. Seslerini işittiğiniz zaman ellerinizi birbirine sürtünüz. Bu yaygaralar muvaffakiyatınızın celi bir nişanesi, bedihi bir delilidir ve sonra çalışınız, bu ta'n ve teşnî'lere zerre kadar ehemmiyet vermeyerek mütemadiyen çalışınız.

Sarcey burada bir dakika tevakkufla hatıratını taharri eder gibi göründü; tekrar söze bed' ederek dedi ki:

- Mesela işte ben, ben aynıyla odunlar gibi hareket ederim. Vilayatta büyük ocaklara atılan bu alâ meşe odunlarını bilir misiniz; bunlar evvela yanmıyor gibi görünür, hâlbuki içerilerinden aheste aheste yanmaktadırlar, fakat bunu kimse göremez; sonra birden bire parlak bir şule neşrederler ve bu teshin eder...

İşte hayli zamandan beri bütün gazeteler tarafından ismi tekrar edilen Mösyö Edmond de Molen de müteveffa Sarcey'nin odunlarını taklit etmiş, hayr-kâr bir ateşle için için yanarak alevlerini rüzgâra atmakta istical etmemiştir. Birçok seneler kûşe-i tenhayisinde bilâ-fâsıla çalışmıştır. Efkârını büyük bir sabır ve tahammül ile ihfâ' ettikten sonra, nihayet muasırlarından birçoğunun fenerlerini, hatta belki de parmaklarını yakmak için şıtab ettikleri sûzân ve nur-efşân bir meşale ile meydana çıkmıştır. Anglosaksonların esbab-ı rüchânını mükemmelen izah ve tenvir eden bu eseri ilk defa Mösyö Jull Lometr belîğ bir makalesiyle karilerine tavsiye etti. Bu işaret derhal Paris matbuatı sütunlarında dûr-â-dûr bir aks-ı sada tevlit eyledi.

Edmond de Molen de Brunetiere, George Ronark, Gabriel Tarde, Felix Faguet, Ernest Lavissee, Gabriel Monod... gibi bütün Fransa mesail-i hazırasının mesail-i içtimaiye ve milliye olduğuna kaviyen inanan sınıfa mensuptur. Demokrasi idaresinin zaruret-i vürudı Fransızları mesaili ayrı ayrı kemal-i âsûdegî ile mevzuubahs etmek tarz-ı kadiminden ferağına mecbur eylemiştir. Tali'in onları attığı bu adem-i intizam, bu mübareze-i daime içinde sanat için sanat nazariyesine

bağlanıp kalmak bir hamakattir. Herkesin okumak bildiği bir memlekette neşriyat-ı kalemiye kavmin sıhhatine ya faide-bahş yahut muzır olacaktır. Kitapların hayat üzerinde aks-i sadmesini göremeyenler ya kör yahut divanedir. Şedit ve bî-aman rekabetlerle tehdit edilen, dâhili buhranlarla sarsılan, cümle-i asabiyesinin bir nevi yorgunluğuyla fakrû'd-deme uğrayan Fransız ırkının bir girdab-ı mühlike doğru koştuğunu memleketlerini seven hemen bütün Fransızlar bir nazar-ı teessüfle müşahede ediyorlar. Edmond de Molen bütün vakit ve kuvvetini bu mühim meselenin tetkikine sarf etmiştir. Onu halle ictisâr edememekle beraber esbabını mukaddem bir kuvve-i iradiye ile beyan eylemiştir. Bunun için tekâmül-i fikrisi hikâye olunmaya şayandır.

De Molen 1852 tarihinde Marsilya'da tevellüt etmiştir; an-asl cenuplu olduğu halde kendisinde Jakoben ve Sezariben efkâr-ı batılasından bir şey yoktur; tamamen şahsiyet-i mesleğinin lehinde ve sosyalistlerin aleyhindedir. Şu hal ile de Molen "Muhitat" nazariyesine karşı canlı bir vesika addedilebilir. Kendisi Ecole de Chart'ın derslerini takip ederek muallimîni arasında bilhassa Mösyö Lewin Goethe'nin efkâr ve nazariyatına bağlanmıştır. Fenn-i meskûkât mütehassıslarından Mösyö Bablon'la beraber Peere -o- Clark sokağında küçük bir evde imrâr [309] ettiği hayat-ı sade öyle müretteb-i musanna' cümlelerden tebâüdüne, usûl-i tarassuda inhimakine pek ziyade muavenet etmiştir. 1874-1875'de tedrisat-ı âliye =Hautes Etudes mektebine devama başlayarak şiddet-i zekâsı ve tettebbu ve istintaca olan meyil ve istidadıyla o zaman bu mektebi bir merkez-i ateşin-i efkâr haline getiren meşahirin enzar-ı dikkatini celp eyledi...

Birinci kitabı Fransa komünlerine dair bir eser-i tettebbudur. Sonra bibliyografya cemiyetinin himmet-i delaletiyle dört ciltten mürekkep bir Fransa tarihi neşretti. Müellifin bugünkü temayülata ihtimal ki muvafık olmayan bu eser en müfit menabi'-i malûmata doğrudan doğruya müracaat için kendisinde bir arzu-yı samimi bulunduğunu göstermektedir. Hikâye ettiği hadisatın şühûd-ı cereyanı olan eşhas ile baş başa kalarak çalıştığı, i'sâr-ı mürdenin hayatını in'ikâs ettiren bütün şuûn ve mütûni, vesaik ve muhaberatı söyletmek için hikâyesini maa'l-memnuniye duçar-ı inkıta ettiği ve kendisi yazılarına ancak vakalarla bunların tarih-i vukularını taht-ı intizama almak için müdahale ettiği görülür. Muharririn bu

suretle zatını feda etmesi karie daha ziyade emniyet-bahş oluyor. Arâiş-i sanattan mahrum olan bu sahifelerde bir şemim-i hakikat mevcuttur.

Bununla beraber Mösyö de Molen istidad-ı tabiisine henüz bir zemin-i inkişaf bulamamıştı. Müteredit bir halde giderken meşhur Lopelle’ye tesadüf etti; Lopelle de Auguste Comte gibi bir meslek tesis etmiş ve usul ve nazariyesini lâ-yemût kitaplarıyla neşr ve ta’îm (شر و تعیم) eylemiştir. Cem’iyyât-ı beşeriyeyi tetebbula meşgul olacak zevat behemehâl bu zatın “Avrupalı Ameleler=Les ouvriers europeens” ismindeki eserini okumalıdır. Lopelle 1867 meşhur-ı umumiyesinde âlem-i medeniyetin bir nevi tarih-i zî-hayatını tazim ve tertip ederek bir eser-i nefis tasnif etmiş, yeni bir usul vücuda getirmiştir. Nüfuz-ı fikrisi San Solpis mevkindeki dairesine meduvven gelen telâmiz ve muhibbanı ile cereyan eden musahabat-ı samimiyeinin mahsulüdür. San Solpis musahabatının maksad-ı yegânesi Fransa emraz-ı ictimaiyesinin teşfiyesiyle kavanin ve ahlâk ve âdâtının ıslahı idi. Bu fikir bilahare İktisad-ı İctimai Cemiyetinin menbaı olmuştur. Bu cemiyet Lopelle’nin eserini takip için “reform-ı sosyal” namında tersane-i mevkuta neşrine karar verdiği vakit ser-muharrirlik vazifesi ittifak-ı ârâ ile Edmond de Molen’e tahmîl edildi. Mösyö de Molen aynı zamanda cemiyet namına bir ders-i mahsus küşadına da memur oldu. Fakat Lopelle’nin vefatından bir müddet sonra telamizi iki zümreye inkısam ettiler. De Molen “İlm-i İctimai=Science sociale” ismiyle bir risale tesis ederek riyaset ve mesuliyetini kâmilten kendisi deruhte eyledi. On sene zarfında risale yirmi üçüncü cilde vasil oldu. De Molen’in başlıca muharrirleri Henry de Nerval, Petite, Leon Povansar, Periur gibi hep faal ve zinde adamlardı. Bunlar Lopelle’in usulünü izah ve itmam ederek tarassudat-ı müşkafane ile hususi mevzular üzerinde hareket etmektedirler. Jakobenlerin telakkiyat-ı mücerridesinden, kof ve bî-esas mübahasat-ı siyasiyeden şiddetle müteneffirdirler. Diyorlar ki: “Mesail-i içtimaiyeyi halle ve doğru ilerlemek için teoloji ve metafizik ahkâmını, siyasiyyunun atıp tutmalarını bir tarafa bırakarak ahvâl ve vakayinin suret-i cereyanını gidip kendi gözünüzle görmelisiniz. Bunun için de Lopelle’yi taklit ediniz.” Bu zerre-şıkaf ve tab-ı napezir-i siyah-ı muhteris tam yirmi dört sene zarfında (1829-1853) her sene hemen mâşiyen altı ay icra-yı seyahat etti. Bütün memalik ameleleriyle birlikte imrar-ı

hayat eyledi. Oral’de demirhane müdürü idi. Harç dağlarının madencilerini, dökmeçilerini, oduncularını, kömürcülerini, yük arabacılarını yakından tanıdı. Bilhassa Ligor malikânesi civarındaki köylülerin aşinası, muhibbi, nâsılı oldu; orada tasavvur ettiği bediâ-yı hayaliyeye tevfikân ailesini tesis ve teşkil ile iştilal etti. Sainte-Beuve, Lopelle için diyor ki: “O tamamen yeni bir batnın, bir cemiyet-i cedidenin adamıdır...”

Mösyö de Molen “Siyans Sosyal” risalesi hep muhal vukuunda iltifat edilmiş vakayin bir fihrisidir. De Molen muhibbi Mösyö Rujie ile cüst ü cû-yı vesaik zamanında bütün Fransa’yı dolaşmıştır. Tecrübe-i zatiyesine başkalarının tarassudatını da ilave kaydında bulunduğundan Fransa’ya müteallik yazılan seyahat kitaplarının hepsini okumuş; cenup taraflarında mütemekkin halkın ruhunu daha iyi tanımak için Alphonse Daudet’nin romanlarına bile müracaat etmiştir. Seyahatlerinin neticesinde vakayi ve efkâr ve farziyatını cem ile Fransa için bir nevi coğrafya-yı içtimaî haritası vücuda getirmiştir. Bu haritanın üzerinde boş bırakılan aksamın eyâlât-ı hayat-ı hususiyesine vakıf kimseler tarafından imlasını arzu ediyor. Bununla beraber birçok yerlere memurin-i mahsusa göndermekte ve derslerine, konferanslarına devam eden gençlere Siyans Sosyal Cemiyeti hesabına meccanen seyahatler icra ettirerek defter-i tetkikatını günden güne tevsi etmektedir.

De Molen kışları Coğrafya Cemiyetinin salonlarından birinde tedrisatıyla meşgul olur. Takriri esmâ’ edilirse görülür ki kendisi bir hatip değildir; fakat sözlerinin samimiyeti, irticâlâtının harareti, mebzuliyet-i malûmatı ile en serkeş sami’ın üzerinde bir tesir-i azim îka’na muvaffak olduğunu kimse inkâr edemiyor. Sosyalistlerden Paul Lafargue ile vuku bulan bir mübarezesinde vesaikin katiyeti ve mantığının kuvvet ve şiddetiyle bu meşhur natika-perdazı pek çok şaşırtmış ve muamelat-ı şedidede bulunmaya mecbur etmiştir. Derslerini takip edenlerden [310] pek çoğunun kendisine adeta meczup olarak eserine imtisal ile Fransa kavaninin ıslahına vakf-ı nefis ettikleri görülüyor.

Bunlar ekseriya muallimlerinin ikametgâhına giderek kendisini ziyaret ederler ve o bunlara şu sözleri tekrardan asla usanmaz: “Biz hadden efvân memurin ve siyasiyyuna malikiz; -Fransa bir müddet sonra, Fransızların

kayıtsızlığı ve taksiratıyla halet-i nez'e gelecektir; -gayr-ı mütenasip yahut vakitsiz nikâhlar bir felaket-i umumiyedir; - Fransa zükurundaki hırs-ı cehâz bir züldür; - Fransa aşçılık, bir de neşriyat-ı şehviyeden maada bütün zeminler üzerinde birinciliği kaybetmektedir; -Mekatib-i leyliyenin, müsabakaların suiistimalatını adam yerine mandarin yetiştiriyor; -müsta'merâtımızı isti'mar edemiyoruz; - Zenginlerimiz ziraat, sanayi ve ticarete meslek-i idareyi tercih ediyorlar; bu iltifatsızlık Fransa'da fakrın büyük müsebbibidir; -Rehavet-i hareket, sa'y ve ikdâma adem-i istidat, fıkdan-ı metanet zünûb-i yevmiyemizdendir; -Fransızlar en ağır tekalif ile mahmul bir millettir; -Kuvve-i askeriye ile Almanlar tarafından mağlup edilen Fransa Anglosakson ırkı tarafından da sulhen mağlup edilmek tehlikesinde bulunuyor..." Bütün bu acı hakayık daha umumi bir hakikatten sudûr ediyor ki o da şudur: Fransa müfrit bir usul-i merkeziyete tabi bir memlekettir. De Molen de Jull Ferry gibi Fransa idare-i hazırasının şu haliyle meni na-kabil bir izmihlale doğru koştuğunu söylüyor.

De Molen'de en ziyade şayan-ı dikkat olan cihet faal bir adam olup bütün efkâr ve nazariyatını ef'âl ve icraat-ı hususiyesine de tatbik eylesidir. Mesela kendisi tevsi-i mezuniyetin şiddetle taraftarı değil mi? Bunu kendi hesabına kendi vesaiti dairesinde icra ediyor; kendisini Paris'te bulunmaya mecbur eden tedrisatının hitamını müteakip hemen vilayete, bizzat işleterek imarına çalıştığı çiftliğe çekiliyor. Burası muhibbanına, telamizine, ilm-i içtimaî muhiplerine künâdedir. Efkâr-ı teşebbüsiyenin, kuvâ-yı şahsiyenin müdafii, Anglosaksonların perestişkârı olan de Molen oğlunu bir İngiliz mektebinde terbiye ettirerek henüz on yaşında bulunan çocuğu yalnız başına Manş Denizi seyahatini icraya alıştırıyor. Şüphe yok ki bu suretle terbiye edilen genç de Molen münhal iş arkasında idarelerin teneffüs odalarında pinekleyerek kıymettar vaktini zayi etmeyecektir.

"Self help!=Sen sana muâvin ol!..." işte vesayet altında olarak Fransız cemiyetine de Molen'in başlıca nasihatı. İki asırdan beri Fransa efkâr-ı ciddiyesi memleketlerine şahsi ve içtimaî bir beniyiye-i ahlâk tesisi için Britanya'yı tetkik ediyorlar. 1725'de Beaver Mural nam zatlar "İngiliz Mektupları"nı neşretmişlerdi. Montesquieu, Voltaire, Rousseau bu mektupların mündericatını gayet güzel bir lisanla tekrar eylediler. Taine'den Bourget'e kadar bir zaman-ı kalîl içinde en

meşhur muharrirler Amerika ve İngiltere'ye müteallik tetkikat-ı vâsia icra ettiler. Max Lukacs'ın Ulûm-ı Siyasiye Mektebi Müdürü ve Enstitü Azası Mösyö Emil Butmi'nin bir mukaddimesiyle muvaşşah olarak neşrettiği “İngiltere’de Sunûf-ı Mutavassıta ve Hâkime” eseriyle “İngiltere’de Mesalik ve Cemiyet” unvanlı diğer kitabı ve Mösyö Pierre Lorowa Bolivia'nin bizzat Britanya’da icra ettiği tettebbuatı havi “Yeni Anglosakson Cemiyyatı” nam eseri bu nev’ müellifat-ı mükemmeledendir.

Mösyö Max Lukacs Brezilya’ya, Amerika hükûmât-ı müctemiasına ve İngiltere’ye müteaddit defalar seyahatle memlekete pek nâfi’ malûmat getirmiştir. Kendisi Ulûm-ı Siyasiye Mektebine mensuptur. Bu eserleri yazmaktan maksadı Manş Denizinin öbür tarafında sunûf-ı âliye ve mutavassıta nasıl terbiye ve teşkil ediliyor, orada politika: mebus ve diplomatlarını, idare: memurini, devair-i askeriye ve bahriye: zabitanını, sanayi: fen müdürlerini, ticaret: acentelerini, felsefe: o kadar amik olan mütefekkirlerini, edebiyat, tarih, hülâsa kâffe-i şebabet-i ulûm bütün o mütehassısın marifetini nasıl yetiştiriyor; küre-i arzın her noktasında daima müheyyâ-yı icraat duran bu faal-i anasırın ihzar ve tehiyyesi için ne gibi vesait istimal olunuyor... İşte bütün bunları Fransızlara öğretmektir. Bu kitap mütalaa edilirse Fransız ırkıyla Anglosakson ırkını tefrik eden ihtilafat-ı amika derhal nazar-ı hayrete çarpar ve aynı zamanda kari İngiliz usulüne doğru bir sevk-i tabii-yi tercih hisseder.

Mösyö de Molen de İngilizlerin esbab-ı rüchânını eserinde bir suret-i mükemmelede icmal ederek, Anglosakson ırkını şedit ve parlak bir ziya ile tenvir eylemiştir.

İngiltere’nin inbâtını Fransa’nın tarlaşmasıyla, onun tekessür-i nüfuzunu bunun akimliğiyle, hutuvât-ı gul-ânesini harekât-ı ruciyesiyle mukayese ediyor; ve neticede: -İşte onlar, işte biz! diyor; hayır, hayır, “Fransa’da İngilizler hiçbir zaman hükûmran olmayacaktır!” nakaratını teganni zamanları geçmiştir. Nazarlarınızı bir haritanın üzerinde gezdiriniz; biz Fransızlar şimali Amerika’yı, Hindistan’ı, Nijer mansıbını Anglosaksonlara terk ettik; daha böyle birçok memâlikimizin Conbulk kurban-ı fütuhâtı olmasından korkulur. Anglosaksonlar Amerika’ya Kanada, hükûmât-ı müctemia ve Arjantin hükûmeti ile hâkimdirler,

Afrika'yı da kısmen ellerinde tutuyorlar; Asya'da Hindistan ve Birmanya ile ilerliyorlar; Avustralya ve Yeni Zelanda ile bütün okyanusun metbuudırlar. Kıtaat-ı hamse İngiliz ticaret ve sanayiinin cizye-güzârıdır. Lisanı bir lisan-ı umumi halindedir... Daha?..

Fransa'nın usul-i hazırâ-yı terbiyesinden muahiz-ı şehir Gustav [311] Larome de müştekidir. Bir makalesinde diyor ki: -Fransız çocukları aileleri tarafından yalnız müşfikâne değil hatta hürmetkârâne muamele görmektedirler. Pederler oğullarının karşısında cebin ve mahcup, onlara fikirlerini arz ile tasvip ve takdirlerini temenni ediyorlar. Valideler hayat-ı ailede vücudu zaruri bulunan hüküm ve nüfuzun, tazyik ve tedibin son bakayasını da mahvetmek için çocuklarıyla ittifak ediyorlar. Bunca mesai ve ikdâmâta rağmen seviye-i tedrisat ve tettebbuat-ı hal tenezzüldedir. Babalar evlatlarına, muallimler şakirtlerine, ihtiyarlar gençlere karşı endişe-nâktırlar. Bugün kırk yaşından altmış yaşına kadar olan adamlar evlatlarına verdikleri terbiyeye nispeten pek sert ve kavi bir terbiye altında büyümüşlerdi. Mektepte, metin bir inzibat ve terbiyeye tabi idiler. Hayata idealizm ile girmişlerdi. Bazı desatir-i âlîcenâbânenin faziletine inanıyorlar, 1870 Muharebesini müteakip Fransa'nın ikbal ve itibarını iade etmek istiyorlardı. İşte pederlerin çocuklarla münasebetlerindeki imtizac-ı mülâyemet buradan neşet ediyor...

Aileler artık tazyik ve tehditten hiçbir şey intizar etmeyerek her şeyi muhabbet ve şefkatten beklemeye koyuldu. Mektep kışla ve manastır manzara-yı bardesini kaybetti. Montesquieu'nun kavlince Fransa tarz-ı hükümetinin evsaf-ı mümeyyizesinden biri olmak lazım gelen fazilet hemen ismi var, cismi yok Anka kuşu gibidir. Birtakım fark-ı siyasiye yekdiğerini müteakip makam ve iktidara hücum gösteriyor, bunların programları desatir ve kavaid-i esasiyeden ziyade âmâl-i harisânelerini irae etmektedir.

Fransız etfâli ta mektepten itibaren her şeyi serbestçe görüp işitirler. Sokaklarda bî-faide yaygaralarla serbestî-yi amd-veşde mani olurlar, çünkü mektebin kapısı ekseriya küşadedir. Edebiyat namına okudukları kitaplar hep başı

açık şeylerdir. Akademi azasından Mösyö Lawidan'ın "Gençler yahut Fransa'nın Ümidi" unvanlı eserini titremeden okuyamazsınız. Mösyö Lawidan bu "küçük"lerin göğüslerini çözerek sinelerini dinliyor, ruhlarını tefahhus ediyor; bunlarla eski Fransız çocuklarının seviye-i maneviye ve maddiyeleri beyinde mukayese-güdâz farklar mevcuttur. Fransa ordularını muzafferiyetler içinde Avrupa'nın bu kerrinden (کر دن) geçiren o on sekiz yaşındaki yüzbaşları, o yirmi beş yaşındaki miralayları, bir kere düşününüz; asr-ı sabıkta cahil bir delikanlının kır bıyıklı askerlere nasıl kumanda edebildiğini öğrenmek isterseniz Camille Rosa'nın Kont de Jezor'e dair yazdığı kitabı okuyunuz. Sumbervi'n ceht ve sebatı, Huch'ın muzafferiyeti, bu iki numune-i celadet Fransız ırkının fazail-i irsiyesinden olan fedakârlığın en parlak meselelerindendir; bunlardan biri henüz yirmi altı, diğeri yirmi yedi yaşında idi. Meşhur Marson'un kitabe-i lahinde şu söz muharrerdir: "On altı yaşında nefer-yirmi dört yaşında general-yirmi yedi yaşında maktul." Yirmi yedi yaşında! Şimdiki Fransızlar bu sinne geldikleri zaman karıların kulları arasında yahut yağlıca bir cehâz arkasında, huzur ve istirahatı temin edecek bir memuriyet etrafında dolaşmaktadırlar. Altkirchn ormanında bir kurşunla vurulan Marson'un daraban-ı kalbini güzelce dinlemek için esvabını çıkardıkları zaman taklibinin üzerinden nişanlısının resmini bulmuşlardı; genç general bütün tefekkürat ve icraatını, bütün şan ve şöhretini bu refika-yı kalbine ithaf ediyor ve bilmukabele ondan ümit ve kuvvet alıyordu...

Hakikat-i halde şimdiki Fransız gençleri hep mükedder ve muzdariptirler. On seneyi mütecaviz bir zamandan beri erbab-ı kalem onların canını sıkmakta berdevamdır; herkes söylüyor, bir derecedeki sonunda kimse bir şey işitmiyor... Babalar septisizm numunesini çocuklara en evvel kendileri irae ediyorlar, onlara menfaatlerinden başka bir şeyden bahsetmiyorlar; sonra da onları merhametsiz, hûd-endîş gördükleri için hayrette kalıyorlar. Çocuklar her işte velilerine güvenmeyi, kuva-yı zatiyelerine asla müracaat etmemeyi öğrendikleri, küçük yaşlarından beri buna alıştıkları için çalışmanın lüzumunu hissetmemeleri tabiidir.

Sonra bu zavallı gençler programların karışıklığı, tahavvülâtı ile büsbütün şaşırtılıyor; her sene yeni bir usulü takibe, başka bir muharririn eserini iştiraya mecbur ediliyor. Biçareler en tefvît-bahş, en müsâlemet-perverane manzaralar

karşısında bulunacak bir sinde iken ortada münâferetten, mübarezededen, rekabetten, karşılıklı tariz ve düşnâmdan başka bir şey göremiyorlar; tezaad-ı ahvâl en metin zekâlara îrâs-ı teşevvüş eder. Tekmil bu ittıratsızlıklara, bu kaidesizliklere rağmen yine gençlerin kendilerinden büyük olanlara adem-i hürmetlerinden şikayet ediliyor; acaba şayan-ı hürmet ne gibi misaller gösteriliyor ki onlar da riayet etsinler... Hâsılı Fransa'nın batn-ı hazırı tevellüt için fena bir vakit intihap etmiştir. Zaman müşevveş, mütereddit ve bî-rahmdır.

Fransızların müsavî-yi idarelerinden, tarz-ı terbiyelerindeki mantıksızlıktan bu suretle şikâyet-han olan yalnız Fransızlar değildir; müellifin-i ecnebiye, bilhassa Alman muharrirleri de bu bapta pek ziyade şiddetle ve daha doğrusu celi bir gayz ve garazla idare-i lisan eyliyorlar. Doktor Rommel'in Cenova'da tabettirdiği bir eser-i mühimle* Foskoviç Jull Felix tarafından Fransızcaya tercüme olunan "1870 Muharebesinden Evvel, Muharebe Esnasında ve Muharebeden Sonra Fransızlar" unvanlı kitabı bu bapta bir numune olmak üzere irae olunabilir. [314]

1870 tarihinden beri Fransızlar tarafından Almanlara ve Almanlar tarafından Fransızlara dair birçok kitaplar yazılmıştır. Bunlardan Fransızların bazı kitapları bidâa-i ilmiyesi zayıf bulunan gazeteciler yahut sathî nazar icmâl-nüvistler tarafından kaleme alındığından müstehziyane, bî-vukûfâne bir surette muharrerdir; fakat muallimler, müverrihler, feylesoflar Almanya ahvâlinden, Alman ahlâk ve âdâtından her ne vakit bahsetmişlerse gayet nazikâne ve kemal-i hakkaniyetle idare-i fikir ve kelam etmişlerdir; hatta bir kin-i hafiye tebaiyet eder gibi görünmek korkusuyla takdir ve hayretlerinde bazen itra ettikleri görülür. Almanya'da ise bilakis, yalnız efkâr-ı zaîfe ashabı değil hatta en büyük muallimin, en fazıl muharririn bile Fransa'dan istihza ve istihkarla bahsederler. İşte Doktor Rommel ne adi bir şuûn-nüvis, ne de fikr-i tenkitten bî-nasip sade-dil bir muharrir olmadığı halde kitabı baştanbaşa buğz ve nahvet saçmaktadır; içinde öyle cümleler, fıkralar var ki bıçak ve sille darbeleri gibidir.

Doktor Rommel'e nazaran Fransızların kuvve-i inbisâti, kuvve-i mukavemeti bitmiş, artık bu büyük kavmin yayı kırılmış görünüyor. Fransa'da

* Au pays de la revanche.

günden güne varidat azalıyor, ihracat azalıyor, tevellüdat azalıyor, kuvâ-yi şahsiye azalıyor, hissiyat-ı hükümet ve adalet, hissiyat-ı diniye azalıyor, mesâlih-i umumiye emniyet ve ehemmiyet, vazifeye itina hisleri azalıyor; buna mukabil masârifât çoğalıyor, ithalat çoğalıyor, tereşşuhât-ı ecnebiye çoğalıyor. Parlamentoda millî bir siyaset aramayınız, orada bulacağınız şey ancak fark-ı siyasiyenin bî-sûd mücadeleleri, menafi-i şahsiye mübarezatı, intihabat programlarının yalanlarından ibarettir.

Hidemât-ı resmiyeye meyil ve muhabbetin esbap ve netayici hakkında Rommel şu fikirde bulunuyor: Pancar şekerini şehirde imal etmek sahrada ziraattan daha az zahmetlidir; bu şekeri bir dest-gâhın arkasında oturup satmak daha az meşakkatlidir; şekerin fûrûhtına müteallik hesabâtı yazıhanesinin defter-i mahsusuna kaydetmek ise hepsinden kolaydır. Hâlbuki bir koltuğa gömülerek gazete okumak ve ay nihayetinde şeker imalatı rûsûmunda tediyeye edilen paraları dercep etmek için daha cüzi kuvvet sarfı lazımdır. İşte Fransa'da her şeyden evvel umur-ı sanayiye, ziraiye ve maliyenin tednîsine bais olan esbabı burada aramalı. Köylülerin tarlalarından fabrikaya ilticaları, burjuvaların dükkândan kalemlere geçmeleri hep bundandır. Şimdi Fransa'ya ağır ve kazancı az işler için İtalyanlar, sanayi, banka, ticaret umûrî için Almanlar, Belçikalılar, İsviçreliler geliyorlar. Binlerle Fransız ameleleri işsiz kaldığı halde Paris'e gelen bir Belçikalı işsiz kalmıyor; çünkü çalışkan kuvvetli ve usta bir amele hiçbir vakit boş bırakılmaz. Bir Fransızın müsta'merâtta ilk hareketi hemen her hususta memurin-i hükümete müracaat etmektir; onlar oralarda bile daima annelerine, yani hükümete muhtaçtırlar. Bir Fransız mühendisi nazariyat kısmında her İngilize galebe eder, fakat ne faide ki Fransız makineleri Manchester'da, Glasgow'da, Belçika'da, Almanya'da imal olunmaktadır. Fransa'da terbiye-i fikriye sarf-ı nazarı, terbiye-i maneviye ve cismaniye ise adeta hiçtir. Mekteplerden şahadetname istihsal eden Fransızlar birer türlü bahane ile hükümete bar olarak yaşamakta ısrar ediyorlar. Evlerinin haricinde hiç kimseye dikkat etmeyen, kendilerine taalluk-ı meşkûk olan şeylere asla müdahale eylemeyen, tetkikat ve tarassudat vakalarını kendileri için saklayan o sakın ve müstakil İngilizlerin karşısında bir şey bilmeyen, bir şey

anlamayan, hakaik-i muhitadan gafil, umur-ı dünyeviyede tecrübesiz, yalnız haklı haksız söylenen Fransızlar nasıl mükedder ve aciz bir sima arz ederler!

Doktor Rommel’e itimat etmek lazım gelirse Fransızlar lisanlarını da bilmiyorlarmış; “Berlin’in, Hamburg’un, Frankfurt’un tüccar kâtipleri Paris banka ve ticarethanelerinden mevrûd muharreratın imla hatalarıyla eğleniyorlar!” diyor.

Rommel Paris’e muvasalatının ilk akşamı bir Alman birahanesine giriyor, buranın müdavini hep ecnebi olmak şartıyla terziler, esâs-ı beytiye tüccarları, banka dellalları, komisyoncular ve kitapçılardan mürekkeptir. Rommel bunların muhaveratını dinliyor ve bakınız neler işitiyor: “İşler yolunda Alman ipekleri Lyon akmişe-i haririyesiyle ümit-bahş bir surette mübareze etmektedir. Macar marangozları gayet nefis işler vücud[a] getiriyorlar. Haur, Marsilya, Bordo Almanlarla leb-a-lebdir. Fransızlar barut imali için elzem olan güherçileyi de Almanlardan satın alıyorlar. Askerin tagaddisine mahsus buğdaylar ecnebiden geliyor. Fransız bankalarının ekseri Alman yahut İsviçreli kâtiplere ihtiyaç görüyorlar...”

İçtiği biralardan ziyade bu tebşirât ile sermest olan Doktor tetkikatta bulunmak için birahaneden çıkıyor. Gayet latif yaz gecelerinden biri. Bulvarlar elektrik ziyalarıyla nura müstağrak. Herkes memnun ve mesrur dolaşüyor; hele Fransız kadınları Doktora o kadar güzel görünüyor ki Rommel bu yeni Babil’de imrar-ı hayat pek güzel olacağını söyleyerek içini çekmekten kendini alamıyor. Her yer gibi ziyalar içinde parlayan cerâid-i fûrûhtuna mahsus köşkler enzarını celp ediyor; bunlarda mülevven açık saçık tasavvurat herkese kendilerini arz etmektedir. Doktor bu mülevves şeyleri bir istikrah-ı derunî ile gözden geçirirken Paris külhanbeylerinden sırnaşık bir müvezzi “Mösyö! Bunu alınız!” diye daha murdar, daha mülevves bir şeyi Rommel’in burnuna sokuyor. Artık bunun üzerine Doktor sabredemeyerek cebinden çıkardığı küçük deftere kurşun kalemle hemen şu mülâhazatı kaydediyor: [315] “İngiltere’de bütün eğlence gazeteleri, Penic, Monstein, Skarpet, Phonni, Fox... bütün bunlar bilâ-tereddüt bir genç kızın elleri arasına tevdi edebilir, Alman gazeteleri de böyle kusursuz bir nezafete maliktirler; şimdi Fransız gençlerini mukayese ediniz: Bir tarafta sıhhat ve haysiyet, diğer cihette maraz ve inhitat...” Sonra tiyatro ilanlarını mütalaa ederek şu kayıtları

ilave eyliyor: “Tiyatroda bî-edebâne piyesler tadat edilemeyecek derecede, haris şan ve şöhet bir muharririn yegâne iştigali ekseriyetle pis, pek pis olmaktır. Hakkı var, çünkü muvaffakiyat-ı matbu murdarlıkla mütenasıptır.”

Fransız liselerinde Alman ve İngiliz liselerinin suret-i tedrisi de kendisine gülünç görünür. Çocukların malûmatı mesela bir Alman yol bekçisine yolunu soramayacak bir derecede; fakat babalar Alman kitapları Alman atlasları iştirası için birçok paralar sarf eyliyorlar. Burada da “istila” devam ediyor. Leipzig kitapçıları hiç boş durmuyorlar...

İşte Rommel’in kitabı hep bu tarzda muharrerdir. Jull Lometr, Doktor Rommel’e, bu faideli düşmana teşekkür ile diyor ki: Muharririn hissiyat-ı garazkârânesinden sarf-ı nazar olununca teşhis-i maraz doğrudur. Parmağını kemal-i isabetle yaralarımızın üzerine vaz ederek iddia-yı kuvvet ve hayat için mesaimizin ne cihete doğru müteveccih olması icap ettiğini bize emniyetle gösteriyor.” Gaston de Chan da Rommel’in bu raporunda şayan-ı istifade pek çok ihtarât münderiç olduğunu beyanla: “O hastalığı irae ediyor, ilacını bulmak ise, bize, Fransızlara aittir!” diyor.

Bu ahenk-i umumi-i şikâyet içinde Fransa’yı müdafaa eden, lehinde idare-i lisan eyleyen sesler de eksik değil; tezahür-i hakikat için bunları da dinlemeli. Mesela Figaro gazetesi muharrirlerinden Mösyö Anatolia Flavu’nun hassa-yı müteyemmize-i kalemi daima Fransa’yı müdafaa etmektedir. Bu zatın mütalaatından bazılarını okuyalım:

“Mösyö de Molen şu son zamanlarda yekdiğerini müteakip pek ziyade mucib-i kil ü kal olan iki eser neşretti; bunlardan biri Anglosaksonların esbab-ı tefevvukundan bahis, diğeri de bugünkü Fransızlara dairdir. Muharrir evvela dünyanın hâlihazırına nazaran tefevvuk-ı iktisadinin İngiliz ve Amerikalılara, yani Anglosaksonlara aidiyetini temin ediyor, sonra bugünkü Fransızların hiç olmazsa dörtte üçünün Anglosakson istilasına mukavemete gayr-ı muktedir olduklarını ispata çalışıyor. Bir tarz-ı ilmiyede kaleme alınmış gibi görünen bu iki eser insana tesir etmekten hâli değil. Muharririnin mesai-i vefiresi sayesinde ihraz ettiği

mevki-i mahsus ve mümtaz da buna inzimam ederse artık efkârının Fransızlar üzerinde o derece tevlit-i heyecan etmesine hayret edilmez. Fakat de Molen de Lopelle gibi bir bedbindir; Fransızları mahkûm-ı izmihlal görerek “Herkes kendini kurtarmaya baksın!” şivesinde bir feryat-ı dehşet izhar ediyor. Kabil-i istinaf ve temyiz olmayan böyle bir hüküm bizi doğruca isteksizliğe, intihara sevk edecektir.

“De Molen ve emsali Anglosakson senâ’kârânı “İngiliz hâkim-i cihandır!” diye bağırtdıkları halde sosyologluk nısfı İngiltere’nin inkırazını ilan ediyorlar; hatta bu sada İngiltere’de bile bir makes buldu. İngilizler biraderleri yankilerden bir hun-ı siyah, bir havf-ı iktisadi ile titriyorlar. Bu müthiş Anglosaksonlar yeni der-aguşlar hilafına olarak yekdiğerini yutmaya çalıştdıkları gibi bir muzafferiyet-i müştereke neticesinde birbirini daha iyi yiyeceklerdir. Eyyam-ı ahirede Almanya’nın rekabet-i iktisadiyesi ise İngilizleri müşkül bir mevkide bırakmıştır.

“Mösyö de Molen’e göre Anglosaksonların tefevvuku tesirat-ı iklimiyeinin netayic-i tabiyesinden, onların ferdiyet üzerine müteşekkil bir millet olmalarından mütevellittir; onlar yalnız kendi kuvâ-yı şahsiyelerine güvenmeye alıştdıkları halde Fransızlar, İtalyanlar, İspanyalılar... daima başkalarının himayet ve muavenetini taliptirler. Anglosakson tamamen endividualisttir; yani teşebbüsât-ı şahsiyede serbesti bütün terakkiyat ve tekemmülatın menba olduğuna; bir kavmin büyüklüğü onu terkip eden efradın gayretiyle husule geleceğine kani ve emindir; kuvvetine, zekâvetine itimadı vardır; ne miskinâne tevazuda bulur, ne de aharın mesaisinden hisse-yab olmaya tenezzül eder. İşte Fransızlarla İngilizler arasındaki faruk-ı azime. Mukayesenin bütün şeref-i galibiyeti faal, hüner-mend, kavi, müteşebbis, siyah, müsta’mer olan Anglosakson tarafındadır. Efkar-ı teşebbüsiye her İngiliz bir Robinson yapmıştır; onlar her şeyden kendilerini bir takrip ile kurtarmak çaresini bulurlar.

“Evet, Anglosakson ırkı bu anda Gallo-Roman ırkından daha sert, daha metin, daha genç görünüyor; o seyahate, istimara daha müsteiddir; çünkü daha az hissi ve rakiktir. Bir Anglosakson, ailesinden ayrılmak iktiza ettiğı zaman bir Gallo-Romandan daha az gözyaşları döker, geminin güvertesi üzerinden mendilini daha az sallar, hâsılı teessüf ve teessürsüz terk-i vatan eder. Bu büyük bir kuvvettir. Mamafih Mösyö de Molen kitaplarında Anglosakson ırkının neden

partikularist bir kavim olduğunu mükemmelen izah edemiyor; nitekim Fransızların da tabiât-ı içtimaiyelerini esasen râî bir millet olmalarına, müctemian yaşamakla me'lûf bulunmalarına, yalnız bu sebebe isnat eyliyor. Mukaddema Amerika'da böyle değil miydi? Bugün bir suret-i amikada tahavvülüne bais olan şey nedir? [316] bir ırkın tabiat-ı ibtidaiyesini teşkil ve hatta tadil için vakayi-i tarihiyenin arz ve semadan ziyade tesirâtı yok mudur? Tarz-ı teşekkülce Fransızlardan o kadar ayrı olmayan Alman ve Ruslarda Anglosaksonlara karşı mukavemete gayr-ı muktedir midirler? Fransa şimdiden terk-i mevki etmeli midir? İşte bütün bu suallere kati cevaplar lazımdır. De Molen'in tetkikat ve tarassudatı ekseriya doğru, lakin istihraç eylediği netayic yanlıştır; çünkü ilm-i içtimaî henüz bu derece terakki edememiştir.

“Şu son otuz seneye gelinceye kadar muterizler nekaisimizle istihza etmekle beraber birçok evsaf-ı hisseye malikiyetimizi de itiraf ediyorlardı. Bugün yalnız nekaisimizle kaldık. İşte Bismarck, ve Paris'te Madeleine-Bastille L'omnibus'ı üzerinde ictina-yı malûmat eden o güzel Doktor Rommel böyle iddia ediyorlar. Ekser bunlara itimat edilirse Fransızların artık bitmiş, mahvolmuş, beynelmilel bir sıfır halindedirler. Fakat bu hükümler şimdiye kadar hiç kimseyi öldürmedi. Efkar-ı umumiyeye bu nev' sözlerin kimler tarafından telaffuz edildiğini görerek reddeder. Fransa, küre-i âlemdeki mevkinin nısfını elinden aldıktan sonra bakisini de yutmak isteyen doymaz refiklerin karşısında bulunuyor...

“Evvela şurasını kabul etmelidir ki Lopelle'in, de Molen'in, bütün bu bedbinler mektebinin bize verdikleri ihtârât ve nasâyîhte bir cüz-i hakikat mevcuttur; bunların memleketlerini ıslah çaresini kavaid-i ilmiye ile taharri eden birtakım iyi Fransızlar olduğu da malumdur. Şu halde bu dûr-endîş vaveylacılar ne dereceye kadar haklıdır? İşte burasını tayin etmeliyiz. Ben katiyen eminim ki mağlubiyet-i harbiye bugünkü Fransızları bir parça ezmiş, ehemmiyet-i sabıkalarını tenzil eylemiştir. Fransa bu felakete o kadar az muntazırdı ki vukuuyla derece-i nihayede şaşırarak hayret içinde kaldı. Yediği darbe bir nevi tezelzül vücuda getirdi ki hiss olunur derecede tahaffûf etmekle beraber elan ber-devam; fakat kalbi her türlü nakıs ve halelden masundur, o şanlı mazisinin hummalı

saatlerine nispetle şimdi daha kahraman, daha büyüktür. Binlerle memaliki gözlerine alarak memalik-i meçhûleyi fetheden kahramanları, Dreyfus meselesi buna şahittir. Fransızları ulu addedenler Dreyfus işinde, bedîa-ı hayaliyenin bu feveran-ı huruşanında, bu manzara-ı ulviye karşısında ne yaptılar? Hakikat ve adalet uğrunda yapılan bu mübarezeyi acaba kendileri yapabilirler miydi? Kalbimiz asla tenezzül etmemiştir; hastalık kafamızda, dimağımızdadır. Fransızların ekserisinde o eski zevk-i selim görülüyor. Menfaat-i şahsiye safsataları, politika desâisi arasında hakikati istihraç kuvvetini biraz kaybeylemişlerdir. Hulasa, umumiyet itibariyle bugünkü Fransızlar zekâ ve muhakeme cihetinden bir parça gevşek ve zayıftırlar; kendileri tahlil ve tenkit edecekleri yerde başkalarının kuvve-i mümeyyizesine iftîkar ediyorlar. Kanaat-ı vicdaniyelerini daha suhuletle teşkil ve tesis için ne mukayese ne intihap eyliyorlar... Bugünkü Fransızların kaderlerini ne lüzumundan ziyade tenzil, ne de değerinden fazla methetmemelidir. Ona tarih teşekkülü nasıl bir şekl-i vücut vermişse yine öyledir. Bir parça bedbahtî ile meşhûn olan tabiat ve evsaf-ı mümeyyizesini daima muhafaza eder. Âlicenap, kerim, cesur olmaktan vazgeçmemiştir. Yalnız 71 Muharebesinin açtığı rahnelerin tamiri kendisine çok pahalıya oturduğundan fakirleşmiştir!

“De Molen Fransızları İngiliz yapmak istiyor; hangi vasıta ile? Onların öyle hülya-perver, geveze, mübareze-i hayata gayr-ı müsait kılan ahvâl-i missine-i terbiyeyi değiştirerek siyah, müsta’mer, makineci, fabrikacı, tacir, çiftçi olmaları için bu klasik terbiyeyi, Latince, felsefe, belagat, bütün bu beyhude yükü kaldırıp Fransızlara faideli bir sanat, coğrafya ve elsine öğretmeli; bu rekabet-i umumiye âleminde bir Anglosakson gibi kuvvetli, çevik olmaları için vücutlarını güzel bir jimnastikle terbiye etmeli...

“Haydi, farz edelim ki bu programınız tamamen kabul ve tatbik olunuyor; Anglosakson nazariyesi muzafferiyet-i tâmmeye malik; onu tazyik eden bütün şeyler liselerimizden lağvedildi; küçük Fransızlara da küçük İngiliz ve Amerikalılara öğretilen şeyler öğretildi, onlar da aynı efkâr ve nazariyatla perverde oldular; kendilerinden başka kimseye güvenmemeleri binlerce defalar tekrar edildi; bununla Fransızlarda maskat-i re’s muhabbetini zayıflatarak terk-i vatan ve

zevk-i seyahat hissini telkih edeceğinize emin misiniz? Ben mütereddidim. Bir his bir ameliye-i akliye ile şimdiye kadar iptal ve imha edilememiştir. Lütfen şuraya dikkat ediniz: Ben de sizinle beraberim; programınız fenadır demiyorum, yalnız adem-i muvaffakiyetinden korkuyorum. Evvela Anglosaksonların mesleklerinin sertliğini tadil için istiane ettikleri dinden hiç bahsetmiyorsunuz. Robinson'un تنها adasında yegane istinatgâhı odur; siz bunu talebelerinizden nez' ediyorsunuz... Yirmi asırlık tevarüs-i i'tiyâdât ile teşekkül eden, katılaştıran, yoğrulan, bir milletin tabiat-ı esasiyesi suni bir terbiye ile tağayyür edilebileceğine inanmam. Bunun için de birçok asırların cereyanı lazımdır; o zaman ise münasebat-ı akvam, ahvâl-i umumiye-i beşeriye o derece tağayyür etmiş olacaktır ki bu seferde aksi cihete doğru bir usulün kabulü zaruri görünecektir.

“Fransız ruhu her şeyden evvel hissi ve idealisttirler. Hayatlarında muhabbetler, bütün muhabbetler kati bir tesiri haizdir. Etle kan revâbıtı, aşk, dostluk, aile, vatan, tek mil bu ihtirâsât-ı asilâne onu harekete gayr-ı muktedir bir hale sokmuştur. İklim bile kendisini bir mıntika-ı mu'tedileye esir ediyor. Bu ne bir cinayet, ne de bir eksiklik. Hatta bana göre bir mâ-dûniyet bile değildir. İhtimal ki [317] sathını bir parça tağyir edebilirsiniz, fakat hiçbir zaman bu hissiyat-perveri bir maddiyet-perest, kaba bir hodbin, merhametsiz bir realist, bir Stanley, yahut bir Cecil Rud yapamazsınız. Onun kalbinden bu şefkati, bu rikkat-i hissi asla çıkaramazsınız. Nitekim bir Anglosakson da hiçbir vakit bir Don Kişot, bir Gallo-Roman olamaz. Irkın bu tebeddülât-ı âniye veya tedriciyesine inanmam için bana maziden yalnız bir misal gösteriniz, kâfi. General Do Barrel defter-i hatıratında bir bedeviyi hayme-nişîn olmaktan asla vazgeçiremediklerini yazdıktan sonra diyor ki: “Aslanı cebîn, koyunu cesur yapmak için en güzel vasıta birincisini ot, ikincisini et yemeye mecbur etmektir!” Hâlbuki ne bu ne o verilen gıdayı istemeyecektir. Fransızlar koyun değildirler ve ben vatandaşlarımdan henüz aslan olduklarına kaniim; fakat bu aslanları Anglosakson usulünde kömürtmeye, sıçratmaya alıştırmayınız. Taklit yalnız maddi şeylerde faidelidir.

“Bir İngilizin ihtira-akerdesi olan makineyi, telgraf veya telefonu mükemmelen ifa-yı vazife ettiğine emin olduktan sonra hemen almalıdır; lakin maneviyat cihetinde iş değişir. Her millet yahut her kavim alamet-i farikasına,

hasiyet-i zatiyesine, kendi dehasına maliktir. Elbette Fransızların da bütün milletler gibi kendine has nekais ve evsafı vardır. Bir milletin nekaisi külliye mahvedilemez. Fakat bir dereceye kadar tahfif ve tashih edilebilir. Fransız cesur, misafirperver, çalışkan, hüner-ver ve muktesittir. Bir parça romanesk ve fevkalade idealisttir. Pekiyi bir müsta'mer değildir; işte bu noktadan hareketle melekât-ı galebesini, bilhassa cesaretini tevsie çalışmalıdır. İsti'marı ona bir mübareze-i insaniyetkârâne ve vatan-perverâne gibi irae ederek teşvik eylemelidir.”

Mösyö Euciu de Siecle gazetesine yazdığı bir makalede “Ne o kadar bedbin, ne de lüzumundan ziyade nikbin olmamalı!” diyor. Hakâyika karşı kıymet gayr-ı şahsiyeden mahrum isnâdâtın ikamesi beyhude bir tecrübedir. Binaenaleyh muhakeme için Fransa’da cereyan eden vukuatı göz önüne getirmeli; 71 Muharebesinden sonra Fransa’nın halini, hükümet-i hâzıranın tesis için edilen mübârezât-ı müthişe-i siyasiyeyi, mesai-i vefireyi bir kere düşünmelidir. O esnalarda Fransa’da otuz iki departman idare-i örfiye içinde bulunuyordu. Bu hallerin hiçbiri ne tüccar ve ziramı, ne fabrikacılarını kemal-i ihtiras ve muvaffakiyetle çalışmaktan men edememiştir. [318]

-İstanbul: 19 Kânunuevvel, 316-

Ahmet Şuayp

Ahmet Şuayp, “Esmar-ı Matbuat 12”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 514, 4 Kânunusani 1316 [17 Ocak 1901], s. 308-318.

ESMAR-I MATBUAT

13

İntihab-ı Meslek-Mezunîn-i Mekatibin Çokluğu-Serbest Sanatlar-Fransızların Hukuk Tahsiline Muhabbetleri-Dava Vekâleti, Hâkimlik-Dufour Müsabakası-İki Bin Altı Yüz Frank Maaşla Müddeî-i Umumi Muavinliği-Yağlı Bir İzdivaç, Yoksa Zaruret ve Sefalet!-Vükela-ı Deâvî- Deâvî-i Cezaiye Para Etmez.-Avouelerin İhtikârı-İş Adamı-Rekabet-i Nisvan-Tababetin Derece-i Ehemmiyeti-Bir Doktor Olmak Kaça Mal Olur?-Kırk Bin Frank-Nalbantların Etıbbâya Rekabeti-Hastaneler-Münekkıdat-ı Batıla-Lord-İlanlar-Muhabere ile Tedavi-Poliklinik-Kesret-i Etıbbâ-Mühendislik-Buhran-ı İktisadi-U'ful-i Santral-Nazariyat ve Ameliyyat-İşsiz Mühendisler-Fransa Zabitanı-San Siro Mektebi-Meslek-i Tahrir-Hikâye-nüvislik ve Gazetecilik.

Geçen hafta terbiye-i fikriye ve cismiye hususunda Fransızlarla Anglosaksonlar arasındaki ihtilafat-ı fikir ve nazardan bahsetmiştik; bu hafta, yine bu mevzuu-i mühim üzerinde, ihtiyac-ı umumi-i zamana göre gençlerin temin-i istikballeri için mesalik-i mütenevvıa-i hâzıradan hangilerini intihap ve tercih etmeleri muvafık ve müfit olduğuna dair Fransa meşahir-i kalemiyesi beyninde cereyan eden mübahasatın zübdesini arz edeceğim.

Bugün Avrupa da maişet meselesi gittikçe mahûf ve muzlim bir renk iktisap ediyor. Bu hal esiffanın derece-i vehameti Fransa ve İtalya gibi memalikte daha ziyade meşhurdur; mekatib-i âliye mezunîni bile sefaletler içinde pûyan oluyorlar. Devâir haddinden fazla memurin ile doludur; hiç boş bir mevki yoktur. Münhal bir memuriyet ele geçirmek ahvâl-i tesadüfe ve istisnaiyeden madûddur. Muallimlik cihetine gelince, bakınız Taine gazetesi münekkid-i edebisi Gaston de Chan ne söylüyor:

“Evvelki gün amcazademin terfi-i derecesi hakkında malûmat almak için maarif nezaretine gittim. Zavallı çocuk büyük bir şey istemiyor, en dûn bir mektebin en son sınıfına razı olacak. Kendisi edebiyattan mezundur, beş seneden beri de müzakerecidir. Resmî ziyafetlerden, mîtnlerden uzak durarak vazifesini sadakat ve istikamet dairesinde kemal-i sükûnetle ifa ediyor. Binaenaleyh arzu-yı

terfii şayan-ı taaccüp bir emel-i mufarrit değildir. Benim zamanımda ders mezunları mekteb-i idadiye muallimliğine defaten nail oluyorlardı... Bütün bu tahayyülatım müracaat ettiğim memurun ilk sözleriyle dağıldı:

- Heyhat! Ne bir sene, ne iki, ne üç ve ne beş sene zarfında amcazadeniz mektep muallimi olamayacak!
- Fakat on beş güne kadar teehhül ediyor.
- Allah mübarek etsin... Eğer parlamento talep ettiğimiz iki yüz elli bin frangı lütfederse birkaç ay içinde, tam maaşını istihsal edebilir.
- Lakin kendisi mezunlardandır.
- Ah o mezunlar! Onlar o kadar çok ki ne yapacağımızı biz de bilmiyoruz. Bize gelen bütün mezunîni hocalıklara yerleştirmemizi [322] nasıl talep ediyorsunuz? Fransa'nın her köşesinden mezunlar geliyor. Fakülteler, mezun yetiştirmekte birbiriyle müsabaka ediyorlar. Hizmet-i askeriye ise bunlardan ordular vücuda getiriyor. Bütün bu şahadetnamelileri istihdam için her gün mektepler ihdas edemeyiz ya!
- Fakat amcazademin beş sene hizmeti var!
- Beş sene hizmeti mi? Demek oluyor ki biçare terfi cetvelinin ta nihayetinde.

“Muhatabım bu sözü söylemekle beraber bir dosya gösterdi. Amcazademin beş senelik hizmetini muayyen olan satırın üstünde bir namzedin ismini gördüm ki tam on bir seneden beri bekliyormuş! Sarahat-i hale karşı naçar sükût ettim. Bunun üzerine meseleyi umumi bir nokta-i nazardan mevzuubahis ederek öğrendim ki yüzlerle mezunîn mektep kapılarında ümitsiz sürünüyorlar, hatta muallim muavinleri bile o derece çoğalıyor ki nereye yerleştirilecekleri bilinemiyor. İnas mekteplerinde de aynı izdiham. Her veçhile hürmet ve takdire şayan olan Sur Mektebi muallim muareneleri bir müddet sonra müzakereci olmaya tenezzül edeceklerdir. İngiliz yahut Almancadan istihsalı o kadar müşkül olan tasdiknameyi ihraz eden birçok genç kadınlar mubassıralık vazifesiyle muzayeka içinde geçiniyorlar...”

Şimdi dava vekaleti ve tababet gibi serbest mesleği tetkik edelim:

Fransa sunûf-ı mutavassıtası tahsil-i hukuk için her zaman bir meyl-i şedit izhar edegelmiştir; bu muhabbet-i fitriyeye bir hiss-i tabii-i teşekkür de ilave eylemelidir; çünkü Fransa hâlihazır hukukunu yapan sunûf-ı mutavassıta olduğu gibi bunları vücuda getiren de hukuktur. İşte buna binaendir ki ekser genç Fransızlar tahsil-i hukuku büyük bir şeref gibi telakki eylerler. Kartiye latende dolaşınız; biraz müdekkik ve rasıt iseniz geçen binlerce gençler arasında bir hukuk talebesini suhuletle tanırırsınız. Onun terzisi tıp talebesinden ve Sorbonne müdavimîninden daha iyidir; o diğerlerinden daha zarifane giyinerek kibar âlemine mensup görünmek ister; mondenlerle münasebâtı vardır. Bir ilm-i hukuk şakirdi zengin, hiç olmazsa vüsat-i hale malik olacaktır; yoksa gafilâne intihap ettiği şu meslekte birçok sukutların, sefaletlerin kendisini beklediğini bilmelidir.

Fransa’da bir hâkim yahut dava vekili olmak için evvel-be-evvel üç sene mekteb-i hukukta çalışmak lazımdır. Bu üç sene esnasında şakirt ebeveynin kesesine bar olur. Hukuk talebesi ulûm veya edebiyat mezuniyetine hazırlanan talebe gibi tenzil-i fiyatla ders almak suhuletine nail olmadıktan başka bazı adı aşçı ve terziler tarafından ilm-i tıp müteallimlerine verilen krediye de malik değillerdir; zira bunların günün birinde bir yere yerleşmeleri zaruridir; halbuki doktor olduğu vakit borçlarını verir ümid-i vahisiyle bir hukuk talebesini yedirip giydirecek kadar ahmak bir aşçı, yahut terzi bulunamaz. “Doktor Androva” sıfatı teâkub-ı sinîn ile gittikçe ehemmiyet-i sabıkasını kaybetmektedir. Bunun derhal nazara çarpan başlıca iki sebebi var: Evvela mezunînin adedi eskiye nispeten lüzumundan tekessür. Saniyen seviye-i imtihaniye hissedilir derecede tenezzül ediyor. Bu iki sebebin menşei talebe-i hukukun fevka’l-had çokluğunda aramak lazımdır. Bir de hukuktan yalnız lisansiyye olmak sahibini üç senelik hizmet-i askeriyeden kurtaramaz. Bu istisnadan istifade için Doktor Androva sıfatını ihraz etmelidir. Hâlbuki lisansı hazırlamak için üç, doktorayı tehye için de iki yahut üç sene lazımdır. Mümeyyiz kuvve-i hafızası mütereddit, lisani kekeler yirmi dört, yirmi beş yaşlarında bir genci bunca mesaisinden sonra tutup kışlaya göndermeye acır; kanun ise imtihan veremeyenleri kışlalara sevk hususunda mümteniü’t-tagayyürdür; binaenaleyh kendisine istihkakın fevkinde bir not i’tâsına mecbur olur. Bu müsamaha ecnebi talebelere karşı daha ziyadedir. Fransızlar onlardan

istihsal ettikleri menafi-i nakdiyyeyi elden kaçırmamak için sıfır derecesinde bulunanlarına bile terfi-i sınıf edebilecek bir numara vermeye çalışıyorlar. Umumiyetle hal böyledir; çünkü düşünüyorlar: Bundan kim zarar edecek? Herhalde Fransa değil!

Şurasını kaydedelim ki sırf tettebbu ve tevsî-i malûmat için hukuk mektebine girenler bahsimizden hariçtir. Bizi bu meselede alakadar eden şey temin-i meslek ve maişet için oraya devamı ihtiyar edenlerdir. Bunlar tahsillerini ikmal ettikten sonra bi'z-zarure ya dava vekilliği, yahut hâkimlik mesleklerinden birine sülûk edeceklerdir. Kendisinde muarıza ve mücadeleye kabiliyet hissetmeyen bir mezun tabii hâkimlik tarafına teveccüh eder. Eğer bu çalışkan ve müstaid ise “dufour” müsabakasına girerek kazandığı halde bidayet veya istinaf mahâkiminden birinin maiyetine verilir ve orada bilâ-maaş iki yahut dört sene oturur. Otuz yaşlarına doğru mesela yirmi bin nüfuslu bir şehrin müddei-i umumi muavinliğini ele geçirebilir ki maaşı iki bin altı yüz franktan ibarettir. “Dufour” müsabakasına girmeyen, yahut girip muvaffak olamayanlar da himaye ve tavsiye sayesinde müsâbıkîn-i sabıkaları gibi yavaş yavaş terakki ederler; vilayet mahâkiminde bir hayli zaman süründükten sonra küçük bir mahkemeye müddei-i umumi muavini yahut hâkim tayin olunurlar. Hayatlarının bu devresinde yegane iştigalleri yağlı bir izdivaca muvaffak olmaktır. Ne faide ki böyle güzel ve menfaat-aver izdivaçları tahayyül kolaysa da istihsal çok güçtür: Evvela sahib-i servet genç kızlar Fransa’da sabika-i nispetle azdır. Bulunanların da hemen hepsi muhafaza-kârân fırkasına mensuptur. Muhafaza-kârân fırkası ise [323] bu nev’ genç ve tehî-dest hâkimlere kız vermek istemiyorlar. Binaenaleyh Fransa eyâlâtı meçhul şehirlerin mensî ve muzlim köşelerinde müzâyaka içinde bî-fütur geçinmeye, yaşamaya çalışan hükkâmla doludur. Bunlardan biraz feylesof olanları giderlerini saklayarak otelde, serkalda (سه رقتا) yaşamak, Latin şuarasından bazı parçalar okuyup teşrih eylemek suretiyle imrar-ı hayat ederler. Temin-i maişet için böyle uzun uzun beklemeyi göze aldirmayanlar müsta’merâta, mesela Cezayir’e giderek sulh hâkimi olurlar. Bu hal-i sefaletle razı olmayanlar ise yalnız bir fikirle yaşarlar: Terfî. Bunların tekmil ömürleri adliye tevcihâtını okumak, her birine bî-asl ve esas mealler vererek vahi ümitlere

kapılmakla geçer. Hepsinin enzârı Paris'e müteveccihdir, ve hepsi bilirler ki insanı oraya sevk eden yolların en emini politikadır.

Mahkeme-i Temyiz ve Divan-ı Muhâsebât reisi olanların otuz bin frank maaş aldıkları, vükelâ-yı dava meyanında on on beş tanesinin senevi yüz bin ve elli kadarının da yirmi bin ile elli bin frank arasında bir meblağ-ı mühim kazandıkları malumdur; fakat diğerleri?..

Yirmi beş yaşında imtihanlardan kurtulan bir hukuk talebesi umûr ve mesâlihe ne kadar bigâne, tatbikat ve ameliyat hususunda ne derece bî-vukuf olduğunu derhal müşahede eder. Eğer ekmeğini kazanmak zaruretinde bulunuyorsa hemen kendini bu mesleği ihtiyara sevk edenlere lanet-hân olmaya başlar. Babalar zannediyorlar ki oğullarının suhulet-ı nutkiyesi omzuna avukat cübbesini alır almaz onu müreffehen geçindirecek; heyhat!.. Talâkat ve belagatin yegâne mahall-i sarf ve tatbiki mahkeme-i cinayettir; deâvî-i cezaiye ise para yerine alkışla tediye edilir. Hatta burada kazanılan muvaffakiyatın tekerrürü tehlikeli de olabilir; çünkü neticede hatibi vaiz, yahut opera tenoru diye telkib ederler. Şu halde nakd-ı kelamıyla temin-i taayyüş emelinde bulunan bir mezun-ı hukuk bi'l-mecburiye ceht-i hukukiye dönecektir; fakat mesleğinin kısm-ı âmelisini öğrenmek için bir dava vekili nezdinde behemehâl iki üç sene kâtiplik etmelidir. Bu vazife ise insanı geçindirmez. Nihayet avukat efendi otuz yaşında hayat-ı faaliyete girer ve görür ki bu zeminde mübareze kolay değilmiş. Evveleminde vükelâ-yı davanın umur-ı inzibâtîyesine memur-ı heyetin bin türlü tekellûfât ve takayyüdâtı yeni dava vekilinin tarîk-i terakkide serbestçe kat'-ı mesâfât etmesine engel olur. Diğer taraftan ciddi kâr getirecek işler “Avoue” namı verilen bir nevi dava simsarları tarafından taht-ı ihtikâra alınmıştır. Bir zamandan beri ashab-ı dava doğrudan doğruya onlara müracaat-ı tarîki iltizam ediyorlar. Avoue bir tiyatro mültezimi gibidir. Kendisine getirilen dosyaları daima aynı avukatlara, itimat ve muhabbetini celp edenlere verir. Avouenin fevkinde hiçbir unvan-ı resmîsi olmayan bir şahıs vardır ki ehemmiyeti ondan aşağı değildir; bu da iş adamıdır. Bunun da idarehanesine merbut avukatları vardır. Müşteri tarafından dava vekiline tediye edilen ücûrâtta iş adamına bolca bir hisse-efrâzı taht-ı vücûbdedir; ve fakir avukatlar, haris iş adamları ise pek

çoktur. Vükelâ-yı davanın zararına olarak davaların tenakusta ber-devam olduğunu da unutmayalım. “Fena bir sulh iyi bir davadan hayırlıdır!” darbimeseli ezhân-ı umumiyede güzelce yerleşmiştir; el-yevm bu en bedihi hakayıktan maduddur.

Parlamento ve gazete idarehaneleri silk-i vekalette ümit ettikleri menafii bulamayan bu kadar avukat düşkünlerini bittabi kabul ve iâşe edemeyeceğinden pek çoğu tengî-i maişet saikasıyla kırk kırk beş yaşlarında en uzak bir mahkemenin müddeî-i umumiliği yahut bir sulh hâkimliği için adliye salonlarında sürünürler; bazıları da bankalarda, acentelerde küçük bir memuriyeti kemal-i tehalükle kabule tenezzül ederler. Ahiren mebusân ve ayan meclisleri kadınların da avukatlık edebilmelerini kabul ettiğinden bu müthiş rakibelerin biçare avukatları ne hale giriftar edeceğini artık düşününüz. [325]

Tababet mesleğine gelince: On yedinci asırda Fransızlar tehzîb-i rûh ve fikir için tetebbu-ı ilahiyat ile pek çok iştigal ediyorlardı; tababet o tetebbuatın yerine kaim olmuştur denilebilir. Tıp bugün kâffe-i ulûm-ı sairenin başındadır: Hıfz-ı sıhhat-i umumiye ile siyasyata temas ediyor; ilm-i menafii’l-azaya müteallik taharriyat-ı ahiresiyle felsefeye iştirak eyliyor; tahfîf-i âlâm-ı cismaniyeye ait mesai-i cemilesiyle de bütün kalplerin en kıymetli bir istinatgâhı oluyor... Tıbbı karşı gösterilen meyelân-ı umumiye izah için bu kadar esbap kâfidir.

Şu satırlar merzâ-yı fukaraya meccanen ilaç veren, melceler tesisini düşünen, nefislerini de paraları gibi feda etmek için tahsil-i tababet eden insaniyet-perver, müşfik kimseler için yazılmıyor; bahsimiz nafaka-i yevmiyesini kendi ve ailesi için kazanmak zaruretinde bulunan gençlere aittir.

Evlatlarını tabip yapmak isteyen âbâ-i aileye bu meslek bakınız neye mal oluyor: Bir kere tahsil-i tababet için bî-hesap vasatî sarf edilen mebâliğin miktar-ı yekûnu otuz bin beş yüz franktır, buna iki bin frank hizmet-i askeriye masarifini de zammedeceğiz. Sonra tezkîd (ته زكيد) ve imtihanları masarifi üç bin franga baliğ olduğundan yekun şöyle böyle hemen kırk bin franka kadar tesâud eder. Bu meblağ içinde âlât ve edevat bedeli yoktur; bunun için de iki bin frank koymalı.

Eğer tabip şehirde icra-yı tedaviye başlarsa bedel-i icar, mefruşat ve yerleşme masarifi altı binden yedi bin franka kadar çıkar; eğer köylere naklederse bundan edeceği tasarruf bir araba satın almak, hayvanlarını beslemek masarifi zaruriyesiyle tekabül edecektir. Hasılı, etıbbadan birinin yaptığı hesaba nazaran, sanat-ı tababetin masarifi seneviyesi biribiri üzerine dört bin ile yedi bin frank arasında mütemevvictir.

Bugün tabiplerin tarik-i intifâ'ları üzerinde tesadüf ettikleri rakiplerden en müthiş müşterilerdir. Fransa köylerinde hastalar evvela baytara müracaat ve tabibi ancak son demlerinde davet eyliyorlar; şu halde tabibin vazifesi ekseriya defn-i meyyit için bir ruhsatname yazmaktan ibaret kalıyor. Hamil kadınlar ebelik işini kocakarılarla gördürüyorlar. Bir uzvu kırılanlar bi't-tercih çıkıkçıya gidiyorlar. Nalbant tabibe karşı şedit bir rekabet icra eden büyük bir âlimdir: Bu âlimin vazifesi yalnız kudurmuş kelblerin ledgalarını kızarmış demirle dağlamaktan ibaret kalsa ne âlâ! Fakat günde on defa yolsuz ve ekseriya mühlik konsultalar icrası için çekicini bırakıyor...

Şehirde ise tabipler için hastanelerin rekabeti vardır. Fazla olarak bunlarda doktor çok vakit pek az bir şey, hatta bir hiç için vaktini, zahmetini feda etmeyi kendisine şeref addedecektir. Halbuki hastaneler yalnız fakirleri, ameleleri kabul etmiyorlar; yevmi ikiden on iki franka kadar ücret-i tediyesine muktedir pansiyonerleri de alıyorlar. Onları muayene eden doktorun bu ücretten hiçbir hissesi yoktur. Bununla beraber hastane kelimesinin bais olduğu hiss-i tevahhuş çok kimseleri teavün şirketlerine dehaletе sevk etmektedir. Bir sürat-i mütezayide ile terakki eden ve elliden beş yüze kadar azaya malik bulunan bu cemaatler usul-i rekabet sayesinde ücret-i tababeti derece-i nihayeye tenzil etmişlerdir. İşte bu veçhile büyük şehirlerde vizite ücreti elli santime, konsultalar beş soya kadar indirilmiştir.

Köylerde nalbandın tabibi mağlup etmesine karşı irae-i hayret edenler Paris gibi bir şehir-i azimde yaşayan halkın mu'tekadât-ı batılasına karşı ne diyeceklerdir?.. Paris bizim üfürükçü hacı babalar, mahud kökçüler nevinden şarlatanlarla doludur. Bunlar paketlerle matbûhlar, mai yahut kırmızı şişeler içinde türlü devalar, iksirler satarak sıhhat-ı umumiyei ızzar ederler. Hele

şahadetnamesiz hekimler lâ-yuaddır. Hatta bazıları sairî fi'l-menâmlarla iştirak ederek reçeteleri birlikte imzalarlar. Hiçbir mahalle yoktur ki orada ashab-ı hayırdan biri size yalnız vereceği ilacın parası tediye edilmek şartıyla mahzâ insaniyet namına meccanen her nev' emrazı tedavi eden bir tabib-i hâzıkın isim ve ikametgâhını haber vermesin. Bu hususta vilâyât da Paris'ten aşağı kalmıyor. Faidesinden kat'-ı nazar bî-nihaye mazarratı meşahir-i ulema tarafından ispat edilen "Lord" gibi mevâki' ziyarete yine binlerce malûlîn şitâb ediyorlar. Fransa şehirlerinden birinde sâkin bir rahibin gayr-ı kabil-i tedavi addedilen her nev' emrazı tedavi sırrına malikiyeti söyleniyor; müracaat edenler o kadar çok imiş ki Papaz Efendiye derdini anlatabilmek için iki yahut üç hafta evvel ismini kaydettirmek icap ediyormuş. Rivayet edildiğine göre bu adam müessesat-ı ruhbanıyeye sarf edilmek üzere her sene yüz bin frank verirmiş!

Karın ve yarım baş ağrılarını, seretan ve veremi, anânet ve ilel-i cildiyeyi, hülâsa her nevi emrazı şifa-yab eden ilaç muhterilerinin gazetelerle neşrettikleri ilânât daha doğrusu iğfâlât da bir kısım müşterileri tabiplerden kaçırmaktadır. Bugün bir küçük moda gazetesi yoktur ki ona bir doktor, açıkçası bir ilânât simsarı, muavenet-i tahririyede bulunmasın. Bu zat muhabere ile tedavi eder. Mesela hastalığın alâim ve derecatını mübeyyen bir mektup yazarak gazete idarehanesine gönderirsiniz, o da size ilacın numunesini yollar... Bundan başka psikologlar ve elektrik mütehassısini tarafından idare ve bir şekl-i tıbbi altında neşredilen bazı cerâid de vardır ki birçok emrazın evsaf ve alâimini şayan-ı hayret bir maharetle tasvirden sonra gelecek numeroya ilaçlarını da yazacaklarını vaat eylerler. [326]

Eczacılar da bu sahte matbuat-ı tıbbiye tarafından açılan tarik-i istifadeyi takipte teehhür etmemişlerdir. En küçük şişe bile mütalaası bilhassa nezleli bir adam için pek ziyade cazip ve sâhir bir risaleye sarılmış olarak gönderiliyor. Bunda esbap ve netayic o kadar mantıkî bir surette yekdiğerine merbut gösterilmiştir ki kari "Ah ne için biran evvel okumadım!" diye teessüfler eder. Bu esefin neticesi ne olacağını söylemeye hacet yok.

Müşteriden, kökçüden, gazeteci ve eczacıdan sonra tabibin bir hasmı daha gelir ki o da bizzat tabiptir. Müşterilerin etıbbaya karşı ittifaklarına etıbbaya da

müşterileri refiklerinden kapmak suretinde bir ittifak-ı diğer ilave etmişlerdir. Hastane tabibi olmak için açılan müsabakâta muvaffak olamayan, yahut bazı esbab-ı zatiyeye binaen bu müsabakalara girmeyen genç doktorlar “poliklinik” namı altında şirkât-i hususiye teşkil ediyorlar. Burada meccanen i’tâ’-yı rey ve bir frank mukabilinde konsultalar icra ediliyor. Bu nev’ müessesatın cihet-i hayriyesine mebni şehirler, eyaletler bunlara muavenet ediyorlar; fakat evinin iki adım ötesinde bir polikliniğin küşat olunmasından naşı müşterilerini elinden kaçırın zavallı doktor ne yapacak? Bîçare sobasını yakarak, yazıhanesinin başında gözleri kapıya dikilmiş, sabahtan akşama kadar bir müşterinin vürudunu bekleyip duracak... Fazla olarak poliklinikler hastaları yalnız kendi muayenehanelerinde tedavi ile iktifa etmeyip evlerde de icra-yı muayene ve müdâvât ediyorlar; zengin hastaların nazar-ı dikkatini celp ümidiyle pek cüzi bir ücret mukabilinde ameliyatlar yapıyorlar. Aşağıdan bu nev’ müessesatın, yukarıdan mütehassısların tazyik-i rekabeti arasında zavallı mutavassıtîn etibba boğuluyor, acınacak bir sefalet giriftar oluyor. Hastalardan alınacak ücret hususunda mütehassısın ile pazarlık edip uzlaşmak nadirattan olmadığı gibi ekseriya başka birtakım pazarlıklara, uzlaşmalara da lüzum görünüyor; mesela bir ihtiyac-ı mübrim üzerine tabibi çağırmaya gönderilen jandarma çavuşu hakkını talep eder, ona istediğini vermeli, yoksa bilâ-tereddüt şu hitab-ı tehdide muhatap olursunuz:

- Meslektaşınız Mösyö... hizmetime mukabil ücretinin nısfını bana terk ettiği halde...

İşte silk-i tababeti kendilerine medar-ı taayyüş ittihaz edecek gençler bütün bunları dîr-û-dirâz düşünürler. Bugün Fransa’da tabip başına ancak iki yahut üç yüz müşteri düşüyor. Diğer taraftan tatbikat-i sıhhiye sayesinde emraz-ı müstevliyenin eski şiddeti, eski hasârâtı görülmüyor. Hâlbuki fûnûn-ı tıbbiye tahsiliyle iştilal eden gençlerin adedi şu son on sene zarfında iki misli tezayüt etmiştir. Böyle giderse mekatib-i tıbbiye teşrih derslerinde onlara irae edecek kadavra bulmaktan izhar-ı acz eyleyecektir...

Bazı pederler de şu mülâhazatta bulunuyorlar: “On dokuzuncu asrın evsaf-ı mümeyyizesinden biri de hiref ve sanayinin hayret-efzâ terakkiyatıdır. İşte asla kurumayacak bir mebni-i servet. Oğlumu bir mühendis yaparsam ona bütün müddet-i hayatınca şerefli ve kârlı bir medar-ı taayyüş temin etmiş olurum.”

Dikkat ediniz ki bu peder bizzat umur ve mesâlih içindedir; işlerin hâlihazırdaki meşkukiyetinden, kararsızlığından kendisine usanç gelmiş, bu nefret oğlunu başkalarının maişetiyle geçinir bir memur yapmaya onu sevk ediyor. Düşünmüyor ki muzdarip olduğu hal yalnız kendisine mahsus bir şey değildir. İşler yolunda gitmediği zaman “sanayi” terakki etmez. Bu vesait dâhilinde mühendis talebi de bittabi tenakus eder. Diğer taraftan işsiz mühendisleri de unutmamalıdır. Hem hayat-ı cedideye iktiza eden şimendiferler, kanallar nevinden ameliyat-ı azime-i nafia zaten yapılmıştır. Evvelki gibi Fransız mühendislerinin ilmine, tecrübesine müracaat edildiği de yoktur; şimdi her türlü kendi mekteplerinde muktedir mühendisler yetiştiriyor.

Buhran-ı iktisadîden tevellüt mehazir-i saireyi bırakalım; şunda zerre kadar şüphe edilemez ki batın-ı sabık mühendisleri bugünkü mühendislerin yolunu kapamışlar, pazar ticareti planlarıyla, resimleriyle doldurmuşlardır. Daha bir rub’ asır için kifayet edecek resimler, planlar mevcuttur. Mesela farz edelim ki bir demir köprü yaptırmak istiyorsunuz; müracaat ettiğiniz fabrikacı köprünün tûlunu arzını öğrendikten sonra bir dakika içinde onun tamamen resim ve hesap edilmiş mükemmel bir planını size arz ediyor. Şimdi fabrikalarda aynıyla hazır elbiseler gibi, her şey mükemmelen mürettep ve müressem; mühendis planını çizicek diye beklemeye lüzum yok.

Ahlâk ve âdât her şeyin cihet-i tatbikiye ve ameliyesine bu kadar mütemayil olduğu bir zamanda nazariyat açlıktan ölmeye mahkûmdur.

Serbest sanayiın böyle hadden efzûn olup taşması müsabaka seviyesini o derece terfi etti ki bugün mühendis olmak için “ufûl-ı santral”a yirmi yahut yirmi bir yaşından evvel girilemiyor; hâlbuki mektepte tatbikata bihakkın ehemmiyet verilmeyerek bütün mesaii nazariyat cihetine masruftur. Hiref ve sanayiın gayesi ise ameliyyat ve ticarettir; buna binaendir ki tüccar ve fabrikacılar sanayi

mekteplerinden mezun olan işçilere karşı daha ziyade emniyet ve itimat besliyorlar; çünkü bunlar terbiye-i sanayilerine on beş ile on altı yaşları arasında başlayıp on dokuz yaşında ikmal ettikleri gibi ekserisi de fakir olduğundan mahviyet-perver ve kanaatkârdırlar. Bilakis ufûl-i santralden yirmi beş yaşında neşet eden bir mühendis mesleğinin bir kısmında ihtisas peyda etmek ihtiyacıyla beraber bunun için muktezi [327] olan çıraklık zamanının artık geçmiş olduğunu görüyor. Hatta bu sebeptendir ki işlerini daha muvaffakiyetle icra ettirmek için çocuklarını mühendis yapmak isteyen fabrika sahipleri onları evvela mekteb-i sanayiye sonra ufûl-i santrale gönderiyorlar. “Nazariyat, terbiye-i fikriyelerinin ameliyat hususunda adem-i kifayetini hissedenlere faide-bahş olur.” Hakikat-i mensiyyesi fabrikatörler tarafından bugün tekrar keşfedilmiştir.

Hâsılı, kendilerine bir mevki temin edecek münasebat-ı aileye malik olmayan birçok genç mühendisler Fransa’da işsiz kalıyorlar. Ekonomik Şimendiferleri Müdürü Mösyö Lodela her gün gayûr, müstaidd yüzlerce mühendis müracaatla yalnız üç frank yevmiye ile kendilerine iş bulmasını istirham ediyorlarmış!

Bu bir buhran anı değildir. Sabık-ı Ticaret Nazırı Mösyö Bucha efûl santralin tevzi mükâfatında irat ettiği nokta genç mühendislerle nazar-ı faaliyetlerini aksâ-yı şarka doğru tevcih etmelerini tavsiye eylemişti. Rus ve Çin şimendiferlerinin küşadı Fransız mühendisleri için bir zemin-i faaliyet teşkil edeceği ümit olunabilir; şu kadar var ki bu geçirilen buhran-ı sanayiden sonra sanayiînin şekl-i sabıkı altında tekrar canlanmasına inanmak deliliktir.

Fransa zabitanının hal-i zaruretleri de nazar-ı dikkate alınmaya şayandır. Fransa ordusunda muhtacîn pek çoktur. Bütün mesâlik ve sanayide ücretler ihtiyâcât-ı hayatiyeye göre tezayüt ettiği halde zabitan maaşı hemen lâ-yetegayyer kalmıştır. Umumiyyetle zannediliyor ki ekser zabitan sahib-i servettirler. Bu zan tamamen yanlıştır. Fransa’da vilayet-i şehirlerinden birinde bulunan bir mülazım-ı sanînin masarif-i şehriyesi iki yüz fraktan aşağı indirilemez; hâlbuki maaşı yüz doksan sekiz franktır. Mösyö de Molen maaşları dört yüz frank olan yüzbaşılardan

ev bark sahibi olup da sarfiyatları tekessür ettiği zaman zevcelerinin getirdiği cihâzı da yiyerek neticede zarurete düştüklerini yazıyor. Esbab-ı iktisadiyeye mebni mesela tütün içmeyen, çamaşırını kendi yıkayan zabitler yok değildir. Böyle bir hayatı ihtiyara bittabi herkes razı olamaz. Şu halde San Siro Mektebi de o kadar heves edilecek bir yer değil...

Bir şeyin kıymeti derece-i nedretiyle mütenasip olduğundan muharrirlik de nispeten ehemmiyetini kaybetmiştir, çünkü muharrir pek çok. Paris gibi bir merkez-i medeniyette kalemle geçinmek bugün en müşkül bir keyfiyettir. Hikaye-nüvislikle yaşayabilmek fitri bir istidada, metin bir sebat-ı merama, Eyyübî bir sabır ve tahammüle mütevakkıftır. Romancılardan kısm-ı a'zamının asarı kitaphanelerde uyukluyor. Tâbi'ler kitapların satılmadığından şikâyet ediyorlar, adeta ağlıyorlar; münekkitler ise çokluğundan feryat ediyorlar. Daha geçenlerde Gaston de Chan Taine'in hayat-ı edebî sütunlarında, Calman Levy, Plon, Peren, Olndron, Lomer, Faskeli, Armand Colen, Flammarion kitaphaneleri tarafından namına gönderilen asar-ı müteaddide ve mütenevviyanın hepsini tahlil ve tenkit edebilmek ihtimali olmadığını yazıyordu. Böyle kitap mevsiminin havz-ı bidayetinde iken münekkitlerin kesret-i neşriyattan şikayete mecbur olmaları Fransa'da ne kadar çok yazı yazıldığına delalet etmez mi?.. Şurasını bilmelidir ki bu asarın ancak bir kısm-ı kalîli şayan-ı istifade ve mütalaadır, bakisi izâa-i vakit ve nakitten başka bir şeye yaramaz.

Eğer gençler gazete idarehanelerinde röportörlük filan gibi bir hizmet-i tâliye bulabilirlerse kendilerini bahtiyar addediyorlar. hemen her gazetenin kısm-ı siyasisi rüzgarın germ ü serdini görmüş, defaât ile mevaki-i mühime ihraz etmiş, senelerle mübarezat-ı siyasiye ve kalemiyede bulunmuş, müsinn ve maruf muharrirîn-i siyasiyenin elindedir. Şuûn ve edebiyat ciheti ise fazl ve iktidarlarıyla müştehir ekabir-i üdebaya mevdudur. Bunların ifa ettiği vezâifi görgüsüz, tecrübesiz gençlerin idare edemeyeceği tabiidir. Mesela Taine'de Pre Sansa'nın (نك پر ه سانسه) her gün yazdığı o bir buçuk sütunluk icmalî kaleme almak zannedildiğinden pek ziyade güçtür. Bunun için elsine-i müteaddideye aşına olmak, devletlerin usul-i idarelerini, ahvâl-i siyasiye, içtimaiye ve iktisadiyelerini bilmek, matbuat-ı dâhiliye ve ecnebiyeyi hiçbir fikra kaçırmamak suretiyle külle

yevm nazar-ı mütalaadan geçirmek, iki satırlık bir telgrafından mühim bir hadise-i siyasiyenin vukuunu keşfetmek gibi meziyyat ve havâssa malikiyet lazımdır. Zaman bu kudret ve kıymette fuzalâ'yı pek geç, pek nadir yetiştiriyor. Nitekim Figaro gazetesi ziya-yı ebedisiyle o kadar ağladığı siyasi-i şehir müteveffa Valfre'nin yerini tutacak bir muharriri henüz bulamamıştır. Meslekleri sırf kadh ü zemmden ibaret olan gazetelerin bile riyaset-i tahririyesinde bulunan zevat bu bapta kendilerine has bazı evsaf ve meziyyata maliktirler...

Hasılı, Avrupa'da intihab-ı meslek hususu bugün en muğlak mesail sırasındadır. Mütalaat-ı ânife bu bapta kariîn-kirâma bir fikir icmalî vermiştir zannederim. [330]

-İstanbul: 28 Kanunuevvel, 1316-

Ahmet Şuayp

Ahmet Şuayp, "Esmar-ı Matbuat 13", *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 515, 11 Kânunusani 1316 [24 Ocak 1901], s. 322-330.

ESMAR-I MATBUAT

14

İtalya'da Tekâlifin Tezayüdü-Ziraat ve Sınâatın Tedennisi-Şehirlere Doğru Muhacerat-Terakkiyât-ı Maarif-Kesret-i Tedrisat-Noksan-ı Terbiye-Anglosakson Usulü-Sanayi Mektepleri-Meccaniyyet-i Tedris-Mekâtibin Nekaisi-İfrat-ı Memurîn-Namzetlerin Adedi-Serbest Sanayi-23 000 Avukat!-Bir İngiliz Darb-ı Meseli-Ücret-i Vekâlet: Buğday ve Yumurta!-Ameleler Arasında Vükelâyı Deâvî-Etıbbâ-Mühendislik ve Mimarlık-Bunların İstikbali-Üdeba-Muhtacîn-Gazete ve Gazeteciler-Fıkdan-ı Mükâfat-28.333 Mahpus-Lüzumundan Fazla Mekâtib Mezunîni-İtalyanların Tabiatları-Terbiye-i Etfal Kitapları-Meyelân-ı Umumi-Asilzâdegân-Garibaldi'nin Fikri.

Geçen hafta Fransızların resmî memuriyet ve serbest sanatlara girmek için hissettikleri inhimak-ı şedit ile bunun netayic-i muzırrasını görmüştük; bu hafta da İtalya'nın mevki-i iktisadî, ahlâkî ve fikrini tetkik edeceğiz:

İtalya'nın mevki-i iktisadisi sabıka nispeten hiç parlak değildir. Eski Lombardlar hükümdarı Alboan'ın zevcesi Rosamunde: "İtalya zengindir, pek zengin; ne istersen iste, hemen malik olursun." cümle-i mağrurânesiyle hitap ettiği zamanlar çoktan geçmiştir! Şu son rub'-i asır zarfında tekalif orada 780 milyona balığ olmuş; Duyun-ı Umumiye 4.279.089.671, vilâyât ve nevâhî düyûnâtı 540.099.449 liraya çıkmıştır. Her İngilizin servet-i hususiyesi bî-hesap vasatî 6.43, Fransızın 5.022, İtalyalının ise ancak 1.760 franktır. [347]

Ziraat, hiref ve sanayi, ticaret, mamulât-ı sanaiyya mezâyıka içindedir. Ziraatın şerait-i hazırası büyük bir buhran geçiriyor; Sicilya ve Sardunya, eski Roma'nın bu zahire ambarları bir ziraat mektebine bile malik değildir. Çiftçilik ve şarapçılık hakkında telif edilen kitapların yüzüne bile bakılmadığından artık tabi'lerde almıyorlar. İtalya bütçesinde masarif-i harbiyeye 267, bahriyeye 97 milyon tahsis edilmiş olmasına mukabil ziraat, sanayi ve ticaret için ancak 8 milyon ifraz olunmuştur. Mübalağa etmiyoruz, İtalya ziraatının düştüğü girdab-ı amik belki söylediğimizden daha mahûftur. İtalya'da memalik-i muhtelif için bir cetvel tertip edilse hiç şüphe yok ki ziraat en geride kalacaktır. Yalnız köyler

mehâsin-i tabiat nokta-i nazarından pek latif, ahlâk ve hıfzû's-sıhha cihetinden pek sağlamdırlar; bunlarda ne tabip, ne eczacı, ne avukat, ne de hâkim mevcuttur.

Sınaat bir dereceye kadar ticaret ve ziraatın fevkindedir; mamafih şube-i cezirenin merkez ve cenup taraflarında o da metruk gibidir. İtalya'da umur-ı fenniye ve sinaiyeye müteallik şeyler hemen kâmilin İsviçrelilerin, Almanların, Fransızların, İngilizlerin elindedir. İtalya ameleleri fıkdan-ı hüner neticesi olarak bunlarla mübareze edemiyorlar. Muharrirlerden biri Nivavoa Antalocya gazetesinden hemşerilerine İsviçre'nin son on sene zarfında o derece terakkiyat-ı azimeye muvaffak olmasının sebebi sanayi mektepleri olduğunu uzun uzun ispat etmişti. Bu gibi makâlât İtalya'da yalnız alkışlanır!

Muârefin sinîn-i ahiredeki terakkiyat-ı fevkaladesine rağmen İtalya hâlihazırda Avrupa memalikinin en geri kalanlarından biridir. Vakıa mekatib-i iptidaiye ve tâliye müdavimini eskisine nispetle çoktur: 1871'de mektebe giden etfalın miktarı 1.723.000 iken yirmi sene sonra 2.245.000'e fırlamıştır; lakin Fransa, Almanya, İngiltere ile yine kabil-i kıyas değildir; hele İsveç ve Norveç daire-i mukayesenin fevkindedir. Bilakis İtalya'da mekatib-i âliye lüzumundan fazladır; 1876-77'de darülfünunlarda 9.161 talebe mevcut iken bu miktar 1897-98'de 23.883'e çıkmıştır. İtalya kadar darülfünunu çok olan memleket yoktur. Mösyö Martini'nin hesabatına göre İtalya 1.436.114 nüfusa mukabil bir darülfünuna maliktir; hâlbuki Almanya'da 2.471.423 ve Fransa'da 2.556.138 kişi için bir darülfünun vardır. İtalya darülfünunlarına devam edenlerin adedi de memalik-i saireye nispeten çoktur; 1895-91 senesinin resmî istatistikleri gösteriyor ki İtalya 22.426, Fransa 23.000; Almanya 28.978 darülfünun talebesine maliktir; eğer bunları Fransa'nın 39 milyon ve Almanya'nın 54 milyon nüfusuyla mukayese edersek 30 milyon sekencesi olan İtalya'nın her 100.000 nüfus için 74,6 talebeye malikiyeti tezahür eder. Orada muallimîn de pek ziyadedir.

Bu netayic-i mükeddere İtalyan tarz-ı terbiyesinin nevâkısından mütevellittir. Latin akvamı nezdinde çocukların melekât-ı akliyesini terbiye vasıtasıyla tevsi ve tenmiye etmek fikri pekiyi anlaşılamamış, terbiye onlarda psikoloji üzerine bina edilmemiştir. İtalya'nın en münevverü'l-fikir [348]

ricalinden muallim Masso diyor ki: “Anglosakson terbiyesini diğerlerinden tefrik eden şey” serbest olmak meramıyla ve sa’y ve amel ile taharri-i servet” dir; Latin memalikinde etfale verilen terbiye bunun tamamen zıddıdır. Çocukta teşekkül-i zâtiyet meselesi ihmal olunuyor; efkâr-ı müteşebbisânenin inkişaf-ı tabiiyesine yardım edilmiyor; büyük Britanya ve Amerika’nın o meşhur mekteplerinde yapıldığı gibi etfalin istiklal-i namlarına riayetle kuvâ-yı zatiyelerine istinat etmeleri bir kaide gibi daima ileri sürülerek onlar mübareze-i hayata alıştırılmıyor. Anglosaksonlar cemiyetin hayalat ile vakit geçirenlerden ziyade işçilere, işleyenlere ihtiyacı olduğunu pekiyi biliyorlar. İngiltere’de maarif teşebbüsât-ı hususiyede iken hükümet sanayi ve tatbikat mekteplerinin terakkisi için senevî bir milyon lira sarf ediyor. İtalya’da ise bu hususa tahsis edilen para yalnız birkaç yüz bin franktır.”

Kükürt İtalya’nın en mühim mahsulâtındandır. Bu menbadan bihakkın istifade fikriyle 1872’de Palermo şehrinde tesis olunan mektebin talebesi altıdan yukarı çıkamamış ve bu hadd-i azam 1883-84’de ikiye, 1885-86’da bire tenezzül ettiğinden mektep bi’z-zarûre kapanmıştır. İşte terbiye-i ameliye İtalya’da bu derece yanlış telakki edildiği için erbâb-ı iktisat İtalyan hayat-ı iktisadiyesinin iade-i kuvvet edebilmesinden nevmittirler.

İtalya terbiye-i fikriye vazife-i mühimesine bir hata-yı azim ile bed’ etmiştir. Bu hata da meccaniyet-i tedristen başka bir şey değildir. İtalyanlar bu meselede İngiltere’nin gösterdiği hüsn-i misalden istifade edemediler, meccaniyet-i âlîcenabâne görüldüğü kadar akimdir. Bir Vekardo etfalin mekatibe cahil girip kısm-ı azamının mükemmel bir barbar olarak çıktıklarını tasdik ile diyor ki: “Biz iyi başlamış bir kafadan ziyade mütenevvi ve bî-sûd şeylerle dolu bir dimağ arıyoruz. Mektepler biri birine mütakip birçok belha sınıfları yetiştirmekten başka bir şey yapmıyor. Çocuk mektepten yalnız kasabasının alıklarını aldatabilecek sahte bir malûmatla çıkıyor...” Ferrero’da İtalya mekteplerinin aza-yı avukattan başka bir şeye hâdim olmadıklarını yazıyor: Bunlarda daima kısm-ı ameli nakıs, yahut tamamen mefkûddur. İhtimal ki şakirdan eski Yunan ve Latin lisanlarını, Dante’nin eserlerindeki mehasin-i

edebiyeyi pekiyi öğreniyorlar; fakat İngiliz ve Alman lisanlarından bir kelime söylemeye muktedir, hayat-ı ameliyeye ait küçük bir vukuf ve tecrübeye malik değildir. İtalya'nın Johannesburg'daki konsolosu İtalyanların Alman yahut İngiliz lisanlarına adem-i vukuflarından naşı Transuval'da yerleşmek hususunda hedef oldukları müşkülâtı her vakit raporlarında zikrediyor; halbuki başka memleketlerden gidenler orada kemal-i suhuletle kendilerine bir hizmet bulmaktadırlar. Bertarelli imtihanların suûbeti İtalya'da muvakkat bir şey olduğunu itiraf ediyor; Frakaroli şakirdanın altı, yedi defa aynı imtihana girdiklerini, Parmoli bir zavallının bilâ-muvaffakiyet beş kere doktora imtihanına girdikten sonra nihayet mümeyyizlerin usanması sayesinde şahadetnamesini almaya muvaffak olduğunu hikâye eyliyor... Bu suhuletlerden, bu sûr-ı âdiye-i nisviyeden maada İtalya mekteplerinde tavsiyeler, himayeler de mevcut ve müessirdir. Bütün bu ahvâl-i aleyhinde şimdi şiddetli bir cereyan-ı efkâr var; Mösyö Gallo darülfünunlar için rûsûm-i imtihaniyenin tezyid-i miktarını mutazammın bir layiha tertip etmiştir. İtalya'da ulûm-ı âliyenin iktisat nokta-i nazarından suhuleti mühim bir keyfiyettir, çünkü darülfünunlar tarafından ahzedilen ücûrat memalik-i saireye nispetle gayet cüzidir.

Memurînin kesreti dahi İtalya'da fevkalade bir derecededir. Bahriye Nezaretine münhal bir resim muallimliği için altmış üç istida verilmiş; jimnas ve liselerde münhal iki üç muallimlik için Maarif Nezaretine müracaat eden namzetlerin adedi yedi yüz otuz beşe balığ olmuş; bir riyaziyat dersi için açılan müsabakaya iki yüz seksen dört kişi girmiş, yalnız bir Fransızca muallimliğine seksen iki talip çıkmıştır. Bundan başka Maliye Nezaretinde üçüncü sınıftan kırk katip alınmak için yapılan müsabakaya sekiz yüz seksen altı talip tarafından arz-ı hâhiş edilmiştir. Artık devair-i saireyi de bunlara kıyas ediniz. Yalnız şunu ilave edelim ki Bahriye Nezaretinde küşat olunan kırk yedi kişilik çarhçı ve ateşçi müsabakasına yalnız elli üç namzet yazılmıştır!

Şimdi gayr-ı resmî meslek ve sanatlara sülûk eden erbab-ı mesainin hallerini tetkik edelim: Fransa Meclis-i Mebusanında yüz otuz avukat vardır, İtalya parlamentosunun mevcudu daha az olduğu halde içinden de iki yüzü

mütecaviz dava vekili bulunuyor. Pelo kabinesinde nuzzârın dördü askerî, biri tabip ve altısı avukattı. Bodio 1890'da İtalyan avukatların adedini 18.200 raddesinde göstermişti; şimdi bu miktar bilâ-mübalağa 23.000'e çıkarılabilir. 31.000.000 nüfus için 23.000 avukat 1.350 kişi için bir avukat demektir. Bunların nısfı baligan mabeliğ memleketin ihtiyacına kifayet eder. Ahirin münâzaâtıyla yaşayan bu eşhasın kesreti enzar-ı halkta dava vekilliğinin kadrini tenzil etmiştir. İtalya avukatları yaşayabilmek için boş davalar icat ederek müşterilerinin derilerini yüzüyorlar. İngilizlerin "Avukat bir efendidir ki malınızı kendisi almak için düşmanlarınızın elinden kurtarır!" darb-ı meseli İtalya'da bir şekl-i hakikat olmaktadır.

Roma, Napoli, Milano şehirlerinde on on beş avukatın senevî yüz bin frank ve elli kadarının da otuz bin ile elli bin arasında [349] kazançları vardır. Torino'da altı yüz altmış sekiz avukattan yalnız biri yetmiş bin frank, beş yahut altısı otuz binden elli bine, on ikisi de on beş binden otuz bine kadar alıyorlar. Bunların haricinde senevî üç bin frank kazanan avukatlar kendilerini bahtiyar addederler.

Avukatlardan sonra gerek adet ve gerek ehemmiyet noktasından etıbbâ gelir. Evvelleri o kadar mümteniü'l-hall olan bu meslek İtalya'da şimdi herkese küşade bulunuyor. 1892 senesinde etıbbânın adedi on dokuz bin iken birkaç sene zarfında yirmi iki bini tecavüz eylemiştir. Bunların suret-i inkısamı da muntazam değildir; mesela Milano şehrinde yedi yüz elli, Napoli'de bin iki yüz tabip mevcuttur. El-yevm İtalya'da bin dört yüz nüfusa bir tabip düşmekte olduğu halde Almanya'da tabip başına iki bin kişi düşer.

Şu hesaptan anlaşılır ki İtalya'da etıbbânın da istikbali parlak değildir. Devair-i belediye ve cemiyat-ı hayriye tarafından fukaranın meccanen muayene ve tedavisi için dokuz bin tabibin ekmeği temin edilmiştir; bunların maâşâtı senevî bin ile iki bin frank arasındadır. Sanatlarını serbestçe icra eden diğer on üç bin tabibe gelince, içlerinde meşâhîr ve darülfünun muallimini istisna edilmek şartıyla ekserisi ilk senelerde iki üç bin franktan başlayarak yavaş yavaş dört beş bine kadar terakki ederler. Bu kazancı da bulamayıp zaruret içinde kalanlar eksik değildir.

Mühendislik ile mimarlığa gelince, bu iki sanat İtalya’da tababetle dava vekâletinin şüphesiz fevkindedir. Son istatistiklere nazaran mühendislerin mecmuu on bir bine balığ oluyor ki memlekette sanayi-i mihanikiye biraz mütevessî’ olsa bu miktar hiç de çok sayılamaz. Bunların hemen nısfı hükümet tarafından şerait-i nafia ile istihdam ediliyor, bir kısmı da imalathaneler tarafından kullanılıyor: baki dört, beş bin mühendis ise kendi başlarına icra-yı sanat eyliyorlar. Derslerine kemal-i intizamla devam ederek bihakkın çalışan genç mühendisler de memalik-i ecnebiyede başlıca elektrik işlerinde kendilerine suhuletle hizmet bulmaktadırlar. Milano Politeknik Mektebinin birinci sınıf talebesi ikmal-i tahsil ettikten sonra ekseriya İsviçre, Almanya, hatta Amerika’da iyi mevkilere nail oluyorlar. İtalya’da mühendislerin ahlâk ve efkâr nokta-i nazarından mevkileri her halde mümtazdır. Aralarında erbab-ı zaruret de o kadar kesretli değildir.

Mühendis ve mimar sınıfının istikballeri nispeten parlak olmasına mukabil erbab-ı kalemin, erbab-ı marifetin halleri berbattır. Otuz bir milyon nüfustan mürekkep bir halk içinde kalemi sayesinde müreffeh bir hayat geçirenlerin adedi ancak iki düzineye balığ olabilir ki isimleri herkese malumdur: D’annunzio, Dekoper Nati, Barilli, Canstel Nuovo, Capo Anna, Phary, Ferrero, Fuga Carv, Lombrozo, Manse Gaçça, Seraiv, de Roberto, Perata, Rovata...

Millî büyük şair Perata asar-ı müteaddidesinden bir santim bile kazanmadığını daima tekrar etmiştir. İtalya’nın en zarif muharrirlerinden meşhur August Comte son eserini hiçbir tabî’e kabul ettirmeye muvaffak olamamıştır. Hikâyeler satılmak ve okunmak nokta-i nazarından biraz daha tâli’lidirler; fakat bunların muharrirleri de kendilerine birçok aylar mesai-i zihniyeye mal olan eserlerini yalnız birkaç yüz frank mukabilinde satmayı göze almalıdırlar. Dram müelliflerinin halleri daha iyicedir; asıl müşkülâtın büyüğü asar-ı fenniyededir. Milano’daki Demolar ticarethanesi fennî bir külliyyat neşrine teşebbüs etmiş ve neticede iflas eylemiştir. Bu şerait dâhilinde tabiidir ki edebiyat müntesibîni arasında pek çok muhtacîn vardır. Gazeteciler bölüğüne geçince: Her yer gibi İtalya’da da gazete ve gazetecilerin bir nüfuz ve ehemmiyeti vardır. Bu mevki-i manevi haris ve menfaat-perest birçok adamları gazeteciliğe sevk ettiğinden

gazeteler lüzumundan pek ziyade tekessür etmiştir. Ziraat Sanayi ve Ticaret Nezaretinin son istatistiklerine nazaran 1896 senesinde İtalya’da bin dokuz yüz bir risale-i mevkuta mevcut idi. Şimdi bu miktar şüphesiz iki bine çıkmıştır. Bunların heyet-i tahririyelerini dörder kişiden ibaret farz etsek yalnız resail-i mevkutada çalışan muharrirlerin adedi sekiz bine baliğ olur.

İtalya gazetecilerinin mevki-i iktisadileri mevki-i içtimaileriyle mütenasip değildir. Bu bapta İngiliz ve Fransız refiklerinin aldıkları maaşlardan pek uzaktadırlar. Temettu’a iştirak etmeyen beş altı büyük gazetenin müdürleri senevî 12’den 20 bin franga kadar kazandıkları gibi aynı gazetelerin sermuharrirleri de sekiz bin frank kadar bir maaş alıyorlar; fakat diğer muharrirler ayda yalnız iki yüz, iki yüz elli franga hizmet etmektedirler. Röportörlerin maaşı ise yetmişten yüz franga kadardır. Büyük muharrirler makale başına bazen seksen frank alırlar; lakin tarife-i umumiye satır başına yüz santimdir. Resail-i mevkuta, sermayelerinin kılletinden dolayı, daha az ücret tediye ederler; bunlarda birinci sınıf muharrirlerin makâlâtına verilen bedel-i tahrir yüz frankı asla tecavüz etmez.

İtalya’da talebeyi cezp ve teşvik edecek ziraî, sanayî, fennî hiçbir mükâfat yok gibidir. Diğer taraftan cinâyâtın tezayüdü memleketi tamim-i maarif vasıtasıyla bu beliyreden kurtarmak fikrini tevlit ederek birçok mekatibin küşadını mucip olmuş ve bu tedbir cinâyât-ı vahşiyane ve şedideyi tenkis etmemişse de maatteessüf gizli ve ince cinayetlerin adedini çoğaltmıştır. 1862’de on beş bin mahpus varken 1894’de bunların miktarı yirmi sekiz bin üç yüz otuz üçe fırladığını istatistikler gösteriyor. [350]

1864’de henüz hal-i teşekkülde bulunan İtalya’yı ziyaret eden Taine halkta siyasiyata ve fûnûna doğru aynı inhimak ve galeyanı görmüştü. O zaman yalnız Napoli darülfunununda on bin talebe vardı. İtalya evvela Fransa’yı, 1870’den sonra da Almanya’yı taklit etmiştir. Prusya’nın galebesi terbiye-i fikriyesinin rüçhan ve tefevvukuna atfolunduğundan İtalya tahsil ve tedris hususunda Prusya’yı numune-i imtisal addederek mecburiyet ve meccaniyet kaidesini kabul ile her tarafta mektepler küşat eylemiş, fakat bunlarda ameliyat ve

tatbikat cihetini nazar-ı dikkate almayı unutmuştur. Bunun neticesi olarak lüzumundan pek çok fazla mekâtib-i mezunînin yetişmesi İtalya için bir maraz-ı mühlik tevlit eylemiştir.

“Nebat-ı beşeri”, Stendhal’ın kelimât-ı nüvâz-şikârânesine nazaran “İtalya’da her yerden ziyade kuvvetli doğar”; fakat bu nebatın nesg ve kuvveti pek çok ve pek çabuk yorulup yitecek surette delice bir taşkınlıkla tetimme ettiğinden esmar-ı ezhârı nadiren takip eyler. İtalyanların tabiat-ı esasiyeleri olan tez mizaçlık ve sabırsızlıktan kat-ı nazar kuvve-i muhayyilenin şiddet-i fevkaladesi sunuf-ı âdiye meyanında büyük bir tesiri haizdir; herkes tali’ne karşı bir itimad-ı amiyane besler, musâraa-ı hayat ortasında vukuu zaruri olan müşkülâtı nazar-ı dikkate almaz, mübarezede kendini yalnız görür, bütün husemâ’sı arasında hedef-i amâlinin nihayet kendine nasip olacağına budalaca bir nikbinlik ile inanır, el işlerinden asla hoşlanmaz. Gençler akrabalarının semere-i ilcââtı olarak ticaret ve ziraattan nefret ederler. Yegane emelleri aile hayatının kuyûd-ı mücbiresinden kurtularak darülfünunlara koşmaktır; orada dört, yahut altı sene bir ömr-i ser-bâzâne geçirdikten sonra defne dallarından çelenkler üzerinde kendilerine temin-i saadet ve istirahat edecek şahadetnamenin vürûdunu beklerler. Yüzde doksan İtalyan gencinin arzusu budur. Terbiye-i etfal kitapları da bu temâyülât-ı meşuûmeyi terviç etmektedir.

En fena cihet şurası ki bizzat sanayi ve ticaretle meşgul olan kimseler de oğullarını serbest mesâlike sevk ediyorlar. İtikat ile perverde olan burjuvalar iş âleminde çocuklarını çekiyorlar. Mukaddemâ Cenevre ve Floransa’nın en kibar âilâtı şubât-ı ticaretten biriyle, bilhassa yün ve ipekle iştigalden sıkılmazlardı, bilakis meşâgil-i ticariyelerinden dolayı müftehir idiler. İspanyol istilasası bütün bu hali tebdil eyledi.

Eskiden sunuf-ı âdiye efradı mesai-i fikriyeden mahrum edilirdi. Bugün onlar da intikamlarını almak istiyor ve bulundukları mertebeden sunuf-ı sairenin iştigal ettiği seviyeye yükselmek için yegâne vasıta olarak müsâgi-i fikriyeyi görüyorlar. İtalya’nın en parlak muharrirlerinden Gallina daha 1871 senesinde “L’ambition d’uu ouvrier” namıyla yazdığı tiyatrodaki bu meyelanı pek güzel göstermişti. İşçilere kalem aletten daha şanlı ve kârlı görünüyor.

İtalya'nın ihtiyâcâtını pekiyi tanıyan Garibaldi çocukların mümkün olduğu kadar babalarının sanatını takip etmelerini temenni ederdi. Bu suretle akaribin istihsal ettikleri tecrübe ve tettebbu babadan oğula intikal ile zayi edilmemiş olur. Kurûn-ı vustâda İtalya şehirlerinin, bilhassa Floransa'nın meşhur-ı âlem olan servet ve refâhiyeti bu sayede hâsıl olduğunu herkes bilir. [351]

-İstanbul 9 Kânunusani, 316-

Ahmet Şuayp

Ahmet Şuayp, “Esmar-ı Matbuat 14”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 516, 18 Kânunusani 1316 [31 Ocak 1901], s. 347-351.

3.2. DİL VE EĞİTİM İLE İLGİLİ YAZILAR

MUSAHABE-İ İLMİYE

ESPERANTO

Asr-ı sabıkta, şimendifer ve vapurlarla mütenasip surette beynelmilel münasebet çoğaldıkça efrâd beyninde, anlaşılamamaktan mütevellit mehâziri def için iptidalarda elsine-i mevcudeden birinin lisan-ı umumi olmak üzere kabulü, ve git gide bir lisan-ı snai-i beynelmilel icadı fikri, hemen her sene ve hatta bazı kere altı ayda bir meydan-ı münazaraya atılmıştı.

Elsine-i mütedâvileden birisinin lisan-ı umumi mertebesine is'âdı, o lisanla mütekellim olmayanların haysiyet-i kavmiyesine dokunarak ve alehusus herkesin iyi bildiği lisanın, tercüman-ı efkâr olmakta gösterdiği suhulet ve seyyâleti diğer lisanlara takaddümü iddia ettirecek derecede cesaret ve itimat-bahş olduğundan, birçok itirazları mucip olmakla bundan vazgeçilmiştir.

Fransızca'nın Napolyonlar zamanında kesp ettiği ittisâ' bir zamanlar aranılan şeyin bulunduğu kanaat verecek dereceye varmış iken yalnız diplomatlar ve ulema beyninde vasıta-i muhavere ve muhabere olmaktan ileri geçemedi.

Lisan-ı umumi tabirini lisan-ı yegâne-i umumi diye telakki etmemeliyiz. Kabulü tavsiye edilen bir zaman-ı muavindir,. Yoksa tabirin delalet ettiği manada yani sükkân-ı arzın lisan-ı maderzadını terk ile kabul edilecek yeni lehçeyi mütekellim olması gibi bir teklif-i girân kimsenin hatırına gelmemiştir.

Meydan-ı kabule vaz' edilen umumi lisanlardan en yenisi ve en ziyade bâis-i mübahasât olması itibariyle hepimizin hatırında olan Volapük'ün ne mertebeye kadar mazhar-ı kabul olduğu da malumdur. Şu yakınlarda Esperanto namıyla bir lisan-ı Volapük gibi umumun nazar-ı kabulüne arz edilmiş ve eslâfının taline duçar olacağı herkes tarafından zannedilerek atf-ı ehemmiyet olunmak istenilmemiş ise de Fransa'da meşâhir-i ulemanın mazhar-ı takdir ve kabulü olduğu ve inanılmayacak kadar az bir zamanda öğrenileceği ilan ve işâa

kalındığı cihetle kariîn-i Osmaniye'ye bu bapta malûmat vermeyi münasip gördüm.

Mamafih şunu da arz etmek isterim ki: Yeni lisanın bünye ve teşekkülü hakkında asla malûmatım yoktur. Yalnız sözlerine itimat olunabilecek muharrirîne ittibâ'en âtideki malûmatı veriyorum. Daha doğrusu Henri de Parville'in (Henri de Parville) bir makalesini tercüme eyledim. Bu lisana dair ileride malûmata dest-res oldukça cereyan-ı hale ve lisan hakkında serdedilen efkâra göre bu makaleye izafe-i malûmat edeceğimi vaat ederim. Henri de Parville diyor ki:

“Akvam, menafi-i müşterekeleri tesiriyle yekdiğerine takarrüp etmektedir. Cümlesi aynı lisanı tekellüm etse idi bu mukarenetin daha samimi olacağında şüphe yoktu. Lakin cümlesi kendi lisanının lehçesini daima muhafaza etmekte olduğundan memâlikin münasebât-ı mütevâliyesinde mevcut olan bir müşkülü – Efrad-ı [185] beşerin yekdiğerini anlayamamak mânia-i meş'ûmesini –izaleye, yani bir lisan-ı muavin-i beynelmilel icadına teşkil-i arıza eden sebebe galebeye çoktan beri çalışılıyor.”

Akvamın yekdiğerini anlamaması yüzünden zuhur eden müşkülat –hatta belaya denebilir- herkes her gün görülen bir haldir.

Bunun muhârebâtı bile intaç ettiğini ve edebileceğini bir tarafa bırakalım da seyyahîn ve tüccarın duçar olduğu mevânî'i göz önüne getirelim. Bu kadar tercümanları, ticarethanelerde müstahdem ve mahzâ-ı lisan-ı aşına olmalarından dolayı hizmetlerinden istiğna gayr-ı kabil bu kadar memurları, bunlara verilen bu kadar mebâliği, o kadar fedakârlığa karşı yine yekdiğerini anlayamamak; maarifin Şarkı, Garbı, milli gibi aksama inkısamı; bir şahsın metâib-i medeniyeye katlanarak kendini hayvan menzilesine tenzil ve kuvâ ve malûmat-ı fikriyesinden istifa etmedikçe, lisanını bildiği bir yerde maişetini temin edememesi bu hususta bizi oldukça irşat eder.

“Bunun için vehle-i ûlâda hatıra Latince gelir. Fakat bu lisanın suret-i münasibede tahsili uzun bir zamana mütevakkıf olduğu gibi hareket-ı fenniye, sınaiye, edebiye de biraz biganedir.”

Vehle-i ûlâda hatıra Latince gelmesinin sebebi Avrupa milel-i mütemeddinesi elsininin esasını Latince teşkil etmekten münbais olacak. Lakin Henri de Parville'in pek doğru olarak söylediği gibi, bu lisan-ı atik, bu lisan-ı mürde harekât-ı hatıra-i fenniye ve edebiye ve sinaiyeye yabancıdır. Bu gibi elsi-ne-i atik-eyi iltizam edenler, bugün onlardan istiane ile kelimât-ı fenniye ve tabirât-ı edebiye teşkil etmekte olduğumuzu esas-ı müddeâ ittihaz ediyorlar. Bu vahi bir fikirdir. Acaba eski Yunancadan teşkil ile Fransızcaya mal olunan ıstılahat-ı fenniye-yi, Hipokrat'ı ihya ile bugün söylesek bir şey anlar mı? Hassasiyet-i asriyenin nevhât-ı marîzânesinden başka bir şey olmayan bugünkü Fransız iş'ârından birini Latin şuarasına o zaman okumak kabil olsa idi duyarlar mı idi? Hatta mana-yı sathisini anlayabilirler mi idi? Bunun sebebi o günkü derece-i medeniyet ile bugünkünün, o zamanki rikkat-ı asap ile şimdikininkinin farkından başka bir şey değildir. Romalıların zamanlarında üç medeniyette bulunmalarını, tay-i mekan ile, bugüne nakletmeye kimse cesaret edemez zannedirim.

Bu esası ve Latincenin tahsili için sarfı icap eden medid-i zamanı mütalaa ile Henri de Parville diyor ki:

“Bunun için daha sade bir lehçe-i sınaî taharrisine ibtidâr olunmuştur. Asr-ı sabık ibtidâsından biri lisan-ı beynelmilel olmak üzere teklif edilen elsininin yüz elliye balığ olduğu ilm-i lisan ile tevaggul eden ulema ityân ediyor. Bir lehçe-i müşterek kabulü umumun badi-i meserreti olacak bir fikirdir. Görüşmek için iki kişinin vücudunu tasavvur tabii olduğuna nazaran lisan-ı masnû mutasavvirin –zira yeni lisanın badi-i itiraz olması ve sehü'l-taallüm olması için mutlaka suni olması icap ettiği müttefik-i aleyhtir- dünyanın her tarafına intişar etmesi lazım gelir. Ve tahsili pek az ehemmiyete mütevakkıf olacak bu lisan müntahabın hükümât tarafından cüzice himaye edilmesi saye ve nispetinde emniyye-i intişar-ı sehl olacağından mesele sade ve öğrenilmesi sehl bir lisan intihabı şekline girmiş olur.”

Burada, evvelden beri memleketi yani bir kavmin lisan-ı maderzadı olmayan bir lisanın ber-hayat olup olmayacağı hakkında ulemaya ciltlerce yazı

yazdırmayı icap ettiren meselenin –tetkikinden sarfı nazarla- vücudunu haber verdikten sonra Henri de Parville’in tercümesine devam edelim:

“Muvakkat bir müddet mesele hal edilmiş gibi telakki edildi: 1879’da dühât-ı lisaniyyundan Almanyalı “Abbe Schleyer” Schleyer tarafından volapükün kabulü teklif ve teklif-i vaki modalaşarak her tarafta bir gayret-i harikulade ile bu lisanı tahsile himmet edildiyse de volapükün ilk zuhurunda bahşettiği ümit, görülen muhtelif nekâisten naşi, tatbikat ile hayyiz-i fiile çıkamamış ve bugün şu lisan –bir keşmekeş-i elsine içinde yuvarlanan Avusturya-Macaristan’ın bazı cihâtı bir dereceye kadar müstesna kalmak şartıyla- her tarafta terk edilmiştir.”

Volapük’e dair bizde atılan ilk ve son hatve Halil Kamil Bey’in bundan on beş sene evvel neşrettiği bir kavait kitabından ibarettir.

Henri de Parville lisan-ı cedidin tarihçe ve tarafdârânı hakkında şöyle diyor: “Bugün Rusya’nın Varşova şehri ahalisinden Doktor Mösyö Zemenhof’un Zemenhof tesis-gerdesi olan, ve elsine-i mevcûdenin hiçbirisine benzemeyen, (Esperanto)dan bahsedilmektedir. Bu lisanın kavaidi ta 1887 tarihinde tabib-i müesses tarafından bilahare lehçeye alem olan Doktor Esperanto namı tahtında neşredilen bir makale ile vaz’ eyledi. Ve Lehçenin kıymet-i lisaniyesi Max Müller Max Müller Ernest Naville Ernest Naville gibi dühâtın ârâsıyla tasdik olundu. Tolstoy Tolstoi bu bapta: “Esperanto sehlü’l-taallüm bir lisandır. Altı sene evvel tedarik ettiğim bir sarf bir lügat kitabı ve bu lisanda yazılmış birkaç makale sayesinde iki saatlik bir gayretle yazmaya değilse de selasetle okumaya alıştım.” demiştir. Şu son zamanlarda bir lisan-ı beynelmilelin lüzumundan kemal-i şiddet ve kanaatle bahseden Central Sebert Sebert’i tasdiken “Dijon” Darülfünunu Ulûm ve Riyaziye Muallimi Mösyö Ch. Mery Ch. Mery Esperanto’nun bir taraftar-ı kani sıfatıyla ortaya çıkmıştır.

Mösyö Mery Esperanto’nun tekellüm ve tahrir suretiyle ibraz ettiği suhuletten naşi Rusya ve İsveç memleketleriyle Fransızca tekellüm edilen memalikte kırk bin taraftar peyda ettiğini beyandan sonra ispat-ı müddeâ için, gösterilen hâhiş ve husule gelen terakki, bu lisanın kavaid-i ibtidâiyesini iş’âr eden mecellenin on sekiz lisanda tabını intaç ettiğini ityân, ve Paris Fünun

Akademisi azasından birçoğunun bu lisanı tekellüm ettiğini ve bu lisanın tamimi maksadıyla müteşekkil heyet-i sicilinde, Avrupa'nın her tarafında Asya'da, Vladivostok'ta, Afrika'da (Cezayir, Tunus, Sudan), Amerika'da Alaska'dan Brezilya'ya varıncaya değin; Avustralya'da (Yeni Kaledonya); velhasıl her tarafta muhtelif tabakalara mensup birçok zevatin ismi münderiç olduğunu bir ay takviye delâiline ilave ediyor.” “Mösyö Merey'i Fünun Akademisine i'tâ' ettiği bir muhtıradâ, altı hafta evvel Esperanto'nun kavait ve hatta namını bilmez iken; gayet mantıki ve akli teşekkülâtı, sâdegî-i fevkaladesi, ihtimal verilemeyecek derecede suhuleti ve tamime kabiliyeti ve asırlarca milel-i muhtelifeye mensup ulema beyninde vasıta-i müdâvele-i efkâr olan Latinceye her türlü hesap ve tahmin fevkinde rûhcanı nazar-ı dikkati celp ederek öğrendiğini ispat etmiştir.”

Henri de Parville lisanın kavaidi hakkında da şu malûmatı veriyor: “Yine Mösyö Meyer'in kavlince, elsine-i tabiiyede mevcut müşkülât-ı sarfiyye Esperanto'da mefkud etmiş, lisanın sarfı on altı kaide ile on yedi münteha-yı harfiden mürekkep imiş. On dakika harfî okumaya ve icra edilecek birkaç tatbikat, birkaç temrin kavaidi hatıra, çıkmayacak surette, hakketmeye kafi geliyormuş. Her savtın tahririne ihtimal, o her harf-i muharrerin kıraati mecburi olmaktan naşi müşkülât-ı tahririye mefkud imiş.”

Muhayyirü'l-ukul olan bu sadeliği, bu suhuleti tebyîn için Mösyö Merey: “Esperanto'nun zapt ve tekemmülü kolay olduğunu cihât ve zevat-ı muhtelifeden alınan Rusça, Lehçe, Bulgarca, Ulahça, İtalyanca, İspanyolca İngilizce, Danimarka, ve İsveç ve Portekiz lisanlarında yüz otuz iki mektup ispat eder.” diyor. Ve: “Umumi bir lisan-ı muavinin cihana ifa edeceği hizmet-i azime nâ-kabil-i itiraz bir hakikat olduğundan Central Sebert ve Mösyö [186] Merey'in ifadâtı gibi fi'l-hâl Esperanto sayılan şerîtalârı cami' ise öğrenilmemek pek büyük bir safderunluk, pek büyük bir kabahat olacağından Paris Fünun Akademisinin ariz ve amik-i tetkik etmek üzere meseleyi şu esnada Paris'te içtima eden “Beynelmilel Akademi”ye arz etmesini ve heyet-i mezkura tarafından da mazhar-ı takdir ve kabul olursa ulemaya, otelcilere, kapıcılara velhasıl hidemât-ı muhtelifede bulunan zevat ve eşhasa bu lisanı öğrenmelerini rica” ettikten sonra “yakında bu lisanın itimada şayan olup olmayacağı yani derece-i mahiyeti

meydana çıkacağını ve verilecek hüküm lehinde olursa Esperanto'nun seyyahların işine yarayacağı gibi herkes mütekabilen lisanı öğreneceğinden hakikat-i halde pek büyük bir muvaffakiyet istihsal edileceğini ve Mösyö Zemenhof'un hâdim-i insaniyet-i zevatın en büyüklerinden addedilmek icap edeceğini" ilave-i makal eyliyor.

Mösyö Henri de Parville'in son cümlesi mütercim-i acizin de halini musavverdir: "Maatteessüf cereyan-ı hali ifadeden başka bir şeye muktedir olamadım. Esperanto lisanının mukaddemâtına bile vakıf değilim."

Lakin hakkında bu kadar bahisler yürütülen bir meselenin meskut bırakılmayacağını tabii olduğu gibi suhuleti cihetiyle bu lisan-ı yek-mâheyi yakında herkes öğreneceğinden ileride lisanın teşekkülâtı hakkında bahisler dinlemeye, hatta bu lisanda yazılmış makaleler, eserler okumaya intizâren şimdilik vücudunu tebşir ederim. [187]

-Bursa: 28 Nisan 1317-

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], "Musahabe-i İlmiye: Esperanto", *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 532, 10 Mayıs 1317 [23 Mayıs 1901], s. 185-187.

LİSANIMIZIN SURET-İ TEDRİSİ

Mekteplerimizde kitabet ve edebiyata da şamil olmak üzere takip olunagelen lisan-ı Osmanî derslerinin hakikaten sahih bir usule tabii olup olmadığı ehemmiyetle düşünölmek ister bir meseledir. Bu kadar zahmet çekildiğı, bu kadar vakit sarf edildiğı halde doğrudan doğruya elde edilen semere hiç hükmünde kalır. Mekatib-i âliyyeye kadar devam eden ve haftada ikiden eksik olmayan lisan derslerinin ümit edildiğı gibi semere vermemesi neden ileri geliyor? Bu sual, cidden bir cevap ister.

Vakıa bu ana kadar bu mesele hususi ve avami olarak defaat ile mevzuubahs olmuştur. Fakat gösterilen suret-i tesviyeler ekseriyetle bizzat lisana müteallik ıslahattan ibaret olduğı gibi tedriste tarafeynin çektiğı müşkülata ve uğradığı semeresizliğe gerçekten çare olacak bir tarık irae edilmemiştir. Acizane lisan muallimliğı etmekte olduğum için bu mesele öteden beri zihnimi işgal eder. Talebeye, sade bir fikri sade bir lisan ile kısmen ifade etmek niçin güç gelir? Riyaziyat ve tıbbiyyat gibi mebahiste fikrini hüsn-i isti'mal edebilen, hatta takdire liyakat gösteren talebe adi bir mevzua dair üç beş satırlık bir şeyi yazmakta niçin güçlüğü, muvaffakiyetsizliğe uğrasın? Lisanen ifadede o kadar güçlük çekmediğı halde kalemen ifadede niçin çekiyor? Lisanını isti'mal ederken düşmediğı hatalara kalemini isti'mal ederken niçin düşüyor? Bu noktaları bi'n-nazar ve bi't-tecrübe hayli düşündüm. Vakıa kitabet ile edebiyat, ulûm-ı riyaziye ve tabiiye gibi kavaid-i külliyesi mazbut ve mahdud bir ilim değildir. Bazı kavaid-i esasiyyesi zikredilse bile onlar da birbirinin şumulünü tehdit ettiğinden tatbikat cihetinde hayli müşkülata tesadüf olunmak tabii görünür. Fakat insan lisan-ı mader-zatının kavaid-i nahiv ve belagatini, velev mahdud bir derecede olsun bilir ve bilfiil isti'mal de eder. Böyle bildiğı ve lisanıyla bilmeyerek riayet ettiğı kavaide yazı yazarken ne sebeple yabancı oluyor? Deniliyor ki bizde tekellüm ve tahrir lisanları başka başkadır. Evet, bir dereceye kadar doğru bir söz. Bunun doğru olduğı yerlerde talebe kendi lisanının gayrı bir lisan ile ifade-i meram ediyormuş gibi hatalara düşebilir. Fakat bu sözün, müselleme ve müesses bir hakikat olarak kabulü caiz olmayacağı gibi lisan-ı tekellüm ve tahririn bir olduğı yerlerde talebenin, sözüyle yazısını bir edememesi gibi haller de bu bapta bize

hak vermiyor. Sanien lisanımız, Arabî ve Farisi gibi tabiaten ecnebi iki lisanın pek çok müferrit ve mürekkep kelimelerini eğreti mücevherat gibi takıp takıştırmış ve adeta tanınmayacak hale girmiştir. Hatta bunun içindir ki “Türkçeyi öğrenmek için Arapçayı, Acemceyi de öğrenmek lazımdır” fikri zihinlere derin kök salmıştır. Fakat bunu bu bapta sebep-i müstakil olarak öne sürmekte büyük hata ediyoruz. Çünkü her lisan gibi Türkçemiz de tabii ve müstakil bir lisandır. Kalem, esas noktalarda lisan-ı tabiden ayrıldıkça hududunu tecavüz etmiş olur. Binaenaleyh vazifesini ifa edemez. Vazifesini ifa edemeyen alet de, ıslah olunmadıkça alet değildir. Buna binaen hükmedebiliriz ki lisanımızın Türkçeliğini ihlal ediyor dediğimiz ecnebi kelimeler hakikatte lisanın esasını değiştiremez. Bu kelimelerin kesreti, tenvii, teşevvüş, lisanımızın kavaid-i nahiv ve belagatını teşviş etmesi zahiridir, muvakkattir, hakiki ve ebedi değildir. Lisanımız evvelce, daha evvelce ne idiye şimdi de odur. Tabir-i marufiyle, mustalah bir yazının esası Türkçe olduğu zahirdir; ecnebi mevadd-ı inşaıyyeden Türk üslubu üzere yapılmış bina gibidir. Şimdi Türklerin pek az bir kısmının lisanına, pek mahdut olarak güç bela sığabilen mustalah suret-i ifade, lisan-ı mahmumi gibi münteşir ve cari olsa bile lisanımızın tahsiline sarf edilen emekler ve vakitler, yine hal-i hazırdakinden ziyade, hem de birkaç kat ziyade semere verir. Bunun için lisanımızın gerek kelime gerek ifade cihetlerinden istiklal-i tamını temin etmek lüzumu inkâr edilememekle beraber bu gün lisanımızdaki şu hal-i tezebzübün, tedris ve tederrüs müşkülâtının kısm-ı azamına sebep-i müstakil olduğu da kabul edilemez.

Bir de lisan derslerinin mazbut ve muntazam bir usul tahtında olmayışı da hayli müşkülât tevellüt eder, mesainin hüsn-i neticeye vusulüne mani olur. Lakin bir mâniin ref'iyle de müşkülâtın kâmilten izale edilemeyeceği muhakkak gibidir. Çünkü Naci Merhum gibi birçok muallimler, aynı esas üzerine mebni derslerine iktidarları nispetinde ihtimam ve intizam verdikleri halde, ezbercilikten sarf-ı nazar, terbiye-i fikr ü bast-ı istidat cihetiyle meydana gelen semere yine ümit edildiği gibi olmadı. Filhakika lisan muallimliği edenler ve oğullarının kardeşlerinin derslerine bilhassa tekayyüt gösterenler içinde talebenin lisanen, kalemen nasıl bir kudret kesb etmeleri lazım geleceğini insaf ile düşünenler ve

mevcut usul-i tedris dâhilinde her türlü nevakıs-ı ikmale çalışanlar akıbet emellerine hakkıyla nail olamazlar da çaresizlik saikasıyla, adem-i muvaffakiyetlerini lisanın berbatlığına isnat, ekseriyetle de talebenin gayretsizliğine ve kabiliyetsizliğine hamlederler. Hâlbuki talebeye bu bapta gayretsizlik veren, en ziyade, lisan dersinin kendilerine tatsız, sıkıntılı ve ruhsuz gelmesidir ve böyle fikren zevk-yab olamadıkları meşguliyet ile bi'l-mecburiye it'ab-ı zihn edip gitmeleri tabii kabiliyetlerini bastırıp söndürür. Bu ahvâl bi'n-nefs müşahede ve tecrübe ile sabit olduğu gibi lisan tedrisatına alakadar olanlardan ekserinin hal ve ifadeleriyle de müeyyettir.

Burada düşünülecek bir nokta daha var: Lisan ve kalem, malûmat ve efkârı haricen ezhar edecek bir alettir. Alet, kuvvet ile işler. İnsanda ilim ve fikir kuvveti ne derecede ise lisanı da o derecede olur. İlim ve fikir, ciddi tahsil ile ve mütemadi sa'y ile kesbedilebilir. Binaenaleyh talebe, gerek sair dersler vasıtasıyla gerek hususi mütalaat ve tefekkürat ile tevsî'-i zihin ve fikir etmezse iktidar-ı lisanı ve kalemleri de bittabi mahdud ve nakıs olur ve lisan muallimi, vazifesini ne kadar büyük bir ihtimam ve intizam ile ifaya çalışırsa çalışsın, talebesine her cihetle malûmat ve efkâr vermek vazifesi ve kudreti haricinde bulunduğundan sa'yinin semeresini şüphesiz tamamen göremez. Bu, pek doğru bir düşüncedir. Hatta kalemen olduğu gibi lisanen ifade-i meram etmekte bile mahsus olan acımız, en ziyade, malûmat ve efkâr-ı sahihemizin noksanından, fıkdanından neşet ediyor ve böyle esaslı bir noksan ve fıkdan ile kalem kullanmaya çalıştığımız içindir ki elimizde nazik ve mühim bir alet demek olan lisanımız çığıından çıkıyor, mükellef bulunduğu hizmeti ifa edemiyor. Lisanın kabiliyeti, münebbilik ve müsmirlik istidadı böyle na-ehil kalemlerin darbe-i tahribi altında feryat ediyor. Lakin bu acıklı halin pek o kadar hissedilmediği yerlerde, alelhusus mevzu-i mütalaamız olan lisan derslerinin yalnız malûmat ve hakayık telkininden, hatta yalnız tarifat ve ıstılahat tefhiminden ibaret kısımlarında bile ilmin ve fikrin noksan ve hatasına isnat olunamayacak bazı müşkülât hem tedris ve tederrüste, hem de bizzat derste mevcuttur.

Hasılı lisan tedrisatının matlup olan semereyi vermesine mani olan esbab meyanında lisanın ve talebenin halinden başka esaslı bir sebep var ki talebenin

gizlice daima ve muallimlerin alenen kesretle şikayetini davet etmekte, fakat ekseriyetle ne talebeye, ne de muallimlere kendini göstermeyerek perde altında ve gürültü içinde icra-yı tesir edip gitmektedir. [371]

İşte vücudu asarıyla hissolunabilen bu gizli müessiri kendi kendime bir hayli aradım. Fakat muhakkak buldum diye zihnimi hayli müddet ikna edemedim. Yalnız bu uzun taharriyat esnasında lisan tedrisatının yolsuzluğu, hatta lüzumsuzluğunu dermiyan etmekte ileri gitmekten çekindim. Diyordum ki “üzere”nin adat-ı istila olduğunu belleyip söylemek, muzaf ve muzafun-ileyh, mücerret ve meful gibi kavaid-i Arabiyye ıstılahatını ezberlemek tahsile, tedrise değer bir marifet midir? Sanien kelimatın tasnifinde, tarifinde, kaidelerin ifadesinde bu derece katı bir lisan isti’mali haddi tecavüz etmektir. Riyaziyattan bahsetmiyoruz. Tabîiyatta bile büyük bir zan ve ihtimal ile beyan-ı hakikat ediliyor. Salisen kitaplarda mevcut kavait, lisanın vüsatine göre laşi hükmündedir. Koca bir milletin lisanını dört buçuk sahifeye nasıl sokabilirsiniz? Hiç olmazsa irae olunan kavaidin kifayetsiz ve mahdut olduğunu, birbirinin hükmünü tehdit ettiğini, hiç birinin destur-ı riyazî gibi kat’î ve külli olmadığını, bunlara mahkûm olmaktan ise düşünmek ve fikrin istiklaline tabii olmak lazım geldiğini sarahaten değilse bile zımnen ifade etmeli. Zihnin mahkûmu olan lisanı yine zihne hâkim kılmak doğru mudur? Eser, müessire tahakküm edemez. Ulûm-ı riyaziye bile bu kadar mütehakkimane bir eda ile tedris olunmuyor. Kitabet ve edebiyat, fikrin ziya-yı serbestîsi altında nûma ve kemal bulabilir maariftendir; fikri muzlim kayıtlarla bağlamaya çalışırsak netice, elbette bir kör düğümden ibaret olur, elbette karanlıkta boğuşanlara döneriz. Böyle çıkmaz yollarda dönüp dolaştığımız içindir ki bugün, iyi biliyoruz dediğimiz bir maddeye dair bir mütalaa kaleme almak istediğimiz vakit hüsn-i tasvir, tabiat-ı kelam, suhulet-i beyan gibi ağzımızdan düşmeyen, fakat zihnimize de yerleşemeyen meziyetlerin istediğimiz gibi sahibi bulunduğumuzu vicdanımızın derin iniltisiyle anlarız da yine anlamamazlığa gelerek kendimizi hazırımızla, zahirimizle oyalayıp geçeriz.

Beni en amik bir hiss-i teessürle müteheyyic eden şey, gerek ders gerek imtihan zamanında mesude yazmaya çalışan talebenin halidir. Zavallılar ne, ne

yazacaklarını bilirler, ne de nasıl yazacaklarını. Bunlar, ellerine ham eşya ile lüzumu olan aletler karmakarışık ve nakıs olarak verilmiş, nasıl yapacakları da yine gayet nakıs ve müphem bir surette tarif edilmiş acemi çıraqlara benzerler. Her şey istidatlarına bırakılıyor ve mamafih istidatlarıyla bir şey yapmaya bırakılmıyor; iki halde de her şeyden ziyade, her şeyi yapacak olan istidatları berbat ediliyor. Nihayet üç beş saat karanlık bir zihin içinde yorgun bir fikir ile serseriyane geze geze, araya araya bulup buluşturup, takıp takıştırıp vücuda getirdikleri eser evvela imla ve kavait hurdebiniyle muayene edilerek yanlış yerleri birer balta ile kesilip düşürülür ve zulmet-i efkâr içinde tek tük beliren istidat parıltılarının bir kısmı fark edilmez, bir kısmı kavait hatalarının altında görünmez, göze çarpan kısm-ı bakisi varsa ve ziyadece ise az veya çok bir takdire layık görülür.

İşte bu hallerin tesiriyle ve çekilen zahmetlerin, eziyetle öldürülen vakitlerin, bunlar yetmiyormuş gibi bir de fikre, istidada vurulan darbelerin munsif-ane mülahazasıyla zihninde bir hiss-i makûs uyanıyor da insan: “Talebeye bildiği şeyleri, bilmiyormuş gibi başka bir şekilde öğretmeye çalışmak abestir” diyerek bilhassa lisan tedrisini, mübtediler için olsun büsbütün ref’ ettirmek istiyor. Öyle ya, mademki ana lisanımızdır. Doğduğumuzdan beri işitiyoruz, konuşuyoruz, şimdi de okuyup yazıyoruz. Bunu tahsili lazım bir ecnebi dersi şeklinde öğretmeye ne lüzum var? Talebe, öğrenmeye icbar olunduğu şeylerin yüz mislini, bin mislini bildiğini her gün habersizce ispat edip duruyor; haline göre fasîh ve belîğ tekellüm ediyor, hata etmiyor, etse bile tashih edebiliyor. Hatta tabirler, ifadeler icat ediyor ve sanatlar gösteriyor. Bu iktidarı külliyyen tabii bir yolda iktisap etmiştir. Şimdi hakikat bu merkezde iken çocuğu, yapma ve nakıs derslere bağlamaya çalışarak lisanındaki iktidarının tabiiliğini ihlal etmek ve tedricen ve tabiatıyla terakkisine mani olmak ve en iyi bildiği bir şeyi yani lisanını bilmiyormuş gibi hitap ve itapta bulunarak itimad-ı nefsinin, ilm-i yakınınin sarsmaya, yıkmaya çalışmak, bu suretle, nehir gibi kuvvet-i tabiatıyla cereyan edip giden, gittikçe büyüyen istidad-ı terakkisini mecrasından çevirerek kurutup körlemek bir hata-yı fahiştir. Öyle ise talebeye doğrudan doğruya kavaid-i Osmaniye tedris edileceğine güzel yazılmış eserler okutmalı daha iyi. Böyle

kıraat ve mütalaa intizam ve ciddiyetle devam eder ise zihnî, düşünüp mana istihrac etmek, kelamın teselsül ve cereyanını takip etmek, şekl-i ifadenin tenviiyle manaların ihtilafını temyiz etmek gibi esas olacak faaliyetlerde meleke ve rüsh kesp eder ve bilahare lisanının müdevven-i kavaid-i nahiv ve belagatini, kendi terceme-i halini okuyormuş gibi okuyarak mündericatını hayli eksik, mamafih tertip ve intizamını şayan-ı dikkat bulur. Bu mütalaaya mukabil deniliyor ki tahsil görmüş [373] bir efendi, lisanını avamdan daha iyi ve daha yakından tanımalıdır; elindeki aletin esasını, tertibini, kabiliyetini, tabi bulunduğu kanunları, kemal ve noksanı hakkıyla bilen o aleti iyi idare eder ve iyi iş görür. Bir de kendi lisanının kavaidine bilhassa vukuf kesp etmeyen talebeye ecnebi bir lisan tedris edilemez yahut pek güç edilir. Bu itirazların ikisi de, bir cihetle düşünülürse doğrudur. Fakat insan diyor ki bu yoldaki tedrisat müfit olmaktan ziyade muzır olursa artık ısrar etmek abestir. Ya hiç okutmamalı, ya iyi okutmalı.

Biz bu düşüncelerin içinde dolaşp gezerken hakikate bazı yakın bazı uzak geçmişiz de haberimiz yok. İki üç sene evvel idi, bir kitap görüp aldım. Cambridge Darülfünununda mektep muallimlerine verilen bilfiil muallimlik derslerini cami' idi. Müderris yahut müellif, İngiltere'de hakikaten büyük ehemmiyeti haiz bulunan maarif hizmetlerinde ömür geçirerek ilmiyle müşahedesini birbirine muin ve rehber kılmış ulemadan olup eserinin bir faslında alelumum lisan ile işgalin kavaid-i esasiyesini ve ecnebi bir lisanın tedrisinde ittihaz edilecek en muvafık tarîki irae ettikten sonra diğer bir faslında lisan-ı maderzatın ne yolda tedrisi lazım geleceğini tetkik ve ispat ediyor ki müteferrik mütalaatının mebnası olacak. Esas-ı nazariyi ve fikriyi teyit edecek delil-i ilmiyeyi böyle gökte ararken yerde bulduğum cihetle hayli mesrur ve müftehir oldum. Fazıl-ı müderris, gramerin bir ilim olarak cidden tahsili için lisan-ı maderzat ile başka bir lisanı terkip ve mukayese etmek lazım geleceğini ve yalnız ana lisanıyla işgal etmekle ilm-i kavaitten behre-yab olmak kabul olamayacağını ve bunun için Latince yahut Fransızca gibi ecnebi bir lisan tedrisinde İngilizcede mümasil suret ve terkip-i kelimelere daima müracaat etmek icap ettiğini ve böyle başka bir lisan tedris edilen mekteplerde mukayese, temsil ve tezat suretleriyle ve

dolayısıyla İngilizce hakkında, bilhassa ve doğrudan doğruya verilecek derslerden, daha ziyade malûmat iktisap edileceğini, İngiliz ulemasından ekserinin, lisanlarını böyle dolayısıyla, hem de iyi olarak öğrendiklerini binaenaleyh İngiliz gramerinin büsbütün lüzumsuz, hatta gayr-ı mevcut bir şey addedildiğini söyledikten sonra “Ana lisanının bilhassa ve muntazam surette tedrisine kıymet vermemek doğru mudur ve lisan-ı maderzat dersi hakikaten terbiye-i zihne hizmet eder bir ders olabilir mi?” suallerini irat ile Fransa’da, Almanya’da lisan-ı maderzat tedrisine İngiltere’den ziyade rağbet gösterildiğini ve bilhassa Fransa’da, diğer lisanlar tedris olunan yüksek sınıflarda bile Fransızca teşekkül-i kelimata, tahlil-i mantıkiye, terkib-i kelama dair dersler verildiğini, bir Fransızın, aynı tahsil ve terbiyede bir İngilizden daha ziyade suhulet ve maharetle idare-i kelimat etmesi belki bunun için olduğunu der-miyan ediyor ve netice olarak ana lisanı tedrisatına daha ziyade ehemmiyet vermek lazım olduğunu, hele başka bir lisan tedris edilmeyen ibtidai mekteplerde şüphesiz olarak kıymetli ve lazım-ı gayr-ı müfarık bir ders, bir vasıta-i terbiye olduğunu söyleyip sözüne şöyle devam ediyor:

“Mamafih evveleminde şunu teslim edebiliriz ki İngilizlere doğru söylemesini öğretir bir mecmua-i kavait olmak itibariyle İngilizce gramerin hiç ehemmiyeti yoktur. Bu, gramer hakkında amiyane ve pek hatalı bir fikirdir. Kavaidi bu maksatla öğrenmeye yahut öğretmeye çalışan şüphesiz maksadına nail olamaz. Vakıa bir cihetle düşünülürse doğru olarak hükmedilebilir ki kelimelerin ıstikakını, beyinlerindeki münasebetleri dikkatle araştırmak lisana sıhhat ve selamet i’tâ’ eder. Fakat bu, doğrudan doğruya değil dolayısıyla vakidir. Kavaid-i lisaniyenin natıkamızı ıslaha, kelimamızı tashihe doğrudan doğruya tesiri vardır, diye iddia edilemez.

“En iyi ve en halis İngilizce konuşanlar ne kavait öğrenmişler, ne de doğru söyleyebilmek için mevcut gramer kaidelerinden haberdar olup da ona göre idare-i kelimat etmeye çalışmışlardır. Bunlar lisanlarını taklit ve itiyada müstenit bilfiil tekellüm ile ve kendilerini güzel sözleri taklide sevk eden hüsn-i zevk ve selika ile öğrenmişlerdir. Eğer gramer öğrenmekte gözetilen yegâne maksat, lisanı doğru söyleyip yazmak ise mevcut olan şu adi alet, maksada göre pek

nakıstır. Çünkü kitapların herhangi birinden grameri öğrenmek, hatta bidayetinden nihayetine kadar öğrenmek bile talebenin sözünü ve yazısını ıslaha pek az hizmet eder. Tekellümde vuku' bulan hatalar, tereddüt ve teşevvüşler, kaba ve kırık dökük ibareler, kelimelerin yanlış kullanılması veya yanlış telaffuz edilmesi gibi şeyler, tabir-i sahihiyle, kavait hatası değildir ve kavait öğrenmekle böyle hatalar tashih edilemez. Kitaplarda mevcut kavaidin, bilfiil tekellüm ve tahrirde pek az yahut hiç kıymeti yoktur. Mesele “Müteaddi fiiller meful alır” ne demek? En cahil bir çocuk bile bu kaideye mugayir bir söz söylemez ve söylememesi için de kendisine ihtarda bulunmak icap etmez. Binaenaleyh lisanı hatadan hıfzeder. Bir kanun olmak itibariyle bu ve bunun gibi kaideler külliye kıymetsiz şeylerdir.

“Eğer lisanı ve kalemi doğru ve iyi olarak idare etmek sanatını bilhassa talim etmek istersek bu maksad-ı mahsusa vusul için fikrimce en iyi tarık, grameri bırakıp talebe ile mükaleme etmek ve doğru ve iyi sözler işitmesine dikkat, hata ederlerse tashih etmek, en iyi müelliflerin eserlerini okutmak, yazı yazmakta ziyade mümarese ettirmek, bir hata ederlerse ibareyi tekrar hatasız olarak yazmalarını talep etmektir. Hiç şüphe yoktur ki bu maksada hiçbir kavaid-i kitabi vasıtasıyla vasil olunmaz (İnsan, yürümeyi muvazenet kanunları vasıtasıyla öğrenmediği gibi doğru okuyup yazmayı da kavaid-i lisan ile öğrenmez).

“Fakat gramer, böyle bir sanat olduğu gibi bir ilimdir de; ve böyle bir ilim olmak hissiyatıyla lisanın çatısını, yapılışını, kelimelerin tarihini, tekevvününü tetkik eder; ve gramer kavaidine göre tertip edilmiş kelimelerden mürekkep aletin, nutkun gayet uzmasına- yani fikrin sahih, dakik ve müessir olarak ifadesine –ne yolda elverişli olduğunu araştırır. Eğer bir kavait kitabı, bu maksadın husulüne hizmet ederse ve her gün isti'mal etmekte olduğumuz lisanın esasını teşkil ve esbabını izah eden kanunları ve kaide-i külliye nazar-ı dikkate keşf ü arz ederse böyle bir kitap, hatadan ictinap ve kavaid-i lisana tevfi-k kelam için edebileceği hizmetten büsbütün ayrı bir kıymet-i ilmiyeyi haiz olur. Kavait ile bu yolda iştigal etmek, her ne kadar ilimden ziyade nazarî bir şey ise de, dolayısıyla kelama daha ziyade sıhhat vermek maksadına da hizmet eder. Eğer bu maksadı, talim ve tealümde gözetilecek birinci maksat addedersek ona vasil

olamadıktan başka gramerin bir ilim olarak tedrisiyle tahsil olunabilecek daha büyük maksatları yerine getirmekten de bi'l-küllîye aciz kalırız.

“Yakın zamana kadar mevcut kavait kitaplarımızın hepsi, Latin yahut Yunan grameri numune ittihaz edilerek vücuda getirilmiştir. Talebe derse evvela harflerle başlar. Harfler ilk sahifeye resmedilerek sait, samit vesaire kısımlarına ayrılır. Sonra kelimelerin tarifi, tasnifi, tarifi gelir. Sonra nahve girişilerek cümlelerin aksamı beynindeki münasebeti öğrenmeye ve mutabakat-ı vesaire kavaidini bellemeye sevk olunur. Nihayet tenkit, vezin vesaire meziyyat-ı kavait öğretilir.

“Fakat bir çocuk böyle bir kitabı okumaya başlamazdan çok zaman evvel ana lisanıyla konuşmasını, ifade-i meram etmesini öğrenir; cümlelerin manasını bilir ve söylenen bir söz üzerine i'mâl-i fikreder. Bir çocuğa, mesela Fransızca tedris etmekte gözetilecek maksad-ı ahir- ki tekellüm [374] ve kelimelerin istimalinde serbestliktir- lisan-ı maderzadını tedris etmekte bilakis sarf-ı nazar edilecek bir şeydir. Çünkü çocuk o maksada zaten vasılolmuştur. Bunun için maderzat bir lisan ile ecnebi bir lisanın tedrisinde tutulacak usuller tâ esasından muhtelifdir. Tedrici ve terkibi bir usul-i tedris ittihaz etmek yani harflerle, kelimelerle başlayarak evvela kısa, sonra uzun cümleler teşkiliyle ilerlemek ecnebi bir lisan için muvafık ise de ana lisanı için büsbütün mugayir-i mantık ve batıldır. Çocuğa bir cümle, bir kelimededen daha kolay gelir; bir kelimeyi anlamak, bir heceyi başlı başına bir şey gibi anlamaktan daha kolaydır. Bizzat hecede, tek bir harfin ne demek olduğunu düşünmekten daha kolaydır. Binaenaleyh kavaid-i lisanımızı tedris için tutulacak yol, derse cümle ile başlamak ve sonra tarik-i tahlil ile ilerlemektir; çünkü cümle talebece malum bir şeydir. Almanca, Fransızca gibi ecnebi lisanlar terkip tarikiyle öğretilecek ise lisanımızda onun mukabili olan tahlil tarikiyle talim edilmelidir. Ecnebi bir lisanı, kavaidi vasıtasıyla öğreniyorsak İngiliz gramerini, lisanımız vasıtasıyla ve lisanımızı tetkik etmek tarikiyle öğrenip keşfetmeliyiz.

“Gramer, hakkıyla tarif edilirse, lisanın mantığı, felsefesi demektir. Mantık alelumum suret-i tefekkürden bahsettiği gibi gramerde, ancak kelimelerin tarifâtından ve ahvâl-i arzasından zahire çıkarılabilmek gibi bir kayıt ile,

alelumum suret-i ifadeden bahseder. Mantık, fikrin tabi bulunduğu kanunları tayin eder, felsefe-i lisan da ifade-i meramda tabiyet edilen kanunları tayin eder...”

Müderres, bundan sonra tatbikata girişerek İngilizce derslerine numuneler arz ediyor.

Şimdi bu ifadatı okuyup, insaf ile düşünüp de hakikati teslim etmemek, lisan-ı maderzadımızın tedrisinde büsbütün yanlış bir yol tutmuş olduğumuzu itiraf etmemek hayli güçtür. Fikr-i acizanemce öteden beri çekilen müşkülâtın en mühim ve en esaslı kısmı, usul-i tedrisin böyle külliyyen hatalı olmasından tevellüt ediyor. Şimdi lisanımızın mürekkep ve Arabî ile Farisiye tabi bir lisan olmasından dolayı tarik-i tahlilin kabil-i takip olamayacağı itirazına mukabil bu karını mütalaatımızı göstermekle beraber deriz ki: Lisanımızda Arabi ve Farisi kelimeler ve kaideler bilfarz şimdiki gibi gayr-ı mahdud kalsa, hatta ileride daha çok ziyadeleşse yine lisanın istiklaline halel veremez, binaenaleyh başlı başına bir lisan olarak tetkik ve tahsil olunabilir. Hem de lisanımızla İngilizce yahut Fransızca'yı bu cihetle tefrik etmek nefsi'l-emmare muvafık değildir. İngilizce iki yüz altmış bin kadar lügat var diyorlar. Hâlbuki bunların asıl İngilizce olanı elli bin imiş. İnsaf edelim de lisanımıza Arabî ve Farisinin tecavüzünü, kendimiz tervic ettiğimiz halde a'zam etmeyelim. Netice olarak şunu söyleyeceğim ki İngiliz müderresinin gösterdiği tarik-i tahlile göre bir ders kitabı vücuda getirmeye çalışmayacak değilim. Fakat ashab-ı vukuf bu bapta fikirlerini, kitabın zuhurine kadar neşretmemek ihtiyatında bulunurlarsa haksızlık ederler zannederim. Çünkü mesele zati değil umumidir. [375]

İbrahim

İbrahim, “Lisanımızın Suret-i Tedrisi”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 544, 2 Ağustos 1317 [15 Ağustos 1901], s. 371-375.

3.3. KİTAP TANITIMI VE DEĞERLENDİRME YAZILARI

İNGİLİZCE

TARİH VE MÜNTEHABAT-I EŞ'AR-I OSMANİYE

MÜELLİFİ

MİSTER JOHN GİBB

İngiltere meşahir-i fazılasından Mister John Gibb Cenapları bu defa Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'ye dair İngilizce bir eser-i mühim tahririne başlayıp birinci cildini neşr ve bir nüshasını lütfen idaremize ihda buyurmuşlardır. Müşarün-ileyhin hususiyet-i ahvâline vakıf bir zat tarafından da bu eser-i kıymettâr hakkında bir mektup varid olunmakla ber-vech-i ânı derc ile kesb-i mesarr ediyoruz.

Mister Gibb Cenaplarının Servet-i Fünûn hakkında öteden beri ibraz buyurdıkları asar-ı tevcihe tekrar teşekkür eder ve muvaffakiyet-i fevkaladelerinden dolayı en samimü'l-kalb-i beyan-ı tebrikat eyleriz.

Osmanlı erbab-ı müptelası arasında Mister Gibb namını, bu nam muhteremi tanıyanlar az değildir; mamafih- bâlâdaki unvan tahtında ahiren cild-i evveli neşrolunan eser-i edebisi münasebetiyle- Servet-i Fünûn karilerine bu zat-ı danişmata (دانشماتہ) ve telifatına dair bazı izahat vereceğim:

Mister Gibb kadar Türkçeyi ve ale'l-husus eş'ar-ı mütenevvia-i Osmaniye'yi mükemmel surette bilir hiçbir ecnebi yoktur. Kendisi elsine-i şarkiyeden Arabî ve Farsiye dahi layıkıyla vakıftır. Hal böyle iken kendisi bir mahviyet- tamme-i fazılane ile muttasıf olduğu için asla maruf olan müsteşrikler a'dâdına duhul hevesinde bulunmamıştır. Mister Gibb elsine-i şarkiyeye muallimi de değildir. Zira talimden ziyade taallûme sarf-ı vakit ve nakd etmiş ve lisanımızı bir merak eseri olarak, sırf zevk-i zatisi için öğrenmiştir.

İngilizce asar-ı edebiyeye-i milele dair mevcut olan mecmua-i ketebe ilk defa olarak bir de Edebiyat-ı Osmaniye kısmı ilave eden bu zattır. Mister Gibb hakkında Osmanlılar hiss-i şükranıyet muhafaza etseler gerektir. Çünkü İngilizce

tekellüm eden ve mevad-ı şarkıyye de alakadar olan akvam-ı mutebere-i efradiyenin bir ekseriyet-i azimesi hala bugüne kadar değil Edebiyat-ı Osmaniyeden hatta Türklerin kendilerine mahsus bir lisanı olduğundan bile agâh edilmemiş olduğu halde Mister Gibb bu eseri neşreyliyor. Şimdi Mister Gibb'in 'A History Ottoman Poltry' nam eser-i cedidi yalnız edebiyat-ı şarkıyye ehl-i merakına yeni bir zevk-i edebî itasıyla kalmayacaktır, belki nice müdekkikîn-i müsteşrikîne pek çok mevad-ı Osmaniye ve İslamiye hakkında meahiz olacaktır. Hatta bizim erbab-ı tahsilimize kendi lisan ve eş'âr ve edebiyatımız hakkında pek çok malûmat verecektir. Bu son fıkrayı mübalağaya hamledenler bulunur ise ekseriyetle mukaddimat-ı teşrihiyeye havi olan cild-i evvele bir kere göz gezdiresinler; bakalım, bu iddianın tamamıyet-i sıhhatinde tereddüt ederler mi? Osmanlı talibîn-i hikmet-i edebiyatına büyük bir yadigâr olmak üzere bu eserin aksam-ı tenkidîyesini teşkil eden makalat-ı nafianın ya bizzat Mister Gibb Cenapları tarafından veya bir Osmanlı muharriri canibinden Türkçeye tercümesi hissiyat-ı terakki-perestane ashabınca arzu edilse gerektir. Nice vesait ve meahiz-i ilmiye ve maddiyyeye malik olmakla beraber on seneyi mütecaviz bir müddet bilâ-sekte bir cehd-i sabit ile mübahis ve mesail-i edebiyyemiz hakkında tetkikatta bulunmuş olan bir fazılın –velev ki ecnebi olsun- eserinden istifade hususunda tereddüt göstermek bize yakışmaz.

Mister Gibb eserini altı cilt üzere neşri tasvir etmiştir. Fakat mebahis-i munderice başlıca üç devre münkasımen tertip olunmuştur ki devr-i evvel zuhur-ı Osmaniye'den feth-i Kostantiniye'ye kadar vücut bulmuş olan eş'âr numuneleriyle cümle-i şuarâdan vesairenden bahsolacaktır. Tahvilat-ı ahire-i edebiyemiz ile terakkiyat-ı hazıra-ı lisan vadimiz, meşahir-i müteahhirîn-i üdebamız devr-i salisi teşkil eden ciltte mevzuubahis ve zikredilecektir. Müşarünileyhin fikrince takriben nısf-ı karn zarfında Türklerin lisan ve edebiyatça vücuda getirdikleri terakkiyat pek az akvam-ı münevvereye nasip olan harikalardandır.

Hayreti müeddî-i hâlâtdandır ki lisanımızı öyle gavamız-ı kamilesiyle öğrenen bu zata memleketimizi ziyaret hala nasip olmamıştır. Müşarünileyh arzu-

yı ziyaretinin icrasına her zaman bir türlü mania-i heylulet ettiğini maalesef yad ile beraber bu arzu-yı samimiyesinin husule müyesseriyeti temenni etmektedir.

Mister Gibb kırk-kırk bir yaşlarındadır. İskoçya'nın Glasgow şehrinde tevellüt etmiş ve maarif-i lâzıme-yi maskat-ı re'sinde iktisabdan sonra Londra'ya gelerek orada takarrür ve tehhül eylemiştir. Maişet-i müferrihe ashabından bulunduğu için huzur-ı kalple vaktini tettebbüat-ı ilmiyeye ve bilhassa lisan ve maarif-i edebiyeye-i Osmaniye hakkında ihtisasa hasretmiştir. Kütüphane-i hususiyesindeki yazma ve basma müellifât-ı edebiyeye ve asar-ı musavvere-i Osmaniye hiçbir yerde emsali bulunmayacak mertebede nadir ve mühimdir.

Mister Gibb yalnız Türkçeyi değil Türkleri de sever; edip, afif ve malûmatlı bulunan züvvar-ı Osmaniye-yi görmekle mütelevviz ve mesrur olur. Londra'nın Chepstow Villas nam zükakındaki nazif ve muntazam köşkünü ziyaretle nail-i hüsn-i kabul olmuş Osmanlılar az değildir. Şu anda seyahat halinde bulunmasa idim müşarünileyhin ve zevce-i muhteremesinin ve kütüphanesinin resimlerini şu mektubumla beraber gazetenize takdim ederdim.

H(1). H(1).

Cild-i evvelin mündericatı hakkında gazeteniz ashab-ı kıraatine bir fikir icmalî verebilmek için fusul-i mündericesinden bazılarının ser-levhasını ber-vech-i zîr naklediyorum:

Dibace- Eş'âr-ı Osmaniye'nin menşei, şekli, gayeti [50]

Ehadis, felsefe, sufiyye

Eşkâl-i nazm-kafiye-belagat-icmal-i tarihiye.

Celaleddin, Sultan Velet, Yunus Emre, Âşık Paşa.

Eş'âr-ı gayr-ı müzehhibiyyenin mebadisi. Defteran-ı Kadı Burhaneddin.

İlk Osmanlı Şuarâsı

Hikâye-nüvisan: Ahmedi, Şeyhi, Yazıcıoğlu.

Kasaid-nüvisan, Mevleviler.

Kuyud-ı ihtitamiyye- Devr-i evvelin evahirindeki mevki-i eş'âr.

Kurun-ı Vustada şark ve garbın maarifi. [51]

H(ح). H (ح)., “Tarih ve Müntejabat-ı Eş'ar-ı Osmaniyye”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 498, 14 Eylül 1316 [27 Eylül 1900], s. 50-51.

3.4. TENKİT VE TAHLİL YAZILARI

HAYAT VE KİTAPLAR 14

FRANCISQUE SARCEY* VE HENRY BACKE

Sarcey 8 Teşrinievvel 1827'de Essonne dâhilinde Dourdan'da doğmuştur. Sunuf-ı mutavassıtaya mensup olan pederi akşamları tiyatro piyesleri okumaktan, bazı opera parçaları teganni etmekten pek ziyade mahzuz olduğundan Sarcey bu sayede daha küçük yaşında iken tiyatrodan hoşlanmaya, onunla münasebet peyda etmeye başlamıştı. Babası bir tanecik oğlunu büyük bir sanatkâr yapmayı tahayyül ediyordu. Önce ressam etmek fikrinde bulunduysa da genç Francisque'ın kasirü'l-basar olması bu arzusunun fiile çıkmasına haylulet ettiğinden musikiye döndü; fakat onda da çocuğun adem-i istidadı sarf edilen mesainin muvaffakiyetsizlikle neticelenmesine sebep oldu. Bunun üzerine Sarcey Paris'te Massin pansiyonuna gönderilerek Charlemagne Lisesinin derslerini nehari olarak takibe başladı. Commune la Pendant, sebat-ı meram sahibi olan Sarcey say'i ve gayretinden, hüsn-i ahlâkından dolayı bi'd-def'ât muallimini tarafından mükâfatlarla, teşekkürlerle taltif edildi. 1848'de Darü'l-mualliminin kısm-ı âlisine beşincilikle girdi. O zaman Taine, Charlemagne Le Figaro, d'Edmond About, Allais, Vallès... gibi müteallimin ile şaşadar olan bu müessesesi i irfan hakiki bir merkez-i ateşin-efkâr idi. Sarcey bu muhit içinde kendisini çalışkan bir talebe, şen bir refik olarak tanıttı. On sekizinci asır muharrirlerine karşı hissettiği derin muhabbet ve meftuniyet saikasıyla Voltaire'in gayretli bir tilmizi oldu. Mektepte mualliminin Sarcey hakkındaki notları şu veçhle telhîs edilebilir: Çalışkanlık, mertebe-i kemalde bir fikr-i edebi; zevk-i tenkit; metin ve mükemmel bir terbiye; klasiklere dair tetebbuat-ı amika; feraset ve akl-ı selime karşı teveccüh; pek namuskâr ve pek kuvvetli bir tabiat; son derecede hüsn-i ahlâk...

Bu kaviyy, mütenevvi ve şatır hayat-ı fikriyyenin hatıratını Sarcey mümteniü'l-tagayyür bir surette muhafaza etmiştir. Darü'l-muallimine karşı bir hürmet-i dindarane besler, onun hakkında serdedilen küçük bir itiraza bile

* Sarcey'nin Tiyatro Tenkidatı: "Quarante ans de theatre" unvanıyla cilt cilt neşredilmektedir.

tahammül edemezdi. Darü'l-muallimini memleketinin namus ve şerefi gibi telakki ederdi. Darü'l-muallimin talebesinden olmak onun teveccühünü, dostluğunu celbe kâfi idi.

1851 tarihinde mektebi terk ettiği hengâmda üniversite bir buhran geçiriyordu. d'Edmond About Atina Mektebi talebeliğiyle Yunanistan'a müteveccihen azimet ettiği esnada muhibbi Sarcey de muallimlikle Chaumont Lisesine gönderildi. Sarcey vazife-i talimi pek sevdiğinden bütün mevcudiyetini ona hasreyledi. Şakirtlerine arkadaş muamelesi göstererek ekseriya rahlelerinin yanında yahut kürsüsünün etrafında onlarla mülatafa eder, icabı zamana göre i'tâ-yi nasayih eyler, mübahaselerine maa'l-memnuniyye karışır idi. Bu sırada Maarif Nezaretinden bir umum geldi; bunda badema mualliminin her gün tekrar edilen dersler, yaptırılan vazifelerle beraber talebenin terakkiyat-ı ruz-merresini de defter-i mahsusuna kaydetmeleri lüzumu muharrerdi. Sarcey müdür-i mektebe terakkiyatın her gün tahkiki mümkün olamayacağını anlatmaya çalıştı. Müdür gelen emrin kabil-i münakaşa olmadığını söylediğinden itaate mecbur oldu.

1856'da mezunen Paris'e geldiği zaman orada birçok muvaffakiyet-i edebiyeye ile daha şimdiden kesb-i iftihar eden d'Edmond About sevgili arkadaşına tiyatroları, gazete idarehanelerini, mahafil-i üdebayı göstermişti. Bu âlimlerden ser-mest-i tahayyül olan Sarcey kendisinin de gazeteciliğe istidatını düşündü, ve hin-i avdetinde karalayıp About'ya takdim ettiği ilk makaleyi birkaç gün sonra Figaro'da münderiç görerek fevkalade mesrur oldu. Artık Figaro'ya makalat irsalinde devamla beraber Grenoble'de münteşir bir risaleye de manzum ve mensur şuûnat yazmaya başlamış, bunların lezzetle okunduğunu anlayınca muallimlikten vazgeçip gazetecilik etmeye katiyen karar vermişti; 1858'de sandığını yükleyerek ruhu meşhun-ı ümit ve emel Paris'e müteveccihan hareket etti...

Vefakâr About Sarcey'yi 1858 Ağustosunda Figaro Gazetesi müdürü Wildman'a takdim eyledi. Bu tarihten itibaren gerek nam-ı müstearla, gerek hakiki ismiyle tahrir-i makalatta devam ederek Figaro'nun muharririn-i daimesinden oldu. Pek çok çalışıyordu. Sanatını iyice öğrenmek için türlü tecrübelerde bulunarak, yığın yığın makalatına bir şekl-i edebî vermek isteyerek,

bahusus asla fütür getirmeyerek nihayet meziyet-i tahriranesinin evsaf-ı mümeyyizesinden olan ve daima hassa-i vuzuh ve hayatla meşbu' bulunan serbest, tabii, sade, çevik bir üslubu kabul etti. 1859'da dram-ı münekkidi ve birkaç sene sonra konferansiye oldu.

Evvela gazetecilikden bahsedelim: Sarcey İmparatorluk Devrinde “Revo European”, “Opinion National”, “Souvenirs de jeunesse”, “L’Illustration”, “Golva” gazetelerine muavenet-i tahririyede bulunmuş, 1871’de “Le Drapeau Tricolore” namında esbovi bir risalenin yalnız birkaç numarasını neşredebilmiş, “Golva”yı mesleğine muhalefetinden dolayı terk ile About tarafından tesis olunan “On Dokuzuncu Asır”ın heyet-i tahririyesi meyanına dâhil olmuştu.

Kendisi bu gazetenin en parlak ve çalışkan muharriri idi. Orada her nev suiiistimalata, papazların maddiyatına karşı açtığı mübarezat-ı [67] kalemiyye enzar-ı umumiyyeyi kendisine cezbeyletti. Yorulmak bilmeyen bu gazeteci sonra “L’Estafette”, “Le France”, “Rapel”, “Radikal”, “Parti National”, “Ma Tante”, “Le Petit Journal”, “Creation Pari”, “Les Annales Politiques et litteraire”, “Revolution”, “Figaro”, “Taine” gazetelerinden başka Paris ve vilayatta münteşir birçok ceraide büyük küçük, umumi ve hususi vakayi-i yevmiyeye, binlerce mesail-i edebiyeye yahut siyasiyyeye dair makalat yazardı. Sarcey bir numune-i say’ ve gayrettir. Tam otuz iki sene her akşam tiyatroya gitmiş ve kırk seneden ziyade bir müddet her gün iki, üç makale yazmakta devam etmiştir ki bunlar cem’ edilmek lazım gelse beş altı yüz cilt teşkil eder. Şüphesiz bunların hepsi asar-ı fevkaladeden olmamakla beraber hiçbirisi sıklet-bahş, tahammül-güzar değildir. Neşrolundukları zaman şehirlerde bir akrabanın mektupları gibi beklenirdi. Musahabatına zevk-i umumi o kadar alışmıştı ki bir gazete yahut bir risalenin doğup yaşayabilmesi onun imza veya va’d-i muavenetine mütevakkıftır; ve o muavenetini asla dirig etmezdi.

Sarcey samimiyetin en yüksek derecesine malikti. Her şey hakkında fikrini bir suret-i serbestanede kemal-i vuzuhla söylerdi. Hiç kimsenin mukallidi olmadığından gayr-ı kabil-i taklit bir üsluba sahipti.

Hiç kimsenin onun kadar çok muhaberatı yoktur. O her şey hakkında karileriyle muhaberatta bulunurdu. Tükenmek bilmeyen bu lütfkârlığını her gün bir sürü kariler suiistimal ederlerdi; biri faide-bahş bir kitap ismi, diğeri güzel bir mevki-i içtimaî sorar; hatta bazıları ahvâl-i hususiyyelerini ifşâ ile Sarcey'den hatt-ı hareket talep ederlerdi. Sarcey kimseye nazar-ı istisgar ile bakmadığından hiçbir mevzuu ihmal etmezdi. Malum ve meçhul birçok muhibbanı verdiği nasihatlerden dolayı kendisine medyun-i şükrandırlar.

1858'de Paris'e büsbütün yerleşmeye geldiği zaman eskrib (اسقريب) ve mesleğini mükemmelen tanıyan Sarcey tiyatronun meftunu idi. Tecrübe-i kalem nevinden olarak yazdığı "Rizet" isimdeki piyesi Gymnas tiyatrosunda kemal-i muvaffakiyetle oynandı; fakat kendisi istidat ve meziyyatını pek güzel tanıdığı için başka piyesler kaleme almasına dair vuku' bulan teklifleri reddetti; çünkü tiyatro yazmak için elzem olan mevhibe-i fitriyeye adem-i malikiyetini derhal anlamıştı. Haiz olduğu evsaf-ı tenkidiyeyi mevki-i fiile koymasına bir tesadüf sebep oldu. 1859 Eylülünün birinde teessüs eden "Opinion National" gazetesine muhibbi About'un vesatıyla ve dram münekkitleği vazifesiyle kabul edilmişti. Buradaki hizmet-i müşkilesini o kadar hiss-i suretle ihya etti ki 1867'de aynı vazifesi ile "Taine" gazetesine davet olundu. Derdi ki: "Tiyatroyu bütün hususi muhabbetlerimi feda edecek derecede şiddetli bir muhabbetle severim." Bu iptila Sarcey'nin tekmiil hayatına hâkim olmuştur. Denilebilir ki bütün iştigalat, tefekkürat ve icraatı tiyatroya münhasırdı. Tiyatroya gazların yanmasıyla beraber gider ve söndüğü zaman çıkardı. Dram münekkidi safiyetle kazandığı na-kabil-i inkâr nüfuz-ı azimin sırrı buradadır. Halk Sarcey'nin hüsn-i niyetine karşı büyük bir itimat beslerdi. Mevki'-i temaşaya vaz'edilen yeni bir piyes hakkında Sarcey'nin ne diyeceğine [68] herkes, hatta münekkitler bile şiddetli bir tehalükle intizar ederlerdi. Kendisi ise bir piyesin esasını güzelce tahlil edebilmek ve doğru bir hüküm vermek için onu müteaddit defalar görmek zahmetine katlanırdı. Mücadelekârlıkta Sarcey emsalsizdi. Hasımını derhal yuvarlamak fennini onun kadar hiç kimse bilmez; fakat muarızını cerihadar edecek veya öldürecek silaha hiçbir zaman isti'mal etmemiştir. Yalnız, bir defa, gürültüsüyle seyircileri eğlendirecek büyük ve kuvvetli bir tokat indirdi. Bu tokat birçoklarını ıslah

ettiğinden ona hedef olanlar bile bundan dolayı kendisine minnettardılar. Haset ve adem-i kabiliyet saikasıyla etrafına saçılan düşmanlara karşı asla [69] i'tidal-i demini kaybetmeyerek müsterihane mukabele ederdi. Kendi hatasını daima ve derhal itiraf etmek meziyetini de haizdi. Diyor ki: “Ben hayatımda bazı budalalıklar ettiğimi, aldandığımı itiraf ederim, asla aldanmayanlar bir fikre malikiyet cesaretinde bulunmayanlardır... Ettiğim haksızlıkları daima tamire çalıştım...”

Sarcey bir gazeteci, bir münekkıt, bundan başka samiinin daima alkışlarına nail olmuş bir konferansçı idi. Kocaman karnı, kar gibi beyaz bir sakalla muhat-ı gülgun siması, latif sadası ile hazırunun derhal enzar-ı dikkatini celbeylerdi. Konferanslarında mevzuubahs ettiği mesaile dair daima irticalen beyan-ı efkâr ederdi; çünkü başka türlü yapmaya muktedir değildi: Kuvve-i hafızasının müsadessizliği, fevkalade kasirü'l-basar olması konferans esnasında bir kitap yahut kâğıdı tetkik etmesine şiddetle mani oluyordu. Bu cihetle notsuz irad-ı makale mecburdu. Sarcey mevki-i takrirden bulunduğu zaman karşısında birçok samiinin mevcudiyetini tamamen unuttur, sanki bir muhiple görüşüyormuş gibi hareket ederdi; muhaverat-ı hususiyyenin bütün laubalilikleri dudaklarından bir cuy-barın cereyan-ı sâfı gibi akardı. Bazen icap eden kelimeyi bulamayınca hiç sıkılmaksızın samiinden onu sual ettiği olurdu.

Sarcey'nin tabiat-ı esasiyesi tetkik olunduğu zaman insan karşısında metin bir sebat-ı meram, keskin bir feraset, kuvvet-i bünyeden mütevellit bir beşâset-i tab', biraz mücadeleci bir mizaç, sıcak bir kalp, istiklal-i fikir, ihtiras-ı say'a malik bir zat görür. Bütün mevcudiyeti “say'i” ile hulasa edilebilir. Ahrar ettiği mevki-i mühimi ikdamat-ı mütevaliyesine borçludur. Gerek lehinde gerek aleyhinde bulunanların hiçbirisi iffet ve istikametinden asla şüphe etmemişlerdir. Sarcey afif, merhametli, paraya karşı lakayt, ziyadesiyle misafirperver bir adamdı. Serbesti-i harekâtını muhafaza için hiç kimseyi ziyarete gitmezdi. Mahza bu sebeple, kendisine takdim edilen meratib-i kemal-i nezaketle reddetmiş, hatta akademi azalığını da kabul etmemiştir. Derdi ki: “Hem Bayron, Dumas, Sardvi, Bornie gibi temaşanüvisanın rüfekâsından olmak, hem de tenkit etmede düşündüklerimi samimi söylemek mümkün değildir...” Mezarının taşına yalnız

şu kelimelerin yazılmasını istemiştir: Muallim ve gazeteci Sarcey burada medfundur.

Sarcey 1872’de Doe sokağında küçük bir otel satın almıştı. Bunun ikinci katını muhibbi Mimar Garnier vasi’ bir hücre-i iştilgal haline ifrağ etti. Bu hücrenin duvarları serapa cesim bir kütüphane ile mestur idi. İşte burada Sarcey her sabah, saat sekizde yazı masasının önüne oturarak iki üç makale yazar ve bu esnada hiç kimseyi görmek istemezdi. Saat on birden sabah kahvaltısına kadar her nev’ eşhası kabul ile her birine nüvaz-şikârâne bezl-i mevait ve nasayih eylerdi; ümit ve hülyalarını tevdi’ etmeye gelenler, medh ü sena arkasında dolaşan şair ve romancılar, iş arayan aktörler, muhteri’ler iştihar edememiş trajedibenler, tiyatro müellifleri, Horas mütercimleri, şarih ve mültekîler orada yekdiğerini veli eder ve Sarcey bunların o bitip tükenmek bilmeyen nutuklarını hep dinlerdi. En fenası bazı nev-hevesanın karaladıkları makalat ve eşarı okumaktaki ısrarlar idi. Zavallı Sarcey bu azab-ı elime de kemal-i tevekkülle tahammül için koltuğunun içine güzelce gömülür ve gözlerini nim kapardı... Bazen uyuduğu da olurdu! Bazı şuh, dilber aktrisler de Sarcey’yi haklarında senakârâne beyan mütalaaya mecbur etmek için Doe sokağına kadar şedd-i rahl ederek türlü temelluklarda, müdahanelerde bulunurlardı. Sarcey bunların hepsini lisan-ı münasiple başından defeder ve fikrini yine kemal-i serbestiyle söylerdi. salı günlerini muhibbanını kabule tahsis etmişti; fakat saat ikiyi çalınca misafirlerine: “Çocuklarım, pek güzel ve naziksınız; fakat çalışmak da lazımdır!” diyerek izin verirdi. Onun nazarında program ve vazife mukaddes şeylerdi; onları tağyir ve ihmal etmeyi hatırına bile getirmezdi. “Hatırat-ı Şebab” kitabının başında kerimesine hitaben yazdığı ithafnamede şu satırlar muharrerdir: “Çocuğum, ben çok çalıştım, ve elan fevkalade çalışıyorum. İnsan hayatta bulundukça çalışmalıdır, dünyada bundan iyi ve hakiki bir şey yoktur. Say’ beni bir çok seyyiattan menettiği gibi yapmış olduğum fenalıklara karşı da teselliyet-bahş-ı vicdanım oldu. Bir müddet sonra okuyacağın bir kitapta Voltaire raz-ı saadeti ifşa eden kelimeyi söylemiştir: İnsanlar bahçelerini zer’ etmelidirler.”

Her cumartesi ale’s-sabah, saat yedide Taine gazetesinin o müthiş pazartesi tefrikasını yazmaya başlar ve bu meşgale ba’de’z-zuhur üçe kadar

imtidat ederdi. Refikasına daima derdi ki: “Eğer ben tefrikamı yazamazsam bil ki ölmüşümdür.” Filhakika firaş-ı ızdırabında, hayatının son deminde bile: “Taine’e makalemi yazmalıyım... Hiç olmazsa yarım olarak yazmalıyım... ‘Seil’ piyesini görmek için tekrar Komedi Fransez’e gideceğim. Korkarım, bu piyesi pek iyi anlayamadılar...” diye söylenerek daima vazifesini, sevdiği tiyatroları düşünmüştür!.. Sarcey’nin hemen bütün meşguliyet-i zihniyesi pazartesi tefrikasının yedi yüz satırını nasıl imla edip faide-bahş bir hale nasıl getireceğini düşünmekten ibaretti. Her sabah kendi kendisine bu küçük suali vaz’ eder, ve her akşam onu hal için tiyatroların birine şıtap ederdi. Bunun için Sarcey her şeyini, baloları, suareleri, cemiyetleri, münasebatını, arkadaşlığı, hatta sıhhatini bile feda eylerdi. Konferans vermek için İngiltere, Belçika, Felemenk gibi bazı memleketlere vuku bulan [70] seyahati istisna edilince Paris’i pek nadiren terk etmiştir. Yazın Nanterre’deki sayfiyesine çekilir ve bazen Marsilya, Monte Carlo, Lyon gibi şehirlerin tiyatrolarını ziyarete giderdi.

Sarcey büyük bir fazilete daha malikti: Hiç kindar değildi. Buğz ve adavet besleyecek kadar zaman bulmak için hayat pek kısadır diyen feylesoflardandı. Şahsına karşı reva görülen tahkiratı bir müddet sonra affederdi. Henry Baüer, Mirbeau, Dunkerque, Bain, Kokkolan, Zola ile vaki olan mücadelat-ı meşhure-i kalemiyesinde hep bu meziyeti göze çarpar.

Yarım asrı mütecaviz bir müddet efkâr-ı umumiyeyi ihtirasa düşüren bütün mesail-i ahlâkiye, felsefiye, siyasiye ve ictimaiyye hakkında karileriyle müsahabet eden, tamam kırk sene mevki-i temaşaya vaz’ edilen asar-ı temaşaiyeyi tahlil ve tenkit eyleyen Sarcey yetmiş bir yaşında iken 1899 Mayısının on altısında Paris’te vefat etti. Taine gazetesi otuz iki sene zarfında ancak bir kere, o da gözlerine yaptırdığı ameliyattan dolayı, vazife-i tenkidiyasını ifa edemeyen bu en sadık, en metin, en parlak muharririnin haber-i vefatını siyah çizgiler içinde ağlayarak karilerine bildirmiş; cenazesinde üdeba, temaşanüvisan, siyasiyyun, gazeteciler, aktör ve aktrisler, hulasa bütün Paris parsı hazır bulunarak Montmartre kabristanında Maarif Nazırı Mösyö Leigh, üdebadan Jules Lemaitre, Camielle Lawson, Larome, Herbert taraflarından gayet mâdihane

nutuklar irat olunarak bu vazifeşinas münekkide son rasime-i teşri mutantan ve müdebdeb surette icra edilmiştir.

Ben, kendi hesabıma, Sarcey'nin vefatını evrak-ı havadisimizin telgraf sütunlarında okuduğum vakit müteessir olmadım desem yalan söylemiş olurum. Bir çok seneler makalatını, tefrikasını okuyarak müstefit olmuştum; Sarcey'nin vefatıyla, musahabesi hoş ve latif bir rehber kaybediyorum. Teessürümün en büyük sebebi say'a, ittırad ve intizama karşı bu âdemde gördüğüm derece-i hürmet ve mükemmeliyettir. Sarcey'nin vefatını mütakip bu gibi meşahire karşı münekkitlerin serdettikleri mütalaatı bermutat okudum; Jules Lemaitre, Faguet, Fake Fague gibi münekkidin makalatı hep takdir-amiz idi; fakat gençler müteveffanın toprağa girmesine bile intizar etmeyerek pek ziyade bir şiddet-i lisanla aleyhinde bast-ı muhakemat ettiler. Ez-cümle Lucien de Cav "Horror"e yazdığı makalede Sarcey'nin gaybubetini ancak Taine gazetesinde Teatr France Müdürü Mösyö Clartie için bir ziya olduğunu beyan etmiş ve Henry Baüer ile mukayesesinde Baüer'in saf ve parlak menba-ı abıhayatının ta ebet cereyanına mukabil Sarcey tesmiye edilen nehrin mecrasında yalnız çakıl taşları kalacağını söylemiştir. Catulle Mendes de "Journal" gazetesinde şu suretle idare-i lisan etmiştir:

"Sarcey meşum bir münekkit idi. Bazı insanlar vardır ki fitraten dar, mahdud, yavan efkâr ile meşbu'l-ruh olarak tevellüt ederler. Onlara karşı sanatta mevcut olan bütün güzellikleri, tarihte, kısas ve rivayatta, muhayyelattaki âlicenap, vasi', bî-payan şeyleri göstermeye, öğretmeye kalkışmak pek beyhude bir harekettir. Onlar bunları anlamış görünürler; fakat sizden infikak eder etmez ilk fırsatta derhal tabiat-ı adiyelerini izhar ederler. İşte Sarcey bu nev insanlardandır. O tab'an bütün mehasinin, büyüklüklerin, cüretlerin bî-aman bir düşmanı idi. Dehaları gayr-ı kabil reddolan eazımın kadar ve ehemmiyetlerini tenzil yahut inkâr etmekle iktifa etmeyerek pek cüzii mukavim olan muhasımına karşı da kindarane tarizatta bulunmuştur. Yeni bir güzelliğe doğru suutta henüz tereddütler, meşkukiyetlerle meşhun olanlara münekkitlerin vazifesi mihma-emken irae-i tarik etmek, bezl-i muavenet eylemektir. Sarcey tamamen bunun aksini yapmıştır..."

Gençlerin Sarcey hakkında bu yoldaki mütalaatı ifrattan hali olmamakla beraber tamamen haksız değildir. Sarcey ile batn-ı hazır beyninde büyük bir mebaniyet-i efkâr ve hayat mevcuttu. Bunu anlamak için Sarcey'nin nazariyat-ı edebiyeye ve tenkidiiyesini tetkik etmeliyiz.

Nevi zatına has olan bütün muharrirler gibi Sarcey de iki şey göstermiştir: Fikriyesini. Irki ve fitri olan temayülât ve kabiliyetini muhit ve terbiye bir suret-i tabiiyede tevsi' etmiş, pederi ona burjuvazi fazailinin en metinlerini –ıffet, istikamet, her şeyde zevk-i intizam ve mantık-, bir de Fransa burjuvazisinin suret-i teşekkülüne muavenet eden bir edebiyata muhabbeti öğretmişti. Bu edebiyatla mülhem olan, onunla sevk ve idare olunan bu burjuvazi şiir ve nesirde evsaf mutavassita ve metineyi seviyordu: vuzuh, safiyet, mantık, intizam, sıhhat, tetkik ve tarassut; enva-i edebiyat meyanında da vasi ve munis bir tiyatroyu tercih eyliyordu.

Darülfunûnların ağır ve muhkem terbiyesi bu ihtiyacat-ı fikriye ve ahlâkiyeye pek muvafık idi; çünkü ona göre tertip olunmuştu. Bu suretle perverşebab olanlar Rabble'nin Hzellerinden, Moliere'nin sıhhat-i ahlâkiyesinden, Dolter'in rasyonalizminden pek ziyade zevk-yab olurlar; fakat eş'âr-ı rakika ve amikaya, ulvi şeylere bigânedirler. Onların hikmet-i bedayii dar hudutlar arasında mesduttur, bundan harice çıkmak istemezler; çünkü tevahhüş ederler, çünkü orada sisten başka bir şey göremezler. Onlar romantizmin siyasiyat ve edebiyatta gaye-i iflasını, realizmin suret-i tevellüdünü müşahede ve bunu bir daha terk etmemek üzere takip etmişlerdir. Romantizm üzerlerinden bir buhran gibi gelip geçmiş, Hugo ve Musset sahnede mevkilerini Escrib'e ve Eugene'ye terk etmişti. [71]

Sarcey dram münekkittliğinde işte bu burjuva fikrini sarahaten tatbik ve irae eylemiştir. Darülmuaalliminde Latin edebiyatı ve edebiyat-ı mutavassita ve ameliye tedrisiyle halkın terbiye-i fikriyesine çalışmıştı. O başkaları gibi münhasıran bir mektebe mensup değildi, bir münekkitt-i umumi idi. Edebiyat âleminde halka karşı böyle sahib-i nüfuz kimselerin vücudu elzemdir. Şüphesiz onların yanında bir fırka-i muhalifin de bulunmalıdır. Teophile Gautier'nin romantizmi ve Jules Lemaitre'nin empresyonizmi arasında Sarcey'nin realizmi bir

memleketin temayülat-ı tabiiye ve ezvak-ı esasiyesine mütabakatı hasebiyle tiyatro hakkında fevkalade faide-bahş bir nokta-i istinad-ı arz eder.

1860'dan 1880 tarihine kadar Sarcey ile eser sahipleri ve kariler beyninde ittifaka-ı efkâr mükemmeldi. Dram münekkittliği vazifesine an mübaşeretinde Sarcey sahnede tabiat ve terbiyesine muvafık asar-ı temaşaiyyenin tevellüdünü görmüştü: Klasik usullerle mürettep tarassudat-ı hakikiye. Alelhusus edebiyatın envaı ve aksame-i tefrikini klasik nazariyesinin esası olarak kabul ediyor ve istiyordu ki tiyatro yalnız tiyatro olsun; roman, şiir, tarih... değil. Bunun hilafındaki teşbişata, tabiat-ı eşyanın hilafında olarak mukavemet etmek arzu ediyordu. Bütün o tevcihat ve husumetleri buradan münbaistir. Ne psikolog, ne muharrir, ne şair, fakat tiyatro tertibinde bir mevhibe-i dahianeye malik olan Escribe perestiş eder, güzel yapılmış piyeslerden daima mahzuz olurdu. Dumas Fils'in metanet-i efkârına, cüret-i müceddidanesine takdir-han olmakla beraber müddeiyyat-ı ahlâkiye ve felsefiyesine tiyatronun haricinde olduğunu söyleyerek itiraz eder; ona Eugene, Sardw (ساردو) ve Alavi'yi (الهي) müreccah tutardı. Hakikiyetsiz ve üslupsuz, lakin iyi mürettep vodvillerden bile hoşlanırdı. Hissiyat-ı müşterekenin haricinde her şey menfur idi. Doğru düşünüp doğru söylemekten başka bir tarz-ı tahrir ve telif kabul etmiyordu.

Efkâr-ı zatiyesinden katiyen emin olduğu için tiyatro hakkında musib addettiği mülahazatından dolayı herkesle mücadele etmiştir. Sarcey'nin daima halkın efkâr ve temayyülatına tebaiyyet ettiği iddiası haksızdır. Tiyatroda Sarcey zevk-i zatisinden başka bir şeyi müdafaa etmemiş ve sevmemiştir; fakat müdafaa ettiği kavaid-i esasiyenin heyet-i mecmuası halkın zevk-i mütevassıtına muvafık gelirdi...

1870 Muharebesinden beri Fransa'da efkâr ve adatça büyük bir tahvil vücuda geliyor, bu tebeddül sahne üzerinde de vücudunu hissettiriyordu. Muharebenin bais olduğu alam ve ekdar, müsbet ve mükedder bir felsefe, ahlâk ve adatta mütezayit bir hod-gamlık, mesail-i muzme-i (معضمة) iktisadiye ve ictimaiyye... Bütün bunlar muharrirleri diğer mevzular [72] intihabına sevk ediyordu. Diğer taraftan edebiyat-ı ecnebiyenin nüfuz ve tesiri İbsen'in meydana çıkmasıyla beraber derhal ve pek kuvvetli bir surette kendini göstermiş, yeni ve

cesur bir meslek tahrir-i tiyatroya müdürü Mösyö Antoine'ın nezdinde mazhar-ı hiss-i kabul olmuştu. Bunlar değil yalnız Escribe'le, badema Eugene ve Dumas ile de kati münasebetlerini ilan ediyorlardı. Bunlar ahlâk ve hayatı onlar gibi handan görmüyorlar, [73] her şeyi gördükleri gibi, acı ve mükedder irae etmek istiyorlardı. Eski batna mensup olan Sarcey bütün bu şeylere karşı mütehayyir kalmıştı. Gözlerinin önünde vukua gelen şu tahvil-i edebiyeyi kabul etmek ve anlamak için büyük bir ceht ve gayretle çalıştı; buna muvafık olmak için kendi şahsiyetini, tabiatını tebdil ve tadil etmesi lazım gelirdi. Hâlbuki yekdiğerini takip eden bütün beşeriyyeden hiçbir şahıs buna muvafık olamamıştır. Her birimiz zamanımızla düşünür ve hissederiz; Sarcey bu kanun-ı müşterekten kurtulmaya bittabi muktedir değildi. Binaenaleyh kitle-i nas üzerindeki nüfuz-ı hakimanesini muhafaza ile yeni tiyatroya karşı büyük bir kuvvet-i ısrar ile mukavemet eyliyordu. Fakat batn-ı cedidi, efkâr-ı cedideyi her zaman elinden geçiriyor, onu bir türlü anlayamıyordu. İşte muhalifleri ile aralarında olan münafaretin esası budur.

Sarcey'den hemen bir hafta evvel vefat eden ve temaşanüvislikte meslek-i cedidin reisi addolunan Henry Backe bedbaht bir zavallı idi. Her nev mesalik ve hizmete başvurmuştu. Para biçarenin hayat-ı mahrumunu ölünceye kadar tazyik etmiştir. Onun gibi hiçbir kimse şu hakikat-ı mükeddireyi, her türlü mezelletin mahrumiyet-i nakdiyeden tevellüdünü tecrübe etmemiştir. Baüer esasen müstakim ve âlicenap bir tabiata malikti. Şebabının avan tezehhüründe o da birçokları gibi kendisini romantizme atmış, fakat arası çok geçmeden hayat-ı hakikiye onu bulutların üzerinden kaparak realizm zemin-i haşinine iade etmiştir.

İfal edilen ulüvv-i cenabı, yıkılan ümid-i şebabı Backe'i tabiat-ı beşeriyei istihkara sevk etti. Badema kuvve-i muhayyilesinden hakikati çerçevelemek için elzem olan biraz şiirden başka bir şey talep etmeyerek eserlerini, o nadir eserlerini, hayatıyla, mahdut bir hayatla beslemeye karar vermiştir. Nitekim Flaubert de tarassudat-ı hakikiyeye atılmak için evvela romantizm ile başlamıştı; fakat Flaubert yine romantizme avdet ederek bütün mesleği bu iki temayül

arasında bir irticac-ı muntazamdan ibaret kalmıştı. Backe hayat gibi keder-nak bir realizmde ila-nihaye kalmıştır.

Duma Fils otuz seneden beri Fransa’da komedinin üstadı sayılıyordu. O Escribe ve tilamizinin tiyatroda gaye olarak kabul ettikleri entrikanın yerine hakikati ikame etmişti. Mamafih Dumas’nın eserlerinde de entrikanın işgal ettiği mevki oldukça vasi idi. Backe bunu hadd-i asgariye tenzil eylemiştir. Backe tiyatrosunu, tecarib-i hayatıyla, ancak hakikat için yapmıştır. Hakikatin o kadar vesî’u’l-hudud olmasına mukabil Backe’in tecrübesi mahdud olduğu gibi onu mahsuldar kılmak için elzem olan kuvve-i muhayyilesi de kâfi derecede değildi; bundan başka mütalaatı da pek cüzi idi. İşte bu sebeptendir ki tarassudat ve tetkikatını tamamiyle sarf ettikten sonra sükûtu tercih eylemiştir.

Backe’in tiyatroları mevcudiyet-i sefilânesi gibi basit ve hadisesizdir. O gördüğü ve hissettiği tabayi’ aynen tasvir eder; piyeslerinde entrika, yani tesadüfat ve tertibat-ı keyfiye yoktur. Filhakika, alelade hadisat-ı hakikiyenin en fecileri bile basittir; onları terkip ve tasannu ederek aralarına keyfî, istisnai tesadüfat vaz’ eden sanat ile kuvve-i muhayyiledir. Bu nev realizm halkın fikr-i tecessüsünü merakını tahrik etmez; Backe’in tiyatrolarında temaşa-geran adi eğlenceli muammalar göreceği yerde hakikati, bütün hakikati üryan bir halde görür ve vakayi-i beşeriye bir suret bî-arafane de tanımış olur. Bu saffet ve sadeği Backe’in eşhas-ı vakayiinde ve üslubunda da mevcuttur. Eserine şahsiyetini mümkün olduğu derecede koymamaya çalışır, onları hareket ve idare-i efkârda serbest bırakmakla iktifa eder. Molier gibi tabayi’ esasiyeyi bir defa vaz’ettikten sonra onların zaruret-i mantikiyeye mutabık bir surette tekâmül etmelerini yed-i ihtiyarlarına bırakır. Onları keyfe-ma-yeşa’ sevk ve idare etmek için müdahale etmez. Kendisi facia-i hayatın önünde bir zabıt kâtibidir. Üslubu da gayet tabii ve sadedir. O sadelik içinde iki üç muhavere ile eşhasın tabiat ve mevkilerini anlatıvermek gibi büyük bir meziyete maliktir.

Bu kuvvetli ve kanaatkâr, hemen sert sanat –tiyatroda eğlence birinci mevkii işgal ettiği bir zamanda- halkı kendine bittabi meclup edemezdi. Nitekim edemedi. Backe temaşa-geranın me’luf oldukları zevki, itiyadı tebdil etmek istiyordu. Ne çare ki bunun için lazım olan sebat-ı merama, velev diyete malik

değildi. O cihetle eserleri yalnız bir zümre-i mümtaze ile bazı mutasallifler tarafından mazhar-ı takdir olabildi. “Kargalar” tiyatrosu komedi Fransez abonelerinin unı ve hiddetini mucip olmuştu; buna mukabil yeni mekteb-i tahrir nazarında Backe hakiki bir üstat, bir reis idi. “Pariziyen” (پاریزیه ن) ünvanlı piyesi, bhusus 7 Şubat 1885 tarihi Fransız tiyatrosunda bir mebdede gibi kalacaktır. Şimdiki genç tiyatro müellifleri hep bu eserin saika-i feyziyle perveriş-yâb olmuşlardır.

Yalnız “Pariziyen” Backe’i şayan-ı hayret bir dram muharriri olarak telakki için kâfidir. Bu üç perdede hal ve mevkii tefsir ve ifade için ne bir mukaddime, ne bir işaret, ne de bir cümle-i ahlâkiye vardır. Bununla beraber “Pariziyen” La Bruyere, Laroşfoku (لا روشفوقو) gibi üstadenin muhalif-i ahlâkiyesiyle müsavi derecededir. Parisli kadın bütün ihtirasatıyla, yalanlarıyla, şenaatleriyle, gözyaşlarıyla evinde zî-hayat bir vücut olarak gösterilmiştir. Muharrir eserin her yerinde mevcut, fakat hiçbir tarafta mer’î değildir. Her kelime, her tavır tabiidir. [74]

“Kargalar”... Bu da başka bir tarzda bir eser-i nefistir; bunda da müellif yalnız tabayî ve vakayii göstermekle iktifa etmiştir. Muharririn “Kargalar” namını verdiği Munter ve emsali işadamlarının bir dul kadın ile matemde bulunan yetimleri etrafında dolaşarak ma-meleklerini yani kalplerini, hatıralarını, emellerini, hülyalarını nasıl koparıp götürdüklerini ve Madame Viniron ile kerimelerinin Mösyö Viniron’dan kalan emvalin bazılarını kurtarmak için ettikleri mübarezeyi hâkîdir.

Şimdiki mekteb-i cedidin banisi olan Backe hayatında bütün acıları, sefaletleri, ıstırabatı tatmış, o layemut eserlerinin ıslıklarla tezyif edildiğini görmüş ve hepsine kemal-i metanetle tahammül ederek hiç kimseye serfuru etmemiştir. Backe fakir, ama afîf olarak yaşayıp nihayet bir hastane köşesinde bu büyük sanatkâr sönmüştür. Cahid-i hayat-ı matbuat silsile-i makalatında Backe’e karşı ne güzel mersiye-hân olmuştu. [75]

-İstanbul 16 Eylül, 1316-

A(hmet) Ş(uayp)

A. Ş. [Ahmet Şuayp], “Hayat ve Kitaplar 14: Francisque Sarcey ve Henry Backe”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 499, 21 Eylül 1316 [4 Ekim 1900], s. 67-75.

HAYAT VE KİTAPLAR: 19

ALMAN TARİH-NÜVİSLERİNDEN HEINRICH VON SYBEL

Almanya meşahir-i muharririrden Carl Hilberant 1874’de yazıyordu: “Almanya’da tarih, rüesasının daima önündekileri bî-tarafile rağmen her şeyden evvel milli ve protestandır. Malum efendiler memnû’l-tağayyürlükleri, usullerinin layuhtiliği, istikamet-i vicdanları... Hakkında ne gibi efkâr-ı vahiyede bulunurlarsa bulunsunlar, gerek bilsinler ve gerek bilmesinler, onlar menafi-i milliyeye ve Protestanlığa hizmet için tarih-i amal ve efkâr-ı zatiyelerine tabi kıldılar. Vakayi miyanında, yalnız nokta-i nazarlarına muvafık olanları intihap eylediler. Darülfünun sıralarında öğrendikleri fi pek çabuk unuttular: Kendilerinde ancak temayülat-ı milliyeye, hubb-ı mümkün-i payidar kaldı.”

Bu satırlar Heinrich von Sybel’den daha iyi hiçbir müverrihe tatbik olunamaz; çünkü Prusya’nın, Protestanlığın dehşet bir müdafii, bir timsal-i zî-vakârdır. Ve Sybel bunu asla saklamamıştır. Onun nazarında ilim tarihi de efkâr-ı siyasiye ve diniyesiyle aynı netayic ve müddeaya incirar ediyor. Bu efkârı Sybel derece-i nihayede müdafaaya çalışmıştır. Şimdiye kadar tetkik ettiğimiz Alman müverrihin-i milliyesi zati bir nokta-i nazar-ı siyasiyi müdafa için hikâye-i vakayi esnasında bizzat müdahale etmiyorlardı. Niebühr ve Leopold devranına işgal ettikleri milletlerin tevsi ve inkişaf tarihlerini ziya-yı vuzuh altına koymakla iktifa ederek bundan çıkacak dürr-ı siyasiyenin istihracını karilerine bırakmışlardı. Mommsen bir hatve daha ileri gitti. Roma tarihinde Almanya’nın 1848’den sonraki haline müşabih bir zemin-i müsait bulduğundan memleketinin müverrihininde görülmeyen bir ihtiras ve heyecanla tasvir ve tahkiye-i vakayi etmişti. Mevzuubahsimiz olan Sybel ise Hohenzollern’dan müessesatının mükemmeliyesini, nasyonal liberal politikası kavaid-i esasiyesinin hakikatini ispat için her vesileden istifade arayan, hüviyetini efkârına münkad kılan bir müverrihtir. Bu efkârı, bilhassa 89 vukuatı esnasında Avrupa tarihine

dair yazdığı eser-i muazzamla “Yeni Alman İmparatorluğunun Menabi’i” kitabında tavzih ve tevsî eylemiştir.*

-1-

Heinrich von Sybel’in halat-ı ruhiyesini irae etmek nasyonal liberal tarz-ı siyasîsinin psikolojisini göstermek demektir. Bir nasyonal liberal öyle bir âdemdi ki onun için milliyet yalnız ırk ve lisanın tabayî’-i esasiyesinde mündemic değildi. Buna bazı efkâr-ı siyasiye ve mutakadat-ı hususiye de rabt eylemek lazımdı. Almanya’da 1850 tarihine doğru nasyonal olmak için efkâr-ı siyasiye noktasından Prusyalı ve din hususunda da Protestan olmak zaruridir. Bu fırka adamlarının liberalizm nazariyatını Kaneniglerin (قانونيغلر), Cavourların (قاوورلر), La Bollaların (لا بوللر) ile asla karıştırmamalıdır. Çünkü onlar bunu, Prusya’da numunesini gördükleri bazı müessesatla ifade ediyorlardı. Sunuf-ı mutavassıtanın münevver kısmından, serbest sanayi müntesibini miyanından toplanan bu numuneyi vücuda getirmek tabiat, hayat ve terbiye cihetinden bazı şeraitin vücuduna mütevakkıftı. İşte Heinrich von Sybel bu ahvâl ve şeraiti en güzel mevki-i icraata koyan Almanların biridir.

Maddi ve metin bir fikir, kuvve-i muhayyele rikkat ve zarafetten mahrum, nazariyatta bir parça müteazzım bir dimağ, fakat faal ve müspet Heinrich Sybel ecdadıyla bu fırkayı tesis ve teşkil eden burjuvazi ve aristokratın ruhunun cereyan-ı muzaafa merbuttu. Peder cihetinden memurin, fukaha, ruhban yetiştiren ve Stefaliyeli (ستفاليه لى) asil bir aileye müntesip olduğu gibi oberfeld (أبرفلد) hayat-ı sînâiyyesinin tüccar ve fabrikatörlerinden mürekkep bir aileden olan validesiyle de sunuf-ı mutavassıtaya irtibatı vardı. Sybel’in amik-i tabiatını teşkil eden işte bu aristokratın ve burjuva tabiat-ı muzaafadır: Haricen geniş omuzlarıyla, samimi, şen ve şatır, bir refik-i muvafık, vazifesini tanıyan, hayattan zevk-yab olmak usulünü bilen bu ayrı adam hükumat-ı müttehidenin bir “self-i meydemin (سه لف مه يدمن)”ne benziyordu. Efkar ve edvakıyla da bilakis, Baron Stein’nın

* 89 vakayı’i esnasında Avrupa’nın ahval-i tarihiyesine dair yazdığı eser Matmazel Dosquet tarafından Histoire de l’Europe pendant la Revolution Française, 6 Volumes, unvanıyla Fransızcaya tercüme ve naşir Alkan tarafından neşredilmiştir. Yeni Alman İmparatorluğunun suret-i teşekkülünden bahsolan diğer eseri henüz mütercem değildir. Die Begründung des deutschen Reiches, 7 Saüde. München 1889-1896.

mükemmel bir numunesi olduğu Prusyalı memurinin sınıf-ı asile müntesipti. O buna tabiatından ve muhitin tesiratından münbais bazı şeyler ilave etmişti.

Sybel Protestan bir Renli idi. Bugün bize büyük bir şey söylemeyen bu tavsif 1840 tarihlerine doğru bir menba-i hususiye malikti. Renliler, umumiyet itibariyle diğer şimali Almanlardan daha ziyade liberal idiler.

Protestan Sybel, bütün müzehhebdaşları gibi –ekser Katoliklerin Fransız efkârına karşı şedit bir meyl-i muhabbet besledikleri bir zamanda- 1815’den itibaren kendilerine bir üstat-gâh-ı metin tehiye ve tedarik eden Prusya’ya doğru bir incizab hissetmişti. Ve bu tabii idi. Fikirlerine hasım olan bir Katolik ahali içinde boğulmuş kalmış olan bu Protestanlar Prusya’yı itikatlarının siperi gibi telakki ediyorlardı. Sybel’in 1817’de doğduğu Düsseldorf şehri Protestanlık fikrinin [130] nenmisine (ننميسنه) en ziyade müsteid (مستعد) merakizden biriydi. Elektör Charles Theodore’un tesis ettiği meşhur Resim Akademisi sayesinde Düsseldorf bir şehir-i sanat oluvermişti. O zaman burada Cornelius, Shaduf gibi resimlere, Mendelssohn misilli musikişinaslara, Carl Eimerman payesinde ediplere tesadüf ediliyordu. Mümtaz avukatlardan, Sybel’in babasının hanesi, bu cemiyet-i sanatkâranın merakiz-i telakkisinden biri idi. İşte ruhen Protestan ve fikren Prusyalı olan bu muhit-i sanat Sybel üzerinde bir tesir-i azim ika’ eylemiştir. Fransızlığın ve ruhbanın aleyhinde olmak, Prusya’ya ateşin bir muhabbetle merbut bulunmak gibi evsafı haiz olan liberalizm nasyonal politikasının Renn vilayeti Protestanları arasında zuhuru işte bu gibi savaikin netice-i tesiratından mütevellittir. Ve eserleriyle, fikirleriyle bütün Almanya’da nasyonal liberal fırkasının teşkil ve intişarına en ziyade hizmet eden de müverrih Sybel’dir.

1840 tarihinde hayat-ı siyasiye âleme girdiği zaman Heinrich Sybel Berlin Darülfünunda henüz ikmal-i tahsil eden bir genç müverrihti; o darülfünunda bilhassa iki muallimin, müverrih Ranke ve Fakie Savinien’nin dest-i talim ve terbiyetinde perver-i şiyab olmuştu. Ranke usul-i tenkidi, Savinien de felsefe-i tarihi öğretti: Sybel’in nazarında işte yekdiğerini ikmal eden iki ilim, iki hakikat ki birçok mesail-i siyasiyeyi fennen ispata hadimdir. Sybel’in tarihi –siyasi usulünde- ki bu esasen Ranke’nin nazariyat-ı tarihiyesinin bir şekl-i müfritidir –

Tenkrit Tarihi birinci derecede bir unsurdur. Filhakika muhakeme-i siyasiye vakayı tarihiyeye vukufa muallaktır; şu halde her şeyden evvel bu vakayin gayr-ı kabil-i red bir surette hakikatini tesis etmek zaruridir.

Ranke'nin sevk ve idaresiyle Sybel birinci derecede bir münekkittir. Vazih, sarıh ve şedit bir fikirle muttasıf bulunan Sybel derecesinde Almanya'da menabi ve saikin sıhhatini tesis ile şehadet-i mütenakıza arasından ziya-yı hakikati sıçratan bir müverrih gelmemiştir. İlk Ehl-i Salib Tarihi, Almanya'da krallığın menbaini müteallik yazdığı tecarib-i tenkidiyesi sıhhat, vuzuh, muhakeme-i selime noktalarından enafis-i asarındandır. Fakat Sybel'e göre tarih sıhhat-i tahrisinden maada tesis ve bina ettiği hakayık-ı ahlâkiye, ictimaiyye ve siyasiyenin heyet-i mecmuası itibariyle de fennî idi. Savinien ona tekevvün-i âlemden cemiyatın daima aynı tarzdaki tekâmülünü göstererek beşeriyetin şimdiye kadar yaptığı tecarib-i siyasiyenin birkaç numuneye irca' olunabileceğini öğretmişti ki bu tecarib bütün ezmine-i tarihiyede daima eşkal-i mümasele altında tekrar ettiğinden mesail-i siyasiye-i haziranın miftahını elde etmek için maziye isticvap kafi idi.

Bu hukuk tarihi Mikenbend'nin nazariyesiyle Sybel Ranke ve Nebure gibi yalnız nazariye-i milelin bir müdafası, Mommsen gibi hayat tarihi için mübareze taraftarı olmakla iktifa etmeyip bu vasıta ile bütün vakayı azime-i tarihiye ve siyasiyat-ı hazırayı izah ve ifade etmek istiyor. Diyordu ki: "Bir hakiki müverrih üç şartı nefsinde cem etmeli: yani fikir tenkide malik bir müstakşi, hiss-i siyasi ile muttasıf bir adam, tasvir ve tahkiyeyi bilen bir sanatkâr olmalıdır." Müstakşi olmak itibariyle müverrih hissiyat-ı zatiyesini daima bir tarafa bırakmak mecburiyetindedir. Hadisat ve vakayin raz-ı teşekkülünü, menba-i vücudunu anlayabilmek için şahsi nokta-i nazar her vakit haiz-i kıymettir. Ve nihayet sanat noktasından tasvir ve hikâyeye mührünü basacak daima sanatkârın şahsiyetidir.

Tenkid-i mütevven (متون) ile tekmil eden bu felsefe-i tarih Sybel'i şu netayice sevk etmişti: Evvela 89 vukuatının adem-i muvaffakiyeti kavaid-i siyasiyesinin hasta olduğunun ispatına: Zamanımızın icabatı bu kavaid-i siyasiyenin esasını teşkil eden komünist nazariyatıyla, neticesi bulunan Napolyon'un efkâr-ı cihangiranesiyle asla kabil-i tevfiğ değildir; şekl-i millî

altında teşekkül-i düvel on dokuzuncu asrın en büyük vaka-i tarihiyesidir. Almanya'nın buna dest-res olması için hayat-ı milliyesini mahveden Katoliklik ile Habsburgları aguşundan tard ve def etmesi katiyen muktezidir. Sybel için bu kanaat bir büyük ehemmiyeti haizdi. Çünkü muhakematını gayr-ı kabil redd-i hakayık gibi teyide müsaitti. Ve o bunda asla kusur etmemiş, daha ilk eserlerinde Protestan, nasyonal liberal mutakadatını serbestçe ifadeye başlamıştı...

Sybel mücadeleci tabiatı kendisini hicviyata sevk ettiğinden Prusya politikasının bütün ezmine-i buhranında birçok risaleler kaleme almıştır. Bu tarzda yazdığı ilk hicivname Katoliklere karşıdır ki 1844'de intişar etmiştir. Zaten memleketin mübarezat-ı diniyesinde mühim bir vazife icra etmiştir. Papa taraftarları şimdiye kadar böyle mukaddem ve müteyakkız bir düşmana tesadüf etmemişlerdi. 1847'de "Ren eyaletinde fark-ı siyasiye" unvanıyla yazdığı eserinde yazıyor ki: "Hem papa tarafından, hem Alman vatanperveri olmak yekdiğeriyle asla imtizac etmeyen şeylerdendir. Aynı zamanda iki efendiye hizmet edilemez. Papa ile kraldan birini intihap zaruridir." 1847'de bu hicivnameyi yazar yazmaz Sybel Almanya'da haiz-i ehemmiyet bir adam olmuştu. Marburg Darülfünunundaki muallimliğinden başka kavmin hayat-ı siyasiyesinin bir kısm-ı mühimini de deruhte etmişti: Prusya meclis-i mebusanında aza olmadan mukaddem Hes Meclisinde aza sıfatıyla bulundu. Sybel Almanların ittihadını tesis için yalnız libertenin kâfi olduğunu zanneden liberallerden değildi. O Prusyasız bu ittihadın asla kuvveden fiile çıkmayacağını pekâlâ biliyordu.

Sybel 89 vakayinin netayic-i müessifini Alman milletine izah için tecrübe-i kalem nevinden canlı bir üslup ile küçük bir risale yazmak [131] istiyordu. Fakat risale koca bir cilt şeklinde tevessüe ve nihayet ciltler yekdiğerini takibe başladı. Tamam yirmi sene Sybel bir say-i tab-ı na-pezirle mevzuu içine gömüldü.; bu mevzua müteallik asar-ı umumiye, hatırat, muhaberat... Hulusa bütün asar-ı münteşireyi okudu. Menba-ı matbuayı bitirdikten sonra ve saik gayr-ı matbuaya, evrak-ı hükümete müracaat etti. Paris hazain evrakının Fransızlara bile kemal-i müşkülâtla açıldığı bir zamanda Üçüncü Napolyon'dan istihsal ettiği müsaade-i mahsusa üzerine harbiye, dâhiliye, hariciye nezaretlerinde mahfuz en

kıymettar evrakı nazar-ı mütalaasından geçirdi. Paris'te iltikat ettiği bu malûmatı Londra, Brüksel, Lahey ve Berlin'e giderek buradaki taharriyyat ve tetkikatıyla ikmal eyledi. Sybel bu tarihi yazarken ancak bir fikre, daha doğrusu bir ihtirasa malikti: 89 vukuat-ı siyasiyesine merbut bulunan kısm-ı kahraman-aneyi külliye'nin ehemmiyetten ıskat etmek.

Sybel büyük facianın Fransız müverrihleri tarafından eşkâli tağyir edilen aktörlerini bir ziya-yı hakikat altına koyarak, bu adamların makasid-i mektumelerini izhar ederek, onları bu vechile tahrik eden esbab-ı hakikiyeyi göstererek o çıkarıldıkları yüksek mevkilerden aşağıya indireceğine inanıyordu. Fenalık şuradaki bu fikre Sybel kable't-tetkikat malikti. Başkaları tarafından birer dev gibi gösterilen adamları o cüce yapmak istiyordu. Bu iddiada diğeri kadar gülünç bir şeydi. Bu maksattan başka Sybel'in bir fikri daha vardı. Almanya'daki burjuva liberaller Prusya'yı sevmiyorlardı. Sybel tarihi ile Prusya'nın Almanya'da ifa edeceği memuriyeti anlatarak müstakbel Germany heyet-i müttehidesinden Avusturya'nın lüzum-ı ihracını ispat etmek istiyordu.

-2-

Bu eserin tenkidine girişmeden evvel on dokuzuncu asrın enafis-i asar-ı tarihiyyesinden beri olduğunu itiraf etmelidir. Sybel evvela bu tarihin bir çok nukatını tecdid eylemiştir; ve denilebilir ki 89 vukuatını yazmak için en evvel menabie müracaat eden kendisidir. Münih restorasyon zamanında bir hayat olan şahitlere göre hikaye-i vakayi etmişti. Tiyer bile bu zamanın adamlarını isticvabla iktifa eyledi. Biraz sonra gelen (1846) Edgar Kiene yalnız bu dünün hatıratını okudu. Paris, Nanet (نانت), Vande (وانده) hazain-i evrakını okuduktan sonra tarihini yazan Michel'dir. Vakıa Michel'in tarihi pek tarafgirane, pek muhterisanedir; lakin bize gösterdiği vakayi doğru, vaki'dir. Sybel bu vukuf-ı vakayii tezyid ile beraber sıkı bir hadde-i tetkik ve tenkitten geçirdi. Diğer taraftan kendisi bir ecnebi olmak münasebetiyle hiçbir mülahaza-i vatanperverane kuvve-i istiksasını hâlel-dar edemiyordu. Sybel'in tetkikatından her şey, hadisat, insanlar ve müessesat yenileşerek çıkmıştır. Hamakati ekseriya garezkârâne olmakla beraber tarihi on sekizinci asrın nihayetinde Avrupa hayatının en mükemmel bir levhasıdır; çünkü Fransa ile beraber bu zamanın bütün Avrupa'sı piş-i

nazarımızdan kemal-i vuzuhla cereyan ediyor. Sybel bir hadise diğer hadisat-ı muasıra ile tenvir edilmedikçe tamamen anlaşılamayacağı zannında bulunan müverrihlerindendir.

Sybel'in tarihi siyasi olmakla beraber aynı zamanda bir tetebbu' ve iktisadi ve ictimai'dir. Politikayı hayat-ı milliyeden asla tefrik etmeyerek bu hayatın bütün tezahüratına, umur-i maliyeye, sanayie, ticarete, usul-i tekâlîfe, orduya... büyük bir ehemmiyet vermiştir. Bu bablar ihtimal ki asarın en güzel aksamıdır; bize idare-i kadimenin (Taine'in Sybel'den yirmi sene sonra geldiğini unutmamalıdır) mükemmel bir levhasını ve 89 vukuatının bütün safahatını hayat-ı samimiyesiyle irae ediyor.

Eski Fransa'nın hayat-ı iktisadiyesine verilen ehemmiyetin ilk neticesi 89 vukuatı hakkındaki fikrin ta'dilini mucip oldu. Sybel'e gelinceye kadar bu hadise yalnız siyasiyat noktasından tetkik [133] olunmuştu; asar-ı tarihiyeyi hemen kamilen parlamento mübarezatı dolduruyordu. Sybel kavmin tarih-i hayat-ı iktisadiyesini tasvir ile 89 hadisesinin her şeyden evvel tabiat-i ictimaiyeye malikiyetini ispat ediyor ki filhakika bu hadisenin esası, servetin yeni bir tarzda tevzii fikridir. Sybel'den evvel bu mevzua dair yazılan asar-ı tarihiyenin en büyük noksanı vakayi-i iktisadiyeye dair bir sükûn-ı amik-i muhafaza etmelerinden mütevellittir.

Sybel 89 vukuatının tefsilat ve teferruatını tetebbu ederken pek tarafgirane hareket ettiği görülür. Artık ne hadisat, ne de eşhas vakayı hakkında hakk-şinas değildir. Daima onların ehemmiyet-i tarihiyelerini tenkis ve tenzile çalışıyor. 89 vukuatının Avrupa hukuk-ı siyasiyesinde bais olduğu tebeddülâtı bi'z-zarur kabul etmekle beraber diğer taraftan bu ihsanını geri almak istiyor. Fransa'nın bu devre-i tarihiyesi onun nazarında idare-i kadimenin eşkâl-i ahiresinden biridir. Binaenaleyh bu hadiseyi Lehistan'ın taksimi, mukaddes Germany İmparatorluğun mahvı miyanına ithal etmelidir. Diyor ki: "Bu üç hadise yekdiğerine merbuttur. Arizat-ı hariciye muhtelif olabilir, fakat esası birdir. Her yerde, Paris'te, Varşova'da, Alman İmparatorluğunda Kurun-ı Vusta Devrinin bakaya-yı ahiresi yuvarlanıyor."

Sybel Michel gibi bütün hamelat-ı alicenabane için ihtizaz eden, feryatlar koparan kimselerden değildir. Bilakis bu devre-i tarihiyenin en muzlim, en feci cihadını bir nazar-ı memnuniyetiyle müşahade ediyor. Zaten bundan başka bir şey görmüyor. Kıtıl ve cinayatin tesirini tezyit edebilecek hiçbir şeyi nazar-ı tetkikten kaçırmıyor. Taine 89 hadisesinde haydutlardan başka bir şey görememesinin sebebini malûmatını polis raporlarında taharri etmesinden münbaistir. İşte Sybel de böyledir. O da tecavüzat ve tadiyahattan başka bir şey zikretmiyor. Cinayattan bahis en adi vakayi-i sagire kaleminin altında kemal-i suhuletle tecmi ettiği halde konvansiyonun en metin ve payidar semeratı daima firar ediyor. Şiddet-i ihtiras onu kendi sözlerini nakzetmeye kadar sevk ediyor; mesela Fransa'nın idare-i kadimesini tasvir ederken 89 vakayinin lüzumunu itiraf eylediği halde sonra bu fikrinden feragatle idare-i kadimeye tahassür gösteriyor.

89 hadisesi hakkında beyan-ı efkâr edenler umumiyetle iki sınıfa tefrik olunabilir. Bunlardan birincisi idealistler, diğeri realistlerdir. İdealistler miyanında yalnız Klupçuk (قلوچوق), Wurdors (ووردسورث), Schiller gibi şuaara bulunmayıp Phox, Fichte, Kant ve Herder gibi mütefekkirin ve siyasiyyun da mevcuttur. Bunlar 89 vakayinin perestişkârânıdır. Diyorlar ki: “Bu vakayiin cemiyat-ı beşeriye üzerindeki tesirat-ı hissesi gayr-ı kabil-i inkârdır. Onun ilkah ettiği nesg-i feyizkâr her yere mesarridir. Biz henüz bu hareket-i alicenabanenin, bu bedia-i hayaliyyenin fecrinde bulunuyoruz. Terakkiyat her yerde, her zamanda gayet batî bir surette vukua gelmiştir.” Frederic Harrison diyor ki: “Yeni Avrupa 1789 tarihine beşeriyette en büyük tekâmüle delalet eden bir tarih nazarıyla bakıyor. Fakat idealistlerin karşısında bedbin hakikiyyun sıkı bir tabur teşkil ediyorlar. Bunların rüesası, Berg, Malle de Pan (مالله دوپان) ve Taine'dir: Sybel de temayülat-ı fikriyesiyle tamamen bu sınıfa mensuptur.”

Sybel Fransız milletin kendine has bazı evsaf ve meziyyata malikiyetini kabul etmekle beraber Fransa'yı sevmiyordu. Onun politikaca Almanlar tarafından taklide şayan bir şey-i vücut getiremediğine kanidi. Fransızlarla Lehlileri mukayese eden bir eserinde Fransızlar için diyor ki: “Fransız halkı gürültücü, sebatsız, hafif-meşrep ve şedidü't-teessürdür. Huzuzat-ı bedia ve nefsiyeden zevk-yab olan rakik bir sanatkârdır. İşlerini bizzat görmekten

acizdirler. Tabiat-ı Anglosakson ırkı tevsie-i mezuniyet için bir isti'dadverdiği halde Fransızları daima merkeziyete doğru sevk ediyor.” 89 fart-ı heyecan ve inbisatının adem-i muvaffakiyeti esbabı için de rüesasının liyakatsizliklerini, kitle-i nasın umur-ı siyasiyedeki tecrübesizliğini ve nihayet en büyük bir hata olmak üzere kavaid-i esasiyenin hastalığını gösteriyor.

Mirabo'nun vefatını müteakip Fransa politikasını sevk ve idare edenleri Sybel iki kısma tefrik ediyor: mütefazzılın ve yan kesiciler. Hüsn-i niyet ashabından, saf ve makt her şey hakkında malûmat-fürûşluk eden birinciler de ikinciler kadar Sybel'in nazarında tehlikelidir. Yan kesicilere gelince bunlar 89 hadisesini icra-yı habaset için güzel bir hizmet gibi telakki etmişlerdir. Fransız zabitan ve asakiri bile Sybel'in nazarında bir cemiyet-i garet-gerandan ibarettir. Hâlbuki ilk İtalya seferinde bulunan Stendhal Fransa asakirinin garazsızlığını methetmekle bitiremiyor. Tokvil (توقیل) 89 vakayii esnasında Fransızların o kadar samimi olan vatanperverliklerine, fedakârâne hareketlerine takdir-hân oluyor. Bunlardan hangisi haklı? Sybel'in eserini bir nüfuz-ı nazarla tetkik ederseniz derhal anlarsınız ki her şeyi okumakta, her şeyi görmekte, her şeyi muayene ve teftiş eylemekte o derece layuhti olan bu müverrihin nokta-i nazarını okşayan şahitler hakkında garip müsamahatı var. Hâlbuki Lafayette gibi bir zatın ismini telaffuz etmesini müteakip “tahammül-güdaz mütefahhir, liyakatsiz, cebin...” kelimeleri kaleminin ucundan akıyor.

Prusyalı bütün müverrihinin evsaf-ı mümeyyizelerinden biri de 89 hadisesinden evvel Prusya'nın cemiyet-i hazıranın netice-i tekâmülünden münbais kavaid-i siyasiye ve ictimaiyyeyi daire-i hakikate ithal ettiğine kanaattir. Bu hususta Sybel de asla kusur etmiyor. Daima Prusya müessesat-ı siyasiyesinin mükemmeliyet ve metanetini göstermeye çalışıyor. Bundan başka Almanlar ve akvam-ı sairenin Fransa'ya bazı şeyler için medyun ve minnettar olmasını asla istemiyor. Mesela Ren Nehri sevahildeki eyalat-ı sekenesi tarafından Fransızların nasıl bir şevk [134] ve muhabbetle istikbal edildiğini itiraf etmek şöyle dursun aksini iddia ediyor. Sybel 1793 ve 1807 tarihlerini yekdiğerine karıştırıyor. Hele bilhassa 89 vukuatını müteakip vukua gelen muhaberatta Prusya'nın mesuliyeti fikrine hiç tahammül edemiyor. Kabahati hep Jirondenlere atfeyliyor. İmparatorla

Leupold ve Prusya kralının Fransa umuruna müdahale iddiaları hangi hakka müstenit olduğunu bir defa olsun sormuyor. Bilakis bunu pek tabii bularak tasvip ediyor. Memleketi hakkında birçok müddeayatta bulunan Sybel Fransa umurundan bahsedildiği vakit artık aynı fikirde değildir. Sybel'in mütalaatı Avusturya'ya karşı da böyle gazez-aluddur. Zaten o Avusturya politikasının memlekette en müthiş hasımasından (حصامسندن) biriydi. 1848 tarihinden beri Avusturya'nın ihracı şartıyla Almanya'nın Prusya hegemonyası altında lüzum-ı teşekkülüne dair söyleniyor; mukaddimelerinde, risalelerinde, hicivnamelerinde Avusturyalıların cahil ve Almanya'ya merbutuna gayr-ı müstehak olduklarını sarahaten yazıyordu.

Sybel'in nazarında terakkiyat-ı medeniyenin kaide-i esasiyesi sanat ve ulûm ve fûnûnda istiklaldir. Avusturya bu şeraitten gittikçe inhiraf ettiği halde Prusya mükemmelen kuvveden fiile getirmektedir. Bir Andorg Elektra Protestanlığı kabul ile beraber aynı zamanda müstakil Almanya'nın müdafii olmuştu; Avusturya ise bilakis Luther'in eserini memleketinde mahv ile milletin terbiyesini Cizvitlere tevdi ettiğinden hakiki Cermen fikrinden tebaüd etmişti; Prusya politikasını temizlemek, enzar-ı umumiyede mahk göstermek icap ettiği zaman Sybel her nev' delaili irattan asla çekinmez. Mesela Lehistan vukuatına teessüf ve teessürle beraber Prusya Kralının icraatı memleketin hakk-ı beka ve muhafazası emelinin netice-i mübrimesi olduğunu ispata çalışarak "Hem Lehistan buna kesb-i istihkak etmişti." diyor. Çok ispat etmek isteyen kimse hiçbir şey ispat edemez. Her vesilede vatandaşlarını kar gibi beyaz göstermek isteyen Sybel de kendisine karşı beslenen itimadı sarsıyor.

-3-

Sybel 89 vakayinin esnâ-yı cereyanında Avrupa ahvâl-i tarihiyesine dair kaleme aldığı eser-i muazzamının birinci kısmını yazmaya başladığı zaman hayat-ı siyasiye Almanya'da tamamen ölmüştü. Orada bir adam efkârını esma' için artık bir kürsi-i hitabet yoktu. Bazı hükumat-ı hususiye parıltılarında yalnız menafi-i mahalliye mevzuubahs ediliyordu. Diğer taraftan matbuat Fransa ve İngilteredekiler gibi haiz-i ehemmiyet değildi. Bu kaht vesait-i hitabet karşısında Darülfünun kürsüsünün bazı muallimin için neşr-i efkâra medar tabii idi.

Frankfurt, Erfurt, Goethe parlamentolarının bu döküntüleri Almanya darülfünunlarında tedrisat-ı tarihiye ile iştilal ediyorlardı. Bismarck bu mualliminin nutuklarıyla Almanya ittihadını vücuda getirebilmek ümitlerine karşı pek çok alay etmiştir. Onlar bu nev' istihzalarla asla havale-i sem'-i itibar etmeyerek bu tevellüde fazl ve arifanlarını, bütün belagat-ı mıknaalarını bu yolda musirrane ve şiddetle bezlediyorlardı. Berlin'de, Iyana'da, Kiel'de, Bonn'da, Heidelberg'de, München ve Freiburg'da... Bütün bu darülfünunlarda samiane Hohenzollern müessesatının mükemmeliyeti söyleniyordu. Bu muallimin miyanında Hauser, Dreizen ve Sybel temeyyüz etmiştir.

Hauser müstemiinin ifadelerine nazaran, on dokuzuncu asırda Almanya'da en belîğ bir tarih muallimi idi. Heidelberg Darülfünunundaki dersleri bir cemm-i gafir-i tullab celbediyordu; bunlar onu işitmek için her taraftan koşuyorlardı. Bu Cenevizli bir liberal olmakla beraber Prusya'nın katiyen taraftarıdır. Müttehit ve kuvvetli bir Almanya'nın âlemde oynayacağı rolü anladığından bütün belagatini bu fikri müdafaa hizmetine hasretmişti. Bundan başka samiainin hissiyat-ı vatanperveranelerini ifaz ile onları Prusya'nın hegemonyasını kabule hazırlıyordu. Onun sayesinde Heidelberg cenupta Prusya fikrinin bir hısn-ı metini oldu.*

Hauser müverrihin-i milliyenin bütün evsafı nefsinde cem' eylemiştir. Onlar gibi, o zamanın bütün mesail-i siyasiyesi ancak tarihle halledilmeyeceği fikrindedir. Diyordu ki: "Almanya müverrihlerinin vazifesi kavmin rehber ve mürebbisi olmaktır. Nazarında bir eserin kıymet-i tarihiyesi kesret-i malûmat yahut letafet-i şeklinden ziyade kavmin ondan istihrac edeceği menfaatle mütenasiptir." Halka zamanın mesailini halletmek kavaidini talim için büyük Frederic'in vefatından 1815 Muahedatına kadar bir tarih yazdı ki bu eser cenuplu bir Almanın Prusya'nın lehinde ilk müdafaanamesidir; mamafih Hauser yeni Almanya'nın bir müverrih-i hakikisi değildir. Daha doğrusu mükemmel

* Hauser 1847'de Heidelberg'de Deutsche Zeitung unvanıyla bir gazete tesis etti ki buna o zaman Dalman, Bistler, Jeronius gibi bütün liberaller muavenet-i tahririyede bulundular. O bilhassa Prusya'nın Almanya'daki fütuhât-ı ahlâkiyesinin kıymetine ehemmiyet veriyordu. 1864'de dükâlıkların ahlâkına karşı itiraz etti, çünkü bu Prusya'nın Almanya'daki ulüvv-i şân ahlâkisini tenzil edecektir diyordu.

olabilmek için kendisinde bir şey, şekil noksandı. Şüphesiz eseri bir eser-i nefistir: vazıh, mürettep; yalnız dâhiyane bazı şeyler eksiktir.

Dreizen'in şöhreti müverrihliğinden ziyade muallimliğinden mütevellittir. Müverrih olmak sıfatıyla Prusya politikası tarihine dair mufassal bir eserin sahibidir. Kesret-i malumat, tetkikat-ı müşkafane, kavaid-i ilmiye ile memlu olan bu eser bir Alman mütebahhiri zade-i kaleminin numunesidir. Fakat, ihtimal ki bu sebepten dolayı herkes için bir kıraat kitabı değildir, [135] hem ifadesi anlaşılmayacak derecede çetindir. Bock ve Heck'in tilmizi olan Dreizen bir taraftan filologun ağır ifadesiyle diğer taraftan feylesofun mücerredatıyla üslubunu izlâm (اضلام) etmiştir. Dreizen tarihinde doğrudan doğruya üstadı Heck'in nazariyatını tatbik etmiştir.

Dreizen fena bir muharrir, fakat belîğ bir hatiptir. Zaten o muallimlik cihetinden hiç kimse ile kabil-i kıyas değildir. Dersine, büyük vaizlerin bir sükûnet-i kâmile istihsal için yaptıkları gibi nim bir sada ile başlardı. Zannolunurdu ki bir sinek uçuyor. Küçük mavi defterinin üzerine eğilmiş ve altın gözlüklerinin altında barika-nisar olan nafiz nazarlarını samiinin üzerinde gezdirerek tarihin tegaşşıyatından bahseyledi. Bu mevzu üzerinde dudaklarını sıkarak ikide birde bir şehkâ-yi istihkâr ve hiddet izhar ederdi. Her dakikada keskin, sert ve daima muvaffakiyet-bahş bir istihza bütün sıraların üzerinde muhteriz bir hande koştururdu. Kâh bir şahs-ı tarihiyi hırpalar, kâh zamanın bir âlemiyle alay ederdi. Hakiki bir Prusyalının bütün evsafa malik olduğu cihetle faidesini kabul ettiği bir fikirden asla vazgeçmez ve onu son dereceye kadar müdafaada sebat ederdi. Kiel, Iyana, Berlin darülfünunlarında burjuvalara Hohenzollern müessesatına ve orduya muhabbet fikrini ilkaya en ziyade muvaffak olanların birisi de Dreizen'dir. Zaten o bu efkâra ta küçük yaşında, Prusya alaylarının birinde memur-ı ruhani olan babasından dinleye dinleye âşık olmuştu...

Sybel'in muallimlikte oynadığı rol daha başkadır. O tedrisatında liberalizm ile Prusya politikasını tefrik etmiyordu. Birinci derece muharrir-i siyasi, yorulmak bilmeyen bir behas (بحث) olan Sybel samiini belagatinin tesir ve parlaklığından ziyade ve saik ve muhakematının metanetiyle iknaya çalışıyordu.

Vazife-i tedrise 1840 tarihine doğru Marburg Darülfünununda başlamıştı; fakat o zaman hemen kâmilin mesai-i ilmiyesiyle meşgul olduğundan fitratında mündemic bulunan isti'dad-ı hatib-aneden kimse haberdar değildi. Sonra 1856'dan itibaren München'de daha kesretli heyet-i samie muvacehesinde irad-ı mütalaata ibtidar etmişse de zemin, kendi tabiri vechiyle, sormak için pek sertti. İhtiyar Bavyeralıların ve Katolik Fırkasının şiddetli itirazatına hedef oluyor, her gün aleyhine yeni bir hiciv-namenin çıktığını görüyordu. Tamam dört sene bu hicamat (هجمات) aynı şiddetle devam etti. Sybel kendisini ecnebi memleketinde bir misyoner zannediyordu. 1861'de muallim Dalman'ın makamına Bonn Darülfünunundan davet olunmakla bu şehri terk etti. Sybel'in meslek-i hakiki-i siyasisi işte buradan başlar. Diğer taraftan Elberfeld kazasından mebus intihab edilmekle Prusya meclis-i Mebusanında aza sıfatıyla bulunuyordu. Sybel de bütün liberal muallimin gibi Sadova Muzafferiyetini keşfedememişti. Muharebeden [136] bir gün evvel Bismarck'ı müşkülât-ı dâhiliyeden kurtulmak için muharebeden vesile-cu olan bir adam zannediyordu. Fakat parlak ve kati muzafferiyet gözlerini açtı. Bismarck'ın hesabatına, devr-i endişeliğine, kuvvet ve cesaretine hayran oldu. Bu andan itibaren hata-i sabıkında inat etmeyerek itiraf-ı kusur etti. Ve bir daha hükümet tarafından techizat ve tedarikat-ı bahriye için talep olunan krediye karşı serd-i itirazat eylemedi. Bilakis diyordu ki Prusya aldığı muhafaza ve Avrupa'da sulhu temin etmek için kuvvetli bir orduya muhtaçtır. Almanya dünyada asla mağlup olmamalı, daima muzaffer olmalıdır. Fakat Sybel'de liberalizm fikri yavaş yavaş şiddet-i sabıkını kaybediyordu. Vakıa müverrih liberalizm politikasına merbutunu söylüyor ve Baron Steinheil'nin küşadında bunu alenen itiraf ediyor idiyse de Bismarck'ın politikasına tamamen firifte olması pek karibt. Bu tebdil-i efkâr Sybel'i tanıyanlar için şayan-ı hayret bir şey değildi. O liberal olmaktan ziyade Prusyalı idi. Bunu anlamak için 1847'den 1871 tarihine kadar neşrettiği tecarib-i tarihiye ve siyasiyeye bir defa atf-ı nazar kifayet eder.*

Sybel'in muharrirliği ayrıca şayan-ı tetebbudur. Almanya üzerinde büyük bir tesiri vardı; hafta geçmezdi ki bir risale çıkarmamış bir gazete veya risaleye

* Bu tecarible vefatına kadar (1895) diğer neşrolunan parçaları tabı Goethe tarafından üç ciltte toplanarak Kleine historische Chriften unvanıyla Stuttgart'ta neşredilmiştir.

bir makale yazmamış olsun. Efkârını müdafaa için 1857'de München'de bir risale-i mevkute-i tarihiye L'Historische Zeitschrift tesis etti. Bu Almanların zihnine kavaid-i salime-i siyasiyeyi ve hakiki usul-i tarihiyi ilka ile sahte ulûm ve fûnûnun tesirat-ı muzırresini imha ve mütehassısından maada umuma hitap edecekti. L'Historische Zeitschrift bugün el'an Almanya'da fevkalade kıymettar ve caiz-i ehemmiyet bir mecmua-i tarihiye olup hayat-ı milliye'nin tevsi ve inkişafı hususunda büyük bir rol oynamıştır. Aralarında cereyan eden bir mübahase üzerine müverrih Vaiç'e yazdığı bir mektupta Sybel diyordu ki: "Mücadelemiz esas-ı mesele hakkında bizimle hem-fikir olan âlim-i rüfekaımız için değildir. Emelimiz kitle-i nası ikaz ve onları bu gibi mevzulara ısındırmaktır. Maksadımız kiliseye değil ilme hizmettir." Hakikat-i hal Sybel'in telakki-i tarihisi ilmî olmaktan ziyade tamamen milli ve protestandı. Vakıa Sybel bu suret-i telakki-i ilmin istihsal ettiği netayice tevafukunu iddia ediyorsa da bu iddiasını ispat edemiyordu. Kendisi muavin-i tahririye olarak Mommsen, Strauss, Zeller, Dreizen, Vaiç, Hauser... gibi Almanya'nın en büyük müverrihlerine malikti. Usul-i tenkitleri ve ihata-i ilmiyeleriyle bu adamlar Alman Katolik müverrihinin fevkinde idiler; [137] fakat menafi-i milliye hususunda bunlar aynı temayülât-ı fikriyeye, kavaid-i hakikiye-i tarihiyi, usul-i tenkidi, her şeyi fedaya amade idiler.

Sybel'in mecmuasına gelinceye kadar Almanya'da İngiliz ve Fransız mecmualarına müşabih bir şekl-i edebî altında büyük mecami-i mevkute yoktu. İşte Sybel bu parçada bu boşluğu imla etmek istedi. Emeli mesail-i tarihiyeyi umumun anlayabileceği surette yazmaktı; bunun için de münakaşat-ı ilmiyeden ziyade vakayi-i azimeye, netayice, efkâra isnad-ı ehemmiyet lazımdı. Tettebbuat-ı tarihiyeyi bu cihete doğru sevk için Sybel kadar hiç kimse çalışmamıştır. Bu tarzın ilk numunelerini mücadelecilikteki maharetinde gösterdi. Kendisi bu babda hayret-efza iktidara maliktir: çalak ve asabi bir üslup, sürat-i münakaşa, keskin, ve sert bir ifade, mevhibe-i istihza. Makalatının şive-i ifadesi daima keskin parlak ve zindedir. Onun kadar hiç kimse hasmının zayıf noktasını bulmayı bilmez. Davasını müdafaa için ekseriya dessor bir avukat mahareti ibraz eder. İhata-i ilmiyesi bu babda kendisine şayan-ı hayret bir surette hizmet eyler. Tarih,

nazarında davalarını müdafaa için silahlar ihzar eden vasi bir tersanedir. Sybel hemen her mevzua dair makalat-ı tenkidiye kaleme almış ve hepsinde de aynı irfan ve iktidarı göstermeye muvaffak olmuştur. Almanya’da Lessing’den beri mesaili bu tarz çalakta mevzuubahis ve münakaşa eden bir muharrir görülmemişti.

1870’den sonra Sybel’in ihtiras ve harareti azalmaya başladı, çünkü oyun kazanılmıştı, artık mübarezat-ı siyasiyesinden kurtularak istirahat edebilirdi. Hiçbir muzafferiyet Sybel tarafından Prusya’nınki kadar fart-ı şadıman ile selamlanmamıştır. Muharebenin başlangıcında yazıyor ki: “Muhafazâ-yı memleket için pir ü can bütün bu kavmin hudut başına şitab ettiği bu büyük günleri görmekle ne kadar bahtiyarım.” Paris’in teslimi haberi üzerine memnuniyeti artık son dereceye vardı. Sevincinden ağlamaya başlayarak: “Allah’ım, bu kadar büyük ve bu kadar müthiş şeyleri görmek için ne yaptık?” diye izhar-ı meserret eylemişti. Artık Sybel bütün Bismarck politikasının meclubu, pereştışkârı oldu. Şebablarının bedia-i hayaliyelerine sadakatte sebat eden ihtiyar-ı liberallerden meydan-ı marekede Mommsen, Reyger ve Virchow’dan başka kimse kalmamıştı. Bahusus Sybel müsinn ve mübarezedden yorgun idi. Eyyam-ı ahiresini yeni Alman İmparatorluğunun tarih-i teşekkülünü yazmakla geçirmiş ve fakat ikmal edemedi vefat etmiştir.

Sybel evvelce mukaddes Germany İmparatorluğunun infisahını yazdığından şimdi Alman İmparatorluğunun ihyasını hikâye etmek istiyordu. Bu eseri yazmak Sybel’in nazarında bir vazife-i milliyeyi ifa etmektir; çünkü buna çalışmakla 1870 Muharebesinin netayic-i azimesini temin ve teyit edecekti. 1789 Hadisatıyla bu muharebe arasında bir rabita-i sahiha buluyordu. İlk eserinde on dokuzuncu asrın mesele-i siyasiye-i hayatiyesinin kısm-ı selbisini meydana koymuştu. Şimdi Prusya’nın tarihini hikâye ederek yıktığı şeyler üzerine bir bina-i metin inşa etmek fikrinde idi.

-4-

Sybel 89 vukuatından bahs eserinde, müverrih sıfatıyla birinci derecede evsaf ve meziyyata malikiyetini ispat etmişti. Yorulmak bilmeyen bir müstaksi,

faal bir bahhas, daima uyanık bir fikir, bî-nazir bir münekkitti. Sybel yalnız dosyaları hülâsa etmek, evrakı tasnif ve tahlil, menabi-i sahiheyi tayin eylemek ve şehadat-ı mütebayineyi tetebbu ile ziya-yı hakikati sıçratmakta değil belki efkâr ve vakayi-i azime-i siyasiyeyi tenkitte, müzakerat ve münakaşa-yi umur-ı siyasiyenin tahlilinde de emsaline faikti. Fakat mevahibi burada tevakkuf ediyordu. Eşhas-ı azime-i tarihiyeyi tekrar yaşatmak sanatına asla malik değildi: Yaptıkları şey hakkında bir fikir vermekle beraber onların psikolojisini gösteremiyor: Esrar-ı siyasiyeye maharet-i vukufuna rağmen tasvir etmek istediği büyük harekâtın canlı bir levhasını vücuda getiremiyordu. Bunun da sebebi kendisinde psikoloji hayatının fıkdanı idi. Bilhassa diplomanın melabe-i tedabir ve teşebbüsatıyla, siyasiyyunun ef'al ve icraatında mestur-ı mesail-i azime-i siyasiyeyi hal ile iştigal ettiğinden tarihi yapan bu adamlardı, onların ihtirasat ve menafini çokça unutuyordu. Denilebilir ki onun nazarında adam dimağdan başka bir şey değildir. Hadisat-ı hal ve zamanın tabiat-ı mantikiyesinden çıkıyor gibidir. Evsaf ve tabayi-i esasiye kati ve mutlak şeyler gibi telakki edilmiştir. Sybel 89 hadisatı müsebbiblerini daima tecridatla uğraştıklarından dolayı tayip ettiği halde esasen kendisi de başka bir şey yapmıyor. Tarihe takarrübünde her numune üzerindeki efkârını evvelce hazırlamıştır. Bu efkârı tesadüf edeceği halata göre tebdil ve tedil edeceği yerde bilakis nokta-i nazarını teyit ve tasdik edecek vakayiden başka bir şey taharri etmiyor. Hâlbuki tabayi-i esasiye sabit ve payidar şeyler değillerdir, binlerle esbab-ı mütenevvianın taht-ı tesirinde tebdil ederler. Binaenaleyh onları doğru tasvir edebilmek için hayatlarının her saatini nazar-ı dikkatten asla dûr tutmamalıdır. Bir adam bugün kemal-i samimiyetle tasdik ettiği şeyin yarın tamamen aksi harekette bulunur. Ruh-ı beşerin zamairine hulul edecek derecede nermin olmayan Sybel ânât noktasından biraz zengin olan tabayie asla nüfuz edememiştir. Hele bu nakisa kadınları tasvirinde daha ziyadedir. Kalbin en firari ânâtını zabt etmek, müteharrik ve müşevveş bir tabiatı anlayabilmek için insanda Sent Beau gibi bir rikkat-i fikir ve ruh, keskin bir kuvve-i şame olmalıdır. Her şeyi [138] mantıkla muhakemeye kalkışan Sybel bu gibi hususatta daima mağlup oluyor. Marie Antoinette hakkındaki mütalaatı işte bunun için tamamen yanlıştır. Bundan başka Sybel'in en büyük düşmanı

ihtirastır; o muhakemesini teşviş, eşyayı doğru görmekten ve güzelce tefrikten kendisini menediyor.

Yeni Alman İmparatorluğunun tarih-i teşekkülü, hayatının bu büyük hadisesini yazarken canlı bazı şeyler göstereceği zannolunmuştu. Çünkü bu büyük zamanın ekser aktörlerini şahsen tanıdığı gibi Bismarck ve emsali bazı siyasiyyunun da mahrem-i esrarı idi; diğer taraftan Berlin hazain-i evrakının müdürü olmak sıfatıyla bütün bu hadisatın esrarı kendi elinde bulunuyordu. Hâlbuki bütün bu müsaadata rağmen on dokuzuncu asrın nısf-ı ahirindeki Almanya hayat-ı siyasiyesinin canlı bir levhasını tasvir edememiştir. O daima diplomatik ve münekkıt bir müverrih kalmıştır. Tarihin en güzel parçaları mesail-i azime-i siyasiye ve müzakerat-ı diplomasiyenin izah ve beyanını müştemel olan aksamıdır, mesela Schleswig-Holstein meselesi vuzuh ve maharet noktasından bir eser-i nefistir. Nitekim Danimarka ve Avusturya sefirleri de her türlü medh ü senanın fevkindedir. Fakat bu tasviratı muharririn muhakematından tecrit etmek lazım gelir. Çünkü o tamamen tarafgirane, Prusyalıdır. Fakat bütün tarihinde o zamanın Alman hayatıyla bir parça canlı bir levha, beşerî bir şey yoktur. Bu esere biraz hararet-i kalp, biraz heyecan-ı ruh lazımdı. Hâlbuki Sybel’de bunlar mefkuddur, o ser-ta-be-pa dimağıdır. Vakıa vakayi noktasından eseri bir eser-i hakikattir. Fakat hakikat beşeriye-i ulviyeden mahrum!

Sybel kitabının mukaddimesinde diyor ki: “Ben nasyonal-liberal efkârımı eserimin hiçbir tarafında gizlemedim.” Bu tarz hareket kendisinin felsefe-i tarihine pek muvafıktır. Sybel bir politikanın kıymetini neticesiyle muhakeme eden müverrihlerdendir. Prusya-Almanya ittihadını vücuda getirmeye muvaffak olduğundan On dokuzuncu asırda Almanya tarihi Prusya politikasına nispetle muhakeme olunmalıdır. Germany ittihadının iki aleti Prusya idaresi ve ordusudur: Biriyle, yani Zolfrain (زولفراین) ile Prusya’nın Almanya üzerindeki hüküm ve nüfuzunu tehiyye diğeriyle de meydan-ı muharebede şan ve şevketini ilan etti. Kral Kiyomi daha 1848’de istikbal için Prusya ordusunun lüzum-ı mükemmeliyetini söylemişti. İşte Sybel de bu fikri tarihinde ele alarak diyordu ki: “Prusya yaşamak için yürümeye mecburdur, adem-i hareket Prusya’nın ölümüdür. Schleswig-Holstein meselesinde esasen bunun Prusya için bir mesele-i

menfaat “ticaretinin mesele-i hayat yahut mematı” olduğunu kabul ediyor. Nitekim Avusturya-Prusya muharebesinin menabini de bu suretle anlatıyor: “İhtiyacat-ı milliye-i müstacele ile tezayüd eden hukuk-ı kadimiye'nin ihtilaf-ı zarurisi. Bundan tevellüt eden hukuk-ı kadimenin ihtilaf-ı zarurisi. Bundan tevellüt eden rahatsızlık gayr-ı kabil-i tahammül idi; payidar bir ifakat için kuvvetli bir buhran lazımdı... Bu tedavi-i maraz Almanya'nın sıhhat ve selameti namına yapıldı.”

1870 Muharebesinin de böyle zaruri olduğunu söylüyor (Bu muharebeyi ki muhaberatında yirmi seneden beri beklediğini itiraf ediyor!) bu esasen hayat-ı tarihiyenin mübarezat-ı zaruriyesinden biriydi. Felsefe-i tarihiyesine sadık kalan Prusya muharebatını zannedersiniz ki Mommsen'nin Roma Tarihi'nde yaptığı gibi Darwin kanunuyla mazur ve haklı göstermeye çalışacaktır. Hayır, Stein'in bu netice-i mantikiyesine kadar gitmekten ihtiraz ve nefret ediyor. İşte bunun içindir ki bu üç muharebenin menabini izaha başladığı vakit mesuliyeti nöbetle Danimarkalıların, Avusturyalıların, Fransızların üzerine atmaya cehdediyor. Sybel'in beyazı siyah, siyahı beyaz göstermekteki sanatından evvelce bahsetmiştik. İşte Bismarck politikasını da bu suretle tebriyeye çalışıyor. Bismarck'ın deha-yı siyasisine hayran olarak diyordu ki: “Binlerle adamların bütün mevcudiyetleri müddetince lâ-yetegayyer kavaid-i esasiyeden addettikleri serbesti-i mübadele ve usul-i himaye, serbesti-i edyan ve usul-i meratibe... gibi şeyler onun nazarında Prusya'nın azimet ve refahiyeti için hal ve zamana göre kullanılan iyi yahut fena vesait-i icraattan başka bir şey değildi. Bismarck menfaat-i devlet namına her şeyi feda eden siyasiyyundandır.

Sybel Almanların dükalıklar umuruna müdahalelerini haklı göstermek için istiane edilen iki meseleyi, mesele-i siyasiye ve kanuniyeyi kemal-i ihtimamla tetkik ederken Prusya'nın teşebbüsatını muvafık adalet göstermek istiyor!... Hakikat-i halde bütün bu münakaşat-ı hukukiye mahza temaşageranı aldatmak için mürettepti. Central Rovaun alenen “Dükalıklar meselesi bir mesele-i hukukiye değil bir kuvvet işidir ve bu kuvvete biz malikiz.” demekten çekinmiyordu. Ve Prusya'da bütün fırka-i askeriye aynı sözü tekrar ediyorlardı. Bismarck ise bir taraftan Danimarka'yı mukavemete sevk, diğer taraftan da

Avusturya'nın tereddüdünü izale için feci bir muzhike oynuyordu. Zaten o daha 1862 senesinde Danimarka meselesinin ancak harp ile hallolunabileceğini yazmıştı. Sybel'in eserinde bunların hiçbirisi görünmüyor. Bu müverrih için Prusya ancak kendi menafini taht-ı tehlikede bırakan bir intizamsızlığa netice vermek için müdahaleye mecbur olmuştur. Danimarka meselesinin neticesi olan Avusturya ve Prusya arasındaki münasebat-ı siyasiyenin inkıtında da Sybel Prusya hükümetinin haksızlığını kabul etmiyor. Prusya donanmasının Avusturya'ya verdiği teminata rağmen Kiel Limanını zaptetmesine pek tabii görerek bağırıyor: "Başka ne yapmasını istiyordunuz? Avusturya'nın mevki-i coğrafisi hasebiyle bu limandan intifa' edememesi Prusya'nın da onu kullanmaması için [139] bir sebep midir?" 1865 sonbaharında üçüncü Napolyon Biyariç'de bulunurken Bismarck'ın da defaten oraya azimetî İmparatorun amalini anlamadan ziyade muhtell olan sıhhatinin tedavisi için olduğuna bizi Sybel temin ediyor!

Muharebeden sonra Prusya'nın Hannover ile Hessen'i zamime-i memalik etmesinin sebebi de Almanların işlerine budalaca müdahale eden Fransa'yı tedip içindir. Bunu izah eden parça nakledilmek zahmetine değer. İşte: "Prusya'nın muharebeye teşebbüsü ancak Almanya heyet-i müctemiasını ıslah maksadına matuftu; kendisinde tevsi-i arazi fikri asla yoktu. Napolyon Almanya ittihadına muhalefetiyle Bismarck'ı Prusya'nın kuvvet ve nüfuzunu tezyit ve Almanların menabini müdafaaya mecbur etmiştir!" Bir avukat bu nev' delaile müracaat eder ise anlamalıdır ki davası batıldır.

Bir mesele-i tarihiye olan 1870 Muharebesinin menabini Sybel esastan tetkik etmek istediğinden koca bir cildin nısfını bu meselenin halline hasretmiştir. Fakat bütün bu ihtimamat ve mezahime rağmen insan okuduktan sonra meselenin ileri gittiğinden şüphe ediyor. Evvela şurasını kabul etmelidir ki bu muharebenin esbab-ı baidesini tayin etmek çok güçtür. Sybel'in zannettiği gibi bu esbabın biri Sadova için Üçüncü Napolyon'un bütün muzafferiyatını husufa uğratan bu parlak muzafferiyet Fransızların hissettikleri haset ve gıpta mıdır? Şu halde bunun hangi nev' Fransızlar olduğunu tayin etmelidir. Bunlar elbette her vakit Fransa'yı Prusya'yı vikaye eden mütefekkirin ve liberaller değildir. Başka yerlerde cereyan

eden vukuata daima lakayt duran kitle-i nas hiç değildi. Bunlar fırka-i askeriye ve fırka-i ruhbaniyeden başkası olamaz. Fakat bunların Fransızlar miyanında derece-i ehemmiyeti ne kadardı?

Hakikat-i hal şudur ki Prusya'nın Danimarka ve Avrupa'ya karşı muvaffakiyet-i askeriyesi üzerine Almanya ittihadını itmam için Fransızlarla muharebe etmek fikri Bismarck'ın zihninde katiyen yerleşmişti. Bunun için milletin menabi-i askeriyesini tezyide ve teslihat ve techizatını tevsie son derecede çalışıyordu. 1896'da afak-ı siyasiyede bir fırtına tevlidine pek müsait muzlim bulutlar tahaşşüt etmişti: Leopoldo de Hohenzollern'in İspanya tahtına namzetliği şayiası devrana başlamıştı. Bu Hohenzollern'in namzetliği Madrid'den yahut Berlin'den neşet edip etmediği anlaşılmak için şimdiye kadar pek çok sözler söylendi; fakat neşriyat ve ifşaat-ı ahire vazıhan gösteriyor ki [140] namzetlik Bismarck tarafından Napolyon'a karşı kurulmuş bir tuzaktı. Bunu Sybel kabul etmiyor. Bismarck'ın bu meselede ne kadar halisane hareket ettiğini buhranın safahat-ı selasesi namıyla tevsim edildiği hikâyede göstermeye gayret ediyor: 1.-Ransez'in Bismarck'ı ziyareti; 2.-Bismarck'ın pirim ve namzedin pederi Parnes Antova'nla müzakere-i muzaafı; 3.-Emmes telgrafi.

Ransez'in ziyaretinden maksat ne olduğu malumdur, Hohenzollern namzetliğini ifşa eden Salazar risalesinin neşrinden iki ay sonra o zaman Viyana'da bulunan İspanya'nın Berlin sefir-i sabıkı Ransez Berlin'e gelerek Bismarck'la hafiyen birkaç defa mülakat etmişti. Sybel'in tasdik ettiği bu mülakatta Hohenzollern namzetliği meselesinin katiyen mevzuubahis olduğu karin-i ihtimal bir şey midir? Bu sözünü ispat için Sybel kanaat-ı zatiyesinden başka hiçbir delil irae edemiyor. Hâlbuki Berlin diplomasi âlemin fikri de böyle değildi. Hohenzollern namzetliğinin işâasından sonra bu gayr-ı memul ziyaret diplomatlara muzlim ve meşkûk görünüyordu. Bu dedikodulardan kuşkulanan Fransa Benedict'iyi Bismarck'dan izahat talebine memur etti. Bismarck bu meselenin kendisince meçhul olduğu, bunun için İspanyollara müracaat lazım geleceği ve bunun gibi birtakım cevaplarla Benedict'iyi iğfale çalıştı. Hâlbuki Parnes Leopoldo'n namzetliği kendisiyle Perim ve Salazar arasında tertip

olunmuştu. Temmuzun sekizinci akşamı Benedict'i Emmes'e muvasalat etti. Memuriyeti pek katiydi.

Hohenzollern Parnes'i kararından nukula davet etmesini Prusya Kralından talep etti. Kral Fransa sefirine cevabında bunun sarf-ı namzede aidiyetini söyledi, bununla beraber Kiyomi hafiyen Parnes'i vazgeçmeye davet etti. Bismarck tarafından teşvik edilen Leopoldo'un pederi Antoine 10 Temmuzda feragat edilemeyeceğini mutazammın bir cevap verdi. Benedict'inin ibramat-ı cedidesi üzerine Kiyomi hiddetlenmeye başladı. Fakat hiddeti öyle Bismarck'ın zannettiği gibi kat-ı münasebet derecesine gidecek kadar şedid değildi. 12 Temmuzda Bismarck münasebat-ı siyasiyenin takarrüb-i inkıtama o derece emindi ki askerin seferber hale konması için Emmes'e müteveccihen hareket etmişti. Fakat Berlin'e muvasalatlarında kralın Elaine Benedict ile müzakerede devam ettiği ve son haberlere nazaran Parnes Leopoldo'un namzetliğinden feragat edeceği anlaşıyordu. Bundan Bismarck pek ziyade müteessir olarak hatta istifasını vermeyi bile kararlaştırdı. 13 Temmuzda Kiyomi Leopoldo'un namzetliğinden vazgeçtiği haberi münderic bulunan Gareth de Koloni nüshasını Fransa sefirine tebliğ etti. Fakat Benedict hariciye nazırından aldığı emir mucibince bununla iktifa etmeyerek Kraldan istikbal için de teminat talep eyledi... Akşam saat beş buçukta kralın yaveri Radziwill Benedict'nin nezdine gelerek metbu-i müfahhamın bu meseleye dair münakaşat-ı cedideye girişmekten imtinânı ve yarın Kral Gonlance (غونلنجه) azimet etmeden evvel Emmes garında kendilerini selamlayabileceklerini tebliğ etti. Demek oluyor ki esasen Emmes'de ne muhakkar, ne de muhakkir vardı. Buradan işe Bismarck müdahale ediyor. 13 Temmuzda Ruev'nle Molinkie'yi yemeğe davet etmişti. Esnâ-yı taamda –beşi dokuz dakika geçerek- Emmes'den kendine şifreli bir telgraf geliyor ki bu telgrafta kral ile Benedict beyninde cereyan eden vukuat hikâye edildikten sonra eğer isterse telgrafi sufera-i Prusya matbuatına tebliğe mezun olduğu yazılıyordu. Bismarck telgrafi yekdiğerini müteakip üç defa okuduktan sonra Molinkie'den memleketin kuvâ-yı askeriyesi hakkında derece-i emniyetini sordu. Molinkie muharebeye hazır olduğunu söylemekle Bismarck yemek masasının yanındaki küçücük bir masaya oturarak telgrafi dördüncü olarak bir daha kemal-i dikkatle

okudu. Nihayet kurşun kalemini eline alıp 232 kelimedenden mürekkep bulunan telgrafi yüz kelimeye tenzil ve Fransızlar için hakaret-amiz bir şekle tebdil ederek sufera ve matbuata tebliğ etti. İşte bu telgraf ilan-ı harbi mucip oldu: Fransa meclis ve vükelası telgrafi okur okumaz hemen askerin seferber hale vazına karar vermişti.

Sybel bu telgraf için gayet sade-dilane bir surette diyor ki: “Bir ihtisar, bir sahtekârlık değildir.” Görülüyor ki Sybel’in bu son eserindeki muhakematı daha ziyade tarafgiranedir. Hatta tarafgirlik kendisini ifade-i hadisatta bile şaşırtıyor. Bu facianın büyük aktörleri hakkındaki tasviratı da pek adidir. Bunlar da eşhas-ı musavvirenin umk-ı tabiatını gösterecek hiçbir hatt-ı şahsi, hiçbir kelime-i zinde yoktur. Bismarck bile bir gün Radovic’i musavver parçayı mütalaa ettikten sonra “Müverrihin çizdiği şekilde bir Radovic asla mevcut olmamıştır.” diye bağırmıştır. Çünkü diplomatik mevâddle insanlar tanılamaz. Onların her günkü hayatlarına hulul edebilecek bir hasisa-i nadire lazımdır. Sybel bazı kuvâ-yı siyasiye tabayi-i esasiyenin miftahını vermeye kifayet eder zannında idi. Elvâh-ı tarihiyede daima keyfi bazı şeyler bulunacağını söyleyerek tasavire pek az ehemmiyet veriyordu. Kitabının mukaddimesinde yazıyor ki: “Bu hakikat-i tarihiyeyi bütün heyet-i mecmuasında irae edebilmek için romantik tesirat vücuda getirmekten feragat ediyorum.” Sybel muasırını üzerinde ancak bu suretle bir tesir-i şedid-i ika’ edeceğine iddia eyliyordu. Ve iddiasında pek haklı idi. Eseriyle memleketinde nasyonal-liberal efkâr-ı siyasiyesinin intişarına, zevk-i hakikatin ilkasına muvaffak olmuştur. Bunlar öyle hidemat-ı ciddiye ki Almanlar hiçbir vakit unutmamaya mecburdurlar. Çünkü Sybel onların hakikaten mürebbi-i siyasisidir. [141]

-İstanbul: 8 Nisan, 1317-

Ahmet Şuayp

Ahmet Şuayp, “Hayat ve Kitaplar 19: Alman Tarih-nüvislerinden Heinrich von Sybel”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 529, 19 Nisan 1317 [2 Mayıs 1901], s. 130-141.

HAYAT VE KİTAPLAR: 30

İNGİLİZ MEŞAHİR-İ MÜVERRİHİNİNDEN LORD MACHIAVELLI

Bu hafta size İngiltere'nin en büyük müverrihini, Machiavelli'yi takdim edeceğim. Şimdiye kadar nazariyat-ı tarihiye ve felsefiyelerini, efkâr-ı edebiyyelerini tetkik ettiğimiz esatize-i fikir ve kalem Fransız yahut Alman idi; bunların arasında bir İngiliz yoktur; hâlbuki sanatıyla, ticaretiyle, siyasetiyle bütün cihana hâkim olan İngilizlerin meşahirini de tanımalıyız. İki asırdan beri Fransa müfekkirin-i ciddiyesi memleketlerine şahsi ve ictimai bir beyne-i ahlâk için tesisi için Britanya'yı tetkik ediyorlar. Bu müdekkikin en meşhuru şüphesiz edib-i hakîm Hippolyte Taine'dir; ve biz de bu yeni zemin üzerinde sendelemek için en ziyade müşarün-ileyhin rehberliğinden istifade edeceğiz.

1

Machiavelli'nin tecarib-i tenkidiye ve tarihiyesi birtakım makalat-ı muntahabeden müteşekkildir. Bu tarz kitaplar pek hoştur; çünkü kari' cildi [339] yirmi sahife okuduktan sonra bırakabildiği gibi nihayetinden yahut ortasından da başlayıp okuyabilir. İsterse ona bir gazete, bir ruz-name gibi de muamele eder; filhakika bu bir fikrin ruz-namesidir... Saniyen tenevvü' mani'-i kelâldir: Bir sahifeden diğerine, Rönesanstan On dokuzuncu asra, Hindistan'dan İngiltere'ye geçebilirsiniz; bu değişiklik beklenilmeyen dakikalarda nazar-ı mütalaayı oyalayarak makbule geçer. Nihayet, bu nev' eserlerde müellif bilâ-ihitiyar boşboğazdır, hiçbir şey saklamaksızın hüviyetini bize gösterir; bu adeta teklifsiz bir muhaveredir. Machiavelli gibi İngiltere'nin en büyük müverrihiyle hem-dem olmak, onun daire-i mahremiyetine girmek ise arzu edilmeyecek bir şey değildir. [340] Bu asil ve muktedir fikrin men'-i teşekkülü tetkikten, meziyetini tenmiye ve idare eden melekâtı keşiften, ilim ve fazlını vücuda getiren taharriyyat ve tettebbuatı öğrenmekten, felsefe, din, hükümet, edebiyat hakkındaki mütalaatını bilmekten ve ne imiş ne olmuş, ne istiyor ve neye inanıyor... İşte bütün bu şeylere kesb-i vukuf etmekten kari' fevka'l-hadd memnun ve mahzuz olur.

Bir koltuğun içine gömülüp ayaklarınızı uzatarak kitabın yapraklarını çevirirken yavaş yavaş –ayniyle bir ressamın muşambası üzerinde olduğu gibi- müteharrik ve mütefekkir bir simanın teressümü görülür; bu çehre gittikçe vuzuh ve münevveriyet iktisap eder; hutût-ı muhtelifesi yekdiğerini tevzih ve tenvir eyler; muharrir artık önümüzde bizim için yaşıyor; bütün tefekküratının esbap ve umumiyetini hissediyor, ne diyeceğini daha söylemeden keşf ve istidlal ediyoruz; hulasa bütün safahat-ı mevcudiyet ve etvar-ı ifadesi her gün gördüğümüz bir adam kadar bize munistir; efkârı bizimkine tebdil ve tashih eder; tefekkür ü hayatımıza hulul eder. Kendisi binlerce fersah mesafede iken kitabı – ayrıldığı cismî kenar ufukta tersim eden ziya-yı mün’akis gibi- sima-i sahihini bizde temessül ettirir. İşte bir müellifin her türlü mevzu’ hakkındaki efkâr ve mütalaatını bildiren, bizi tefekküratının bütün aksamı arasında gezdiren, daha doğrusu o büyük dimağın içinde bize devr-i âlem ettiren bu nev’ kitapların letafeti bundan münbaistir.

Machiavelli felsefeye yalnız tatbikat noktasından ehemmiyet veriyor. Kendisi Bacon’ın tilmizidir ve onu bütün feylesofların fevkinde tutar; hakiki ilmin ondan başladığını, mütefekkirin-i kadimenin nazariyat-ı felsefiyeleri mûlaib-i fikriyeden başka bir şey olmadığını, iki bin seneden beri fikr-i beşer rah-ı dalalette sürüklenmekte iken yalnız Bacon’dan beri bir gaye-i hak ve hakikati keşfettiğini iddia ediyor. Bu gaye ise faidedir. İlimden maksat nazariyat değil, tatbikattır. Riyaziyatın mebni-i ileyhi beyhude bir merakı memnun etmek olmayıp belki say’-i beşeri tahfife-i hâdim makineler ihtira’, tabiatı taht-ı itaat ve teshire alabilmek için kuvveti tezyit etmek, hayatı daha emniyet-bahş, daha müsait, daha bahtiyar kılmaktır. İlm-i hey’âttan maksat ise hesabat-ı amike ve ilm-i tekvin-i âleme dair mütalaat-ı şairaneye zeminler, mevzular tedariki değil, coğrafyaya hizmet etmet, seyr-i sefaine rehber olmaktır. İlm-i teşrih ve ulûm-ı zoolojikiyeden maksat da tabiat-ı tezev (تعصو) üzerine belig-ane usuller vaz’ ve talim yahut enzar-ı umumiyeye hayvanatın bir tasnif-i musanna’nı arz ve teşhir etmek olmayıp belki cerrahın elini, tabibin nazar-ı nüfuz ve istidlalini doğruca sevk ve idare etmektir... Hulasa, bütün taharriyat ve tettebbuattan maksat âlâm ve ekdar-ı beşeriyeyi tenkis, nighestiyi (نیکهستی بی) tezyit, insanın şerait-i hazırasını

islahtır; kavanin-i nazariye tatbikat ve istimalat-ı ameliyeleri nispetinde kesb-i kuvvet eder; darü'l-istihzar ve hücre-i işigalin mesaisi ancak imalathanelere faide-bahş olmakla mazhar-ı mükâfat ve takdir olur; şecere-i ilim, esmâıyla takdir edilmelidir. Bir felsefe muhakeme olunmak istenirse tesirat ve netayicine atf-ı nazar olunmalıdır; bir feylesofun eseri kitapları değil belki imal ve icraatıdır. Bacon'dan evvelki feylesoflar muharrerat-ı latife, cümel-i hikemiyye, münakaşat-ı bî-nihaye, tahayyülat-ı bî-faide, desatir-i müteaddide vücuda getirerek dünyayı bulduklarından daha cahil, daha bedbaht, daha fena bir halde bırakmışlardır. Tarassudat ve tetkikat, tecarib ve keşfiyat, makineler, fabrika... Hâsılı bütün sanayiye tevlit eden Bacon'dır. O "Hayatı temdid, âlâmı tenkis, emrazı izale, toprağın kuvve-i inbatiesini tezyit eylemiş; simadan saikayı kaldırmış, zulmet-i leyli gündüzün bütün parlaklığıyla tenvir etmiş; [341] dirayet-i beşeri tevsî', hareketi tecil, mesafat-ı tayy ve izale etmiş; insanı a'mak-ı ebhare dalmaya, havada yükselmeye, hayvansız yürüyen arabalarla sath-ı arzda seyahat, fırtınaların şiddetine rağmen bir sürat-i berkiye ile hareket eden sefain üzerinde denizleri mürur eylemeye muktedir kılmıştır." Evvelkiler bütün kuvve-i irfanlarını, gayr-ı kabil-i hal muammaları hal, hayali birtakım tesavir-i imal etmeye; farziyattan farziyata çıkmaya, münasebetsizlikten münasebetsizliğe yuvarlanmaya sarf ederek kabil-i icra ve tatbik olan şeyi istihkâr ile kabil-i icra olmayanı vaat ediyorlar. Çünkü fikr-i beşerin hududunu tanımamak istedikleri gibi onun derece-i kuvvet ve iktidarını da bilmiyorlardı; hâlbuki Bacon kuvvet ve zaafımızı ölçerek hutuvat-ı acemize mesdûd olan yollardan bizi çevirdi; o, vakayı ve bunların kavaninini tanıdı, çünkü usul ve esaslarının asla tanımayacağına kani oldu; o, hakayık-ı azime ve netayic-i azime vücuda getirdi; çünkü mevadd-ı sagireyi tettebbu eylemek ve tecarib-i adiyeye üzerine müddet-i medide sarf-ı zihin etmek cesaret ve fatânetine malikti; o namdar ve kavi oldu; çünkü mütevazı ve faide-bahş olmaya tenezzül eyledi. Mukaddema ilm-i maddiyat bâlâ-pervâz-ânenen, idrakat-ı mevhûmeden müteşekkildi; hayat-ı ilmiyeden daima uzak durarak beşerin hâkimi olduğunu söylüyordu. Bugünkü ilm-i hakayık-ı meksubeye, daha büyük ümid-i keşfiyata, lâ-yenkati' tezayüt ve tevsî' eden bir nüfuza maliktir; çünkü hayat-ı ameliye serairine nüfuz ederek kendini hâdim-i beşer ilan etmiştir. İlim artık vazaif-i cedidesine inhisar etmeli; âlem gayr-i

mer'îye nüfuzu tecrübeden, bilinmeyecek şeyleri bilmeye çalış[ma]ktan vazgeçmelidir. O bizzat gaye değil belki bir vasıta; insan onun için yapılmamıştır, o insan için yapılmıştır; o tecarib için imal edilen pebl ve termometrelere benzer; bütün şan ve şerefi bütün liyakat ve meziyeti bütün vazife ve hizmeti bir alet olmaktır.

“Epiktetos’in bir tilmiziyle Bacon’ın bir tilmizi, iki hem-rah, birlikte, çiçek illetine musab bir şehre muvasalat ettiler. Bütün evleri mesdûd, vesait-i muhabereyi muattal, hastaları metruk, validini kemal-i teessür ve tedehhüşle çocuklarının üzerinde ağlar buldular. Stoisyen son derece mükedder ve meysus olan halka çiçek illetinde mûcib-i tehaşi bir şey olmadığını ve akli başında bir adam için hastalık, biçemsizlik, mevt, zıyâ’-i ehibba gibi şeylerin asla musabdan madud olamayacağını temine çalıştı. Bacon’ın şakirdi ise hemen neşterini çıkararak aşılamağa başladı. Yine bunlar bir sürü madencileri büyük bir dehşet içinde buldular: Mehlin gazatın işiali zavallılardan çoğunu işbaşında iken öldürdüğünden ber-hayat kalanlar mağaraya inmeye cesaret edemiyorlardı. Stoisyen onlara böyle bir kazanın adi bir (appro xenon)dan başka bir şey olmadığını temine gayret etti. –o nev’ güzel gülmelerin cahili olan refiki ise bir amenist lambası imaliyle iktifa eyledi. İşte felsefe-i nazariye ile felsefe-i ameliye arasındaki fark.”

Biz bu efkârı mevzuubahs edecek değiliz, onları takbih yahut takdir karie aittir; çünkü maksadımız bir şahsı tersim ve tecsım olup yoksa muhakeme etmek değildir; filhakika nazariyata karşı o kadar celi bir istihkâr ve tatbikat ile ve ameliyata karşı o derece şedit bir garam iraesinden daha ziyade şayan-ı dikkat bir şey olamaz; böyle bir temayül fikri İngiliz kavminin dehasına tamamen muvafıktır; İngiltere’de barometre henüz felsefi bir alet olmak üzere yâd ediliyor; hatta denilebilir ki felsefe orada meçhul bir şeydir. İngilizlerde muralist ve psikologlar görülürse de metafizisyenlere asla tesadûf olunamaz. Tesadûf olursa bile –mesela Mösyö Hamilton- o da metafiziğe karşı daima itminan-ı fikre malik görünmez; Alman feylesoflarını mahza olanları ret için okumuştur; felsefe-i nazariyeye boş dimağların bir garabeti gibi bakar; Hegel’in bazı nazariyat ve telakkiyyatından bahse kalkıştığı zaman mevzuun garabetinden dolayı

karilerinden taleb-i afva mecburiyet hissetmiştir. Politika, idare, harp, icraat hususlarınca pek muvafık olan maddi ve ameli İngilizler fen-i rakik-i menazıranın tecridatına, o gibi azimü'l-ihtişam mesalike ancak kadim Romalılar derecesinde layıktırlar. Mukaddema Cicero'da senatörlere Stoisyenlerin istintâcât-ı amike ve cesuranesini arz ve beyan ettiği vakit kendilerini sıktığından naşi afvlarını istirham ederdi.

Bu tabiatla olan adamların hoşuna giden şey felsefenin yalnız kısm-ı ahlâkisidir; çünkü bu da onlar gibi tamamen amelidir. Ve ef'âl ve icraattan maada bir şeyle iştilal etmez. Roma'da hikmetin bu kısmından başka bir şey tettebbu edilmiyordu; herkes bilir ki İngiliz felsefesinde de ahlâkın mevkii pek ziyade ve fevkalade mühimdir. Hodgson, Pierrot, Ferguson, Adam Smith, Bentham ve daha birçokları asr-ı ahiri vezaifimizi tespit ve tebeyyün eden kaide ile onları fiile çıkaran melekeye dair mübahasat ve münakaşat ile doldurdular; Machiavelli'nin tecaribi de bu temayül-i milli ve esasinin bir misal-i cedididir. Teracim-i ahvâle müteallik yazdığı şeyler birer tasvir olmaktan ziyade birer hükümdür. Şahs-ı vakanın iffet veya adem-i iffetinin derece-i sahihası, işte onun nazarında en mühim mesele budur; bütün diğer şeyleri buna tabi kılar; mevzuubahs ettiği şahsı daima kabahatsiz göstermek, mazur tutmak, itham yahut mahkum etmekle meşgul olur. Lord Clair'den, Darren Hastings'nden, Sir William Temple'dan, Edison'dan, her neden bahsederse etsin evvel-be-evvel kabahat yahut faziletlerinin miktar ve ehemmiyetini suret-i sahihada vezn ve mukayeseye ihtimam eder. Bir hikâyenin orta yerinde hikâye ettiği filin muvâfık-ı hak olup olmadığını tetkik için tevakkuf eyler; onu hukuk-ı mevzua ve hukuk-ı tabiiyyeye göre bir muralist ve bir Bacon-şinas gibi takdir eder; efkâr-ı umumiyeyi, maznunu muhit olan numune ve misalleri, tabi' olduğu kavaid-i esasiyeyi, aldığı terbiyeyi nazar-ı dikkatten geçirir, fikrini [342] hayat-ı adîyeden istihrac ettiği mukayesete, bütün milletlerin tarihine, bütün memalikin kavaninine istinat ettirir; o kadar vesaik, o kadar kat'î vakayi, o derece mukni-i muhakemat ityân ederken en iyi bir avukat bu hususlarda Machiavelli'yi numune-i imtisal ittihaz edebilir; ve nihayet i'tâ-yı hüküm ettiği zaman insan bir muhakeme-i cinayet reisinin kararını işitiyorum zanneder. Eğer bir zamanın mesela Restorasyon Devrinin

edebiyatını tahlil etmek isterse, onu muhakeme için kar'ın önünde bir heyet-i udûl teşkil eder; onu huzur-ı mahkemeye çıkararak ithamnamesini okur; sonra müdafilerini arz eder ki bunlarda o devrin hafif meşrepliğini, ahvâl-i bî-edebânesini mazur göstermeye çalışılmıştır; nihayet kendisi söze başlayıp arz edilen delailin mevzu-i meseleye kabil-i tatbik olmadığını, muharririn-i müttehemenin yalnız kelimat-ı gayr-ı münasibe istialiyle değil belki müstehcin ve nâ-layık birtakım şeyler iraesiyile de amden ahlâk-i umumiyei ifade ve daima fazâhatın hücnat ve menfuriyetini ref' ve setr ile fazileti istihfafa çalışmış olduklarını ispat eder. Denilebilir ki Machiavelli'nin tenkidi önünde meziyyatın, tabâyi'n, sunûf ve derecatın tenvi'i gaib olarak yalnız doğrularla günahkârlar ve aralarında bir hakem görülür.

Fransa'da tenkit daha ziyade müşabihdir. Orada umumiyetle bir adamın hayatı hikâye yahut tabiat-ı esasiyesi tersim edilmek istenildiği zaman bu hayat, bu tabiat-ı esasiye sırf resme yahut ilme ait bir mesele-i adiye gibi nazar-ı mütalaaya alınır. Kalbinin hayat-ı muhtelifesini, efkârının silsile-i irtibatını, ef'âl ve icraatının vücûb ve zaruriyetini irae ve teşrihten maada bir şey düşünülmez; çünkü maksat muhakeme değil, enzara irae ve kuvve-i mümeyyizeye tevdi ve tefhimdir. Bu nev' tenkidatta münekkit bir mütecessisten başka bir şey değildir. Piyer yahut Paul'un bir çapkın olması onun nazarında haiz-i ehemmiyet olamaz; çünkü bu muasırının fiil ve eseridir. Münekkit ona karşı nefret ve istikrah nevinden bir şey hissetmez, bu gibi hissiyatı tarihin kapısında bırakmıştır; o bir ruhun bir kanun-ı muine göre bir muhit-i kati ve sabit-i dâhilinde, ihtirasat-ı beşeriyenin bütün tenv'iyle bu ihtirasatın tevsii ve inkişaf-ı haricisi üzerine insanın beniyye-i akliyesi, terkiib-i dâhilîsi tarafından icra edilen tesirâtı bütün revâbıt ve levâhikiyle sarîh ve amik bir surette görmekten pek ziyade zevk-yab olur.

Ahlâkla o kadar çok, felsefe ile bu kadar az iştilal edilen bir memlekette din kuvvetlidir. Machiavelli ziyadesiyle küşade ve azade bir fikre malikiyetle beraber Protestan'dır. Bazı kere Katoliklik hakkında İngilizlerin besledikleri efkâr ve mu'tekadâtı muhafaza ettiği görülür. Malumdur ki papalık İngiltere'de bir putperestlik, kader ve haysiyeti muhal bir esaret gibi addedilir ve papanın

umur-ı müzehhebiyeye müteallik beyannameleri intişar ettikçe orada daima mu'cib-i heyecan olur. Bazı icabat ve ilcâât-ı siyasiye Protestanlığı liberte ile müttetik gösterdiği halde Katolikliği despotizmin muavini gibi telakki ettirdiğinden İngilizlerin nazarında birincisi ne derece muhterem ve mukaddes ise ikincisi o derece muhakkardır. Vaktiyle ihtirasat-ı siyasiye mütekadat-ı diniyeyi alevlendirmiş, Protestanlık fırka-yi muzaffere ile Katoliklik de düşman-ı mağlupla karışmıştı. Bu fikr-i mübarezat-ı netice-pezir olduktan sonra da payidar kaldı; İngiltere Protestanları Katolik nazariyatına karşı Fransa Katoliklerinin Protestan nazariyatı hakkında besledikleri bî-terafîliğe asla malik değillerdir.

Fakat bu İngiliz efkârı Machiavelli'de –adalete olan muhabbet-i şedidesi sebebiyle- mutedildir. Bütün İngilizlerin huzur-ı kanunda müsavi olmasını, meslek ve müzehhibin mani-i müsavat olmamasını, Katoliklerin, Musevilerin de Lutheriyyenler, Anglikanlar, Calvinistler gibi parlamentoya duhullerini talep eder. İngiltere'de hükümetin umur-ı müzehhibiyeye müdahalesini bir şiddet-i belagat, bir mebzuliyet vesaik, emsalsiz bir kuvve-i muhakeme ve istidlal ile reddeyleyler. Esas meseleyi bütün fikirlere munis kılar; vesaik ve emsilesini hayat-ı âdiyenin en malum vakayinden alır; tacire, burjuvaziye, sanatkâra, âlime, herkese hitap eder. İrae ve ispat etmek istediği hakikati hiç kimsenin kabulden imtina edemeyeceği hakayık-ı ma'lûme ve mahremeye rabt eyler. Adem-i taassup hakkında ders almak arzu edenler aradıklarını Machiavelli'nin asarında bulabilirler.

Adalet bu muhabbet politika umurunda Liberte'den bahsolunduğu zaman bir ihtiras oluyor; çünkü Machiavelli'de en hassas nokta burasıdır, ne zaman buraya temas edilirse muharririn kalbine dokunulmuş olur. Onda bu his-i ibtidaları saika-i menfaatle teyakkuz ediyor; o bunu efradın hukuk-ı tasarrufiyesine, refah ve saadetine, hayatına zamin-i yegâne addederek seviyor; sonra araya nahvet giriyor ve insaniyetin kâfil-i şeref ve şanı olan bu hisse bir hiss-i iftihar ve igtirar ile rabt-ı kalp ediyor; nihayet vatanperver olmak itibariyle de onu seviyor, çünkü o butûn-ı sabıkanın bir miras-ı mukaddesidir; çünkü iki yüz seneden beri yekdiğerini müteakip namuskâr ve büyük adamlar onu her nev' tecavüzat ve tarizata karşı müdafaa etmişler, bütün avarız ve mehalikten

kurtarmışlardır; çünkü o İngiltere'nin izz ü ikbal ve ihtişamının yegâne üstatgahıdır. Her kim ona taarruz ederse derhal Machiavelli'nin nefret ve adavetine uğrar. Meram ve ihtiyar-ı beşere karşı her türlü tecavüz zatına ait bir hakaret gibi kendisini mecruh eder. Hele İngiltere'nin revalusyon tarihinden bahsettiği zaman artık bir müverrih gibi değil bir muasır gibi idare-i lisan eyler. Sanki bizzat kendisi için [343] bast-ı müdafaat ediyormuş, sanki Uzun Parlametonun azasından imiş de pim (پیم) ve daha mepduni (مپدونی) tevkif için gönderilen askerlerin tüfek ve kılıç seslerini kapıda işitiyormuş gibidir. Mösyö Gizu da aynı tarihi yazmıştır; fakat kitabında bir feylesofun hükm-i müsterihanesi, heyecan-ı bî-tarafânesi görülür. O estrafor yahu şarlık icraatını asla mahkûm etmez, onları izah ve ifade eder; estrafordda kesr-i mevani ve infaz-ı hüküm için doğduğunu hisseden tabiat-ı muntazama da deha-yı mütehakkımaneyi, kendini zebun eden hukuk yahut kanuna karşı ona kabil-i mukavemet temayül-i asiyanı göstermek ister; Şarl'da kraliyete itaat-ı fitriyeyi, hukuk-ı ilahiyeye itikat ve itimadı irae eyler. Şu halde Şarl ile parlametonun mübarezesinde iki nazariyenin mübarezesinden başka bir şey göremezsiniz; bir davanın hakimleri değil bir facianın seyircileri mevkiinde bulunursunuz. Machiavelli'de ise vak'a-i tahkikat-ı evveliyeye pîş-i enzar-ı gözde icra olunan bir davadır. İşte bir aralık kendisinin de müdahale ettiği görülür. Hikayesi en cazip, en sert, en müdellel bir iddianamedir. Estraforun mahkûmiyetini tasvip ve Cromwell'e hayran oluyor; Protestanların tabiatını metihte itra, Hampden'i ve Washington'la hem-ayar addetmek derecelerinde sena eyliyor, en müthiş bu ki hükümlerinin her biri rivayat ve sevâbık-ı tarihiye, istidlâlât ve vesaik-i mukanna' ile muhikk ve musîb gösterilmiştir. [345]

-Mabadı var-

Ahmet Şuayp

Ahmet Şuayp, "Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli", *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 542, 19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901], s. 339-345.

HAYAT VE KİTAPLAR: 30

İNGİLİZ MEŞAHİR-İ MÜVERRİHİNİNDEN LORD MACHIAVELLI

(Geçen haftadan mabat)

2

Machiavelli’de en evvel nazar-ı dikkati celbeden şey fikrinin derece-i nihayede metanetidir. Her ne söylerse şayan-ı hayret bir kuvvet, bir hüküm ve nüfuz ile ispat eder. İnsan kendisini takip ederken rehberinin tarık-i müstakimden asla inhiraf etmeyeceğinden hemen emin olur. Bazı delail-i istiâre ederse evvel-be-evvel istişhâd ettiği muharrirlerin sıhhat ve zekâlarını mukayeseye, eser-i ihmal vesaika-i tarafgiriyle yaptıkları hatayâtı tashihe çalışır. Bir hüküm verdiği vakit onu en katı vakayi, en vazih ve münevver kavâit, en basit, en rabitalı istidlalat üzerine istinat ettirir. Eğer bir mütalaa ve mülâhaza serdine-i bed’ ederse kendisini bir istitrat içinde kaybetmez; takip ettiği maksat daima gözlerinin önündedir; oraya en emin, en doğru tarikten yürür. Mütalaat-ı umumiyeğe yükseldiği zamanlarda da ta’minin bilaistisna bütün derecatına hatve-be-hatve çıktığı görülür; her dakika üzerinde yürüdüğü zemini istiknâh eder; vakayie ne bir şey ilave ne de ondan bir şey hafzeyler; her şeyden evvel bütün tekayyüdat ve bütün taharriyat ile hakikat-i sahihaya zafer-yab olmak ister. Her neviden bî-nihaye-i tafsilat ve teferruata vakıf, her derece ve her sınıftan lâ-yuadd efkâr-ı felsefiyeye maliktir. Muhakemesiz, delilsiz hiçbir şeye inanmadığı hiss olunur. Eğer teklif ettiği nikat-ı nazardan yahut arz ettiği vakayiden birisi cây-i iştibah görülecek olsa derhal vesaik-i kat’iye ve delail-i mukanna’ serdine başlar. Fransızlar [354] ve Almanlar kavanin-i tarihiye namı altında, farziyat ve hadisat-ı müsbete ismi tahtında şüpheli fikarat-ı nadire istimâ’ ve kabule alışıktır. Oralarda mesalik-i mütenevvvia hemen her gün yekdiğerini millî eder. İşte bunun içindir ki İngilizler Fransızları hafif meşrep ve Almanları hülya-perver olmakla itham ederler. Machiavelli ulûm-ı ahlâkiyeye öyle bir fikr-i basiret ve ihtiyat, öyle bir ihtiyac-ı hakikat sokmuştur ki bu, Bacon’dan beri terakkiyat-ı ulûm hususunda

İngiliz kavminin gösterdiği liyakat ve kudretin delailinden biridir. Vakıa burada sanat ve hüsn kaybediyor, lakin hakikat ve katiyet kazanıyor.

Machiavelli’de meziyet-i ispat, tafsil ve teşrih iktidarıyla kesb-i kuvvet ve vüs’at etmiştir. O en serkeş fikirlere itminan getirdiği gibi, en dikkatsiz nazarları da ziya-yı vuzuh ve hakikatle tenvir eyler; ikna ettiği kadar mükemmel irae eder; şüpheli noktalar üzerine ne kadar katiyet îsâr ederse karanlık meseleler üzerine de o derece bedahet saçar. Onu anlamak mümkün değildir; mevzuubahs ettiği maddeyi itirafıyla ihata eder; onu her cihetinden, her tarafından evirip çevirerek muayene ve tetkik eyler. Zannolunur ki bütün temaşâyâtla ayrı ayrı iştigal ve herkese birer birer izah-ı meram etmeyi; her fikrin derece-i iktidar ve seviye-i irfanını hesap ile mütalaatını her biri için başka bir şekl-i münasip altında arz ve teşrih eylemeyi düşünür; sıra ile hepimizi elimizden tutarak tayin ve işaret ettiği maksada doğru götürür. Kendisi bizim seviyemize, mertebe-i fikriyemize tenezzül eder; en hafif bir zahmetten bizi esirger; sonra alır her adımda yolumuzu düzelterek asla yokuşu hissettirmeksizin sanki bir sahrada kat’ı mesafe eder gibi suhuletle yürüttükten sonra tepenin üzerine çıkarır. Mevzu’ muğlak olduğu zaman bir kere söylemekle iktifa etmez; bir ikinci, sonra bir üçüncü defa daha anlatır; her tarafı ziyaya gark eder; bu hezimat-i münevvereyi tarihin her kısmında arar. Şurası şayan-ı hayrettir ki Machiavelli’nin verdiği tafsilat hiç ondan değildir. İnsan onları okurken pek tabii bulur; o mebzuliyet-i vuzuhtan, o temevvücât-ı ziyâiyyeden mahzûz kalır. Üslup sahih, cem’-i azdad-ı efkâr, mütenasip terakib-i kelam, müessir ve müekkid-i hulasat, silsile-i muntazama-i efkâr, mukayesat-ı mütetebbi’e, heyet-i mecmuada hüsn-i insicam... Muharreratının hiçbir fikri, hiçbir cümlesi yoktur ki hatipliğe has olan ihtiyac-ı izah ile parlamasın. Machiavelli parlamento azasındandı ve o kadar güzel irad-ı nutuk ederdi ki kendisini yalnız işitmek zevki için dinleyenler olurdu. İşte bu emsalsiz vuzuhun sebebi ihtimal ki kürsü-i hitabetle olan şiddet-i ünsiyetidir. Büyük bir meclisi ikna için bütün azalarına hitap etmek lazımdır; dalgın ve yorgun adamların nazar-ı dikkatini celp ve muhafaza onları her nev’ tabbdan vakaiyeye tevakkuf eder. Huzzar söylenen şeyi derece-i kâfiyede anlamış olmak için çok anlamalıdır. Halka hitap etmek, efkârı umumun anlayacağı seviyeye

getirmek, hakikati bazı müteferrikin ile birlikte ârâm-güzin olduğu mevki-i muallâdan halkın arasına tenzil etmek, onu efkâr-ı âdiye derekesine indirmektir ki böyle yapılmazsa halk onu daima pek uzak ve daima kendi fikir ve nazarının fevkinde müşahede edecektir. Binaenaleyh büyük hatipler yazmaya razı oldukları zaman en büyük, en kuvvetli muharrirlerden oluverirler; onlar felsefeyi herkesin anlayacağı bir şekle sokarlar, mefkûreleri aynı tabakaya çıkararak sanki nev’-i beşerin irfan-ı zekasını tevsi’ ederler. Ciceron’un elleri arasında Stoisyenlerin akaidi, akademisyenlerin rakik münazaratı bütün pürüzlerini, dikenlerini kaybetmiştir; Yunanlıların ince ve derin istidlâlâtı ıtrâd ve suhulet kesbeder; felsefenin mesail-i müşkülesi harc-ı âlem olur. Mösyö Thiers tarihi ile en muğlâk gavâmız-ı maliyeyi herkese tefhim etmiştir; şu halde köşe başındaki bir komisyoncuya ilm-i iktisat dersi vermek istese idi anlatacağı şüphesizdi. Bugün mektep şakirdanı Guizot’nun “Tarih-i Medeniyet”ini pek güzel okuyup anlıyorlar.

Bu meleke-i ispat ve izah muharriri ekseriya unf ve şiddete düşüyor. Hepsi yalnız bir maksada doğru yürüyen bu toplu ve müteaddid muhakemat ve mütalaat, her dakika kaleminin ucuna gelen bu darabât mükerrere-i mantikiye hasmı sarsar ve üslubuna bir hararet ve ihtiras verir. Machiavelli’nin belagati derecesinde cazip bir belagate pek ender tesadüf edilir. O, nefha-i hatibaneye maliktir. Bütün cümlelerinde bir makam, bir şive vardır; hissedilir ki efkârı idare etmek istiyor ve mukavemet görmekten hiddetleniyor; mübahase ederken kavga ediyor. Kitaplarında kuvvet-i münazara daima kariî yakalayıp sürükler; o bir hareket-i mütesavie, bir kudret-i mütezayide ile, bir hatt-ı müstakim üzerinde, aynıyla Amerika’nın bir seli kadar şedit, bir deniz kadar vasi’ olan enhar-ı cesimesi gibi ilerler. Bu mebzuliyet-i fikir ve üslup, bu kesret-i izahat, bu kütle-i azime-i efkâr ve vakayı yuvarlana yuvarlana, dâhili ihtiras ile daima ileriye atıla atıla yolu üzerindeki bütün itirazatı sürükleyip götürür. Denilebilir ki İkinci Jack tarihi ses asla kısılmaksızın bir nefeste telaffuz edilmiş iki ciltten mürekkep bir nutuktur.

Bunda ibtida-i teaddi ve adem-i hoşnudu imâratı tasvir ediliyor; sonra bu, büyüyor, tevsi’ ediyor; nihayet hadise-i malûme vukua geliyor. Belagat-ı

hakikiye, muhakemat ve mütalaatı işte böyle heyecanla itmamdır ki bu sayede ve hiddet-i ihtirasla ve hiddet-i hadisat husule gelerek hareket ve teselsül-i efkâr ile hareket ve teselsül-i vakayii [355] terk eder. Bu tabiatın taklid-i hakikisidir; sarf-ı tahlilden daha mükemmeldir; mevcudatı ihya eder. Mevzuubahs ettiği mesele ne olursa olsun, iktisat, ahlâk, felsefe, edebiyat, tarih Machiavelli mevzuuna karşı daima hal-i ihtirasdadır. Öyle ruhlı ve metin bir tarz-ı ifadesi var ki bütün mukavematı kesr eder; karie öyle bir mevkib-i azim vesaik, o kadar meşru', o kadar celi bir hüküm ve nüfuz, o derece kuvvetli bir hamle ile takarrüp ediyor ki artık ona mukavemet imkânı düşünülemiyor.

Bütün bu mevâhib hutabada mevcuttur: Bunun hepsini derecat-ı muhtelif üzerine Ciceron ve Tenny –Leve, Bourdieu ve Bossoine, Fox ve Burcke gibi adamlar da buluruz. Bu güzel ve metin fikirler yekdiğerleriyle bir aile-i tabiiyye teşkil ederler. Başlıca saffet-i mümeyyizeleri; -bir merdivenin her kademesine yekdiğerini müteakip basarak çıkıldığı gibi- efkâr-ı hususiyeden efkâr-ı umumiyye kemal-i ittîrâd ve intizamla geçmek meziyetine malik olmalarıdır... Fransa ve Roma'da, Latin ırklarında ve bilhassa on yedinci asırda hutaba asil ve zarif gelmeler ortasında, yahut mülâhazat-ı umumiye arasında, salon ve akademi üslubu ile daima yükseklerde dolaşmayı severlerdi; vakay-i-i sagireye, tafsilat ve teferruat-ı mevsûkaya inmezlerdi. İrae ve teşrihten maada müdafaa etmekten de mahzuz idiler. Bu noktada Machiavelli onlardan ayrılır. Onun nazarında bir vaka-i mahsusiye bir mütalaa-i umumiyyeden ziyade efkârı teshir eder. İnsanlara sahih ve canlı bir fikir vermek için onlara tecrübe-i zatiyelerini ihtar lazımdır. Mesela bir fırtınayı anlatmak için yegâne vasıta gözleriyle görmüş, kulaklarıyla işitmiş ve binaenaleyh kuvve-i hafızalarına yerleşmiş olan borayı onlara tahattur ettirmelidir. Machiavelli üslubunda Bacon ve Locke'un felsefesini tatbik eder; o da onlar gibi her fikrin başlangıcı tahassüs olduğuna kanidir. Her mütalaa ve muhakeme-i müşevveşenin, her istidlalın istinat ettiği şey daima bazı vakay-i-i hususiyedir. Efkarıda olduğu gibi bir nazariye-i ilmiyede de keyfiyet böyledir. Uzun uzadı hesabatın, desatir-i cebriyenin, istintâcât-ı dakikanın fevkinde parmağınızla size tutturulan iki yahut üç tecrübe-i mahsusa, iki yahut üç vaka vardır ki bir makinenin içinde bir çarh, canlı bir vücut üzerinde teşrih bıçağının

bir yarası, bir madde-i mâyi’ede gayr-ı me’mûl bir renk gibidir. Bunlar “kat’i numune”lerdir. Nazariyenin bütün ruhunu, vesikanın bütün kuvvetini havidir. Hakikat burada kabuğunun içinde bir ceviz gibidir; münakaşat-ı met’abe ve musannaa cevizi kabuğundan çıkartmaktan başka esasa bir şey ilave etmez. İşte bunun içindir ki güzelce ispat-ı meram edilmek istenilirse her şeyden evvel bu numuneleri göstermeli, onları kari için mer’î ve kabul tamamen bir hale getirmelidir. Fakat bunları kelimat ile irae müşküldür; zira kelimat eşya değildir. Muharririn menba’-ı yegânesi eşyayı enzara koyan kelimatı kullanmaktır. Bunun için karin tetkikat ve tarassudât-ı zatiyesine müracaat, tecarib-i şahsiyesinden istiane, ona gösterilen mevad-ı mechuleyi her gün gördüğü mevad-ı maluma ile mukayese, hadisat-ı kadimeyi hadisat-ı muasıraya takrip etmek lazımdır. İngiltere’nin bütün vakay-i maziye ve hazırası, sokakları, bahçeleri, sekenesi, mevâki’-i tabiyesi Machiavelli’nin piş-i enzarındadır. Hep bu hatıрата müracaat eder; onları tesavir ve ihsâiyyât ile daha kat’î bir şekle sokar, elvan ve evsafı kaydeder. Tesaviri hem bir ressama hem de bir coğrafya [356] mütehassısına layık mertebe-i bâlâ-terîndedir. Burcke’yi, bu büyük hatibi, bakınız nasıl tasvir ediyor:

“Burcke bir insana mazide, istikbalde, eşya-i baîde de ve eşya-i hayaliyede yaşatmak istidadını bahşeden melekenin en yüksek derecesine malikti. Hint ve sekenesi onun için ekser İngilizlerde olduğu gibi birtakım esami ve tecridattan ibaret olmayıp belki hakiki bir memleket ve hakiki adamlardı. Yakıcı güneş, hindistancevizi ve hurma ağaçlarının tenebbüt-i garibi, pirinç tarlası, su hazinesi, gölgelerine köylülerin iltica ettiği Çin İmparatorluğu kadar müsinn, cesim ve mühim ağaçlar, köylünün başaktan mamul çanisi, derununda imamın kibleye müteveccihen eda-i salât ettiği camiin Arapkâri enfes ve rengin nukûş ve tenzinatı, tabllar ve bayraklar, başında destisi nehrin basamaklarından inen dilber kız, siyah simalar, uzun sakallar, Râfızîlerin sarı sargıları, sarıklar, mütemevvec ve müteharrik elbiseler, baltalar ve mütenevvi’ silahlar, üzerlerinde süslü köşkleriyle filler bütün bu teferruat onun için hayatını aralarında geçirdiği şeylerden farksızdı. Hint heyet-i mecmuasıyla, hükümdar saraylarından Kıptilerin rekz-i hiyâm ettikleri bataklıklara, bayi ve müşterilerle leb-a-leb olan ve aynıyla

bir arı kovanı gibi vızıldayan pazarlardan sırtlan ve kaplanlarla dolup taşan muzlim ve vahşi ormanlara kadar her şey piş-i nazar ve fikrinde idi.”

Machiavelli'nin meziyyat-ı tahririye ve tenkidiyesinin aksam-ı sairesi daha ziyade İngilizlere has bir tarzdadır. Eli gayet sert ve ağırdır; birisine vurduğu zaman onu tepeler. En büyük bir müverrihi, en meşhur bir şairi o derece tahkire boğar, o derece hırpalar ki tutulacak bir yerini bırakmaz. Bu muameleyi yalnız ber-hayat olanlara değil ölümlere de yapar. İstihza ettiği vakitte de vakar ve ciddiyetini muhafaza eder. Zaten memleketinin hemen bütün muharrirleri böyledir. Nekre-gûluk onlarca bir tür müdebdeb ve resmi ile derece-i nihayede mudhik şeyler söylemek, ve sami'in gülmekten kırıldıkları halde yine üslub-ı zarif ve asılaneyi muhafaza etmekten ibarettir. İstihza, hiciv, en acı latifeler İngilizlerin mutadıdır: Onlar tırmaladıkları zaman yırtarlar.

Machiavelli bir âlim, bir hatip, bir mütefekkir, bir arif olduktan maada şairdir de. Bunun için mutlaka “Kadim Roma Şarkıları” unvanlı eserini mütalaaya hacet yoktur, kuvve-i muhayyilesinin hurûşa geldiği parlak cümlelerinden bir ikisini okumak da kifayet eder: [357]

“Aristo bize bir peri hikâye ediyor ki tabiatının esrarengiz bir ilcasıyla bazı mevâsimde çirkin ve zehirli bir yılan şekli altında görünmeye mahkûm olmuştu. Tebdil-i şekil ettiği zamanlarda ona suimuamele edenler insanlara bezlettiği avâtıf-ı bî-nihayeden ebediyen mahrum kalırlardı. Fakat şekl-i menfuruna rağmen merhamet ve himaye gösterenler, bin müddet sonra şekl-i tabisi olan heyet-i latife ve semaviyesiyle izhar-ı vücut ederek her yerde onları takip eder. Bütün arzularını is'âf eyler, meskenlerini servet ve sâ mân ile doldurur, onları muhabbette bahtiyar ve muharebede muvaffak kıları. Bu yeri Liberte namı verilen şeydir. Bazı kere mütekerrih bir zâhif şeklini alır; yerde sürünür, ısıklık çalar, sokar, bedbaht o kimselerdir ki tiksinierek onu ezmeye kalkışır ve bahtiyardır o adamlar ki bu muhavvef ve muhakkir şekli altında onu hüsn-i kabule cesaret ettikleri için nihayet hengâm-ı şan ve şerefinde onun tarafından mazhar-ı mükafat olurlar.”

İşte bu meziyyat ile mücehhez bulunan Machiavelli nihayet İngiltere tarihine takarrüble efkâr-ı siyasiyesine, üslubuna, ihtirasına, ilmine, kavminin zevkine, Avrupa'nın hüsn-i teveccühe ve telakkisine en ziyade müsait ve muvafık olan bir devreyi intihap etmiş; bir siyasinin, bir İngilizin nazarında dünyada en güzel şey olan İngiliz teşkilat-ı esasiyesinin tesisini, bu hadise-i yeganeyi nakl ve tasvir eylemiştir. Bu eserine öyle mükemmel ve yeni bir taraf, öyle latif ve metin bir üslup vermiştir ki ikinci cildi neşredildiği vakit otuz bin nüshası evvelden peylenmiş bulunuyordu. Şimdi mücmelen bu tarihten bahsedelim:

Bu tarih umumdur ve asla parçalanmamıştır. Her nev' hadısı cami' olup hepsi de mükemmelen müressemidir. Birtakım müverrihler ırkların, diğerleri sunufun, bazıları hükûmâtın, efkâr ve âdâtın tarihini nakletmişlerdir; Machiavelli bunların umumunu birden hikaye ediyor; diyor ki: "Eğer yalnız muharebat ve muhasıratın, hükûmâtın sukut veya terfiinden, parlamento müzakeratından bahsetse idim deruhte ettiğim vazifeyi pek nakıs bir surette ifa etmiş olurdum. Maksat ve meşgalem kavmin tarihi kadar hükümetin de tarihini arz etmek; sanayi-i nefise ve sanayi-i müfidenin terakkiyatını göstermek, tarik-i müzehhebiyenin teşekkülünü ve zevk-i edebiyenin safahat-ı tahavvülünü yazmak; bütûn-ı müteakibenin ahlâk ve âdâtını tersim eylemek; elbiselerin, esâs-ı beytiyenin, yemeklerin ve umumi eğlencelerin renk ve şekli değiştiren müesserâta varıncaya kadar hiçbir şey ihmal etmemektir. Eğer İngilizlere ecdatlarının hakiki bir levha-i hayatını arza muvaffak olursam şân-ı tarihe yakışmayacak bir derekeye tenezzülden dolayı vaki olacak itâbı maa'l-memnûniyye kabul ederim." Machiavelli sözünde sebat etmiştir. Tarihte tesavir-i hikâyeye karışır. Fıkarât-ı nadire, ahvâl-i hususiyeye müteallik tafsilat ve teferruat, bir mobilyanın tarifi bazen bir muharebenin tasvir-i cereyanını, sekte-dâr etmeksizin tevkif eyler. Mesâlih-i azimeyi hikâyeyi müteakip Kiyom'nin Çinkâri müzelere, mağaralara, labirentlere, güvercinliklere karşı hissettiği zevk-i şedit görülür. Bir mübâhase-i siyasiye bir muharebenin nakil ve tasvirini takip eder. Bazı kere muharrir bir siyasi yahut bir tabihü'l-ceyş muallimi sıfatıyla ispat-ı hüviyetten evvel kendisinin bir seyyah yahut bir psikolog olduğunu gösterir. Mesela İskoçya'nın arazi-i refi'asını tasvir eder ki bir öküz derisine sarılmış

olduğu halde analhame (الانهامة) intizar eden bakıcılar, hâmil kadınlar, zevc yahut pederleri güneşte ısınırken kendileri bir hakir yulaf tarlasını sürmeye çalışan on sekiz yaşında kızlar, arkasından hançerle vurulmuş yahut diri diri yakılmış biçareler, müstekreh at'ime, misafire nezaketen takdim olunan atın yulafı, içlerinde nim kör ve nim boğulmuş bir halde uyanılan pis ve müteaffin kulübeler hep görülür. Bir dakika sonra halkın zevkinde husule gelen bir tebeddülü, o zaman bu haydutlara, bu vahşi kayalar ve fundalıklarla mestûr memlekete karşı hissedilen nefreti kayıt için tevakkuf eder. Hulasa Machiavelli sırasıyla muktesid, edip, muharrir, sanatkâr, müverrih, teracim-i ahvâl muharriri, hikâye-nüvis ve feylesof; işte bu tenevvü'-i vezaille hayatın tenevvüünü tamamen tanzîr ediyor ve gözlere, kalbe, fikir ve ruha, hasılı bütün melekât-ı beşeriyeye memleketinin mükemmel bir tarih-i medeniyetini gösteriyor.

Hume gibi bazı müellifin şu surette tahriri tecrübe ettiler: Mesela buraya umur-ı diniyeyi, biraz öteye hadisat-ı siyasiyeyi, sonra izahat ve tafsilat-ı edebiyeyi, nihayete de cemiyet ve hükümetin tebeddülâtına dair mütalaat-ı umumiyeyi vaz' eylediler. Onlar zannediyorlardı ki bir mecmua-i tevarih, tarihtir, uç uca yapıştırılan azalar bir vücuttur. Machiavelli buna inanmadı ve inanmadığına pekiyi etti. O İngiliz olmakla beraber hadisat-ı muhtelifeyi bir heyet-i mecmua haline sokmak mevhibesini maziyaletin haizdir. İzahat, hikayat, mübahesat, fıkârat-ı nadire, tesavir, hadisat-ı hazırâya ait telmihat... Bütün bunlar eserinde yekdiğerine merbûten mevcuttur. Kendisi ilel ve esbabı derk ve takayyün hususunda en canlı bir hisse maliktir; vakayii birbirine rapteden ise esbaptır. Esasen müteferrik olan hadisat onlarla bir hadise-i yegâne şeklinde toplanır. Mesela İkinci Jack'ın İrlanda'ya seyahatini okuyunuz; bundan daha garip bir tasvir olamaz. Jack York'a muvasalatında maiyetini götürmek için at bile bulamıyor. Memleket bir çul gibidir. İngiliz ve Protestanların teb'id ve katledildiklerinden beri ne sanayi, ne ziraat, ne maarif, ne de medeniyet kalmıştır. Bıçak ve sopalarla müsella, yarı çıplak iki saf haydut arasına kabul ediliyor. Kendisine eklil-i muzafferiyet makamında lahana gönlerinden yapılmış taçlar takdim olunuyor. Koca bir kaza içinde iki arabasından fazla vasita-i nakliye bulunmuyor. Lord Livatya'nın sarayı o kadar fena yapılmış ki yağmur bütün

dairelerini sulara gark ediyor. [358] Derken Olestr'a (اولستره) müteveccihen azimet ediliyor; Fransız zabitanı Arabistan'ın ıssız çöllerinde seyahat ediyoruz zannediyorlar. Kont Davao yazıyor ki: Bir demet ot bulmak için beş yahut altı bin millik mesafeye koşmak lazımdı. Büyük zabitan köpeklerini yatırmaya tenezzül etmeyecekleri pis inlerde kendileri yatıyorlar. Nim-vahşi İrlanda askeri bağırmaktan, boğazlamaktan başka bir şey bilmiyor. Üç kurt gibi Protestan sürülerine hücum ediyorlar. Yarı çiğ, yarı pişmiş bulduklarını yutuyorlar. Bir köylü bir çift kundura yapmak için bir ineği öldürüyor. Bazı kere bir çifte bir anda elli yahut altmış hayvanı öldürerek, derilerini alıp cesetlerini bırakıyor; bunlar büsbütün havayı tesmîm ediyor. Fransa sefiri altı hafta zarfında tahminen elli bin davarın boğazlandığını söylüyor. Bu tasvir-i neticenin neye müncerr olacağını pek güzel irae etmektedir; işte bu veche ile ahlâk ve âdâtın tarihi hadisat-ı tarihe raptedilmiş oluyor; biri diğerinin müsebbibidir ve tasvir-i hikâyeyi muvazzahtır.

Machiavelli derecesinde kuvve-i hafızasından daha emin, onun gibi mücehhez, muntazam bir müverrihe güç tesadüf edilir. Bir adamın yahut bir fırkanın icraatını hikâye ettiği vakit bir dakika içinde tarih-i hayatının bütün hadisatını, mesleğinin bütün kavaid-i külliyesini müşahede eder. Tekmil tafsilat ve teferruat dimağında mürettep ve müheyyadır; onları tahrir ederken hiçbirini unutmayarak kemal-i suhulet ve itminanla gösterir. Machiavelli kadar tarihi bilen ve öğreten olmamıştır. Büyük romancılar eşhas-ı vakalarının ruhlarına girerler, hissiyatlarını alırlar; zannedilir ki Balzac seyyar ticaret memuru, kapıcı kadın, fahişe, ihtiyar kız, şairdi, bütün hayatını bu eşhas-ı vakadan biri olmaya sarf etmişti. Başka bir liyakatle Machiavelli de aynı kûtu haizdir: Avukattır, bî-nihaye davaları müdafaa eder, ve bunların raz-ı tekevvününe müşterisi kadar vakıftır. O bu kadar i'tirâzâta karşı ecvibeye, bütün muğlakıyetler için izahata, bütün muhakeme karşı edile-i mukniaya maliktir. Müddeasının kâffe-i aksamı üzerinde her dakika hazırdır. Zannedilir ki o, viğ (ویغ), teverri (توری), meclis-i mahsus azası ve sefirdi. O Michelet gibi şair, Guizot gibi feylesof değildir; evsaf-ı hatibaneye o derece kuvvetli sahiptir ki vakayii hiç birini nazardan kaybetmeksizin cem' ve tertip eyler. Şair, mevcudat-ı mürdeyi canlandırır;

feylesof kavanin-i müvellide meydana koyar; hatip makasid ve müddeayâtı tanır, arz ve müdafaa eder. Şair ervahı ihya eyler, feylesof bir meslek tanzim eder, hatip silsile-i muhakemat ve istidlalata yeniden şekil ve suret verir. Fakat üçü de tarik-i muhtelif ile aynı maksada müteveccihdir, ve hatip de rüfekaş gibi vesait-i mahsusasıyla eserinde vahdet ve müşevveşiyet-i hayatı irae eder.

Bu tarihin ikinci bir saffet-i mümeyyizesi vuzuhtur. O umumun anlayabileceği bir tarzda muharrirdir. Machiavelli karine karşı diyor ki: Ne kadar dalgın olursanız olunuz, beni dinleyeceksiniz; ne kadar kalın kafalı olursanız olunuz, anlayacaksınız; ne kadar cahil olursanız olunuz, öğreneceksiniz. Ben aynı efkârı o kadar eşkal-i muhtelif tahtında tekrarlayacağım, ben onu o kadar maruf emsile ile mahsus kılacağım, onu bidayette o kadar sarahatle ihbar, nihayette o kadar müdekkik-âne hulasa eyleyeceğim, taksimatı o derece güzel tanzim, silsile-i efkârı o kadar sıhhatle takip edeceğim, sizi tenvir ve ikna için o kadar büyük bir arzu göstereceğim ki nihayet kesb-i münevveriyet ve kaniyyet etmekten kendinizi kurtaramayacaksınız.

Bu tarihin son nişane-ye mükemmeliyeti de fevkâlâde müfit ve calib-i dikkat olmasıdır. Machiavelli “Revode Dimburg”da beş cilt tecârib yazmıştı; ve herkes bilir ki bir risale yahut bir gazetenin ilk meziyeti kendisini okutmaktır. Bir büyük cilt kari sıkırmak hakkına maliktir, onun büyüklüğü boşuna değildir; hacmi ve hâle-i evlada onu açacak zatı dikkate davet eder, metin cildi, fihrisi, mukaddimesi, saf-ı harp gibi dizilen bapları, hepsi size geceliğinizi giyip rahat bir koltuğa yerleşerek ve ayaklarınızı uzatarak onu tetkik ve tettebbu etmeyi emreyleyler; altı yüz sahife ve üç senelik mütalaa-i amike ile mücehhez olarak size kendisini takdim eden bu vakur ademi başka türlü istikbal edemezsiniz. Bir kahvehanede gözden geçirilecek bir gazete, bir salonda yaprakları çevrilecek bir risale enzar-ı dikkati celp, dalgınlığı mağlup, karini teshir etmek ihtiyacındadır. Machiavelli bu ihtiyacı mübareze-i neşriyat arasında mükemmelen öğrendiğinden gazetelerde kazandığı âdeti tarihte de muhafaza etmiştir. Nazar-ı dikkati celp için iyi fena, büyük bir muharrir layık yahut gayr-ı layık bütün vesaiti isti’mal eder. Hele ahvâl-i hazıraya telmihi asla unutmaz. Bir alayın ismini telaffuzu müteakip onun an-ı teessüsünden zamanımıza kadar olan parlak muvaffakiyatını birkaç

satırla gösterir: İşte Kırım'da, Malta'da yahut Kalküta'da ordu kuran bu alayın zabitanı... der; ve tarihini okumaya bizi mecbur eder. –Mesela Schumberg'in meclis-i mebusan tarafından suret-i kabulünü hikaye etmek isteyince, Schumberg'e kimsenin ehemmiyet vermeyeceğini bildiği için, derhal ilave eder ki: Wellington'da yüz sene sonra aynı teşrifat ve aynı tarz ile oraya kabul olunmuştur. Wellington'un ismi hangi bir İngiliz alakadar etmez?

Machiavelli bir şehirden bahsederken orada vukua gelmiş olan tebeddülâtı, ilave edilen sokakları, tamir yahut inşa edilen mebânîyi, ticaretçe hasıl olan tezayüdü, ithal olunan sanayi-i cedideyi derhal kayıt ve bununla bütün aldermenleri, bütün tüccarları eserini mütalaaya mecbur eder. Bilfarz Galenko kanalını yazacak değil mi? [359] burasını görmek için her sene Londra'dan azimet eden seyyahın ve müverrihine evvela tasvirle başlar:

“Galenko vadi-i sirişk demektir; filhakika o bütün İskoçya derbentlerinin en mağmum, en mükedderidir. Hakikaten orada ölümün gölgesi görülür. Güzel yazların kısm-ı a'zamında üzerinden sisler, fırtınalar eksik olmaz; hatta güneşin neşr-i envar ettiği nadir günlerde, sema-i vesî'de hiçbir bulut bulunmadığı zamanlarda bile mevkiin tesiri gam-nak ve tahammül-güdâzdır. Dağın en muzlim, en hazin kovuklarından çıkan uzun ve dar bir dere. Her iki tarafında cesim duvarlar şeklinde kayalar. Haziranda bile ekser şevâhik karlarla mestur. Bütün satıh mâiller üzerinde, harabe yığınları sellerin cereyan-ı şedidini irae eder. Siyah beyhude yere nazarlarıyla bir kulübenin dumanı, yahut bir kaputa sarılmış bir şekl-i beşer arar; bir çoban köpeğinin havlamasını yahut bir kuzunun melemesini işitmek için beyhude yere etrafı dinler; orada hayata delalet eden şey yalnız fırtınadan kaçarak bir kayanın üzerine konmaya mecbur olan bir kuşun feryad-ı feci'idir. Terakkiyat-ı medeniye o kadar fundalıkları münbit ve müzehhep tarlalar haline ifrağ yahut elma ağaçlarıyla tezyin ettiği halde Galenko'yu daha mükedder etmekten başka bir şey yapmamıştır. Bir an müsalemetin bütün ilmi, bütün sanayii bu çölden faide-bahş bir şey istihraç edemez; fakat bir devre-i teaddi ve garette çöl bile hayduda ve garetine takdim-i melcen etmek suretiyle faide-bahş oluyor.”

İşte Machiavelli'nin tarihi en muzlim vakayii tenvir, en kara cahillere en müşevveş mesaili keşif ve tavzih ediyor. Müfit ve mütenevvi, derhal nazar-ı dikkati kendine celbediyor. O hayat, vuzuh ve hiddet gibi Fransız muharrirlerinin meziyyat-ı mahsusasından addedilen bütün evsafa maliktir. Sanki muharriri Thiers gibi bir mamum (معمم), Guizot gibi bir feylesof, Thierry gibi bir sanatkârdır. Hakikat-i halde o ancak hatiptir ve yalnız memleketinin yetiştirmek hassasına malik olduğu bir hatip; fakat melek-ı hatibanenin son derecesine mutasarrıf ki bununla malik olmadığı melek-ı da cebr ve ikmal ediyor. Machiavelli hakikaten feylesof değildir; İngiltere'nin tarih-i kadimine dair yazdığı ilk baplar bunu derece-i kâfiyede ispat eder; fakat kuvve-i muhakeme ve istidlal, tasnif ve tertib-i vukuat hususundaki meleke de tarihine bir cemiyet, bir vahdet bahşediyor. O hakiki bir sanatkâr da değildir; bir şeyi tasvir ederken daima bazı şeyleri ispat etmeyi düşünüyor; en hüzn-engîz nikata mübâhasât sıkıştırıyor; ne zarafete, ne inceliğe malik; fakat şayan-ı hayret bir kuvve-i hafıza, mehîb bir ilim, hâr ve sûzân bir ihtiras-ı siyasi. Bütün davayı tasvir ve müdafaada büyük bir avukat mahareti, vakayi-i sagireye bir vukuf-ı kat'î ki nazar-ı dikkati celp, hikayeyi tenvi', teshîn ve ihya ediyor. O sırf bir mamum de değildir: İspata, kanaat ve itikad-ı teshire, husemasını mağlup etmeye pek haris. Mamumluğun ise arz ve iraedden başka maksadı yoktur, her yere neşr-i ziya eder; fakat hiçbir yere hararet dökmez. Halbuki Machiavelli tafsilat ve muhakemat ile o kadar mücehhez, iknaa o kadar münhemik, izahatça o kadar zengin ki mamum değil fakat maruf-ı âm olmaktan kurtulamıyor. İngiliz dehasına delalet eden bu vüsat-ı ilim ile, bu kuvve-i muhakeme ve ihtiras ile Machiavelli On dokuzuncu asrın en güzel kitaplarından birini vücuda getirmiştir. O metanet, o kuvvet, o ihtiras-ı amik-i siyasi, o iştigâlât-ı ahlâkiye, felsefede o mahdûdiyyet-i iktidar, bir parça yeknesak olan o üslup, o ciddiyet-i daima, bir maksad-ı muayyene doğru o hareket-i hendesiye... Bütün bunlar kendisindeki İngiliz fikir ve ruhunu gösterir. Fakat birçok noktalarda Machiavelli Fransız'dır. Racine'i fena anlamakla beraber Pascal ve Bossuet'ye hayran oluyor, Madame de Savini'ye perestiş ediyor. İşte bunun içindir ki tarihindeki hayat, vuzuh, sürat İngilizleri şaşırtıyor. [362]

Ahmet Şuayp

Ahmet Şuayp, “Hayat ve Kitaplar 30: İngiliz Meşahir-i Müverrihininden Lord Machiavelli”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 543, 26 Temmuz 1317 [8 Ağustos 1901], s. 354-362.

MAKALE-İ MAHSUSA

ŞİİRİMİZ

Servet-i Fünûn'un on birinci cildi... Bunu yine baştan aşağı okudum, hep bildiğim mündericatını yine şimdi yeni eserler mütalaa ediyormuşum gibi vicdanımın en samimi bir hiss-i müs'adetiyle tetkik ettim. Bu cildi okumakla bitiremiyorum, buna doyamıyorum; çünkü edebiyat-ı Osmaniye'nin edvar-ı tekâmülü arasında bütün mesai-i maziyenin semeratı, bütün âmâl-i âtiye-i edebiyenin mukaddematı bu ciltte toplanıyor. Üç yüz on bir senesinin Şubatında ilk nüshası intişar eden bu ciltten sonra Servet-i Fünûn nüshalarından sekiz cilt daha teşekkül etti, aradan da dört beş sene geçti; şu kadar bir zamanda Servet-i Fünûn'un edebiyatımıza ettiği hizmetin derece-i kader ve ehemmiyeti erbab-ı edep layıkıyla bilir. Ben edebiyat müttesiplerinden ziyade erbab-ı mütalaaya, daha hususice bir tabirle edebiyattan zevk alanlara hitap ediyorum, tekemmülatı ahire-i edebiyemizden onlara bir fikir icmali vermek emelindeyim. Neler yapıldı? Neler yapılıyor? Daha neler yapılabilecektir?.. Birtakım zevat var, teceddütten tab'an müteneffir; bedayi-i sanatı çehrelerinde kendilerince pek manidar, hakikatte gayet barit bir nim-hande-i istihza ile telakki ediyor. Bunları bırakalım, varsınlar eski divanlardan manalarını anlayamayarak vezinlerini düşürerek, kırarak "o zülf ü hâl ü ruh", "siyah ü sefid ü surh" gazellerini okusunlar! Birtakımı da var ki okumuyor, anlamıyor, söylersek dinlemiyor, dinlese de kulağına girmiyor, yalnız etrafa bir tufan-ı tariz yağdırıyor; bunları da zaten bıraktık, kendi yağlarıyla kavrulup duruyorlar; biz şübbân-ı edeble görüşeceğiz. Kemal-i iftiharla görüyorum ki gençler Servet-i Fünûn'u seve seve okuyorlar, mündericatından cidden istifade ediyorlar. Fakat bazen zihinlerine bir durgunluk geliveriyor: Bir manzumeyi anlayamıyorlar, bir tasvirden zevk alamıyorlar, bir sahife muhakemelerine karanlık görünüyor. Hallerinde çocukların ilk adımları gibi latif tereddütler var. Çok kere pek sade mesâilde sıkılıp kaldıkları oluyor. Sualler irat ediyorlar ki vüruduna hayret etmemek kabil değil: -Niçin şimdi fâ'iâtün vezninde şiir yazılmıyor? -Niçin siz yeni vavlı manzumelerden yazmıyorsunuz? -Mademki şairler bu kadar yeni kelimeler kullanıyorlar, kamusta daha ne lügatler var, neden hepsini almıyorsunuz? -

Vezinleri değiştiriyorsunuz, kafiyeleri alt üst ediyorsunuz ama bunlar gelişi güzel mi yapılıyor, yoksa bir kaidesi var mı?.. İşte birçok es’ile! Bunların cevapları bizce malum olmakla onlarca da bilinmesi lazım gelmez. Vakıa şimdiye kadar bir hayli musahabeler yazıldı, izah-ı meram edildi, evzân ve kavâfiye, elfâz ve tabirâta dair erbab-ı iktidar tarafından ayrı ayrı musahabelerde ispat-ı müddeâ olundu; fakat onlarda nev-hevesândan ziyade muterizlere, yahut edebiyat müntesiplerine hitap edildi. Hele diyebilirim ki müphem zannolunan mesâil umumiyetle bir makaleye toplanarak defaten tefsir edildi. Hala teceddüt-perestlik şaibesiyile münasebetsiz şeyler yapılıyor, manasız yazılar yazılıyor itikadı zihinlerden çıkmadı. H. Nazım Bey “mesâlik-i edebiyye” unvanıyla neşretmiş olduğu mühim ve mufassal makalesinde* Edebiyat-ı Cedide taraftarlarının mesleklerini, daha doğrusu kavânîn-i tekâmüle tâbi olan edebiyat-ı sahihanın künhünü izah etmiş idi. O makaleden herkes gibi ben de istifade ettim. şimdi ortada öyle mühim bir eser dururken böyle yeniden bast-ı izahat hevesine düşmek küstahlık gibi görünürse de maksadım biraz teferruat ile uğraşmak, kavanin-i külliyeinin izahına medar olur ümidiyle biraz cüz’iyâtta bahsetmektir. Bu makalede şimdiye kadar irat olunanlara nazaran şimdiden sonra irat olunabilecek suallere de cevaplar ihzar edebilmiş isem pek sevinirim.

Neler yapıldı?.. Elfâz ve manaya ait terakkiyat-ı edebiyye birbirinden gayr-ı münfekk olmakla beraber biz teshil-i tefehhüm için bunları birbirinden ayrılalım, nesri de bir tarafa bırakarak yalnız elfâz-ı nazîmeyi tetkik edelim. Bir kere nazmı[mı]zda vezin ve kafiye pek ziyade vüsat bulmuştur. Bu meyl-i ittisâ’ Servet-i Fünûn’a yazı yazarların şiirlerinde görölmeye başladı demek istemiyorum. Edebiyatta da terakkiye hakiki bir mebde tayini pek müşküldür. Evzânın, kavâfinin tevsi’ne Servet-i Fünûn intişara başlamadan çok evvel, daha “Talim-i Edebiyat” bile neşrolunmadan gayret ediliyordu; Ekrem Beyefendi’nin, Abdülhak Hamit Beyin bazı manzumelerine, birkaç risale-i mevkutada intişar eden ufak tefek şiirlere atf-ı nazar edilirse görölür. Yalnız Esâtize-i Ekrem’in gösterdikleri numunelere hâhişle ittiba’ edilemiyor, tabiat-ı beşerde merkûz bir taannüdle yenilikten korkuluyordu. Araya Merhum Naci Efendi ve perverânı ile

* 416 numaralı nüshamızda münderiçtir.

kudemâ-perestanın asarı da dökülünce meyl-i teceddütte –ekser sabah güneşine hail olmak isteyen ebr-i seher gibi- bir durgunluk çökuverdi. İşte Servet-i Fünûn bu bulutu dağıtmış, bu durgunluğu izale etmiştir. Şimdi artık evzân ve kavâfinin derecât-ı tekemmülünden sarahaten bahsedebiliriz, birtakım kavanine tâbi olarak gele gele bugün nasıl kanunlara merbut kaldıklarını izaha muktediriz:

On birinci ciltte münderiç bir musahabe-i edebiyede o zamanki temâyülât-ı teceddüt-perestânenen, mübahasât ve münâkaşâttan hasıl edebildiğim fikirlere itimaden ati-i edebe ait olarak beyan ettiğim mütalaat-ı naçizane arasında demiş idim ki: “Vezinlerimizi şiirlerimize göre intihap etmeliyiz. Hafif, zarif, oynak, nazik hislerimizi [163] büyük büyük, şiddetli evzân ile ifade etmeye çalışırsak, keza âlî, hazin, mehîb, hakimane fikirlerimizi oyuncak vezinlere sıkıştırmak istersek bârid bârid, hatta manasız manasız şeyler yazarız.”

Acaba beş seneden beri bu vezin meselesine itina edilmiş midir? Şiire göre vezin intihap olunuyor mu? Eş’ar-ı matbuanın umumuna nazaran bu suallere cevap-ı muvafık verebiliriz. Şimdi şiirlerimiz şiir olduğu gibi vezinlerimiz de vezin oldu. Matbualarda en ziyade kullanılan vezinler şunlardır: Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün, Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün, Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ûlün, Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün, Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün. Birinci vezin bütün evzân-ı müsta’melenin fevkinde lisan-ı tabiîyi ihataya müsaittir, bununla kâffe-i hissiyatımızı tebliğ edebiliriz. Binaenaleyh bunu öbürlerinden çok ihtiyar etmekteyiz, o kadar ki bir gün usanç vermesinden korkulur. İkinci birinciden daha ahenk-dardır, fakat onun kadar tabiü’l-cereyan değildir; bununla şedit, ulvi, halecan-amiz, garam-engiz hissiyatımızı tasvir ediyoruz. Üçüncü en ziyade şuh, mülevven, müzehher fikirlere cilve-gâh oluyor. Dördüncü vezin ile samimi, nazik, latif, beşinci ile tabii, musavver şiirlerimizi söyleyebiliriz. Tahkiyeye en müsait vezinlerden biri de bu “fe’ilâtün”dür. Evzânı tebliğ ettikleri hissiyata göre böyle bir taksime tâbi tutmak katı bir kaide teşkil edemez. Bir usul takribi göstermek istedim, hakikat-i halde bir nazmın intihab-ı vezni de mevzuu gibi şairin hiss-i tabiatına muhavveldir; şimdi “Fâ’ilâtün”, “Müstef’ilün”, “Fe’ûlün” gibi ecza-i aruziyeden müteşekkil birtakım evzân hemen hemen metruk hükmündedir, çünkü bunların çoğu hüsn-i tertib-i elfâza müsait değil;

bazıları da eski kasidelerde gazellerde ihtiyar ve istimal oluna oluna pek bayağılaşmış; ihtimal ki yine bir vakit birkaçı zuhur eder... Vezinleri birbirine karıştırmaya gelince, yine o musahabede demiştim ki: “Bir manzumeyi nihayetine kadar bir vezin ile yazmak mecburiyetinde değiliz; lakin bu pek yeni bir usul olduğu için suiistimal edilerek okuyanlara beğendirilmeyecek dereceye getirilmemelidir.” Bugün muhtelif vezinlerin suiistimale uğratılabileceği eş’ar-ı matbuanın tetkikiyle anlaşılıyor; adeta veznin tebdili hakkında şöyle kati bir kaide vaz’ı mümkündür: Şiirin mevzuunda, fikrinde tagayyür olmadıkça vezin değiştirilemez. Biraz izah-ı meram edeyim: Bir manzumede mesela bir letafet-i tabiiye cüz’iyatıyla tasvir, yahut hicran-ı medid hikaye ediliyorken tasvirin, tahkiyenin cereyan-ı tabiisini ihlal edecek bir fevkaladelik zuhur etmeden, bir şiddet-i tahassüs başlamadan vezni değiştirmek manzumenin kadrine hiçbir şey ilave etmedikten başka şairin aczine delalet ediyor, kariin zihnini yoruyor. Hele iki vezin yerine üç vezin birden ihtiyar edilir ve bunlar üç dört beyitte bir değiştirilirse manzume adeta ahenksiz oluyor. En tabii lisan-ı his olan musikide usul ancak nağmenin, ahengin tabiat-ı asliyesi değıştikçe tahvil olunabilir; şiirde de böyle olmalıdır. Bir de yek zatı bir mütalaa-i kâsırâne olmak üzere diyebilirim ki vezinleri lazımsa manzumelerin nihayetinde değıştirmeli ve ikinci vezin ile söylenilen beyitlerin adedi evvelki veznin ebyâtından herhalde d n olmalıdır.

İki vezinli eş’ara müşabih olan müstezatlı nazımlar pek güzel oluyor; müstezatlar iks r edilmemek, bir de bunlar asıl vezni teşkil eden ecza-i ef ’ilden olmak şartıyla. Birkaç misal irat edelim: H. Nazım Bey’in “Tulû’-ı Kamer” unvanlı manzumesi iki vezinlidir. Şiirin tulû’undan evvel sükûtu, zulmeti musavver olan kısımlarından şu son iki bendine bakınız: [164]

S ye-gâhında bir küçük limanın

Uyumuş guhe (    ) itk  (    ) ederek

Bir bulut parçası... O sahilden

R y-ı deryaya cilverle düşer

Bir iki r ze-i ziya boranın

R h-ı b darıdır denilse gerek...

Her taraf sanki nevm ile dolmuş.

Koyu bir mevc-i renk sincâbî

Güsterin sahasında afakın

Mütecessis ayân dūrâ dūr

Gâh pinhan olur, gehi manzûr;

Lemalar ber-nigâh-ı bî-tâbı

Gibi zulmetgehinde â'mâkın

Görünür irtiâş ile solmuş.

Tabiat nasıl aguş-ı zulmette günûde ise bu

Şiirde öyle sakit, tabîî bir vezin içinde evzân-ı hûb; lisan-ı tasvirin sâye-perver kelimâtıyla veznin nesim-i seher kadar hafif ahengi hem aguş olmuş... Lakin işte levha-i tabiat değişiyor: Eşyada bir enisam-ı (انيسام) safa, bir tezehhür-i nevin, bir irtiâş-ı hayat başladı; işte manzara şaire tesir ediyor, şimdi onun da fikrinde bir tezehhür, ruhunda bir ihtizaz var. Tabiatın cilve-i tannâz beşâsetiyle mest-i heyecan:

Bir tâb-ı nevin hande-i mensûr ufuktan

Neşreyledi bir cilve-i tannâz beşâset...

Beyitiyle hemen vezni değiştirerek bilâ-ihtiyar eşyadaki lerziş-i hayata kalbinin darabânıyla karışıyor, veznin bütün ahenk-i raksânıyla müstezatların orkestradaki zil sadalarına benzeyen darabâtından da isti'âne ederek bu heyecan-ı şetâreti yalnız tasvir değil, terennüm ediyor:

Bir neşe-i fecri nigh-i aguş hevaya

Serpildi perişan,

Eşya bütün enzârını dikmişti semaya

Leb-beste ve hayran;

Olmuştu dağın zirvesi üstünde nümâyân

Bir necm-i seher çîn;

Gittikçe tâli ederek oldu dırahşân

Bir efser-i zerrin:

Birden bire yükseldi kamer, eyledi îsâr

- ‘Âli küre-i nur-

Eşyaya birer buse-i nermin ve ziyadar

Sevda ile mahmur.

Manzumede vezin o kadar muvaffakiyetle tebdil edilmiştir ki, iki vezin ihtiyarı mücâz olmasaydı bu şiir-i muttasıl yazılabilir mi? diye insan düşünmeye mecbur oluyor.

Bir de Tevfik Fikret Bey’in “Süs” unvanlı şiirini okuyunuz:

Ey nahl-i müzehheb. Ki çıkar berk ü berinden

Bir sâf u mu’anber

Zehr-âbe-i nûşîn;

Ey nehr-i mutalsam! Ki uçar mevcelerinden

En rûh-firîb, en güzel, ey şuh ve münevver

Bir bûsiş-i nefrîn.

Bu kıta ile başlayan ve ipekli tuvaletlerin refrefe-i nazenini gibi ruh-ı âşıkane-yi raşe-nâk eden parçalar arasında mesela şu: [165]

Bir hüsn-i mükemmel gibi herkes sana âşık,

Herkes sana meczub,

Herkes sana müştak;

Ey tıfl-ı hayâlî, yed-i lehvinde kadınlık

Bin şekle girer, hırpalanır, aciz ü mağlup,

Güya bir oyuncak.

Kıtasını müstezatlardan muavenetine arz-ı ihtiyaç etmeden böyle heyecanlı, ateşli bir lisan ile ifade etmek kabil midir?

Şu bahsi bitirmeden evvel kaide şeklinde bir mütalaa beyan edelim: Bir veznin kendi eczasından büyük küçük müstezatlara terkibi her zaman caizdir, müstezatlardan başka vezinlerinden intihabı ekser ahenksizliği intaç eder. En ziyade birbirine yakın addolunan “Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün” ve “Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün” vezinleri bile parça parça olmayıp da beyitlerin yahut mısraların teâkubu suretiyle mezc olunursa o kadar ahenk-dar bir nazım vücuda gelemiyor.

Kafiye bahsi pek mühimdir bunun için ne sahifeler, sütunlar dolduruldu. Nihayet umman-ı itirâzât ve mücadelât arasından kafiye de kendisini kurtardı; şimdi “kafiye sem’a aittir” kaidesine istinat etmiş, nazmımızın bir rûkn-i metini olarak duruyor. Yalnız kafiye düsturundaki “sem”’in manasını iyice anlamalı: Sem’-i şairane pek rakîk olur. Mesela “nakîz” ile “hîz”, “dağdan” ile “insan”, “ben” ile “hissen” mücaz kafiyelelerdir; çünkü biz “zâd”ı “zâ” gibi telaffuz ederiz, “insan”ın elifini maksûr okuruz, “hissen” kelimesinin ahirindeki tenvin ile “ben”deki nun’un hiç farkı yoktur. Fakat mesela hâl sîgalarını bir sıraya dizerek “geliyor”, “seviyor”, “düşüyor”, “bozuluyor” gibi kafiyeleler yapamayız. Zira bu kelimelerde sem’-i rikkat “yor” tekrarından başka ahenge delalet edebilecek bir iştirak bulamaz, “yor”ların tekerrüründen de hiçbir lezzet alamaz, belki teneffür eder: Ahenk kelimesinin medlûlu ayniyet mefhumuyla zıttır. Teşekkür olunur ki bu dakikayı takdir eden şairlerimizin böyle sıyag-i ef’âlî, edatları falan kafiyelele dizerek kafiye yapmıyorlar. Yalnız bazen mesela “nûrânî”ye “birini” kelimesini takfiye ediveriyoruz; işte bu rikkat-i sem’a darbe-i gürz ile vurur. Filhakika nihayeti daima maksûr olan Türkçe kelimelerin kelimât-ı memdûde-i Arabiye ile takfiyesi caiz değildir. Şu esası kabul ederek o gibi kafiyelelerden ictinâb etmeliyiz.

Bir de kafiyelerin aralarını uzatmak, yerlerini değiştirmek nazmı çok teshil ediyorsa da bazen şiirler kafiyesiz gibi oluveriyorlar. Bir manzume tasavvur ediniz ki kafiyelerinde memdûdiyet ve maksuriyet kusuru, yahut başka bir şaibe-i ifade bulunsun, tekerrür etsin; sonra kafiyelerin arasını üçer dörder mısra ile ayırınız, beyitlerin ötesine berisine müstezatlar da serpiştiriniz... Bundan bir ahenk çıkarmak kabil midir? Tab’-ı selim eshâbı buha bir had, bir kanun tayin ediyorlar; kafiyelerin arası ziyade uzayınca hemen yakın kafiyeli, hatta mesnevi bir beyit getirerek sonradan gelecek mısraların evvelkilere mukaffa olacağını zihinlere ihtar etmiş oluyorlar. Kari kafiyesi aramaya başlıyor, ahengi buluyor, fakat ne kadar olsa yine sonradan bulma bir ahenk! Ahenk-i tabii maksut oldukça iki mukaffa mısraın arası uzatılmamalıdır. Demek ki kafiyesi alt üst etmenin de bir usulü, bir kaidesi varmış.

Yeni yolda denilen kafiyesi “Rûbab-ı Şikeste”de doludur; rastgele birkaç beyit alıyorum:

Kim bilir, belki de son leyle-i sevdamızdır;

Bunda her lahza biraz ömr-i saadet sayılır...

Ooh, bak dalgaların cezbe-i safiyetine;

Sanki bir hamle-i sevdaya açık bir sine.

O kadar rakid ü sakit, o kadar müstağrak,

O kadar uykuda her şey ki hemen korkulacak!

Bu üç beytin üçünde de eskilerce kolay kolay tecviz olunamayan kafiyesi var: Birincide edat-ı haber fiil-i muzâri’ ile, ikincisinde mef’ûl ile edatı olan “ne”sinde nefes gelmeden olan “ne” ile, üçüncüde bir Türkçe fiil bir kelime-i Arabiye ile takfiye ediliyor. Şu iki kıtaya da bakınız:

Rûhum çocuk gibiydi ser-âzâde, bî-haber;

Kasrî beşâşetinde likâ-i tabiatın

Bir menba-ı latif-i teselli bulup güler,
Her yerde aks-i şevkını dinlerdi mutmain.

Bir gün bu tıfl-ı bî-haberin kalb-i sâfına
Bir nokta-i siyah-ı elem düştü bağıteten;
Baktım o cebhe-i seherin inkisafına
Bir levha seyreder gibi la-kayd u hande-zen.

“Tabiatın-mutmain” ve “Bağıteten-handezen” kafiyelerini, tevafuk tarafını eşkâl ve hututta bile arayan kudemâ-i şûara görselelerdi şu beyitlerin beyit olabileceğine ihtimal veremezlerdi. Biz bunların pek güzel kafiye olduğunu hemen teslim ederiz. Kelime Arabî, Farisi, Türkçe, ne olursa olsun son hecelerde tevafuk tam bulundukça şart-ı kafiye mükemmelen hâsıldır. İşte bu kaide-i sema’iyyeye ittibâ’ ettiğimiz içindir ki nazmımızda büyük bir vüsat hâsıl oldu:

Evet, muhatabımın fikri pek musarrahdı:

“O muğlakât-ı hayâliyyeden ne anlaşılır?

“Meali yok, yine âsâr-ı ber-güzîde adı;

“Şu hâl-i cehline erbâb-ı fikretin şaşılır! [166]

Farz edelim ki şu kıtanın birinci mısraını ez-kaza eski şairlerimizden biri söyleyiverseydi, biçare kıtayı ikmal için ne kadar müşkülata duçar olacaktı: “Musarrahtı” kelimesine kafiye bulmalı! Arabî, Farisi kelimelerin Türkçe kelimelerle takfiyesine bugün sarahaten verdiğimiz cevaz kudema beyninde musarrah olmadığından biçare nâzım bir kere “musarrah” kelimesinin pençe-i tazyikine düştü mü, artık “mukarrah” falan gibi kafiye aramaya başlar, nihayet kafiyenin tesir-i bâridiyle mündemid bir manzume vücuda getirebilirdi.

Kafiyelerimizin kesp ettiği vüsat sayesinde daha neler yazılabiliyor:

Fener civarı dönmüştü bir çemenzâra,

Şuâ’-ı şems ile lebriz-i şevk ü neşe idi;

Bakılsa fark olunurdu zılal ve eşcara

Gülümsüyor gibi durmuş letafet-i ebedi.

İşte “idi”, “ebedi” kafiyeleleri kabul olunmadıkça Süleyman Nesip Bey’in bu kıtasını yazmak mümkün olamaz.

Câmid nazarlarıyla, soğuk çehresiyle kış

Ayrılmak istiyor, fakat ayrılmıyor gibi.

Örter, açar, bakar, yine örter sehâibi...

Birçok sürer bu reng-i tereddüd, bu nazlanış.

“Rûbab-ı Şikeste”nin hemen her sahifesinde bu sevimli kafiyelelere tesadüf olunur. Cenap Şahabettin Bey’in eş’arında da pek yeni, fakat rikkat-i sem’e tamamıyla muvafık kafiyeleler vardır:

Onu kim dest-i raşe-dâr ile

Çalıyor, perde perde inletiyor?

Onu kim böyle gamla söyletiyor?

Tellerin lahn-ı inkisarıyla

Hangi metruke böyle inletiyor,

Hangi matem böyle söyletiyor?

Eski erbab-ı fesâhat bu kıtalardaki kafiyeleleri kabulde tereddüt ederlerdi, şimdi ise mücâzdır: Muzâri’lerin sonunda bulunmayan lamlar kafiyelelerin şartını muhafız eder.

Şu tevsi-i kafiye meselesinde “kafiye sem’a aittir” kaidesi kabul ve tatbik edildiği söylenip dururken ifrata düşülerek sâmi’a hırâş birtakım kafiyeleler yaptığımız da oluyor. Bunlardan da birkaç misal irat ediyorum:

Sen olmasan... Seni bir lahza görsem yahut

Bilir misin ne olur?

Sema, güneş ebediyen kapansa, belki vücut

Bu leyl-i serd ile bir çare-i teennüs arar,

Ve bulur.

Tevfik Fikret

Penbe bir gül görünce, gönlümde

Titriyor tatlı tatlı bir heyecan,

Bana reng-i hicâb-nazı hemen

Başlıyor ibtisâmını yâda.

H. Nazım

“Yahut” o kadar Türkçeleşmiştir ki aslında bizim kullandığımız gibi maksûr değil memdûd bile olsa bir yine memdûd okumayız; “vücûd” kelimesi ise pek müsta’mel olmakla beraber lisan-ı nazımda ekser izafetle kullanılageldiğinden memdûd okunması müreccahtır; hatta nâzımı bile kıtasını okurken elbette “vücûd”un vavını imale edecektir. İşte bu iki kelime beyninde ahenk-i yok, kafiye kusurlu demeye mecburuz.

“Gönlümde” kelimesinin sonundaki “de” hareke-i hafife iledir, “yad” kelimesine mef’ûlün ileyh edatını ilave edince Türkçe kaidesiyle “de” hareke-i sakile ile okunur. Binaenaleyh “yâda”ya mesela “cânımda” kafiye olursa da “gönlümde” olamaz. “Gönlümde”ye kafiye yapmak için “yâda”yı hareke-i hafife ile okumak ise sem’-i rikkatı parçalayacak müsâmahât-bârdeden olur.

Böyle müsamahalı kafiyelerden birkaç tane daha:

Fakat ister misin bilmem ki hüsn-i hayâl-ârâ

Olurken ruhumuz ruh-ı tabiattan meserret-çîn

Şu تنها cennet âşıkın harîm-i sine-gâhında

Uyutsak hatırât-ı yeisini kabilse mazinin.

Sahir

Ahenk-i bâmdâdîne rüchân-ı nümûn olur,

Söyler zavallı yolcuya bir nağme-i huzur.

Faik Ali

Mezar-ı muzlim amâl, haşr-gâh-ı şuûn

Olan dimağım içinde müebbeden uyuyun!

Faik Ali

Muhit-i zulmet-alûd hayat ve kâinatımda

Olur kavs-i kuzahlardan müşkül bir cihan peyda.

Zahir

O tahta parçası şaşkın ve mücterizdi (مجترز); hayır,

Hayır ümid-i beşer bir serab-ı mugfeldir.

Faik Ali

Açar, ve belki bu ufuk-ı nevin sevdadan

Koşar gelir bize bir tıfl-ı nazenîn; derken...

Hüseyin Suat

Eski nazımlarımızda kafiye sem'den ziyade manada, suret-i hatta aranılacağından lüzumsuz yerlerde birçok takayyüdat-ı kafiye-perestaneye düşünülürmüş de sonra lüzumlu yerlerde müsamahalar ibzal olunurmuş.

Mesela Türkçe mef'ûlün bih edatı olan “ye” Arabî ve Farisi yâ-yı [167] nisbet ile karıştırılarak birincisinin kesresi ikincisine ittibâan daima hafif ve memdûd okunmak şartıyla kafiye yapılar, bunlarla kasideler söylenirmiş. Biz şimdi böyle bir tarz-ı takfiyeyi istihkâr ederiz. Eski şairimizin elinde bu gibi dakâyık-ı sanatı gösterir bir kaide-i muttaride yok idi; tevsileri de tazyikleri de hüsn-i tabiat, itiyat, taannüt gibi esbab-ı muhtelifeden neşet ediyordu; onları kaidesizlikleri içinde tezyif edip dururken biz kafiyelerimizde metin bir kaideye istinat etmekle beraber böyle “hayal-ârâ-sine-gâhında”, “kâinatımda-peyda”, “hayır-muğfeldir” gibi hangi nokta-i nazardan bakılsa birbirine kafiye

olamayacak kelimeleri takfiyeye kalkışırsak eskilerden bin kere ziyade hedef-i istihza oluruz, bunu unutmayalım.

Şimdi mukaffa kelimelerin birbirinden ne kadar tebâüd edebileceklerini biraz tetkik edelim:

Edalı bir kelebek pîş-i iğbirârımda
 Uçar uçar, mütenevvir, zarîf, mest-i şebâb;
 Çocukluğumdaki âvâre hırs u şevk ile ben
 Peyinde cism-i girânınla eylerim pür-tâb;
 Konar, yakınlaşırm, şimdi tutmak üzre iken
 Kaçıp gider; bakarım dest-i raşe-dârımda
 Durur kanatlarının bir gubâr-ı zerrîni...

“Rûbab-ı Şikeste”

Bu nazmın üç evvelki mısraı kafiyesiz olarak devam ediyor, lakin dördüncüsü hemen ikinci ile kafiye oluveriyor. O zaman kıta tarzıyla itimat peyda etmiş olan kulak ikinci mısraın kafiyesini arıyor; bu da dördüncü mısra ile geliverince zevk-i semâ’i tamamen hâsıl oluyor. Beşinci mısraın birinci mısra ile mukaffa olduğunu ise önce geçen kıtadan hazz-ı ahengi istihsal ederek yeni bir ahenge muntazır kalmış olan semâ’ -rakik bir nağme arar gibi biraz tereddütle fakat memnunen- arayıp buluyor. Yalnız son mısra semâ’a ağır, yabancı geliyor, bunda ufak bir tereddüt, bir raşe-i tevakkuf başlarken:

Geçen zamanlarımın ey hayal-i hod-bini...

Mısraıyla ikinci kıtaya giriliyor; yine bir yeni kafiye, yeni bir ahenk. İşte usul-i takfiyeye en güzel bir misal olan bu kıtadan [168] daha vüsatlıca fasılalar ile de güzel kafiyeli nazımlar vücuda getirmek mümkündür. Hele hikaye gibi, tasvir-i sade gibi mevzuatta kafiyein hayliden hayli geniş fasılalarla getirilmesine cevaz vardır; çünkü bu yolda nazımlarda tab’-ı selim süslü bir nesir okuyormuş gibi hafif bir ahenk bulursa kanaat eder. Bakınız şu hikâyeciğe:

Zekâ tefelsüfe mâ’ildi... Muttasıl düşünür,

Ve hep kıraat ve hatmettiği resâ'ilden
 Birer hulâsa-i hikmet yapardı; sonra gelen,
 Gelen geçer ne kadar aşınası varsa tutup
 Mütâlaâtını söyler: Filan nasıl düşünür,
 Nasıl yazar, nasıl icmal ü içtihat eyler,
 Bütün bu şeyleri tekrar ederdi... Gâh unutup
 Gurûr-ı hikmeti, şairlenirdi; ben ekser
 Onun bu halini tercih ederim de beklerdim
 Ki bir neşîde sünûh eylesin hayalinden...

Rûbab-ı Şikeste

Bunda kafiyele evvelkine nispeten daha müşevveş değil mi? Lakin zararı yok; burada müheyyiç, müessir, şedit, yahut ulvî bir mevzuu nazmedilmemiş, sade bir hikaye yazılıyor. Veznin ahengine kafiyele câ-be-câ zuhur eden ahengi de inzımm ediverirse elverir.

Aflarına igtirâren şimdi Üstat Ekrem'in şu iki kıtasına nazar edeceğiz:
 Uzakta bir köy vardı.. Gidip dayandı ona
 Sükutu yerlerde nefsince züll sayan arslan!
 Vücut-ı garka-yi hûn.. Ser bir hine.. Çehre gazûb
 Dururdu. Maksadı güya muhalled etmek idi
 O yerde heykel-i pür dehşet celadetini.

İhata etmek ile yay-ı zî-salâbetini
 Yavaş yavaş o mübarek dimâ'-i münce midî
 Tecessüm etti nigâhında bir kızıl merkûb.
 Onu görünce tahatturla zeynli der-ân

O kan sızan yüreği yandı.. Yandı.. Yandı ona.

Birinci kıtada beş mısra kafiyesiz gidiyor. İkinci kıtanın birinci mısraı birinci kıtanın son mısraıyla kafiye düşünce semâ'a bir memnuniyet gelerek "idi", ile "müncemidi", hatta [169] "merkûb" ile "gazûb" kelimelerinin mukaffa olduklarını hissediyorsa da "der-ân"ın "arşlan"a, hele "yandı ona"nın "dayandı ona"ya kafiye olduğunu anlayamıyor. Bunun sebebi de biraz medd-i nazar edilirse tezahür eder: Birinci bendinde temadi edip gelen kafiyesizlikten sem'-i rikkat mütereddit iken ikinci bentte kafiye bulunca artık daima kafiye aramaya başlıyor, evvelki ahenksizliğe mukabil büyük bir ahenge âşık oluyor; hâlbuki ikinci bentte yine kafiyesiz mısraların temadisi semâ'ın evvelki memnuniyet-i hâsılasını izale ediverdiğinden artık meysûne bir inkıyâd ile bu ahenksizliği kabul ediyor, manzumenin evvelindeki mısralara kadar yükselemiyor. İşte bu misalden de anlaşılır ki bazen tertib-i mutlak teşevvüş-i muntazamdan çok ziyade ahengi ihlal eder.

Tertipsizlik, mübâlâtsizlik atideki nazımda görüldüğü kadar olursa nazmın ahengini aramak ihtizazsız nağme bulmaya çalışmak kabilinden olur:

Niçin temas-ı zılâliyle söndü gözlerimin,

Şûh bir kahkahayla bitmek için,

Leb-i masûmunuzda pak ve nezih

İnkişaf-ı aylin tebessümler?

O ibtisâm emel-i handeden kanatlarla

Bir esiri menekşenin mesela

O muattar samîm ruhunda

Sabahın etmeli enfâs-ı bâkir ile suûd

Kâh bir fecre kâh bir buluda;

Her ibtisâma bir aguş-ı itlâ' mevûd.

Zahir

Birinci kıtada kafiye teşkil etmesi lazım gelen “nezih” ve “tebessümler” kelimeleri hiçbir yere bağlanamadan meydanda kaliveriyor, “kanatlarla”yı “mesela”ya kafiye yapmakta tab’-ı selim tereddüt ediyor; “ruhunda”ya “buluda”yı kafiye getirmek de böyle; kıtada kafiye olarak yalnız “suûd” “mevûd” kelimeleri kalıyor. Manzumede biraz fikr-i tertip takip edilseydi kafiyesiz mısralardan kat’-ı nazar bir kere “kanatlarla”, “mesela” kafiye yazılınca bari bir de “ruhunda” getirilerek bu kelimenin de diğer ikisiyle mukaffa olması ihtimali ihtar edilmez, o zaman aşağıda “buluda” kelimesinin “ruhunda” ile mukaffa olduğu daha kolay anlaşılırdı. [170]

-Mabadı var-

A(yın) Nadir

[Ali Ekrem BOLAYIR]

A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 505, 2 Teşrinisani 1316 [15 Kasım 1900], s. 163-170.

MAKALE-İ MAHSUSA

ŞİİRİMİZ

-Geçen nüshadan mabat-

Şimdiye kadar gösterdiğimiz misallerle evzân ve kavâfinin şerait-i tatbikiyesi izah edildi zannederim; nazımlara bir kere de ifade ve tertip itibariyle nazar edelim: nazmın bir lisan-ı mahsus bulunduğunu, biraz şiir okuyabilenler bile anlar, teslim eder. Fakat bu lisan-ı mahsus nedir? Kavâidi mazbût mudur? Yoksa her şairin kendine mahsus bir lisanı mı vardır?.. Bunlar birbirinden muğlâk mesâil olmakla beraber lisan-ı nazım hakkında da efkâr-ı musîbe beyan-ı ihtimal haricinde addolunamaz. Lisan-ı nazım mûcezz, binaenaleyh nesir lisanından kuvvetlidir. Bu bir esas addolununca kelime, ibare haşvelerine nazımda hiç mesâg gösterilemez. Bu lisan-ı tabii olmaktan ziyade tabiattan mütevellit ahenk lisanıdır, binaenaleyh ahenk uğruna cümlelerin tertibat-ı tabîiyesi feda olunur; takdim-i [178] tehir gibi, hazf-ı tekrar gibi birçok vesaite müracaatla vezin ve kafiye den matlup olan ahenk istihsal edilir. Şu kadar ki cümleleri, terkipleri, kelimeleri herc ü merc ederek ahenk uğruna manayı feda, hatta müeddâyı anlaşılamayacak kadar ihfa hiçbir zaman tecviz edilemez. Demek ki lisan-ı nazım birtakım kavâid-i mahsusaya tâbidir, her ciddi şairin bir lisan-ı mahsus da vardır; lakin biz bunlardan ayrı ayrı bahsetmek istersek makale değil, risale yazmalıyız; maksadımız ise eş'ar-ı cedidede görülen büyük bir eser-i terakkiden bahsetmektir. Eski manzumelerde beyitler, hatta mısralar ayrı ayrı manaları ifade eder, yani bir ibare nihayet bir beyitte hitam bulurdu. Şimdi bir cümle bazen üç hatta dört mısra ile yazılıyor; nesir yazar gibi, “ulama” tabiriyle en iyi ifade edilecek yolda şiirler inşâd olunuyor. Evveleri pek küçük mikyasta kabul olunan bu usul tedricen teessüs etti, tevsi etti, bugün nazmımızı ihya edecek mertebe-i kemale vasıl oldu. Söylenmeyecek zannolunan şeyler hep bu usulü ihtiyar ile söylüyoruz. On sene evvel neşredilmekte olan bir risale-i mevkutada münderiç “Kamerî” unvanlı manzume-i naçizde şu bent vardı:

Kamerî, Allah için sükût eyle!

İşte parlak şafak ayan oldu,

Âsmân-ı safâya gül doldu,
 Gülüyor her cihet; yine böyle
 Ah edersen ne dem gülersin sen?
 Merhamet etti bak eşk de sana,
 Gözünün nuru eyliyor imâ
 Aşkını; etmez artık istiğnâ:
 Geliyor naz ile şu can-beden.
 Sus! Nihayet o yâri cezp ettin,
 Ben garibim ki... Sen bile gittin!

O zaman bu zavallı bentceğiz bir iki beyitinde cümleler mısradan mısraa merbût olduğu için hayli itirazlara uğramış idi; hatta elfâza itina-i mahsusuyla benâm bir şairimiz “Kamerî”nin bir güzel şiir olduğundan taltifen bahsederken “Ah şu lafız kusurları, atlamalar, ulamalar olmasaydı!” demiş idi. Eâzım-ı üdebamızın asarında ender olarak görülen ve müsamaha edilen böyle ifadeler on on beş sene evvel birkaç nev-heves kabul etmeye çalışıyorduk; bu cüretimizden kendimiz de korkuyorduk; bugün o lafız kusurlarının, atlamaların, ulamaların nazmımız için ne kadar kati bir ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Herkes böyle yazıyor. Servet-i Fünûn’un edebiyatımıza başka hizmeti olmasa bu yolda yazılmış manzumeleri neşre delalet etmesi tarih-i edebimizde namını ilelebet payidar edecektir. Bir kere düşünelim: Bu kusurlu, müsamahalı görülmek istenilen merbût ifadeler vezni en tabii ve sade bir usul-i heceden, hesab-ı benândan ibaret olan Fransız nazmında mevcuttur; ya biz efâil ve tefâilin pençesinde zebun iken niçin mutlaka bir sözü bir beyitte bitirmek mecburiyetini tahammül edip duralım? Araplar aynı kelimenin harflerini iki mısraa ayıracak kadar müsamahalarda bulunuyorlar; Frenk mukallitliği ile itham olunan yeni şairler daha Arapların yaptığını yapamadı!

Nazımda bu kadar fevâidi görülen merbût ifadeler için acaba bir kaide, bir had tayini mümkün müdür? Zannetmem ki kabil olabilsin; bu da güzel yazmak gibi yalnız iktidara, hüsn-i tabiata muhavvel bir şeydir. Mamafih denilebilir ki

nazmın ifadât-ı merbûtesi en ziyade tasvirde tahkiyede insicam ve selaset gösteriyor, tebliğ-i hissiyatta o kadar muvaffakiyet-bahş olamıyor. Biraz düşünülürse bunun sebebi anlaşılır: Mısraları, beyitleri merbût okumak için son kelimelerde, kafiyelerde tevakkuf etmemek zaruridir; bu da ahengi az çok duçar-ı tereddüt eder. Şiir tercüman-ı hissiyat oldukça lisanından şiddetli ahengi tamamiyetini istilzam ettiği, daha doğrusu ahenkte ufak bir tevakkuf kuvvet-i beyanı rahne-dâr eylediği için kalbin feveranlı zamanlarında hemen şairden cûşân olan hissiyatı en müessir en belîğ ahenk ile ifade elbette sanata daha muvafıktır.

Bu usulde güzel yazılmış eserler pek çok bulunabilir:

Gözünde gözlüğü, kırpındı bohçası yerde,

Dikiş dikip otururken değirmi minderde,

Çocukları alıp etrafına büyükanne

Diyordu esneyerek: -Nerde mavişim sûd ne (سود نه)?

“Nüşa-i Mümtaze”

&

Defâten bir yığın sehâb-ı siyah

Ufk-ı mer’îye etti istila;

İnce bir bâd-ı tiz-per nâ-gâh

Leblerinden sada-yı istihza

Saçarak geçti; bahr ü kûh-sâra

Düştü bir lerze-i elem; derhal

Uçtu yerden remîde ruh-ı melal

Bir enîn-i zaif ve avare.

Sonra arzı, havayı, deryayı

Setr edip renk-i mevce-dâr-ı sehâb

Çıktı fertût-ı hadşe maye-i şeb,

Dişleri pür-gajend (پر غژند) hırs ve gazab,
 Harfe-i çeşmi pür-zalâm-ı türâb;
 Bâl-i sâkiyle cümle eşyayı
 Kavrayıp sıktı, bir sükût-ı mehîb
 Eyledi ruh-ı âlemi terhîb!

“Nüsha-i Mümtaze”

& [179]

- Bugün açız yine evlatlarım, diyordu peder,
 Bugün açız yine; lakin yarın, ümid ederim,
 Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare kader!
- Hayır sular ne kadar coşkun olsa ben giderim,
 Diyordu oğlu; yarın sen biraz ninemle otur;
 Zavalılık yine kaç gündür işte hasta...

- Olur;

Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
 Ninen baban, iki miskin, biz artık ölmeliyiz...
 Çocuk düşündü şikâyetli bir nazarla; - Ya biz?
 Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz...

Hâlâ

Dışarıda gürleyerek kükremitiş bir ordu gibi
 Döğerdi sahili binlerce dalgalar, asabi.

“Rübab-ı Şikeste”

Şu evc-i misalden birincisi gayet sade, ikincisi şairane birer levha-i tasvir, üçüncüsü de mükâleme ile karışık bir hikâyedir. Bütün bütün tasvir ve tahkiye dairesinde kalmıyan eş’arın bazılarında da tarz-ı nevin-i ifade muvaffakiyet-bahş olabiliyor:

Senin sen gibi bir aks-i nâz rûh-nüvâz
 Bir in’ikâs-ı niyâz
 Gecenin sine-i zılâlinden

Süzölüp dağlara, sehâbalara
Teraneler serper.

O dem ki bülbül-i şeyda sanevberân-ı terk
Şu mai gölgeliklerin,
Şeb-i âmâk-ı pür-hayâlinden
Koş ruh-ı leyâl-i bî-habere
Neşideler serper...

Hüseyin Suat

Daha ziyade heyecan-ı hissiyat ile sunûh eden şiirleri bile yeni usulümüzle
güzel nazmetmek mümkündür, nâzım Tefkîk Fikret gibi mahir bir sanatkâr olursa:

Bir buçuk, işte bir buçuk saat
Bir küçük, ruhsuz neşîde için;
Bu kadar sa'y, itina, zahmet
Topu bir kıta, ya kaside için!

Ah, ey pîş-i istifademden
Bî-tevakkuf uzaklaşan mevecât,
Ey mübarek dakikalar, sizi ben
Böyle gayb eylemekteyim, heyhat!

Bilirim, bir nefeste, bir demde
Koca bir kâinat-ı zinde doğar;
Canlanır bir hayat, bir hilkat.

Öyle zî-rûh var ki âlemde
Bir buçuk saat içinde doğar,
Yaşar, itmam-ı ömr eder... İbret!

“Rûbab-ı Şikeste”

Biraz da şu nevin-i tavr-ı beyanda nasıl ifrata düşülebileceğine bakalım:

Temayülât-ı esir-i ruh-ı masumum
Bütün tezehhür âmâl içinde, müstesna [180]

Bir itilâ-yı semaviyle, bir hayale, uzak
Fakat uzaklığının mübhemiyetiyle rakik

Ridâ-yı şiir şebabı içinde bir mahmum
Hayale ait idi...

İkinci kıtanın ikinci mısraındaki “idi”ye gelinceye kadar şiirin manasını anlamak mümkün değil. Cümle uzun olmuş demek istemiyorum; bir sözü belki beş hatta altı mısra da bitirmek esasen mümkündür; fakat burada araya giren cümleler, sıfatlar, edatlar zihni teşviş ediyor, yoruyor. Bir ulvi tasvirin elvâh-ı gûnâgûnu, bir mufassal hikâyenin vakayi-i mühimmesi şairin fikrini tazyik etse de böyle müşevveş, baîd rabtlara dökülse yine bir dereceye kadar mazur olur; fakat küçük bir fikri ifade için bu kadar külfet nazm-ı makbul olabilecek teceddütlerden değildir. Faik Ali Bey’in:

Şehâblarla mülevven ziyaların, bırak
Ve pür-sükûn-ı şegaf, pür-nevâziş-i cereyan,
İsâle ettiği şelale-i esir-i elvan,
Nasıl revan-ı leyâlin, samût-ı istiğrak,
Samim-i hasene bu şeyleriyle çâr ise
Benim de mülhem-i sevdası olduğum hisse
Harim-i sâmt ruhum bir aşıyan olsun...

Nazmındaki tarz-ı rabt ve ifadede bütün bütün makbul olabilecek surette değildir; çünkü cümel-i muterize ziyadece getirilmiş; biri zihnin bir köşesinde hıfz olunmaya çalışılırken öbürü zuhûr ediyor.

Bir de müstezatlara bir mısra da itmam edilemeyen fikri itmam, yahut bir fikr-i tamî te’kîd gibi yerlerde getirmek, bunların sonunda tevakkufu temin ve

binaenaleyh ahengi takviye ettiği için, daha ziyade muvaffakiyet-bahş olur; binaenaleyh H. Nazım Bey'in şu:

Doldu bütün bihâr ve zemin ve hava; hele

Fertûte-i şebi

Titretti ihtilac ile bir hande-i gurur.

Nazmında tertip ve ahenk itibariyle kusur bulmak kabil olabilir.

Merbût mısralar ve beyitlerle nazmedilmiş eş'âr uzun uzadıya tetkik edilse aralarında nakısalı birçok nazımlar bulmak kabil olursa da yukarıda söylediğimiz gibi zevke, hüsn-i tabiata muhavvel olan bu usulün teşrihi ihtilaf-ı tabâyî sebebiyle hayli münakaşâtı müceb olabilir. İhtimal ki bana muakkad görünen bir nazım başkasına göre vazıhtır. Herhalde bu usulün ahengi az çok ihlal, fikri bazen eşkal edebileceği unutulmamalı, hele her şiirde kabulü mültezem olmamalıdır demektedir. tereddüt etmem.

Şimdi kelimelerimize nakl-i bahs edelim: Yeni kelimelerin gazetelerde ne kadar mübahaseler, münakaşalar tevliit ettiğini düşününce bu meseleye dokunmaktan korkuyorum; fakat sualler bekliyor, cevap vereceğimizi de taahhüt etmiş idik:

Bir lisana yeni bir kelime nasıl girer? Nasıl kabul olunur?.. Bunun kavânîn-i külliyesinden bahsetmek iktidarımın fevkinde olmakla beraber lisan-ı nazımda yeni kelimeler istimali için bir kaide beyanından çekinmeyeceğim: [181] Yeni bir manayı ifade için istimal olunan ve zebân-zed kelimeler arasında mukabil-i tamı bulunmayan yeni kelime fevkalade garip olmamak ve ahenk teşekkül ve telaffuzca kelimât-ı müsta'meleyle benzetmek şartlarıyla mergûbdur. Kaide pek müphem görünüyor değil mi? İzah edeyim: Yeni bir mana, bir fikir ifade edilmek istenilir; mesela cananın nigâhında gayet hafif, nurdan, havadan nazik, rakik bir hassa tasavvur olunur, görülür; şair bu hassayı, bu rikkat-i mahsûsayı bir kelimedede söylemek ister, onu o kadar beğenir, o kadar rikkatle sever ki meal-i nâzenînini koca bir ibare ile söylemekten çekinir; o zaman "esir" kelimesiyle mülhem olursa

onu hemen şiirine alır, almakla sevincinden çırpınır! İşte bu tarz-ı kabul pek makbuldür; kaidemizi de tamamen izah ediyor: Kelimenin yeni bir manası var; diğer kelimeler arasında mukabil-i tamı yok; ıstılâhâtta olduğu için garâbetinin derecesi de mahdud; vezniyle, harflerinin hiffetiyle birçok zebân-zed kelimeler aynı... “Esir” o kadar latif bir kelime işte on, on beş sene evvel nazmımızda mevcut değil iken şimdi ibzâl olunup duruyor.

Yeni istimal olunacak her kelime “esir” derecesinde, o kadar muvafakat-ı mutlaka ile beyan ettiğimiz şeraite muvafık olmalıdır demek istemiyorum, kaidemizin tevsie tahammülü vardır; işte size dört kelime daha: Hîzâb, âgeşte, meshûf, âgîn. Bunlar “esir” kadar güzel değil, derece-i lüzumları da onun derece-i lüzumunda addedilemez, mamafih bir kere tetkik edelim:

Geçerdi böyle bütün

Hayat-ı maziye alûde-i gubârındem...

Kaçar da pîş-gehimden perîde renk-i fütur

İlelebet mestur

Kalırdı dûd-ı türâbi hizâb-ı derîde

Şûrîde,

Hüzn-nemâ, küskün

Hayat-ı atiyem âgeşte-i zılâm-ı adem.

H. Nazım

Eski şiirlerde bilâ-lüzum ve faide, hatta henüz maksadıyla ibzal olunan kelimat-ı garibe arasında belki bu elfaz da müstamel idi; fakat eş’ar-ı cedidede birkaç seneden beri görülen bu kelimeler öyle göz bağcılık eder gibi kullanılmıyor. “Hizâb” boya demektir, bunun yerini tutacak kelime yok; hatırlara levn, renk gibi kelimeler gelebilirse de bunlar boya demek değildir, o kadar değildir ki kamus hizâb için “nesne boyayacak boyaya denir” diyor; yani “hizâb” kelimesi zihne madde-i levniyeyi ihtar ediyor. Binaenaleyh bu kelime bir fikir nevini müfit olmak itibariyle kaidemize muvafıktır. Yalnız lafzı sakîlce, işte burada şerait-i kaideden

birine az çok hâlel arız oluyor. Mamafih bu kusur kelimenin lüzum-ı kat'iyesine nazaran bağışlanır. Zata “hizâb” da bulduğumuz sıklet “esir” kelimesinin letafetiyle mukayese olunursa ancak tezahür edebilir.

“Âgeşte” bulanmış demektir. Buna muadil bir kelime var mı? “Alûde” var denilebilirse de o “âgeşte” kasr-ı ihâtâ manasını tazmin etmez. Binaenaleyh “âgeşte” lüzumlu, kuvvetli, bir lafız. O kadar nazik ve güzel değilse bile bu sıklet-ı nisbiye onun da kabulüne mani olamaz.

“Âgîne” dolu, dolmuş demektir. Bunu biz doldurucu manasına da kullanıyoruz, pekâlâ ediyoruz. Kelime adeta bir edat gibidir, nereye olsa ilave edilebilir. Birçok kelimelerle kafiye olduğu da düşünülürse “âgîne”i nazmımız için pek kıymetli bir gevher-i nevin olarak telakki etmekte mazur oluruz. Manasının garabeti de adeta garabet denilemeyecek kadar hükümsüzdür: Böyle edat kabiliyetinde, edat şeklinde kelimelerin manası bulundukları cümlelerin manası anlaşılırken tabiatıyla, bilâ-külfet, kendiliğinden anlaşılır:

Biraz hayat u hararet şu cism-i sengine!

Biraz çiçek şu hazin kabr-i vahşet-âgîne...

“Rûbab-ı Şikeste”

Mesela şu beyitte “âgîn”in manasını anlamak için lûgate müracat etmeye lüzum var mıdır?

Sırası gelmiş iken söyleyelim: “Âgîn” gibi ancak diğer bir kelime ile tertip olunarak kullanılabilecek Farisi edevât ve kelimât yeni lisan-ı nazımda pek ziyade hüsn-i kabule mazhar oluyor. Bunların istimalinde makul bir sebebe müstenit olmayarak eski şu'rânın iltizam etmekte oldukları ihtiyattan artık vazgeçildi. Evet, biz şimdi “hacle-gâh” dediğimiz gibi “girye-gâh” da diyoruz, “hande-zâr” da yazıyoruz. Acemlerde ihtimal ki semâ'a mütevakkıf olan böyle terkipleri biz kıyasen yapıyoruz. Kendi lisanımızda makul ve mutedil olarak icra edeceğimiz tasarrufat ve ıslahata kavait ve tahakkümat-ı Farisi müdahale edemez.

Şimdi “meshûf” kelimesine gelelim:

O meshûf-ı meserret günlerin yâd-ı melaliyle

Bugün ayrılmıyor mînâ-yı lebriz saadetten...

“Rûbab-ı Şikeste”

“Meshûf” pek ziyade susamak manasına olan “sehâf”dan gelir. “Meserrete susamış” günler makamında başka ne diyebileceğiz? “Ateşân meserret günler” mi diyelim?.. Evvela “ateşân” tamamen “meshûf” manasına değildir; olsa bile lafzî sakil, bizim lisan-ı nazmımıza “meshûf” kadar yakışmaz. Bunu da kaidemize muvafık bulur, kabul ederiz.

“Garam”, “münten”, “ecfân”, “ihtilaç”, “ihtinâk”, [182] “tüveyce”, “imtisâs”, “tûde”, “tırâje” gibi eş’ar-ı cedidede ibdâ’, yahut asar-ı sâlifeden ihya edilmiş daha bir takım kelimeler var ki çoğu ıstılahat-ı fenniyeden, bazıları da sırf lûgat-ı gayr-ı me’nûsedden olmakla beraber pekala yazılır, kabul olunur; bunların garabetleri nispidir, kaide-i mevzû’anın şerait-i sairesine de tetâbuk eder. Ayrı ayrı misaller iradına hacet yok; yeni manzumelerin hemen hepsinde böyle birer kelimeye tesadûf edilir.

Her yeninin bir suiistimale uğrayacağında şüphe yoktur. Bu yeni kelimeler yazılmaya başlar başlamaz suiistimal de kendini göstermişti. Artık mukabili bulunsun bulunmasın, lüzumu olsun olmasın nâ-şinîde, nev-tirâşende kelimeler yağdı. O zaman itirazlar da coşuyordu. Bir taraftan iyi kötü bu itirazların tehâcümü, bir taraftan mesela Hüseyin Daniş Bey’in, Osmanlıca lisan-ı maderzadı olmadığı için, kendisine garip görünemeyen yüzlerce yeni kelimeler yazıvermesi şairlerimize itidal lüzumunu hissettirmişti.

Bir zevrak-ı nahif açıp bâd-bân, yazık,

Uçmakta ta uzakta: semen-bâl bir hamâm;

Bazen uçar uçar da çıkar sadr-ı lücceye,

Bazen batar görünmez olur zîr-iltizâm.

Hüseyin Daniş

İşte “zîr-iltizâm” şivesinden kat’-ı nazar yalnız şu “iltizam” kelimesi bizim nazma girer şeylerden değildir; bunu kabul ettikten sonra artık kamustan, bürhândan binlerce kelimeleri alabiliriz. Hatta bunların ekseri de lisan-ı şiire pek

lüzumlu olur. Lakin o zaman Osmanlıca değil, Acemce yazmış oluruz. Sonra bir gün biri çıksa da Almanca, İngilizce kelimelerle mâl-â-mâl şiirler yazsa itiraz etmeye hakkımız olamaz. Bir lügati kamus veya bürhânda aramakla Fransızca lügat kitabında aramak beyninde hiç fark yoktur. Hâsılı itidale riayet etmeliyiz. Kelimât-ı cedide hakkında yukarıda beyan etmek istediğimiz düstur da işte bu iltizam-ı itidal emelinden münbaistir.

Mütalaamızı başka bir nokta-i nazardan şu şekle de ifrağ edebiliriz: Düşünülmüş bir şiirde yeni kelimeler bulunabilir, fakat yeni kelime yazmak için bir şiir düşünülemez. İbraz-ı hüner hevesiyle olmayıp da şairin, sanatkârın samîm-i ruhunda hissettiği bir lüzum üzerine ibda edeceği kelime o kadar tab'a mülayim, hoş-ahenk, hoş-eda düşer ki bunu okuyan manasında tereddüt ederse nâzıma değil, kendisine hiddet eder. Bilakis kelime hatırı için söylenmiş şiirlerde o revnaksız, ruhsuz manalar arasında yeni kelime mezbeleyle atılmış cevher mahfazası gibi kalır. Belki mahfazada bir dürr-i girân-bahâ vardır, fakat orada bulundukça buna kim dokunacak?

Kelimeler şiirlerimizde nasıl okunması lazım geleceğine dair de bugün oldukça katî bir kaide beyanı mümkündür: Türkçe kelimeler daima tabiat-ı asliyeleriyle maksûr, Arabî ve Farisi kelimelerden Türkçeleşmiş olmayanları memdûd, Türkçeleşmiş olanları ise yine daima maksûr okunur. Şimdi bu kaidenin kabulüne de büyük bir müsaade-i müsamaha-kârâne nazarıyla bakılacak, değil mi? Evzân-ı aruziyede Türkçe kelimelerin tabiat-ı asliyelerini muhafazaya neden mecburiyet olsun? Arabi ve Farisi kelimelerin Türkçeleşmesi ne demek? Siz bunları hep istediğiniz gibi şiir yazabilmek için ortaya atıyorsunuz; sonra da kaide vazettik diyorsunuz... İşte itirazlar, hücumlar... Fakat insaf ile düşünmeli, acaba bugün müsamaha denebilecek hiçbir şey yapıyor mu? Eski, hatta o kadar eski değil, otuz kırk sene evvelki şiirlere bir nazar edilirse öyle müthiş müsamahalar, kusurlar görülür ki insan o kadar kaide-perest geçinenlerin bu derece tenakuza düşmelerine hayret eder: Türkçe fiilleri, edatları, isimleri, zamirleri, sıfatları, istedikleri gibi hem memdûd hem maksûr okurlar; Arabi ve Farisi kelimatı eşkal-i asliyeleriyle memdûd veya maksûr okumakta ısrar edip dururlarken kimini

lüzumundan ziyade uzatırlar, kimini bî-faide kısaltıverirler. Böyle muhtelif, müşevveş tazyikler, tecvizler arasında yazılan nazımlara fasîh diyeceğiz de makbul bir kaideye müstenit olan bugünkü nazmımızı beğenmeyeceğiz öyle mi? Lisan-ı nazım daha ahenklidir, fakat yine lisandır. Biz diyoruz ki nazmımızda mümkün olabildiği kadar şivemizin, lisanımızın muktezîyâtına tevîk-i hareket edelim; mesela “beyaz”, “siyah” gibi muhaverâtımıza girmiş, Türkçeleşmiş kelimeleri memdûd okumakta mana yoktur; fakat bunlar bir terkibe dahil olunca tabiat-ı asliyelerine rücû’ ederler, o halde de maksûr okunamazlar.

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,

Eşini gâib eyleyen bir kuş...

Cenap Şahabettin

“Beyaz”ın elifini çekerek bu beyti söylemek mümkün müdür? Olsa bile “beyâz lerze” bir evzân-ı herze olmaz mı?

Atmıştı bu manzar beni hem-reng-i teneffür

Bir havf-ı siyâha!

“Rûbab-ı Şikeste”

Burada da “siyah”ı kısa okumak caiz değildir.

Sonlarında “i, e” bulunan Türkçe kelimeleri bazen memdûd okumayı tecviz ediyoruz. Hatta bu harfler fiil, mef’ul-ün bih ve mef’ulünileyh edatları oldukça tabii olmayan, ahenk-i lisana tevakkuf etmeyen bu memdûdiyetleri ihtiyarda zaruretimiz var: Bir kere fiil, [183] mef’ul-ün bih ve mef’ulünileyh istimali o kadar tabiidir ki hurûf-ı imlayı kısa okuyacağız diye lisanın bu erkânını nazımdan kaldıramayız. Yalnız bunda da bir itidal gözetmek lazımdır: Bir şiirde böyle memdûd okunması zaruri üç dört fiil, mef’ul-ün bih falan geldi mi ahenk rahne-dâr olur; bunun için bunlarda ihtiyat etmeli, hele kabil olursa “i”lerle “e”leri iczâ-yı aruziyenin maksûr noktalarına tesadûf ettirmelidir. Bunlar vezinlerin sonuna geldikçe ahenge hiç zarar vermiyor. Mesela:

Uzaktan bir kuşun gâhîce feryâd-ı perrânı

Çıkıp ka’r-ı sükûnetten

Ederdi leyle-i beyzâya nermîn-i buseler ihdâ’.

H. Nazım

Nazımın “ederdi” kelimesinde “i” dalı ziyadece med ediyor, fakat çaresiz bir kusur; şaire bu fiili yazma diyemeyiz ya!

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,

Eşini gâib eyleyen bir kuş...

Gibi kar

Geçen eyyam-ı nev-baharı arar.

Cenap Şahabettin

Bu kıtada iki mef’ulün bih yası var; “eşini”deki memdûd okunuyor. Keşke o da “nev-baharı” gibi maksûr okunsaydı. Ne çare ki okunamamış; şairi mazur görmeli. Şu misallerde memdûdiyetlerin ne kadar elîm bir zaruretle kabul edildiği nazar-ı dikkate alınırsa bunların tekrarı nasıl makbul olamayacağı da tebin eder.

Yeni nazımlarda kusur addedilmek istenilen “vasl-ı ayın” meselesinden de bahsedelim mi? Aman bu Türkçede hiç okunamayan “ayın”lar pay-ı nazma asılmış ne ağır bir gülle idi; onu hamdolsun fırlattık, attık. Şimdi “âdet”, “âlî” gibi kelimelerin “ayın”larına hiç ehemmiyet verdiğimiz yok; bunları elif gibi vasl ediyoruz, ve etmeliyiz, telaffuz ettiğimiz, edemediğimiz bir harfi mahrecine göre okumakta beyhude yere niçin ısrar edip durmalı?

Yeniliklerden bir “ve”, bir de “evet” var. Doğrusu ben kendi hesabıma bu vavı kolay kolay kabul edemem. Lisan-ı tekellümde hemen hiç kullanılmayan bu meftûh vavı lisan-ı şiirde kabul etmek bilmem o kadar kolay yapılabilir bir şey midir? Yapılırsa kabul-i ammeye mazhar olur mu? Bu vavları yazanlar derece-i lüzumunu beyan ve izah etseler belki herkes kabul eder, yazardı. “Evet” kelimesine gelince, bunu da pek iksâr ediyoruz; Süleyman Nesib Bey’in şiirlerini okursanız bu “evet”lerden bir kucak bulursunuz.

Nazmımızın elfazına ait olarak daha pek çok tafsilat vermek edille getirmek mümkündür; daha muhtelif-fih olabilecek hayli fûrû'ı muhakeme etmelidir. Mamafih biz bu kadarla iktifa edeceğiz. Esaslı noktaların kafiyesi nazarı-ı tetkikten geçirmeye çalıştık. Bundan sonra nazımlarımızın manalarına, ruhlarına müteallik olarak beyan-ı mütalaat edebiliriz. Elfaza ait imla-yı hazât (حظات) arasında iradı lazım gelen terâkîb-i cedide bahsi de daha kolay efham-ı maksat emeliyle ileriye talik ettik. [186]

A(yın) Nadir

[Ali Ekrem BOLAYIR]

A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 506, 9 Teşrinisani 1316 [22 Kasım 1900], s.178-186.

MAKALE-İ MAHSUSA

ŞİİRİMİZ

-Mâ-kabli geçen nüshalarda-

Nazmımızın elfâzına müteallik nazariyat ve mütalaatı, mümkün mertebe teferruat ve tafsilattan da bahsetmekle beraber, hulasaten izah etmiş idim. Şimdi – bilmem nasıl korkmadan- vaat ettiğim tetkikata girişmek, maâniye... şiirin ruhuna dair söz söylemek istiyorum! İnsaniyetle beraber doğan hiss-i şiir ne kadar bârik ve nazan bir hassa-i rakika ise mükevvenâtın her zerresinde mündemiç olan ruh-ı şiir de o kadar mücerret ve manevi bir esir-i letafettir. Bu hissi, bu ruhu tutmak, maddiyat-ı elfaz ile buna bir vücut vermek, o vücudu eşkâl ve hutûtuyla nazargâh-ı irfanda tersim etmek... İşte şimdi bu vazifeyi tahammül etmiş oluyorum. Bir bâr-ı girân ki hüviyet-i maneviyeyi eziyor, lisan-ı şiir ve hakikati ebkem bırakıyor! Mamafih ummana düşmüş bir vücut gibi çırpına çırpına ufk-ı maksuda doğru ilerleyeceğim, yorulmayacağım, makaleyi mütalaa edenlerin nazra-i terahhumu benim için bu umman-ı müşkilat arasında, bütün semalara yükselen leyal-i emvacın üstünde bir kevkeb-i hidayet olacaktır.

Şiir nedir?.. Hilkat-i âlemden beri tekerrür edip gelen bu suale verilen cevapların mümkün olsa da cümlesi yazılsa ne büyük ciltler vücuda gelir! Yalnız iki üç kitaba müracaat edivermekle yüzlerce tarif buldum; burada birkaçını yazıyorum:

Şiir taklit ve ahenkten mütevellittir.

Aristo

Şiir ruhun, hususuyla hassas ve ulvi ervahın musikisidir.

Voltaire

Şiir mütekellim bir tasvir, yahut musavvir bir lisandır.

Marmontel

Şiir edebiyatın şükufesidir.

Ampere

Şiir bir aheng-i derunidir.

Lamartine

Şiir hissin kelimat ile ifadesidir.

Peladan

Şiir tezehhür etmiş bir felsefedir.

Madame Ergire

Şiir her insanın içinde doğar musikidir.

Shakespeare

Şiir –ki ulvi ve mükemmel bir sanattır- müteharrik resim, mütefekkir musikidir.

Deschamps

Şiir efkârı kuvve-i hayaliyye ile istihsal ve tasvir etmek, yani fikri muavenet-i elfaz ile hiss-i mücerrede takrîb eylemek sanatıdır.

Webster

Şiir bütün ulûm-ı insaniyenin ihtirasat ve teessüratıyla bütün efkâr-ı beşeriyenin şükufesi, rayıhasıdır.

Coloridge

Başka başka nokta-i nazarlardan mücez ve muvazzah, muayyen ve müphem, lâfzî ve manevi birer ta'rif-i takrîbî olan şu cümlelerin ta'mikiyle şiir hakkında bir fikr-i icmalî, bir hiss-i latîf hâsıl etmek mümkün olabilirse de biraz muayyen ve sahih bir fikir istihsali muhal olduğunda tereddüt edilemez. Bugün fizyoloji ve psikoloji tetkikatının vasıl olduğu mertebe-i kemale nazaran şiirin adeta fennî bir tarifini ihdas mümkün olabilecekse de otuz kırk sene evveline gelinceye kadar şiir hakkında bast ve temhid olunan mütalaata atf-ı nazar etmeden felsefe-i cedideye müracaat edersek yine karanlıktan kurtulamayız. Şimdilik tarif-i şiiri şu getirdiğimiz misallerde gösterdiğimiz gibi eslafın muhakematıyla hulasaten tetkik edelim:

Şiirin üssü'l-esası hayaldir. İnsanda kuvve-i azmiyyeden, kuvve-i muhakemedan çok kıymetli bir mevhibe-i tabiat olan kuvve-i hayaliyye kimde daha ziyade mevcut ise o daha büyük şair olur... Vehle-i ulâda bir garîbe söylemiş oluyoruz, değil mi? Şimdi her hakikat tabiattan, fenden istihrac olunuyor; mübhemâta, hatta müzeyyenâta kimse imale-i nigâh edemiyor; her hükümden sonra bir delil aramak insanlar için tabiat-ı sâniye hükmüne gelmiş. Böyle iken muhayyileye, bu renk kadar mütegayyir, ziya kadar mütelevvin hassaya istinat eden bir fikr-i perişan zihne bir mana ifade edebilir mi? Kuvve-i muhayyilenin bulut gibi bir saniyede üftân ve perişan, nâzân ve girizân, müteheyyci, sakın, handan, melûl, na-mütenahi eşkal içinde mütereddit âgûşundan uçan ziya-yı lerzan bir noktaya in'ikâs ederek nazara bir levha gösterir mi?.. Fakat burada “tahayyül”den maksat hülya kurmak nevinden bir şey değildir; lisan-ı edebde tahayyül bir şiirin, bir eser-i edebinin tasavvur ve tefekkürüne bâis kuvvâ-yı zihniyenin mecmuudur. Tahlil edilirse tahayyülde birbirinden ayrı üç haslet bulunur: Birincisi tahayyüle âlet olacak esasları ihzar eden tahattur, kuvve-i hafıza; ikincisi bu muhtelif esasları birbiriyle mukayese ve tetkik eden hassa-i tecrit; üçüncüsü tetkik olunan mevaddı kabul veya reddeyleyen kuvve-i muhakeme. Bu tahlile nazaran “Kuvve-i hayaliyye efkâr-ı ma'lûmeyi bir tarz-ı nevinde cem ve telfik eden haslettir” dersek ağyarını mânî, efradını câmi bir tarif-i tam tertip etmiş oluruz. Tarifimizi bir misale tatbik edelim:

Görünür, safha-i emvâca düşen lem'a gibi,

Alnının çîn-i bülendinde o ruh-ı asabi

Rübâb-ı Şikeste

Şair bir taraftan safha-i emvâca düşen lem'ayı, diğer taraftan alnın çîn-i bülendinde ruh-ı asabiye tasavvur ediyor; bu sırf letafet-i eşyaya tamik-i nazarla zihinde hâsıl olan eşkâli zabt ve hıfz eden kuvve-i hafızanın vazifesidir. Sonra ruhun mücerret ve gayr-ı mer'î, lem'anın mer'î fakat gayr-ı mahsus olduğunu tetkik [195] ve tayin ederek yine ikisinin arasında –tabiat-ı asliyelerinden tecrit olunurlarsa- bir münasebet buluyor; buna eser-i tecrit ve teşmil diyebiliriz. Daha sonra mevcenin üzerindeki lem'a cebînin çîn-i bülendindeki ruh-ı mutasavvere,

yahut dana doğrusu bu ruh o lem'aya teşbih olunursa latif, manidar bir hayal vücuda geleceğine hükmediyor ve şiirini yazıyor ki işte bu da kuvve-i muhakemenin fiilidir.

Şiirde hayalden sonra hükmünü icra eden histir. Kalbin rakîk şedit, hafî tâbân, mütebessim gıryan teheyücat ve teessürat-ı muhtelifesine his namını veriyoruz. Fizyoloji nokta-i nazarından düşünülürse havass-ı hamse, ihtiyacat-ı bedeniye, ihtirasat-ı nefsanîye ve sevk-i tabiiden maada bizde mevcut ve mahsus olan kâffe-i teessürata hissiyat denilir. Ruh kendisine tesiri olan eşya-yı hariciye ile münasebet hâsıl edince latif yahut elîm birtakım teessürata maruz olur ki bunlar içinde âzâ-yı bedeniyeden birinin vesâtetiyle husûl bulanlar ihtisasat, âzâ-yı bedeniye'nin vesatetiyle olmayıp bizzat husule gelen, yahut evvelce hâsıl olmuş ihtisasat-ı bedeniye'nin neticesi olarak ve fakat tabiat ve zatiyetini muhafaza etmek şartıyla zuhur edenler hissiyattır. Mesela insana bir kederli haber getirilse, bunu kulak vesatetiyle zihnen duyması ihtisas, sonra insanda teessür husul bulması histir. Bizzat husul bulan hissiyatın da bittabi mebadisi, esbabı vardır. Yalnız bunlar bariz olmadığı için biz hissin husul-i zatisine kail oluruz. Mesela bir haber-i feci almadan, bir vaka-i müellime görmeden, durup dururken ağlamak arzusu... Bu teessür elbette yine bir hal-i asabının, bir tahayyülün neticesidir.

Dûr-â-dûr muhakemat ve mütalaata bais olan his hakkında da şu mücmel fikri verdikten sonra şiirin bir tarifini daha yazalım:

Şiir güzelliğin, fevkaladeliğin, hatta çirkinliğin bir hiss-i şediti; yahut tabiatın mükemmel, hüsn-i mücerrede mütekarib bir taklididir.

Bu tarife göre şiir şiir olabilmek için his ve hayal ile meşhun olmalıdır. Şimdi bunların derecesini tetkik edebiliriz. En tabii, en samimi şiirler hangileridir? Şüphe yok ki hissiyattan mütevellit olanlar. Bu nev' şiirler bir kalbin teheyücat ve teessüratını, bir ruhun âmâl ve âlâmını bilâ-tekellûf bir rûd-ı hoş-cereyan gibi sakit sakit takrir eder. Bu yolda yazılmış şiirleri okumak bir levhanın hüznü ve sürurunu görmek, bir ruhun tarab ve enînini dinlemek gibidir. Tesir itibariyle şiirin ruhu histir; evet, bunda tereddüt edilemez; yalnız şiir denince zihne üç şey hutûr ediyor: Şair, şiir, muhatap. Bir şair kendisi için şiir

söylemez; çünkü ne söylese hissini bütün samimiyet ve şiddetiyle tasvir edemeyeceğinden emindir. Şairin kendi için söylediği en güzel şiir kalbinde gömülü kalır. Bir kere hissini yazmak, kalb-i mecruhunu kâğıda aksettirmek istedi mi, muhatabın, kariin heykel-i mahûfu nazra-gâhına dikilir, şiirin sahâib-i zalâmı âsümânına yayılır; o zaman hüviyet-i maneviyesine ra'şeler ârız olur, ruhu ürperir, o zaman hayal, o malike-i ilham fezâ-yı na-mütenahiden süzülür, nazra-gâh-ı şair de zerrin kanatlarıyla tayerana başlar. Şair bu cenahlardan saçılan lem'aları ecfân-ı girye-bârına toplar, kâğıdına öyle bakar; o lem'alar gözlerinden dökülünce şiirini yazmış olur. Hakikat-i halde her manzume sönmüş bir mağrib-i hayalat, bir mezar-ı hissiyattır. Daha [196] sade bir lisan ile izah-ı meram edelim: Hissî şiirler hissolunduğu kadar letafet ve samimiyetle yazılabilseydi en sevimli, en güzel eserler bunlar olurdu; fakat hayfa ki hissolunduğunun binde biri kadar yazılamıyor, hatta söylenemiyor. Hissiyatın tefâvütü, her dakikada, her saniyede insanın başka bir his ile mütehassis olması hissiyat beyninde bir mizan vaz'ına imkan bırakmaz: Bir adama tesir eden vaka başkasına tesir etmeyebilir, bugün insana feci görünen hal ertesi gün mudhik gelebildiği gibi.

İşte hayal ve hissin ayrı ayrı vücuduna kanaatle hiss-i şiiri bunların ikisinden mütevellit bir hassa addedenlerin mütalaatını hulasaten söyledik. Şu tetkikimizden, başka hiçbir faide hasıl olmasa tahayyülün ve tahassüsün, birbirinden tefrikine çalışırken tarifat ve tabiratta zuhur eden tereddütlerin, sektelerin göze çarpması faide-i kafiye'dir. Şimdi ise daha ciddi, tabir-i sahih olursa, daha fennî tetkikata girişeceğiz:

Feylesof-ı şehir Hippolyte Taine'in "Akl-ı Beşer" unvanlı eser-i mühimminin mütalaasından hâsıl edebildiğim fikre nazaran insandaki kuvve-i muhayyile kat'iyen tarif ve izah olunabilir: Eşya-yı hariciyenin havass-ı hamseden biri, yahut birkaçı vesatetiyle merakiz-i asabiye tesirine ihtisas denir; dimağ bu ihtisasatı hıfz ve bilahare tevlit eder. İşte "muhayyile", ihtisasatı zihinde tekrar ederek zahire ihraç eden kuvve-i akliye'dir. Böylece zihnin tekrar ve izhar ettiği ihtisâsâta hayâlât namı verilir. Bu hayâlât içinde mehasin-i tabiattan nasibi olanlar şiirdir. Dimağda havass-ı hamsenin vesateti olmadan bir şekil irtisam edemeyeceğine ve hareket-i dimağiyeye vukua gelmeden ortaya bir

fikir konulamayacağına binaen hakikat-i halde hayâlât ile hissiyatı yekdiğerinden tefrik etmek mümkün değildir. Çünkü esasen eser-i tahassüs olan her tahayyül birtakım hissiyat ile mütefâriktir. Felasife-i kadimenin hayal ve hissi birbirinden ayırmaları insanın bir hareket-i dimağiyeye muhtaç olmadan ruhunda birtakım teessürat husulünü tasavvur etmelerinden neşet etmiştir. Hissiyat ve teessürat-ı hayâlâtta başka bir şey olmasaydı hangi şiirin hissî, hangisinin hayalî olduğu tayin olunabilirdi. Hâlbuki hiçbir şiire katiyen hissî ve hayalî denilemedikten başka, bir şiirde hayal ve hissin derecelerini kati ve fennî olarak tayin etmek de mümkün olamaz. Kudemânın tarifatına temas eden eş’ârdan hangisi alırsa alınsın bunda hem hayal, hem his mevcuttur; yani kuvve-i muhayyile şairin ihtisasatını dimağında tahayyülat haline getirmiş ve işte şiir bundan tevellüt etmiştir.

Şu mukaddematı temhid ettikten sonra şiirin artık son bir tarifini yazalım:

Şiir mehasin-i tabiattan dimağda mütevellit ihtisasatın eser-i tekerrürüdür. Bakınız, bu tarif yukarıda derc ettiğimiz tarifata benziyor mu? [197] Bunda biraz şayan-ı izah addolunabilecek “mehasin-i tabiat” var. Şimdi hüsnden bahse kalkışılrsa bütün fenn-i bedayii telhis ile uğraşmak lazım gelir; buna makalenin müsaadesi olamayacağından kat’-ı nazar o kadar tafsilata girişmeye de lüzum görmüyorum: Mehasin-i tabiat hakkında edebiyat ile az çok tevaggul edenlerin – velev hususi ve şahsi olsun- bir fikirleri vardır; tarifimizi anlamak için de bu fikir kâfidir. Herhalde şundan eminim ki Taine’nin kuvve-i muhayyile hakkındaki nazariyesi dikkatlice okunduktan sonra istintaç ve istidlal suretiyle tertibine çalıştığımız şu son tarif ile şiir hakkında yukarıda sıraya dizdiğimiz, “şiir edebiyatın şükufesidir, şiir aheng-i derunidir...” gibi tarifattan daha ziyade vazih ve muayyen bir fikir hâsıl olur.

Bir kere böyle esaslı bir tarife malik olduktan sonra eş’ârımızı tetkik etmenin zamanı gelmiştir diyebilirsek de evveleminde mühim bir meselenin daha tetkikine lüzum vardır:

Şiirin terakkisi terakkiyat-ı medeniye ile mütenasip midir? Yoksa medeniyet terakki ettikçe, fûnun saha-i irfana gevherin keşfiyat ve ihtirâât îsâr edip durdukça şiirin cemal-i nazeninine nikab-ı hakikat mi düşüyor? Bu suallerin

cevaplarını asrın deha-i âzâmı olan Spencer'den öğreneceğiz. Spencer diyor ki: “Fen cühelanın hiçbir şey göremeyeceği yerlerde ulemanın nazragâhına cihan cihan bedayi-i şi’riyye îsâr eder. Tetkikat-ı fenniye ile mütevaggıl olanlar zihinlerini işgal eden mevzuattaki şiiri yalnız başkaları kadar değil, onlardan daha ziyade hissettiklerini daima gösterirler. Nitekim Hugh Miller’in tabakatü’l-arza müteallik asarını, yahut M. Lewis’nin Society Studies unvanlı kitabını mütalaa ederse görür ki fen hissiyat-ı şairaneyi itfa değil bilakis tehyiç ediyor. Taine’in tercüme-i halini mütalaa edenler bilirler ki bir şahısta şair ve mütefennin sıfatları aynı kuvvet ve mikyasta tecelli etmiştir. Tabiatın serairi bilindikçe ona karşı hissolan ihtiram ve muhabbete nakise gelir demek pek batıl bir fikir değil midir? Zanneder misiniz ki avam nazarında bir damla sudan ibaret olan bir damla su bunu terkip eden unsurlar beynindeki kuvvetin bağteten tecelli halinde bir şule-i berkiye hasıl edeceğini beyan, hikmet-i tabiiye mütehassısı nazarında –o damlanın bu hassasını bildiği için- daha az haiz-i kıymet olsun? Zanneder misiniz ki bir nazar-ı âdiye kar parçasından ibaret görünen bir pare-i berf mikroskop altında tebarat-ı fenniyyenin o kadar nazenin tenevvüat-ı latifesini tetkik eden zata daha âlî fikirler ilka etmesin? Zanneder misiniz ki şu mütevazı çatlaklarla çizilmiş, bütün sivrilikleri aşınmış olan kaya onun üzerinden belki bir milyon sene evvel buzlar kayıp gitmiş olduğunu bilen tabakatü’l-arz mütehassısının zihninde hâsıl ettiği şiir kadar bir cahilin zihninde de ilkâ-yı şiir edebilsin? Bedihidir ki saha-i fûnuna katiyen dahil olmayanlar kendilerini ihata eden elvah-ı şiirin çoğuna karşı âmâ kalırlar...” Spencer bu bahse müteallik bir delil ve misal daha iradından sonra şu sözlerle muhakematına hatime veriyor: “İnsanların şayan-ı teessüf ahvâlindendir ki mesela eski Yunanîlerin bir şiirini kemal-i dikkatle tenkit edip dururlar da yed-i kudretin çehre-i hâk-dâna tersim ettiği ulvi elvah-ı şi’riyyeye bir nazar bile etmeden geçiverirler!”

Terakkiyat-ı fenniyyenin terakkiyat-ı şi’riyyeyi intaç edeceğine dair bundan müfit ve câmi söz söylenilemez denilse sezadır. Guyau’nun “Esthetique Contemporaine” unvanlı kitabından da sadedimize müteallik birkaç fikir alabiliriz: “Sully Prudhomme gibi bazı eazım mesela yelken gemisinin vapurdan, yel değirmeninin fabrikadan daha güzel olduğundan tutturarak makineler

çoğaldıkça letaif-i tabiiyye tenakus edeceğini, binaenaleyh sanayide görülen terakki ile terakkiyat-ı şi'riyye arasında zıddiyet bulunduğunu ispat etmek istemişlerse de iddiaları vâhîdir: Biz yelken gemisine rüzgârla hareket ettiği için güzel, un fabrikasını makineleri buhar ile müteharrik olduğundan dolayı çirkin bulmuyoruz: Geminin yelkenleri kanada benzer, bu nazarınızda bir hayat-ı perrandır! Bize hayatı ihtar eden her şeyde güzellik görür, hissederiz, keza fabrikanın çirkinliği makinelerinin buhar ile müteharrik olmasından değil, bunun değirmen gibi bir zî-hayatı taklit edememesinden neşet ediyor...”

Tatbikatımıza başlamadan evvel mevzuubahs edilecek bir madde daha var ki meskûtün anı kalması bütün tetkikatımızı esasından rahne-dar edebilecek: - Şiiri, “Mehasin-i tabiatın dimağda mütevellit ihtisasatın eser-i tekerrürüdür” diye tarif ettiniz; bu ibare de bir tas’îbden ibaret; “Şiir taklid-i tabiattır, ne kadar taklitte muvaffakiyet hasıl olursa o kadar güzel olur!” deyiverseniz olmaz mı?.. suali varit olabilir. Taine’in “Philosophie de l’Art”ına biraz medd-i nazar edilirse anlaşılacağı gibi sanatın gayesi taklid-i tam değildir, taklit eşya-yı hariciyenin aksamı beyindeki revabıt ve münasebatta cari olur. Mesela bir ressamı küçük bir kâğıt parçasıyla bir kurşun kalemi verilse de bununla bir insanın resmi yaptırılacak olsa; bir kere tabii büyüklüğü resmedemez; kâğıt müsait değildir; saniyen renkleri vuramaz, boyası yoktur. O halde modelden taklit edeceği şey aksam-ı vücudiyenin birbirine karşı olan nispet ve münasebetten ibaret kalır. Bu münasebatı tayin etmek kuvve-i muhayyileye aittir. Taine başka bir eserinde diyor ki: “Hiçbir ressam, hiçbir sanatkâr bir mukallitten ibaret değildir; bedayi-i tabiata tercüman olduğu yerlerde bile icat eder!” [198] Elvâh-ı tabiatın her zaman in’ikas-ı ziya gibi, tesirat-ı hevaiyye gibi birçok ahvâl-i hariciyeden müteessir olarak tebeddül-i daimi halinde bulunmasından kat’-ı nazar bir levhanın gavamız-ı letafeti ancak dimağ-ı şairde irtisam edebileceğinden buna şekl-i harici vererek bir levha, bir şiir vücuda getirmek de ancak muhayyilenin faaliyetiyle kabil olabilir. [199]

-Maabadı var-

Ali Ekrem BOLAYIR

[A(yın). Nadir]

A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.507, 16 Teşrinisani 1316 [29 Kasım 1900], s.195-199.

MAKALE-İ MAHSUSA

ŞİİRİMİZ

-Mabat ve Hitam-

Şiirimize ait tetkikata başladığım zaman, bu makalenin ilk satırlarında edebiyat müntesiplerinden ziyade şübbân-ı edebe hitap ettiğimi söylemiş iken elfâza ait mütalaatı bitirir bitirmez geçen nüshada adeta felsefî tetkikata giriştiğim için vaadime muhalefetle muaheze olunabilirim. Daha ileriye gitmeden bu muahezeden kurtulmak lüzumunu hissediyorum: Evvela, şiirin manasına, ruhuna müteallik tettebbuât elfâza ait tetkikata muadil olamaz. Elfâz hakkında kavâid-i mevzûaya, tecârib-i mahsusaya binaen temhid olunacak mebâhis –elfâzın ehemmiyet-i fevkaladesi münker olmamakla beraber- yine tetkikat-ı lisaniye kabilindendir; asıl tetkikat-ı edebiye mana ile başlar. Bir kere de maânî mevzuubahs edilince ne kadar arzu olunursa olunsun, lisan-ı tetkikin sadeliğini tamamen muhafaza mümkün olamaz. Saniyen, birden bire karanlık görünen bazı mebâhis hakikatte barizdir. Geçen nüshadaki mütalaat arasında mesela ihtisâsât, hissiyât, tahayyül, hayal gibi birkaç kelimenin manaca olan farklarını bilivermek, silsile-i muhakemata biraz sarf-ı dikkat etmek bütün o muğlak zannolunan mesaili mertebe-i vuzuha isal için kafidir. Şübbân-ı edebden –kendilerine şiiri tarif ile uğraşmış olmamıza mukabil- bu kadarcık bir zahmet ihtiyarını bekleyebilirdik. Zaten işte tatbikata da başlıyoruz.

Şiirin tarifi elbette hatırlardadır: “Şiir mehâsin-i tabiattan dimağda mütevellit ihtisâsâtın eser-i tekerrürüdür” demiştik. Tahayyül hakkında söylediğimiz sözleri de tekrar edelim: “Tahlil edilirse tahayyülde birbirinden ayrı üç haslet bulunur: Birincisi tahayyüle alet olacak esasları ihzar eden tahattur, kuvve-i hafıza; ikincisi bu muhtelif esasları birbiriyle mukayese ve tetkik eden hâssa-i tecrit; üçüncüsü tetkik olunan mevaddı kabul veya reddeyleyen kuvve-i muhakeme. Bu tahlile nazaran kuvve-i muhayyile efkâr-ı malûmeyi bir tarz-ı nevinde cem’ ve telfik eden haslettir.”

Pek çok tekrar edilmiş olmakla beraber şiirin nazma müftekir olmadığını ve mensur olarak da şiir yazılabileceğini zihinlere ihtar ettikten sonra tarif-i şiire

mâ-sadak olamayacak nazımlar hakkında birkaç söz söyleyelim: Kudemâ nazmı suiistimal ederlerdi; hikâyât-ı sırfeden, ahlâkiyât ve mevâizden ibaret yüzlerce manzum risaleler var. Nazım merakı bir lisanın kavâidini mevzun ve mukaffa yazmak derecelerine vardırılmıştır: Araplar Şafîye namındaki risale-i manzume ile lisanlarının zaptı gayet müşkil olan kavâidi sarfiyyesini yazmaya kalkışmışlar, Vehbi Tuhfe'sini yazarak Osmanlılara Farisi'yi öğretmek emeline düşmüş. Tadat edilmek istenirse daha ne kadar manzum asar bulunur ki mensur yazılmadıklarına taaccüp etmemek kabil olamaz. Bu ibtila-i nazım hep yanlış bir zehâbdan neşet ediyordu: Eskiden bir şeyi öğrenmek için ezberlemek lazım geleceğine dünyanın her tarafında hükmolunmuştu. Nazımdaki ahenk ezberlemeyi teshil edeceğinden etfalin, nev-resîdegânın zihinlerine muavenet emeliyle ne kadar biçare müellifler, kaide-perverler yıllarca ömür sarf ederek, zihinlerini çatlatarak o muğlak, müşevveş asarı vücuda getirmişlerdir! Asrımızda ezberlemekle hiçbir şeyi öğrenmek kabil olamayacağı tahakkuk etti; artık kimse manzum sarf kitabı, yahut ahlâk risalesi yazmakla uğraşmıyor. Şiir addolunamayacak nazımlar şimdi mülğadır demek istemedim; nazım da yazılıyor, fakat dairesi mahdud. Hele şiirin ne demek olduğu artık anlaşıldığı için mevzun ve mukaffa söz tertip edivermekle şiir yazılamayacağına herkes kanaat peyda ettiğinden şiir şiir olmak için, nazım da nazım olarak inşat olunuyor. Küçük bir fikri hoşça ifade edivermek, bir latifeyi, tehzib-i ahlâka hadîm olabilecek bir muahezeciği, hatta bir hikayeyi manzum yazmak memnu değildir; vezin ve kafiye'nin bahşettiği ahenkten istiâneye hüsn-i tabiat müsait oldukça manzum yazılacak eserler –kusursuz denecek kadar müntahab ve mükemmel olmak şartıyla- pek makbul olur. Evvelleri mesela her tevellüde, her vefata manzum bir tarih yazmakla uğraşarak ifrata düşülmüş olduğu için bugün fikr-i şairaneden ârî bir sözü mutlaka mensur yazarak tefriti iltizam etmek lazım gelmez. Yukarıda da söylemiş idim, biz makul bir itidal taraftarıyız. Şu manzumeyi okuyunuz:

Ken'an

On beş sene evvel şu küçük hanede, sessiz,

Bir köylü kadın, bir de onun yavrucuğuyla

Merkebcîği sâkindi... Çocuk sıska ve aciz,
 Lertzân harekâtıyla, mukavves bacağıyla
 Akranına eğlence olur, hırpalanırdı;
 Halkın nazarından kaçınırdı, utanırdı.

Ken'an... Bu soluk çehre, bu ucube-i fitrat
 Şeklindeki noksan ile dûnunda cihanın,
 Kalbindeki cevherle fakat, cevher-i gayret
 Hep kendini tezyif ile memnun cûhelanın
 Fevkinde idi; sanki bulup cismini şansız
 İnsanlığı toplanmış idi rûhuna yalnız.
 Ken'an büyüdü, hayli de gûrbüzledi; lakin
 Hâlâ ona ma'tuf idi evvelki nazarlar.
 Biçare gezer tek başına sâkit ü sâkin;
 En müşkili, kızlar da görürlerdi muhakkar
 Hep şerm ü hakaret dolaşırdı üzerinde,
 Bir gonca açılmazdı zemîn-i güzerinde. [211]

Harb oldu, bütün köydeki şübbân-ı hamiyet
 Serhadde şitâb eyledi... Ken'an da beraber;
 Bir gün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet
 Bir fırka harab eyledi... Ken'an da beraber.
 Ken'an köyüne yareli dönmüş geliyordu,
 Pîşinde bir âvâze-i şân yükseliyordu.

İşte size güzel bir fıkracık. Bunda mehasin-i tabiat tasvir olunmadığı için Tevfik Fikret Bey’i şiirin tarifine dahil olmayan bir mevzuda lisan-ı nazmı ihtiyar etmiş olmasından dolayı muaheze değil, bilakis bize bu fıkracığı tabii, selis bir ahenk ile okuttuğu için kendisine teşekkür etmeliyiz.

Hadd-i zatında şiir addolunamayacak manzumelere asar-ı cedide arasında da hayli misaller bulunabilir. Bir de şurasını söyleyelim ki [212] bir eserin şiiriyeti heyet-i umumiyesinde aranılır, yoksa her beyti, her mısraı bir fıkır-i şairaneyi muhtevî manzume mefkud gibidir. Zaten şiirin tarifi düşünülürse tekmil cümel ü kelimatı şiir-i mahz olarak bir eser yazılamayacağı tezahür eder. Maddiyatta müncele olan mehasin-i tabiatın dimağa irtisamından sonra tekrar zuhuru ancak yine o maddelerin eşkaliyle beraber kabil olabileceğine göre her nazımda mehasin ve maddiyatın hassaları vardır. Tevfik Fikret Bey’in en güzel şiirlerinden olan “Balıkçılar” manzumesini alalım:

- Bugün açız yine evlatlarım, diyordu peder,
Bugün açız yine; lakin yarın, ümid ederim,
Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare kader!
- Hayır sular ne kadar coşkun olsa ben giderim,
Diyordu oğlu; yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta...

- Olur;

Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
Ninen baban, iki miskin, biz artık ölmeliyiz...
Çocuk düşündü şikâyetli bir nazarla; - Ya biz?
Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz...

Hâlâ

Dışarıda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
Döğerdi sahili binlerce dalgalar, asabi.

Manzumenin bu parçasından son kıtasına kadar meziyet-i hakikiyesi bir nazm-ı selîs, nihayet şairane bir nazım olmaktan ibaret iken çocuğun denize çıktığı beyan olunduktan sonra gelen şu son kıta bütün manzumeyi bir şiir-i müstesna mertebesine is’âd ediyor:

Deniz ufukta. Kadın evde muhtazır... Ölüyor;

Kenarda üç gecelik bâr-ı intizarıyla,

Bütün felaketinin darbe-i hasarıyla,

Tehi, kaza-zede bir tekne karşısında peder

Uzakta bir yeri yumrukla gösterip gülüyor,

Yüzünde giryeli, muzlim, boğuk şikâyetler!

İşte bu bir levha-i tabiat, hiss-i fecîyle, manzara-i bülendiyle ruh-ı şairiyeti lerzan edecek bir levha!

Nazm-ı sade ile şiir-i hakikiyi birbirinden tefrik için tarifteki “mehasin-i tabiat” şartını der-hatır etmek kâfidir. Kudemâ-yı şuarânın mücelledât-ı eş’ârı arasında bu şarta muvafık şiirlere pek az tesadüf edildiğini hayfa ki itirafa mecburuz. Nazımların da çoğu heba olmuş emekleri ifade eder. İşte o kadar. H. Nazım Bey Mesâlik-i Edebiyye’inde eş’ar-ı kudemâ hakkında pek müfit mütalaat beyan etmiş idi; şimdi o sözleri tekrar etmeye lüzum görmüyorum. Yalnız şiirin tarifine külliyyen mugayir olarak ne şiirler yazılmış olduğuna bir iki misalcik getireceğim:

Her gözüm bir mevc-zen deryâdır, ol deryâ için

Her kaşımdır mevcden bir ser-nigûn olmuş gemi

Fuzûli

Bakalım, bu beyit için kuvve-i muhayyile vazifesini ifa etmiş midir? Tahattur var: Şair ser-nigûn olmuş gemi görmüştür, kaşı da bittabi bilir; beyitte müşebbeh ve müşebbehün-bih ikisi de maddi olduğundan teşbih yapılabilmek için tarafeynden birini tecride hacet yok, ikinci şart-ı tahayyül de hasıl demek; üçüncüye, yani muhakemeye gelince: İşte bununla beyit zîr ü zeber oluyor. Yalnız ikisinin de eğri [213] olduğuna istinaden insan kaşını koca gemiye benzetmekte kuvve-i muhakeme hiçbir letafet bulamaz; ser-nigûn olmuş gemi ile kaşı ayrı ayrı birer güzellik olarak kabul ve hıfzetmiş olan dimağdan bunlar ancak ayrı ayrı, birer birer güzellik olarak in’ikâs ve zuhur edebilir...

Erdi bir gâyete tesir-i hevâ kim bir nûr

Bir dem-i germ ile eyler idi deryâyı serâb

Nef'î

Bu beyit hakkında da aynı muhakeme cârîdir. Fuzuli gibi, Nef'î, Nedim gibi hilkaten şair olanların böyle şeyler inşat etmiş olmalarına taaccüp etmemelidir, şiir o zamanlar layıkıyla anlaşılamamış idi.

Hiç hatırımdan çıkmaz: Bana maânî dersi veren bir üstadımdan –edebiyat hakkında bir fikr-i mahsus olup olmadığını anlamak için- fenn-i beyanın tahsiliyle edebiyat, eş'ar hakkında iktisab-ı malumat edilemeyeceğinden bahsederek edebiyatın hangi kitaptan tederrüs edilebileceğini sormuştum. Evvela sualimi anlayamadı. Birçok izahat verdim. Nihayet benim üslub-ı müzeyyen ile yazılmış asardan bahsettiğime kani oldu, bazı kitapların dîbâcelerini numune olarak tavsiye etti. İnsan fenn-i maânîyi tahsil; böyle dîbâceleri de mütalaa ettikten sonra “Edib-i kâmil” olur demişti! Zamanımıza kadar bazı ezhânda câygîr olan bu fikir işte asar-ı sâlifenin üssü'l-esâsıdır. Tasannû, bütün asarın hâkim-i mutlakı tasannû idi. Böyle bir fikrin, neşe-i tasavvuf gibi, hikmet-perestlik gibi birkaç mesâliğin ittihadından tulû eden asara umumiyeti itibariyle bugün şiir diyemiyoruz. Hakikat-i halde de asar-ı sâlîfe arasında yukarıdan aşağı şiirin tarifine muvafık bir mevzu üzerine mürettep eş'ara tesadüf olunamaz; beyit, kıta bulunur, hatta tam bir gazel bulmak müşküldür. Leyla-Mecnun gibi, Hüsn ü Aşk gibi asarın kıymetleri de, zamanlarına nispeten kabul ve tasdik olunur. Bugün öyle hikayeler yazılmak lazım gelse, yahut daha doğrusu Fuzuli ve Şeyh Galib iktidarında, o mevhibe-i şiir ile muttasıf şairlerimiz bulunsa Leyla-Mecnun'dan, Hüsn ü Aşk'tan çok güzel eserler vücuda gelir.

Bugünkü eş'ara gelince: Her şeyden evvel şunu itiraf etmeliyiz ki bugün genç şairler arasında deha sahibi yoktur, ona istidat gösteren bile bulunamıyor. Şiirin tarifinden şair pek kolay anlaşılır: “Mehasin-i tabiatı herkesten ziyade gören, herkesten iyi tasvir eden şairdir. Kuvve-i muhayyile kimde daha ziyade faaliyet gösterirse o daha büyük şair olur!” demiştik. İşte yeni şairlerimiz arasında kuvve-i muhayyilesi, mesela Victor Hugo gibi, Lamartine gibi yüksek derecelere

varmış kimseyi gösteremeyiz! Ulviyet-i hayalden ulvi mevzular intihabını, büyük manzaralar tasvirini meram etmiyorum. Vakıa büyük şairler büyük hayallerle uğraşırlar, ulvi manzaraları yazarlar; fakat pek küçük bir mevzuda, pek sade bir manzarada bile ulviyet-i hayal bulunabilir:

Hübûb eder gibi refâtınız, ne hâlettir,

Aceb nesîm-i seherden mi âferîdesiniz?

Siz ol hakîmi, sun’-ı bülend-i kudrettir,

Düşündürür gibi bir şiir-i nâ-şinîdesiniz!

Mevzuu cânânın refâtından ibaret olan bu kıtada rikkat ve tabiatıyla ne kadar âlî bir hayal var! Servet-i Fünûn’da münderiç asar-ı manzumenin hiçbirisi mesela Üstat Ekrem’in, Abdülhak Hamit Bey’in bazı manzumeleri kadar meziyet-i şiiriyeyi haiz değildir. Bunu benimle beraber bütün genç şairler itiraf eder zannederim. Lisan-ı nazm şimdi daha ziyade tekemmül, mevzuat-ı eş’ar eskiye nispeten fevkalade tenevvü ve tekessür etmiştir; evet, bunu inkâr edemeyiz; delâil-i bâhiresini görüyoruz; lakin yazılan şiirler asar-ı muhallemde arasında ilelebet payidar olabilecek meziyette sünûh edemiyor! Yeniliklerimizle iftihar edebiliriz; bir dâhî-i şiir zuhur edince bu teceddütleri alır, ikmal eder, yükseltir, bunlarla müebbet eserler ibdâ eder; yalnız o dâhi şimdi mevcut değil. Müntesibîn genç şairlerimiz arasında en ziyade temeyyüz eden Tevfik Fikret Bey, Cenap Şahabettin Bey, H. Nazım Bey gibi zevatın eş’arına atf-ı dikkat edersek ne görürüz! Büyük bir meyl-i teceddüt, ciddi ve samimi bin hiss-i şiir. Güzel şiirler pek çok, pek güzelleri de var; lakin fevkalade şiirlere dört beş misal ancak bulunabilir. Burada şair ile sanatkârın birbirinden tefriki, daha doğrusu şiirin ruhuyla cisminin tayini lazım geliyor: Yine tarifimize rücû edelim; şiir mehasin-i tabiattan, dimağdan mütevellit ihtisâsâtın eser-i tekerrürü olunca ihtisâsâtın fiil-i tekerrürü ruh-ı şiir, bu tekerrürden zuhur eden eser cism-i şiirdir. Kuvve-i muhayyile mehasin-i mazbutasından bir mecmuu tekrar ederken teferruat ve elfâzı da beraber ibdâ ediveremez. Bil-bedâhe, bil-irtical söylenilmiş şiirler —o da nihayet bir iki beyit olmak şartıyla— pek nadirdir.

His ve hayal mebhasinde de söylemiştim ya, şair şiirini kendisi için söylemiyor. Mehasin-i tabiat elfâzı ile değil, yalnız sıfat ve eşkâl-i mümeyyizesiyle tekerrür etse bile şairin kendisine göre hazz-ı şiir hâsıldır; lakin ihtisâsât-ı dimağiyye muhataba lafz ile ifade olunacak işte bu elfâzı intihap, ihtisâsât-ı mehasin-perverâneyi ifade edecek surette tertip ve telfik sanatkârın, “artist”in vazifesidir ki bunda ne kadar muvaffak olursa ruh-ı şiirine o kadar mükemmel bir cisim [214] ihzar etmiş olur. “Artist”lik küçük bir haslettir zannolunmasın; bu hasletten bî-behre olan şairin zihni ne kadar mehasin-i hayâlât, maâlî-i hissiyat ile meşhûn olursa olsun meziyet-i şairanesinin derecesi gayr-ı muayyen kalır; cisim olmadan ruh hakkında bir fikir hâsıl edilemeyeceği gibi. Bir manzume bir levhaya teşbih edilirse levhanın meal-i hüsnünü ibda eden şair, hututunu çizen, renklerini vuran “artist”tir. Görülüyor ya, hutut ve elvanda ufak bir kusur levhanın güzelliğini imha edebilecek. Fakat o güzellik ressamın, şairin ruhunda bulunmalıdır ki artist levhasını yapabilsin.

Müntesibîn-i edebe göre hakayık-ı müsellemeden olan bu mütalaatı makalemizin asıl muhatapları olan şebab-ı edeb nazarında tenvir için biraz izahat vermek isterdim; fakat “risale değil, makale yazıyoruz” diye başladığı halde birkaç nüshadan beri temadi eden bu mülahazat daha sahifelerce uzayacak. Zaten, mademki bu kadar tafsilata girildi, artık biraz daha etraflıca muhakemat ve tatbikat ile şu mütalaât-ı kasır-âneiyi ayrıca bir risale olarak tab’ettirmek niyetindeyim. Binaenaleyh şimdilik bu kadarla iktifa ediyorum...

Mütalaât-ı âcizânem arasında belki birçok yanlışlar bulunur; bunlar ihtar edilirse kemal-i memnuniyetle tashih-i fikre çalışırım. On seneden beri devam eden neşriyat ve tettebbuat-ı âcizâneme istinaden edebiyatımıza müteallik olarak beyan-ı mütalaa edebilmek için kendimde salahiyet buldum; efkâr-ı kasır-ânemin tenkit veya reddi için de elbette her müntesib-i edebin bir salahiyeti vardır. [215]

-2 Teşrinisani, 1316-

A(yın) Nadir\Ali Ekrem BOLAYIR]

A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 508, 26 Teşrinisani 1316 [9 Aralık 1900], s. 211-215.

HAYAT-I MATBUAT

-1-

Haftalık Malumat gazetesi, sahib-i imtiyazı Tahir ve sermuharriri A(yın) Nadir Beylerin hamiyetleri ile yeni bir tarz kesp edileden beri çıkan nüshaları ibtida Mübâhasât-ı Edebiyyeden masun iken evvelki hafta nüshasında H. Nazım Bey'in "Tenkit" unvanlı makalesi bu mübâhasâta bir methal teşkil etti. Geçen hafta da bu tenkid-i nazariyatının "Aşk-ı Memnu" romanına tatbikini ve Servet-i Fünûn'da Raik Vecdi imzasıyla intişar eden "Müntekid-i Hakiki" musahabesine A(yın) Nadir Bey'in bir cevabını gördük. "Aşk-ı Memnu" tenkidi mabatlı olduğu için sonuna intizar-ı tabii olduğu gibi A(yın) Nadir Bey'in mukabelesine de Raik Vecdi'den cevap beklemek de daha makuldür. Mamafih bizim gibi "Nami kendisinden başkasına meçhul olan nev-zuhur edipler" bu mübâhis-i câriyye arasında düşündüklerini söyleyecek olurlarsa bu sözleri, namlarını kimse bilmemekten, yazılarını kimse okumamaktan dolayı, hiç söylenmemiş gibi olacağı için büyük bir cüret addedilmez ümidindeyim.

A(yın) Nadir Bey makalesinin bidayetlerinde "Adını söylemekten korkan, bir iki harfin lutf-ı telaffuzuna iltica eden" zevatın tenkit hakkında yazdıkları yazılara cevap vererek o takımın arasına karışmak istememiş olduklarını söylüyorlar, ki garabetten hali değildir. Çünkü:

Münferit vasıta-i rüyet iken

Göremez kendisini dide bile.

Hükmü burada da bir cây-ı tatbik buluyor.

Nam-ı müstear ile yazı yazarları ta'yîb eden A(yın) Nadir Bey'in kendisine gelince pekâlâ kabul ettiği bir şeyi başkasında görünce takbih etmesi iddia olunan muhâkemât-ı mantika ile nasıl kabil-i teliftir, bilmem işte bizim gibi uzaktan seyirciler böyle düşünüyor.

Meselenin esasına gelince: A(yın) Nadir Bey'in bu cevabı Raik Vecdi'nin Servet-i Fünûn'daki "Müntekid-i Hakiki" musahabesiyle H. Nazım Bey'in Malumat'taki "Tenkit" makalesini karşılaştırmaktan, bu sırada bazı mütalaât-ı

zatiyede ve itirâzâtta bulunmaktan ibarettir. Bu mütalaâta görülüyor ki A(yın) Nadir Bey tenkit meselesinde H. Nazım Bey’in tamamıyla taraftarı, Raik Vecdi’nin tamamıyla muarızıdır. Mamafih A(yın) Nadir Bey, H. Nazım Bey’in tenkit makalesi haricinde hususi fikirlere de gayr-ı malik addolunamaz. Bu fikirlerin birincisini makalesinin ilk sahifelerinde görüyoruz:

“Bizim bildiğimize göre tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantikiyedir” hayır, sizin bildiğiniz bu ise, böyle ise yanlış biliyorsunuz, hatta tenkidin mahiyetini hiç bilmiyorsunuz. Tenkit, Raik Vecdi’nin yazdığı gibi bugün, elan bir “bir sanat Art”tır, sizin iddianız gibi “bir silsile-i muhâkemât-ı mantikiye” değildir. Eğer bildiğiniz keşfiyât-ı indiyeye kabilinden olmayıp da Avrupa meşahîr-i hükemâsından birinin tahkikatına müstenit ise tasrih etmelidir. Çünkü bugün “tenkit ilmi” yolunda masruf olan hamîyyât ile beraber tenkidin henüz ilim olamadığını en muteber üdeba, hükemâ teslim etmektedirler. Bunun için A(yın) Nadir Bey’in:

“Şairin vazifesi tenkidi dinlemek, hakkında verilen hükümlerin doğrularını kabul, yanlışlarını reddetmekten ibarettir” yolundaki hükm-i zatiyesine karşı da beyan-ı hayret etmemek elden gelmez. Bir kere şairin vazifesi A(yın) Nadir Bey’in zannından çok uzak olmakla beraber, ikinci derecede bu sözlerin manası da “bir silsile-i muhâkemât-ı mantikiye” teşkil etmekten pek baîddir. Bir kere düşünölsün, şair, kendi hakkında verilen hükümleri dinleyecek, doğru gördüklerini kabul görmediklerini reddedecek! Bütün salahiyet-i tefrik ve temyiz şairde kaldıktan sonra sizin vereceğiniz hükmün ne ehemmiyeti kalır? Hem burada büyük bir tenakuz var. Şunu ihtar edeyim ki [156] H. Nazım Bey ve A(yın) Nadir Bey eğer Hippolyte Taine’in felsefe-i bedâiyi’ni kabul ediyorlarsa – Tenkit Makalesi Taine’in fikirlerini tercümeden ibaret olduğu için böyle olduğu aşikârdır- münekkidin vazifesi “hüküm vermek” olmadığını bilmelidirler. Münekkitlerde bir sıfat-ı hâkimiyet vehmeden meslek-i tenkit şimdi A(yın) Nadir Bey’in vukufu kadar köhneleşmiştir. Hatta bunu hırpalayan da yine “Taine”dir. Burası böyle olduğu H. Nazım Bey’in:

“Artık bir eser-i sanatı, bir eser-i edebiyi tenkit etmek için elde kati, lâ-yetegayyer bir miyar hâsıl olmuş demektir.”

Yolundaki kanaat-ı garibesiyle A(yın) Nadir Bey'in:

“Bu hüküm yalnız H. Nazım Bey'in netice-i tetkikâtı yahut “Taine”in hülâsa-i nazariyatı değil, hikmet-i bedâyi'e dair felsefe-i âlemin zübde-i beyanıdır” vehm-i acîbi de pek yanlış, pek bî-manadır.

Taine'in eserlerini iki üç sene evvel ibtida ben tercümeye başladım, felsefesini tamime çalıştım. Hatta H. Nazım Bey'in Taine'den daha dün iktibas ettiği satırlar vaktiyle hikmet-i bedâyi' makalelerinde aynen tercüme edilmiştir. Bunları söylemekten maksadım tefahür değildir. Zaten ortada tefahüre bir sebep de yoktur. İki üç sene evvel tercüme etmekle iki üç sene sonra tercüme etmek arasında bir vesile-i tefahür bulunamaz. Yalnız şunu anlatmak isterim ki Taine'in bir meftun-ı kudret ve dehası da benim, ve bunu yazılarımla ispat etmişimdir. Fakat Hippolyte Taine'e bu meftuniyet asl-ı hakikat ve ilme gösterilmesi lazım gelen muhabbet ve meftuniyetimi ihlal edemez. İşte onun için itiraf ederim ki Taine'in felsefe-i bedâyi'i A(yın) Nadir Bey'in bî-esas zannı gibi “felsefe-i âlemin zübde-i beyanı” değildir. H. Nazım Bey'in itikadı gibi Taine tenkit için de lâ-yetegayyer bir miyar-ı kati ortaya koyamamıştır. Tenkit için lâ-yetegayyer bir miyar-ı kati bulunsa idi şu tenkit meselesi, senelerden beri sürüklenmez, bir ilim olur kurtulurdu. Şiirde Victor Hugo, Lamartine, Musset gibi azamdan başkasını tanımamak, felsefede “Taine”e gelip durmak bir meslek-i kavi-i felsefiye binâ-yı mütalaat ve muhâkemât etmek yolundaki bâlâ-pervâz-âne iddialara sıkılmaz. Bunlar o kabîl-i gülünç iddialardandır ki sahiplerinin çocukça bir vukufsuzluğunu göstermekten, terakkiyât-ı ilmiye ve felsefiyeyi takipten pek uzak olduklarını anlatmaktan başka bir şeye yaramaz.

Zaten bunu anlatacak başka asar-ı cehl de eksik değil: Felsefe-i hazıra “hüsn nisbidir” hükmünü bir hakikat-i bedihiye olarak ortaya koymuş iken, bugün artık eski, batıl fikirler peşinde dolaşmayanlardan başkası bu hakikati teslim ederken A(yın) Nadir Bey'in Raik Vecdi tarafından tekrar edilen bu hükmü kabul edemeyerek hala “hüsn-i mutlak” iddiasında bulunması, güzelliğin şahsa göre değişemeyeceği yolundaki zann-ı batılın daire-i mahdumiyetinde mahpus kalması bu bapta en güzel bir delildir. H. Nazım ve A(yın) Nadir Beyler bir taraftan Taine'in felsefesini tatbike, tervice çalışıyorlar. Halbuki diğer taraftan

unutuyorlar ki, bilmiyorlar ki bu dar-ı düsturların, hüsn hakkındaki hükümlerin, tabirlerin asıl düşmanı Taine'dir. Hatta mine'l-takdim birçok hükemâ hikmet-i bedâyi' kitaplarına "hüsn"ün ne olduğunu tarif ve izah ile başladıkları, bu yolda türlü türlü nazariyeler serdettikleri halde Taine felsefe-i bedâyi'nde bütün bunları reddederek, meselenin bu nokta-i nazardan gayr-ı kabil-i hall olduğuna hükmederek o suretle işe başlamıştır. İşte Taine'in "felsefe-i sanat" namındaki kitabının on dördüncü sahifesinden naklediyorum:

"Eski hikmet-i bedâyi' -i ibtida 'hüsn' hakkında bir tarif serdedirdi. Faraza güzellik 'bedia-i hayaliye-i ahlâkiyenin ifadesidir' yahut 'gayr-ı mer'înin ifadesidir' yahut 'ihtirasat-ı beşeriyenin ifadesidir' derdi. Sonra buradan bir kanun maddesi gibi tutturarak bazı asarı affederdi, bazısını mahkûm eyler, ta'zîr ve tevbih eder, rehber olurdu."

İşte güzellik hakkında bu eski felsefe döküntüleri olarak bir fikir peyda edinen H. Nazım Bey ile A(yın) Nadir Bey cihetinden "Taine" [157] taraftarı görünmekle beraber diğer taraftan Taine'in red ve cerh ettiği bir meslek-i batılı takip ediyorlar. Taine'in maksadını doğruca anlamak için müşârün-ileyhin şu sözlerine dikkat etmeleri iktiza ederdi:

"Takip etmek istediğim asıl cedît -ki bütün ulûm-ı maneviye bu usulü kabul ediyor- asar-ı beşeriyeyi ve hususıyla asar-ı sanatı tabâyi'i gösterilecek, esbabı araştırılacak birtakım vakâyi' ve mahsûlât gibi nazar-ı mülâhazaya almaktan ibarettir."

Görülüyor ki tenkit A(yın) Nadir Bey'in zannı gibi bir hüküm vermekten ibaret değildir, irae ve teşrih eylemektir. Hakikat bu derece aşikâr iken H. Nazım Bey'in güzellik hakkında bir tarif-i kati serdetmesi, A(yın) Nadir Bey'in:

"Şiir mehasin-i tabiattan dimağda mütevellit-i ihtisâsâtın eser-i tekerrürüdür" yolunda bir düstur-ı muhayyel ve bî-esasa bağlanıp kalması felsefeyi, akıl ve mantiki yed-i inhisarlarına almışçasına meşhûd olan iddia-yı hod-fürûşâneleriyle pek manidar bir tezat teşkil eder. Nasıl tezat teşkil etmesin ki Avrupa'nın en be-nam profesörleri güzellik hakkında tam bir nazariye serdedilmediğini ve ihtimal ki ebediyen serdedilemeyeceğini, güzellik ne olduğu

katiyen bilinemeyeceğini itiraf edip dururlarken bu hükemâ yanında isimlerinin ta'dâdı gülünç olacak bir H. Nazım'ın, bir A(yın) Nadir'in âlem-i tenkitte sâhib-kırânâne bir vukuf ile ortaya atılarak güzelliği tenkidi istedikleri gibi tarif etmeleri sonra bize bu indi hükümleri "felsefe-i âlemin zübdesi" diye kabul ettirmeye kalkışmaları gülünç olmaktan da beterdir.

"Şiirimiz" makalesindeki nazariyatına pek mağrur olan A(yın) Nadir Bey'in güzellik hakkında ikide birde ileriye sürdüğü şu tarife biraz bakalım:

"Şiir (güzellik olacak) mehasin-i tabiattan dimağda mütevellit ihtisâsâtın eser-i tekerrürüdür."

A(yın) Nadir Bey'in düstur-ı bedaisi işte bu. Bir kere sorarım ki mehasin-i tabiat nedir? Tabiatın güzellikleri... Fakat tabiatta güzellik var mı? Güzellik tabiatta değildir, bizim onu görüşümüzden, hissedişimizden bizde tevellüt eder. Güzellik bir vücud-ı hariciye malik olmuş olmasa idi ilim onu münkad tahlil edebilirdi. Hâlbuki hüsn sırf şahsi olduğu için bu kadar ihtilâfâta meydan açıyor. En güzel levha-i gurûb, en dil-firîb bir kavs-i kuzah, buhar yığıntısı arasında ziya-yı şemsin me'labelerinden başka bir şey değildir. Onun için A(yın) Nadir Bey'in şu tarifinden "mehasin" sözünü bî-lüzum ve bî-esas olmak üzere ihraç ederiz.

"Dimağda mütevellit ihtisâsâtın eser-i tekerrürü"ne gelince: "Tekerrür" ne de olacak? Tarifte bu cihetin meskût bırakılması bir kusurdur. Saniyen, "tekerrür" aynı bir şeyin bir defa, birkaç daha olmasıdır. Bir defa olan bir şey ikincisinde, üçüncüsünde değişecek olursa ona "tekerrür" denemez. Hâlbuki –"Taine"den alarak H. Nazım Bey'in yazdığı ve A(yın) Nadir Bey'in de neticesi ne olacağını anlayamayarak kabul ve tasvip ettiği veçhile- asıl eser-i sanat tabiat-ı hariciyeden dimağda tevellüt eden bir kısım-ı ihtisâsâtın sonra hariçte ifade olunurken sanatkârın şahsiyetine, hissiyatına göre değişmesiyle vücuda gelir, yoksa sadece tekerrürüyle vücuda gelmez, böyle olacak olsa bir levhanın bir fotoğrafiden farkı kalmaz. İşte A(yın) Nadir Bey bu dakîka-i sanatı da bilmemiştir. O halde A(yın) Nadir Bey'in tarif-i meşhurundan ne kalır?

İcap ederse daha izah etmek üzere bu tarikten bu kadar bahsi şimdilik kâfi görürüm ve enzâr-ı intibaha arz ederim ki insan, namları kendilerinden

başkalarına da malum üdebadan olsa dahi bahsedeyeği şeyi iyi bilmeden bahse kıyam ederse böyle hatadan hataya düşer. [158]

Hüseyin Cahit

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 1”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr.530, 26 Nisan 1317 [9 Mayıs 1901], s.156-158.

HAYAT-I MATBUAT

-2-

“Eylül”, Muharriri: Mehmet Rauf

1 cilt, Âlem Matbaası.

Birinci bapta bütün eşhas-ı vakayi öğrenmiş oluyoruz. Zaten roman karışık bir saha-i hayat değil, derin bir safha-i tahlil olduğu için birçok eşhas vakada yok. Süreyya ile Suat, birbirini seven, mesut, beş seneden beri menâhil bir karıkocadır. Mamafih bu hayat, ne kadar aşk ve irtibat ile geçerse geçsin, kalb-i beşerin eskimeye kabiliyetinden naşi yıpranmıştır. Aralarında eski ateş-i muhabbet azalmış, eski hararet biraz itidal bulmuş, bunun yerini samimiyet doldurmuştur. İşte bunun için yalnız karısının vücuduyla kanaat edemeyen Süreyya, nisan sonlarına doğru taşınmış oldukları Erenköyü tarafındaki köşklerinde pek fena sıkılıyor. Babasını bir yalı tutmaya ikna edemediğini söyleyerek şikâyet edip duruyor. Fakat Suat bu şikayetlerin asıl sebebi ne olduğunu biliyor, hala saadet rengini muhafaza eden hayat-ı müştereklerinin âmâk-ı tâinde hiss olunmaz, görülmez melaller hissederek zevcini her emelden me’rî tutamadığını görüyor, şimdiye kadar hep cereyan-ı vakaya tâbi bırakmış oldukları hayatlarını artık idare, tertip etmek lazım geleceğini anlıyordu.

“Ve bunu derin bir acı ile hissediyordu. O her türlü endişeden me’rî tabii hayat-ı maziye, hiçbir tenkit olmadan bile fevka’l-emel bir neşe ile, daima gayr-ı muntazır tebessümlerle gelen, hep güzelliklerle, hep sürurlarla gelen o sade hayat ona şimdi ele geçmesi muhal bir lütuf acılığı lie, bir hüsrân matemi ile görünüyordu.”

Binaenaleyh zevcini gittikçe mağlub-ı melal etmemek, kendisini unutturabilecek başka nüfuzların naht-ı tesirinde bırakmak fikriyle uğraşmaya, saadetini muhafaza etmeye karar veriyor.

İşte zevç ile zevce romanın başlangıcında böyle bir halet-i ruhiyeye malik bulunuyorlar. Köşkte bir de “Necip”i tanıyoruz. Necip hiçbir şeyden memnun olmamak nasibi ile doğmuş, esir-i fikr-i tahlil bir gençtir. Müsâfereten buraya gelmiştir. Necip mektepten çıktıktan sonra kemal-i tehalük ve ateş ile yaşamaya

koyulmuş idi. Kadınlar hakkında ibtida pek hülya-amîz bir fikri varken hayat kendisine acı hayal cerihaları açtığı için gençliğe mahsus sevk hararetiyle tecrübelerini pek kolayca tamim ederek alelîtlak kadınlara dair kavi bir fikr-i felsefî edindiğine, mübârezât-ı hayatiyede mecrûhiyyet tehlikesine tamamıyla mukavim bir zerre ile müsella bulunduğuna inanarak öylece yaşamaya başlamıştı. Fakat muzafferiyât-ı âşıkânesinin hiçbirinde kavi, fedakâr, müşfik ve hârr bir hamle-i samimiyete nail olamamıştı. Birçok saadetleri ya zehirli bir müfârekat yahut muhakkir bir lakaydi ile bitmiş, hiçbir en mesut zamanında bile Süreyya ile Suat arasında gördüğü saadet-i ailenin sükûn ve letafetine benzeyememişti:

Ve bu hayatı tatmadıktan sonra yaşamak ona boş, pek boş geliyordu. “Niçin” diyor, sonra ebedi nakarat-ı yeis ve fütur, “Neye iyi?” hitabı takip ediyordu. Onun hay ve huy ezvaka müptela olan, sergüzeştlere meyyal olan tabiatı bunlarla itilaf ettiği için artık tabiat-ı saniye olmuş, şimdi kendisinde sükûn ve şefkate, gölgeye, azimet ve şiire müştak bir tabiat uyanmaya başlamıştı.”

İşte Necip romanın bütün eşhas-ı vakayii. Çünkü diğerlerini ihmal edebiliriz. Geride Süreyya’nın hemşiresi Hacer var ki zaten şımarık, hoppa bir genç kız iken babasının tensibi ile ihtiyarlar arasında büyüyerek ihtiyarlaşmış, tembelleşmiş gayet adi bir kocaya, Fatin’e, bu gayz, hodkâm, münat-perest (منعتپرست), mütebasbıs adama varınca bütün bütün asabileşmiştir. Bir de Süreyya’nın pederi ile validesini görüyoruz. Pederi keyfini, nefsinin dünyada her şeye tercih eden, validesi bu demir pençe altında hilm ve sükûn ile zehr-i hayata katlanan bir biçare melek kadındır. Fakat bunlar üçüncü, dördüncü derecede kalmış, asıl ehemmiyet Süreyya, Suat, Necip ve bilhassa Suat ile Necip arasındaki münasebette toplanmıştır.

Suat, saadet-i hayatını pençe-i zamana kaptırmamak için azmettiği mücadeleye kocasını bir yalıya götürmek çaresini ihzar ile başlıyor. Bunun için babasına gizlice bir mektup yazarak bir yalı kirası tedarik ediyor. Süreyya, Necip’in Boğaziçi hakkındaki vukufundan istifade etmek üzere birlikte Boğaziçi’ni dolaşarak yeni mahallede “Fildişi Yuva” dedikleri güzel bir yalı tutuyor, karı koca köşktekilere bir veda-ı müstehziyâneden sonra Mayıs

iptidalarında yalıya koşuyorlar, asıl roman da Necip'in yalısındaki dostlarını bir gün ziyaret etmesiyle başlıyor.

Necip, gölgesiz, vahasız, hatta serapsız bir çöle benzeyen hayatını ölecek derecede bunalarak sürüklemekte iken “Fildişi Yuva”da Süreyya ile Suat’ın o kadar mesûdâne bir hayat-ı samimiye geçirdiklerini görüyoruz ki bu zevç ile zevce arasındaki safvet ve muhâlesete, bu hayatın şiir-i âsûdegîsine imreniyor, onlar her saati geçirmek için nasıl eğlenceler bulduklarını anlatırken o kendi hayatının nasıl cehennem saati gibi nihayetsiz, tahammülsüz olduğunu hissediyor. Hayatında hay ve huy, gürültü, sersemlik lazım olmakla beraber Suat’ın Süreyya’ya karşı derin, sıcak bir muhabbet ile pür-nem bir nazar-ı [162] şefkatini görünce mesut bir halecanla titreyerek böyle bir nazarla insanın dünyanın öbür ucuna kadar gideceğini düşünür ve iki gün sonra tekrar gelerek bir iki gece kalacağı vaadi ile dostlarının elinden zorla kurtularak İstanbul’a döner. Boğaziçi’ne gideliden beri ilk günlerin şevk ve inşirahına benzeyen bir irtibatla birbirine bağlanan zevç ve zevce için Necip’in vücudu meserretlerini biraz daha itmam ediyor gibi idi. Onun için iki gün sonra, çarşamba akşamı Necip gelince vürudunu büyük bir meserretle telakki eylediler. Necip gelmeden onlar seyranlar tertip etmişlerdi. Ertesi sabah erkenden Bentler’e giderler, akşama doğru Beykoz’a geçmeye karar verirler. Fakat Süreyya Boğaziçi’nde oturacağı müddetçe gezmek üzere Moda’dan bir sandal istemiş olduğundan o gün Süreyya’nın hatırı için ona intizar ile evde kalıyorlar. Suat vakit geçirmeye medar olur fikriyle Necip’e: Size piyano çalayım mı? diyor. Necip ilk gelişinde Suat’ta bazı notalar eksik olduğunu görerek gelirken bunları almayı kararlaştırdığını düşünüp de şimdi unuttuğunu görünce teessüfler ediyor. Muharrir bu unutkanlığın sebebini şu suretle izah ediyor:

“Bu iki gününü o kadar sersem geçirmişti ki nota düşünmeye vakti kalmamıştı. Burada geçirdiği günlerin şu tesiri oluyordu ki hürmet ve muhabbet ettiği, hürmet ve muhabbet gördüğü mevcutlardan ayrılıp Beyoğlu’na geçince orada yaşamak onu harap ediyordu.”

Hâlbuki Necip şimdiye kadar “Fildişi Yuva”ya topu bir kere gelmiş, onda da bir iki saat kalmıştır. Binaenaleyh “Burada geçirdiği günlerin şu tesiri

oluyordu ki” cümlesinin ve onu takip eden hâlât-ı ruhiyenin kâmilten vakitsiz olduğunu görüyoruz. Çünkü Necip burada daha tamam bir gün bile geçirmemiştir. Dört beş defa ziyaretinden sonra caiz görülebilecek bu hal şimdilik gayr-ı varittir. Bu ufak dikkatsizlik “Eylül”ün daha birkaç yerinde var. Bir iki gün içinde olan vukuattan bazı öyle bahsedilir ki insan en aşağı on beş yirmi günün tafsilât-ı ahvâlini okuyorum zanneder.

Necip bu defa buradan gayet harap, hülyalarına mutabık bir kadın bulmak iştiağıyla mahmûm bir halde avdet ediyor. Yeni Mahalle’de geçirdiği iki gün, sandal ile Beykoz seyahati esnasında Süreyya ile Suat’ta gördüğü samimiyet ve muhabbet, Suat’ın zarafeti, her halinden akan kadınlık şiiri kendisini hayran, perişan eylemişti. Necip:

“Onlar galeyandan galeyana, inşirahtan inşiraha geçip neşelerinden kuşlar gibi cıvıldadıkça, birçok zaman kendisini pür-gû eden yeis ve melalinin ara sıra yaptığı gibi muzlim ve sükûtu, ruhunu ezen o elim melal içinde bedbaht, “Ya ben?” diye şikâyet etmek istiyordu: “Ya ben? Ben ne yapayım?” Ah niçin o daima böyle idi? Dünyada sükûn ve rahatın hep zade-i vehm olduğunu görüp kendisini teellüm eden şeylerin de hep kendi muhayyilesinin, kendi ihtiyarının icatları olduğunu düşünerek, kendine, ruhuna karşı bir şey yapamadığından, kendini şifâ-yâb etmek için bir çare bulamadığından deliren bir gazap ve tehevür hissediyordu. Evvela birden pervaz için asumanı kâfi bulmayan bir şi’r ve hülya, bir ulüvv-i emel, bir ismet-i arzu ile boğulur, o zaman bir hiç için canını verecek hale gelirdi. Fakat sonra yine o hiçlerden biriyle bütün hevahiş-i pervazı mecrûh olur, bütün tahayyülü, her şiiri bir ceriha yapan hassa-i tetkiki uyanır, hayatın, dünyanın, insanların, ruh ve kalbin ne olduğunu soğuk kanla, kendisine karşı bile düşmanca, bir zerre-i şiire mağlup olmayarak arzularının ne iğrenç, emellerinin ne gülünç, muvaffakiyetlerinin ne miskin, bütün saadetlerin, neşelerin ne kadar süslü olursa olsun ne iğrenç olduğunu düşünmekten mütevellit yeis ve fütur ile harap olur, sisli, küflü kalırdı. Ah, ara sıra ruhunu raşe-dar-ı heyecan eden o meyl-i safvet ve şiir daimi olsa idi... Herkes gibi o da hayatı sade, ilk renkli masum gözlerle görse idi... Hayat onu kollarının arasına alıp tırnakları, dişleri ile paralayarak bu hale getirmemiş olsa idi...”

“...fakat onu öldüren herkesten ziyade kendisinin fenalığı idi. Kendisine hürmet edememek kadar onu muazzep eden bir hal yoktu. Kendinden korktuğu, zulmet-i ruhundan bir tehâşi-i istikrah duyduğu zamanlar “Ah ne mülevves bir muammayım” diyerek kendindeki bu iki ruhu, bu bazen hep mai ve saf, fakat ekseriya böyle hûn-âlûd, murdar maneviyatları düşünür, daima bir ses olmak üzere içinde kendine “Canavar!” diye hitap eden bir vicdan bulurdu. Etrafında hep seyyiat, hep behimiyet görmesi bunları kendinde bulmak kadar onu öldürmüyordu. Kendi o kadar meftun-ı maâli olduğu halde bu müsaviden tecrit edemezse başkaları ne olur? Diye düşünerek kendinden kaçmak ister, masumiyet-i behimiyet ile zincirlenmiş gibi onda daima boğuşurlar, hiçbir zaman yapmadan evvel, yaparken ve hele sonra ateşler içinde yanmadan başkalarının sevk-i tabii ile yaptıkları adi fenalıkları bile yapamazdı.”

Böyle mû-şikâf ve bî-kusur tahlillerle bütün hüviyet-i maneviyesi piş-i nazarımıza dökülen Necip’in Yeni Mahalle’deki yalıya devamından ne netice çıkacağını tahmin etmek bizce güç değildir. Suat gibi bize neseviyyetin bütün meleklikleriyle müzeyyen bir zevce-i mihriban halinde irae olunan bir kadın elbette böyle bir Necip’in muhabbetini celp edecekti. Fakat nedense her hareketini münkad-ı fıkır-i tahlil Necip bu mana-i muhabbetin neticesi ne olacağını acemi, bî-haber bir genç gibi hiç düşünemiyor, hatta –daha gayr-ı tabii olmak üzere- Suat’ı sevdiğinin bile farkına varamıyor. Yalnız kırdı rast geldikleri yabancı bir delikanlı ile Suat beyninde gizli bir münasebetten şüphelenip de bunun yalan olduğunu sonra anladığı zaman bu şüphe üzerine çektiği cehennem azaplarından kurtuluyor, birden bire karşısındaki aynada kendisini görüyor:

“Mütegayyir çehresinde gözleri o kadar garip bir nazarla bakıyordu ki durdu. Bu gözler sanki aynadan kendisine “Niçin?” diye bakıyor gibi geldi. Evet, bütün bu ateşlerin, kıskançlıkların sebebi ne idi? Hem gayr-ı müessis, gayr-ı müspet olarak? Sonra onun ismini söylerken, böyle, [163] sadece “Suat” diye söylerken bu zevk-i azim, bütün bu heyecanlar niçindi? Gözleri camid, karanlık, bakıyordu; bir an oldu ki aynadan kendine bakan gözlerinden korkarak geri çekildi, sapsarı olmuştu.”

Güzel bir tasvir. Fakat tabiiik, hakikat burada bu güzelliğe feda edilmiş gibi görüyorum. Necip gibi bir ruhun kendi kalbini anlaması için bu kadar teehhür etmemesi icap ederdi.

Necip artık Fildişi Yuva'ya yerleşmiştir. Süreyya kotrası ile –sandal mı, kotra mı, zaten romanda da belli değil, birbirine karıştırılmış- meşgul; Necip, denizden rahatsız olduğu için zevcine refakat edemedi Suat ile evde musikinin iki ruhu mevc eden ahenk-i mugaşşîsi içinde yaşıyor. Evet, Necip kalbinde [164] Suat'a karşı bir muhabbet olduğunu hissettikten sonra hala Yeni Mahalle'de oturuyor. Çünkü:

“Fikrinin elinde o kadar esir-i bî-tâb idi ki bu zevkten mahrum kalmaya tahammül edemiyordu. Kendi eliyle saadetini reddedecek kadar faaliyeti, ruhuna o kadar tahakkümü yoktu. O ruhuna hiçbir zaman tahakküm edememiş, her zaman onun elinde bir oyuncak olmuştu. Böyle birçok mahmûm iştîyak zamanlarını tahattur ettiğinden bu da onlar gibi geçer ümidinde idi. Bir de hiçbir veçhile bunun fiile müncer olmayacağını, sade arzu ve hasretten ibaret kalacağını biliyordu. Ona şiir ve sevda, daima, daima bir iptila lazımdı. Hiçbir kadını sevmediği zaman sevmeyi sever, bunun için daima kadınlığa müptela bulunurdu... Düşündükçe Suat'ı değil onun ruhunu, sade ruhunu sevdiğini görüyordu. Bu büsbütün başka bir aşk, yeni bir aşk idi. Onu ele geçmeyecek, temellük edilemeyecek, binaenaleyh başka hiçbir kadında bulunamayacak şeyleri için, rayıhası, nazarı, tebessümü için seviyordu. Ve bu rayiha sinisinin nefesi imiş kadar can-sûz, nazarı o kadar pak, tebessümü o derece masum idi ki bu sakit ve hürmetkâr perestîştin, bunlara karşı kalbinde hâsıl olan perestîştin mani-i nefis etmek kail olunacak bir fedakârlık değildi.”

Mamafih yavaş yavaş Necip ıztıraplara, ateşlere düşüyor, mücadele-i kalbiye başlıyor, sade maneviyet (معنویت) kendisine kafi gelemeyerek “Ah, çünkü insanım, beşeriyet, uzliyet (عضليت)” demeye başlıyor, ve nihayet İstanbul'a inmek için mecburiyetlerden bahsederek Boğaziçi'nden kaçıyor. Görülüyor ki ilk günlerde burada kalması “kendi eliyle saadetini reddedecek kadar faaliyeti, ruhuna tahakkümü” olmamak sebepleriyle izah edilen Necip sonra muhabbeti daha ziyadeleştigi, ruhuna tahakkümü iktidarından bittabi daha mahrum olmak

iktiza ettiği zaman bu tahakkümü icra edebiliyor. Fakat Necip'in adeta bir mecmua-i ezdâd, muhtelif kararlar pençesinde zebun-ı tereddüt olduğunu unutmamalı. Burası düşünölmeyecek olursa birçok hareketlerine mana verilemez.

Necip buradan giderken Suat'ın bir tek eldivenine sahiptir. Bir akşam Suat'ın eldivenlerini piyanonun üzerinde görünce bir tanesini alıp saklamaktan kendini menedememişti. Ondan uzak bulunduğı vakitler bu eldiven kendisini tesliye edecekti. Necip'in mukarefeti (مقارفتی) Süreyya ile Suat'ı adeta mahzun ediyor. Çünkü o kadar zamandır kendisine pek alışmışlardı. Fakat görüyoruz ki Suat'ın hüznünde başka birtakım hissiyat da karışktır. Genç kadın Boğaziçi'ne gelmek yolundaki teşebbüsünün de tesir-i cereyan-ı hayat ile gevşeyen rabıta-i garamı takviyeye hizmet edemediğini görmüştü. Süreyya deniz, sandal hevasıyla çıldırıyor, zevcesinin kalbindeki mücadelât-ı hissiyeden bî-haber, onlara bigâne kalıyordu. Suat ise bu mücadele-i maneviyede gittikçe bitap düşüyor, her şeyi bırakmak, hüngür hüngür ağlayarak “Lakin halime bakınız!” demek ihtiyaçlarıyla muazzep oluyordu. “Beni mesut ve rahat görüyorsunuz, değil mi? Fakat bakınız işte ağlıyorum... Demek ki ne mesut, ne rahatmışım. Oh, rahat değilim; hem hiç değilim... Saadet nerede!” ve izahat vermek lazım gelince bir şey söyleyemeyeceğini, bir sebep-i ciddi bulamayacağını görerek bunalıyordu. Nihayet genç kadın o hale geldi ki “sade rikkat-i mufarrite-i temerrüzü (تمررضی) sebebiyle, tefriki gayr-ı kabil ânât-ı hissiyatını bin mana ile tahlil etmek sebebiyle ufk-ı hayatında bir bulut yok iken, asude bir ömür içinde kurban olup kaldı.”

Bir gün Süreyya Necip'in köşkte tifodan hasta yattığı haberini getiriyor. Necip evvela biraz rahatsız imiş, ehemmiyet verilmemiş, nihayet, evvelki gün yemekten kalkmışlar, merdivenden çıkarken yüzükoyun yere düşmüş, kaldırmışlar, kendini bilmiyormuş, hekim gelince anlaşılmış ki tifo...

Bu haber Suat'ı adeta bir ateşe atıyor. Suat “Onun kimsesiz olduğunu düşünüp orada Hacer'in hoppalığı, Hanımefendinin her şeye bakmak mecburiyeti arasında ölüme terk edilmiş gibi gelen Necip'e yetişmek bir vazife olduğunu görüyordu.” Fakat herhalde bu, garip bir vazifedir. Suat'ı o kadar rahatsız, endişe-nâk görüyoruz ki onda Necip'e karşı bir temayül hâsıl olduğunu anlamakta tehhür etmiyoruz. Nihayet hastanın tehlikeyi atlattığı haberini alarak

Süreyya ile birlikte köşke gidiyorlar, Necip’i gayet bozulmuş bir halde buluyorlar.

Hanımefendi hastalığı anlatırken Necip: “Bereket versin Hanımefendilere” diyerek arz-ı teşekkür edince Hanımefendi gülümseyerek:

- Bereket versin yastığın altındaki hanım eldivenine!

Diyor. Hacer de kolunu uzatıp şımarık çocuklara mahsus bir teklifsizlikle eldiveni çıkararak:

- İşte! diye gösteriyor.

Bu, Suat’ın çalınmış eldivenidir. Romanın en esaslı yerlerinden biri olan bu sahnede maatteessüf hakikat ve tabiiyet “tesir”e feda edilmiştir. Suat eldiveni görünce derhal tanıyarak başı uğuldamaya, gözleri kararmaya başladığı zaman “Ya Süreyya burada olsaydı, Ya Rabbim” diye titriyor. Hâlbuki köşke Süreyya ile beraber gittiler, odaya Süreyya ile beraber girdiler. Şimdi Süreyya ortadan nasıl oldu da kayboldu? Dışarı çıktığına tesadüf etmiştir, diye düşünürsek beş on satır aşağıda muhavereye Süreyya’nın da karışarak Necip’i nekahet müddetini geçirmek için Pazarbaşı’na davet ettiğini görüyoruz. Süreyya’nın tam eldiven meydana çıkacağı zaman ortadan kaybolması biraz gariptir. Vakıa eşhas-ı vakayiin bir odaya girdikleri, çıktıkları ayrı ayrı, her zaman yazılacak olursa romanlar böyle ehemmiyetsiz şeylerle dolmak icap edeceği için bu gibi teferruat ihmal edilmek zaruridir. Fakat bu kadar mühim bir sahnede [166] Süreyya’nın orada bulunmayışını izah etmek, göstermek, anlatmak icap ederdi ki vakanın tabiat-ı dairesinde cereyan ettiği hissi rahne-dar olmasın. Bir de eldivenin Necip’in yastığı altından çıkması şayan-ı taaccüptür. Bunu buraya kim koydu? Necip mi? Necip koyamaz. Çünkü Necip’in merdivenden çıkarken kendini kaybederek düştüğünü, yatağına naklolunduğunu biliyoruz. Necip soyunurken kendisini bilmediği için eldiveni çıkarıp da yastığının altına koyamaz. Haftalarca kendisini bilmeden yattıktan sonra esvaplarını getirtip de eldiveni alması, yastığının altına koyması ise hiç muhtemel değildir. Çünkü bu kadar kıymettar, muazzez bir yadigârı, bir yadigâr-ı mesrûkı herkese göstermemek, bildirmemek istemesi tabiidir. Bahusus bunun dallandırılıp budaklandırılacağını da düşünmeye

mecburdur. İşte şu mülâhazalara mebni –bir romandan ziyade bir tiyatroya yakışacak- bu eldiven sahnesini mecrûh görüyorum.

Necip tebdil-i hava için Pazarbaşı'na geldiği vakit Suat'tan, Suat da Necip'ten göreceği muameleden endişe-nâk iken hiçbir şeye vakıf değil gibi samimane konuşacak kadar emniyet hâsıl eylediler. “Bir emniyet ki güç istihsal edilmiş olduğundan ziyade onları mest ettiği için taziz ediyorlardı.” Suat arada Süreyya'yı düşünerek mevkinin ne fena, ne çirkin olduğunu inkâr edemiyordu. Fakat “hissiyatının cazibesine o kadar esir, o kadar bilâ-ihhtiyar münkad idi ki bu teessürat devam edemiyordu.” Bu hayat nihayet bir itiraf-ı aşka müncer oluyor. Suat bu tufan-ı ızdırıp ve hisse bir cevap vermeden Necip'in yanından çekilmeyi münasip görüyor. Necip, ertesi sabah artık gitmek lüzumunu anlayarak veda için Süreyya ile Suat'ın yanlarına girdiği vakit Suat'tan bir nazar-ı af, bir kelime-i tesliyet dilenerek yüzüne bakıyor. Süreyya Necip'in kararından şikâyet ederken Suat “Bütün bütün değil ya... Yine gelirler elbet...” diyor. Ve Necip'e kendisini sevdiğini anlatıyor. Vapur Tarabya'ya gelince Necip birden bire burada oturup uzaktan Yeni Mahalle'yi, Suat'ın yaşadığı semayı temaşa etmek ne kadar bahtiyarlık olacağını düşünerek kendisini otele atıyor, aşkın bütün saadetleriyle, mahrumiyetini hissettiren mülâhazalarıyla kâh bahtiyar, kâh nevmî ve muztarîp, birkaç gün yaşıyor. Fakat eşyalarını almaya otel hizmetçisinden kendisinin nerde olduğunu anlayan Suat, Süreyya'yı işten haberdar ettiğinden karıkoca bir Beykoz seyrânı yapmak için onu otelden almaya geliyorlar. Artık Necip son derecede bahtiyar ve minnettardır. Sandala girdikleri zaman Suat'ın gözlerine öle öle, uzun uzun bakıyor. Fakat bunlar “yorgun, çürük, donuk, bir bulut kaplamış gibi idi.”

“Suat, o, evvela buraya gelinceye kadar vereceği saadetin şokunda heyecan ve raşe ile, ümit ve emelle perişan iken şimdi hücum ve istila eden bir hüznün ve kasvetle, daha hatve-i sükutu atmadan gelen bir tehaşi ve istikrah ile zebun idi. Süreyya bugün şen, per-gû, her şeyden bir söz çıkararak konuşurken Suat “Ah haberin olsa...” diyor, o Necip'e nasıl olup da Suat'ın bugünkü Beykoz gezmesini aklına getirdiğini bir alet yapmak, Necip'in nazarında bile böyle bir adilik etmek kendisine ağır, iğrenç geliyordu. Ruhunda buna karşı bir isyan, işte

kendini bu hazin ve kasvete, bu adem-i memnuniyete, ömründe bu şiddetle ilk defa gelen bu adem-i hürmete sevk eden bir isyan hasıl oluyordu.”

Suat bir zaman hürmet ettiği ve hürmet ederek mesut olduğu bu adamları, Süreyya ile Necip’i kendi eliyle soktuğu çirkin mevkiden kurtarmak istemekle beraber bu heyecanlardan mahrum olunca hayatının nasıl tahammül edilmez bir çöl olacağını görerek “Şimdi ne yapmalı idi Ya Rabbim?” diye inliyor.

“Hiçbir zaman hayatı böyle ele geçmez, böyle gelmez hain bir şey olmak üzere bilmemişti. O hayatını geldiği gibi yaşamıştı. Sonra, onu kendine uydurmak mecburiyeti çıkınca öğrenmeye, tanımaya başlamış, tanıdım dediği yerde yine meçhul bularak nihayet onun anlaşılmasız bir mana, bütün çaresizlikten mürekkep bir mana-i elim olduğunu görünce dehşeti müzdâd olmuştu. Şimdi, şimdi artık bu hayata karşı kin ve gazap hissediyor, bir şey yapamamak imkânıyla büyüyen bu kin onu acı, zalim yapıyordu. Ne kadar aldanmış olduğunu, hayatını güzel ve mesut bir hayat diye görmekten ziyade öyle devam edecek, öyle devam etmemek için hiçbir sebep mevcut değil diye inandığı için ne kadar budalalık etmiş olduğunu, bir gün, sade kalbin yorulduğu, ruhun usandığı için her şeyin değişip insanın yabancı bir muhit, yabancı bir hayat içinde hatta o zamana kadariyle aldanarak yaşadığını kabule mecbur kaldığını görüyor, her şeyi şimdi anlıyordu. O hiç düşünmemiş, buna ihtimal vermemişti. Ruhu daima bir halde kalacak, kalbi ölünceye kadar öyle vuracak zannetmişken işte ona da o sin, o her şeyi en hakiki rengi ile görüp anlamak sini geldiğini görüyor. Bir mana, bir sebep veremediği sıkıntıların hep alıştığı hayatın artık ruhuna kifayet edemediği için tezahür ettiğini ve nihayet şimdi ruhunun gıda-i kıymettarını bulduğu zaman, o hiçbir şeyi bilmeden tertip ve kabul edilmiş hayatın rabitalarıyla bağlanarak bu yeni saadeti ret ve teb’ide mecbur olduğunu görmek kendisine acı geliyordu. Ah tekrar hayatına başlamak kabil olsa idi...”

Fakat nihayet, şimdi nihayet, sayfin o güzel günleri geçerek Eylül hulul etmiş olduğu gibi kendi ömrünün, kendi kadınlık hayatının da eylülü hulul etmişti. Gezdikleri Beykoz Çayırında ne bir çiçek, ne bir rayiha kalmıştı. Kış hepsini çürütüyor, her şey çürüyordu, her şey. İnsanlarda çürümeyecekler mi? Eylülde tabiat pâ-mâl-i hazan olmaya imkan bulunmadığını anlamış gibi meftun

ve giryandır, işte yapraklar ölüyor, rüzgar insafsız, yağmur muannit, her şey çürüyor, oh her şey çürüyor...

“O zaman eylül kendine tabiatla ilk faturayı, faniliği ilk [167] his ayı, ilk mücadele-i elime ve gayr-ı müsmire arzusu gibi, hayatın ne olduğunu anlayıp bî-haber geçen güzel mazinin tahassürüyle ilk boyun bu gülen ay gibi göründü. Ayaklarının altında çamurlanmış çürük yapraklara bakarak “Evet, her şey çürüyor, demek biz de çürüyeceğiz?” diye düşündü. Demek ki çürüyecekti, o da çürüyecekti? Böyle hiçbir saadet gelmeden, daha henüz beklerken, bahusus hayatının nasıl gafil geçmiş olduğunu anladıktan sonra, artık bir şey de yapmak kabil olmadığını görerek böyle çürümek bitmek ona pek insafsızca, pek acı geliyordu. Hâlbuki işte onda yaşamak için daha şedit bir arzu, saadetten mahrum olmamak, hayatını kaçırmamak için derin bir ihtiyaç, icap ederse mücadele kabiliyeti vardı. Fakat her şey boş değil mi? Ne olsa, ne yapılsa kış gelmeyecek mi?”

Suat bu elim tefekkürlerle nevmi olurken nazarları Necip’in nazarlarıyla tekabül ediyor. Gözler uzun müddet birbirinden kaçan ruhların artık mukavemetsizlikle zayıf ve hasta, bir mücadele-i elime ile musahhar bitap idi.

Aralarındaki münasebet bu dereceye gelince bir sukutun yaklaştığını hissediyoruz. Fakat Necip de, Suat da öyle adi ruhlardan değil. Aşklarını telvis etmemek için bütün bütün maneviyata çekilmek, bir kardeş gibi sevişmek istiyorlar, bu kararlar kendilerini aldatmak istiyorlar. Necip tarafından hayatın böyle saadetlerini tepmek fedakârlığına tahammülü olmadığını, kendilerini maddiyatla beraber sevişmekten men eden esbabın mevzuu ve itibari şeyler olduğunu muhakemesiyle kendi kendisine ikna ederken genç kadın arzusuna ram olsa ilk busenin akabinde düşecekleri girdab-ı mezellet içinde Suat’ı en iptida kendisi muhakkâr göreceğini anlıyor, bu zıt, bu gayr-ı kabil telif-i temayüller pençesinde işkenceler geçiriyor. Nihayet İstanbul’a inmek vakti geliyor. Süreyya kışı da Boğaziçi’nde geçirmek fikrinde iken böyle birden bire cayınca İstanbul’a, konağa giderlerse Hacer’in yanında Necip ile muaşaka-i masumesi keşfedileceğinden korkan Suat mani olmaya çalışıyor, Süreyya kızıyor, Suat ısrar ediyor, Süreyya “Susunuz” demek ister gibi bir nazar-ı emirâne ile bakarak

kocalık nüfuzunu hissettiriyor. Genç kadın, Süreyya'nın kendisini bir dakika sevmiş olsa idi bu hakareti etmemesi lazım geleceğini düşünerek ömrünün en güzel, saadet ve muhabbete en layık zamanının ziyan olduğunu görmekten mütevellit bir hüsrân ile yanmakla beraber acı bir intikam hırsıyla, derin bir ihtiyac-ı beka ile sarsılıyor, mecburen İstanbul'a gidince Necip ile arasındaki münasebetin, saadetinin biteceğinden korkuyor.

Filhakika Suat'ın bu korkuda haklı olduğu görülüyor. Çünkü Hacer'in hakikatten şüphelendiğini gördüğünden, başkalarının da işe vakıf olmasından korktuğundan konağa gelen Necip'in yüzüne pek bakamıyor, Necip onun bir nigâhına bütün hayatını verecek derecede esir, müştak iken kendisinden bu nazarın esirgenişini sû-i tefsir ediyor, rahatını feda etmemek arzusuyla aşkımızı reddeylıyor gibi bir fikre kapılıyor. Arada bu sû-i tefehhüm bir kere başlayınca gittikçe artıyor. O dereceye varıyor ki Necip Suat'ı unutmak hırsıyla Beyoğlu hayatına, sefahate, işrete dalıyor. Ve bir kış gecesi, sarhoş bir halde konağa [168] geliyor. Suat onu bu süfliyât ve muhakkariyat kapılarak, içinde adi gördükçe ağlamak arzularına "İşte böyle, aldanmak, her şeyde, her vakit..." diye anlayarak o büyük, o derin aşkının, biçare aşkının matemini tutarken Necip'in kendisi için, kendisini hala sevdiği için bu sefaletlere düştüğünü görüyor. Sabaha kadar Necip'in kendi odalarının üstünde boğulurcasına öksürdüğünü işitirken koşup onun ayaklarına kapanmak, ellerine sarılarak af dilemek, hayatını feda etmek, "Al onu ne yaparsan yap" demek istiyordu.

Ertesi sabah Necip ile Suat'ın mülakatları dil-hıraş bir sahne-i hakikattir. Necip gayz ve tehevür ile kadınlığa, muhabbete, hayata nefretler saçar, lanetler okurken Suat "Necip" diye inleyerek ağlamaya başlıyor, ve bu yaşlar aradaki bütün zâlimâne sû-i tefsirleri mahvederek genç kadını, Necip'i o mehib aşklarının pençesinde, birbirlerine çıldırırcasına meftun bırakıyor. Kaçmak istiyorlar. İkisine de bir anda ani bir fikir geliyor: Süreyya... O vakit, sakit ve mütereddit, birbirlerine bakışverişler:

"Genç kadın tereddütle ona bakarken onu bir saniye içinde yine pek zayıf ve nalan gördüğü için taaccübe, taaccüpten tahattura intikal ederek, hep mazilerini biranda yaşamış gibi oluyor, ve kendine daima müfteris bir mücâzât

gibi görünen aşklarının ateşini düşünerek tereddüdü kuvvet buluyordu. O kadar tecrübe görmüşler, öyle merâretlerle mecrûh olmuşlar, öyle şeyler hissetmişlerdi ki bu iki dakikalık sükûtun nihayetinde birbirlerine bakarlarken, sanki o ayrı düşünülmüş, korkulmuş şeyleri birbirlerinin gözlerinde görür gibi oluyorlardı. İkisine de aşk irade-i beşeriyenin haricinde bir hayat-ı hususiyeye malik olduğu için itaatten ziyade zâlimâne tahakküm eden bir canavar gibi geliyordu. Suat ona “Hiç değişmeyeceğine emin misin?” diye bakıyor ve zannediyordu ki bu suali sorsa sahiden Necip cevapta duçar-ı müşkülât olacaktır.”

Kaçmak gayr-ı kabil olunca ebedi bir yemin-i muhabbet teati ediyorlar, meydana yadigâr meselesi çıkıyor. Necip “Bende var ama, pek zavallı bir yadigar, çalınmış” diye o kadar mest olduğu tek eldiveni çıkarıyor. O vakit –yine bir tiyatroya daha ziyade yakışacak bir hareketle- genç kadın da eldivenin diğer tekini gömleğinden çıkararak Necip’e uzatıyor. Görülüyor ki o da öteki o vakitten beri saklamıştır. Ah, romana zarar veren bu eldivenler! Rauf’un tiyatro piyeslerindeki nâgeh-zuhûr darbelere büyük bir iptilasını gösteren bu sahnede genç kadın eldivenin tekini gömleğinden çıkarmayıp da dolabından, çekmecesinden, hâsılı başka bir yerden çıkarmış olsa idi elbette hakikate daha yakın bir manzara karşısında bulunurduk. Bahusus bu eldivenin bir teki kaybolduğu vakit Suat’ın Necip’e karşı muhabbeti henüz vücut bulmamış olduğundan genç kadının tek eldiveni atmayıp saklamış olması da biraz müstebittir.

Artık ayrılmak lazım geliyordu. O zaman Necip genç kadından yana yana, gözlerini bir kere, son kere öpmeyi rica ediyordu.

“Suat’ın hafif bir tereddütle, bir renk-i hicabıyla kapanır gibi titreyen gözlerinden öptüğü zaman bunlardan, onun vücudundan ayrılmak, bu elleri bırakıp sıkmak, bu nihayetsiz rüya-i saadetten avdet etmek pek zalim, pek müfteris bir şey oldu. Bu elem-nâk, zehir-âlûd, muharrib bir ceriha gibi yanmaya başladı. Necip çıkıyordu. İkisine de bundan sonraki hayatları yaşamaya değmeyecek bir zulmet gibi, enîndâr, boş, ebr-âlûd bir çöl gibi geliyordu. Beyhude yere feda edilmiş hayatlarının hüsrânıyla ezilerek ikisi de bir dakikalık bir gafletin esiri olan bu iftirak için birbirine haykırmak istiyorlar, fakat muktedir

olamıyorlardı. Ve ikisi de yalnız kalınca bir yük taşımış da düşüyormuş gibi, fakat kalkamayıp can vermek isteyecek kadar bitap ve mecruh, sanki hûn-âlûd, serildiler.”

Artık her şey bitmişti. Roman da burada bitiyor. Daha doğrusu roman bitmemiş, muharrir tahlil ve teşrihini bu noktaya kadar getirip mevzuu tükettikten sonra maksadının hâsıl olduğunu görerek romanı burada bırakmıştır. Çünkü bu satırları takip eden yangın vakasının romana hiç irtibatı yok gibidir. Onu adeta bir timsal olmak üzere kabul etmelidir. Filhakika bu roman ne suretle neticelenebilirdi? Rauf, “Eylül”ü yazmaya başladığını haber verip de mevzuu hikâye ettiği zaman “Pek güç, demiştim, neticeyi ne yapacaksın?” En nihayette Suat Necip ile beraber yaşasa idi bu bir adi hikâye-i sukut olurdu, şimdiye kadar bin kere yazılmıştı. Hâlbuki vaka ilerledikten sonra Suat sukut etmezse tabiat ihlal edilirdi. Birbirlerini ebediyen seveceklerini vaat ettikten sonra artık her şey bitmişti demek ile romana hitam verilemezdi. Çünkü bize kim temin [169] ederdi ki Necip bir hafta sonra nadim olmayacak, “Beşeriyet, uzliyet” kendisini meydana çıkarmayacak, Suat kendisine teslim-i nefis etmeyecek? Bu takdirde asıl roman bu vaka-i sukuttan sonra başlayacak demektir. İşte Rauf bu güç mevkiden kurtulmak için yangına müracaat etmiş ve bunu hikâyeden ayrı gibi tutarak, bir ilave şeklinde göstererek bir timsal olduğunu, bu kadar derin bir aşkın ancak memmat ile bitebileceğini göstermek istemiştir. Binaenaleyh roman bir hikâye-i sukuttan ibaret kalarak ehemmiyetten düşmemiştir. “Eylül” aşk ve hayatın bedbin bir felsefe-i merâretini mutazammındır, ufki vâsi’dir.

Rauf hakkındaki dostluğuma, sanat ve dehasına karşı meftuniyetime kapılmamak için cebr-i nefis ile adeta hasımâne bir nakisa-cûlukla “Eylül”ü hulasa ederken fikrimce bazı kusurlarını gösterdim. Şimdi bunları itmam için ufak tefek birkaç noksanı da kaydetmek lazım:

Süreyya’nın pederinin köşkünden bahsolunurken “Tek tük ağaçlarıyla uzayıp ta karşıki dağların eteğine kadar giden bağ....” deniliyor. (sahife: 10) Kızıl toprak, Erenköy taraflarında bağlar ta karşıki dağların eteğine kadar gitmez.

Süreyya ile Suat'ın Boğaziçi'nde yalıda geçirdiği hayatın tarihleri de karıştırılmıştır. 132'nci sahifede “buraya geleli şu üç ay içinde böyle yapmak...” deniliyor. Hâlbuki Pazarbaşı'na nakledileli o vakit hesabınca bir buçuk ayı geçmemek iktiza eder.

101'inci sahifede “deniz mevsimi üçünün de hayatına yeni bir neşe serpti” denilerek mevsimin hulvlü haber veriliyor. Halbuki vakanın cereyanına göre o vakit Ağustos olmak icap edeceğinden deniz mevsimi çoktan gelmiş, geçmeye yaklaşmıştı.

Necip Tarabya'da otelde oturduğu sırada bir gün öğle yemeğinden sonra bir vapura atlayarak Yeni Mahalle'ye gidiyor (sahife: 247), Suat'ı yalnız buluyor, Süreyya deminki vapurla İstanbul'a inmiş deniliyor. Hatta Suat: “Fakat hemen gelecek, sekiz buçuk vapuruna yetişecekti.” sözlerini ilave ediyor. Bu vaka Teşrinievvel içinde cereyan ettiği için şu tafsilat muvafık-ı hakikat olamaz. Çünkü “Sammer Palais” otelinde öğle yemeğine alafranga on bir buçukta başlanıyor dersek Necip'in sekizden evvel sofradan kalkamaması, munasip vapur bularak sekiz buçuktan evvel Yeni Mahalle'ye varamaması iktiza eder. “Deminki vapur ile” İstanbul'a inen Süreyya ise sekiz buçuğa kadar İstanbul'a varamaz ki sekiz buçuk vapuruyla avdet fikrinde olsun. İlkbaharda kabil olan bu hal mevsimin ilerlediği unutulurak mümkün gibi gösterilmiş.

İşte gayet müşkülpesent davranmak şartıyla “Eylül”de bulunacak müşahede kusurları. Bunların esas vakaya zerre kadar taalluku olmaması romanın asıl kıymetine hiç hâlel vermiyor. Filhakika bu kıymet hayat-ı hakikiyenin kemali sıhhatle müşahede ve iraesinde değil hayat-ı fiiliyyenin (فلييه نك) teşrih ve tahlilinde, hakikat-ı hayat ve aşkın ihsasındadır.

“Eylül”de gördüğümüz eşhas-ı vakayı içinde en mükemmel tasvir olunanı, en kusursuzu “Necip”dir. Süreyya ihmal edilmiş, “Suat” hakikat haricinde kalmış olduğu için yalnız Necip ayakta, zî-hayat, duruyor ve duracaktır. İkinci, üçüncü derecedeki eşhasın da mevkileri iyi muhafaza edilmiş, hele o iğrenç Fatin pek canlı olarak gösterilmiştir.

Suat'a gelince: Bunu hakikat haricinde bir numune bulduğumu itiraf ederim. Suat'ta öyle bir fikr-i tahlil, o derece bir nüfuz-ı nazar var ki bu nakısa-i nazardan Necip kadar, daha doğrusu muharrir kadar düşünebiliyor, görebiliyor. Hâlbuki görememesi iktiza ederdi. Suat bir Türk kadınıdır. Ona bu yakıcı fikr-i tahlil nerden geldi? Ve nasıl geldi?

Vakıa romanda Necip'in de hâlât-ı mütekaddime-i ruhiyesi, esbapları uzun uzun anlatılmamış. Fakat Necip Fransızca biliyor, okuyor, sonra bir hayat-ı muaşaka, bir hayat-ı sefahat içinde puyan oluyor ki bunların ihtiyar ve meramı, hayatı alîl bırakabileceğini pek kolaylıkla kabul edebilir, Necip gibi bir hisse, fikre malik bir adam bizim içimizde yetişebilir deriz. Fakat Suat gibi bir Türk kadını yetişemez. Yetişirse son derecede müstesna bir hal olacağı için bunu bize kabul ettirmek üzere o esbabı uzun uzun, kabul edebileceğimiz bir surette göstermek icap ederdi. Onun için Suat'ı o hisleri, o tahlil ve tetkiki ile birden bire görünce bunun yalnız muhayyile-i muharrirde bir vücut-ı zaile malik olduğuna hükmediyoruz, bundan başka Suat'ın Süreyya'ya karşı olan hissiyatının tahlilinde de ufak bir noksan var gibi bir his peyda oluyor.

Fakat bütün bu mülahazalar Necip hakkında gayr-ı vâridir. Halit Ziya'nın "Eylül" hakkında bir "burgu" demekle olduğunu Rauf söylüyordu. Filhakika Eylül bir burgudur, aynı nokta üzerinde, aynı his üzerinde dönüp durmaktadır. Fakat Mehmet Rauf'un elinde bu burgunun ucu neşter gibi keskindir, o surette ki aynı nokta üzerinde dönmekle beraber daima derinleşmiştir ve derinleşe derinleşe vücuda gelen şu roman "Eylül", bugün edebiyatımızın bihakkın iftihar edeceği bir eser olmuştur. Tahlillerde o kadar hayat, o kadar insanlık var ki bunlar mevzuu hulasa ederken bi'z-zarûre kayboluyor.

Vakayı naklederken Suat şöyle yaptı; Necip şöyle yaptı demeye mecbur oluyorum. Hâlbuki bu hareketler öyle mülahazalar, öyle kalbi, vicdani endişeler, muhakemeler neticesidir ki bunlar romanda hep ayrı ayrı tahlil, teşrih olunmuştur. Bunlar ise hulasa ederken bi'z-zarûre gösterilemiyor, çünkü bütün kitabı derç etmek icap edecek, hele Rauf'un üslubu, sıçrayan, kaçan, bazen aynı [170] noktada didinen, dökünen, hırçın, gayr-ı memnun, mütelâşi üslubu bu süratle geçici, bir anda değişici, şimdi bir şey düşünürken şimdi aksini iltizam edici

hâlât-ı ruhiyeyi irae ve ihsasa son derece muvafık geliyor. Üslubun bu asabilikleri, bu intizamsızlıkları, alışmadığımız bir kelime ile fikrimize çarparak bizi tenbih edişleri fikr-i tahlil pençesinde muztarip, enîndâr ruhların mücâdelât-ı samimiyelerinde bizi hazır bulunduru[ru]yor ve romanın kalb-i beşere bu şiddet-i nüfuzu kıymet-i felsefyesini artırıyor. Eylül, Suat ile Necip'in bir muaşaka-i bedbahtı olduğu kadar, belki daha ziyade aşk ve hayatın bir felsefesidir, hatta bütün eşhas-ı vakayi bir şahs-ı vakadan, o şahs-ı vakada “hayat”tan ibarettir diyebilirim. Fakat bu felsefe-i hayat pek acı, pek fütur-bahş, pek yeis-engîzdir. Saadetlerimizin nasıl gayr-ı kabil tahlil ve his, nasıl gayr-ı kabil idare-i naçiz şeylere merbut olduğunu bize acı tecrübelerle anlatan hayat böyle gam-âlûd, kararsız olursa “bu hayatta her şeyde, herhalde galebe eden aşk hatta o kadar saf o kadar beyaz olduğu halde bile” kendi kendisini ikna ederse Necip ile birlikte:

“Şöhret, tama’, aşk... Hepsi, hepsi boştu; tutunacak hayatta dest-gir olacak hiç, hiçbir şey yoktu; ademden başka hiçbir şey sahih, hiçbir şey müebbet değildi.”

Diye düşünmemek nasıl kabil olur? Hâlbuki Suat: “Mademki aşk ile saadet ne kadar mümkün değilse aşk ile namus da o kadar muhaldir, o halde namus ile sükûn ve rahat elbette müreccahtır” diyerek:

“Etrafına bakınca herkesin hayatında da birçok cerihalar, inkırazlar, musibetler görüp itiyat ile bunları unuttuklarını düşünerek hayatı bu kadarcık müsaadesi için bile seviyordu. İşte hayatında bulduğu en büyük bir iyilik, bütün fenalıklarını tazmin edecek kadar büyük bir lütuf bu alışabilmek idi. Herkes felaketlerine tahammül ile başlıyor ve tahammülle itiyat ederek mukavemet edebiliyordu. Hanımefendiye bakıp onun nasıl bir sabr-ı melek-âne ile hayatına sarıldığını görerek bunda, bu mücadeleden bir büyüklük buluyor, ve mademki mesut olmak mümkün değildir, olmaya çalışmakta, mesut olamazsa bile öyle görünmekte güzel bir metanet, bir kuvvet var geliyordu; o zaman tevekkülde bir muzafferiyet değilse bile bir güzellik, bahusus bir rahat bulunduğunu anlıyordu. Hâlbuki hayatına karşı isyan insanı hatta rahattan mahrum bırakıyor, felaketten felakete değil, sefaetlere, hatta rezaetlere atıyor, levs içinde bile çalkıyordu. Ve birden bire aklına geldi ki kış vâkıâ her şeyi çürütüyor, harap ediyordu; fakat öyle

fidanlar vardı ki bunları onun zulmüne karşı tedbirler, takayyütlerle saklayabiliyorlar, hüsn-i muhafaza ediyorlardı. Demek hayatın Eylülünde de yeis ve fütur yerine takayyüt bir şeye yarayabilirdi. Bu vâkıâ bahardaki küşayış ve şebâb olamazdı; fakat hayattan daha fazlasını istememeli idi. Bu bir şebâb olamamakla beraber yine bir hayat, bahusus sakin ve hiç olmazsa rahat bir hayat olurdu. Çabuk ve ateşle, az fakat bayılarak yaşamak isteyenlere gelince; onlar hem muvaffak olamıyorlar, münhasif olup gidiyorlardı; o da tecrübe etmek istemiş ve bu kadar harap olmuştu.”

Ve biz de biçare Suat’la Necip’in ruhlarındaki işkenceye o kadar âgâh oluyoruz ki bütün bu harabî sanki bizim de kalbimize basarak müstağrik-i fütur ve melal kalıyoruz.

Sevgili dostumu edebiyat-ı hâzırının meydana çıkardığı eserlerin en güzellerinden birini yazmaya muvaffakiyetinden dolayı kemal-i hararetle tebrik ettiğim sırada karilerime de bu nefis romanı, üsluba bir kere alıştıktan sonra derin lezzetlerle mest kalınan pür-hayat sahifeleri şiddetle tavsiye ederim. [171]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 2”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 531, 3 Mayıs 1317 [16 Mayıs 1901], s. 162-171.

HAYAT-I MATBUAT

3

Tenkit ve hüsun meselesine dair H. Nazım ve A(yın) Nadir Beyler tarafından söylenen bir sürü yanlış sözler için evvelki hafta Hayat-ı Matbuat'ta yazılan reddiyege geçen hafta A(yın) Nadir Bey tarafından Malumat'ta cevap verildi, bu cevapta tam kendisinden beklenen tarz ve üslupta zuhur eyledi. Mübahasede hak kazanmak karşısındakine çocuk, adi muharrir, cahil, söz söylemeye yelteniyor, sana ben ders veririm gibi sözler sarf etmeye, kendi kendisini metheylemeye vabeste bulunsa idi A(yın) Nadir Bey davayı kazandı, hatta bunun da fevkine çıktı diyebilirdik. Çünkü bî-nasip kalemler arasında cereyan eden münâkaşât-ı malûmeye has olan bütün o mahut ibârât-ı tezyifiyenin hiçbirini A(yın) Nadir Bey ihmal etmemiştir. İbtida “Hüseyin Cahit Bey, Raik Vecdi Bey'in Musahabe-i Edebiyyesine yazdığım cevaba karşı bir şeyler söylemeye yeltenmiştir!” ibaresiyle işe koyularak en adi mübahaselerde tarafından mütesâviyen tekrar edile edile çürüyen, taaffün eden şu “yeltenmek” kelimesiyle büyük bir kudret-i münakaşa, büyük bir zarafet tab'-ı eseri izhar ediyorlar. Hâlbuki mübahasede temin-i muvaffakiyeti bu gibi elfâz-ı muhakkaranın, şütûmun lafz-ı muavenetten bekleyen biçareler şuralarını unutuyorlar ki muhatabın, bu sözleri kendilerine aynen iade etmesinde hiçbir küçüklük yoktur. Şimdi ben de söze başlayım: “Geçen hafta Malumat'ta A(yın) Nadir Bey Hayat-ı Matbuat'a cevap vermeye yeltenmiştir!” diyeyim, bundan ne çıkar? Hatta daha bir perde ileriye varılsın: “A(yın) Nadir Bey geçen hafta cevap makamında birtakım cevahir yumurtladı” denilsin; bundan da ne çıkar? Böyle sözlerle hak mı kazanılır? Galebe mi edilir? Vah bu akılda olanlara, bu kafa ile yaşayanlara!

Şimdi esas bahisten hariç olarak Malumat'ta münderiç olan şeyleri bir tarafa ayıralım: Evvela, aleyhimdeki tabirât geliyor. Kendimi edip zannetmekliğim bir heves-i tıflane imiş. Bî-ser ü bun hikmetten dem vuruyormuşum ki buna gayret-i cahilane denilirmiş. Hitab-ı şanıdan olmayan bir talip imişim. Olsam olsam aciz bir muharrir imişim. Zihnim müşevveş imiş. Mübahis-i tenkide ne cüretle müdahale ettiğim anlaşılamıyormuş. Fransızcaı

layıkıyla bilmiyormuşum. Türkçeyi zor anlıyormuşum. Havsala-yı idrakim birtakım kıyâsât ve muhâkemâtı istiap edemezmiş. Makalem mudhikât-ı tevehhümiye ile mâl-â-mâl imiş. Hiçbir şey anlamaz bir muharrir parçası imişim, muteriz-i cehûl imişim. Bî-fehm imişim. A(yın) Nadir ve H. Nazım Beylerin yazdıkları yazıları bir gazete muharriri Hüseyin Cahit'in idrak-ı tengî alamazmış, onlar bu yazılarını erbab-ı daniş için yazıyorlarmış. Arsız çocuk imişim, lisan-ı bî-edebâne kullanıyormuşum –bu lisan-ı bî-edebîneyi kimin kullandığı görülüyor- sille-i tedibe kesb-i istihkak ettiğim için işte nasibimi ma-ziyaden almışım –koca Don Kişot!- şuna hayret ediyorum ki bu mecra-yı müteaffin şütûma bu kadar feyezân verildikten sonra niçin bu kadarı ile iktifa edilmiş? Malumat muharriri daha derinleşebilirdi!

Şimdi de A(yın) Nadir Bey'in, kendilerinden mervî olan, fezail ve kemâlâtını öğrenelim: A(yın) Nadir Bey tettebbuat-ı amîka neticesi olarak yazı yazarlarmış –hakları var, hezeliyât-ı Sürûri ile Galip Divanını icat derecesinde ezberlemiş oldukları görülüyor.- A(yın) Nadir Bey'in âlem-i matbuatta on iki seneden beri yazıları görülüyormuş –sanki sade kocamakla bir şey olurmuş.- A(yın) Nadir Bey bana nim-hande-i istihfaftan başka suretle mukabeleyi tenezzül addedermiş ama herkesin, bir tilmiz-i tahrir tarafından kendilerine itiraz edilmiş olmasına ihtimal vereceğini düşünerek Hayat-ı Matbuat muharririne hasbeten-lillah ders vermeye kalkmış. –Ben bir tilmiz-i tahrir, pekala; fakat A(yın) Nadir Bey kim oluyor? Bir üstat mı? Ah, ne günlerdeyiz!- “Taine”den ettiğim tercümeleri okumamışlar –pek doğru, okusalardı, bu seviyede kalmazlardı.- A(yın) Nadir Bey de asar-ı tenkidiye okumuşlar, kendileri şiiri tarif etmişler. Vaktiyle nefsimi büyük bir itimat ile meydan-ı mübahasata atılmış ve o zaman karşımda bir iki aciz bulabilmiş olduğumdan kesb-i gurur ederek şimdi de anlayamayacağım şeylere karışıyor imişim. Fakat bu defa –hikmetinden sual olunmaz- karşımda peyda olan A(yın) Nadir gibi bir kahraman kalem bana haddimi bildirecek imiş. H. Nazımlar, A(yın) Nadirler tarifler, düsturlar vaaz edebilirlermiş ve daha namütenahi miş miş miş miş....

A(yın) Nadir Bey'in kendi hakkındaki hüsn-i zannının ne kadar yüksek olduğu bu suretle görülmezse Hayat-ı Matbuat üzerine bir seylâbe-i çirk ve şütûm

halinde köpürerek, taşarak sıçramasının hikmeti anlaşılamaz. Dört beş seneden beri aleyhimde yazılan şeyleri tahattur ediyorum. Bunlar arasında Malumat muharririnin sözlerinden daha ağırları da vardır. Fakat hiçbirini beni sa'yimden alıkoyamadı. Bilakis o kıl adamlar tarafından uğradığım itirâzât ve tahkirât mesleğimin iffet ve isabetine hükm için bence en büyük delil idi. Binaenaleyh Malumat muharriri tarafından şimdi böyle bir lisan ile muhatap olmaya ne teessüf ederim, ne taaccüp. Fakat o zavallı düşünölsün ki [178] kendisini tarifler, düsturlar vaaz edebilecek bir iktidar-ı muhayyelin afak-ı nûşîn gafletinde bütün mantıka, felsefeye, şiire hâkim, yegâne şair-i isnad-ı cihan zannederken bir de bugün bir Hüseyin Cahit, hiç ehemmiyeti olmayan adi bir gazete muharriri çıkıyor, aczini, hiçliğini öyle acılıkla, öyle “câhidane bir unf” ile yüzüne çarpıyor ki bu cürete kudurmamak kabil değil. Azimetinden, gururundan dünyalara sığmayan bu sabun kabarcığı o vakit ne hale gelmez! İşte ne hale geldiğini geçen haftaki makalesinde görüyoruz. Fakat bunlar az, A(yın) Nadir Bey, bunlar az; siz daha ziyadesine muktedirsenez, haydi, pervayı biraz daha bırakınız; söyleyiniz, söyleyiniz, kabiliyetinize yazık değil mi? Onu bütün urbânlığıyla gösteriniz ki sizi alkışlayanlar daha çoğalsın!

A(yın) Nadir Bey'in doğrudan doğruya aleyhimde yazdığı sözlere cevap vermeyeceğim. Çünkü o vakit benim de bir A(yın) Nadir'den farkım kalmayarak ben böyleyim, ben şöyleyim demek icap eder. Hâlbuki dünyada en bî-lüzum, en gülünç lakırdılar böyle sitayiş-i nefse ait olanlardır. –Fakat A(yın) Nadir Bey'in de ne kadar hakkı var, Servet-i Fünûn'da kendileri o kadar methodildi idiler ki işte nihayet kendi kendilerini methe mecbur oldular!- Eğer ben cahil isem, çocukça şeyler yazıyorsam, yazdıklarımnda mantık ve hikmet yok ise bunu A(yın) Nadir Bey kadar elbette kariler de anlamış olacakları için kendi kendimi metihten ne faide hâsıl olur? Eğer böyle değil ise A(yın) Nadir Bey'in yazdıklarımı tıflane, beni adi bir muharrir addetmesi ne hükmü haiz olur ki buna ibtida gülecekler yine karilerdir. Binaenaleyh esas meseleye gelem ki cehl ve ilmin hükmü işte bu meydan-ı mübahasedir.

Mübahase iki kısma ayrılabilir. Bir kısmı tenkidin la-yetegayyer ve kati bir miyarı olmadığı, münekkitlerin saffet-i hakimiyeti bulunup bulunmayacağı ve

hüsnün nesebiyyet veya mutlakiyeti hususlarına, diğer kısmı da A(yın) Nadir Bey'in şiir hakkındaki tarif-i ma'hûduna dairdir.

İbtida birinci kısma bakalım. Tenkidin la-yetegayyer ve kati bir miyarı bulunduğunu H. Nazım Bey söyledi. Sonra da A(yın) Nadir Bey tenkidin bir sanat olduğuna dair Raik Vecdi tarafından tekrar edilen hakikati reddederek: “Tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiyedir” ve: “Şairin vazifesi tenkidi dinlemek, hakkında verilen hükümlerin doğrularını kabul, yanlışlarını reddetmekten ibarettir” dedi; geçen hafta da bu iddiada ısrar eyledi.

Ta mektebin ilk senelerinden beri tarif “Efradını cami, ağyarını mani’ olmalıdır” diye bir kaide işitiriz. Hatta bunu o kadar çok işitmişizdir ki artık bıkmışızdır. Fakat bu bıkkınlık hiçbir vakit o kaideyi ihlal için bize bir salahiyet vermez. Çünkü haricine çıkınca serdettiğimiz tarif hiç olur. Nitekim A(yın) Nadir Bey'in: “Tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiyedir” yolundaki tarifi işte bu hiçliğe düşüyor. Tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiye ise ilm-i hendese bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiye değil midir? Tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiye ise ilm-i cebir bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiye değil midir? Bütün riyaziyat bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiye teşkil etmez mi? Bu halde şu tarifleri dizeriz:

Tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiyedir.

Hendese bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiyedir.

Cebir bir silsile-i muhâkemât-ı mantıkiyedir.

Binaenaleyh tenkit, hendese, cebir, hâsılı bütün riyaziyat hep aynı şeydir, öyle mi! Böyle tarif mi olur?

Tenkidin, Raik Vecdi'nin dediği gibi “bir sanat” olduğuna dair Hayat-ı Matbuat'ta yazılan fıkraya Malumat'ta verilen cevaptan vazih bir fikir çıkarmak kabil değil. Maksudı anlamak için bu cevabı bir şifre halleder gibi uzun uzun tetkike çalışmak icap ediyor. A(yın) Nadir Bey bir kere: “Hayır, tenkit ‘sanat-Art’ değildir” diyor. Bu iddiaya karşı evvelce demiştim ki:

“Eğer bildiğiniz keşfiyât-ı indiyе kabilinden olmayıp da Avrupa meşahîr-i hükemâsından birinin tahkikatına müstenit ise tasrih etmelidir. Çünkü bugün “tenkit ilmi” yolunda masruf olan hamîyyât ile beraber tenkidin henüz ilim olamadığını en muteber üdeba, hükemâ teslim etmektedirler.”

Buna hiç cevap verilmemiş. Anlaşıyor ki bu fikir A(yın) Nadir Bey’in kendi buluşudur. Aman dikkat edelim. Çünkü düsturlar, tarifler vaz edebilmeye nefislerinde salahiyet göreceğ kadar Avrupa erbab-ı hikmetine imrenip de kabaran, şişen A(yın) Nadir Beyefendi’nin iktidar ve mahiyet-i ilmiye ve edebîyyelerini yakından göreceğiz.

A(yın) Nadir Bey “Hayır, tenkit sanat Art değildir.” dedikten sonra – mademki bu iddiası hükemâdan birinin umumiyetle kabul olunmuş bir kuluna müstenit değildir- o halde bizzat ispat etmek iktiza ederdi. Ve aklınca etmek istemiştir de. Zira bu iddianın akabinde “çünkü” diye başlayarak:

“Raik Vecdi’nin musahabesinde bahsettiği sanat-ı kalemiye fesahat ve belagatten ibarettir”

Diyor. Bir kere A(yın) Nadir Bey Raik Vecdi’nin bahsettiği sanat-ı kalemiyenin fesahat ve belagatten ibaret olduğuna hangi kuvve-i keşfiye ile hükmediyor? Saniyen ben kendisine sanat kelimesini sû-i tefsir tarikine kaçamaması için Fransızcasını da yazdım, Art dedim. A(yın) Nadir Bey’e, hani şu düstur vaz etmeye kıyam eyleyen allameye tertip eden vazife artık bu sarahat-i muvacehesinde bir delalet-i vâhiyeyi terk ederek delâilini tenkidin Art olmadığını ispata [179] hasretmekti, yoksa Raik Vecdi’nin sözlerini işine geldiği gibi tevile değil. A(yın) Nadir Bey’in delâilini (?) takip edelim:

“Tenkitte ise fesahat ve belagat değil akıl ve mantık aranır”

Akıl ve mantık başka şeyde aranmaz mı? Tenkitte akıl ve mantık aranması tenkidin Art olmaması mı icap eder? Akıl ve mantık aranmakla tenkit Artlıktan çıkar mı? En hayali şiirler bile akıl ve mantıkı ceriha-dar edecek garabetlere cilvegâh olursa nazar-ı itibardan düşer.

Daha buralarda tenkidin Art olmadığını müspet bir burhan göremiyoruz. Birkaç satır daha okuyalım:

“Umumiyetle beaux arts denilen sanayi-i nefisenin gayesi ‘Taine’nin tarif ettiği gibi eşyanın evsaf-ı mühime ve tabayi-i esasiyesini ve binaenaleyh mâ’ni-i asliyesini hakikatten daha mükemmel ve daha vazih olarak izhar etmektir”

Bu lakırdıların bahse ne münasebeti, tenkidin Art olmadığını ispata ne suretle hizmeti var, anlayamıyorum. Bundan sonra şu lakırdılar geliyor:

“Tenkit yalnız asar-ı edebiye için yazılmış olsa bile yine bu tarife dâhil olamaz. Edebiyatta tenkit hikmet-i edebiyat demektir. Bunun diğer bir delili de münekkitlerin üdebadan ziyade hükemâdan mâ’dûd olmasıdır.”

Tenkidin dâhil olamadığı tarif hangisi? Art mı? Fakat bütün Fransızca kitaplarda hep Art diye gördüğümüz tenkidin ilk defa olarak yalnız A(yın) Nadir Bey’den işittiğimiz Art olmaması iddiasının ispatını bekleyip duruyoruz işte. “Tenkit yalnız asar-ı edebiye için yazılmış olsa bile” kaydı ise sırf bir haşv-i kabîhtir. Çünkü mübahase hep edebiyatta tenkit üzerine dönüp duruyor. Tenkidin şuaabât-ı sairesi de mevzuubahis imiş gibi hîn-i iktizada bir kaçamak yolu ihzar etmek düstur vaz eden hükemânın şanından olmasa gerektir! “Bunun diğer bir delili de “ kelimelerini okuyunca da insan gülerek: “Öteki delil nerde?” diye arıyor. Fakat mademki şimdi bir delil bulduk, hiç olmazsa buna bakalım: “Münekkitler üdebadan ziyade hükemâdan mâ’dûd imişler.” Acayip! Sainte Beuve: Hakîm; Jul Lometr: Hakîm; Paul Bourget: Hakîm; Emile Faquet: Hakîm; Larome: Hakîm, ha? Hem bu zatlar filozof olsalar da bundan tenkidin sanat olmasına dokunur ne var? Bakalım bunların hakîmlikleri münekkit olmalarından mı, yoksa hakîm olmak için icap eden meziyyâta malikiyetlerinden mi ileri geliyor? Burasını da düşünmek iktiza etmez mi? A(yın) Nadir Bey Taine gibi bazı filozofların münekkit ve sanayi-i nefise ile de iştigalini görerek meseleyi şu suretle karıştırırmekte bir çare-i galebe ve ispat aramışsa pek yanıldığı işte meydandadır. Bir hakîmin tenkit ile de iştigali tenkidin mahiyetine hâlel getiremez. O hakîm boş vakitlerini bahçesinde çiçek yetiştirmekle de imrar edebilir. A(yın) Nadir Bey bahçıvanlığa da hikmet mi diyecek? Gladstone hâlî zamanlarında ağaç kesmek ile eğlenirdi. Şimdi siyasete de bahçede ağaç kesmek midir diyeceğiz?

A(yın) Nadir Bey'in yukarıdaki sözleri takip eden şu son satırları maksattan bütün dışarı çıkıyor:

“Galiba Fransızcada Art de critipue tabirini bir yerde görmüş veya birinden işitmiş olmak Hüseyin Cahit Bey'in zihn-i müşevveşini bütün bütün karıştırmış. Bu tabir ‘sanat-ı tenkit’ diye değil, ‘fenn-i tenkit’ diye tercüme olunur.”

Yukarıda sanat kelimesinin yanına Art lafzı konularak sanat sözünden maksadın ne olduğu katiyen anlatılmış iken bunu görmemezliğe gelerek tevil tarikine sapan A(yın) Nadir Bey şimdi de Art kelimesinin ne suretle tercüme edilmesi lazım geleceğini tayine uğraşarak esastan kaçıyor. Bu kelime ne diye [180] tercüme olunursa olunsun, iş bunda değil. Mesele tenkidin Art olup olmadığında. Türkçe mukabili değişmekle Artın mahiyeti değişmiş mi olur? Bizim A(yın) Nadir Bey'den istediğimiz şey tenkidin Art olmadığını ispat etmektir. Hâlbuki bu ispattan işte eser yoktur!

Artın tercümesine gelince: Burası Türkçede katiyen tekerrür etmemiştir. Bazıları “sanat” diyor; “fen” diyenler de görüyor. Ben, -diğerinin fâikıyyeti delail-i kâfiye ile ispat olununcaya kadar- “sanat” diye tercüme edilmesi taraftarıyım. A(yın) Nadir Bey'in de Beaux arts kelimelerini sanayi-i nefise diye anlayışına bakılırsa o da bu fikirdedir. Fakat ezhan-ı sathiye erbabına zahiri bir eser galebe göstermiş olmak için iki satır aşağıda bunun “fen” diye tercüme edileceğini söyleyerek kemal-i gururla Fransızca bilmediğime hükmediyor. Fransızca bilmediğimin delili bu ise! Fransızcaya vukufunda şüphe olmayan muallim-i muhterem Sakız Ohannes Efendi Hazretleri Beaux Arts kelimelerini “fünûn-ı nefise” diye tercüme etmişti. Şimdi A(yın) Nadir Bey'in Türkçesi katiyen muayyen olmayan bir kelimenin muhtelif tercümelerinden birini kabul eden muhataba karşı diğerini ileriye sürerek zahiri bir muvaffakiyet ihraz etmekten olan maharetine mukabil ben de aynı silahı kullanırsam: Beaux arts işte erbab-ı vukuf tarafından fünûn-ı nefise diye tercüme ediliyor, hâlbuki A(yın) Nadir Bey bunu sanayi-i nefise diye tercüme eylemiştir, şundaki cehle bakın, derim. Fakat o vakit bu muhakeme A(yın) Nadir Bey'e yakışacak bir muhakeme olur, erbab-ı vukufu güldürür.

Şu tahlil ile görülüyor ki “tenkit bir silsile-i muhâkemât-ı mantikiyedir” sözleri hiçbir esası, hiçbir manayı haiz değildir. Meselenin diğer safhası da aynı mealsizliği izhardan hâlî kalmıyor. A(yın) Nadir Bey:

“Şairin vazifesi tenkidi dinlemek, hakkında verilen hükümlerin doğrularını kabul, yanlışlarını reddetmekten ibarettir.”

Demişti. Bunun üzerine münekkitler de bir saffet-i hâkimiyet vehmeden meslek-i tenkidin terakkiyat-ı felsefiye-i hâzıra ile kabil-i telif olmadığını söylemiş, bu köhne fikrin ezhan-ı münevvere-i ashabı nezdinde haiz-i itibar olamayacağını anlatmışım. A(yın) Nadir Bey de şimdi:

“Güya münekkitlerde saffet-i hâkimiyet isnat ediyormuşuz”

Diye sözlerimi tasdik ediyor. Münekkitlerde hâkimiyet-i saffeti yok ise hüküm de veremeyecekler demektir. A(yın) Nadir Bey’in bu itirafı ile şu sözleri nasıl kabil-i telif olunduğunu sorarım:

“Şairin vazifesi tenkidi dinlemek, hakkında verilen hükümlerin doğrularını kabul, yanlışlarını reddetmekten ibarettir.”

Geçen haftaki Malumat’ın 925’inci sahifesinden: [181]

“Tenkitte irae ve teşrihin muhâkemât-ı mantikiyeden başka ne olabileceğini sorarız. Acaba münekkitler bir hüküm vermezler mi demek istiyor?”

Yine o sahifeden:

Biz de âcizane asar-ı tenkidiye okuduk. Avrupa’da hiçbir münekkit hükümlerini vermekten çekinmemiştir.”

Şimdi kimin zihni müşevveş olduğu şu inkâr kabul etmez tenakuzlarla ap aşikâra görülüyor, zannederim. Mamafih A(yın) Nadir Bey birinci cevabı tevil etmek istememiş değildir. Diyor ki:

“Kabul veya reddedebilir demekten maksat münekkidin saffet-i hakimiyeti olmadığını yani münekkidin hükümlerine karşı şairin de mütalaatını dermiyan edebileceğini, münekkidin de tenkit olunabileceğini anlatmak idi.”

Kabul veya reddedebilir demekten maksat münekkitlerin de saffet-i hâkimiyet olmadığını nasıl anlatacağı da câ-yi sualdir. Kabul veya ret keyfiyeti bir şeyin vukuundan sonra, ve bahsimize nazaran münekkidin itâ-yı hüküm etmesinden muahhar olarak vukua gelmek tabiidir. Hükâm-ı adliyyede saffet-i hâkimiyet vardır. Hâlbuki sadır olan âlâmât istinaf ve temyiz edilebilir. Mahkmeden sadır olan hükümler kabil-i istinaf ve temyizdir denilince hükâmda saffet-i hâkimiyet bulunmadığı anlatılmış olur mu? Bilakis “verilen hüküm” denildiği zaman mahkeme heyetinin saffet-i hâkimiyeti de gösterilmiş olur. İşte A(yın) Nadir Bey de:

“Şairin vazifesi münekkidi dinleyerek verilen hükümlerin doğrularını kabul, yanlışlarını reddetmekten ibarettir.”

Demekle münekkitlerin bir saffet-i hâkimiyet-i vücudunu tasdik ve iddia etmiş olur. Artık bunu istediği kadar tevil etsin. Tarafının yazdıklarını okuyar erbab-ı izan elbette hakikati görürler. Kendisinin de “âcizane asar-ı tenkit” okuduğunu, hem de pek çok okuduğunu mağrurane bir tevazu içinde anlatmak isteyen A(yın) Nadir Bey’in “tenkidin irae ve teşrihten ibaret olduğu” yolundaki sözlerimden maksat ne olduğunu sorması asar-ı tenkidiyeyi hiç okumadığını yahut tek tük okumuşsa bile –istihza için yazdığı halde bilmeyerek tam hakiki kelimesini bulmuş olduğu üzere- cidden “âcizane” okuduğunu ispat eder. Geçen hafta Mehmet Rauf H. Nazım Bey’e hakikat-i tenkiti anlamak için Sainte Beuve, Taine, Jul Lometr, Anatole France gibi esâtize-i tenkidin eserlerini okumasını tavsiye ediyordu. Ben A(yın) Nadir Bey’i bu tavsiyeye daha şiddetle muhtaç görürüm. Çünkü bu üstatların eserlerini okumuş olsa idi onların la-yetegayyer ve kati bir miyardan, hüsn hakkında bir tarif-i katiden hareket ile iyidir, fenadır, yolunda birtakım hükümler vermeyip ruh ve mahiyet-i eseri nasıl izah ve teşrih ettiklerini görür, bilmediklerini öğrenirdi.

A(yın) Nadir Bey geçen haftaki makalesinde şu şimdiki sözlerimin sanki bir cevabını evvelden hazırlamıştır. Diyor ki:

“H. Nazım Bey’in tenkit hakkındaki fikirleri ‘Taine’den tercüme edilmiş değildir. Tenkit makalesinin hulasası şudur ki Taine asar-ı sanatın ibdaında

bilumum sanayi-i nefise erbabının tâbi oldukları kavaidi göstermiş, işte o kadar. H. Nazım Bey kavaid-i ibdaiyeye rağbet edilmeden vücuda getirilen eserler bittabi nakîse-dardır neticesinden başlayarak bir eser-i edebî bu nokta-i nazarla tetkik edilirse tenkit için elde kati ve la-yetegayyer bir miyar hâsıl olur demişti.”

Bu la-yetegayyer düstur –artık itiraf ettikleri veçhile- H. Nazım Bey’in mahsul-i keşfi olunca tabii Avrupa münekkitleri onu bilmemek iktiza eder. Binaenaleyh Avrupa esâtize-i tenkidinin la-yetegayyer ve kati bir miyardan mahrumiyetlerinin sebebi şimdi anlaşılır! Bu kadar mühim bir keşif için ihtira davasında bulunulsa sezadır.

Fakat latifeyi bırakalım. Naklettiğim o cümleye iyi dikkat edilsin. Demek ki tenkit hakkında H. Nazım Bey’in fikirleri sırf kendilerininindir. O la-yetegayyer ve kati miyarları sırf kendileri keşfetmiştir. “Taine” yalnız asar-ı sanatın ibdaındaki kavaidi göstermiştir. Hâlbuki şimdi A(yın) Nadir Bey’in şu sözlerine bir nazar gezdirilsin:

Bu hüküm (yani tenkit hakkında la-yetegayyer ve kati miyar bulunduğu hükmü) yalnız H. Nazım Bey’in netice-i tetkikatı yahut “Taine”in hulasa-i nazariyatı değil hikmet-i bedaia dair felsefe-i âlemin zübde-i beyanıdır.”

Biraz evvel H. Nazım Bey tarafından bulunduğu, keşfedildiği söylenen bu hükmün biraz sonra “hikmet-i bedaia dair felsefe-i âlemin zübde-i beyanı” diye ilan edilmesi pek aşikâr bir iğfal ve tenakuz olmaz mı? H. Nazım Bey’in hatalarıyla zavallı felsefe-i âlemi de bulaştırmak oldukça büyük cüretlerdendir. Yoksa felsefe-i âlemin zübdesi H. Nazım Bey midir?

Tenkit makalesinin neresi “Taine”den alınmış, neresi H. Nazım Bey’in kariha-i icadından sudur etmiş olduğunu A(yın) Nadir Bey’in tebeyyün etmesi başka bir hakikatin de tezahürüne hizmet ediyor. Çünkü:

“H. Nazım Bey ve A(yın) Nadir Bey eğer Hippolyte Taine’in felsefe-i bedaini kabul ediyorlarsa tenkidin vazifesi hüküm vermek olmadığını bilmelidirler. Münekkitlerde bir saffet-i hâkimiyet vehmeden meslek-i tenkit A(yın) Nadir Bey’in vukufu kadar köhneleşmiştir. Hatta bunu hırpalayan da Taine’dir”

Yolundaki itirazıma A(yın) Nadir Bey'in:

“H. Nazım Bey'in Tenkit makalesi Hüseyin Cahit Bey'in vehmi gibi 'Taine'den tercüme edilmiş ise biraz aşağıda 'hatta bunu hırpalayan da yine Taine'dir' demek 'Taine'in kendi kendiliğini hırpaladığını söylemek olur.”

Tarzındaki müdafaasının da ehemmiyetsizliği sabit oluyor. Zira benim esas iddiam H. Nazım ve A(yın) Nadir Beylerin bir taraftan Taine'in felsefe-i bedâyi'i [182] merci görünüyorlar, hâlbuki diğer taraftan buna yanlış manalar vererek, Taine'in felsefesini hiç anlayamayarak hüsnün mutlakıyetine, tenkidin katiyet ve la-yetegayyeriyetine hükmediyorlardan ibaret idi. İşte “Taine”in hırpaladığı yerler bu H. Nazım Bey'in vehmiyatıdır. Ve benim de itiraf ettirmek istediğim cihet bu idi. A(yın) Nadir Bey ise sıkıştıkça lakırdıyı evirerek çevirerek nihayet Tenkit makalesindeki miyar-ı kati iddiasının H. Nazım Bey'in kendi buluşu olduğunu söylemiş, bu indi lafların “felsefe-i âlemin zübde-i beyanı” tarzındaki bâlâ-pervâzâne sitayişlerinin hakikati ne olduğu görülmüştür. İnsan tettebbuat-ı ciddiye ve amîkadan mahrum olup da hemen okuduğu birkaç kitaptan kendiliğine göre birtakım ahkam çıkarmaya kıyam ederse okuduğu şeyleri iyi hazmedememiş olacağı için işte böyle tezat ile, garabet ile memlû, devekuşu midesindeki gayr-ı mütecanis mevad-ı gûnâgûne müşabih bir halita tevellût eder.

Şimdi sıra hüsn nispidir meselesine geliyor, A(yın) Nadir Bey böyle bir mevzu üzerinde benimle bahsetmeyi israf-ı kelam addederek susuyor ve kendisi için pekiyi ediyor. Çünkü söyleyecek bir söz bulamayınca böyle azamet-fürûşâne bir istiğna ile bahsi kapalı geçmek hiç olmazsa birkaç zahir beyni iğfal edebilir. İtiraf-ı hataya gelince... Lakin, bu bir meziyettir!

Hüsnün şahsa göre değişmeyeceğini, hüsnün kati mizan ve miyarı bulunacağını iddia eden A(yın) Nadir Bey'e açık bir kapı bırakmamak için bu ferce-i firarı da kapayacağım. Mamafih burada A(yın) Nadir Beyefendi'nin ihtarlarına rağmen bir kusurda bulunacağım. A(yın) Nadir Beyefendi hükemâdan bir kimsenin reyî, fikri ile istişhâd arzu etmedikleri halde ben bir hakîm-i yegane-i cihanın sözlerini ortaya koyarak bunlarla A(yın) Nadir Bey'i ilzama çalışacağım. Bu hakîm ise yine A(yın) Nadir Beyefendi Hazretlerinin

kendilerinden başka bir kimse olmadığından şu cüretim nezd-i hikmet-perverlerinde nazar-ı müsamaha ile görülür, ümit ederim.

A(yın) Nadir Bey “zevk şahsidir” fakat “hüsn nispi değildir” diyor. Bu söz iki zıt fikrin içtimasına en güzel bir misaldir. Zevk, insanda güzelliğin hissini, hazzını duymak kabiliyetidir. Bilfarz terazi öteberi şeyleri tartmaya hizmet ettiği gibi zevk de hüsnün mikyasıdır. Göz mevcudatı görür, kulak esvâtı işitir, zevk dediğiniz halde hüsnü hisseder. Şimdi A(yın) Nadir Bey diyor ki: Zevk şahsidir; yani hüsnün miyarı, mizanı, terazisi, arşını herkese göre değişir. Herkesin zevki bir türlü olur. İşte zevk şahsidir demek budur. Bu halde A(yın) Nadir Bey’in ikinci iddiası yani “hüsn nispi değildir” demesi bütün bu muhtelif, birbirinden farklı teraziler aynı şeyi aynı surette tartar; metre ile, yarda ile, arşın ile, endaze ile ölçülen şeyler hep birbirine müsavi olur demektir. Gözlerimizin yaratılışı – esas itibariyle- birbirinden tahallüf etse dünyayı hep bir mi görürdük? Mademki zevk şahsidir, yani herkese göre değişecek, herkesin kendisine göre bir zevki bulunacaktır, binaenaleyh hüsn de nispi olacak yani herkes güzelliği bir türlü hissedecek, bir şey her zamanda, her mekânda, bütün cihan için güzel addedilemeyecektir. Lakin bu o kadar bedihi bir hakikat ki A(yın) Nadir Bey’in yaptığı gibi sükût etmek en iyisidir. Fakat şu fark ile ki A(yın) Nadir Bey işin içinden çıkamayacağını anlayıp bir sükût-ı istihfâfkârânede kendine medet arıyor, ben ise karilerin kanaat-ı vicdaniyesini teşkil için bu kadarını kafi görerek mübahasenin ikinci kısmına, A(yın) Nadir Bey’in şiir tarifine geçiyorum.

“Şiir mehâsin-i tabiattan dimağda mütevellit ihtisâsâtın eser-i tekerrürüdür” İşte A(yın) Nadir Bey’in tarif-i ma’hûdu. Buna itiraz edişimi A(yın) Nadir Bey tarifâtın kaffe-i ulûm ve fûnûnda gayet münakkah olarak irat edilmesinden ve bu tarif de güya münakkah olmasından onu anlayamamışsa atfediyor. Tarifin lüzum-ı münakkahiyeti yanlış, eksik olması manasını hiçbir vakit tazammun etmez. Bu tarif ise münakkah değil eksik veya yanlıştır. İhtisâsâtın sadece eser-i tekerrürü şiir olmaya kifayet etmez, bu eser tekerrür haricinde tebliğ ve ifade edilmelidir ve tebliğ ve ifade edilirken şahsa, hassasiyete göre değiştirilmelidir. Taine’in eşyadaki tabayi-i asliye ve esasiye eser-i sanatla ihsas edilirken tabiatla bu tabayii setreden hususâtın ihmal edileceğine, izharına

hâdim olanların takviye olunacağına dair olan ihtarı işte bu dakikaya müstenittir. Faraza bir hayat-ı âşıkane ile birkaç ay bahtiyar olduk; kıskançlık devreleri geçirdik, ıztıraplar çektik, nihayet ayrıldık. Aradan birkaç sene geçti. Sonra bunu ya isteyerek ya istemeyerek tahattur ediyoruz. İşte buna ihtisâsâtımız tekerrür eyliyor denir. Bu tekerrür neticesi olarak sevdiğimiz kadınla geçirdiğimiz saat-ı bahtiyariyi yine yaşar gibi olur, bir meserret hisseder, bunların şimdi tebâh olduğunu bilmekten yeis ve hüzne kapılır, sonra o kadının hırçınlıklarını, bize karşı haksızlıklarını da tahattur eder, onun için yine bir hırsa, bir kine düşer, hâsılı türlü türlü hissiyat pençesinde zebun kalırız. İşte bunlar da ihtisâsât-ı sabıkamızın tekerrüründen vukua gelen eserlerdir. Bu eser bizim içimizde kaldıkça, haricinde kelime ile ifade edilmedikçe hiçbir vakit şiir olamaz. Çünkü ihtisâsât-ı maziyesinin eser-i tekerrürünü hissetmeyen adam yoktur. Fakat her adam şair değildir. Çünkü her adam o eser-i tekerrürü ifade kabiliyetine malik görülüyor. Artık A(yın) Nadir Bey tarifinin neresi, ne sebepten eksik olduğunu anlıyor mu?

Tabiatla bî-nefsiha bir güzellik mevcut olmadığına yani “mehâsin-i [183] tabiat” sözlerini bî-mana bulmaklığıma karşı A(yın) Nadir Bey iddiamı tasdik ile beraber tarif yine doğru değil mi? Diye sâf-dilâne bir sual soruyor. Münakkah bir tarif böyle manasızlıkları muhtevi olmalı mıdır? A(yın) Nadir Bey manasızlığını anladığı için mehâsin-i tabiat yerine “insana güzel görünen menâzır” kelimelerini ikame ediyor. Ve burada hatalarını tamir için beyhude yere çalışıp duran refiki H. Nazım Bey’in emeklerini de boşa çıkarıyor. Çünkü H. Nazım Bey tarif-i ma’hûddaki “mehâsin-i tabiat” sözlerinde “tabiat” kelimesinin manasını tevsi ile bütün hakikat ve hayatı daire-i şumulüne almaya çabalayıp durduğu sırada bu nükteleri tefrikten çok uzak olan A(yın) Nadir Bey âmiyâne bir vaz’-ı düsturlukla hemen “insana güzel görünen menâzır” kelimelerini kabul ediveriyor. Nasıl, şiirler bütün manzara tasvirinden mi ibaret olacak? Bilfarz gurur, sarhoşluk ve emsali hâlâtı ifade eden eserler şiirden sayılmayacak mı, Nadir Bey?

A(yın) Nadir Bey’in “şiir” ile “hüsn”ü birbirine karıştırmakta olduğum yolundaki iddiasına karşı da şu cevabı veririm:

Sanayi-i nefisenin ve bu meyanda edebiyatın da gayesi güzelliktir. Yani hiçbir kaide ile takayyüt edilemeyen bu güzellik hissini karilerde uyandırmaktan,

karileri bir hazz-ı bedii ile lebriz etmekten ibarettir. Bu güzellik asar-ı edebiyede tecelli ederse ona “şiiir” derler. Hatta refiki H. Nazım Bey bile:

“Bu mana şiiirin lebi, ruhu, bütün sanayi-i nefisenin âsâ’l-esasıdır (الاساسيدر) ki vesait-i tebliğiyesine göre ismi değişir. Şiiri mermerden, tunçtan masnu tesâvir ile ifade etmeye heykeltıraşlık; âlî binalar üzerinde göstermeye mimarlık; esvât ile tebliğ musiki; çizgilerle, boyalarla temsile resim; kelimât ile tasvire usul-i şiiir denilir.”

Diyor. Burada şiiir kelimesini güzellik müradifi olarak kullandığı için asar-ı edebiyeden bahsederken “usul-i şiiir” tenkidine lüzum görüyor.

İşte hüsn ve tenkit meselesi hakkında söyleyeceklerim. Servet-i Fünûn’un kıymetli sahifelerinden birçoğunun bunlarla işgal edildiğini maatteessüf görüyorum. Mübâhisin bu kadar ehemmiyete değeri olmadığı malum bulunduğu halde Servet-i Fünûn’un şu sahifelerini bu mübahase uğrunda [184] fedaya kail oluşum haddizatında meselenin haiz-i ehemmiyet oluşundandır. A(yın) Nadir Bey’in tashih-i fikrine hizmet ümidiyle değildir. A(yın) Nadir Bey doğruyu öğrenmiş, öğrenmemiş ne olacak? Çünkü bütün nazariyat-i edebiyeye ve hikemiye bir araya gelse hakiki şairlikten nasip almayan, mahdut bir iştihar-ı sathisini bile bir tesadüfe medyun bulunan kimseleri şair edemez. Yalnız, mugalatât ile işgal edilmek istenen nev-reside zihinleri hatadan vikaye etmek emeli bana şu sahifeleri yazdırdı. Bunlardan hiç olmazsa birkaçını hatadan menedebildimse mükâfatımı aldım demektir; artık A(yın) Nadir Bey istediği kadar sövebilir. [185]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 3”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 532, 10 Mayıs 1317 [23 Mayıs 1901], s. 178-185.

HAYAT-I MATBUAT

4

Geçen haftanın şûn-ı edebiyesi içinde en ehemmiyetli mevkii “tenkit” bahsi işgal ediyor. Mamafih H. Nazım Bey’in, eski fikirlerini müdafaa ederek Malumat gazetesinde Mehmet Rauf’a cevap verişinde yalnız “tenkit” mevzuubahs edilmemiş, hasbıhallere, itiraflara, itirazlara da büyük bir mevki ayrılmış, hatta asıl mevki bunlara verilerek ruh-ı mesele ile pek az iştilal olunmuştur. H. Nazım Bey makalesine şu sözlerle nihayet veriyor:

“Servet-i Fünûn heyet-i muhteremesi böyle her hafta birer birer meydan-ı mübarezede bir türlü arz-ı hüner edeceklerse bari her hafta gelecek nüshada kimin irae-i marifet edeceğini haber verseniz de biz de, kariîn-kiram da işin programlarını anlasak...”

Mantık dairesinde düşünmeye, söylemeye, anlamaya alışkın bulunduklarını söyleyen zatların böyle adi mantıksızlık hatalarına düşmeleri ne kadar da tuhaf oluyor, çünkü Servet-i Fünûn’u da Malumat’ı da okuyanlar, meydan-ı marifette irae-i hünere ibtida Malumat muharrirlerinin sıra ile başladıklarını görmüşlerdir. Hem de bu sahife-i maharette bir çâlâkî-yi mantık bir endâzâne ile ilk arz-ı endam eden pehlivan kalem H. Nazım Beyefendi’nin kendileridir. Servet-i Fünûn’u o nefis eserleriyle müftehir eyleyen Halit Ziya’nın Aşk-ı Memnu romanına üstü örtülü birtakım taşları havi olan Tenkit Makalesinin tarih-i intişarını H. Nazım Beyefendi ne çabuk unuttu? Ertesi hafta Malumat sahifelerinde bir tabl tehi tantanasıyla A(yın) Nadir Bey’in Raik Vecdi’ye, namı meçhul üdebaya, inhisar-ı edebiyat-ı Osmaniye taraftarlarına (?) hücumu görülmedi mi? İşte bunların üzerine “Servet-i Fünûn” hakk-ı cevabı istimal etmeye başladı. “Bizden hasisa-i nutku nez’ edebilir misiniz?” sualiyle pek nafîle yere telaş eden H. Nazım Bey’e Servet-i Fünûn’un “Bizden hakk-ı cevap ve müdafaayı ref’ mi ettiniz” sualini irade hakkı vardır. Binaenaleyh asıl irae-i marifet programını biz sormalıyız ki işte geçen haftaki Malumat’ta da Servet-i Fünûn’a nöbet-i hücumun Menemenlizade Tahir Beyefendi’ye geldiğini görüyor, Raik Vecdi’nin “Felsefe-i Evzan”na itirazlarını okuyoruz. Binaenaleyh ibtida

Malumat muharrirlerinin başladıkları ve elan takip ettikleri programın semerâtını toplamayı kendilerine bırakırız.

H. Nazım Bey’in makale arasında sıkıştırdıkları bir hasbıhal doğrudan doğruya bana ait; iki noktayı cay-ı sual görüyorlar: Birisi “Tenkitte hüküm verilmez, irae ve teşrih edilir” denildiği halde “Eylül” için yazdığım tenkitte – buna “tenkit” diyen H. Nazım Bey’dir- birtakım hükümler vermekliğimin sebebi, diğeri de Raik Vecdi tenkit şimdiki halde bizde esassız bir şey olacağını söyleyerek hepimizi bundan menetmiş iken Mehmet Rauf’un ve benim bazı asar hakkında tenkit yazmalığımızın hikmeti.

Bunların cevabını vereyim. Bir kere, “Eylül” için yazdığım mütalaaya ben “tenkit numunesi” demedim, tenkit böyle yazılmalıdır, tenkit hakkında felsefe-i âlemin zübde-i beyanı bunu icap eder gibi bir iddiada bulunmadım. “Eylül” romanının bende hâsıl ettiği tesiri yazdım, romanın ruh ve mahiyetini teşrihe çalıştım. Bu sırada fikrimce kusurlu gördüğüm noktaları da işaret ettim. H. Nazım Bey bu mütalaayı kendi “Tenkit” makalelerinin şümül-i hükmüne dâhil buluyorlar. Burada müsaadeleriyle söyleyeceğim ki ya ne demek istediklerini bilmiyorlar, ya ifade-i maksattan aciz bulunuyorlar. “Eylül” hakkında yazdığım şu H. Nazım Bey’in Tenkit makalesinin şümül-i hükmüne dâhil bulunabilmek için benim bir “hüsn” tarifinden, düsturundan hareketle “Eylül”ü kati ve la-yetegayyer bir miyara vurmaklığım icap ederdi. Hâlbuki bunlardan eser yoktur. Hatta: “Eylül”ü hulasa ederken fikrimce bazı kusurlarını gösterdim” demekle katiyet, la-yetegayyeriyet iddialarından ne kadar müctenib olduğumu, kendi düşündüklerimi birer hakikat-i mahza suretinde kabul ettirmeye kalkmak küstahlığından ne kadar uzak bulunduğumu ispata kâfidir. Bilfarz, “Eylül” romanında Necip’in Suat hakkındaki muhabbetini anlamakta tehhür etmesini gayr-ı tabii buldum. Fakat, hiçbir vakit bu mutlaka gayr-ı tabiidir iddiasına kıyam etmedim, yalnız kendi fikrimi, bana göre sahih olan fikri söyledim. Bir başkası bu hali pek tabii bulabilir. Bhusus böyle ahvâl-i ruhiyeye taalluk eden hususâtta kati bir fikir dermiyan edebilmek için bir dereceye kadar bir istinat-gâh mevcut olabilir. Bir muharrir, ilm-i ahvâl-i ruhun birer hakikat olmak üzere meydana koyduğu hususâtı nazar-ı itibara almayacak olursa onu muaheze etmeye

salahiyetimiz aşikâr demektir. Hele iş tayin-i zaman ve mekân gibi bir katiyet-i riyaziye ile iraesî kabil olan cihete taalluk ederse o vakit kusurlar inkâr kabul etmez bir vuzuh ile gösterilebilir. İşte “Eylül”de deniz mevsiminin vakt-i hululü geciktirilmek, bir buçuk ay zaman geçmiş iken üç ay denilmek gibi ufak tefek, esas ve ruh-ı esere hiç taalluku olmayan bazı adi şeyler bulunduğunu söylemiştim. Bunları göstermek “Eylül” hakkında kati ve la-yetegayyer bir miyara göre hükümler vermek demek midir? Tenkit bundan mı ibarettir? Asıl sanata, ruh-ı esere girince zevk meselesi [205] kendisini gösterir ve o vakit beyan edilen fikirler sırf zatî, şahsî bir renk iktisap eder ki bunları bir katiyet-i riyaziye suretinde ileriye sürerek herkesi kendi zevkine münkad etmek cüretinde bulunanlar hakikat-i tenkidi, tenkidin son asırdaki tekâmülünü hiç anlamayanlardır. Ben kendimi dev aynasında görmediğim için esası, mahiyeti itibariyle katiyet kabul etmeyen bu gibi mesâilde, binaenaleyh “Eylül” hakkında yazdığım mütalaada katiyetten müctenib bulundum. Yalnız, dediğim gibi teessürümü, bir de eseri nasıl anladığımı yazmakla iktifa ettim. Aczimi itiraf bulunmasa idim buna “tenkit” derdim. Fakat Avrupa üsâtize-i tenkidi ile kendimi bir tutmak hadd-i nâ-şinâslığını kabul edemeyeceğim için “Hayat-ı Matbuat” silsilesi içinde kalmasını münasip gördüm.

Asar-ı münteşire hakkında yazdığımız yazıları tenkit numunesi olarak ileriye sürmediğimiz anlaşılınca H. Nazım Bey’in ikinci merakı da kısmen hallolunmuş sayılabilir. Bahusus biz tenkit yazsak bile Raik Vecdi’nin şimdilik tenkit yazılması münasip olmayacağı yolundaki iddiasından neye mesul ve muâteb olalım? O fikir Raik Vecdi’nindir. Raik Vecdi tenkit yazılmasını münasip görmezse faraza Mehmet Rauf görebilir. Raik Vecdi’nin sözü ile Mehmet Rauf muaheze mi olunacak? H. Nazım Bey’e bunu hangi mantık söylüyor? Mehmet Rauf yahut Hüseyin Cahit Raik Vecdi ne yazdı ise hepsini baştan nihayete kadar kabul ettik mi dediler? Raik Vecdi tenkit hakkındaki musahabesinde hüsnün nispi olduğu, tenkidin kati ve la-yetegayyer bir miyarı bulunamayacağı hakikatlerini tekrar etti, Malumat muharrirlerini bu hakikatten gafil olunca biz de tekrar eyledik. İşte bu kadar. Daha başka bir şey söylendi mi? Söylenmedi ise H. Nazım Bey niçin Raik Vecdi’nin diğer fikirleri ile –ki bunları kabul ettiğimize dair ne

sarahaten, ne delaleten hiçbir şey yazmadık- bizi ilzama kalkıyor? Çünkü, çünkü... Rauf'a bir cevap vermek lazım ve bu cevabı bir hakikate istinat ettiremeyince mugalâta lazım!

Filhakika, H. Nazım Beyefendinin geçen haftaki makalelerinde o soğuk şaklabanlıklar, tezyifler, mantık ve mantıksızlık sözleri üzerinde kelime oyuncakçılığı atıliverince Rauf'a cevap olarak ne kalıyor?

Bir kere Rauf'un sözlerini hulasa edeyim: Rauf Taine, Sainte Beuve, Jul Lometr, Anatole France, Emile Faquet, Paul Bourget gibi son zamanların en mümtaz esâtize-i tenkidini göstererek bunların hep hüsn nispidir hakikatini mu'terif bulunduklarını, münekkitler de saffet-i hâkimiyet vehmetmediklerini, tenkitleri birer â'lâm-ı edebî suretinde kati hükümleri havi olmadığını söylüyordu.

H. Nazım Bey bunlara karşı hiçbir cevap veremeyerek “beyanât vukufkârı” diye güya eğlendikten sonra “sadetten hariç” olduklarını söylemek ile iktifa etmiştir. İşte bu kadar.

Tuhaf şey! Mesele tenkit üzerinde dönüp dururken esas meseleyi sadetten hariç addetmekteki hikmet acaba Malumat muharrirlerinin programlarında mübahaseyi sırf mizaç ve şahsiyyât vadilerinde çürütmek fikrinin mukayyet olmasından ileri gelmesin? Çünkü bahis gittikçe tuhaflık kesp ediyor. Meğer, Nazım Bey'in “Tenkit” makalesi ale'l-ıtlak sanat-ı tenkidin, tenkit kelimesi telaffuz olununca anlaşılması icap eden sanatın teşrih-i mahiyet ve ahvâline dair değil imiş. Bizim eserlerimize göre H. Nazım Bey tarafından tesis edilen kaide-i muhterianın izahından ibaret imiş. Bu, evvelden itiraf olunsa, H. Nazım Bey tarafından bulunan miyar-ı kati ve la-yetegayyer Taine'in hikmet-i bedaiinin hulasası hatta felsefe-i âlemin zübde-i beyanı suretinde herkese kabul ettirilmeye çalışılmasa idi olmaz mı idi? Bu halde birkaç haftadan beri sürüklenen tenkit bahsi hallolunmuş demektir. Raik Vecdi'nin, Mehmet Rauf'un tenkit musahabeleri, Hayat-ı Matbuat'ta yazılan izahat bugün milel-i mütemeddine-i edebiyat ve felsefesinin kabul ve tatbik ettiği asıl sanat-ı tenkide dairdir. H. Nazım Bey'in Tenkit makalesi ve peyrevi A(yın) Nadir Bey'in iddiaları ise kendi

fikirlerine göre birkaç kısma ayırdıkları tenkidin aşağı bir tabakasından, bizim edebiyatımız için tasavvur ettikleri bir tarz-ı bihterînden bahsetmiş. İşte böyle “felsefe-i âlemin zübde-i beyanı budur” yolundaki iddialar geri alınarak söz söylenirse kimse ehemmiyet vermez, ses çıkarmaz. Fakat mademki kendileri de biz de asıl manasıyla bir tenkit yazılamayacağını itiraf ediyorlar, o halde bu iddiayı onlardan evvel dermiyan etmekten başka bir kabahati olmayan Raik Vecdi’nin üzerine ne hak ile kıyam ettiler ve sonra da ne yüz ile sözleri tekrar edip oturdular?

Diğer taraftan, mademki H. Nazım Bey’in makalesi “bizim edebiyatımıza mümkünü’l-tatbik olan” ve “acizane” iktidarları dâhilinde bulunan tenkide dair imiş, kendilerine has kıyâsât ve muhâkemâtтан terâküb ediyormuş, o halde niçin A(yın) Nadir Bey böyle hususi, indi bir mütalaa ile ale’l-ıtlak sanat-ı tenkit hakkında Raik Vecdi’nin yazdığı hakâyıkı birbirleriyle karşılaştırmaya lüzum gördü? İki makale yekdiğeriyle mukayese edilebilmek için aynı meseleye dair olmalıdır. On menekşe ile iki armut ne eder? Denilirse rüştiye mektebi çocukları bile bir cinsten olmayan adetler kabil-i cem’ değildir cevabını verirler. Fakat beri tarafta H. Nazım Bey tenkit hakkında kati ve la-yetegayyer miyarlar keşfederken A(yın) Nadir Bey’in hisse-i ihtirâ’na bir şey düşmesin mi? İşte o da muhalleri mümkün kılmak imkânını buluyor! [206]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 4”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 533, 17 Mayıs 1317 [30 Mayıs 1901], s. 205-206.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE

68

ZEVK-İ EDEBÎNİN ESBÂB VE SÜVER-İ TAHAVVÜLÂTI

Her memleketin edebiyatında, her zamanda birbiriyle asla barışmaz ihtilaflara meydan veren “zevk-i edebî” meselesi bittabi en ziyade ehemmiyetle telakki edilecek bir noktadır. Asar-ı ebebiyyeyi tarz-ı telakkileri itibariyle tamamen müsavi iki kimse hemen hemen bulunamayacağı gibi bu eserlerin bize verdiği ihtisasâtın bile senelere tebaiyetiyle değişip gittiği düşünülecek olursa bu kadar tahavvüle istidadı olan şu zevk-i edebiyi bazı evsaf ve tabâyî esasiyesi itibariyle tayin ve tespit hemen muhal gibi addolunmak zaruridir.

Mamafih asırların o namütenahi, o daimi cereyanı esnasında zevk-i edebinin oldukça uzun uzun parçalar üzerinde bir müddet evsaf-ı umumiyesini muhafaza ederek diğerlerinden kabil-i fark ve temiz bir hüviyete malik olduğu görülüyor. O derecede ki tek bir şahısta ay ile, ihtimal ki sene ile tahdid-i tahavvülü lazım gelen zevk-i edebî umumi bir kavme taalluk edince bazen asırlarla hesap olunmak icap ediyor. Hâlbuki hayat-ı beşeriyet muvacehesinde asırların da ehemmiyetçe dakikalardan farkı olabilir mi? Her halde bizim için muhakkak olan bir şey varsa zevk-i edebinin hiçbir an sabit kalıp daimi bir tahavvülün parçası olmasıdır. Bunun için, mütehassıs zihinler bu mesele karşısında iki suale cevap bulmak arzusuyla meşgul oluyorlar. Zevk-i edebî niçin tahavvül ediyor? Ve nasıl tahavvül ediyor?

Bu sualleri hal ile uğraşan Avrupa uleması bize izahat-ı âtiyeyi veriyorlar: Zevk-i edebinin tahavvülünü hal-i içtimaînin tahavvülüne atfetmek doğru bir hareket olamaz. Çünkü “hal-i içtimaî değişince efraddaki hal-i fikrî ve dimağîyi de değiştiriyor.” Tarzındaki izahat bizi memnun edecek bir cevap teşkil edemez. Hal-i içtimaî ile edebiyat arasındaki münasebet gayr-ı kabil-i inkârdır. Fakat tahavvül-i edebiyeye tahavvül-i içtimaî sebep gösterilince o vakit yalnız sualın yeri değişmiş olur; zihin tahavvül-i içtimaînin sebebini arar. Binaenaleyh doğrudan doğruya bir cevap taharrisi daha muvafıktır. Bu cevabı ise bize beşeriyet ve kâinatın suret-i teşekkülü i'tâ' eder. Çünkü bu suret-i teşekkül gerek insanları,

gerek insanların terkip ettikleri heyet-i içtimaîyi bi'z-zarure tahavvül mecburiyeti altında bulundurur. Hatta bütün efradı beyinde bir ahenk, bir tevafuk-ı nam hüküm-ferma olan bir heyet-i içtimaîye tahayyül olursa bile bu heyet hal-i muvazenetini muhafaza edemeyerek tahavvüle ve tahavvülü ile zevk-i edebiyi değiştirmeye mecbur olur. Bu heyet-i mecmuanın tereküp ettiği efrâd üzerinde birbirlerinden farklı ve şiddetleri gayr-ı müsavi birtakım tesir gösterdiği cihetle bir zaman mürûrundan sonra hâsıl olacak neticelerin birbirlerinden farklı zuhur etmesi tabiidir. Fikirce, his ve temayülce tamamen müsavi farz ettiğimiz bu efrâdın bazıları sahillerde, bazıları sahralarda, bazıları dağlık mahallerde sakin olacaktır. Bir kere bu muhit-i maddilerin tehallüfü o efrâd üzerinde muhtelif neticeler hâsıl ederek ahenk-i ibtidaiyi ihlal edecektir. Bundan başka nüfus aynı halde kalmaz, artar, eksilir, ihtilat eder, hâsılı bin türlü sebep ve suret ile ahenk-i ibtidai tahavvül eder. Bu kadar tahavvül içinde zevk-i edebî sabit kalabilir mi?

Böyle bir heyet-i mecmua farz edilip de yalnız bir ferde bakılacak olsa da kendisine ibtida hoş görünen bir manzaraya, bir meşgaleye lâyenkati ve uzun bir müddet merbut kalmak, bundan mütelezzez olmak tabiat-ı beşeriye mugayir olduğu için o ferdin zevk-i hususi de tahavvüle uğradığı görülür.

Hiç değişmeksizin uzun bir müddet imtidâd eden şeylerden nihayet mahzûz olmamanın hikmeti pek kolay izah edilir. Bir şey hissetmek kuvvetimiz mahdud olduğu için ihtisasâtımız tekerrür ede ede bu kuvvet ve kabiliyeti bitirir. Bhusus ihtisas şiddetli ve devamlı olacak olursa bu kabiliyet daha çabuk biter. Diğer merâkiz-i asabiye bir tarafa bırakılarak münhasıran bir merkez-i asabi istimal edilince bu çabuk yorulur. Bu merkezin faaliyetinde evvelce zevk bulurken sonra bir elem hissetmeye başlarız. Elem hissetmekle beraber bu müddet zarfında hal-i muattaliyette kalmış olan merâkiz-i saireye de meşguliyet bulmak arzusuna kapılırız. İşte bunun içindir ki tahavvül ve tenevvüe o kadar müştakız. Bu tenevvü yorgunluğumuzu izale eder, hassasiyetimizin henüz muhafaza-i taravet ettiği noktaların faaliyetini intaç ederek ihtiyacımızı teskin eyler.

Hayat-ı yevmiyemizde görülen bazı şeylerin sebebi bu ihtiyaç-ı tahavvüldür. Mekteplerde teneffüsler, tatiller, derslerin tenevvüü, modanın birden

bire değişmesi, seyahat, oyun merakı... Bunlar hep tabiat-ı beşeriyenin ihtiyaç-ı tahavvölünü teskine hizmet eder.

İhtimal ki bizi tahavvüle bu kadar muhtaç eden şey gerek kendimizde, gerek etrafımızda her şeyin her an değişmekte olmasıdır. Zaten mevcudiyet-i maddiye ve maneviyemiz daimi bir tahavvülden başka bir şey midir? Mürekkep olduğumuz anasır müddet-i hayatımızda defaât ile teceddüt eder. Yaşça ilerlemiş olan bir zatın bedeninde çocukluğundaki anasır-ı uzviyesinin pek azı kalmıştır. İçimizden bir kimse: “Dün ne halde isem, dün ne isem bugün de o haldeyim, oyum” diyebilir mi, diyecek olursa haklı görülebilir mi? [355]

Etrafımızda da hiçbir şey sabit, gayr-ı müteharrik kalmaz. Gündüzler geceleri, baharlar kışları takip eder. Ağaçlar, semalar bize hemen her an başka manzaralarla nümâyân olur. Alfred de Musset etrafımızdaki şeylerin bu daimi tahavvölünü –nesren tercüme edilen- şu beyitlerle anlatıyor:

“Evet, iki mahlûk-ı faninin dünyada teati ettikleri ilk buse, ilk ahitler rüzgârlarla yaprakları dağılmış bir ağaın altında, toz haline gelmiş bir kayanın üzerinde vukua geldi.

“Onlar bu serîü’z-zeval neşelerine her an mütehavvil sema-yı pür-sehâbı şahit tuttular.

“Etraflarında her şey: Kuşlar yapraklar arasında, çiçekler ellerinin içinde, haşerat ayaklarının altında mahkûm-ı memat oluyordu, unutulmuş hutut-ı vechiyyelerinin hayal-ı lerzânına ma’kes olan memba-ı saf ve berrak bile kuruyor, ölüyordu.”

“Ve bütün bu enkaz üzerinde, nahif ve aciz ellerini birbirlerine rabt ederek bir an zevkin şimşekleriyle mütehayyir bir halde, azade-i memat kaldıklarını zannediyorlardı.”

Hayat ile memat, birbirlerine gayr-ı kabil-i tefrik rabitalarla bağlı olan bu iki kuvvet nihayetsiz bir harekete benzer: Her şey ölür fakat doğmak için; her şey doğar fakat ölmek için.

Zevk-i edebinin tahavvülü bütün kâinata şamil bir kanun-ı umumi neticesi olduğu böyle anlaşıldıktan sonra aranacak cihet bu tahavvülün suret ve keyfiyet-i vukuudur. Bunu da bize “aks-i amel” ve “tevsî ve inkişaf” esaslarıyla izah ediyorlar.

Çünkü şurasına dikkat olunmuştur ki bir devir zarfındaki temayülât, devr-i âtide onun zıddı temayülâta meydan veriyor. Faraza bir zamanda realizm mesleği galebe edecek olursa bunu muakkip olarak diğer bir zaman geliyor ki onda idealizm mesleği hükümferma oluyor. Şehir hayatı, kibar hayatı endişeleri, inziva arzularına, hayat-ı sahraiyeye iştiaklarına meydan açıyor.

“Kanun-ı tevalî” namı verilebilecek bu kanun –Harbourn Spencer’in dediği gibi- umumidir, bütün kâinata şamildir. Bu büyük İngiliz feylesofu her hareketin, binaenaleyh her tahavvül ve tekâmülün az çok müşevveş bir nazma tebaiyet ettiğini görmüş, ispat etmiştir. Emvâc-ı buhar muhitin sahile doğru med ve cezirleri kabil-i hesaptır. Damarlarımızda cevelan eden kanların gidip kelimeleri daraban-ı nabız ile ölçülüyor. Nöbet de, yemek, uyumak ihtiyacı gibi mevkut fasıllarla geliyor. Evcâ’ ve ızdırabâtın şiddeti de, fırtınanın şiddeti gibi gayet şedit anlarla bi’n-nisbe sükûnet anları geçirir. Ziya, sadâ mevcelerle intişar eder, bu mevceler deniz dalgaları gibi şişer, kabarır... “Kanun-ı tevalî” bütün kâinata meşhut olurken tekâmül-i içtimaî ve bunun zımnında bulunan tekâmül-i edebî niçin bir istisna teşkil etsin?

Mamafih bir şey hakkında bir hükm-i kati verebilmek için ihtimal ile [356] iktifa edilemez, delil ister. Tekâmül-i edebinin de kanun-ı tevalîye tâbiyetini ispat edecek delâil ise hem ahvâl-i ruhiyeden, hem tarihten istihraç ediliyor.

Bir heyet-i içtimaîyenin temayülâtı uzun müddet bir cihete matuf olup da sanayi-i nefise sıhhat-i âlemden yalnız birini diğerlerine tercihen irae edecek olursa daima aynı görmekten, daima bir cihete doğru yürümekten bir bıkkınlık husule gelmesi tabiidir. Binaenaleyh tabiat-ı beşeriyedeki ihtiyaç-ı tahavvülün sevkıyla başka tasvirlerle meyledebilir, yeni şeyler arzu olunur. Hâlbuki birdenbire bize en yeni görünecek şey o ana kadar nazarımızdan en uzakta kalanı

olduğuna şüphe mi var? Nazardan en ziyade uzakta kalan ise yaptığımızın, gördüğümüzün tamamıyla zıddıdır. İşte bundan dolayıdır ki faraza idealizm mesleği uzun müddet imtidâd ile ifrat derecelerine varacak olursa bu müddet zarfında en ziyade ihmal edilmiş olan realizm mesleği hemen taklid-i tabiatı rehber edinerek, hakikat-i halde mevcut olan şeyleri tetkik ve müşahedeyi tavsiye eyleyerek hükümferma olmaya başlar. Bir müddet bu tenafür ve zıddiyet bütün şiddetiyle görüldükten sonra, iki esas beyninde muvakkat bir itilaf vukua gelir, nispi bir an sükûnet başlar.

Şayan-ı dikkattir ki birbirine zıt iki temayülden birinin şiddet ve devamı diğerinin şiddet ve devamına müsavi gibidir. Eğer hayatın münhasıran bir tarz-ı telakki-i hususisi bir müddet tesirini icra etmişse buna tamamıyla zıt, mübâyin olan hikmet-i bedâyi mesleğinin de aynı müddet hükümferma olması muhtemeldir. Bu da aks-i amelin amele müsavi olması hal-i umumisinin bir safha-i hususisinden ibarettir.

Tarihe atf-ı nazar edilecek olursa bu kanun-ı tevalinin [357] mevcudiyeti ispat edecek birçok delâile tesadüf ederiz. Asırların birbirine bir tezat ve tebâyün teşkil ederek kesb-i irtibat ve teselsül ettiklerini ispat pek kolaydır.

On altıncı asır miladi Avrupa için büyük bir devre-i faaliyettir. Ne cihetle bakılsa bir yenilik, bir gayret, hayat, faaliyet görülür. Keşfiyyât-ı buhariyyenin tesiriyle ahvâl-i iktisadiye değişir, ticaret âlemi Bahr-ı Sefîd havzasından bahr-ı muhite geçer, Hindistan'da, Amerika'da Avrupa için büyük birer mahrec-i ticaret, birer memba-ı servet peyda olur. Rönesans namı verilen tahavvülât-ı fikriye yalnız kadim Yunan ve Latin asar, efkâr ve mesleğinin ihyasından ibaret değil, ulûm ve fûnûnda, edebiyatta, felsefede bir faaliyet-i müsmirenin nokta-i azimetidir. Reformun zuhuru Katolik kilisesini ayırarak Avrupa'yı iki muhtelif kısma tefrik eyler, uzun muharebelere meydan açar. Hâsılı bu müşevveş, bu müteşebbis asrın şiddetli darbelerindeki son ihtizazlar sonraki asır nısfına kadar imtidâd edip gider.

Hâlbuki on altıncı asrı takip eden asırda bir intizam, bir fıkri-i muhafazakarâne nazara çarpar. Fikir ve heyet-i içtimaiye, idarenin, kilisenin,

encümen-i dânişlerin, an'anât-ı tarihiyenin, türlü türlü kaidelerin tesirleri altında bulunur.

İki asrın birbiriyle şu suretle mukayesesi biraz müphem olabileceği için daha vazıh bir misal gösterelim:

On dokuzuncu asırda Fransa'da romantizm meslek-i edebisi kuvve-i muhayyilenin son derece-i ifratını irae eder. Musset ile mukallitleri ihtiras-ı beşeriye büyük bir mevki-i ibcâle çıkarmışlardı.

“Sevmekten iyi, ızdırap çekmeden doğru bir şey yoktur. İnsanın bu âlem-i fenada “deha” namını verdiği şey ihtiyac-ı muhabbetten başka bir şey değildir.”

Sözlerini kemal-i şevk ve tehalükle tekrar ederlerdi.

Hâlbuki bunlardan sonra rağbet-i kariîni celp eden parnasyen meslek-i edebisi bî-his kalmak, eserlerini gayr-ı şahsi bulundurmak arzusundadır. Daha bunun gibi birçok misaller tekâmül-i edebinin cereyan-ı tabiisi birbirine muarız olan birtakım silsile-i harekâttan ibaret olduğunu ispat eder.

Fakat bir tevali-i muntazamın birbirlerine zıt hâlât-ı ruhiye ve fikriyeyi müteakiben meydan-ı rağbete çıkardığı, realizmi idealizmin, bedbinliği nikbinliğin takip ettiği doğru ise edebiyatın da ilk nokta-i azimeti olan hale tekrar avdetiyle sanki hiç tahavvüle uğramamış gibi bir mevkide bulunması, daima kendi izlerinin üzerinden geçerek bir dairede devretmesi lazım geleceği zannolunur. Bu ise fikr-i terakkiyi ortadan kaldırır. Çünkü edebiyat realizmden idealizme, idealizmden realizme geçmekten ibaret olacak olursa tekâmül nerede kalır? Hâlbuki “kanun-ı tevali” iyi anlaşılmayacak olursa edebiyat böyle iki kutup beyinde münhasır bulunur, daima birinden diğerine geçer gibi yanlış bir fikir peyda edilmesi mahzuru vardır.

Tecrübe bize vakayii böyle sade ve ümit kırarak bir surette cereyan etmediğini gösteriyor. Aralarında uzun bir realizm devresi bulunan iki idealizm devresi birbirleriyle mukayese edilince bu iki devre beyinde müşâbehet görülür, fakat birbirlerinin aynı olduklarına hükmolunamaz. Birinde takip edilen gaye-i hayali diğerindekinin aynı değildir. Gaye-i hayali aradaki realizm devri esnasında muzlim ve mensi bir hayat ile payidar kalırken, bu zaman-ı küsufu büyük bir

tahavvüle uğramıştır. Demek oluyor ki edebiyat evvelki halinden farklıdır. Bunun da sebebi heyet-i içtimaiyenin şerait-i dâhiliye ve hariciyesinin değişmesidir. Ulûm ve sanayi bazı keşfiyat ve ihtiraatta bulunur, bazı ahvâl-i vakayin zuhuru efkârı, eşyayı tadil eder, bazı asar yazılır ki bunlar kendilerinden sonra yazılacaklar üzerinde icra-yı tesir eyler.

İşte bu muhtelif sebeplerin neticesi olarak edebiyatın tahavvül etmesindendir ki tekâmül-i edebî bir daire üzerinde lâyenkati dönmekten ibaret değildir, tekâmül-i edebî için bir hat çizilecek olsa bunu bir helezon suretinde irae etmek iktiza eyler, helezonun her devresi geçilirken insan kendisini aynı noktalardan bir defa daha geçiyor zanneder. Hâlbuki daima daha ileride daha yukarıda bulunur. Tahavvülât-ı edebiyye aks-i amel ve tevsi ve inkişaf suretiyle vuku bulur denilmesinin sebebi budur.

Tevsi ve inkişaf tezayüt ve tenevvü demektir, taklit ve icat demektir. Bir edebiyatta hükümferma olan temayülât azalmaya başlayınca, bu temayülât ile birlikte mevcut oldukları halde ikinci üçüncü derecede, zulmette, ihmal ve nisyan altında kalanlar diğerlerine tefevvuk etmeye hazırlanırlar. Muharrirler eslaflarına muarız olmakla beraber onların izlerini takip ederler, eslaflarının muarızları oldukları kadar varisleridirler de.

Zaten başka türlü olmak kabil midir? Bir batın, kendisini takip eden batına hazır bir lisan, uzun bir tecrübe ile anlaşılmış birtakım kalıplar, usuller terk etmez mi? Yeni yetişenler bu metrukâtın bir kısmını reddetseler bile kendilerinden evvel mevcut olan şeylerin hiçbirine ehemmiyet vermeyerek dünya kendilerinin ruy-ı arzda zuhurlarıyla ibtida eylemiş gibi bütün medeniyete yeniden başlayabilirler mi? bütün maziyi unutmak isteseler bile dimağlarında eslaflarının hülyalarından, kabiliyetlerinden, hatıralarından mutlaka bir eser, bir bakiye bulunur. An'anât-ı kadime ne kadar şiddetle kesr edilecek olsa bugünü düne bent eden zincir kırılmaz.

Bu heyet-i mecmuayı terkip eden uzuvlar arasındaki ahenk ne kadar [358] tam olursa olsun yine muhtelif muhtelif kısımlar vardır. Denilebilir ki her devirde her türlü temayülât hep birden mevcuttur. Fakat bu temayülâtın yalnız biri galebe

ederek diğeri mensi, münferit durur. Yeni yetişen üdeba hazır buldukları temayülâta karşı itiraz ederlerken bu temayülât hâzıranın ferâmûş ettirmiş olduğu bazı temayülâtı meydana çıkarmaya sa'y etmiş olurlar.

Fransa'da realizm meslek-i edebisi yek-nazarda romantizm mesleği ile tamamıyla bir tezat teşkil eder. Romantizmi takip eden realizmde asar ve hayat sahih ve kati bir tetkik ve müşahede altına alınır. Hâlbuki Emile Zola ve tilmizlerinin eserlerini siyahlara gark eden bu bedbinlik, lisan-ı edebiye lisan-ı tekellüm hududuna kadar tevsi için gösterdikleri mesai, üslup ifadeleri bunun romantizme müşabehetini söylüyor. Hatta Zola bile bunu teslime mecbur kalıyor.

Bir edebiyatın aks-i amel ve tevsi ve inkişaf suretiyle tahavvül ettiğini ispat için başka misallere hacet kalmaz zannederiz. Fakat bir devir kendisinden evvelki devrin irae ve ihzar eylediği anasır arasında ne gibi kaidelere, ne gibi sebeplere tebaiyet ederek bir intihapta bulunuyor, bazısını beğeniyor kabul ediyor, bazısını reddediyor? Kanun-ı tevali bu suallere de birer cevap ihzar edebilir.

Bir heyet-i içtimaiye aynı zamanda mevcut olan temayülâtın kâffesi aynı kuvvette değildir, onun için zaman imtidâdları birbirine müsavi olamaz. Bazıları vardır ki asırlarca sürer, bazıları daha az payidar kalır, bazıları ise beş on seneyi mücâviz edemedikleri gibi bir iki mevsim içinde mahsur olanlar bile bulunur. Hâlbuki en çok süren temayülât bile en az imtidâd eden temayülât gibi aynı kanuna göre teâkub ve tevali eder. Bunun neticesi olarak biri tekâmülünü icraya başladığı zaman diğeri kendi tekâmülünü itmam etmiş olur. Bir kısmı devre-i tekâmüllerinin henüz sülüsüne vasıl olmuş iken diğeri nokta-i bulmuş, bir diğeri de inhitata düşmüş olabilir. Bu sebeple hâsıl olan teşevvüş içinde, hepsinde hükümferma olan kanun-ı yegâne-i tevalinin sadeliği nazardan dûr kalır.

Zevk-i edebinin tahavvülâtı için gösterilen şu sebep ve kanun gayet umumidir. Bunlar tahavvül-i edebinin niçin daimi olduğunu, ne gibi bir tarik takip ettiğini gösterirlerse de bilfarz On dokuzuncu asırda trajedilere niçin rağbet edilmeyip de romanların çoğaldığı, ehemmiyet kesp ettiği gibi ikinci derece kalan hususi haller bu kanun ve sebep ile izah edilemez.

Bir milletin hayat-ı edebiyyesinde bu kadar muhtelif zevklerin sebeb-i zuhuru, sebeb-i zevali tamamıyla izah edilmedikçe, güzellik fikrinin uğradığı tahavvülât-ı gûn-â-gûn ve edebiyat tarafından faaliyet-i saire-i içtimaiye üzerinde peyda edilen tesirât birbirine katiyen rabt olunmadıkça hiçbir kimse:

-Hazer ediniz, edebiyatın bu nevi şu zamanda tevsî edemez, çünkü tevsinin şeraiti şunlardır.

Demeye hak kazanamaz. Çünkü bu şerait henüz kâmilen ve katiyen meydana çıkarılamamıştır.

Şu mütalaat-ı umumiyeyi edebiyatımıza tatbik cihetini ise karilere bırakırız. Çünkü zaten vazih olan bu ciheti bütün bütün izaha kıyam etmekte ne faide var? [359]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 68: Zevk-i Edebînin Esbâb ve Süver-i Tahavvülâtı”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 517, 25 Kânunusani 1316 [7 Şubat 1901], s. 355-359.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE

69

EDEBİYAT VE AHVÂL-İ İKTİSADİYE

Hayat-ı yevmiyemizin amiyane hallerinden, çirkin hakikatlerinden kurtulmak için bize saf ve nezih bir iltica-gâh hayali olan edebiyat ile ahvâl-i iktisadiye arasında birtakım münasebetlerden bahsedildiği zaman derhal itiraz etmek isteriz. Edebiyat, para... Bunlar ne kadar gayr-ı kabil-i telif gelir! Hâlbuki edebiyatı, hakikat-i hayatın fevkinde, adeta mukaddes ve muhterem bir ulviyette, hayaller içinde telakki etmeyerek beşeriyet-i mütefekkiye ve mütehassisenin safahat-ı mütenevviesi meyanında bir safha gibi nazar-ı mülâhazaya alanlar, edebiyatı da hayalimizin is'âd ettiği mevkiden indirerek şerait-i saire-i mevcudiyete raptedenler bize bu hûlya-yı safı çok görüyorlar. Diyorlar ki edebiyat ile ahvâl-i iktisadiye birbirlerine merbuttur; bazen edebiyat birtakım hadisat-ı iktisadiyenin sebebi olduğu gibi ekseriya edebiyat refah ve saadet-i maddiyenin tahavvülâtını iş'âr eden gayet hassas, altına benzer; bu tahavvülât-ı mütenevvie-i iktisadiye edebiyatta derin bir ma'kes bulur.

Bu hakikati bize ispat için Fransa müdekikîn-i meşhuresinden Mösyö Renard şu tafsilatı veriyor:

Hem tarih, hem mantık gösterir ki hadisat-ı iktisadiye hadisat-ı edebiyeden mukaddemdir. Bir heyet-i içtimaiyede edebiyatın meydan alabilmesi ibtida hayatın ihtiyacât-ı mübrimesi izale edilmeye vabestedir. Asar-ı üdebayı okumak ve bunlardan zevk almak için boş vakte lüzum vardır. Bittabi bir eser-i edebî yazabilmek için de ihtiyacât-ı maddiyenin tedarikinden tasarruf edilmiş hâlî bir zaman mevcut olmak iktiza eder. İşte bunun içindir ki saadet-i maddiye ile asar-ı edebiye arasında daima bir irtibat ve taalluk vardır.

Tarih bu hakikatin en belîğ bir müşahididir. Fransa'da On Dokuzuncu Louis zamanının bidayetlerine, 1672-1661 senelerine bir bakılsın. Fransa o vakit refah ve sükûnet içindedir.

Ticaret âlemi ta Hindistan'da, Kanada'da birer mahreç buluyor. Colbert ticaret-i buhariyenin, sanayinin terakkisi için son derecede bezl-i mesai ediyor.

Herkes eğlencede, sefada. Balolar, operalar birbirini takip eyliyor. Muharrirlerin aldıkları caize kendilerini hayat-ı maddiye endişelerinden azade bırakmış. İşte Moliere ve emsali eazım-ı üdeba bu devre-i mesutta en güzel eserlerini yazmışlardır.

Fakat bu devrenin nihayetlerine doğru ahvâl kâmilten değişir. Hemen bilâ-inkıta devam eden muharebeler münasebetiyle artık para ve adam kalmaz. Protestanların Fransa'dan tardı sanayiye de mahveder. Arzı zer' edecek erbab-ı mesaiden eser yok. Birçok eyaletlerde ekmek [372] yapmak için una alçı karıştırarak tasarruf etmeye mecbur oluyorlar. Kışlar gayet şiddetle hükümferma olarak mahsulâtı bitiriyor. Madama de Maintenon bile bazen yulaf ekmeği yemek mecburiyetinde kalmıştır. İşte bu zamanda Fransa edebiyatındaki o azamet meydanda görülmez. Yazılan asar-ı edebiye değersiz ve azdır. Muharrirlerin fikirlerinde de derin bir tahavvül vücuda gelmiştir. Bu tahavvül ise mefkûrelerde bir rey ve tetkikin, bir tenkidin mevcudiyetiyle temeyyüz etmektedir. Fontanelle ile Beil Catulle mukadderatını rahne-dar etmeye uğraştıkları sırada saha-i edebiyatta mevcut kavaid-i mutlaka-i kadimeye de ehemmiyet verilmemeye başlanmıştır. Bunun da en başlı sebebi Fransa'nın duçar olduğu inhitat-ı maddidir.

Diğer bir numuneyi Fransa'da On dokuzuncu asrın sonları ile On beşinci asrın bidayetleri dahi irae ediyor. Bu tarih-i dürre beylik usulünün dağılmasına müsadiftir. Fransa bir taraftan istila-yı harici altında ezildiği gibi muhârebât-ı dâhiliyeden de son derecede muzdarip olmaktadır. Köylülerin kimisi esir alınıyor, kimisi katlediliyor, canlarını kurtarabilenler de ormanlara kaçarak orada yaşamaya, daha doğrusu sürünmeye çalışıyorlar. Hasadı başkalarının yapacağını bildikleri için tarlaları zer' etmiyorlar. Derhal kahtlık şehirlerde tahrib-i müthişini icra ediyor. Veba bu musibetlere inzimam ederek hayatı bütün bütün gayr-ı kabil-i tahammül bir hale getiriyor. İşte bu devrin mahsulât-ı edebiyesi namına birkaç şiirden başka bir şeye tesadüf olunmaz.

Mesai-i milliye'nin ziraat, ticaret, sanayi gibi aksamdan birine matuf olması dahi edebiyat üzerinde tesirini hissettirmekten hâlî kalmaz.

Bir milletin hayatında bazı devreler olurken o esnalarda ziraata ziyade ehemmiyet verilir. Fransa’da böyle bir devre Dördüncü Henry zamanında tesadüf ediliyor. O vakit bütün ehemmiyet-i idare ziraatın terakkisine atfedilmiştir: Her tarafta güzel güzel hıyabanlar açılır, dut ağaçları dikilir, bataklıklar kurutulur, köylüler murabahacıların insafsızlıklarına karşı himaye olunur.

Ziraata atfedilen bu ehemmiyetin aks-i tesiri ise o zamanın edebiyatında nümâyândır. Derhal hayat-ı sahrâîyi tasvir eden romanlar yazılmaya başlar. Bu devrin mahsulât-ı edebiyyesinden olan “Astra” romanında birtakım çobanlarla çoban kızları tasvir edilmektedir. Fakat bunlar keçi, koyun otlatmaktan ziyade aşk ile meşgul olur. Vakıa bu tasvirât-ı usul hayat-ı sahra değildir. Mamafih bazı parçalar pek tabiidir. Bu yolda eserler tiyatro sahnelerinde de kendilerini göstermiştir. Hakikat-i hayat, asar-ı edebiyeyi bu tarza ifrağ ettiği gibi bu asar-ı sahrâîenin de hayat-ı hakikiye üzerine tesiri görülmüştür: Büyük bir kibar bir köylü kızıyla tezevvüç ederek şatosunun bahçesinde çobanlık etmiştir. O zamanın [373] en meşhur kadınları bile çoban kızı kıyafetinde giyinirlerdi.

On sekizinci asrın nihayetlerine doğru ziraat yine mazhar-ı hürmet ve tebciil olduğundan yine aynı hal vukua gelmiştir. Bir kısım hükemâ arzın bütün servetler için bir memba-ı yegâne olduğunu iddia ederlerdi. Asar-ı edebiyyede bu tarz telakki-i hayat ile tevafuk edecek suretinde hayat-ı sahrâîe tasviratını irae eyler. Sade manzumeler değil münevver eserlere bu tasvirât ile mâlâmâldır. Bernard de San Pier’in eserleri işte bu devrin mahsulât-ı edebiyyesindendir.

O zamanın tarz-ı telakkisine göre hayat-ı sahrâîeden bahis bir roman yazmak kadar kolay bir şey yoktu: İki üç çift çoban ve çoban kızı alınız. Bunları tahayyül edebileceğiniz letafetler, cazibelerle tezyin ediniz. Birbirine âşık yapınız. Fakat birtakım rakipler, ters ana babalar saadetlerine mani olsunlar. Bu eşhas-ı vakayi o kadar müşfik, o kadar rakik bir kalıp veriniz ki azacak şedit bir heyecana tutulunca hemen bayılsınlar. Hepsinde flavta çalmak, hafif meşrebâne şiirler tanzim edebilmek için şayan-ı hayret bir iktidar mevcut olsun. Mağaraları birtakım şahikalar, iştikâlar, eninler ile tanin-endâz eyleyiniz. Gözyaşı selleri çayırıları irvâ etsin, nehirleri kabartsın. Ve nihayette de herkes istediğini nail olsun, aşkların vefakârlığı mükâfat görsün, vaka düğün ve şarkı ile nihayet

bulsun... İşte bir roman yazılmış oldu! Bir heyet-i içtimaiye ziraata çok merak ve ehemmiyet verirse hayat-ı sahrâîeden mülhem birçok asar, birer zühre-i rebî'i gibi, mutlaka inkişaf eder.

Ticaretin de bir milletin hayat-ı fikriyesinde bir hassası vardır. Mübadele-i emtia mübadele-i efkârı da icap eder. İki milletin münasebet-i ticariyelerinde görülen germi kendilerinin ihtilat ve imtizacına tesirden hâlî kalmaz. Bu suretle, bizden başka türlü ahlâka, başka türlü kanun ve maişete malik olan adamlarla daimi surette münasebette bulunulunca daire-i mefkure tevsi eder, insan başka türlü tarz telakki-i hissine tesadüf eder, yeni fikirlere tesadüf eyler.

On dokuzuncu asırda açılan umumi sergiler edebiyatı adeta milliyet-i dairesinden çıkararak ona bütün cihana şamil bir renk vermiştir. Bugün Paris'teki bir salonun tezeyyünâtında Çin, Amerika, Japon, Siyam gibi memalik-i baîde ve muhtelifeye ait asar-ı nadire-i sanata nasıl tesadüf olunuyorsa Fransız üdebasının asarı içinde de bütün edebiyat-ı cihandan istiare edilmiş bazı ânât-ı rakika meşhuttur.

İşte ticaret Fransa'nın yalnız mahsulat-ı araziye ve sanayiyesine değil, edebiyatına da yeni yollar açtığı gibi edebiyatı için de yeni gıdalar, yeni ilham-ı membaları ihzar etmiştir. Bankerler ile üdeba beynindeki münasebât yazılsa pek merak-âver bir eser vücuda getirilmiş olur. Bu münasebât bir taraftan erbab-ı servetin eshâb-ı ka[le]mi himayesi suretiyle tecelli eylediği gibi diğer taraftan da tüccarların, bankerlerin asar-ı edebiye için bir numune-i hakikiye addedilerek hallerinin, ahlâklarının tasvir olunmasıyla teessüs eder. Fransa'da on dokuzuncu asır edebiyatında umur-ı ticariye ile meşgul adamların numune-i tasvirine mebzuliyetle tesadüf olunur. Az vakit içinde azim ve servet iktisabına, yine o kadar az müddet zarfında bu servet-i azimeyi kaybetmeye gayet müsait olan hava oyunları ahlâkiyyûnun, romancıların, tiyatro müelliflerinin hicviyeleri için nihayeti gelmez bir memba olup kalmıştır. Bazıları “namus” ile “para”yı gayr-ı kabil-i itilaf iki hasım gibi karşılaştırırlar. Aleksandr Dumas Fils “Ticaret işleri, başkalarının parasıdır!” hükmünü vererek hava oyunları ve buna benzer suretlerle Avrupa'da kazanılan paraların adeta bir sirkat olduğunu anlatıyor. Mamañih bazı eserlerde de ticaretin mazhar-ı sitayiş olduğu görülmektedir. Balzac “Cesar

Birotto” romanında namus-ı ticarinin de kahramanları bulunabileceği tasvir ediyor.

Ticaret, üdebaya yalnız birtakım mevzu ihzarıyla kalmamıştır. Ticaretin ruhu olan kazanç, kâr fikri bugün Avrupa’da edebiyata da sirayet, edebiyatı da istila eylemiştir. Binaenaleyh edebiyat sanayi-i nefiseden biri olduğu kadar, belki de daha ziyade bir hırfet olmuştur. Hâlbuki sanat ile hırfetin birbirine zıt birtakım icâbâtı olduğundan erbâb-ı kalem yekdiğerine mütebâyin iki istikamet arasında çok kereler pür-ıztırab-ı tereddüt kalmışlardır. Hırfetin erbâb-ı kaleme telkinâtı şudur:

- Eserler ki çabuk yap, ve çok yap, çünkü kaleminle yaşayacaksın. Mademki irat sahibi olmayarak tevellüt etmek gibi hatada bulundun, o halde bunu telâfi için istidat ve liyakatinden birtakım fedakârlıklar talep et, dimağını parça parça sat. Bir kitabın kıymeti bir kıymet-i ticariyedir. Binaenaleyh kıymet-i eser husule getirdiği kâr ile takdir edilir. Senin amirin, amir-i mutlakın sana para veren halktır, karilerdir. Onun için, karin arzusuna, zevkine göre yaz, kendi zevkine göre değil. O günkü moda ne gibi asardan hoşlanıyorsa sen de onları yaz, modaya göre mesleğini, üslubunu değiştir. Vakıa bu suretle hareket etmekle kendi fikirlerini, kendi hislerini, kendi tabiatını ifade etmiş olmayacaksın. Fakat vaktini kaybetmiş, beyhude yere çalışmış da sayılmayacaksın. Yavaş yavaş yazılarının kıymeti de satırı kırk paradan beş kuruşa kadar terakki eder. Bazı enâfis-i asarın ancak yedi sekiz yüz frank kadar bir temettu’ hâsıl ettiğini düşün. Bir çukulata fabrikacısı gibi reklama dikkat etmek, kabil olursa, edebî bir fabrika tesis eylemek daha iyi. Taine İngiliz edebiyatı tarihinde diyor ki: “Bir adam sa’y-i zatisiyle ancak nail-i refah olabilir. Servet ve sâ mânâna vasıl oluşu [374] mutlaka başkalarına icra ettirdiği mesai sayesinde.” Binaenaleyh ilanda (اعلانده) tahvil olunabilecek eserlerin miktarını tezyit için tevessül edebileceğin vesaitin hepsi iyidir. Vakıa eserlerin payidar olmayacak. Fakat bade’-l-vefat bir şöhrete ehemmiyet verecek misin?

Sanat ise başka türlü söyler:

- Eser vücuda getirmek için kemal-i süratle çalışanlar sanatkâr değildir, esnaftır. Ölçü ile satılan romanları, alelacele itmam edilen tiyatroları, ciltleri istihfaf et. Bütün emelin, medar-ı iftiharın muhafaza-i samimiyetten, düşündüğünü güzel bir surette söylemekten ibaret olsun. Liyakat ve istidadına hürmet göster. Sahib-i vukuf zevatın ve kendi kendinin takdirini budalaların paralarına tercih eyle. Fakir haline kemal-i azimetle tahammül ederek şöhret-i sehillelerle eğlen. Böyle hareket etmekle sayd-ı nukud müsabakasında iyi bir mevki kazanacağını sana temin edemem, fakat hülya-yı hissini bütün kuvvetle takip ettiğine, bu hülyayı şahsi bir surette tasvir eylediğine emin olmaktan mütevellit saf ve derin bir mahzûziyet-i kalbiyeye malik olacağını temin eylerim.

İşte üdeba bugün daimi surette bu iki nasihati işitirler. Birinci tariki ihtiyar edenler yazarlar, yazarlar, eserleri gittikçe yığılır. Kendilerine güzel bir irat tedarik edebilirler. Fakat otuz kırk cilt eserin babası oldukları halde bütün bu kalabalık tarih-i edebiyat için hiç, ma'dûm hükmündedir. Her şeye rağmen sanatkâr kalmak isteyenler ise ancak bir zümre-i kalile-i güzide tarafından takdir edilir, fevkalade bir tali ve iktidar olmazsa adeta nim meçhuliyet içinde yaşar. Kitapçılar, tabi'ler kendisini istihfaf eylerler.

Edebiyat ticaretin bir şubesi olmakla birtakım evsaf ve tabâyi'-i cedide kesp eylemiştir. Avrupa tiyatrolarında bazı vodvil muharrirleri ittifak ederek adeta bir sendika teşkil eylemişler, muayyen bir sahne-i temaşada oynanacak eserleri sırf kendileri yazmayı taahhüt etmişlerdir. Taht-ı inhisara aldıkları bu mahrece hiçbir rakip yaklaştırmazlar. Tiyatro âlemi bu hadiseye meydan açtığı gibi romancılık da en galiz müştêhâtı okşayacak surette eserleri meydan-ı revaca çıkarmıştır. Çünkü pazar-ı edebiyatta revaç bu kabîl metaldedir. Tiyatroların, romanların, gazete makalelerinin çok kâr getirdiği görülünce birçok kişiler bu cihete meyil eylemişlerdir. Az kâr bırakan tarih, felsefe bahisleri uzun uzun fasılalarla terk, ihmal olunmuştur. Tenkit ve muaheze yerine eserin mündericâtını hulasa etmekten ibaret bir tarz kaim olmuştur. Bu da bedeli tabi', bazen muharrir eser tarafından tediye edilmiş bir nev' ilandır. Muayyen bir tarifeye tali metihler, takdirler ahlâk-ı edebiyenin pek cari bir sureti hükmüne girmiştir. Hatta bir muharririn kendi iştiharını para ile satın alması tabii bile bulunmaya başlanmıştır.

Hadisât-ı edebiyeye hadisat-ı ticariyenin mukarenetinden böyle müteessir olduğu gibi terakkiyat-ı sanayinin de birtakım tesiratına maruz kalır. Eslafımız için gayr-ı malum olan buhar kuvveti arzu-yı beşere ram edildiği andan itibaren sanayin ne kadar terakkiyata mazhar olduğu malumdur. Gerek buharın, gerek elektriğin sanayie tatbikat-ı mütenevviesi birçok terfilere, teşevvüslere meydan açmıştır. Tıbbâtın icadı neticesi olarak kitaplar hayret verecek derecede tezayüt ve intişar ettiği gibi makinelerin icadı dahi mahsulât-ı sanaiyeyi bu kadar tezyit eyledi. Fiyatların ehvenliği heyet-i içtimaiyenin sunûf-ı mutavassıtasını bile nail-i refah etti. Büyük büyük fabrikaların, müessesâtın vücudu münasebetiyle her tarafta birçok erbâb-ı mesai bir fabrikaya toplandı. Şurada bir demir yahut kömür madeni bir memleket halkı denilebilecek birçok kimseleri güneş yüzü görmekten mahrum bırakarak zîr-i zeminde çalışmaya mecbur ediyor. Ötede maden kömürü tozlarıyla simsiyah bir şehir-i azim ki çamurlu bir arz üzerinde az vakit içinde vücut buluvermiştir. Tuğlalardan yapılmış o dehşetli fabrika ocakları tahaccür etmiş bir donanmanın sirenleri gibi semalara doğru yükseliyor. Her tarafta eski şehirleri fabrikalarla ihata eden birçok varoşlar teşekkül etmiş. Kırlarda, köylerde nüfus azalmış, herkes bu memba-ı istihsaliyeye akın akın koşmuş... İşte şimdiki dünyanın şerait-i iktisadiyesini tahayyül eden, alt üst eyleyen bu humma-âlûd faaliyetin yek-nazarda mer'î bazı netayici.

Şüphesiz, sanayin cüzi bir zaman içinde husule getirdiği havârik karşısında ilim ve deha-yı beşerinin kudretini takdir etmemek kabil olamaz. Şimendiferler, telgraflar, üst üste çıkan bin türlü muhtereât, ecdadımıza harika nevinden görünecek birçok şeyleri bugün adi, amiyane bir hakikat hükmüne getirmiştir. İşte edebiyat da bundan teessür-yâb olarak deha-yı beşeri itrâ eden manzumelere cilve-gâh oluyor. Romanların kahramanları şimdi birer mühendis, birer demirhane müdürü, birer kimyagerdir. Şiir bile çekiç darbelerinden, çark gacırtılarından, düdük gürültülerinden korkmayarak fabrikalara kadar giriyor.

Bunlar sanayi tarafından husule getirilen tahavvülât-ı içtimaiyenin yalnız bir safhasını teşkil eder. Halbuki mahsulat ile müstahsiller, makineler ile insanlar yani demir amelelerle canlı ameleler nazar-ı mülâhazaya alınırsa fikirde hâsıl olacak intiba daha başka türlü olur.

Sanayiden mütevellit servetin tezayüdü her yerde birtakım mahâzir ile müterâfık olmuştur. Şurada alkol, yorgun adalelerine serî'ü'z-zeval bir kuvvet vermek için birçok işçilere bir bela-yı zaruri kesilmiş. Ötede birtakım kadınlar, kızlar aşıyan-ı aileden ayrılarak erkeklerle birlikte çalışmaktan ahlâklarını kaybetmişler, açlık kendilerini erbab-ı iştiranın birer bâzîçesi haline getirmiş. İşlerin [375] bir sekteye uğraması birçok biçareleri muhtaç, aç bırakmış...

Bu haller mütefekkirîne halli vacip yeni meseleler, şairlere acı kederler için yeni mevzular ihzar ediyor. Manzumelerde bu biçare mesai kurbanları için merhamet nidaları artık eksik olmuyor.

Edebiyatın bir kavmin ahvâl-i iktisadiyesi üzerindeki aks-i tesiri dahi bundan az daha az şayan-ı tetkik değildir. Asar-ı edebiyenin hamil oldukları efkâr kısmen âlem-i hariciden teşekkül eylemiştir. Fakat bu efkârda bilmukabele âlem-i hariciyi bir dereceye kadar tadil edebilirler. On sekizinci asırda Fransız feylesoflarının eserleri âlem-i ruhbaniyet ve asalete ait olan imtiyâzâtı ibtida mefkurelerde, sonra hakikat-i hayatta tahrip ettiği gibi On dokuzuncu asırda ücretle amele istihdamı gibi yeni bir tarz-ı iktisadi yeni birtakım fikirler tevlit eylemiştir. Şimdi de bu fikirler aks-i tesir saikasıyla bu şekl-i iktisadiyi tahvile meyyal bulunuyor.

Bugünkü usul-i iktisadi Fransa'da teşekkül ve tesise başlar başlamaz onu ıslaha hizmet edecek birçok tasvirler, usullerde düşünmeye başlamıştı. On dokuzuncu asrın ilk elli senesi heyet-i içtimaiye-i hâzırayı ihya emeline ma'tûf bu tasvirât ile adeta bir inkişaf-ı rub'iyi andırır.

Edebiyatı sanayi ile münasebatta bulunduran revâbit hakkında daha ziyade tafsilat itası lüzumsuzdur. Yukarıdaki izahat-ı zahira birbirine hiç taalluku yok gibi görünen hadisat beyninde samimi bir irtibat mevcut olduğunu ispat eylemiştir.

Edebiyatın vaka-yı iktisadiye ile münasebatından bahsedildiği zaman muharrirlerin ahvâl-i maliyelerini de unutmamak iktiza eder.

Hangi devirde olursa olsun bir kitabın, bir tiyatronun ne getirdiğini bilmek faideden hâlî değildir. Muharrirler nasıl ve ne ile geçinirler? Eserlerin

fürûhtundan hasıl olan mebâliğden başka ellerine nerelerden para geçer? Kitap satın alanlar edebiyatın hangi nevilerini teşvik ediyorlar, hangi nevileri mahkum-ı nisyan bulunduruyorlar? Nüfusun tezayüdü, maarifin tamimi mahsulat-ı edebiyeye küşade bulunan yazar istihlâkâtı nasıl ve ne dereceye kadar tevsi ediyor? İşte birtakım sualler ki terakki-i edebiyatın ahvâl-i maddiye-i muharririne ve bunun da terakki-i edebiyata bir tesiri olduğu düşünülecek olursa cevapsız geçilmeleri tetkikte bir noksan bırakacağından şüphe yoktur.

Bir edebiyatın bâlâ-istihkak kazandığı hürmet ve itibardan şüphe yok ki müntesibîn-i edeb de hissedar olurlar. On Dördüncü Louis Devrinden sonra Corneille, Moliere, Racine gibi büyük muharrirlerin bir kavmin şan ve şerefine büyük kumandanlar, büyük siyasiler kadar hizmet ettikleri, ebedü'l-devam muvaffakiyetler, galebeler ihraz eyledikleri teslim edilmişti. Edebiyatın inhitat ve zevali ise muharrirleri, hatta [376] ahlâklarını bulundukları mevki-i ihtiramdan tenzile kifayet ediyor. Fakat bu cihette en ziyade tetkike şayan olan nokta muharrirlerin mevki-i içtimailerinin asar-ı edebiyeye üzerinde meşhut olan tesirâtıdır.

Bir muharririn fakir, yahut zengin, asil yahut fürû-mâye olarak tevellüt etmesine göre eserlerinde görülecek efkâr, hayat ve lisanın değişeceği tabiidir. Her zamanda bu muhtelif sunûf-ı içtimaiyeye mensup muharrirler bulunduğu aşikâr ise de ekseriyetin hangi tabakaya mensup olmasını tayin ehemmiyetten arî değildir. On sekizinci asrın ilk nısfında Fransa'da tesadüf olunan Voltaire, Montesquieu, Marivaux, Fontanelle gibi müşâhîr muharrirîn hep nail-i refah sunûf-ı mutavassıtaya mensuptur. Hâlbuki birkaç sene sonra daha aşağı tabakadan yetişmiş birçok muharrirlerin avaz-ı şöhreti âlem-i edebî çınlatır. Jean Jacques Rousseau bir saatçinin, Diderot sefalet, açlığa aşına bir bıçakçının Seden bir taşçının, Dalamber gayr-ı malum bir pederin evladı idi. Adi bir mevkiden çıkarak uğraşan, yorulan, ızdırıp çeken bu adamların eserinde haşin bir lisan, ateşin bir ihtiras, tuğyan arzuları, müsavat-perliğe temayül görülmesi eser-i tesadüf değildir. Fransa'da 1789 vakayini müteakip Katoliklik âlemine doğru fikirlerde hâsıl olan ric'atin ibtida Connect Dumpster, Vicomte de Bonald,

Becont de Chateaubriand gibi hep âlem-i asalete mensup muharrirlerde teşahhus etmesi şayan-ı dikkat addolunmak iktiza eder.

Muharrirlerin nasıl bir mevkiden yetiştiklerine dikkat olunduğu kadar derece-i servetlerini düşünmek de ehemmiyeti haizdir. Hayatları para endişesinden masun bulunan muharrirler birtakım meziyetleri de, birtakım kusurları da cami' bir sınıf-ı mahsus teşkil ederler. Bunlar bir kere çok çalışmazlar, bir sa'y-i daimi ile istidatlarını son derece-i imkâna kadar tevsi etmezler. Mamafih hayat-ı maddiyenin ihtiyacâtından vareste oldukları cihetle istiklal-i fikrilerini muhafaza edebilirler. Fakat tesadüfen yahut fikr-i menfaatten külliyyen arî olarak edebiyata sülûk eden bu sınıf-ı mümtaz adetçe pek azdır. Asıl ekseriyeti kudret ve liyakatlerini vasıta-i taayyüş addedenler teşkil eder. Bunlar ise kendilerinin eserlerini alan karilerin kimler olduğunu düşünmeye mecburdurlar.

Muharrirleri az çok müzehhep zincirlerle bağlayan sunûf-ı kariîne gelince bunlar zamana göre değişirler. Bazen bir zümre-i mümtaz-ı agniyâ hamî-i edebiyat ve üdeba olmakla iftihar eder. Fakat ezmine-i cedideye doğru yaklaşıldıkça üdebanın bu “tıfılı” sıfatı kaybolmaya başlar; teşvikât hükümetten gelir; encümen-i dânişler mükâfatlar tevzi eder; bir muharrir yazdığı eserden muntazam bir temettü ahzetmeye alışır; her karinin ayrı ayrı vuku bulan muavenet-i cüziyesi birleşince muharrir için büyük bir mükâfat yerini tutar.

Mamafih, muhtelif devirlerde cari olan usul ne olursa olsun, hiçbir vakit müsavat gözetilememiştir. Nail-i servet olan üdebanın yanı sıra açları da kalmıştır. Fikir amelelerinin şerait-i maddiyeleri kurûn-ı vasıtaya nispetle zamanımızda şüphesiz teali etmişse de bir kısmı son derecede nail-i mükâfat olmaktan, diğer kısmı sürünmek derecelerinde kalmaktan ibaret olan şu tezaad-ı daimiden dolayı şerait-i maddiyenin gittikçe safahat-ı mütevaliyeyi hakkıyla irae kabil olamıyor. Çünkü her devre için bir hesab-ı vasatî tanzim edebilmelidir ki mesele anlaşılsın. Bazı zamanlar olmuştur ki Fransa'da en çok eser tahrir eden üdeba bile “zincir-i fakr, fikrin tayeran-ı feza-yı neverdine mani oluyor” diye şikâyet etmişlerdir. Birinci İmparatorluk zamanında [377] ise âlem-i tahrir

intisap edenlerin adedi gayet az olduğundan az bir iktidarı haiz olanlar dahi tabilerin hüsn-i kabulüne mazhar olmuşlardır.

Herhalde muharrirlerin ahvâl-i iktisadiyeye karşı bu mecburiyetleri ister pek ağır, pek aşikâr olsun, ister hafif, gizli bulunsun, kendilerini yaşatanların fikirlerinden, arzularından bütün bütün müstakil olamıyorlar. Bu mecburiyet, edebiyatın daimi ve mühim müessirlerinden biridir.

Mamafih zamanımızda okumak bilmemek hemen hemen maîbâtan sayıldığı için muharrirleri keyiflerine tâbi tutanlar bütün bir memleket halkından, bütün bir kavimden ibaret olmuştur. Hâlbuki bu kariler muharrir için meçhuldür; muhtelif fikirlere, zevklere malik ayrı ayrı heyet-i mecmuadan mürekkeptir. Bunun için aradaki rabita-i maziye nispetle şimdi pek gevşemiştir. Böyle olmakla beraber tâbi'lerin muharrirler üzerinde yine büyük mikyasta bir tesiri vardır. Muharrir kitabını yazar, tâbi' eserin tabı' için lazım gelen sermayeyi tedarik eder. Hâsıl olan temettüün kısm-ı külliyesi ise bu asar-ı manzume ve mensura tüccarlarının eline geçer. Tâbi'lerin böyle muhtekirâne istifadeleri bir mahzur, büyük bir mahzur ise de asar-ı edebiyenin meziyetleri üzerinde menhus bir tesir gösteremez. Fakat tâbi'ler bu kadarla kalmazlar. Âlem-i tahrir yeni giren gençlere:

-“Biraz tuzlu biberli şeyler yazınız. Satılanlar bunlardır” yolunda nasihat verirler ki “tuzlu, biberli” tabirinden de maksatları açık saçık eserlerdir. Bu adamlar her şeyden evvel tüccar oldukları için kâr cihetini “para”yı düşünürler.

Paranın tesir-i sihr-âmîzini bihakkın irae eden diğer bir misal de gazetelerdir. Zahiren gazeteler her türlü tesirâtta masun, efkâr-ı kariîne hâkim gibi zannolunur; fakat hakikat-i halde bunlar da menfaati yalnız fikr-i menfaati takip ve tercih ederler.

Bugün gazete bir ticaret işidir, bir “spekülasyon” daha ziyade kesb-i servet etmek isteyen bir anonim şirketin elinde bir alettir. Binaenaleyh muharrirlerin kalemine idarenin kasası her vakit hâkimdir. Gazetenin ne türlü idare-i efkâr etmesi, nasıl bir meslek tutması lazım geleceğini tayin edenler bu

teşebbüs-i ticaride alakaları olan erbab-ı servettir. Bunlar tebdil-i fikir edince gazete de tebdil-i mesleğe mecburdur! [378]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 69: Edebiyat ve Ahvâl-i İktisadiye”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 518, 1 Şubat 1316 [14 Şubat 1901], s. 372-378.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE

70

EDEBİYAT VE AHVÂL-İ İKLİMİYE

Edebiyat üzerinde haiz-i nüfuz olan müessirât meyanında arz ve semaya büyük bir hisse ayrılıyor. Ahvâl-i iklimiyeinin insanlara ve binaenaleyh edebiyata tesir-i azimi ezmine-i kadimede az çok malum olmakla beraber zamanımızdaki kadar vazıh bir surette ve bir kisve-i ilmî altında serdedilmemişti. Halbuki bugün bir kavmin gerek tarih-i siyasisini, gerek tarih-i edebisini yazmak isteyen zevat o kavmin mukim bulunduğu kıtanın, teşekkülât ve terakkiyât-ı fikriye ve maddiye üzerinde ne gibi tesir hâsıl ettiğini aradıkları gibi yalnız bir muharririn kabiliyet ve kudretini tahayyüle hasr-ı mesai ettikleri zaman da bu müessire büyük bir ehemmiyet veriyorlar.

Zamanımızın hangi bir mesele-i felsefîyesi karıştırılsa mutlaka buna dair bir fikrine tesadüf edilmesi hemen muhakkak olan Hippolyte Taine meşhur La Fontaine'in tetkik-ruh ve asarına hasredildiği bir cilt eserine ahvâl-i iklimiyeinin ehemmiyetini iddia ile başlıyor. Biraz uzun süreceksin de Taine'in o sahifelerini nakletmekten kendimi men edemeyeceğim:

“...Geçen sene deniz ve Ren Nehri tarikiyle bir seyahat ederek Şampanya tarafından avdet ettim. Bu dairenin her tarafında ya azimet ya kuvvet nümâyândır. Şimalde Bahr-ı Muhit, Akçabel kayaları darabât-ı mütemadiyesiyle döver, dûz-ı araziye feyezân-ı mücatı mevcâtı altında gark eyler. Kumlu sahile muannidâne bir sebat ile daima çarpan bu yeknesak silah-ı tecavüz darbeleri, bu akîm suların nehir ağızlarını sed edecek surette birikmeleri, payansız sahra üzerinde çılgın bir meserretle çarpışan dalgaların o neşat-ı amîki kalplerde feci birtakım heyecanlar tevlit eyler. Deniz vahşi bir misafirdir ki böyle kurbiyeti insanda daima bir maye-i endişe ve fütur bırakır. Şarka doğru ilerleyince o feyizli, mümbit Filander kıtasına tesadüf edersiniz. O vasi sahraları bir müsmiriyet-i mufarrite ile lebrizdir. O zümrüdîn çayırlarında hayvanât sürüleri günûde-i istirahatıdır. Üzerinde yüklü gemiler dolaşan geniş nehirleri, daimi sağanaklarıyla çayıruları rutubetlere gark eden bulutları, tezatlarla dolu sema-yı

mütehavvili, bunların hepsi etrafa bir hüsn-i şairane serper. Bu büyük bostandan çıkıldıktan sonra Ren Nehri gözüktür, Fransa'ya doğru çıkılır. Bu muhteşem nehir, o mavi sularını, kendisi kadar necip iki dağ sırası arasında sürükler. Bu dağların tepeleri tabaka tabaka ufkun nokta-i nüvâzına kadar yükselir. Güneş bu yalçın sırtlara, daima yeşil ormanlarla müzeyyen şahikalara bir şaşa-i pür-sükûn verir. Akşam olunca büyük hayaller, şekiller altın ve erguvan mevceleri içinde titrer. Sisler içinde nim manzûr olan nehrin iki yanındaki satıh-ı maillere haşin bir manzara alır. Çam ağaçları, zirveleri o sût-re-i sükûn-âlûdlarıyla örterek bazen boğazlara kadar uzanırlar. Vozej dağlarının kızıl kıyıları ile bu çam ağaçları ortadan kalkar, nim Alman olan bu memleketten artık çıkarsınız. Şimdi yüzünüze evvelkinden daha az soğuk yeni bir hava çarpar. Hem sema, hem toprak değişir. Şimdi asıl Fransa'ya girmişsinizdir.”

“İşte hazan iptidasında bu tarikten avdet ediyordum. Sahranın tahavvülü nazar-ı dikkatime ne kadar çarpmış olduğunu tahattur etmekteyim. Fransa'ya geçince o azimet, o kuvvet ve metanet kalmamıştı. O vahşi, hazin hava zail olmuş, o yeknesaklık, o şiir bitmiş, tenevvü ve şetaret başlamıştı. Ne öyle birçok dağlar vardı, ne öyle birçok ovalar. Eşi'a-i şemste de bir mebzuliyet-i mufarritâne, rutubette de ziyadelik görülmüyordu. Hiçbir tarafta ifrattan, büyük bir faaliyetten eser yoktu. Her şey küçük bir numune üzerine, uygun bir nispet dâhilinde zarif ve rakik bir halde yapılmış gibi idi. O yüksek dağlar birer tepe olmuş, o cesim ormanlar birer meşcere haline geçmiş idi. İnce ince ırmaklar latif tebessümlerle, yılkavi cereyanlarla etrafa şetaret veriyorlardı. Gül renkli bir tarlanın nihayetinde bir sıra kavak ağacı, keskin kokulu sarıçiçekli katırtırnakları arasında titreyen ince bir huş ağacı, arada bir ırmağın bir lemeân-ı serîu'z-zevali, uzaklık hasebiyle bazı meşcerelerin iktisap ettikleri nazik bir renk... İşte Fransa kırının güzellikleri bundan ibaret idi. Cenup taraflarının o cesim dağlarına, şimalin o mufarrit yeşilliğine, tenebbütüne alışmış nazarlara bu hal adi gözüktür. [387] Çünkü burada büyük hutut, kuvvetli renkler mefkûddur. Fakat latif enhâlar, ince farklar, nazardan kaçıcı letafetler kendilerini temaşa eden fık-r-i çâlâkı memnun edebilir. Şampanya kıtasına daha ziyade nüfuz ederseniz bu memba-ı şiir daha ziyade fakirleşir, daha ziyade incelik. Asma çubukları, bu kambur nebat

hazin-engîz çakıl taşları arasında bükülmüş kütüklerini gösterir. Ötede beride bir saf eşcâr beyazımsı bir ırmağın cereyanına alamet teşkil eder. Mamafih kıra ağaçlar, koru sahilleri ta'tîr eden yabancı kekikler arasında parlayan şu güzel güneş, vızıldaşan arılar yine sevilir. Bu hüsn-i hafiften ancak rikkat-perver bir kavim zevk alabilir. İklimde de bu rikkati mahvedecek bir hal yoktur. Güneş ne cenupta olduğu kadar ateşîn, kar ne şimalde olduğu kadar medîddir. Havasın rikkat ve nüfuzunu izale edecek, hassasiyeti adeta bir noktaya toplayacak o şedit ihtisaslara burada tesadüf olunmaz. Burada her şey itidal dairesinde, kuvvet ziyade-i rikkat ve nezakete meyyaldir. Tabiat rahim ve müşfik olmakla beraber ve azimetten müsrif değildir. Biraz koru ve taşlık olan arz onlara ekmekten, gayet hafif şaraptan başka bir şey vermez. Şimal halkı gibi etlerle yakıcı meşrubat ile midelerini doldurmazlar. Kulübelerinin kapısında durarak ayaküzeri bir parça ekmek ile çorba yedikleri görülür. Şarapları fikirlerine biraz faaliyetten, neşeden başka bir şey getirmez.”

“Burada sâkin halka bakıldıkça gerek tavırlarının, gerek çehrelerinin şimaldekilerden ayrı bir ırk teşkil ettiklerine dal olduğu teslim edilir. Bir ay evvel Filander’de, bilhassa Felemenk kıtasında bulunduğum zaman tesadüf ettiğim adamların hutut-ı vechiyesi muntazam değildi, kemikleri iri ve çıkık idi. Bataklıklara doğru takarrüp oldukça bunlar daha lenfatik oluyor, renkleri soluyor, gözleri bir cam parıltısını gösteriyordu. Almanya’da ise nazarlarda müphem bir hüznün ve fütur, âtilâne bir tevekkül görüyordum. Bazen o mavi gözler ta ihtiyarlığa kadar o bakirâne berraklığını muhafaza ederlerdi. Genç adamların pembe yanakları, o güzel bedenlerin gürbüzlüğü bu ırkın kanındaki kuvveti irae ederdi. Burada, Paris’ten elli fersahlık bir mesafede ise güzellikten eser bulunmuyor, yalnız zekâ lemeân ediyordu.”

“Bunlar, meçhul sokaklarda dolaşılırken, yahut akşamüzeri otelin odasına avdet edilirken hatıra gelen siyah fikirleridir. Bu hakikatler “edebî”dir yani müphemdir. Rakım ile iraei kabil-i izlenebilecek surette bir katiyet-i tama kesb etmelerine intizaren bu hakikatleri şimdiki şu müphemiyetleriyle kabul eylemelidir. Arzın, iklimin ırk-ı beşer üzerinde icra-yı tesir ettikleri aşikârdır. Avrupa akvamı hep bir asıldan neşet ettikleri halde şimdi birbirlerinden bu kadar

farklı olmaları sakın oldukları yerlerin, iklimin farklı olmasından ileri gelmiştir. Hava ve gıda nihayet bedeni teşkil eder. İklim ile bunun derecesi, tezaadı birtakım ihtisasâtı itiyat ettirir, bunlar da nihayet insanda hassasiyeti bir tarz-ı mahsusta [388] ve bir suret-i katiyyede tespit eyler. Binaenaleyh her insan arzın ve iklimin nişanesini alır ve bu nişaneyi hıfzeder. Hayvanata bakılınca bu hakikatin bir deliline onlarda da tesadüf olunur. Amsterdamlı bir adam Marsilyalı birine ne kadar benzemezse Felemenk'in beygiriyle Provence kıtasının beygiri de birbirine o kadar benzemez. Hatta insan daha çok melekâta malik olduğu için daha amik intibâât ve teessürâta duçar olur. Bir köylü düşününüz ki her gün açıkta yaşıyor, tabiattan birtakım vesait-i müdafaa ile uzakta kalmamış, bizim gibi birtakım fikirlerle de meşgul değil. Onun zemin-i muhaveresi sema ile sahradır. Onun fikrini, kalbini dolduran şiirler, kitaplar etrafındaki eşkâl ile elvandır. O bunları sapatının (صپانتك) demirine dayanmış olduğu halde tahayyül eyler.”

Taine'in şu sözleri ahvâl-i iklimiyeye ne derecelerde ehemmiyet verdiğini ispat eder. Mütalaalarını musahabâtımıza zemin ittihaz ettiğimiz Mösyö Renard ise edebiyat ile ahvâl-i iklimiye beyninde mevcut olan münasebat hakkında diyor ki:

“Âlem-i haricinin tesir-i daimisi altında efkâr-ı beşerin birtakım itiyadâta malik olacağı, gayr-ı kabil-i imhâ-yı iltivât (التواتر) peyda edeceği aşikârdır. Daima aynı cihetinde icra-yı tesir eden iklim gibi bir kuvvetin tesirsiz kalacağı nasıl iddia edilebilir? Ulûm-ı tabiiye ile tevaggul eden zevat-ı ecnâs-ı hayvanatın bulundukları mahale göre nasıl değiştiklerini, şerait-i iklimiye ile nasıl istinas peyda ettiklerini inkâr kabul etmeyecek bir surette ispat eylemişlerdir.

Mamafih bir kavmin tabiat ve ahlâkı tetkik edildiği zaman tesadüf olunacak evsaftan hangileri o kavmin ecdadı bu iklime ilk defa olarak geldikleri zaman mevcut idi, hangileri eşbâh-ı muhitanın tesiriyle batından batına bu esas-ı iptidaiye inzimam eyledi? Buralarını tefrik edebilmek müşküldür.

Menâzır-ı muhtelif-i tabiinin muhayyileler üzerindeki tesirât-ı muhtelif ve mütenevvillerini tayin etmek için gayet ihtiyâtkârâne tetkiklerde bulunmak muktezidir. Bu kabil tetkikat ise yeni başlamış addedilebilir. Çünkü gerek

İngiltere tarih-i medeniyeti müdhili muharrir-i muktediri Buckle'in Buckle, gerek Hippolyte Taine'in bu yoldaki eserleri tam bir kıymet-i ilmiyeyi haiz değildir. Onlar birtakım derin ihtimâlât serd etmişlerdir ki ispat edilmeleri lazımdır. Cemiyât-ı beşeriyenin iptidalarında muhit-i maddinin, ahvâl-i iklimiyenin tesiri gayet azim iken medeniyet terakki ettikçe bu tesirin azaldığını da söylemişlerdir.

Filhakika terakki-i maddi daima insanın tabiat üzerine bir galebesi, o ana kadar arzu-yı beşere ram olmayan bir kuvvetin taht-ı inkıyada geçirilmesidir. Binaenaleyh her terakki-i maddi ile eşya-yı hariciyenin insan üzerinde tesiri görülen kuvvetlerinden birisi eksiliyor demektir. İnsanlar bugün ev yapmak, evleri soğuktan pek güzel tahaffuz edebilecek bir surette döşemek usullerine vakıf oldukları için bittabi kışın şimdiki tesirâtı, ecdadımızın henüz nim üryan bir halde soğuk, rabbit, muzlim mağaralar içinde yaşadığı zamanki tesirâtına nispetle pek hafiftir.

Ahvâl-i iklimiyenin tesirâtı edvâr-ı ibtidaiyedeki kadar büyük ve çok olmamakla beraber yine ehemmiyetsiz bir derecede değildir. Bunu tayin için bir memleket-i sekinesinde her vakit ve bir suret-i münhasırada bulunan evsaf-ı asliyenin nelerden ibaret olduğunu kemal-i sabır ile aramalıdır. Âlem-i maddi ile âlem-i manevi beyninde mevcut münasebatın ilmini teşkil etmek vazifesi istikbale kalıyor. Mamafih bu ilmin bir suret-i katiyede teşekkül etmesine intizaren bu münasebattan bazıları şimdiden irae edilebilir.

Edebiyatın bazı evsafı ile ahvâl-i iklimiye ve arziyeden bazıları beyninde câlib-i dikkat münasebat mevcuttur. Bir milletin tarih-i edebisinde bazı devreler olur ki o zamanlarda temayüz eden meşâhîr muharrirîni falan veya filan vilayet yetiştirmiş olur. Fransa tarih-i edebiyatına [389] bakılacak olursa, on altıncı asır evâsıtına doğru bu şerefi Lowara havzasının iktisap ettiği görülür. O vaktin Rabelais, Ronsard, Belle gibi meşâhîri hep Lowara havzası dâhilindeki memlekette yetişmiştir. Meşâhîr yetiştirmek şerefi sonra Gaskonya havzasına geçiyor. Dördüncü Henry, Montaigne, Boiesi, Monluc hep Gaskonyalıdır. Hâsılı hemen her devrede bu rüchân eyaletlerin birinde kalıyor. Bunun da birçok esbabı olması, bu esbaptan bir kısmının da ahvâl-i iklimiyeye, tabiat-ı hariciyeye ait bulunması tabiidir.

Bazı zamanlar olur ki tabiatın asar-ı edebiyye üzerinde tesiri hemen hemen hiç münasebetinde kalır. Fransa’da on yedinci asrın nihayetlerine doğru La Fontaine ile Fenelon ve biraz da Racine istisna edilecek olursa üdeba kırlara doğru lakayt, dalgın birer nazar atfetmişlerdir denilebilir. Asar-ı edebiyyede kırların, yeşilliklerin ifrat ile görülmeye başlaması Jean Jacques Rousseau’dan sonra başlamıştır.

Bir devrin tabiat hakkındaki fikri, muvacehe-i tabiatda duyduğu hisler edvar-ı saireye nispetle pek tehallüf eder. On dördüncü Louis zamanındaki üdeba tabiatı, menâzır-ı tabiatı istihfaf ederlerdi. Hâlbuki Rousseau’nun muasırları ise tabiata adeta perestiş ediyorlardı. Mamafih tabiat hakkındaki bu muhabbetleri tabiatı bilerek, görerek, içinde yaşayarak hâsıl olma bir muhabbet değildir. Uzaktan peyda edilmiş bir histir. Bernardin de Saint Pierre için tabiat vasi bir ahenkten ibarettir. Joseph Dumpster ise tabiatı bir sahne-i mukatele addeder. Kimisi tabiatı maderâne bir tesliyet-kâr gibi telakki eyleyerek kederlerine, ümitlerine teşrik eyler. Victor Hugo ise tabiatı bazen hayat-ı feyâzânesinin devam ve istimrarı altında insanın hayat-ı fâniyesini izale eden bir câh-ı nisyan, bazen de terakki için büyük bir yardımcı addeyleyler. Alfred de Vigny: “Beni bir valide zannediyorlar, hâlbuki ben bir mezarım” sözlerini tabiat ağzından söyler. Edmond de Goncourt: “Tabiat benim için bir düşmandır. Kırlar bana memmat-âlûd görünür. Bu yeşil araziye, bekleyen bir mezar zannederim” der, ve arzı kavilerin zaifleri ezmesine mahsus bir daire-i gaddar ve şiddet addederek ondan teneffür eyler.

Bu muhtelif hisler şahsi bazı istidatlardan neşet etmiş olmakla beraber çok kere ilmî ve felsefî fikirlerden ileri gelebilir. Goncourt’un sözleriyle, Sully Prudhomme’un tabiat hakkındaki fütur-engîz işmarı ve Darwin’in mübareze-i hayat nazariyesi hava-yı muhitte temevvüç eden aynı bir fikrin üç muhtelif şeklidir.

Gariptir ki tabiatın dikkat ve muhabbeti celbeden aksamı da devirlere göre değişiyor: Kâh adalar söylüyor, kâh hayalleri göller cezp ediyor, kâh bu muhabbet denizlere matuf oluyor. Fransa’da On sekizinci asırda asar-ı edebiyye aksam-ı tabiat içinde bütün muhabbeti göllere vermişti. Fenelon Calypso adasını,

cezire-i huzûzâtı tasvir eder; Mario cezire-i aklı, cezire-i isrâyı irae eyler. Bu adaların ise harita-i cihanda kaydı yoktur. De Pedro tahayyülât-ı âşıkane ve içtimaiyesine zemin-i cereyan olarak Otaeite adasını intihap eder. Robinson'ı bütün kitaplara faik addeden Jean Jacques Rousseau da adalara pek meclup idi. Saint Pierre ceziresindeki ikametinden pek mahzûz olmuştu. Buradan sonra İngiltere'ye geçmiş, İngiltere'yi pek vasi olduğu için Minorka, Korsika yahut Kıbrıs adasına gitmek tasavvurlarına kapılmıştı. Gariptir ki metfeni de bir ada üzerindedir, Cenevre'de heykeli de bir adaya rekzedilmiştir.

On dokuzuncu asır iptidalarında adaların yerine göller kaim olmaya başlamıştır. Lamartine ile Saint büyük eserleri buna şahittir. Bazen de bu tahavvül gayet tedrici bir surette vuku bulur. Fransızlar tabiattan zevk almak için bunun yed-i beşerle tezyin edilmiş olmasını isterler, bahçelerini muntazam bir surette tertip ederler, tabii bir halde bırakmazlardı. Yüksek dağların buzlu tepelerinden, oralarda hükümferma vahşi bir sükûnetten zevk alabilmeleri için birçok zaman müruru icap etmiştir.

Fransızlar denizi de yavaş yavaş sevmişlerdir. Çok zaman denizi musibet ve felaketlere bâis-i müthiş bir şey gibi telakki etmişlerdi. Fakat nihayet denizde üdebanın hüsn-i nazarını, muhabbetini kazanmıştır. Pierre Loti'nin eserlerinde deniz bütün haşmet ve letafetiyle tecelli eyler.

Âlem-i haricide insanın sevdiği şey ile âlem-i dâhilîde tercih ettiği şey beyninde gayet câlib-i dikkat bir ahenk ve tevafuk mevcuttur. Romantizm meslek-i edebisi hükümferma olmaya başladığı zaman fikirler yed-i beşerle tezyin, tasni edilmiş tabiattan bıkarak o serbest ve gayr-ı münkâd tabiata meylederken cemiyet-i mütemeddinenin yalanlarından, küçüklüklerinden, amiyane hallerinden nefret de muharrirleri gayr-ı mütemeddin memleketlerin yahut zamanların bu gibi şevâibden ari insanlarına doğru sevk ediyordu.

Bir devre-i edebî esnasında tesiri hissolunan esbab-ı maddiyeden bazıları daimi, bazıları muvakkattir. Faraza bir kaza vuku bulabilir ki asar-ı üdeba bu kazaya bir ma'kes teşkil edebilir. Bininci sene-i miladiyede kıyamet kopacağına dair vaktiyle intişar eden bir itikadın muhayyileler üzerindeki tesiri pek azim

olmuştur. Ahvâl-i iklimiyede birdenbire vukua gelen bir tahavvülün de asar-ı edebiyeyde birçok neticeler tevlit ettiği görülmüştür. Bir devirde yaşayan insanlarda eşi'a-i şetaretin lemeân etmesi, yahut kederlerle mestur-ı sehâib kalmaları için hararetin birkaç derece-i tefavütü kifayet eder.

1755'de Lizbon'u tahrip eden zelzele ve Voltaire ile Jean Jacques Rousseau arasındaki mektuplar teatisini intaç etmiş, sonra Voltaire'in "Candide" [390] eseri Rousseau'ya bir cevap olmak üzere yazılmıştır. Görülüyor ki bu eserin sebep-i vücudu işte o zelzeledir.

Mamafih muhit-i maddinin tahavvülâtı her vakit ani ve şedit olmaz. Bu tahavvül umumiyetle pek batı ve gayr-ı mahsustur. Hatta insan bile kendi mesaisiyle bu muhiti tadile iştirak eder. Eski Gavı (غول) kıtasıyla bugünkü Fransa mukayese edilince arada büyük bir fark görülür. O gayr-ı kabil nüfuz ormanlar, o murdar bataklıklar bugün görülmez, arazi-i gayr-ı mevrûa bile hemen hemen ortadan kalkıyor, ziraat her tarafı istila ediyor. Ormanların bu esrar-âlûd zulmetleriyle beraber birtakım peri itikatları, korkuları da zail olmuştur. Bir memleket güzel bir surette mevrû tarlalara takrik (تقریق) edilir, her tarafa yollar açılırsa sekenenin ahlâkı daha halim olur, fikir açılır, sıhhat, selamet iktisap eder, eski itikadât-ı batıladan kurtulur. İhtimal ki evvelkine nispetle şiire daha az temayül ederse de herhalde bu kaybettiğini akıldan kazanmakla telafi eder. İnsan tabiata nerde galebe ederse orada akıl muhayyileye, ilim birtakım tasavvurât-ı keyfiyeye takaddüm eyler. Bilakis insan Bahr-ı Muhitin kurbunda yaşamak, yahut azim dağların sinesine sokulmak gibi bir hal ile fırtınaların, çığların tesirât-ı muhribesi altında kendisinin küçüklüğünü, acizliğini her daim hissederse beşeriyet iptidaiyenin havf u dehşetinden mutlaka bir eser kalır; bir hüzn-i mütefekkirâneye temayül-perverde eder, harika-nümâ şeylere inanır; itikadâtında, âdâtında, eğlencelerinde, menkıbelerinde maziye karşı ihtiramkârâne bir rabita besler. Bu ise terakki-i ahlâk ve efkâra bir mani olmakla beraber kalbe tesir-bahş olmaktan hâlî değildir.

Fransa'nın Britanya kıtası bir sefinenin mehmûzu gibi Bahr-ı Muhit'in emvâc-ı hurûşânına maruzdur. Dalgalar o müttemadi hücumlarıyla sahillerini kemirir. Bu nim cezirede sakin olan ırk büyük bir inat ve sebat ile beraber birden

bir hüznün ve kederle mutasafftır. Mağribe müteveccih olduğu için denizin uçurumlarına batan şems-i garibi, leyl-i mazi içinde kaybolan eski şeyleri bütün kalbiyle, nazarıyla takip ediyor gibidir.

Fransa için olduğu gibi memalik-i saire için de arazinin açılması, köy ve şehirlerin tezayüdü zarif, narin bir edebiyatı sahne-i imkâna isal edebilmiştir. Hâlbuki kurûn-ı vustâ edebiyatı bu evsaftan mahrum idi.

On dokuzuncu asrın nısf-ı ahirinde tabiat korkulacak bir düşman gibi telakki edilmekten vazgeçilmiş, muharrirler için bir memba-i ilham kesilmiştir. Bu ise insanın tabiat üzerindeki muzafferiyâtına büyük bir şahittir. Çünkü insan sellerle, sarp kayaları bir tehlike ve mani addettikçe sevemez; kendisini birtakım kuvâ-yı azime-i tabiyeden masun bulundukça artık menâzır-ı tabiata bilâ-havf bakabilir. Mühendisler Alp Dağlarında güzel yollar açmadan, en yüksek tepelere bile çıkmayı teshil etmeden evvel o havaliden bu kadar bahsedilmemişti. Kendi kırlarının o yeknesak ve mümbit manzarasından bıkmış olan ova halkı buralarda kendilerini eğlendirecek, memnun edecek yeni manzaralar bulmuştur. O vakit hemen her tarafta seyahat arzusu, seyahat zevki tevellüt etmiştir. Hâlbuki evvelce bu zevk istisna kabilinden idi.

Seyahatlerin edebiyat üzerinde büyük tesirleri vardır. Seyahatler daire-i mevzuu tevsî ederler. Ezmine-i cedidenin iptidalarında Amerika'nın keşfi Rönesans Devrinin inkişaf-ı şiir ve hikmeti üzerinde pek ziyade icra-yı tesir eyledi. Mamafih o zamanlar seyahat uzun, güç, tehlikeli idi. Seyyahlar içinde de erbab-ı kalem nadirdi. Yer zapt etmek, altın, fildişi, esir ele geçirmek için seyahat ederlerdi. Zamanımızda ise şimendiferler, vapurlar, telgraflar seyahatleri teshil etmiştir. Şimdi edip seyyahlar doludur.

İşte âlem-i haricinin edebiyat üzerinde bu gibi tesirâtı meşhut olabileceği gibi edebiyatın da ahvâl-i arziyye üzerinde tesiri görülebilir. Yek-nazarda bu iddia garip gelir. Çünkü birçok muharrirlerin eserlerinde uyku getirmek hassası mevcut olmakla beraber henüz bir manzumede, bir romanda tabiata tesiri keşfedilememiştir.

Mamafih, ne kadar garip görülürse görülsün, edebiyatın tabiata karşı tesiri vuku bulmuştur. Bu da sa'y-i beşerle iktisap edilen neticeleri avama yayarak, uzak memleketleri tasvir ederek, keşfiyâtı meth ve itrâ, seyyahların şan ve şerefini âlâ eyleyerek hâsıl olmuştur. Çünkü seyahatler asar-ı edebiyenin inkişafını teshil ettiği gibi asar-ı edebiye de seyahate karşı medyun olduğu vazife-i şükranını ziyadesiyle ifa ve iade eylemiştir. Asar-ı edebiye kuvve-i muhayyileyi uyandırarak, meçhul yerlerin letafetlerini gözümüzün önüne arz ederek son zamanlarda seyahat zevkini uyandırdı, seyyahların birçoğu bu zevki çocukluklarında okudukları kitaplardan peyda etmişlerdir. Bernardin de Saint Pierre dinlediği hikâyelerdeki adamlar gibi ot kökleri, berrak sular ile yaşamak için sekiz yaşında iken evden kaçmıştı. Fakat yanına aldığı şeyleri hazmettikten sonra açlık hissetti. Kargalar da gelip yiyecek getirmedi. Nihayet kendisini aramaya gelen dadısının yanına katılarak eve avdet eyledi.

Flaubert “Madame Bovary” romanında, bir kadın zihninde seyahatin ne kavi arzulara meydan verdiği de irae edilmiştir. Madame Bovary’nin tahayyül edip de muvaffak olamadığı seyahatleri ise muharrir icraya muvaffak olur. [391]

Bir kitab-ı sehhârın verdiği tafsilata kapılarak birçok kişilerin seyahatlere çıktığı, bir roman, bir manzume tesiriyle müstemlekeler tesis ettiği de göz önüne getirilecek olursa edebiyatın da bilmukabele tabiat üzerinde bir tesir husule getirmeye kadir olduğu fikri istib’ad edilmez. [393]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 70: Edebiyat ve Ahvâl-i İklimiye”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 519, 8 Şubat 1316 [21 Şubat 1901], s. 387-393.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE: 71

EDEBİYAT VE MİZAC-I ÜDEBA*

İnsan dünyaya gelirken birtakım meziyyât ve nevâkısın tohumlarını da hamil olur. Hayat sonra bu mevâhib-i fitriyeden kimisinin neşvünemasına mûmânaat, kimisinin muavenet eder. Herhalde bunları tadil etmekten hâlî kalmaz, binaenaleyh asar-ı edebîyyede bir kısmı muharririn tabayî-i mevrûsesinden tevellût etmiş, bir kısmı muhit-i harici ve içtimainin tesirinden ileri gelmiş birtakım netâyic mevcuttur.

Asar-ı edebîyye üzerinde muharrirlerin kendiliklerine ait olan tesirâtı izah için son zamanlarda “ırk” nazariyesini ortaya koydular. Bir kavimde batından batına bazı evsaf ve tabayin intikal etmesi, bir milletin o daima mütehavvil adetleri, zevkleri arasında daima payidar kalan birtakım evsaf bulunması her ırka has birtakım kabiliyet-i fikriye ve hisse mevcudiyetini iddiaya sebebiyet vermiştir. Daimi yahut hemen hemen gayr-ı mahsus bir derecede mütehavvil birtakım esbab-ı daimenin her zamanda vücut ve ahlâk-ı beşer üzerinde birbirinin aynı netâyici husule getirmiş olması kabul edilebilir. Hatta nazariyat dairesinde kalmak üzere, hadd-i vasatı nazar-ı itibara alınmak şartıyla Fransızların İspanyollardan veya Almanlardan boyca, bünyece, çehrece, hâsılı hem maddeten hem manen farklı oldukları teslim edilir. Hatta çok kere insan, karşısındakinin bir sözünü bile işitmemiş iken milleti hakkında doğru bir hüküm verebilir.

Hâlbuki mesele sahne-i müfekkerâta naklolununca bu muğlâk ve müşevveş âlem içinde hangilerinin mahsusât-ı kavmiyeden olduğu suret-i katiyede tayin etmek muhal derecesini bulur. Fransız muharrirlerinden misal getirmek istenilirse: Voltaire de Fransız’dır, Bosvie de. Hâlbuki ikisinin arasındaki fark ayrı ayrı kavimlere mensubiyetlerini iddiaya hak kazandıracak mertebede derindir. Bhusus Fransa gibi menü’l-kadim Seltlerin, Romalıların, Cermenlerin, Baskların, Musevilerin ihtilat edegelmekte oldukları bir memlekette, bu kan karışıklığında mahsusât-ı münhasıra-i kavmiye bir suret-i vazihada nasıl tayin edilebilir? Muhtelif ırkların ihtilatı nokta-i nazarından

* Fransızcadan.

memalik-i sairenin pek çoğu Fransa'ya benzer. Binaenaleyh Fransa için varit olan müşkülât memalik-i saire de mevcut demektir.

Bugün Paris'te dünyanın dört bir tarafından gelen birçok anasır birbiriyle ihtilat etmekte iken sırf Fransız ırkına has olan evsaf ve tabayi elbette biraz güç gösterilebilir. Bugün Fransızlar haşarı, heyecan-perver, sükûnet içinde yaşayamaz bir kavim olmak üzere telakki edilmektedirler. Hâlbuki 1750-1660 tarihlerinde İngilizlere muti ve münkâd, sükûn-perver bir kavim numunesi irae etmek istedikleri zaman Fransızları ileriye sürerlerdi.

Her kavmin tarihine bakılacak olsa bazı devirlerde o millet için sıfat-ı kâşifeden ma'dûd olan bazı hâlâtın mürûr-ı zaman ile değişebildiği anlaşılır.

Tabayi-i milliye tayin ve irae edilebilse bile bunun teşekkülde fizyolojik verasete ait olan cihazları göstermek pek müşkül olur. Çünkü iklim, lisan, terbiye insanları o kadar değiştirir ki kendilerinde ecdatlarından müntakıl mahsusât-ı hissiye ve fikriye tayin olunmak istenildiği zaman hataya düşmemek pek güç olur. Memalik-i ecnebiyede yerleşen bir aile bu yeni muhite az vakitte alışır, o muhitin evladı olur.

Mamafih bu kuyûd-ı ihtirâziye ecdattan ihfâda maddi ve cismi, manevi ve fikri birtakım tevarüsât vukuunu efkâr-ı mûnelsata (معنسلته) telakki olunmamalıdır. Yalnız bu miras-ı fikri ve hissi şimdiki halde iyice tanınmıyor, muhtac-ı hal bir mesele hükmünde bulunuyor. Onun için ırk nazariyesi ilme layık bir katiyetle tesis edebilmek üzere daha birçok mesai-i ciddiye lüzum vardır.

Bu nazariye cidden teessüs edinceye kadar bir kavmin edvar-ı edebiyyesinde o devrelerin tarihi nokta-i nazarından umumi birtakım fizyolojik hâlâta dikkat etmek gayet faideli olur. Çünkü hangi devre-i edebiyye bakılsa o zamanın adamlarında enva-ı mezceden hangisi galip ise asar-ı edebiyye de bu mizaçlarla tekabül edecek bazı evsâf ve ahvâl mevcut olduğu görülür. Her devrede “mizac-ı galip” namı verilebilecek bir mizaç vardır ki buna malik olanlar zamanlarının [2] temayülât-ı asliyesini kendilerinde teşahhus ettirmeye, o zamanın büyük adamı olmaya hazırlanmışlar demektir.

On sekizinci asrın nısf-ı ahirinde Fransa’da hassasiyet garip bir kuvvetle inkişafa başlıyordu. Zaten yirmi seneden beri edebiyat ve felsefede hassasiyet akıl ve muhakemenin mevkiini ahzetahtmekte idi. Wonorg: “Büyük fikirler kalpten gelir” der. Jean Jacques Rousseau daha ileriye giderek tefekkür ve mülâhazanın hilaf-ı tabiat bir hal olduğunu, “insan mülâhaza-perverin bir hayvan-ı muhtel” addedileceğini iddia eder. Emile nam eserinde ise “tabiat aldatmaz” diyerek kalbi beşere has temayülâtı, hissiyatı kastediyor. Aradan birkaç sene geçince Fransa’da hassasiyet insanın bütün maneviyetini adeta massediyor, insan histen ibaret kalıyor. Bernardin de Saint Pierre Descartes’in meşhur: “Düşünüyorum, demek ki varım” cümlesini “Hissediyorum, demek ki varım” tarzına tahvil doğru olacağını söylüyor. Hatta akıl ile hissi mukayese ettiği sırada aklın devirden devire değişeceğini, hissin ise daima aynı halde kaldığını iddiaya kadar varıyor. Kondiyak gibi biçare “akıl”ı müdafaa eden feylesoflar bile zekâyı hisse tâbi bulunduruyorlar “fikir” duçar-ı tahavvül olmuş “ihtisas”tan ibarettir diyorlar.

O devirde hassasiyetin bu galebesi her cihette nümâyândır. Voltaire, Corneille’den bahsettiği sırada “Temaşa-gerânı ağlatmayan bir eserin ne kıymeti vardır?” diyerek herkesi ağlatacak tiyatrolar yazar. Mudhikeler bile sirişk-âlûd olmuştur. Hikâyeler, tiyatrolar hep fâci vakalarla, gözyaşlarıyla lebrizdir. “Manon Lescaut” eseri ile romanlara dâhil olan gözyaşları, heyecanlar, müfrit ve ateşin muhabbetler Rousseau’nun “Nouvelle Heloise”inde adeta taşacak derecede çoktur.

On sekizinci asrın nısf-ı ahirinde Fransız asar-ı edebiyyesinde hassasiyetin ne büyük yer tuttuğu bu izahat ile anlaşılabilir. Şimdi bir de o devrenin meşhur adamlarında ne gibi bir mizacın galip olduğuna dikkat edilsin.

Şüphesiz o vakitte de muhtelif muhtelif mizaçlara malik adamlar var idi ve ifrat ile hassas görünenlerin pek çoğu o sırada moda olan bu hassasiyeti taklitten başka bir şey yapmıyorlardı. Böyle olmakla beraber muasırları üzerinde en ziyade icra-yı nüfuz eden zevatın kısm-ı a’zamında bir hassasiyet-i mufarrite ve nisviyyeye tesadüf olunur.

Kadınlar her zaman erkeklerden ziyade hassastırlar. Fakat o zaman bu hassasiyetleri daha ziyade artmıştır. Bernardin de Saint Pierre “Tabiat Hakkında Tetkikat” eserini neşrettiği vakit Lozanlı bir genç kız dest-i izdivacını teklif için muharrire bir mektup yazacak derecede şevke gelmişti. Ferney şatosunda şaşa-i şöhreti içinde hükümrân olan Voltaire’e bir genç kadın ilk defa olarak takdim edildiği vakit kadıncağız bu meşhur feylesofun karşısında sararır, solar, titrer, baygınlığa uğrarmış. O vaktin en büyük adamları da kadınların bu şiddet-i heyecanlarına maliktir. Diderot bir roman okur ağlar, bir komedyâ seyrederek ağlar, Yedinci Katrina’dan nüvaziş-kârâne bir mektup alır ağlar, dostlarından biri muvaffakiyet kazanır Diderot yine ağlar hâsılı ağlar, ağlar, ağlar imiş. Jean Jacques Rousseau’nun hassasiyeti en hafif temaslardan bile cerihadar olacak derecede nazikti. Bernardin de Saint Pierre, “Bir tek diken bende yüz gülün verdiği hazdan pek çok ziyade elem peyda eder.” itirafında bulunuyor. Mirabu, Chanfor aynı hassasiyet-i mufarrıta alâimini irae ederler.

Muhtelif devre-i edebilerle o zamanın emzice-i üdebası beyinde böyle mukayeseler tadat ettirildiği takdirde aralarında irtibat-ı kati bulunduğuna emniyet-i kâmile hâsıl olur. Kezâlik sırf maddi olan vakayı ile ahvâl-i edebiyye beyinde zannolunduğundan daha kavi, daha sıkı birtakım revâbıt da vardır. İt’âme ile edebiyat beyinde müşterek bir şey bulunabileceğine yek-nazarda kim zâhib olabilir? Hâlbuki her ikisi de aynı tesir içinde tahavvül ederler. Bugün çay Fransızların gıdaları arasına dâhil olmuştur. Hâlbuki evvelden bunu yalnız ilaç makamında istimal ederlerdi. İngilizlerin puncu, bifteği, pudingi de artık Fransız içkilerinden, yemeklerinden ma’dûddur. İşte bugün kanlı kanlı etler, ağır tatlılar, pek baharlı şeyler yiyen kuvvetli, içkiler içen Fransızlar Shakespeare’in tiyatrolarından, Dickens’ın romanlarından, İngilizlere mahsus birtakım şetaretlerden, esprilerden de zevk alıyorlar. Binaenaleyh edebiyat insan yalnız maneviyetinden ibaret imiş gibi tetkik edilemez. İnsanda kısm-ı maneviye merbut olan kısm-ı hayvaniyi ehemmiyetsiz telakki etmek caiz olmaz.

Bir kavmin fizyolojik tahavvülâtı ile tebeddülât-ı edebiyyesi arasında böyle münasebet mevcut olduğu gibi bazen bunlardan hangisinin müessir hangisinin netice olduğunu tayin de kabil olur.

Veba, kolera gibi bir musibetin istila-yı anisi asar-ı edebiyede tesirini [3] gösterir. Fıkr-i ahret ile iştilal, zaman-ı halde çılgıncasına taharri-i huzuzât, havf-ı mevt, tehalük-i muhabbet... İnsan kendisini aman vermez, esrar-âlûd bir musibetin pençesinde zebun hissettiği zaman işte bu felaketin ilham ettiği şeyler.

Bunun bir misalini Fransa'da 1832'de zuhur eden büyük kolera irae ediyor. Paris o vakit meçhul ve sâikavi (صاعقوى) bir hastalıktan binlerce kişinin helak olduğunu görmüştü. Bazı taraflarda tek mil bir sokak, o hanelerde ikamet edenlerin vefatıyla hâlî kalmıştı. Tabut yapanlar tabut yetiştiremiyorlardı. Naaşlar çıplak, karmakarışık bir halde arabalara yığılmıştı. Halk çıldırmaşa dönmüş, şarapları ve çeşmeleri zehirlemek ithamıyla birtakım biçareleri parça parça etmişti. Zevk ile mevt yan yana yürüyorlardı. Eğlenceler her vakittekinden ziyade çılgınca bir hal kesp etmişti; zihinler böyle mevt-âlûd, müthiş-i fikirle meşgul idi. İşte Victor Hugo'nun bir sene sonra sahne-i temaşaya vaz' edilen "Lucrezia Borgia" eserinde bu musibet-i müthişenin tesiri hiss olunur. Şair sahnede dehşetli cinayetler, insan zehirlemeler, tabutlar, cenazeler, cenaze alayları gösteriyor; eser, o şehir-i azim üzerinde esen riyâh-ı havf ve dehşet ile mütenasip bir muvaffakiyete nail oluyordu.

Böyle feci buhranlar gibi gıdalarda bir tahavvül, tarz-ı maişette bir tebdil de asar-ı edebiyede ifade olunan hissiyat ve efkâr üzerinde tesir gösterebilir. Muharrirler ekseriya bunun menşeyini bilmeksizin tercümanı olurlar. Edmond de Goncourt Hippolyte Taine'e şu sözleri söylemişti: "Biliyor musunuz, bu asrın şu yeis-i hüzn-engîzi faaliyetinin, o dehşetli mesaisinin, kopacak kadar gerginlik peyda eden kuva-yı akliyesinin, her cihette ifratın bir neticesidir."

İşte şu hakikatlere nazaran bir milletin mizacında husule gelen tahavvülât kemal-i ehemmiyetle telakki olunmalıdır. Bir kavmin de bir şahıs gibi hastalıkları olabildiği gibi bünyesi de tarz-ı maişete göre derin bir surette değişebilir. Bir kavim müddet-i hayatında bazen demevi, bazen asabi devreler geçirir. Bugünkü Fransa böyle asabi bir buhran geçiriyor, sinirlerinden hastadır. Hayat-ı ictimaiyesinin büyük şehirlerde temerküz etmesi, alkolik, morfinik, minhatik suiistimali, evzâk ve huzûzâtın suhuleti sinirleri harap etmiş. Nesg-i hayatı tüketmiştir. Böyle bir ruha baharlı gıdalar lazımdır. Onun için ifrat her cihette

nümâyân oluyor. Bir taraftan gürültülü kahkahalar işitilirken diğer taraftan mevtin, muhayyileleri pençe-i tasallutuna aldığı görülüyor, âmâk-ı ruhtan derin bir nale-i ızdırıp yükseldiği duyuluyor.

Diğer taraftan edebiyat da zaman zaman bir kavim üzerinde ya bir dava-yı mukavvi, ya bir sem mühlik tesirini icra eder. Nevmidâne bir bedbinlikle siyahlara boğulmuş bir eserin karilerde garip bir iştiâ-yı intihar uyandırdığı tecrübe olunmuştur. Müştehiyât-ı nefsâniyenin türlü inceliklerini tasvire hasr-ı iştigal eden bir edebiyatın yeni batınlar üzerinde tesirsiz kalması kabil midir? Bazı emrâz-ı maneviye asar-ı edebiyede adeta muhibbâne bir surette, bir hüsn-i teveccühle tasvir edilirse sarı bir renk kesp eder. Bir taraftan muharrirler bu kendi tasvirlerine kendileri kapılırlar, diğer taraftan sanatın tesir-i sihr-âmîzi karileri meclup eyler. Vakıa milletin tabakât-ı amîkası bu taklit aletten masun kalırsa da sunûf-ı münevvere arasında nim ca'lî hâlât-ı maraziye intişar etmiş olur. Fransa'da Restorasyon Devrinde verem illetine müptela imiş gibi gözükme, halet-i nez'e gelmiş bir şair gibi geçinmek moda olmuştu. Bazı asar-ı edebiyyenin tesiri neticesi olarak bu son zamanlarda ise morfin müptelaları zuhur etmiştir.

İşte bundan dolayı bir kavmin edebiyatı tetkik edildiği zaman maneviyetin maddiyet üzerine tesirini unutmamalıdır. [5]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], "Musahabe-i Edebiyye 71: Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba", *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 521, 22 Şubat 1316 [7 Mart 1901], s. 2-5.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE: 72

ULÛM VE FÜNÛNUN EDEBİYATA TESİRİ*

Ulûm ve fünûnun edebiyat üzerinde pek çok tesiri vardır. Ve bu tesiri de bilhassa On dokuzuncu asırda ziyadesiyle görülmüştür. Çünkü ulûm ve fünûnun edvar-ı maziyeyle nispetle büyük bir terakkiye mazhar oluşu On dokuzuncu asra tesadüf eder.

Ulûm-ı tabiye ve hikemiye On sekizinci asrın nihayetlerinde o ana kadar meçhul bir feveran-ı nagehanî ile neşvünema bulmaya başlamıştır. Bir taraftan ulûm-ı mevcuda yeni usullerin tatbiki sayesinde yeni bir feyiz buldular. İlm-i nebatat ilm-i hayvanat o ana kadar esaslı bir kaide-i tasniften mahrum iken nebatat ve hayvanatı cesametlerine, biçimlerine vesair zahiri, ehemmiyetsiz hallerine göre tasnif etmeyip de asıl bünyelerine, teşekküllerine göre tasnif etmek usulü mer'î olmaya başlayınca ulûm-ı beşeriyenin bu aksamına dahi bir intizam ve mükemmeliyet geldi. Bütün mevcudat zî-hayat-ı asgar-ı namütenahiden insana kadar çeşm-i dikkate muntazam ve gittikçe mütekâmil bir silsile halinde nümâyân oldu. Simya-yı atik mensubîni imbikler, potalar içinde altın yapmak çarelerini ararlardı. Lavoisier ise bundan iyisini, kimya-yı cedidi buldu. Buffon küre-i arzın bağrına kadar enzâr-ı tetkikini infaz ederek bugün sathında sakın olduğumuz seyyarenin ser-i hilkatini madenlerden, kayalardan, tabakât-ı arziyyeden istiknâh etti ve ilm-i tabakâtü'l-arz kendisine layık olan mevki-i mühimi iktisap eyledi.

Deha-yı beşer birtakım kuvâ-yı tabiyyeyi de taht-ı hüküm ve istifadesine aldı. Buhar ilk defa olarak sefineleri, arabaları tahrike mecbur oldu. Balon muhterileri havayı taht-ı teshire almaya kalktılar. Saika da bize esrarını faş ederek kendisine çizdiğimiz yolu takip eylemeye başladı. Mıknasiyet kuvveti de bir kısım esrarını artık ihfâ edemedi.

Ulûm ve fünûnun bu netâyic-i terakkiyatı ise kitaplarda mahfî kalmamıştır. İlim ve fen mensupları fikirlerini neşretmek, bunları herkesçe anlaşılabilir, sevimli, cazibeli bir hale getirmek için edebiyat adamı da oldular. Edebiyat mensupları da mukabelen bir hikmet-şinâsın, bir ulûm-ı tabiye

* Fransızcadan.

mütevaggılının şan ve şöhretine gıpta ederek ekseriya kendilerine yabancı olan saha-i marifete kadar ilerlediler. Avrupa’da umuma mahsus hikmet, kimya dersanelerinde en güzide kadınların bile ahz-ı mevki ettiği görüldü. Hâlbuki bugün bildiklerimiz, ahfâdımızın bileceklerine nispetle hiçtir. Fikirler şimdi pür-şevk ve tehalük, mahale inanmıyorlar. Marki d’Argenson Avrupa’dan Amerika’ya Paris’ten Versailles’ile gider gibi gayet kolaylıkla gidilecek zamanın karîb olduğunu iddia ediyordu. Franklin terakkiyât-ı ulûm ve fûnûn sayesinde altı yedi yüz sene kadar mamur olmak imkânı bulunacağını tebşir eylemişti.

On dokuzuncu asır bu ümitlerin kâffesini saha-i hakikate isal etmiş olmamakla beraber i’sâr-ı sâlifeye nispetle büyük bir şerefi haizdir. On dokuzuncu asırda bütün ilimler bir sa’y-i uhuvvet-kârâne ile birleşerek, birbirlerine muavenet ederek kâinatın daha amik bir surette teşrihi için büyük büyük hatvelerle ilerlemişlerdir. Tarih, bu tarik-i terakkide daha süratle ilerlemiş başka bir asır gösteremez. İki yüz sene evvel ber-hayat bulunan insanlar tekrar canlanıp da en cüretkârâne, en muhal addettikleri hülyalarının kesb-i vücud etmiş olduğunu görselerdi elbette pek hayret ederlerdi. İçlerinde en âlimleri bile lokomotif, sinematograf gibi birçok kelimeleri anlayamayacaklar, ilm-i hayat, ilm-i ahvâl-cû, ilm-i hikmet-i içtimaiye gibi yeni ilimlerin isimlerini işitince hayretle bakışacaklar idi. Bugün bir mekteb-i idadi şakirdi şemsin terkibi, nebatatın teneffüsü, dağların teşekkülü hakkında On yedinci asır ulema ve hükemâsından daha doğru, daha vazıh malumata maliktir. Etrafımızı ihata eden zalâm-ı mechuliyetten deha-yı beşerin fethettiği bu nur ve irfan malikânelerine karşı nasıl memnun ve müftehir olmamalı?

İşte ulûm ve fûnûnun bu terakkisi edebiyatın samim-i ruhuna kadar nüfuz eylemiştir. Bir kere lisan, bu terakkiyâtın artık nâ-kabil-i imha nişanelerini havidir. Bu damga lisana vurulmuştur. Kelimâtın usul-i iştikak ve teşekkülüne muhalif suretlerle binlerce ilmî, fennî kelimeler yapıldı. O derecede ki bir insan, fesahat illetinden ne kadar şedit surette musap olursa olsun gülünç olmayı göze almaksızın bu “garip” kelimelerin istimalinden sarf-ı nazar edemez.

Ulûmun edebiyata tesiri bundan ibaret kalsa idi pek ehemmiyetsiz, pek sathi addedilebilirdi. Hâlbuki ulûm ve fûnûnun tesiriyle vukua gelen tahavvülât

daha çok mühim, daha çok derindir. Çünkü bu tesir zihinler üzerinde nümâyân olmuş, mefkûrelerin veche-i azimetini değiştirmiştir. Fıkr-i ilmî yani ulûm ve fûnûnun kavait-i vazîha ve katiyesine riayet ve iktifa emeli, maksadı nereye nüfuz ederse kendisiyle birlikte esbâb-ı eşya ve hadisâta taharri âdetini de birlikte [18] götürüyor, tesirâtı müessirâta bağlıyor, hadisât-ı mütehavvile arasında kavanîn-i sabite keşfine uğraşüyor.

On sekizinci asırda kavaid-i ilmiyeye riayet arzusu muharrirleri istila etmeye başladığı vakit eserlerin isimleri bile manidar bir hal kesp etti. Montesquieu “Romalıların esbab-ı ikbal ve inhitatını” aramaya; Voltaire, milletlerin ahlâk ve efkârı, Diderot, istihkak ve fazilet hakkında tecârib-i kalemiye yazmaya başladı. Bütün bu kitaplarda “rûhü’l-kavanîn” de olduğu gibi eşya ve hadisatın sath-ı haricisini delerek zavâhir-i hal altında bunları izah edecek esbap ve müessirât bulmak arzusu meşhûddur.

On dokuzuncu asırda da aynı dikkat her cihette göze çarpar. Bir taraftan, bütün hadisatın birbirlerine –gittikçe daha merî olmaya başlayan- birtakım revâbıt ile bağlı olup hiçbir şeyin sebepsiz olmadığı fikri ile diğer taraftan kâffe-i ahvâlin daimi ve muntazam bir nekebâtla maruz bulunduğu fikri bu dikkat-i ilmiyenin şahididir.

Evvelce sırf edebî olan şubât-ı marifet şu iki kaidenin tatbiki sayesinde kamilen teceddüt ediyordu. Bugün hiç kimse elsine-i beşeri evvelce yaptıkları gibi tetkik etmeyi aklına bile getirmez. Şimdi bir sarf kaidesini söylemekle iktifa edilmiyor. Bunun silsile-i edvar arasında ne suretle tevellüt ettiği aranılarak menşesine, hikmetine kadar çıkılıyor; kelimelerin, harflerin, savtların ne gibi hurdebîni tahavvülâtta geçtiği gösteriliyor; bir milletin hayat-ı lisaniyesindeki tebeddülât-ı mütemadiye hurdebîn ile tahlil olunuyor. Voltaire vaktiyle ilm-i iştikak ile eğlenmiş bunun sırf keyfi bir şey olduğunu iddia etmişti. Bu iddiası o zamana göre haklı idi. Hâlbuki bugün ilm-i iştikak ile ilm-i lisan, kavaid-i muîneye tâbi birer ilim olmuşlardır. Zaten tarihi bir vasfa malik olan şubât-ı marifetin kaffesi On dokuzuncu asırdaki o kuvvetli cereyan-ı ilmiden mutlaka faide görmüştür. Tarihin “ilim” mi, “sanat” mı olduğuna dair uzun uzadıya münakaşalar edilmiştir. Bu iddiada iki taraf da haksızdır. Çünkü tarih ne yalnız

ilimdir, ne yalnız sanattır. Tarihte ilme ait bir kısım da vardır, fenne ait bir kısım da bazıları tarih istikbalde bütün ilim olacaktır diyorlar; bazıları hem ilim, hem sanat kalacaktır iddiasında bulunuyorlar. Bunları –bahsimize taalluku olmadığı için- kendi münakaşalarında bırakalım. Yalnız şurasına dikkat edelim ki on dokuzuncu asra gelinceye kadar tarihte sanat ve edebiyat kısmı galip idi. On dokuzuncu asır bu nispeti bozarak ilmin hissesini tezyit etmiştir. Artık anlaşıldı ki tarihin en birinci vazifesi doğruluktur. Hâlbuki evvelki müverrihler zavallı hakikat-i hali nelere feda etmezlerdi! Sebebini anlayamadıkları bir vakaya tesadüf edince: “Hikmet-i Rabbaniye!” diyerek geçerler, “Hikmet-i Rabbaniye”yi hep fikirlerine, mesleklerine uydururlardı. Hâlbuki şimdi vakayı tahkik için eskiden kalmış metnlerin, madalyaların, mahkukatın hâsılı her türlü vesaikin tetkiki, hem de kemal-i itina ile tetkiki hiç ihmal edilmiyor. Muhtelif rivayetlerin ayrı ayrı kıymetleri takdir edildiği gibi birbirleriyle mukayese ve teftiş edilerek hakikate derece-i mukarenetleri meydana çıkarılıyor. Vakayı, tarihin malzeme-i iptidaiyesidir. Bunların sıhhati işte bu suretle tayin olunduğu gibi bir yere cem ve tertibinde, tanziminde de bir usul gözetilmeye başlanmıştır. Şüphesiz, bu kadar gayretlerle ihya edilmekte olan mebnâ-yı mazi-i beşer elân birçok noksanlarla lekedârdır. Tam olması icap eden bu binanın yerinde şimdiki halde birbirine bitişememiş cesim kemerler, güzel işlenmiş münferit sütunlar görülmektedir. Fakat henüz yerde duran, yahut toprakta mahfi kalan mevâdd-ı iptidaiye arasında noksanları itmam edecekler de her gün birer birer keşfediliyor, binanın bir kısmı daha itmam oluyor. Hele şüphe yok ki bazı aksamı katiyen ikmal olunmuştur.

Tarih hakkında söylenen bu sözleri tenkide de teşmil etmelidir. Asar-ı edebiyye ve sanatkârânenin takdiri bir zevk-i şahsi meselesi olduğu için herkese göre tehallüf etmemek kabil değildir. Fakat ilim, sahne-i tenkit üzerinde de intişar ediyor. Bir eseri temyiz eden evsaf ve tabayin tahlili, eseri zamanındaki ahvâl ve hadisata rapteden münasebatın hatta bir devirden bir devre tecelli-i hissini tahvil eden esbabın tayini yavaş yavaş şahsiyet münakaşalarından kurtuluyor. Asar-ı kadimeye tatbik edilince tenkit git gide ilm-i tarihe dâhil oluyor ve bundan dolayı oldukça bir katiyet kazanıyor.

Felsefe de aynı tesir tahtında tahavvül etmiştir. Felsefe şimdiye kadar hemen hemen münhasıran insanın ve mukadderat-ı beşeriyenin tetkikinden ibaret idi. Hâlbuki şimdi malikâne-i felsefe vüsat kazanmıştır. İnsan, tabiatın bir cüzü olduğu için onu eskisi gibi tetkik edeceğine şimdi felsefe ecza-yı saire ile birlikte cüzü külden tefrik etmeksizin tetkik ediyor. Felsefenin artık gaye-i âmâli kevâkib ve sitarâtın, nebatat ve hayvanatın, insan ve cemiyyât-ı beşeriyenin teşekkül, tevsî ve terakkilerini birbirinin aynı yahut müşabihi kanunlar ile hulasa edebilmekten ibarettir. İstikbalin sisleri altında kaybolmuş gibi duran bu gaye bir kere taayyün edince takip edilen usul de değişti. Artık yalnız şuur-ı beşerdeki hadisatı tetkik kifayet edemez oldu. Ulûm-ı sairenin düstur olduğu netâyici bilmek, hadisat-ı maddiyyeyi hadisat-ı maneviyeye faraza marifet-i nefesi ilm-i menâfi'l-azaya rabt etmek icap eyledi. Bugün insanların, hayvanların dimağlarını tartan, teşrih ve tahlil eden zevatın ne gibi semereler iktitâf ettiğine atf-ı nazar etmeksizin hassasiyet yahut ihtiyar [19] ve irade-i beşeriye hakkında tetkikatta bulunmaya kim kıyam edebilir? Fikrin yine fikir vasıtasıyla tetkiki Sokrates ve Eflatun tarafından tesis edilmiş bir usuldür iddiasıyla bugün kim tabiplerin, kimyagerlerin muavenetinden ilan-ı istiğna eyleyebilir?

Sırf edebiyatta ulûm ve fûnûnun bu istila-yı semeredârından masun kalmamıştır. Fakat tiyatro vadisinde bu tesir bi'n-nisbe pek azdır. Vaktiyle tiyatro oyunlarının tertibinde bazı kavaid-i mevzua vardı ki ca'liyyetleri aşikâr idi. Hakikate daha ziyade takarrüp etmek, temaşa-gerâna hakikat-i hayat hissini daha ziyade verebilmek için bu kaidelere riayet edilmemeye başlandı. Kostümlere, tezyinata, muhite itina olundu. Telgraf, telefon gibi muhteraat-ı cedide tiyatroda bir mevki-i istimal buldular.

Her kalbe girmeye, her şekli ahzetmeye pek müsait bir çerçeve içinde bulunan roman sanatı ise ulûm ve fûnûndan pek çok şeyler istiare eylemiştir. Ulûm ve fûnûnun romancılık âlemindeki tesirâtını göstermek için ibtida, karileri eğlendirerek bazı malumata vukuf peyda ettirmek maksadıyla yazılmış eserleri zikretmelidir. Bunlarda muharrir bazı hakâyık-ı ilmiyeyi esas ittihaz ederek harikulade birtakım muhayyilâta kıyam eder. Jules Verne'nin romanları bu tarz için en güzel birer numunedir. Hakikat ile hayalin birbirine gayet kavi bir surette

karıştıkları bu eserler bir sin-i muayyen geçildikten sonra insanı ihtimal ki artık eğlendiremezler. Mamafih bu meraklı kitaplar pek çok gençler, çocuklar için gayet tatlı bir zaman geçmesine sebep olmuşlardır.

Mamafih bu tesirât pek sathi addedilebilir. Ulûm ve fûnûn, romanın asıl ruhunu tadil eylemiştir. Natüralizm meslek-i edebisi “edebiyata tatbik edilmiş ulûm ve fûnûn”dan ibaret olmak [20] iddiasında idi. Filhakika natüralizm mesleği, takip ettiği gaye itibariyle sırf ilmidir. Bu mesleğe mensup muharrirler hakikatten başka hiçbir şeye ehemmiyet vermemek ve hakikati tekmil teferruatıyla irae etmek isterlerdi. Natüralizm mesleği gaye itibariyle ilmî olduğu gibi riayet ettiği usul itibariyle de ilmî idi: Birçok notlar, vesikalar toplanır, muhayyileye ait olan cihet mümkün olduğu kadar azaltılır, mahirane tertip olunmuş bir vaka yerine bir “safha-i hayat” iraesıyla iktifa edilir, saburâne tahliller icra olunur, bütün vakayı kendilerini tanzim ve tensik edecek nazariyelerle birbirine bağlanırdı. Muharrirlerin, eserlerinde kendi heyecanlarını belli etmeyip bir ayna sadakatiyle hakikat-i hayatı aksettirmek; bir ders-i ahlâkî takip edecekleri yerde bu dersin vakayiden, kendi kendiliğinden çıkmasına intizar etmek yolunda masruf olan mesaileri dahi natüralizm mesleğinin “ilmi” addedilmesinin sebeplerinden biridir. Ber-hayat-ı numuneler üzerinde çalışmak, mevzuları zaman-ı hâzırdan intihap etmek mecburiyeti dahi natüralizmin ilme temas ettiğini gösterir ahvâldendir. Hatta natüralizm mesleği yalnız tetkik ve müşahede ile iktifa etmeyerek tecrübe yapmak iddiasına bile kalkmıştır. Eşhas-ı vakayin tabiatları tasvir edilirken, fikirleri, hisleri, hareketleri mazilerine raptolunurken, eşhas-ı vakayin niçin o yolda bulunduklarını izah için muhit-i maddî, içtimaî ve muhit-i şahsi tetkik edilirken hep ilme mahsus olan usul takip olunur demektir.

Natüralizm mesleğinin istihsal eylediği netice, iddiaları mertebesine varabildi mi? burasını tetkik bahsimizin haricindedir. Yalnız bize şurası lazımdır: Fransa’da roman otuz senelik bir zaman zarfında –ulûm ve fûnûnun tesiri neticesi olarak- hep hakikati tasvir etmek azm-i katisini takip eylemiştir.

Edebiyatın hakikat-i hayata böyle ric’at etmesi mevkut bir surette vuku buluyor. Hakikate bu ric’at sayesinde birtakım mutantan fakat boş cümlelerden

kurtuluyor, bulutlardan inerek metîn toprak üzerinde yürüyor, yeni bir kuvvet ve metanet buluyor.

Bununla beraber, fikr-i ilminin suiistimale uğratılmasından da endişe etmek lazımdır. Müspet ve hakiki vakalara pek yakından, pek şiddetle rapt-ı nefis eden muharrir, bir edip için lazım gelen o şuh ve nerm ifadeyi, pervaz-ı hayalîyi kaybetmek tehlikesine düşer. Kendisi tarih-nüvis ise sırf bir vesikayı tamik ile uğraşır, uğraşır. Vücuda getirdiği eser şayan-ı takdir görülürse de o kadar [21] yabistir ki okunmaz. Felsefe ile mütevaggıl bulunuyorsa vakayı birbirine raptedecek umumi kaideler istihracından müctenib durur. Romancı yahut tiyatro muharriri ise kariha-i muciddânesi azalır, eserlerine bürudet, yebuset gelir, ve hayat-ı âdiyenin âmiyeti içinde yüksek bir numune icat edemez.

Edebiyat, fikr-i ilminin suiistimali neticesi olan bu mevkie düşünce tekrar gaye-i hayali ve ediplerine, ihtiraslara, hayat ve güzellik aşklarına döner. O vakit ulûm ve fûnûn bazı kısa görenlerin iddiası gibi iflas etmez. Yalnız, bî-gayr-ı hak -ı istila edildiği mevkilerden muvakkaten geri çekilir. İstiareyi bırakacak olursak diyebiliriz ki saha-i müfekkirkatta insan tarafından tedarik edilen anasır-ı şahsi ile tabiat tarafından tedarik edilen anasır-ı gayr-ı şahsi beyinde yeni esaslar üzerine bir mukâseme vücuda gelir ve kâh fikr-i ilmiyi, kâh fikr-i şahsiyi galebe ettiren rakkasın hareketi o muntazam ve geniş ihtizazâtında ebediyen devam eyler. [22]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 72: Ulûm ve Fûnûnun Edebiyata Tesiri”, *Servet-i Fûnûn*, c. 21, nr. 522, 1 Mart 1317 [14 Mart 1901], s. 18-22.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE: 73

ULÛM VE FÜNÛNUN ŞİİRE TESİRİ*

Geçenki musahabede ulûm ve fünûnun edebiyata tesirinden bahsedilmişti. Şiir, edebiyatın bir cüzü olmasına nazaran ihtimal ki şu musahabe lüzumsuz görünür. Halbuki şiir ile ilim ve fen birbirlerine son derecede zıt addedildiği, ilim ve fennin terakkisi şiirin zevaline sebep olacağı iddia olunduğu için ulûm ve fünûnun bilhassa şiir üzerinde görülen tesirâtından biraz daha etraflı bir surette bahsetmek icap ediyor.

Filhakika, yek-nazarda ulûm ve fünûnun şiir üzerinde bir tesir-i muhrib icra edeceği zannolunur. İlim ve fennin bu tesir-i meş'ûmundan şikâyet edenlerin sözlerine bakılacak olursa ilim ve fen, cihanın pûşide-i esrar-âlûdunu mütecessis bir el ile kaldırarak serab-ı hayali muhal bir mertebeye getirecek surette âleme mebzul bir ziya neşreder, tahayyülâta pek müsait olan o nim zulmet halini izale eyler; menâkib ve hurafât, ilk şuâ'-ı şems ile uçuşan periler gibi ortadan zail olur imiş. İnsanların Zühre tesmiye ettikleri yıldızdan gelen lemea-i laciverdi karşısında Alfred de Musset:

Ey kevkeb-i aşk, inme semadan bu zemine!

Diye haykırır, beyhude feryat! Çünkü Zühre-i seyyarenin aşk ile hiçbir münasebeti yoktur. Üzerinde sakın olduğumuz şu çamur yığını gibi malum-ı kavanîne tebean şemsin etrafında devreder. Tarik-i mutâdîni takip etmesi için kendisine rica etmeye hiç hacet yoktur.

İngiliz şairlerinden Cats, alâim-i semanın su damlalarına akseden ziya-yı şemsten ileri geldiğini irae ederek o ana kadar türlü hayallerle süslenen bu hadiseden şiiriyeti izale ettiği için Newton'un hatırasına esef-hân oluyordu. Ve ilim ve fen ecniha-i hayali kesen bir alet, her şeyi tahlil ederek her şeyi solduran, güzel şiirlerin feveran-gâhı olan heyecanların membalarını kurutan bir şey zannediliyordu.

* Fransızcadan.

Pek çok kimseler Sully Prudhomme'un –nesren tercüme edilen- şu beyitlerini kemal-i hüznün ve esefle tekrar etmişlerdir:

“Muannit bir kimyager, henüz meşkûk ve müphem duran eseri üzerine eğilerek ateşi üflerken, bir cüz’-i ferdin karniden (قارنیدن) fırına, fırından helezon-ı müberride geçmesini humma-âlûd bir nazarla takip eylerken nasıl inşad-ı şiir etmeli?

“Havanın yaprak ile musâraa-ı hafifesinde kimyager bize fahmî imha eden bir gaz irae eder. Çiçek bile, -kimyager artık onun ruhunu imbik ile topladıktan sonra,- bize eskisi kadar iyi kokmuyor”

Ulûm ve fûnûn, şiirin harika-nüma hikayelere mehd-i zuhur olan cehalet-i mes’ûdesini izale ettiği için tehlikeli bir düşmanı olduğu gibi nazma çekilecek bir madde halinde arz-ı muavenet ettiği zaman da şiir için yine mühlik olmaktan hâlî değildir. Çünkü vaktiyle ulûm-ı mevcûdeyi nazmetmek yolunda vücuda getirilen eserlerin hiçliğini kim inkâr edebilir? Bir heyet-i kitabî manzum yazılmakla şiire dahil olmuş olmaz, bilakis şiire hâlel verir.

İşte ulûm ve fûnûnun gerek müfekkireler üzerinde husule getirdiği tesirâtın tetkikinden, gerek ulûm ve fûnûnu nazmeylemek yolundaki teşebbüsâtın boşa çıkmasından ulûm ve fûnûnun daimi bir hücum ile malikâne-i şiire tecavüz ettiği, şiirin mevcudiyetini tehlikeye düşürdüğü neticesi çıkarılıyor. Birtakımları ulûm ve fûnûnun iflasını ilan ederken birtakımları da şiir için mersiye-hân oluyorlar.

“Bugün ya sarraflık ya noterlik ile iştigal eden birçok kimseler: Şiir ortadan kalkıyor sözlerini tekrar edip duruyorlar. Bu iddia aynıyla: “Artık dünyada gül kalmadı; bahar teslim-i ruh etti; güneş tulu etmek âdetini kaib eyledi; dünyanın bütün çemenzârlarını dolaşınız, artık bir kelebeğe bile tesadüf edemeyeceksiniz; artık muhatap da kalmadı, bülbül de ötmüyor, arslan da bağırıyor, şahikaları semaya erişen dağlar da meydanda yoktur; ne güzel genç kızlar var, ne güzel genç adamlar; artık kimse ferda-yı hayatı, mezarı düşünmüyor; valideler çocuklarını sevmiyorlar; sema söndü, kalb-i beşer öldü” demeye benzer –ki hilaf-ı hakikattir.

Filhakika, akıl ve muhakeme insanda nasıl esaslı ve lâyemut bir meleke ise hayal de böyle esaslıdır, hiçbir zaman fena-yâb olmayacaktır. İşte bunun içindir ki şiir ulûm ve fûnûnun yanında, fevkinde kendi malikâne-i masûnû'l-tecavüzünü yalnız hıfzetmek değil bizzat ilim ve fenden birtakım hayat ve ilham anasırı bile istiare edebiliyor.

Bir kere, erbab-ı ilim ve fennin hayatı, fedakârlıkları zengin bir kisve-i şiir altında i'lâ edilmeye pek müsait ve şayestedir. Esrar-ı kâinata kemal-i cesaretle dalarak bütün hayatlarını, mesailerini taharri-i hakikate hasreden ilim ve fen kahramanları kasâid-i tebciliyeye neden muharebe meydanlarından muzafferen avdet eden kumandanlar kadar, belki daha ziyade layık olmasınlar? [35] Yoksa onların şaşa-i iştiharları başkalarının kanıyla kazanmamış, beşeriyete gözyaşları döktürmeyerek saadetini temine münhasır kalmış olduğu için mi? Hâlbuki ilim ve fen adamlarının sefalet, açlığa vesaireye karşı ilanına mecbur oldukları muharebeler de kesir ve dehşetlidir. Küre-i arzın döndüğünü keşfettiği için ateşlere atılmak tehlikesine düşen, balonları patlayarak terk-i hayat eden, kutup buzları içine gömülen dahiler bir kere düşünölsün. Feza-yı mechuliyetin teshirine atılan insanın muvaffakiyet ve hezimetlerinde bir şairin kalbini ihtizaza getirecek derecede büyüklük cesaret, tehlike, sergüzeşt-i feci her zaman vardır.

Ulûm ve fûnûn şiire yalnız bu tarz ile ikaz etmez. İnsanda bazı öyle bir teşevvüş, öyle bir mücadele uyandırır ki böyle zamanlarda akıl ile hissin birbiriyle çarpıştığı, Samim-i ruhta vukua gelen bu fırtınalarda müfekkirenin aciz bir sandal parçası gibi emvâc-ı mütehâlife üzerinde çırpındığı görülür. Sully Prudhomme “adalet” namındaki manzumesinde insanın âmâk-ı vicdanında işittiği iki muhtelif sesin birbirleriyle müsademesini pek güzel tasvir etmiştir. Bu seslerden biri, bî-teessür ve müsterih, ulûm ve fûnûnun sesidir ki eski perestîdeleri, uzun bir âdet neticesinde köklenmiş efkâr-ı bâtılayı bilâ-merhamet zir ü zeber eder. Diğer bu tahribata karşı itiraz eden kalbin avaz-ı iştikasıdır ki bazen bu hercümerçlerden korkar, mahvolan şeylere acır, ilm-i beşerin bî-sûdluğunu ilan eyler; bazen tuğyanlara kapılarak ulûm ve fûnûna ta'n eder, saadet ve fazileti mahvediyor, hayatın zevk ve gayesini imha eyliyor diye mesul tutar. İnsanın mevcudiyet-i samimiyesini yırtan bu endişelerde mebzul bir memba-ı

ilham-ı şiir bulunduğu inkâr edilebilir mi? Felâsife-i kadimeden birinin yanında hareketi inkâr etmeleri üzerine ayağa kalkıp yürüyüverdiği gibi Sully Prudhomme de bu yolda varit olabilecek bir itirazı evvelce reddetmiş olmak için ulûm ve fûnûn ile kalp ve itikadın çarpışmalarından derin şiirler bulup çıkarmıştır.

Ulûm ve fûnûnun şiir üzerindeki tesiri bu kadardan da ibaret değildir. Ulûm ve fûnûn bizde âlem ü kâinat hakkındaki fikri değiştirir, daha vasi bir felsefe tevlit eder, bu suretle de şiire büyük hizmet etmiş olur. Lamartine mukadderat-ı şiirden bahsederken:

“Şiir, nağme-i rebab-ı ilham ile î’la edilen akıl ve muhakemeden ibaret olacaktır. İşte kendisinin uzun bir müddet geçireceği devre: Şiir bir renk-i felsefi bağlayacaktır. Bir mel’abe-i fikriye değil, akıl ve zekânın en ulvi tasavvurâtına samimi, derin bir ma’kes teşkil eyleyecektir.”

Diyor. Şüphesiz şiir Lamartine’in çizdiği bu hudut içinde ebediyen kalmayacaktır. Çünkü hassa-i sanat lâyenkati tahavvül etmektir. Mamafih çok zaman Lamartine’in sözleri bir hakikat addedilmeye layık bulunacaktır.

Hurâfat ve esâtir-i kadimede bir hikmet-i vücut, bir azimet ve ulviyet bulunması, o lenep (ولنپ) ilah ve ilahelerinin vesairenin birer misal-i müşahhas addedilmesi kabul ve teslim olunabilir. Fakat kâinatı böyle birtakım ya hoş ve sevimli, ya korkunç ve çirkin birçok mahlûkat ile tefsir ve teşrih etmek pek adi bir şey olduğu da inkâr edilemez. Çocuklar etraflarındaki şeylerin kâffesini zî-hayat addederler, yalnız tesirlerini hissettikleri bu kuvâ-yı gayr-ı mer’iyyenin kimisini hayra, kimisini şerre müvekkil addeyletler. Bir kapı müşkülât ile açılacak olursa hiddetlenirler, ateş güç yanacak olursa ona ta’n ederler. Henüz çocuk halinde bulunan akvam bu suretle muhakemede bulunmuşlardır. Yıldırımını bir yed-i muntazam fırlatıyor, fırtına bir dehan-ı asmâniden çıkıyor, emvâc-ı hurûşan buhar hem şahsi, hem fevkalbeşer bir kuvvet tarafından kabartılıyor diye itikat etmişlerdir. Şimdi bu tıflâne hayallerin günden güne hakikate hiç şüphesiz daha merdane, daha azametli bir hakikate terk-i mevki etmesine teessüfler mi etmeli?

Kudemâ, beşeriyetin rûy-ı arzda iptidasını bir devr-i saadet addederlerdi. Bu devri tasvir ederken sûtten nehirler akar, bir bahar-ı daimi taravet-nisâr olur. Ağaçlardan ballar dökülür, masum insanların arasında yine onlar kadar masum olan arslanlar, ayılar, kaplanlar gezerlerdi diyorlar. Bir taraftan ahlâkın eslâf tarafından irae edilen levhaları lâyenkati tekrar etmeye mahkum bulunamayacağını aşikâr olmakla beraber diğer taraftan ezmine-i kadime tahayyülâtının o an zuhur-ı insaniyet için gösterdiği şu levha şimdi terakki-i ulûm ve fûnûn ile teressüm eden levha-i hakikat yanında hiçtir: Seyyaremizin sathında hayatın o galeyan-ı tarrâkadârı, kesb-i kesafet ve salabet eden çamur içinde nebat ve hayvanın teşekkül-i batısı, sonra insan, iptida, enkazı bizi elân hirâsân eden dehşât canavarların arasında kaybolarak, sâmit-ı mağmum, bu mahûf refikler içinde dolaşan, bugün yüksek otlar altında gezen karıncalar gibi o vakit de bu pür-feyz-i tenemmî çayırının içinde gömülüp kalan, etrafında düşman bir tabiata, ziya-yı şemsin ancak nüfuz edebildiği cesim ve içine girilmesi hemen muhal ormanlara, sel huruşanlara, bin türlü haşerat ile memlû bataklıklara, karlarla mestur zirvelerini bulutlar içinde ihfâ eden yahut âmâk-ı hafâyalarındaki ateşi havalara püsküren dimağlara tesadûf eden insan zuhur ediyordu. İşte bu mahlûk-ı acizin refah-ı maişetine, ziya-yı marifetine, kuvvet ve adaletine doğru teali-i daimisi asırdan asra tekrar edilen masallardan yüz defa daha mehiç, daha şairane değil midir? [36]

Kadim Roma şair-i dâhisi Lucas tarafından âlem-i şîirde açılan bu çığıra Victor Hugo gibi bazı yeni dahiler de sülûk ederek ilm-i tabakâtü'l-arz-ı ulemasının arkası sıra bidayet-i azimesi insana namütenahilik hissi veren o esrar-âlûd edvar-ı maziyenin derinliklerine inmişlerdir. Andre Chenier gibi bazıları da heyet-i ulemasını takip ederek feza-yı namütenahiye atılmışlardır. Çok kereler Lamartine, ayine-i ruhunda bir leyl-i mükevkebi inikâs ettirmiş, müfekkiresini – kendi tabiri veçhile- mehd-i ihtizaz olan bir deniz gibi mevceldirerek cünha-i hayal üzerinde semaların fevkine yükselmiştir.

Şimdi ilim ve fen bize şu feza-yı namütenahiye birçok güneşlerle memlû olmak üzere irae ederken semanın gümüş çivili bir kubbe-i billur zannolunduğu zamanların geçmesine kim esef eyler? Bu kubbe-i mahnak altında mahpus kalan

kuvve-i muhayyile şimdi kendisine bu hufre-i laciverdîyi, şu sahilsiz umman bî-payanı açan ulemaya minnettar olmalıdır.

Semaları kendi haline bırakarak arzımıza inecek olursak görürüz ki hayvanlar, nebatlar, hatta kayalar bile ecdadımız nazarında başka bir manayı haiz iken bizim nazarımızda başka bir manayı haizdir. Kudemâ evvelce sahrayı severler, şiirlerine buradan memba-ı ilham bulurlardı. Şimdi ise sahra değil asıl tabiat seviliyor. Tabiat nedir? Evvelden, tabiat denince şehir mukabili olarak sahra anlaşılırdı. Hâlbuki bugün tabiat zî-hayat bir gül-i azimdir ki bizde bunun bir cüzüyüz. Bu heyet-i mecmua gayet ahenktar bir surette tanzim ve tensik edilmiştir. Birtakım kavanînin taht-ı hükmündedir ve bu kavanîne etrafımızdaki bilcümle bu mevcudat gibi biz de tâbiiz. İşte tabiatın zaman-ı hâzırda haiz olduğu mana. Ulûm ve fûnûn şimdi bize böyle bir hayat-ı umumi hiss-i kavîsini veriyor, dünyayı terkip eden mahlûkat beynindeki uhuvvet-i azimeyi gösteriyor. Bunun için zaman-ı hâzır şairlerine yeni bir hassasiyet gelmiştir. Tazip edilen bir beygire, can çekişen bir kurbağaya, solan bir çiçeğe, ızdırıp çeken ve ağlayan şeylere karşı artık gösterilen merhamet ondan geliyor. Çünkü biliyoruz ki onların da birer hissi vardır. Tabiat, bizim kederlerimize, sevinçlerimize karşı lakayt ve bî-his kalmakla beraber mürekkep olduğu mahlûkat da bizim gibi uğraşırlar, zahmet çekerler, galip gelirler, ölürler; binaenaleyh bir rabîta-i şefkat ve teavün ile bize bağlıdırlar.

İşte bu suretle hakikaten felsefi birtakım efkâra yükseliriz, artık ulûm ve fûnûn şiire tahavvül etmiş sayılır. Bir Darwin'in, bir Senpser'in umumi mütalaaları, kainatı izah edecek yolda yeni bir nazariye tevliidi için sarf edilen sa'ylar, bize ibhâr ve kıtaatın, nebatatın, hayvanatın, insanın teşekkül ve tahavvül-i daimisini gösteren, nebatat ve hayvanata kabil-i tatbik olduğu kadar cemiyât-ı beşeriyenin tevsi [37] ve neşvünemasına da kabil-i tatbik olan tekamül nazariyesi, bütün bunlar ufk-ı ıttılâ'mızı tevsi eylediği gibi teferruat-ı vakayi içinde şaşırmamak için takibi lazım gelen istikameti de irae etmiştir. On dokuzuncu asır iptidalarında Chandulla, ilim ve fen ile şiiri telif ve tevhit etmekten nevmî olarak, ilim ve fen henüz sinn-i rüşte vasıl olmamıştır demişti. Filhakika o zamanlar hakâyık-ı mekşûfe pek dağınık idi, aralarında bir rabîta

yoktu. Fakat felsefe-i hâzıra onları rapt ve tanzim etmiştir. Şimdi mütefekkirin cihanı öyle bir zirveye is'âd eder ki oradan manzara-i umumiye-i kâinatı temaşa etmek, tenevvü-i menâzır altında vahdet-i hilkatı anlamak kabil olur. Böyle manzara ise insanı bî-his ve barit bırakabilir mi?

Mamafih, ezmine-i maziye eş'ârını müdafaa edenler kâinat üzerindeki pûşîde-i esrarın ilim ve fen tarafından kaldırılacağından havf etmemelidirler. Çünkü bugün daire-i rüyetimiz bi'n-nisbe pek vasi olmakla beraber yine bütün sırr-ı kâinatı göremiyoruz ve çok kimselerin fikrine nazaran ebediyen göremeyeceğiz. Bu bapta bir fıkri kati dermiyan edememekle beraber deha şairlerin tahayyülâtı için yüzlerce ve yüzlerce senelik bir müddet-i cevelan bulunduğunu iddia edebiliriz.

Netice olarak denilebilir ki ulûm ve fûnûn ile şiir pek güzel telif olunabilir. Fakat bu da şairin bihakkın şair olmasıyla kabildir. Şair ulûm ve fûnûndan aldığı fikirleri birtakım heyecanlara tahvil etmek yolunu bilmelidir. Şair, hakâyık-ı fenniye-yi değil, pür-şevk ve tehalük bir ruh tarafından duyulan hissiyatı nazmetmeli, bize bir şey öğretmek için değil, birtakım intibâât ve ihtisasât telkin etmek için çalışmalıdır. Şairin ulema tarafından ihzar edilen hakâyika istinat edişi o hakâyıkın fevkine teali için olmalıdır. Andre Chenier:

“Sanat yalnız birtakım beyitler vücuda getirir. Asıl şair kalptir”,

Tolstoy da:

“Sanat, beşeriyetin bir uzv-ı hayatisidir ki aklın mahsûsâtını malikâne-i hissiyata nakleder” diyor. İşte bu hakikatler anlaşılacak tatbik edilecek olursa şiir ile ilim ve fen telif olunmuş olur. [38]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fûnûnun Şiire Tesiri”, *Servet-i Fûnûn*, c. 21, nr. 523, 8 Mart 1317 [21 Mart 1901], s. 35-38.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE: 74

EDEBİYATIN ULÛM VE FÜNÛNA TESİRİ*

Ulûm ve fûnûnun edebiyat üzerindeki tesirini tetkik ve mütalaa eyledikten sonra edebiyatın ulûm ve fûnûna karşı bir tesiri olup olmadığını taharri etmek iktiza eder. Edebiyat ile ulûm ve fûnûn ayrı ayrı birer gaye takip ederler. Birisinin hedef-i âmâli güzellik, diğerrinin hakikattir. Mamefih bundan, edebiyatın insanda zevk-i bedii hissini peyda etmeye çalıştığı sırada irfan-ı beşerin netâyic-i müktesebesine ehemmiyet vermeyeceği manasını çıkarmamalıdır. Bilakis edebiyat netâyic-i ilmiyeyi nazar-ı dikkatte bulundurmaya ve zamana göre, zevk-i şahsiye göre hakikate, yahut hakikate müşabih şeylere büyük bir kısm-ı tefrik etmeye mecburdur. Diğer taraftan ulûm ve fûnûn dahi bizi ihata eden zalâm-ı cehli tenvire uğraştığı esnada sanatın hüsn-i tebliğ ve ifade için edebiyata iâre ettiği intizam ve zarafeti ihmal edemez. Ulûm ve fûnûn da zamana, zevke, mevzua göre, tenvir ettiği fikirleri –hal-i teyakkuzda bulundurmak için- sihr-i ifadesiyle meclup etmeye mecburdur.

Bazı eserler münhasıran ulûm ve fûnûna dahildir. Bir hendese yahut cebir kitabı meziyyât-ı edebiyeyi haiz olmak iddiasında bulunamaz. Bir müzehhep peri hikayesinin de ulûm ve fûnûn ile bir münasebeti yoktur. Fakat edebî yahut ilmî sıfatlarından her ikisini de haiz birçok asar vardır ki bunlara muhtelit nazar ile bakılabilir: Tarih ve felsefe kitapları gibi, işte hududu katiyen tefrik edilmemiş olan bu malikane-i muhtelitte hemen her zaman ulûm ve fûnûn ile edebiyat beyninde şiddetli bir mübareze hükümfermadır. Bir vakit olur ki ulûm ve fûnûn edebiyata galebe çalar; bir zaman görülür ki edebiyat, malikane-i ilim ve fenne tecavüz eder. Hakikate ehemmiyet verilen devrelerde galebe ilimde kalır. Aksi takdirde ilim ve fen edebiyata mağlup olur. Mamefih ezmine-i kadimeden bu güne kadar ulûm ve fûnûn ile edebiyat arasındaki bu mübarezât daima ve galebât-ı mütevaliye neticesinde ilim ve fennin tedrici bir terakkiye, tevsie nail olmuş olduğu görülür. Ulûm ve fûnûn yalnız fuzuli olarak tecavüz ettiği noktalarda hezimete duçar olarak rüc'at eylemiştir. Bu mübareze ise her ikisi için de nâfi'dir.

* Fransızcadan.

Çünkü bir muharrik, bir memba hizmetini görür. İki mübârizin biri birbirlerinin hukukuna riayet ettikleri devrelerde ise ara yerde bir hüsn-i münasebet bile teessüs eder, birbirlerinden müstefit olurlar. İşte bunun için, ulûm ve fûnûnun [85] edebiyat üzerindeki tesirini izaha hasreylediğimiz iki musahabeyi itmam etmek üzere bu hafta da edebiyatın ulûm ve fûnûna tesirini tetkike lüzum vardır.

Bu tesir iptida asar-ı ilmiye ve fenniyein hüsn-i ifadeden haiz-i nasip olmasıyla nümâyân olur. Bu ise ufak bir hizmet değildir. Meziyyât-ı edebiye-i haiz olmayan bir eser ilmî mahdud bir daire-i mütehassısına münhasır kalır. Hâlbuki meziyyât-ı edebiye darü'l-istihzâların potaları içinde tevellüt eden keşfiyata bir cenah-ı intişar verir, en çetin ve haşin malumatı zarif ve müstahsen bir hale getirir. Bir hakikat adeta bir kuyu içinde gayr-ı malum kaldıktan sonra ondan ne faide görülebilir? O hakikati muhaverelerimize, evlerimize, mekteplerimize ithal edebilmek için bulunduğu yerden çıkarmak, tezyin etmek lazımdır. Hakâyık bu suretle neşir ve tamim edilince birçok kimselerde heves uyandırılır, insâl-i cedide-i beşeriyet tezyid-i vukuf ve arifâne teşvik olunur. Edebiyat, ulûm ve fûnûnu neşir ve tamim etmekle birçok müştakîn-i ulûm ve fûnûn yetiştirir ve bu suretle muvaffakiyyât-ı ilmiye tehyi' eder.

Mamafih, edebiyatın iyiliği dokunacağı yerde fenalığı görülmemek için ehemmiyetli şart vardır. Bu da yardımcı sıfatıyla iştirak ettiği ilim ve fennin mâ-dûnda kalmasından, hakikatin güzelliğe feda olunmamasından ibarettir. Sırf ilmî, fennî eserlerde dahi mevcut olan bu tehlike tarih ve felsefe gibi bugün edebiyat ile ilim beyninde müşterek olan eserlerde daha ziyade mahsustur. Fikr-i edebinin galebe ettiği devrelerde sıhhat ve hakikat sanayi-i edebiyeye, tesirât-ı ifadeye feda olunur. Feylesoflar görülür ki muhakemât-ı mantikiyenin yerine teheyycât-ı hissiyeyi ikame ederler. Müverrihlere tesadûf edilir ki hayal ve efsaneye doğru meylederek tasvir eyledikleri zevata güzel, ulvi fakat hilaf-ı hakikat sözler isnat eylerler. Paul Louis Courier bu kabîl müverrihlerden bahsettiği sırada “Onlar cümleinin ahengini icap ederse filan tarafından kazanılmış bir muharebeye mağlup tarafından kazanılmış gibi göstermekten çekinmezler” der.

Edebiyatın ulûm ve fûnûna ikinci bir hizmeti de bazen rehberlik etmesi, takip olunacak istikameti irae eylemesidir. Sırf ilim ve fen sahasında bu muavenet

pek nadirdir. Esası üdeba tarafından telkin edilmiş birçok büyük keşiflere tesadüf edilmez. Mamafih âlem-i ihtimalâtta istediği gibi uçan bir hayal bazen müsmir fikirlere tesadüf edilebilir. Montgolfier biraderler ilk balonları keşfetmeden bir asır evvel Cyrano de Bergerac namında bir Fransız muharriri bir eser edebisinde kamere çıkmak için duman ile doldurulmuş bir küre tahayyül ediyordu. Cyrano de Bergerac yine bu kitapta sekene-i kamerden bahsederken garip bir kitap kullandıklarını söyler. Bu kitap muhayyel hakkındaki şu izahatı hele bir görelim:

“Bu, harika-nüma bir kitap idi... Bu kitaptan bir şey öğrenmek için göze lüzum yoktu, yalnız kulağa ihtiyaç vardı. Birisi okumak istediği zaman türlü türlü birçok küçük sinirlerle bu kitabı sarar, sonra işitmek istediği babın üstüne iğneyi getirirdi. Derhal buradan sanki bir insanın ağızdan yahut bir alet-i musikiyeden çıkıyor gibi birtakım esvât intişar ederdi.”

İnsan şu satırları okurken adeta fotoğraf tasvir ediliyor zanneder.

Edebiyat ile ilim ve fen beyninde müşterek olan saha-i irfan-ı beşerde ise usul dairesinde kemal-i batâetle icra edilen tetkikat ve taharriyâtta çok evvel bu kabîl-i tahayyülât görülür. Müverrihler arasında bazıları birtakım vakayi-i mensiye ve mahfiyeyi adeta bir sevk-i tabii ile keşfetmişlerdir. Bu iddialarını ispat etmek kendilerine teklif olursa idi duçar-ı müşkülât olacakları şüphesiz idi. Halbuki zaman, evvelce sırf bir zan ve tahminden ibaret olan bu iddiaların hakikat olduğunu meydana çıkarmıştır. Bazı şair feylesofların ecniha-i hayal üzerinde nüfuz ettiği hakâyika akıl ve mantık pek sonra, fakat daha ihtiyâtkârâne, daha emin bir reviş ile vasıl olmuştur. Mamafih hayalin sırf ihtimalât dairesinde bu tayerânı hakâyık-ı müspete ile itlâf kabul etmez bir surette olursa bundan nâfi’ bir semere beklenemez. Muhayyile, bazı ulemanın vukuf-ı beşer için tayin ettikleri hududa kani olmaz, hakikatin henüz sehâb içinde kalan bir kısmına dâhil olur.

İşte şu izahat ile gerek edebiyatın ulûm ve fûnûn üzerinde, gerek ulûm ve fûnûnun edebiyat üzerinde birtakım tesirâtı meşhut olacağı tahakkuk eder. Bundan başka, edebiyat ile ulûm ve fûnûnun kendi daireleri dâhilinde terakkileri de birbirine merbuttur. İkisi de adeta muvâzî ve muhâzî olarak ilerlerler. Hangi

devre tetkik edilirse edilsin, görülür ki o zamanın edebiyatı ile ulûm-ı hâzırası meyanında bir münasebet vardır, ikisi de birbirine merbut, ikisi de hemen hemen bir seviyededir.

Bu nokta-i nazardan Fransa’da On yedinci asrın evâsıtı şayan-ı dikkat bir misal irae eder. O vakit Fransa’da bilhassa riyaziyat pek ziyade mazhar-ı rağbet oluyordu. Descartes, Pascal, Pherma gibi eâzım-ı meşhur birer riyazî idiler. Descartes’ın meslek-i felsefisi ile hendesenin haiz olduğu münasebet ise inkâr edilemez. Descartes felsefe cihetinde hendese-şinâslar gibi istidlal kaidesini takip eder. Bir kaide-i esasiyeden hareket ederek adeta bir hendese meselesi gibi bunu muhakeme-i mantıkiye ile takip ede ede mevcudiyet-i Rabbaniyeye, mevcudiyet-i kâinata kadar çıkar. Ulûm-ı riyaziye birbirine kavi bir surette merbut bir silsile-i muhakemâtan tereküp eder. Descartes’ın felsefesi de sırf [86] ruhidir. Âlem-i haricinin mevcudiyeti vücud-ı ruh ile ispat etmek ister.

O zamanın asar-ı edebiyyesine bakılırsa öyle bir üsluba tesadûf edilir ki vuzuh, mantık, irtibat-ı efkârı bunda tamamıyla nümâyân olur. Tiyatrolarda eşhas-ı vakayi muhitlerinden çıkarılmış, müphem bir çerçeve içinde müteharrik gibidir. Moliere, Cyrano de Bergerac, La Fontaine gibi ekalliyette kalan muharrirlerin eserleri buna bir istisna teşkil ederlerse de bunun sebebi o eserlerin diğer bir felsefenin, diğer bir usul-i ilmiyenin mahsul olmalarıdır.

Hayvanat ve nebatat gibi, ulûm-ı tabiyye ve tıbbiye gibi ulûmun mazhar-ı rağbet ve revaç olduğu bir devreye atf-ı nazar edilecek olursa o zamanki edebiyatın, felsefenin de ne gibi evsaf-ı umumiyeyi haiz olmak lazım geleceği tahmin edilebilir.

Kuvie, müstehâse halinde bulduğu birkaç kemik ile el-yevm nesli muntafi bulunan bazı hayvanatın bütün bedenlerini iraeyle, tecsîme muvaffak olmuştur. Bu mesaisinde ona rehber olan kaide-i esasiye yaşayabilen bir mahlûkun aza-yı muhtelifeleri beyindeki ahenkten –ki buna ulema “vahdet-i teşekkül” diyorlar- ibaret idi. Kuvie bu ahengi takdir etmiş olduğu cihetle eline geçen bakaya-yı azama göre ahengin aksam-ı sairesini de ihyada duçar-ı müşkülât olmuyordu. Bir müverrih de maziye bu suretle ihya edebilir, bir memlekette, bir zaman-ı

muindeki medeniyetin bir kısmını tanıyacak olursa ona bakarak şüabât-ı saire-i medeniyetin de ne gibi tabâyi’-i asliye ve esasiyeye vakıf olduğunu bulabilir.

Felsefe, bir umman-ı vesî tereddüt içinde çalkanmayıp bir şey teyit etmek, bir hüküm vermek istediği zaman iki istikamet arasında mecbur-ı intihap kalır. Ya hayat-ı fikriye tetkikatını tercih eder. Bu halde, dâhili bir hurdebîn tabir edilebilecek şuur ve vicdan vasıtasıyla ruhun fikirlerini, temayüllerini, hülyalarını tahlil eder. Bade’l-hayat olacak halleri tahayyüle başlar, namütenahilik içine dalar. O vakit bu felsefeye spiritüalist, idealist, mistik gibi namlar verilir ki üçü de aynı bir temayülün muhtelif derecâtına tevafuk eder. Yahut her şeyden evvel âlem-i harici tetkikatı ile meşgul olur. Bu halde ihtiyat ile hareket eder, adım adım yürür, müşahede-i harici ile tecrübeye istinat eyler. Toprakdan, hakikatten yukarı pek kalkamaz, hayal âlemlerinde tayeran edemez. Bu halde bu felsefeye pozitivist, materyalist namını verirler.

Ulûm-ı tabiyye ulûm-ı saireden ziyade mazhar-ı rağbet ve terakki olduğu bir devrede felsefenin bu iki temayülünden hangisi diğerine galebe çalmak iktiza eder? Hiç şüphesiz sonuncusu. Fransa’da On yedinci asrın evâsıtı ile On sekizinci asrın ortaları birbiriyle mukayese edilince takdirde bu iddianın deliline tesadüf olunur. Descartes, havâssının şahadetinden, havâs hamsesi vasıtasıyla kendisine malum olan eşyanın hakikatinden şüphe ederdi. Onun fikrinde ruhun ve Cenabı Hakkın mevcudiyeti gördüğü, temas ettiği şeylerden daha muhakkak idi. Ertesi asırdaki felsefe ise bunun tamamıyla aksi bir surette hareket eylemiştir. Diderot, Helvetius, de Lubac bu kısımdandır. Bu tevafukun bir misaline 1850 ve 1885 seneleri arasındaki zamanda da tesadüf olunur.

Bu vakitlerde edebiyatın da evsafı materyalist denilebilecek bir haldedir. Üsluplar rengin ve malum bir tarz kesp etmiş, adeta gözlere tesir edecek, nazar-firîb bir hal almıştır. Romanlara, tiyatrolara bir hakikat-perestlik gelmiştir. Bir tiyatro oynanacağı zaman vakanın mahal-i cereyanını hakikate tevfiik etmek hususu büyük bir ehemmiyet kesp etmiştir. Muharrirler karilerin, temaya-gerânın havâssına müracaat ederler, ahvâl-i ruhiyeyi menafiü’l-azâya bilâ-tereddüt feda eylerler.

Edebiyat ile, o zamanda hükümferma olan usul-i ilmî beynindeki müşabehetlerin tetkiki daha ileriye vardırılabilir. Pasteur'ün mikrop nazariyeleriyle asgar-ı namütenahi halindeki ecsâma dair taharriyâtı edebiyatta bilfarz burjuvanın rakik tahlilleri, mû-şikâf-âne teşrihleri ile haiz-i irtibat değil midir? Bu fikir tahlil-i zamanın bütün iştigâlâtında nümâyândır.

Görülüyor ki bazı üdebanın âmâl-i erbaa kaidelerini bilmemek, bazı ulemanın güzel bir tiyatro seyrettikten sonra “Bu neyi ispat eder?” diye bir sual-i müzeyyif-âne irat etmek yolundaki istihfafları hep bî-esas şeylerdir. Edebiyat ile ulûm ve fûnûn gayr-ı kabil-i iftirâk-ı rabıtalara birbirine bağlıdır. Ulûm ve fûnûnsuz edebiyat olamayacağı gibi edebiyatsız ulûm ve fûnûn da olamaz. [87]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 74: Edebiyatın Ulûm ve Fûnûna Tesiri”, *Servet-i Fûnûn*, c. 21, nr. 526, 29 Mart 1317 [11 Nisan 1901], s. 85-87.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE [78]:

EDEBİYAT VE MUSİKİ[*]

Edebiyat ile musikinin aynı zamanda geçtikleri safahat-ı tekâmüle bakılacak olursa bunların birbirine müşabih olduğu görülür. Faraza Fransa’da On sekizinci asrın ilk nısfında musiki hafif, latif, nahif bir halde iken Fransız edebiyatı da aynı evsafa malik idi. Sonra, birkaç sene geçip de Fransızlar semanın lacivertliğine, çemenzarların yeşilliğine, ormanların esrar-âlûd karanlığına meftun oldukları; hülya, o şerbe-i müskir ve müsekkın, kalpleri mest ettiği, uyuttuğu; nesim ile sallanan çam ağaçlarının zemzemesinden, kumlu sahilde ölen dalgacıkların fişfişasından tatlı bir hüzn ile zevk aldıkları vakit musikinin afakı da genişlediği gibi şümülû de derinleşmiştir.

Musiki sanayi-i nefisenin en şahsisi olduğu için şiir gibi teheyhüc-i hissiyattan müstefit olur, edebiyat ile birlikte tebdil-i evsaf eder. Berlioz’un musikisi Victor Hugo’nun şiirleri gibi romantiktir; o şiddet, o mülevveniyet, o muhterisâne tasvir bu musikide de hiss olunur. Bunların da memba-ı ilhamı romantik eserler gibi ya Shakespeare’dir, yahut bir Alman menkıbesidir. İkinci İmparatorluk zamanında Offenbach hafif, müstehzi, zarif, çapkın musikisi Theodore de Banoil’in müstehziyâne şiirleriyle muasırdır. Otuz sene sonra musiki Wagner’in elinde mümkün olduğu kadar gayr-ı şahsi bir renk kesp ederek taharri-i hakikate ehemmiyet verir, ilmî olur; o zaman ise edebiyatta natüralizm mesleği galebe çalar.

Bu müşabehetler yalnız Fransa’ya, Fransa’nın şu zikrettiğimiz devrelerine münhasır değildir, her zaman ve her yerde edebiyat ile musikinin aynı safhaları irae ettiği görülmüştür. Asıl şayan-ı ehemmiyet olan cihet edebiyat ile musikinin birbiriyle haiz oldukları münasebatın tayinidir.

Bütün asar-ı edebiyeye sâmianın hoşuna gitmeye gayret eder. Bunun için bazı meziyyât-ı musikiyeye malik olmaya çalışır. Ve ekseriya malik olur. Natıka-perdazlar tannan kelimeler intihabının, kemal-i letafet ve tantana ile bitecek bir surette cümleler tertibinin ne kadar haiz-i ehemmiyet olduğunu bilirler. Jean

* Fransızcadan.

Jacques Rousseau gibi yazdıkları cümleyi zihinlerinde on beş, yirmi defa evirip çeviren, Flaubert gibi yazılarının güzelliğini anlamak için yüksek sesle okuyan nasirler hecâların imtizac-ı nargine (نارگنه) meşru bir ehemmiyet atfediyorlar demektir. Fakat bilhassa nazım, nesirden ziyade sem'e hoş gelmek iddiasındadır. Hatta nazımın bir musiki olduğunu bile söylemişlerdir. Bu fikir bir manaya göre doğru, diğer manaya göre yanlıştır.

Hakikat-i halde musiki ile şiir, tam ve birbirinden külliye farklı, yalnız bazı evsaf-ı müşterekeye malik iki sanattır. İkisi de sevk-i tabii ile vücut bulan lisandan tevellüt etmiş ve her biri, kendilerini terkip eden iki asırdan birine daha ziyade merbut kalmıştır. Musiki hayat-ı muhtelifeyi ifade eden nidalar üzerinde, şiir ise –sonra birtakım efkâr eden kelimât haline munkalip olan- esvât üzerinde çalışmıştır. Birisi bilhassa hassasiyete, diğeri bilhassa zekâyâ müracaat eder. İşte bu suretle musiki ile şiir birbirinden gittikçe ayrılmışlardır. Mamafih an-asl-ı neşetleri bir olduğu için bunun asar-ı baîdesini elân muhafaza ederler. Her ikisine de savt-ı beşer alet hizmetini görür. Her ikisine de hareket-ı ruh bî-payan bir mevzuudur. Bundan dolayı musiki ile şiir bazı noktalarda bi'z-zarure birbirlerine yaklaşıyorlar. Musiki tenafür-i esvâtan içtinabı, vezni, kafiyesi, bazen nakaratı ile hususi bir ahenk kazanır ki ihmale hiç layık değildir. Diğer taraftan şiir, muzdarip bir ruhun çırpınışlarını, birkaç ruh arasında bir mübareze-i ihtirasâtı ifade etmek istediği zamanlar musikiye ait hudut dâhilinde yürümüş olur.

Bu takripler, bazen birbirinden ayrı duran, bazı aynı esere iştirak eden şu iki hemşire arasında birtakım münasebata meydan vermiştir.

Musiki bazen edebiyata uzaktan bir tesir icra etmiştir. Bu tesirde muharrir için bir memba-ı sanihât olabilmesiyle vücut bulmuştur. Victor Hugo bir besteyi tasvir ve tavsif ederken eserindeki ahenk ile o besteye rekabet etmek istemiştir. Jurej San Cenevre'de bulunduğu vakit meşhur musikişinas Liszt'in bir eserini dinlemiş, ihtisâsâtını tasvir için bir hikâye yazmıştır. Bir eser-i musikinin bir eser-i edebî ile tercümesi demek olan bu yenilik o vakit pek hüsnükabul görmüştü. Sonra Taine, "Paris Hakkında Notlar" namındaki eserinde Beethoven'ın sonatlarını tavzih etmiştir. Mamafih musiki zihinde vazih fikirler, katı şekiller uyandırmayarak yalnız birtakım halât-ı ruhiye ve ânât-ı hissiye tevlit ettiğinden

bir eser-i musikinin tercüme ve şerhinde şahsiyete büyük bir hisse tefrik edilmiş olduğunu da ihtar etmiştir. Filhakika bu türlü bir tercümenin kemal-i sıhhatini iddia etmek pek cesurane bir hareket olur. Fakat bir eser-i musikiyi dinlerken muharririn zihnine doğan fikirler, hülyalar calib-i ehemmiyet olduktan, eser-i musikinin mana-yı umumisine muhalif bulunmadıktan sonra bestekârın zihnindeki efkâr ve tahayyülâta tamamı tamamına mutabık olmamış, bunda ne zarar var? Bu gibi şeylerde sıhhat ve katiyet bir hülya-yı vahidir. [226]

Musikinin bu tesirinden başka edebiyata birtakım numuneler, usuller irae ve ihzar ile de icra-yı tesir etmesi vakidir. Şairlerin, ahenk taklidi ile esvât-ı tabiatı tebliğ ve ifade etmek yolundaki ekseriya akim teşebbüslerinden sarf-ı nazar, ahenk ve tannâniyete karşı gösterdikleri itina çok kere kendilerini pek uzaklara götürmüştür.

Şairler bu arzuya kapılınca şiirin hududundan çıkarak malikâne-i musikiye dâhil olmuşlar ve sanatlarını musikiye esir etmişlerdir.

Dekadan meslek-i edebisinin tecârübünde bu hal pek açık bir surette görülmektedir. Musiki bir taraftan birçok perestîşkârlar tevlit ediyor, şiddetli mücadelelere meydan açıverdi; fikirler maddiyet-perestlikten bıkarak, şaşırarak birtakım ulûm-ı gaibiye ve tasavvufiyyenin hava-yı müskirine dalıyorlardı; “sanat için sanat” nazariyesi muharrirleri fikirden ziyade fikrin libasına, cümlelerin mazrufundan ziyade haricine atf-ı ehemmiyete sevk ediyordu. İşte Dekadan meslek-i edebisi böyle bir devrenin akîbinde vücut buldu.

Theophile Gautier musiki perest-şikârânından hiç olmamakla beraber musikinin galebesine çok hizmet eylemiştir. Çünkü Gautier kelimelerin haiz oldukları manaya tâbi olmaksızın haddi zatlarında bir kıymete, bir güzelliğe malik olduklarını söylüyordu. Flaubert, hiçbir mana ifade etmeyen güzel bir beyitin bir mana ifade eden daha az güzel bir beyite faik olduğunu iddia ediyordu. Sonra, bir alay genç şairler, musiki ile rekabet etmeye hâhişger olan bir şiire doğru mevcut olan bu temayülü son dereceye vardırıdılar. Beyitin hem şekli, hem esası alet-i üst oldu.

İptida şuna karar verdiler ki müphemiyet-i maksut yegâne-i şiidir. Fikri vuzuh ile söylemekten ihtiraz en birinci kaide oldu. Vazih fikirlerin yerine sabah sisleri gibi uçuşan hisler, hayaletler gibi ele geçmez hülyalar, ezmine-i kadime hatiflerinin sözleri gibi muzlim timsaller kaim olacaktı. Bu meyanda ihtisaslarda bir mevki-i mühim işgal edecekti. Filan savt ruhta binlerce inikâslar uyandıran örtülü bir şaşaya malik addediliyor, filan sâit âlât-ı musikiyeden birine muadil tutuluyordu. A erganun, E harp, U flavta sesini veriyordu.

Diğer taraftan beyitlerin adeta mefâsılı kopuyor, kemikleri çıkıyor, eczası beyinde rabıta kopuyor, bu suretle beyitler mütemevvic, seyyal, esiri bir hale giriyordu; veznini kaybederek bir cümle-i musikiye kalıbını ahzediyor; kafiye de kalkarak nazım, bir nesir-i nağme-kâr içinde boğuluyordu.

Bir Verlaine ile Stéphane Mallarme'nin bu suretle gayr-ı muntazır ve nüvâzişkâr birtakım tesir istihsal edebilmiş, söylenen şeyin ne olduğu anlaşılmak pek matlup olmayan küçük küçük şiirlerle bazı kimseleri teshir eyleyebilmiş olmaları muhtemeldir. Fakat bir edebiyat vuzuh ve münevveriyetten sarf-ı nazarla uzun müddet böyle fecr-âlûd-ı havalide yaşayamaz. Herhalde şurası görülüyor ki bazen asar-ı edebiye musikinin taht-ı nüfuzuna girerek bu tesiri on sene kadar hıfzedebilirler.

Mamafih edebiyatın musikiden intikam aldığı devreler de görülmüştür. Böyle devrelerde de edebiyat, rakibesi üzerinde icra-yı nüfuz eder. Edebiyat birçok defalar musikişinaslara ilham-bahş olmuş, onların muhayyilelerini uyandırmıştır. Bazı romanlar, bazı dramlar gayet nefis birtakım mevecât-ı ahengin seyelanına hadim birer memba-ı saf olmuşlardır. Şems-i sanatın altında mükemmeliyet pür-hayatiyle payidar olan bazı şiirlerin üzerine musiki, müzehher bir dala konan bir kuş gibi gelip konmuştur. Şiiri musikiye tercüme etmek musikiyi şiir ile tercüme etmekten daha kolaydır. Kariha-i mucidâneleri ile asar-ı şurayı takip eden musikişinasların adedi yüzlere balığ olur.

Hatta bazen musiki kendisine mahsus olan hududun haricine de çıkar. Musikinin edebiyat gibi mücerret ve müşevveş fikirleri ifade edebilmeyi ümit etmesi vakidir. Bundaki derece-i muvaffakiyetini tayin etmek tekâmül-i musikiyi

tetkik eden müverrihlere ait olduğu için bahsimizden hariçtir. Bizce bu noktada şayan-ı tamik görülen cihet musiki ile şiirin birlikte çalıştıkları bazı eserlerde tevellüt eden tesirâttır.

Musiki ile şiirin ittihadı herkesin hoşuna gitmemiştir. Lamartine “Göl” namındaki manzume-i meşhuresinin ahenk beyanına başka bir ahenk ilave eden bestekârları hiç affetmemiştir. Lamartine’in fikrince musiki ile şiir birleşince birbirlerine zarar verirler, her ikisi de kuvvetlerinden, güzelliklerinden bir miktar şey kaybederler. Bu şikâyât ile beraber musiki ile şiirin ittihadı ta menşe-i ezmineden beri payidar olup durmuştur.

Fransız asarına bakılacak olursa dramlarda, şansonlarda musiki ile şiirin ittihadı daima görülür. Kurûn-ı vustâda “miracle” ve “mister” namı verilen dini tiyatrolarda bir bas ile bir bariton ve tenordan mürekkep üç şahıs görülür ki bunların hep birden tegannileri –itikatlarınca- ekanim-i selasenin sözlerine teşbih edilirdi. Arada sırada halk da oyuncularla birlikte ilahiler tegannisine başladır. Tiyatrolar o vakit ekseriya kiliselere muttasıl olarak inşa edilmekte olduğundan bu esnada kiliseden organun da çalarlardı. Fransa’da daha eski zamanlarda – bizim saz şairlerine bir dereceye kadar andıran- trobadorlar hem söylerler, hem çalarlardı.

Şarkılarda musiki şiire zarar vermekten ziyade faide-bahş olmuş gibi gözüktür. Adi güfteler kendi kendiliklerine kalsalardı [227] hiç vasıl olamayacakları noktaya ecniha-i ahenk üzerinde teali edivermişlerdir. Hafızalarda kalmış eski bir hava sayesinde bazı manzumeler –ümit etmeye hiç hakları olmadığı- bir şöret ve marufiyet-i vesîa kazanıvermişlerdir. Bundan başka şarkı yazan bir şair dar bir çerçeve içinde mahsur bulunduğu icaz ve münakkahiyyete son derecede itinaya mecbur olur, bundan da eserine bir kuvvet ve metanet gelir. Vakıa bu icaz bazen muğlakiyet ve müphemiyete kadar vararak şiire zarar verirse de herhalde şarkılarda musikinın şiir için hayırlı bir muaveneti görüldüğü şüphesizdir.

Operalarda ise böyle olmamıştır. Ya musikinın şiire zararı dokunmuş, ya şiir musikiye zarar vermiştir. Operalarda musikinın şiire tefevvuk etmesi lazım

geldiğini iddia edenler çok olmuştur. Mozart: “Şiir operada musikinin katiyen itaatkâr bir kızı olmalıdır” derdi. Fransız bestekârlarından Ober (اوبر) rast geldiği bir şaire bir hava dinleterek bunlara münasip kelime uydurmasını söylerdi. Şiir böyle şerait dâhilinde, bestekârın keyif ve hevesine esir bir halde kalınca vazifesini ihmalkârâne ifa etmiş olmasında bâis-i hayret bir şey görülemez. Bonmarche: “Laf addedilmek zahmetine değmeyen şeyleri teganni ediyorlar!” hükmünü vermeye mecbur olmuştu. Meşhur musikişinas Meyerbeer’in operalarına eser yazan Script öyle beyitler yapmıştır ki bunlardaki Fransızca yanlışlığı son derecede göze çarpar.

Musikişinasların şiire bu tagallübüne mukabil edipler ve muhibb-i edebiyat olanlar da musikinin operalarda vazifesini ikinci dereceye atmak istemişlerdir. Paris’in opera tiyatrosu müdürlerinden biri her şeyden evvel tiyatroya ehemmiyet vermek lazım geldiğini, halkın hoşuna gitmiş bir eser bulunduktan sonra buna nasıl bir musiki uydurulursa uydurulsun, mazhar-ı muvaffakiyet olacağını iddia ederdi. –Şüpheli bir iddia. Çünkü bu takdirde bestekâr, bir balığın meşkûk tazeliğini salçanın letafeti ile setretmek isteyen aşçı menzilesine düşüyor.

Operalardan bir muvaffakiyet-i ciddiye beklemek için musiki ile şiirin daha uhuvvetkârâne birleştirilmesine her iki tarafın da hukuku kaybolmayarak bir hürmet-i müteakabile esasının ikamesine lüzum vardır.

Musiki ile edebiyat, bir ailede kadın ile erkeğin istidat ve vezâifi nasıl ayrı ise öylece ayrı ayrı istidat ve vezâife maliktirler. Musikide öyle bir kuvve-i vuzuh ve sıhhat vardır ki bu şiirde yoktur. Binaenaleyh oyunun asıl fikrini serd ve ityân etmek, tesadüf ve tezatları ile müthiş yahut hoş sahneleri vücuda getiren hadisat ve ihtirasâtı mezcetmek şiire düşer bir vazifedir. Şiir bu suretle sâniha-i bestekârın takip edeceği tariki gösterir. Diğer taraftan musiki bu nokta-i nazardan öyle bir mükemmeliyete vasıl olabilir ki şiir buraya yetişemez. Hangi muharrir faraza Wagner’in “Siegfried” bestesinde zemzemât-ı meşcereyi ihya ettiği lerziş-i ahenktara, ihtizazât-ı havaiyeye muadil olabilecek bir surette esvât-ı esrar-âlûd nesimi, gusûn ve evrak arasında muhtefî tuyûrun elhânını söyletmeye kadirdir? Fazla olarak musiki, şiirin hissiyata iksa ettiği ifadeyi itmam ve takviye eder.

Sözlere, kalpten çıkan feryatlara daha büyük bir kuvve-i nüfuz verir. Aynı zamanda, onları daha umumi bir lisana tercüme ettiği için [228] daha vasi, daha umumi bir mana ve şümul bahşeder. Musiki şiire yalnız refakat etmez, onu geçer. Kelimelerin vasıl olamadığı noktalara kadar varır. Ve, bazı kere, müphem olmaktan ileri gelen kusuru kıymettar bir meziyet olur. Fecr-âlûd ve müphem hâlât-ı ruhiyeye kabil-i his bir şekil vermekte son derecede muvaffakiyeti vardır. Musiki hülyanın, gayr-ı muinin, gayr-ı kabil-i tarîfin lisanıdır.

Onun için, operalarda musiki ile şiirin, kendilerine münasip mevkii tecavüz etmemeleri arzu olunursa ibtida şiirin emretmesi, musikinin ihtirâât-ı şaire, intihap ettiği vezne, mezcettiği kelimâtın ahenk-i edasına münkâd olması lazımdır. Fakat sonra musiki kendisine tayin olunan bu çerçeve içinde birinci mevkii ihraz eder. Reftarını tanzim eden hututu takip ederken bu hututu tersim eden şiiri şaşasıyla gölgede bırakır.

Zaten Glocke gibi müşâhîr-i bestekârân musiki ile şiirin muhikk bir nispette imtizacı lüzumunu katiyen beyan etmişlerdir: “Ziya ile gölge, renkler çehrelerin muhitlerini bozmaksızın onlara hayat vererek resmin esasına, sıhhatine nasıl faide veriyorlarsa musiki de şiire bu hayatı ilave etmelidir.” Yalnız, tesisi müşkül, ihlali ise pek kolay olan bu ahenk ve muvâzenetin vücudu için ihtimal ki şair ile musikişinasın bir zatta içtima etmesi lazımdır. [229]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Edebiyat Ve Musiki”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 535, 31 Mayıs 1317 [13 Haziran 1901], s. 226-229.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE [79]:

FRANSIZ ŞUARÂ-YI HÂZIRASI

1

PARNAS MESLEK-İ EDEBÎSİ VE SEMBOLİZM

Diplomatlar Avrupa'yı istedikleri kadar ayrı ayrı hükümetlere tefrik etsinler; ilmin vatanı olmadığı gibi edebiyat da hudut-ı memalik denilen mevânî'-i sun'iyeyi dinlemeyerek bütün cemiyât-ı mütemeddiineye peydâ-yı şumul etmeye meyyal bulunur. Bugün münhasıran bir Fransız Edebiyatı, bir Alman Edebiyatı, bir İngiliz Edebiyatı, bir Rus, bir İskandinav, bir İtalyan Edebiyatı bulunamaz. Çünkü her memleket halkı bir Sedd-i Çin dâhilinde, bütün insanlardan ayrı yaşamıyor. Fransa'da yaşayan bir şair Viyana'da da, Stockholm'de de, Petersburg'da da aynı takdirle biliniyor ve okunuyor. Bir Alman edibinin bir İngiliz şairine, bir İskandinav facia-nüvisinin bir Fransız romancısına ne dereceye kadar medyun-ı sünûhât olduğu araştırılıyor. Vakıa hususi edebiyatların, millî edebiyatların beşeri bir edebiyat-ı umumi haline geçebilmesi henüz yakın bir zaman için takdir olunabilecek şeylerden değildir. Lakin şu muhakkak ki tekâmül-i umumi-i edebiyat milel-i mütemeddiineyi hep bu uhuvvet-i fikriye tarikine sevk ediyor.

Bizde bu sel-i tekâmülden hariçte olmadığımız görülmektedir bunun için hiç değilse Avrupa edebiyatlarından birini bihakkın bilmek, o [292] vasıta ile edebiyat âlemindeki tecelliyât-ı nevini takip etmek, bu cereyan-ı sanatın içinde bulunmak elzemdir, bir şart-ı hayattır.

Bu benim öteden beri zihnimi işgal eder: Fransız romancılarını, şairlerini, sanatkârlarını bize tanıtmak. Rauf ile bunun için uzun uzun konuştuklarımız olurdu. Hiç olmazsa On dokuzuncu asrı esasıyla bildirmek icap ettiğine karar verirdik. Çünkü asıl istifadeyi On dokuzuncu asrın harekât-ı edebiyyesinde bulacaktık ve Fransa'nın On dokuzuncu asır edebiyatının şaşası da sair asırlar edebiyatını hep husufta bırakıyordu. Fakat bu emelin hakikat olabilmesi bazı şartlara lüzum gösteriyordu. Bir kere muharrirlerden bahsetmek için eserleri meydanda olmak lazımdı. Eserlerin tercümesine gelince bu ne yorucu bir işti!

Bahusus tercümeleri, bütün bu adem-i imkanlarla beraber göze alınsa bile nereye basılacak, gazete tefrikalarıyla kaç sene sürecekti? Kitap suretinde bastırmaya, enâfis asar-ı Garbîden mürekkep bir silsile-i neşriyat tesis etmeye gelince, kariler bu kütüphaneye rağbet gösterebilecekler miydi? İşte en birinci mani. Mamafih bu emel bütün bütün sönmüyordu. Arada Garp muharrirlerinden bahsedildiği oluyordu. Fakat uzak bir maksat gözetilerek yazılmamış olduklarından bunları birbirine rapt ile On Dokuzuncu asır edebiyatı hakkında inkıtaa uğramamış bir silsile-i malumata dest-res olmak kabil olamaz. Romantizm izah edilmeden natüralizmden bahs olunmuş, sonra birdenbire sembolistler hakkında biraz tafsilat verilmiş: Bunlar büyük bir binanın mevâd-ı asliyesi halinde, müteferrik ve perişan duruyorlar.

Ahmet Şuayp daha bahtiyar çıktı. Hiç olmazsa yalnız Flaubert hakkında kâfi bir tetkik-i edebî toplayabildi. Mamafih ne kadar olsa bu da binâ-yı matlubun ancak bir sütun-ı münferidi olabilir.

Juraj Pelisie'nin Fransız hareket-i edebiye-i hâzırası hakkında intişar eden son eserini okuduğum zaman bütün bu arzularım tekrar canlandı. Fakat Servet-i Fünûn sahifelerinde senelerce imtidâd edecek bu bahis ile herkes mecbur-ı şikâyet etmemek için, bu emelin icrası şimdiki şerait dairesinde gayr-ı kabil olduğu için nevmî olmakla beraber başka bir şey düşündüm. Jurej Pelisie en son zamanlarda temeyyüz eden şairleri, romancıları, tiyatro müelliflerini, münekkitleri, müverrihleri tanıtmak istiyor. Bunun için her bahsin başına bir de mukaddime yaparak o bahsin anlaşılmasını temin edecek malumatı cem' etmiş. Jurej Pelisie'nin tetkikatından istifadeyi birçok karilere de tamim etmek fena bir şey olmaz, dedim. Vakıa biliyorum. Bu kabîl teşebbüsler için hazır bir itiraz var: Fransızca bilenler bunun aslını okuyup istifade ederler, Fransızca bilmeyenler ise zaten bu musahabelerden bir şey anlamazlar. Onun için nafiye emek! deniyor.

Şimdiye kadar gördüğüm, zahiren ve birdenbire doğru fakat hakikat-i halde gayet yanlış bir fikir varsa o da budur. Çünkü bir kere Fransızca bilmek Fransız harekât-ı edebiye, ilmiye ve içtimaiyesini takip etmekle müterâfik değildir. Fransızca bilir dediğimiz adamların pek çoğunu her gün görüyoruz ki işte okumuyorlar. Evet, [293] okumuyorlar, okumuyorlar. Hâlbuki Türkçe bir

makaleyi okumak onlara daha kolay geliyor. Zira esasa bir dereceye kadar vakıf oldukları için mesele kendilerine bütün bütün vahşi, anlaşılmaz bir şey gibi görünmüyor.

Saniyen, Fransızca bilir addettiklerimizin hepsi lüzumlu eserleri aslından okuyup istifade edecek derecede Fransızcaya istinas peyda etmemişlerdir. Bunlardaki Fransızca bilişi bunları yalnız bu kabîl mevzuları Türkçe gazetelerde, risalelerde seve seve –bu kadarından vazgeçelim- canları sıkılmadan okuyacak bir dereceye getirmiş, onları buna ısıdırmıştır. Binaenaleyh en ziyade istifade edecekler bunlardır.

Salisen Fransızca eser bulup okumak zannolunduğu kadar kolay değildir. Farz ediyorum ki bir genç bugün Mekteb-i Mülkiye’den çıktı, mektep dersleri ona Fransızca anlayabilmek iktidarını bahşetti; anlayamadığı yerler bulunuyorsa da bunu da daha iyi bilenlere sorup öğrenmek niyetinde. Bu genç, yine farz ediyorum ki, sosyolojiye dair tamik-i malumat etmek istiyor. Hangi kitabı alacak? İşte büyük bir umman-ı tereddüt ki elinde bol bol harç edilecek parası varsa bunun a’mâkına atıp dursun, orasını kabil değil dolduramaz. Fihristlerde göreceği kitapları rastgele getirtmek onu çok yorar, pek çok vaktini mahveder. Bu rehbersizlik yüzünden edilen maddi, hele manevi ziyanları tecrübe edenler bilirler. Bazen bir bahis için o kadar lüzumlu bir kitap olur ki insan buna nelerden sonra, ne kadar uğraştıktan sonra, bir gün tesadüfen vakıf olabilir, ve o kitap ona o kadar yeni bir ufuk açır ki bütün eski sa’yunin yanlış bir istikamet üzerinde yürümüş olduğunu görür.

Şimdi şu umumi misali bahsimize tatbik edelim. Mekteplerimizin münevver şakirtleri arasında elbette edebiyata merak edenler de vardır. Bunların Fransızcaları hep kuvvetli değilse bile okuya okuya kuvvetlendireceklerdir. – Zaten bizim mekteplerde Fransızca böyle hudâyî-nâbit bir halde öğrenilir –bu genç kariler yeni şairlerin, yeni romancıların eserlerini okumak istiyorlar. Kimi ve hangi eseri intihap edecekler? Kitapçı camekânlarında birçok eserlere tesadüf edebilirler: Meçhul bir muharrir ismi, meçhul bir kitap ismi. Bu bir piyangodur, iyi tesadüf etmek ihtimali varsa da fenası düşmek ihtimali ondan daha çoktur. Şimdi, kendilerinden biraz daha tecrübe-dîde olan büyük biraderlere ufak bir

vazife terettüp etmez mi? Ben, evet, diyorum ve işte bu itminan ile Jurej Pelisie'nin şairler hakkındaki bahsi birkaç makaleye ayırarak Türkçemize nakletmeye başlıyorum.

Bundan yirmi sene evvel şiirde parnas meslek-i edebisi bütün şaşaasıyla hükümrân oluyordu. On sene sonra Jose Maria de Heredia Trophees namındaki mecmua-i eş'ârı intişar ettiği zaman şiir hakkındaki fikirler tebeddül etmeye başlamış olmakla beraber bu eser büyük bir muvaffakiyet ihraz etti. Bu muvaffakiyet pek muhikk idi. Çünkü Jose Maria de Heredia hepsi birbirinden güzel yüz kadar sone ile parnas meslek-i şiirinin en mükemmel bir numunesini irae ediyordu. Bu mesleğin en son ve en kusursuz eser-i nefisi bî-şüphe bu mecmua-i eş'ârdır.

“Trophees” eserinde birinci derecede görülen şey sanatkârın gayr-ı şahsiyeti muhafaza edişidir. Bundan evvel hiçbir şair kendi şahsiyetini eserlerinden bu kadar tecride muvaffak olamamıştı. Aynı mesleğe mensup Sully Prudhomme'da bir ruh-ı müşteki hiss olunur, François Coppee'de heyecan, hassasiyet eksik değildir. Leconte de Lisle'de hissiyat-ı kalbiyesini sezdirmemek için hasûd-âne bir dikkatte bulunmakla beraber o hüzn-i müteazzım-ânesini, hatta bazen kalbinin endişelerini, tuğyanlarını ifşa ediverir. Hâlbuki Jose Maria de Heredia katıyen gayr-ı şahsidir. Kendisi sırf sanatkârdır. Onda hiçbir endişe, hiçbir heyecan yoktur. Yalnız mehâsin-i eşyaya karşı bir his duyar. Birtakım şairler ressam tabirine, birtakımları da musikişinas sıfatına peyda-yı istihkak etmişlerdir; Jose Maria de Heredia ise bir heykeltıraş vasfını ihraz ediyor.

Sonra bir sıhhat-ı ilmiye nazara çarpıyor. Bundan evvel de Leconte de Lisle ve Victor Hugo'ya nispetle gayr-ı şahsi olduğu gibi sıhhat-i ilmiyeyi de daha ziyade muhafaza edebilmişti. Fakat Jose Maria de Heredia'nın hakikat-i ilmiyeye itinası daha yakındandır. Hutut-ı atîka mektebine devam etmişti. Şiirleri, şair ruhunun altında filoloji, mitoloji ile mütevaggıl bir zat mevcut olduğunu irae eder.

Jose Maria de Heredia medeniyetin eşkâl-i muhtelifesini gayet sabırlı bir mütebahhir sıfatıyla tetkik etmiş, sonra bir iki beyit içinde bunu ifade

eyleyivermiştir. Verdiği tafsilat arasında hiçbir tane yanlış yoktur, hepsi ehemmiyetlidir. Leconte de Lisle’de kıymet-i tarihiyesinden ziyade hâsıl edecekleri tesir düşünülerek intihap olunmuş parçalar vardır. Hâlbuki Jose Maria de Heredia hep tasvir olunan levhanın mana-yı tarihisi için müfit, zaruri şeyleri seçer. Jose Maria de Heredia’nın soneleri gayet mû-şikâf bir tahlilden sonra meydana çıkarılmış birer terkiptir, bütün o mûcizlikleriyle bir heyet-i içtimaiyenin dinî, ahlâki halini ifade ediverirler.

Sonra, onda bir perestiş-i hüsn ve sanat görülüyor. Jose Maria de Heredia kadar hiçbir kimse meslek-i şiirde bu derece itina göstermemiştir. Şüphesiz, Theophile Gautier ile Leconte de Lisle de [294] şiiri birtakım kavaid-i mahsusaya münkâd bulundurmuşlardı. Fakat Heredia daha dikkatli, daha mû-şikâf davrandı. Onda ufak bir müsamaha bile görülmez. Her kelime kendisine en münasip olan mevkidedir; hiçbir kafiye yoktur ki sem’i, fikri memnun etmesin, hatta nazara bile hoş görünmesin. Mükemmeliyete bu kadar itina ettiği için Jose Maria de Heredia otuz senede ancak yüz on sekiz sone yazabilmiştir. Heredia’nın soneleri her nokta-i nazardan şayan-ı hayret ve takdirdir. Fransız şiiri bu kadar muhteşem, bu kadar saf bir eser vücuda getirememiştir.

“Trophees” müellifine ne kusur bulunabilir? Bulunabilecek kusur parnas mesleğine pek devamlı bir surette mensup olmasıdır. Faraza Yunanistan ile İspanya’yı aynı haşmet ile tasvir eder. Britanya’ya ait bir sahneden bahsederken aksâ-yı şarka müteallik bir levhayı tersim ettiği esnada kullandığı parlak renkleri istimal eyler. Onda hayale melce olacak gölgeler yoktur. Eserlerinin her tarafı şaşaa-paştır. Her şeyi gayet mükemmel olarak söylediği için müphem, natamam bir şey bırakmaz, aks-i sadası kalbimizde sürüklenip gidecek şeylere Heredia’nın eserlerinde tesadüf edemeyiz.

İşte Parnas mesleğinin şiir hakkındaki fikri bu merkezde idi. Parnas şairleri realizm mesleği taraftarı oldukları cihetle eserlerinde şahsiyetten tecride lüzum görmüşlerdir. İlk üstatlarından olan Theophile Gautier yalnız şekle ait mehâsine merbut olarak zevahir-i eşyayı mevzu-i nazım ittihaz etmiştir. Bunun için parnas mesleğine mensup şairlerin tavsifatı doğrudur. François Coppee kırlardan, hayat-ı avam sahnelerinden bahseylerken, Sully Prudhomme

hassasiyetini mû-şikâf ve mütefekkir bir tahlilden geçirirken, Leconte de Lisle ile Jose Maria de Heredia kadim medeniyetleri ihya ederken hep sahte itina ederler. Parnas mesleğinin Fransız tarih-i edebiyatındaki mevkiini tayin için uğraşmış olsa idik bu bapta daha tafsilat vermek icap ederdi. Fakat asıl maksadımız parnas şuarasından sonra vücut bulan sembolizm meslek-i edebisinin sebep-i zuhurunu izah etmekten, harekât-ı ahire-i edebiye hakkında tafsilat vermekten ibaret olduğu için bu kadar malumatı kâfi buluruz.

Parnas şuarası mükemmeliyeti hedef-i ââmîl ittihaz etmişlerdi. Hâlbuki mükemmel bir şey tamam olmuş, bir hudud-ı muayyen içine girmiş demektir. Parnas meslek-i şiiri mantıkî ve fennî olduğu için bir şairi bir nasirden tefrik eden o şairlere has evsaf-ı mümeyyizeyi ehemmiyetten arî bırakır. Parnas mesleğine göre yazılmış bir şiir için istimal edeceğimiz evsaf-ı takdiriye hemen hemen bir nesir hem de ilmî bir nesir hakkında da kabil-i tatbik olabilir. Çünkü sıhhat ve münakkahiyet tama, şekil nokta-i nazarından nesrin icap ettiği evsafdır. Hâlbuki parnas meslek-i şiiri de yalnız bunları arardı. Bundan başka, beyitlerin tab' olduğu bazı mihaniki kavait de vardı. Parnas şuarası bu kavaidi gayet şiddetle tatbik ederek nokta-i mükemmeliyete vasıl olmuşlar ise de asıl mevzu-ı şiiri hariç bırakmışlardır. Çünkü şiirin mevzuu ruh-ı beşerin o müphem, o esrarengiz halleridir, bunlar ne bu kadar sıhhat ve katiyetle, ne de bu kadar vuzuh ile ifade olunabilir.

İşte son meslek-i edebinin parnas mektebine itirazı bu noktada başlamıştır. Bunların üzerinde Alman ve İngiliz şiirinin tesiri yok değildir. Muarızları sembolistlerin birçoğu hep ecnebi olduklarını, faraza Rodenbach Rodenbach ile Verhaeren'in Verhaeren Flaman, Stuart Merril S. Merril ile Viele Griffin'in Viele Griffin Anglosakson, Jean Murraas'ın Yunanlı bulunduklarını ileriye sürüyorlardı. Mamafih bu meslek-i edebî Fransa'nın şuara-yı meşhure-i kadimesi meyanında kendilerine üstat ittihaz edecek zevat da bulabilirlerdi. Racine'in, Ronsart'ın şiirlerinde sembolizm ile haiz-i münasip olan parçalar yok değildir. Sembolistlerin romantizm ile de münasebetleri kesîrdir.

Sembolizm meslek-i edebisi şiiri şu suretle telakki ediyordu: "Şiirin vazifesi birtakım eşkâl-i muayyeneyi kemal-i sıhhat ile irae ve ifade etmekten

ibaret değildir; şiir ruh-ı eşyayı ihya edecektir.” Bir manzara-i sahraiyeye karşısında bulunan parnas şairi gözünün gördüğü şeyleri mümkün olduğu kadar doğru tabirlerle mümkün olduğu kadar vazıh olarak tebliğ ve eda etmeye çalışır. Bir sembolist şair ise bu zevahir-i mahsusa altında onların esrar-âlûd hallerini keşfederek bu manzara-i sahraiyenin kendi ruhuyla olan tevafuk ve münasebetini tercüme edecektir; çünkü, doğrusu aranırsa ruh-ı eşya şairin kendi ruhudur.

Sembolizmin üstadı addedilen Stephane Mallarme, Jules Hore tarafından “Tekâmül-i Edebi Hakkında Tahkikat” unvanıyla toplanan kitapta bu bapta fikrini şu suretle izah ediyor:

“Bugüne kadar edebiyatta bir çocukluk vardı, faraza zannolunuyordu ki bir miktar zî-kıymet taş toplanıp isimlerini kâğıt üzerine dizmek o zî-kıymet taşları yapmak demektir. Hâlbuki hayır! Şiir, icat etmekten ibarettir. Mevcudiyet-i beşeriyeden öyle haller, o kadar mutlak bir safiyete malik lemealar almalı ki bunlar güzel teganni edilince, meydana güzel çıkarılınca insanın hakikaten cevahirini teşkil ederler. Nerde bir sembol, bir timsal varsa orada icat vardır. Ve şiir lafzı ancak bu makamda istimal olunursa manidardır.” Eğer tabiatın menâzır-ı muhtelifesi bizim mevcudiyetimizi filan veya falan surette tadil ediyorsa falan veya filan halet-i ruhiyenin de filan veya falan manzara-i tabiatı ifade edeceği aşikârdır. Parnas mesleğine mensup bir şair gördüğü şeyin [295] bütün evsaf-ı mümeyyizesini gösterince işi nihayet bulmuştur. O bu şeyi kopya eder, bir tavsif, adeta bir zabıt varakası yapar. Fakat bir sembolist eşyayı böyle doğrudan doğruya ifade etmez. O, kendi kendisini anlatmaya başlayarak eşya-yı hariciyeyi fikre telkin eder. Yine Stephane Mallarme diyor ki:

“Bir şeyin ismini söylemek şiirin vereceği hazzın dörtte üçünü imha etmek demektir. Çünkü bu haz yavaş yavaş keşfetmek saadetinden ibarettir. Bunu fikre telkin etmek, işte hülya!”

Parnas mesleğiyle sembolizm şiirlerinin farkı birincisinin âlem-i maddiyi alî hale iraeye hasr-ı ehemmiyet etmesinden, ikincisinin ise âlem-i maddinin

mevcudiyetimizle, benliğimizle alâik ve münasebet-i mahfiyesini tebliğe çalışmasından ibarettir.

Parnas şairlerinde şiir heykeltıraşlık gibi sanayi-i şekliye merbut bulunurdu. Hâlbuki sembolistler şiire bir tabiat-ı musikiye veriyorlar. Sanayi-i nefise arasında musiki ruh-ı beşerde en müphem ve en derin olan şeyleri en iyi ifade eder. İşte sembolist şiir de bu malikâneye yerleşir; musikinin vesait ve tesirâtını istiare eder. İnsan bir şey telkin etmek, pîş-i hayalde bir şey ihya eylemek isterse kelimeleri yalnız birtakım işaret-i mantıkiye olmak üzere değil, birtakım esvât ve elhan olmak itibariyle de istimal eder.

Sembolist bir şair olmak için timsal, sembol denilen şeyleri yapmak zaruri değildir. Eşya-yı hariciyenin ruhumuzla olan münasebât-ı mahfiyesini ifade etmek yetişir. Fakat mevzuu bu münasebâttan ibaret olan bir şiir ekseriya sembolizme mensup olur, çünkü hemen hemen daima bir timsal şeklini iktisap eder.

Timsal, sembol nedir? Bir kere bunu teşbihten tefrik edelim. Teşbihte bir müşebbeh bir müşebbehün-bih vardır. Bunlar birbirinden ayrı dururlar, ayrı kalırlar. Hâlbuki timsal bu iki şeyi gayet samimi olarak birleştirir, onları adeta birbirine karıştırır.

Sembol bir istiare-i temsiliye de değildir. İstiare-i temsiliyede zihin sırf mücerret olarak bir fikir bulur, sonra buna âlem-i hariciden istinbât edilmiş bir hayal ilave yahut ikame eder. Binaenaleyh istiare-i temsiliye bir teşbihten yahut bir fikre taban temdit edilmiş istiareden başka bir şey değildir. Hâlbuki timsal, sembol büsbütün ayrı bir şeydir. Timsal, zevahir-i maddiye ile onların mana-yı manevilerini birbirinden tefrik etmeyen bir ruh-ı basit ve sadede bilâ-tefekkür, bilâ-tahlil inkişaf eder, vakıa bugünkü şairlerin ruhunda bu sadelik, bu basitlik bulunamaz. Fakat onlar ezmine-i ibtidâiyenin bu saffet-i ruhiyesine avdete çalışıyorlar. Bu suretle parnas şuarasının tahlili şiirlerine, pozitivizmden ibaret olan felsefelerine karşı harekette bulunuyorlar.

Timsal, sembol bir istiare-i temsileden daha az vazih ve muayyendir. Mamafih ondan daha müşevveştir. Çünkü ifade ettiği müşabehetlerde katıyet

yoktur, birbirine merbut birçok şeylere şamil olabilir ve muhtelif manaları tevhit edebilir. Burada mantıki, akli bir şey aramamalıdır. Bu yalnız hissiyata aittir, hissiyatın haddi zatında gayr-ı muayyen nesi varsa onu irae eder. Bunun için sembolist şairlerin eserleri ekseriya muğlâktır, muzlimdir. Bu da şiir hakkındaki fikirlerinden ileri geliyor. Vazih olan şeyleri nesre terk ederek, şiir, şiir olmak için muzlim olmalıdırlar derler.

İşte Fransa'nın en son meslek-i şiiri olan sembolistlerin fikri bu suretle hulasa edilebilir. Sembolist şairlerin kimlerden ibaret olduklarını da gelecek musahabelerde görürüz. [298]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Fransız Şuara-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebisi Ve Sembolizm”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 539, 28 Haziran 1317 [11 Temmuz 1901], s. 292-298.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE [80]:

SEMBOLİZMİN MÜBEŞŞİRLERİ VE ÜSTATLARI

Sainte-Beuve-Alfred de Vigny-Baudelaire-Stephane Mallarme-Paul
Verlaine

Romantizm mesleğine mensup olan üdebanın hemen kâffesi az çok sembolist addedilebilir. Fakat Fransa'da son zamanlarda meslek-i şiiri değiştiren müceddidîn bu romantik üdeba arasında bilhassa bazılarına, ihtimal ki Sainte-Beuve'e fakat herhalde Alfred de Vigny ile Baudelaire'e iddia-yı intisap edebilirler.

Yeni meslek-i edebî henüz zuhur ettiği sırada buna rastgele sembolizm yahut dekadizm namı veriliyordu. Fakat sonra sembolist namı galebe çaldı. Çünkü yeni şiire bu daha muvafık geliyordu. Dekadanlık cihetinde meslek-i cedid-i edeb Sainte-Beuve'i bir üstat tanıyabilir. Çünkü Sainte-Beuve evvelce o teklifli, o cebr-i tabiatla vücuda gelmiş asar-ı manzumesinde vaktinden evvel solmuş bir ruhun marazi kederlerini, endişe-nâk tecessüslerini ifade etmişti. Asıl sembolistlere gelince: Sainte-Beuve bunlara üslubun bazı hallerinden dolayı benzer; Sainte-Beuve doğrudan doğruya ifade edilemeyecek kadar rakik bazı ihtisasâtı bu suretle fıkı-i karie telkin ederdi. Bir de sembolistler parnas meslek-i edebisine ait olan şiirin şaşaasını tenkis etmek, sertliğini nerm bir hale getirmek arzusunu takip etmiş olduklarından Sainte-Beuve bu nokta-i nazardan da kendilerine takdim etmiştir. Çünkü şiirlerinde öyle mütenazır, evvelden hazırlanmış şeyler yoktur.

Romantik şairler arasında sembolistler en ziyade Alfred de Vigny'yi sevmişlerdir. Buna birçok sebep gösterilebilir. İptida Alfred de Vigny'nin eserlerindeki muzlimiyet. Vakıa ondaki muğlakiyet, ifadede adem-i maharetten, suûbetten ileri geliyorsa da şiiri tarz-ı telakkisinin de bunda dahili yok değildir. O kadar müsmir, o kadar mütenevvi kabiliyetlere malik olan Victor Hugo'nun asarı Alfred de Vigny'nin eş'ârını da ihtiva eder. Fakat Victor Hugo'daki dehanın vassıf-ı mümeyyizi rüyetteki vuzuhtur, eşya-yı maddiyyeyi hakkıyla görüp hakkıyla tebliğ etmektir. Halbuki Alfred de Vigny'nin şahsiyet-i edebiyyesini temyiz eden

hassa bir zevk-i serâir-perverdir. Şimdi onun sembollerinden bahse lüzum yok. Alfred de Vigny şüphesiz birçok semboller yapmıştır. Bir Şairin Defteri Journal d'un poete namındaki kitabında hulasalarından nesren bahsettiği eserlerin kâffesi timsali bir şekle maliktirler. Fakat Denizde Şişe Bouteille a la mer ve Kurdu Ölümü Mort du loup manzumeleri ile yeni sembolist eserler arasında pek çok fark vardır. Hakikat-i halde “Denizde Şişe” bir istiare-i temsiliyeden, “Kurdu Ölümü” bir teşbihten ibarettir. Alfred de Vigny’nin mekteb-i cedit için bir mübeşşir addedilmesi tasavvuf-perver bir idealizm takip edişinden, hülyaya bir meyelan-ı fitri besleyişinden ileri gelmiştir. “Tahayyül edilen bir şey benim için her şeydir!” diyor. Alfred de Vigny’de birçok beyitlere tesadüf olunur ki bunlar müphem ve nafizdir, kıymet-i [309] musikiyeleri mana-yı mantıkilerini tecavüz ile daha fazla birtakım şeyler ifade eder. İşte bu beyitler sanat hakkında öyle bir telakkiye delalet eder ki bu delalet muahharen sembolistlerin vücut bulacağını iş’ârdan hâlî kalmaz.

Baudelaire’e gelince: Baudelaire on beş, yirmi sene evvel dekadanzim denilen tarz-ı tahririn nazariyecisi olmuştur. Fleurs du mal şairi Alfred de Vigny’ye hemen hiç benzememekle beraber, eserlerinde şarlatanlığa ait bazı cihetler istisna edilince, tasavvuf-perverliği kendisine arada sırada bazı öyle şiirler için sünûhât-bahş olur ki bu eserlerde garip bir kuvvet-i telkin vardır. Baudelaire, şiirinin o şekl-i metini itibariyle parnas mesleğine mensuptur; kendisini sembolizm mesleğine takrip eden şey, Theophile Gautier’nin dediği gibi, âlem-i harici ile ihtisasâtımız arasındaki ve eşya-yı hariciyenin kendi beyinlerindeki tevafuk ve münasebeti anlayabilmek melekesine sahip olmasıdır.

Fakat ne Baudelaire, ne Alfred de Vigny tam manasıyla birer sembolist değildirlir. Sembolistlerin Baudelaire’i kendilerine mübeşşir addetmekte bir dereceye hakları olabilir. Şu şart ile ki Baudelaire hakikaten eşya-yı hariciyenin ya birbirleri arasındaki yahut ruh-ı beşerle olan münasebetini –ki onlarca şiirin ruhu bundan ibarettir- keşif ve tebliğ etmiş ola.

Sainte-Beuve, Alfred de Vigny, Baudelaire sembolizmin az çok birer mübeşşiri sayılabilirler; bunun asıl üstadı ise Stephane Mallarme’dır.

Şimdiki şairlerin pek çoğu gibi Stephane Mallarme de iptida parnas mesleğine mensuptu. Fakat parnas şuarası arasında en ziyade Baudelaire'le haiz-i müşabehet idi. İlk şiirleri bile güç anlaşılır, gayet tasannuludur. Bunların içinde ancak Apparitions, Fenetres, l'Azur, les Fleurs gibi üç dört tanesi gösterilebilir ki zahmetsizce anlaşılın. Stephane Mallarme mesleğinin nısf-ı ahirinde yeni bir tarz-ı bedâyiin nazariye-perdâzı olmuştur. Şayan-ı dikkattir ki Stephane Mallarme nazım nokta-i nazarından kavaid-i mer'iyeye daima riayet etmiştir. Kafiye tahfif etmek, vezinden kurtulmak için birtakım teşebbüsâtta bulunan müceddidîn-i ahire Stephane Mallarme'de bu hareketlerini muhikk gösterecek bir misal bulamazlar. Stephane Mallarme'de evvelki mesleğine nazaran değişen şey şiir hakkındaki fikri idi.

Stephane Mallarme eskiden beri dar bir karihaya malikti, az yazardı. Hele hayatının son seneleri bütün bütün akîm geçmiştir. Onun sembolizm üstadı olduğunu gösterecek ancak bazı mensur tetkikatı vardır: Divagations relativement au vers gibi. Fakat bu eser, sembolizm mesleği zaten şiiri değiştirmeye başlamış olduğu bir zamanda intişar etmiş olduğundan Stephane Mallarme'nin sembolizm babası olduğunu teslim etmek için tilmizlerin şahadetine müracaat etmek zaruridir. Birçok genç şairler Stephane Mallarme'nin hanesine müdâvemet ederlerdi. İşte orada letafeti, ehemmiyeti, kıymet-i edebiye ve ahlâkiyesi methedile edile bitirilemeyen musâhabât ile Stephane Mallarme meslek-i cedid-i edebînin tarz-ı bedâyiini yavaş yavaş vücuda getirmiştir. Bu cihet unutulacak olursa Stephane Mallarme'nin şiirlerine bakıp da meslek-i cedid-i edebî üzerinde bî-şüphe icra ettiği tesir-i azim kabil değil anlaşılabilir.

Stephane Mallarme'nin şiirlerinde en ziyade nazara çarpan sıfat-ı mümeyyize anlaşılmalardır. İşin içinde bulunanlar bilâ-ihhtiyar sarındığı pûşîdeler altında fikr-i muharrerî güya keşfediyorlarmış. Fakat münekkittlerin hemen kâffesi itiraz ediyor ki Stephane Mallarme kemal-i dikkat ile okunur ve düşünülürse bile mana hemen hemen daima anlaşılmaz. Heyet-i mecmuaları itibariyle manaları anlaşılmayan bu şiirler arasında lâğz-âmîz fakat teshirkâr bir güzelliğe malik bazı beyitlere tesadûf olunduğu da kabil-i inkâr değildir; bunlar insanın ruhunda uzaktan uzağa, derin aks-i sadalar uyandırır. Kendilerinden

evvelkiler ve sonrakilere hiçbir mana arz etmezse bu beyitler ne kadar haiz-i kıymet olabilirler? Stephane Mallarme'nin eserleri arasında hiçbir yerde birbirine merbut bir şey görülemez. Bazı fikirler hakkında insan az çok muhtemel görünen bazı zanniyât serdedebilir; fakat orada bir nahiv kaidesi bulunamaz, kelimelerin vazifesi, sırası izah edilemez.

Stephane Mallarme parnas mesleğinden ayrılıp da yeni bir tarz şiir ihdas ettiği vakit eserlerinin anlaşılamazlığı onu Yunan-ı Kadimin esrarengiz bazı merasimini ifa ile birtakım mukaddes şeyleri havasa talim eden bir rahibi mevkiine is'âd etti. Bunun üzerine meşhur oldu. Mamafih Stephane Mallarme'yi şarlatanlık ile itham etmemelidir. Kendisini tanıyanlar içinde onu en az sevenler bile samimiyet-i kamilesini, necabet-i tabiatını, istihfaf-ı şöhretini teslimde müttefiktirler. Stephane Mallarme büyük bir adam, derin bir dahi görünmek için iltizam-ı muzlimiyet etmiş değildir. Eserlerinin anlaşılmaması, bir ısrar-ı husûdâne ile takip ettiği kaide-i bediiyeden ileri geliyor. Kendisi ihtisas-perest, hayal-perver bir şair olmak üzere gösterilmek isteniliyor. Hâlbuki Stephane Mallarme'de kaybolan cihet mantıkçılık, nazariye-perdâzlık, rakik muhakemeler yapan bir mimarlık idi; manzumelerinde karihasına serbest bir cevelan vermemiş, yalnız bazı kavaidi tatbik ile uğraşmıştır. Zaten o da bu eserlerini bir tecrübe, bir tetkik olmak üzere meydana çıkarırdı.

Stephane Mallarme'nin bazı eserleri okunurken tabirâtın, ahenk-i savt ile levnden başka bir şey düşünülmezsizin rastgele dizilmiş [310] olduğuna zâhib olunur. Mallarme kelimelere ifade ettikleri mana haricinde olarak, bundan müstakil olarak bir kıymet atfeder, vasl-ı manalarını kıymet-i musikiyelerine feda eylerdi. Yalnız bu hareket eserlerini anlaşılmaz bir hale getirmek için kâfi iken sanat-ı nazmı esas itibariyle esrar-âlûd addetmesi bunu bir kat daha teşdit etmiştir. Mallarme vuzuhu bazı nev' eserler için tecviz ettiği halde nazım ile, şiir ile gayr-ı kabil-i telif görür, şiir için ayrı bir lisana ihtiyaç olduğunu söylerdi. Ona göre şiir eşya-yı hakikiyenin birer timsalini teşkil eden "fikir"leri harici müşabehetler vasıtasıyla ifade etmeli idi. Şiir bir zümre-i havasa mahsus bir lisan-ı serâir idi, ve bütün böyle lisanlar gibi gerek vezin, gerek intihab-ı kelimât, gerek nahiv için hususi kaidelere malik idi.

Fakat Stephane Mallarme'nin eserlerini anlaşılmaz hale getiren en birinci sebep fikirlerin karışıklığıdır. Bunları sırasıyla ifade edecek yerde hep birden, karmakarışık söylerdi. Eserlerinden her birine, hatta beyitlerinden her birine ayrı ayrı birkaç mana raptetmek iddiasında idi. Mallarme'ye göre her eserinde, her beyitinde en aşağı üç mana bulunurdu. Birincisi açık ve herkesçe kabil-i fehm idi. İkincisi maneviyat kesp etmiş bulunurdu, üçüncüsü ise sırf batini olup bunları erbabı anlardı. Bu üç mananın birbirini ihlal etmesine ve birinci mananın bile derekî-i müteassir olmasına artık hayret etmeyelim.

Mallarme kesb-i taayyün edememiş, müphem bir dahi idi. Şiir hakkındaki fikr-i garibi bu kabiliyeti üzerinde meş'ûm bir tesir-i müstebidâne göstermiştir. İnsan kendisine takdir-hân olmak isterse nesine hayran olacağını bilemez. Eserlerinden hiçbir şey payidar kalamayacaktır.

Mallarme gibi Paul Verlaine da iptida Baudelaire'in tesiri altında kalmıştır. İlk eserlerinde vakitsiz bir sefahat-i kalbiye asarı takınarak Baudelaire'i taklit ettiği görülür. Paul Verlaine yirmi yaşına doğru parnas şuarasıyla akd-i rabita etti, cumartesi günleri Leconte de Lisle'in yevm-i kabulü olduğu için oraya, perşembeleri Theodore de Bano ile müdâvemet eyledi, sırr-ı sanatını oralarda öğrendi. Poemes saturniens namıyla neşrettiği mecmua-ı eş'ârda Leconte de Lisle'in bir tilmizi olduğu görülür. Şiiri bir kalemkâr gibi işlediğini, gayet müteessirâne birtakım beyitleri kemal-i itidal-i dem ile yaptığını söyleyerek iftihar ettikten sonra kendi âlâm-ı ruhiyelerinden, hissiyatlarından bahseden şairlerle istihza eder. İkinci mecmua-i eş'ârı olan Fetes galantes'de daha ziyade Theodore de Bano ilk tesiri nümâyândır. Mamafih bu kitaba dâhil olan terane-i hazan, mehtap gibi bazı manzumelerde asıl Verlaine kendisini hissettirir. Verlaine'de saffet ile incelik garip bir surette karışmıştır. Bazen bir şefkat-i safdilâne bazen garabetler, şaşırtıcı karışıklıklar nazara çarpar.

Sonra Bonne chanson serlevhalı eseri intişar etti. Bu, iki gün zarfında yazılmıştı. Bunda birçok küçük şiirlere tesadüf olunur ki o safdilâne sadelikleri, mülâyemetleri, şekillerinin seyyâleti, o bilmem nasıl bir maharetsizlikleri ile yeni bir tarz-ı şiire delalet ederler. Ahvâl ve vakayi kendisini mecbur etse idi bile

Verlaine, parnas mesleğinden ayrılacaktı, çünkü o mecburi kaideler tabiatına uymuyordu.

Muahharen yazdığı *Romances sans paroles* kitabında Verlaine kendi kendisine tamamıyla sahip olmuştur. Zaten kitabın ismi musikiye temayül birtakım şiirlere delalet eder. Filhakika burada mevzular birtakım halât-ı ruhiyeden ibarettir. Bunlar muayyen ve kati surette tahlil ve tebliğ edilmemiş, yalnız aralarında hiçbir rabıta-i mantikiye bulunmayan birtakım imalar, teşbihlerle işaret olunmuştur; yedi sene sonra *Sagesse* eseri intişar etti. Verlaine artık Katolikliğe avdet etmişti. Bu mütekayyite şiirlerde o fitri tasavvuf-perverliği nümâyândır. “*Romances sans paroles*”, “*Sagesse*” ve sonra intişar eden *Bonheur*, *Parallelement*, *Jadis et Naguere*, *Amour* eserleri Verlaine’ı tamamıyla, bütün kabiliyetiyle gösterir. Bütün Verlaine bu eserlerdedir. Başka eserlerini kâle almaya lüzum görmeyiz. Vakıa onlarda da bazı latif parçalar varsa da yeni bir şey yoktur.

Parnas mesleğine muarız genç şairler tarafından Verlaine’nın bir mübeşşir gibi tanınması 1885 tarihlerine doğru vuku bulmuştur. Sembolistler parnas mesleğinin şiirlerinden daha nerm, hülyaları ifadeye daha salih bir şekl-i şiir aradıklarından nazarlarını “*Romances paroles*” şairine çevirdiler ve onu üstat ittihaz ettiler. Mamafih Verlaine, sembolizm mesleğinin hakikaten pederlerinden biri olmakla beraber kendisini bir mekteb-i edebî reisi addetmemelidir. Verlaine kendisini hiçbir kaideye tâbi tutmamıştır. Dört sene serserilikten, pek adi sefihlikten sonra 1881 tarihinde Paris’e avdet ettiği vakit kendisine sabahları titrek adımlarla meyhane meyhane dolaşırken tesadüf olunurdu. Bazen Montmartre yahut Cartier Latin birahanelerinin birinde mıstaba nişin olurdu. Her an teakup eden, değişen tesirâtan başka bir şeye tâbi olmayan, hiçbir kaide tanımayan bu serseri şair bir reis-i meslek olabilir mi hiç? “Ben, derdi, bedbaht olduğum vakit mağmum, mesut olduğum vakit şen şiirler yazarım. Sevk-i tabiimden başka kaidem yoktur” Verlaine bütün mesleğini şu sözlerle hulasa eder:

“Evlatlarım, sanat insanın sırf kendi kendiliğini, şahsiyetini muhafaza etmesidir.”

Jadis et Naguere eserinde meşhur bir parçada şiir hakkındaki [311] fikrini gösterir. Verlaine'nın istediği şey Mallerb'in, Bovalo'nun şiirleri gibi akli, Theophile Gautier'nin şiirleri gibi fîrîb, Leconte de Lisle'in eserleri gibi naht-âmîz bir şiir değil, seyyal, havai, müphem ânâta malik bir “neşide-i sincabi”dir. Bu mesleğin tam sembolist olmadığı aşîkârdır. Fakat hazırlanan tekâmül-i edebiyi pek güzel irae ediyor. Meslek-i cedidin hemen bütün yeniliklerinin birinci muhteri Paul Verlaine'dır. Zaten Verlaine kendisini üstat addedenlerin mesleğini çok defalar takbih etmiştir. Hatta Verlaine'nın şiirleri bir nokta-i nazardan sembolistlerin eserleri ile katiyen mütebâyin görünür.

Leconte de Lisle'in vefatından sonra genç Fransız şairleri Paul Verlaine “melikü'l-şuara” unvanını vermişlerdi. Bu unvan ise daha ziyade bir dehaya değil fakat kendisine daha sahip, daha muhakkik, daha mütesâvî bir liyakat ve kabiliyete ihtiyaç gösterir. Verlaine'nın payidar kalacak şiirleri yüz sahifeye sığabilir. On, on beş ciltten mürekkep olan asar-ı manzumesi her an müşkülât-ı fikre, adem-i maharete delalet edip durur. Birçok parçalarda hiç mana yoktur, anlaşılanlardan birçoğu da ya adi ya pek tasannuludur. Hele son eserleri pek tıflanedir...

Fakat bunların ne ehemmiyeti var? Hakikaten latif ve yeni olan bazı eş'âr-ı kalîlesi kendisine de asrın en büyük şairleri arasında bir mevki verilmesine kifayet eder. Verlaine'nın bazı şiirlerinde gayr-ı kabil- imha bir halâvet vardır. Bu, en fena gümrahlıklarında bile bir safdillik perverde eden zayıf bir kalbin cûşîş-i hissiyatıdır ki hiçbir mesleğe mensup değildir, hatta eser sanat namını bile pek güç alır. İşte Verlaine'nın eserlerinin parnas mesleğine muarız bulunması ve yeni şiire meydan açması bu sebeptendir.

Verlaine'ı üstat tanıyanlar onun safdilliğine malik değildirler. Fakat ne yapmak istediklerine vakıf bir sanatkâr oldukları cihetle Verlaine'da haklı olarak mevcut olan taravet ve saffet-i ruhiyeyi sa'y ile iktisap istiyorlar. Parnas mesleğini reddederek Verlaine'dan sâniha arıyorlar.

Sembolizmin esasını, mübeşşirlerini ve üstatlarını tanıdıktan sonra artık bu meslek-i ruhilerinin başlıca kimlerden ibaret olduğunu, ne gibi eserler vücuda

getirdiklerini öğrenilmek icap ediyor ki onları da gelecek musahabelerde görürüz.

[312]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Sembolizmin Mübeşşirleri Ve Üstatları”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 540, 5 Temmuz 1317 [18 Temmuz 1901], s. 309-312.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE [81]:

SEMBOLİSTLERİN GÖSTERDİKLERİ TECEDDÜT

Şiirin esas ve mahiyeti hakkındaki fikir tahavvül ve tekamül edince nazım ve lisan hakkındaki fikirde de bir tahavvül nümâyân olur. Romantizm mesleği teessüs ettiği vakit klasik devresinin enâfis-i asar-ı edebiyyesi ile artık la-yetegayyer bir hale gelmiş zannolunan o eski tarz nazmı, o eski lisanı değiştirmişti. İşte hükümete mebnidir ki sembolistler de kendi hassasiyetlerine, sanat hakkındaki fikirlerine göre nazmı bazı tadilata uğratarak teceddüt göstermişlerdir.

Sembolizm mesleği zuhur ettiği zaman nazım birtakım kavaid-i mahdude-i keyfiyeye tâbi idi. Müceddidler şiir hakkındaki fikirlerini saha-i hakikate îsâl için ibtida bu kavaidi zir u zeber etmeye mecbur idiler. Lisanın uğradığı tahavvülât da bundan az değildir. Vakıa ihtisasât-ı zatiyelerine tâbi olan meşhur nasirler Fransız lisanını zenginleştirmişler, nerm ve nazik bir hale getirmişlerdi. Mamafih, birtakımı hüsn-i niyetle, birtakımı halkı duçar-ı baht ve hayret etmek arzusuyla az çok anlaşılma bir lisan intihap eden birçok genç şairler bir tarafa bırakılsa da, sembolizm meslek-i edebisinin Fransız lisanı, Fransız tahavvülü üzerinde birtakım tadilat icrası suretiyle icra-yı tesir etmiş olduğu eser-i inkâr edilemez.

Her sembolist şairin kendisine mahsus bir nahvi vardır. Mamafih hiçbirisi, tesirine tevfiğ-i hareket etmeden hâlî kalmaz. Victor Hugo birtakım kavaid-i snaiye-i belagat ve fesahate ehemmiyet verilmemekle beraber nahve dokunulmamasını tavsiye ediyordu. Halbuki kelimâtın tesirât-ı musikiyesi ile zihne fikirler telkin etmek, bu sayede birtakım menâzır-ı hayatiyeyi pîş-i hayalde ihya eylemek isteyen genç şairler birbirine muntazam surette merbut birtakım fikirler ifade edecek yerde müphem ve karışık heyecanlar ifade ederek sarf-ı mantikiyi az çok tağyir eylemişlerdir. Hissiyat-ı ruhiyenin o mürekkep, o mümtezic bir halde doğrudan doğruya tebliğini temin için kavaid-i mevcuda feda edilmiştir. Hazflar, icazlar o kadar çoktur ki birçok sembolistlerin eserleri bundan dolayı anlaşılma bir hale gelir. Henri de Regnier Henri de Regnier, Albert

Samain Albert Samain, Andre Rivoire Andre Rivoire gibi kavaid-i müessese-i nahviyeyi tadilde ihtiyatkar davrananlar bile bunları pek kabil-i inhina bir hale getirmekten hâlî kalmazlar.

İstimal olunan lügate gelince, yalnız haiz-i ehemmiyet olan şairler nazar-ı dikkate alınırsa bunların nasirlerden ziyade müctenib davrandıklarını söylemek lazımdır. Yeni şairler nasirlerin elsine-i ecnebiyeden, ulûm-ı muhtelifeden istiare ettikleri birçok tabirâtı kabul etmezler. Çünkü maksatları birtakım yeni fikirler ifade etmek değildir ki bu tabirât-ı zaruriyeye muhtaç olsunlar. Onlar bazı ânât-ı hissiyatı tercüme etmek isterler. Müstamel kelimeler maksadı temin edemezse sembolistler başka kelime icat etmekte tereddüt etmezler. Mamafih icat ettikleri bu kelimeler pek güzeldir. Çünkü şekilleri, ve bilhassa savtları, bilinemez nasıl rakik bir müşabehet dolayısıyla ifade edecekleri ânât-ı hissiyat ile pek mütevâfıktır. Hakikaten sanatkar olan bazı sembolist şairler en nazik, en rakik, en seri'ü'z-zeval ihtisaslarını böyle nagamât kelimât ile tercüme ve tespite muvafık oluyolar.

Sembolistler, istimalden sakıt olmuş tabirât-ı kadimeyi de ihya etmişlerdir. Pek meşru olan bu tervic-i elfâz keyfiyetini şimdiye kadar büyük şairlerin hemen kaffesi kabul etmişlerdir. Chateaubriand, Victor Hugo, Sainte-Beuve, Theophile Gautier'de bunun birçok misaline tesadüf olunur. Bundan on sene evvel de beş on şair, başta Jean Moreas olduğu halde kendilerine mahsus bir meslek [326] Ecole Romane tesis ile lisan-ı kadimin lügatlerini ihya etmek teşebbüsünde bulunmuşlar, yeni Fransızcaya Rönesans Devrinin, kurûn-ı vustânın Fransızcasını karıştırmak istemişlerdir. Bunların yazdıklarını anlamak için lügat kitabına ihtiyaç vardır. Böyle bir teşebbüs ise muvaffakiyet ile neticelenemezdi. Çünkü Rönesans Devrinin, kurûn-ı vustânın hissiyat ve efkârına rücû' etmek bugün nasıl gayr-ı kabilse o zamanların lisanına avdet etmek de öyle gayr-ı kabildir.

Genç şairler daha başka suretle de tabirât-ı cedide icat ederler. Mesela en ziyade Henri de Regnier kelimeleri mana-yı müstamellerinde kullanmayarak mana-yı iştikakîlerine karîb bir manada istimal eder, yahut efkâr-ı mütezâddeyi ifade eden kelimeleri birlikte kullanarak manalarını yenileştirir. İşte bu suretle

sembolistler eşya-yı kâinata kendi hislerini iare ederek mana-yı hakikiden mana-yı mecaziye intikal ederler. Vakıa bu, bütün bütün yeni bir usul değilse de kendilerinden evvelki şairlerden daha ziyade tatbik ederler ve daha cesurane davranırlar. Mesela Verlaine bir şiirinde: “Afif gürgen ağaçları altında sararmaya giden iki genç kız” diyor ki “afif” sıfatı hakikat-i halde gürgen ağaçlarına kabil-i tatbik değildir. Mamafih şairlerden bu salahiyet-i meşruayı nez’ etmeye hakkımız yoktur. Bundan başka kelimâtın ahenk-i esvâtı ile mana-yı mantıkilerinden fazla, hariç olarak onlara bir kıymet-i telkiniyeye de verirler.

Zaten hiç kimse esvât ile hissiyat arasında bir alaka, bir karabet bulunduğunu inkâr edemez. Birçok Fransız şairlerinde, hatta yalnız romantiklerde değil Racine’de, La Fontaine’de öyle cümlelere tesadüf olunur ki ihtiva ettikleri tesir-i musiki bazı hâlât-ı vahiye ile tevafuk ve tetabuk eder. Hissiyatımızın bazı hareketini ifade için bir lisan-ı edebiye kelimâtın mana-yı mantıkilerinden daha fazla, daha iyi şeyler lazımdır. Bu lisan-ı edebide vezinden başka ahenk tesirâtı da vardır ki o nazik teşevvüşleriyle bize tahlil hususunda müsait davranmazsa da gayet kuvvetli, iyi bir vasıta-i ifade teşkil etmekten de geri kalmaz. Birçok sembolistler mana münasebetlerini, esvât ve ahenk münasebetlerine feda ettikleri için yazdıklarından bir mana çıkmıyor diye ahenk-i esvât ile lisan-ı şiiri zenginleştirmeye, bu lisanı ruh-ı beşerin o müphem ve mütehavvil halâtını ifadeye, daha salih bir hale getirmeye muvaffak olanlara karşı da haksızlık etmekte mana yoktur.

Sembolist şairler vuzuh-ı katiden müctenibdirler. Verlaine kelimeleri intihap ederken bir dereceye kadar gaflet gösterilmesini tavsiye eder. Böyle bir tavsiye, şüphesiz, tehlikeli bir şeydir. Fakat şiirin hakikat ve mahiyeti hakkında vukua gelen tahavvül fikri hissiyatımızın o müphem ve pûşîde, o firari, o süri’ü’z-zeval halâtını ifade için daha mütemevvic bir lisan intihap edilmesinin hikmetini pekâlâ izah eder. Yanlış yazan bazı genç şairlerde bu yanlışlık cehaletlerinden ileri gelmekle beraber sanatlarına sahip olan müceddidîn-i şiir bile Verlaine’nın sıhhatini takip ediyorlar. Şiirlerine nasıl bir şekl-i ifade ile gayet latif bir adem-i vuzuh güzelliği verdikleri tercüme ile anlaşılamaz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki muayyen, hususi, şahsi olmak icap eden tabirât yerine

ekseriya gayr-ı muayyen, umumi tabirât ikame ederek mananın vuzuh-ı katisini ihlal ederler. Mesela Henri de Regnier: “Uzaklar menekşe renkli sislere müstağrak; yolların beyazlıkları buraya gömülerek kaybolur” diyerek vuzuh-ı katiden kendisini kurtarmıştır. Mamafih bu tarz-ı ifadeyi suiistimal etmemelidir. Fakat herhalde şurası da inkâr kabul etmez ki sembolist şairlerin şiir hakkındaki fikirleri şu tarz-ı ifadenin o gayr-ı müphem, o firari haliyle pek muvafık düşer.

Sembolistlerin gösterdikleri teceddüt en ziyade nazımdadır. Klasik devrinin riayet ettiği, romantik şairlerin de bazılarına hürmet eylediği kavaidin kâffesini yeni şairler bir tarafa anmışlardır. Sembolistler, gerek vezin için gerek kafiye için şaire bir serbesti-i tam vermişlerdir. Nihayet sembolizm mesleği öyle bir şekl-i şiir icat etmiştir ki birçok sembolistler bunu nesirden hemen hemen gayr-ı kabil-i tefrik bir hale koymuşlardır.

Ta Malerba zamanından beri Fransız tarz-ı nazımının tarihi hulasa edilecek olursa bunun her nazım için istinatgâh olan tenazur-ı kaidesi ile gittikçe tezayüt eden tenevvü ve ifade ihtiyacı arasında bir mücadeleden ibaret olduğu görülür. Fransızların vezn-i esasileri olan “Aleksandran” tarzı Malerba ile bir şekl-i muayyen kesp etmişti. Fakat bu şekil kesb-i katiyet etmekle beraber duçar-ı tagayyür olmaya meyyal bulunmaktan da halî kalmadı. Racine ile La Fontaine bunun değişmemesi esaslarını ihzar ettiler. Yavaş yavaş “Aleksandran” kavaid-i mevzusundan kurtulmaya başladı. Bu kavait bütün bütün keyfi bir şey değildi. Tenazuru idame ederek adi şairleri zevk-i nazımın noksanına karşı muhafaza ediyordu. Yalnız bu tenazurda bir yeknesaklık bulunduğundan iyi şairlerin dehayı zatilerini izhar edebilmelerine gayr-ı müsait idi. Nazımda kavait ne kadar çok olursa hakiki şairlerin eserleri de adi nâzımların eserine o kadar benzer. Kaide çok olunca şairin şahsiyeti kendisini gösteremez, beyitler tenevvü, tehallüf edemez, fikrin hüsn-i ifadesine uyamaz.

İşte bundan dolayı “Aleksandran” kaidelerine riayet edilmemeye başlanmıştır. Bundan başka şurası da şayan-ı dikkattir ki kulaklarımızın asırlardan beri terbiye görmesi evvelkilerden daha müşevveş münasebatı da anlamaklığımızı temin etmiştir. Şimdi gayet nazik bir tevafuk bulduğumuz bazı

sembolistlerce nazımdaki tenazurun ihlaliyle kafiye'nin tahfifi keyfiyeti birbirinden ayrılamaz. Şiir-i cedit için bunların ikisi de lazımdır. Çünkü ikisi de aynı sebepten ileri geliyor.

Bu suretle açılan tarik-i cedit Fransa'da serbest beyitlere müntehi olmuştur. "Serbest" sıfatı izafe edilen ebyâta ise nazm-ı ıtlakî haiz olamaz. Çünkü nazım ile nesir arasındaki fark, nazımın bazı kavaid-i mahsusaya riayetinden ileri gelir. Bu kavaid bütün bütün ortadan kaldırılır da beyitler serbest bir hale getirilecek olursa o vakit nesir yazılmış olur.

Gustave Kahn Gustave Kahn umumiyetle, serbest ebyâtın mucidi olmak üzere telakki ediliyor. Mamafih onun eserlerinde nazım ve kafiye bakayasına tesadüf edildiği olur. Fakat bu da bütün eserlerinde değildir. Bu ana kadar nesir denilen şeyleri badema "nazım" namı altında [328] yâd etmekte ne zevk vardır? Bunlara, mensur da olsalar şiir denilebilir. Fakat nazım denilebilmek için mutlaka kavaid-i mahsusaya riayet lazımdır.

Bütün bütün nesir haline girmedikçe serbest ebyâta hüsn-i kabul göstermekte bir beis tasavvur olunamaz. Hele bazı şairler zevk-i vezne sahip oldukları cihetle her türlü eşkâl nazım haricinde bile öyle eserler tahririne muvaffak oluyorlar ki bunlardaki ahenk o eserlerin bihakkın nazımdan madûd olmasını temin ediyor.

Fransızlarca menü'l-kadim mer'î olan eşkâl-i nazım arasında bazıları pür-tumturak olduğu cihetle sembolist şiirlere uygun gelmezdi. Bazıları da bu tantanadan mahrum olmakla beraber pek kati ve muayyen olmak hasebiyle muvafık düşmüyordu. Birtakımları da artık köhneleşmişti. Bu halde sembolistler eşkâl-i nazmı neden tecdit etmesinler? Asıl mesele sembolistlerin kavaid-i mevcudeye riayet edip etmemelerinde değil, ahenktar ebyât yazıp yazmamalarındadır. Binaenaleyh onların eserlerini bu nokta-i nazardan muhakeme etmek lazımdır. Yazdıkları eş'âr-ı ahenktar olsun da kavaid-i mevcudeye mutabık olsun olmasın, bunun ehemmiyeti yok. Çünkü mademki şiir hakkındaki fikirleri pek meşrudur, binaenaleyh kendilerine alet şiiri de fikirlerine tevfiik etmek hakkını teslim etmek zaruridir.

Vaktiyle Victor Hugo da Fransız nazmını tadil ettiği zaman gürültüler kopmuştu. O vakitte edebiyatta birtakım muhafazakârlar vardı ki kavaid-i atıkaya riyeti elzem addederek her türlü teceddüt-i edebî aleyhinde bulunurlardı. Şimdi sembolistlere itiraz edenler de aynı suretle hareket ediyorlar. Faraza Sully Prudhomme: “Şiir, Victor Hugo sayesinde müstaidd olduğu terakkiyâtın kâffesini iktisap etmiştir.” diyerek bab-ı teceddüdü katiyen set etmek istiyor. Düşünmüyör ki Victor Hugo’ya edilen itirazlar da bunun aynı idi. Zaten her tekâmülün akîbinde bu gibi itirazlara tesadüf olunur. Şüphesiz, Victor Hugo’nun deha-yı edebisi Fransız şekl-i nazmını bir müddet için tespit etmiştir. Mamafih asar-ı nefise bir lisan için ne kadar sabit bir numune teşkil ederse etsin, bir lisanın tahavvülüne ne kadar mani olursa olsun, bu tahavvülün [329] önüne geçmek kabil olamaz. Lisan gibi nazım da lâyenkatî tekâmül eder. Victor Hugo’nun nazmı klasiklerin nazmına benzemez. Bu halde, Victor Hugo’nun nazmı neden ilelebet kanun şeklini haiz olsun?

Zaten şurası da şayan-ı dikkattir ki sembolistler her vakit serbest denilen tarzda şiir yazmıyorlar. Bazıları, mevzua göre parnas şuarasının eserleri gibi mevzun ve mukaffa şiirler yazmışlardır. Fakat kendilerini behemehâl bu tarz-ı nazmı takip etmeye haber etmek için hiçbir salahiyet yoktur. [330]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 541, 12 Temmuz 1317 [25 Temmuz 1901], s. 326-330.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE [82]:

SEMBOLİST ŞAİRLER

Sembolist şairler arasında münekkitler iptida, aldanmak tehlikesine düşmekten korkmaksızın, Henri de Regnier'nin Henri de Regnier'nin meziyetini teslim ederler. Sembolizm mesleği yeni zuhur ettiği vakit münekkitlerin mevkii müşküldü. Bazıları, müceddidîn-i şiirin maksatlarını bile anlamadan, onların bu teşebbüslerini gülünç bir surette göstermeye çalışıyorlardı. Bunda kabahat yalnız kendilerinin değildi. Çünkü sembolizm nazariyesini serdettikler sanki maksatlarını mahsus anlatmamak istiyor gibi muğlâk bir lisan istimal ediyorlardı; bundan başka sembolist şairler arasında hakikaten sanatkâr olanlardan ziyade muvazene-i asabiyeleri muhtell zevat ile şarlatanlar vardı.

Her türlü teceddüdü, ne olursa olsun, hemen kabul ediveren bazı münekkitler de şarlatanları hakiki sanatkârlardan tefrik etmediler. Ciddi ve sahib-i nüfuz bir kısım münekkitler ise ihtiyat ederek bir şey söylemiyorlar, sembolizmin ilk karışıklığı arasından kabil-i tefrik bir şey çıkmasına intizar ediyorlardı. Henri de Regnier ile ise aldanmak korkusu yoktu. O, sanatını ciddi telakki ediyordu. Bazı kere mugayir-i kaide şiir nazmetmesini cehaletine hamletmeye de imkân bulunamazdı. Çünkü iptida parnas meslek-i edebisinin kavaid-i nazmiyesine riayet ederek şiirler yazmıştı.

Henri de Regnier'nin üstatları Leconte de Lisle ile Jose Maria de Heredia'dır. Onun için Apaisement, Sites, Lendemain gibi ilk mecâmî'-i eş'ârında nazımlar düzgündür, mevzularında da sembolistliğe ait bir şey görülmez. Mamefih genç şairin şahsiyeti şiirin tekâmül-i hâzırı dairesinde bu eserlerde kendisini hissettirir. Gerek şiirlerinin şeklinde, gerek hissiyatında bir gevşeklik, bir seyyâlet vardır. Bir manzara-i sahraiyye tasvir edeceği zaman bile öyle mülayim ve müşfik bir tarz intihap eder ki parnas şuarasının mesleği ile tezat teşkil etmekten halî kalmaz.

Episode eseriyle Henri de Regnier nazımda daha ziyade bir serbesti gösterir, sünûhâtı da genişler. Bu kitabın muhteviyatı meyanında bulunan Deux grappes, Ariane, Verger, Voleur d'abeilles manzumeleri çok geçmeden sembolist

şiiirlerin nasıl olacağını gösterir. Tel qu'un songe, Arethuse, Poemes anciens et romanesques eserleriyle Henri de Regnier parnas mesleğinden hem nazım hem sünûhât cihetiyle ayrılmıştır. Nazımda kavaid-i mevcudedden hiçbirini tanımadığı gibi mevzuu da hülyalarından, muzlim ve muğlak şeylerden intihaba başlamıştır. Poemes anciens et romanesques kitabında Scenes au crepuscule gibi bazı eserler vardır ki zarafet-i nahifeleri, nazar-girîz hassasiyet-i nafizeleri, o müphem, o fecr-âlûd halleriyle cidden latiftir. Arethuse eserinde L'Homme et la Sirene manzumesi cidden yeni bir şiirin letafet ve cazibesini hissettirir. Buradaki timsal, vakanın tafsilatından her birine tekabül edecek kadar vasi olmamakla beraber muzlim ve muğlak da değildir. Bundan başka hikayede gayet şairanedir. İhtiyar ettiği tarz-ı nazımda mevzu gayet muvafıktır. Henri de Regnier'de mevzu olan zevk-i nazım kendisini diğer mücedditlerin düştükleri hataları yapmaktan vikaye ediyor.

Henri de Regnier ilk üstatlarına karşı sadık kalmıştır. Mallarme için büyük bir takdir ve meftuniyet perverde etmekle beraber Leconte de Lisle ile de Heredia'ya hürmetten de geri durmamıştır; bazı genç şairler gibi Victor Hugo'yu tezyife de lüzum görmemiştir. Son şiir mecmualarına bakılınca gerek şekil, gerek esas itibariyle parnas mesleğine doğru bir avdet gösterdiği anlaşılıyor. Mamafih hayat-ı kadime sahnelerini tasvir ederken bile eserlerinde ezmine-i cedideye has olan şiirin evsafı hiss olunur.

Henri de Regnier ekseriya calî ve bâlâ-pervazdır. Tekrîr-i kelimât ile tıflane birtakım tesirât yapmak ister. Birbirine zıt kelimeleri yan yana istimal edişinde bir tasannu kokusu istişmâm olunur; neticesi itnâba varan bir suhulet-i tabiattan kendisini müdafaa etmez. Bazen vuzuhu pek unuttur. Mamafih bu nevâkısı genç şairler arasında birinci dereceyi ihraz etmesine mani olmaz. Henri de Regnier'nin en büyük, en şahsi meziyeti sembolizm mesleğine parnas mesleğinin evsafını mümkün olduğu mertebede birleştirmesidir. En iyi şiirleri parnas mesleğine mensup olmakla beraber sembolisttir de. Henri de Regnier'nin eş'ârında ne parnasyenlerin o sert ve haşin şekl-i şiiri, ne de mücedditlerin birçoğunda görülen nevâkıs yoktur.

Henri de Regnier'den sonra Albert Samain Albert Samain ile Andre Rivoire'i Andre Rivoire zikretmelidir. Albert Samain geçenlerde vefat etmiştir. Andre Rivoire de Vierges eserinden sonra ahiren Songe d'amour unvanıyla latif bir şiir mecmuası neşreylemiştir.

Albert Samain de Henri de Regnier gibi parnasyenlerin tesiri altında kalmıştır. Fakat onun üstatları Baudelaire ile Verlaine'dır. Şiirlerinin tabiat-ı mümeyyizesi Baudelaire'e has olan o calî bir rikât-i maraziye ile Verlaine'da görülen o gayr-ı vazîh ve bî-rek ihtisâsâtın imtizacından tevellüt eder. Tabiatı Albert Samain'i daha ziyade Verlaine'a takrip ediyordu. Jardin de l'infente eserinde –A. Gabriel Ra, Accompagnement Musique, Automne, ndon gibi âlâm-ı kalbiye-i zatiyeyi musavver parçalar [346] kitabın en iyi kısmını teşkil eder. Albert Samain eserlerinde samimiyeti muhafaza ettiği için şiirleri Verlaine'ninkileri andırmakla beraber yine nazımın şahsiyetini gösterir. Bunlarda nazîk ve gam-a-gîn bir şefkatin cazibe-i azimesi hiss olunur.

Bu son zamanlarda Albert Samain'in Au flancs du vase namıyla bir mecmua-i eş'ârı intişar eylemişti. Bu kitap yirmi beş hikaye-i aşıkane den tereküp ediyor. Gerek mevzuular, gerek nazım tarz-ı kadimdedir. Zaten Albert Samain nazım cihetinde, lisan cihetinde müceddidîn-i şiirden birçoklarının tecvîz ettikleri şeyleri reddetmiştir. Albert Samain asıl manasıyla bir sembolist addedilemez. Mamafih tam bir zaman-ı hâzır şairidir. Kendisinin meziyeti Jardin de l'infante'n bazen o müşevveş parçalarında, son kitabının o vazîh ve saf hikâyât-ı aşıkaneinde değil âlâm-ı kalbiye ve ruhiyesini musavver olan gayet rakîk ve latîf manzumâtında görülür.

Andre Rivoire da bütün bütün bir sembolist değildir. Tarz-ı nazmı kavaid-i mevcudeye tevfiğ etmiştir, eserlerinde de sembolistliğe ait bir şey yoktur. Mamafih Albert Samain gibi onu da Fransız şiirini tecdit eden üdeba arasına dahil etmek lazımdır. Andre Rivoire'da ihtirastan ziyade ihtisâsât-perestlik hüküm sürer; tantanadan, dağdağadan, şaşaadan kaçınır, eşya-yı mevcudenin sanki kesb-i tahaffûf etmiş, uzaklaşmış gibi durdukları nim zulmetleri sever, intihap ettiği mevsim sonbahardır. Tercih ettiği vakit de akşamdır. Tasvir ettiği menâzır-ı sahraiyye soluk bir ziya ile nim münevverdir, âlem-i mer'inin birer tasviri

olmaktan ziyare bir ruh-ı nalânın inikâsına benzerler. Ondaki aşk birtakım sermestlikleri, o şiddetli heyecanları bilmez; müphem, mütereddit, müctenib bir halde kalır. Şiirlerinde teganni ettiği kadın, nahif ve bülent, bize bir şekl-i gayr-ı maddi tahtında, bir hülya gibi görünür. Sevdği kadın ile kendisi arasında aşktan ziyade bir alaka-i maneviye vardır denilebilir. Andre Rivoire'ın eserlerinde hüzn-âlûd ve rakik bir letafet, ruhumuza tatlı bir surette süzülen bir yeis ve fütur vardır.

Albert Samain ve Andre Rivoire ile birlikte Maison de l'enfance, Beaute de vivre namında şayan-ı dikkat iki mecmua-i eş'âr muharriri olan Fernand Gregh'ı Fernand Gregh'ı zikrederim. Genç şair "Hane-i Tufûliyet"indeki subh-ı ömre ait sinîn-güzeşteye karşı latif ve mahzun tahassürler ederek gençliğinin melce-i mukaddesini terk edeceği sırada ağaçların, suların zemzemâtı ile tehzîz ettiği hülyaları son defa olmak üzere bir kere daha ihya etmek ister. İkinci kitabında ise saadet-i hayatı değil hayatın güzelliğini teganni eder. Hayatta gördüğü âlâm, neşelerden ziyade idi. Fakat âlâm-ı hayatta bile kendilerine mahsus bir güzellik, daha gizli, daha nafiz, daha şairane bir güzellik olduktan sonra bunun ne ehemmiyeti var? Kitabın mevzuları beynindeki vahdeti işte bu fikir teşkil ediyor. Fernand Gregh'da hakikaten şahsi, kendi tabiatına hakikaten muvafık olan şey o mahzun ve gam-nâk halidir. Hane-i Tufûliyet'te bazı öyle latif eserler vardır ki muharririn ismini az vakit içinde meşhur edivermişlerdir. Fernand Gregh henüz pek gençtir. Şimdiye kadar hep Verlaine'den mülhem olmuştur. Mamafih bu hal, son batının şairleri arasında cidden bir kıymeti haiz addedilmesine mani olamaz.

Jean Moreas'ın Jean Moreas'ın 1891 tarihinde Pelerin passionne eseri intişar ettiği zaman bunu, sembolizm mesleğinin mevcudiyetini artık suret-i katiyede kabul ettiren bir eser-i nefis gibi telakki ettiler. Fakat hemen biraz sonra Jean Moreas sembolist şiirden vazgeçerek kendi başına yeni bir meslek teşkil etti buna Ecole romane namı verildi. İzah-ı fikir ve meslek yolundaki neşriyat-ı edebiyat-ı âlemde epeyce gürültülere bâis oldu.

Jean Moreas'ın ilk kitapları Cantilenes ile Syrtes'dir. Bu ilk tecârüb-i kalemiyesini az kaldı bütün bütün reddedecekti. Doğrusu aranırsa Syrtes'in

kıymet-i edebiyyesi pek azdır. Manzumelerin o pür tumturak ve bâlâ-pervâz unvanları kendilerinin ehemmiyetsizliği karşısında fena bir tezat teşkil ederler. Bu eser yalnız ahenk cihetinden şayan-ı takdirdir. Cantilenes'in de ehemmiyetsiz bir eser oluşu şairde henüz bir şahsiyet bulunamayışından ileri gelir. Bundaki manzumâtın birçoğunda yalnız fikir değil his de yoktur. Bazılarında görülen letafetler ise hatta o zahiri saffetlerine varıncaya kadar calidir. Jean Moreas iptida dekadan namını kabul etmişti. Fakat Cantilens'in intişarından biraz sonra sembolist olduğunu ilan etti ve Figaro gazetesine basılan bir nev' beyanname ile sembolist kelimesiyle ne kastettiğini anlattı. Fakat şiirlerinde timsalden ziyade istiare-i temsiliye görülür. İnsan şimdi Pelerin passionne eserinin o vakit nasıl olup da sembolizmin en mükemmel bir kitabı addedildiğine hayret eyler. Vakıa Moreas bu eserde garip eşkâl-i nazım ittihaz ediyor, muamma kabîlinden sözler söylüyor. Fakat bunlar sembolist namına kesb-i istihkak için kâfi olamaz.

Jean Moreas bu kitabın intişarını müteakip Figaro gazetesine yeni bir beyanname göndererek yeni bir meslek Ecole romane'ın teşekkülünü haber verdi. Sembolizmi ortaya atan birinci beyannamesi eski eşkâl-i nazma, eski lisana avdeti tazammun ediyordu. "Pelerin passonne" eserinde birtakım eski tabirler, eski nahiv tarzları görülür, hatta bazı mevzular bile Fransa'nın "Trevor" denilen kadim şairlerinden istiare edilmiştir. Jean Moreas hiçbir vakit sembolist olmamıştır. [347] Jean Moreas bu ikinci beyannamesinden sonra OEnone Eriphyle et Sylves nouvelles ve au clair visage et Sylves namında iki küçük kitap yazdı. Bunların içinde yalnız beş altı parça vardır ki latiftir, bu yeni meslek, kadim-i edebiyatın naziresinden, taklidinden başka bir şey yapmamak fikrinde bulunduğundan meydana mühim bir eser çıkaramayacaktır gibi görünüyor. Jean Moreas'ın en iyi eserleri bu taklitlerdir. Fakat bunlar da adeta bir oyundur, şiirden ziyade sarfa taalluk eden bir kabiliyet irae eder.

Ahiren intişar eden Stances eseri evvelki şiir mecmualarına faiktir. Şekilleri daha vazıhtır, bazılarında rakik hissiyat görülür.

An-asl Fransız olmayan şairlere gelince:

Viele Griffin Viele-Griffin, Henri de Regnier'nin dostlarından ve sembolizmin teessüsü için uğraşanlardan olmakla beraber Henri de Regnier'ye hiç benzemez. Anglosakson ırkına mensuptur. İlk eseri Cueille d'avril'dir. Bunda nazım kaideye muvafık olmakla beraber muharrir de kaideyi ihlal etmek arzusunun mevcut olduğuna delaleti de aşikârdır. Filhakika, çok geçmeden Viele-Griffin serbest denilen tarzda şiir yazmaya başlamıştır. Şekl-i tahayyülü, tarz-ı tefekkürü Fransızlara göre yabancılik kokusunu haiz olduğundan onlara garip geliyor. Eserlerinde lisan yanlışları vardır. Bir Fransız okurken zahmet çekiyor, anlayamıyor.

Mamafih Viele-Griffin cidden bir şairdir. Şairlerin tabiat, aşk, mevt gibi o ebedi mevzularını kendi deha-yı mütefekkir ve endişe-nâkine tevfiik ederek yenileştirmiştir. Gayet güzel semboller yazmıştır. Legende aile, Phocas le jardinier, Chevauchee d'Yeldis, de Wieland le forgeron eserlerinde en büyük efkâr-ı felsefiye ve ahlâkiye zî-hayat birer şekil iktisap etmişlerdir. Sembolist şiir intizam ve teselsül ile itlaf edemeyeceği için Viele-Griffin'de bunları aramayalım. Sembolistler arasında yeni tarz nazmı en iyi istimal eden odur. Genç şairler arasında ondan daha iyi sanatkârlar varsa da onun kadar şahsisine tesadüf olunamaz. Bu şahsiyet bazen Fransız zevkine muhalif olmakla beraber rakik ve nafiz bir letafet ve cazibeye malik olduğu da inkâr edilemiyor.

Georges Rodenbach'ın Georges Rodenbach bıraktığı şiir mecmuaları arasında bilhassa Regne du silence şayan-ı zikirdir. Son kitaplarında tekellüf ve tasannu eseri, hâyîde ve tıflâne bir hal-i meşhûddur. Rodenbach'ın eserleri yek-tarz ve yek-edadır. Ta iptidadan beri yazılarında ca'liyet vardı. Sonra sonra yavan, tasannulu bir ihtisas-perestlik ile hafif bir dindarlık geldi. Georges Rodenbach'ın namını pençe-i nisyandan kurtaracak olan şey tarz ve edasının, yeknesak olmamakla beraber, şahsi olmasıdır. Rodenbach, yorgun ve nahifü's-sıhha bir ruha malikti. Onun için sükûnların, nim renklerin, şebah-i zılların, solan, geçen şeylerin bir şairi oldu. Mevcudiyeti üzerinde tesir-i kati gösteren memleketinin o bî-renk menâzır-ı sahraiyyesini, sisli ufuklarını, mağmum kanallarını, bir hava-yı hüzn-i müsekken ile muhit-i şehirlerini gayet nafiz bir halde tasvir etmiştir.

Emile Reviere'nin tasvir ettiği Belçika Rodenbach'inkinden külliye ayrıdır. Campagnes hallucinees, Debacles şairinde iptida nazar-ı dikkate çarpan şey şiddet-i mizaç ile hassasiyet-i mufarritadır. Onun şiirlerinde de Rodenyah'ta olduğu gibi müphem ve garaib-nüma şeylere tesadüf olunursa da Rodenyah şedit renkleri sildiği, sesleri yavaşlattığı, muhitleri hafifleştirdiği halde Werern o muazzap muhayyilesinden çıkardığı eşkâl-i müşmeizeyi şedit bir ziya içinde irtisam ettirir, eşya-yı anif bir surette göze çarpacak bir halde bulundurur. İstimal ettiği lisan bile sarp, çetin, çok kere yanlıştır, birtakım garip tabirât-ı cedide ile, hummalı i'vicâclarla malidir. Nazmı ekseriya her türlü kayıttan azade olduğu için vezinlerin adem-i tevafuku ile fikri şaşırtır. Mamafih kullandığı vesait kaba olmakla beraber husule getirdiği netâyic tesir-nâktır. Werern'in bazı eserleri avam halkın sefaletle bazen ezilmiş, bazen tuğyan etmiş ruhlarının o en derin, en iptidai sevâik-i tabiyesini unutulmayacak evsaf ile ifade eder. Birçok bî-lüzum şeyler, noksanlarla beraber kuvve-i tasvir ve ihyaya şayan-ı hayret bir mevhibe-i icat ilave eder. İnsan kendisinin o garip manzumelerini okurken bazen bütün bunların Racine'in yeni beytine değmeyeceğini söyler. Mamafih Racine'i en büyük bir şair addedenler bile Werern'in o metin dehasına karşı, hayret ve takdir göstermekten kendilerini men edemezler.

Şimdi yine an-asl Fransız şairlere avdet edilince, her türlü meslek ve mektep haricinde duran Maurice Bouchor'ı Maurice Bouchor ayrı başına zikretmelidir. Maurice Bouchor'un kendisine mahsus bir sembolistliği vardır. En iyi kitaplarından birisinin ismi Symbols'dür. Burada beşeriyetin mâ-ba'de'l-hayat hakkında beslediği hissiyat şimdiye kadar ne gibi eşkâl-i muhtelif tahtında izhar edilmişse bütün bu hurâfât-ı azimeyi şedit bir hiss-i dindarâne ile birbirini müteakip tevsi ve tafsil eder. Sonra Maurice Bouchor kukla tiyatrosu için bazı asar yazmıştır. Kuklaların çehreleri gayr-ı müteharrik, evza ve etvarları yeknesak olduğundan, bir numune olmaktan başka kıymeti olmayan harika-nema eşhas-ı vakayii irae için canlı oyunculardan ziyade uygun düşüyorlardı. Bu eserlerde Maurice Bouchor din ile şiiri, ezmine-i kadimede olduğu gibi, mezcetmiştir. Asarı arasında Mysters d'Eleusis zamanımızın en güzel kitaplarından biridir. Bu güzellik iptida sünûhât cihetinde gözüküyor. Çünkü kitap hem en ziyade beşeri,

hem en ziyade lahuti olan bir şeyin, aşk ile şefkat [348] ve merhametin takdis ve i'lâsından başka bir esas üzerine yazılmamıştır. Sonra o şayan-ı hayret şiir kitaba başka bir güzellik veriyor. İçinde ca'liyet hiç istismâm olunmaz, necabet ve asalete hâlel gelmez, azamet içinde sadelik nümâyân olur.

Bu makalelerde yalnız Fransız şiir-i hâzırının tekâmülü üzerinde icra-yı tesir göstermiş şairlerden bahsedildiği cihetle Jean Richepin Jean Richepin, Edmond Haraucourt Edmond Haraucourt, Jean Lahor J. Lahor, de Guerne de Guerne gibi şairlerden bahsetmeyeceğiz. Çünkü Jean Richepin gecikmiş bir romantiktir. Diğerleri de sembolizm mesleği ile alakadar olmayıp kendi fikir ve hülyalarına muvafık buldukları meslek-i müesseseden birine intisap etmişlerdir.

Edmond Haraucourt yüksek şiir denilen kısımda şayan-ı sitayiş bazı teşebbüsâtta bulunmuş ise de o mevzular daha büyük bir iktidara müftekir idi. Jean Lahor Leconte de Lisle'in bir tilmizidir. De Guerne ise ile malum şeyleri kemal-i fesahatle tevsî edip durur. Leconte de Lisle Victor Hugo kendisinden evvel gelmemiş olsa idiler de Guerne büyük bir şair olurdu.

Hulasa: Sembolizm mesleği şüphesiz tarih-i şiirde az çok devamlı bir safhadan başka bir şey değildir. Acaba vazifesini itmam etti mi? Bunu kimse tayin edemez. Herhalde Fransız şiiri bu mesleğe birçok şeyler medyun-ı şükrandır. Bir kere şairi sanatkâra feda eden ve nihayet sanatta hiçbir esas bırakmayacak olan parnas mesleğinin o hakikat-perestliğini, o kuyûdunu reddederek nazmı birtakım kavaid-i sınaıyyeden kurtardı. Mamafih, bundan böyle hep serbest denilen tarzda beyit yazılacaktır hükmünü çıkarmayalım. İhtimal ki çok geçmeden ortadan kalkacak olanlar bu serbest beyitlerdir. Yalnız şairler artık yeknesak ve cebbar bir tarz-ı nazma münkâdd olup kalmayacaklardır. Hepsi nazmı hassasiyet-i zatiyesi ile hem-ahenk bulunduracak, binaenaleyh bir şair sünûhâta göre, bazen parnasyen, bazen sembolist olabilecektir. Bu da az bir terakki değildir. [349]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], "Musahabe-i Edebiyye: Sembolist Şairler", *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 542, 19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901], s. 346-349.

MUSAHABE-İ EDEBİYYE [83]:

PARNAS ŞAİRLERİ

-1-

Geçende sembolizm meslek-i edebisine dair yazılan musahabelerde sembolistlerin parnasyen ismi verilen şairlerden sonra zuhur ettikleri, hikmet-i bedayice onlardan bütün bütün ayrıldıkları söylenmiş, parnas ve sembolizm mesleklerinin farkları gösterilmişti. Şimdi parnasyen şairleri daha iyi tanımak sırası geldi. Parnas mesleğinin müesseselerinden biri olan Catulle Mendes Catulle Mendes ilk zamanlarda nasıl çalıştıklarına, ne sıkıntılar çektiklerine dair dört konferans vermişti. Bu konferanslar kitap şeklinde tabedilmiş olduğu için işte şu musahabelerimizi oradan alacağız. Catulle Mendes'in bu musahabelerini takip ederken canımızın hiç sıkılmayacağına emin olabiliriz. Çünkü birçok hatırat ile mâlî oldukları için hem bu şairleri daha iyi tanımış hem tarih-i edebiyatın mühim bir safhasının ledünniyyâtına nüfuz etmiş olacağız. Hakikati hiç ketm etmemek lazım gelir ise itiraf etmeliyim ki parnas şairleri hakkında böyle uzun uzun dört musahabe yazmaya beni sevk eden en birinci sebep edebiyat-ı hâzıramızla parnas mesleği arasında bazı noktalarda birçok müşabehet görmekliğimdir.

İzah edeyim: Şiirden şahsiyeti mümkün olduğu kadar kaldırmak arzusunu takip eden parnasyenler ile hemen hep şahsi eserler vücuda getiren üdebâ-yı hâzıra arasında müşabehet bulmak birdenbire epeyce garip görünür. Filhakika, ben de bu noktada müşabehet bulunduğunu iddia etmiyorum. Ara yerdeki benzeyiş hüsn ve sanata bir meftuniyet-i ciddiye perverde etmekten ileri geliyor. Bir de parnas mesleğinin iptida-i teessüsü bir dereceye kadar edebiyat-ı hâzıranın bidâyet-i zuhurunu andırıyor. Hatta gariptir ki bu müşabehet en iptida, tesmiye cihetinde kendisini gösteriyor. Çünkü “parnasyen” namı altında yâd edilen şairler bu sıfatı kendileri intihap etmemişlerdi. Nasıl ki bir aralık “dekadan” denilen üdebâ-yı hâzıraya da bu unvan müstehziyâne muarızlar tarafından isnat olunmuştu. Fransız lisanında “parnasyen” adi ve gülünç beyitler yapan bir nazım demektir. Büyük, ulvi bir hubb-ı sanat ile çalışmaya başlayan şairlerin kendi kendilerine bu namı ahzetmeyecekleri ise aşikârdır. Bu genç şairler yeni yazı

yazmaya başladıkları vakit, matbuat âleminde oldukça sahib-i nüfuz bazı muharrirler –ki biraz sonra isimleri bile unutulup gitmiştir.- Onlarla istihzaya başlamışlar, kendilerini gülünç göstermek için böyle bir isim takmışlardı. Fransız matbuatında bir aralık bu yeni şairlere karşı o kadar şiddet gösterildi, o kadar istihzalar edildi, hatta iftiralar atıldı ki bunların hiçbirinden nevmi olmayarak – hatta ihtiyaç ve zaruret içinde- çalışmaktan geri kalmayan gayr-ı turan-ı (غیرتوران) edebî bütün kalple alkışlamamak elden gelmez. Kavga eden iki arabacıdan birinin karşısındakine en büyük bir tahkir olmak üzere: “Haydi oradan, parnasyen!” dediğini naklediyorlar ki bu fıkra parnasyen isminin ne kadar intişar ettiğini, ne kadar fena bir mana ile kullandığını ispata kifayet eder.

Şu satırlar okunurken bizdeki dekadan misalinin tarihçesi yazılıyor zannetmemek bilmem ki kabil olur mu? Filhakika bir aralık haftalık varakaların bütün sermaye-i irfan ve zarafeti dekadanlık istihzalarından ibaret değil miydi? Hatta son zamanlarda bizde dekadan kelimesi kadar tali-i intişara malik kelime görülmemiştir. Fakat nasıl ki Fransa’da parnasyenler bu sarsar tarizâta bir metanet-i merdâne ile göğüs vererek nihayet iktidar-ı edebilerinin lemeât-ı hıyre-bahşıyla muarızları mecbur-ı sükunet etmişlerse bizde de işte dört beş senelik bir devre-i sa’y ve sebat bütün muarızları o bayağı, o iğrenç iftiraları, şetmleri içinde boğmaya kifayet etti.

Fransa’da bu kadar tarizâta uğrayan parnasyenler için medar-ı teselli eksik değildi. Çünkü münekkitler Ernani, Marion Delorme eserlerini yazdıktan sonra bile Victor Hugo’yu bir çılgın addetmişler, Alfred de Musset’yi “İspanya ve İtalya Hikâyeleri” intişar ettikten sonra da ehemmiyetsiz bir genç şair makamında tutmuşlardı. Hatta Lord Byron’ın ilk şiirleri neşrolunduğu vakit “Rewo de Dimbourg” daha imla yazmasını bile bilmeyen bu genç ve zengin Lorda sanat-ı şiirden vazgeçip şatosunda avcılıkla vakit geçirmeyi tavsiye etmişti.

İşte bu misalleri göz önünde bulunduran parnasyenler her türlü fikr-i menfaatten ari, şedit bir hubb-ı sanatla çalışarak Victor Hugo’nun bir sözünden, Theophile Gautier’nin, Leconte de Lisle’in, Charles Baudelaire’in, Theodore de Banville’in bir tebessüm-i tasvib-kârânesinden cesaret buluyorlar, o boş lafları, o zalimâne kakhahaları unutuyorlardı.

İlk zamanları “budala” kelimesi ile müteradif olan parnasyen şairlerin isimleri arasında François Coppee François Coppee, Leon Dierx Leon Dierx, Sully Prudhomme Sully Prudhomme, Jose Maria de Heredia, Villier de l’Isle-Adam Villier de l’Isle-Adam, Leon Cladel Leon Cladel gibi gençler de vardı. İstikbalin bu büyük şairlerine karşı gösterilen o kadar derin asar-ı buğz [395] ve husumet için Catulle Mendes başlıca iki sebep gösteriyor.

Bir kere bu genç şairler kusursuz değildiler. Hemen on sekiz, yirmi yaşlarında şiire başladıkları için kendilerinde şebâbın verdiği cüret ile beraber biraz da küstahlık vardı. Âlem-i hakikiye karşı aşikâr bir nefretleri görülüyordu. Kendilerini romantizm devrinin o galeyanlı zamanında yaşıyor zannederek saçlarını uzatıp dururlardı. Bir şairin talii üzerinde saçların ne fena tesiri olduğunu anlamak için parnasyenlere bakmalıdır! Uzun saçlı bir şair olmak açık baş mudhike-nüvislerin her türlü istihzasına peyda-yı istihkak etmek için kâfi idi. Catulle Mendes bu münasebetle şu zarif istihzada bulunuyor.

“Parnasyenler o eski mebzul saçlarını kaybettikleri zamandan beri aleyhlerindeki hiddet garip bir surette azaldı. Şimdi eskisine nispetle saçlarımız az olduğu için biraz iktidarımız bulunduğu teslim ediliyor, kim bilir, bütün bütün kel olduğumuz vakit ihtimal ki sahib-i deha olduğumuza hükmedilecek!”

Bir de parnasyen şairler sanat hakkında ciddi bir meftuniyet perverde ettikleri, şekil ve üsluba, kafiyeğe gayet riayetkar davrandıkları için hafif ve ehemmiyetsiz operetlerin, rastgele karalanmış romanların revaçta olduğu bir devirde bu itina-yı sanatın o nev’ erbab-ı kalemce hoş a gitmemesi tabii idi. Henüz mektep çocuğu addedilecek birtakım müceddidîn-i edebin iyi fena bir şiir yazmak için bir sene uğraşmak derecesinde vazifelerine itina göstererek kendilerine nev-i a’mâ (نوعاً) ders vermeleri küstahâne bir muamele addolunuyordu. Binaenaleyh edebiyatı adi bir meslek ve hırfet derekesine indiren birtakım adamların cidden sanatkar olmak isteyen genç şairlere karşı atıp tutmalarında şayan-ı istiğrâb bir şey yoktur. Halk ise kendisine ne söylenirse ona inanıyordu. Fransa’da hemen her gün bu kadar kitap çıkar, her hafta mecmualarda bu kadar şiir basılır. Halk bunların hepsini alamaz, okuyamaz. Bi’z-zarure, rehberlik vazifesini deruhte eden münekkitlere itimat eder. Münekkitler

erbab-ı kalem ile kariler arasında vazife-i takdimi ifa ile de mükelleftirler. Halbuki Fransız münekkitleri parnasyenleri tezyifte devam ettikçe halkın da o şairleri okumayacağı tabii idi. Fakat ciddi bir sebata, hakiki bir liyakate karşı beyhude itirazların, boş istihzaların hiçbir ehemmiyeti olamayacağı için hakikat her yerde nihayet kendisini gösterir. Bundan şüphe edersek parnasyenler bize metanet-bahş bir misal gösterirler. Catulle Mendes parnas mesleğinin adeta bir romana benzeyen menkıbe-i teşekkülünü bize hikâyeye başlamadan evvel nazariyat-ı edebiyyelerinin ne olduğunu anlatıyor. Vakıa biz bunun ne olduğunu biliyorsak da bir kere de müesseslerinden birinin ağzından işitmekle zarar etmeyiz zannederim.

Parnasyenler arasındaki rabıta: Sanat hakkında besledikleri muhabbet müştereke idi. Hepsi üstatlara ihtiram, istikbale itimat hisleriyle birleşmişlerdi. Hepsi mutlaka bir tarık takip etmek istemiyorlardı. Birbirlerinden pek farklı idiler; kendi şahsiyetlerini ayrı ayrı feyizlendirmek maksadını takip ediyorlardı. Kimisi yeni şeylere meftuniyet besliyor, kimisi menakıb-ı kadime ile iştilal ediyordu. Hiçbirisi mevzuların intihabından dolayı hesap vermeye, evvelden kabul olunmuş bir kanuna tevfiğ-i hareket etmeye mecbur değildi. “Lisan ve nazma bir ihtiram-ı dindârâne ile yazılmak şartıyla ne elinden gelirse yaz...” İşte parnasyenler bu mesleği takip etmek istiyorlardı. Hiçbir vakit müceddidlik göstermek iddiasında değildiler.

Parnasyenlerin fikrinde On dokuzuncu asırda Fransız şiirinin yegane üstadı Victor Hugo’dur. Lamartine’i birinci derecede bir şair telakki etmezler. Çünkü onların nazarında Lamartine’in büyük bir kusuru vardır: Lamartine o şayan-ı hayret mevâhib-i fitriyesini icabât-ı sanata bütün bütün münkâdd bulundurmamıştır. Parnasyenlerce bir eseri yaşatmak için “sâniha” yahut “deha” lazım olduğundan bir şaire yalnız “sanat” kifayet etmezse de “sanat” da olmazsa hiçbir eser ilelebet payidar kalamaz. Alfred de Musset’de vazife-i şairânenin ağır boyunduruğuna girmek istememiş, şekil ve kafiye ile, kavaid-i nahiv ile eğlenmiştir.

Bir de parnasyenler Lamartine ile Alfred de Musset’nin şiirlerinde daima kendi şahsiyetlerinden bahsetmelerini şöhretlerinin ilelebet payidar olamayacağı

iddiasına delil olarak göstermek isterler. Parnasyenlerce her sanatkarın eserlerine bir hatm-ı şahsiyet intiba ettirmesi elzem ise de daima kendisinden bahsetmek fikrini kabul etmezler. Onun için Victor Hugo’yu üstat addederler, Victor Hugo’nun yıktığı kuyûd-ı atike üzerinden geçerek Victor Hugo’nun açtığı çığır üzerinde fakat kendi şahsiyetleri dairesinde yürümek isterler.

Parnasyenlerin nazariyelerini bu kadarcık hulasa ettikten sonra artık hikayeyi Catulle Mendes’e bırakalım:

“İşte o zamanlarda, bir güzel haziran sabahı –görüyorsunuz ya tıpkı bir roman başlangıcı- garip bir mahlûk, Paris’e müntehi olan büyük yollardan birini nihayet bulmak hatvelerle adımlayıp gidiyordu. Gayet zayıf, bütün zamanların bütün zayıflarından daha zayıf idi. Hatta kesret-i istimalden inceleşen dar redingotu mani olmasa idi ihtimal ki kesret-i zafiyet ile kendisine şeffaf denilebilirdi. Kısa saçları rüzgârla kalkmış, yürüyordu. Bazen bir ak ırmağın, çakıl taşları üzerinde çıkardığı gürültüyü dinliyor, latif bir tavr-ı reftile tebessüm ediyordu. Uçuşan kırlangıçlara bir tehdit dostane işaretleri yapıyor, yürürken müzehher [396] ot demetleri topluyordu. Kendisinde yük namına hiçbir şey yoktu. Yük kadar insanın canını sıkan ne vardır? Mamafih redingotun bir cebi, bir paketi havi gibi şişkin duruyordu. Birdenbire oktruva memurlarından biri kendisine sordu: -Resm verecek neniz var?” Sabah mağrurâne cevap verdi: -Hiç!

Filhakika Albert Glatigny’de Albert Glatigny hiçbir şey yoktu.

Nereden geliyordu? Namuslu bir jandarma olan pederi bir sabah oğlunu sofrada görmemişti. Seyyar bir tiyatro kumpanyası o sırada köye uğramıştı. On beş yaşında Glatigny oyuncu kızlardan birinin kızıl saçlarına âşık olmuş, serseri oyuncuların peşlerine takılıvermişti. Fakat işin müşkül ciheti para kazanmakta idi. Oyuncu kız iyi bir şey düşündü, tiyatromuza “suflör ol!” dedi ve suflörlüğün ne olduğunu aşığına anlattı. O bunu epeyce anlamadı ise de cevap-ı muvafakat vermekten de geri kalmadı, fakat bunun için bir mahzur vardı: Glatigny okumak bilmezdi. Sonraları nezaket ve i’tâ-yı üslup cihetinde en büyük muharrirler derecesine yetiyecek olan bu çocuk eskribin, anise burjuvanın o adi cümlelerini heceliye heceliye kıraati öğrendi. Bu çıraklığın pek acı olmuş olması

muhtemeldir. Fakat kapandığı dar hücre içinde sevgilisinin saçlarını temaşa ettiği için oyunların bayağılığını unutuyordu.

Bir gün, uğradıkları bir şehirde eski kitaplar satan bir dükkânda nasılsa Theodore de Banville'in Stalactiites namındaki mecmua-i eş'ârını iştira etti. Bu andan itibaren Glatigny bir göz kamaşması içinde yaşadı. Bir şair kendisine âlem-i şiiri göstermişti. Bütün şiirleri okumak istedi. Eline Ronsard'ın Ronsard şiirleri de geçti. Böyle enâfis-i asar ile itlaf ettikçe mesti-i ruhiyesi artıp duruyordu. Andre Chenier'nin eserlerinden vücudunu haber aldığı Virgille'i okumak için Latinceyi öğrendi. "İhtiyar Onbaşı", "Lütf-ı İlahî" gibi eserler oynanırken perde aralarında Latin gramerini tetkik ile meşgul olurdu. Hatta bir akşam:

"Hayır sefil, hayır, kızımı elimden alamayacaksın!" cümlesini intizar eden bir aktris Glatigny'nin dalgınlığından Latince bir cümle işitti"

Suflörlük, oyunculuk ile geçen bu hayat-ı fakirane dört beş sene devam etti. Bir gün bu serseri Anson şehrinde tâbi' Pula Malaysia ile Charlie Aslino'ya rast geldi. Bunlar Glatigny'nin ilk şiirlerini okuyup hayran ve meftun oldular. Şehirde herkesin bir çılgın addettiği bu adi oyuncu hakiki bir şair idi. Kendisine: "Paris'e gitmeli!" dediler. Glatigny de: "Peki, dedi, giderim" ve derhal, yayan, Paris yolunu tuttu.

Bu koca şehirde ne yapmaya geliyordu? Teshire, filhakika vakit de pek münasip idi. Çünkü Victor Hugo Cersei adasına çekilmiş, Paris'te edebiyat-ı ciddiye unutuluyor gibi olmuştu.

Vakıa asıl ciddi, ulvi sanatkârlar eksik değildi. Theophile Gautier henüz sağ idi. Bir istirahat-ı derun ile lakayt kalıyor, şöhret-i ebediyesini temin ettiğine kani olduğu için artık istikbal ile meşgul olmuyordu.

Theophile Gautier böyle istirahat ettiği sırada Alfred de Vigny'i de etraftan tecrit ediyordu. Bu ruh-ı nazık halkın, avamın gürültülerinden hiçbir vakit hoşlanmamış, şöhretini sessiz bir âlem içinde temin etmişti.

Romantizm devrinin diğer iki muharibi, Antoni ve Emile de Chan da meydan-ı mübarezeden uzaklaşmışlardı. Bu iki kardeşten biri, Antoni, ümitlerinin boşa çıkmasından, şaşaasız bir iştihara nailiyetten hiç de memnun olamayarak,

meyus, pür merâret, vefat etmişti. Emile de Chan artık ihtiyarlamış, Versailles’de oturuyor, kendisini ziyarete giden gençleri teşci’ ediyor, pek müsamahakâr davranarak hepsini methediyordu. Vakıa şiirden bütün bütün vazgeçmemişti. Fakat on dokuzuncu asırda ilerledikçe fikri on sekizinci asra şiddetle saplanıyor, on sekizinci asır şairlerini taklit ediyordu.

Bu zamanda daha genç, daha büyük, pek büyük üç şair daha vardı: Leconte de Lisle, Charles Baudelaire, Theodore de Banville. Mamafih Leconte de Lisle ile Charles Baudelaire, avam tarafından meziyetleri anlaşılamayacak derecede yüksek birer şairdi. Yalnız Theodore de Banville’in saçtığı mücevherlere karşı göz kapamak kabil değildi.

Bu üç üstadın etrafında ise şiir yazan kimse yok gibi idi. Auguste Vacquerie Auguste Vacquerie dram ile meşgul oluyor, şiiri unutmuş görünüyordu. Louis Bouillhet’ye Louis Bouillhet tiyatrodan ayrılamıyordu. Leon Dierx, henüz kendisini göstermemişti. Sully Prudhomme namı daha tanınmıyordu. Herkesçe meçhul olan François Coppee bile kendisinin büyük bir şair olduğunun o vakit farkında değildi. Yalnız Alphonse Daudet Amoureuses yeni neşretmişti. Fakat çok geçmeden romancılık bu nazik şairi bütün bütün yedd-i teshirine aldı.

İyi şiir yazacak kimse bulunmamakla beraber hemen herkes fena fena nazımlar yapmaktan geri kalmıyordu. Catulle Mendès’in tabiri veçhiyle, Alfred de Musset’nin o ulvi gözyaşlarını danalara layık gözlerle tekrar ağlayan birçok adamlar mahzen bu hareketleriyle kendilerini bir şair addederlerdi! Mevcudiyet-i sanatı akıllarına bile getirmezlerdi. Yazılarında bir şefkat-i hakikate, bir heyecan-ı samimi, [397] hâsılı: ihtiras hiç yoktu. Kelimelerin ahengine dikkat etmezler, şekle hiç ehemmiyet vermeyerek güya hep esasa bakarlardı. Şiiri, hakayık-ı adiyeye ve ilmiyeyi tevsi ederek avamın terbiye-i fikriyesine hizmet maksadına tâbi bulundurdıkları için balonların tayin-i istikametine, tahte’l-buhar telgrafa, yeni kanallar açmasına dair manzumeler yazarlardı!

İşte Glatigny böyle bir zamanda Paris’e muvasalat ediyordu. Fakat cebinde bir parası yoktu. Taşralarda komedyacılık ederken ne kadar fakir ise

Paris'te şairliğinde de o kadar fakir kaldı. Bazı dostlar, ezcümle Theodore de Banville kendisini teşci ederler, ona muavenette bulunmak isterlerdi. Fakat Glatigny çektiği ızdırabı kimseye söylemezdi. Seyyar komedyacılık ettiği sıralarda akşam taamı namına tarlaların birinde koparılmış bir havuç ile iktifa eden, gazete kâğıtlarından yapılmış bir kostüm ile gezen Glatigny Paris'te bir gün yemek yiyemezse, esvabının yırtıklarına bir tane daha inzimam ederse hiç bundan şikayet eder miydi? Mamafih Paris hayatı pek sefilâne, pek elemefza idi. Bu mahrum-ı hayatta kendisine medar-ı teselli olan bir şey varsa o da Paris'e muvasalat ettiği gün cebini şişiren yazılarını taba muvaffak olmasıdır. Dostlarından "Ernst Razetti"nin ulüvv-i cenâbı kendisine bu saadeti ihzar etmişti. Glatigny'nin ilk mecmua-i eş'ârı Vignes Folles namını haizdir. Bunda Theodore de Banville'in, Charles Baudelaire'in tesirleri pek meşhuttur. Sonra yazdığı eserler bu ilk kitabından çok mükemmeldir. Mamafih bu ilk kitap ciddi bir sanatkârın vücudunu tebşir ediyordu.

Albert Glatigny kitabından bir nüshasını "La Revo Fantezist" mecmua-i edebiyyesi müdürüne götürdü. Bu müdür ise Catulle Mendes idi. Catulle Mendes de Glatigny gibi Paris'e yeni gelmiş, birkaç parça şiir yazmış, bu küçük mecmuayı tesise muvaffak olmuştu. Kitabı okuyunca Glatigny'ye: "Siz bir şairsiniz!" dedi. İşte bu andan itibaren aralarında bir dostluk başladı. Ve bu iki dost parnasyen şairlerin ilk hissini teşkil ettiler. Sonra bunlara iltihak eden başka dostlar daire-i müceddidîni genişletti.

Parnas mesleğinin suret-i zuhuru tarih sırasıyla takip etmek istersek "La Revo Fantezist"den bahsetmek icap ederse de bunu gelecek haftaya bırakarak Albert Glatigny'nin sergüzeşt-i mahrumunu hikaye ile şu musahabeye nihayet vermek daha iyi olacak.

Albert Glatigny taşralarda hayat-ı serseriyâneye alışmış olduğu için Paris'te pek çok oturamadı. Korsika adasında dolaşan bir seyyar tiyatro kumpanyasına iltihak için Korsika'ya gitti.

Ve biçare orada gayet garip bir felakete uğradı. Bir akşam Bukonyano isminde bir köye bermutat yayan olarak muvasalat etmişti. Jandarmanın biri

Glatigny'yi, o vakit her tarafta taharri edilen katil “Jud” zannederek tevkif etti. Zavallı şairin müddet-i mevkufiyetinde çektiği azaba, ve bu hayvan jandarmanın bu tuhaf hatasına insan hem acır, hem güler. Glatigny'yi pis, karanlık bir yere tıkarlar, jandarmalara hakaret etti diye ayaklarına kelepçe takarak arkası üstü yere bağlarlar. Üzerinde çıkan mektuplara nazaran Jul Clarete, Theodore de Banville, Auguste Vacquerie'yi de şerik-i cinayeti addederler! Glatigny sekiz gün bu işkencelere tahammüle mecbur kaldıktan sonra nihayet tahliye edilir. Şair bu haksızlıklara karşı şikâyet edeceği yerde kalbinin iyiliği L'Infame Glatigny diye bir manzume yazarak bu tesadüf-i garip ile eğlenmekten başka bir şey yapmasına mani olmuştu.

Albert Glatigny Korsika'dan Paris'e avdet edince en büyük bir saadete, hayatının yegâne saadetine nail oldu: Genç, kendi gibi fakir bir kadın ile evlendi. Birbirlerini kemal-i şefkat ve sadakat ile sevdiler. Vakıa sefaletin pençesi kendilerinin hayatını azade etmemişti, fakat ne yeis var, kalpleri neşât ve şetaret ile mâlî idi. Komedyacılık hayatının icabâtından olarak kasabadan kasabaya nakl-i haneye mecbur olmakla beraber bu seyyar-ı aşîyan ailede bütün mezâhimi unutacak bir saadet, ifâ-yı vazife etmiş olmaktan mütehassıl tatlı bir gurur bulurdu.

İşte bu sıralardadır ki Albert Glatigny en güzel şiirlerini havi olan Fleches d'or eserini neşretti. Bu kadar az şeylerle mesut olmak imkânını bulmuş iken bile sanki tâlî' bunu kıskandı. Ekmeksiz geçen günlerin, açıkta geçen gecelerin neticesi olarak biçare hastalanmış, vereme yakalanmıştı. İztırabını nazarlardan ketm etmek için saklanıyordu. Ölmek üzere bulunduğu bir sırada dostları kendisinin hastalığından hemen hemen haberdar bile değildiler. Gurur ve azameti muhakkakü'l-vuku olan bu mevt-i karib karşısında izhar-ı eninden onu men ediyordu. Vefatından biraz evvel Stephane Mallarme'ye yazdığı manzum bir mektupta hemen hiçbir ifade-i iştikâya tesadüf olunmaz.

Biraz sonra zevcesi de vefat etti. Hayatta birleşen bu iki bedbaht mematta da ayrılmadılar. Şu iki biçarenin sefalet sebebiyle terk-i hayat ettikleri şüphesizdir. Hâlbuki istihza-yı tâlî'e bakmalı ki vefatlarından biraz sonra akrabalarından biri vefat ederek kendilerine küçük bir miras bıraktı... [398]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Parnas Şairleri 1”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 545, 9 Ağustos 1317 [22 Ağustos 1901], s. 395-398.

NUMUNE-İ TENKİT:

BALZAC [1]

Tenkrit hakkında H. Nazım ve A(yın) Nadir Beyler tarafından serdedilen yanlış fikirler nazariyat dairesinde reddedildiği gibi tenkidin nasıl olacağına dair bir de numune göstererek o çürük müddeayâtı tatbikat ile de cerh eylemek münasip olacağını düşündüm. Bu numune-i tenkidi ise “Taine”den intihap eyledim. Bunun da sebebi var. Çünkü H. Nazım Bey tenkrit hakkındaki batıl zehaplarını “Taine”nin felsefesine istinat ettirmek istiyor. Hâlbuki şimdi “Taine”nin tenkidi nasıl icra ettiği misaliyle meydana konur da onun sırf irae ve teşrih ile iktifa ettiği herkes tarafından görülürse tenkrit ile hüsn hakkında kati ve la-yetegayyer miyarlar mevcuttur yolunda Malumat muharrirlerinin dermiyan ettikleri iddianın butlanı daha açık bir surette sabit olur. Ve A(yın) Nadir Bey de tenkritte irae ve teşrihin ne demek olduğunu öğrenerek badema böyle bî-haberâne sualler sürmekten ihtiraz eder.

Taine, Balzac hakkındaki tenkidini altı kısma ayırmıştır. Birincisinde hayat ve tabiatından, ikincisinde tarz-ı tefekküründen, üçüncüsünde üslubundan, dördüncüsünde icat ettiği âlem-i hayalîden, beşincisinde ehemmiyetli eşhas-ı vakayiinden, altıncısında felsefesinden bahsediyor. Bunları birer makale suretinde işte aynen tercümeye başlıyorum.

1

BALZAC'IN HAYAT VE TABİATI

Asar-ı fikriyenin vâlidî yalnız fikir değildir. İnsanın heyet-i mecmuası o eserleri husule getirmeye iştirak eder. Tabiatı, terbiyesi, hayatı, mazisi, hali, ihtirâsâtı, melekâtı, fazâili, fazâyihî, hâsılı ruhunun ve ef'âlinin kâffe-i aksamı insanın düşündüğü ve yazdığı şeyler üzerinde eser bırakırlar. Balzac'ı anlamak ve hakkında bir fikir peyda etmek için tabiat ve hayatını bilmek lazımdır. Romanları bu menbalardan gıda almıştır. Bunlar iki muhtelif nesg cereyanı gibi şimdi tavsif ve izah edeceğimiz marazi, garip ve muhteşem çiçeğe renkler vermişlerdir.

Balzac bir iş adamı, hem de müstağrik-ı düyûn bir iş adamı idi. Yirmi bir yaşından yirmi beş yaşına kadar tavan arası katında bir odada, kendinin bile fena

bulduğu, beğenmediği birtakım trajediler, romanlar yazarak, duçar-ı itiraz olduğu ailesinden pek az bir muavenet-i nakdiye görerek, hemen hiç para kazanamayarak, her an insanı makine derekesine indiren mesleklerin birini ihtiyara mecbur kalmak tehdidi altında, bir şeye yaramaz diye hükmolunmuş bir halde, şan ve şöhret arzusıyla, iktidar ve liyakat-ı hakikiyesini bilmek hırsıyla parçalanıyordu. Kendi başına, müstakil bir surette yaşayabilmek emeliyle birtakım malumat-ı ticariyeye kıyam eyledi. İbtida tabî', sonra matbuacı, daha sonra hurûfat dökmeçisi oldu. Hiçbirinde muvaffakiyete iktiran edemedi. İflasın yaklaşmakta olduğunu gördü. Dört sene derin bir endişe içinde yaşadktan sonra tasfiye-i umûr etti, müstağrik-ı düyûn kaldı, borçlarını ödemek için roman yazdı. Bu kendisi için hitam-ı ömrüne kadar sürüklediği bir bar-ı müthiş olmuştur. 1827'den 1832 tarihine kadar senedât-ı ticariye ile ikrâzât akdederek geçinmeye mecbur kalmıştır. Merâbiheciler bu senedâtı pek güçlkle ıskonto ve tecdit eylerlerdi. Onları eğlendirmek, rikkate getirmek, meclup etmek, oyalayıp aldatmak iktiza ederdi. Şu bedahet büyük adam "Merkade" komedyasını yazmadan evvel çok defa bizzat oynamaya mecbur olmuştu. Hiçbir şeyin faidesi olmuyordu. Faizlerin de bir taraftan inzimamıyla borç gittikçe çoğalıyordu. Nihayete kadar hayatı ihtiyaç içinde, korkularla mali bir halde geçti. 1848'de, kendisini zarif bir hanede bulan Chanflori'ye: "Bunların hiçbiri benim değildir. Dostlarım beni burada oturtuyorlar. Ben onların kapıcısıyım." diyordu. Balzac her taraftan hücum ve tasdi' içinde kaldığından hayret-bahş bir surette çalışırdı. Nısfü'l-leylide kalkar, kahve içer, bir oturuşta mütemadiyen on iki saat yazı yazardı. Sonra, matbaaya koşar, birtakım yeni planlar düşündüğü sırada tertip tashihlerini yapardı. Balzac iki mecmua tesis eyledi. Bunlardan birini hemen tek başına yazdı. Üç dört defa tiyatro yazmayı tecrübe etti. Yalnız yirmi tane muamele-i ticariye tasavvur eyledi. Bir defasında Romalılar tarafından işletilmiş olan maden-i cürûfunda gümüş bulunup bulunmadığını anlamak için Sardunya Adasına gitti. Diğer bir defasında yeni bir kâğıt imaline sâlih bir madde keşfettim zanneyleyerek bu bapta tecrübeler yaptı. Borçları nasıl ödemeli? Nasıl zengin olmalı? Türlü türlü tacizât ve takiyât ile, sefaletlerle bitap olduğu için muhibb-i edeb, âlicenap bir banker tahayyül ediyor, bu banker kendisine: "Kasamdan, diyordu, istediğiniz kadar alınız, borçlarınızı veriniz, serbest olunuz. Sizin

liyakatinize itimadım vardır. Büyük bir adamı kurtarmak isterim.” Balzac bu hayal ile teheyyüç eder, nihayet hülyasına kendi de inanır, dünyanın en birinci adamı, bir encümen-i dâniş azası, bir mebus, bir nazır olurdu. Fakat bir lahza sonra yine saha-i hakikate düşerek yazıhanesine yahut sermürettibin nezdine koşar, bir oduncu, bir dev [194] kadar çok iş görürdü. Başka defalar, bir muhavere arasında durarak kendine şetm ederdi: “Canavar, alçak, konuşacak yerde yazı yazmalıydın!” derdi. Sonra, bu kaybolan saatlerin kendine getireceği paraları hesap eder, şu kadar satır, satırı şu kadardan gazeteden, kitapçıdan, basıldığı vakit, tekrar basıldığı takdirde şu kadar olacak diye düşününce paranın yekûnu hayli yükselirdi. –para, her yerde para, daima para: Balzac’ın hayatının muazzibkârı, zalimi işte bu idi. İhtiyaç, şan ve şeref, tahayyül, ümid-i saikasıyla Balzac paranın şikârı, esiri olmuştur. Bu mütegalib, bu cellat onu mesaisinin üzerinde iki kat etti, ortaya zincirledi, orada kendisine ilham-bahş oldu, boş vakitlerine varıncaya kadar bütün tefekkürât ve mülahazatında, hülyalarında onu takip etti, gözlerini sevk eyledi, eline hâkim oldu, şiirini vücuda getirdi, tabayine hayat verdi, bütün eserlerine reşâşe-i ihtişamını serpti. Bu suretle takip oluna oluna, bu suretle kesb-i malumat ede ede Balzac paranın hayat-ı hâzıra için en büyük bir muharrik, bir zemberek olduğunu derk eyledi. Eşhas-ı vakayinin servetlerini hesap etti, bunların menşelerini, tezayüdünü, istimalini izah eyledi, varidat ile masârifâtı karşılaştırdı, romana bütçe âdâtını soktu. Malumat-ı ticariyeye, iktisada, iştiralara, fûrûhlara, mukavelelere, ticaret sergüzeştlerine, sanayi ihtiralarına, aciv (اجير) muamelatına dair izahat verdi. Avoueler, muhazzar muavinleri, bankerler tasvir etti. Her yere kanun-ı medeniyi ve poliçeyi soktu. Ezmine-i kadime kahramanları arasında görüldüğü gibi mübarezeler tesis etti. Fakat bu defa bu mübarezeler bir miras, bir cihaz tarafında vukua geliyor, askerler adliye adamlarından, mühimmat ve cephanede kanundan ibaret bulunuyordu. Kaleminin altında milyonlar yığıldı. Kullandığı, istimal ettiği servetlerin çoğaldığı, yanındakileri yuttuğu, hilaf-ı tabiat birçoklukla nazara arz edildiği, sonra ziynet ve sefahat, kuvvet ve iktidar halinde taşıdığı görüldü. Kariler, kendilerini bir safha-i zerrin üzerinde kayıyor zannederlerdi. –işte Balzac’ın bir kısım şöhreti bundan ileri geliyor. Çünkü Balzac bize yaşadığımız hayatı gösterir.

Bize, kendimizi tahrik eden menafiden bahseyler, muzdarip olduğumuz arzuları, hırsları teskin eder.

Balzac ahlâk, fikir, temayül itibariyle Parisli idi. İşte bu kendisinin ikinci vasf-ı mümeyyizidir. –Bu siyah karınca yuvasında hayat pek fiâlânedir. Demokrasi tarz-ı idaresinin teessüsü, merkezîyet usulünün vücudu bütün haris-i câhları Paris’e çağırılmış, bütün hırs-ı câhileri alevlemiştir...

İlerlemek! Bir asır evvel meçhul olan bu kelime bugün bütün hayatların hâkim mutlakıdır. Paris bir meydan-ı musâraadır. Bilâ-ihtiyar, bir sirkte, yahut bir mektepte olduğu gibi, insan bir şeye kapılır, sürüklenir. Maksat rakip fikri önünde her şey zail olur, gayeye yetişmek emeliyle koşan adam arkadan yetişmeye çalışan rakiplerinin soluğunu omzunda hisseder, bütün kuvvetleri gerilir. Meram ve ihtiyarın bu ifrat-ı istimalinde hırs-ı şitâbını taz’îf eder, hummalara tutulur ki bu humma onu hem yıpratır, hem kendisine muvakkat bir kuvvet verir. İşte bu sebepten dolayıdır ki o hayret-bahş mesai görülüyor. Bu mesai-i mufarrite yalnız kendisini ezecek derecede kesb-i vukuf eden ulemada, alıklaşacak derecede icad-ı asar eyleyen sanatkarlarda değil, koşuşan, entrikalar yapan, lakırdılarını hesap ile söyleyen, dostluklarını bir mikyas dâhilinde tertip eden, müşteri tutmak yahut memuriyete geçmek, yahut şöhret avlamak için ümitlerinin o bin türlü ağlarını çatıştıranlarda da görülür. Pederlerimizden, o salon musahabelerinden ne kadar uzakız! O vakit güzel bir mektup, hafif ve çâlâk bir şiir, zarifane bir kelime bütün bir müsamerenin kıymetini, bütün bir servetin membaini teşkil ederdi. –Bu ise bir eser değildir. Humma-yı dimağı, meram ve ihtiyar hummasından beterdur. Âlem-i asalete mensup olmayan orta halli sunûfın kesb-i ehemmiyet etmesiyle bilumum mesalik de bir ehemmiyet kazanmıştır. Şimdi ab-ı cârî-i efkâr, kibar âlemine mahsus kısılıktan, âşıkâne muamelattan, eğlendirici felsefeden mürekkep zarîf bir ırmak değildir; belki geniş bir nehirdir ki balık muamelatı, ticaret, birtakım mücadelât, tüccar bunu o bulanık sularıyla şişirmiştir. İşte bu sel her sabah her dimağa nüfuz ederek onu besliyor gark ediyor. Ulûm ve fûnûnun tamiki neticesi olarak bu nehre milyonlarca vakayı daha iltihak ettiğini, tevsî-i zekanın bu nehre akvam-ı saireye has birtakım edebiyatları, felsefeleri ithal eylediğini, bütün efkâr-ı âlemin umumi bir havuz gibi buraya aktığını da düşünerek şu seli daha

büyültünüz ve o vakit ne kadar kuvveti haiz olduğunu düşününüz. Çünkü bu seli besleyenler mücadelede tecrübe görmüş, muvaffakiyet ile mazhar-ı ispat olmuş, en ferasetli, en muktedir, birtakım efkâr ile, kuvve-i ihtiraiye ile en iyi mücehhez, tefekkürde en muannit ve mûsir liyakatlerdir. Kim düşünürse bu cereyanın içindedir. Encümen-i dânişler, kütüphaneler, gazeteler, fikir sahibi adamların meclisleri, meçhul yaşamak hakkı kendilerine mahsus bir surette düşünen azadan fikir sahiplerini hep oraya celp eder. Lüksemburg bahçesinin sıralarından birinin üzerinde tıbbâ ait bir münakaşa işitirsiniz. Şurada sokağın köşesinde bir ilmü'l-arz mütevaggılı son hafriyatın keşfiyatını size hikâye eder. Bu uzun müze yarım saat içinde sizi bütün vakayi-i tarihiye arasından imrar ediverir. Tekrar sahne-i temaşaya vaz' edilen şu opera sizi yarım asırdan beri sönmüş efkâr arasına atar. [195] Bir salonda, iki saat içinde bütün efkâr-ı beşeriyenin takibini görmüş olursunuz. Mistikler, münkerler, komünistler, absolutistler hâsılı bütün ifratta bulunanlarla mutavassıtlar, türlü türlü meslekler görülür. Garip, vasi', mahdud hiçbir fikir yoktur ki bir adamı pençesine geçirerek onda bir semere vücuda getirmemiş, çılgınlığın yahut akıl ve hikmetin bütün kuvvetlerine sahip olmamış olsun. Her tarafta ihtisas son derecede çoğalmış, ihtisas ile beraber bir şeye son derecede merak sarmak, merakı adeta cinnet mertebesine çıkarmak hali de artmıştır. Bütün bütün dimağlardan fikir bir buhar gibi çıkar, insan bilâ-ihtiyar onu teneffüs eder. Bu fikir bütün o endişe-nâk ve sabit gözlerde, solmuş, buruşmuş çehrelerde, acûl-âne ve kati evzâ'da şerare-pâş olur. Buraya ilk defa olarak gelenler baş dönmesine uğrarlar. Bu sokaklar lüzumundan ziyade manidardır. Bu halk lüzumundan ziyade bir süratle koşuyor. Camlara asılmış, mağazaların önüne yığılmış, mebânîye intiba ettirilmiş, ilanlara raptedilmiş, çehreler üzerinde akıp giden o kadar fikir vardır ki ilk gelenler bu kesret içinde kalarak rahatsız olurlar. Sakin ve barit bir sudan çıkıyorlardı; hâlbuki şimdi öyle kazana düşmüşlerdir ki burada su buharları ısıklar çalarak kaynar, bir velvele ile birbirine çarpışan, yakıcı madenden mühtezz cidârından geri dönen mevcelerin fırtınaları kasırgalar teşkil eder. –Bu humma-yı meram ve fikre mukabil ne ile istirahat ediliyor? Bu istirahat de diğer bir hummadan, humma-yı havâsstan ibarettir. Taşrada bir yorgun adam saat dokuzda yatar, yahut ateşin başında karısıyla vakit geçirir, yahut artık hali bulunan yolda, kemal-i sükun ile, yavaş

yavaş, o yeknesak sahraya bakarak, ertesi gün havanın nasıl olacağını düşünerek gezinir. Halbuki saat dokuzda bir kere Paris'in haline bakınız: Gazlar yanıyor, bulvar doluyor, tiyatrolar adam almıyor, halk bir zevk duymak istiyor; ağız, kulak, göz nerde bir zevk mevcut olduğunu tahmin ederse oraya şitâbân oluyor: Bu zevk ise sani', inceltmiş bir şeydir, adeta muzır bir yemektir ki beslemek için değil tahrik için yapılmıştır, hesap ve sefahat tarafından insanı son derecede doyurmak, fesat ahlâka duçar etmek için arz olunmuştur. Hatta huzûzât-ı fikriyeye varıncaya kadar burada her şey bir renk-i ifrat bağlamıştır, keskin ve yakıcıdır. Her şeyden bıkip usanç getirmiş olan zevk uyandırılmak ister. Üslup mugalâtaları, garip tabirler, hayâsızca fikirler, açık fıkralar lazımdır. Bunlardan başkası ehemmiyetten sakıttır. Akıl adeta çılgınca bir renk bağlamaya mecburdur, nâ-gehâni garip, mufarrıt, gayr-ı tabi bir kisve iktisâ eder. Orada ruhun, tarihin bütün cerâih-i (جراح) mahfiyesi karıştırılır, hafrolunur. Dünyanın dört köşesinden, hayatın bütün sığ ve bataklık yerlerinden, felsefe ve sanatın yüksekliklerinden hayaller, fikirler, hakikatler, mugalâtalar gelir, bunların hepsi birlikte kaynar ve takattur eden mayı' garip bütün asaba marazi ve müsemmin bir zevk ile nüfuz eder.- Balzac Paris hakkında: "Sen nehrinin iki sahiline yayılmış bir karha" derdi. Filhakika bunun tasa'udâtını Balzac'tan ziyade teneffüs etmiş adam var mıdır? Balzac'tan ziyade [196] uğraşan, düşünen, mütelevviz olan kimdir? Hangi fikir, hangi kan bütün hummalarla Balzac'tan ziyade yandı? Balzac ibtida meram ve ihtiyar cihetinde bu hummalara kapılmıştır. O say'-i müthişe nasıl zincirlenmiş olduğu, böyle yüzlerce gece geçirdiği, ihtira ve malumatı nâ-mesbûk bir surette sarf ettiği, dâyinlere karşı nasıl uğraştığı, umur-ı ticariyenin kendisini nasıl sıktığı, ona ne kadar gadrlar eylediği, şan ve şeref arzuyu şedidine, hırs-ı câhe, teheyycâta nasıl kapıldığı, fütur ve bitâbîye nasıl düştüğü, yuvarlandığı bütün o ümitsizlik uçurumları görüldü. Ya o fikrinin israfına, karıştırdığı ulûm ve fûnûna, tetkik ettiği harf ve sanayia, ihtira ettiği felsefeye, ta umkuna kadar hafır eylediği sanata ne demeli? Paris, vasat halet-i fikriyede bulunan bizim gibi adamları pek tahrik eder. Balzac'ın ulûm ve fûnûn ve ilham ile bir kat daha artan zihninde kaynaşan efkâra ne demeli ki Balzac bir tavırda, bir esvapta bütün bir hayatı, bir tabiatı görür, onları asırlarına rapteder, istikballerini tahmin ve keşfeyleyler, onlara bir musavver, bir doktor, bir feylesof

sıfatıyla nüfuz eder ve bu gayr-ı ihtiyari keşfiyat ve intikalâtının şebeke-i namütenahisini bütün efkâr ve vakayi arasında tevsi eylerdi? Balzac'ın bir sanatkar havâssına malik olduğunu, bir romancının başka çehrelerde olduğu gibi zevk ve huzûzât hususunda da türlü şeyler ihtira edeceğini, ziynet ve sefahat ve şehvet bahislerinde obur ve nefâisperver olduğunu da ilave etmek lazım mı? Hayat-ı şahsiye ve hususiyenin ba'de'l-vefat bile meskût geçilmesine müsaade ediniz. Zaten Balzac'ın kıymettar eşyadan pek hoşlanması bu bapta bir delil-i kâfi teşkil edebilir. Balzac koleksiyon meraklısı idi, bunu hemen hemen cinnet mertebesine vardırarak hale yaklaştı. Gayet müzeyyen kitaplara, antika koltuklara, tirâşîde resim çerçevelerine, müntehab levhalara ihtiyacı vardı. “Kuzen Pon” romanında âşıkane bir mû-şikâflıkla tasvir ettiği resim salonu kendisinin idi deniliyor. Saksonya masnuat ile kumaşlar ve lüzumsuz güzel şeyler almak için kendisini mazâikalara, sıkıntılara attığı çok görülmüştür. İlk sefaletinin en şiddetli devrelerinde hemşiresine yazdığı mektupta şöyle diyordu: “Ah, Laure, etrafı siyah ile işlenmiş mavi iki ‘ikran’* (ءه قران) için nasıl çıldırdığımı bilsen!” alacaklılardan o kadar tazyik, taciz gördüğü halde yine bu arzudan vazgeçmez, bu kendisi için bir fikr-i sabit olmuştur: “Daima ikranlarım!” der. Güzel şeyler için hissettiği ihtiras adeta bir ihtiyac-ı şedid-i maddiye benzer. Necip bir zevk fikri olmaktan ziyade sanki bir istifrâş-ı şehvanidir. –İşte Balzac'ın etrafı ve hayatı. Hep yakıcı ve keskin mevâddın tecemmu ve tekâsüfünden müteşekkil bu suni gübre üzerinde ne gibi nebatatın yetişeceğini tahmin edebilirsiniz. Bu cesim ormanı tenebbüt ettirmek, çiçeklerini o muzlim cila-yı madeni ile kızılıra boyamak, meyvelerini o yakıcı ve kuvvetli nesg ile doldurmak için Balzac gibi biri lazımdı. Birçok kimseler Balzac'ı okurken muazzep olurlar. Üslubu zahmet verir, doludur. Fikirler yığılır, boğulur. Vakayi birbirine karışarak, merak vererek fikri demir kıskaç ile tutar; biriken o ihtirâsât-ı enîndâr bir fırın gibi parlar. Bu kızıl lema altında şiddetli bir vuzuh ve mükemmeliyet ile birçok pür-işmi'zâz ve muazzep çehreler, hakiki simalardan daha ziyade zî-hayat, manidâr, kavi ve metin bir halde nazara çarpar. Bunların arasında mülevves bir güruh, birtakım zevâhif, çirkin kırkayaklar, taaffün içinde

* Ateşin şiddetinden tahaffuza hizmet eden sitare.

doğmuş zehirli örümcekler vardır ki karıştırmaya, yırtmaya, yığmaya, ısırma haristirler. Ve hepsinin fevkinde de altının, ulûm ve fûnûnun, sanatın, şan ve şerefın, kuvvet ve iktidarın bir hisse ihzar ettiği o hülyaların azim, elem-nâk kâbusları, hayret-bahş peri manzaraları...

Balzac elli yaşında iken, geceleri o kadar çalışmanın, zaruri uykusuzluk tesiriyle içmeye mecbur olduğu kahve suiistimalinin neticesi olarak kanı adeta parlayıp tutuşmuş bir halde [197] terk-i hayat eyledi. Yirmi senede doksan yedi eser tabedebilmek için kendisinin dehası kadar metin bir mizaç lazımdı. Bahusus her eserini bastırıpta tashihleri on, on iki defaya kadar çizer, muannidane bir sebat ile bunları tadil ve tehzîb için uğraşırdı. Resimlerine bakılınca Balzac kavi, gürbüz, tıknaz, geniş omuzlu, uzun saçlı, cüretkâr nazarlı, şehvani ağızlı, “gürültü ile ve sık sık güler, çengel gibi kavi dişli” bir adam görünür. Chanflori (شانفلوری): “Balzac, neşeli bir yaban domuzuna benzer” derdi.

Balzac'ta hayat-ı hayvaniye mebzul ve galip idi. Bu hal romanlarında maziyaletin görülmüştür. Eserlerinde vakayı-i mahfiyenin öyle tafsilatını o suretle hikâye eder ki bunda bir ilm-i menafiü'l-azâ mütevaggılının itidal-i demi değil, nim açık bir kapıdan nefis bir ziyafeti gözleriyle yercesine bakan nefâisperest ve ekûl bir adamın parlayan gözleri hiss olunur. Şimdiki üslubun, Paris üslubunun o serbesti-i vesîai kendisine kifayet etmiyordu. Onun için on altıncı asra mahsus mû-şikâflıkla on altıncı asır serbazlıklarını tasvir için Rabelais'nin, Brantum'un üslubunu ihtiyar eyledi ve Contes drolatiques namı altındaki şayan-ı hayret ve takdir, fakat pek hafif-meşrebâne hikâyeleri yazdı. Bunlarda kurûn-ı kadimenin o tarab ve sefahat ayinlerinde görüldüğü gibi birçok ihtirâsât-ı maddiye birbiriyle didinirler. Juraj San bu eseri okuyunca mugayir-i ahlâk bulmuştu. Balzac bundan dolayı Juraj San'a -kanaat-ı kalbiyesiyle- sahte, iffet-fûruş dedi. Tıpkı eş'ârında bir mahzur görmeyen, ve günahını çıkaran rahibin tevbîhâtında sebep bulamayan La Fontain gibi, bu onların doğdukları, yaşadıkları hava idi. Ne La Fontain, ne Balzac yabancıların o hava dâhilinde rahatsız olabileceklerini farz edemiyorlardı. Bir kuş suya düştüğü vakit ihtimal ki balıklar da kuşun orada teneffüs edememesine hayret eylerler. Bukot'un bazen galizane yaklaştığını görüyorsunuz. Balzac buna düşerdi. Biraz cismani olan

neşesi bir “komi vova ya jur”a (قوي ووا يا جور) layık neşe idi.- Bütün romanlarını “mudhike-i beşer” külliyyatı altında birbirine raptetmeyi keşfeyletiği gün, kemal-i sürurla, Puvasunyer sokağında oturan hemşiresinin yanına koşar. “Akik tepeli ve üzerinde Türkçe olarak ‘Ben mâni’-şikenim’ ibaresi mahkuk iri kamış bastonu ile bir trampete çavuşu gibi işaretler, tavırlar yaparak içeri girer; askerî mızıkasının ‘Bum bum’nu ve trampetenin gürültüsünü taklit ettikten sonra: Beni selamlayınız, dedi neşe ile, çünkü bir dahi olmak üzereyim.” Mektupları, o kadar müşfikâne olmakla beraber, biraz amiyanedir. Latifesi ağırdır, evzâ’ ve etvârıyla çok işaretler yapar, şarkılar mırıldanır, karşısındakinin karnına vurur, taklit yapar, cerbezesi bir operatör cerbezesi gibidir. Eşhas-ı vakayinden Witre’ni, Biksiyo’yu tasvir ve icat için bunun bazı evsafını izam edivermesi kifayet eylemiştir. Bunlar, bir nes-i cûş-â-cûş gibi lebriz bir tabiattan nübâ’n ederek hareketler, zevkler, ihtiralar, sa’ylar halinde taşıyor; nezakete hiç malik değildirler, hatta bazen galiz ve aniftirler. Ve daima zabt-ı nefisten acizdirler. Balzac önüne gelene roman tasvirlerini, planlarını tafsilatına varıncaya kadar, hatta daha fena olmak üzere iktisab-ı servet tahayyüllerini, faraza Sardunya’nın kadim madenlerini işletmek fikrini hikâye ederdi. Bittabi ondan bu fikri alarak daha çabuk davrananlar oldu. Balzac kendi kendisini, safdilâne bir surette, hem de alenen takdir ve tahsin ederdi. Chanflori’ye: “Siz bana benziyorsunuz, bu müşabehetten sizin hesabınıza memnunum.” derdi; sonra şunları ilave ederdi: “Paris’te lisanını bilen yalnız üç kişi vardır: Hugo, Goethe, bir de ben.” Daha on dört yaşında iken ileride meşhur adam olacağını söyler dururdu. Mektuplarında yahut muhaverelerinde romanlarından bahsettiği vakit “Enfes asar” kelimeleri daima ve bir suret-i tabiiyede kaleminin, dilinin ucuna gelir. Kendisini her şeyi bilir zanneder. “Louis Lambert” romanında felsefenin ulûmun asıl hikmetini bulmadı mı? Enstitüde, meclis-i ayanda bir azalık, bir nazırlık tahayyül eyler... Bütün mukaddimelerinde büyük, kaba bir surette tezahür eden bu tefahür maharetsizlikle yapılmıştır. Herkesin tefahürleri vardır. Fakat herkes ihtiyatın ve zevk-i selimin sevkiyle bunları setreder. Âlem-i maişet tabir olunan bu kalabalık salona herkes nazikâne ve yavaşça sokulur. Balzac ise iri ve kuvvetli bir adama yakışacak bir surette gürültü ile, ötekini berikini iterek yol açar, herkesin ayaklarına basar, birtakım

kimseleri tartaklar, Balzac'ın bu hali küstahlık değil, ihmal ve lakaydi idi. İcabında, kendisinin düşündüğünün hilafında sözler söylenmesine müsaade eder, tayibe katlanır, samimi nâsıhlara teşekkür eylerdi. Kendi temadühlerine kendi de gülerdi. İnsan biraz mülâhazadan sonra bunlarda bir beis görmezdi: Asıl tahammül edilemeyecek o menfur gurur amir-âne, hakimane olanıdır. Balzac ise iyi kalpli, hatta çocuk, binaenaleyh “iyi bir çocuk” idi. Kibir ve azametten, ubusetten, terslikten memnun olduğu mertebede uzak bulunuyordu. Fikrini dinlendirmek için eğlencelerinde bir mektepli çocuk gibi davranır, fırsat zuhur edince avare dolaşır, safdil, tavla oyununda pek ziyade eğlenirdi. Ailesine yazdığı mektuplar hakikaten rikkat-averdir. Hemşiresine gösterdiği irtibat kalbi kadar güzel ve samimi bir şefkat yoktur. Küşayiş-i kalbi derin ve noksandan arîdir. – Şehvaniyet, şiddet, âmiyet, mebzuliyet-i neşe, tefahür, iyilik... İşte münbasit bir tabiata has olan bazı netayic, bunlardan bir tanesi [198] kalıyor ki o da şiddet-i iptila-yı ihtiradan, müteheyyiç ve bî-payan bir muhayyileden ibarettir. Bu muhayyile evsaf-ı sairenin kâffesini kendi taht-ı idare ve istifadesine almıştır. Balzac'ın dimağı bir tasavvurât volkanı idi. Tahayyülatına meftun olur, sonra daha güzellerini bularak bunları terk ederdi. Kendisindeki servet, şan ve şeref hülyaları, umur-ı ticariye muamelatı, idare, lisan, ilm-i ıslahatı, idare-i usulleri, sergüzeştler, her madde hakkında bir takım hakâyık ve hataya koca bir asrı tenvir, koca bir âlemin vücudunu ihbar eden garip ve muhteşem bir dahme halinde karışıyordu. Hayatı, muhiti, tabiatı Balzac'ı romancılığa sevk ediyordu. O da bu âlemde kendisine has bir malikâne bulmuş gibi, hem tabiatın, hem ihtiyar ve idaresinin verdiği bir hak ile yerleşti. [199]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Numune-i Tenkit: Balzac”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 533, 17 Mayıs 1317 [30 Mayıs 1901], s. 194-199.

NUMUNE-İ TENKİT:

BALZAC

2

TARZ-I TEFEKKÜRÜ

Hepimizde harekâtımıza hâkim öyle bir adet vardır ki kimimizi ibtida şuraya, sonra öteye bakmaya, bu bakışlarımızı uzatmaya, aralatmaya, süratlendirmeye, yavaşlatmaya mecbur eder; filan manzaranın karşısında bize birtakım teşbihler telkin eyler, başka bir manzara muvacehesinde bir felsefe, ötede bir istihza uyandırır. O surette ki bu mecburiyet insanın tabiatı, ihtiyar ve idaresi, zevki haline geldiğinden nasıl bir eser yazarsa yazsın mutlaka bu ihtimâlâttan birine düşmeye mecburdur. İlmen buna “usul” namını verirler, sanatkârlar mevhibe-i fitriyedirler. İşte şimdi de Balzac’taki bu mevhibe-i fitriyeyi tetkik edeceğiz.

Balzac sanatkârlar gibi değil âlimler gibi işe başlardı. Tasvir ve tersim edeceği yerde teşrih ederdi. Eşhas-ı vakayinin ruhuna, Shakespeare yahut Saint Simon gibi ilk hamlede ve şiddetle girmezdi. Onların etrafında sabûr-âne, batî-âne, bir teşrih-i mütevaggıl gibi döner bir adale, sonra bir kemik, sonra bir damar, sonra bir sinir kaldırır, dimağ ile kalbe bilumum aza ve vezaiki tetkik ettikçe vasıl olamaz. Balzac ibtida şehri, sonra sokağı, haneyi tasvir eder, cephesini, taşların deliklerini, kapının yapılışını, mevâdd-ı asliyesini, derin kaidelerinin çıkıntılarını, yosunların rengini, parmaklıkların pasını, camların kırıklarını izah ederdi. Dairelerin taksimatını, ocakların şeklini, duvarlara kirli kumaşların tarihini, esas-ı beytiyenin nev’ ve mevkini haber verir, sonra elbiseler hakkında tafsilat-ı amikaya girişirdi. Nihayet şahs-ı vakaya vasıl olunca ellerinin yapılışını, [215] çenenin uzunluğunu, dudakların genişliğini gösterirdi. Evzâ’ ve etvârını, gözlerini kırpışını, cildindeki şekilleri sayardı. Şahs-ı vakasının an-asıl neşetini, terbiyesini, sergüzeştini, ne kadar arazisi, ne kadar iradı olduğunu, hangi serkıla [cercle] devam ettiğini, nasıl adamlarla görüşüğünü, ne kadar para harceylediğini, ne yemekler yediğini, şaraplarının hangi mahsulden olduğunu, matbah takımlarının kimin teşkil eylediğini, hâsılı tabiat ve hayat-ı beşeriyenin zahir ve harici ile bâtın

ve esasını bir tarz-ı mahsusta teşkil ve temyiz eden o namütenahi derecede karışık ve müteşâ'ib bilcümle ahvâlin o bî-hesap kesretini bilirdi. Balzac'ta bir asar-ı atike âlemi, bir mimar, bir yorgancı, bir terzi, bir tuvalet satıcısı, bir müzayede mühemmini, bir menafiü'l-azâ mütevaggılı, bir noter ruhu vardı. Bunlar sıra ile gelirler, hepsi gayet mufassal ve sahih raporlarını okurlardı. Asıl sanatkâr kemal-i dikkatle, kemal-i sa'y ile bunları dinler, muhayyilesi bu namütenahi kâğıt yığınları bir ocak teşkil edecek surette birikip toplanmadan evvel parlamazdı. Balzac bu halini bilir ve böyle olmasını isterdi. “Ben, derdi, bir ulûm-ı içtimaiye doktoruyum” Jafarov Esntiler'in tilmizi olan Balzac “Mudhike-i Beşer”in mukaddimesinde bir tarih-i tabiat-ı beşer yazmak istediğini haber veriyordu. Hayvanatın bir katalogu tertip edilmişti. Balzac da ahlâk ve âdâtın bir mecmuasını teşkil etmek arzusunda idi. Bunu yaptı. Tarih-i sanat, ne sanata bu kadar bigâne bir fikri ne de bu kadar büyük bir eser-i sanatı şimdiye kadar daha hiç arz etmemiştir. Balzac mevzuunun cesametine tecrinin kesreti ile hemen hemen muadil olmuştur.

Bundan bir hayli nevâkıs ve bir hayli meziyyât sudur ediyor. Birçok yerlerde Balzac birçok kimselerin canını sıkır. Asıl Balzac'a vasıl olmadan evvel girilen intizar odasında birçok erbab-ı hırfet ile mübaşirler bulunduğunu yukarıda söyleyiverdim. Filhakika bu intizar odasında onlarla beraber bekleriz. Hâlbuki bu bekleme nahoş bir şeydir. Sanatkâr kendisine ifrat ile intizar ettirir. Memurlarının arasında bir saat vakit geçirince kendisine lanet edilmeye başlanır. Zaten bu guruh insanı hiç eğlendirmez de. Bu marangoz pusulaları, avoue hesapları nihayet insanın kafasını patlatır. Bir mahkeme kalemi odası, bir teşrihhane, pis bir baraka kokusu çok geçmeden insanı adeta boğar. Burada rahat edebilmek için meslek icabı olarak bir müdekkik ve müşahit, faraza münekkit yahut iş adamı olmak lazımdır. Eğer biz hepimiz sunûf-ı mutavassıtaya mensup ve ilim meraklısı bir adam olmamış olsa idik, Burritoyu bilançosunun ilk açığında ateşe atardık. On dokuzuncu asır yakilere, protestolara bir renk-i şiir vermemiş olsa idi, muharrire karilerinin nısfından ziyadesinin kaçtığını görürdü. –Daha fenası şu ki bunlar kitabı muzlim bir hale getiriyor. Bir tavsif bir resim demek değildir. Balzac ise ancak bir tavsif yapmış iken çok kere kendisini maksadı tersime muvafık olmuş

zanneder. Bir nebatın bütün âzâ-yı tezkirinin tadadı o nebatın hayalini hiçbir vakit gözümüz önüne getirmez. Eşya-yı maddiyenin şeklini zihnimizde peyda edebilmek için Juraj San'ın, Michelle'nin o nefha-i şairânesi yahut Victor Hugo ile Dickens'ın o şedit kuvve-i rüyetleri lazımdır. O vakit biz [216] adeta kendi kendiliğimizden çıkar, heyecan bizi bir vuzuh ve münevveriyete isal eder. Halbuki Balzac'ın mû-şikâfâne izahatı bizi istirahatı ve karanlıkta bırakıyor: Kenik konağının pencere demirlerini, istediği kadar mebzuliyetle tavsif etsin, bu demirler, karanlıkta kalır. Yalnız, asar-ı atikeye vakıf olan bir âlim bunda bir şey keşfedebilir. Sair kariler, küçücük bir resmin muavenetini şiddetle arzu ederek, kemal-i hürmetle ağızları açık kalırlar. –Son bir fenalık da uzun uzadıya tavsîfâtın, tesiri ihlal etmesidir. Muhayyile, bir şahs-ı gaibi gördüğü vakit bu adeta bir şimşek içinde oluyor gibi anidir.. Muhayyile hutut-ı vechiyeden biri yahut bir renk üzerinde faraza on iki satır tafsilat ile sürüklenecek olursa artık hiçbir şey göremez. Çehrenin halim, azametli yahut rakik olduğu bilinemez; siması zail olmuş, yerinde etten, kemikten mürekkep bir yığın kalmıştır. Mesela Balzac'ın şu tasvirinde bir kadını mı görüyorsunuz, yoksa teşrih parçalarından mürekkep bir yığını mı: “Şiddetle mürtesem olan kavs-i ebru, şulesi zaman zaman bir kevkeb-i sabitin lemâ'nı gibi titreyerek parlayan iki gözün üzerine doğru uzanır; gözün beyazı ne mavimsidir, ne ince ince kırmızı damarlarla memlû, ne de saf bir beyazdır. Bir boynuz salâbetine malik olmakla beraber bir lema-i har-ı elvan irae eder. Gözbebeği turuncu bir halka ile muhattır. Bu, altın ile, zî-hayat bir altın ile kuşatılmış tunca, canlı bir tunca benzer. Bu gözbebeğinde bir derinlik vardır. Bazı gözlerde olduğu gibi ziyayı aksettirerek onları kaplan yahut kedi gözlerine benzeten bir nev' sırdan onda eser yoktur. Fakat, aynaya benzeyen parlaklığında bir mutlakıyet olduğu gibi bu derinliğin de bir namütenahiliği vardır.” Bu tafsilat şu tarzda tam iki yüz satır imtidâd eder gider.

Fakat bunlarla beraber ne kuvvet! Bu uzun uzadıya tadatlar şahs-ı vakaya nasıl bir şiddet-i vuzuh veriyor, onu etrafındakilerden ayrılarak göze nasıl çarpacak bir hale getiriyor! Bütün ef'âl ve harekâtında, aksamında şahs-ı vaka tanılır, hakiki bir vücut kesp eder. İnsanın hatırasına, itimat ve itikâdiye şiddetli bir vuzuh ve faaliyet ile yerleşir. –Çünkü tabiat böyledir. Tabiatıta tafsilat ve

teferruat namütenahidir ve namütenahi bir surette karışıktır. İnsan manevi, hayat-ı hariciyesi üzerinde, hanesinde, eşyalarında, işlerinde, evzâ' ve etvârında, lisanında kendi nişanesini bırakır. Kendisini tamamıyla ifade edebilmek için bu tesirât-ı kesîreyi izah etmek lazımdır. Diğer taraftan, onu terkip için de bu tesirât-ı kesîreyi toplamak icap eder. Sizi besleyen yemekler, teneffüs ettiğiniz hava, etrafınızdaki evler, okuduğunuz kitaplar, mağlup olduğunuz en hafif itiyâdât, üzerinizde icra-yı tesir eden en gayr-ı mahsus ahvâl, bunların hepsi sizi şu bulunduğunuz tarz ve surette bir adam yapmaya hizmet ederler; tabiatınızı teşkil için namütenahi birtakım mesai-i tecemmu etmiştir. Tabiatınızda namütenahi birtakım mesai ile tebarüz eder; ruhunuz bir adese-i billuridir ki bî-payan [217] kâinattan fırlayan iş'â'-ı ziyadarı mihrakına toplar ve onları bî-payan fezaya bir yelpaze gibi yayılmış bir halde gönderir. İşte bunun içindir ki her insan ayrı bir mahlûktur, diğerlerinden katiyen farklıdır, son derece de karışıktır, adeta bir uçuruma benzer. Bunun derinliğine ancak büyük bir tebahhur yahut dâhiyane bir kuvve-i rüyet ayrışabilir, muadil olabilir. Balzac bu noktada Shakespeare'in seviyesine yükselmiştir demeye cesaret ederim. Eşhas-ı vakayi yaşarlar, onlar muhaverât-ı yevmiyeye dâhil olmuşlardır. Newgen, Ranstinyak, Felipe Berrido, Fillion, Beksaw ve daha yüzlerce eşhas-ı vakayi insanın sanki sahihten gördüğü, sokakta tesadüf ederse tanıyacağı birer adamdır, hatta hakikaten zî-hayat birtakım zevat hakkında bir fikir vermek için onlardan birine benzetilir. Balzac, -böyle mucit sanatkarlar hakkında dediği gibi- sicil-i nüfus kuyudâtına rekabet etmiştir.

Balzac'ın bu kadar muktedir olması muntazam bir usule göre hareket etmesindendir. Bu ikinci vasf-ı mümeyyizi ondaki âlimlik sıfatını itmam eder. Müdekkik ve müşahit olmakla beraber bu meziyetine bir de feylesofluk inzimam eylemiştir. Balzac tafsilat ve teferruat ile beraber onları birbirine rapteden kavânîni de görür. Evleri, simaları birer kabuktur ki eşhas-ı vakayinin ruhları bu kalplere göre teşekkül eyler. Eşhas-ı vakayinde kâffe-i efkâr ve hissiyat hep birbirine merbuttur. Daima bir ihtiras yahut bir hal bu efkâr ve hissiyatı artırır, hepsine amir olur. İşte bunun içindir ki eşhas-ı vakayi bu kadar şedit bir nişane bırakıyorlar. Ef'âl ve harekâtlarının her biri bu nişaneyi takviyeye, daha derinleştirmeye hizmet ve iştirak eder. Bu ef'âl ve harekât bî-hesap denecek

derecede çok olmakla beraber bir tesir-i yegâne husule getirmek için toplanırlar. Onların hepsini bir ihtisas ile duyarız. Bu suretle meydana getirilen çehre zî-hayat çehrelerden daha manidardır. Bu, tabiatın dağıttığı, müteferrik bir halde bıraktığı şeyleri hep bir yere cem' eder. –Bu hal romanlarının esasında daha meridir. Esasların tertibi cidden bâlâ ve faiktir. Bütün bu hadisatı birbirine raptetmek, adetleri bir orduya yaklaşan bu eşhas-ı vakayi idare eylemek, uzun birtakım vakayi ve entrika zincirlerini mezc ve terkibe muvafık olmak için fevkalade bir kuvve-i idrak ve tefehhüme ihtiyaç vardı. Balzac avucundaki şiddetli, dehşetli elli beygirin gemlerini tutan, ateşlerini, şiddetlerini azaltmaksızın onlara takip edecekleri yolu tayin eden bir at cambazhanesi esprine benzer. Plandan bazısı o kadar mahirane âlimanedir ki insan içinde kaybolur. Sezar Brütüs'ü anlamak için hemen hemen bir tüccar, bir mesele-i muzlimeyi takip edebilmek için hemen hemen bir hâkim olmak iktiza eder. Bu, alelade uzuvların yapabileceği bir iş değildir; o kadar zengin, o kadar yeni âlâtan, o kadar muhtelif ve birbirine o kadar türlü türlü merbut fikirlerden mürekkep bir konserdir ki klasik muharrirlerin sadeliğine alışmış olan kulaklar kompozitörün fikrini, heyet-i mecmuayı ya his ve fehmedebilirler ya edemezler. –Bundan fazla, ve bundan iyi olarak Balzac'ta daima vakaya bir merkez teşkil eden büyük bir fikir vardır. Balzac bunu haber vermekle iyi etmiyor, fakat haber vermekle kimseyi aldatmıyor da. Balzac yalnız tasvir etmez, düşünür. Hayatı ona kafi gelmez, onu anlar, bekârlık, tehhül, idare, umur-ı maliye, sefahat, hırs-ı câh, bütün ahvâl-i asliye, bütün o ihtirâsât-ı amika... İşte eserlerinin esası. Balzac insan hakkında felsefî bir surette bahseylemiştir. Faraza “Baba Goriot” romanı ele alınsın. Burada tasvir olunan tabâyî kadar hususi bir şey olamaz. Bunlarda mâ-fevk'al-tabiat ile müteavvâgıl romancıların bir insan ismi, bir insan hali vererek meydana çıkardıkları o umumi, o sırf mücerredât ve vehmiyâtan ibaret mahlûklara benzer bir şey yoktur. Fakat bir şahıs teşkil eden ve hayatı vücuda getiren tafsilat ve teferruat arasından On dokuzuncu asrın tarih mücmelini, ve fakir, haris-i câh, ehliyetli, itaat ile tuğyan arasında kalmış, bir taraftan pis bir yatak üzerinde kızlarından ihanet görerek, herkes tarafından terk edilerek vefat eden bir pederi, diğer taraftan deha ile feraset ve tecrübenin cem' edebileceği bilcümle cazibelerle mücehhez büyük bir haydudu gören bir genç adamın mücadelâtını kim müşahede

etmez? Ve asrın bu tarih-i hususisi arkasında kalb-i beşerin tarih-i ebedisini, Shakespeare'in Hamlet'ini, nüvaziş-i aile ve hülya-yı şebâb ile kesb-i icabet ederek birdenbire vahalgâh-ı hayata düşünce tıkanan, çırpınan, hıçkırın ve nihayet orada birleşip kalan yahut boğulan genci kim görmez? –Fakat Balzac'ta bu feylesof ruhunu hakikaten ikmal ile kendisini en büyük sanatkârlar seviyesine çıkaran şey bütün eserlerinin tek bir eser halinde içtimadır. Her roman diğerlerine merbuttur. Aynı eşhas-ı vakayi muhtelif romanlarda zuhur ederler, hepsi birbirine zincirlenir. Bu, yüz perdelik bir dramdır. Perdenin birisi diğerini ihtar eder. Artık bunun vereceği tesiri siz düşününüz. Her sahifede “Mudhike-i Beşer” bütün heyet-i mecmuasıyla gözünüzün önüne gelir. Bu, her dönümde tek mil heyetiyle birden görülebilecek surette tertip edilmiş bir manzara-i sahraıyyedir. Eşhas-ı vakayi kendileriyle kesb-i muarefe ettiğiniz vakitteki o bî-hesap ahvâl ve vakayi ile birlikte muhayyilenizde canlanırlar, bir darbe-i nazarla onların karabetlerini, memleketlerini, tabiat ve servetlerinin menşelerini tekrar görürsünüz. Hiçbir sanatkâr tersim etmek istediği sima üzerinde bu kadar ziya toplayamamıştır. Hiçbir sanatkâr sanatına has olan nekais-i asliyeyi izaleye Balzac kadar çare-sâz olamamıştır. Çünkü ayrı bir roman, ayrı bir dram-ı münferit bir vakayi-i hikâye [218] edeceği için tabiatı hakkıyla ifade edemez; bu nesc-i azim hadisâtın yalnız bir vakayı kesip ayırır ve bu vakanın kendisiyle hem civar olanlar üzerinde icra-yı tesir ettiği irtibat ve temadiyi izale eder. İntihaba mecbur olduğu için kesip parçalamaya mecburdur. Bu suretle numune-i hakikiyi küçültürken bi'z-zarure tağyir eder binaenaleyh büyük olmak sahîh olmak demektir: Balzac heyet-i mecmuaları derk ettiği için hakikati derk etmiş oldu. Bir usul dairesinde hareket etmekten ileri gelen kudreti tasvirâtına vahdet ile beraber kuvvet, ehemmiyet ile beraber sıhhat ve hakikat verdi.

Mamafih bu hal eserlerine birçok gülünç şeyler de vermiştir. Latif bir sahne okurken birdenbire karın başına ulûm-ı mâ-fevk'al-tabiiyyeye ait bir sağanak yağmaya başlar. İnsan homurdanarak yüzünü gözünü siler, iki sahifeyi çabukça atlar. Faraza iyi bir muhakeme takip ediliyor, bir de muhayyile tarafından irticalen keşfedilivermiş bir garip kanuna tesadüf olunur ki Balzac

bunu ilim namına kabul ettirmeye kıyam eyler. Balzac felsefe cihetinde muğlak ve muzlim ilim cihetinde malumat-fürûştur.

İşte eserin mevâdd-ı asliyesi. Müdekkik ve müşahit ile feylesof bu suretle efkâr-ı vakayii ihzar edince sanatkâr meydana çıkardı. Yavaş yavaş canlanırdı. Eşhas-ı vakayi bir renk yahut bir şekil alırlar, yaşamaya başlarlardı. Balzac muhakemeden sonra şimdi hissedirdi. Eşhas-ı vakayinin evzâ' ve etvârını bilâ-ihhtiyar görürdü. Sözleri, hareketleri dimağında kendi kendiliklerinden teşekkül ederdi. O kadar uzaklardan, o kadar itinalarla toplanıp yığılmış bu ağır kütle-i madeniye hararet girerdi. O erir, kalbe iner, yeni ve parlak heykel nümâyân olurdu. Fakat ne kadar mesai ile ve ne kadar çalıştıktan sonra! Balzac'ta o ilham anı-i mesut, o hararet yoktu. His ve hakikati kolayca, bol bol birdenbire keşfedemezdi. Balzac muğlâk ve muzlimdir. İfadeleri eğilip bükülmüştür. İlk fişkiran sânihâtı bulanıktır, kesilir, mütereddittir. Kapalı bir kap içindeki su gibi kaynar; kendisini boğan ağır kapağı aralık aralık hücumlarla kaldırır, fakat kırmaya muvaffak olamaz. O ağır tabiat-ı cismaniyesi ihtira-ı fitrisini tazyik ediyor gibidir. Balzac hadisât-ı vakayie karşı uğraştığı kadar kendi kendisine karşı da mücadelelerde bulunmuştur. "Mudhike-i Beşer"i yazmaya başlamadan evvel fena fena romanlardan ibaret kırk cilt eser yazdı. Bunların fena olduğunu kendi de bilirdi. Eserlerin her birine istinatgâh teşkil eden o taht-el-arz temellere müşabih tetkikat yığınları görüldü. Her romanın provalarından on, on iki tanesini okunmayacak bir hale gelecek derecede tekrar tekrar tashih eylediği tahattur olunuyor. Bununla beraber bu tashihât-ı mükerrere bazen kâfi bile gelmemiştir. Çünkü eşhas-ı vakayinin kâffesi zî-hayat değildir. Hatta bazı defa en pür-hayat şahıs vakada bile gayr-ı muvafık bir cümle yahut bir hareket orada ilhamın duçar-ı hâle olduğunu irae eder. Ocağın alevleri kâfi derecede şedit değildi. Bazı parçalar hararete mukavemet ederek erimediklerinden en adalî, en büyük vücutlarından birkaçını birer maluliyet gibi yamru yumru etmişlerdir. Balzac kendiliğinden çıkıp da şahs-ı vakanın mevcudiyetine birdenbire munkalip olmazdı. Buna derece derece vasil olurdu. Bazen yarı yolda durduğu için şahs-ı vaka altında Balzac'ın kendisi görünür. İki Genç Gelinin Hatıraları, Köy Papazı eserinde Farabeş (فارابه ش), Köylüler romanında Baba Fourchon, hemen hemen

bütün büyük adamları, bütün namuslu yahut âşık kadınları nim isâga edilmiş heykellerdir ki bunları tekrar etmek icap ederdi. Bu muhtelif nikaplar altında sefih Parisli, rakik ve her şeyde haiz-i vukuf müdekkik ve müşahit, emraz-ı maneviyeye meraklı ilm-i menafi'ül-a'zâ mütevaggılı, muğlâk ve muzlim, materyalist ve mistik feylesof kendisini gösterir. Madam de Mortsauf'un tantana ile söylediği o malum sözler Shakespeare'in ca'lî parlak fikirleri kadar can sıkıcıdır. Fart-ı iffet neticesi olarak vefat eden Kontes Onurin [Henriette-اونورين] ölürken öyle bir mektup yazar ki bundan daha açık bir mektup olamaz. Madam Klaus firâş-ı mevtte menafi'-l-a'zâya ait öyle telmihler kaçırır, mâ-fevkal-tabiiyata dair hükümler söyler ki kendisinde bu haller çok şükür yoktu. Zavallı Eugenie Grandet, bu taşralı, safdil, hemen hemen kapalı büyümüş, o kadar ketum, o kadar dindar, o kadar mağrur genç kız kendisini birdenbire gayet kaba bir surette terk eden yeğenine şu sözleri yazıyor: “İlk aşklarımızı feda ettiğiniz kavâid-i mevzuai içtimaiyeye göre mesut olunuz.” Eugenie Grandet bu cümlelerin yarısını buluncaya kadar hokkasındaki mürekkebi bitirirdi. Son kelimeleri yazmaktan ise hokkasını kırmayı tercih ederdi.

Fakat çok kere Balzac kendi kendiliğinden çıkar, şahs-ı vakası olur. Sa'y ve gayrete olan şiddet-i inhimaki her şeye galebe çalar. Diğer melekâtının taht-ı tazyikinde kalan sanatkâr kendisini kurtarır. Balzac nısfü'l-leylde yatağından kalkarak on iki saat sıra ile yazı masasının başında oturur, sokakları tanıyamayacak derecede eşya-yı hariciyenin hissini kaybeder, eseriyle mest olur, muhayyilesini bununla doldurur, zihninden eşhas-ı vakayi hiç çıkmaz, onları bütün mahiyet-i ruhiyeleri ile görürdü. Bu eşhas-ı vakayi Balzac'ın ruhunda hareket ederler, muzdarip olurlar, ve bu da o kadar kuvvet ve hayat ile, o kadar şiddet ile ki artık mahlukat-ı hakikiyenin istiklal ve zarûriyeti ile kendi kendiliklerinden tevessü ederler, [219] neşvünema bulurlar. Balzac uyanık iken bile hülyasına nim müstağrik kalır, naklettiği vakaya hemen hemen inanırdı: “Matmazel Cormon ile Mösyö Benassi'nin sakin bulundukları Alanson şehrine, Grenoble'e gidiyorum.” derdi. Âlem-i hakikiyenin havadislerinden nasıl bahsolunursa Balzac da kendi âlem-i hülyasından dostlarına öyle havadisler verirdi. “Felix Vandenesse kiminle izdivaç ediyor bilir misiniz? Grandville

ailesinden bir matmazel ile iyi bir izdivaç yapıyor. Matmazel de Belphoi bu aileye pek tuzlu oturmakla beraber Grandville ailesi yine zengindir.” Birtakım ruhlar, mevcudiyetler icat edebilmek için bu kuvvet-i hülyaya malik olmalıdır. Mahlûkat-ı hayaliyede mahlûkat-ı hakikiyenin tâbi olduğu şerait dairesinde tevellüt ederler, berhayat olurlar, ef’âl ve harekâtta bulunurlar. Mahlûkat-ı hakikiye nasıl namütenahi birtakım esbabın muntazam bir usul tahtında içtimainden vücut kesp ederler. Mahlûkat-ı hakikiye nasıl birtakım esbabın aynı zamanda tesiri ve bir suret-i tabiiyede tecemmu sayesinde berhayat olunuyorsa bunlar da birtakım efkârın aynı zamanda hep birlikte mevcudiyetinden ve gayr-ı ihtiyari olarak tecemmuundan payidar olurlar. Mahlûkat-ı hakikiye esbab-ı müvellidenin bir sa’y-i şahsi ve fevrisi taht-ı tesirinde hareket ettikleri gibi bunlar da efkâr-ı mürekkebenin mahsul-i tefekkür olmayan bir teşvik ve tesir-i müstakili üzerine hareket ederler. Bu takdirde şahs-ı vaka sanatkârdan kopup ayrılır, mevcudiyetini ona kabul ettirir, onu sevk eder ve bu dalalet-i hissin şiddeti hakikatin yegâne membaıdır. –Bu tarz-ı tefekkürün diğerlerine galip ve müreccah olduğunu zannederim. Gayet az bir hudut içinde bunun kadar çok şey toplayanı yoktur. Wotre’nin (ووتره نك), Biksio’nun (بيكسيونك), Grande’nin, Hulo’nun (هولو), Madam Marinef’in (مارنه فك) bir lakırdısı, bir hareketi tabiatlarının bütün evsafını, hayatlarının bütün ahvâlini icap ve ihtar eder. Bir şimşek içinde bu sözde, bu harekette en gayr-ı muntazır, en vasi’ hakikatleri, emzicenin, cinsiyetin, ihtirasâtın ahvâl-i ruhiyesini, tek mil insanı ve bununla birlikte bütün beşeriyeti müşahede edersiniz. Bu sözler, hareketler küçültülmüş birer uçurumdur. – İleride bunlardan birçoğunu nakledeceğim. İşte şimdi yalnız iki tanesi. Adeta bir türlü “Iago” fakat onun kadar fena değilse de daha tehlikeli olan şu cinayet ve kürek feylesofu Voltron mevzubahis oluyor. Rastinyak’a kibar âlemine mensup bir entrikacının bütçesini tayin ediyor. “Çamaşırlarınızı yıkatma size bir franga mal olacak. Aşk ile kilise, ayin masalarının üzerinde güzel örtü isterler.”

–Müteakiben Rastinyak’ı bir cinayete hemen hemen sevk ettikten sonra elini tutmak ister. “Rastinyak elini şiddetle çekti ve sarararak bir iskemleye düştü. Önünde bir kan birikintisi görüyor gibi gelmişti. Voltron yavaş sesle: Baba

Olivan üç milyona maliktir, servetini bilirim. Cihaz sizi bir gelin esvabı kadar hem kendi nazarınızda bile beyaz bir hale getirecektir.” İnsanlığa nefretin, ihyasızlık ve pervasızlığın daha bu kadar müessir ve elem-nâk kelimeler icat etmiş olduğunu bilmiyorum. –İşte bir başkası daha: Balthazar Klaus, genç bir Flaman, kimyager, hemen hemen simyager, mülhit oluyor. Zevcesi bir gün tehlikeli bir tecrübe esnasında dârü’l-istihzârına giriyor. Klaus hemen üzerine atılarak onu bir tüy gibi kapıyor; kırılan cam parçaları arasında merdivene yetişiyor, harap ve bitap, bir basamağa oturuyor. “Azizim, dedi, buraya gelmeni men etmiştim. Eizze seni ölümden tahlis etti.” Bu zaaf ve taab-ı azim içinde o suni adamın zail olup yalnız itikadât-ı batıla-ı tıflânenin payidar kaldığını görüyorsunuz. Klaus on iki yaşında imiş gibi söz söylüyor. Filhakika, sonradan öğrenilmiş lisanlar hakkındaki vukufu izale ederek hafızada yalnız lisan-ı milliyi bırakan tezelzülât-ı dimağiye için birçok misaller vardır. Böyle bir hal vukuunda sonradan tedarik edilmiş olan efkâr yıkılır, yalnız eski temayüller kalır. Şüphesiz Balzac burada ilm-i emrazın bu dakikasını düşünmüyordu. Fakat ilham bir keşiftir.

Ayakları kesîr, dişleri yorulmak bilmez ağır bir tırtılın uyuyarak kendi kendisi için ördüğü kalın şebeke içinde tahavvül ettiğini bazen görmüşünüzdür. Bu şebekeden ağır bir kelebek krizalitinin enkazıyla beslenmiş, bu enkaza dolaşmış bir halde kemal-i zahmetle çıkar ve muhteşem, büyük kanatları kendisini yükseklere uçurur. İşte mizacının galizâne kuvvetinde, vukuf-ı ilminin tecemmuunda bir istinatgâh bulan fakat bunlarla kesb-i batâet eden Balzac böyledir. Dahası bin intizardan sonra meram ve ihtiyarın içtima ve galebesi sayesinde birtakım mer’î-i adem mükemmeliyetlerle meydana çıkmaya muvaffak olur. [220]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Numune-i Tenkit: Balzac 2 Tarz-ı Tefekkürü”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 534, 24 Mayıs 1317 [6 Haziran 1901], s. 215-220.

NUMUNE-İ TENKİT:

BALZAC

3

ÜSLUBU

Klasik eserlerle perverde, Fransız lisanına bihakkın aşına, sahib-i zevk bir adama Balzac'ın kitaplar[1] verildiği zaman şu komedyada hazır bulunulur:

Bu zat o on altı büyük cildi biraz korku ile eline alır. İşte okunacak birçok şeyler, hem de yeni, son zaman muharrirleri pek çok yazı yazıyorlar. La Bruyere daha vaktiyle o ana kadar her şeyin söylenmiş olmasından şikâyet ediyordu. Bu yeni çıkma bu kadar uzun uzun anlatacak ne buldu? Mamafih kemal-i ihtiyatla biraz okumaya karar verir, tecrübe için rastgele birkaç yaprak karıştırır, şu kelimeye tesadüf eder: “Gayet nefis bir maddiyet-perestlik Flaman âdâtının kâffesinde muntabı’dır” Gözlerini alabildiğine açar, çünkü “maddiyet-perestlik” denilen bu ekşi yüzlü mahlûkun nişanelerini, intibalarını ömründe hiç görmemiştir. Biraz düşünür, bunların ne demek olacağını yavaşça tercüme eder, hiç şüphesiz muharririn maksadı: “Flamandıyalılar istirahat-ı vücudiyelerine müteallik âdâta pek ince şeyleri bile ararlar” demektir.

Bu ilk tecrübeden biraz mütevahhiş olarak başka bir kitap açar ve okur: “Teehhül maddesindeki fazilet-i umumiye bilançosundan tahassul eden maddi ve içtimaî kıyas-ı mukassemenden kurtulmak gayr-ı mümkündür” bu ise haşindir. İhtimal ki Mösyö de Balzac şöyle sade bir ifade intihap etse idi daha iyi ederdi: [229]

“Müteeheil kadınların kâffesi namuslu değildir. Bu bir fenalık olduğu kadar bir ayıplıktır da. Çünkü böyle olmasa idi erkekler pek aşağılara müracaat edeceklerdi.”

Biraz yorgunluk almak için –çünkü tercümeler pek zahmetlidir- sade bir tasvir okumak ister, kendisine “Tours Rahibi” ismindeki romanı gösterirler. Burada mu’ciz ve sofî bir ihtiyar kız vardır. İhtimal ki Mösyö de Balzac bundan kemal-i şetaretle bahsedecek. Bu ümitle okurken şu başlangıca tesadüf eder:

“Nev’-i nisvândan hiçbir mahlûk Matmazel Sophie Gamar kadar bir ihtiyar kız tabiat-ı hüzn-perverânesini serd ü ityân etmeye kadir değildi.” Mahlûk, nev’-i nisvân, tabiat-ı hüzn-perverâne: Acaba tarih-i tabii-i beşer müzesinde miyim? – Sahifeyi çevirir, gözleri şu hoş cümle üzerinde tevkif eder: “Bu büyük meclis-i nesevinin enâbîb-i şiiriyesi tarafından ileriye atılan cümlelerin ruhu işte böyle idi” Şüphesiz, bir nebatat dersi var: Nasıl bir yere sokulmuşum? –Yirmi yaprak atlar, son sahifeyi gittikçe artan bir hayret ile üç defa okur: “Sinelerinde ilim, bir kavim, yahut kavânîn taşıyan adamların hodbini-i zahirisi ihtirâsâtın en necibi ve bir dereceye kadar avamın vâlidîyyeti değil midir? Yeni kavimler doğurmak yahut yeni fikirler hâsıl etmek için o muktedir kafalarında kadının memeleri ile kuvvet-i hulkiyyeti birleştirmeye mecbur değil midirler?” –Bizim zat hiçbir vakit başında meme olan insan görmemiştir. Eliyle başına vurur, yoklar; kolları düşer, bu hali pek güzel bulan bedbaht dostuna mütebessimâne bakar.

Biraz nefes alır, yarım saat sonra tekrar vazifesine başlar. “Solmaz İtminanlar”a ruhu kemiren “Bir Karhanın Evcâ’-ı Vahzesi”ne “Dehani Bir Telgraf”a tesadüf eder. Bir kavmi Vo Ayajor’un “Ezmine-i kadimede orduların önünde yürüyerek harp işaretini veren harp ilahı hadimleri, ateş-darları gibi olduğunu” esrar ve akaidinden bol bol bahseden gayr-ı münekkit bir rahip olduğunu öğrenir, iki şapka satışı arasında “iki kamaraya malik bir kavmin, işittiği söze iki kulağını birden veren bir kadının mahvolmuş sayılacaklarına” vakıf olur. Bu kavmi Vo Ayajor hikâyesinin güzel güzel mevâız-ı ahlâkiyeye meydan verdiğine hükmeder. Ve Mösyö de Balzac’ın malûmat-fürûş bir muhitü’l-maarifçi olduğuna karar verir. Kendisinin o büyük kelimelerine, ilmî ıstılâhâtına, felsefe yığıntılarına tahammül olunuyorsa bu, teşrinisani yağmuruna katlanmaya benzer. Daha tahammül edecek iki şey vardır.

“Eugenie Grandet”yi açar. Herkes bu kitabın sade romanlar nevinde bir eser-i nefis olduğunu kendisine söylemiştir. O halde, şüphesiz ilk cümle de sadedir. Zaten bir başlangıç her vakit sade olur. Hâlbuki okuyunca anlar ki ne başlangıç! Mösyö de Balzac sesini kabalaştırarak eserini bir kuklacığının o yapma ve dehşetli tantanasıyla haber veriyor.

Zavallı karimiz sabrını biraz daha takviye etti; mütevekkilâne bir tavır ile hemen bunun kadar şöhret başka bir romanı, “Vadideki Zambak”ı, muharririn o kadar sevdiği bu eseri eline alır: “Henüz nerm ve nazik gökleri hayat-ı izdivaciye arazisinde yalnız çakıl taşlarına tesadüf eden, ilk yaprakları kindar ellerle parçalanan, çiçekleri esna-yı tezehhürde donlarla harap olan ruhların kemal-i sükût içinde tahammül ettikleri azapların tasvirini, figan-namelerin en müessirini gôzyaşlarıyla beslenmiş hangi bir liyakat ve iktidara medyun olacağız?” İlk satırlardan itibaren bu kadar teşbih! Bu istiareler pek erkenden uyanmışlardır. Mösyö de Balzac resim yapmazdan evvel levhasının üstüne bir kırmızı boya kâsesi döken ressama benziyor. –Baş ağrısı başlar. Kari bu üslubun kaplama olduğuna, bedbaht ve uzun uzun uğraşan bir muharrire delalet ettiğine, bu muharririn tabiat-ı hakikiyesi hilafında olarak, vazîfeten böyle melun bir üsluba özendiğine hükmeder. Filhakika birçok müşabihleri arasından rastgele alınmış şu fıkralara bakınız: “Bütün mahsulât-ı fikriye fabrikaları hususi bir biber, bir zencefil keşfetmişlerdir. Bu onların meccanen verecekleri hediyedir. İşte bundan o mükâfatlar, vaktinden evvel tevzi olunan hisse-i nimetler (نمتعل), bundan o gasb-ı efkâr ki mefkure-i umumiye müteahhitleri esirciler gibi, henüz nim açılmış bir halde iken onları dimağ-ı vâlidenden kopararak soyarlar, eğlenmedikleri zaman verdikleri parayı kesmek suretiyle kendilerinin kafalarını da kesmiş olabilen amirlerinin yani karilerin, halkın ayakları altına atarlar.” –Mösyö de Balzac şair olmak ister. Ve bunu o kadar ister ki ifrata varır, nihayet muammalara vasıl olur: “Caroline baht-ı nasrın tab’-ı sanisidir. Çünkü bir gün krizalit gibi hayvanın o tüylülüğünden şiddet ve vahşete geçecektir” Bu cümlenin manası ise budala bir kadının fena, muzır bir kadın olabileceğinden ibarettir.

Bir gayret daha. Yeni muharrirlerin eserlerine yaklaşmak ne kadar pahalıya mal oluyor! Vaktiyle güzel bir kitaba insan kolayca, düzayak giriverirdi. Bugün çobanpüskülü denilen çalı yığını kadar zarif ve rahat birtakım tecridât, istiarât kapının önünde kalabalık ediyor. İşte “Bekâr Ailesi” romanının bidayeti: “1790 tarihinde İsvedon kasabasının sunûf-ı mutavassıta halkı Roje namında ve gayet kurnaz biri olmak üzere maruf bir doktora malik idi.” Bu cümlede “malik idi” diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı jouir kelimesidir ki bugün bu tarz ifade

yalnız kapıcılara mahsus kalmıştır. Ben bir kapıcı değilim, bana böyle lakırdı söylenmesini istemem. –Karimiz lütfen devam eder ve kitabın ötesini berisini [230] karıştırırken şu kabîl cümleler bulur: “Mütevekkil kadınların o bir granit taşını parçalayacak tebessümünü izhar ediyordu.” –Ulvi, latif, hıyre-bahş, fevkalbeşer kelimeleri her sahifede görülür.- Şüphesiz Mösyö de Balzac’ın tavır ve muamelesi fenadır, kendisi kaba ve şarlatandır. Avam-ı halka mahsus gürültülü kahkahaya, bağırıcı bir sese maliktir. Üslubu insanı ya sersem ediyor yahut insana dokunuyor. Kavi ve metin olmak için onu zorluyor. Kızışmak, germi ve hararet bulmak için kendi kendisini teshin ediyor. Bu ise muhtellü’s-sıhha bir şeydir, artık burada tevakkuf ediyorum.

Bunun üzerine o on altı cildi size iade ederek:

“Ben, der, bir muharririn eserini okuduğum vakit, sanki iyi terbiye görmüş, lakırdı etmesini bilir bir adamı haneme kabul ediyorum gibidir. Mösyö de Balzac ise bir harf ü sınaî lügati gibi, bir Alman felsefe kitabı gibi, bir ulûm-ı tabiyye muhitü’l-maarifi gibi söz söylüyor. Tesadüfen bu hususi, bozuk lisanı unuttuğu vakit de Balzac’tan meydanda çapkın ve alaycı bir amele kalıyor. Nihayet sanatkâr meydana çıktığı zaman ise demevî, şedit, hasta bir adam görüyorum ki fikirleri gayet zahmetle harice fırlıyor; üslubu yüklü, muazzep, müfrittir. Balzac’da toplanan bu muhtelif adamların hiçbirisi konuşmasını bilmiyorlar, işte bunun için bunlardan hiçbirini salonuma kabul etmem.”

Klasik terbiyesine ve tam asıl Fransız fikrine muvafık olan bu hüküm on yedinci asra has itiyadât hissiyatına ve fikriyeden inbiâs eder; bu, iki farz üzerine müstenittir. Birisi: Kibar adamlarla konuşulduğu, diğeri: Bu adamların, fikirlerini tahlil vasıtasıyla teşkil ettikleri.

Filhakika tahlil âdâtıyla salon âdâtına sıra ile atf-ı nazar ediniz. –Bir salonda en birinci vazife kimsenin hoşuna gitmemekten içtinap eylemektir. İkinci vazife ise buradakilerin hoşuna gitmektir. Hele kadınlarla konuştuğunuz zaman hususi bir lisan istimalinden içtinap etmeye mecbursunuz. Çünkü bu lisanı anlayamayacaklardır. Kimya, hayvanat, yahut banka ıstılâhâtı bir salonda çiçekliklerin, minderlerin üzerine yayılmış karnîler, iskeletler, defterler tesirini

hâsıl eder. Bu ıstılâhâtı anlamak muhatapların hubb-ı nefesine dokunur. Zevk-i selim bu tezatlardan, adem-i tevakkuflardan müteessir olur. Nezaket, sa'y ve amelini, kazancını tahattur etmekten hoşlanmaz. Kezalik bir salonda mâ-fevkal-tabîata ait lisanı istimalden de içtinap etmelisiniz. Çünkü o vakit ders veriyor gibi gözükmürsünüz. Bir müsamere ise bir mektep değildir. Bir müsamerede eğlenilir. Bir salonda bilhassa fena tavırlar, vaz'lar yapmaktan, pek hızlı ses çıkarmaktan, bağırmaktan içtinap etmeniz elzemdir. Buraya toplanan adamlar zengindir. Hiç değilse işsiz güçsüz, edebiyata vakıf adamlardır. Bunlar bir nev' asalet teşkil ederler. Bir asalet ise gerek gurur, gerek iffet-füruşluk, gerek rikkat-i zevk saikasıyla üzerinde meyhane kokusu olan her şeyi kemal-i nefret ve istikrah ile reddeder. Hâsılı, bir salonda nazik davranmaya da mecbursunuz. Her nazik adam ise büyük adamlara has hallerden, iddia-perverâne tavırlardan, dikkat arayan, hürmet emreden hilaf-ı âde ve müteazzım-âne vaziyetlerden sakınır.

Diğer taraftan, insanlar fikirlerini vasıta-i tahlil ile teşkil ettikleri zaman ancak adım adım düşünürler. Birdenbire bir sıçrayış kendilerini şaşırtır. Bir maddeden diğer maddeye geçileceği zaman arada bir rabıta, bir hatt-ı vasıl ararlar. Faraza banka muamelatından bahsolunurken kendilerinin ilm-i heyet-i mübâhisi içine atılması, bir kâşaneden bir barakaya düşülmesini istemezler. İkinci fikrin birinci fikri tabii olarak takip etmesini, sahifenin aynı neviden ve aynı sıradan birtakım fikirleri tevsi eylemesini, gaye umumi hakikatlere vasıl olmak için muharririn bilcümle hakâyık-ı taliye ve fer'iyyenin bir selem-i tadrîciyesini tanzim ile ibtida her günkü vakayiden, alışkın bulunduğumuz şeylerden bahsederek derece derece, gayr-ı mahsus bir surette kariî yüksek ve gayr-ı muntazır mülâhazata götürmesini talep ederler. Necip şeyleri necip şeylere, adi şeyleri adi şeylere teşbih eylemesini, dindârâne mevzularda müttakîyâne hayaller, teşbihler, neşât-engîz mevzularda şâdân hayaller, teşbihler bulmasını bir kaide suretinde ortaya koyarlar. Kelimeleri cezerlerine, istimallerine göre seçerler, içlerinden en sade olanları kullanırlar, her yerde Latin üslubunu, kadim üslubunu taklit ederek hiçbir vakit vuzuh ve sıhhat ifade arkasından ayrılmazlar. Hilaf-ı âde teşbihlerden, şedit tabirlerden, mütenakız kelimeleri yan yana getirmekten, üslup mugalatalarından, garabetlerden, tasannulardan, muhayyilenin pervazlarından

nefret ederler. Kendilerine bir nev' zarif-i ilm-i cebrile söz söylenmesini, ve tefekkürün bir fikirden buna hem-civar diğer bir fikre akarak lâ-yenkati' ve yek-tarz bir surette, kendi kendiliğinden, bilâ-inhiraf, bilâ-müşkülât, bilâ-sad-mat ilerlemesini isterler.

Şüphesiz Balzac böyle düşünen ve böyle yaşayan adamların hiç hoşuna gitmeyecektir. Fakat cevaben bütün insanların bu tarz maişete ve bu tarz tefekküre malik olmadığını söylenilebilir. Tarz-ı hareket ve tefekkür âdâtını değiştiriniz: Hemen o andan bütün kavaid-i üslup değişir. Bir salon yerine bir umur-ı siyasiye kulübü farz ediniz. O keskin istihza, o şiddetli münakaşa, o bir yere toplanmış kindârâne ihtiraslar, ameliyat ve tatbikata, fiiliyata ehemmiyet veren fikrin o metanet ve âmiyeti zarafet ve rikkatin yerine kaim olurlar. Kezalik, [231] tahlil eden musahipler yerine tahayyül eden ressamlar farz ediniz: İsrâf edilmiş hayaller, fikrin birdenbire ve büyük büyük sıçramaları, amiyâne, bî-rabita, parlak mecazlar fikrin bir intizam dâhilinde tedricen ilerlemesinin yerini tutarlar. Fazla olarak kulübe salon lisanını dâhil edecek olursanız pek tasannu-perest ve yavan bir adam olmak hükmünü kazanırsınız. Size değersiz, boş, raks adamı namını verirler. Ressamlara tahlilkârlara has olan üslup ile söz söylerseniz can sıkıcı, soluk görünürsünüz. Size encümen-i dâniş azası, geveze derler. Asıl iyi üslup sözlerini dinlemek ve anlatmak sanatıdır. Samiîn değişince bu sanat değişir. Filan adamın hoşuna gittiği için filan adamın hoşuna gitmez. Birisi için muğlâk ve muzlim olan, can sıkıcı şey diğeri için vuzuh ve cazibe yerini tutar. Hiç kimse başka birine kendi zevkini ve tabiatını kabul ettirmek hakkına malik değildir. Hiç kimse başka birinden tabiatını ve zevkini istiare etmek hakkına sahip olamaz. Demek oluyor ki iyi üslupların adedi namütenahidir. Asırların, milletlerin, büyük adamların miktarınca iyi üslup vardır. Hepsi birbirinden farklıdır. Bugün Heredot yahut Hammer tarzında yazarsanız size çocuk derler. Bugün İshak ve Eyüp tarzında söz söylerseniz sizden kaçarlardı. Asırlarla fikirler arasında ecnâs ile sevâik-i tabiiyye arasında olduğu kadar kavi farklar vardır. İhtilaf-ı tabiat birtakımında ihtilaf-ı sevâik-i tabiiyyeyi tesis eder. Nasıl ki diğerlerinde ihtilaf-ı edebiyatı tesis ediyorsa. Tarih-i içtimaî tarih-i tabiiyenin imtidâdından başka bir şey değildir. Bütün üslupları tek bir kaideye göre

hükmetmek iddiasına kıyam etmek bütün fikirleri tek bir fikre, kalıba irca eylemek, bütün asırları aynı bir plana göre tekrar inşa etmek istemek kadar büyük bir hatadır. Balzac'ın sâmiînini, ve beniyye-i fikrini bir kere nazar-ı mülâhazaya alınız. Kendisine salon itiyadâtını kabul ettirmek istiyordunuz. Hâlbuki bugün bir salon var mıdır? Vakıa elan çiçeklerle, piyano ile, mumlarla büyük bir oda görüyorum. Fakat işte hepsi bu kadar. Erkekler yemekten sonra cigara odasına giderler. Gitmezlerse kendilerini bir köşeye çekilmiş yahut ikişer üçer, takım takım ayrılmış görürsünüz.

Politikadan, şimendiferden, edebiyattan biraz, işten ise çok çok bahsederler. Oraya “cereyan-ı vakaya vakıf olmak, münasebetlerini idame etmek için” gelmişlerdir. Arada sırada içlerinden bir tanesi ayrılır, ateşin etrafında kendi başlarına bir daire teşkil etmiş olan kadınları selamlamaya gider. Mülâzemet-i âşıkane âdetinin ilgası kadınları şimdi bu mevkie vaz' eylemiştir. Kadınlar artık esvaptan, musikiden başka bir şeyden konuşmazlar. Bir baloda yirmi beş yaşını geçkin erkeklerden kaçıraks eder? Hakikat-i halde ise bunda hakları vardır. Böyle bir vazife için Şövalye de Gramo'nun güzel yanakları, pembe yahut yeşil esvapları, sırmaları, kurdeleleri, tenteneleri lazımdır. Şimdikilerin o matemi siyah esvapları, o endişe-nâk halleri, o mecburi tebessümleri bununla itilaf edemez. Erkekler ancak kendi kendilerine kalırlarsa rahat ederler. Onların asıl salonları serkıldır [cerce]. Umur-ı ticariyeden, rakamlardan, ulûm ve fûnûndan, işten yorulunca oraya gazete okumaya giderler. Hemen hemen hepsi bir mütehassıs olduğundan, türlü türlü erbab-ı ihtisas ile münasebâtta bulunmuş olduklarından harf ü sanayie, ulûm ve fûnûna mahsus tabirât kendilerine fena gelmez. Bircümle felsefeler, edebiyatlar, gazetelerle muhaverât ve Paris hayatını besleyen bin türlü tamim makineleri tarafından taktîr olunarak üzerlerinden akmıştır. Paris hem bir mahzen, hem bir imbiktir; dünyanın bütün fikirleri oraya dolar ve orada tasfiye edilir. Bu suretle bıkan ve beslenen erkekler her türlü fikirde zevk bulabilirler. Bir fikre çarpıcı bir şekil tahtında olmazsa tahammül etmezler. Meşgul olmak, müteessir olmak isterler. Yeniliğe, garabete, hayrete ihtiyaçları vardır. – Kendilerinde bir itidal, bir nezaket ve zarafet esası kaldığını biliyorum. Balzac'ın, garabeti, malumat-fürûşluğu, muğlakiyet ve muzlimiyeti, ifratı ile bu zevklerin

istediği şeyi ekseriya tecavüz ettiğini teslim ederim. Fakat ne ehemmiyeti var; bunlar yeni, tam, diğerlerinden farklı ve diğerlerinin hukukuna malik sâmiîndir; nekaisleri varsa mezâyâları da vardır. Eski heyet-i kari kadar nazik ve sevimli değilse de buna mukabil onlardan daha âlim, daha açık fikirli, edebiyat hususunda daha nüfuz-ı nazar sahibidir. Pekâlâ görüyorsunuz ki Balzac'ın muhitü'l-maarifçi, feylesof, şedit ve garip olmaya hakkı vardır; üslup itiyadâtı da âdât-ı hayatiyemize muvafıktır; muharririn bu suretle hareketine kariler tarafından müsaade olunmuştur.

Şimdi de muharrire bakalım. Siz kendisine itiyadât-ı tahliliyenizi kabul ettirmek istiyorsunuz; hâlbuki onun başka itiyadâtı vardır, çünkü sanatkârdır. Onun adetleri de değerce sizinkilere müsavidir. Çünkü o da sizin gibi hemcinsine maksadını ifhâm edebiliyor. –Sizin zihniniz iyi bir hayvanat yahut hikmet-i tabiiye kitabının fihristine benziyor. Fikirler orada daimi, tedrici silsilelerle, kendi kendiliklerinden bir nizam ve tertibe giriyorlar; taksim ve tasnif olunmuş bir halde doğuyorlar; birdenbire ve bir suret-i tabiyede hareket ediyorlar; iptidadan kendilerine hazırlanmış birer hücre bularak her aile, azasından hiçbirini kaybetmeksizin, yabancı hiçbir aza kabul etmeksizin kendisinininkine giriyor. – Hâlbuki sanatkâr bu suretle icat etmez. Bütün melekâtı hep birden müteesseir olur. Onda [234] muhitü'l-maarifçilik, feylesof, müdekkik ve müşahit ruhları hep birden kıyam eder. Bu ise lazımdır. Çünkü bütün bu melekât tarafından tedarik ve ihzar edilen mevâdd-ı asliye, hareket ettirdiği, söz söylettiği şahs-ı vakanın ef'âl ve akvâlini ihzara hep birden hizmet ediyorlar. Bunları sıra ile ve teker teker istimal etmiş olsa idi meydana, ötesi berisi kesilmiş, alâ'ik-i hakikiye-i hayatiyeden mücerret mahlûklar getirirdi. Onda fikirler potanın her köşesinde, tesadüfe ve ilhamın adem-i tesâvîsine göre, evvelden yapılmış muntazam bir çerçeve dahilinde olmaksızın, karmakarışık yığılırlar, ve yığın yığıntılar (یبغين تيلر) ederler. Şurada hîre-bahş bir kelime ki koca bir tabiatı o mucezzikle tersim ediverir, onun yanında bir cümle-i hikemiye; keزالik yine orada bir istihza, hayal ve teşbihlerin, mülâhazatın, hissiyatın o kaynaşan kargaşalığı... Sizin kelimelerinizden her birinin cezerler ve karabetler vasıtasıyla tespit edilmiş bir kıymet-i sahihası vardır. Onun kelimeleri ise birer timsaldir, manası, keyfiyet-i

istimali esir-i keyif ve heves bir tahayyül tarafından icat olunur. Balzac Fransız lisanının ne olduğunu anlamak için yedi sene sarf etmiş olduğunu söylüyor. Hakikat şu ki Balzac Fransızca'yı pek derin bir surette tettebbu eylemiştir. Fakat bu tettebbu kendisine has bir tarz dâhilindedir. Nasıl ki Fransızca bilmemekle itham olunan başka muharrirler de böyle bir tarz-ı hususide tetkikat ve tettebbuâtta bulunmuşlardır. Onlar için her kelime bir şifre değildir, mûkiz-i hayaldir. Onlar kelimeyi tartarlar, evirip çevirirler, takti ederler: Bu sırada heyecanlardan, firari teşbihlerden mürekkep bir sehâbe dimağlarından geçer. Başlarında binlerce hissiyat farkları, binlerce karışık hatıralar, bulanık tasavvurlar, bir nağme parçası, na-tamam bir sahra manzarası karşılaşır, karışır. Kelime onlar için bu müphem tecelliyât-ı zaile âlemini birdenbire celp ve davet etmedir. Bu his ile ilim sırf mütevaggiliyetinin hisleri arasında ne kadar fark, ne kadar mesafe var! –Fakat bu da bir hassedir. Sizde yok diye onu inkâr etmemelisiniz. Burada da bir tarz-ı mimari mevcuttur. Vakıa bu yeni ise de eskisi kadar vasidir de. Ne kendi kavaidini diğerine kabul ettirecek, ne diğerinin kavaidine mütâbaat mecburiyetinde bulunacaktır. Bunun da, rakibinde olduğu gibi, birtakım mehâsini vardır.

İbtida azimet, servet, yenilik geliyor. Bu üslup gayet azim, karışık bir yığındır. Orada her şey: Sanayi, ulûm, harf, bütün tarih, felsefeler, dinler, her şey vardır. O üsluba bir kelime iare etmeyen hiçbir şey yoktur. On satırda mefkûrenin, âlemin dört tarafı dolaşılır. Şurada İskoçya feylesoflarından birinin bir fikri vardır. Bunun yanında bir kasaba yahut bir kimyagere yakışacak bir istiare görülür; sonra iki satır aşağıda felsefî bir mütalaaya, sonra hafif bir şarkıya, bir rikkat-i kalp eserine, resamlara has bir nim rüyete, bir cümle-i musikiyeye tesadüf olunur. Bu malumat-fürûş mâ-fevkal-tabiat mütevaggıllarından, sefih ayyaşlardan, soluk renkli âlemlerden, titrek sanatkarlardan, gömlekli amelelerden mürekkep fevkalade bir karnaval ki her türlü ihtişam ve tantana ile en adi elbiseler birbirine karışmış; şurada bir yırtık esvap, ötede bir libas-ı zerrin; erguvani renk ağır kumaşlar paçavralarla beraber dikilmiş; adi bezler elmaslarla süslenmiş; bütün bu halk keskin ziyası parıl parıl parlayan, göz kamaştıran havagazının teşa'su'âtı altında, tozların aydınlıkların

içinde terleyerek bir kasırğa gibi dönüp duruyorlar. Bu iptida size dokunur. Sonra alışsınız. Çok geçmeden hoşlanır, telezzüz edersiniz. Bu garip simaların hücum-ı nagehânîsi, manzaraların bu vüsatı, bütün ufukların bu nagehânî ve azim küşayişi sizi sarsar. Çok geçmeden bu garabetler sizi kendilerine alakadar eder. Gayr-ı muntazır bir istiarenden hoşlanır, birbirinden son derecede uzak şeyler arasında meçhul bir rabıta görürsünüz. Kâinatın bir ucundaki şeyleri diğer ucundakilere birleştiren binlerce ağlar, o içinden çıkılmaz şebekelerini gözlerinizin önünde birbirine karıştırırlar. Kimya aşkı izah eder, tabâhat siyasiyâta temas eder. Musiki yahut bakkâliyye (بقاليه) felsefenin akrabasıdır. Şimdiye kadar gördüklerinizden pek çok şeyler görür, ve eşya-yı mevcude arasında daha çok rabitalara tesadüf edersiniz. Muntazam ve rahat bir bahçe yerine büyük bir ormanın muzlim ve cesim karışıklığına girersiniz.

Fikir ile beraber çok geçmeden kalp de müteessir olur. Bu cûş-â-cûş fikirlerin o gürültülü kaynaşmaları altında gittikçe mütezayit bir hareket hissederler. Bu şiddetli tabirler, hastanelerden, kürklerden toplanmış bu teşbihler, bu işitilmemiş tabirlerin yan yana getirilişi, ihata edemediği fikirlerle boğulan üslubun bu hararet ve germisi başka hiçbir yerde bulunmayan bir şiddet-i ızdıraba, bir şiddet-i sa'y ve dehayâ delalet eder. Balzac tabiatının ağırlığına, vukufunun kalabalığına karşı uğraşır. Kanun-ı dâhilîsi kendisini ezen kütlenin altında daha şiddetle tutuşur ve o kütleyi nihayet kaldırmaya muvaffak olur. Kariler bu sa'ye, bu muvaffakiyete iştirak ederler. Duçar-ı müşkülât olan ilhamın bu şiddet-i gayretinden, bu humma-alûd kuvve-i ihtiyariyenin mücadelâtından muzdarip olur; fakat gittikçe büyüyen bu ihtiras, galebe eden bu kuvvet bize nüfuz eder. Hâsıl olan tesir marazidir, lakin o kadar şiddetlidir ki bir daha unutulmaz. İnsanın zihni bu suretle cereyana kapılırsa teşbihlerin mebzuliyetinden artık hayrette kalmaz. Onlar, bir potanın üzerinde o coşan pembe ve erguvani alevler gibi bu kütle-i pür-galeyanı delip geçerler. Balzac'ta ressam gözü vardır; gerek ihtiyari gerek gayr-ı ihtiyari olarak elvan ve eşkâli görür. Buna [235] ihtiyacı vardır. Tecridât Balzac'ta levhalara müntehi olur. Bir muhakemede ilerlerken dönüm yerini geçince bir manzara-i sahraiyeye düşer.

Balzac'ın bir çiçek demeti tasviri vardır ki* kuvve-i muhayyile ile ihtirasın nebatatı ne hale koyduğu bunda görülür. Şark şiirleri bu tasvirden muhteşem ve hîre-bahş bir eser vücuda getirememiştir; bu bir sefahat-ı ziynet, bir sarhoşluktur. İnsan o satırları okurken bir sima-yı ıtır ve ziya içinde yüzüyorum zanneder; yaz günlerinin bütün o lezzet-i müştehibânesi, münakkaş kelebeklerden mürekkep velvelesi bir sürü gibi, lerzan ve zemzeme-perver, havâssa ve kalbe nüfuz eyler.

Şüphesiz, ne denilirse denilsin Balzac lisanını bilirdi. Hem de herkesten iyi bilirdi. Yalnız, bunu bir tarz-ı mahsusta istimal ederdi. [236]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Numune-i Tenkit: Balzac 3 Üslubu”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 535, 31 Mayıs 1317 [13 Haziran 1901], s. 229-236.

* Taine bu tasviri aynen nakletmişse de birçok nebat isimleriyle mâlî olduğundan tercümesi için bir hayli uğraşarak Türkçede mukabilleri bulunamayacağını, bulunanların bile gayet çirkin olmaları münasebetiyle aslındaki letafeti zerre kadar muhafaza ettirmeyeceklerini gördüğümünden bi'z-zarure terk eyledim.

NUMUNE-İ TENKİT

BALZAC

4

İCAT ETTİĞİ ÂLEM

“Mudhike-i Beşer”in mukaddimesinde Balzac insanın tarih-i tabisini yazmak maksadında olduğunu haber veriyor. Kendisinin liyakat ve kabiliyeti maksadıyla hem-ahenk idi. Tersim ettiği simaların o neve dâhil, o hututa malik olmaları işte bundan ileri gelmiştir. Anasına bak, kızını al. Bir sanatkarın icat ve ihtira hususunda takip ettiği tarz malum olursa ne icat edeceği evvelden tahmin edilebilir.

Ulûm-ı tabiyye mütevaggılı nazarında insan müstakil, faik, kendi kendisine sahih ve salim, yalnız kendi sa’yiyle hakikat ve fazilete suûde kader bir mecmua-i akıl ve mantık değildir; belki diğerleri nevinden basit ve sade bir kuvvettir ki derecesi, takip ettiği istikamet tesadûf-i vukuata tâbidir. Ulûm-ı tabiyye mütevaggılı insanı yalnız insan olması itibariyle, kendiliği sever. Onun için, bu kuvvet hangi dereceye çıkarsa çıksın, nereye masraf olursa olsun onu sever. O vakit yalnız icra-yı tesir etsin, ulûm-ı tabiyye mütevaggılının memnun olması için bu kâfidir. Fili teşrih ettiği kadar ahtapotu da aynı memnuniyetle teşrih eder. Bir kapıcıyı tahlil ettiği kadar büyük bir zata da aynı memnuniyetle tahlil eyler. Onun nazarında levsiyât yoktur. O birtakım kuvvetlere akıl erdirir, onlara bakar. İşte onun zevki budur, başka zevki yoktur. Ne güzel manzara! demez, ne güzel mevzu! der. Güzel mevzular ise ulûm için ehemmiyetli, calib-i merak mahlûklardır ki bunlar yeni ve şümullü birtakım kavanînin mevcudiyetini icbar ve âlâma hadim tabirât-ı şekliye-i garibesi, mühim bir numuneyi nazara çarpacak bir hale getirmek kabiliyetindedirler. Safiyet, letafet ile hiç meşgul olmaz gibidir. Onun nazarında bir kara kurbağa bir kelebek kıymetini haizdir. Yarasa onu bülbulden ziyade alakadar eder. Nazik bir tabiatınız varsa onun kitabını açmayınız. O size eşya-yı mevcudeyi oldukları gibi yani gayet çirkin halde, açıkça, hiçbir şeyi güzellendirmeksizin, hiçbir şeyi esirgemeksizin tavsif edecektir. Güzelleştirirse bile bu garip bir surette vukua gelir. Kuvâ-yı tabiyyeyi

sevdiği, bunlardan başka hiçbir şeyi sevmediği için bu kuvvetlerin, i'zâm olundukları vakit hâsıl ettikleri adem-i tenasüpleri, hastalıkları, acaibât-ı eşkali irae eder.

Ulûm-ı tabiyye mütehassısında gaye-i hayali yoktur. Bu gaye-i hayali Balzac da ise daha şiddetle mefkûddur. Shakespeare de olduğu gibi mahlûkat-ı mevcudeyi birbirine bağlayan rabita-i hafifeyi nazikçe idare ediverecek zende ve çalak bir muhayyileden Balzac'ta eser bulunmadığı görüldü. Balzac batî, zibl-i ilmiye muannidâne ve zahm-perverâne gülmüş, teşrih ettiği elyafın kâffesini saymakla meşguldür. Ve bu da o kadar âlât kalabalığı, o kadar usandırıcı hazırlıklarla ki mahzeninden çıkıp da aydınlığa geldiği vakit gömülmüş olduğu darü'l-istihzarın kokusu üzerinde durur. Necabet-i hakikiye Balzac'ta yoktur, nazik şeyleri anlayamaz, ondaki o müşerrih eli afif mahlûkları telvis eder; Balzac çirkinliği de daha çirkinlendirir. –Fakat hassasiyeti, alçaklığı tasvir lazım geldiği zaman Balzac galip çıkar. Menfur ve müstekrih şeyler içinde rahat eder, orada bilâ-istikrah sakin olur; aile dırıltılarını, müz'iclerini, para çilelerini bir memnuniyet-i kalbiye ile takip eyler. Kezalik kuvvetin yaptığı haksızlıkları da aynı memnuniyet ile şerh ve izah eder. Balzac anif ve hesap ile mücehhezdir. Mülahaza kendisine birtakım mahirane tertibat kabiliyeti vermiştir. Huşunet hali başkalarına dokunmak korkusunu ondan kaldırmıştır. Hiç kimse o yırtıcı av kuşlarını Balzac kadar tasvire muktedir değildir. –İşte Balzac'ı tabiatın sevk ettiği, mahsur bıraktığı mahal burasıdır. Balzac kavi ve ağır bir sanatkârdır; kendisinin amiri ve hizmetkârları bir ulûm-ı tabiyye mütevaggılında bulunan zevklerle melekâttır. Bu haysiyetle Balzac hakikati istinsah eder, o büyük galatü'l-tabîyye şeyleri sever, alçaklığı ve kuvveti her şeyden iyi tasvir eyler. İşte eşhas-ı vakayini tertip eden mevâdd-ı asliye bunlardır. Bu mevâdd-ı asliyenin, isâga edildikleri kalıba uygun gelip gelmemelerine göre eşhas-ı vakayin bazıları gayr-ı mükemmel bir halde kalır, bazıları ise şayan-ı hayret ve takdir bir mükemmeliyete nail olur.

Eşhas-ı vakayi arasında en aşağıda harf ve sanayi erbabı ve taşralılar gelir. Vaktiyle bu kabîl eşhas kariî güldürmek için müfratâne, kaba bir surette tasvir olunur, yahut levha-i tasvirin bir köşesinde ihmalkar bir kalem ile şöylece bir

taslak halinde bırakılırdı. Balzac ise bunları ciddiyet ile anlatır, onlara alakadar olur.

Bunlar onun sevgilileridir. Bunda Balzac'ın hakkı vardır. Çünkü bu âlem-i tasvir tam kendisine mahsus bir malikânedir. Bir ulûm-ı tabiiyye müntesibinin taharriyat ve tetkikatına asıl mevzuu bunlar teşkil ederler. Her biri kendisine has sevâik-i tabiyye, ihtiyacâta, eslihaya, ayrı bir simaya maliktir. İklim, hayvanat arasında nasıl tenevvüât tevlit ederse meslek ve sanat da insanlar arasında böyle neviler vücuda getirir. Bir meslek ve sanatın ruh ve kalıba mecburi olarak verdiği [247] tarz ve hal sabit ve payidar olduğu için nihayet katileşir; meydan vermediği melekât ve temayülât kesb-i tahaffüf eder, temrin ettiği melekât ve temayülât ise büyür; insan tabii ve iptidai ortadan kalkar: Meydanda ekilmiş, kuvvetlendirilmiş, yapılmış bozulmuş, çirkinlendirilmiş fakat yaşamaya kadir bir mahlûk kalır – Bunun nefret verici olmasının ne ehemmiyeti var; sonradan kazanılan bu sui-şekil Balzac'ın hoşuna gider. Matbaha, mağazaya, eskici dükkânına maalmemnuniye girer; hiçbir kokudan, hiçbir kirden istikrah etmez. Havâssı galizdir. Bu ruhlarla nüfuz edince orada pek rahat eder. Orada bol bol budalalıklara, dikenli, hasis-i gurur ve nahvetlere, fakat bilhassa menfaatperestliğe tesadüf eder. Hiçbir şey kendisini buradan ayıramaz, daha doğrusu her şey kendisini buraya sevk eyler. Paranın tarihini yazmakta Balzac galebe kazanır. Para, hele bilhassa insanın yaşamak için hesap etmeye, toplamaya, hile yapmaya mecbur olduğu bu bataklıklarda en büyük bir muharrik-i beşeridir. Balzac bu atş-i kesp ve intifaa iştirak eder, onu bize de sevdirebilir, ona verdiği tertibatın mahareti, sabırâne hali ile onu güzellendirir.

Balzac'ın muntazam bir usul tahtındaki kuvvet ve iktidarı, kubh-ı beşerî için açıktan açığa görülen aşkı umur-ı ticariye ile paranın bir destanını vücuda getirmiştir. –İşte bundan o vilâyât salonlarının tasvirleri ki orada takip ettikleri meslek tesiriyle yahut işsizlik hasebiyle alıklaşmış birtakım adamlar eski esvapları, dimdik bütün bâğîlarıyla gelirler, düşen miraslardan, havanın iyiliğinden fenalığından konuşurlar. Bu salonlar adeta bir nev' ihnakhanedir. Her türlü fikir orada mahvolur yahut çürür; yalnız birtakım efkâr-ı bâtıla, itikadât-ı vâhiye yükselir; gülünç şeyler, haller ortaya yayılır; –İşte bundan o Paris'in kirleri

ile pislenmiş dükkan tasvirleri ki arabaların gürültüleri içerisini sağır eder, sisin o gam-gîn rutubeti içerisini karartır; sarkık ve solgun yüzlü satıcılar ömürlerinin otuz senesini orada paket bağlamakla, hizmetlerindeki adamlara cefa etmekle, rakam sıralamakla, tebessüm eylemek ve yalan söylemekle geçirirler. –İşte bundan bilhassa o küçük gazetelerin tasvirleri ki Balzac’ın en acı teşrihâtından madûddur. Bu gazetelerde hakikat, bilhassa yalan satılır, bir kandil yakar gibi filan saatte satırı şu kadardan zarafet ve nükte savrulur; muharrir birtakım ihtiyacât ile zebun, paraya aç, yazmaya mecbur, kendi kendisine bir makine muamelesi eder, sanat ve edebiyatı tabâhat suretinde telakki eyler. Her şeyi hatta kendi kendisini muhakkar görür, bunları ancak sefahat-ı fikriye ve hissiye içinde unutur. –Bundan o mahbes, o tabldot, o Paris, o vilâyât tasvirleri, hırs-ı beşerinin, adem-i tenasüp insaniyetin daima aynı fakat daima mütehavvil levhaları. –Esasen bunlar Balzac’ın hoşuna gider. Bunlar onun kahramanlarıdır. Çünkü hepsinin harekâtını muvaffakiyet ile tetvîc eder. Rastinyak bir nazır olur, Nosenşern (نوسنشن) Fransa âyanlığına suûd ettiği gibi otuz milyon frank kazanır. Hilekâr, dessas eşhas-ı vakayinin birçoğu nihayet zengin, sahib-i unvan ve nüfuz, faraza ya mebus ya müddei-i umumi, ya mutasarıf, ya kont olurlar. Ziyet ve zeheb bir nev’ hiledir ki bu eşhas yalnız bunu ele geçirebilirler. [248] Balzac bu müzeyyenâtı ve eşhasın elbiseleri üzerine –heyet-i ictimaiyenin ve tabiatın hareketine emsalen- kemal-i hatır-nüvâzı ile etek etek saçar.

Balzac’ın zarif ve nükte-gû eşhas-ı vakayii kendisinin zarafet ve nükte-perverliğine maliktir. Onlarda ketum ve mutedil bir istihza aramayınız. Bu, zevk-i selimin ve aklın bir silahıdır. Onlar nazik birer rikkatten, isabet-i üsluptan ve –fikrinden, mevkiinden, muamelesinden emin, güzel terbiye görmüş bir adama mahsus- talâkat ve itimattan da mahrumdurlar. Onlarda bulanık, çamurlu, şedit bir kariha vardır ki sânihâtı dalga dalga fırlatır, amiyane sözlerle şiiri, banka muamelatına mahsus hususi lisan ile bir manzumede görülen teşbihât ve hayalâtı birbirine karıştırır. Bu, muharrik ve mağşuş bir şarabın vereceği muzır ve şedit bir nev’ sarhoşluğa benzer. Paris bütün fikirleri onların avuçlarına teslim etmiştir. Onlar bu fikirlerle, ellerine verilen bir İncil’i yahut beratı katlayarak, yırtarak tavuk şekline koyup eğlenecek çocuklar gibi, esir-i reyb ve tereddüt olanlar gibi

eğlenirler. Romanlarda cinaslar, garip ve derin fikirler, çetin telmihler, şaşaadâr istiareler, birdenbire bozuluveren nagehani karikatürlerle, bir banker, bir vaiz, bir polis komiseri, bir ressam üslubuyla devam edip gider. Bu lisan Paris'in o süprüntülerine benzer ki içinde son dereceye varmış servet ile son dereceye düşmüş bir sefaletin enkazı, tentene parçalarıyla lahana kabukları karmakarışık mevcut bulunur. –Bunun kuvvetli bir toprak teşkil ettiğini teslim ederim; fakat bunun müteaffın olduğunu da itiraf etmelidir. Balzac'ın eşhas-ı vakayiinden biri diyor ki: “Benim galeyanım dünyanın mekanizmasını benden saklıyordu. Onu görmek, birtakım çarklara çarpmak, zincirlerin, çarkların şıkırtılarını işitmek, onların yağlarıyla kirlenmek icap etti.” Başka bir şahıs ona şöyle bağıyor: “Latifen hâyîdedir. Cümle gizli bir ilaç kadar malumdur!” Taine bu kadarını kâfi bularak geçiyor. Ben de gayr-ı kabil-i tercüme olan bazı cinas-ı lâfzîleri geçtim. – Bu üslubun menbaı sukutu-ı âmâldir. Tecrübe onları sertleştirmiş, kırmıştır. Onlar hayatın çirkin ve mülevves olduğuna hükmederler, âsitân-ı şebâbın etrafında uçuşan, zemzeme-saz olan güzel hülyaların o parlak sürüsüne karşı kemal-i hiddet ve zevk ile çamur atarlar. Sukut-ı ümit ve âmâlin onları böyle şiddetle yakalayabilmek için en çirkin bir şekil aldığını, bir alacaklı suretinde tecelli eylediğini tasrih etmek lazım. Poliçe, protestonameler, muhazzar muavinleri, haciz her zamanki refikleridir. Cümlelerinde bilâ-ihtiyar bunların hatırası kalmıştır. Bütün o hayali kâşane-i ümitler arkasından Kalichi Hapishanesi gözlerinin önünden gitmez. Onların mükedder ve mağmum olmalarını itmam için Balzac kendilerini feylesof yapar. Yaşadıkları asır ile hayat, tarih hakkında ya mağluplar gibi kemal-i merâretle, ya mütegalibler gibi kemal-i unf ile fakat daima, iki şampanya şişesi arasında insanı telvis ve heyet-i içtimaiyeyi teşrih etmekten mütelezziz olan merdümگیرiz sefihler gibi beyan-ı mülâhaza ederler. İşte bu mektep ve matbah tabirâtı ile kırılmış kadehler, damgalanmış kâğıtlar arasında nim banker, nim hasta, nim alçak birer adam olmuş sanatkârlar tarafından serd ve telkin edilen felsefe-i [249] istikrah ve nefret Paris'e, Balzac'a, On dokuzuncu asra mahsus yeni tarz bir eğlence olmuştur.

Kadınların fitratı rikkat-i asabe ile nazik ve hafif muhayyileden, fitrî ve meksûb bir ihtiyat ve dikkatten terekküp eder. Demek oluyor ki Balzac hiçbir

vakit kadın hilkatini anlayamayacaktır. Bazen müdekkik ve müşahit kabiliyetinin galebe çaldığını biliyorum. Balzac hakikate o kadar iyi baktı ve o kadar mülahazada bulundu ki namuslu ve müşfik bazı genç kızları sıhhat ve hakikat ile tersime muvaffak oldu. Mamafih bu afif çehrelerin ötesinde bazı lekeler vardır. Fakat başka simalarda hatalar tasviri bozacak derecede çoktur. Kaba mizaçlı adam, malumat-fürûş feylesof, teşrih salonlarına alışkın menafiü'l-a'zâ âlemi namuslu kadın nikabı altından kendilerini gösterirler. Bu kadınlar ancak muharririn söyleyebileceği birtakım sözler diyor ki: “Kalp hayatı da, cismani hayat gibi ef'âle maliktir... Şöhret uluların güneşidir.” Çocuklarına, hasta zevcene medyun-ı hürmet olduğu için Felix Vandenesse’i sevemeyen Madam de Mortsauf genç perestişkârına diyor ki: “İtirafım size göstermedi mi ki bu üç çocuğa karşı hiçbir vakit müsamahakâr davranmamaklığım lazımdır? Onların üzerine bir jale-i telafi-perver yağdırmalı, ruhumun hiçbir zerresini âlûde etmeksizin onların üzerinde eşi’a-pâş etmeliyim.” Bu iki kadın ile yine Balzac’ın eşhas-ı vakayinden Madam Gralen, ve daha birçokları şüphesiz bir keşşaf, bir mutasallif ve malumat-fürûş olarak dünyaya gelmişlerdir. Zevk-i selim olmadığı kadar kendilerinde hayâ ve hicap da yoktur. Modeste Mignon bir kere gördüğü ve sevdiği delikanlıya mektup yazarken asilzadelere yakışacak elin biçimini pek güzel meydana çıkaran zarif eldivenleri hakkında sitayiş-hân olur. Muharririn bir Meryem kadar saf ve pak olarak tanıttığı Madam de Mortsauf beş altı defa hafif-peşrebâne hareketlerde bulunur, son mektubu hayat-ı zevcelerini setreden örtüyü pek yükselere kaldırır. –Hakikat şu ki Balzac bu hayatın içine lüzumundan ziyade girer. Vakıa tuvalet odasına oda hizmetçisi bir kadın tarzında girmek yahut bir polis komiseri tarzında anahtar deliğine nazarî tatbik etmek faideli bir şeydir. Bu insanın emellerini, hülyalarını boşa çıkarır bir şey olmakla beraber insanı emellere, hülyalara kapılmaktan da men eder. Bir güzel tuvaletin faturasını bana gösterirler, nasıl yapıldığını izah ederlerse onun karşısında artık bir zevk duyamam. Güzelliği idame için her akşam kullanılan su kovalarının tuvalet sirkelerinin adedi sayılacak olursa artık böyle bir aileye karşı muhabbet ve meyelan hissedemem. Bir faziletkâr kadın iyi bir harekette bulunduktan sonra bir aktris gibi dikilerek facialara yakışan birtakım mütalaat serdetmeye başlarsa onu sevmem. Balzac fazileti, dini, aşkı tasvir etmek istediği vakit sahte bir ulviyetin

elim tumturaklarına, resmî bir cümle-perdâzlığın âmiyyet-gazedârına, mahrum-ı hayâ bir muhayyile ile tahrik ve tenbih edilmiş bir mizacın imtizaç-ı gayrimeşruna tesadüf eder. Onun güzel tasvir ettiği kadın simaları başka mevzulardadır. Bu güzel tasvir ettiği kadın simaları ibtida Madam Sudre, Matmazel Rugrun (روغرون), Matmazel Gamar, Nanon, Matmazel Cormon ve daha yüzlerce emsali gibi kaba, bâlâ-pervaz birtakım zavallı budalalar, müz'icler, ahmaklardır ki taşra hayatı, meslek ve sanat, ev işleri, dedikoduları, fisâllıklar kendilerini tağyir etmiştir; onlar da şi'r olarak makine tarzında bir sufilik ile ev eşyalarını ovup parlatmaktan başka bir şey yoktur, o çapkın babaları Balzac'ın keskin bir hale getirmekten hali kalmadığı şeytanın tırnakları hepsinin mevcudiyetineatarak onları iğnelemiş, tahrik ve tasrih eylemiştir. Bu güzel tasvir bulunmuş kadın simaları arasında Madam Camozzi gibi entrikacılar da vardır. Madam Camozzi adeta fistanlı bir müddei-i umumidir. Fakat ötekilerden daha gaddar, daha hilekâr ve celi bir mahlûktur, para kazanmaya haristir, hiç merhametsizdir, erkeklerden ziyade tehlikelidir, çünkü kendisinde mülâhazât-ı vicdaniye, korku erkeklerden az olduğu halde ihtiras daha ziyadedir. Bu meyanda Madam Gralen, Madam Deglemon (دغلمون) gibi hasta kadınlar da vardır. Bu nazik mahlukları cehalet, safiyet, hayal-i gayet hassas bir hale getirmiş olduğundan hayatın amiyeti, izdivacın unfiyeti içine birdenbire düşünce sararıp solarlar, teheyyüç ederler, duçar-ı fütur olurlar ve nihayet ya namusları biter, ya gonce-i hayatları solup gider. –Nerde bir adem-i tenasüp, nerde bir ceriha varsa Balzac oradadır. Balzac menafiü'l-a'zâ âlemi ve vazifesini hakkıyla ifa eder. Hiç kimse çirkinliği, felaketi Balzac kadar tasvire muvaffak olamamıştır. Birçok zevat bundan dolayı Balzac'ı methederler. Çünkü onlarca bütün insan bunlardan ibarettir. İzdivaç da para gibi Balzac'ın meydan-ı mübarezâtından birini teşkil eder. Balzac dönüp dolaşıp daima bu maddeye döner. Çünkü izdivaç sefaletlerimizin en büyük bir mecmaidir. Hakikat-i halde, Balzac onu tenşit etmek ister; ve sizi eğlendirmek için bir malumat-fürûş libası takınır. Şecere-i ilmî silkerek size kemirmek için en ham, en yeşil elmaları verir. Siz de bunları yer, gülmek istersiniz, fakat içinizden ağlamak arzularına kapılırsınız. “Hayat-ı İzdivaciye Sahneleri” bir eser-i nefistir. Fakat ne keder-nâk bir eser-i nefis! –“Sen kendi gaye-i hayalini buluyordun, sen! Daima iyi giyinmiş sarı eldivenli, traşlı,

parlak botlu, [250] temiz çamaşırılı, gayet temiz, en ufak şeylere varıncaya kadar itinalı, güzel bir adam!” Filhakika izdivaçta tasvir ettiği gaye-i hayali işte budur. “Hem birçok da saadet, aradığı vaatleri! En ufak kelimelerinin içinde beygirlerin, arabaların yuvarlandığı işitiliyordu. Armand bana kendisine sarılacağıın kuş tüyünden yapılmış bir kürk, bir kadife zevc hissi veriyordu.” Daha sonra: “Refik felaketine beş yüz bin frank vermek! Oh, anne, arabam olacak, İtalyan tiyatrosunda levham olacak!” İşte Balzac’ın romanlarından naklolanan şu cümlelerden anlaşılacağı üzere erkek bir cihaz ile, iyi bir kılık ile izdivaç ediyor; kadın da kocaya varırken koca yerine arabalar, sırmalar düşünüyor. İşte bundan dolayı hakikaten misli görülmemiş bir saadet-i aile tahaddüs ediyor, zevç ve zevceden her ikisi de her şeyi kendi taraflarına çekmek istiyor, her ikisi de ümitlerinde aldanıyor, fikirlerini yalnız kaldıkları zaman birbirlerini gagalamaya, herkes içinde iken sevişir görünmeye kullanıyorlar. –Bütün bu fazâyihî, bütün bu kuvâyî bir yere vaz’ ediniz, meydana ediplik, akıl ve hüner iddiasında bulunan kadınlarla, alüfteler çıkacaktır. İşte Balzac’ın bu kabîl kadınlardan olan Madame de Bargeton, Madame de la Bodray (دولابودرهی), Madame Chung, Esther, Josepha tasvirleri en muvaffak olduğu mükemmel kadın simalarıdır. Malumat-fürûşluğu, bâlâ-pervâzâne üslubu, uzun kuyruklu, dallı budaklı cümleleri, nim örtülü şehvaniyeti, hakikat-i halde bir muhayyile alüftesi olan, sefahat-i fikriyeye koyulan ediplik ve hüner-perverlik iddiasındaki kadınlara pek uygun gelir. Küstahlığı, bî-şermî-i üslubu, anif ve mülevves karihası, sanatkâr asabı, ihtişam ve zevke olan meclûbiyeti, hayata vukufu, her şeyi maddiyet nokta-i nazarından muhakemesi ise dünyayı menfaat ve istifadesine göre idare eden, bundan memnun olan alüftelere pek muvafık düşer.

Mamafih Balzac’ta sahib-i fazilet adamlar da vardır. Çünkü tabiatda da böyleleri görülüyor. Fakat Balzac’ın faziletkâr adamları hususi bir nevidendir; diğer eşhas gibi bunlarda da mucitlerinin nişanesi muntabı’dır. Ahlâk-perver bir şair, faraza Corneille, kahramanlarını birdenbire pâ-ber-câ bir hale getirir. Onlar bir kahraman olmak isterler ve kahramanırlar... Başka hiçbir sebep yoktur, onların yalnız bu meramları kahraman olmalarına kifayet eder. Bu ihtiyar ve idare, kendi kendisinin taassüsünü de izaha kâfi gelir. Ulûm-ı tabiyye mütevaggılı

ise başka türlü düşünür. Onun nazarında kuvve-i ihtiyariyenin de sebepleri vardır. İnsanın yürümesi, bu bapta bir saik bulunmasından ileri gelir. Bu “ruhu makine” içinde bir zemberek tahrik etmiş ve diğerlerini tahrik eylemiştir. Onun indinde fazilet tıpkı sirke, şarap gibi bir mahsuldür ve bu mahsul hakikat-i halde pekâlâ bir şeydir, ona bol bol malik olmak lazımdır. Fakat ne kadar olsa yine bu bir mahsuldür, diğerleri gibi sabit bir takım ameliyat silsileleri neticesinde muhakkak ve kabil-i tayin ve takdir bir tesir ile imal olunur. Alelade, fazilet bir ihtirasın yahut bir âdetin tahvil veya tevsiiinden başka bir şey değildir. Kibir ve gurur, taannüt ve huşunet-i fikir, belahat-i mutî’âne, nahvet ve azimet hesap buna müntehi olabilir. Fazâyih de, en latif revâyihî takdire hizmet eden müteaffin mevâdd gibi, faziletin imaline hizmet eder. –Balzac’ın eşhas-ı vakayinden hâkim Poppino gösteriş için iyilik etmekle kesb-i iştihar etmiş Champion isminde birinin adeta bir eşidir, bir usul dairesinde iyilik eder, muhayyilesinin en mahir adamı odur. Fakat bu iyilik etmesi adeta bir merak, bir illet haline gelmiştir. Bir kumarmaz kumarı nasıl severse onun da fukarayı öyle sevdiği görülür. Marki de Par servetinin nısfı iki yüz sene evvel icra edilmiş mücrimâne bir müsadereden neşet ettiğini öğrenince bin türlü zahmetten sonra asıl varis-i meşruu bularak malını ona iade eder. Fakat bu istikamet ve iffet kahramanânesine bir kibir asilâne gıda vermiştir. Herkes anlıyor ki Marki’nin maksadı hanedanının unvan asaletine sürülmüş bir lekeyi temizlemektir. Noter Chanel servetini, hemen namusunu feda ederek Angrignon ailesini birçok sadakatler, fedakârlıklar neticesinde kurtarır. Fakat bu gayret, bu hamiyet-i ihtiyar bir hizmetkâr kalbinde vücut bulmuş bir ihtiras neticesidir. Kari noterin muhabbetinin bu şaşası, bu i’âmâsı içinde bir köpeğin sadakat-i hayvaniye ve gayr-ı ihtiyariyesini bulur. Pierolar, Byrotular ticaret-i azimeti ve adet neticesi bularak, mahdûdiyyet-i terbiye ve fikriyeden dolayı afif ve müstakimdirler. Şüphesiz bunlara yine takdir-hân olabiliriz. Fakat faziletlerinin ne gibi membalardan geldiğini görünce bu takdirimiz azalır. Bhusus bu memba onlara birtakım güzelliklerle beraber aynı mebzuliyetle ahmaklık, gülünç haller de verir. Byrotu siyasyiyatta aldanmış bir zavallıdır. Poppino adi bir haset içinde yaşar, adliyeye mensup bir makine âdâtını irae eder. Balzac faziletkâr adamda da diğerlerinde tesadüf olunan kekelemeleri, şekilleri gülünç adetleri, bütün o küçük sefaletleri, o büyük çirkinlikleri sayar.

Vakıa bu hareket bir şahs-ı vakayi gayet mer'î bir hale getirmektir fakat aynı zamanda onu semadan zemine indirmektir de. Balzac eşhas-ı vakasını hakiki yapıyor, fakat küçültüyor da. –Balzac bunu başka bir suretle küçültür. Çünkü başka birtakım menâbi-i fazilet, faraza Mark Orel'e istinatgah olan azimet-i fikir, Madame de Cleve'e rehber olan nâzikî-i ruh gibi en saf membaları tasvir etmez. Azizelerini teşci için Balzac'ın [251] cehenneme ihtiyacı vardır. Eşhas-ı vakayinden Benassi ile Madam Gerald'in iyilikleri büyük bir azab-ı vahdaniyetin düşüncelerinden, hesaplarından başka bir şey değildir. Madame Hulo (هولو), Matmazel Cormon, Madame de Mortsauf sonra ahrette bol bol mükâfata nail olmak için faziletlerini şimdi dünyada yüksek faizle bir yere yatırıyorlar gibidir. Bu suretle irae edilen fazilet rehin üzerine murabahakârâne bir faizle vuku bulan ifraz muamelesinden başka bir şey değildir. Bu, Balzac'ın en çirkin fikridir. Ulûm-ı tabiyye âleminin hayâlât-ı muazzezimizi düşürmesine, bunlardan bizi mahrum bırakmasına insan mütevekkil olabilir. Fakat sanatkârın bizden ulviyet ve rikkati kaldırmasına karşı insan tuğyan eder ve der ki: Onları başka insanlarda mahvediş ihtimal ki kendisinde göremeyişinden, bulamayışından ileri geliyor.

Filhakika Balzac'ın gaye-i hayalisi başka yerdedir. Tasvir ettiği tabiplerin garip yahut ümitsiz bir hastalık keşfetmekten büyük zevkleri yoktur. Balzac da tabiptir ve o da tasvir ettiği doktorlar gibidir. Birçok defalar öyle hilaf-ı tabiat ihtirasât tasvir eylemiştir ki burada onların ne olduğunu işaret bile kabil olamaz.

Sibo (سيبو), Remonak, Madame Norsion, Phezic (فرهزيه) gibi eşhas-ı vakayi Paris çamuru içinde bol bol yetişen, deprenip duran menfur bir haşerat sürüsüdür ki Balzac bunları namütenahi tafsilat ile, adeta bir feveran-ı şairane ile tasvir eylemiştir. O muzlim-i hayat bataklıklarının bu sükkân-ı müstekrehesi Balzac'ın hurde-bîni ile büyüyerek fesat ahlâklarının şaşa-i şeytanisini, silah-ı cazibelerinin bütün heyet-i mecmuasını piş-i nazara yayarlar. Balzac tabiat ve kanun haricinde yaşayan her türlü mahlûkları, kumarları, delalet edici karıları, âvâze-ser-i müntesibîn sanatı, murabahacıları, haydutları, casusları bulmak için en izbe yerleri, en mülevves çamurları karıştırmıştır. Onların mevcudiyetine o kadar iyi nüfuz etmiş, onları eden zemberekleri o kadar kuvvetle bağlamış, onlara o kadar iyi bir muvazene vermiştir ki o hilkate malik olmaları gayet zaruri, o

efâlde bulunmaları gayet tabii ve mantıki görünüyor. İnsan bu mahlûklardan nefret etmekle beraber onlara takdir-hân da oluyor. Muhayyile onlardan uzaklaşmak istediği halde ayrılmaya bir türlü kadir olamıyor. –Filhakika işte bu mahlûklar bir ulûm-ı tabiyye mütevaggılının, hiçbir şeyden iğrenmeyen haşin sanatkârın kahramanlarıdır. Tasvir ettiği simalardan vücuda gelen resim sergisi arasında bâis-i merak acaibât bunlardır. Gayr-ı nazik ve namuslu kadınlarının, yapma tavırlı rahiplerinin, geveze yahut muğlâk ve müphem büyük adamlarının önünden hemen geçersiniz. Güzellik bu simalarda tecelli etmemiştir. Bir tarih-i tabisi müzesi bir sanayi-i nefise müzesi değildir. Mamafih esnaf ve tüccar takımdan olan eşhas-ı vakayi önünde tevakkuf edersiniz. Bunlardan her biri kendisine mahsus bir camekân içine girmiştir. Orada mensup oldukları nev’ dahilinde kendilerine bir mevki tayin etmeye sebep olan fart yahut tevakkuf-ı neşvünemalarını irae ederler. Ahlâkı bozulmuş, her şeyden bıkmış o nazar kamaştırıcı fikir ve zarafet sahibi eşhas-ı vakayi; hasta kadınları, fassal dışarılıklı kadınları, muharrir kadınları, alüfteleri; diğerleri gibi teşrih-i usul keder-bahşiyle hazırlanmış, fazîlleri efkâr-ı batılalarından, bir şeye meraklarından hesaplarından yahut fazihetlerinden ileri gelmiş büyük adamları; en müntahap parçaları gibi nazara çarpacak bir surette arz ettiği garip ve gayr-ı mütenasip, çirkin mahlûkları karşısında da tevakkufa mecbur olursunuz. Biraz daha bekleyiniz, şimdi bir perde kaldıracak ve ayrı bir salonda büyük nevinden canavarları göreceksiniz: Balzac bunları küçüklerden ziyade sever. [253]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Numune-i Tenkit: Balzac 4 İcat Ettiği Âlem”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 536, 7 Haziran 1317 [20 Haziran 1901], s. 247-253.

NUMUNE-İ TENKİT

BALZAC

5

Tabiat-ı beşeriyede en esaslı kısmın akıl olduğuna inanıyorsanız kahraman olmak üzere akli intihap eder, ulüvv-i cenabı, fazileti tasvir eylersiniz. Enzârınız harici makineye mün'atıf olur da yalnız bedene merbut kalacak olursa gaye-i hayali olarak bedeni intihap eder, şehvet-engîz etler, kuvvetli adaleler tasvir eylersiniz. İnsanın en ehemmiyetli kısmını hassasiyet cihetinde görürseniz yalnız şiddetli heyecanlarda bir güzellik bulacak, gözyaşı buhranlarını, nazik hisleri tasvir edeceksiniz. Tabiat hakkındaki fikriniz güzellik hakkındaki hükmünüz insan hayali hakkındaki hükmünüzü icap edecektir. Tâbi olduğunuz felsefe sanatınıza rehber olacaktır. –İşte bu suretle Balzac'ın felsefesi sanatını sevk ve idare etmiştir. Balzac insanı bir kuvvet olmak itibariyle nazar-ı mülâhazaya alırdı: Onun için gaye-i hayali olarak kuvveti intihap etti, tam, aklın tesirinden azade, diğerlerine lakayt bir halde tasvir eyledi; onu besledi, eşhas-ı vakayinde kuvveti bir kahraman, bir amir-i mutlak halinde, birinci derecede gösterdi.

Çılgınlığı, fazîheti güzel bir hale nasıl getirmeli? Yırtıcı av kuşlarına bizim teveccüh ve meylanımızı nasıl celp etmeli? Şimdiye kadar hemen bütün edebiyatımızın menfur, müstekreh ve gülünç şeyleri koymaları adet olan yere merak ve ehemmiyeti, azimeti nasıl vaz' eylemeli? Kaba bir eski asker numunesi Taplot'tan (تابلوتن) Smollet'e (سمولته) varıncaya kadar bütün eserlerinde tezyifât, tahkirât ile tasvir olunagelmiştir. –Hâlbuki Balzac'ın eserinde, bakınız, bu numune değişir; Balzac onu izah eder: Ondaki fazîhetin sebeplerini görür, bu sebeplerin ne kadar kuvvetli olduğunu anlar, onların tesirâtına iştirak edersiniz. Mantık sizi alır götürür, nefretinizden, tayip ve tehâşinizden nısfının zail olduğunu görürsünüz. Felipe Berido meslek ve aile, muvaffakiyet ve felaket neticesi olarak fesad-ı ahlâka uğramış bir askerdir. On sekiz yaşında zabıt olmuştu. Terbiye olarak Waterloo Muharebesiyle ihanetler, hezimetler görmüştür. Sonra Teksas'ta Amerika hodbinliklerinin, unflarının manzarası karşısında hazır bulunmuştur. Kaim-makam olduğu, iki defa nişan almaya kesb-i istihkak eylediği

halde gençlik hülyalarının o yüksekliklerinden, hırs-ı câh ve muvaffakiyetten harap olmuş ailesi arasına tekrar düşmüştür. Biçare burada servetsiz, itibarsız bir halde, tazyik görerek, şüphe uyandırarak tiyatrolarla gazete bataklıklarının kindar bir sakini olarak, bir veznenin demir parmaklığı arkasında mahpus bir arslan gibi yaşıyor; teskin-i hırs için, eğlenmek için koyulduğu sefahatten hastalanıyor, hastaneden çıktıktan sonra yakalanarak hapse atılıyor. Kuvvetin icra-yı hükmünü görerek kalbi katılaştırmıştır. Hezimetin mahcubiyetleri, sefaletin mahrumiyetleri onu titizleştirmiştir; hilekârların, dolandırıcıların refakati, sefahat itiyadı, ailesinin müsamahası, validesinin perestişi, ilk cinayetlerinin mücazatsız kalması onu ifsat eylemiştir. Artık bundan sonra bu adamın kârı insanları tahkir etmesinden, bu hayatı göstermesinden hayrette kalır mısınız? Bu cereyan-ı esbap fikri bir nehir gibi kapıp götürür. Artık Felipe'in kabalıklarından istikrah edilmez, onlar görülmek istenir. Tabiatı bu yolda harekette bulunmasını istilzam eder. Ve bizi de bu yolda hareket etmesini talebe sevk eyler. Fazla olarak şiddet ve vahşet bu harekâtı örter; son derecede gayr-ı hassas olmak neticesinde Felipe bir büyüklük kesp eder. –Kasasını çaldıran sonra bir intihar gösterişi yaparak validesini korkutur. Kendisini kucaklarlar, ağlarlar, dizüstü çökerek ailenin servetini ona verirler. Bunun üzerine kendi kendisine “O! Der, ilan tesirini gösterdi” İşte minnettarlığı. –Valide-i saniyesi ihtiyar de Cuvant'ın son parasını da aşırır, ertesi gün kadını halet-i nez'de bulur. “Beni kovuyorsunuz. Değil mi? der. Ya, burada ‘merdûd oğul’ komedyasını oynuyorsunuz! Vay, vay, sizin muameleniz bu, ha? Siz hep böyle alık, garipsiniz! Ben ne fenalık yaptım? İhtiyar kadının şilinlerini sildim süpürdüm! Para yük içine konmaz ya! İşte, bu.” İşte nedameti de böyle. –Jirodo isminde eski silah ve sefahat arkadaşı kendisini [259] besler. Zengin olunca adamcağızı def ederek idbârına sebep olur. “O ahlâksız bir heriftir” der. İşte dostluğu da budur. –Bir milyon franga malik olmak için pespaye bir kadın ile izdivaç etmiştir. Paris'e gelince kadını kibar alüftegân miyanına, daha sonra en adi levsiyât içine atar, burada sefaletten, hastalıklardan terk-i hayat etmesine aldırılmaz; işte merdâneğî-i zevcisi. –Nankörlüğündeki unf ve şiddet ile validesinin bâis-i vefatı olur. Ailesi tarafından gönderilen bir refiki kadıncağızı firâş-ı mematta gelip görmesini rica eder. O ise gülmeye başlayarak: “A canım, gidip de orada ne halt edeyim? Kadıncağızın bana edebileceği yegâne hizmet bir ayak

evvel gebermektir. Ben kurnaz bir tilkiyim. Validem, son nefesi bahanesiyle benden kardeşim için para koparmak istiyor. Teşekkür ederim.” der, işte şefkat-i ferzend-ânesi. –Şimdi bu sefihin, bu müstekreh adamın o gılgat-i ateşinini kim düşünüyor? Burada dehşet o ayyaşı setretmiştir. Tunç bir heykelin gayr-ı beşeri ve meşûm-ı leması parlamaktadır. –Balzac buna kuvvet de ilave eder. Felipe’in ahlâkını ifsat eden terbiye onu adeta zehirli bir hale getirmiştir. Ve kumarbaz olduğu için kumarın ve mesleğinin ihtimalât-ı talii arasında insana kendi kendisine sahip, başkaları üzerinde bir nüfuza malik olmak kabiliyeti veren bir itidal-i dem kazanmıştır. Felipe’de “Bir kurşun gibi tesir eden” bir bakış, feraseti yakalayan bir darbe-i nazar vardır. Bakınız hizmetçisi ve hizmetçisinin âşıkı tarafından bulunan amcasına ne üslup ile, ne azimet-i muhakkirâne ile, ne sükun ve itidal ile nasihat veriyor: “Bonjour Efendiler, dedi zâirlere, görüyorsunuz, amcamı gezdiriyorum, kendisini alıştırıyorum, terbiye ediyorum... Maksnes’i bir köpek gibi öldürüyorum, onun yerine yanınıza beni alırsınız, o vakit bu güzel kıızı kemal-i dikkat ve basiret ile idare ederim. Evet, Phlor sizi sevecektir. Kendisinden memnun olmazsanız atarım ona kırbacı, yas müddeti bir kere geçince birlikte pekâlâ yaşarsınız. Çünkü iptidaları bir solucan gibi kıvrınacak, haykıracak, gözyaşları dökecektir... Fakat mânii elde olmayan şeylere sabır ediniz.” Hiçbir vakit istihfaf ve tahkir-i âdâb bundan daha müessir, daha acı tabirât bulmuş mudur? Felipe insanlara bir süvari, bir kasap gibi sui-muamele eder, cerihadâr eyler. –O kadar kavidir ki kuvvetini israf eder. Düello ederken Maksnes’in elinden kılıcını fırlatır, yerden almasına müsaade eder, onu böyle af ile tahkir [260] ettikten sonra öldürür. Düelloda mahir olduğu kadar menfaatini hesapta da mahirdir. Amcasının mirasını cebe atar, amcasını, karısını, dostlarını, validesini başından sarar, herkesin karşısına ulüvv-i cenap, ile çıkar; milyonlar kazanır...

Akıbetini ve kendisini harap eden, öldüren bir iki darbe-i tesadüfün ne ehemmiyeti var? En güzel makineye bir taş düşerek bir zembereği kırıp bütün makineye halel verebilir. Böyle olmakla makine bir eser-i nefis olmaktan çıkmaz. Onun yırtmasını, ezmesini düşünmem. Bence cay-ı tefekkür olan cihet onun o çelik çarklarının irtibat-ı hendesesi, örselenmiş çarklarının dehşetli dişleri, sürati

hasebiyle nazardan nihan olan ittirat-ı çarkının gayr-ı kabil-i mukavemet-i şitâbı, parlayan, bağırان, zedelenmiş demirin matem-engîz lemasıdır. Sanatkâr beni mağlup etti, beni sürükledi, nim nazarımı kamaştırdı. Artık ona hayrette kalmaktan, takdir-hân olmaktan başka bir şey bilmem ve istemem.

Bu herif, Felipe, şairane olabilirdi. Onda cüret ve gayetle itidal-i dem var ki Balzac'ın onu yükseltmek için bu evsafı bast edivermesi kifayet etmiştir. Fakat bir hasis ile ne yapılabilir? Yüzü gözü boyalı, buruşuk, endiş-nâk, hesaplar yapmakla, masraflarını kısmakla, başkalarının emlakini kemirmekle meşgul bir murabahacıda büyüklük namına ne vardır? Moliere'in hasis-i numunesi olarak meydana koyduğu şahs-ı şairin bizi eğlendirmek, ıslah ve terbiye etmek için faslettiği, tokatladığı kaba bir herif değil midir? –Bütün gülünç hallerini sayınız. Bunlar arasında bir yer bulabilir misiniz ki hasene melce olsun? Bu adamın cimriliği, zengin ve sınıf-ı mutavassıta mensup olarak doğmuş olmasından dolayı bütün bütün adi, süflidir. Mevkii icabından olarak maiyetinde uşak bulundurmaya, elmasa, ata, arabaya malik olmaya mecburdur. Hâlbuki tasarrufkârâne yemek mucidi, en adi şeyleri bile biriktirip sakınan arabalı bir murabahacı kadar aşağı, bayağı ne vardır? Komşuları kendisiyle eğlenir, uşakları kendisine suimuamele eder; oğlu borçlanır, kızı kaçır. Rehin üzerine ikraz etmek ister, iş bozulur. Parasını saklamak ister, çalarlar. Evlenmek ister, metresini elinden alırlar. Zarif ve muaşaka-perver olmak arzusuna düşer, hâlbuki budala olur. Ağlar, karşısındaki ise onu böyle görünce güler. Bir adamı kaba, galiz bir hale getirmek için ne kadar vesait! –İşte bu vesaitin tamamıyla maâkisleri (معاكسلى) istimal edilecek olursa şahs-ı vaka-i şairane bir hale getirilebilir. O gülünç, adi ve süfli mahlûk haile-nema ve muazzam olur; o hikâye tersine çevrilince Balzac'ın elinde “Grandet” oluyor. Onu köylü, fıçı, bağ çapalayıcı yapalım, miskinliği mazur görülür. Sabah yemeğinde şeker parçalarını hesap edişi, yeğenin sandıklarını kendi eliyle mıhlayışı, bir mum tasarruf etmek için hizmetçisini yanına çağırışı itiyadâtın imtidâdından, insan ihtiyar olsa da kendisinde gençlik hali payidar olmasından, ruhun [261] ibtida aldığı renk ve sureti daima muhafaza etmesinden ileri gelir. Biz de onun yerinde olsa idik böyle yapacaktık; başka bir yerde bize fena görünecek pintiliğe burada tahammül

ederiz. –Moliere’in duçar-ı tezyif olan, aldatılan beceriksiz şahs-ı vakası bir kahkaha mevzuu idi. Mahir, muteber ve bahtiyar olan Grandet ise korku verecek bir şey oluyor. Adamlarından, ailesinden, dostlarından, düşmanlarından bir hisse-i intifa çıkarıyor. Hizmetçi olarak gayet iri yarı dağlı bir kadın almıştır. Kimse bunu istememişti. Grandet buna bir makine fedakârlığı, bir yük beygiri sadakati vermeye muvaffak olmuştur. Zevce olarak sofı bir ev kadını intihap eylemişti. Bu kadın din, nezaket, ahmaklık saikasıyla münkâddır. Tasarruflarını kocasının almasına ses çıkarmaz. Kocasından bir para istemekten içtinap eder. Grandet kızını son derecede tasarrufa alıştırmıştır. Kızın hakkı olduğu bir mirası elde etmek için onun hürmet ve faziletinden istifade eyler. Serveti mahvolan yeğenini başından savar, onun mücevheratını son derecede fahiş bir ucuzlukla ele geçirmekle beraber bu muamelesini bir ulüvv-i cenap suretinde göstermek çaresini bulur. Sunûf-ı mutavassıtaya mensup adamların en zenginleri tarafından hürmet görür; bunlar Grandet’nin kızıyla izdivaç ümidiyle herife mülâzemette bulunurlar. Grandet onlardan türlü türlü istifadeler eder. Kimine bâd-ı hava konsulto ettirir. Kimini işlerini tanzim ettirmek için Paris’e gönderir. Grandet bütün ihtiraslardan, bütün faziletlerden, bütün sefaletlerden hakiki bir diplomat gibi, bir çare-i istifade bulur; gayet muannit bir hesapçıdır; o kadar dikkatli, o kadar ihtiyatkardır ki iş adamlarını bile aldatır, ve kanuna yine kanun ile hile eder. İki yüz lira ile işe başladığı halde on yedi milyon sahibi olduğu halde terk-i hayat etmiştir. Burada şaşa-i zer kabh-ı fazîheti örter –Balzac bunu daha yükseklerle çıkarmak için fikrin, ihtiyar ve iradenin bütün kuvvetleriyle mücehhez bulundurur. Grandet o kadar faik, o kadar mümtazdır ki alelade cahil bir ahmak, bir hakir adam gibi görünmeye kail olur, umur-ı ticariyeye bir türlü akıl erdiremediğini söyler ve nihayet karşısındaki rakipleri şüphe ve tereddütten vazgeçerek sırlarını kendisine ifşa ediverirler. Grandet onlarla istihza eder, onları beyhude yere konuşturup terletmekten eğlenir, onların intizarları, ihtiramları ile alay eder. Kendisini ziyarete gelmiş olan agniyâ-yı beldeye: “Buyurunuz, efendiler, der, ben kibirli bir adam değilim, merdivenin basamaklarını kendim tamir ediyorum” ve sonra bu misafirleri yegâne şamdanın önüne hizmetçisi ile yan yana oturtur –Felipe Berrido unf ve huşuneti içine nasıl gömülüyorsa Grandet de haset-i tabii içine öyle yerleşir; bu hisseti birtakım cümel-i hikemiye ile,

dehşetli bir itminan-ı vuzuh ile meydana koyar. Biraderi intihar edip de yeğeni ağlamaya başladığı vakit: “İlk sağanağın geçmesine intizar etmeliyiz. Fakat delikanlı hiçbir işe yaramayacak: Paradan ziyade ölümlerle meşgul oluyor.” der. Böyle bir lakırdı söyleyen adama artık güler misiniz? Grandet’nin verdiği bu hüküm bir darbe-i hançerdir ki bir cümlede insaniyet ve merhamet göklerini kat’ eder. Hisset-i fazîheti onda bir aşk-ı tehâlûke şedit bir meram keskinliğiyledir aguş edilmiş bir akide halindedir. Grandet hanesi içinde gayet gaddarâne, müstebidâne davranır. Kadınlar onun enzârı altında titrerler. Bu kadınlar onun indinde birer keten kuşu, birer zarif ve hoş hayvancıktır ki arada sırada kendilerine bir darı tanesi verilir; fakat her an boğazları sıkılıvermek ihtimali de vardır. Grandet’nin müstehzi ve çiğ tabirleri altında ihtiras-ı bahl bir gök gürültüsü gibi tanîn-endâz olur: “Ben size paramı bu genç çapkına can besletmek için vermiyorum! –Vay, mum mu? Kaltaklar bu oğlana yumurta pişirmek için evimin döşemelerini sökecekler!” Grandet’de görülen hiddetin feveranı, şiddeti insanı adeta sürükler; bu fazîhet bu dereceye çıkarsa artık hiçbir şey ile tadil edilemeyeceği, her şeyi kırıp ayaklar altına aldığı, bir azgın boğa bir hane yahut bir kilise dâhilinde nasıl öteye beriye atılırsa onun da sairlerinin hissiyat ve saadeti arasına böyle hücum edeceği görülür...

Karısı Cenâb-ı Hakk’a ant vererek kendisinden bir şey rica eder, Grandet ise buna mukabil bir küfür savurur. –Burada insan tabiat-ı beşeriyeden korkuyor. His olunuyor ki tabiat-ı beşeriyede meçhul birtakım uçurumlar vardır, her şey bu uçurumlara düşebilir, demincek hiss-i din sukut ettiği gibi şimdi de hiss-i übüvvet: Grandet’nin kızı validesinin mirasından feragatini mebin mübîn olan kâğıda imza attığı vakit hasis herif sararır, terler, hemen hemen bayılacak bir hale gelir, sonra birdenbire kızını boğacak derecede şiddetle der-aguş eder: “Haydi yavrum, babana hayat verdin, işte işler böyle görülmelidir. Hayat bir iştir. Seni takdis ederim. Sen faziletkâr bir kızsın, babanı pek seversin.” Bu âmiyet, bir hesabı bitirmek için atılan ufaklık tarzında bu takdis, baba hissini boğan hissin bu kesik ve boğuk nidaları pek müthiştir. Bu yükseklikte ve bu hareketlerle ihtiras, nokta-i şî’re vasıl olur; ve ihtimal ki böyle bir hasis, tarik-i müstakimden udül etmiş, gizli bir şairdir. Grandet nehr-i zer ve sîmi üzerinde hayalen yüzer;

hazinesinden bir âşıkın, bir sanatkârın zinde ve nüvâzişkâr tabirâtıyla bahseder “Haydi, git onu ara, küçük. Paracıklar hakkında sana böyle son derece mühim esrarı söylemekliğim için [262] gözlerimden öpersin. Sahih, altınlar insanlar gibi yaşarlar, kımıldanırlar, gider, gelir, yorulur terler, bir şey hâsıl eder” Nihayette, nazarları, şaşalarıyla beslenmek istiyormuş gibi altın kümeleri üzerine saatlerce mün’atıf kalır. “Bu benim kalbimi teshin ediyor” der. –Nasıl hala kendisini kaba bir adam mı buluyorsunuz? Bu adam ne kadar meserretler tatmıştır! O altınlarından, bir ressam gibi, nazarlarıyla mütelezziz olmuştur; şair gibi binlerce şaşa-i peri tahayyülâtının ümitleri, ihtiraları arasında yüzmüştür; gittikçe mütezayit muvaffakiyetin, tekrar eden muzafferiyetin, hissedilen tevakkuf ve galebenin, teessüs eden hüküm ve nüfuzun uzun hazlarından zev-yâb olmuştur. Ne kalbinden, ne parasızlıktan, ne mahrumiyetlerden, ne azab-ı vicdaniyetlerden ızdırap çekmemiştir. Aksâ-yı şeyhûhiyyette, para ve emniyet içinde, bütün hayatına hâkim olan bir ihtirasın temâmi-i memnuniyeti içinde, diğer mahvedilen yahut sökölüp kopartılan arzuların sükûtu içinde vefat etmiştir. Corneille kahramanlığın dastan-ı âlîcenabânesi yazmışsa Balzac da ihtirasın dastan-ı galibini yazmıştır.

Deha bunlarda kuvvetleri, azimetleri sayesinde çirkinlikten kurtuluyorlar: Şimdi bir zaaftan ibaret olan ihtiras intihap edelim. Birinci bir av kuşu yerine başka birini ele alalım. İnsanı bir cebbar haline çıkararak bir fazîhet değil, onu bir esir menzilesine atacak, başkalarının hayat ve saadetini tahrip edecek yerde kendisini taşıyanın kalp ve hayatını yiyecek bir fazîhet arayalım. Eski zaman müdhikelerinden, yeni komedyalara varıncaya kadar hepsinde hedef istihza, bütün fazîhetlerden ziyade duçar-ı tezyif olan biri vardır ki o da aldatılan, elinden parası alınan, nihayet kovulan ihtiyar âşıkların sefahatidir. Bu bile Balzac’ın elinde bir kahraman olmuştur. Filhakika, insanın ne ehemmiyeti var? İnsan öteki romanları okurken Berrido’ya yahut Grandet’ye mi ehemmiyet veriyor? Onlar sanatkârın nazarında, kendilerinin ihtiraslarından ibaret olan bir heykelin ayakları altına konulmuş bir kaidedir. Sanatkârın takdir ve hayran ettiği şey o ihtirastır. Çünkü büyük, daimi, tabiat ve âlem-i beşeriyetin hâkim ve muhribi olan bir şey varsa ondan ibarettir. Kuvvet ve şiddeti kendisini ihata eden şeyleri yahut

kendisini havi olan kabı kırdığı vakit de hep birbirinin aynıdır ve aynı suretle mer'îdir. Gürbüz ve sahih bir bedene bir ihtirasın bir zehir gibi girdiğini, kanını yaktığını, adalâtını büküğünü, onu yerinden oynattığını, yere attığını, ve artık hiç pençesinden bırakmadığı kütle-i bî-hareketi ağır ağır tefessüh ettirdiğini görmek güzeldir –Fransa İmparatorluğunun en büyük memurlarından olan, adeta nim bir nazır-ı idaidiyle (عدايديله) bilen Baron Olive Dervi (اولو دروى), gayet parlak bir ailenin pederidir; gayet güzel, son derecede faziletkar bir zevcenin mazhar-ı pereştisi olmaktadır; zarif, fikr-i icada malik, azim ve karara, tecrübeye sahip, muhteşem, sevimli bir adamdır; işte bu zat o zehrin yavaş yavaş mevcudiyetine nüfuzuna meydan veriyor. Opera tiyatrosunun karıları servetini yiyip bitirdiler; kendisinde hanesini idare, kerimesini kocaya vermek için para yoktur; itiyat tesiriyle artan ihtiras ise ona adeta musallat olmuştur. “Bunların hepsi de beni aldatan, yanında olmadığım vakit benimle eğlenen, bana boyalı kedi diyen bir kadın için! Ah, bir fazîhetin iâşe edilecek bir aileden ziyade pahalıya mal olması pek müthiş bir şey... Şimdi sana bir daha artık bu menfur Yahudi karısının yanına gitmeyeceğimi vaat etsem bile iki satırlık bir yazısını alınca imparatorun zamanında harbe şitâb edildiği gibi derhal yine onun yanına koşacağım” –Bu kadar kökleşmiş bir fazîhet adeta bir cinnet haline gelir. Meyhanenin bir köşesinde refikinin can çekiştiğini gören bir afyonkeş: “Üç aya kadar ben de böyle olacağım!” demekle beraber başını çevirir, çubuğunu doldurur; fazîhet insanı yakalar, demir çengini takarak evvelden tahmin edilebilen gayr-ı kabil mukavemet bir hareketle bütün mahcubiyetlerin, bütün emellerin mülevves ve hunîn itiyadâtı içine sürükler. –Sevdiği kantocu tarafından def edilince Baron Olive güzel bir kadına meftun olur. Bu, namuslu bir kadına benzerse de bu ana kadar tasvir edilen alüftelerin en tehlikelisidir; Shakespeare’in Kleopatrasına müsavidir, küstahlıkta bir kraliçe, teheyyüç ve ateşte, ihtirada bir sanatkârdır. Bu uçurumda Baron’un bakaya-yı serveti de na-bedîd olur. Maaşlarını kırdırır, poliçeler imza eder, itibarını satar, zevcesini ekmeksiz bırakır. Aldığı emre bir asker gibi itaat eden amcası namuslu köylüyü Afrika fırka-i askeriyesi tayinatından çalmaya gönderir. Bu sefih mevcudiyeti altında baba, ihtiyatlı adam, memur, namuslu zat ruhları derece derece ortadan kalkar. Fazîhet bir buhar-ı mütesa’id gibi kendisinde yükselir, insaniyeti, dürüstî-i muhakemeyi, namus ve

haysiyeti boğar. Bu hercümerç içinde Baron Olive metresinin hem de iki rakip ile kendisini iğfal ettiğini keşfeder. Zaten bunu yüzüne karşı, nagehani bir tahavvül-i küstahî ve tahkir ile söyleyen metresidir. Bedbaht adam ise lutf-ı istirham eyler! Metresinin kocasına bir memuriyet vermeye muvaffakiyet eder, doğan çocuğu veled-i meşru diye tanır; fazla olarak, kendisinin sevildiğine inanır ve müteessir olarak ağlar da! Gözlerini kapamıştır, her türlü şirbe-i ar ve hicabı hiçbir şey hissetmeksizin içer içer.

Bir fikr-i sabitin pençesinde esir olduğu için diğerlerini hiç görmez; bir meyveye nasb-ı nigâh edip de çamurlar, dikenler arasında titreyerek koşan bir çocuk gibi ilerler. Biraz aklını başına toplar gibi olunca metresi olan kadınla hilekâr zevci kendisini cürm-i meşhûd-ı [263] zina halinde bastırarak itibarının, emlakının son kırıntılarını da der-cep ederler. O sırada fazîhetin yağdığı kûh-ı sefalet bir darbeye üzerine yığılır. Son derece ümitsizliğe mağlup olan zevcesi, fedakarlıkların en ulvisini göze alarak zevcini kurtarmaya teşebbüs ile namussuzluk hududuna kadar takarrüp eder, halet-i nez' içinde düşer; biraderi onun bu halini görerek üç gün zarfında terk-i hayat eder; onun sebebine hapse atılan amcası hücresinde bir çivi ile hayatına kıyar. Baron Olive, hamisinin tahkirlerine uğrar, hırsız diye ilan edilir, “nim erimiş bir halde” kırdığı servetlerin harabesi altına, namusunu berbat ettiği ailenin şefkat-i ızdırabı, bâis olduğu mevtlerin tanîn-i matemî arasında, çöker. –Bu kadarı kâfi mi? menafi'ü'l-azaya müstenit şi'r-i namus ve haysiyetin bu halet-i nezdinde tevakkuf edecek mi? mantık bu şi'ri daha uzaklara, ihtilacât-ı muazzamadan, inhilal ve mevtin o porsuk ataletine kadar sürükler. Bundan sonra Baron Olive bir adam değildir, bir “mizaç”tır. Nezaket, zarafet, aşk, fazîheti tezyin eden yahut mazur gösteren şeyler onun için ortadan kalkmıştır. Ortada yalnız bir itiyat ve bir ihtiyaç kalıyor. Baron Olive eski metresi kantocudan para istikraz edecek kadar aşağılara düşer. Adi alüftelerle, “okunmuş bir roman gibi” birini terk edip birini alarak, ayyaşlar arasında, tiyatrolarda ücretle el çırpın, sahnede kalabalık etmek üzere tutulan adamlar, hâsılı en adi mahlûklar içinde, kendisi de bu görüştüğü heriflere layık bir hale gelerek yaşıyor; daima borç içinde, daima alacaklıların takibi pençesinde vakit geçiriyor. Ve nihayet pis bir barakada yazıcılığa düşüyor, para ile, badem

şekerleri ile on beş yaşında zavallı masum bir genç kızcağızı ele geçiriyor. Mezellet ve muhakkariyeti eblehlikle tahavvül ediyor. Makine gibi, cismani bir nev' sevk-i tabii derekesine iniyor. Karısı harâbîden kurtarılmış, haysiyet ve serveti iade edilmiş ailesine kavuşturmak için kendisini bulduğu zaman: “Pekâlâ, diyor, fakat küçük kızı da beraber alacağım?” Bu, son ekmek lokmasına sallanarak asılan bir açın kûr ve menfur bu tavır ve vazîdir. En nihayet yardan Olive Kormandiyalı iri bir aşçı karıya âşık bir gün buna: “Zevcem daha çok yaşamayacak. İstersen sen de zevcem, Baron, olabilirsin” Zavallı hasta zevcesi işittiği bu söz üzerine ölüyor ve aşçı kadın da Baron oluyor. Ne hatime, ne söz! Fakat ne teselsül, ne heyet-i mecmua, Lucres nevmî bir karîha, haşin bir mantık ile Atina vebasını tasvir ederek vebayı bir kahraman haline getirirken bundan daha kavi, daha metin bir şey yapmamıştır.

Burada tevakkuf edelim. Bu üç sima diğerleri hakkında da fikir peyda ettirir. Balzac, Shakespeare gibi kibar âlemine, hayat-ı hâzilâneye, gevrek, banka âlemine mensup her türlü hubsâyı tasvir eylemiştir. Shakespeare gibi o da bir şeye merak verip bunu cinnet derecesine çıkaran adamları tasvir etmiştir: Bunların arasında sefahate, hissete, hırs-ı câha, ulûm ve fûnûna sanata, muhabbet-i pederâneye, aşka bağlanıp kalanlar vardır. Bu iki mahzun birisinde mazur görüp tahammül ettiğiniz şeye diğerinde de tahammül ediniz. Biz burada hayat-ı cariyeye ve ahlâkiye içinde değiliz, bir hayat-ı muhayyel içinde bulunuyoruz. Onların eşhas-ı vakayii birer muntazıradır, numune değildir. Büyüklük, felaket ve cinayet içinde de olsa güzeldir. Kimsesize şunların hareketlerini tasvip ediniz, yahut onlara imtisal eyleyiniz demez. Sizden matlup olan şey yalnız bakmanız ve hayran kalmanızdır. Açıkta kırdan bir arslandan ziyade bir koyuna tesadüf etmeyi tercih eylerim. Fakat bir demir kafes arkasında olursa koyundan ziyade arslan görmek isterim. İşte sanat böyle bir nev' demir kafestir. Korkuyu kaldırdığı halde merak ve ehemmiyeti muhafaza eder. Bundan sonra hiç muzdarip olmaksızın o âlâ ihtirasları, âlâm-ı şedideyi, mücâdelât-ı azimeyi, merhametsizce kavgalar, azade-i zimâm arzularla kendi kendisinden taşıtılan tabiat-ı beşeriyenin bütün mesaisini, bütün velvelisini seyredebiliriz. Şüphesiz, böyle temaşa edilince kuvvet insanı müteessir ve meclup eder. Bizi kendiliğimizden çıkarır.

Melekâtımızın küçüklüğü sevaik-i tabiyemizin korkaklığı hasebiyle sürüklendiğimiz daire-i âmiyetten kurtuluruz. Bu temaşadan, aks-i tesirden ruhumuz büyür.

Michelangelo’nın, iri ve geniş adalâtını kendilerine bakan bir sürü cüceyi ezecek gibi tehdit eden pehlivanları, bu vahşetli heykeller, karşısında bulunuyormuşuz hissine kapılırız. Ve bu iki metin ve muktedir sanatkârın nihayet malikane-i avam ve umumiden uzakta, sanatın vatanında bulunduklarını anlarız. –Shakespeare daha çarpıcı ve müessir kelimeler, daha şedit hareketler, daha nevmidâne feryatlar buldu; onda daha ziyade ateş vardır. Onun dehası daha tabii, daha bî-perva, daha şedittir. Sevk-i tabi ile icat eder, o şairdir. Cenup gecelerinin bir hamlede bütün ufku kaldıran, parlatan büyük şimşekleri gibi Shakespeare nagehani keşiflerle umk ve bu’d-ı eşyayı görür ve gösterir. –Balzac ise fırını ağır ağır ısıtır, yakar sarf ettiği mesai insanı muzdarip eder birbiriyle çarpışan toplanan ziyaları sahrayı tenvir edecek surette rekz edeceği müteaddit, binlerce fenerlerini vukuf ve ilim sayesinde hazırladığı o dumanlı, siyah iş odalarında kari Balzac ile beraber çalışır. Nihayet hepsi birden tutuşur. Temaşa-ger bakar: Balzac ile beraber olursa Shakespeare’in yanında bulunduğu vakittekinden daha az çabuk daha az kolay, daha az muhteşem bir surette görür, fakat bu gördüğü şeyler yine o şeylerdir, o kadar uzakları ve o kadar ileriye görür. [266]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Numune-i Tenkit: Balzac 5”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 537, 14 Haziran 1317 [27 Haziran 1901], s. 259-266.

NUMUNE-İ TENKİT

BALZAC

6

FELSEFESİ

Bir fikr-i mümtazın alameti aksam-ı muhtelif beyinlerindeki ahenk-i tenasüp ve vahdeti piş-i im'âne alarak serd-i mülâhazât edebilmedir. Bu yoldaki görüşler hakikat-i halde insanın en esaslı kısmıdır. Mevâhib-i saire ancak bu mevhibe-i asliyeyi ihzar ve izhara hizmet ederler. Bu bulunmazsa ötekiler mutavassıt bir halde kalır. İşte bin felsefe olmadığı takdirde bir âlim bir rençperden, bir sanatkâr bir şubede bazdan başka bir şey olamaz. İşte bundan dolayı Amper hikmet-i tabiyede, Jofero Vasntiler (ژوفر وواسنتیلر) ilm-i hayvanatta, giz (کیز) ve tarihte bir mevki-i bâlâ-ahraz ediyorlar. Kezalik, Balzac'ın romancılıktaki mevki-i bülendinin sebebi de budur.

Balzac her şey hakkında birtakım umumi fikirlere malik idi, hem de o derece ki kitapları bununla yığılıdır, bu kesret eserlerinin hissine bile zarar veriyor. Her melekene, her ihtirasın sebepleri, neticeleri, irtibatları nedir? Şerait-i hayatiyeden her birinin, her mesleğin tesirât-ı hususiye ve umumiyesi nelerden ibarettir? İnsan nasıl iktisab-ı servet eder, servetini nasıl kaybeyler, hâsılı bütün bunlar, insan ve insanlar hakkında tecrübe-i âlemi teşkil eden yüz binlerce hakikatler Balzac'ın eserinde mevcuttur. İzdivaç hakkında, ticaret hakkında, banka muamelatı hakkında, iflas hakkında, usul-i idare hakkında, aile hakkında, matbuat hakkında romanları vardır. Balzac kendisi birtakım muhakemâtta bulunur, eşhas-ı vakayi de bir an muhakemeden hâlî kalmazlar. Bu mebzuliyet-i efkâr onların büyüklüğüne sebep oluyor. Söyledikleri sözler hemen daima şayeste-i mülâhazadır. Eşhas-ı vakayiden her biri bütün bir hayatın biriktirdiği bir kütle-i mütalaat ile beraber gelir; birbirine merbut veya zıt bulunan bu kütleler o icat ve tezatlar ile âlem-i içtimainin muhitü'l-maarifini vücuda getirirler.

Bu âlem nedir, orada ne gibi kuvvetler saiktır? Tabiye müntesibi Balzac nazarında bu kuvvetler ihtirasât ile menfaatten ibarettir. Nezaket bunları süsler, riyakârlık ketm ve ihfâ' eyler, ahmaklık güzel namlarla örter; fakat hakikat-i

halde on harekette dokuzu hod-perestânedir. [277] ve bunda da pek bâis-i hayret olacak bir şey yoktur. Çünkü bu azim hercümerç içinde herkes kendi kendisine mevdû'dur, kendi kendisine kalmıştır. Hayvanın fikr-i daimisi taayyüş ile müdafaa-i nefisten ibarettir. İnsanda da bu hayvanat hissi payidardır. Yalnız şu fark ile ki insanın mefkûresi daha vasi olduğundan ihtiyaçları, maruz bulunduğu tehlikeler daha büyüktür. İşte bunun için Balzac cemiyet-i beşeriyeyi bir ma'reke-i hod-peresti suretinde telakki eder ki burada ihtiras kendisine çekilen sedd-i mümânaatı boğuk ve şedit bir surette yıkar, umumun kabul ettiği ahlâk: Adap ve kanuna bir hürmet-i zahiriyeden ibaret kalır. –Balzac habis herifleri birer dahi yaptığı, fazîhet nazariyesini serd ederken bunu bilâ-ihhtiyar alaka-bahş ve mazur bir hale getirdiği, hissiyat-ı âliye ve rakıkayı orta bir surette tasvir etmesine mukabil hissiyat-ı galize ve hasiseyi şayan-ı hayret ve takdir bir derecede tasvir ettiği, o zaman zaman mevzua kapılarak intizam ve sükûnete, ihtimal ki de namusa mugayir bazı cümleler savurduğu* cihetle bu mükedder ve tehlikeli rüyet daha ziyade yeis-engiz ve mühlik bir hale geliyor. –Bundan başka Balzac'ta bu acı felsefeyi bir suret-i tabiyede telafi eden o tarih ilmi de yoktur. Balzac tarihi iyi bilmezdi. İnsan bugün birçok fazîhet ve sefalet irae ediyorsa eski vakitlerdeki insanın daha çok kabâih ile lekedâr olduğuna, gittikçe mütezayit tecrübenin muhayyile çılgınlıklarını, efkâr-ı batıla körlüklerini, ihtiras şiddetlerini, ahlâk ve âdât unflarını, ızdırap keskinliklerini azalttığına, asırdan asra ilmimizle kuvvet ve nüfuzumuzun, itidal ile emniyet ve huzurumuzun tezayüt ettiğine vakıf değildi. İnsan hakkında mütalaat-ı felsefiye serd edebilmek için sahih, doğru bir tetkik ve müşahede kâfi değildir; tam, noksansız bir tetkik ve müşahede de lazımdır. Hâlbuki halin tasviri mazinin hatırası olmazsa hiç de sahih olamaz.

Çünkü insan maziye der-piş-i im'ân eder etmez hâlihazır güzel ve afif bulur. Hakikat-i halde bu güzellik ve iyilik kelimeleri kadar muğfil bir şey yoktur, âlim hakkında bir hüküm vermek için bunları kullanmak kadar tehlikeli bir şey olamaz. Hiçbir vakit dünya iyidir yahut fenadır dememelidir. Bu suretle istimal

* “Faziletkâr adamlarda hemen daima mevkilerinden hafif bir şüphe hissi vardır. Bâzâr-ı hayatta kendilerini aldanmış zannederler.”

“Dünyayı olduğu gibi: Kanun ve ahlâkın zenginlere karşı aciz kaldığını gördü ve servetin alet-i asliye-i âlim olduğunu anladı.”

olununca bu kelimeler eşya-yı hariciye filan falan şeylerle mukayese edildiği takdirde güzel yahut çirkindir manasını ifade ederler. İşte bunun için yine onlar, kendilerinden muhtelif şeylerle mukayese olunuverirse evvelki hükme mugayir bir isim, bir vasıf ahzedebilirler. Hakikat şu ki âlemde sadece bir mikyas-ı hayır vardır. Bu, kendisinden küçük olan bir şey ile mukayese edilirse büyük, kendisinden büyük olan bir şey ile mukayese edilirse küçük namını alır, hâlbuki haddizatında her kemiyet gibi bu da ne büyüktür, ne küçüktür. –Siz insanı sefil ve fena buluyorsunuz. Çünkü âmâk-ı kalbinizde hayat-ı mesudâne ve âdilânenin bir hayali var, hayatımızı bu hayale takrip edince ondan ne derece aşağı olduğunu görüyorsunuz. Fakat hayat-ı tabiye ve hayvaniyeyi, muhayyile ve hevesâtın mel’abe-i şedit ve pür-tezadını, meram ve ihtiyar ile eşya-yı hakikiye beyindeki ihtilaf-ı zaruriyi nazar-ı mülâhazaya alacak olursanız bu fırtınalar arasında payidar kalan kısım adalet ve saadete hayran ve bu kadar azade-i kayıt, âmâ kuvvetler arasında akıl ve fazileti idame eden, meydana çıkaran tabiat-ı beşeriyenin necabetine takdir-hân olacaksınız. O suretteki meram ve ihtiyar, ve bu nokta-i azimete göre insan size faziletkâr yahut âlûde-i fazîhet, güzel yahut çirkin, mesut yahut sefil görünecek. Hâlbuki bu kelimelerden hiçbiri insanın tabiat-ı hakikiyesini ifade edemez, bu kelimelerden hiçbiri bir kaide-i idare ve hareket tespit edemez. Çünkü bunlar yalnız insan-ı hakiki ile bir insan-ı hayali beyinde mevcut olan mesafeyi ölçerler. İnsan-ı hayaliyi ise siz keyfinize göre tertip eder, zevkinize nazaran büyültür, küçültürsünüz; zaten o her cihetine doğru, namütenahi bir surette tahavvül edebilir. –Ahlâktan yahut siyasiyattan cidden bahsetmek isterseniz bu müphem kelimeleri terk ediniz. Tarih ile, fiiliyat ve ameliyat ile eşya-yı hakikiyeyi öğrenmeye çalışınız. Malumü’l-miktar harekâtın kaçınmak menfaat-perestâne, kaçınmak fedakârâne, sadıkâne olduğunu sayınız. Bu nispet bir kere takarrür ettikten sonra heyet-i içtimaiye-i hâzıranın ne dereceye kadar bir silah, ne dereceye kadar bir harp olduğunu, diğerlerinin ve kendinizin menfaatinizi hangi hadde kadar düşünmek lazım geldiğini öğrenirsiniz. Kavminizin, zamanınızın temayülât ve melekât-ı galebesini takdir ederek nazar-ı mütalaaya alınız. Bu takdir ve keyfiyeti icra olunduktan sonra memleketinizin ne gibi sevâikin taht-ı tesirinde bulunduğunu, neye ihtiyacı olduğunu anlarsınız. Yoksa Jean Jacques Rousseau gibi, Xavier Dmstar gibi ihtisasât-ı muhterisâneye,

nazariyat-ı mücerredeye müsteniden yazı yazacak, Balzac’a rehberlik eden, kendisine yolu kaybettiren galet-i rüyet tesiriyle bir hüküm vereceksiniz.

Filhakika Balzac’ın ahlâk hakkındaki fikri idare hakkındaki fikrini tevlit ediyor. İnsanlar hakkında fena bir fikre malik olan bütün zevat gibi Balzac da mutlakîyet taraftarıdır. İnsan heyet-i içtimaiyede bittabi menfaatperest ve mütekabilen hasım birtakım ihtirasâtta başka bir şey görmezse bunları kıracak, bastırarak bir yed-i galip ve hâkim ister. İşte Hobbes; [278] bu mutlakîyet nazariyecisi, İngiltere tarihinin bir devre-i mahsusasından sonra, zincirlerini kıran hayvanat-ı muzırreye karşı demir sopalar ve hayvanat-ı vahşiye mürebbisi tavsiye ediyordu. Balzac Fransızların usul-i idare-i avama müstenit olan heyet-i içtimaiyelerinden nefret eder, bunu muhakkar görür, ve her fırsatta Meclis-i Mebusan ve Ayan İdaresine ekseriya unfiyâne birtakım şetimler saçar. Balzac’ın fikrine göre bir idare, dairesi mahdud bir imtiyazın müdafaası esası üzerine istinat edecek olursa daha mükemmel olur. Yine Balzac’a göre intihap esası hükümât-ı hâzıranın mevcudiyetleri üzerinde bir tesir-i meş’ûm icra eder. Yine Balzac’a göre amele takımı bir milletin gayr-ı reşit çocuklarıdır, bunlar daima taht-ı vesaitte kalmalıdır. Balzac babadan oğla intikal eden ayan azalığının, mirasın ekber erkek evlada intikalinin, büyük evlatlık hakkının ortadan kalkmasına teessüfler eder: “Fransa’nın en büyük cerihası kanun-ı medenin mütessâviyen taksim-i emlaki emrolan “tevarüs” faslındadır.” Balzac piyangoyu halkın sefaletine tahammülü için bir nev’ afyon makamında addederek men edilmesini gülünç bulur. Tasarruf sandıkları hizmetkârların efendilerden para çalmaları için bir teşviktir, müsabaka usulünün ihdası birçok iyi fikirleri alıklaştıran bir hayli âlem-i eşek imal ediyor diyerek bunları da gülünç bulur. Balzac serbesti-i matbuata da lanet-hân olur, gazetelere “zehir deposu” namını verir. Balzac bu kadarıyla iktifa etmeyerek daha bunların fevkinde birçok şeyler, muameleler de ister. Eşhas-ı vakayinden pek sevdiği bir siyasiyat mütevaggılı diyor ki: “Kanunlar örümcek ağlarıdır. İri sinekler bunların arasından geçer, küçükler kalır. –Ne demek, ne netice çıkarmak istiyorsun? –Hükümet mutlaka neticesini, yalnız bu tarz-ı idare dâhilinde fikrin kanuna karşı teşebbüsâtı men edilebilir. Evet, muamele-i keyfiye adaletin imdadına gelerek akvamı tahlis eder” Balzac istibdat-

ı mülkîye istibdat-ı dinîyi de ilave ediyordu. Ebdânı taht-ı inkıyâda almak için birisine nasıl lüzum görüyordu. Diyor ki: “Heyet-i ruhbanîye tarafından vuku bulacak tedris yahut daha iyisi terbiye-i akvam için en büyük kaide-i esasiyedir, cemiyet-i beşeriyede miktar-ı şerri taklîl-i yekûn hayrı tezayüt edebilir. Şer ve hayrın esas olan mefkûre ancak vasıta-i din ile tehye, ram, sevk olunabilir.” Filhakika aşikâr ki bir taraftan jandarmalar, diğer taraftan cehennemler gösterilerek insanlar üzerinde büyük bir tesir icra edilebilir. Ekber evlada intikal-i miras usulüyle müsavattan, azade-gîden, kilisenin tesiriyle düşünmekten mahrum olan akvam bol bol yiyecek bulmaktan, çok sû-i muamele görmekten bahtiyar olabilir. İyi teşekkül etmemiş fikirler ihtimal ki size cevaben diyecekler ki: İnsanların fazâiyihine karşı tabiatı itibariyle diğerleri kadar fazîhetkar olması, hatta fesahat-i iktidarıyla bütün bütün bozulması icap eden tek bir adamda melce aramak hata değil midir? Gösterecekler ki insan fena ise fazâiyihini yine fazâiyihine bir dizgin takabilecektir. Ve İngiltere’de gurur ve azimet, Amerika’da manası iyi anlaşılmış bir hod-perestlik silahı, saadet-i umumiyyeyi şimdiye kadar hiçbir Katolik kilisesinin, mutlakîyetin muktedir olamadığı bir suret-i mükemmelede idame etmiştir. Şunu da ilave edecekler ki iyi bir usul-i idare-i siyasiye na-kabil-i mukavemet temayülâta mümânaat göstermez; Fransa’da şerait-i içtimaiyede ve mirasta müsavatı tesis eden şey fikr-i nahvet ile adalettir; servetin, boş vakitlerin, malumatın tezayüdü ile mesâil-i umumiyyeye merak ve vukuf da teessüs edecektir; ve nihayet ateşin kuvve-i ihrâkıyyesini men kabil değildir, binaenaleyh en makul tarik alevi tadil, tanzim ederek bundan müstefit olmaktır. Bu mülâhazat neticesinde şu kararı verecekler ki Balzac siyasiyatta da, başka yerde olduğu gibi ancak bir roman yazmıştır.

Balzac daha başka mesâilde, ezcümle ahvâl-i ruhta, ve mâ-fevkal-tabiatda da böyle romanlar vücuda getirmiştir. –Hakiki büyük fikirleri keşfedebilmek için insan kendi kendisine kapılmaktan müctenib bulunmak, kat ettiği mesafeden yüzlerce defa avdetle her dakikada tahminâtını tahkik etmek, bildiği şeylerden birçoklarını untabilmek, muhtemel olanları kati olanlardan ayırmak, ihtimali takdir etmek, tahlil ve tecrübe ile denenmiş şah-rahta bir usul dairesinde ilerlemek lazımdır. Her feylesofta mağlub-ı reyb ve tereddüt bir adam ruhu

vardır. –Halbuki Balzac ne tabiatı, ne mesleği iktizası olarak böyle esir-i reyb ve tereddüt değildi. Tabiatı ve mesleği onu hayaller kurmaya, düşünmeye sevk ederdi. Çünkü bir romancının tetkik ve müşahedesi bir keşif ve tahminden başka bir şey değildir: Bir müşerrih elyâf-ı bedeni nasıl görürse romancı hissiyatı öyle göremez; o bunları evzâ’ ve etvâra, çehreye, esvaba, ikametgâha göre tahmin eder; hem de o kadar süratle ki bilâ-vasıta vukuf ile bi’l-vasıta ve meşkûk vukufu birbirinden tefrik edemeyerek onlara temas ediyorum zanneyler, kendisinde alet olarak bir kuvve-i intikal vardır. Bu meleke tehlikeli ve mümtaz bir şeydir. İnsan onunla münferit bir vakada onu tevlit eden yahut onun tevlit edeceği bütün bir sürü vakayı tahayyül veya keşfeder; bu, resullere yahut sair fi’l-menâmlara münhasır bir rüyet-i gayb hassasıdır ki bazen hakikate fakat ekseriya yanlış tesadüf eder ve alelade hakikat olmak olan şeylere vasıl olur. Balzac ise bunu ulûm ve fûnûnda kullanırdı. Bunun neticesini, tesirini görüyorsunuz. –Tasvirât ve telakkiyât-ı tecrübe tarafından birer birer tetkik ve tahkik olunacak olursa irae ettikleri şeylerin tabâyni [279] ifade edebilirler. Fakat bunlar kendi kendiliklerinden tevsi edecek, neşvünema bulacak olurlarsa yalnız kendilerini tevlit eden mefkûrenin tabiatını göstermiş olurlar. Bu mefkûre vuzuh-perver, yâbis, heyet-i mecmuayı anlamaya gayr-ı kadir ise bu tasvirât ve telakkiyât, bu fikirler maddiyet-perestâne olur. Eğer mefkûre ibhâm-perver, şairane tecridât vücuda getirmeye meyyal olacak olursa bu tasvirât ve telakkiyât, bu fikirler de manevi olur. İşte bütün o büyük dinler ve felsefeler bu suretle tevellüt etmiştir. Bugün birçok büyük şairler işte böyle düşünüyor. Kimisi çakıl taşları mevki-i bülendinden düşmüş ruhlardır diyerek Pisagor’u istinsah ediyor, kimisi kadim İskenderiye müzehhep felsefisi müntesiplerini taklit ederek nim Hıristiyan addolunabilecek bir nev’ Hıristiyanlığın buharları içinde yüzüp duruyor. Balzac da dünyayı ve ruhu kendi mefkûresinin beniiyesine göre imal ederek işte bu suretle düşündü ve tahayyül eyledi. –Balzac muhayyile cihetinde biraz kaba, eşya-yı gayr-ı mer’iye bir beden vermeye alışkın olduğundan fikirlerimizi ali hale, safiyetleri içinde temaşaya kadir olamadı. Ruhun, elektriğe müşabih bir seyyal-i maddi-i esiri olduğunu iddia etti. Balzac’a göre dimağ bir mataradır; hayvan, bu cihazın kuvvetine göre muhtelif aksamın bu maddeden massedeabilecekleri şeyleri oraya nakleder ve bunlar oradan birer meram ve

ihtiyara münkalib olmuş bir halde çıkarlar, hissiyatımız bu seyyalenin harekâtıdır; hiddet esnasında seyyale-i mefkurenin ve hissiyatın tazyikine göre mevce mevce sarf olunur, yahut azalır, incelir, sonra şimşek tarzında fıskırmak için toplanır. Balzac fikirleri birer vücuda, alete malik, tam, âlem-i gayr-ı mer'îde yaşayarak mukadderat-ı beşeriye üzerinde icra-yı tesir eden birtakım mahlûklar zanneyledi. Balzac'ın itikadınca bu fikirler muktedir bir dimağda, faraza iyi bir manyetizmacının beyinde içine toplanacak olursa diğerlerinin dimağını taht-ı inkıyada alabilecek, an-ı vahdette fasılât-ı azimeyi kat edebilecekti. İntikal efkârı, uzaktan keşif ve rüyeti, ilm-i gaybi, adem-i hassasiyet-i asabi, kuvvet-i adalâtı, tekemmül-i havassı, cinlerin insana temellükünü, hal-i cümûdları, vecdleri, hasılı ulûm-ı gaybiyenin bize miras bıraktığı ve bugün o münâzaun-fih ulûmun tesis ve ispata çalıştığı şeylerle kaffesini Balzac bu suretle, bununla izah ederdi. Balzac âlim ve mahir bir bâni olmak haysiyetiyle, birçok dekâik toplayarak, vakayi birbirine pek güzel rabt ederek fakat nazariyelerini muhayyilesinin azgınlığı ile onlara karıştırdığı itirafât-ı şairane ile kıymetten düşürerek daha böyle bir hayli şeyi izah eylerdi. “Saf sulara malik bir gölde, kayalar, meşcereler, çiçekler arasında, ılık bir nesimin nüvâzişlerine mazhar olarak yapyalnız gezmek ruhumun bilmem nasıl birtakım lemeât içinde meşbû olduğunu hissettiğim, ilhamın o müthiş ve karışık yollarını dinlediğim, bir memba-i meçhulden teşbihler, hayaller per-penç (پریچ) ve tâb-ı dimağıma parıl parıl aktığı vakitte duyduğum saadet hakkında buna vakıf olmayanlara pek hafif bir fikir verebilir” İlm-i ahvâl-i ruhta kanunlar bu suretle keşfedilmez. Bunun için daha ziyade sekinet, daha ziyade basiret lazımdır. Bu kasırganın içinde her şey, ziya, esvât, efkâr, âlem-i mer'î ve gayr'î, her şey karmakarışık olur; çalak ve müşâ'sa' bir hayal-i hârîka-nemadan başka bir şey görülmez. İnsan –Balzac'ın eşhas-ı vakayinden olan –Levi Lambert gibi mefkûre-i beşeri bir nev' alev, kuvâ-yı kâinatı bir nev' esir gibi telakkiye müsait bulunur. Üçüncü asırda şairler, gaybîler, hastalar kum gibi çok olduğu vakitte İran'da mani-i müzehhebi salikleri ulûhiyetin bir cism-i latif olduğunu, madde-i sakileyi bir sünger tarzında işbâ' ettiğini iddia ederlerdi. Çok şükür ki artık Manion zamanında değiliz.

Bu Manion, ma'neviyyûndan da edilir. Balzac her iki felsefeye de aynı sebepten dolayı dâhildir. Âlemin o sükûnet-i kalp ile yaptığı istidlâlât bu gürültülü, bu şairane dimağlara nefret verir: Bunlar kendilerine batî, bârid, gayr-ı muktedir görünür; samim-i ruhlarında hükümferma olan fırtınaların o muhteşem şimşeklerine, teheyyüçlerine teslim-i nefis etmeyi tercih eylerler. Nihayet buna inanırlar ve bunu insana namütenahi kâinatın, lahuti-i eşyanın bab-ı serâirini açacak yegâne bir kudret keşâfâne ve mümtaze olmak üzere nazar-ı itibara alırlar. Bu nazariyeyi uzun uzun Platon'da, San Navantor'da, San Terez'de, San Martin'de, Swedenborg'da bulursunuz. Balzac hurdebîninden ayrıldığı vakit Swedenborg'un mesleğine mensup olurdu. O sade muhakeme-perverlerin, sırf mücerredât içinde yüzerler diyerek aleyhinde bulunur, en güzel duhât-ı beşeriyenin mücerredât zulmetlerinden hareketle eşi'a-yi keşf ve intikale vasıl olduklarını iddia ederdi. "Keşif ve intikale sahip adam 'insan' medlûlunun en mükemmel bir ifadesidir, bu, âlem-i mer'îyi avâlim-i ulviyeye rabt eden bir halkadır. Bu adam içinden hisseder, görür, hareket eyler." Bilmem Balzac çok ibadet eder miydi, fakat ibadetten bahsettiği vakit erbab-ı cazibeden gibi bahsediyor: Bütün hayatların zübdesi, bütün kuvvetlerin tevcihgâhı olan, fazâil ve istihkâkâtı insan-ı mükemmele bâb-ı mukaddesi küşade edecek en racih ve faik hayat, hayat-ı ibadettir... Bu dehşetli bir rüzgâr yahut yıldırım gibi her şeye nüfuz edip geçerek kudret-i ilahiyeye iştirak eder. Çâlâkî-i fikre maliksınız; bir anda bütün havalide hazır bulunursunuz, söz gibi dünyanın bir ucundan diğer ucuna naklolunursunuz o bir ahenktir, siz ona iştirak edersiniz! O bir ziyadır, siz onu görürsünüz! O bir nağmedir, akordu sizdedir! Bu hale gelince zekânızın tevsi ettiğini, büyüdüğünü, kuvve-i rüyetinin hârîka-nema mesafelere kadar eriştiğini göreceksiniz. Filhakika fikir için ne zaman vardır, [282] ne mekân... Her ne kadar bu şeyler sükûn ve sükûnet içinde, bir karışıklık olmaksızın, bir hareket-i hariciye görülmeksizin olursa da ibadette her şey harekettir. Fakat bu hareket zinde, maddiyetten mütecerred, harekât-ı avâlim gibi gayr-ı mer'î ve saf bir kuvvet haline irca edilmiş bir harekettir." Bu vecd nazariyesidir. Onun ne güzellikler, ne hülyalar tevlit edeceğini hükmedersiniz. "Serafita"nın sonu Dante'nin bir nağmesine benzer; burada esas akide Hristiyanlık dairesinden harice çıkmaz, mukadderat-ı beşeriye bir silsile-i hayat-ı mütesâide haline irae

olunmuştur, ibtida “hub-ı nefis, sonra hub-ı mahlûkat ve nihayet aşk-ı hakiki ile rehber-i yâb olan ruh müteâkıba âlem-i tabiidan âlem-i ruhaniden, âlem-i lahutiden” mürur eder. Fakat şiirin, vehmin bütün ihtişamları hakikat-i mesleği setredip nazardan dûr bırakır. Karışık ve muhteşem bir tecelli, bir rüyet, simayı açar; bu öyle bir umman-ı ziyadır ki burada avâlim, hepsi kendilerine mahsus birer kisve-i zerrin içinde kendilerine hayat ve aşk veren esrar-âlûd ve şaşa-pâş muharrikin etrafında yüzerler. “Zî-hayat bir nağme teşkil eden aksam-ı muhtelif-i namütenahiye işittiler. Akordun azim bir teneffüs gibi kendisini hissettirdiği zamanlarda bu hareket ile sürüklenen avâlim, gayr-ı kabil-i nüfuz merkezinden her şeyi çıkaran, sonra her şeyi kendisine irca eden vücud-ı lâ-yetenâhiye secde-güzâr oluyorlardı. Ziya nağmeyi, nağme ziyayı tevlit ediyordu. Elvan, ziyadan ve nağmeden; hareket nutk ile mu’tesif bir kemiyetten ibaret idi. Her şey burada tanîn-endâz, şeffaf, müteharrik idi. O suretteki her şey birbirine nüfuz ederek hîz-i bilâ-mana kalıyor, umk-ı namütenahiye doğru meleklerin seyrânına müsait bulunuyordu. Sûr ve bahtiyarî orada idi. Namütenahi melekler aynı tayranla, hiç kargaşalıksız, hep birbirine benzeyerek, hep birbirinden farklı olarak, tarlaların gülleri gibi sade, dünyalar kadar azim, buraya şitaban oluyorlardı. O bunların ne geldiklerini gördü, ne gittiklerini. Onlar birdenbire o namütenahiliği kendi mevcudiyetleriyle, o gayr-ı kabil-i temyiz esir içinde sitarelerin parlayışı gibi, imla ettiler.”

İşte Balzac’ın dehası böyle hârika-nema manzaralara, itikatlara müncer olur. Balzac bunları ifade etmeyen roman gibi bir vasıtayı suiistimal ederdi. Nasıl ki Shakespeare de tiyatroyu böyle suiistimale uğrattı. Roman bu kadarına mütehammil değildi. Shakespeare fart-ı şiir ile rahatsız olarak sahneye keyif ve hevesin dilber yahut mağlub-ı hava birer çocuğu demek olan operalar, sırf hülyaya müstenit eserler vaz’ ederdi. Balzac ise nazariyelerin ifratından muzdarip olarak romanlara bir meslek-i siyasi, bir âlem-i ahval-i ruh, bir mâ-fevkal-tabiat, hâsılı felsefenin meşru veya gayrimeşru bütün çocuklarını dâhil ederdi. Birçok kimseler bundan yorulurlar, Serafita, Louis Lambert romanlarını kıraati zahmetli birer hoş hülya gibi ellerinden atarlar. Onlar roman ile daha az caiz münasebet bir bir felsefe yahut felsefeye daha az mensup bir roman isterler. Çünkü bu tarz

eserle ne malumatları derece-i kafiye de artar, ne de derece-i kafiye de eğlenmiş olurlar. Muharririn ya daha ziyade merak-âver olmasını yahut daha ziyade delil göstermesini talep ederler. Mamafih bu zevat şu noktaya dikkat etmelidirler ki bir çiçek bir nebatı nasıl itmam ederse bu eserlerde Balzac'ın heyet-i mecmua-i asarını itmama hizmet eder ve sanatkârın dehası bunlarla noksansız bir halde ifade edilmiş, bihakkın inkişaf eylemiş olur. Asarının kısm-ı mütebakisi bunları ihzar, izah eder, farz ettirir, mazur gösterir. Çünkü bir kiraz ağacı mutlaka kiraz verecek, nazariyat ile meşgul bir zat mutlaka birtakım nazariyeler serd edecek, bir romancı da mutlaka romanlar yazacaktır.

Paris'te her şey hakkında birkaç kelime ile bir hüküm î'tâ ediverirler. Bu hal birtakım fikirleri kabil-i nakil bir hale getirmek için hulasa etmenin bir tarzıdır. İşte Balzac hakkında topladığım mütalaaların bazıları:

Balzac doktor olmuş Moliere'dir.

Balzac avam-ı halka mensup bir San Simon'dur.

Ben ise sadece şunu diyeceğim: Shakespeare ve San Simon ile beraber Balzac tabiat-ı beşeriye hakkında malik olduğumuz hazine-i vesaikin en büyüğüdür.

-Hitam- [283]

Hüseyin Cahit [YALÇIN]

Hüseyin Cahit [YALÇIN], "Numune-i Tenkit: Balzac 6 Felsefesi", *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 538, 21 Haziran 1317 [4 Temmuz 1901], s. 277-283.

3.5. TİYATRO VE OPERA İLE İLGİLİ YAZILAR

İSTANBUL POSTASI

AŞK-I MUHARRİB

Geçen hafta sonlarına doğru Osmanlı Tiyatrosu Rus temaşa-nüvislerinden Ostrovski'nin latif bir eserini “Aşk-ı Muharrib”i oynamıştı. Bu faciayı, iki sene mukaddem, ilk defa olarak yine Osmanlı tiyatrosunda görmüş idim. Bende ki tesirâtı, hatıratı o kadar amiktir ki bir ikinci defa temaşa için o zamandan beri şiddetle intizar etmekte idim. Bittabi bu fırsatı elden kaçırmadım; o akşam orada idik.

Hep oyunlar, bilirsiniz, üçten sonra başlar. Fakat henüz erkendi. Tiyatroya girmeden evvel Direklerarası'nda ağır ağır dolaşabilecek vaktimiz vardı. Hava da müsait; bulutsuz, yağmursuz... Hatta üşünmüyor bile. O halde evvela yukarıdan Veznecilerden başlayarak biraz dolaşalım, dedik. İşte Avni Bey'in Japon mağazası: Havagazıyla tenvir edilmiş camekânları Japonya'nın en ince, en nazar-firib eşya-yı müntehabesiyle mâl-â-mâl. Burası, birden göze çarpan mümtaz bir rikkat-i sanatla işlenmiş ipek yelpazeleri, gazlardan dökülen mai bir nur altında yıkanan süslü bebekleriyle aksâ-yı Şark sanatının bir enmuzecgah-ı bedaii. Önünde bir sürü halk, açıkagızlarla, mineli vazoları, zarif fincanları, bir çadıra daha ziyade benzeyen kâğıt şemsiyeleri seyretmekle meşgul; biri, içeride bir kenara muallâk ilanı okuyarak refikine:

- Birader, cep sobası da varmış! diyordu.
- Beriki kemal-i ciddiyetle cevap verdi:
- Aklımın işi değil! Soba diye cebime kundak sokamam.

Hamdi Bey'in iki eczanesini de geçtikten sonra, biraz daha ötede Kemal Ömer Bey'in Tuhafiye Mağazası. Dükkân ikileşmiş. Böyle zeki, gayur, namuslu tacirlerin günden güne teksir ve tevsî'-i ticaret eylemeleri doğrusu her hamiyetli kalp için bais-i memnuniyettir. Kemal Bey içeride, çalışıyor. Gömlekler, boyun bağları, hele şu incecik bastonlarla rengârenk mektupluk kâğıtlar cidden hoş. Sonra, Mösyö Ferdinand Nics'in idaresindeki at canbazhanesinin geniş kapısı.

Vakit var, isterseniz ilanını okuyalım: “20 hayvan 50 artistten mürekkep ilh...” İnananlara ne mutlu. Artistlerin yirmi kadarını kadınlar teşkil ediyormuş! Eğlenceli yer ama biz Aşk-ı Muharrib’i görmeye çok evvelden karar vermiştik. Az kaldı, koskoca levhası karşımda duran Hayali-i Şehber ile Şems Kırathanesinde sahne namına kurulmuş büyücek bir kutu içinde icra-yı marifet eden Alman Hokkabaz Kumpanyasını unuttuymdım. Kapıda yırtılan bir gırtlığın rivayetine nazaran burası da fena değilmış; gidenler güler, eğlenir, memnun çıkarlarmış. Daha sonra çayhaneler başlıyor. Mahşer Allah! Geçilir gibi değil. Direklerarası şimdi betti’l-ceryan bir nehr-i siyah hali kesbetmişti. Çar u naçar biz de karıştık. Çayhaneler tâ kaldırımlara, sokaklara kadar taşmış; çay kadehi önlerinde cereyanı rahatça seyreden bu efendilerin geçerken ayaklarına basmamak için dikkat lazım... Fakat vakit geçiyor. Bu gidişle Hasan Efendinin Hayalhanesine yarım saat sonra ancak muvasalat edebileceğiz. Nihayet işte; kapısının önünde çoluk çocuk, bir karışıklık, bir cıvıltı bir gürültüdür gidiyor. Koskoca bir ilan. Hem de resimli. Fakat görmeli, insaniyetin resmi ilk bulduğu, ilk tanıdığı zamandan yadigârdır sanılır. Ne oynayacaklar, biliyor musunuz? “Köy düğünü” hayır! “Fraklı nameler”, “Afrikana”... Hayır! Hayır! Hayır! Bunların hiçbirisi değil. Nafîle sarf-ı zihin etmeyiniz: Cahud!.. Söylemeseydim bulabilir miydiniz? Ne gezer. İlk defa olarak Hasan Efendinin ilanında görülen bu isimler kimin hatırına gelebilir? Mutlak Hint Edebiyatından mütercem bir eser-i nefistir. Cahud! Bunu tekrar ederken ihtiyar dadıların, bacıların bizi uyutmak için söyledikleri masalların o korkunç cinlerini, perilerini tahattur etmemek mümkün değil... Vay! Evvelce çaryek var. Çayhaneler, gazinolar, hususiyle Feyziye Kırathanesi ile teşerrüfe zaman kalmadı. Çoktan beklediğimiz Aşk-ı Muharrib’in ilk faslını kaçırmamak için koşmalı.

Aşk-ı Muharrib... İsminden de biraz anlaşılıyor ki Rus facia-nüvisi bu eserini acı bir ceriha-i aşkı teşrih etmekle beraber sefahat âlemlerine de şiddetli bir hücumda bulunmak, onları enzar-ı ibrete bütün çirkinlikleri, iğrençlikleri, vahametleriyle göstermek için yazmış. Mevzû hakiki bir muvaffakiyet-i sanatkârane ile tertip edilmiş; fakat ufak tefek nevakıstan beri değil.

Perde Madame Felipe ile ailenin eski emektarlarından Doğranşan'nın mükâlemeleri arasında açılıyor. Kadın Doğranşan'a, bu iyi adama zevcinin onu harabeden sui-harekâtından müessir bir lisan-ı şikâyetle bahsederken Felipe'nin nasıl dehşetli bir çapkın, bir kumarbaz olduğunu, servet-i aileyi kumar masalarında nasıl mahv ü istihlak ettiğini, birkaç gün evvel yine kumarda kaybettiği altmış bin frankı bu sefil ailenin, bahusus bütün akar ve mücevheratını onun bu nev' borçlarını ödemek için satıp savan bu bedbaht zevcenin tediye edemeyeceğini, şöhret ve namus-ı ailenin kirlenmek, belki de büsbütün mahvolmak üzere olduğunu öğreniyoruz. [291]

O altmış bin frank verilmezse Felipe, yirmi beş yaşında bir evlat babası olan bu haylaz, mensup olduğu kulüpten kovulacak. Hayatta her şeyden ziyade sevdiği kocasının lekелendiğini görmek bu biçare zevce için tahammül edilemez bir felakettir; böyle yaşayamaz. Zavallı kadın Doğranşan'nın yirmi bin frank tedarik edebileceğini işittiği vakit meserretinden hıçkırma hıçkırma ağlayacak kadar şikeste-ümittir. Artık her şeyi bitmiş, mahvolmuş farz ediyor. Mamafih zayıf ve son bir ümit daha var: Şimdi onlardan uzak, pek uzak kalan hayat-ı mesude-i maziyesinin yegâne yadigâr-ı kıymettarı olan sayfiyesini sattırmak için oğlu Andrea'yi Rusya'ya göndermiştir. Şu kadar bin ruble kıymetinde olan malikâne borçlarının kırk bin frankını tediye den sonra, Doğranşan'dan alınacak yirmi bin frankı da fazlasıyla ödemeye kâfidir. Fakat heyhat! Bu zayıf ve son ziya-yı ümit de yeni bir sarsar-ı felaketle sönüveriyor. İşte Andrea avdet etmiş, ailenin bu hal-i müşevveşi devam ettikçe hiçbir zaman oranın satılamayacağını, herkesin bu müflis aileye muavenetten imtina ettiğini haber veriyor. Ve derin bir ızdırap nevmidiyle inleyen validesinin karşısında bu evlat sükûta kuvvet bulamayarak haykırıyor ki, bütün bu sefalet hep onun, o sefil pederin netice-i seyyiatıdır. Kadın birden gözyaşlarını, her şeyi unutarak hiçbir kuvvetin teskin edemeyeceği, unutturamayacağı aşkının böyle pay-a-mal-ı tahkir olduğunu görmemek için pür-tehevür Andrea'ya:

- Sus, diyor, sus!... Bu hezeyanları bana acımdan ziyade iki sene evvel kendi kapatman olan kadının şimdi babanın metresi olduğunu düşünerek söylüyorsun... Sus!

Baba oğul arasındaki bu macera-yı sefahatin valide-i aile lisanından işitilmesi ruha acı bir nefret veriyor. Andrea'nın bundan sonra kendini müdafaa için söylediği sözlere dikkat edilirse validesinin haklı olduğu tezahür eder. İki sene evvel kendine ve şimdi de pederine yaptığı gibi herkese kolayca teslim-i vücut eden Esther'i o hala müteneffir yani hakiki bir aşk ile sevmektedir.

Bunlar sahneden çekildikten sonra, kolunda güzel Esther'le Felipe geliyor. Sözlerinden, etvarından anlaşılıyor ki zevcesinin muhabbet-i sadıkanesine karşı bu adam tamamen lakayttır... Onun salonlarda böyle enzara gıpta-bahş bir metresle dolaşmaktan, kulüplerde maruf bir kumarbaz tanınmaktan başka bir şeyi düşündüğü yoktur; muhabbet-i aile onun için hissedilmemiş bir saadettir.

İkinci perde bir kumarhaneyi musavver. Burada Felipe'in manen ne kadar [292] mariz, ne derecelerde sukût etmiş bir adam olduğunu daha iyi görüyoruz:

Kırk bin frankı tedarik etmek niyetiyle kulübün direktörüne, hilekâr Radolf'e müracaat ediyor. İlk aldığı cevap bir daha parasız ve enayi piş-i teemmüle almadan kumar oynamamasını tavsiyeden ibaret... Lakin beriki, hiç kızarmadan o kadar haysiyet-şiken tabasbuslar gösteriyor, o kadar ricalar ediyor ki... Mamafih beyhude, Radolf bu yaldızlı kelimelere aldanacak kadar çocuk değildir. Nihayet buradan meyusen avdete mecbur oluyor. Bir saat kadar bir zaman geçtikten sonra zevcesi Luiz giriyor. Radolf'un bir ihtiyar pederi, bir Mösyö Orar var ki Felipe ailesinin iyi bir dostu, eski bir lutf-didesidir. Bu temiz kalpli, mütehassis bir adam olmakla beraber, evvelce, Felipe'in dehşetli bir sillesine uğramış, evden kovulmuştur. Oğlu Radolf çapkınının mümaneatlarına rağmen Madamın ricalarına mukavemet edemeyerek muavenete muvafakat ediyor. Luiz elinde kırk bin franklık çek, kemal-i meserretle çıkarken Andrea perişan bir halde validesini karşılayarak çeki iade etmesini rica ediyor; çünkü artık buna ihtiyaç kalmamış, Esther Vandergoal borcu tediye ederek Felipe ile firar etmiştir. Hain oğlu, zevcesini terk ediyor; o karı ile izdivaç edecek. Ah zavallı metruke! O kadar inliyor, o kadar sızlıyor ki onunla beraber ağlamamak mümkün değil. Fakat biraz sonra bütün gurur-nesviti birden galeyanla:

- İstemem, diye bağıyor; istemem... Razıyım, artık ben de nefret ediyorum, gitsinler... Gitsinler! [293]

Radolf:

- Ben mani olacağım valideciğim, diyor, ben mani olacağım.

Fakat sefil çocuk! Bütün bu tehevvrlerin, kıskançlıktan, hep kıskançlıktan.

Üçüncü fasıl müthiş, fırtınalı, kanlı geçiyor: Esther'in Rusya'daki hanesi. İkisi konuşuyorlar; yakında, birkaç güne kadar izdivaç edecekler. Kadında sebebini anlayamadığı bir sıkıntı, bir halecan... Doğrusu korkuyor. Köyün bu تنها köşesinde yalnız gibiler. Biri Andrea'nin oralarda dolaştığını görmüş. Felipe de böyle, onda da halecan var: Andrea'nin nasıl vahşi olduğunu pekiyi bilir. Esther bir aralık Svetlana'nin verdiği haber üzerine kızının dairesine çekilince Felipe Andrea'yi karşısında buluyor. İki sene evvel kendisinin metresi olan bu âlüfteyi terk etmesine dair beyinlerinde şiddetli bir mücadele başlıyor. Nafile ricalar ediyor, ayaklarına kapanıyor; fakat boş. Andrea "Demek uğraşmak lazım!" diyor. Evet uğraşılacak, Felipe oğlunu "Buradan çık, çapkın!" tahkiriyle kovduğunu müteakip Svetlana gelir. Felipe itidal-i demini muhafaza ile biraz evvel geçen kasırgadan tamamiyle bî-haber olan bu kadını ufak bir isticvab ile iki sene evvel Madam tarafından köşkün gizli bir anahtarının Andrea'ye verilmiş olduğunu öğreniyor. Demek mevki cidden vahim. Bu halde evin muhafazası için şehre kadar inip birkaç kişi getirmek lazım. Ve o gizli kapının diğer anahtarını da kendi alarak her tarafı iyice kapaması, oralardan ayrılmaması için Svetlana'ye ricalarla kendisi hırsız gibi buradan müfarekat ediyor. Bunlar çekildikten sonra giren Esther odada yalnız düşünürken pencere yavaş yavaş açılarak Andrea, bu hiç beklemediği misafir bir kartal gibi içeri süzülüyor. Gürültü etmemesi, bağırması için kadını ölümle tehdit ederek pederine hitaben zorla bir mektup yazdırıyor:

- Yazınız: "Çok düşündüm; bu izdivaç mümkün olmayacak. Hem sizin hem de benim için tehlikeli...."

Mektup hitam bulmak üzere iken Esther nazarlarında keskin bir şule-i ümit ile sandalyesinden fırlayıp Andrea'ye bir yılan gibi sarılarak:

- Ah Andrea, diyor; bilsen, ne kadar güzelsin! Seni ne kadar severmişim. Affet beni, affet... Artık yaşayalım. Bütün kalbimle, bütün vücudumla senin olayım.

Andrea, şaşkın, bunalır gibi boğuk bir sada ile:

- Yalan, diyor, yalan söylüyorsun!
- Yalan mı? Yemin ederim ki...

Ve beriki “Kurtuldum!” diye sevinirken Andrea hakikaten mağlup ve müteheyyic:

- Nasıl olur ki? diye soruyor.
- Nasıl mı? Hiçbir şey değil. Babanın zevcesi olduğum halde. Maksat bir kontes olmak, kızıma, o zavallı öksüze bir şöhret bulmaktır.

Şimdi Andrea biraz kaybettiği gurur-ı ruhunu tekrar bularak çıldırmış gibi, saçları ürpermiş, bunun kollarından kurtuluyor ve tehevvürle “Al, alçak!” diye ateş ediyor. Yerde kıvrılan, çırpınan Esther’in feryad-ı can-hıraşına koşan Svetlana meydanda henüz ağzından duman çıkan silahtan başka bir şey göremiyor. Bu aralık Felipe avdet ediyor. Ayakları altında yatan metresinin cesed-i bî-ruhuna feryatlarla kapanarak inlerken silah sesine koşanlar ona “Ne yaptınız?” diyorlar ve Svetlana “Katil o değil, oğludur. Koşunuz, yetişiniz!” diye bunları harice sevk etmeye çalışırken o: “Hayır, diyor, mücrim benim, ben öldürdüm!”

Dördüncü perde Sibirya hattında bir mevkif. Felipe on beş sene kürek cezasıyla Sibirya’da yaşamaya mahkûmdur. Zevcesiyle oğlu onu son defa görmek üzere burada bekliyorlar. Andrea itiraf-ı cürm etmişse de bunu adi bir fedakârlık zannediyorlar, çünkü babasını itham edecek bir çok delail mevcut: Esther kendisini terk etmek üzere bir mektup yazarken Felipe girmiş; ve bunun üzerine zuhur eden mücadele neticesinde metresini öldürmüştür. Felipe’i getiriyorlar. Zavallı ne kadar tebeddül etmiş, sapsarı.

Andrea kendini affetmesini, etmeyecek olursa yaşamayıp telef-i nefis edeceğini söyleyerek babasının ayaklarına kapanıyor. Fakat Felipe artık bu hakkı haiz değildir; onu affedecek biri varsa Esther’in bıraktığı kız, o öksüzdür:

- Bu çocuk için sen, daha çok yaşamalısın... diyor.

Nihayet, zevce ve zevce on beş sene için veda ederlerken Luiz birden feveran ederek:

- Bu mümkün değil, diye haykırıyor; Felipe yalnız gitmeyecek. Orada yalnız yaşayamaz, ölür... Beraber gideceğim. Mesut zamanlarında zevcesi olduğum gibi felaket günlerinde de ona refakat edeceğim.

Ve gidiyorlar. Piyesin bundan sonraki parçaları ekleme yamalı gibidir. Bu cihetle uzun uzadıya tafsilat vermekten sarf-ı nazarla hülasa ediyorum. Andrea teharri-i servet maksadıyla uzaklara, Amerika'ya kadar gitmiştir. On sene sonra avdetinde kendini yalnız buluyor: Pederiyle validesi Sibirya'da ölmüşler... Eski dostlarından bir avukat vasıtasıyla Esther Vandergoal'in kızını, o Olimp'i bulmaya muvaffak [294] oluyor. O da validesi gibi sefahat ve fuhuş içinde yüzdüğünden Andrea'nin birlikte yaşamaları için istediği teklifi kabule müsaraat gösteriyor... Bir gün Olimp Andrea'ye hasr-ı vücut için terk ettiği eski aşkından bir mektup alıyor. Bunda validesinin katili Andrea olduğu muharrer; fakat beis yok, Andrea bunu itirafa zaten müheyyadır. O kelime daima dudaklarında dolaşüyor, çünkü vazifesini artık ikmal etmiştir. Artık ölümden başka bir şey istemiyor. Bu da onun için ölmeye güzel bir vesile oluyor. Emil Lostov ile vuruşacaklar. Son perdede vuruşuyorlar. Andrea öldürücü bir yara ile yere yatarken Olimp çılgın bir halde haykırarak geliyor:

- Ah ölüyor... Seni de ben öldürdüm!
Andrea kıvrıla kıvrıla inliyor:
- Hayır... Hayır... Ne sen, ne başkası... Beni öldüren, validemi, pederimi bütün ailemizi harabeden, yıkan o aşk-ı muharribdir.

İşte piyes bundan ibaret. Luiz, güzel Esther, Olimp rollerinde Sadnik, Aznif, Binemeciyan Hanımlar; Felipe, Andrea, Orar vazifelerinde Minak, Havlas ve Çaprasd Efendiler malum olan derecat-ı muvaffakiyetleriyle ibraz-ı sanat ettiler.

Biz tiyatrodan çıkarken, saat dokuz, çayhaneler, gazinolar hala akşamki gibi dopdolu idi. [295]

Ahmet Samim

Ahmet Samim, “İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 513, 27 Kânunuevvel 1316 [9 Ocak 1901], s. 291-295.

İSTANBUL POSTASI

TEPEBAŞI KONSERİNDE

Pera Palace İdaresi Hasköy harik-zede-gân menfaatine bir konser vereceğini hayli zamandan beri ilan ediyordu. Bu yaz sanat-ı cazibesi kadar da meziyyat-ı sanatıyla İstanbul'da temaşa-karanını hayran eden Matmazel Jean Julie, o “La Jolie Parfümüz”de, “Le Petit Dük”de, “Jiblet de Narben”de, hâsılı her biri bir başka maharet-i sanat-perveraneye muhtaç olan oyunlarda şebabetin tabii hayranları ile, ruhunun en samimi galeyanlarıyla hakikat-i hayatın ne kadar latif, emel-nüvaz, şuh âlemlerden vücut bulabileceğini enzar-ı dikkate arz eden şair yürekli kızcağız Paris'ten yine İstanbul'a gelecek, velev bir gecelik olsun, yine nefais-perveran-ı ahenk ve edebe arz-ı cemal edecek idi. Pera Palace İdaresinin birtakım biçare harik-zede-gane muavenet için böyle bir teşebbüste bulunması ne kadar şiar-ı insaniyetle mütenasip ise teşebbüsünden arzu olunan muvaffakiyeti istihsal için Matmazel Julie'yi, henüz hayal-i latifi Tepebaşı civarından ayrılmamış iken, tekrar İstanbul'a celbetmesi o kadar hesaba muvafık idi: Yalnız “Julie” namı temin-i muvaffakiyete kafi olacağını bilenler ilk ilanı görür görmez Hasköy musabini için mühim bir iane toplanabileceğini teferrüs ettiler. Matmazel Julie sahihen artist midir? Bu kadar tehalük-i sanat-perveraneye müstahak mıdır? Bunu tayin için şimdiye kadar gazetelerin sert yüzlü, siyah sütunlarında bile incila-pezir olan temasil-i medh ü senaya nazar edivermek kâfi olmakla beraber bu genç muganniye hakkında hâsıl edebildiğim fikirleri söyleyeceğim. Artist unvanını bî-hakkın ihraz edenlerden bahsetmek canlı bir şiire çerçeve yapmak demek olduğundan meftun-ı mehasin olanlara göre bu bir büyük emeldir; fakat ben şu samimi emelime tebaiyyet etmekten ziyade memleketimizin bir köşesinde hanümanı sönmüş birçok fukaraya muavenet için, rivayet olunduğuna göre bir ufak ücret bile almaksızın, memleketinden ayrılarak tekrar buraya kadar gelen kadına hiss-i şükranımı –kendi gıyabında, hatta haberdar olmayacağından emin olarak- beyan etmek arzusunda bulunuyorum. Muharririn kalemi aciz olabilir, kusurlarını hüsn-i niyetine bağışlamak mümkündür; fakat insanların yüreği hep birdir, hislerini layıkıyla tasvir edemezlerse bile insaniyet, merhamet namına söyledikleri sözleri herkes anlar.

Matmazel Julie hem pek iyi aktris, hem pek iyi şantözdür. İstanbul’da operet, opera-komik veren Fransız kumpanyalarının hiçbirisi Julie derece-i iktidarında bir artist celbedememiş idi. Gençliğin mukavemet-sûz hevesatıyla “Karmen” gibi büyük operalardan madut oyunlarda bile arz-ı vücut etmeye cüret-yab olan güzel Matmazel Viola: sesinden ziyade çehresinin melahatına güvenerek tasvir ettiği sevda hissiyatıyla “Bokas” gibi, “Maskot” gibi oyunlarda ihraz-ı şöhret eden Madame Sandra Paker... Hatta biraz kısaca boğazından cû-şan olarak biraz şişmanca vücudunu nazarlardan ihfa eden “Favoriet” gibi, “La Fi Dora Jayman” gibi büyük eserlerde muvaffakiyetini temin eyleyen billurin nagamatı ile Madame Benat’ı... Hayır, bunların hiçbirisi Matmazel Julie mertebesinde birer artist değillerdi. Bazılarına göre belki bütün bütün unutulmuş olan bu namları tahattur edenler şu söylemek istediğim nevakısı derhal gözlerinin önünde bulurlar. Julie’nın ise büyücek bir noksanını bulmak müşküldür. Kendisi bir aktrise lazım olduğu kadar sevimli, şiveli, cazibeli, latif, vücudu, endamı mevzun, nazar-rüba; hele kudret-i sania-i cemaline hassa-i meali bir derecede bahşetmiş ki şedit, şuh, rakik, nazik, hazin her nev’ hissiyatı zerre kadar ihtiyar-i külfet etmeden en tabii etvar ile tasvir eder. İçin için ağlar, doya doya güler, seve seve nakleder, eğlenir eğlenir eğlenir. Görülür ki bu kadın oynadığı piyeslerin en ince noktalarını görüyor, ruhuyla hissediyor, sonra hissiyatını kendisi de müteessir olarak, güya kendini zapt edemeyerek söylüyor. Rollerini adeta kendi yazmış da sonra ezberlemiş. Musikideki derece-i iktidarına gelince: Bunun kendi nevine göre fevkalade olduğunu birkaç üstattan öğrendim. Şu fevkaladeliği ne surette telakki edebildiğimi de söyleyim: Musikiye benim gibi pek aciz bir intisabı olanlar bile Matmazel Julie’nın mükemmel bir musikişinas olduğunu anlayıp teslim ederler. Offen’un bütün kavaidine muvafık olarak teganni eder: Bestekârın kaleminden ne çıkmışsa onu söyler, bir nağmeyi en ufak bir tahvile bile uğratmaz, gayet samimi bir tercüman-ı sanattır. Fakat bütün bu meziyetlerin fevkinde bir meziyet olmak üzere musikişinasın fikrini anlayarak görür, kalbini severek bilir, ruhuna acıya acıya mahrem olur. Musikiyi pek ciddi tahsil etmiştir. Offen Alien’in nazariyatına vicdanen kâni olmuş, hiçbir zaman indî bir zevzeklik yaptığı görülmez. Usule, ibarat-ı musikiyeye, heyet-i mumiyeye, bilhassa bizim ıstılah-ı musikimizle “tavr-ı beyan” şeklinde tercüme olunabilen “ekspersion”e

itina-i mahsusu vardır: En tabii yahut en galeyanlı zamanlarda bile usulden düşmez; cümle-i sadaiyyeyi bilâ-külfet birbirinden ayırır, gayet suhuletle tahvil-i makam eder, hele “puandorg” denilen ve bizim taksimlerin gayet küçük bir numunesi olan, yalnız nağmeleri –lüzumundan ziyade uzatmadan, pek de kısa kesmeden- o kadar güzel icra eder ki her teganni-i mahsusunu karşılayan [115] alkış sadalarının mahaline masruf olduğunu itiraf etmek biraz musiki bilenler için zaruridir. Böyle bir nağmeyi icra ederken yüzüne dikkat ettim: Notası karşısında imiş gibi bir noktaya nasb-ı nigah ediyor; güçlükler gelince yanaklarında sinirlerin hafif takallüslerinden habbecikler peyda oluyor, göğsünde sıkça sıkça hareketler başlıyor, rengi gittikçe ahmerar ediyor, başının ufak bir hareket-i şuhanesiyle her meşkle galebe ettiğini kendi kendine, kendini anlayabilen erbab-ı sanata anlatıncaya kadar halecanlar geçiriyor. Temin-i muvaffakiyet ettiği dakikada ise hakiki sanatkarın serinkanlılığı, o itimad-ı nefis-i cemalinde handesiyle küşayış buluveriyor. Şef d’orquestra’ya bakmaz gibi görür, çalgıyı dinlemez gibi duyar, sesi opera-komik, operet oynamak için en müsait derecede kuvvetli, melahatli, hususiyle parlak ve kıvraktır. Ümit olunamayan yüksek perdelere çıkar, gayet pest sada ile uzak güvercin yuvalarından gelen huhulara benzeyen zemzemeler döker, Fransız musikisinin o oynak şarkılarını, o perran ahenklerini mahir bir flavtacının yaptığı nağmeler gibi pürüzsüz bir sada-yı billuri ile terennüm eder.

İşte geçen pazar günü üç arkadaş Tepebaşı Bahçesine girerken karşımızda şu meziyyatından bahsetmek istediğim artisti, Matmazel Julie’yı bulduk. Lakin bizim tiyatrodaki gördüğümüz sarı saçlı, kırmızı yüzlü, kısaca boylu Julie değil: Siyah saçlı, esmer, uzun, zayıf bir kadın; az kaldı kendisini bilemiyordum. “Program satın almaz mısınız, efendiler?” sözleriyle elinde liralara, meciyeleri dolu tepsiyi uzatınca Matmazel kendisini bize öyle bir surette prezante etmiş oldu ki tanımamak kabil değildi. Ben H. Nazım Bey’le beraber bahçenin sokak tarafında idim. Tiyatro tarafında ve binaenaleyh Matmazel’in daha yanında bulunan diğer refikimiz meciyeyi verdi. Sevimli bir “Mersi” duyuldu, iki üç adım ilerledik. Hem aldığımız programa bakıp hem ianeye iştirak bir vazife olmakla beraber pek çok yakalanmamak lazım geleceğine dair latifeler tertip

ederek bahçeyi gezmeye başladık. İlanlarda fevkalade şenlikler, parlak oyunlar gibi tabirlerle mev'ud olan eğlencelere delalet edebilecek hazırlıklar yok. Ağaçların aralarına teller gerilerek üzerlerine fenerler asılmış, bahçenin ötesinde berisinde çocukları eğlendirecek resimli fişenkler, bezden iki üç kulübe, tiyatronun Haliç'e nazır cihetinde eşya satmaya yahut bilhassa tertip edilen piyango biletlerinde çıkabilecek eşyayı tevzi etmeye mahsus bir yer, bir tütün kulübesi... İşte bu kadar. Bu noksanların o kadar hükmü yok: Maestro Navan'ın altmış kişiden teşekkül edeceği vaat olunan orkestra takımı –nihayet yirmi beş kişiden mürekkep olduğuna hayfa ki delalet-i adediyye ile delalet ederek!- ortada havzın üzerinde duruyor. İşte şimdi gayet güzel bir mazurkaya da başladılar. Herkes benim gibi mızıkacıları sayacak değil ya; aman ne ruh-nüvaz ahenk!.. Lakin herkes dediğimiz ne kadar insan? Bahçede yüz elli, iki yüz kişi ancak var. Pek şayan-ı teessüf! Şimdiye kadar bahçe hıncahınç dolu olmalıydı. “Daha erken...” dedik, “Boğaziçine adalara gitmişlerdir, dönünce gelirler...” dedik, “Oyunlar henüz başlamadı.” dedik, hâsılı kendimize birçok teselliler bulduk; fakat rağbetin mukaddimesi nihayetini [116] layıkıyla tasvir ediyordu. Bahçede kalplerimizde bu endişecikle dolaşırken temiz giyinmiş, nazik, terbiyeli üç dört matmazelden birer küçük çiçek demeti satın almak lazım geldi. Nazım Bey dedi ki: “Bunlar da fukaraya epeyce para toplayabilecekler, lakin en mahir tahsildar kapının yanındaki. Biz nöbetimizi savdık, haydi kapının karşısına oturalım da içeriye girenler nasıl yakalanacaklar seyredelim.” Biz oturacağımız yeri intihap ederken Matmazel Julie kapıdan henüz giren bir familyanın yolunu kesiyordu. Program, Japon kâğıdına basılmış etrafı resimli, çiçekli zarif program o “objedar!” satılacak, tanesi bir liraya, bir meci diyeye... Nihayet bir çar-yeke!.. Gelen takımdan madamlar “Mersi non!” manasına olarak hafifçe birer baş kırarak ayrıldılar, Mösyö için kurtulmak kabil değildi: Bir suret fena halde ekşidi, bir tepsiden tatlıca bir ses duyuldu, Matmazel Julie reveransı çaktı. O dakikadan itibaren kadıncağız bir dakika koltuğunda rahat oturamıyor; kapıdan girenler sıklaştı, program satıcısı bir eliyle eteğini toplamaya ancak vakit bulabilerek muttasıl tepsiyi uzatıyor, almak istemeyenlerle beraber birkaç adım yürüyor. Bu adi ehsaya hiddet etmemek kabil değil, “İane vermeyeceksen buraya ne gelirsin? Geldin, eğleneceksen fakra merhametin yok, bari kadınlığa riayet et!” Nazım Bey

böyle söylerken Matmazel reveransları sıklaştırıyordu. Galiba gelenlerden biri programı liraya satın almış idi. Tahsildar gayretini arttırıyor, artık gelenlerle daha ziyade uğraşmaya başladı, kimse elinden kurtulamıyor. Yorulmak, bıkmak, çekinmek onun için değil...

Hasköy’de yanan biçarelerin nazarları o anda şu bahçeye düşseydi bu ecnebi kadının levha-i cemalini ne ruhani bir hale-i sürur ihata ederdi! Gözlerim bu manzaraya dikilip kaldığı sırada idi ki ruhumun aşına olduğu bir sada, bir sada-yı masum kalbimi titretti: “Bir şey almaz mısınız, siz?” Üç çocuktan müteşekkil bir heyet-i tahsiliye yanımıza gelmiş, üçü birbirine muttasıl imiş gibi duruyorlar. Orta yerdeki gayet sevimli, güzel bir kızcağız, saçları omuzlarına atılıvermiş, mini mini ellerini boynunda asılı olan tepsisinin kenarlarına dayamış, yanındakilere işine müdahalelerini çekemiyormuş gibi sertçe sertçe nazarlar fırlatarak, mahcubane bir gayret, haif-ane bir tehalük ile bekliyor. Ne güzel levha-i hayat: Felaketzedeye muavenet için sabavete salahiyet verilmiş! Bu öyle bir salahiyet ki en sengin-dil insanları münkad eder. Mamafih bizim yanımızdan ayrıldıktan sonra bu çocukcağızların sattıkları pastaları, çukulata paketlerini birçok kişilerin reddettiklerini görmekle dil-hûn olduk. Oraya [117] yalnız çirkinliğiyle mütenasip kıyafet-i acibesini göstermeye gelmiş olan narçiçeği elbiseli iri yarı bir madame bu çocuk kümesine sürat-i devran demiyle çarparak zavallılıkları deviriverdi bile! Bir genç sigara paketleri getirdi. Reji’nin hediyesi olmak lazım gelen bu rengi solmuş, yazıları büzülmüş paketlerden birini “Yine aferin Reji’ye!” diyerek aldık. Birkaç matmazel çiçek demetleriyle, bir iki çocuk daha ufak tefek şeylerle dolaşıyorlardı. Bir mösyö bükülmüş piyango biletleri getirdi. Hâsılı epeyce bir şeyler, oldukça temadi eder bir gayret; lakin Matmazel Julie bir dakika iskemlesinde oturamamakla beraber bahçede hala kalabalık yok: Akşam yaklaştığı halde züvvar, Tepebaşı’na yazın adi günlerde gelen halk kadar ancak olabildi. Orkestra muttasıl birbirinden güzel havalar çalıyor; fakat nafile! Derken bir zurna sesi duyuldu: Ortaoyununa başlamışlardı. Biz de bahçenin otel cihetine şitaban olduk. Ortaoyununu seyrettik. Hilken “artist” bir adamın terbiye-i fikriyesi, kudret-i lisaniyesi olmasa bile sanatkârlık yapabileceğine bir

delil-i âlâ gördük. Ortaoyununa çıkan böyle oyuncularımızın biraz ikmal-i zat etmesini, oyunların mümkün mertebe ıslah olunabilmesini temenni etmeliyiz.

- Yazlık tiyatrodaki bir oyun oynayacaklardı, haydi oraya gidelim!
- Yolda Julie yakalarsa?
- Canım biz alacağımızı aldık.
- Peki ama...
- Mösyö, mösyö program almaz mısınız?
- Biz aldık, Matmazel!
- Öyle ise teessüf ederim.
- Tekrar alınız, Matmazel!

Burada, konsere doğrudan doğruya aidiyeti olmamakla beraber bir ufak hadiseden bahsetmekten kendimi alamayacağım: Akşam yemeğini beraber yemek üzere bir yerde arkadaşlarımı bekliyordum. Şehrimizin en güzide musikişinaslarından geçinen bir zat yanıma tesadüf etti. Tabii ilk işim kendisiyle gece icra edilecek ahenklerden bahsetmek oldu:

- Programı gördünüz mü?
- Hangi programı?
- Bu akşamki konserin programını?
- Hangi konser?
- Tepebaşı'ndaki konser, a canım, bilmiyor musunuz?
- Yok, nerden bileceğim, kim veriyor?
- Gazetelerde haftalarca ilan olundu, görmediniz mi?
- Hayır, haberim yok!
- Hasköy harik-zede-ganı menfaatine bir konser veriliyor...
- Ya!
- Matmazel Julie tekrar İstanbul'a geldi, Xavie Private namında bir artist de beraber.
- Ya!
- Cemil Bey ve Andrea Bey de çalacaklar.
- Ya!

- Daha birkaç artist de bulunacak galiba.
- Ya!
- Navan'ın orkestrası çalacak.
- Ya... Gel garson, bana bir patlıcan böreği getir!

Bu şikem-perver-i daiminin nasıl olup da haiz olduğu musikişinas sıfatıyla bir günceğiz (كونجيز) bile necli (نجلي) edemediğini, burnu patlıcan böreğinin kokusunu yarım saatlik mesafeden alırken kulağı Beyoğlu'nu çınlatan bir tebşir-i musikiyi nasıl olup da duyamadığını bir türlü anlayamadım! Sözüne inanmayacağım geldi. Programı kendisine uzattığım zaman buna attığı lakaydane nazarı görmesem “Benimle eğleniyor musunuz?” sualini irat edecektim. Lakin o nazar, o her sualden muindar olan kavlı-i ebkem cüretimi kırdı, sad-hezar hayret!

Gece ilk sandalyeleri kapmak hevesiyle herkesten evvel tiyatronun kapısında bulunuyorduk. Yalnızca biz, üçümüz içeriye girmekten utandık; biraz intizar ettik. Üç dört kişi geldi, bunlara katıldık. Kapıdan girerken yerden yapma yuvarlak bir efendi, muntazam kıyafeti, açık başı ile karşımıza çıktı; bizi hemen hemen göğsümüzden iterek İsviçreli yahut İtalyan veya Amerikan telaffuzlarından ayrılmayan kötü bir Fransızca ile haykırmaya başladı. Hepimiz güle güle katarla dizildik. Hele tiyatrodaki birinci sıradaki koltuklardan üçünü işgal edebildik. Tiyatro pek güzel tezyin edilmiş idi. Levhaların etrafına defne dallarından askılar atılmış, bunların aralarında, tavanda büyüklü küçüklü mai, beyaz, kırmızı fanuslar görünüyor. Aradan biraz geçip de bu lambaların hepsi birden bir anda parlayıverince tiyatro etrafına Fransız bayrakları dikilmiş bir havz-ı nura döndü... Heyhat! Bahçedeki tenhalık burada da hüküm sürüp duruyor; lakin daha pek erken, elbette gelirler derken perde açılıverdi. Maestro Navan reveransını yaptıktan sonra orkestra başladı. Meşhur uvertürlerden birini çaldılar. Yazık ki [118] parça pek çabuk bitti. Bu sefer orkestrada bulunanlar bahçedekilerden herhalde ziyade idi, belki de altmış kişi vardı. Beyoğlu halkı musikiyi sever, bu kadar mükemmel bir orkestra ise her zaman toplanılamaz, hal böyle iken niçin birkaç müntehab parça daha çalınmadı acaba? Pera Palace İdaresi buralarını düşünmeli, hele orkestradan sonra halkın başına bela ettiği oyunu hiç programa dahil etmemeliydi:

Amatörlerden mürekkep bir heyet “Çiçeron de Napoli” ismindeki piyesi oynayacaklarmış. Aman dünyada bundan soğuk, bundan sefil oyun tasavvur olunamaz. Ne seri var ne yeni (بنی)! Başladılar, irili ufaklı birtakım adamlar seslerinin var kuvvetiyle üç çar-yek saat bağırdılar. Ne bir şey anlamak kabil oldu, ne bir nağme dinlemek! Başlarımız kazanlara döndü. Bütün kudret-i sanatkaraneleriyle bağırın bu efendiler belki ayrı ayrı birer artisttir; fakat hepsi bir araya gelince dehşetli bir nağme kasırgası oluyorlar. Bir saat kadar süren bu oyunun hemen her tarafı heyetin mecmuiyyet-i kâmile ile bülent-avaz söylediği mesruk İtalyan parçalarından mürekkep olduğunu söylesem şu satırları okurken bile başınız uğuldar, gözleriniz kararır. Hele bunlar huzzarın zoraki birkaç alkışı arasında çekildiler. Şimdi tiyatro hayli dolmuş idi. Andrea Bey’le Cemil Bey sahneye çıktılar. Memleketimizin medar-ı iftihar olan bu artistler için ben ne diyebilirim? Müşköl-pesent olanlar “La Boiem”den çaldıkları parçayı pek santimental bulmakla beraber pek de kolay görürler de bundan sonra mesela Paganini’nin yahut Sarazati’nin bir parçası Andrea Bey’e niçin icra ettirilmediğini sual edebilirler.

Bu güzel trombonun son akortları zihinlerde bir esir-i letafetle dolaşırken perde açıldı, “Sillogi Emez” Faust’un şöret-gir-i afak olan asker şarkısını terennüme başladı. Bunun Fransızcası dünyanın her tarafında işitilmiş iken Rumcaya tercümesini dinlemek insana pek fena gelir, her ne ise şarkı yine fena söylenmedi. Pera Palace İdaresinin, velev Rumca olsun, amatörler bir şarkı söylettirmesini salahiyeti dairesinde olabilirse de o o geceki can-hıraş İtalyan piyesini verdirmesi bütün bütün salahiyeti haricinde idi; iane cem’i için bile halk taciz edilmez. Zaten idare işini tamamen bilse idi kapının önüne Fransızca bilmez bir bilet memuru koyacağına tiyatrodaki mızıkacılara popiterlerini vaktiyle yetiştirecek bir garson bulundururdu. Böyle kusurları tadâd etmek lazım gelse...

Fakat işte yine perde açıldı, bu konserin ruhu olan Mösyö Xavie Private göründü. İstanbul’a birinci defa gelen bu artist acaba o dakikaya kadar halkın konserden hâsıl ettiği bürudeti izale edecek kadar maharet gösterebilecek miydi? Nefsine kemal-i itminanı reftarındaki vakar-ı sanat, nigahındaki incilâ-yı maharetle ayan olan bu şair-i nağmekâr piyanonun başına geçip de en derin ceriha-i aşkı

almış kalbinden kopan şiir-i semavi tesirini ruh-ı meyusundan uçan nağme-i zehr-nak ile takrire başlayınca kalbim kopacaktı gibi yerinden oynadı, bütün tiyatrodaki bulunanların halecan-ı kalplerini duyar gibi oldum! Tedric-i saidle gidip duran şiir; yaralı kuşların kanlı tüyleriyle yazılmış bir manzume-i hicran, muhrık bir enin-i hayat; musiki ise savtın lafza galibiyet-i tabiiyesini –medlul şiiri namütenahi âlâ ederek- gösterir, duyurur bir feryat, bir feryad-ı bülent ahenk! Piyanonun son notası işilirken umum bilâ-ihtiyar ellerini çırpmaya başladı; bu iki sanat-ı güzideyi nefsinde cem’ eden üstadı medid alkışlara boğdular. O ifa-yı teşekkür için çalıştıkça alkışlar tezayüt ediyordu. Sadaka gibi verilen tahsinlerden böyle samimi, ciddi takdirlerin ne büyük farkı vardır! Sanat-ı hakikiye karşısında heyecana gelmeyecek kalp tasavvur olunamaz, meğer ki o kalbi taşıyan vücut heykel ola!.. Mösyö Private ikinci şarkısına başlarken salonda nefes bile duyulamayacak kadar sükûnet hakferma idi. Yine başladı, ne güzel söylüyor! İşte bir sanatkâr ki muhabbet-i kulub-ı insan olan aşk, hicran uçurumlarından yuvarlanıyorken şiirin nazik nihalanına asılıyor, durmaya, musikinin ince bulutlarına giriyor, yükselmeye çalışıyor... Çalışıyor... Nihayet erkek yüreğinden kopan bir ah-ı mehib, kahraman canından uçan bir feryad-ı bülent oluveriyor!..

Andrea ve Cemil Beylerin yine gayet güzel bir konserlerinden sonra Mösyö Private tekrar geldi, birkaç şarkı daha söyledi. Bülend-i şiiri, bülend-i sadası ile hazırunu müstağrak-i hissiyat edip bıraktı. Sahneden çekilirken medid ve şedit alkışlar arasında simasını takip eden hayyat-ı enzar büyük artiste elektrik cereyanı gibi tesir edecek, onu tutacak, muttasıl muttasıl o mahzen-i feryadın a’mak-ı ruhuna girmek isteyecek sanıyordum. Bu kadar halkı nasıl bırakıp da çekildiğini anlayamıyordum. Herkes gibi ellerimi parçalarcasına vuruyordum.

Konser Matmazel Julie’nin ikinci defa olarak söylediği şansonlarla hitam buldu. “Sharite” unvanlı şarkıyı o münasebetteki letafeti kendi letafetiyle tezyit ederek söyledikten sonra birkaç şarkı daha okudu. Tekrar ettirilen “Polabiyi” şarkısıyla, “La Novazet” ne kadar nahif, latif ise en son okuduğu “La Drnier Etrenet” de o kadar hazin idi. Bunların hepsini nasıl bir maharet ve sanatla, ne kadar tabilikle söylediğini tarif edemem. Yukarıda tarif etmek istediğim “artist”i anlayanlar Matmazel Julie’yi görmemişlerse tasavvur ederler, musikin, sanatın

bu kıza nasıl meftun olacağını takdir ederler. Şarkılarını o cevahir-i zahireyi gözlerinin önüne getirirler. Tiyatro alkış sadalarından yıkılacak idi. Matmazel Julie bütün bu muvaffakiyetini tahammül ile İstanbul'a [119] son nazarasını atıyormuş gibi ağır ağır, adeta ayrılmak istemeyerek sahneden çekilirken o peri-i sanata ben de umum kadar arz-ı hayretten kendimi alamadım, ben de saatlerce ellerimi çırpıtm; fakat ne yalan söyleyeyim; kalbimde hala Mösyö Private'nın gulgule-i esvatı aks-i endaz olup duruyordu. Gidip kendisiyle görüşmek istiyordum. Ertesi gün saat on birde Pera Palace'de hemen çıkmak üzere iken yakaladım. Vakti pek dar olmakla beraber konuşabildik. İstanbul'umuza hayran olmuş. Hele gördüğü hüsn-i kabulden fevkalade minnettar. Buraya bir daha gelebilmek emelindedir. Bastırmak üzere fotoğrafını ve şiirlerini istedim. Pek ziyade memnuniyet gösterdi; lakin resmi yok imiş, yalnız birkaç şiirini verdi. Muktedir olsaydım bunların birini olsun nazmen tercümeyle çalışırdım. Halbuki bu ateşin şiirleri nesren bile tercümeden korkuyorum. Zaten bestekarın ruhunu hissetmek nağmelerini duymadan kabil olamaz. Duyduktan sonra da kalpten çıkarmak mümkün değildir: Hala o mehib, o vakur sada, o aheng-i bülend-i tabiat ruhumda tanin-endaz oluyor! [120]

-2 Teşrinievvel, 1316-

A(yın). Nadir

[Ali Ekrem BOLAYIR]

A(yın). Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], "İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde", *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 502, 12 Teşrinievvel 1316 [25 Ekim 1900], s. 115-120.

İSTANBUL POSTASI

MATMAZEL JULİE

Bu yaz Beyoğlu'nda kalanlar Tepebaşı Tiyatrosunda pek hoş akşamlar geçirdiler: La Jolie Parfümüz, La Petite Marie, La Prikol, La Belle Helene gibi piyesleri Matmazel Julie, Mösyö Snpol, Majoral, Brontuan, Muazar gibi artistlerle görmek hakikaten bir zevktir.

İyi artistler hemen her rolde iyidirler; fakat bazı roller vardır ki onların nevi sanatına, çehrelerine, bütün şahsiyetlerine daha iyi yaraşır. Mesela bu sene Matmazel Julie en ziyade Rosa Michon (La Jolie Parfümüz) ve Graziella (La Petite Marie) rollerinde beğenildi. Bu rakik sanatkâr o rollerde mükemmel idi. Hele La Jolie Parfümüz'de o kadar şuh ve tabii bir On Beşinci Lui Devri kızı oluyor ki, insan Vato'nun tablolarından inmiş zannedilen bu zarif ve şen kadını, bu rakik bibloyu bir gerdun üzerine koyup seyretmek için mukavemet-sûz bir arzu hissediyor; fakat maa't-teessüf bu arzu Jolie Parfümüz'deki nikati, tuhafıkları burada nakletmek için hissettiğim arzu kadar gayr-ı kabil-i icradır.

Operetlerde herkesi kahkahalarla güldüren latifeler, seyircilere hafif ve mütebessim bir rikkat ve şefkat veren o muhabbet yeminleri, müelliflerin ibzal ettirdiği bütün o nükteler, bir kâğıt üzerine konulmak istenince pek ehemmiyetsiz birer “puf”tan ibaret kalıyor. Operetler ne hikâye edilir, ne de okunabilir. Onlar sırf sahne için yazılmış, daha doğrusu tertip edilmiştir. Operetlerin her kelimesi muharririnin dimağında haiz olduğu tabiatı, tuhafılığı, şuhluğu ibraz etmek için baritonun bir nağmesine, komiğin bir tavrına, birinci nağmenin bir gamzesine ve bunların hepsinden ziyade o Offenbach, Lokok, Odran gibi esatizenin seher-i musikisine muhtaçtır.

Mesela La Petite Marie'nin ikinci perdesinde Matmazel Julie'nin bariton ile söylediği Döpek (دوپك) ehemmiyetsiz bir iki mısradan ibaret bir güfte; fakat bu ehemmiyetsiz mısralar musiki ile sahnenin muavenetleri sayesinde sizi dakikalarca istiğrak içinde bırakır:

Bariton [Mösyö Majorel], maiyeti efradından birinin zevcesini beğendiği için genç kadına karilik unvanı vererek akşamüstü, semanın hafif bir esmer tülle

örtündüğü saatlerde, güllerin, yaseminlerin tatlı ve kuvvetli kokularıyla muattar yeşil çardakların altında, onunla baş başa kalan bir Potesta rolünü tutuyor. Matmazel Julie de güzel Graziella'dır. Prens kariesine küşade –Sine-i aşk hikâyeleriyle dolar bir kitap veriyor ve kıraat başlıyor.

Fakat Graziella biraz serbest fıkralara tesadüf ettikçe –taşındığı Madame namına henüz filhakika layık olmayan- bir genç kız ictinabı ile tevakkuf ediyor ve mahcup ve müteaccib, güzel ve saf gözlerini açarak “Oo!..” diyor. Sonra prensin bir işareti üzerine, başını yeşil taşlarla müzeyyen pembe korsajı içinde bir ebyazıt sadefle parlayan uryan sinesine doğru eğerek tekrar okuyor. Bu tiralatlar, bu hayretler iki üç defa tekerrür ediyor.

La Jolie Parfümüz ile La Petite Marie'de mükemmel olan Matmazel Julie, Prikol'da da pekiyi. Bu piyesin başında âşığına yazdığı veda nameyi bütün rikkat ve hassasiyeti ile okuduktan sonra kendisini zarurettten kurtaran Don Andre'nin ikram ettiği taamdan bir serbesti-i latif içinde, bir neşe-i sâri ile kalkarak şatırâne gevezeleniyor. Badehu ikinci perdede giryan ve harai sinesiyle kolları, şerareler saçan parlak gözleri, üzerine kırmızı güller takılmış siyah saçlar –tabii saçları ile- o kadar mütecasir ve emelhiz bir İspanyol kadını oluyor ki bütün nazarlar hale-i hüsnüne müncezib kalıyor.

Matmazel Julie, La Belle Helene'de de rakik, şen ve her şeye rağmen rabıtalı bir kadındır. Hâlbuki piyeste teşhis edilen Belle Helene bu sıfatlardan hiçbirini haiz değildir. O, güzel fakat ayrı, hüsnüne mağrur bir kadındır.

Matmazel Julie –tiyatro adamlarının dediği gibi- bu rol için lazım olan vücuda malik olmadıktan maada Belle Helene rolünün icap ettiği diğer evsaftan da mahrumdur. Fakat bu mahrumiyeti hem kendisi için, hem bizim için pekiyidir. Matmazel Julie, Mayako Elewen'in “Belle Helene”ni oynamak için lazım olan evsafa malik olsa belki bu piyeste biraz daha ziyade güldürür. La Prikol'da bir parça daha mütecasirane davranırdı; fakat La Petite Marie'deki latif Graziella, La Jolie Parfümüz'deki enfes Rose Michonne olamazdı.

-16 Eylül, 1900-

Salih Münir

Salih Münir, “İstanbul Postası: Matmazel Julie”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 497, 7 Eylül 1316 [20 Eylül 1900], s. 34.

3.6. TÜRK BASINI İLE İLGİLİ YAZILAR

İKDAM GAZETESİNDEN MENKULDÜR:

BUNDA ŞAŞILACAK NE VAR?

(Malumat) gazetesinin hakkı var. Hem yerden göğe kadar hakkı var. Öyle ya? Bir romancı gece gündüz çalışır, düşünür, vücud-ı telef eder, kafa yorar, (Alafranga) namında bir eser yazar onu (İkdam) varını sarf eder alır. Paraları tıkr tıkr sayar, sonra öteden Malumat Gazetesi herkesin masasına, kasasına, namusuna uzattığı dest-i tehtit ve gasbı bu sefer matbuata doğru atala ederek (Alafranga)nın tefrikalarını meccanen kendi sahifesine geçirir. Onunla da kanaat etmez. Müellifinin ve sahip ve naşirinin izni olmaksızın kitap şeklinde basıp intifa' etmek emel-i harisanesiyle Maarif Nezaret-i Celilesine müracaat eder. Bunu (İkdam) badi-i taaccüp ve hayret bir cüret olmak üzere telakki eyler. Öyle ya? Malumat'ın dediği gibi şu muamelede şaşılacak ne var? Bu alî melai'n-nas bir fiil-i gasp!

Malumat'ın hakkı var. Çünkü Hüseyin Rahmi Bey nevi şahsına münhasır bir romancımızdır. Hikâyeleri tatlı tatlı okunur. Herkes sever, eseri bulunduğu gazeteye rağbet eder. (Malumat) ise dereke-i iflasa inmiş, caka atıyor. Eski sürümünü kaybetmiş, çabalıyor. Kimseler ele almaz olmuş, garezkârane, namus-şikenane yazmış olduğu makalat ve fıkaret menfaat-i cüyaneden herkes bizar olmuş. Şimdi ne yapmalı? Hem nasıl ne yapmalı? Malumat matbuasında Malumat ile beraber Servet, Resimli Malumat, İrtika, Musavver Fen ve Edeb, Arapça, Malumat, Fransızca Servet gibi varakalar var, bunlar doldurulmalı. Ne ile ve kimin ile?

Ne ile mi dediniz? İşte Servet-i Fünûn, işte İkdam'ın tefrikası, alıp alıp dizdirmeli. Derc etmeli ki (Malumat) biraz taze hayat bulsun. Bunda şaşılacak ne var? Bedava para kazanmak dururken neden zahmete girmeli. Nasibe-i insaniyetten mahrum olduktan sonra gül gibi geçin. Bunda şaşılacak ne var? Muharrirlerin hayat-ı namuskâraneleriyle vücuda getirdikleri asarı göz göre [göre] gasbetmek mübah imiş gibi durma çal.

Hele alafranga romanının Fransızcaya tercüme edilişı kadar komik bir şey olamaz. Patamoszade Salih Bey'in bu kâr-müşkil ihtiyar ettiğine bakılacak olursa şaşılacak şey bu teşebbüste de var. Fakat (Servet) ne yapsın? Fransız romanlarını derc etse karileri onları okumuşlardır. Bunun çaresi?.. (İkdam)ın romanını gelişi güzel tercüme ettirmek ve müellifinin namı ile nereden alındığı yazılmayarak tefrika etmektir.

Öyle ya! Bunda şaşılacak ne var? İşte Malumat'ı kimse okumuyor. Okutmak için asar-ı mükemmele lazım. Muharrirler bedava vermiyorlar. Verirler mi? (Malumat) da diğer gazetelerde neşredilen eserleri alır. Babasının malı gibi kullanır. O meşrepte, o fitratta o ahlâkta kim olursa olsun mutlaka Malûmat'ın yolunu tutar, gasp eder. Ondan sonra da (bu gibi asarın kitap şeklinde neşri için müsaade istihsali lazım geleceğini) söyler. Doğru; bunda şaşılacak ne var?

Servet-i Fünûn

Servet-i Fünûn'un neşriyat-ı edebiyeye ve fenniyyesini ve tefrika ettiği romanlarını bilâ-fütur kendi malı imiş gibi alıp çalıp senelerdir ya "Malumat" ile yahut "İrtika" ile neşrederek evvela müelliflerin hukuk-ı kanuniyyelerine ve sonra hissiyat-ı vicdaniyelerine müdahale eden Malumat ve emsali gazeteler matbuatına karşı İkdam refikimizin bâlâda yazdığı fıkrayı aynen naklediyoruz, bu babda tarafımızdan bir söz ilavesine hacet görmüyor isek de Malumat ve emsali gazeteler matbuasının irtikabında haya etmediği tecavüzatı, taaruzatı, böyle sirkat-i asarı ve her türlü muamelat-ı namus-şikenaneyi görerek o varakaparelerin maalesef birer gazeteden madud olduğunu düşündükçe kendimizi derin bir teessüre düşar olmaktan kurtaramıyoruz.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

Ahmet İhsan [TOKGÖZ], “İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılabak Ne Var?”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 542, 19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901], s. 339.

GAZETELER

-Sahih haberin yok, ben muharrir oldum. Beni hiç şu sıfatla göreceğini zanneder miydin? Vilayetimin bir köşesine çekilip ecdadımın terleriyle paslanmış çapaları ele alacağımı belki tahayyül edebilirdin. Lakin matbaasında yeşil çuhalı azim bir yazıhanenin önünde, azim bir koltuk sandalyesinde, azim bir yığın evrak içinde beni muazzam, mutantan bir muharrir göreceğini zannedemezdin. Bunu ben de böyle görmeye hülyalarımda bile alışmadığım içindir ki bak kendime gözlükle bakıyorum. Oh, aklına geleni söyleme, anlıyorum, kalben istihfaf ediyorsun, hiffetime gülüyorsun, ihtimal benden ikrah ediyorsun. Ben de böyle zannederim. Azizim. İnsan hep uzak olduğu şeyleri fena görüyor. Yapamadığı şeyleri yapmaya tenezzül olunmayacak zannediyor. İnsan ismini bir ceridenin en parlak bir sütununda, vücudunu dünyanın en büyük –doğrusunu söylemek lazım gelirse- en kirli bir sandalyesinde görürse gözlerine bir gözlüğü, koltuğunun altına bir cüzdanı mutlaka lazım zannediyor. Şu cüzdanı görüyor musun? Bu pek lazımlı bir şeydir. Neye lüzumu olduğunu sorma. Ben bunu edindiğim vakit içine ne koyacağımı bir hayli düşündüm. Matbaaya birçok mektuplar gelmişti. Bunları bî-lüzum olarak bir tarafa atmışlardı; ben onları tetkik bahanesiyle topladım, cüzdana koydum. Cüzdansız bir muharrir ne kadar mahrum-ı azimet ise evraksız cüzdan da o kadar ehemmiyetten arîdir. Anlıyorsun â bu incelikler eski kaba fikirlerle bulunup meydana çıkarılabilecek şeyler değildir. Şimdi, beni gözlüklü, cüzdanlı bir muharrir sıfatıyla görmeye başladın mı? Müsaade edersen biraz da konuşalım. Hiçbir şey olamayacağıma ben de hükmetmiş iken nasıl olup da bir şey olduğumu anlatayım. Bir kere şu kaide-i umumiye asla aklıma gelmemiş idi ki hiçbir şey olamayanların olabilecekleri şeylerden biri de muharrirliktir. Şairlik fikre bol bol hülya vermekle beraber maddeye bir şeyler vermez. Bunu senin gibi ben de teslim ettiğim için mektepten çıktıktan sonra bir hayli düşündüm, taşındım. Her ay bana bir mektuba melfufen gönderilmekte olan on beş liralık kâğıtlar bir ay gelip yenmez yutulmaz acı bir mektup suretinde geleceğine de emniyetim bir kemal idi. Bir insanı anası babası oğlum şiir söylesin diye beslemez â... Bir meslek tutmak için senin gibi mesleğiyle beraber doğmalıdır. Ben nasılsa doğarken öyle ihtiyatla doğmadığım için gözlerimin önünden bütün

mesâlik-i mevcûde ve gayr-ı mevcûdeyi imrâr etmekte idim. Muharrirlik anlaşılan mevcut ve gayr-ı mevcut mesleklerden birine mensup olmamalı ki şu tetkikatımda nazar-ı dikkatime isabet etmemişken bugün odamda yazıhanemin üstünde bulduğum bir mektubun içinden çıkmasın mı? Mektup benim iktidar ve kemalimden, zekâ ve irfanımdan bahsettikten sonra kemal-i hicap ve edeple şu şimdi beni hamili gördüğün saffeti kabul etmekliğimi rica ediyordu. Mektubu bir daha okumaya vaki bulamadım, bir rüzgâr beni odadan dışarı attı, merdivenlerden yuvarlattı, sokaklardan sürükledi, beş dakika sonra kendimi o kirli koltuk sandalyesine düşmüş gördüm...

İtiraf olunmak lazım gelirse şu pek uzun bulmaya haklı olduğunuz hikâyeyi ben değil, Halit Ziya'nın bir romanındaki Şair Hüsamettin, Nesim-i Havadis Ceridesi sermuharriri "Gazetecilere Mahsus Bir Itnâb-ı Kelamla" naklediyor. Muharririne has olan bir neşe ve zarafetle nakledilen bu hikâye, Hüsamettin sade muharrir değil, daha ziyade şair olduğu için, pek hakiki olmayıp sade bazı kısımları doğru ki muharririn müsaadesiyle burada tefrik etmek istiyorum:

Hüsamettin teşekkür emelidir ki musannif ve kadirşinas bir gazete müdürü bulmuş, işte bu o kadar kolay bulunur bir maden değildir, sonra, yine teşekkür etmelidir ki, kendinin ehliyet ve liyakati varmış, davet olunmuş, bu da ma'dûm bir şey değilse de yine ehemmiyetle nadirdir. Romanı bir tarafa bırakarak hakikate teveccüh edersek, görürüz ki alelade gazete muharrirlikleri böyle davetlerle olmayıp gazetenin bir kenarına sıkıştırılan ihtarlarladır ki öbüründen büyük bir farkı vardır, yahut zaten sabıka-i gazete hâdimlerinden birine vasıtalarla, haberlerle, davetlerledir ki yine evvelki kadar değilse de Hüsamettin'in sergüzeştiyle farklıdır.

İlk ihtimalde şu fark-ı mühim vardır ki Hüsamettin'in kavlince hemen doğrusunu söylemek lazım gelirse dünyanın en kirli ve –en kırık- sandalyesine oturamazsınız, henüz bu şerefe kesb-i istihkak-ı mesele-i mutena bahası vardır, bir imtihan meselesi vardır ki galiba reddolunmak ihtimali de mevcuttur. Oh, emin olunuz, bu imtihan adi bir lise mezunu için bilinmesi lazım gelen şeyler için bile olsa sade gazete muharrirleri değil, hatta müdürleri bile, evet, hiç mübalağa

ediyorum diye itiraz etmeden iddia olunabilir ki alelhusus müdürler ve sermuharrirler bile sıfır alıp çıkarlar; biz de gazete muharrirlerinin ulûm-ı siyasiye ve içtimaiyeye ihtiyaçları yoktur ki bizim gazete muharrirlerinden bu kadar büyük külfet istensin; çünkü bizde gazete muharriri demek adi bir mütercim demektir: Avrupa ve karşı gazetelerinden birini kulağı kesilerek edilen tercümelere...[290]

Evet, gazeteleri sade bir mütercim lazım, ve, vahiyâ ki, bunu bile bulamıyorlar; gazeteler ihtarlar, imtihanlara rağmen yine zayıf ve malûl mütercimlerden başka bir şey bulamıyorlar; eğer hatıranız benimki kadar zayıf değilse kısa fakat pek ibret-amîz ve mudhik olan Rolaş (رولاش) piyesini, bunun muvaffakiyatını unutmamış olmalısınız; gazetelerin bu imtihanlarla kabul eden mütercimleri sermuharrirlerin insafsızca bir bereketle önlerine yığıldıkları işler arasında, gayret ve hüsn-i niyetlerine delalet eden bir muvaffakiyetle, nasılsa böyle mudhikeler tertibine vakit buluyorlar. Nasıl tarihi hikayeler yazan muharrirler hakikati tezyid-i merak için kendi kuvve-i hayaliyelerine esir ediyorlarsa bu mütercimler de maksutları olan tesiri istihsal için bazen hakikati cebir ve tağyir ediyorlar, mesela imparatoriçelere kitap dizdiriyorlar, hakikat-i tarihiyeden ziyade hâsıl olacak tesir lazım değil mi? Sonra, daha birçok garaib-i tahkiye ve tercüme meydana getiriyorlar.

Fakat, müsaade ederseniz, ve, meşhur bir meslek ihtarı vechile, herkese kendi hakkını verirken, bunlardan şikayet etmeyip asıl kabahatin gazetelerde olduğunu hemen söylemek icap eder; mademki imtihan ve tercih ile kabul olunuyorlar, kabahatin onları kabul edenlere râci' olması lazım gelir; daha muktedir bir muharrir bulamıyorlar, bunu kabul ederim, fakat daha ciddi bir muharrir gerek o gazetelere, gerek onların maaşına tenezzül etmeyeceği için müracaat etmeyip bundan başka, ellerinde daha ciddi işler görebilecek muharrirler de bulunduğu halde, onları da gazeteyi sade angarya olarak telakki edecek surette gazeteden tebrîd ediyorlar; muharrirler ancak aldıkları para kadar iş görüp kurtulmaktan başka bir şey yapmıyorlar; muharrir gazetenin usulüne, kaidesine göre çalışır, gelen havadisı yazar, verilen işi yapar, ve verilen paraya göre muharrir olur.

Hâlbuki gazeteler menfaat-i ammeye bir hizmet değil, sade menfaat-i hususiye için bir habârât olduğu için, birinci vazife, asgari bir masrafla azami bir kâr istihsal etmeye inhisar ediyor, evet, gazetelerin de ihtikarlarından o kadar şikayet ettikleri kumpanyalardan hiçbir farkları yoktur, gazetelerin de sermayesi o kumpanyalar gibidir. Gazetelerin bir farkı daha vardır ki o da herkes gibi kusurları olduğu halde herkesten başka bir de mezemmet kusurları olan fassal adamlara benzerler.

Evvela sermayelerinden bahsedelim: Herkes de bilir, ve kendileri de itiraftan başka çare bulamazlar ki sermayeleri Avrupa ve karşı gazeteleridir; saat on bire doğru bir gazete idarehanesine uğrasanız muharrirlerin ağzından “Levant geldi mi? Monitor’u bekliyorum. İstanbul niçin geç kaldı bugün?”den başka bir söz işitilmez. Dört gazetenin muhbirliğini inhisara almış iki zavallı, vukuattan ziyade bir vasıta ile müdürden para koparmak için yaşayan iki bedbaht muhbirin tehi dost ve tehi mağz, tehi ceb, ve tehi madde-i matbaaya düştükleri zaman eğer karşı gazeteleri de beraber gelmese ne sefaret havadisleri, ne vukuat-ı cariye, ne telgraflar, hiç, hiçbir şey bulunamaz. Bu acz ve meskenet içinde eğer müdür bey bir iki gayr-ı matbu havadis avlamışsa kendini şu kirli matbaanın kirli odalarında bir şey zannederek onu sermuharrire azimetle söyler, görülür ki dünyanın en mühim bir adamı odur! İnanmıyor musunuz? Yarın gazetesıyla sizin için ne yazmaya kadir değildir? Terbiyesi, insaniyeti neye müsaade ederse her şey onun elinden gelir. Yahut nazar-ı dikkate isabet eden bir kumpanya ihtikârı, bir imtiyaz suiistimali filan gibi meydana çıkarılacak bir şey vardır, gazetenin vazifesi hizmet değil mi? Gazeteye henüz fidye-i necâtını vermemiş bir kumpanya bulunursa bu hizmet onun aleyhine bir hücum ile ifa edilir. Sermürettip geldikçe bir ayak evvel bu zindandan kurtulmak için çıldıran, bu havasız bucakta terler içinde harap olan muharrirlerin –hükm-i mevtini bekleyen bir hastanın doktorunu istifsarı gibi- “Kaç sütun?” suali tevali eder. Muharrirlerin vazifesi, ne olursa olsun, gazeteyi doldurmaktır. Öbür gün herkes gazeteyi ele alınca yine hiçbir şeyden haberdar olmayarak gazeteyi mutat olan ciddiyet ve vakarıyla görmelidir.

Ciddiyet ve vakar asıl müdürde vardır. Bütün ashâb-ı sermaye gibi, gözlerinden okunan kesb-i vakar revnaklarından sıkılmayarak size menfaat-i

umumiye namına ettiği ziyanlardan başka bir şeyden bahsetmez, bu böyle giderse behemehâl hiçbir fedakârlık müntic-i faide olmayarak gazete bir gün kapanacaktır; gazetenin satışı ile mahsûsât ancak boğazlarını temin ediyor, masrafı güç temin ediyor, sonra bu kadar sıkıntı ne için? Daha dün kâğıt için iki yüz elli liralık bir bono imzalamıştır. Ve ne vakit böyle büyük bir masraf olunca ilan olunduğu halde poliçeler gizli kapaklı gider, mecidiyeler ses çıkarmasın diye elden gelen yapılır. Şayet bunlar der-kasa edilirken tesadüf edilirse müdür beyin ciddiyet ve vakarına bir de tekdire benzer surat ilave olunur. Nihayet öyle olur ki şikâyetlerdeki hesabı kaydetseniz gazetenin çoktan batması lazım geldiği halde aradan aylar, seneler geçer de gazete hala devam eder; müdür beyi dinleyiniz, şikâyet ile beraber ne fedakârlıklar ediyor bilseniz!

Hâlbuki biçare idare memuru... Söylemez ama o bilir, o bütün bu gazetenin hesap meselesinin, gazetenin bütün hayatının ne yalanlara mebni olduğunu; nasıl bu menfaat-i umumiye bir hizmet olan şeyin bir ticaret olduğunu öyle hem de nasıl hiçle yüzde doksan dokuz üç taksim dört ve... dokuz â'şar kâr çıkarmaktan başka bir maksat olmayan; masarîf her fedakarlığı ihtiyar ederek, hatta böyle [291] rastgele muharrir toplayarak indirmekten başka tasavvuru olmayan bir gazete ticaretinden başka bir şey midir?

Bir gazete büyük muharrirlere para verip de makaleler yazdırmazsa, havadisini Avrupa gazeteleriyle karşı gazetelerden toplarsa, mütercimlerine mümkün olduğu kadar az para verirse, masraf sade tabi'den, tertipten, kâğıttan ibaret kalmaz mı? Eski, viran bir idarehane, tozlu, çamurlu merdivenler, havasız bir yazı odası: kirli koltuklar, yehudi hokkaları, kırık kalemler, bunlar çok masrafla mı olur dersiniz?

Hem çok masraf edip meşkûk bir muvaffakiyet kazanmak için fedakârlığa lüzum yoktur: Çünkü gazete bir hedef değil, bir o kadar, üç dört para kazanılacak gazete o vasıta ile kazanılacak şeyin yanında ne kadar miskîndir. Vasıta gûn-â-gûn ile kumpanyalardan, ashâb-ı mesâlihten, alınan paralar... İşte müdürün asıl yüzünü güldüren şeyler. İşte bunun içindir ki cidden terakkisine çalıştıklarını daima temin ettikleri gazeteler teessüslerinden biri aynı kisveyi muhafazada taannüt ediyorlar. Hatta pul lağvedilerek o kadar fazla bir kâr olduğu halde hangi

gazetede bir tebdil, bir hatve-i terakki müşahede edildi? Çünkü para kazanmak için gazetenin terakkisi zaruret derecesinde değil ve çünkü asıl lazım olan para kazanmak, hem de sade gazetecilikte görülen bir müsaade-i tâli' ile, hiç ile para kazanmak...

İşte az çok hata ve belki biraz mübalağa ile hakikat-i harâid, ve sonra, işte onlardan bir nüshası: evvela bütün para, bütün ticaret, bütün kâr; sonra öbür gün, menafi-i amme, ihtârât-ı hayır-hâhâne, kumpanya ihtikarları, rıhtım haksızlıkları, ve ilh... Bütün ciddiyet! [292]

Mehmet Rauf

Mehmet Rauf, “Gazeteler”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 539, 28 Haziran 1317 [11 Temmuz 1901], s. 290-292.

SONUÇ

Basın ve yayın faaliyetleri, Avrupa'dan iki yüzyıl sonra Osmanlı topraklarında ancak başlayabilmiştir. Önce azınlıklar ve yabancı elçilikler, çeşitli gazete ve dergiler çıkarmış, bunları masrafları saray tarafından karşılanan resmî gazeteler takip etmiştir. Bu yıllardaki basın hayatı, devlet eliyle yürütüldüğü ve gazetecilik mesleği henüz gelişmediği gibi gazetelerin halk üzerinde bir etkisi olmadığı için, sorunsuz geçmiştir, denilebilir. Ancak Türk gazetecilerin yetişmesi ve aydınların fikir gazeteciliği yapmaya başlamalarından sonra basın üzerinde birtakım baskıların olduğu ve sansür uygulandığı görülmektedir.

Bunların en şiddetlilerinden biri, 31 Ağustos 1876-27 Nisan 1909 tarihleri arasında tahtta kalan II. Abdülhamit döneminde olmuştur. Devrin siyasi ortamında, Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaktan neredeyse vazgeçtikleri, belli bölgeleri işgal etme hayalleri ve hatta eylemleri içinde oldukları görülmektedir. Sultan Abdülhamit ise tehlike karşısında Panislamizm politikası izlemek ve Batılılaşmanın önünü almak emelindedir. Oysa II. Mahmut'tan bu yana yenileşme hareketlerinin tohumları, aydınların kafasında kök salmıştır. Bütün bunlara bir de amcası ve kardeşinin aydınlar tarafından tahttan indirildiğini gözleriyle gören Sultan Abdülhamit'in hal' edilme korkusu ve bu korkuyu kullanmaya çalışan menfaat sahipleri eklenince, saray ve aydınlar arasında gizli bir çatışma doğmuştur.

Bu çatışma aslında bir kısır döngü meydana getirmiştir. Padişahın baskısı şiddetlendikçe aydınlar ondan nefret etmekte, onların artan nefretleri hissedildikçe yapabileceklerinden çekinildiği için üzerlerindeki baskı artmaktadır. Sonunda bu çatışma, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Sultan Abdülhamit'in tahtından indirilmesine varacak kadar baskı altındakileri güçlendirmekten başka bir işe yaramamıştır.

Elbette bu baskı ve gizli çatışma basına da yansımıştır; ancak bu ilginç bir yansıma şeklidir. Artık ülkede resmî gazetelerden başka özel basın ve bağımsız gazeteciler olduğu ve gazetecilik mesleği muhalefet edebilecek kadar geliştiği halde, devrin gazete ve dergilerinde gündeme dair padişahı öven gelişmelerden

başka bir meseleye rastlanmamaktadır. Devrin yayınlarında, aydınların anılarında dile getirdikleri Sultan Abdülhamit ve idaresine karşı olan nefretlerini gösterir tek bir ibare bulunamaz. Bu yayınlarda sosyal hayat ve siyasetle ilgili hiçbir meselenin bulunmaması, II. Abdülhamit rejimi yayınlarının garipliğidir; çünkü gündemden bahsetmeyen gazete, gazete olma özelliğini yitirir. Ancak insana ilk bakışta garip gelen bu özellik, basın üzerindeki baskının boyutlarını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Diğer dergi ve gazetelerle beraber hiç şüphesiz *Servet-i Fünûn* dergisi de incelenmeden II. Abdülhamit dönemi siyasetinin aydınlar ve matbuat üzerindeki etkisi tam olarak anlaşılamaz. Bu sebeple bu çalışma her ne kadar böyle bir amaç için yapılmamış olsa da tarihçi ve sosyologlara kaynaklık edebilir.

Servet-i Fünûn dergisi, II. Abdülhamit döneminin baskıcı atmosferinde yayın hayatına başlamış, Türk basını için oldukça uzun ve istikrarlı ömür sürmüş bir yayın olarak basın tarihiyle ilgilenenler açısından incelenmesi ve çeşitli sonuçlar çıkarılması gereken bir kaynaktır, bu çalışma onlar için de çeşitli veriler ortaya koymuştur.

Ayrıca bu çalışma; ordu, sağlık, ziraat, maliye, iktisat, ekonomi gibi pek çok alanda çalışacak kişilere zengin bir malzeme sağlamakla birlikte, Türkiye’de reklamcılık tarihi üzerine incelemede bulunacak araştırmacılara bir fikir verebilir, Osmanlı Devleti’nde fotoğrafçılık, resim ya da resimli mecmualar hakkındaki çalışmalara ışık tutabilir ümidindeyiz.

Ancak *Servet-i Fünûn* dergisinin bu çalışmanın konusu olmasının sebebi elbette onun bir edebî dergi olma özelliğidir. Derginin incelenen kısımları olan 495-546. sayılar (20 ve 21. ciltler), Türk edebiyatına Batı edebiyatı çizgisini kazandıran, Avrupa kültür ve edebiyatını tanıtan, nesilleri etkilemiş bir topluluk olan Edebiyat-ı Cedide, nam-ı diğer *Servet-i Fünûn* topluluğunun dergide halen aktif olduğu; fakat dağılmaya başladığı yılları kapsamaktadır. Bu topluluğun dağılma aşaması, şiiri, romanı, hikâyesi, tenkidi ve diğer alanlardaki faaliyetleri hakkında doğru bir fikir sahibi olabilmek için birkaç eser ile genelleme yapmadan tüm ürünlerini incelemek gerektiği kanaatindeyiz. Bunun için bu çalışma ile

derginin diğ er ciltleri üzerine yapılan çalışmaların ortaya koydu ğ u tespitlerin birlikte ele alınması gerekmektedir.

Servet-i Fünûn dergisinin çalış tı ğ ımız bölümü, toplulu ğ un edebî faaliyetleri açısından oldukça zengindir. Ancak bu zenginli ğ in bazı türlerde yoğunlaşt ı ğ ı, bazı türlerin ise ihmal edildi ğ i görülmektedir. Yo ğ unlaş manın tenkit ve tahlil yazıları, tercüme faaliyetleri ve şiir üzerinde oldu ğ u, ihmal edilen alanların baş ında ise tiyatro ve biyografi türlerinin geldi ğ i göze çarpmaktadır.

Tanzimat edebiyatçı larının kısm en Batılılaş mış şiirinden sonra gerçek anlamda Batılı şiir, edebiyatımıza Servet-i Fünûn nesli ile gelmiştir. Bu nesil, Recaizade Mahmut Ekrem'in şiir anlayış ı ile parnasizm ve sembolizmden aldıkları unsurları birleştirerek yeni bir şiir esteti ğ i meydana getirmiştir.

Derginin incelenen sayıları şiir bakım ından oldukça zengindir. Bu sayılarda bulunan yüz on dokuz şiirin elli yedisi sonedir. Resim ve fotoğraf alt ı şiir yazma gelene ğ inin de incelenen sayılarda örnekleri bulunmaktadır. Servet-i Fünûn neslinin bir de Halit Ziya Uş aklı ğ il tarafından baş latılan mensur şiir gelene ğ i vardır. İnceledi ğ imiz sayılarda Halit Ziya'nın mensur şiiri bulunmamakla birlikte bu gelene ğ in diğ er ş airler tarafından devam ettirildi ğ ini görülmektedir. Dergide göze çarpan diğ er bir husus da en çok şiiri bulunan isimlerin Fecr-i Âti oluş umunun önc üleri olan Faik Ali Ozansoy ve Celal Sahir Erozan'ın olmasıdır. Tevfik Fikret'in ise (dergiden ayrılmış olması sebebiyle) sadece bir adet şiiri bulunmaktadır.

Dergide toplulu ğ un şiir hakk ındaki görüşlerini ifade eden çeş itli makaleler bulunmaktadır. Musahabelerinde sembolizm ve sembolist ş airleri inceleyen Hüseyin Cahit, Paul Verlaine'ı sembolizmin kurucusu ve üstadı kabul ettiklerini, Hugo'yu ise sanatıyla dehasını birleşt irmeyi bilen bir zirve olarak gördüklerini belirterek, kendilerinin onun aç tı ğ ı çı ğ ır üzerinde; fakat kendi şahsiyetleri dairesinde yürüyeceklerini dile getirmektedir.

Toplulu ğ un 'aruz-hece' tartış masındaki kanaatlerini Cenap Ş ahabettin'in yazılarında bulmak mümkündür. Bu kanaat, aruzla nesirde kullanılan pek çok kelime kullanılamıyor olsa bile; Türkçe, hece vezninde ahenksizleş ti ğ i için,

yapılması gerekenin hece veznine yönelmek yerine dile uygun aruz kalıpları yapmak olduğu yönündedir.

Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmasının başlangıcı olan Ali Ekrem'in "Şiirimiz" makalesi de incelenen sayılarda yer almaktadır. Bu makalede özel olarak Servet-i Fünûn şiiri üzerinde duran Ali Ekrem, şiirin Abdülhak Hamit ve Namık Kemal çizgisinden devam etmesi gerektiğini düşünmekte, Cenap Şahabettin'le gelen yeni şiire karşı çıkmaktadır. Makalenin ilk kısımlarında vezin, kafiye, ahenk, şiirde hayal ve his gibi teorik hususlar üzerinde duran Ali Ekrem'in, Cenap Şahabettin ve onun şiirini taklit eden genç şairleri eleştirdiği kısmı, Tevfik Fikret tarafından dergide yayımlanmamıştır. Ali Ekrem, Tevfik Fikret'in bu müdahalesine çok kızmış ve beraberindeki Ahmet Reşit Rey (H. Nazım), Menemenlizade Mehmet Tahir, Samipaşazade Sezai, Ali Kami ve Rıza Tevfik gibi isimlerle *Malumat* dergisine geçmiştir.

Bir müddet sonra gazete çalışanlarına saraydan nişan ve madalya istenmesi sebebiyle Ahmet İhsan'la tartışan Tevfik Fikret de dergiden ayrılmış, derginin yönetimi ve savunması Hüseyin Cahit Yalçın'a devredilmiştir. *Malumat*'a geçerek fikirlerini oradan ifade eden Ali Ekrem ve arkadaşlarına karşı, *Servet-i Fünûn* sütunlarında bir 'tenkit' tartışması başlamıştır. Bu tartışmanın esası, tenkidin niteliği üzerinedir ve *Servet-i Fünûn* cephesi, tenkidin şahsî görüşlerden kaynaklandığını ve bir sanat olduğunu vurgulamakta; ayrıca münekkittliğin özel bir eğitim ve birikim gerektirdiğini, görüşlerin şahsî nefretlerden arınık olması şartını karşı tarafa ısrarla belirtmektedir.

Servet-i Fünûn neslinin tenkit anlayışlarında göze çarpan özellik, Batı düşünür ve sanatçıların fikirlerini tercüme ve tahlil yoluyla eserlerinde kullanmaları, onları kendilerine referans göstermeleridir. Batı dünyasını, medeniyetin merkezi olarak gören ve onları takip etmekle övünen Servet-i Fünûncular, kendi çağdaşları olan tenkitçilerden en çok Hippolyte Taine ile ilgilenmişlerdir.

Dergide Tevfik Fikret'in başlattığı "Musahabe-i Edebiyye" geleneğini Hüseyin Cahit sürdürmüş ve kaleme aldığı makalelerle bu sütunu, edebî sohbet

anlayışından çıkararak Batı edebiyatının tanıtıldığı bir köşeye dönüştürmüştür. Burada edebiyatın iktisat, iklim, sanatçının mizacı, ilim ve fen, musiki ile ilişkisi ayrıntılı olarak tahlil edilmekte, bu tahlillerin kiminin Fransızcadan çeviri olduğu, çeviri olmayanlarda da kendi görüşlerini Batılı yazarların fikirleriyle destekledikleri görülmektedir. Mehmet Rauf da “Tetkikat-ı Edebiyye” sütununda edebiyatımız ile Avrupa edebiyatını kıyaslamakta, Ahmet Şuayp ise “Hayat ve Kitaplar” sütununda tiyatro eleştirmeni Francisque Sarcey ve Henry Backe, Alman tarihçi Mommsen ve Henri de Sybel, İngiliz tarihçi Machiavelli, münekkitleğiyle beraber tarihçi yönü de olan Hippolyte Taine gibi Avrupalı sanatçı ve tarih yazarlarını değerlendirmektedir.

Avrupa medeniyetini yakından takip eden Servet-i Fünûncular, II. Abdülhamit’in baskıcı idaresi nedeniyle bu takipçiliği ancak edebî alanda gösterebilmişler, edebiyatın mahiyetini ve diğer ilim dallarıyla ilişkisini gözler önüne seren önemli makaleler çevirmişlerdir. Ağırlıklı olarak Fransızcadan tercüme olan bu yazılardaki amaç, Batı edebiyatı ve kültürünü öğrenmek isteyen gençlere genel kültür düzeyinde rehberlik ederek, ilgilendikleri ve yönelmek isteyecekleri konuları belirlemelerinde yardımcı olmaktır. Ayrıca Jules Verne’in hemen hemen tüm eserlerini Türkçeye kazandıran Ahmet İhsan, incelenen sayılarda, Paul Bourget’nin *Mai Düşes* adlı eserini tercüme ederek tefrika halinde yayımlamaktadır.

Bunlardan başka Servet-i Fünûn nesli, edebiyatımıza gelişmiş, Batılı düzeyde hikâye ve romanlar kazandırmış bir nesildir. Başlangıçta Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi’nin romanları vesilesiyle romantizmin etkisinde kalmalarına rağmen, daha sonra aslından okudukları eserlerle Stendhal, Flaubert, Goncourt Kardeşler ve Balzac gibi realist yazarlardan etkilenmişlerdir. Üstelik bu etki sadece edebî akım düzeyinde kalmamıştır, onlar bu eserlerden roman tekniğini de öğrenmişlerdir. Realizmle beraber natüralizmin de tesirinde olan bu nesil, etkilendiği kaynakların farklı olmasının yanında kendinden önceki neslin teknik kusurlarını göstermemiş, roman ve hikâyemizde bir basamak teşkil eden eserler kaleme almışlardır. Ancak dergide roman ve hikâye üzerine doğrudan

nazarî görüş bildiren makalelerden ziyade eserlerin tahlilinin yapıldığı metinler bulunmaktadır.

Servet-i Fünûn'un incelenen sayılarında biyografi en fakir türlerden biri olarak göze çarpmakta, bu sayılarda tam anlamıyla 'biyografi' olarak nitelendirilebilecek yazı bulunmamaktadır. Başka türlerle iç içe geçmiş bir haldeki biyografik metinlerde genellikle Avrupalı ediplerin eserleri incelenmeden önce yaşamlarından ve karakterlerinden bahsedilmekte, Türk ediplerinin biyografik bilgilerine ise bir eser ya da edebî akım hakkında kaleme alınan yazılar içinde rastlanmaktadır. Ayrıca çoğunlukla yabancılar hakkında ve vefat haberi üzerine kaleme alınan tanıtım mahiyetindeki yazılara ağırlık verilmiştir.

Dergi, II. Abdülhamit idaresinin gittikçe artan baskısı nedeniyle tiyatro bakımından da oldukça fakirdir; bununla beraber tıpkı basında olduğu gibi tiyatro hususunda da yabancılar, Türklerden daha özgürdür ve İstanbul'da sadece yabancıların ve azınlıkların tiyatrosunda yabancı eserler tercüme edilerek oynanmaktadır. İncelenen sayılarda dergide bir tiyatro eseri bulunmadığı gibi tiyatro türünün mahiyeti ve tenkidi konusunda *Servet-i Fünûn* topluluğunun görüşlerini belirten ciddi bir yazı yer almamaktadır. Batılı bir eğlence tarzı olarak dergide yer alan, yabancı oyuncuların ve oynanan oyunların tanıtıldığı tiyatro ile ilgili yazılardan, dolaylı olarak onların tiyatro görüşlerine dair bir fikir edinilebilir.

Bu görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz: Operetler, hikâye edilmesi ve okunması mümkün olmayan eserlerdir, bu eserler ancak sahnede anlaşılabilir oyunlardır. İyi bir tiyatro oyuncusu gerekli vücut, yüz ve ses güzelliğine sahip olmalı; ancak bundan daha önemlisi rolünü hissederek oynayıp bu hissi izleyiciye aktarabilmelidir. Türklerde de yetenekli oyuncular bulunmaktadır; fakat bunlar eğitimsizdir, birazcık eğitimle büyük sanatkârlar yetiştirmek mümkün olacaktır. Ayrıca *Servet-i Fünûn* neslinde de Tanzimat edebiyatçılarının tiyatro ile eğlendirerek eğitime anlayışının devam ettiği görülmektedir.

Servet-i Fünûn topluluğunun dil anlayışından da bahsetmek gerekir. Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencileri olan *Servet-i Fünûn* nesli, süslü bir dile,

ses değeri olan ve yazdıkları duyguya yakışan kelimelere yönelmişler; fakat bu özeni, nadir kullanılan veya hiç kullanılmayan kelimeleri sözlüklerden çıkarmaya, yeri geldiğinde kendileri sözcük türetmeye kadar vardırıncaya eleştiri almaya başlamış, ‘dekadan’lıkla itham edilmişlerdir. Dil ve üslup hususunda tutumu bu şekilde olan Servet-i Fünûn yazarları, devirlerindeki ‘dilde sadeleşme’ hareketine karşı, şaşılmayacak bir tepki sergilemişlerdir. Dilimizde Arapça, Farsça kelimeler ve kurallar fazla olduğu için dil öğreniminin zor olduğunu, yıllarca okula devam eden öğrencilerin konuştukları halde yazamadığını ileri sürerek dilin sadeleştirilmesi gerektiğini savunanlara, bunun öğretim usulünde yapılan yanlışlıklardan kaynaklandığını söyleyerek karşı çıkmışlardır. Onlara göre; dilimize yabancı dillerden kelime ve kaide girmesi aleyhimize değil, lehimize; çünkü böylece dilimizin eksiklikleri tamamlanmakta ve dilimiz zenginleşmektedir.

Ayrıca *Servet-i Fünûn* dergisinin incelenen kısmında matbuat ve gazetecilikle ilgili önemli yazılar bulunmaktadır. Gazeteciliği ve yayıncılığı ciddiye alan kişiler tarafından çıkarılan *Servet-i Fünûn*, ‘telif hakları’ hususunda devrine göre oldukça ileri fikirlidir. Dergide neşredilen eserlerin başka gazete ve dergilerde yayımlanmasına, yazarının ya da Ahmet İhsan’ın izin vermediği duyurulmakta, hiçbir para ödmeden, ‘ekmek elden su gölden’ geçinip para kazanan gazetelerin bu davranışlarından utanç duyulmaktadır.

Görüldüğü gibi *Servet-i Fünûn* dergisi, hem Edebiyat-ı Cedide topluluğu hakkında çeşitli bilgilere ulaşılması, hem fennî dergi olma özelliği ile diğer alanlara malzeme sağlaması hem de Batılılaşma faaliyetleri ile istibdat rejiminin tam ortasında yer alarak basın ve Osmanlı tarihi, Türk toplumunun ve aydınının sosyolojik yapısı için önemli bilgiler ihtiva etmesi bakımından mühim bir yayındır.

KAYNAKÇA

- A. Samim 1901:** Ahmet Samim, “İstanbul Postası: Aşk-ı Muharrib”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.513, 27 Kânunuevvel 1316 [9 Ocak 1901], s. 291-295.
- A. Şuayp 1900:** Ahmet Şuayp, “Ulûm-ı Siyasiyye ve İçtimaiye 10: Fransa Mahâkiminde Ehl-i Hibre-Sadakat-i Zevciye ve Münasebât-ı Gayr-ı Meşrua”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 495, 24 Ağustos 1316 [6 Eylül 1900], s. 10-14.
- Aktaş 2005:** Şerif AKTAŞ, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi (1860-1920)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Akyüz 1995:** Kenan AKYÜZ, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.
- Akyüz 2002:** Kenan AKYÜZ, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2002.
- Arseven 2008:** Tülin ARSEVEN, *Her Güzel Şey Şiirdir Elhan-Takdir-i Elhan (Metin-İnceleme)*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2008.
- Ayata 1996:** Yunus AYATA, *Servet-i Fünûn Dergisi (256-305. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1996.
- Banarlı 1971:** Nihat Sami BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1971.
- Bayık 2000:** Hayrunnisa Banu BAYIK, *Cenap Şehabeddin’in Servet-i Fünûn Dergisinde Yayımlanmış Makaleleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2000.
- Bengi 2000:** Dr. Hilmi BENGİ, *Gazeteci Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit YALÇIN*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000.
- Benk 1986:** Adnan BENK (Genel Yayın Yönetmeni), *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, cilt 17, İstanbul: Milliyet Gazetecilik, 1986.
- Berkes 2002:** Niyazi BERKES, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (hızl. Ahmet Kuyaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

- Binark 1970:** İsmet BİNARK, Nejat SEFERCİOĞLU, *Doğumunun 100. Yıldönümü Münasebetiyle Süleyman Nazif Bibliyografyası*, Ankara: Millî Kütüphane Yayınları, 1970.
- Bolayır 1900 a:** A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.505, 2 Teşrinisani 1316 [15 Kasım 1900], s. 163-170.
- Bolayır 1900 b:** A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 506, 9 Teşrinisani 1316 [22 Kasım 1900], s. 178-186.
- Bolayır 1900 c:** A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.507, 16 Teşrinisani 1316 [29 Kasım 1900], s. 195-199.
- Bolayır 1900 d:** A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “Makale-i Mahsusa: Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.508, 26 Teşrinisani 1316 [9 Aralık 1900], s. 211-215.
- Bolayır 1900 e:** A(yın) Nadir [Ali Ekrem BOLAYIR], “İstanbul Postası: Tepebaşı Konserinde”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.502, 12 Teşrinievvel 1316 [25 Ekim 1900], s. 115-120.
- Bulut 2011:** Süleyman BULUT, *Şaka, Yergi ve Hazırcevaplarıyla Nüktedan Süleyman Nazif*, İstanbul: Pupa Yayınları, 2011.
- C. Şahabettin 1317:** Raik Vecdi [Cenap Şahabettin], “Musahabe-i Edebiyye: Felsefe-i Evzan”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 527, 5 Nisan 1317 [18 Nisan 1901], s. 98-99.
- C. Şahabettin 1901:** Raik Vecdi [Cenap Şahabettin], “Musahabe-i Edebiyye 76: Müntekid-i Hakiki”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 528, 12 Nisan 1317 [25 Nisan 1901], s. 114-116.
- Çalışlar 1987:** Aziz ÇALIŞLAR (Genel Yayın Yönetmeni), *Türk ve Dünya Edebiyatçıları*, cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.
- Çankaya 1968:** Mücellidoğlu Ali ÇANKAYA, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, cilt 3, Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969.
- Çapanoğlu 1962:** Münir Süleyman ÇAPANOĞLU, *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, İstanbul: Hür Türkiye Dergisi Yayınları, 1962.

- Çetin 2006:** Nurullah ÇETİN, *Takma Adlar-Müstear İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kalemder Matbaası, Kasım 2006.
- Demirci 2012:** Neşe DEMİRCİ, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (1-1500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2012.
- Enginün 1989:** İnci ENGİNÜN, *Cenap Şahabettin*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Enginün 2001:** Cenap Şahabettin, *Evrâk-ı Leyâl*, (hızl. İnci Enginün, Gaye Barlas), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.
- Enginün 2006:** İnci ENGİNÜN, *Yeni Türk Edebiyatı Tarihi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- Erbay 2005:** Ahmet Şuayp, *Hayat ve Kitaplar*, (hızl. Dr. Erdoğan Erbay), Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2005.
- Ercan 2011:** Recep ERCAN, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Fikir Dergiciliği ve Sosyolojiye Etkileri*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- Ercilasun 1979:** Bilge ERCİLASUN, *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Ercilasun 1996:** Bilge ERCİLASUN, *Ahmet İhsan TOKGÖZ*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Ercilasun 1998:** Bilge ERCİLASUN, "Servet-i Fünûn Dergisinde Batı Tesiri", *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 27-40.
- Ertuğ 1970:** Hasan Refik ERTUĞ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, cilt 1, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970.
- Gür 2004:** Âlim GÜR, "Ali Ekrem Bolayır Biyografisine Katkılar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl 2004, sayı 11, s. 353-381.
- Huyugüzel 1984:** Ömer Faruk HUYUGÜZEL, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Bornova-İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1984.
- İbrahim 1901:** İbrahim, "Lisanımızın Suret-i Tedrisi", *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr.544, 2 Ağustos 1317 [15 Ağustos 1901], s. 371-375.

- İnuğur 2005:** M. Nuri İNUĞUR, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları, 2003.
- Kahraman 2003:** Âlim KAHRAMAN, “XX. Yüzyılın İlk Çeyreği İçinde Türk Edebiyatında Eleştiri”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*, yıl 7, Mayıs/Haziran/Temmuz 2003, sayı 77/78/79, s. 86-102.
- Kaplan 2006:** Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- Karaca 1990:** Alâattin KARACA, *İsmail Safa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Karataş 2011:** Turan KARATAŞ, *Hüseyin Siret Bedbaht Bir Muhalif Kırgın Bir Şair Sırlı Bir Derviş*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Kılıç 2000:** Nusret KILIÇ, *Mehmet Rauf’un Makaleleri (Metinler)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2000.
- Kışan 2009:** Mustafa KIŞAN, *Servet-i Fünûn (356-400. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, Ankara: Laçın Yayınları, 2009.
- Kolcu 2007:** Yrd. Doç. Dr. Hasan KOLCU, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Kolcu 2011:** Ali İhsan KOLCU, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2011.
- Konukçu 1996:** Mehmet KONUKÇU, *Servet-i Fünûn Dergisi (306-355. Sayılar) İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1996.
- Kür 1991:** İsmet KÜR, *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1991.
- M. Cavit 1900:** Mehmet Cavit, “Asar-ı Münteşire: Bağlar Arasında”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 520, 15 Şubat 1316 [28 Şubat 1901], s. 403-406.
- M. Rauf 1316 a:** Mehmet Rauf, “Tetkikat-ı Edebiyye: Halit Ziya ve Hikâyeleri”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 504, 26 Teşrinievvel 1316 [8 Kasım 1900], s. 147-152; nr. 505, 2 Teşrinisani 1316 [15 Kasım 1900], s. 170-174.

- M. Rauf 1316 b:** Mehmet Rauf, “Asıl Romanlar”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 500, 28 Eylül 1316 [11 Ekim 1900], s. 87-92.
- M. Rauf 1317 a:** Mehmet Rauf, “Tetkikat-ı Edebiyye: Alfred de Musset”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 526, 29 Mart 1317 [11 Nisan 1901], s. 82-85; nr. 527, 5 Nisan 1317 [18 Nisan 1901], s. 100-102; nr. 528, 12 Nisan 1317 [25 Nisan 1901], s. 116-118; nr. 530, 26 Nisan 1317 [9 Mayıs 1901], s. 146-151.
- M. Rauf 1317 b:** Mehmet Rauf, “Tetkikat-ı Edebiyye: Edebiyatımız ve Avrupa”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 523, 8 Mart 1317 [21 Mart 1901], s. 38-44.
- M. Rauf 1317 c:** Mehmet Rauf, “Tetkikat-ı Edebiyye: Aşk-ı Memnu”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 524, 15 Mart 1317 [28 Mart 1901], s. 50-55; nr. 525, 22 Mart 1317 [4 Nisan 1901], s. 67-71.
- M. Rauf 1317 d:** Mehmet Rauf, “Tetkikat-ı Edebiyye: Solgun Demet”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 540, 5 Temmuz 1317 [18 Temmuz 1901], s. 313-317.
- M. Rauf 1317 e:** Mehmet Rauf, “Gazeteler”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 539, 28 Haziran 1317 [11 Temmuz 1901], s. 290-292.
- M. Rauf 1317 f:** Mehmet Rauf, “İngiliz Tab’ileri”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 541, 12 Temmuz 1317 [25 Temmuz 1901], s. 333-335; nr. 542, 19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901], s. 349-352.
- M. Rauf 1900:** Mehmet Rauf, “Tevdiat-ı Edebiyye”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 508, 26 Teşrinisani 1316 [8 Kânunuevvel 1900], s. 222-224.
- M. Rauf 1901:** Mehmet Rauf, “Musahabe-i Edebiyye: Şu Tenkit Meselesine Dair”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 531, 3 Mayıs 1317 [15 Mayıs 1901], s. 171-175.
- Necatigil 2007:** Behçet NECATİGİL, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, 2007.
- Oral 1968:** Fuat Süreyya ORAL, *Türk Basın Tarihi*, cilt 1, Ankara: Yeni Adım Matbaası, 1968.
- Ortaylı 2007:** İlber ORTAYLI, *Batılılaşma Yolunda*, İstanbul: Merkez Kitaplar, 2007.

- Ozansoy 1900:** Faik Ali [OZANSOY], “Musahabe-i Edebiyye 67: İbhama Dair”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 515, 11 Kânunusani 1316 [24 Ocak 1901], s. 332.
- Özaydın 2012:** Burcu ÖZAYDIN, *Ali Ekrem Bolayır’ın Dergi ve Gazetelerde Yayımlanmış Yazıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2012.
- Özgül 1991:** Metin Kayahan ÖZGÜL, *Ali Ekrem Bolayır’ın Hatıraları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Parlatır 1986:** Doç. Dr. İsmail PARLATIR, “Servet-i Fünûn Hareketi İçinde Tefvik Fikret”, *Türk Dili Dergisi*, Şubat 1986, sayı 410, s. 206-212.
- Parlatır 2000:** Prof. Dr. İsmail PARLATIR, *Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Parlatır 2011:** Prof. Dr. İsmail PARLATIR, Prof. Dr. İnci ENGİNÜN, Prof. Dr. Ömer F. HUYUGÜZEL vd., *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- S. Münir 1900:** Salih Münir, “İstanbul Postası: Matmazel Julie”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr.497, 7 Eylül 1316 [20 Eylül 1900], s. 34.
- Seçkin 1991:** Süheyla SEÇKİN, “İsmail Safa’nın Sivas’a Sürgün Edilmesi ve Yazdığı Mektuplarında Sivas”, *Revak, IX. Vakıf Haftasına Armağan*, Sivas 1991, s. 60-64.
- Şahin 1999:** Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN, “Tevfik Nevzad’ın Hayatı”, *Bilim Yolu, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 700. Yıl Armağan, Kırıkkale 1999, s. 95-118.
- Şahin 2009:** Özge ŞAHİN, *Servet-i Fünûn Hikâyecisi Olarak Hüseyin Cahit YALÇIN*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.
- Şapolyo 1976:** Enver Behnan ŞAPOLYO, *Türk Gazeteciliği Tarihi*, Ankara: Güven Matbaası, 1976.
- T. Fikret 1901:** Tefvik Fikret, “Musahabe-i Edebiyye 2”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 512, 21 Kânunuevvel 1316 [3 Ocak 1901], s. 275-277.
- Tahsin 1991:** Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi I-II: Mir’at-ı Mekteb-i Tıbbiye*, (hızl, Aykut Kazançgil), İstanbul: Özel Yayınlar, 1991.

- Tanpınar 2006:** Ahmet Hamdi TANPINAR, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Tarım 1995:** Rahim TARIM, “Servet-i Fünûn Edebî Topluluğunun ‘Yeşil Yurt’ Özlemi”, *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 1995, sayı 2, s. 185-203.
- Tarım 2001:** Rahim TARIM, *Mehmet Rauf’un Anıları*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2001.
- Tokgöz 1900:** Ahmet İhsan [TOKGÖZ], “Merhum Yusuf Ziya Paşa”, *Servet-i Fünûn*, c. 20, nr. 517, 25 Kânunusani 1316 [7 Şubat 1901], s. 334.
- Tokgöz 1901:** Ahmet İhsan [TOKGÖZ], “İkdam Gazetesinden Menkuldür: Bunda Şaşılacak Ne Var?”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr.542, 19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901], s. 339.
- Tokgöz 2012:** Ahmet İhsan TOKGÖZ, *Matbuat Hatıralarım*, (hızl. Alpay Kabacalı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Tunaya 2009:** Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye’de Siyasal Partiler 3 İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Uçman 2005:** Tevfik Fikret, *Rûbab-ı Şikeste*, (hızl. Abdullah UÇMAN, Hasan AKAY), İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.
- Uçman 2009:** Abdullah UÇMAN, *Edebiyat-ı Cedide’ye Dair Ali Ekrem’den Rıza Tevfik’e Bir Mektup*, İstanbul: Kitabevi, 2009.
- Uşaklıgil 2008:** Halit Ziya UŞAKLIGİL, *Kırk Yıl*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2008.
- Üzel 2007:** Oktay ÜZEL, *Servet-i Fünûn Dergisi (401-442. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2007.
- Yalçın 1901 a:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 3”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr.532, 10 Mayıs 1317 [23 Mayıs 1901], s. 178-185.
- Yalçın 1901 b:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 1”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr.530, 26 Nisan 1317 [9 Mayıs 1901], s. 156-158.

- Yalçın 1901 c:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 4”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 533, 17 Mayıs 1317 [30 Mayıs 1901], s. 205-206.
- Yalçın 1901 d:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Numune-i Tenkit: Balzac”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 533, 17 Mayıs 1317 [30 Mayıs 1901], s. 194-199; nr. 534, 24 Mayıs 1317 [6 Haziran 1901], s. 215-220; nr. 535, 31 Mayıs 1317 [13 Haziran 1901], s. 229-236; nr. 536, 7 Haziran 1317 [20 Haziran 1901], s. 247-253; nr. 537, 14 Haziran 1317 [27 Haziran 1901], s. 259-266, nr. 538, 21 Haziran 1317 [4 Temmuz 1901], s. 277-283.
- Yalçın 1901 e:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Parnas Şairleri 1”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 545, 9 Ağustos 1317 [22 Ağustos 1901], s. 395-398.
- Yalçın 1901 f:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Sembolist Şairler”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 542, 19 Temmuz 1317 [1 Ağustos 1901], s. 346-349.
- Yalçın 1901 g:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Sembolistlerin Gösterdikleri Teceddüt”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 541, 12 Temmuz 1317 [25 Temmuz 1901], s. 326-330.
- Yalçın 1901 h:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Sembolizmin Mübeşşirleri Ve Üstatları”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 540, 5 Temmuz 1317 [18 Temmuz 1901], s. 309-312.
- Yalçın 1901 ı:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye: Fransız Şuara-yı Hâzırası 1-Parnas Meslek-i Edebisi Ve Sembolizm”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 539, 28 Haziran 1317 [11 Temmuz 1901], s. 292-298.
- Yalçın 1901 k:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Musahabe-i Edebiyye 73: Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr. 523, 8 Mart 1317 [21 Mart 1901], s. 35-38.
- Yalçın 1901 m:** Hüseyin Cahit [YALÇIN], “Hayat-ı Matbuat 2”, *Servet-i Fünûn*, c. 21, nr.531, 3 Mayıs 1317 [16 Mayıs 1901], s. 162-171.
- Yalçın 2002:** Alemdar YALÇIN, *II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.

- Yalçın 2010:** Hüseyin Cahit YALÇIN, *Edebiyat Anıları*, (hızl. Rauf Mutluay), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- YBO:** <http://www.ctf.edu.tr/ctfgenelcer/tarih>
- YBO:** <http://www.oncu.com>
- Yıldırım 2013:** Eren YILDIRIM, *Servet-i Fünûn Dergisi (443-494. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2013.
- Yüce 2010:** Sefa YÜCE, “Bir Devrin Parlayan Yıldızı Ömer Naci”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 Summer 2010, (www.turkishstudies.net).

DERGİ HAKKINDA GÖRSEL MUHTEVA

دوسمادگه سنه ۱۰۰۰
شرايط افتر

ولايتده سنه ۱۰۰۰ آلتى آيتى
۸۰ غروش اولوب اوج آيتى
يولده. قيرلرلر مفا بوروايله
كوندولك ايجون سنوي بگري
غروش ليله آلتير.

سَرِفُونُون

ماحب اختيار و مديري
احمد احسان
شرايط افتر

دوسمادگه سنه ۱۰۰۰
آلتى آيتى ۷۰ اوج آيتى
۴۰ غروشدر. پوسته ايله
كوندولك سنوي بگري
اخذ اولور.

پنجشنبه كونلري چيتار منافع ملك و دولته خادم مصور عثمانلى غزنهسى

N° : 529

Directeur-propriétaire
Ahmed IHSAN

اون برنجي سنه — پگري برنجي جله

SERVETIFUNOUN

JOURNAL ILLUSTRE TURC PARAISSANT LE JEUDI
CONSTANTINOPLE

پنجشنبه — ۱۹ تيسان سنه ۱۳۱۷

11me année

BUREAUX:
78, Grand, rue de la
Sublime Porte

عدد : ۲۹

موسم رسلرندن : كاهلدنه [ايوب اوزرندن كورونلى]
Les eaux douces d'Europe

حيات مطبوعات

۵

كېن هفتەك شتون ادبىيىيىچىدە اك اهمىيىتى موقىي «تقىيد»
يىقى اشتال ايدىيور . مع مانجى ح . ناظم بك . اسكى فكرلىرى
مدافعه ايدىورك معلومات غن تىسندە محدرؤفه جواب وىرىشندە
بالكر «تقىيد» موضوع بحث ايدىلمىش . حىياللار . اعترافلار .
اعتراضلارده بويوك بر موقع آيرىش . حتى اصل موقع بونلار
ويريلورك روح مشله ايله بك آزار اشتال اولونمىشدر . ح ناظم بك
مقاله شوسوزلارلە نهايت وىرييور :

«تروت قون هفتەك محترمه سى بويە هر هفته برر برر ميدان
مبارزده بردرلو عرض هنر ايدى جكرسه بارى هر هفته كله چك
لسخده كىمك ارائه معرفت ايدى جكى خبر وىرسه كزده بزده .
قارئين كرامده ايشك پروگراملى آكلامىق ...»

منطق دارمىندە دوشونمكه . سويلمكه . آكلامقه آليشقين
بولوندىقارى سويلين ذاتلارك بويە عادى منعقرىلق خطالرينه
دوشمىلرى نه قدرده تحف اوليور . چونكه تروت قونى ده معلوماتى ده
اوقويانلر . ميدان معرفده ارائه هنر ايشدا معلومات محررلىرىك
سيرا ايله باشلادىقارى كورمىشدر . همده بوحنه مهارتده برجالاكى
منطق برادازانه ايله ايلك عرض ائدام ايدن پهلوان قلم ح . ناظم بك
اقدىنىك كىندىلر . تروت قونى اوقويس ازلريله مقتدر
ايلين خاله شباتك عشق منوع رومانسه اوستو اورتولى برطابق
طاشلارى حاوى اولان تقيد مقاله سلك تاريخ انتشارى ح . ناظم
بك اقدى نه چايق اونوندى ؟ ايرنسى هفتە معلومات هيفه لرنده
برطبل تپى طعنه سله ع . نادر بلك رائق وجدى يە . نامى مجهول
اديبه . المحصار ادبيات عثانيه طرفدارلرينه (؟) هوى كورولدىمى ؟
ايشته بونلارك اوزرينه «تروت قون» حق جواى استعمال ائتمكه
باشلادى . «بزدن خصيصه منطق نزع ايدى بيليرمىسكز» سؤاليه بك
نافله يره تلاتش ايدن ح . ناظم بك تروت قونك «بزدن حق جواب
ومدافعه رفعى ايتدىكز» سؤالى ابراده حق واردر . بنا عليه
اصل ارائه معرفت پروگرامى بز صورمالى ترك ايشته كىن هفتەكى
معلوماتده تروت قون نوبت هيومك منعلنى زاده طاهر بك
اقدى يە كدىكى كوربيور . رائق وجدىنىك «فلسفه اوزان» نه
اعتراضلارى اوقويور . بنا عليه ابتدا معلومات محررلىرىك باشلا
دقارى والآن تعقيب ايشدكارى پروگرامك نمراتى طويلاينى
كىندىلرينه براقيرز .

ح . ناظم بك مقاله آراسنده صفيشدر دقلىرى برحىحال
دوغرىودن دوغرىو بكا عائد . ايكى نقطه يى جاى - سؤال كوروپورلر :
برىسى «تقىيد» حكم وىرلىز . ارائه و تشرىح ايدىلير . دىنلدىكى
حاله «ابول» . ايچون يازدىم تقيدده - بوكا «تقىيد» دىن ح .
ناظم بكدر - برطابق حكملر وىر مىكلىك سىي . دىكرى ده رائق
وجدى تقيد شىمدىكى حالده بزده اساسىز برنى اولاجىنى سو .
بله يرك جىمىزى بوندى منع ايتش ايكى محدرؤفك وىن بىض آثار
حقده تقيد يازمىقلىك حكمتى .

بونلارك جواى وىرىم . بركره . «ابول» . ايچون يازدىم
مطالعه يى بن «تقىيد» نونسى «ديدم» . تقيد بويە يازمىلدىر . تقيد
حقده فلسفه ملك زبده ييانى بونى ايجاب ايدركى براداده بولور .
ئادم . وابلور رومانك بندە حاصل ايشدىكى تاثيرى يازدم . رومانك
روح وماهيتى تشرىحه پايلىشدم . بو سببده فكرجه قصورى
كورديكم نقطه لرى ده اشارت ايتدم . ح . ناظم بك بومطالعه يى
كىندى «تقىيد» مقاله لرىك شمول حكمتە داخل بولورلر .
بوراده مساعده لره سويله يىچكم كه ياه دىك ايشدكارى بيليورلر .
ياقاده مقصدن عاجز بولويورلر . «ابول» . حقده يازدىم شى
ح . ناظم بك تقيد مقاله سلك شمول حكمتە داخل بولوتايلىك
ايچون بىم بر «حسن» لىرىدن . دستورلدىن حركله «ابول» ي
قطى ولايتير برمباراه اورمقلىم ايجاب ايدردى . حالوكه بونلردن
ايرىوقدر . حتى : «ابولى خلاسه ايدركى فكرجه بىض قصورلىرى
كوستردم . دىكلىك قطعت . لايتيريت ادعاليدين نه قدر مجتبى
اولدىمى . كىندى دوشوندىكلىرى بر حقيقت محضه صورتنده قبول
ايتدىر مكه قالمق كىتاختاندىن نه قدر اوزاق بولوندىمى ايشته
كايدىر . بالفرض . «ابول» رومانده حيك سعاد حقده كى حجتى
آكلامده تاخر ايتىنى غير طيبى بولدم . فقط . هيچ بروقت
بومطالعه يى برمباراه ادعاه قىام ايتدم . بالكر كىندى فكرمى . بكا
كورده صحيح اولان فكرى سويلدم . بر باشقىس بوحالى بك طيبى
بولايير . باخصوص بويە احوال روحيه تعلق ايدن خصوصانده
قطى بر فكر درميان ايدى بىلىك ايچون بر درجه قدر براستادكاه
موجود اولايير . بر محرر . علم احوال روحك بر حقيقت اولق
اوزره ميدانه قويدىنى خصوصاننى نظر اعتباره آلايدىق اولورسه
اونى مؤاحده ائتمكه صلاحيتىز آشكار دىكدر . هله ايش تامين
زمان و مكان كى بر طاعت رايى ايله ارانىس قابل اولان جهته
تعلق ايدرسه اووقت قصورلر انكار قبول ايتىز بروضوح ايله
كوستريله بيلير . ايشته «ابول» ده دىكر موسمىك وقت حولى
كىكدرىلك . برىچى آى زمان كىمىش ايكى اوچ آى دىنلىك كى
اوقاق توك . اساس روح اثره هيچ تعلق اولسا يان بىض عادى
شيلر بولوندىنى سويله مشدم . بونلرى كوسترىك «ابول» حقده
قطى ولايتير برمباراه كورده حكملر وىر مىك دىكيدىر ؟ تقيد
بوندىمى عبادتدر ؟ اصل صنعه . روح اثره كىرجه ذوق مشله سى

بر صبیحه

- مدح صبح -

او زانکه ، چایزک آندره مژدی بر کوشک ،
او زانکه - لایه شولای - چپکلی بر دشتون ،
اوشون نادین کی کوکندره بر بخت موشون ،
دو کردی باری اولورده - صاف تیشه ایلک .

بیاوردی حشمتکدر بر لایه عقی ،
گردم اکتلی بر غول کی بولنده ،
طوبی بوردی اولکه دوزن بولنده ،
کهرشلی خسر ، نه بر درود حق .

لوکسک اوشیایان سایه برورد ،
بر انظار - بفرنگ اینه - لولنده ،
دین حوالی ، مگوک ، او زانکه کیدم ...

جداقل ، آتانه ، بر بر کدر چنگیدم ،
نعلل ایلرله مژن بر طبع یادکن ،
ماچوردی بوی خسر بر آستانه دوز .

اوجوق نکلر ، مازاروش ، غرب بر ایلول
وداع ایدمکی دالین بهار دویله ،
دو کردی قیلر - ساکن دوج زده دلول ،
چیدارم آه اولورده اصف شویایه .

بر افهام اوشی گردم - کواش غریبه باغین
کناز افقه آمدنیش طوبوردی شون آلود ،
یقلی بولمار اینه ایدم ، بوجین
باوان باوانی سوبوردی اولورده -

چوردم اولرجه فاکر ، غرب چالنده
کیشک کیشک ، طوبوردی ، او کسوردی بر آستان
وصوکر ، آتانه بیلیم - چور سعال خزان .

ایکله لول آتیش اولمندی ، نه بر مرد
دو کردی چایزک موشون شای استراق ،
لوردهی بایر ایله شویایه ایش بر سعال ...

یولک آتاجاری آتانه - عقی و عیان
مژزک مژزک شایر چایب ،
نظر کر بر لایه ، لایه شولای
سایر مژزکی شایر زنده دوز ، نظر مژزکی ...

غلام سین شایر اینه بن تنها
آتانه ایدم بولورده عودت ،
بیلک ایدم دوزن سکون خوش صحت
لایه شایر عاقله صاف سواد .

اوت ، بولنده نه چیت ذی لرام شاه
حق شوق اوشوردهی ، قول لولک ، شیدا ،
خزیندی بار سطر لیلک - سید راه .

دالوب ، دالوب کیدم بورد ، و لور طاقی خنور ،
اوشوردی ایت و خنور بر سعال دور دور ،
حشمتکدری شایر عاقله توتم لایه .

اوت ، لایه شولای مژزک اینه ، باقونده
او کیدم ؟ براده بیکم بر بورد نو آلود ،
ماچوردی عاقله صایه بر بیکم برورد ،
اولورده صحت طبعیت ایلک عاقله .

اودا شولیمکی اولور ایشکای لرام
ایروردی عاقله بیکم بیکم لزان ،
لوشک کولر دینده بیکم بیکم لزان
قاندالورده ایدم بوردی عاقله لرام .

دوتون لایرلی دالوبی ماهه دست مژن ،
آتانه لایه عاقله باره کولر
دوتون لایرلی دست مدام شویایه .

یکه اوشد کوروت بر بری دوزانی ...
سکرتیل لایه بولکول ، ای بر لایه بولول ،
بیکم سکون کسره حب ایلک لولول .

- ایدم بورد ، ۱۹۱۷ -

عمر دافع

مستور معلومات

ساعتی سلامه‌ک مختلف و غیر قابل ردی

سائیک فایز ابوالفیض بیلک فخر الی جادی برائش بیله الوتون
رسله ترقی تیجاسی الوتانی ووشو توجیه بشریک دوی انده
اولن ظاهورتن بوکومقدیر کیمردکی حیثک حلقه حیرتیه
دوشمه مک قابل اولان . بوکون سائیک بیلک ایچون جییزدیگی
کوجیوحت . ماکنله برلر علق افک کسایت ییذر . حالیکه
بو قدر قولای براسوله واصل اولوق ایچون دورلو دورلو وسانه
مرحلت ایچیلیر . بوشالقی شیدی شوبه برکوزدن کیمردک
مرحل مدیت آراسنده اکلیم برسران یاقته بکرو . بو
اکتیمین ایدمکدن استفاده ایه برتلیک نرقات سازیه اصل
مربوط الوتانی کورمکن ووقت کناری برصورت نتیجه
قطعیده حساب ایدمکدن قابلیت ساشره شرع ایچون تقدر
لازم بولمکی اکلیمدن عارت اوله قدر .

[illegible][illegible]

4

متوفى قرال ملال

صربستان قراال سابق متوفی میلان، اورنویج خلداسک در ملکی
حکمداری ابدی - ۱۸۵۴ سنه منی آخوندیک اوچی کونی
رومانیاد کانی باش شمرند اوله ایلش، تلیم و تربیتی ایچون
۱۸۶۵ ده پارسکوشدریدی، یکنی میخائیل اورنویجک وفاق
متعاقب ۱۸۶۸ سنه منی جزرائشیکر میسنده، موقع اقتداره کشیددر،
قراال میلان ۱۸۷۵ سنه منی کترین اولنده بارمادود کانی کشوف
تندره پروس ویرالایک کریمسی ایه تروج ایستدی، یوازده واددن
۱۸۷۹ آخوندسندره رارکات اولادی اولدی که بو چوچق ایچون
صرب حکمداری برنجی آکسکندر حضر نریدر، قراال میلان
حیات ازوداچسندره عضود اولادی، زوجسی پاتیکت روس
طرقداری آدرندره بویوک بر ایچلاق حصوله کتیرمسنیدی،
میلانکه حیات خصوصیتی مد بو ایچیق تزییدن خالی قالمشدر،
نهایت ۱۸۸۸ سنه منی کترین اولنده قراال میلان مرقومولید شودور
واسطه حیات خلق حکمتی استعمال ابدی، صوکره بعض وفاق
ایجابیه ۱۸۹۳ حارنده لکار باریشلارسندره حقیقت حادزوج
ایه زوج بر برلرین آری باشلاندوه دوام المیشدر، قراال
میلان ۱۸۸۲ سنه منی صربستان لولا ایه شاکه اجنبیده اختیار
اقت اولدیکه باشلاش، فقط ۱۸۹۴ ده تکرار صربستانه عودت
ایدرک عموم اردو باشی قومداقتلی دهرده ایه حیات سیلیبه
قاریشندن خالی قالمشدر، مع اوه عدوی برنجی آکسکندر
حضر لیریک روس پولیسی مخرجی اولان ملارد دراناماتین ایه
ازوداچی قراال میلانکه صربستان محله سیلیبندن بوتون
مقراضی احباب المیشدر.

کوچک حکایه

هر کون

هر کون بود ای . هر کون ، کجاست کون . کون فکند .
 دستان زبده فایز فکند ، اوستا وایری فایز فکند ، قوبار دبی
 شبیری آکلاشمار بر سر سرخ خاشاکه حکم بر سر هانکی
 لوپور و ملوک احق سرارینه سور و کون شود حیات آجری .
 انظر ایتری ایتمه ، مبادین افشاده قدر بیرون حشر لوله فین
 سوکرا ، نجات افشاده اوجیه ی کب و عاری ، سنانک برده فکند
 پتون ، این فلاکتی یساش کی عیار ، و خاسر ، شو افشاده
 اوستک کبری بر میندی اوسته پیلیار فایر ، واورده ، پیلیار
 دیور لردن اوموزینه دو کون ، سوغوی برده ایا اوستور کی
 چیر کین بر سر کون لوت عیالی آکند کین شو اوسته کون حیات
 رفائی ، فایر عیشک لولایه فلاک ، مده مئی بوی عیله
 آفوق شیار ، زور لوله هر کون یی بر عروبت فایز فکند
 ایکن زوالی حیات قورده بر حیران شور ساکنه دوشور
 واورده برده دوقه کون لوزره شو چیرکاب عیله ایچ آیلان
 سلوت عیله ، کربن و عیله ، نظریال اوکند کینک کونک
 شیتورک ، کون قیاقری آکند بر سیله آفوق ایچ فایر
 ایچله ایچله قورده ، لیورانه آغلاری .

فایر عیله ، عیله کینک فایر عیله کونک فایر عیله
 اوسته کینک فایر عیله کونک فایر عیله ، هر کونک فایر
 کونک فایر عیله کونک فایر عیله ، عیله بر جری عیله
 شکله کونک فایر عیله کونک فایر عیله .

— نه ایچم ، نه لولایه —

بو سنانک ایچ جری آراشده اوقدر دین ، اوقدر لور فوج
 بر بوشاق واری که زمانک کینج ر حیات اوزرده بویک فایر
 اجرا ایدم سنانک ایچم کینک فایر عیله . هیچ آکلاشمار
 کینک فایر عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 هر کون بر فایر عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 لورده عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 اوکند آکلاشمار کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 کینک فایر عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 آفوق عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 سوغوی بر فایر عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله
 لایسان فایر عیله کونک فایر عیله هر کون بر کونک فایر عیله

مذکر ایچله کونک فایر عیله

حقیق بود عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 ویشارک ، هر کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 جزای کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 اولدی ایچله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 مددک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 بر کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 حیات کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 مؤسسه کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله

کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 اوزرده کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 طوبر فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 طوبر فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 ایچله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 سولرک کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 اولدی ایچله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 ویرده کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 لولایه کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 آکون کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 پیرول کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله
 اوکند ایچله کونک فایر عیله کونک فایر عیله کونک فایر عیله

۱۰ حیات حقہ مختاری فی

[illegible]

ایمانا کوونک، لندونکی برادریه الهیل - برواتی
مکتبدهی - ابری - قاپورکاشمی و جوتی شمشک سارمان
رکسورکارانی بر آرت ورت یولان براخدار پاتده سیاهل
کشت بر قاتل ایتراک بر کندی - ایداهه یوزنفر یوزن
بروردی - خواجه ایم بروردی قاتی پاسبوری - خب
یاسوسورودی - بالکر - یاسوسورودی شترانی خشی
یوسکون مرایی قیودورودی - آرتاده - یاسوسورودی آیدورودی
یوزنفران دورودورودی یوزن بری اینگیه سریمی کلن تپاناک
قاپورودی قاپورودی یکی قاپورقارن ایشال ایم یوزودی -
سینتازان شو وافر قاپور کیشیتان یوزنفره دور بران
رحمن دورودورودی - سنانک هرکین پیمان نقت خیشی
یوزنفران سیدکی فرستی یوزنفر یوزنفر یوزنفر - دور ورم
اینگیله کیشیتان

پولنریه و دولتی قایم کارخانه‌ها، کشتی‌ها،
پایگاه، اتومبیل‌ها، موبایل، و کشتی‌ها، دولتی
آفرینان (پولنریه) سایر (پولنریه) کشتی‌ها، دولتی
استان (پولنریه)، و سایر (پولنریه) کشتی‌ها، دولتی
دولتی (پولنریه) کشتی‌ها، دولتی
ایستگاه (پولنریه) کشتی‌ها، دولتی
ایستگاه (پولنریه) کشتی‌ها، دولتی

[illegible][illegible][illegible]

چونکہ جو کہ در۔ زبیکہ سن ابتدائی کی برائے کہ وہی مارووا ایسوں
تو جہاں ایسا ہو کہ تو زبیکہ کے خوسوہ تو اس کا نام پر لاف مظہریت
فرانس کے کہ جس ابتدائی کے۔ و خوسوہ پر لاف شو جہاں ہو کہ ہائی
تو فرانس کے کہ ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے
روسیاں و قباہ ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے
ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے
فرقہ ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے
ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے ایسے

—دقت حالت خود که پروسیسک مانع از ورود به قریه
موظفان عسکری می اورده آلمانا دوری آلمانا یون فرانسو
محاربه اقل فکری و سیاسات باهمو اغلباً برلینندی . یون
آلمانا مللک مایع عسکری می آورده . ولسیات و محاربه ای نویسه
صوک در ۱۸۹۶ . آلمانا . سینه به رفیق
تولید به یک سینه عظمی برلینا محمد انجمنی : تاقول
در حوزو کلاسیا نیاحت نامزدانی قایمی دوران با نامندی
و محاربه و مللک نامزدی مادرین با خود برانسان لسان ادوب
انجمنی آلمانا یون انجمنی به قدر یک یون . سوز
و یون . قتل و انقادات اخیر و انجمنی که سوز

آبادین هکس ایل اولک وریظم . انگلیز بیاز سکون
مات ایلد . چون برون برون ملک آفر آله . کلین برنار

دولتوں کے اہم مقام پر رہا کرتے تھے۔ ان کے پاس ایک خاص مقام تھا جس کو "دولتوں کے اہم مقام" کہتے تھے۔ ان کے پاس ایک خاص مقام تھا جس کو "دولتوں کے اہم مقام" کہتے تھے۔ ان کے پاس ایک خاص مقام تھا جس کو "دولتوں کے اہم مقام" کہتے تھے۔

[illegible]

— ۱۷۷ —

آوردنك دسور شيرازى : استوقبولده كوسدار آدولف بريدل

يوش - هب مثل - هب اكرغ ...
چو چوقانك، ياكى كچكلك
او آئين قلى، حرس جيك
مسون رپ وانكار، انيق و سيش
موجوده شيمدى مرده انظره
باركلى طاشقند، مانى چكلك
پوروش، اختيار لامش فكرى
حسن آراسته، دين اوچوروش
ولوى، مابوك حيشته، هيج
برش اولاشدى، بركه، تيزك
لردن، غريب عقلمدن آزاد
جارتى وولكه هر سكون بره
بكره برك، هيج بركون برك
كردم برك، هيج هر سكون ايك
كچكلك، لار واز خولساربه
برش بارش استين قلبه و غربه
فهر اوردن اوى يولوش قور
ولال، زرد وانكار، سوردك
دشدى، انالى و موجوده
مابوك و كچكلك، قى كچكلك
جارت، انالى اولش قور و برك
نه سورد ايش، نه چكلك ايش
هيج برك قائل اولاشنى كوردك
پوروش، قدس انظره قلدوروش
كوشدى، روك انا صعبى، ايك

آوردنك دسور شيرازى :
استوقبولده بركه كلسا و سولالى

مطلقا كچكلك و چوسى نوله جقه
اللى انيت پيدا ايدر، سترخ و اش
رقتك و بركى چكلك و سرك
ايش، پاشردى.

هيج برك و چوسى، شومالده
مادده آغلان، شكره و ملك
لوش ايجون لوش و بركه، يولوش
چوسى كچكلى ايش
مادده شكره و بركه، چكلك
پوروش، فطخ و بركه، بركه
لوش و بركه، ايش
موجوده لوش ايك شيبه پاك
پوروش، شيدى يولوش بركه
و بركه، بركه ايش كچك
فكر و چكلك، لوش ايش
لوش ايك كور، پيلوروش، بركه
ايش هيج بركه ايش
ولوش، شكره و چوسى و بركه
بازمق، چكلك، ايش
لوش و چكلك، بركه
هر ايش، ايش
لوش ايش، كورده بركه
لوش، لوش ايش بركه
لوش ايش، بركه

فیرق صایغر

هری : حقایق زاده خلایا
— ۵۴۳ ترمز نشانی نام —

ماله جهیست ، ارکانه دن او بولش قدر ایجه ، طرف او به
خودت ایچوردی .

قاریمن بر وجه آتش ایی : او مسالمن ایله که ویده
کیده ب ایی کورمه چکدی ، اصل مقصدی او کمال ویدکن
حق ایشا طایر ویدکن سوکره ویدمن ، سالدایه لیلای
بر آرایه قویوب اوریله کورودک و — ایست اومن ؟ ویدکن
حق ایست اوست کورمه ویدمن تنبلیت یه ویدمن ایچون
اونی استعالی ایدن کوزلرک عاریستده کدی متلقدن یکه
ایچ اولمیزدی . ویدمن صیغری ، سوکره با ویدکن
اوستال پروچود کسب ایچکه یشلاجه صیر ایچیدی . توتره
مسترق اوه هودت ایشیکه دها یفاستنه وقت بولدن او کون
اویچی نیوجقارنیک نه قدر پروچیکلی صیر ویر . رستلری
یغری اذ کوچیک تمیلای یکه اوتو ایدی .

قیلک نامورلی کونری کندن اول چلی اورتولش ایی .
قلک سربله آزلدیکه دها یفاستنه شیلک ایچمی چسارلرکی
ایچوردی . کاونری ایچلی حیل شیلک ایچمک کچیردی .
سوکره شایک ، آرمه صیر شیلک یازک دزه سی کچین مقصدی
کونری یولویچی یوچیک دهارلرک کوا برچولان تارکده ،
بر یوچیک ، سربیلک هوسی اولمیزدی اولی . عمر یوچ
قراری اوتوردی برکون قورینی اوریله کونری . برابر ، ایکی
صایب جاییک ، یایلیق شیلری دوشونمیز ، سربیلرکی
حساب ایچمیز ، سوکره ویده فداکاری ایچی . نهایت یاده
یشکده یولک اوتورن بری هیچ غوغنه کندن اوزوم صایقی
عصمه بعل ، براد کچمپی صایجلدی . ویده ، براد اوتورن
یشیکه استعالی ایدن فوجوسی قناری ایچون — ایست هیچ
اوتورن یوزللی لیرا ایچوردی . سوکره ، سن یوکا قاضی اولورن
الی لیرا ملازه ایدرک ، برک طایلی کویه آیدر .
یو شرط ایچ عمر یوچ ریشا کوسریوردی . اولی قرار
ورلش اولدی ، بدیکه والله حایک ارن کویه قنل شایستنه
اوتورده اولرک کچمکوردی .

نیشک سوک هلمهسته عمر یوچ برکون فوق العاده ریحونه
کدی : — اون ایش کون سوکره اوه کچیردی .

اوزمان اصل حالته عتریف دوشوندیلر . عمر یوچ برقاعده
منتقمه لقیب ایچک ایست یوردی . سوک چوی چایلدن ،
سوک قورچه شریسی اوورولدن سوکره اوی سیرمه چک ،
تیزلک ، دها سوکره رمدل طایلیق ، کایلرله خایلر
سیرمه چک ، مطیع طایق کیدوب برلکده چک . نهایت ...

یورانه قهقهه یی غریقه یی ویده فوجوسی اولمیزدی ایدری .
سغانی برادر ، هانک کایلرله خایلر ، هانک مطیع طایق ،
دیا ایچم ؟

اوتورده یوسایلان ایشیدان هیچ بری یوقدی . ویده کللی

دیگر برستلده یازد . ایشای فکر حامل اولمده ییدی :
یوقلک اوره جهیستده بری کوچیک دیکری یوچیکه ، یکرکریله
ارالده برلایق قایدی بولمچیل اولان ایکی اوما ایله ، یوقدی
قلک اوز وارقه طرفلرده یه یوک ایچکشر اوما اولمده ییدی .
نیشک اوتورن اصل ترتیب ایچیکدی ؟

عمر یوچ : — یوچقار عادیب یایلی یوقایده یاکور .
دیوردی . ویده یوکا موافقت ایچوردی : — قابل عقل ؟
دیوردی . یاتردمک کچک اودده اوتور یاکور . ایشای قایدی
قادر بری ، یایلیک چوچلی طایقی حالی وارمی ؟ اوده بر یوچق
اولش اوتور ...

یوسیکه حلی اویاسلوب ییدکن سوکره طایق ایچمیزدی ،
نیشک برکون ، اصل اولدی ییدمن ، ایشای یشلاقی ایچون لیرا
ویردی . سربیلرله اوتور ایچمیزدی . رستلرله ییکه
عمر ایچمیزدی ، ایکی اوزمان قدر انتظار دورلرله حیل ایچت
ایچون یوله قاری فوت برکون ییدنه دها ییکه ییکه اولان برستیه
قاری دوام ایچمیزدی .

عمر یوچ : — یوش یوش یازدا دیوردی ، یاده ییشمزه
اوزمان یاکور . یو فکر او درجه ییچ ایی که ویده بونون
نیشک طایق ریشا ، نهایت اوتور ییکه یو اوتورن دوز ایشای
رستلر ایشک دوزک مغلوب اولش ایی .

اوزمان عمر یوچ ایچون برکلاش عظیم یشلاقی اولدی .
سربیلرله قویور . سربیلرله اوتورلرک قاریستنه دایور .
کوزل جهیله صایق ایچک ایچمه مودیه ، یوک ایشای ، ایستاقور
سربیلر ایچور . بنا ییدرمن دوسلری ماشلرله ایستاقور ایچمیزدی
ویدر حالی تودر . قرار سزاقورن سوکره اوتورولن رستلری
صایق اوتورن یالری برطری ایدرک کدی شویلیستک یاف

نامشکال... هرگاه قدر بویبار سکون و سکون است ایام... در فارسی فانی
اولیادین... در حرکت خارجیه کور و کسین اولیادین... عبادت
هرتی... حرکت... فقط بوجرکت... عبادت... عبادت...
حرکت... هر حرکتی... بوجرکت... عبادت... عبادت...
حرکت... بوجرکت... عبادت... عبادت...
تولید... بوجرکت... عبادت... عبادت...
برقعه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عقارب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
ارابه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...

بواجب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عقارب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
ارابه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...

تذکره... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عقارب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
ارابه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...

سوء... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عقارب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
ارابه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...

بواجب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عقارب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
ارابه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...

تذکره... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عقارب... بوجرکت... عبادت... عبادت...
ارابه... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...
و حیات... بوجرکت... عبادت... عبادت...
عالم... بوجرکت... عبادت... عبادت...

Directeur-Propriétaire
ABDOL KISSAN

21 rue de la République
27 JUNE 1909

PURPOSE
10, Boulevard de la
Liberté 1909

ABONNEMENTS
Chaque année 25 francs
par an pour les autres pays
de l'étranger par poste

تَرْوَن فَنُون

لَجْنَةُ إِجْلَالِ الشَّيْخِ

SEMAVETIYOUN - SUPPLEMENT POLITIQUE

مجلس إدارة و تحرير
المنشور

الطبعة الأولى في سنة ١٣١٩
في القاهرة في سنة ١٣١٩
في القاهرة في سنة ١٣١٩

الطبعة الأولى

في سنة ١٣١٩
في سنة ١٣١٩
في سنة ١٣١٩

الطبعة الأولى في سنة ١٣١٩

الطبعة الأولى في سنة ١٣١٩

الطبعة الأولى في سنة ١٣١٩

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

والله اعلم
والله اعلم

[illegible]

و قالوا يا مورياني حسن القاد شهاده
اولا المدايات مدو عاصه بين قمرات
سارجه على علفه من امرو اعلى به لردنسى
يعدن اثنى لثان ايشالرى اى اصلى يورقشمر.

1171 2125 - 11 2/10

وكان مأثوراً في حسن الحاد شاهد
ولان مساعي شومضاري جنبه مأثوري
احيد في شغلنا من غلو ملاحه لادن بكة
وتحي دائره بده حركه حصره اطلان
راحم اضره زرعاً ثاره صنف لاقى
وعاد ولا يشده كوستا لاره فضلي القمدي
مضو لحد راسه اضربه ثابده وكوريل
راده بده باده وتعارف مدرري قرتو
جد رسا وجر حل وساورل تضلي خوش
اني شمردي وعشاق فضلي لوس مأثوري
جد عن اقلده راحه

[illegible]

وفاقت ماہور ترقی جن اہل اقدام
صاحبزادی مشاہد اولیادہ بنی بکثرتی "تاریخہ
ان خلدن بن عزیزی الام کہ ترقیاً لایہ
نصف نظری و ژریہ اولیادہ بن خلدن
مالح کہ ترقیاً لایہ سب نامی و خطای
وہی اہل بن رشتہ عدل کرم و مکتوبی
نقدان بن احمد علوم بقرہ لایہ

[illegible]

و غلب ماوراء نهرین حسن الفایده مشاهده
ولای سمنی و غیر آنرا در بنی اوقاف خلایق
حاصل شد یکی چوبی عزرائیل ماهر و شفاستند
حسن بیکار توفیق آید صفت الهی و مصارف
طراوسی معانی حاصل شد یکی عابدی رفیق اولی
فصل اولی و شفاستند یکی خلایقند یکی مل
اوتراق ملکی رفیق صی الدین و از اوقاف بعد
و حسن اسماعیل اندر آنکه بعد از آنکه کلام خلقی
و بی اسمند توفیق توفیق اندک آنکه کلام
ک و اندر آنکه فضایی اولی و ماوردی اولی
فصلی و بعد

خدمت محرومان و نیازمندیان حلیه ایست
 که اداره ستم مستخدم و فضلوی بقول انصافی
 بخار مع برسد و او ایس فرقیست انصافی
 که رتبه ای فرقی بود و نشود

تشان - شیرخواهان عیالات قدودین
ترکمان تالان اقلول کور وری مسالید
تیاراشا شیرینی قادیان فرزند یاریه کاشانی
تبدین حمید و الیاد و شک امامه و فلولو
کلی موسی و هلیز حمید دره زنی زبدین
شای و دبا مرگسی مرز (ن موسی و دبا دبان
له اسپاده قزاقه اختری شیرین و کبی
موسی و کله شیرین و درم کزده و بیلد کورده

خدمات کو سولہ ماہی پیدا کرنے والی
میں پھل و پودوں اور سبزیوں کی
درمیان میں پھر پودوں کی پکڑی
کے درمیان میں پھر پودوں کی پکڑی
کے درمیان میں پھر پودوں کی پکڑی

[illegible]

وكانت مأثورتي حسن الحداثة الفاضلة
مما هو في حاشيته من حارجه نظري
تتوي قلى حلقه من رشاد كره مرتين
من الحلق والحار ورحله في حلقه من
الحلق ينكره على اسرار الفقيهات في حلقه من
الحلق

وَقِيلَ يَا أُولَئِكَ لَئِمَّةٌ كُنْتُمْ مَعَهُ

چلیسی ماکوفی قری غلامان حسن کی بک
دو دینی رہنمائی جی
و شک و سہم و ترقی حسن اہلاد مشاعر
اولان سنی و غیر اہلاد و خدمات اور خدمت
نبی لوقاف ہمنون مسافر اہلاد سنی
جول تک تبدل اوٹاشی و علی اہلاد
دردیہی و شازت مشارالہ علامہ قری
غلامان نور اہلاد و ادارہ مذکورہ متاد
ماہنامہ جلدی و وازاق معبودین
پیشی اہلاد شکر و تبدل اہلاد و اہلاد
دو دینی رہنمائی اہلاد و اہلاد
دو دینی رہنمائی

۱۹ - ۲۰ جولائی ۱۳۴۷
حرم شریف حضرت نوری مبارک علیہ السلام
مقامی ائمہ کرام سے مباحثات و محاورات میں مدد
شوبھی ہو رہا ہے ۔

حسن خدمته من مقام الای بر عسکری
مکتوبی فی حدیثی معادلو علی رضا الحنفیه
و بعد از آن اولی صف ناموس و جودی و شرف
از ولایتی را خدمتیه قضای قاضی
شکر و قلمداد مافی حاج محمد ظاهر الحنفیه
و این پوراش و روی البک علی الأصول
علی اجر الحنفیه .

[illegible]

وہابیہ کا یہ خیال ہے کہ ان کے لئے جہنم کی آگ ہے۔
 یہاں پر ان کے لئے جہنم کی آگ ہے۔
 یہاں پر ان کے لئے جہنم کی آگ ہے۔
 یہاں پر ان کے لئے جہنم کی آگ ہے۔

[illegible]

